M

Col. 7. Tav. 2. Num. 22.

Perez Jacobus, natione Hispano
Jaimes
Bibliotheca augustiniana Ossinger
37. 1. E. 11 pag. 683

R. D. IACOBI
DE VALENTIA
CHRISTOPOLITANI
EPISCOPI
EXPOSITIO IN CANTICA
FERIALIA ET EVANGELICA, QVAE IN officiis Ecclesiasticis decantantur.

Necnon in Cantica Canticorum Salomonis. Præmissis Quæstionibus quinque & eorum resolutionibus contra Iudæos.

ADIECTA

IN SIMBOLVM DIVI ATANASII EPISCOPI aurea Expositione.

Omnia nuperrimè castigata.

VENETIIS,
Excudebat Bartholomæus Rubinus.

M. D. LXXIIII.

7 6

REVER. D. IACOBI A VALENTIA

ORDINIS DIVI AVGVSTINI PROFESSI ET CHRISTOPOLITANI EPISCOPI:

In canticorum officialium expositionem.

PRAEFATIO.

CONSVMMATA & peracta expositione libri psalmorum: iterum fui rogatus, & excitatus per sacerdotes, & deuotos presbyreros ut exponerem cantica, quæ in diebus ferialibus cantantur ad Laudes: vt maiori deuotione
B orarent, si ea quæ in ore versantur sane & fideliter intelligerent. Eorum ergo deuotioni cupiens satisfacere suffragante diuino præsidio, ad huiusmodi expeditionem accedere tentaui. Et quid sibi uelint cantica ferialia inuestigare aggressus sum. Et primò incipiendo à Cantico trium puerorum: quod in laudibus dominicalis officii & omnium festiuitatum decantatur. E

IN CANTICVM TRIVM puerorum.

B*Enedicite omnia opera domini domino: laudate & superexaltate eum in secula.*

Hoc cãticum intitulatur: Canticũ triũ pue rorũ, Ananiæ, Azariæ, & Misaelis. In quo isti tres pueri inuitãt oẽs creaturas ad benedicẽdũ Deũ. Pro cuius tituli & cãtici declaratione sunt duo prçuidẽda antequã ad expositionem accedatur. Primò qua ex causa & quo spiritu
C ducti, & moti fuerũt isti tres pueri ad cõficiendum, & cantandum istud canticum. Secundò quare isti tres pueri non solùm inuitant Angelos, & creaturas rationales ad benedicendum dñm: sed etiam inuitant omnes bestias, & pecora, quæ carent rationes, insuper ignẽ, & imbrem, & cætera elemẽta, & mineralia: quę nõ solũ carent rõne: sed ẽt sensu. Quantũ ergo ad primũ est aduertendum prout legitur Danie. 3. quòd postquàm Nabuchodonosor obtinuit totã monarchiam orientis .s. regnorũ Assyriorũ, & Persarum, & Medorum, & Chaldæorũ, & totius Syriæ: & postquàm expoliauerat, & destruxerat ciuitatem Hierusalem, & templũ: & duxerat totũ illũ populum captiuum in Babylonem: tunc eleuatus in superbiam fecit se adorari tanquàm Deũ ab omnibus regibus & principibus, & populis sibi subditis. Et inter cætera fecit sibi statuã aureã: & collocauit eã in foro: & fecit uenire oĩa genera musicorũ ad cantandũ, & sonandũ corã statua. Et tũc fecit edictũ publicũ per oĩa regna sua: ut oẽs uenirẽt ad adorandũ statuã eius. Et fecit fieri uastã fornacẽ ignis ardẽtis in alia parte fori: ut si qs contẽneret adorare statuã, illicò proiiceretur in caminũ ignis ardẽtis. Tũc aũt accusati sunt apud Regẽ isti tres pueri Iudæi .s. de semine regio regũ Hierusalẽ de filiis captiuitatis: quos Rex in domo sua familiares habebat: qui edicto regio rebelles cõtẽpserant venire ad statuã adorandã. Qui cũ à rege interrogarent quare spreto regio pcepto statuã nõ adorassent: rñderũt se ñ eẽ paratos adorare nisi unũ solũ Deũ Israel, qui fecit cęlũ & terrã: qui poterat eos liberare de fornace ignis ardẽtis. Tũc rex repletus furore præcepit eos ligatis manibus, & pedibus proiici in fornacẽ ignis. Ignis uero combussit uincula eorũ corpora aũt eorũ non læsit nec vestes: sed soluti ambulabãt laudãtes dominũ p mediũ fornacis ignis: & cõfitẽtes peccata populi Israel pp q̃ ille populus affligebatur in illa captiuitate. Et tandẽ Angelus dñi in forma uiri descẽdit de cęlo in mediũ fornacis: & excussit flãmã ignis extra fornacẽ, & cõbussit oẽs ministros regis circũstãtes. Illos ãt tres pueros nõ læsit nec cõtristauit: imo affuit illis E

Aventus ad modū roris flātis: qui refrigerauit eos, & expulit oēm calorē a fornace. Per qđ quidē mysteriū viderūt illi tres pueri in spū prophetico qualiter filius Dei debebat descēdere de cęlo in uterū uirginis, & absq; lęsione uirginitatis sumere carnē humanā ex ea, & relinquēdo eā uirginē Deus, & homo nasci ex ea. Et pūiderūt qualiter filius Dei factus homo debebat liberare totū genus humanū de fornace ignis, & captiuitate pcti. Et qualiter debebat liberare sanctos patres de fornace, & limbo inferni. Et sic omnes illi tres vno spiritu prophetico illustrati nō solū pro sua corporali liberatione: sed pro liberatione per Xpm verbū incarnatū faciēda, quā in spū prævidērūt, oēs tres vno ore agēdo gratias decantarunt illud canticū in medio fornacis, dicentes Benedictus Deus patrū nostrorum &c. Vnde prius benedixerunt dñm: & postea inuitarunt oēs creaturas ad benedicendum dñm, & B
agendū gratias: dicētes. Benedicite oīa opera dni dño laudate, & superexaltate eum in secula: prout in hoc cantico cōtinetur. Et sic patet qualiter isti pueri nō solū moti sunt ad faciendum hoc ꝓ sua liberatione iā facta: sed ēt pro liberatione Ecclesiæ faciēda: quā præuiderāt in spū per illam tēporalem liberationē suam. Sed tūc restat videndū de secundo quæsito. s. quare in hoc cātico nō solū inuitāt creaturas rōnales: sed etiā irrationales ad benedicendū Deū: cū illæ careāt ratione, & solus homo sit redemptus, & liberatus per Christū. Ad qđ respondetur, ꝙ quinq; viderunt in spū illi tres pueri in illo mysterio. Nā primò viderunt mysteriū Trinitatis diuinarū personarum in vna simplici, & indiuidua substātia: per quam ipsi
C tres fuerunt indiuisi, in vna simplici, & indiuidua fide vnius veri Dei. Et ideo omnes tres vno ore laudarunt Deum. Secundò præuiderunt in spiritu prophetico mysterium incarnationis. s. qualiter filius Dei secunda persona in Trinitate, debebat assumere humanitatē in unitate suppositi, per hoc ꝙ viderūt illū Angelum descendentē de cœlo in forma viri, de quo postea dixit Nabuc. video quatuor viros solutos, & species quarti similis est filio Dei. Tertiò præuiderūt mysteriū nostrę redēptionis, & vniuersalis liberationis. s. qualiter filius Dei in forma hōis debebat liberare genus humanū à perpetua seruitu. e pcti, & de manu Diaboli, & ppetua pœna, & igne inferni: per hoc ꝙ ille angelus in forma viri absoluit eos, & consumpsit vincula eorū, & liberauit eos ab illo igne, qui nō læsit nec contristauit D
eos. Quartò pūiderūt in spū ꝓphetico destructionē futurā oium idolorū, & conuersionem oium Imperatorū, & Principū terrę, & totius populi gētilis ad fidē Xpi: & per cōsequēs pūiderunt futurā liberationē Ecclesiæ de persecutione Tyrānorū: quę qdē destructio idolorū fuit facta per cōuersionem Cōstātini. Et hoc præuiderūt in spū illi tres pueri ꝑ hoc ꝙ Nabuc. vidēs illū Angelū qui liberauerat illos tres pueros de camino ignis ardētis habentē speciē similē filio Dei: cōminuit statuam auream & publicè laudauit Deū cœli qui liberauerit illos tres pueros, & cōfessus est eius omnipotentiā, & magnificentiā super oēs principatus, & ptātes mūdi: vt patet Dani. 3. Quintò isti tres pueri manifestè viderunt in sua liberatione obedientiā oium creaturarum ad suū creatorem, & qūo oēs creaturæ nō solū E
rationales: sed ēt irrationales obediūt diuinæ voluntati. Nam nō solū ille Angelus, qui erat creatura rōnalis, obediuit diuinæ voluntati inquantū descendit de cœlo, & liberauit eos: sed etiam ignis illius fornacis contra naturam suam obediuit Deo, inquantùm suspendit actionem suam naturalem, & non combussit illos pueros nec contristauit eos. Item ille ventus roris flantis ad nutum, & voluntatem Dei descendit de cœlo, & refrigerauit eos in medio ignis. Et sic ignis, & aqua, & aer obediuerunt diuinę voluntati. Et non solùm Angeli, & cœlum, & elementa obedierūt Deo in illo mysterio: sed etiam Nabuco. cum toto suo populo: eò quòd laudauit, & magnificauit dominum cœli, & eduxit tres pueros de fornace, & promouit eos, & præfecit eos rectores in suo regno. Et sic illi pueri in sua F
liberatione manifeste viderunt obedientiam, quam Angeli, & cœli, & homines, & omnia elementa, & elementata seruarunt, & gestarunt erga suum creatorem in illa liberatione. Per quòd mysterium præuiderunt in spiritu prophetico, quomodo omnes creaturæ tàm irrationales quàm rationales debebant Christo obedire in suo aduentu, & in nostra vniuersali redemptione, & Christi passione, & resurrectione, & ascensione, & in secundo aduentu ad iudicium. Nam præuiderunt qualiter Angeli debebant cantare. Gloria in excelsis Deo in sua natiuitate, & pastores ex præcepto Angelorum erant venturi ad adorandum ipsum in præsepio. Et qualiter noua stella debebat

A debebat in cœlo apparere,& Magos ad Christum adorandũ ducere. Et qualiter nõ solũ cœlũ: sed etiã omnia elementa debebant Christi natiuitatis signa ostẽdere.s.qualiter Romæ in cãpo martio fons olei erat emanaturus. Item qualiter Bos,& Asinus in præsepio debebant ipsi obedire. Itẽ qualiter mare,& venti debebant ipsi parere,& omnes ęgritudines,& infirmitates & Dæmones, & mors à suo nutu, & cõspectu debebãt fugere,& cedere. Itẽ pręuidit qualiter sol,& luna,& cœli & oẽs stellę debebant dare signa in sua passione,& infernus obedire in sua resurrectione & sãctorũ patrũ liberatione,& omnes cœli in sua ascẽsione: vt manifestè fuit impletũ,& visum ab Apostolis omni populo. Et ita pariter præuiderunt isti pueri qualiter Angeli,& cœli & oĩa astra elementa,& elementata,& oẽs creaturæ dabunt
B signa obedientiæ in secundo aduentu ad iudicium. Et ideo isti tres pueri in hoc cãtico multipliciter inuitant omnes creaturas ad laudandum,& benedicendum Deũ: secundùm quòd creaturæ multipliciter possunt dominum laudare. Nam tripliciter possunt Deum laudare, Vno modo vocaliter,& sic solę creaturę rationales laudãt Deum: eò ꝙ solũ ipsæ habent sermonẽ: & sic laudant Deũ in vtraq; Ecclesia.s. triũphanti,& militanti. Secundò laudãt Deũ creaturæ excitatiuè, inquãtum vestigiũ Trinitatis,& diuinę perfectionis lucet in omnibus creaturis. Et sic omnes creaturę tã inanimatę quã animatę,& tã irrationales quã rationales excitãt Angelos,& homines ad laudandũ, & benedicendũ Deũ in eis propter diuinas ꝑfectiones quę in eis lucent. Nã Angeli, & homines contemplando vestigiũ Trinitatis & diui
C næ veritatis,& contemplãdo similitudines diuinarum perfectionum, quæ lucent in oĩbus creaturis secundũ magis,& minus ꝑfectũ, laudãt Deũ in oĩbus: inquãtũ bonitas artificis lucet,& apparet in artificiato. sicut ait Arist.xi. de animalibus. Et sic omnes creaturæ dicũtur laudare Deum inquantũ ostendunt similitudines diuinarum perfectionũ quas Deus in eis ĩpressit,& sic excitãt Angelos, & homines ad laudandũ & benedicendũ Deum: prout dictũ est psal.cxlviii. Tertiò dicuntur laudare Deũ nõ solũ rationales creaturæ, sed etiam irrationales inquãtũ supra suã naturã ostẽdũt se obedire Deo in suis operatiõibus. Et sic laudauit Deũ mare rubrũ quãdo ad percussionẽ virgę Moisi fuit diuisum,& prębuit iter filijs Israel. Eodẽ modo obediuit Deo, & benedixit Deo petra quãdo ꝑcussa protulit aquas in Oreb,
D & in deserto. Item aquæ Iordanis laudauerũt & benedixerunt Deũ quãdo obediendo Deo reuersæ sunt retrorsum vt pede sicco trãsirẽt filii Israel in terrã promissam. Item Angeli,& cœlũ,& elemẽta,& elemẽtata omnia laudauerunt & benedixerunt Deũ quãdo obediendo Christo dederũt signa suę natiuitatis. Itẽ vẽti & mare Galileæ laudauerũt Deũ quando obediuerũt Christo. Et ideo dixerunt hoĩes illi. Quis est hic: quia mare & uenti obediũt illi. Item quinque panes,& duo pisces laudauerũt Deũ quando obediendo Christo fuerũt multiplicati ad refectionẽ totius populi. Et sic infernus,& mors,& oẽs infirmitates laudauerunt Deũ obediẽdo Xp̃o. Et sic est dicendũ de omnibus creaturis quæ obedierũt Christo in sua passione,& resurrectione,& ascẽsione,& obedient in secũdo aduẽtu. Ex quibus patet ꝙ tripliciter creaturæ laudãt,& benedicũt Deum. B
Vno modo mẽtaliter,& uocaliter,& sic cõuenit solis Angelis,& hominibus. Secũdò modo excitatiuè repræsentando diuinas perfectiones, excitãdo homines, & Angelos ad laudandũ Deũ,& sic cõuenit omnibus creaturis. Tertiò modo obediẽtialiter,& sic etiam conuenit omnibus creaturis, inquãtũ nõ solũ naturalibus operationibus: sed etiã supra naturã obediũt diuinæ voluntati in electis tẽporibus secundũ suã ordinatã dispositionẽ. Istis ergo tribus modis supradictis isti tres pueri cũ tota Ecclesia inuitãt & appellant omnes creaturas ad laudãdũ,& benedicẽdũ Deũ. Nã vno modo inuitãt omnes Angelos,& homines vt veniãt ad laudãdũ & benedicẽdũ Deũ mẽtaliter,& vocaliter.s.corde,& uoce,& opere pro beneficio creationis,& gubernationis,& nostræ redẽptionis,& glorificationis. Secundò E
inuitãt oẽs creaturas tã inanimatas quã aĩatas,& irratiõales, vt laudẽt Deũ excitatiuè.i. vt repræsentãdo similitudines diuinarũ perfectionũ excitẽt hoĩes & Angelos ad laudandũ Deũ. Quę quidẽ inuitatio potius dirigitur hominibus & Angelis vt cõtemplentur diuinas perfectiones quæ lucent in oĩbus creaturis, & laudẽt,& benedicãt Deum in eis. Tertiò inuitãt oẽs creaturas vt laudẽt Deũ obediẽdo ipsi in operationibus miraculosis supra naturã. Et isto modo istud cãticũ partim fuit ꝓpheticũ, qa illi pueri nõ solũ agebant gratias ꝙ oẽs creaturæ obediuerant Deo in liberatione eorũ, sed adhuc ꝓpheticè inuitabant, & excitabãt Angelos,& homines,& oẽs creaturas, vt obe-

A obedirent Christo in suo aduentu in miraculis faciendis, & darent signa suæ natiuitatis, & passionis: & obedirent ipsi in sua resurrectione, & ascensione, & in suo secūdo aduētu. Et sic ad oēs istos tres respectus Ecclesia cantat istud canticū in diebus dominicis, & festiuis, agēdo gratias ꝓ bñficio creationis & gubernationis, & nostræ redemptionis: in qua omnia creata Christo obedierūt, & fuerunt quasi instrumenta Christi in nostra redēptione. Et inuitarunt easdem creaturas vt obediant Christo in secundo aduētu & in nostra glorificatione. Et per hoc patet respōsio ad secundū quæsitum. His ergo habitis habetur tota intelligentia huius cantici: nec oportet immorari in eius expositione, eò ꝙ totum cōtinetur in ps. 148. Et ideo ibi patet eius literalis intelligētia, & expositio. Sed vt
B seruet forma eius specialis expositionis: diuidit ergo hoc canticū in duas partes principales. Nā primò inuitantur simul generaliter oēs creturæ ad laudandū, & benedicendum Deū. Scđò inuitant singulariter, & particulariter oēs creaturæ diuisim, & successiuè ſm dignitates, & cōditiones, & naturas suas. ibi. Benedicite Angeli dñi dño &c. Quantū ergo ad primū est prius aduertendū: ꝙ benedicere vno mō idē est qđ aliqđ boni siue aliqđ grãe conferre siue gratificari, & sanctificare. Et sic maior benedicit minorē: puta creaturā siue creaturas. Et sic Deus bñdixit primis parētibus dicēs: Crescite & multiplicamini, & replete terrā. Et dñamini piscibus maris &c. Gen. 1. &c. 1. qa tūc dedit eis uirtutē generatiuā, & dñium sup oīa creata inferiora. Item Gen. 2. dr̄ ꝙ Deus bñdixit diei sabbati, & san
C ctificauit illū. i. ad opa sctā faciēda dedicauit. Et sic ēt Eps bñdicit Ecclesias & altaria, & ornamēta ecclesiastica. i. dedicat ea ad usus, & opera sctā facienda: & hoc inuocādo diuinā potētiā. Et sic ex parte Dei Eps bñdicit populo indulgētias cōferēdo tanquā minister Dei: qa solus Deus per se dat grãm, & gratificat, & sctificat hoiem. Iuxta illud qđ ait dñs. Ponite manus sup filios Israel: ego aūt benedicam eis. Et qa solus Deus est ille q gratificat, & benedicit, & sctificat p se: iō ait Dauid ps. 66. Benedicat nos Deus Deus nr̄ benedicat nos Deus, & metuāt eū oēs fines terræ. Secūdo mō benedicere idē est qđ cōmendare: aut beneficia referre, & cōmemorare, aut ꝓ talib. beneficiis receptis gratias agere. Et isto mō minor benedicit maiorē, & supriorē, & creatura creatorē, eius oīpotentiā, sapientiā, & mīam, & iustitiā commēdando, et prædicādo: aut beneficia recepta ipsi, et aliis referēdo et memorādo, aut pro talib⁹ bñficiis gratias agēdo. Et isto mō Dauid ps. 102. dicit. Benedic aīa mea dño, & noli obliuisci oēs retributiones eius. Qui propitiat omnibus iniqtatibus tuis: q sanat oēs infirmitates tuas &c. D
Et isto ēt mō isti tres pueri in hoc cantico inuitāt, et appellant oēs creaturas ad bñdicendū Deo creatori suo, & ad agendū gratias ꝓ bñficio creationis, et gubernationis, et cōseruationis: eo mō quo supradictū est. Et qa illi loquebant nō solū in persona sui ꝓ illa tēporali liberatione: sed ēt in ꝑsona totius Ecclesiæ ꝓ generali redēptione. Iō Ecclesia cātat hoc cāticū inuitando oēs creaturas ad benedicendū Deo. Vnde ait. vos oīa opa dñi: tā inuisibilia q̄ visibilia. superiora, & inferiora benedicite domino, eius oīpotentia, & sapientiā, & mīam & cæteras ꝑfectiones. Primò cōmendādo & prædicādo. Scđò beneficia vobis ab eo collata memorādo. Teritiò ꝓ talib⁹ beneficiis receptis gratias agēdo. Et sic laudate & superexaltate. i. lōgè lateq; in secula cōmendatū, & exaltatū proclamate. q. d. vnūquodq; uestrū laudet, & superexaltet Deū in ordine suo, & ſm naturā, & cōditionē suā: puta rationalia, & intellectualia laudent Deū mentaliter, & vocaliter: cætera aūt laudent Deū. i. excitēt homines ad laudandū Deum diuinas perfectiones ostēdendo. Et laudent Deū in miraculis obediēdo, & in primo aduentu Xp̄i super naturā signa demōstrando. B

Benedicite Angeli domini domino: benedicite cæli domino.

Benedicite aquæ oēs quæ super cælos sunt domino benedicite omnes uirtutes domini domino.

Benedicite sol, & luna domino: benedicite stellæ cæli domino:

Hæc est secunda pars principalis: in qua specialiter, & diuisim omnia generr creaturarū inuitantur ad benedicendū, & laudandū Deū. & hoc unumquodq; in ordine suo, incipiēdo à superior. bus, & procedendo ad inferiora vsq; ad hoiem qui est finis omniū craturarū corporearū. Et iō primò inuitant Angelos, & corpora cœlestia. Secūdò inuitāt ignē & aerem, & oīa meteorica quæ in aere generantur. Tertiò inuitāt terram, & aquā & omnia quæ in eis generātur. Quartò specialiter inuitāt populū Dei. Scđm ibi. Benedic. iber & ros dño. Tertiū ibi. Benedi. terra

dominum

dn̄m.iiij.ibi.Benedicat Israel.Quantum ergo ad primum dicit.O uos Angeli dn̄i benedici te dn̄o agendo gratias. Primò pro beneficio creationis: quia tenetis primum gradum in ordine creaturarum. Secundò, quia fuistis ꝑ gratiam præseruati,ne cum dæmonib.apostaticis caderetis.Et sic laudate,& superexaltate eum in secula,non solum pro bn̄ficio creationis,sed ēt pro beneficio redemptionis, quia in Xp̄o futuro fuistis redempti, & gratificati inquantum ipsi adhærere, & obedire ab initio decreuistis. Ideo qn̄ veniet Xp̄s in carnē benedicite, & laudate, & superexaltate eum in secula,ipsi ministrando,& obediendo,& in sua natiuitate Gloria in excelsis canendo,& Magos ad ip̄m adorandum dirigendo, & in oīb.miraculis sibi ministrando, & in sua passione totam terram commouendo, & vectes B ferreos & portas æreas inferni an̄ ip̄m confringendo, & in sua resurrectione lapidē ab ostio monumenti amouendo, & custodes exterrendo & resurrectionem mulierib. annūciando,& in sua ascensione cum nobili pompa ip̄m tanq̄ dn̄m in cęlo recipiendo,& in secundo eius aduentu Antixp̄m perimendo,& cęlum,& oīa elementa commouendo, & oēs mortuos ad iudicium vocādo,& finaliter diabolum cum oīb.suis sequacib.in infernum p̄cipitando. Item vos oēs cęli bn̄dicite dn̄o, & laudate,& superexaltate eū in secula.Et primò cęlum Empireum emittat illum suauissimum, & fęlicissimum splendorem ad gloriā oīm beatorum. Scd̄ò cū cęteris cęlis mittat suā influentiā,& virtutē ad esse,& conseruationē oīm inferiorū. Et nota, ꝙ in quolibet versu repetit ly Laudate, & superexaltate eū in secula. Itē quia cęlū crystallinū siue aqueū C est primū mobile super polos mundi trahēs secū oēs cęlos inferiores ab oriente in occidentē, cōplens gyrū suū in 24.horis,iō sp̄aliter inuitat ip̄m ad laudandū Deū dicens.Bn̄dicite aquæ oēs q̄ super cęlos sunt dn̄o, & fit mutatio personæ per figurā q̄ dr̄ sineptesis. Sed quia Angeli siue intelligentiæ de ordine virtutum mouent cęlos ꝑp Deū amatum, & desideratū,vt dr̄ 12.Meta.& dcm̄ est ps. 103. & 148. ideo subdit. Benedicite oēs virtutes dn̄i dn̄o. Et intelligit āt per virtutes oēs vires,& influentias quas cęli per suum motum mittunt in hæc inferiora.Item sequit. Benedicite sol, & luna dn̄o: benedicite stellæ cęli dn̄o.s.perfectiones à Deo vobis collatas ondendo:& Christo in vtroq; aduentu seruiendo,& obediēdo &c.Litera ista est clara: ideo D non oportet immorari:quia iam exposita est ps. 103. & 148.

Benedicite imber, & ros domino: benedicite omnis spiritus dei domino.

Benedicite ignis, & æstus domino: benedicite frigus, & æstas domino.

Benedicite rores, & pruina domino: benedicite gelu, & frigus domino.

Benedicite glacies, & niues domino: benedicite noctes, & dies domino.

Benedicite lux & tenebræ domino: benedicite fulgura, & nubes domino.

Hic inuitat aerē, & oīa meteorica q̄ in eo gn̄antur.De quib.tractat Ari.1. & 2. Meteo. Vn̄ inuitat oia ista ad bn̄dicendum, & laudādum Deum.Primò virtutes, & perfectiones quas Deus in sua creatione contulit ondendo:vt hoīes excitent ad laudem Dei.Scd̄ò,vt E oīa ista seruiant,& obediant Xp̄o in vtroque aduentu ꝑut dcm̄ est.Dicit ergo:Benedicite imber,& ros dn̄o: eò ꝙ generant in aere ad seruitutem,& vtilitatem nostram:benedi.oīs sp̄us Dei dn̄o,& intelligit per sp̄m oēs vētos, & dn̄as eorum. Benedi.ignis, & æstus. i. elementum ignis, & calor solis stellarum. Et iō subdit.Benedi.frigus,& æstas. Et intelligit ēt per ista quatuor t̄pa anni.s.ver,æstatem, autumnū,& hyemem.Et subdit. Benedi.rores, & pruina dn̄o.Bn̄di.gelu,& frigus dn̄o: eò ꝙ ista generant in hyeme.Et subdit.Bened.lux, & tenebræ.Bened.fulgura,& nubes dn̄o:eò ꝙ ista generant non solum in hyeme, sed ēt in æstate. Oia āt ista dupliciter laudant Deum. Vno mō suas virtutes on̄dendo. Alio modo Deo in vtroq; t̄e.obediendo prout dcm̄ est.

Benedicat terra dominum: laudet, & superexaltet eum in secula. F

Benedicite montes, & colles domino: benedicite vniuersa germinantia in terra domino.

Benedicite fontes domino: benedicite maria, & flumina domino.

Benedicite cete, & omnia quæ mouentur in aquis domino: benedicite oēs volucres cæli domino.

Benedicite omnes bestiæ, & pecora domino: benedicite filij hominum domino.

Hic inuitat terram cum oīb.q̄ in ea generant ad laudandum Deum:eò ꝙ terra est mater oīm gn̄abilium,& corruptibilium,& recepit à cęlo oēs actiuas influentias excitātes rōnes seminales in principio ipsi terræ inditas ad vtilitatem hoīm,& oīm aīalium. Ideo ait. Bn̄dicat terra dn̄m &c. Sed quia tota dispō

terræ consistit in montib.& collib. & vallib. & campis decliuib.,put dcm̃ est ps. 103. ideo subdit. Bñdicite montes, & colles dño. Sed quia terra sic disposita pt recipere influẽtias à cœlo,& ex suis rõnib.seminalib. germinare plantas,& arbores,& oĩa mineralia: ideo subdit. Benedicite vniuersa germinantia in terra dño.s.plantæ,& arbores, & oĩa mineralia. Sed quia ex montib,oriuntur cõiter fontes,& ex fontib. fiunt flumina decurrentia p valles,& campos decliues,& ex fluminib.generant,& fiunt maria,quæ sunt congregationes aquarum: ideo subdit. Benedicite fontes dño,benedicite maria, & flumina dño. Sed quia ex aquis fluminũm,&mariũm,&stagnorũm generant oĩa genera piscium,,put Deus contulit à principio aquis illam virtutem generatiuam, & nutritiuam, & conseruatiuam

B piscium: ideo subd.Benedicite cete,& omnia quæ mouentur in aquis dño. Sed quia aues, & oĩa volatilia viuunt in aere:ideo subd.Benedicite oẽs volucres cœli dño.Sed q̃a Deus creauit oẽs bestias in sexta die,& omnia pecora quæ gradiuntur,& viuunt in terra:ideo subdit.Benedicite oẽs bestiæ, & pecora dño. Sed quia vltimò creatus est homo,& omnia generabilia,& corruptibilia facta sunt ad vsum,& vtilitatem hoĩm : quia plantæ creatæ sunt pp aĩalia,& ad cibum aĩalium,& oĩa mineralia, & plantæ,& aĩalia facta sunt ad vsũ, &seruitutem hoĩm: eòq̃ sumus nos fin s oĩm vt inquit Arist.2.de ani.& ps.146. dicitur,q̃ Deus operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam,qui producit in montib.fœnum, & hærbam seruituti hoĩm&c.ideo subd.Benedicite filii hoĩm domino.q.d.O filii hoĩm be-

C nedicite domino:quia præ cæteris obligamini agere gratias Deo.Primò quia ad suã imaginem vos creauit,& aĩam rõnalem, & aptã ad fœlicitatem dedit,& omnia alia ppvos ad seruitutem vestram creauit, & carnem sumẽdo vestram humanam naturam nobilitauit, & pro vobis fuit mortuus,& passus,& sic vos à peccati seruitute redemit, & finaliter vos in cœlo collocabit,ergo præ cæteris laudate eum corde,& lingua,& opere.

Benedicat Israel dominum:laudet &c.

Benedicite sacerdotes domini domino:laudate.

Benedicite serui domini domino:laudate.

Benedicite spũs,& aĩæ iustorum domino:lauda.

Benedicite sancti & humiles corde domino:lau.

Quia superius omnia creata simul cũ hominib.inuitauerunt ad laudem Dei,vt agant gratias pro oĩb.beneficiis receptis: nunc spãliter inuitant populum Dei vtriusq; te. eo q̃ spãliter voluit ipsum eligere ad cultum veræ latriæ, & secreta cœlestia per successionem tpum sm mĩam suam manifestare. Iõ aiunt. Benedicat Israel dñm præ cæteris agẽdo gratias pp maiora,&spãliora beneficia recepta: & laudet,& superexaltet eum in secula. Sed quia in hoc populo duæ sunt condõnes fidelium:primò sacerdotes,& ministri : quia administrant diuina ad cultum Dei.Ideo subditur.Benedicite sacerdotes dñi dño:& benedicite serui dñi dño. Sed quia in secũdo gradu sunt oẽs Xp̃i fideles populares, & laici : ideo subd.Benedicite spũs.i.hoĩes spũales, & non carnales,& aĩæ iustorum dño. Benedi.sc̃ti,& humiles corde dño.Sed quia isti tres pueri p̃ cæteris receperunt bñficium liberationis de camino ignis ardẽtis, p qđ p̃uiderunt in spũ mysterium incarnationis,& nostræ redemp. iõ spãliter excitarunt seipsos ad bñdicẽdum Deũ,p tãtis bñficiis gratias agendo, dicẽtes. D E

Benedicite Anania Azaria Misael domino:laudate,& superexaltate eum in secula.

Qui eruit nos de inferno : & saluos nos fecit de manu mortis,& liberauit de medio ardentis flammæ:& de medio ignis eruit nos.

Confitemini domino quoniam bonus:quoniam in seculum misericordia eius.

Benedicite oẽs religiosi domino Deo deorũ:laudate,& confitemini ei:quia in oĩa secula mĩa eius.

Hucusq; dixerunt pueri:sed Ecclesia interponit duos versus loco Gloria patri.s.Benedicamus patrem,& filium cum sc̃tõ spũ: laudemus,& superexaltemus eum in secula. Benedictus es dñe in firmamento &c.Sed ex verbis istorum trium puerorum oñditur, q̃ ipsi non solum agunt gratias pro illa tpali,&corporali liberõne de illo camino ignis ardentis,qñ dicunt Benedici.Anania Azaria &c. q liberauit vos de medio ardentis flãmæ, & de medio ignis eruit vos:sed primò, & principaliter laudant Xp̃m Deum,& hoĩem, & agunt gratias pro beneficio generalis redemp. & liberationis de inferno,& morte æterna, per hoc q̃ dixerunt. Benedici. dño qui eruit vos de inferno, & saluauit vos de manu mortis. Et sic patet, q̃ egerunt gratias de beneficio incarnationis, & vniuersalis redempt.quam præuiderunt in spũ per Christum faciendã. Et sic præuiderunt ẽt liberationem Ecclesię futuram de persecutione Tyrannorum,prout dcm̃ est.Et ad hunc respectum,& proposi- F

tum,

A tū,& propter omnia supradicta istud canticum canit Ecclesia in officio matutinali. Et ideo aduertat sacerdos cum in officio canonico inuitat omnes creaturas ad laudandum Deū in hoc cātico, vt habeat respectū,& dirigat mētē,& intentionē ad omnia supradicta.

CANTICVM ISAIAE.

Confitebor tibi domine: quoniā iratus es mihi. Hoc canticū cātatur in laudib' secū dæ feriæ quòd cecinit Esaias ꝓpheta in ꝑsona totius Ecclesiæ Christi. Esai.12. Ad cuius intelligentiā duo sunt vidēda. Primò vnde sumpsit causam Esaias ad cātandū hoc canticū de modo ꝓphetādi. Scd'ò uidēda est materia de qua hoc est canticū. Quantū ad primū est primò notandū: prout dictū est in prologo expositionis psalterij tracta. 2. ꝙ inter cætera quatuor sunt necessaria in omni pro-
B phetia. s. uisio,& obiectū in quo repræsentatur misteriū propheticū, & lumen propheticum ad interpretandam uisionem: quia intelligentia opus est in uisione. Dan.14. Quartò, ꝙ mittatur à Deo ipse propheta, quia aliter nō diceretur propheta nisi haberet istas quatuor cōditiones. Per ista ergo quatuor Esaias ostendit se esse uerū prophetā. Vnde ca. 6. dicit. Vidi dominū sedentē super soliū excelsum &c. per quod se ostēdit habuisse uerā visionē,& uerū obiectū. Terciò ostēdit se esse à Deo missum cū subdit infra. Vade,& dic populo huic. Quartò ostēdit se habuisse uerum lumen propheticū supernaturale, cum unus de Seraphinis purgauit labia eius &c. Scd'ò est notandum: ꝙ Deus ad duplicē finem mittebat prophetas ad illū populum. Primò, & immediatè ad annunciandū scelera, & pctā,
C & punitiones illius populi, ut metu comminationes conuerterentur ad Deum, & ad annunciandū liberationē futurā si conuerterentur. Vltimatus aūt finis, sed principaliter intētus, erat ad prænunciandū generalē redemptionē totius generis humani futurā per aduentū Xpi. Et ideo propheta per duplex lumē propheticū ꝓuidebāt in spū futurā redemptionē,& liberationē generis humani per liberationē tēporalē illius populi, prout spūs sctūs inspirabat mentē prophetæ, & ēt prout Deus loquebāt ipsi prophetæ doctrinaliter, vt patet ī textu,& scriptura ꝓphetarū. Et sic Esaias tripliciter præuidit futura misteria de Xp̄o,& Ecclesia. Primò ꝑ imaginariā uisionē. Et sic uidit dn̄m sedentē. Scd'ò per gesta cōtingētia in illo populo. Et sic præuidit expoliatione inferni per expoliationē Samariæ, u D patebit. Tertiò præuidit futura misteria per familiarē doctrinā,& locutionē Dei, & Augelorū, ut patet. 7. c. 3. est notandum secundum Aug. contra aduersariū legis, & prophetarū, & quia mysteriū incarnationis, & nostræ redemptionis, & glorificationis fuit maximū & ineffabile & incomprehensibile, ideo oportuit ut multis figuris,& mysterijs, & exēplis, & modis,& per multos prophetas prædiceretur,& prognosticaretur: ut redderet probabile,& credibile apud mundū. Et iō Isaias qui inter cæteros prophetas potius texuit euangelicā historiā de Christo quā prophetiā, nō una sola reuelatione,& uisione, sed, & pluribus visionibus,& exemplis præuidit, & prædixit mysteriū incarnationis Christi, & nr̄æ redēptionis: cuius visio, & prophetia semper processit de imperfecto ad magis perfectū, & E de minus claro ad magis clarū secundum, ꝙ lumē propheticū ipsi augebatur in visionibus & reuelationibus. Vnde scd'm cōmunē opinionē prima visio,& reuelatio fuit in principio suæ legationis. Isa. 6. quādo uisione imaginaria uidit dominū sedētē sup soliū excelsum,& eleuatū,& plena erat domus a maiestate eius,& ea. i. fimbriæ,& vestimenta, quę sub ipso erāt replebāt tēplū. Et duo seraphini stabāt super illud tēplū,& clamabāt. Sctūs. Sāctus. Sāctus dominus Deus exercituū, plena est oīs terra gloria eius &c. Per qđ mysteriū ꝓuidit Isa. in lumine ꝓphetico totū mysteriū Trinitatis personarū in vna substātia,& essentia. Nā per dn̄m sedētē præuidit personā patris,& ꝑ duo Seraphini intellexit filiū,& spm̄ sctm̄,& per tēplū intellexit humanitatē Xpi quā verbū assumpsit personaliter: & per hoc F ꝙ dicebatur ter sanctus intellexit tres personas diuinas: & per hoc ꝙ dicebatur dominus Deus exercituū intellexit, ꝙ illę tres personæ sunt vnus solus Deus, & dn̄s substantialiter. Et ꝑ hoc, ꝙ vnus de Seraphin volauit, & mūdauit labia Isaiæ: intellexit, ꝙ scd'a persona trinitatis debebat in hūc mūdū volare per incarnationē,& pctm̄ totius mundi purgare. Et per hoc, ꝙ dominus dixit, ex cęca corpora li huius &c. pręuidit qualiter populus iudaicus erat occæcādus in sua obstinatione,& malitia ne posset apprehendere nec credere mysteriū incarnationis, & nostræ redemptionis, & quō debebat Christum repudiare, & crucifigere, sed per hoc quod subdit: Adhuc decimatio &c. præuidit qualiter vna pars minor

A nor illius populi erat Xp̄m receptura,& fecu tura.;Sed ista visio fuit ipsi Esaiæ aliqualiter obscura: sed postea Deus reuelauit ipsi Esaię mysterium incarnationis magis clare, & distincte,in c.sequenti. Vnde cum Acham timeret Rasim Regem Syriæ,& Phaceæ filiū Romoliæ regem Samariæ,venientes contra Hierus.& Iudæam : Deus misit Esaiam ad Acha, dicens,ne timeret illos duos reges: imo q̄ liberaretur ab eis.Sed cum Acham non crederet,dixit Esaias ex parte Dei.O Acham pete signum à dn̄o Deo tuo iu ꝓfundum inferni siue in excelsum supra. Cui dicit Acham:non petam,& non tentabo dn̄m. Tunc dixit Deus per Esaiam. Audite ergo domus Dauid. Ecce virgo concipiet,& pariet filium,& vocabitur nomen eius Emanuel &c.q.d.Tu non vis credere,q̄ Deus absq; aliquo auxilio humano

B te pōt liberare de manu istorum duorum regum,nec vis petere signum:sed ego volo ꝓbare,q̄ Deus faciet maius opus q̄ istud,& maius signum q̄ istud: quod erit signum in cęlo, & in terra, & in inferno. Nam q̄dam virgo de domo Da.concipiet,& pariet filium,& vocabit Emanuel quod interpretat nobiscū Deus, i.qui erit Deus & hō.f. Deus iunctus nobiscum assumens nostram humanitatem,Et iste liberabit genus hum.& expoliabit infernū. Et sic faciet signum in inferno,& ascēdet triūphator cum illa p̄da in cęlum, & sic faciet signum in cęlo.Ecce ergo q̄ō iam fuit reuelatum mysteriū incarnationis Esaiæ magis clarè,& distinctè.Item ca.8. fuit ipsi reuelatum hoc mysterium incarnat.magis clarè,& distinctè:cum dicit Deus Esaiæ : Sume tibi librum grandem,& scribe in eo stylo hoīs:velociter spolia detrahe cito p̄date, & accessi ad ꝓphe

C tissam,& concepit,& peperit filium.[Et dixit dn̄s ad me:voca nomen eius:accelera,spolia, detrahe:festina p̄dari. Quia anteq̄ puer sciat vocare patrem suum,& matrem suā, auferet fortitudo Damasci &c.q.d.Deus. Ego accessi ad ꝓphetissam.f.virginem Mariam virtutem sp̄s s̄cti illustrando,& obumbrando, & ex puris sanguinib.corpus pueri xp̄i disponendo:q̄ quidem virgo concepit sola virtute sp̄us s̄cti, & peperit filium,& vocabit,velociter, accelera,Not.detrahe,cito p̄dare: quia celeriter,& in instanti formabit in vtero virgineo,& spoliabit infernum,& detrahet prędā antiquam & ducet in cęlum:q̄d quidem myste.erit figuratum per expoliationem Damasci, & Samariæ.Quia sicut post modicum tp̄s: Rex Assyriorum expoliabit Damascum,& Samariam: D in tp̄e statuto à Deo incarnabit verbū æternum,& expoliabit infernum,& ꝓsternet oīa idola mundi. Ecce ergo q̄ō per expoliationem Damasci,& Samariæ p̄uidit Esaias expoliationem inferni &c. Quartò āt magis clarè & distinctè fuit relatum Esaiæ mysterium incarnationis,& regni vniuersalis xp̄i. Vnde c. 9.ait. Primò tp̄e alleuiata est terra Zabulon, & terra Neptalin &c.& infra.[Paruulus n.natus est nobis.& filius da.us est nobis,& factus est principatus super humerum eius.Et vocabi. nomen eius admirabilis consiliarius: Deus fortis:pater futuri seculi:princeps pacis:multiplicabitur eius imperium,& pacis non erit finis.Super solium Dauid, & regnū eius &c. Ecce q̄ō iā magis explicauit personam,& re E gnum xp̄i futuri. Quintò tandem multò clarius explicat gn̄ationem xp̄i s̄m carnem, & sapientiam, & p̄dicationem, & dationem legis euang.& miracula,& mortem, & sepulturam,& resurrectionem xp̄i gloriosam, & vocationem,& congregationem oīm fidelium, & gentilium in unam fidem, vt patet per totum 11.c. vbi magis videtur texere historiā euangelicam q̄ ꝓphetiam. His ergo habitis dicit Deus ipsi Esaiæ: q̄ postq̄ oēs istæ ꝓphetiæ,& reuelationes,& visiones fuerint impletæ in aduentu xp̄i: tunc Ecclesia xp̄i agēs gratias de oīb.supradictis.f. de beneficio incarnationis,& legis dationis,& nostræ redemp. & resurrectionis,cantabit hoc canticum euangelicum.f.Confitebor tibi dn̄e &c. Ex quib. patet. Primò vn̄ habet[cām Esaias cantandi hoc canticum:quia ex reuelationib.& promis F sionib.ipsi factis de xp̄o futuro,& redemptione totius generis hum. Secundò patet,q̄ istud canticum non solum est ꝓpheticum: sed etiā euangelicum:eō q̄ Deus dicit ipsi Esaiæ. Et dices in illa die.i. in die gratiæ q̄n hæc fuerit impleta per aduentum xp̄i, dices confitebor tibi &c.In quo quidem cantico introducitur ad loquendum non solum Esaias: sed tota Ecclesia xp̄i agens gratias à Deo:eōq̄ impleuit oīa ꝓmissa, & reuelata Esaiæ à princip. libri vsq; ad hoc 12.cap.de xp̄o redemptore,& Ecclesia redempta.In quo cantico tria facit.Nā primò agit gratias confitendo diuinā miam quam Deus ostendit erga genus humanū per suam incarnationem,& passionem. Secundò confitetur diuinam largitatem enumerando fructus sui aduentus,& passionis. Vbi enumerat benefici a q̄ recepimus in Christi aduentu.

A tu.Tertiò exhortat̃,& excitat specialiter Hierusalem ad agendum gratias: eò ꝙ in ea Xp̄s operatus est mysteriũ nostræ redeptionis, & salutis.Scd̄m ibi.Haurietis aquas.Tertiũ ibi. Exulta,& laude &c. Quantũ ergo ad primũ dicit Esaias in persona Ecclesiæ,& totius corporis mystici in illa die.s.in tp̄e gratiæ, quã do oĩa supradicta mihi reuelata, & promissa fuerint impleta.i. postquã illa virga de radice Iesse.s. virgo Maria de genere Iesse, & Dauid fuerit egressa, & ipsa Virgo cõceperit ex opere spũs sc̄ti,& pererit filium.s. Iesum Christum uocatum Emanuel.s.Deum nobis per carnem vnitum. Et postquã iste paruulus vocatus ad mirabilis Deus fortis,& princeps pacis fuerit nobis datus,& natus,&post quam iste flos de radice Iesse stetit in cruce ĩ signum omnium ipsorum,&sepulchrum eius B fuerit gloriosum per resurrectionem:& post quam fuerit impletum mysterium nostræ redeptionis,& reparationis humanæ:sicut promissum est in isto cap. & in omnibus præcedentibus:tunc agendo gratias dicit.

Confitebor tibi domine:quoniam iratus es mihi cõuersus est furor tuus,et cõsolatus es me. Ecce Deus saluator meus:fiducialiter agam,& non timebo.

Quia fortitudo mea: & laus mea dominus: & factus est mihi in salutem.

Cõfitebor inquit tibi domine nõ solũ confessione fidei:quoniã uerificasti, & adimpleuisti quod promisisti, & mihi reuelasti: sed etiã cõfitebor tibi cõfessione laudis pro tantis beneficiis receptis:qm̃ tu in principio iratus es mihi quãdo Adã peccauit: quia tunc C à facie tua me proiecisti, & de illa paradiso delitiarũ expulisti, & ad duplicem mortem destinasti, & sic incidi in latrones qui me bonis gratuitis expoliarũt,& in corpore,& anima sauciarũt, & grauibus vulneribus affecerunt,&sic semiuiuus relictus in hac lachrymarum ualle ultra quinq; millia annorũ expectãdo medicũ iacui infirmus, & ægrotus.Sed licèt per tot tempora fueris mihi iratus: tamen nunc conuersus est furor tuus in benignitatẽ, & miam: filiũ tuũ mittendo medicũ mihi expectãdũ,& promissum. Et sic cõsolatus es me per ipsum. Vnde causa quare cõsolatus es me est ista. Nam ecce.i.iam adest Iesus Christus qui est Deus saluator meus mihi totiẽs promissus ad saluãdũ:quia ideo dicitur Iesus.i.saluator: quia saluũ faciet populum suũ à pc̄tis eorũ.Mat.1. Et iõ deinceps D ambulãdo in lege libertatis, & iustificationis fiducialiter agã opa legis euãgelicæ: quæ immediatè,& per se liberant à pc̄tõ, & cõferunt gratiã gratificãtem,& iustificãtem ad vitã æternã.Et iõ ultra nõ timebo Diabolũ nec mẽbra eius. Nã in lege euãgelica sunt tot auxilia,& arma cõtra Diabolũ ad resistẽdum,& sanãdum ex omni parte: ꝙ amplius nõ timebo ipsum. Et sic fiducialiter,& cum firma spe agã,& operabor: quod nõ timebo pœnas inferni,nec ꝑpetuã captiuitatẽ.Sed illicò post hãc vitã in virtute sacramẽtorũ euolabo in vitã æternã. Et sic nõ timebo captiuitatem Diaboli sub qua fuit totum genus humanũ vsq; ad passionem Xp̄i,& resurrectionem: de qua captiuitate fui liberatus ꝑ ipsum Christum.Et bene dico,quòd fiducialiter agã, & nõ timebo Diabolum.Quia ipse dominus Ie E sus Christus est fortitudo,& laus mea, & factus est mihi in salutẽ, per mortẽ ac passionẽ,& resurrectionẽ. Nã per mortẽ, & passionẽ,& resurrectionẽ me saluauit: per quẽ passionẽ superauit Diabolũ,& triumphauit de ipso,& liberauit me de eius ptãte expoliando limbũ inferni, & sic ipse Christus fuit fortitudo mea.Et et fuit fortitudo mea: q̃a per ecclesiastica sacramenta me fortificauit, & armauit cõtra Diabolũ.Et iõ nõ solũ Xp̄s ẽ fortitudo mea, sed et̃ laus mea q̃a teneor ipsum laudare:q̃a factus est mihi ĩ salutẽ me redimẽdo. Et nõ solũ Iesus Christus est laus mea in quãtũ teneor ipsum laudare ꝓpter beneficia recepta, sed et̃ est laus mea inquãtũ ꝑ ipsum laudatus,& honoratus & beatificatus. Quia nomẽ Xp̄iani quod habeo per eũ:est nomẽ dignitatis,& laudis,& honoris,& fœlicitatis.Et F sic ipse est laus mea,& honor meus: q̃a qcq̃d boni habeo ab ipso habeo.Dinde cũ dicit.

Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris:& dicetis in die illa.

Confitemini domino: & inuocate nomen eiu

Notas faciet in populis adinuentiones eius ,memẽtote quoniam excelsum est nomen eius.

Cantate domino quoniam magnificè fecit:annũciate hoc in vniuersa terra.

Inuitat oẽs gẽtes mũdi ad recipiẽdũ Christũ, & legẽ euangelicã cũ fructibus suis. Ad cuius intelligentiã est notãdũ,ꝙ tres sunt generales fructus legis euãgelicæ. s.gratiã sacrõrũ per quã sanamur& reficiemur. Et fides articulorũ per quã diuina mysteria credimus & cognoscimus. Et doctrina, & obseruantia præce-

A præceptorum,& consiliorum: per quã simul cum fide articulorum regulamur,& iustificamur. Et iõ propheta exhortatur oẽs gẽtes vt recipiãt istos tres fructus euangelicos,& per consequens recipiant Christum,& legẽ euangelicam. Et primò exhortatur, vt recipiãt gratiam sacramentorũ. Vnde quia dixit supra, ꝙ Christus factus est nobis in salutẽ per suã passionẽ: quia ecclesiastica sacramenta sum pserũt virtutẽ,& fluxerũt ex passione,& quinque vulneribus Xpi: iõ subdit. O vos oẽs fideles,& omnes gẽtes haurietis. i. haurite, & sumite in illa die aquas sacramentales de fontibus. s. de quinq; vulneribus saluatoris: qa ex illis quinq; fontibus,& vulneribus fluent septẽ Ecclesiæ sacramenta. Nã exinde primò fluet aqua baptismalis, & aqua pœnitentialis,& virtus extremæ vnctionis,& vniuersaliter virtutes omniũ sacramentorũ,& ex fon
B tibus huius saluatoris fluent oẽs aquæ sapiẽtiales. Et iõ oẽs sitientes venite ad hauriendũ istas aquas, quæ sanãt ab omni infirmitate, & refrigerãt ab omni calore pcti, & reficiũt cõferendo gratiã in psenti,& gloriã in futuro. Deinde cũ subdit. Et dicetis in illa die &c. inuitat oẽs ad recipiẽdã fidẽ articulorũ euãgelicorum. s. vt credãt mysteriũ Trinitatis,& incarnationis,& prædicationis, & miraculorũ operationis,& passionis, & resurrectionis, & ascẽsionis, & euãgelicæ publicationis &c. Iõ dicit. O vos Apostoli, & doctores,& sacerdotes in illa die dicetis, & prædicabitis omnibus gentibus. Cõfitemini dño Iesu Christo,& inuocate nomẽ eius: qđ est Iesus,& colite ipsũ Iesum Xpm: tanquã verũ Deũ,& hominẽ,& saluatorẽ, & Messiã in lege promissum. Et cõfitendo ipsũ esse nomẽ Dei,& ver
C bũ incarnatũ: sicut dictũ est psal. 8. tunc credetis oĩbus articulis fidei tàm diuinitatis quã humanitatis. Nã tota fides nostra est credere Iesũ esse filium naturalẽ Dei patris: primę Ioan. 4. quia credito hoc articulo credũtur cæteri. Deinde cũ subdit: Notas facite &c. exhortatur oẽs Apostolos,& prædicatores ad prædicandũ præcepta, & doctrinã euangelicã oĩbus populis,& linguis,& per cõsequens exhortatur oẽs gẽtes vt recipiant doctrinam euangelicã. Iõ dicit. O vos Apostoli, notas facite,& prædicate in omnibus populis & gẽtibus oẽs adinuẽtiones eius. s. oĩa ꝓfunda mysteria,& omnia pcepta, & cõsilia euangelica: quæ proueniũt ex inuẽtione illius sũmæ,& ex ineffabili altitudine scientiæ, & sapientiæ Dei,& dñi nostri Iesu Xpi. Et notos facitæ ad D
mirabiles modos quos diuina sapiẽtia adinuenit ad saluandũ genus humanũ: qa mirabilia remedia adinuenit ad sanãdas nostras infirmitates per gratiã sacramẽtorũ,& ad supplendũ nostros defectus per fidẽ articulorũ, & ad dirigendã nostrã uiã,& actus nostros p doctrinam præceptorũ, & cõsiliorum. Et iõ memẽtote qm excelsũ est nomẽ eius qđ est Iesus,& saluator. Nã si est saluator, & dator salutis: sequitur ꝙ ipse est salus, & uita integra,& æterna,& per cõsequens ipse est dator vitæ, & esse simpliciter: qđ soli Deo conuenit: vt probatũ est ps. 8. ergo sequitur, ꝙ excelsum est nomẽ eius: q tales ꝓfundas inuentiones salutis adinuenit, & talis mirabilia operatus est. Et iõ uos oẽs populi, & gentes cãtate dño Iesu Xpo, gratias agentes pro tãtis beneficiis receptis, & cõfitentes ipsũ esse Deũ, E
& Messiã in lege promissum: qm magnificè fecit omnia opera nostræ redẽptionis. Et magnifica opera fecit: mortuos suscitãdo, & infirmos sanãdo, & uentis, & mari imperãdo, & Dæmones de corporibus obsessis abiiciendo,& omnia idola cõterendo, & principẽ huius mundi foras mittendo,& ĩfernũ expoliando,& Diabolo triumphando. Et iõ annunciate omnia ista opera magnifica quæ Xp̃s fecit in uniuersa terra. q. d. prædicate Euãgelium omni creaturæ &c. Et sic videtur, ꝙ ꝓpheta per aquas de fontibus saluatoris intelligit gratiã sacramẽtorũ,& aquas sacramẽtales. Et p ĩuocationẽ nominis Iesu Xpi intelligit fidẽ omniũ articulorum, & p adinuẽtiones eius intelligit doctrinã præceptorũ, & cõsiliorum euãgelicorũ, & p opa magnificè facta intelligit oĩa opera miraculorũ Xpi, & ẽt oĩa mysteria nostræ redemptionis. Deinde cũ dicit, F

Exulta & lauda habitatio Syon: quia magnus in medio tui sanctus Israel.

Specialiter excitat, & exhortatur illã Hierusalem, & Syon materialem ad agendũ gratias, & laudandũ Christũ: eò ꝙ in ea fuit,& apparuit præsentialiter, & personaliter Xp̃s in carne, & in ea operatus est oĩa supradicta opera nostræ redemptionis. Nam in hoc Syõ & Hierusalem, primò in templo fuit præsentatus,& prædicauit,& miracula fecit,& mortuus fuit, & sepultus,& resurrexit, & in monte Syõ Eucharistiæ sacramentũ instituit,& super aplos spm sanctum misit, & exinde tota Ecclesia incepit, & fuit per uniuersum orbẽ prædicata,& diffusa,& iõ tota Ecclesia dicitur

Hierusalem

A Hierusalem & Syon. vnde sicut in illa Syon tūc operatus est nostrā salutē uisibiliter apparens in carne, ita tūc in Syon spūali toto orbe diffusa semp & iugiter operatur nostrā salutē per ecclesiastica sacraméta q̃ a sua passione fluxerūt. iō dicit propheta. O tu habitatio Syon materialis exulta, & lauda specialiter Christum, quia Iesus sanctus Israel .i. Messias ipsi Israel promissus est magnus. Nam erit magnus in medio tui: quia in medio tui apparebit in carne, & operabitur oīa opera nostræ redemptionis: ubi incipiet, & unde egredietur vniuersalis Ecclesia, & d iundetur per uniuersum orbem. Et ēt ô tu Syon habitatio spiritualis toto orbe diffusa, exulta, & lauda quia Iesus Christus Deus, & homo sanctus Israel habitat in medio tui inuisibiliter per gratiā, B & in medio tui iugiter operatur effectum redēptionis per ecclesiastica sacramenta. Ideo age gratias, & lauda Deū cum exultatione, & lætitia. Ex supradictis patet ꝙ hoc canticum potius est euangelicū q̃ propheticū. Primo, qa Deus præcepit ut cātaremus hoc canticum in tempore, & in die gratiæ post noctem legis repulsam, & postquam omnia promissa erant per Christum impleta. Secundò quia hoc canticum est gratiarum actio pro beneficiis iam peractis nostræ redemptionis. Et ideo iugiter Ecclesia cantat hoc canticū, qa iugiter confitetur ea q̃ in hoc cātico cōtinentꝰ sicut iugiter recipit beneficia supradicta per ecclesiastica sacramenta. Ex quibus etiam patet, ꝙ Isaias duplicem spm̄ prophetiæ habuit, quia in duplici lumine, & spiritu prophetico loquitur in hoc cantico, sicut in toto residuo sui libri.

CANTICVM EZECHIAE.

C *EGo dixi in dimidio dierum meorum.*

Hoc canticū cantatur in laudibus fer. 3. scribitur Isa. 38. cui cantico præponitur talis titulus .s. scriptura Ezechiæ regis Iuda: cum ægrotasset, & conualuisset de infirmitate sua. Ex quo titulo apparet ꝙ Ezechias cantauit & fecit hoc canticum agens gratias Deo postquàm conualuit, & liberauit eum Deus de sua infirmitate. Ad cuius intelligētiam est primò notandum. ut legitur. 4. Regum. 20. & Isa. 38. ꝙ postquàm Ezechias cum ciuitate Hierusalem fuit liberatus de manu Sennacherib regis Assyriorum, Deus misit Isaiam ipsi Ezechiæ dicens: dispone domui tuæ, quia morieris, & non uiues. Quod forsan accidit ut autumant Iudæi propter ingratitudinem Ezechiæ: eò quòd non egerat speciales, & solemnes gratias Deo pro tanto beneficio recepto: D quia cum grandi miraculo liberauerat eum & punierat exercitum regis Assyriorum. Qđ audiens Ezechias .s. mortem propinquam esse sibi nunciatam: tunc conuertit faciem suam ad parietem, & fleuit fletu magno, orans Deū vt auerteret sententiam mortis, & prolongaret sibi vitam. Tunc autem uidens Deus humilitatem Ezechiæ, misericordia motus misit ipsi Isaiam dicens. Audiui orationem tuam & uidi lachrymas tuas: & ecce sanaui te: & adiiciam super dies tuos. 15. annos. In cuius signum Deus fecit retrocedere solē per decem lineas: ut apparuit per umbram horologii ipsius Ezechiæ. Et sic illa dies fuit triplicata secundùm Dionysium in septima epistola ad Polycarpum. Tunc Ezechias uidens se sanatum, & uidens tàm admirabile signum in cœlo per retrogradationem solis, cecinit hoc E canticum agens Deo gratias de tàm grandi beneficio sanitatis, & prolongationis uitæ sibi collato, & de tam admirabili signo in cœlo demonstrato propter ipsum. De quo quidem signo & retrogradatione solis sunt uarii modi dicendi, & intelligendi: in quibus non est modò immorandum. Sed sequendo ueritatem literæ secundum Diony. in loco præallegato, quòd sol retrocesserit realiter p decē horas a decima hora usque ad primam diei: illic sic per 30. horas fuit supra hemisphærium: & per consequens fuit illa dies artificialis triplicata in illo hemispherio secundū Dion. Et ita est dicendum ꝙ nox fuit etiā triplicata in opposito hemispherio, quod fuit per duo possibile, & facile. Nam eadem facilitate qua intelligentia primi mobilis mouit primum mobile ab oriente in occidentem per illas decem horas propter Deum amatum, & desideratum, potuit mouere cœlum primum mobile ab occidentē in orientem cum omnibus orbibus inferioribus per alias decem horas ad nutum ipsius Dei cui desiderat parere illa intelligentia, & hoc absq; iniuria naturæ quæ tota dependet a uoluntate ipsius Dei. Et ideo in hoc nullus catholicus & sane mentis debet dubitare nec quærere euasiones, & uanos modos excusandi miraculum. Nec sunt etiam audiendi illi qui dicunt, quòd si cœlum cessaret moueri per momentum & horā, tunc omnia ista inferiora cessarent in suis naturalibus operationibus: hoc enim est manifestè falsum. Nā tempore Iosue sol stetit in medio cœli per unam diem. Et tñ exercitus dñi non F cessauit

A cessauit à pugna: imo in illo spatio vicit reges Canaam. Nec ēt cessarunt opera naturæ in cæteris partibus orbis, quia cū opus naturæ principaliter sit opus per se intelligētiæ: ideo Deus absq; motu cæsorum pōt agere in hæc inferiora: Et ēt cœli sine motu pussunt influere virtutes in ista inferiora nutu Dei &c. Sed quia dictum est in prolo.ps. ꝙ nullum est scriptum nec gestum in testa. vet. præcisè gratia sui: nisi inquantùm figurabat aut prognosticabat aliquod mysterium de Christo & Ecclesia: ideo in expositione huius cantici principaliter sunt quærenda mysteria de Christo & Ecclesia, quæ figurabantur per gesta supra dicta, & per signum de retrogradatione solis quæ mysteria principaliter intenduntur in hoc cantico. Nam per gesta contingentia in illo populo prophetæ præuidebant in spiritu futura mysteria de Christo, & Ecclesia: vt dictum est in prologo. Ad cuius intelligentiam

B est iterum aduertendum ꝙ quinq; mysteria præcesserunt: quibus Ezechias fuit motus ad faciendum hoc canticum. Primum fuit superbia, & ingratitudo Ezechiæ: qa cor eius fuit eleuatum post punitionem & recessum Sennacherib: vt patet. 2. Paraly. 32. Vnde dicunt Iudæi ꝙ non egit gratias Deo tribuens sibi gloriā victoriæ: & sic Deus fuit iratus contra Ezechiam & Hierusalem: vt patet ibidem propter qđ Deus misit Isaiā ad annunciandum mortem ipsi Ezechiæ. In quo misterio vidit Isaias in spiritu qualiter Adam peccauit per ingratitudinem, & inobedientiā, propter qđ peccatum incurrit duplicem mortē. s. corporis, & animæ simul cum tota sua posteritate: & incurrit infirmitates, & defectus, & passiones corporis, & animæ: sicut Ezechias incur-

C rit illā grauem infirmitatē scabiei & ulcerum immedicabilium. Et sic patet qđ grauitas infirmitatis, & cōminatio mortis Ezechiæ facta propter peccatū superbiæ, & ingratitudinis, erat figura corruptionis sniæ mortis datę in Adam. Secundū mysterium fuit pœnitentia Ezechiæ: quā fecit videns se vlceratum & sibi mortem denuntiatam: per quod præuidit Isaias in spiritu pœnitentiam populi Dei ab Adam vsq; ad Christum, qui continuè erat in iugi pœnitentia plangendo peccata & expectando Messiam vt veniret ad liberandū ipsum: ut patet per totū discursum ue. te. Vnde Adam primus homo fuit primus qui incepit agere pnīam: vt patet Sap. x. Vbi dicitur ꝙ hæc sapientia illum, qui primus factus est homo pater orbis terrarum custodiuit, & eduxit à Delicto suo. Et sic successiuè oēs fideles fuerunt in continua pœnitentia, vsq; ad Christum placando Deū per oblationes, & sacrificia, & ieiunia, & eleemosynas. Tertium mysterium fuit, quia Deus misit Isaiam ad sanandum & instruendū Ezechiam, per qđ fuit figuratū & præuidit Isaias totū misterium incarnationis, & prædicationis Christi, & nostræ redemptionis. Nam Isaias interpretatur saluatio dni: & Ezechias interpretatur auxiliatus à dño: & sic Isaias gerebat typum Iesu Christi saluatoris: & Ezechias typum Ecclesiæ auxiliatæ à Deo: sic præuidit Isaias qualiter Iesus Christus erat mittendus à Deo patre ad annunciandū uitam & salutem mundo, & ad sanandū genus humanū ab infirmitate, & morte perpetrata in Adam. Quartum mysterium fuit, quia in signum fidei Deus fecit solem retrocedere per decem lineas, & horas ab occidente uersus ortum. Et postea redegit cursum suum usq; ad occasum. Ex quo patet ꝙ sol ter pertransiuit lineam meridianam illa die: & fuit super illud hemisferium & horizontem per 32. horas & ultra. Nam eundo & redeundo vsq; ad decimā horā fluxerūt 30. horæ: sed postea perfecit cursum suum vsq; ad occasum ꝑ duas horas & ultra: secundum qđ sol erat citra equinoctialē: & sic fuit illa die triplicata secundum Dion. per quod præuidit Isaias qualiter uerbum æternū sol iustitiæ debebat retrocedere à cœlo in terrā per incarnationem. Quæ quidem missio filii Dei metaphoricè pōt dici retrocessio. Nam ille qui erat ab æterno in sinu Dei patris Deus immortalis, factus est homo mortalis. Vnde cum in forma Dei esset: seipsum exinaniuit formā serui accipiens: & habitu inuentus ut homo. ad Phil. 2. Et ideo sicut sol in eundo & redeundo stetit 32. horis & modicum ultra: Ita Christus à cœlo retrocessit in mundū per incarnationē, & stetit in hoc mundo triginta duobus uel tribus annis cum dimidio, & postea reuersus est ad patrem in die ascensionis. sed in fine mundi reuertetur cū potestate magna, & maiestate ad iudicandū oēs. Et sic patet ꝙ illa retrogradatio solis uerè fuit figura aduentus Christi. Et per hoc patet esse falsam, & temerariā positionē quorundam dicentium ꝙ illa retrocessio solis non fuit realis, sed solū in apparentia radiorū solarium in horologio: dicunt enim ꝙ realis retrocessio est maius miraculum q̄ resurrectio mortuorum

rum

A rum & q̃ quodlibet aliud miraculũ factũ in nouo te.sed sanatio Ezechiæ non indigebat tanto miraculo. Et ideo dicunt ꝙ solùm fuit apparentia radiorum solariũ in horologio: Sed iste neophitus nõ considerabat mysteriũ incarnationis, & aduentus Christi: cuius illa retrogradatio solis fuit signũ, & figura: ꝙ mysterium est ita ineffabile, & incõprehensibile: & adhuc erat dignũ maiori signo figuratiuo, q̃ erat retrocessio totius machinę mũdi. Item tale signũ non factũ est pp sanationẽ Ezech. sed pp sanationẽ & redẽptionem totius generis humani: qđ est maximum mysteriũ post incarnationẽ. Et ideo erat digna tali signo figuratiuo. Et sic semper est multò & sine proportione magis dignum figuratum q̃ figura, & signatum q̃ signum. Item quod illa retrogradatio fuit vere realis in cœlo, & non in sola apparentiâ in horologio patet, quia illud portentũ non solum visum fuit in Hierusalem, sed ẽt in chaldæa, quia rex Babylonis misit nuncios ad Ezechiam cũ muneri-
B bus, vt interrogarent ipsum de portento uiso in cœlo: vt patet. 2. Paraly. 37. & Isaiæ. 39. Quintũ mysterium fuit, quia Isaias fecit cataplasma de massa ficorũ, & apposuit vlceribus & vulneribus: & illo fuit sanatus Ezec. per quod præuidit Isaias cataplasma & medelam sacramentorum ecclesiasticorũ trahentiũ virtutẽ ab arbore, & ficulnea crucis Christi, quo cataplasmate continuè sanantur uulnera peccatorũ. Præuidens ergo Ezechias omnia supradicta per doctrinã, & reuelationẽ Isaię, quæ ipsum informabat de mysteriis futuris Christi, & Ecclesię, fecit hunc canticũ agens gratias de sanitate sibi collata: sed principaliter agit gratias de salute & generali redemptione totius generis humani: de mysterio incarnationis quod præuidit in mysterio per suam sanationem, & liberationem, & in
C mysteriis quinq; supradictis. Et ideo Ezech. cantat hoc canticum. Primò in persona sui inquantùm fuit sanatus ab infirmitate, & liberatus à morte. Secundò in persona totius corporis mystici inquantũ homo mysticus fuit sanatus, & liberatus per Christum ab infirmitate, & morte peccati. Et isto secundo modo Ecclesia cantat hoc canticum in laudibus feriæ tertiæ. Et iõ pro vtroq; est exponẽdum canticũ istud. Et tñ iterũ notandum ꝙ Eze. floruit & maximè fuit solicitus in duobus. Primò floruit i sãctitate post Dauid &c. quia fuit valde solicitus circa cultũ diuinum: imo cũ iam cultus diuinus esset turbatus, &
D dissipatus p Acham patrem suũ, & multos reges præcedentes, solus Ezec. in principio sui regni, & restaurauit, & ampliauit diuinũ cultum, & reordinauit cãtores, & sacerdotes, & leuitas in ordinib. suis sicut disposuerat Dauid in principio: vt patet. 2. Para. 29. Item fecit celebrari fasce & alia festa quæ diù retro fuerant omissa. vt patet psal. cxxx. Scđò fuit solicitus circa studiũ legis, & ꝓphetarũ: imo restaurauit multas scripturas hincinde dispersas, & cõgregauit in vnũ, & maximè congregauit partẽ ꝓuerbiorũ Salomonis, q̃ erãt dispsa in chedulis, & mẽbranis, & coniunxit cũ prima & scđa parte libri ꝓuerbiorũ Salomonis. & est tota illa pars à. 25. c. vsq; in finẽ libri. Vnde illud 25. c. Incipit sic. He quoque parabolæ Salomonis, quas transtulerunt uiri Ezechiæ regis Iuda. Et sic totũ residuũ libri
E prouerbiorũ usq; in finem dicuntur additiones. Ezec. Ex quo patet ꝙ Ezechias habebat doctores, & magistros in lege, & ꝓphetis ꝙ ipsum docebãt. Et iõ dicunt multi ꝙ Ezech. in hac parte habuit spm̃ propheticũ. Et sic nõ habuit lumẽ, & spm̃ ꝓpheticũ de se: tñ ad minus potuit docere ꝑ supradictos magistros: & maximè ꝑ Isaiã. & sic potuit ꝓuidere futura mysteria de Xp̃o, & Ecclesia figurata ꝑ supra dicta mysteria: & sic potuit prophetice cõponere istud canticum. Itẽ ipse sciebat ex sacra scrip. & ꝓmissione facta ipsi Dauid. 2. Re. 7. ex ĩterp̃tatione ps. quas ipsi interpretabãt Isaia, & alij magistri: qualiter Messias in lege ꝓmissus erat nasciturus ẽm carnẽ de gñe Dauid per Salomonẽ & successores suos. Et iõ Eze. lętabãt & gaudebat ꝙ mũdi redẽptor erat vẽturus de sua progenie. & sic expectabat ipsũ.
F Sed cũ uidit sibi mortẽ propinquã sibi ꝑnuntiatã per Isa. & videbat se sine filio, & generatione moriturũ: tũc perdidit totã spẽ futuri redẽptoris: imo putabat uniuersalẽ redẽptionẽ esse impeditã, & cassam postq̃ nullus maneret successor de gñe Dauid ꝑ Salomonẽ & ipsum Ezech. cui facta erat ꝓmisio. Sed postq̃ fuit snia mortis mutata. i. vita supra naturam reũita, & spatiũ. 15. annorum ipsi additũ: in quo poterat prolẽ gñare: tũc recuperata spe agẽs grãs fecit hoc canticũ. In quo tria facit. Nã primò explicat dãna q̃ futura erãt sibi & toti gñi humano si Ezec. fuisset tunc mortuus sine liberis. Scđò explicat miseriam in qua erat totũ genus humanũ expectãdo Messiã. Tertiò petit Xp̃m accellerare suũ aduentum

A tum ad saluandū populū. Secūdō ibi. Sperabā vsq; ad mane. Tertiū ibi. Si sic viuit. Quantū ad primū est aduertendū q quinq; damna se quebant si tūc fuisset mortuus Ezechias. Primò qa moriebat iuuenis in medio spatij vitæ humanę.s.in 39.anno: cū potuisset viuere vsq; ad 83.fm vsum cōem. Scdò quia ibat ad infernū siue ad limbū inferni vbi nō poterat videre hoies habitatores huius mundi & sic perdebat regnū & ciuitatē quā decorauerat & ꝓsperauerat. Tertiò, qa putabat nunq̄ ex inferno se exiturū nec Deū in gloria visurū. Quartò qa moriebat sine prole: & ita regnū suū erat ab extraneis possidendū post tot labores quos fuerat passus in obsidione Sennacherib. Quintò sequebat impedimentum totius humanæ redeptionis. Nā totus ille populus expectabat redēptorē Messiā de genere B Dauid per Salomonē & Ezechiā in quo deficiebat tota gñatio Dauid, si Ezec. fuisset tūc mortuus sine liberis. Et per cōsequēs nec Ezechias nec aliqs alius potuisset uidere Deū per essentiā in terra uiuentiū: quia solus Xps erat sanctos patres de limbo, & totum muntum de capteiuitate peccati liberaturus. Ista ergo quinq; damna timens Ezechias dicit in principio sui cantici. Postq̄ ego audiui mortem mihi nunciatā per Isaiam: tunc uidens ista quinq; damna mihi imminere.

EGo dixi in dimidio dierū meorum: vadam ad portas inferi:

Quæsiui residuū annorum meorum: dixi nō uidebo dominum Deum in terra viuentium?

Non aspiciā hoiem vltra: & habitatorē quietis.

Generatio mea ablata est & conuoluta est à me C *quasi tabernacula pastorum?*

Præcisa est velut à texente vita mea dum adhuc ordirer succidit me: de mane vsque ad vesperam finies me.

Dixi ego iuuenis in dimidio dierum meorum.s.in 39.anno, quæ est medietas vitæ naturalis: vadā ad portas inferi.s.ad limbum patrum, qui est in porta inferni, eò quòd est primus circuitus inferni.q. d. in tēpestiuam putans mihi euenire mortem, & ire ad locū ubi Deus nō uī quæsiui residuū annorum meorū: quia adhuc restabant mihi. xl. anni vitæ fm cōem vsum naturæ. Et iō dixi in meipso. non videbo Deū meū in terra viuentiū? Et legit interrogatiuè: & indignatiuè.q.d. in tāta iuuētute vadā ad portas inferi moriēdo: & nō videbo dñmDeum meum in terra uiuētium? sed ero priuatus diuina visiōne & nunq̄ exibo ex iferno: & nullus saluator me exinde liberabit.q.d. ad pessimū infortuniū hoc imputo mihi. Itē aliud malū ꝓspicio mihi euenire: nā si nunc morior: nō aspiciā hoiem vltra nec habitatorē qetis.q.d. ego expectabā viuere in quiete, & pace postq̄ Deus liberauerat me de manu Sēnacherib. & exercitus eius. Et nūc morte ꝑuētus non videbo pacē & quietē mei regni, & ciuitatis: sed alius extraneus possidebit eā in qete, & pace. Et pōt totū hoc legi iterrogatiuè vt supra. Deide explicat & assignat dānū gñale.s.impedimentū humanæ redēptionis si tūc fuisset mortuus sine liberis ꝑ quos messias in lege ꝓmissus erat descensurus: iō dicit: bñ habeo cām indignationis, & doloris: nā gñatio & ꝓles ablata est á me morte intēpestiua ꝑueniēte. Et gñatio mea cōuoluta est á me quasi tabernacula pastorum: nā E sicut pastores cōuoluunt, & ligāt, & complicāt sua tabernacula postq̄ aues cōsumpserūt herbā vnius mōtis, & oportet eos mutare locum: ita tota mea gñatio est cōsumpta et conuolta in me, & sic oportet me exire ab hoc mūdo, & mutare locum ad portas inferi: post quā nō restāt mihi amplius dies uitæ meę: qa oēs dies vitę meę sunt depasti, & cōsumpti, & cōuoluti &c. qa deficeret i me ꝓgenies regū & ꝑ cōseqñs nō ē amplius expectād⁹ Messias redēptor mūdi q liberet me & oēs sctōs fideles, qui hucusq; ipsum expectarūt in limbo: & per cōseqñs nec ego, nec ipsi videbimus dñm in terra uiuentiū: & brōrū: sed semp erimus in hac terra, & loco mortuorū, & per cōsequēs tota humana redēptio erit impedita si moriar sine liberis, & sine gñatio in tanta iuuentute, & in medio dierū: nā in medio dierū, & iuuentutis ꝑcisa est vita mea uelut tela ꝑcidit à texēte anq̄uā ꝑficiat: imo ipse Deus succidit me, & vitā meā dū adhuc ordirer .i. dum essem in fieri & in fluxu. Et loquit modo poetico. Nā fingunt poetę q tres Parchæ silāt: & texūt vitā, & durationē hoīs. Et hoc dicunt ꝑ quandā similitudinē: nam in veritate. sol, & cęteri cęli mēsurant uitā, & durationē hoium: & rerum uiuentiū ꝑ suos circulos: ut ait Arist.2.de gñatione. Et hoc faciunt fm diuinā ordinationē. Et iō dicit Eze. q sicut textor qnq; succidit telā in medio, anteq̄ perficiat eā, & sicut orsor scindit quandoq; fillum antequā perficiat tramam staminis: ita Deus uel cœlū tāquàm instrumentū succidit uitam meā in medio sui spatij, & sui cursus. Et ideo indigna-

A indignatus de tali infortunio, & euentu infelici, subdit. O dñe de mane vsq; ad vesperam finies me: & consummabis vitam meam, & non dabis mihi vltera spatium vitæ?

Sperabam usque ad mane: quasi leo sic contriuit omnia ossa mea.

De mane vsq; ad vesperam finies me: sicut pullus hirundinis sic clamabo: meditabor vt columba.

Attenuati sunt oculi mei: suspicientes in excelsum.

Domine vim patior: responde pro me: quid dicã? aut quid respondebit mihi cum ipse fecerit?

Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.

Ego sperabã vitã vsq; ad mane futurum. Et tu vis me finire in hac die de isto mane vsque ad vesperam huius diei? quia ista firmitas cõtriuit oĩa ossa mea quasi leo. nam sicut leo cõterit oĩa ossa alicuius ouis, vel alterius B aĩalis: ita ista ægritudo contriuit omnia ossa mea. Et iõ amaricatus, & indignatus iterum subdit. O dñe de mane vsq; ad vesperam.i.in vna die fines me? Sed est aduertẽdũ, q̃ qñ dicit expectabã vsq; ad mane ly mane põt intelligi pro tpe gratię, & aduentus Xpi: qđ sẽper appellan mane respectu tẽporis leg. vt vt patuit in expositione ps. in plerisq; locis. & tunc est sensus. Ego sperabã Iesum saluatorẽ meũ, vsq; ad mane.i. vsq; ad tps gratię. sed ista infirmitas quasi leo contriuit omnia ossa mea. vnde perdidi totam spem saluationis, & redẽptionis meæ per causas iã dictas: quia per relationẽ, & annunciationẽ mihi factam per Esaiã dicentem: Cras morieris, & nõ viues. in hac die de mane vsq; ad vesperã finies me. Et sic nõ oportet me expectare aliud mane tẽporis, nec gratię: qã sicut deficit mihi tẽ C pus vitæ: ita deficit mihi tẽpus gratiæ, & salutis: postq̃ morior sine generatione, per quã sperabã saluari. Et tũc in ly Sperabã vsq; ad mane, pt incidere scđa pars, in quã per dolorem mortis suæ explicat miseriam & dolorẽ in quo erat genus humanũ expectãdo Christum. Ideo subdit. Ego clamabo expectando Iesum saluatorem meum. sicut pullus hirundinis clamat vt veniat mater ad pascendum ipsum in nido: sic ego clamo, & clamabo assiduè in limbo, & in hoc mundo, vsque quò veniat saluator meus. Item semper meditabor cum gemitu: sicut gemit columba expectando masculum, & consortem suũ siue maritum. Et ideo oculi mei.s. mentis, & corporis sunt attenuati, & lassati, & fessi expectando quando veniat saluator meus, qui me debet liberare de oĩ miseria corporis, & animę. D Isti mei inquam oculi sunt attenuati, & fessi suspicientes in cœlum excelsum versus dominũ meũ: vt mittat filium suum in carnem ad saluandum me: quia continuè clamando, & gemendo dico ipsi: O dñe vim, & dolorẽ, & miseriã patior in corpore, quãtũ ad infirmitates, & defectus pœnales: & in aĩa quò ad peccatũ q̃ omnia mala eueniũt mihi per peccatũ primorũ parẽtũ. Iõ tu dñe responde pro me quia nõ habeo excusationem. Sed quid dicã ego lutũ contra figulũ, & creatura contra creatorẽ? aut quid mihi respondebit Deus: cũ ipse fecerit, & plasmauerit me? Et iõ sicut fecit me, ita ad libitũ põt me destruere, vel mihi non subuenire. Nec in hoc facit mihi iniuriã, si retrahit manum qñ vult. Alia autem translatio habet, quid respondebit mihi: cũ ipse fecerim? cũ ego ipse fecerim peccatum: E iõ non põt respõdere, nisi q̃ ego sum in culpa, & sum causa mei peccati, & nõ ipse. Ideo subdit. Recogitabo tibi, in tali meditatione, & clamore, oẽs annos, & dies meos in amaritudine animæ meæ, quia semper fui pnus ad peccandum, cadendo de vno vitio, & peccato in aliud: quia nil inuenio meum: nisi peccatum, & defectum: Nã si quid boni feci, non feci ex me, sed ex gratia tua. Et ideo, si pro postquam.

Domine si sic viuitur: & in talibus vita spiritus mei: corripies me, & viuificabis me: ecce in pace amaritud o mea amarissima.

Tu autẽ eruisti animam meam vt non periret: proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea.

Quia non infernus confitebitur tibi: neque mors laudabit te: non expectabunt qui descendunt in lacũ veritatem tuam. F

Viuens viuens ipse confitebitur tibi sicut & ego hodie: pater filijs notam faciet veritatem tuam.

Domine saluũ me fac: & psalmos nostros cãtabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo domini.

Hęc est tertia pars huius cãtici, in qua Ezechias inuocat Xpm futurũ saluatorem: vt veniat ad liberandũ genus humanum, & sanandũ ipsum ab oĩ infirmitate, & miseria corporis & animæ, prout pręuiderat in spũ per suã sanationem & liberationẽ à morte corporali. Iõ dicit. O domine, si pq̃a: qa sic viuitur in hoc mũdo.i. quia talis, & miserabilis, & corrupta, & fragilis est vita hoĩs in hoc mundo, & in talibus miseriis, & infirmitatibus, & defectibus versat vita spiritus mei propter peccatũ primorũ parentũ, & propter pctã propria

A vniuscuiusque: ideo tu domine corripies me, & ponitur futurũ pro imperatiuo vel optatiuo: eò quod Hebræi non habent optatiuũ: vt frequenter dictum est. q. d. tu dñe Iesu Christe veni in carnẽ: & corripe me, siue corripies me per legẽ euangelicã, quę prohibet oẽ pctm, & vitium, & iubet oẽm virtutẽ, & docet declinare ab omni malo, & facere omne bonum. Et sic per talia præcepta euangelica corripies me: & viuificabis me à morte peccati per ecclesiastica sacramenta: puta per baptismum viuificabis me ab originali: & per pęnitentiam ab actuali, & veniali: & per confirmationem me fortificabis in donis spiritus sancti, & per eucaristiam me reficies in bonis spiritualibus &c. quia ecce in pace amaritudo mea amarissima. Ad cuius intellectũ est aduertendum, quod licet vita hominis videatur quandoque pro-

B cedere cum quiete, & pace: tamen semper est misera, & amarissima ratione corporis, & animæ. Et primò ratione corporis. nam vita hũana est tã periculosa, & variabilis, quod semper est homo in continuo timore, ne prosperitas mutetur in aduersitatem: aut pp amissionẽ bonorũ, aut dignitatum: vt patet de Priamo rege Troianorum, & de Crœso rege Lydorũ: aut pp graues infirmitates, & amissionem bonorum, & filiorum: vt patet de Iob, & Tobia. Et sic talis continuus timor futurorum infortuniorum nullum hominem sinit esse felicem in hac vita. Et licèt per aliquod paruum tempus videatur aliquis in prosperitate: tamen pro maiori parte tẽporis est in miseria, & aduersitate pp supradicta, maximè in senectute, cui accidunt multę passiones, & infirmitates. unde

C Senecha. i Tyeste. Dolor, & uoluptas inuicem cedunt: breuior voluptas: quem dies vidit veniens superbum, hunc dies vidit fugiens iacentem &c. Ex quo patet, quod ratione corporis, & vitæ temporalis semper vita humana est amarissima. Ita etiam est magis amarissima ratione animæ, nam quantò maiores sunt hõines, & i altiori gradu, & dignitate sunt cõstituti, tàm seculares quã ecclesiastici: tantò sunt maiorẽ rationẽ reddituri: vt inquit Gre. Et iõ continua cogitatio de reddenda rõne post hanc vitam, & in futuro iudicio non sinit eos esse felices: sed semper vita eorũ est amarissima, licèt uideantur uiuere in pace, & quiete, & prosperitate. Item homines huius mundi non percipiunt infelicitatẽ animæ dum viuunt in hac uita: eò quòd peccata nõ inferunt eis dolorẽ sensibilem: tamẽ uita eorũ est amarissima: quia cumulant, & thesaurizant sibi dolorẽ, & pœnã perpetuã in futurũ, nisi agãt pęnitentiã dũ uiuũt, & uita eorũ semper est amarissima: iõ ait Ezechias, O domine ueni in carnem, & corripies, & uiuificabis me: quia vita mea & amaritudo mea sẽper ẽ amarissima dũ uiuo in hoc mũdo p rõnes iã dictas: licẽt apud alios uideat uiuere in pace, & quiete. Et ideo subdit. Tu aũt eruisti, & ponit ptẽritũ pro futuro siue p impatiuo. q. d. sicut tu dñe eruisti aiam meã, me de morte liberãdo: ut non periret aia mea, & piecisti post tergum oia pctã mea, per qd' mysteriũ ego puidi in spũ futurã redẽptionem, & liberationẽ gñis hũani. Iõ tu dñe Iesu Xpe ueni in carnẽ, & cõple, & uerifica hãc figurã, & reuelationẽ, & erue aiam meã de porta inferi, & à morte ppetua ut nõ peat

E ęternaliter. Et pijce post tergũ tuũ oia pctã mea: ne amplius reminiscaris delictorũ meorum: sed solue p me in ligno crucis sicut pmisisti pati p omnib. nobis, & nõ pmittas fideles ue. te. manere in limbo inferni: nec pmictas uiuẽtes amplius permanere in infidelitate, & descẽdere in infernũ: sed da eis legẽ grę: & uiuifica eos p ecclesiastica sacra. ne descendãt in infernũ: sed deduc oẽs in regnũ cęleste ubi laudent te p secula seculorũ: quia infernus nõ cõfitebit tibi, neq; mors laudabit te. i. mortui qui sunt in inferno ad ppetuã pœnã destinati nõ cõfitebũtur tibi cõfessiõe fidei: nec laudis, nec cõfessiõe pctõrũ: quia ibi nõ ẽ locus pnię. Et sic qui descẽdũt in lacũ iferni: nũquã expectabũt veritatẽ tuã. i. redẽptionẽ, & salutẽ quã pmisisti: quia i eis nõ uerificatur talis promis-

F sio, & redeptio. quia in inferno nulla ẽ redemptio. Et iõ ueni in carnẽ ãtequã populus gẽtilis moriatur i infidelitate sua ut possit cõfiteri fidẽ tuã, & cõfiteri pcta sua, & agere pniã, & exinde possit cõfiteri, & te laudare, & colere tanquã Deũ, & Messiã, & uiuere in lege grę: quia ipse uiuẽs. i. dũ uiuit in hac uita, uiuens p gratiã cõfitebitur tibi cõfessiõe fidei, & laudis, & cõfessiõe pnię: sicut ego hodie dũ uiuo in hac uita cõfiteor tibi: ita ois uiuens confitebitur tibi. Ex hoc patet, quod ad hoc quod confessio alicuius sit ualida, & accepta apud Deum, oportet quod uiuat duplici uita. Nam primò oportet quod uiuat uita naturali, & temporali: nam post hanc uitã non est tps fidei nec pœnitentię, sed punitionis aut diuinæ uisiõis. Et ideo oportet, quod quis confiteatur Xpm per fidẽ in hac uita, & cõfiteatur pctã sua per pniam: quia post hãc uitã nec fides nec pnia hñt locum: nec est fru-

ctuosa: quia diaboli,& damnati credũt Christo,& cõtremiscunt cum per ipsum puniunt
A propter scelera sua,& tamẽ talis fides,&cõfessio pctõrũ poti⁹ est eis in pœnã q̃ in remediũ: quia vermis eorum nõ moritur nec ignis extinguetur. Esa. 66. Ideo est necessaria vita gratiæ: quia sine tali vita gratiæ, nec cõfessio fidei nec cõfessio peccatorũ est valida nec fructuosa: nec laus peccatoris ẽ speciosa: ergo ista triplex confessio. s. fidei,&laudis,& peccatorum oportet, ꝙ fiat in hac duplici vita, ad hoc, ꝙ sit fructuosa: quia in inferno,& post hanc vitam non est fructuosa ista triplex cõfessio. Et ideo propheta dicit, Viuẽs viuẽs ipse confitebitur tibi. s. viuens in vita gratiæ spiritualiter. Deĩde cũ subdit: Pater filii: cõfirmat quod dixit. Nã si soli viuentes confitentur fidẽ,& pctã,& laudant Deum: ideo si tu Christe veneris ad vi
B uificandũ, & saluandũ nos: tunc omnis pater viuens faciet notã veritatẽ tuã filiis suis. s. annunciabit legẽ,&fidem euangelicã filiis,&successoribus suis: quod impletum fuit in Apostolis,& discipulis: qui prædicarunt euãgeliũ omni creaturæ,& notã fecerãt veritatẽ,& fidẽ euangelicã filiis suis p Baptismum regeneratis. Et ita etiã quilibet bonus pater, nõ solùm spũalis, sed ẽt carnalis notificat,& tenet notificare fidẽ euangelicã filiis suis,& docere orationem dominicam,& articulos fidei: vt sciãt confiteri fidẽ Christi,& laudare Deũ,& sciẽt confiteri peccata sua,& agere pœnitentiã de peccatis commissis. Vnde est aduertendum, ꝙ ly sicut ego hodie: indifferenter põt ordinari cum particula præcedenti: vt sit sensus, Viuẽs viuens confitebitur tibi, sicut ego hodie cõfiteor tibi sup. Vel potest ordinari cum particu
F la subsequenti: vt sit sẽsus: Viuificabit me: vt quilibet pater faciat notã veritatem tuã filiis suis, annunciando legẽ euangelicã: sicut ego hodie prophetice notifico,& prædico futurã saluationẽ,&redẽptionem in hoc cãtico. q. d. vt illi annuncient,& prædicent redemptionẽ præsentem,& euangelizent salutẽ,& saluatorem præsentem. sicut ego hodie prænũcio,& prophetico ipsum futurũ. Quinque ergo bona prouenerunt nobis ex aduẽtu Christi. Primò qa correxit nos,& direxit per legẽ,& doctrinam euangelicã: vt declinaremus à malo, & faceremus bonũ. Secũdò viuificauit nos à morte peccatorum per ecclesiastica sacramẽta,& per mortem,& passionem: quia mortẽ nostram moriendo destruxit, & vitã resurgẽdo reparauit. Tertiò liberauit fideles v. te. de limbo inferni: vt possent Deũ in cœlo lauda **D**
re. Quartò dedit nobis vitã gratiæ. vt omnes confessio tam fidei, quàm laudis, quàm peccatorum,& pœnitẽtiæ esset fructuosa,& sibi cara,& accepta. Quintò dedit Apostolis,& sãctis & sacerdotibus: vt possent prædicare,&notificare fidem,& veritatem euangelicam per totum mundum,& quilibet pater doceret filiũ suum veritatem euangelicam. De primo ergo dicit Corripies me. De secũdo dicit: Viuificabis me. De tertio aũt dicit: Quia non infernus confitebit tibi, nec mors laudabit te. De quarto autem ait: Viuens viuens ipse cõfitebitur tibi: sicut ego hodie cõfiteor tibi. De quinto vero dicit: Pater filiis notã faciet veritatẽ tuã. Et iõ cõfirmationẽ omniũ dictorũ cõcludẽdo suũ canticũ apostrofat ad Xpm, dicẽs: O domine Iesu Christe postq̃ vocaris Iesu,& saluator, veni in carnẽ,& saluũ me fac cũ tota **E**
Ecclesia fideliũ. Et tũc cãtabimus psã, nostros in domo dñi. i. in Ecclesia fideliũ, oibus dieb⁹ vitę nostrę. i. cãtabimus ps. & hymnos de tua incarnatione,& natiuitate, & prędicatiõe,& miraculorũ operatione,& de morte & passione,& resurrect: & ascẽsiõe,& glorificatione. Et hoc faciemus oib. diebus vitæ nostræ: hic per gratiã,& in futuro per gloriã. Ex supradictis patet, ꝙ licet hoc cãticũ possit literaliter exponi de persona Ezechię sicut Iudæi,& q̃dã catholici exponunt: tamen nõ est sistendũ in tali literatura: nã si in hoc cantico nõ prædicetur mysterium nostræ redemptionis: non poneret ipsũ Esaias ĩter suas prophetias: nec pertineret ad sacram scripturam nec cantaretur hodie in ecclesia inter scripturas vet. test. quæ non leguntur nisi ad prophetiã,& figurã no. testa. vt inquit Hieron. in maiori prologo **F**
psal. & Augu. de catechizandis rudibus. Item multò magis exponitur hoc canticum,& magis ad propositum de Christo,& nostra redẽptione, quàm de liberatione Ezechiæ. Quod patet: nam quãdo Ezechias fecit hoc canticũ iam erat liberatus ab infirmitate, & morte: sed in hoc cãtico de futuro petit liberari: cũ dicit. Corripies me, & viuificabis me. Et Viuens viuens confitebitur tibi: sicut ego hodie. Et cum dicit: sicut ego hodie ita pater filiis notam faciet veritatem tuam. Item finaliter salutem totius generis humani petit: cũ dicit. Domine saluum me fac, & psalmos nostros cantabimus omnibus diebus vitæ nostræ in domo domini. Et sic patet, quòd non solùm loquitur ĩ persona sui: sed in psona totius corporis

A mystici: petens vniuersalem redemptionem, & liberationem: quã præuidit per liberationem suam. sed hoc non capiunt miseri, & cæci Iudæi: ideo decipiuntur. Et ad hunc sensũ cantat ipsum Ecclesia: petendo salutem animæ in præsenti, ne decedamus sine pęnitentia, & petendo gloriam in futuro. Cantat etiã Ecclesia hoc canticũ in agenda defunctorum in persona cuiuslibet fidelis defuncti existentis in purgatorio, cũ adhuc pertineat ad istã Ecclesiã: postquã decessit cũ charitate, & adhuc non sit in termino. Nã sicut Ecclesia orat ꝓ viuis: vt corripiantur, & viuificentur à peccato, ne descendant in infernum: sed agãt pęnitentiam fructuosam, vt possint Deũ laudare: hic per gratiã, & in futuro per gloriã: Ita orat pro existentibus in purgatorio: vt liberentur per merita passionis Christi, & suffragia Ecclesiæ. Ideo in persona cuiuslibet eorũ
B dicit Ecclesia in hoc cantico. Dñe vim patior responde pro me, & infra. Tu autẽ dñe erue animã meã vt non pereat, & infra. Dñe saluũ me fac, & psal. nostros cantabimus in gloria cælesti &c. Sed hic potest dubitari de locutione Dei, & prophetia Esaiæ: qa Deus dixit Esaiæ. vade ad Ezechiam: & dic: Dispone domui tuæ: quia cras morieris, & non viues, quæ quidem prophetia non fuit completa: quia Ezechias superuixit. xv. annos: ergo illa locutio Dei, & prophetia fuit falsa, & volũtas Dei fuit variabilis. Ad hoc respondetur, ꝙ prophetica dei locutio potest habere respectum ad tria. Primò ad demerita hominum, & populorũ. & sic dicitur prophetia comminationis, & sic dixit Deus Iosue. Quadraginta dies erunt, & Niniue subuertẽtur. q. d. nisi agant pœnitentiam infra. xl. dies subuertẽntur: quia sic merentur scelera sua. Secundò locutio ꝓphetica
C habet respectum ad limitationem naturæ. Et sic quia Ezechias non poterat viuere secundùm naturam ex illa infirmitate: ideo dixit Deus: Cras morieris, & non viues. secundùm naturam supple. Et ideo Deus fecit retrocedere cœlum per. x. lineas: ad ostendendum, ꝙ vltra cursum naturæ Deus addebat illos. xv. annos supra spatium naturale vitæ. Et ideo illa fuit prophetia secundum naturalem limitationem. Tertiò autẽ prophetica locutio respicit æternam prædestinationem. Et talis semper literaliter impletur, sicut fuerunt omnia dicta ꝓphetarũ de incarnatione, & passione, & resurrectione Christi &c. Et istã dicitur ꝓphetia æterni propositi, & prędestinationis.

CANTICVM ANNAE. D

EXultauit cor meum in domino &c.

Hoc cãticũ cãtatur ĩ laudibus quartæ, & communiter intitulatur Oratio, siue canticũ Annæ matris Samuelis: eo ꝙ Anna post susceptam proiem cantauit hoc canticum. Ad cuius intelligentiam est præaduertendũ, prout legitur. i. Reg. i. ꝙ cum Helcana hõ de genere Leuitico haberet duas vxores, quarũ vna vocata ẽ Fenẽna: altera autẽ Anna; Helcana ex prima susceperat liberos. Sed ex Anna nullos suscepit liberos cũ esset sterilis ꝑ magnũ tẽpus. Et ideo Fenenna sæpe im ꝓpę rabat Annæ sterilitatis maledictione: eò quòd dominus conclusisset vuluam eius. Et freqẽter Phenenna affligebat Annam maximè tẽpore Paschæ: quando ascendebat ad adorandũ dominum in Silo, vnde accidit: ꝙ Phenẽna cũ cęteris epulabatur: Anna tristis, & afflicta sola mãsit in templo orãdo dominum: vt auferret ab ea opprobrium sterilitatis: vouẽs ꝙ si Deus daret sibi prolem masculinã cõsecraret filiũ ad seruiendum domino in Silo cũctis diebus vitæ tãquàm Nazarenum. Cũ autem Heli sacerdos putaret ipsam temulentã: eòꝙ tali hora sola mãsisset in tabernaculo: ipsa exposuit ipsi Heli causam suæ afflictionis. Cũ vero Heli eam fuisset consolatus, reuersa est in domũ
E suam, & concepit Samuelẽ: qui fuit sanctissimus propheta in Israel seruiens iugiter in tabernaculo. Postea ãt Anna cõcepit, & peperit tres filios, & duas filias. Rursus ãt cũ filii Heli fuisset interfecti, & arca dñi capta: Heli hoc audito cecidit de sella, & mortuus est. Et tũc translatum est sacerdotium ab Heli, & à filiis F
suis ad Samuelẽ: qui simul sacerdos, & iudex iudicauit Israel per annos. vi. quousque vnxit Saulem: sed cũ Saul præuaricatus esset præceptũ domini, tunc Samuel ex præcepto domini reprobato Saule vnxit Dauid in regẽ Israel qui postea reduxit arcã domini in Hierusalẽ, & tendit tabernaculum iuxta domum suã, in quo reposuit arcã domini. Et sic in paruo tempore fuerunt factæ tres translationes. Nã primò fuit facta trãslatio sacerdotii, & iudicii de filiis Heli ad Samuel. Secundò fuit facta trãslatione regni de Saule ĩ Dauid. Tertiò fuit facta trãslatio arcæ domini de Silo in Gabaã, & Hierusalem. Anna ergo postquam peperit Samuelem, & consecrauit eũ domino in Silo, ibi agẽs gratias pro beneficio recepto: orauit

A dominum, & dixi totum canticum istud, s. *Exultauit cor meum in domino, & exaltatum est cor meum in Deo meo, &c.* Ideo Iudæi moderni, & multi catolici sequentes eos exponunt hoc canticum præcise vt est gratiarum actio ipsius Annæ pro beneficio prolis susceptæ, per quam Anna fuit in honore eleuata per virũ: & Fenena æmula fuit infirmata, & depressa, & cõtepta. vnde secundum eos dicit Anna. Postquã Deus abstulit opprobriũ sterilitatis meæ, & dedit mihi prolẽ masculinã cor meũ exultauit in domino. Et cornu .i. honor meus est exaltatus in Deo meo, & os meũ dilatatũ super inimicos meos .s. super Fenenã æmulã meã, & super filios eius, q mihi improperabãt opprobriũ sterilitatis, quibus nõ audebã respõdere. Sed postquã recepi prolẽ lætata sum in salutari

B tuo .i. in saluatione, & salute mihi collata. O Deus quia nõ est sanctus vt est dominus. &c. Et iõ, O Fenena, & filij tui nolite loqui sublimia .i. cũ superbia gloriantes de fœcunditate prolis vestræ improperando mihi sterilitatẽ. Sed recedãt vetera .i. verba malitiosa, & inueterata de ore vestro: qa dominus est deus sciẽtiarum, qui scit futura infortunia, & ipsi præparãtur cogitationes .i. scit secreta cordis, quia est scrutãs corda, & renes Deus. q.d. nemo eleuetur in superbiã in prosperis: quia nescit casus futuros, nisi solus Deus. Vnde arcus fortiũ superatus est .i. dominum quod habebat Fenena cũ filijs suis in domo Helcanæ viri mei: deiectũ est pp nouã natiuitatẽ filij mei Samuelis: qui erit iudex & dominus in Israel. Et infirmi accincti sunt robore .i. ego quæ erã cõtẽpta, & opprobrijs afflicta: nunc

C recuperaui dominiũ viri mei. Vnde Fenena, & filij eius prius erant repleti, & saturati cibis, & diuitijs domus: sed postquã ego habui copiã filiorũ, ego, & filij mei, qui eramus famelici, sumus saturati: sed ipsi qui prius erant repleti, mõ pauperes fcti locauerunt se ad laborãdũ pro panibus acquirẽdis. Donec proquia: quia Anna sterilis peperit plurimos. Et Fenena quæ multos habebat filios, infirmata est .i. debilitata, & minuta, & orbata est filijs. In Hebræo habetur donec sterilis peperit septẽ. Et iõ hic dubitãt Hebræi: quia Anna nõ perperit nisi quinq; .s. tres filios cũ Samuele, & duas filias vt patet infra in textu. Ad quod dicũt quidã Hebræorũ, ꝙ duo filij Samuelis computatur cũ quinq; filijs Annæ, & sic dicũtur septẽ. Alij aũt dicũt, ꝙ Fenena

habuit decẽ filios: ꝑ hoc, ꝙ dixit Helicana D ipsi Annæ volẽs eã consolari: nũquid melior ego sũ tibi quã decẽ filij? Et iõ dicũt isti, quotiescũq; Anna pariebat vnũ filiũ: tũc Fenena sepeliebat duos. Et sic in quarto filio Annæ nõ restabãt nisi duo ipsi Fenenæ: tũc aũt Fenena vidẽs voluntatem Dei rogauit Annam, vt oraret Deum ne morerentur duo filij remanentes, & dedit eos ipsi in filios, & tunc illi duo filij Fenenæ cõnumerati sunt cũ filijs quinque ipsius Annæ. Et sic filij Annæ dicti sunt septẽ. Iõ dicit. Donec sterilis peperit septẽ. Alij aũt dicũt, ꝙ ibi ponitur numerus septenarius determinatus pro indeterminato, sicut frequenter fit in cõsuetis locutionibus. Vnde dicimus decies dixi tibi, & non credidisti .i. pluries dixi tibi. Et hoc est et cõsuetũ in scriptura. vt patet Isa. 4. Apprehẽdet septẽ .i. plures mulieres virũ vnũ. Itẽ Mat. 17. Nõ di B co tibi septies, sed septuagiessepties. Et sic in hoc loco ponuntur septẽ pro plurimis. Et iõ nostra trãslatio dicit: Donec sterilis peperit plurimos, trãsferẽdo sensum ex sẽsu. Et hoc est verisimile. Et iõ subdit, ꝙ dominus mortificat, & minuit filios Fenennæ, sed viuificat filios Annæ, & multiplicat eos, & deducit filios Fenennæ ad inferos .i. ad fossam, & filios Annæ ad vitam, & dominus fecit pauperem Fenennam, & ditauit Annam, & humiliauit Fenennam, & subleuat Annam. Et suscitat de puluere, & eleuat de stercore .i. de miseria & subiectione egenum, & pauperem Samuelem, vt sedeat cum principibus, & teneat solium gloriæ tanquam iudex in Israel: eõ ꝙ iudicauit post Heli. Et sic fuit vltimus iudex in Israel. Deinde cum subdit.

Domini enim sunt cardines terræ: & posuit super eos orbem &c. F

Commendat omnipotentiam, & magnificentiam Dei: qui sicut mundum creauit: ita potuit facere omnia ista. Iõ Deus seruabit .i. diriget pedes Samuelis, & aliorũ sanctorum, & impij .s. infideles cõticescent, & tacebunt in tenebris ignorantiæ. Sed omnes aduersarij eius formidabunt dominum, & super ipsos in cœlis tonabit. Quod impletũ fuit quã do Filistei uenerunt contra Israel: sed orante Samuele dñs intonuit de cœlo mittẽdo fulgura, & fulmina, & obscuritatem super Filisteos. Et sic turbati, & dissipati victi fugerũt. Et ideo finaliter concludit, ꝙ dominus iudicabit fines terræ per Samuelem, sed postea dabit imperium, & regnũ regi suo Sauli per

A Samuelé, qui vnxit Saulé in regem ex præcepto domini, sed postea reprobato Saule sublimauit cornu .i. regnũ Xpi, & vncti sui Dauid ut patet. 1. Reg. 15. Isto mõ ergo ceci, & miseri Iudæi moderni exponũt pcisé literaliter hoc cãticũ sine aliquo alio sacraméto. Ionata aũt Abenuziel in suo Targũ iã magis eleuatus, & accedés aliqualiter ad veritaté: dicit ꝙ Anna fuit in hoc cãtico à spũ sctõ illustrata. Et, ꝙ ex persecutione, & exaltatione sua, prçuidit totũ discursum illius populi vsq; ad Xpm Messiã. ubi præuidit septem aduersitates: & prosperitates siue liberationes futuras in populo. Primò præuidit qualiter orante Samuele Filistei debebat dissipari, & fugere: ut patet infra ca. 7. Scdõ præuidit qualiter Emã nepos Samuelis erat sublimandus in principé cantorũ, ut patet .i. Paral. 25. Tertiò præuidit qualiter Filistei erant grauiter

B puniédi propter captioné arcæ dñi. Et iõ cũ honore debebant ipsam reducere in terram Israel: ut patet. 1. Reg. 6. Quartò pũidit stragé, & fugã Sénacherib: ut patet. 4. Re. 19. Quintò præuidit punitioné ipsius Nabuch. ꝓpter destructioné Hierusalé; ut patet Dan. 4. Sextò præuidit uictoria Maccabæorũ contra Antiocũ, & suos. Septimò præuidit victoriam regis Messiæ: quia erat sibi subiecturus totum Romanum imperiũ. Et sic iste Ionatas exponit totũ hoc cãticũ applicãdo ipsum, & adaptãdo ad supradictas septé uictorias seu proprietates, usq; ad Messiã. Et sic ultimũ uersum applicat ad Messiã .s. Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperiũ Romanorũ regi suo Messiæ, & sublimabit cornu, & regnum Xpi sui Messiæ. Ista ãt expositio magis accedit ad ueritaté inquãtũ ultimam parté huius

C cantici exponit de Xpo in lege promisso: qui erat subiugaturus Romanum imperiũ. Ité dicit uerũ inquãtũ dicit, ꝙ Anna per suã prolé, & partũ, & sublimationé pũidit in spũ profetico futura misteria, & inquãtũ dicit, ꝙ hoc cãticũ est ꝓfetia de futuris usq; ad Christũ. Sed erat inquãtũ illud quod iã est impletũ ꝑ Xpm, expectat futurũ. Est uerũ, ꝙ quidã dicũt, ꝙ fuit tempore Octauiani per 18. annos ante natiuitaté xpi, & tũc locutio sua esset uera pro tunc, quia Eps erat subiugaturus Romanum imperiũ, quod in ueritate iã subiugauit: ut patet ad oculũ. Sed eius expositio est insufficiens, inquãtũ nõ euacuat, nec explicat oia misteria in hoc cãtico profeticé cõtenta. Et iõ in hac expositione magis est sequédus, & credédus eximius profetarum Dauid, D qui psa. 112. interpretatur totũ hoc canticũ ad literã, & quasi sub eisdé uerbis de reꝓbatione synagogæ, & electione, & exaltatione populi gentilis in hac ecclesia per fidem, & gratiã, & in superna per gloriã. Vnde consolãdo, & magnificãdo populum gentilem dicit. Laudate pueri dominum &c. Item infra subdit. Excelsus super omnes gentes dominus, & super cœlos gloria eius. Quis sicut dominus Deus noster qui in altis habitat, & humilia respicit in cęlo, & in terra? Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem: Vt collocet eum cum principibus: cũ principibus populi sui. Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem. Ex quibus patet, ꝙ Dauid sub eisdem uerbis uidetur interpretari hoc cãticum in illo ps. de electione, & exaltatione gentilium in ecclesiã Xpi, quã præuidit Dauid contemplan- E do exaltationem Annę, & depressionem Fenennæ, & cõtemplando hoc cãticum: sicut largè dixi in expositione illius ps. 112. Hãc etiã expositioné sequitur Aug. 18. de ciu. Dei. ca. 4. ubi per lõgũ sermoné exponit, & interpretatur totũ illud canticũ: ubi admiratur Aug. spiritũ profeticũ tã profundũ illius fœminæ: quæ tot, & tãta, & tam manifesta misteria de Xpo, & ecclesia, & de uocatione, & electione populi géntilis profeticè cecint in hoc cantico. Sequédo igitur mentem Dauid, & ipsius Aug. est in primis valdè aduertendũ: ꝙ postquã Anna peperit Samuelé, & duxit ipsum ad tabernaculũ dñi in Silo: & consecrauit, & dedicauit ipsum dño, & recõmisit ipsum ipsi Heli summo sacerdoti, & iudici Israel: tunc exñs in téplo orãdo contéplabatur beneficiũ F sibi collatũ. Et primò cõtéplabatur superbiã, & prosperitaté ipsius Fenénæ, ꝑꝑ copiã filiorũ, & dñium quod habebat in domo viri antea, & exinde considerabat opprobriũ, & afflictioné quã ipsa patiebatur à Fenéna, & filiis suis, & quotidiana improperia: sed postquam ipsa cõcepit Samuelé, & alios filios: cõsiderabat qualiter Fenéna fuit orbata, & diminuta in filiis, & qualiter Helcana transtulerat amoré Fenénæ ad Annã, & filios eius: & qũo illa fuit spreta, & cõtépta, & ipsa dilecta, & prosperata ĩ domo cũ filiis suis, & qũo Deus humiliauerat, & depresserat superbiã Fenennæ, & exaltauerat humilitaté suam in illa domo. Tũc Anna in tali meditatione, & cõtemplatione agédo gratias intra se, fuit rapta à sensibus,

A sensibus,& in extasi posita,& spũ sctõ,& lumine ꝓphetico illustrata: vbi præuidit multa mysteria de Xpo futuro,& Ecclesia. Præuidit n. deiectionem,& reprobationẽ synagogæ,& populi Iudaici,& electionẽ Ecclesiæ ex populo gẽtili. Per hoc.n. ꝙ Fenenna gloriabatur ex prole,& fœcũditate filiorũ,& copia diuitiarũ,& fauore prosperitatis,& contẽnebat se,& improperabat sibi quotidie opprobriũ sterilitatis: ꝓuidit Anna in spũ qualiter synagoga,& cętus sacerdotiũ,& scribarũ,& pharisæorũ debebãt cõtẽnere Xp̃m in paupertate venientẽ,& spernere Apostolos simplices pauperes. Per hoc ẽt, ꝙ ipsa cõcepit,& peperit Samuelẽ,& alios. Fenẽna fuit orbata filiis,& cõtẽpta,& sp̃ta à viro,& depressa: ipsa verò exaltata,& dilecta in domo cũ filiis: ꝓuidit in spũ qualiter Xp̃s debebat repudiare synagogã cũ toto populo Iudaico ꝑꝑ superbiã,& B regnare collegiũ Apostolorũ,& populũ gẽtilem in vnã Ecclesiã. Et sic repudiata,& mortua synagoga cũ filiis suis: Ecclesia erat regenerãda & multiplicanda ex populo gẽtili,& prosperãda in copia filiorũ regeneratorũ ꝑ Baptismũ,& debebat habitare i hac Ecclesia ꝑ grãm & in futura per gloriã. Itẽ præuidit de ꝓpinquo futurũ, qualiter filii Heli erãt in bello interficiẽdi ꝑꝑ scelera sua,& arca dñi erat capiẽda,& reducẽda in Gabaã,& exinde trãsferẽda in Hierusalẽ,& quo mortuo Heli cum filiis suis sacerdotiũ,& officiũ iudicandi erat trãsferẽdũ in Samuelẽ, ꝑꝑ suã sctitatẽ: & quo reprobato Saule regnũ in Dauid erat trãsferẽdũ. Per hoc vlterius duplici spũ ꝓuidit Anna qualiter reprobata synagoga cũ illo populo propter suã infidelitatẽ,& ingratitudinẽ,& scelera, sceptrũ,& sacerdotium erat in C Xp̃m,& Ecclesiã trãsferẽdũ. Sed q̃a translato sacerdotio, necesse est vt legis trãslatio fiat: iõ tota intelligẽtia,& veritas legis erat transferẽda in Xp̃m,& Ecclesiã, Iudæis cecis manẽtibus in sua obstinatione. Itẽ sicut filios Fenẽnæ vidit mortificari,& in limbũ inferni descẽdere: ita præuidit in spũ filios synagogæ in infernũ descẽdere,& filios ecclesiæ per baptismũ,& cætera sacra regnari,& viuificari a morte pcti. Et sic præuidit de populo gẽtili filios Ecclesiæ viuificari,& sacerdotes ordinari,& inter principes Ecclesiæ collocari,& soliũ,& prælatura in Ecclesia tenere,& finaliter in cœlo sublimari: præuidit ẽt ampliationẽ regni Xp̃i in primo aduentu,& manifestationẽ regni Xp̃i in secundo aduentu: q̃m veniet in ptãte magna,& maiestate. Et sic patet D qualiter ꝑ Fenenã figurabat synagoga: eõ ꝙ Fenẽna interpretat abdicata aut spreta: sed per Annã q̃ gr̃a interpretat, figurabat Ecclesia Xp̃i. ꝑ Samuelẽ aũt figurabat Xp̃s q fundauit Ecclesiã,& natus ẽ i ea: sicut dictũ ẽ ps. 86. Oĩa ergo ista supradicta ꝓuidẽs Anna i spũ ꝓphetico fecit hoc cãticũ agẽdo grãs nõ solũ de ꝓle suscepta,& ꝓsperitate acq̃sita i domo viri, vt ꝑcise intelligũt ceci Iudæi: sed principaliter agẽdo grãs de bñficiis futuris nr̃æ redẽptionis sibi reuelatis. In quo qdẽ cãtico ĩ persona totius ecclesię xp̃i duo facit. Primò explicat suũ gaudiũ. Secundò explicat futura bñficia sibi reuelata, ex q̃bus mouet ad gaudiũ,& grãrũ actiones, ibi. Arcus fortiũ superatus est. Quãtũ ad primũ duo facit. Nã primò facit ꝙ dictũ est. Secũdò exortat populũ Iudaicũ: vt relicta legalia vetustate recipiat E Xp̃m,& eius legẽ euangelicã. Et per eãdẽ rõnẽ exhortatur populũ gentilẽ: vt relicta vetustate idolorum,& superbia inanis phiæ, recipiat Christũ,& legẽ euangelicã, quæ docet æternã ueritatẽ,& salutẽ. ibi. Non est sctũs. Dicit ergo Anna prout gerit tipũ Ecclesię in Christo regeneratæ,& prout uidit in spũ.

EXultauit cor meũ in domino, & exaltatum est cor meum in Deo meo.

Dilatatum est os meũ super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo.

Cor meũ ex nimio gaudio interiori exultauit ad extra mouẽdo,& oñdẽdo gestũ in corpore: q̃ qdẽ exultatio tota fuit à dño, à quo cũcta bona ꝓcedũt,& mihi bñficia ꝓuenerũt, nõ ex meis meritis, sed ex eius bonitate & mĩa. Et exaltatũ ẽ cornu meũ in dño. i. q̃a honor meus exaltatus ẽ i Deo meo: qñ filius, q ẽ Deus meus, assumpsit hũanitatẽ,& carnẽ F hũanã de mea specie & natura. Et sic exaltauit,& honorificauit totã humanã naturã qñ verbũ caro factũ ẽ,& hĩtauit i nobis. Sed maximẽ exaltatũ ẽ cornu meũ & honor meus: qñ ipse Xp̃s Deus & hõ sctũs ẽ saluator meus me sibi ĩ populũ eligendo,& me regenerãdo ꝑ ecclesiastica sacra,& legẽ euãgelicam cõferendo: quia vt sic factus est caput, sponsus meus,& saluator, synagoga repudiata. Et iõ postquã talibus armis,& donis spũs sancti fui munitus,& armatus,& doctrina euãgelica instructus: tũc os meũ dilatatũ est ad loquẽdũ sẽp cõtra inimicos meos Demones,& Iudæos,& reges,& p̃sides: q̃a in die Pẽt. & i Baptismo dedit mihi ad loquẽdũ cõtra oẽs

A inimicos meos. Et ideo lætata sum in Christo salutari tuo, ô Deus. i. in Iesu Christo qui est filius tuus, & saluatio tua, inquantū misisti eum ad saluandum nos, & ideo est salutare tuū actiue, & nostrum passiuè, inquantum per ipsum sumus saluati, & sic non sum lætata, nec exultaui in me: sed in te: q̄a talia beneficia nō attribuo meis meritis: sed tuæ begnitati, & misericordiæ: quia tu n ō eges bonis meis: sed ego tuis: ideo tu es honor meus, & lætitia mea, & exultatio, Deinde cum subdit.

Non est sanctus ut est dominus neque enim est alius extra te: non est fortis sicut Deus noster.

Nolite multiplicare loqui sublimia: gloriantes.

Recedant vetera de ore vestro: quia Deus scientiarum dominus est: & ipsi præparantur cogitationes.

B Inuitat omnes nationes vt veniant ad Christum: vt sanctificentur ab eo, & recipiant eius doctrinam: eo q̄ ad Christum pertinet sanctificare, saluare, & docere: eò q̄ ipse est sanctus p essentiam: ideo est sanctus sanctificans. Itē est summa sapientia p essentiam: quia est verbū, & sapientia patris: ergo ad ipsum pertinet instruere, & docere alios in lege, & p cōsequēs à Xpo deriuatur omnis vera sanctitas, & sapiētia: tanquàm à vero fonte, & capite, & sic omnis alia sanctitas, & sapientia est falsa. Dicit ergo: quia non est alius sanctus: vt est dominus noster Iesus Christus qui est nomen Dei: vt dictum est psal. 8. nec est alius Deus extra te, ô Christe, & nō est fortis in potentia, sicut Christus Deus noster: ideo ô vos Iudæi, & Scribę, & Pharisęi, q putatis scire legē, & p̄phetas, & vultis alios docere: venite ad Iesum Christū: vt sanctificemini ab eo: quia non est alius sanctus à quo valeatis sanctificari: sicut dominus

C Iesus Christus. Et recipite eius doctrinam euāgelicam, in qua declaratur veritas, & vera itelligentia legis, & p̄phetarum: quia nō est alius sanctus extra Christum. Et venite ad eum: vt liberet vos, & redimat: quia non est alius fortis nisi Iesus Christus Deus noster qui possit nos liberare: iō vos Scribę & Pharisæi nolite loq̄ sublimia de lege, & p̄phetis, gloriātes, & præsumentes de vestra intelligētia, nec velitis intelligere scripturas ī solo sensu literali, nec manere ī vetustate literę: sed recedāt cerimonialia, & sacrificia, & omnia vetera legalia de ore vestro: sed recipite doctrinam Christi euāgelicam, in qua declarantur sacramēta clausa in litera legis, quę sacramenta aperuit nobis Christus: quoniam ipse est Deus, & dominus omnium scientiarum cum sit sapiētia patris per essentiam. Et cogitationes. i. reuelationes patriarcharū, & prophetarū ipsi Christo præparantur. Nam ipse est finis legis, & iō oēs patriarchæ, & p̄phetæ locuti sunt de Christo, & in ipsum tendunt omnes visiones, & p̄phetiæ tanquā in finem, & ideo nullum mysteriū & nulla reuelatio scribitur in lege gratia sui, sed gratia Christi. Nā tota lex vetus nil aliud est nisi præparatio ad Christum, & euāgeliū: vt ait Eusebius per totum librum de præparatione euāgelica, & iō nullus potuit declarare melius, & verificare legem, & p̄phetas, quam Christus, sicut promisit Deus Deu. 18. Prophetā suscitabo de medio fratrū tuorū, & ponā verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos quę cūque dixero tibi. Vn̄ ad hoc venit Christus in mundum: vt testimoniū perhiberet veritatis legis, & prophetarū: quia lex p Moysē data est: gratia autem, & veritas per Christum facta est. Et ideo dicit hæc p̄phetissa: q̄ Christus est dominus, & interpres omnium sciētiarum, & oēs cogitationes, & reuelationes præparantur ipsi, & ordinātur, & dirigūtur in ipsum tāquam in finem, & terminum: quia omnes reuelationes, & cogitationes patriarcharū & p̄phetarum fuerunt in eo cōpletæ, & manifestæ, & referatæ. Et iō dicit Simeō Luc. 2. Hic erit in resurrectionem, & ruinam, & in signū cui contradicetur: vt reuelentur ex multorum cordibus cogitationes. i. manifestētur in eo reuelationes, & vaticinia p̄phetarum. Vnde est aduertēdum, quòd tria dicit ista p̄phetissa de Christo. Primò: q̄ non est alius sanctus per essentiā. Nam licet multi fuerint sancti in vtroque testamento; tamen oēs fuerunt ab illo sanctificati: iō solus Christus est sanctus sāctorum. Daniel. 9. iō dicitur solus sanctus sanctificans, & per cōsequens ad ipsum solū pertinet oēs alios sanctificare. Et iō ipse dedit ptātem omnib. filios Dei fieri: qui ex Deo nati sunt. Io. 1. Item dicit, q̄ solus est dominus, & Deus sciētiarum: Iō ad solum ipsum pertinebat primò docere, & interpretari, & declarare legē: quia est medius interpres inter nos, & patrē. Tertiò dicit, q̄ ipse Xp̄s est solus fortis. Et iō ad solū ipsū pertinebat liberare genus humanū de ptāte diaboli, & oēs redimere. Et iō ista p̄phetissa oēs vocat ad Xp̄m: vt ab eo sanctificētur, & doceātur, & liberētur: iō dicit. Nolite loqui sublimia gloriātes &c. Sed est aduertendū q̄ quādo dicit: nō est alius Deus, & fortis, & sapiēs &c. nō excludit p̄sonā patris, & sp̄us sancti:

A sctī: eò q̄ vna est sapientia, & sctītas, & fortitudo per essentiā in trib. personis. Iterum est aduert. q̄ non solum vocat iudæos ad doctrinam, & legem Xp̄i: sed &t gentiles, & sapientes, & fons huius mundi. Vn̄ dicit, O Philos. & poetæ, & oratores, & sacerdotes gentiliū nolite loqui sublimia, & alta in philosophia, & cæteris artib. tam rõcinalib. q̄ realib. gloriantes in vestra sapientia, & doctrina, præsumentes de vestra intelligentia, Nam omnia est falsa in se, nisi deriuet ab illa summa sapiē tia. Ideo venite ad Xp̄m: quia ipse est Deus, fortis, & dn̄s sciarum, & sanctus: Ideo solus ipse p̄t vos docere, & sctīficare, & liberare. Postq̄ superius oñdit Xp̄m non solum esse sāctum, & sapiētem, & fortem, qui solus potest sctīficare, & docere, & alios liberare, & roborare, & malos per consequens puniri: ideo in B hac ij. parte hoc monstrat per experientiam explicando oīa beneficia quæ nobis contulit, per suam sctītatem, & sapientiam, & fortitudinem. Et sic p̄bat q̄ solus Christus est fortis & sapiens, & sanctus. Et p̄bat primò, q̄ solus Christus, & non alius est ita fortis. Nam arcus, & ptās diaboli non poterat superari, nisi ab aliquo fortiori. sed arcus, siue ptās diabolorum, & dæmonum fortium superatus est à Christo: quæ quidē ptās, & arcus erat pctm̄ originale, & actuale, quo vulnerabat oēs gentes, & suo dn̄io oēs subiiciebat: ergo sequit̄, q̄ solus Christus est fortissim⁹ super omnes fortes, quia superauit oēs dæmones, & cōfregit arcum, & ptātem eorum, & dirupit portas æreas, & vectes ferreos confregit, & expoliauit infernum, & obstrusit, & ligauit diabolum. ergo non est fortis sicut Christus Deus C noster. Item superauit & confregit arcum superstitionis idololatriæ, & confregit, & comminuit oīa idola, & eiecit diabolum, & principem huius mundi foras, & eiecit ipsum de corporib. obsessis, & de aīab. hoīm p̄ baptismū, & ecclesiastica sacra. ergo arc⁹ fortius superatus est à xp̄o: quia oēs fuerūt subiecti iugo eius. Item arcus, & sapientia Pharisæorū & falsa superstitio sacerdotum gentiliū fuit confusa per Apostolos Christi, & oēs sapientes huius mundi fuerunt superati, & Christo subiecti, vt patet Act. 18. Item arcus, & ptās sacerdotalis, & sceptrum regale, & iudiciale iudæorum fuit superatum, & ablatum per Christum, & tota scia eorum confusa in conspectu Apostolorum, vt patet per totum discursum actuum Apost. ideo subdit, q̄ Apostoli infirmi, & simplices, & ignari, & plebei D accincti sunt, & armati robore, & fortitudine septem donorum sp̄ūs scti in die Penth. p̄ quos apostolos sic accinctos, & roboratos Christus subiecit sibi totum orbem, & in virtute armorum Christi confregerunt arcum dæmonum, & principem mundi, & eiecto diabolo foras subiecit reges, & populos gentilium iugo suo. Vn̄ per imperatorem non piscatorem, sed per piscatorem subiecit, & lucratus est imperatorem, & ph̄m. Ex quo p̄3, q̄ in hoc ostendit Christus suam fortitudinē esse super oēs, & esse diuinam: quia accinxit fortitudine, & robore infirmos, & simplices, & per eos superauit arcum dęmonū, & principum, & Philoso. & iudæorum. Deinde &c.

Repleti prius pro panibus se locauerunt: & famelici saturati sunt.

E *Donec sterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios infirmata est.*

Dominus mortificat & uiuificat: & deducit ad inferos & reducit.

Dominus pauperem facit & ditat: humiliat & sublevat.

Suscitat de puluere egenum: & de stercore eleuat pauperem: vt sedeat cum principib. & solium gloriæ teneat.

Ostendit qualiter Christus est dn̄s sciarū & bonorum sp̄ūalium: quia transtulit bona sp̄ūalia gratiæ à synagoga in ecclesiam. Et sic ecclesia agit gratias: quia recepit à Christo bona sp̄ūalia. s. ecclesiastica sacra. & intelligētiam legis, & prophetarum: quam ante possidebat synagoga. Et sic Christus occęcauit synagogam p̄p eius malitiam, & illuminauit ecclesiam ex populo gentili. Vnde synagoga quæ ante erat repleta bonis sp̄ūalibus, nunc F occæcata mendicat sciam, & intelligentiam sacræ script. sed ecclesia est saturata: ideo dicit. Iudæi qui prius erant repleti bonis sp̄ūalibus, modo post publicationem euangelii locauerunt se pro panib. i. pro cibis sp̄ūalib. quia continuè laborant, & non possunt attingere intelligentiam scripturæ, nec alia bona gratiæ: sed gentiles famelici, qui nunq̄ habuerunt legem, nec prophetas: nunc saturati sunt postq̄ se Christo, & fidei subiecerunt. Et ita pariter Apost. qui erant ignari, & idiotæ, postea sunt saturati intelligentia sacræ scrip. Iudæi autem vadunt mendicando. de quib. dictum est ps. 58. Ipsi dispergent ad manducā dum, si vero non fuerint saturati murmurabunt. Item in cantico virginis Mariæ. Luc. 1.

Esu-

A Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Dicit ergo, ꝙ Iudæis prius repleti mẽ dicauerunt panes carnales, & priuati sunt panibus spiritualibus: sed gentiles famelici saturati sunt: donec pro quia, siue pro postquã .i. postquam aut quia gentilitas quondam sterilis peperit plurimos filios Christo, per regenerationem baptismalem. Et synagoga quæ multos habebat filios. s. patriarcas, & ꝓphetas, & fideles: nunc postquam negauit Christum infirmata, & orbata est: quia nullum filium generat Deo: sed carni tantũ. Ecclesia autẽ Christi iugiter generat filios Christo per baptismum. Et ideo successit synagogæ in hæreditatem, & bonis spiritualibus. De qua Isaiæ. 54. Lætare sterilis quę nõ parturis: qa multi filij desertæ magis quàm eius, quæ habet virum &c. Et sic synagoga

B mortificata fuit in partu, & ecclesia viuificata: ideo subdit. dominus mortificat synagogam cum filiis suis: sed viuificat gentilitatem ad vitam gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro, & dominus deducit Iudæos ad inferos: quia condemnat eos ad pœnam æternã: sed gentiles qui erant in potestate Diaboli reducit de inferno, & morte ad vitam, & etiã dominus deducit Iudæos ad inferos post publicationem euangelij: sed reduxit de inferno oẽs fideles ve. te. vnde reduxit illos q expectarunt suum aduentum: sed deducit istos qui ipsum non receperunt. Itẽ dominus Iesus Christus facit pauperem populũ Iudaicum, auferendo ipsi regnum, & bona gratiæ: sed ditat populum gentilem, & ecclesiã suã conferendo bona gratiæ, & gloriæ, & humiliat populum Iudaicũ in captiuitatẽ tẽporalem, & spũalem subiiciẽdo: sed subleuat po-

C pulũ gentilẽ legẽ libertatis cõferendo, & à pctõ liberando: quia abstulit ab illo, & dedit ipsum genti facieti fructũ. Iudæi aũt qui ante erãt filij regni: postea priuati, & abdicati missi sunt in tenebras exteriores. Mat. 22. Et sic Iudæi fuerũt mortificati, & humiliati. Gẽtiles ãt viuificati, & exaltati, & subleuati. Itẽ dominus Iesus Christus non solum trãstulit bona spũalia gratiæ à synagoga in ecclesiam: sed etiam regnum, & sedem sacerdotalẽ quia de conuersis ex populo gentili fecit sacerdotes in ecclesia, & iudices habentes spiritualem iurisdictionem, & fecit reges habentes sæcularem ptãem. Et non solũ trãstulit à synagoga bona gratiæ in ecclesiam: sed ẽt bona gloriæ. Vnde subdit, ꝙ dominus Iesus Christus in suo aduentu suscitat populum

D gẽtilem de puluere idololatriæ, & eleuat ipsum populum gẽtilem pauperem de stercore, & spurcitia idolorum conferendo ipsi regnum, & sacerdotiũ: ut sedeat in ecclesia cum principibus: quia prælati ecclesiæ tenent locum Apostolorum, qui fuerunt principes ecclesiæ. Et sic prælati conuersi de populo gẽtili sedent in ecclesia in sede Apostolorum tã quam successores, & nõ solum Christus subleuauit istum pauperem, & sublimauit: ut sedeat in hac ecclesia militanti: sed etiam vt teneat soliũ gloriæ in ecclesia triumphãti post hanc vitam. Et sic populus gentilis non solum successit in bonis gratiæ: sed etiã in bonis gloriæ. Deinde cum dicit,

Domini enim sunt cardines terræ: & posuit super eos orbem.

E *Pedes sanctorum suorum seruabit: & impij in tenebris conticescent: quia non in fortitudine sua roborabitur uir.*

Dominum formidabunt aduersarij eius: & super ipsos in cœlis tonabit.

Dominus iudicabit fines terræ: & dabit imperium regi suo: & sublimauit cornu Christi sui.

Confirmat omnia supradicta. Nã dictum est, ꝙ dominus Iesus Christus cõfregit arcũ fortium, & accinxit infirmos robore, & saturauit famelicos, & priuauit repletos bonis spiritualibus, & multiplicauit, gentilitatem sterilem, & minorauit, & infirmauit fecundã synagogam, & orbauit eam filiis, & ꝙ dominus mortificauit, & humiliauit synagogam & viuificauit, & sublimauit gentilitatem. Et dictum est etiam, ꝙ dominus Iesus Christus sublimauit populum gentilem in regnũ, &

F sacerdotium in ecclesia: quia ex populo gẽtili fecit doctores, & martyres, & prælatos, & sanctos, & sublimes viros in scientia, & uita, & doctrina: Hic autem confirmando supradicta ostendit, ꝙ Xps hoc non fecit ex meritis præcedentibus illius populi sed de summa mĩa, & bonitate, qui voluit eos eligere, & quia voluerunt Christo obedire. iõ Apostoli, & gentiles qui venerunt ad fidem non sunt exaltati ex propria fortitudine: nec ex propriis meritis sed ex sola Dei mĩa, & omnipotentia. iõ subdit: ꝙ dñs Iesus Xps eleuauit illum populũ de stercore idolorũ, & eleuauit pauperẽ cœtũ Apostolorũ de puluere ignorãtiæ, & sublimauit Ecclesiã de pauperibus congregatã, in sedẽ potestatis sacerdotalis, & gratiæ, & gloriæ: qa cardines terræ sũt domi-

A dñi.i.quia Iesus est dominus cardinum terræ,& posuit super eos orbē. Et loquitur hic metaforicè .q.d. sicut dñs in principio creauit cardines mundi.s.polum arcticum, & antarcticum,& cōstituit orbem super eos:quia totus orbis uertitur super istos duos cardines:ita pariter dominus noster Iesus Xp̄s cōstituit Apostolos, & prælatos tanquā cardines & posuit orbē ecclesiæ super eos.Nā tota ecclesia vertit,& gubernatur,& regitur sub p prælatos,& doctores,& sacerdotes tanquā cœlū super cardines, & super cardinū polos: & sicut ianua vertitur,& cōseruatur, sic sancti,& prælati,& sacerdotes dñi cardines terræ:super quos Xp̄s fundauit,& posuit orbem ecclesiæ.dicit ergo, q̄ Apostoli, & p̄lati,& sacerdotes,& sancti viri sunt cardines terræ.i. ecclesia dñi:qa dñs posuit super eos orbē ter
B ræ ad gubernandū,et regendū.nec tamen ipsi prælati possunt regere,& gubernare ecclesiā suis propriis viribus : sed ex solo auxilio iō subdit, q̄ dominus Iesus Xp̄s seruabit, & diriget pedes sctorum,& prælatorū,& sacerdotū,& suorū fideliū in regēdo seipsos, & ecclesiā,& dabit eis os,& linguā, & sapientiam ad loquendū ante reges,& præsides, & ad cōfundendum Iudæos,& reges,& Tyrānos.Impij āt Iudæi,qui Xp̄m noluerūt recipere, nec eis doctrinā euangelicam cōticescent in tenebris ignorātiæ ocæcati.hoc aūt fuit impletū act. 2. Nā Petrus homo piscator, & simplex fecit tacere oēs Scribas,& Pharisæos,& per sacras scripturas probauit eis Christum esse messiam in lege promissum. Vnde principes sacerdotum,& scribæ,& pharisæi abie rūt cōfusi tāquam ceci,& tenebrosi.Itē quā-
C do Stefanus disputauit cum eis non poterāt resistere sapientiæ, & spiritui qui loquebatur.& hoc accidit Iudæis:quia confidentes in sua scientia noluerunt recipere doctrinam euangelicā.ideo subdit: quia non in fortitudine sua roborabitur vir.sed Apostoli,q pro cesserunt ad bellū armati armis Christi euangelicis:ideo cōfuderunt Iudæos, & tyrānos: quia Christus seruauit, & direxit pedes eorum.Et ideo subdit, q̄ dominū Iesum Christum formidabunt omnes aduersarij eius: tā Iudæis q̄ reges & principes,& tyrāni, & sup ipsos in cœlis tonabit : quia sonus, & tonitruus legis euangelicæ tonuit super oēs populos mundi cū signis,& prodigijs.Et sic incubuit timor super eos: intantū, q̄ totus populus gentilis se subiecit iugo Xp̄i. Iō subdit: Dominus Iesus Xp̄s iudicabit fines terræ: D
quia dominus pater dabit imperiū Christo regi filio suo, & exaltabit cornu in regnūm Christi filij sui. Vnde est aduertendum, q̄ Christus in primo aduentu iudicauit mundū iudicio discretionis, & Deus pater dedit ipsum imperiū,& ptātem in cœlo, & in terra in die ascēsionis, & exaltauit cornu eius, cū fecit ipsum à dextris suis sedere. Sed tale dominiū,& imperiū magis erit manifestū in secūdo aduētu:quādo veniet Christus in potestate magna,& maiestate, & tūc iudicabit oēs gentes,& nationes,& cognoscēt, & videbunt Iudæi quē pupugerunt,& crucifixerūt: & cognoscent tyrāni quē persecuti fuerunt, & indifferenter oēs cognoscent,& manifestè videbūt Xp̄m esse uerū Deum, & redēptorē, & Messiā in lege p̄missum, & qualiter Deus E
pater dedit ipsi imperium uniuersale, & qualiter exaltabit regnum suum in cœlo, & in terra, & in inferno.Ex supradictis patet etiā, quòd ista mulier p̄phetissa duplicem spiritum propheticum habuit in hoc cantico : de quo dictum est in prologo tract. 2. & 3. Sed ceci Iudæi hoc nequeunt attingere. ideo manent in solo sensu materiali.

CANTICVM MOYSI.

Cantemus domino. Hoc canticū cātat ecclesia in laudibus feriæ quintæ :qd quidē canticū cātauit Moyses cū toto populo,postquā ille sus trāsierat inter aquas maris rubri,& Pharao cum suo exercitu fuerat submersus:vt patet Exo. 15.In quo agit gratias de mirabili liberatione sua, & de victoria habita de Pharaone, & exercitu eius. In quo duo facit.Primò enim agit gratias nar- F
rando liberationem suam de mari rubro, & submersionē Pharaonis, & exercitus ei⁹. Secundò prædicit futuras victorias, quas ille popul⁹ habuit postea de Philisteis,& Moabitis, & Cananeis in ingressu terræ promissæ, & prædicit possessionem illius terræ,& ædificationē templi futuram.ibi. Dux fuisti in misericordia &c. Quod quidem canticum est ita clarum in narratione victoriarū ad literam, q̄ non indiget expositione volenti legere quæ scripta sunt Exo. 14. & per totum librum Numerorū, & Iosue, & in libris Regū: quia oīa quæ hic prędicūtur fuerunt impleta in populo. Et iō licèt Moyses nō videatur p̄pheta in prima parte huius cantici: inquantū narrat gesta præterita.s.liberationē factā,& victoriā habitā:tamē non pōt negari

A gari quin vt ꝓpheta in secda parte, inquantū pdicit victorias futuras de Moabitis, & Philisteis, & Cananeis. Videtur tñ dubium: an in tali ꝓphetia habuit duplicē spiritum prophetiæ: puta si per futuras, & ēt præsentes victorias præuidit futura mysteria de Christo & ecclesia. Vnde dictum est in prol. lib. psalmorum: qualiter prophetæ non eodem modo: nec ſm eundem gradum habuerunt lumē, siue spiritū propheticū. Nā quidā eorum habuerūt spūm simplicem tantū. & quidā habuerūt duplicem spiritum prophetiæ. Vnde illi habuerūt simplicē spm̄, ꝗ tm̄ ꝓuiderūt futura mysteria in illo populo: sicut Natā ex reuelatione præuidit regnū Salomonis & tēplum ædificandū per ipsum. Sed de eodē mysterio Dauid habuit duplicē spm̄ propheticū. Nā per illam promissionē in spiritu non

B solū præuidit successionē regni sui vsq; ad captiuitatē Babylonis: sed ēt præuidit regnum suū perpetuandū per Christum in æternum in filiis promissionis. Itē Isa. præuidit in spiritu prophetico captiuitatem Babylonis per Caldęos, & præuidit in spiritu liberationē futurā ꝑ Cyrū regē Persarū: sed per illā ꝓuidit vltra redemptionē generis humani futurā per Xp̄m. Et iō utranq; liberationē pdicit Isa. 45. vt patet ibidē. Ex quo patet ꝙ Isa. duplicē spm̄ habuit in illo c. & in cæteris. Itē filij prophetarum, & patres eorū præuiderūt Heliā esse tollendū cū dixerunt Heliseo. Nū quid nosti quia dn̄s tollet hodie dn̄m tuum à te. 4. Reg. 2. sed in hoc tantùm habuerunt simplicē spiritum. & forsan tantū simplicem habuit de illo mysterio Helisæus, cùm respondit. Ego noui, silete. Sed forsan pro tunc Heli

C seus non habebat duplicem spiritum de illo raptu: quia tantū prænouerat Heliā illa die fore rapiendū: sed non prænouerat illum raptum fore figurā ascensionis Christi &c. Et ideo Heliseus dixit Heliæ. Obsecro vt fiat in me duplex spiritus tuus .i. vt præuideam quid figurat iste raptus tuus: & quid erit postea de te. Cui rn̄dit Helias. Rem difficilem postulasti &c. Et tunc in ascēsu Helię factus est duplex spiritus super Heliseū: quia per illum raptum Heliæ præuidit in spū qualiter Xp̄s post passionem, & resurrectionem erat ascensurus in cęlū: & qualiter Helias debebat præuenire Christum in secundo aduentu ad prædicandum contra Antichristū, & fortificandum populum christianū in fide Xp̄i. Ex quibus patet: ꝙ spūs ꝓpheticus duplex dicebatur ille per quē ꝓphetæ interpretabantur

D & ꝓuidebant futura mysteria de Christo, & ecclesia per contingentiam q̄ accidebāt i vete. siue essent eis præsentia siue futura: Lumē aūt siue spūs simplex erat ille, qui tm̄ se extendebat ad futura mysteria vet. te. & vltra trā sibat cognitionē prophetæ. Sed lumen siue spiritus duplex propheticus per mysteria ve. te. ducebat intellectū prophetæ in præcognitionem mysteriorum no. te. de Christo & ecclesia. & talem duplicē spm̄ habuit Dauid, & oēs. 4. prophetæ maiores, & 12. minores: quia semper inter gesta futura in illo populo prædicebant aliqua mysteria de Christo, & ecclesia figurata in gestis ve. te. vt patet in Isa. & Hiere. & ideo est quærendum, an Moyses in hoc cantico, & in cæteris habuit duplicē spm̄ postquàm sumus certi de vno spiritu

E puta si per liberationem Israel de Aegypto præuidit in spū liberationē generis humani futurā per Christū? Ad qd̄ respōdetur, sicut dictū est in prologo psal. ꝙ nil est scriptum, nec gestū in ue. te. præcise gratia sui sed inquantū figurabat aliqd̄ mysterium de Christo, qui erat finis totius legis: quia oīa contingebāt illis in figura. 1. Cor. 10. Et iō dicit Amb. ꝙ ille rubus vbi erat Deus: de quo Deus vocauit Moysen: qui ardebat, & non comburebatur: figurabat cōmertiū incarnationis admirabile: & figurabat virginitatē Mariæ. Et illa virga conuersa in colubrum: & econuerso cū qua Moyses fecit miracula: figurabat verbum incarnatum & humanatū: in qua humanitate filius Dei liberauit mundū. Itē illa missio Moysi ad liberandū, & educendum populū Israel de captiuitate Aegypti:

F figurabat qualiter Deus pater erat missurus filiū in carnē, & debebat educere fideles vet. te. de limbo inferni, & de captiuitate Diaboli, & introducere eos secū in terrā uiuentiū .i. in cœlestē patriā. Itē per transitū maris rubri figurabat qualiter Christus nos debebat transferre per aquas baptismales. vnde sicut aquæ maris rubri præbuerunt iter, & uiam hebræis ad alterū littus salutis, & saluauerunt Hebræos, & submerserunt Aegyptios: ita aquę baptismales mundant, & liberant hoīem à peccato, & ducūt ad statū gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro: sed suffocāt, & extinguūt pc̄m. Et sic populus gentilis per baptismum liberatus, & deductus est de captiuitate Diaboli ad libertatē grǣ: & ingressus terræ ꝓmissionis, & subiecto eiusdē, & victoria

A ctoria habita de Cananęis, & Philistæis figurabat qualiter Apostoli debebant ingredi, & superare populum gentilem, & subiicere eũ iugo fidei Christi, & quomodò Ecclesia erat ædificanda, & multiplicanda in populo gentili &c. Et ad hũc sensum legũtur libri Moysi in Ecclesia in officio canonico. s. prout in eis continetur figura, & mysterium figuratiuũ nostræ redemptionis, & liberationis factæ per Christum. Et sic non leguntur illi libri gratia sui: sed prout tota principalis intelligentia ordinatur in Christum. Et sic uerisimile videtur q̃ Moyses qui fuit ductor illius populi in persona Christi præuiderit in spiritu mysterium incarnationis, & nostræ redemptionis, & Ecclesiæ ampliationis per illa gesta: & signa quę fecit in Aegypto, & in transitu maris rubri, & in progressu deserti,
B & per acquisitionem terræ Canaam, & subiectionem illorum populorum. Et sic est dicendum q̃ Moyses non fecit præcisè hoc canticum pro illa liberatione temporali: nec pro illa punitione Pharaonis: sed primò & principaliter intendit cantare, & gratias agere de vniuersali redemptione futura per Christũ, & triũpho quem Christus habiturus erat de Diabolo, prout Moyses præuidit in duplici lumine, & spiritu prophetico considerando illam temporalem liberationem Israelis de Aegypto, & de mari rubro: quod quidem lumen aut spiritus Moysi: licèt non esset ita clarus, & distinctus sicut lumen Dauid: vt dictum est in prologo: tamẽ non tollitur: quin dicatur spiritus duplex postquã ducebat intellectum Moysi in præcognitionem Christi, & nostræ redemptionis per illa mysteria
C tunc gesta: licèt non viderit ita clarè, & distinctè sicut Dauid: eò q̃ in illo lumine, & spiritu prophetico sunt multi gradus: vt dictũ est. Et ideo totũ hoc canticũ est exponendũ, non secundũ unicum solum spiritum prophetiæ de gestis in illo populo: sed secundũ duplicem spiritum de vniuersali liberatione, & redemptione facta per Christum. quã præuidit Moyses per illam liberationem temporalem particularem: Secundò est notandum secundum Apostolum Iudã in canonica suã: vt dictum est in prologo q̃ Iesus Christus eduxit populum Israel de captiuitate Aegypti. Vnde dicit Hiero. in sermone de assumptione Virginis, q̃ idem Iesus, qui post incarnationem operatus est nostram redeptionem: ante incarnationẽ operatus est illa miracula in vet. te. Et sic est dicendum q̃ in vet. te. Iesus operabatur in figura: sed post incarnationem operatus est nostram redemptionem in re. Ideo est dicẽdum: quòd Iesus primò expoliauit Aegyptũ, & liberauit Israel de captiuitate: quæ expoliatio & liberatio licèt fuerit realiter facta respectu illorum: tamen fuit figura futuræ expoliationis inferni, & liberationis, & redẽptionis nostræ spiritualis. Et ideo Iesus sicut tunc expoliauit Aegyptum in figura: ita postea expoliauit limbũ, & liberauit genus humanum, & ideò Moyses non solum cantauit hoc canticum propter illam temporalem liberationẽ: sed etiam propter futuram spiritualem: quam præuidit in illo duplici spiritu: vt dictum est. Sed Ecclesia hodie perfectius cantat istud cãticum principaliter propter spirituale redẽptionem, & liberationem per Christũ factã. E
Dicit ergo Ecclesia: postq̃ patres vet. te. cantarunt hoc canticũ in memoriã illius tẽporalis liberationis, & in figura nostræ redẽptionis, cãtemus nos iã nũc ipsi agẽdo gratias de nostra redemptione iam facta &c. Vnde

Cantemus domino. Gloriosè. n. magnificatus est: equum & ascensorem deiecit in mare. Cantemus dño nostro Iesu Christo. n. pro quia: quia gloriosè. i. triumphaliter magnificatus est non solũ tunc Aegyptũ: sed etiam postea infernum expoliando, & fideles ve. te. inde liberando. Item equum & ascensorem. i. Pharaonem, & equum eius proiecit in mare. Et ponitur singulare pro plurali. i. equos Pharaonis cum militib. submersit in mari. q. d. q̃ dominus Iesus sicut tunc submersit in mari equos, & millites, & totũ F
exercitũ Pharaonis: ita postea submersit Diabolum, & populum infidelem super quem sedebat, & dominabatur Diabolus. Ad cuius intellectum est notandum: quòd totus populus gentilis dicebatur equus Diaboli. Nã sicut miles sedens super equum cum freno dominatur equo, & regit, & uertit ipsum ad libitum ad omnẽ partem: ita pariter Diabolus intantum dominabatur populo gentili: quòd cõcitabat ipsum ad oẽm ignominiã, & ritus nephandos, & ad omnem detestabilem superstitionem, & ad omnia scelera, ut ait Apostolus ad Ro. 1. & Eusebius in fine quinti pẽ præparatione euangelica: & Aug. per totum 8. 9. & 10. de ci. Dei. Item omnis peccator obstinatus dicit equus Diaboli: eò q̃ cum

A cum freno peccati tenet Diabolus pctōrem ligatū vertens ipsum ad oē scelus. Vnde per frenū superbiæ mouet hoiem ad inuidiā, & homicidiū &c. & per auaritiā mouet hoīem ad usurā, & rapinam, & furtū: & per luxuriā tanq̄ per frenū, & camū ducit hoīem ad adulteriū, & stuprū, & fornicationē: & ad sortilegia, & maleficia &c. Et sic omnis peccator obstinatus dicit̄ equus Diaboli. Sed maximè sedet hodie Diabolus super populū Iudaicum postquā nō recepit Xp̄m: & sic impellit Diabolus ipsum ad grauiora: vt dictum ē psal. 13. & ideo dicit Moyses in persona ecclesiæ: ꝙ sicut tunc dominus Iesus proiecit equū, & ascensorē in mare. ita in suo aduentu proiecit Diabolū, & equum eius. i. gentilē superstitionem, & perfidiā Iudaicam, supra quā Diabolus sedebat postquā non recepit B Xp̄m: hos omnes infideles, & pctōres cum Diabolo ascendente super eos Iesus proiecit in mare rubrum. i. igneum, & infernale. ideo pro tali victoria cantemus domino. Item cātemus domino Iesu Christo: quia

Fortitudo mea & laus mea dominus: & factus est mihi in salutem.

Ad cuius intelligentiā est notandū, ꝙ tria beneficia recepit ille populus à Deo post trāsitum maris rubri. Nā primò recepit fortitudinem cōtra inimicos, & dicit Amalechitas, & Moabitas, & Cananeos. Secundò accepit religionē, & legem, & modum colēdi, & laudādi Deum. Tertiò recepit terrā promissionis ad salutem, & quietem eorum. Sed multò amplius, & perfectius accipit ista tria populus xp̄ianus à Xp̄o. Primò accepit dona spiritus sc̄ti, per q̄ subiecit sibi totum orbem. C Sc̄dò accepit legem euāgelicā: q̄ docet uerum cultum ad laudandū Deum. Tertiò accepit septē ecclesiastica sacramēta ad salutē aiæ ꝑ q̄ uiuit ī hac ecclesia ꝑ gratiā, & ī superna æternaliter per gloriā. De primo ergo dicit, qa fortitudo mea. De sc̄dò aūt, quia laus mea. De tertio verò, qa factus est dn̄s mihi in salutē: Et sic ecclesia in gn̄ali enumerat .v. beneficia recepta, pro quibus tenetur cantare hoc cāticum. Primò pro beneficio liberationis de limbo. Sc̄dò ꝓ beneficio redēpitonis. Tertiò pro beneficio subiectionis gētilium. Quartò pro beneficio legis euangelicę. Quintò pro beneficio sacramentorum, siue salutis sacramentorum. Deinde cum dicit.

Iste Deus meus & glorificabo eum: Deus patris mei & exaltabo eum.

Dominus quasi uir pugnator: omnipotens nomen eius: currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare. D

Electi principes eius submersi sunt in mari rubro: abyssi operuerunt eos: descenderunt in profundum quasi lapis.

Explicat oīa supradicta in sp̄ali. Et primò explicat miracula facta in exitu Aegypti, & in trāsitu maris rubri: q̄ fuerunt figura expoliatiōis inferni, & nostrę redēptionis. Sc̄dò explicat miracula, & uictorias q̄ fecit Deus in illo populo post trāsitum maris rubri, q̄ fuerunt figura eorum q̄ fecit Christus post suā passionē: ibi. Dux fuisti in misericordia. Quātùm ad primum dicit ecclesia. Bene debemus cātare domino. Nā iste ē Deus meus: & iō glorificabo eum ī omnib. & iste Iesus ē Deus patris mei Abrahę, & Isaac, & Iacob ꝓ missus: & iō exaltabo eū in meis laudibus. E Item iste Iesus semper fuit quasi vir pugnator ꝓ me. Nā nomē eius op̄s, qđ est Iesus, ꝓiecit currus Pharaonis: & exercitū eius ī mare. Vnde notāter dicit̄, dn̄s quasi uir pugnator ad denotādū, ꝙ Deus ī forma viri, & hoīs erat in mundum uenturus &c. Notāter ēt dicit̄ op̄s nomen eius. Nā Iesus quod est nomē Dei: est nomē oīpotentiæ, & summæ sapientiæ, & iustitiæ & miæ: in cuius uirtute, & ad cuius inuocationē, Moyses fecit omnia miracula. Et ideo dicit ꝙ nomen Dei est op̄s, qđ est Iesus: quia proiecit primò currus Pharaonis, & exercitum eius in mare, & hoc in ue. te. sed postea in no. te. idem nomen Dei Iesus, qui est filius, & nomen Dei, sicut dictum est ps. 8. idem nomen Dei ꝓiecit currus Pharaonis. i. Diaboli. s. perfidiā Iudæorū, & superstitionē gentiliū proiecit in mare inferni. F Nā sicut infideles dicunt̄ equi Diaboli: ita ēt dicuntur currus in quibus fertur, & equitat Diabolus. Item perfidia, & obstinatio, & falsa doctrina Iudæorū dicunt̄ currus: in quib' Diabolus ducit Iudæos ad mare, siue per mare dānationis: ita pariter idololatria, & diuinationes, & artes magicæ, & cæteræ detestabiles superstitiones, & ritus nefandi erāt equi, & currus Diaboli: in quib. ducebat Diabolus gentiles per mare huius mundi. sed hos currus, & hos equos Xp̄s demersit in inferno simul cū Diabolo auriga & ascensore eorum. Item sicut electi principes Pharaonis submersi sunt in mari rubro: ita reges, & principes gentilium, & principes sacerdotū qui Christum crucifixerunt, submersi sunt

A in mari rubro, & igneo inferni, & abyssi inferni operuerũt eos, & descenderũt in ꝓfundũ inferni quasi lapis ex pódere suorũ pctõrũ. Item ipse idem Iesus submersit, & ligauit & detrusit Diabolum cum principibus suis in profundo inferni, & expoliauit limbum, & eduxit sanctos patres. Vnde ecclesia ad dominum conuersa dicit.

Dextera tua domine magnificata est in fortitudine: dextera tua domine percussit inimicũ: & in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios meos.

Misisti iram tuam quæ deuorauit eos sicut stipulam: & in spiritu furoris sui congregatæ sunt aquæ.

Stetit vnda fluens: congregatæ sunt Abyssi in medio mari.

Domine pater dextera tua .i. Iesus Christus, magnificata est in fortitudine illius victoriæ in expoliando Aegyptum, & infernũ:
B quia ista dextera tua precussit tunc inimicũ Pharaoné, & postea Diabolum, & in multitudine uictoriæ tuæ deposuisti Diabolos aduersarios meos. Item sicut tunc misisti irã tuam quæ deuorauit Aegyptios, sicut ignis deuorat, & comburit stipulam; & sicut in spiritu & vento furoris tui congregatæ sunt aquæ ad duas partes; & vnda fluens, & fluxibilis stetit tanquàm paries, & abyssi, & aquæ abyssales cõgregatæ .i. diuisæ sunt in medio mari ad duas partes, relinquentes iter mũdũ vt transirent filij Israel, & postea reuersæ sunt ad locum suum, & congregatæ sunt in vnum, & cooperuerunt Aegyptios; Ita pariter misisti iram tuam super Iudæos, & gentiles obstinatos quæ deuorauit eos. Nam primò Titus cum exercitu Romanorum deuorauit Iudæos: sed pestilentiæ, & guerre deuorauerũt gétiles persecutores Christi. Vnde
C *Dixit inimicus persequar, & comprehendam: diuidam spolia: implebitur anima mea.*

Euaginabo gladium meum: interficiet eos manus mea.

Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare: submersi sunt quasi plumbũ in aquis vehementibus.

Quis similis tui in fortibus domine?

Quis similis tui magnificus in sanctitate? terribilis atq; laudabilis, & faciens mirabilia?

Extendisti manum tuã: & deuorauit eos terra.

Sicut tunc Pharao inimicus dixit, & proposuit in corde suo: Ego cõprehendã istum populum, & diuidã spolia, & implebitur aĩa .i. desiderium meum ex bonis istorum, & euaginabo gladium &c. Sed spũs tuus flauit .i. cõmouit vẽtũ, & operuit eos mare, & submersi sunt Aegyptij quasi plumbum in aquis vehementibus, & currentibus: ita pariter Diabolus diuiserat sibi spolia totius mundi in quo regnabat per idololatriam. Nam in ægypto regnabat Serapis, & in Libya Ammon, & in Græcia Iupiter, & in Italia Saturnus & Romæ Mars. Et isto modo Diabolus sibi diuiserat spolia totius mundi, & gladio peccati originalis interfecerat simul omnes filios Adam: sed cum gladio peccati actualis quosdam occiderat per superbiam, & quosdã per luxuriam, & sic de singulis. Sed spũs prædicationis Christi flauit super mare huius mundi, & submersit omnia idola mundi, & eiecit foras Diabolum, & cõmouit omnia idola, & submersi sunt iudęi, & gentiles obstinati in aquis infernalibus quasi plumbum. Itẽ Diabolus dominabatur toti mũdo, & tanquam fortis armatus custodiebat atriũ suum D
E sed venit Iesus fortior Diabolo, & flauit suo spiritu euangelicæ prædicationis per vniuersum orbem, & abstulit arma Diaboli .i. omnes superstitiones, & ritus nefandos in quibus Diabolus confidebat. Et sic eiecit ipsum foras, & detrusit ipsum in infernum. Primò ergo spũs, & potestas Christi insufflauit in inferno, & cõfregit portas ęreas, & vectes ferreos, & expoliauit infernũ. Secundò insufflauit super populum iudaicum, & destruxit ipsum. Tertiò super idola, & populum gentilẽ, & destruxit idola, & subiecit pplm gentilem. Et iõ subdit: quis similis tui in fortibus, ò domine Iesu Christe? qs similis tui magnus in sanctit. te? quia tu es factus etiã principiũ omnis sanctitatis. Et sic es sanctus cum sanctis, & terribilis contra Diabolũ, & membra eius iudæos, & gẽtiles, & pctóres obstinatos.
F Et es laudabilis factus à bonis, & faciens mirabilia non solũ in puniendo malos: sed etiã iustificando pœnitentes. Primò tu extendisti manũ tuã super Pharaonem. Secundò super iudæos obstinatos. Tertiò super gentiles, & demones, & deuorasti eos.

Dux fuisti in misericordia tua: populo quem redemisti.

Et portasti eum in fortitudine tua: ad habitaculum sanctum tuum.

Ascenderunt populi, & irati sunt: dolores obtinuerunt habitatores Filisthiim.

Tunc conturbati sunt principes Edom: robustos Moab obtinuit tremor: obriguerunt omnes habitatores Canaan.

Irruat

A *Irruat super eos formido & pauor: in magnitudine brachij tui.*

Fiant immobiles quasi lapis: donec transeat populus tuus domine: donec pertranseat populus tuus iste quem possedisti.

Introduces eos: & plantabis in monte hæreditatis tuæ: firmissimo habitaculo tuo quod operatus es domine.

Sanctuarium tuum domine: quod firmauerunt manus tuæ.

Dominus regnabit in æternum & vltra.

Hic prædicit Moyses victoria, & beneficia quæ fecit Deus post transitum maris rubri: prout fuerũt figura beneficiorum quæ fecit Christus post suam passionem. Nam sicut tũc Iesus fuit dux illius populi, & introduxit ipsum in terrã promissam, & subiecit ipsi omnes habitatores illius terræ: ita post incarnationẽ, & passionem idem Iesus postq̃ eduxit
B & liberauit sctõs patres de limbo fuit dux eorum vsquequo introduxit eos in gloriam cęlestem. Itęm postquã liberauit Iudæos conuersos de iugo legis, & gentiles de idolorum seruitute, & omnes peccatores de captiuitate Diaboli: introduxit eos in istam ecclesiam per gratiam & in futuram per gloriam. Dicit ergo Ecclesia. ô domine Iesu Christe bene fuisti fortis, & terribilis contra Diabolũ, & mẽbra eius, & magnificus in sanctitate erga fideles. nam deuorato Diabolo cum membris eius: tu semper fuisti dux populo tuo: quem tuo sanguine, & misericordia redemisti ipsum ad habitaculum sanctum. s. in hanc ecclesiam per gratiam, & in supernã per gloriã. Ascenderunt. i. sicut tũc populi Amalechitarum ascenderunt, & victi sunt, ut patet
C Exod. 17 & sicut habitatores Filistiim obtinuerunt dolores ex timore. Et sicut tunc conturbati sunt & principes Edom: dum transiret Israel per terminos eorum. Numeri 20. sicut tremor obtinuit robustos Moab videntes tẽtoria Israel intantũ q̃ uocarunt Balan ad maledicendum illum populum. Et sicut obriguerunt, & obstrupuerunt habitatores Canaã: quia nõ mansit spiritus in eis, uidentes Israel: ita paritur fuit turbatus, & obriguit totus populus gentilis, & omnes reges terræ audientes prædicationem Apostolorũ, & signa, & miracula quæ faciebãt. Et sic omnes fuerunt subiecti iugo fidei Christi. Et quia in omnibus his Moyses loquebatur de futuro non solùm de victoria illius populi per futurum ingressum terræ promissionis: sed loquebatur de futura victoria Xpi, & apostolorum, & de futura subiectione populi gẽtilis: Ideo subdit. Irruat super eos formido, & pauor in magnitudine, & fortitudine Christi brachij tui, & super omnes reges, & principes populi gentilis: & etiam omnes dæmones fiant immobiles sicut lapides ne possint nocere fidelibus donec iste populus, quẽ per gratiam possedisti, transeat de idololatria, & infidelitate ad fidem, & legem libertatis, & de peccato ad gratiam per baptismum, & pœnitentiam. Et introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ. s. in hac ecclesia per gratiam, & in firmissimo habitaculo & tẽplo huius ecclesiæ supra. 12. articulos: & supra fundamentũ Apostolorum, & p̃phetarũ quod habitaculũ tu primò operatus es per Salomonẽ materialiter in testamẽto veteri: posteà spiritualiter per Christum sanctuariũ B humanitatis, & postea sanctuariũ ecclesiæ: quod firmauerunt manus tuæ hic per gratiã & in cœlo per gloriã. In quo sanctuario cęlesti dominus regnabit in æternũ, & vltra. i. nõ solũ per seculũ: sed per infinita secula seculorũ. Vnde in sanctuario huius ecclesiæ dominus Iesus Christus regnabit in æternũ. i. per totum hoc seculũ huius mũdi vsque ad iudicium, sed in sanctuario cœlesti regnabit vltra hoc seculum: imo per secula seculorum. Sed vt iungat finem cum principio vnde sumpsit principium: ideo dicit.

Ingressus est enim eques Farao cum curribus, & equitibus eius in mare: & reduxit super eos dominus aquas maris.

Filij autem Israel ambulauerunt per siccum in medio eius.

Et exponitur vt supra. Ex supradictis patet, q̃ totũ illud canticum currit duplici spiritu. quia licet ad literã fuerint realiter, & materialiter gesta in illo populo: tamẽ quia nõ fuerũt gesta pręcisè gratia sui: sed prout figurabãt liberationẽ, & redemptionẽ futuram per Christum: ideo principaliter debet exponi de generali redẽtione, & liberatione: quia ad hunc sensum cantat modo ecclesia cãticũ istud: ideo aduertat lector: vt sciat adaptare singula gesta ueteris testamenti singulis mysteriis noui testa.

CANTICVM ABACVC.

Domine audiui. Hoc canticum cantatur feria. 6. in laudibus, cui præponitur talis titulus. s. Oratio Abacuc p̃phetæ p̃ ignorãtiis. qui quidẽ Abacuc, secundum

A dum Hie. fuit ille ꝓpheta quē angelus domini rapuit de Iudæa, & eduxit ipsum in Babylonem ad ferendum cibum Danieli existenti in lacu leonum Dan. 14. Ex quo patet, ꝙ iste Abacuc ꝓphetauit tempore Babylonicæ captiuitatis. Sed hoc cāticum collocatur in 3. & vlt. c. ꝓphetiæ ipsius Abacuc: quod quidem cāticum est difficilimū ad intelligendum. Priò quia est de rebus altissimis. Secūdò: quia procedit per verba, & vocabula metaforica. Et iō est ualdè insudādum in expositione, & intelligētia huius cātici. Sed ꝗa tota eius intelligentia dependet ex duobus præcedentibus capitulis, iō necessariò est præhabenda intelligentia duorum præcedentium ca. Ad cuius euidentiā est notādum ſm Hie. in ꝓlo. huius ꝓphetiæ, ꝙ Iudæi existentes in captiuitate Babyloniæ, & etiā paupéres manentes in Iudæa sub seruitute dura uidentes
B stragem, & excidium Hierusalem, & templi factum per Nabuc. & Caldæos, & videntes se indignè, & durè vexari, & affligi in illa captiuitate, & uidentes Nabu. hoīem impurum, & sceleratum mirabiliter ꝓsperari, & sibi oēs nationes, & reges subiugare, & vidēres eum in tātā superbia eleuatum, ꝙ fecerat statuā aureā in qua se præceperat ab oibus nationibus adorari. Dan. 13. & 14. tunc ergo multi fragiles de populo Iudæorū inceperūt dubitare de diuina prouidentia, & iustitia: quare ꝑmittebat hominē tā sceleratū regnare, & Iudæos Deū colētes per inimicos Dei idololatras affligi: intantū, ꝙ multi Iudæorū declinabāt ad superstitiones gētilium. Tunc ergo Abacuc ꝓpheta vidēs fragilitatē, & errorem illius populi ex debilitate fidei, nō in
C persona sui, cum esset sanctus, & ꝓpheta, sed in persona fragilium illius populi appellat Deum ad disceptādum cum eo quare uult talia. Vnde dicit in 1. c. Vsquequo domine clamabo, in hac captiuitate supple, & nō exaudies? vociferabo ad te vim patiēs, & nō saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatē, & laborē, videre ꝑdā, & iniustitiā cōtra me? Quare respicis cōtēptores, & taces cōculcante impio &c. Et sic in toto isto c. vr̄ arguere Deum quare permittit malum hominem, & sceleratum regnare, & prosperari, & cōculcare populum Iudæorum iustiorem se. s. quā Nabuc. Nā populus Iudæorum colebat uerum Deum, & Nabuc. colebat idola nefanda, & deprædabatur, & expoliabat, & interficiebat bonos, & iustos, & exaltabat, & ditabat iniustos, & prauos ex bonis iustorum. Ex hoc patet, ꝙ Abacuc nō loqueqatur in persona sui: D
cum esset sanctus, & ꝓpheta: sed hæc dicebat in persona fragilium illius populi: qui loquebantur ex ignorantia, & temeritate: nōn considerantes quomodo maiorē pœnā meruerāt scelera, & peccata quæ perpetrauerāt contra Deum. Item ignorabāt qualiter uirtus in infirmitate perficitur, & examinatur sicut aurū, & argentū in igne. Et q̄uo istæ afflictiones cedebant in punitionē malorum, & ī augmentū meritorū bonorū. Et ignorabāt q̄uo Deus licet ad tempus permittat malos prosperari, & iustos conculcari propter rōnes iā dictas: tamen finaliter non obliuiscitur malos punire, & liberare, & consolari bonos, & tribuere præmium pro meritis, & patientia habita in aduersis. Et sic Dauid in persona talium fragilium fecit ps. 71. qui incipit. Quā bonus Israel Deus his qui recto sunt corde E
vbi dicit. Mei autem pene moti sunt pedes, & pene effusi sunt gressus mei, quia zelaui supra iniquos pacem peccatorū uidens &c. Tamen postea Dauid in persona sui inquantū fidelis, dicit. Mihi adherere Deo bonum est &c. Ita pariter fecit hic ꝓpheta Abacuc. Nam postquām in 1. ca. exposuit quærimoniam ex parte illius populi afflicti: in ca. 2. ponit responsionem Dei cōsolātis ipsum, & promittentis punitionem. Nabuc. & omniū sceleratorū: & promittentis liberationem illius populi, & omnium iustorum. Et ideo. 3. ca. ponitur canticum ipsius Abacuc agentis gratias de uniuersali redemptione, & liberatione sibi promissa. ibi. Domine audiui &c. Quantum ergo ad secundūm ponit diuina responsio. Vnde dicit Abacuc. Super custodiam meam stabo. q. d. postquām exposui F
quærimoniam ex parte populi afflicti: ergo stabo super custodiam meam. i. in altitudine contemplationis expectando diuinum respōsum. Sicut stat speculator in alta turri: & speculator expectando si uenerit aliquis contra ciuitatem: ita ego expectabam quod foret futurum: & quid mihi responderet dominus. Nam prophetæ speculatores dicūtur in populo. Eze. 3. & 33. Ideo subdit. Et respondit mihi dominus, & dixit. Scribæ uisum, & explana eum supra tabulas, vt percurrat qui legerit eum: quia adhuc uisus procul, & apparebit in finē, & nō mētietur. Si morā fecerit, expecta illū: quia ueniēs venier, & nō tardabit. Et q incredulus est non erit recta aīa eius in semetipso. Iustus āt ex fide uiuit &c. Ex uerbis domini respōdētis sequūtur. 4. conclusio

A nes. Prima, q Abacuch fuit verus ꝓphe. per hoc quod dicit, q ipse erat fixus in custodia, & altitudine contemplationis, & dñs rñdit ipsi. Ex quo p3, q reuelauit ipsi futura myste. super his q̃ q̃rebat, & contulit ipsi lumen ꝓpheticum ad interpretandum & explanandũ verba dñi: per hoc q subdit: explana supra tabulas &c. Secundò sequitur, q ista q̃ Deus hic ꝓnunciat, & reuelat non erat de propinquo, sed in fine mundi facienda: per hoc quod subdit: quia adhuc visus procul, & apparebit in finem. Tertiò sequitur q iste Messias quem ꝓmittit venturum, bis erat venturus in mundũ. Primò ad liberandũ, & saluandũ fideles, & iustos. Scd'ò in fine mundi ad iudicandũ bonos, daturus bonis ꝓmium, & malis pœnam æter. per hoc quod subd. Si morã fecerit expecta illũ, qa ecce veniens in primo aduentu

B veniet in secundo supple. Quartò sequitur, q Xp̃s in suo aduen. erat daturus vitam gratiæ, & gloriæ credentib. in eum, per hoc qđ subdit. Ecce qui incredulus est non erit recta aĩa eius: quia iustus ex fide viuit. Iste ergo supradictus iudex ꝓmissus est à Deo ipsi Abacuch venturus ad satisfaciendũ q̃rimoniç suç s. ad puniendũ malos, & liberandos fideles de ꝓtãte infideliũ & impiorum. Sed est aduer. q ille pop. captiuus nõ curabat de afflictionib. illorũ populorũ, nec de captiuitate spũali in qua totum genus hum. iacebat sub ꝓtãte diaboli. Nec curabãt de patrib. existẽtib. in limbo inferni, sed solum curabat de afflictione sua tpali. Et ideo non petebat nisi vindictam corporalem de Nabuc. & Chaldæis eos affligentib. & de liberõne tpali eorum, vt liberè possent redire in Hierus. illam materialem.

C Sed Deus quia est oĩm hoĩm creator, & conseruator: ideo oẽs dẽbat liberare non solum in corpore, sed principaliter in aĩa. Et iõ plura ꝓmittit q̃ populus ille petebat. Et sic Deus non solum puniuit Nabuc. & Chaldæos qui affligebant illum pop. sed ẽt diabolum, q tyrannicè tenebat totum genus hum. in captiuitate. Et non solum liberauit illum pop. de illa Babylonica captiui. tpali, sed ẽt liberauit totum genus hum. de captiuitate diaboli spirituali. Et ideo primò de propinquo promittit vindictam contra Nabuc. & filium eius Enilmedorach, & Balthasar nepotẽ eius simul cum ciuit. & regno Babyloniæ. Exinde ꝓmittit liberõnem illius pop. per Cyrum regem Persarum. Sed postea Xp̃s in primo aduen. liberauit spũaliter genus hum. per mortem, & pass. suam. Et puniuit diabolum, & eiecit ipsum foras. Et postea in secundo aduen. totaliter puniet in æternum diabolum cum mẽbris eius, & præmiabit bonos in æterna fœlicitate. Et sic expoliatio, & destructio Babylonis fuit figura expoliationis, & destructionis regni diaboli. Ad cuius intellectum est no. q sicut tota Eccl. Xp̃i, & ciuitas Dei dr̃ Hierus. eò q est visio pacis: & quia incepit, & deriuata est ab illa Hierus. materiali, vt sæpius dctm est: ita pariter ciuitas terrena, & regnum diaboli dicta est magna Babylon, eò q est ciuitas confusionis, & discordiæ, & quia ex illa Babylone materiali diffusa est per totum orbem tpe diuisionis linguarum: & quia in illa Babylone incepit superbia, & violenta dñatio, & tyrannides primò per Nembrot, & Belum, & Ninum. & sic perseuerabit vsque ad Nabuc. &c. Et sic diffusa est tyrannis per vniuersum orbem. Et ideo cõiter in sacra scri. ꝑ Babylonem spũaliter intelligitur regnũ diaboli, & per Hierus. intelligitur ciuitas Dei. s. Ecclesia, quia vna fuit figura alterius. Nam sicut illa ciuitas Babylonica cum suis principibus sp̃ afflixit, & persecuta est, & destruxit illam Hierus. cum templo, ita regnum diaboli & ciuitas infidelium sp̃ persecuta est Ecclesiam. Et ideo Deus primò reuelauit ipsi Isaiç & Hieremiæ, & Abacuch destructionẽ illius ciuit. Babyloniæ cum principe suo, & liberõnem, & reædificationem ipsius Hierus. materialis. Sed per istam reuelauit eis futuram destructionem, & punitionem diaboli, & regni eius, & futuram redemptionem, & liberõnẽ, & reædificationem spũalem Ecclesiæ ꝑ Xp̃m faciendam. Et ita nouit, & præuidit ex reuelatione, & spũ ꝓphetico vtranq; destructionem. s. illius Babyloniç particularis, & vniuersalis. s. regni diaboli, & præuidit vtranq; liberõnem. s. illius populi per Cyrum, & totius Ecclesiæ per Christum faciendam. Ex quib. patet, q Abacuch habuit duplicem spm̃ prophetiæ in hoc lib. Nam per tale lumen, & spiritum propheticum non solum attigit futuram destructionem Babyloniç faciendam de propinquo per Nabuch. & liberõnem faciendam per Cyrum, quod pertinet ad vnicum spm̃, sed ille spiritus duplex transiuit ultra illam destructionem, & liberationem, & attigit vsque ad Christum, & Ecclesiam vniuersalem. Omnia ista ergo præuidens Abacuch per diuinam responsionem, & liberationem duo facit. Primò. n. explicat diuinam responsionem

A sionem in hoc.2.ca. Secūdò agens gratias ex
plicat intellectū diuinæ reuelationis sibi fa-
ctæ,& in hoc cantico scripto in. 3.c.Quia er-
go in principio secūdi ca. Deus promisit mit
tere supradictū punitorē malorū,& liberato-
rē iustorū,& datorē vitæ ipsis credentibus,&
pœnæ ipsis incredulis:nunc in secunda parte
enumerat vitia quæ debet extirpare, & gen-
tes quas debet punire. Aut explicat pctā quæ
regnabant in Babylone in vniuerso mundo:
pp quæ illa ciuitas erat de ꝓpinquo punien
da p Cyrū,& Darium:& ex consequenti vni
uersalis Babylonia erat punienda,& destruen
da per Christū in primò,& in secūdò aduētu.
Ad cuius intellectum est notandū, ꝙ cum
superbia sit initium omnis peccati: ideo om-
nia peccata nascuntur ex superbia. Vnde cū
superbus non velit cōpati maiorem: illico ꝓ
B rumpit in rebellionē,& inobedientiam: nec
cōpatitur æqualē: ideo prorūpit in violen-
tiā:qa oēs vult suppeditare, & exinde in ra-
pinā,& auaritiā:aliena rapiēdo. Et exinde in
homicidia:possessores occidendo. Et exinde
venit in contemptū Dei,& ꝓximi:& ēt in gu
lā,& luxuriam ex abundantia, & pinguedine
bonorum.Sed ex contemptu Dei prorumpit
superbus in detestabiles superstitiones puta
in idololatriam,& diuinationes, & obserua-
tiones,& alios ritus nefandos. Sed quia in Ba
bylonia & principe eius ab initio suæ funda-
tionis regnauit superbia:vt patet Gene.11.iō
semper regnarunt ex consequenti omnia vi-
tia sequentia. Et ideo Nabucodonosor post-
quā subiecit sibi Babyloniam,in magnam su-
perbiam elatus subiecit sibi omnia regna fi-
nitima cum multo sanguine hominum effu-
C so.& intantū fuit cor eius elatum ꝙ contem
psit Deum,& homines.Et sic destruxit ciuita
tem Hierusalē,& tēplū incendit, & sacra va-
sa in Babylonem asportauit. Et sic secutus est
ritus nefandos & superstitiones:imo fecit sta
tuā auream:in qua se fecit adorari. Et in hac
superbia secutus est eū filius eius Enilmedo-
rach, & Balthasar nepos eius.Quæ quidē su-
perbia cū vitiis sequentibus, & superstitioni
bus deriuata est à Babylonia, & diffusa est ꝑ
totum orbem,& sic regnabat in toto mundo
in populo infideli.Ideo totus populus infide-
lium, & peccatorum dicitur Babylonia in sa
cra scriptura.Cuius caput est Diabolus. Et iō
Deus misit Cyrum,& Darium ad puniendū
illā Babyloniā particularē cū principe eius:in
quibus regnabāt vitia supradicta. sed postea
misit Christum filium suum ad puniendam D
vniuersalem Babyloniam huius mundi, & ad
liberandum Ecclesiam,vt patebit. Et hoc est
ꝙ Deus intendit dicere ipsi ꝓphetæ in resi-
duo secundi cap. Vnde dicit. Tu Abacuc in
persona populi conquereris ꝙ ego uideo con
temptores Dei & hominum & laceratoris
legis: & ꝙ taceo impio conculcante iustiorē
se &c.Et ego respondeo tibi & promitto mit
tere punitorem malorum,& liberatorem iu-
storum:qui non solū puniet Babyloniam istā
particularem:sed etiam vniuersalem, in qua
regnat superbia cum omnibus vitiis sequen-
tibus. Et ideo primò puniet in ea superbiam.
Nam sicut vinum decipit potestatem,& vitu-
perat,& minuit honorem principis:ita super
bia occecat, & destruit, & uituperat princi-
pem.Et sic Nabucodonosor: & quilibet su-
perbus qui dilatauit regnum, & rapuit alie-
na:cadet per superbiam, & punietur ab isto E
iudice. Primò iudicio particulari. Secundò
iudicio vniuersali in corpore & anima. Et iō
in aduentu huius iudicis: væ illi principi, &
cuicunq; qui multipicat non sua &c. quia
punietur hic tēporaliter, & in iudicio gene-
rali æternaliter. Itē væ cuiq; auaro qui con-
gregat auaritiā. Item væ cuiq; homicidæ qui
ædificat ciuitatē in sanguinibus &c. Item væ
Nabuchodonosor,&cuicūq; contēnenti Deū
& proximū, & cuiq; sacrilego quia punietur
ab hoc iudice sicut punit' est Nabuchodono
sor quia cōbussit templū, & lacerauit legem.
Itē væ cuiq; idololatræ qui quærit & expe-
ctat auxiliū ab idolo ligneo vel argenteo in
quo nō est spūs vitæ.q.d. ꝙ omnia pctā supra
dicta punientur ab isto iudice venturo. ideo
cōcludit:Dñs in tēplo scō suo: sileat à facie
eius omnis terra.quasi dicat:ꝙ Babylonia,& F
totus mundus colit idola lignea cooperta
auro, & argento in quibus non est anima:
sed veniet dominus in templo sancto suæ hu
manitatis.s.carne indutus: qui destruet om-
nia idola, & peccata supradicta. Et silebit à
facie eius vniuersa terra: quia destructis ido-
lis subiiciet sibi totum orbem, & adorabitur
ipse solus in templo sancto suo incarnatus,
& humanatus,&quia sæpe dictum est quòd il
la humanitas est proprium templum Dei in
quo habitat personaliter &c. Ex supradictis
potest parere bene consideranti, & cōntem
plāti totum hoc secundū capitulum:ꝙ Deus
non solū comminatur punitionē Nabucho-
donosor: & illius particularis Babyloniæ:

A sed principaliter intendit comminari punitionem magnæ meretricis vniuersalis Babyloniæ. Nã licèt illa Babylonia cum suo principe tunc fuerit punita per Cyrum: & ille populus Iudaicus fuerit liberatus, tamen hoc fuit in figura uniuersalis liberationis, & redemptionis factæ: siue faciendæ p Christum, quam principaliter præuidit, & intendit prædicere ꝓpheta in hoc cap. Nam conditiones quas Deus promittit, & assignat in hoc cap. nõ cõueniunt suæ liberationi particulari nec illi punitioni: qa punitio Babilonica, & liberatio Iudæorũ facta est de propinquo. sed in textu ꝓmittit ille punitor & liberator procul, & de longinquo, cum dicitur: Quia adhuc uisus procul, & si moram fecerit, non tardabit. Item ille Cyrus qui liberauit Iudæos, & puniuit Baltasarem regem Babylonis non dedit uitam credentibus: nec pœnã
B incredulis: nec erat necessaria fides ad credendum in eo, sicut dicitur in textu. s. Iustus ex fide uiuit &c. Item in illa liberatione non apparuit dominus in templo sancto suo. s. humanitate & carne: nec siluit à facie eius omnis terra: sicut dicitur in textu: imo regnauit idololatria cum omnibus aliis uitiis, & superstitionibus vsque ad Christũ. Et ideo tota ista cõminatio, & punitio dirigit ad vniuersalem Babylonem meretricem magnam: cuius punitionem & damnationem descripsit Ioan. Apoc. 17. & 18. Nam si quis diligenter vult contemplari, & speculari, uidebit q eadem punitio Babylonis describitur hic, & ibi, & idem punitor, & liberator. & eadem vitia describũtur per Christum punienda in iudicio hic & ibi. Vnde primò venit
C Christus in templo sancto suæ humanitatis: & puniuit caput, & principem huius magnæ Babylonis: quia infernum expoliauit & ipsum Diabolum foras misit, quãdo omnia idolà confregit. & omnia vitia supradicta in populo gentili extinxit, & totum orbem euangelicæ fidei subiecit. Et sic siluit à facie eius vniuersa terra. Sed quia Diabolus caput & princeps huius Babylonicæ ciuitatis adinuenit sibi alias vias. s. sectã Sarracenicam, & alias hæreses, & enormia, & detestabilia scelera: quibus dilatauit, & ampliauit regnum, & ciuitatem suã: cum qua fornicati sunt reges, & principes, & populi infideles, & Iudæi obstinati, & cæteri peccatores, & impœnitentes huius mundi: ideo ueniet Christus in fine mundi, & condemnabit istam magnam meretricem cum principe suo ad pœnã æternam, & liberabit ciuitatem suã. s. Ecclesiã ab omni persecutione, & miseria corporis, & animæ per gloriosam resurrectionem, tribuendo ipsi uitam æternam: vt patet per Io. in Apoc. cap. 17. vsque in finem. Et hanc eandem damnationem, & punitionem comminatur Deus per prophetã Abacuc in hoc c. cõtra Diabolum, & ciuitatem suam per Christum faciendam. Sed miseri, & ceci Iudæi nõ possunt capere nec percipere hoc sacramentum: Ideo totum hoc capitulum solum intelligunt de punitione illius particularis Babyloniæ. Et totum canticum in capitulo sequenti exponunt de dicta punitione, & de liberatione particulari illius populi Iudaici. Et hoc accidit: quia non percipiunt duplicem spiritũ propheticum, sicut dictum est in prologo tractatu. 2. & 3. Nos autem Christiani quibus datum est nosse mysterium regni Dei clausum in lege, & prophetis, habita catolica intelligentia prædictorum duorum capitulorum, procedamus ad expositionem huius cantici quod Abacuc scribit in. 3. cap. In quo licèt Ecclesia tremat diuinũ iudiciũ, & punitionem, & damnationem impiorum sibi reuelatam, tamen gaudet & agit gratias de vniuersali redemptione, & saluatore sibi promisso. Cui canticò præponitur talis titulus. s. Oratio Abacuc prophetæ ꝓ ignorãtiis. Vnde cum omnis oratio sit, aut deprecatiua, aut laudatiua, aut gratiarũ actiua, aut narratiua, ista cõtinet omnes modos orationis, quia omnia ista obseruat propheta ĩ hac oratione. Nam primò deprecatur Deũ, vt mittat saluatorem promissum. Secundò laudat, & cõmendat maiestatem huius saluatoris. Tertiò narrat eius uictoriã. Quartò agit gratias, vt patebit: ideo hoc cãticum intitulatur oratio ipsius Abacuc ꝓphetæ. Sed qa ille popul⁹ ex ignorantia iudiciorũ Dei cõquerebatur contra Deum: vnde Deus reuelauit prophetæ aduentum Christi iudicis qui erat malos puniturus, & iustos liberaturus, & saluaturus, quæ omnia ista erant ignorata in illo populo: ideo propheta pro mysteriis sibi reuelatis, & in illo populo ignoratis fecit istã orationem agendo gratias. ideo dicit oratio Abacuc ꝓphetæ pro ignorãtiis, illius populi sup ple. i. pro mysteriis ignoratis toti mundo, & sibi reuelatis in spiritu & lumine ꝓphetico. Alia autem litera habet, pro ignorantibus, popularibus fragilibus sup. Vnde cum ista

D (margin, first line of right column)
E (margin, beside "prologo tractatu")
F (margin, beside "cõmendat maiestatem")

A oratio sit deprecatiua,& cōmēdatiua,& narratiua,& gratiarū actiua:quatuor facit ꝓpheta.Nā primò orat Deum patrē,ut mittat saluatorē ꝓmissum. Sec dò cōmendat maiestatē & dignitatem huius saluatoris in suo aduentu,& eius victoriā cōtra Diabolū. Tertiò explicat,& narrādo prædicit victoriā eius contra populum gentilem. Quartò prædicit consolationē ꝓphetiæ,& totius Ecclesiæ,gratias agendo. Secundum ibi. Deus ab Austro veniet.Tertium ibi.Pro iniquitate vidi. Quartū ibi.Audiui & conturbatus est vēter meus. Dicit ergo propheta ad primum.

Domine audiui auditionem tuā: & timui. Domine opus tuum:in medio annorum viuifica illud.

In medio annorum notum facies:cum iratus fueris misericordiæ recordaberis.

B O Domine Deus,ego audiui.i.duplici spiritu intellexi auditionem .i. responsionem, & locutionem, & reuelationem tuam, & timui.Vnde sicut eadem lectio dicitur doctrina & disciplina, dicitur enim doctrina respectu magistri docentis, & disciplina respectu discipuli, quia eadem est via ab Athenis ad Thebas & econuerso:ita pariter eadem uox dicitur locutio respectu Dei, & auditio respectu ꝓphetæ in hoc loco.q. d. O domine ego audiui, & intellexi in tua responsione multa admiranda, quæ sunt supra humanam facultatem: sicut est mysterium incarnationis, & audiui multa quæ sunt tremēda, sicut est iudicium, & punitio malorum. Et ideo timui,& expaui. Nā primò ego audiui, & in

C tellexi ex tua responsione, qualiter debes mittere istum saluatorem, & liberatorē huius populi. Et qūo debet punire Nabucho. & Babylonem, cum omnibus chaldæis, qui incederunt Hierusalem cū templo: & affligunt cōtinuè populū tuum iustiorē eis. Et hoc propter superbiam, & sequētia pctā, & scelera quæ ibi regnant. Sed quia ex hoc & per talē particularē destructionē,& punitionem Babylonis particularis præuidit in duplici spiritu, & lumine prophetico qualiter iste saluator in finali iudicio debet punire, & condemnare magnam meretricē Babylonis.s. ciuitatem Diaboli cum principe suo, & membris suis, qui fornicati sunt cum ista magna meretrice per superbiā, & auaritiam, & vinolētiā,& homicidia,& luxuriā, & idololatriā,& alias nefandas superstitiones: iō timui iudiciū tanti iudicis. Sed qa i tali responsione audiui multa vtilia beneficia quæ generi humano debet afferre iste saluator, iō fui consolatus.Nā non solū debet liberare populum Iudaicum de ista particulari captiuitate,sed ēt promisisti qualiter debet venire in carnē, & habitare in tēplo sancto suæ humanitatis.Et oīs terra debet silere à facie eius: quia totum mundum debet sibi subiicere,& viuificare,& iustificare pctōres: quia iustus ex fide viuit. Quapropter rogo: vt uenias ad viuificandū,& iustificandū nos.Nam totum genus humanum iacet mortificatum propter peccatum primi parentis, qui descēdit ab Hierusalē in Hierico, & incidit in latrones, qui ipsum expoliauerunt bonis gratuitis,& percusserunt, & sauciauerunt & plagauerunt, & semiuiuo relicto abierūt. Et sic opus tuum,qd creasti, & manus tuæ formauerunt,iacet in uita huius mundi sauciatum, & mortificatum.ergo uiuifica illud per tuam mortem,& passionem,& resurrectionem. Et qu ia dixisti superius in secundo c.Quia adhuc visus est procul, & apparebit in finem, & non mentietur. ideo rogo ꝙ non differas opus tuum viuificare in fine annorum et in fine mundi. Sed ueni primò in carnem in fine annorum ante finem mundi in primo aduentu: & viuifica illud opus tuum, quantùm ad aiam à morte peccati, & postea venies in fine annorum in potestate magna, & maiestate.Et tunc viuificabis nos quātùm ad corpus per gloriosam resurrectionem. Et nota, quòd medium non sumitur hic pro medio Geometrico:nec etiam arithmetico: sed sumitur pro medio excludente principium, & finē:sicut dicimus: ꝙ quicquid est inter Valentiam,& Romam est in medio eorum. Et ita rogat, & orat ꝓpheta dominum ne differat aduentum suum ad saluandum genus humanum vsque ad finem mundi: sed veniat in medio ante finem. Potest etiam dici medium rationis respectu Dei, qui nouit in sua ineffabili prouidentia quādo fuit opportunum mittere filium suum &c. Ideo dicit propheta: Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud, idest ante finē mundi. Item quia istud non fuit sauciatum, & mortificatum ex culpa tua sed ipsius: quia potius voluit credere Diabolo, & obedire, quàm tibi, Vnde tu fuisti iratus contra ipsum, in potestate Diaboli relinquendo: & à facie tua abiiciendo. Tamē licèt perma-

A gna tpa fueris iratus, talis ira non erit perpetua: imo finaliter miæ recordaberis, & notũ facies saluatorem operis tui in medio annorum.i.ante finem mundi in tpe à te statuto: quia qñ veniet plenitudo tpis per tuam prouidentiam constituti, mittes filium tuum natum ex muliere ƒm carnem &c. Translatio ãt ipsorum 70. habet: In medio duorum animalium cognosceris: & tunc est sensus. i. cognosceris in medio duorum Testamentorũ: quæ per duo animalia designantur & figurãtur. Nam testm̃ ve. designatur per asinum, eò ꝙ semper fuit sub iugo seruitutis, & portabat opera importabilia præceptorum cæremonialiũ. Et test. nouum designatur per vitulum liberum sine iugo. Et ẽt Christus fuit notus & inuentus in Bethleem in medio duorum aĩalium. s. bouis & asini in præsepio. Et

B ẽt duo testamenta dñr duo anni diuinæ legis. Nam testm̃ vetus dicitur annus seruitutis, & iræ: sed testm̃ nouũ dicitur annus miæ, & gratiæ, & libertatis, & benignitatis, vt dictum est ps. 64. Et ideo dicit hic propheta, in medio duorum annorum legis. s. iræ, & miæ notum facies saluatorem: quia cum iratus fueris per totum annum ve. te. miæ recordaberis in fine illius anni veniens in carnem, & instruens annum gratiæ, & miæ, & benignitatis, & sic notum facies saluatorem, & opus tuæ salutis in medio istorum duorum annorum siue animalium.

Deus ab austro ueniet: & sanctus de monte Pharam.

Operuit cælos gloria eius: & laudis eius plena est terra.

Splendor eius ut lux erit: cornua in manibus eius.

C *Ibi abscondita est fortitudo eius: ante faciẽ eius ibit mors.*

Egredietur diabolo ante pedes eius.

Hic est secunda pars in qua propheta cõmendat maiestatem huius saluatoris prædicendo primum aduentum eius in carnem, & prædicit etiam victoriam Christi contra diabolum in sua morte, & passione. Ad cuius intellectum est primò notandum, ꝙ cum Christus sit Deus, & homo, duplex legitur eius natiuitas, & ortus. Nam vna est æterna à patre sine matre, & altera temporalis à matre sine patre. De natiuitate humana temporali dicitur Miche. 5. Tu Bethleem terra effrata paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Sed de natiuitate diuina & æterna subdit. Et egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Has ergo easdem duas natiuitates memorat Abacuch de Christo dicens. Deus, idest Iesus Christus Deus, & homo secundum diuinitatem, & æternam generationem veniet ab austro, & à meridie, idest ab æternitate, quę semper est tota simul in meridie non habens mane nec vesper, nec principium, nec finẽ, nec semper est in meridie. Et idem Christus sanctus sanctorum sine macula secundum humanam & temporalem natiuitatem veniet de monte Pharam. i. de monte denso, & vmbroso. Pharam. n. vmbrosum, & densum interpretatur. H. d. quia licèt Christus fuerit lucidus sine pctõ: tamen descendit secundum carnẽm de monte tenebroso. i. ab Adam pctõre, & ab Abraham & Dauid per reges, & duces, qui omnes fuerunt vmbrosi quò ad originale: & multi eorum fuerunt vmbrosi in multiplici genere pctõrum. Et ẽt dicit de monte vmbroso, quia tota humana generatio fuit infecta, & vmbrosa in Adamo. Vnde notãnter dicitur: sanctus veniet de monte Pharam. q. d. licet iste saluator Deus & homo ƒm humanitatem descendat, & veniat de monte, & gñatione humana vmbrosa per pctm̃: tñ ipse erit sanctus, & immunis ab omni pctõ ƒm naturam, eò ꝙ non concipietur de opere Adam. i. per naturalem gñationem: sed ex opere spiritus scti formabitur in vtero virginali. Et quia ƒm diuinitatem veniet à meridiana æternitate: sed ƒm carnem veniet de vmbrosa gñatione ipsius Adam: tñ ex opere spiritus sct: ideo erit sanctus sctõrum qui oẽs alios poterit sctificare. Item licet veniat in similitudine carnis pcti: tñ erit sanctus sine vmbra pcti. Item ƒm Aug. vt dictum est ps. 57. Christus est, & dicitur legis ve. filius: eò ꝙ latebat obumbratus in vtero legis, & sub vmbra legalium cæremonialium, & antiquorum mysteriorum, & sic tota lex vetus dicitur mons vmbrosus, in quo Christus latebat ante aduentum suum. Et ideo dicit propheta ꝙ dñs Iesus Christus veniet ab austro & meridiana æternitate secundum diuinitatem, sed secundùm humanitatem veniet de monte vmbroso. i. de lege veteri vmbrosa in qua latebat & fuit promissus. Et ideo translatio 70. dicit. Dominus de temam. i. de meridie veniet. Et sanctus de monte vmbroso aut denso. i. de vmbrosa generatione ipsius Adam, & de lege vmbrosa in qua latebat. Et ideo sequitur

A quitur, ꝙ licèt iste Christus uenerit de monte vmbroso: tamen quia ortus sine peccato, & q̃a Deus veniens à luce meridiana, & diuina: iõ gloria eius operuit cœlos: q̃a in die natiuitatis catarunt Angeli: Gloria in excelsis Deo &c. Et apparuit noua stella in cœlo: & multa alia signa gloriosa fuerunt facta. Nã in illa hora oĩa idola mũdi clamauerunt regẽ pacis esse natũ. Et iõ subdit: ꝙ laudis eius plena est terra. Itẽ gloria & virtus huius Xp̃i operuit cœlos. i. Apostolos in die pẽthec. distribuẽs eis oĩa dona grãrũ de q̃bus dr̃ ĩ Iob. Spũs domini ornauit cęlos. Et iõ laudis eius plena est terra ꝑ p̃dicationẽ Apostolorũ: q̃a in oẽm terrã exiuit sonus eorũ &c. Itẽ dum Xp̃s peregrinatus est in hoc mundo, operuit cęlos & superauit cęlos gloria eius in sapientia doctrinę, & miraculorũ operatione. Et sic laudis eius plena est terra. iõ sequit: splendor B eius. i. virtus miraculorũ, & doctrina enangelica erit vt lux præbẽs iter vitæ oĩbus, & fugãs oẽs tenebras vitiorũ, & pc̃torum. Cuius lux nõ solũ fugauit, & vicit pc̃ã quò ad doctrinã, sed etiã ipse per mortẽ crucis & passionẽ dèleuit oẽm culpã & triumphauit de Diabolo. iõ sequit. Et cornua triũphi & trophæi erũt in manibus eius. Nã ipse cõclauatus, & afflixus cornib⁹ crucis expugnabit, & debellabit Diabolum. Nã ibi dabit uitã, & sanguinẽ in pretiũ generis humani. Et sic descẽdet & expoliabit infernum, & ex sua passione cõferet virtutem sacramentis ad omnia peccata delenda. Ex quibus patet ꝙ curnua triumphi erũt in manib⁹ eius cruci affixis. ideo subdit ꝙ ibi, scilicet in cruce, fuit abscondita for C titudo eius. Ad cuius intellectum est notandum: sicut dictum est psal. xxi. ꝙ Christus in illo triduo fuit derelictus in potestate Iudæorum: quia Christus noluit vti sua potestate. ideo dixit Petro. An putas quia nõ possum rogare patrẽ, & exhibebit mihi plus quàm 12. legiones Angelorum &c. qua propter fortitudo Christi ibi erat abscondita: cũ qua poterat eos annihilare & dissipare: sed pro illa hora noluit exercere virtutẽ suã contra Iudæos. Et ideo putantes Iudæi ipsum à Deo esse derelictũ: dixerunt: si filius Dei est descẽdat nũc de cruce, & liberet eum si vult. veruntamem licèt Christus nõ exetceret ꝑ tunc uirtutem suã contra Iudæos: tamẽ exercebat ipsam cõtra Diabolũ, & cõtra mortẽ: quia moriendo vincebat Diabolum, & viuificabat nos. Ideo fortitudo Christi in abscondito, & non menifestè operabatur in cruce D quia Diabolum, & mortem nostrã moriẽdo destruxit in abscõdito. ideo dicit propheta, ꝙ ibi ĩ cruce abscõdita est fortitudo eius quò ad Iudæos, & operabatur in abscõdito mortẽ, & Diabolũ occidẽdo: iõ subdit, ꝙ ante faciẽ eius ibit, & fugit & fuit mortua mors: & Diabolus egrediet, & fugiet uict⁹ ante pedes eius: q̃a pede conculcauit tartara: et cõfregit vectes ferreos, & portas æreas, & expoliauit infernũ, & trusit Diabolũ in eũ. Ex quo patet ꝙ licèt uirtus, & fortitudo Christi fuit abscondita Iudæis in cruce: tamen fuit manifesta in inferno. Deinde cum dicit,

Stetit: & mensus est terram.

Aspexit, et dissoluit gẽtes: et cõtriti sũt mõtes seculi.

Incuruati sunt colles mundi: ab itineribus æternitatis eius. E

Hic incipit uersus, & srĩa in hebræo. Sed hoc põt dupliciter intelligi. Vno mõ sequendo uictoriã quã Christus habuit de inferno. Secundò mõ põt intelligi de subiugatione gentiliũ. Quò ad primũ dicit ꝓpheta, ꝙ licet Xp̃s abscõderit fortitudinem ĩ cruce: tamen mors fuit ante faciẽ eius, & uicit eã ꝑ resurrectionẽ: q̃a mortẽ nostrã moriẽdo destruxit, & uitã resurgẽdo reparauit: & Diabol⁹ egredietur, & fugiet ante pedes eius quando descendet in infernum. Et iste Christus postq̃ ingressus est infernum stetit ibi per xl. horas & sedit tanquàm iudex & dominus, & mẽsus est & mensurauit totam terrã inferni. s. oẽs quatuor circulos inferni: puta limbũ patrum & purgatorium, & limbum puerorum nõ baptizatorum nec circuncisorum, & infernum dãnatorum. Oĩa ista loca mẽsurauit, & per agrauit per potẽtiã. & aspexit terrã & dissol F uit, & absoluit eã, & liberauit gẽtes patrẽ. & fidelũ ue. te. existentiũ in illa terra, uel dissoluit & dissipauit gẽtes Dæmoniorũ. Et tũc cõtriti sunt mõtes seculi. i. mõtes inferni, & maiores Dæmones qui à seculo erãt ibi, fuerũt contriti, & perterriti ex præsentia Christi, & colles mundi curuati & humiliati, & uicti sunt & depressi ab itinerib⁹ æternitatis eius. i. ex itinere & ingressu Christi æterni. q. d. sicut montes & altitudines terræ cõplanàtur, & curuantur ad deprimũtur ex æterno, & cõtinua itinera gentiũ trãseuntiũ: maximè qñ trãsit aliq̃s magnus exercitus: ita fuit curuata & depressa & facta plana superbia, & ptãs inferni ingressu & trãsitu Christi. Hoc etiã quasi idẽ dicit Dauid psal. 75. Vnde ait ibi

A confregit potentias Dæmonum: arcum, scutum, gladium, & bellū: illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: turbati sunt oēs insipientes corde. quod fuit expositū de ingressu Christi in infernū: & de victoria habita de Diabolo. vnde mōtes inferni dicūtur itinera æternitatis, per quæ postea Xp̄s est ingressus. Iō dicitur, ꝙ colles mūdi infernalis sunt curuati ab itineribus æternitatis eius. s. inferni æterni, & æternitatis inferni. Et sic ly æternitatis eius refertur ad æternitatem inferni: per cuius itinera non intrabunt nisi damnati, & scelerati. & iō fuerunt contriti, & curuati ex ingressu Xp̄i sancti, & iusti. Vn̄ dicūt quidā ꝙ Xp̄s non solū expoliauit limbū, sed et̄ purgatoriū pp̄ aduentū tanti regis, & domini. Itē dicunt, ꝙ etiam abstraxit aliquos de limbo incircuncisorum, & imbaptizatorum, & etiā

B de inferno damnatorum: vt ostenderet se habere verum dominium super omnia loca inferni: sicut habet dominium super omnes cælos: & super omnes partes terræ. Et iō dicit̄, ꝙ dissoluit gentes: & mensus est terram. Nā in tribus annis cū dimidio mensus est, & perlustrauit terrā promissionis prædicando, & miracula faciendo, & vitia carpendo, & destruendo vsque ad partes Tyri, & Sidonis: vbi liberauit filiam Cananeæ, quæ erat de populo gētili. & ideo dicit: ꝙ dissoluit gentes, & aspexit gentes. & sic contriti sunt montes seculi: & curuati sunt colles mundi. i. Diaboli: & maiores huius seculi, & minores fuerunt contriti ab itineribus æternitatis. i. deitatis Christi. Item tertiò potest intelligi de prædicatione Apostolorum, & conuersione populi gentilis. Nam Xp̄s stetit, & mensus est, & perlustra

C uit totam terrā per Apostolos suos: & aspexit oculo mīæ ad populum gentilem, & sic dissoluit gentes à vinculo idololatriæ, & ois superstitionis: & contriti sunt montes. i. Imperatores, & reges seculi: & incuruati sunt colles. i. Philoso. & populi huius mundi humiliati sūt ad fidem catholicā, sicut Diony. & cæteri Philoso. & imperium Romanorum cum cæteris regnis, & prouincijs, sicut prius prophetauerat Isa. 40. ca. Omnis collis exaltabitur, & omnis mons humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in vias planas. &c. Et nota etiā, ꝙ ly stetit, & mensus est terram potest referri ad Diabolum victum, & expulsum à populo gentili per Christum, & Apostolos. Nā postq Diabolus fuit expulsus de populo gentili lustrauit, & mensus est terram, & oēs nationes mundi quærens requiem, & nō inuenit: quia in omnem terrā exiuit sonus, & prædicatio Apostolorū. Et sic Diabolus à toto populo gētili expulsus, dixit: Reuertar in domū meam vnde prius exiui tēpore Abrahæ, & Moysi. Et immūdus sp̄is assumptis septē nequioribus D

se, egressus, & regressus est in populū Iudaicum, & in Synagogam, in q̄ habitat vsq; ad consummationem, & finē seculi, cū septē spiritibus nequioribus. s. cū blasphemia, & sacrilegio & homicidio, & ingratitudine, & cæcitate, & obstinatione &c. Et sic patet qualiter Diobolus fugiens ante pedes Christi mensus est terram. Ad maiorē aūt euidentiā eorum quæ dicta sunt, est ulterius notandum: quòd Xp̄s in quantū hō multipliciter dicit̄ venisse de monte Pharā. i. vmbroso. Primò inquantū sine vmbra peccati, sed subvmbra pœnalitatū traxit carnē de generatione vmbrosa ipsius E

Adam. Secūdò quia venit de mōnte sacræ scripturæ legis, & ꝓphetarū, & sub mysterijs vmbrosis, & vaticinijs fuit promissus. Tertiò venit de monte vmbroso, & secretissimo, & incomprehensibili ratione modi incarnationis: quia nō ex opere Adam: sed ex opere sp̄us sancti conceptus est. ideo dixit Angelus ipsi Iosepho. Noli timere: quia quod in ea natū ē ex spiritu sancto est. Quartò venit de monte vmbroso ratione suæ natiuitatis: quia ex virgine natus est natura mirāte, cōferendo matri fœcunditatem: & nō auferēdo virginitatē. Quintò fuit vmbrosa, & incōprehēsibilis tota vita Christi vsque ad resurrectionē inquātū qn̄q; operabatur vt Deus miracula faciendo: qn̄que vt homo esuriendo, & comedēdo, & patiendo: intantū, ꝙ non solū hoies sed et̄ Diabolus mirabatur, & hæsitabat non valens F

cōprehēdere eius cōuersationē: vt patet Mat. iiij. Sextò venit de monte vmbroso rōne suæ resurrectionis: quia custodientibus, & ignorantibus custodibus resurrexit, & exiuit de sepulchro clauso, & sigillato. Septimò venit de monte vmbroso qn̄ reuersus de inferno, & hoc mundo vmbroso ascendit in cælū cum triūpho, & p̄da recuperata, quā in gloria collocauit. Oia ergo ista præuidens Salomon in sp̄ū Prouerb. 30. dicit. Tria sunt mihi difficilia: & quartum penitus ignoro. s. via aquilæ in cælo. i. quō descēdit Deus in virginem. Et via nauis in medio maris. i. conuersatio Christi inter homines huius mundi. Et via colubri super petram. i. quomodo Christus exiuit de sepulchro clauso. Et via viri in adolescē

A tia sua .i. quomodo Christus vir perfectus in omnia sciētia,& sapiētia,& virtute potuit cō cipi sine viro,& nasci ex virgine adolescētula & secreta sine corruptiōe relinquendo eā virginem. Quæ septē omnia sunt vmbrosa,& incomprehensibilia super humanam facultatē, & naturam. Et sic patet qualiter Xp̄s venit de mōte umbroso ſm humanitatem. Quia ergo Christus venit ab austro, & meridie Dei patris secundū diuinitatē,& de monte vmbroso septem modis prædictis secundū humāitatē: ideo ꝓpheta volens hoc explicare dicit,quòd Christus tanquā dn̄s venit ab austro diuinitatis:sed sanctus sine peccato venit de mōte umbroso generatiōis Adami opere spiritus sc̄ti. Et iō non fuit obnoxius pc̄tō Adæ prout dixit Angelus Mariæ,Quod enim ex te nascet sc̄m vocabitur filius Dei. Et iō quia Xp̄s est Deus,
B & hō sāctus sine pc̄tō,subdit ꝓpheta,ꝙ operuit cœlos gloria eius,& laude eius plena est terra propter operationē miraculorū,&sic splēdor eius vt lux erit per suā prædicationē mundū illuminādo,& cornua in manibus eius in cruce deDiabolo triūphādo.Vnde licèt tibi ī cruce fuerit abscondita gloria eius,& fortitudo, & maximè quo ad opinionem Iudæorū quando viderunt ipsum mortuum,tamē ante faciē eius ibit, & abiit, & fugit mors cum Diabolo eius auctore tāquā victa, & destructa:qa mortem nostram moriendo destruxit,& vitam resurgendo reparauit. Et sic Diabolus victus egressus est cōculcatus, & fugatus ante pedes ipsiusChristi:quia fugatus,& eiectus est foras à populo gentili, & hoc mūdo per Apostolos qui sunt pedes Christi euāgelizātes pacem,& bona gratiæ. Et sic Diabolus stetit, & cessauit
C ab idolatria. Et mensus est, & lustrauit terrā fugendo prædicationē Apostolorum.Et tunc Christus aspexit gētes oculo misericordiæ,& dissoluit eas à vinculo peccati,& iugo,& seruitute diaboli,& detestabilis idololatriæ.Et tūc omnes montes.i. Imperatores,& reges,& prīcipes terræ cōtriti,& humiliati sunt,& subiecti iugo Christi. Et populi,id est populi gentiliū superbi incuruati sunt Christo, & cessarūt ab itineribus æternitatis.i.ab idololatria,quā à multis seculis, & longis temporibus fuerūt secuti,& omnes reges,& principes terræ:q̄ ꝓpter idola ante persequebantur Christianos, idola propter Christū postea deleuerunt. Et sic fuit incuruata,&subiugata omnis potestas iugo Christi. vt dicit Aug.Et sic patet intelligentia huius primæ partis ſm nostrā translatione. Est verum, ꝙ litera hebraica secundū D quòd iacet puncta multū discrepat in verbis & sententia à nostra trāslatione. Sed iam dictum fuit in prologo libri spalmorum qualiter non est dāda fides literę hæbraicæ sic punctuatæ propter causas ibi assignatas.

Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ:turbabūtur pelles terra Median.

Hæc est tertia pars in qua propheta explicat & prædicit victoriam, & triumphum quē Xp̄s habuit de Diabolo,& populo gentili.Iudæi antē, & quidā catholici totam istā partē & præcedentem exponunt de triumpho quē habuit Cirus de Chaldęis, & Babilonijs, & quomodo diuisit magnū flumen Euphratē in. cccxxxiij. alueos, & quasi pede sicco igressus est Babylonem, & interfecit Balthasarē regē Babylonis,& destruxit ciuitatem, & transtulit regnum Babylonis ad Persas. Danielis .v. E quam captionem, & destructionē latius describit Herodotus: & Trogus Pompeius, & Iustinus. Vnde quia iste Cyrus cepit, & puniuit Chaldæos,& Babylonios cum rege suo,& liberauit Iudæos de captiuitate dans eis licentiam reuertendi in Hierusalem,& reædificandi ciuitatem, & templū: vt patet Esdræ.i. iō totum hoc canticum exponūt de illa captione particularis Babyloniæ præcisè, & de liberatione illius populi Iudaici ab illa captiuitate.Sed quia dictū est,ꝙ vtrunq; preuidit propheta. Nam ipse cum toto populo petebāt vltionem de Chaldæis, & regibus eorū affligentibus Iudæos, & petebant liberari ab illa captiuitate, & redire in Hierusalem: sed Deus maiora, & plura promisit prophetæ. Primò mittere eis Cyrum regem persarum, & Medorum ad puniendum Babylonios,& liberan F dum Iudæos de illa captiuitate. Sed cū Deus non sit acceptator personarū:sed sicut est creator oīm hominū, & iudex generalis: ita dent totum genus humanum de generali captiuitate Diaboli redimere,& liberare:& Diabolū principē Tyrānorū huius mundi cum suis membris, & cum suo regno punire: iō Deus in duplici lumine,& spiritu prophetico ostēdit,& reuelauit ipsi Abacuch redemptionē futuram totius generis humani faciendam per Christū.Et reuelauit ipsi damnationē magnę meretricis, & vr̄is Babylonis cum principe suo,faciendam in finali iudicio. Et sic propheta per liberationem propinquam, & particularē illius populi figuraliter, & ꝓpheticè præuidit vniuersalem redēptionē gn̄is hūani per Christum.

A Xp̄m. Et de hac vnī redemptione: & de hoc redemptore, & saluatore erat decens vt faceret canticum: de quo habuit altiorē spiritū prophetiæ. Et ideo licet hoc cāticū possit applicari ad illam particularem liberationē inquantū fuit figura vniuersalis redemptionis: tamen nō est ibi sistendū: sed semper est transeundū ad principalē, & finalē intentionē ipsius prophetæ. Imo multa scribūtur in hoc cā tico quę valde extortè, & ineptè, imo cū grā di iniuria sacræ scripturæ possent applicari illi particulari liberationi Iudæorū. Ideo sequendo catholicam doctrinam Agustini, qui hoc canticum de Christo saluatore exponit. xviij. de ci. ca. vij. est notandum: ꝙ sicut Dauid psal. xvij: & lxxiij. & lxxvj. &. lxxxviij. & in cæteris psa. adducit mysteria figuratiua petendo Christum figuratum, & nostram redē-
B ptionem figuratam per illa mysteria ve. te. ita pariter Abacuch in isto cantico adducit sex mysteria ve. te. figurantia Christum, & nostram redemptionem: per quæ mysteria petit vt Christus acceleret aduentum suum ad liberandum genus humanum. Et hunc ordinem, & consuetudinem seruant quasi oēs prophetæ. Iō aduertat lector ī hoc loco. Et sequēdo doctrinam Origenis, & Hiero. & aliorū sacrorum doctorum: exponenda est etiam ista tertia pars cum sequenti de modo nostræ redemptionis. Ad cuius intelligentiam est notandum: ꝙ in hoc differt duplex spiritus propheticus à simplici. Nam prophetæ per simplicē præuidebant gesta ve. te. non attingētes futura mysteria de Christo, & ecclesia: sicut dictum est. iiij. Re. ii. de filijs prophetarum, & de Heliseo antequā daretur ipsi duplex spiri-
C tus profetiæ. Sed prophetę in lumine duplicis spiritus prophetici, non solum præuidebāt futuros euentus in illo populo, sed & per illos futuros euētus propinquos prēuidebant longinquiora futura mysteria de Christo, & Ecclesia. Et etiam per misteria præterita, & præsentia ve. te. quasi interpretatiuè præuidebāt futura mysteria de Christo, & Ecclesia, sicut frequenter dictum est de Dauid. Et ita iste ꝓfeta Abacuch, quia receperat à Deo duplicē spm̄ prophetiæ: licèt non in tām alto gradu sicut Dauid: tamen in suo gradu, & ordine: sicut per propinquam destructionem Babylonis, & liberationem prēuidit de longinquo futuram generalem redemptionem per Xp̄m faciendam: ita pariter hoc prēuidit interpretando mysteria præterita scripta in ve. te. quę aduentum, & triumphum Christi viniuersalem figurabant. Vnde sicut Dauid allegando misteria sacræ scripturæ: in quibus nouerat figuraliter futura mysteria de Christo, & Ecclesia, appellat Christū vt veniat i carnē ad cō plendū quod promisit per illa figuratiua mysteria: vt patet psal. lxxiij. & lxxvi. & lxxix. & lxxxviij. & c. Ita pariter Abacuch in hac tertia parte duo facit. Primò adducit, & allegat quędā mysteria ve. te. in quibus figurabatur aduetus Christi, & nostra redemptio, & subiugatio populi gentilis ad fidē, & triūphus Xp̄i de Diabolo, & membris eius, compellando Christum vt impleat in illis figurata promissa. Secundò comparat victoriam Christi ad illa mysteria. ibi. Egressus es in salutem populi tui. Quantùm ergo ad primum propheta intendit tale argumentum erga dominum dicens. O domine Deus: ego vidi in sacra scri- E
ptura, ꝙ multotiens populus tuus fuit afflictus ab infidelibus: tamen semper misisti aliquem liberatorem, & saluatorem ad liberandum populum. per quos saluatores figurasti: & in figura permisisti mittere saluatorem totius generis humani. Ergo ne differas mittere eum: nam licèt quandoque tu esses iratus contra illū populū ꝓ aliquod scelus, & peccatum commissum, & affligeres populū tuum per infideles propter peccata sua tamen finaliter recordabaris tuæ misericordiæ, & mittebas aliquem saluatorem, & liberatorem: vt patet per totum librum Iudicū: & per totū discursum ve. te. Vnde primò ego vidi tentoria Aethiopiæ. i. qualiter Zara rex Aethiopū venit cum decies centū millibus hominū contra Hierusalē. Sed Asa rex Hierusalē inuocato noīe dn̄i exiuit cōtra eū: & vicit eū, & dis- F
sipauit exercitū eius, & fugauit: vt patet. ij. Paral. xiiii. Per quod fuit figuratū qualiter Xp̄s rex, & caput populi Dei, & totius Hierusalē spūalis debebas exire contra Diabolū regē Aethiopū, & omnium degnigratorum per pc̄tm̄, & debebat ipsum vincere, & fugare, & fidelē populum de ipsius potestate liberare. Sed est aduertendum: ꝙ in hebræo habetur. Vidi tentoria Cusan. Et tunc esset intelligendum qualiter qn̄ populus peccauit in conspectu dn̄i adorando idola. tradidit illum populū in manus Cusanna sataim regis Siriæ, sed cum populus ductus pœnitentia clamaret ad dn̄m: tunc misit eis saluatorem. s. Otoniel: qui liberauit eos: vt patet Iudic. iii. quod fuit figura q̄liter Deus pater d̄bebat mittere Xp̄m salua torem

A torem ad liberandum mundũ de captiuitate peccati. Item in secundo loco adducit histo riam figuratiuam: qualiter Gedeon liberauit illum populum de manu Madianitarum, qui venerant cõtra eos cũ tentoriis; vt patet Iud. 7. per quod præuidit propheta generalem re demptionẽ. Dicit ergo propheta: pro iniqui tate, & peccato populi ego vidi tentoria Ae thiopiæ siue Cusan turbata, & dissipata, & ui cta cum toto exercitu. Et pelles Madian turbabuntur. i. tentoria Madianitarum facta ex pellibus, & coriis animalium turbabuntur, & dissipabuntur: vt patet in locis præallegatis. q.d. ego vidi in spiritu per illas victorias præteritas, futuram victoriam Christi de mundo, & Diabolo. Ergo mitte saluatorem ad libernadum totum genus humanum à pec cato, & captiuitate Diaboli. sicut tunc misisti B saluatorem ad liberandũ illos. Deinde cum dicit.

Nunquid in fluminibus iratus es domine? aut in fluminibus furor tuus? vel in mari indignatio tua? Qui ascendes super æquos tuos: & quadrigæ tuæ saluatio.

Hic adducit tertium misterium de innundatione diluii. Vnde dicitur Gene. vi. quòd videns Deus corruptionem vniuersæ carnis per enormia peccata, iratus contra genus humanum induxit diluuium super vniuersam terram: & interfecit oẽm aĩam viuã: pter aĩas quæ ingressæ sunt arcam, in qua fuerunt saluatæ super aquas. Sed postea Deus recorda tus misericordiæ recordatus est Noe cunctorumque viuentium: & adduxit spiritum misericordiæ suæ super terrã: & diminutæ sunt aquæ, & cessauerunt aquę reuersæ in loca sua. C Et sic restauratum est genus humanũ per illã arcã. Per quod mysteriũ fuit figuratum qualiter Christus erat venturus in quadriga humanitatis, & debebat ædificare, & construere arcam Ecclesiæ: in qua sola populus fidelium erat liberandus per Christum à diluuio pctõrum, & mortis æternæ: quæ quidem Ecclesia dicitur etiã quadriga ducta per quatuor Euãgelistas: in qua quadriga euangelica consistit tota nostra saluatio. Hoc ergo præuidens pphe ta in spiritu dicit: O dñe licèt iratus fueris contra nos in Adam: & pp pctã nostra: tñ finaliter miæ recordaberis: sicut recordatus fuisti miæ tuæ post innundationẽ dilunii. vñ O dñe nunquid iratus es in fluminibus. i. in aquis fluentibus super terrã tpe diluuii? aut tunc furor tuus in fluminibus aquarum? aut in mari, & congregatione aquarũ fuit tũc in D dignatio tua contra totũ genus humanum: quia cataractæ cæli apertæ sunt: & pluit super terram. xl. diebus cum suis noctibus: intantũ, q aquæ ascenderũt super altiores mon tes. 15. cubitis. Et sic tota habitatio facta est vnum mare: vbi apparuit indignatio, & furor tuus contra genus humanum. Sed recordatus postea misericordiæ ascẽdisti sup equos tuos: quia misisti spiritum tuum super terrã: tunc quadrigæ tuæ fuerunt saluatio vniuersæ carni. Vnde nota, q Deus dicitur sedere sup cherubin tanq̃ super quadrigã. Et sic Angeli dicuntur equi, & quadriga Dei, qñ aliquod operatur in mundo, & sic dr descendisse sup equos & quadrigam Angelorũ: qñ descendit super aquas diluuii: vt minuens, & fugans aquas saluaret genus humanum. Item Angeli fuerunt equi: & quadrigæ in quibus fereba- E tur arca super aquas. Ideo dicitur. Quadrigę tuæ ferentes arcam fuerunt saluatio. Alia translatio habet. Et equitatio tua salus. Vnde Christus equitauit primò super equos humanitatis, & equitatio eius, & cursus p Hierusalem, & terram promissionis fuit nostra saluatio. sed post ascensionem equitauit super Apostolos equos suos: & peragrauit totũ mundum. cuius equitatio in Apostolis equis, & quadrigis fuit mundi saluatio. quasi dicat propheta: O domine sicut tũc licet fueris ira tus in fluminibus, & aquis contra genus humanum: tamen recordatus misericordiæ ascẽ disti equos, & currus Angelorum: & descendisti ad tollendum diluuium, & tuę quadrigæ fuerunt saluatio ferentes illam arcam: ita pariter recordatus misericordiæ tuæ ascendens equos humanitatis in quadrigã Ecclesię, quę F quatuor equis euangelicis, & quatuor rotis fertur, quæ quidẽ quadriga, & equitatio erit saluatio toti generi humano contra Diabolũ & peccatum. Deinde cum dicit,

Suscitans suscitabis arcum tuum: iuramenta tribubus quæ locutus es.

Adducit quartum mysteriũ figuratiuum. vnde legitur Gene. ix. q postq̃ cessauit diluuium Deus dixit ipsi Noe: arcum meũ ponã in nubibus cœli, & erit signum inter me, & terrã: cũq; obduxero nubib⁹ cælũ: apparebit arcus meus in nubibus: & recordabor fœderis quod pepigi uobiscum, & non erunt vltra aquæ dilunii ad delendam terrã &c. Per hoc mysterium, & fœdus præuidit Abacuch in spiritu totum mysterium incarnationis. Nam il

laris siue ille arcus nil aliud est nisi imago solis impressa in concauo nubis roratæ digestæ. ideo est signum ꝙ pluuia iam cessauit, & ideo causat diuersitatem colorum in diuersis partibus nubis secundū diuersitatem partium nubis iam digestæ. sed principaliter causat tres colores. s. rubeū in suprema parte, & viridem in medio, & cæruleū in profundo. Per quod præuidit ꝓpheta qualiter Deus pater qui est fons, & principium diuinitatis debebat imprimere imaginē suā in nube humanitatis. i. mittere filium, qui est imago patris in carnem: qui debebat latere in nube humanitatis: in qua persona sunt tres substātiæ. s. verbum anima, & caro: ex quibus cōstituitur vnica persona sub vnico esse personali: & diuino: qui quidem arcus diuinus debebat fugare omnē tempestatē, & totū diluuiū peccatorū, & sedare omnes tenebras veteris pcti, & inducere lucē, & serenitatē gratiæ. Ad quem arcū sapiēs pater non amplius debebat recordari veteris pcti: imo Deus respiciens illum arcum qui est filius incarnatus, illico recordatur fœderis promissi inter ipsum, & genus humanum. Et sic pater respiciendo illū arcū in cruce, recordatus fœderis promissi remisit pctm toti generi humano &c. Itaq; quotiens filius offert pro nobis suā passionē: pater nunq̄ negat suam ueniam pro nobis. Hoc ergo præuidēs Abacuch ī spiritu. O domine tu suscitans suscitabis arcū fœderis tuū: quando mittes filium tuū in carnem: tunc suscitabis, & verificabis iuramenta, & fœdera quæ locutus es, & promisisti tribubus. i. Noe, & omnibus generationibus suis qn̄ iurasti, ꝙ quotiēs appareret ille arcus in nubibus cœli. i. verbum in carne: tūc respiciens ad illum arcum non induceres amplius diluuiū peccatorū super terrā. q. d. ergo recordare misericordiæ tuæ, & fœderis promissi, & mitte imaginem. s. filium tuum in nubem humanitatis &c. Deinde cū dicit,

Fluuios scindas terræ, viderunt te & doluerunt montes: gurges aquarum transiuit.

Dedit abyssus uocem suam: altitudo manus suas leuauit.

Adducit quintū mysterium de diuisione maris rubri quando Moyses percussit aquas maris rubri cū virga, & diuisit & scidit mare rubrū in diuisiones, & transiuit Israel illæsus. Sed abyssus. i. mare dedit vocem suam: quando Deus intonuit super mare inducens fulmina & grandinem, & reduxit aquas maris super Aegyptios. Et sic doluerunt, & submersi sunt pharao & principes eius. per quod præuidit Abacuch totum mysterium Baptismi. Nam per hoc ꝙ Moyses percussit aquas maris cum virga, præuidit in spiritu qualiter Christus qui est de radice Iesse, & radix, & virgultum de terra sitienti, debebat cum virga humanitatis percutere, & tangere aquas, & per eius contactū debebat prębere uirtutē regeneratiuā aquis ad delendū pctm. Vnde sicut illæ aquæ maris rubri tactæ per virgam Moysi præbuerunt iter, & viam tutam filiis Israel: vt securè transirent ad aliud littus: sed eædem aquæ in se reductæ per uentum, & tempestatem submerserunt Aegyptios. Ita pariter aquæ Baptismales tactæ virtute passionis Christi, & mundant hominem à peccato, & præbent viam ad vitam æternam. sed eædem aquæ baptismales submergunt, & extinguunt, & rugāt Diabolum, & peccatū in homine. Hoc ergo præuidens Abacuch in spiritu dicit: O domine sicut tu scidisti, & diuisisti mare rubrum, & transiuit populus, & montes. i. principes Aegypti viderunt transeuntes Hebræos, & doluerunt qn̄ abyssus dedit vocem suā. i. qn̄ dn̄s intonuit super mare, & altitudo maris. i. profunditas leuauit manus, & fluctus, & gurges trāsiit sup Aegyptios et submersit eos: ita tu in aduentu tuo scindes fluuios terræ. i. aquas baptismales, virtutē eis præbendo, et ipsæ aquæ præbebunt iter ad gloriā fidelibus. Et tunc montes. i. principes Dæmonū delebūt: qa gurges aquarū baptismalium transibit super eos, & submerget, & extinguet eos. Et hoc accidet quia abyssus aquæ Iordanis dedit vocē suā, & altitudo maris leuauit manus suas, quando vox patris intonuit super aquas dicens. Hic est filius meus dilectus &c. quia tunc aquæ receperunt virtutem regeneratiuā ꝑ vocē patris, & cōtactū carnis Christi, & ꝑ virtutem spiritus sancti apparentis in signo colūbæ: quia tunc altitudo, & dignitatis baptismalis leuauit manus. i. potestatē, & uirtutem suā. Quidam autem referunt illud. Nunquid in fluminibus &c. ad diuisionem maris rubri: & transitū filiorū Israel. Et istam partē. s. fluuios scindes terrę, referunt ad retrogradationem aquę Iordanis, & ingressum filiorum Israel in terram promissionis &c. sed isto modo occultarentur multa profunda mysteria. Sed qūocunq; sit: tā trāsitus maris rubri, q̄ īgressus terrę ꝓmissionis figurabat mysterium

A sterium baptismi, & liberationẽ totius generis humani a pctõ. Et sic profeta semper adducit supradicta misteria in figuram, petendo saluatorem, humanum. Deinde cum subdit.

Sol, & luna steterunt in habitaculo suo: in luce sagittarũ tuarum ibunt in splendore fulgurantis hastæ tuæ.

Adducit sextum misterium: vnde legitur Iosue.x. ꝙ videntes Gabaonitæ victorias, & virtutes quas dominus fecit per Iosue, & filios Israel, confœderati sunt cum eis. Sed videntes quinque reges illius terræ, ꝙ Gabaonitæ, qui erant gentiles, confęderati essent cum filijs Israel, tunc congregati venerunt simul cum exercitibus suis ad destruendos, & delendos Gabaonitas. Et sic castrametati sunt circa Gabaon oppugnantes eam. Sed Gabaonitæ miserunt nuncios ad Iosue
B vt veniret ad auxiliandum, & liberandũ eos. Tunc autem Iosue cum exercitu suo venit Galgalis, & irruit super quinque reges, & ꝑcussit eos plaga magna, & persecutus est eos vsque ad Azeca, & Medea, & tunc dominus misit super Cananeos lapides grãdinis de cęlo. Vnde mortui sunt multò plures lapidib. grandinis quàm gladio. Tunc ad preces Iosuę stetit sol in medio cœli, & luna ex aduerso per totam diem non decumbentes ad occasum, præbentes lumen filijs Israel præliantibus, vsquequo dissiparunt exercitum quinque regum: quos quinque reges postea Iosue præcepit suffocari, & suspendi. Et sic Gabaonitæ fuerunt liberati, & tota terra Canaan cum regibus suis fuit subiecta filijs Israel &c. Per hoc misterium præuidit Abacuc in spiritu totam victoriã ecclesiæ, & sub-
C iugationem populi gentilis ad fidem Christi. Vnde præuidit primò qualiter Christus debebat mittere apostolos, & discipulos per vniuersum mundum ad prædicandum euangelium: & quomodo vna pars de populo gentili videntes virtutes, & signa quæ faciebant apostoli in virtute nominis Christi, debebant confœderari cum apostolis in ecclesia Christi: sicut Gabaonitæ. Præuidit etiã qualiter reges, & principes terræ videntes ecclesiam de populo gentili ad fidem conuersam debebant ipsam persequi crudeliter, & multa millia martirum occidere in ea vsque ad magnum Constantinum. Sed Christus per solem figuratus debebat stare in medio cœli, & respicere ecclesia figuratam per lunam & illustrare eam contra reges gentium. Et præuidit etiam qualiter Christus debebat D
mittere tempestate, & pestilentias, & terremotus, & multa alia incommoda contra populum gentilem in vindictam martirũ. Sed finaliter ecclesia figurata per Iosue in lumine, & virtute nominis Iesu: qui est sol iustitiæ, debebat subiugare omnes reges terræ cum toto populo gentili ad fidem Christi. Hoc ergo præuidens Abacuc in spiritu: dicit. O domine, sicut sol. & luna steterunt vnusquisque in habitaculo suo tempore Iosue non declinando ad occasum: in cuius nomine Iosue vicit quinque reges, & dissipauit exercitum eorum per lapides grandinis missos de cœlo, & postea subiugauit totã terram Canaan cum regibus suis; ita in tuo aduentu sol qui est Christus, & luna quæ est ecclesia stabunt firmiter in habitaculo suo, nec poterunt vinci nec deleri à populo gentili: imo E
apostoli, & martires ibunt in luce sagittarum tuarum, & fulminum euangelicorum: & in spendore tuæ hastę, & fortitudinis euangelicæ fulgurantis, & mittentis radios euangelicos per vniuersum mundum, illustrando apostolos, & terendo gentiles, & infideles signis, & miraculis. Et sic

In fremitu conculcabis terram: & in furore obstupefaciès gentes.

In fremitu, & sonitu prædicationis apostolorum conculcabis terram vniuersam: & in furore tuo.s.cum miraculis, & punitionibus obstupefacies, & terrebis gentes, & sic venient, & conuertentur ad fidem. Nam Cõstãtinus percussus lepra cognouit virtutẽ Christi per baptismũ sanatus, & sic fuit cõuersus. Ad cuius exemplum pro maiori parte oẽs reges, & principes Europæ fuerũt ad fidem con- F
uersi, & Christo subiugati. Hoc idẽ factũ est in partibus aquilonaribus, & oriẽtalibus: vt patet ꝑ ecclesiasticã historiã. Deĩde cũ dicit,

Egressus es in salutẽ populi tui: in salutem cum Christo tuo.

Percussisti caput de domo impij: denudasti fundamentum eius vsque ad caput.

Explicat veritatem supradictarum figurarum. Nam ipse dixit: ꝙ in supradictis sex misteriis præuidit figuraliter in spiritu futurum saluatorem mundi, & misterium incarnationis, & generalis redemptionis, & conuersionis populi gentilis: ideo nunc applicando figuratũ figuræ explicat veritatem: vnde ait. O domine Deus, sicut tũc exiuisti in salutem populi tui per Asa, qui liberauit Hierusalem

de manu

A de manu Zaræ regis Aethiopũ.i. Para. 24. Et liberasti populũ de manu Casan per Othoniel. Iudicum 3. Et liberasti illas octo aĩas ꝑ Noe de diluuio, & liberasti filios Israel per Moysen: & liberasti Gabaonitas ꝑ Iosue: & subiugasti omnia regna Canaã &c. Ita ergo realiter tu in medio annorũ eris egressus in salutẽ, & redẽptionẽ generalẽ, & spũalẽ populi tui fidelis. Et non venies in salutẽ populi tui: & ad saluãdũ populũ tuũ cum Otoniel: nec cũ Gedeõ: nec cũ Noe: nec cũ Iosue: nec cũ Moyse: sicut quõdã fecisti: sed egressus es in salutẽ populi.i. ad saluãdũ populũ tuum cũ Xp̃o tuo Iesu in lege ꝓmisso: cui ꝓpriẽ conuẽit salutare: quia iõ dicitur Iesus.i. saluator. q.d. Tũc misisti illos supradictos ad liberandũ illũ populum tpaliter: sed in plenitudine tp̃is mittes filiũ tuum Iesũ Christũ ad saluandũ, & redimendũ genus humanũ spũaliter de morte æterna & captiuitate diaboli. & lo-

B quitur đ futuro per verba de p̃terito propter certitudinẽ profetiæ. Sed q̃a Christus debellãdo, & conterendo diabolũ, & membra eius: liberauit genus humanum: ideo subdit. Tu Christe saluator, in tuo aduentu percussisti & cõtriuisti caput de domo impij.i. percussisti diabolum: qui est caput domus impiæ, & ciuitatis terrenæ Babylonis magnæ meretricis: cũ qua fornicantur oẽs reges terræ: & infideles: & obstinati peccatores. De ista ergo domo impij percussisti eius caput .s. diabolũ: & denudasti fundamentum eius vsque ad collum. Ad cuius intellectũ est notandum secundũ Euseb. 5. & 6. de præparatione euangelica, & ſm Aug. per totum octauũ, & nonũ & decimum de ciui. Dei: ꝙ totum fundamentũ diaboli quo dñabatur toti mũdo erat fal-

C sa superstitio. Nã oẽs sacerdotes idolorum erãt dediti magicis artibus: & sic oẽs Necromãtici, & diuinatores, & horoscopi: & haruspices: & Hydromantici: & Geomãtici: & obseruatores astrorũ: & mensiũ: & dierum. Et sic cũ his falsis artib. q̃ non cõtinent in se nisi mendacium: decipiebant reges, & populos, imo sacerdotes arte humana faciebant quosdã occultos subterraneos meatus: & ibi loquebantur: & per quasdã fistulas, & rimulas mittebant vocem vsque ad concauum idoli aut statuæ: & sic videbatur populo ꝙ idola loquerentur & darent responsa de quæsitis: vt apparet Danielis. 14. de idolo Beel. Et isto modo illa idola dabant falsa, & deceptoria responsa: & præcipiebant fieri nefanda sacrificia, & ludos scenicos, & nefandos ritus D in populo gentili. Et cum hoc fundamento diabolus adorabatur: & dominabatur in toto mundo. sed venit Christus, & misit apostolos suos per totum orbem ad prædicandam veritatem euangelicam omni creaturę qui quidem apostoli destruxerunt falsitatem, & deceptionem omnium superstitionum falsarum ipsorum sacerdotum. Nam in præsentia apostolorum non poterant idola dare responsa: vt patet in historia beati Bartholomæi: & Matthæi. imo idola ruebant, & comminuebantur. Et sic apparebat deceptio artificum, quod ibi latebat ad decipiendos populos. Et tunc populi visa manifesta deceptione idolorum: & visa veritate euangelica: conuertebantur ad Christum. sed superstitiosa deceptio magis patuit, & fuit manifesta post E conuersionem magni Costantini per totum orbem. Et ideo oẽs reges terræ, qui ante propter idola persequebantur Christianos: tunc propter xp̃m deleuerunt omnia idola mundi. Et sic illa falsa superstitio, quę erat diaboli, ad decipiẽdum inuẽta, quæ per tot tp̃a fuerat cooperta, & occulta: tunc fuit denudata & manifesta: & sic diabolus princeps huius seculi eiectus est foras. Et hoc est qđ intendit hic dicere ꝓfeta. Vnde ait. O Christe, qñ egressus es in salutem populi tui: tunc percussisti caput diabolicum de domo impii: & denudasti, & detexisti fundamentum eius vsque ad collum. & loquitur metadhoricẽ. Nã sicut mulier quandoque habet multas indispositiones, & imperfectiones: sed cooperit se cum vestibus & caligis à planta pedis vsque ad collum: quia faciẽ nõ põt tegere: & sic cooperit oẽs defectus occultos: sed si quis denudat, & detegit eam à planta pedis vsque ad col- F lum: tunc videbuntur omnes eius defectus qui sub veste latebãt: Ita pariter est dicendũ de illa falsa superstitione: quia erat velata, & tecta multis falsis apparẽtiis ad extra: inquantũm qñq; fingebant religionem & uirtutem in apparentia: sed intus latebant multa nefanda: & abominanda, & detestabilia, vt patet in baccanalibus Bacchi, & in nocturnis deę Vestę, & Veneris &c. Sed venit Christus & detexit, & denudauit istam falsam superstitionem per oẽs partes vsq; ad collum, & faciem ubi apparet veritas rei. Bis ergo Christus percussit caput de domo impii: & denudauit fundamentum eius vsque ad collũ. Primò quando descendit ad infernum: quæ est

domus

A domus Diaboli impij. Ibi enim percussit,
contriuit,& iudicauit eum:& nudauit & ex-
poliauit limbum,& etiam purgatoriū: quod
erat fundamentū eius. Secundò ꝑcussit Dia-
bolum,caput impiæ domus, & ciuitatis ter-
renæ:qñ eiecit ipsum à populo gentili:& nu
dauit,& manifestauit falsitatem superstitio-
nis. Sed quia Diabolus cum Angelis suis
apostaticis non fuit eiectus de mundo: nec
eiicitur ab homine nisi per baptismum, &
exorcismum vbi dicitur ipsi.Ergo maledicte
Diabole recognosce sententiam tuam: & re
cede ab hoc famulo Dei &c.Ideo subdit pro
pheta in persona ecclesiæ.

Maledixisti sceptris eius capiti bellatorum eius venientibus ut turbo ad dispergendum me.

O Christe tu per baptismum,& exorcis-
mum maledixisti Diabolo capiti omnium
B bellatorum,& omnium tentationum, & ui
tiorum:quæ pugnant contra nos. Et maledi
xisti sceptris eius.i. omnibus demonib.sub-
ditis sub sceptro,& dominio eius, uenienti-
bus ut turbo uētorum,& acies,& turba bel-
latorum ad dispergendum, & dissipandum
me.Omnia ista dicit ꝓpheta:quia in baptis-
mo, & pœnitentia non solum eiicitur Dia-
bolus,& maledicitur:sed etiā omnia peccata,
& tētationes quæ iugiter pugnant, & conan-
tur dispergere nos.Item Christus non solum
maledixit Diabolum:sed etiam sceptra eius
.s.omnes Iudæos, & infideles obstinatos qui
iugiter conātur dispergere, & destruere ec-
clesiam.Et ideo subdit.

Exultatio eorum: sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito.

Exultatio eorū in pugnādo cōtra ecclesiā
C & populū Christianū: & contra quemlibet
iustum est sicut exultatio eius.i. illius latro-
nis qui deuorat aliquē pauperē in abscondi-
to.q.d.ꝙ sicut latro lætatur & exultat qñ in
abscōdito reperit aliquē,& expoliat eū:& ex
diuite facit pauperē:ita lætat̃ Diabolus tēta
re hoīem,& deducere eū ad peccandū, expo-
liando ipsū bonis gratiæ. Et ita exultauit po
pulus infideliū persequēdo, & expoliādo ec-
clesiā,& populum xpianum. et ita lætatus ē,
& exultauit Diabolus: qñ expoliauit Adam
oīb.bonis gratuitis:& ꝑcussit eū ī corpore,&
aīa:qñ inobediēs diuino pręcepto descēdere
voluit ab Hierusalē in Hierico, et incidit in
latrones &c.Et sic pariter exultauit Diabo-
lus: qñ per supradictas falsas superstitiones
occupauerat totū populū gentilē. Sed quia
Christus misit Apostolos suos ad debellan- D
dū,& eiiciendum ipsum de mūdo: iō subdit.

Viam fecisti in mari equis tuis: in luto aquarū multarum.

O dñe Iesu Xp̃e, tu fecisti uiā equis tuis.s.
Apostolis:qui sunt equi tui ꝑ quos lustrasti
& perambulasti totū mundum. uiam ergo fe
cisti, & aperuisti eis in mari huius mundi,
& in luto aquarū multarū fecisti eis uiam ut
transirēt ad debellādum Diabolum, & ad au
ferendum ipsi prædam quā tyrānicē, & cum
falso fundamento, & superstitione detestabi
li possidebat.Et nota,ꝙ ꝓpheta in hoc canti
co cōmuniter utitur uerbis metaphoricis.&
appellat Apostolos equos Christi cum qui-
bus peragrauit mundum:sicut Esaias appel-
lat eos pedes:cū dicit. Quam pulchri sunt pe
des euangelizantium pacem. Item appellat
eos nubes:inquantùm ferebant,& pluebant E
pluuiam euangelicam. Isa. 60. Qui sunt hi
qui in nubes uolant &c. Et isto modo Aba-
cuc appellat eos equos transeuntes Maria,
& flumina lutosa huius mundi, & subiicien
das insulas iugo Christi.Et hunc mundū ser-
uas Isai. 11.ca.cum dicit, ꝙ tunc dominus Ie
sus Christus desolabit linguam maris Aegy-
pti,& leuabit manum super flumen in forti-
tudine spiritus sancti, & percutiet eum in se
ptem riuis:ita ut transeāt per eum calceati,
& erit uia residuo populo meo &c.

Audiui & conturbatus est uenter meus: à uoce contremuerunt labia mea.

Hæc est quarta, & ultima pars principalis
huius cantici in qua agit gratias, & explicat
consolationē,& gaudiū quod ecclesia iusto-
rum habuit de beneficio redēptionis in pri-
mo aduētu Christi. Et ēt de gaudio quod est F
habitura in 2.aduentu post iudiciū,& iō ista
4. pars primò exponetur de gaudio primi
aduentus.Secundò de gaudio secundi adueu
tus.Quò ad primū est ergo prænotandum si
cut dictū est supra, ꝙ Abacuc in simplici spū
præuidit destructionē illius particularis Ba-
byloniæ cū rege suo de propinquo futurā ꝑ
Cyrum,& præuidit propinquā liberationem
particulare,& tēporalem populi Iudæorum:
sed ī duplici spū ꝓpheti co ꝑ illā particularē
punitionē ꝓuidit gñalem punitionē magnæ
meretricis Babylonis,& generalē redēptionē
faciēdā ꝑ Xp̃m de lōginquo,Sed ī prima puni
tione,& ꝓpingua ꝓuidit qualiter Cyrus erat
facturus gñale edictū ꝑ oia regna sua.s.Medo
rū,& Assiriorū,Persarū, & Caldęorū: ut oēs
hebræi,

A hebræi.xij.tribuum: tàm illi qui fuerant captiuati per Salmanasar,& Tetaglasar: & trāsmigrati,& captiuati per Nabucodonosor possent liberè redire in Hierusalem: & reædificare templum,& ciuitatē: reddens eis sacra vasa templi,& magnam copiam auri,& argēti pro templo ædificando. Sed licèt ista generalis libertas esset data omnibus Israelitis habitantibus per illa regna: tamen maior pars renuit redire. Nam de.x. tribus captiuatis per Salmanasar, aut pauci aut nulli redierunt:eò quòd iam erant collocati, & radicati in possessionibus, & vineis in regno Medorum, & Assyriorum, & Persarum.De Iudæis autem transmigratis, & captiuatis maior pars remansit: tùm quia iam ibi possidebāt domos,& vineas,& oliueta, & prædia,&
B cæteras possessiones: ideo noluerunt illa relinquere:tùm quia timebant laborem, & pericula itineris:& sic plures manserunt in Babylonia quàm redierunt. quod patet. Nam Hester, & Assuerus fuerunt per magnum tēpus post relaxatam captiuitatem per Cyrū: quo tempore habitabant ī Caldæa, & Media & Assyria,& Perside,& etiam in Aetiopia magna multitudo hebræorum,& Iudæorum de illa captiuitate: vt patet ꝑ totum discursum li.Hester.Ex quibus patet, ꝙ amore bonorū temporalium, & ex timore laborum itineris maior pars voluit remanere in illa captiuitate:& minima pars venit ad libertatem. Sed illi,qui manserunt in Babylonia, bene fuerūt puniti. nam post destructionem factam per Cyrum, & Darium tota prouincia Caldæorum passa est grauem sterilitatem,& pestilen
C tiam hominum,et animalium, et multa alia miseranda discrimina,et tribulationes: sicut dicunt omnes historiografi orientales:et prout ꝓphetauerat Isaias, et Ezechiel, et quasi omnes ꝓphetę minores. Et sic patet, quòd Iudæi remanentes ī Babylonia ex amore bonorum temporalium,et volentes vitare labores,et pericula itineris, contemnentes libertatem,et cultum diuinum: iusto Dei iudicio inciderunt in maiora pericula,et tribulationes:et passi sunt sterilitatem,et famem, et penuriam bonorum temporalium.Per hoc ꝑfectò mysteriū præuidit Abacuc in duplici spiritu ꝓphetico totam cecitatem, et obstinationem, & iniquitatem in qua manet populus Iudaicus.Vnde præuidit qualiter Christus,in lege,& ꝓphetis promissus,erat venturus inter eos: & debebat eos absoluere à iugo legis,& captiuitate peccati: & dare eis lēgē libertatis,& gratiæ: & vocare eos ad Hierusalem spiritualem quam ipse ædificauerat. D
Sed præuidit qualiter maior pars Iudæorum debebat contemnere Christum Messiam, & legem libertatis: & hoc propter amorem bonorum temporalium.Et sic sponte erat mansura sub iugo legis: & sub captiuitate Diaboli perpetua,& confusione Babylonis mansura. Et sic præuidit qualiter minor pars illius populi erat Christum, & legem euangelicam suscepture,& ꝓuidit qualiter illa parua pars quæ fuit collegium Apostolorum, & discipulorum, debebat ædificare nouam Hierusalē & ecclesiam supra firmam petram, quæ est Christus. Et præuidit etiam qualiter Iudæi remanentes in sua obstinatione non solum debebant perdere omnia bona temporalia: sed etiam spiritualia, & æterna. Nam primò E
per quatuor annos passi sunt seditiones, & bella intestina,& furta, & homicidia:vt ait Iosephus lib.de bello Iudaico, & postea fuerūt obsessi: & intolerabilem inediam passi,& tandem fuerunt capti,& partim interfecti,& trucidati, & partim capti, & dispersi per mūdū, & ciuitas fuit euersa, & templum incensum: & sic perdiderunt bona temporalia,& etiam spiritualia: quia perdiderunt sacerdotium,& sacrificiū,& lex fuit desiccata, & arida facta, quia non amplius facit fructum cùm sit mortua:sed etiam eis mortifera:vt dictum est psa.I.Omnia ergo supradicta præuidens Abacuc in spiritu,primo perdolet, & expauescit talē obstinationem,& sententiam,& damnationē temporalem,& spiritualem obstinatorū Iudæorum.Secundò gaudet, & consolatur se esse de illa societate Iudæorum, & fidelium: F
qui Christum erant recepturi, & etiam de illis,qui cum Christo in cœlum erant ascensuri,& de limbo liberandi.

Dicit ergo ꝓpheta in persona sui, & ecclesiæ:O domine, ego vidi ex reuelatione qualiter maior pars populi iudaici debet danari,& in sua obstinatione permanere. Nam quando tu fueris egressus in salutem populi tui:ipsi non recipient te: nec doctrinam tuā: imo persequentur,& crucifigent te,& sic spōte permanebunt in sua perfidia,& obstinatione,& captiuitate Diaboli, propter quod condēnabis eos ad pœnam,& captiuitatem perpetuam in corpore & anima. Ita minor pars eorum recipiet legem tuam ex ꝗbus facies populum tuum,& ecclesiam simul cum con-

ersi

A uersis de populo gentili. Ideo cùm ego audi ui ingratitudinem, & obstinationem, & damnationem illius populi sic alienati conturbatus est venter meus. i. interiora mea: & à voce tuæ reuelationis contremuerunt labia mea: ne possint talia proferre, & scribere in hoc cantico. Sed quia ex alia parte video me, esse de grege, & societate illius populi quæ, te receptura est, & debet tecum ascendere in Hierusalem spiritualem per gratiam, & in supernam per gloriam: ideo.

Ingrediatur putredo in ossibus meis: & subter me scateat.

Vt requiescam in die tribulationis: vt ascendã ad populum accinctum nostrum.

Non timeo labores: nec particula: nec passiones: & non curo si ingrediatur putredo & dolor in ossibus meis: & supter me scateat,
B & serpat quicunq; dolor, & labor: ut. i. dummodo requiescam tecum in die tribulationis, & damnationis Iudæorum: & ascendam tecum ad populum nostrum accinctum, & præparatum ad ambulãdum in lege tua euangelica: & accinctum ad pugnam contra Diabolum: & inimicos fidei. q. d. Dummodo ego sim de societate, & numero tui populi fidelis: ego sum præparatus ad perferendas & tolerandas omnes persecutiones vsque ad mortem inclusiuè. Et nota, ꝙ propheta appellat diem tribulationis non solum futurum statum Iudæorum in inferno: sed etiam præsentem statum in hac uita. Nam de futuro statu non est dubium: quia in secula seculorum cruciabuntur: Sed etiam præsens status dicitur dies tribulationis eorum. Nam primò sunt in captiuitate temporali, & spũali
C sine regno, & sacerdotio exules à sua patria: & vltra hoc sunt sine lege, & fructu legis: q̃a nullum fructum habent ex obseruantia: quia non solũ est eis mortua sed mortifera. Ideo oratio, & ieiunia, & oblationes, & omnia opera legis: quæ faciunt: vertuntur eis in peccatum: vt dictum est psa. 49. & 50. & 108. Iõ licet non semper patiantur sterilitatem bonorum temporalium: tamen semper patiuntur sterilitatem legis, & bonorum spiritualium. ideo eorum status dicitur dies tribulationis. sicut dies legis euangelicæ dicitur annus benignitatis, & fœcunditatis propter abundantiam bonorum spiritualium psa. 63. Sed ꝙ status Iudaicus sit dies tribulationis & sterilitatis: probatur. quia post aduentum Christi.

Ficus enim non florebit: & non erit germen in vineis. D

Mentietur opus oliuæ: & arua non afferent cibum.

Abscindetur de ouili pecus: & non erit armentum in præsepibus.

Ficus. i. lex uetus figurata per ficulneam non florebit. Nam sterilitas ficulneæ significabat infructuositatem legis. Matth. 21. Et non erit germen nec fructus nec palmes in vineis illius populi, & legis. i. præcepta cæremonialia non germinabunt. Vnde nota, ꝙ lex diuina, & Ecclesia Dei ab Adam vsq; ad vltimum iustum dicitur vna secundũ Gregorium, & omnes doctores: vt dictũ est in prologo. Sed ista lex, aut Ecclesia in sacra scriptura quandoq; appellatur uinea. cuius palmites sunt Christi fideles. Quandoq; appellaẽ oliua: cuius rami sunt fideles. Quandoq; dĩ aruum seu ager: cuius fructus, & segetes sũt fideles. Quandoq; appellatur ouille Dei: cuius oues sunt fideles. Sed post aduentũ Christi omnes Iudæi obstinati fuerunt abscissi ab hac oliua, & uinea, & agro, & ouili: in quorum locis fuerunt inserti conuersi de populo gentili: vt ait Apost. ad Roma. Ideo ista vinea, & oliua, & ager, non facit eis amplius fructum: quia lex iam fecit, & protulit fructum in tempore determinato. s. in aduentu Christi. Et ideo fuerunt ipsi abscissi rami cæremonialium: & nati, & orti sunt in eodem trunco legis rami euangelici: qui proferunt fructus euangelicos ecclesiasticorum sacramentorum, & fructus gratiæ. Ex quibus patet, ꝙ lex vetus cum illis ramis, & palmitibus veteribus iam abscissis, & aridis: nullum iam fructum profert. Ideo dicit. Nõ erit germen in vineis: & mentietur opus oliuæ. Nam sicut uinea legis non facit vuas sed labruscas: ita oliua legis nõ facit oliuas: sed amurcas: & mentita est in fructu suo. & eadem ratione arua legis non afferunt cibum: sed venenum mortiferum. Item cum ille populus ante aduentum Christi esset populus pecu- E F liaris, & de ouibus Dei: postea fuit abscissus ab ouili Dei: & iam non pascitur nec comedit in præsepibus Dei: quia Deum negauit. Dan. 9. Vnde populus gentilis, qui nõ erat plebs Dei: factus est plebs Dei per Baptismũ, & populus Iudaicus factus est nõ plebs Dei & absq; misericordia per infidelitatẽ. O see. 1. ideo dicit, quod populus Iudaicus qui ex oue factus est pecus, abscindeẽ de ouili Dei

d &

A & factus armentum bestiarum non erit in præsepibus eum ouibus Christi.

Ego autem gaudens gaudebo: & exultabo in Deo Iesu meo.

Deus dominus fortitudo mea: & ponet pedes meos quasi Ceruorum.

Et super excelsa mea deducet me victor: in psalmis canentem.

Quasi dicat in persona populi fidelis. Post quam Iudæi sponte abiecerunt Christum, & voluerunt manere sub iugo legis, & abscindi ab ouili Christo: ego gaudens in præsenti per gratiā, & fructus euangelicos: gaudebo in futuro per gloriam in Christo Deo nostro Iesu, & saluator meo quem recepi per fidem. Quia ipse Iesus qui est Deus, & fortitudo mea, ponet, & præparabit pedes meos aptos, & veloces quasi Ceruorū ad am-
B bulandum in lege euangelica, & ad ascendendum in Hierusalem supernam per gloriā, & ipse deducet me gratia sui super excelsa meā .i. super cacumina cælestia mihi promissa. Et ipse victor contra Diabolum deducet me canentem in psalmis gratiæ in præsenti, & in psalmis gloriæ in futuro. q.d. Iudæis, & omnibus infidelibus manentibus reprobatis, & damnatis in sua obstinatione, ego gaudebo cum Iesu Deo redemptore, & glorificatore: hic per gratiam, & in futuro per gloriam.

Secunda expositio.

Secundo modo ista vltima pars ab illo loco Audiui, & conturbatus &c. potest exponi de pœna damnatorum, & gaudio iusto-
C rum post iudicium. Vnde dicit propheta. O domine, ego audiui, ex reuelatione mihi facta in secundo capitulo, damnationem magnæ meretricis, & ciuitatis Diaboli, quam facturus es in vltimo iudicio de persecutoribus iustorum, & ideo conturbatus est venter meus &c. Sed quando audiui gloriam quam daturus es iustis in meritum, & præmium persecutionum: tūc fui consolatus, & volo, q ingrediatur putredo in ossibus meis. i. paratus sum pati oēs persecutiones, & aduersitates in hac vita: vt requiescam in die tribulationis .i. in die iudicii, & ascendam ad populum nostrum iustorum accinctū t & liberatum, & expeditum ab istis miseriis huius mundi: cum quo ascendam in cælū. Vnde post diem iudicii ficus istorum diuitū mundanorū nō amplius florebit: nec erit amplius ger- D
men in vineis eorum, & opus oliuæ mentietur eis, & arua non afferent fructum eis. q.d. omnia ista bona mundana perdēt in illa die: nec poterit eis prodesse. Ego autem quia ista bona mundana cōtempsi propter Christum, & pp cœlestia: in illa die gaudens gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo Messia in lege promisso: qa ipse est Deus, & for titudo mea & ponet pedes meos veloces quasi Ceruorum ad ascendendum in cœlum, & deducet me su per excelsa cælestia canentem in psalmis gloriæ. Ipse enim victor, & triumphator de mundo, & Diabolo deducet me secū eum populo victoriæ canentem victoriam suam in psalmis gloriæ.

Admonitio Auctoris. B

Haec ergo supradicta in hac expositione sunt quæ diuino auxilio fretus potui haurire, & extorquere ex intelligentia huius cātici fm sam fidē, & doctrinam. Iō oro, & obsecro fratres meos fideles, & catholicos, vt velint cū charitate attendere ad intelligentiā huius cātici: quia difficilimū est ad intelligendū. Primō quia est de rebus altissimis. Secundō quia pcedit per vocabula metaphorica, & inusurpata, & extranea. Tertiō propter diuersitatē trāslationū. Nā quasi omnes interpretes fuerunt diuersi in interpretatione, & traductione huius cantici: eō q in hebrēo procedit p verba metaphorica, & multum æquiuoca. Et ideo dicunt hebræi, q quatuor partes sunt
F in sacra scriptura multum difficiles ad intelligendum: quas non debent legere nisi prouecti, & antiqui doctores. Quantū prima est primum, & secundum, & tertium capi. libri Genesis. Secunda est liber canticorum Salomonis. Tertia est liber Ezechiel. in. 1. capi. & 40. cap. vsque ad finem. Quarta autē est istud canticum Abacuch. quia ideo intitulatus oratio Abacuch p ignorantia: siue pro ignorantibus: eō q ab omnibus ignoratur eius verā intelligētia: vsquequo veniat Rex Messias ad declarandum ipsum. Et sic patet, & nō solū apud nos sed etiam apud Hebræos hoc canticum reputatur difficilimū. Et ideo si lector fidelis non valeat attingere plenā intelligentiam ex hac supradicta expositione: rogo, q pergat ad alios catholicos expositores: quia

Deus

A Deus uoluit communicare, & reuelare singulis diuisim thesauros sapientiæ suæ: prout ipsi placuit. ideo oportet lectorem cum charitate accedere, & studium adhibere.

CANTICVM MOYSI.

Audite cœli quæ loquor. &c.

Hoc canticũ cãtat Ecclesia in laudibus diei sabbati. quod canticũ reperitur scriptũ Deut. 32. & fecit ipsum Moyses ex præcepto domini, & præcepit vt reponeretur in arca fœderis: vt esset in testimonium contra filios Israel quotiens peccarent, & apostatarent, & recederent à domino: ut patet in capitulo præcedenti. 31. Vnde dicit dominus ad Moysen. Ecce tu dormies cum patribus tuis. Et populus iste consurgens fornicabitur post Deos alienos &c. Et B irascetur furor meus contra eum in die illa, & derelinquam eum, & abscondam faciem meam ab eo. Et erit in deuorationem, & inuenient eum oĩa mala, & afflictiones &c. Nunc itaque scribite uobis canticum istud, & docete filios Israel ut memoriter teneãt, & ore decantent: ut mihi sit carmẽ istud pro testimonio inter filios Israel &c. Ex supradictis inferuntur conclusiones. Prima conclusio, quòd Moyses fecit hoc canticum ex præcepto domini. Secunda conclusio, ꝙ Deus prænouit, & reuelauit ipsi Moysi qualiter ille populus debebat fornicari, & sequi Deos alienos dum esset in terra promissa, postquam essent incrassati, & impinguati. Tertia conclusio, quòd Moyses posuit hoc canticum in arca fœderis: ut esset testimonium contra filios Israel: ut quando uiderent punitiones in eis cognoscerent hoc eis fuisse prædictum. Quarta con C clusio, ꝙ Moyses prænouit ex reuelatione omnes punitiones uenturas illi populo propter peccatum usque ad extremum tempus. Vnde concludit in illo. 31. cap. Noui enim, ꝙ post mortem meam iniquè agetis, & declinabitis cito à uia quã præcepi uobis, & occurrent uobis mala in extremo tempore quando feceritis malum, & contra Deũ &c. Ex dictis in hoc capitulo, & ex dicendis in hoc cãtico patet manifestè Moysen fuisse uerũ prophetã: eò ꝙ nouit in spiritu ex diuina reuelatione futuram rebellionem, & idololatriam illius populi, & præuidit futuras punitiones, & destructiones quas ille populus erat passurus propter supradicta pctã, & qualiter illæ maledictiones datæ supra in cap. 27. debebant illum populum comprehendere. Et ideo Moyses fecit hoc canticum: in quo narrat, & prædicit D beneficia quæ Deus fecit illi populo, & prædicit ingratitudines, & scelera quæ ille populus erat perpetraturus contra Deũ, & punitiones quas erat passurus. Et sic patet Moysen fuisse verũ ꝓphetã & habuisse spiritũ prophetiæ de futuris contingentibus. Sed est quærendum an Moyses habuerit duplicem spiritum prophetiæ in hoc cãtico. s. an spiritus, & lumẽ propheticũ Moysi attigerit, & peruenerit vsque ad Christum, & Ecclesiam an fuerit terminatus in gestis vete. test. Dictum est enim in prologo tracta. 2. & 3. ꝙ spiritus simplex propheticus est ille qui tangebat mentẽ prophetæ tantùm de futuris contingẽtibus in illo populo in uete. testam. in quibus terminabatur notitia prophetæ. Sed spiritus propheticus duplex erat, qui transcendebat futura contingentia vet. te. imo per gesta præterità, & præsentia, & futura uete. te. manuducebat mentem, & notitiam prophetæ usque ad E mysteria Christi, & Ecclesiæ. quem duplicem spiritum, & lumẽ propheticum habuit, & adeptus est Dauid & Isaias, & cæteri. 3. maiores & 12. prophetæ minores, ut pluries dictũ est. Et ideo est videndum an Moyses in hoc cantico habuit hunc, & talem spiritum, & lumen duplex propheticũ, & an notitia sua prophetica peruenerit vsque ad Christum & Ecclesiam. Ad cuius intelligentiam est prænotãndum, ꝙ duæ fuerunt punitiones generales illius populi, & duæ destructiones, & euersiones, & incensiones generales illius templi, & ciuitatis Hierusalem. Prima fuit facta per Nabuchodonosor & Caldæos. Secunda fuit per Titum, & Romaneos. Prima aũt fuit F propter peccatũ idololatriæ. Secunda propter odiũ, & homicidium perpetratũ contra Messiam in lege, & prophetis promissum, quia nõ solum ipsum negauerunt, & audire noluerũt: sed et occiderunt. Ideo prima captiuitas & destructio fuit remissa, & restaurata per Cyrum & ciuitas, & templum reædificatum per Zorobabel, & Iesum sacerdotem magnum. Secunda aũt fuit irremissibilis, & irreparabilis: vt patet ad oculum. Has profectò duas captiuitates, & destructiones nouerunt, & prædixerunt quasi oẽs prophetę. Primò enim Dauid præuidit, & prædixit captiuitatẽ primam per Babylonios, & eius remissionem: vt patet psalmo. lxxviii. & lxxix. & cxxxvi. Sed perpetuam captiuitatem secũdam & irreparabilem prædixit psalmo xxvii. dicens

A Destrues illos, & non reædificabis eos. Item de secunda captiuitate dicit psal. 94. Hodie si uocé eius audieritis nolite obdurare corda vestra &c. Item Isaiæ. 43. Educ foras populum cęcum &c. Item Isaiæ. 50. Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis: & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram, quia veni, & non erat vir, & vocaui, & non erat qui audiret. hoc idem capi. 65. Item Dan. 9. de prima captiuitate, & eius remissione, & reædificatione dicitur. Rursum reædificabitur platea, & muri in angustia temporis. Sed de secunda captiuitate, & destructione dicitur Post hebdomadas. 72. occidetur Christus & non erit eius populus qui eum negaturus est. & ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & fini eius vastitas. & post finem belli statuta desolatio: &
B vsq; ad consummationem, & finem perseuerabit statuta desolatio. Sufficit ergo q͏ omnes pphetę in hoc concordant: q͏ secunda destructio, & captiuitas erat ventura illi populo: eò q͏ erat negaturus Deum: & non debebat recipere. nec audire Messiam in lege, & pphetis promissum: imo erat ipsum occisurus. Et omnes concordant in hoc .s. quòd illa secunda captiuitas erat irreparabilis, & perpetua. Et q͏ populus gentilis erat eligendus, & loco populi Iudaici substituendus: ut patet per totum discursum prophetarũ. quæ omnia ista prænouerunt & prædixerunt in duplici spiritu omnes pphetæ. Quam etiam vltimam perpetuam desolationem, & reprobationem pp peccatum negationis Christi præuidit Moyses in duplici spiritu pphetiæ
C Deut. 18. cum dicit ipsi Deus. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similē tui: & ponam verba mea in ore eius. Loqueturq; ad eos quæcunq; dixero illi. Et quicumque verba quæ loquetur audire noluerit, vltor existam. Ex quibus patet, q͏ Moyses præuidit ex diuina reuelatione duplici spiritu Christum nasciturum de illo populo secundũ carnem. in cuius ore Deus pater debebat ponere verba sua: imo Deus pater erat locuturus nobis per os Christi: quia quicquid habet, habet à patre nascendo: & sic præuidit qualiter Deus erat nobis locuturus in carne, & præuidit qualiter ille populus idest maior pars eius non erat ipsum auditurus: imo negaturus. Et sic præuidit vltimam et perpetuam vltionem, et destructionem eorum. Ex quibus patet, q͏ Moyses non solùm præuidit primam captiuitatem Iudæorũ futura propter peccatũ idololatriæ, sed etiam præuidit secundam captiuitatem, & perpetuam destructionem secũdi templi propter peccatum infidelitatis, & odij, & homicidij, perpetrati contra Christum. Et hanc duplicem captiuitatem, & destructionem populi Iudæorũ, & tēpli & ciuitatis prædicit Moyses in hoc cantico. Et præcepit ipsum reponi in arca vt esset testimonium contra illum populum, ne allegarent ignorantiam, quia Deus præmonuisset eos, & pdixisset eis punitionem sui peccati, appellando cœlum, & terram in testimonium. In quo cantico duo principaliter facit. Primò enim præmittit proœmium, & exordium. Secundò exequitur narrationē: ibi. Date magnificentiā Deo nostro. Quantũ ad primũ, quia superius dicit Moyses, q͏ faciebat hoc canticum in testimonium contra filios Israel: vt ipsum nullā deleret obliuio, contra quos inuocabat cœlum, & terram: ideo nunc in exordio huius cantici testatur cœlũ, & terram: & appellat ea in testimonium contra illum populum, & petit diuinum auxilium inuocado nomen domini. Dicit ergo Moyses,

Audite cœli quæ loquor: audiat terra verba oris mei.

O cœli, audite quæ loquor .s. sententiā Dei datā contra popolũ Iudaicũ: & sicut estis immobiles à loco: sitis mihi testes contra istum populum, qui rebellaturus, & blasphematurus est contra Deum suum. Et terra, quæ est immobilis, audiat verba oris mei. Et sit mihi testis de immobili sententia data à Deo contra istum populum. Et tam cœli, quàm terra sitis mihi testes qualiter volo prædicere sententiam domini, & punitionem contra istũ populũ propter futurum pctm̄ idololatriæ, & infidelitatis, quod perpetraturus est contra dominũ, & Messiā suũ: ne possit allegare ignorantiam quando euenerint sibi ista mala. Item vos cœlestes, & angelicæ creaturæ, audite quæ loquor vt sitis mihi testes. Et terra .i. omnes habitatores terræ, audiant verba oris mei: quæ ego annũcio ex parte Dei contra illum populum rebellum. Deinde cum dicit,

Concrescat in pluuiam doctrina mea: fluat ut ros eloquium meum.

Quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina: quia nomen domini inuocabo.

A Captat beniuolentiam Dei: & petit auxilium,& gratiam. Primò ut ipse abundè possit loqui. Secundò ut faciat fructum in populo: & ad hoc inuocat nomen domini Tetragrammaton. quod est verbũ incarnatum.s. Iesus Christus Messias in lege promissus: in cuius virtute Moyses fecerat omnia miracula: in cuius fide,& spe omnes fideles vete.te. saluabantur. Vnde ait. Ego Moyses inuocabo nomen domini: qui est dominus Iesus in carne futurus,& venturus: sine quo nullum donum nulla gratia põt nobis dari à patre luminum. Hoc inquam nomen domini inuocabo, vt doctrina mea moralis, & prophetica hoc cantico prænuncianda crescat,& abũdet ut pluuia solet abundare: & eloquium meũ fluat affluenter sicut ros: & fluat, & crescat ista doctrina super mentes hominum ad intelligendum, & super omnes uoluntates eorum ad operãdum: quasi,& sicut imber fluit super hærbam,& facit eam germinare. Et sicut stillæ cadentes super gramina faciunt ea
B crescere, & prosperari: ita pariter doctrina mea facit fructum fidei in mentibus audiẽtium, & fructum charitatis in uoluntatibus eorum. Vnde est aduertendum: ꝙ recte Moyses inuocat Iesum. qui est nomẽ dñi ad gratiã impetrandã: quia ex reuelatione sciebat eũ esse in oĩbus mediatorẽ Dei,& hoĩm: ꝑ quem Deus orat remissurus peccata hominũ & daturus omnem gratiam. & in virtute cuius,& ad cuius inuocationem Moyses fecerat omnia miracula in Aegypto,& in mari rubro &c.

Date magnificentiam Deo nostro: Dei perfecta sunt opera: & omnes viæ eius iudicia.

Deus fidelis, & absque vlla iniquitate: iustus, & rectus.

Peccauerunt ei: & non filij eius in sordibus.

C Præmissa ĩuocatione diuini auxilij ĩ exordio, hic incipit suã narrationẽ: in qua tria facit, secundùm ꝙ habet tres partes principales. Namprimò prædicit primã punitionẽ illius populi propter peccatũ idololatriæ. Secundò prædicit punitionẽ secundã propter peccatũ odij,& mortis Christi. Tertiò prædicit electionem,& substitutionem populi gentilis ad Ecclesiam loco populi Iudaici. Secunda ibi. Et dixi ubi nam sunt. tertia ibi. Laudate gentes. In prima parte tria facit. Primò .n. explicat breuiter beneficia quæ specialiter ille populus recipit à Deo præ nationibus. Secundò prædicit ingratitudinẽ, & apostasiam quam ille populus erat perpetraturus D contra Deum propter idololatriam. Tertiò prædicit futuram punitionem, & destructionem eorum ꝑpter illud peccatum. Secũdum ibi. Incrassatus. tertium ibi. Vidit dñs & ad iracundiam. Quantùm ad primum est aduertendum: ꝙ propter quatuor Deus est de se magnificandus ab omnibꝰ. Primò quia est perfectus: & perfecta opera creauit, & fecit. Secundò quia sapiẽs in condendo legem naturæ. Tertiò quia fidelis in promissis: quia neminẽ fallit. Quartò quia rectus, & iustus in iudicando: quia tribuit vnicuiq; secundũ opera sua. vnde propter ista quatuor tenẽ magnificare Deum non solùm populus Iudaicus: sed etiam omnes populi: quia omnes æqualiter ista receperunt à Deo. Dicit ergo Moyses. O populi date magnificentiam Deo nostro propter beneficia generalia recepta: E quia omnia opera Dei sunt perfecta in sua natura. Et sic fecit hominum perfectũ in sua natura: & oẽs viæ legis eius in quibus præcepit homines ambulare, sunt vera iudicia. & sic est iustus in condendo legem: & fidelis in promisis: & iustus & rectus absq; vlla iniquitate in iudicando,& reddendo vnicuique punitiones, & præmia secundùm merita aut demerita. Ex quo patet: ꝙ omnes tenentur Deum magnificare. Sed peramplius Israel recepit à Deo legem, & beneficia: quia magis Deus se ostendit eis amicum dando legẽ specialem &c. Ideo subdit. Peccauerunt: & non filij eius. q.d. iste populus magis tenebatur Deũ magnificare, & laudare: eò ꝙ elegerãt ipsum tãquàm filiũ dando ipsi legem specialẽ: tamẽ ipsi non filij.i. non tanquã filij peccauerunt in sordibus, & spurcitiis idololatriæ,& aliorum scelerũ. q.d. ꝙ licèt debebant F Deũ magnificare tanquã patrẽ: tamẽ ipsi tanquam non filij blasphemauerũt eum ĩ sordibus idololatriç,& superstitionis detestabilis. Et ideo Moyses ĩcipit reprobare, & obiurgare totam successionem illius populi: dicens.

Generatio praua atq; peruersa: hæccine reddis domino popule stulte,& insipiens?

Nunquid non ipse est pater tuus qui possedit te: & fecit,& creauit te?

Memento dierum antiquorum: cogita generationes singulas.

Interroga patrem tuum: & annunciabit tibi: maiores tuos: & dicent tibi.

Quando diuidebat altissimus gentes: quando separabat filios Adam: constituit terminos populorum

A *tum iuxta numerum filiorum Israel.*

O generatio praua & peruersa in fide, hęccine reddis domino. i. has gratias redis domino pro tãtis beneficiis receptis? ò popule stulte in eligendo, & insipiens in iudicãdo, & cognoscendo? quia contempsisti bonum, & elegisti malum: & tanquã insipiẽs oblitus es beneficiorum receptorũ: & nõ cognouisti creatorem tuum, & elegisti creaturam vanam & falsam, contemnendo verũ Deũ omniũ creatorem: nunquid ipse Deus nõ est pater tuus: qui primò fecit te quò ad corpus de terra: & creauit te quò ad animam de nihilo, spirãdo in corpus formatum de terra spiraculum vitæ: & postea possedit tanquàm populum peculiarem, & proprium prę cæteris populis? Memento dierum antiquorum à principio mundi: & cogita generationes singulas ab
B Adã vsque Noe, & Abrahã, & maximè ab Abraã quem separaui de Chaldæa, vsq; ad exitum de Aegypto. Et interroga patrem tuum quẽcunq; carnalem, & patrẽ tuũ Abraham, qui fuit principium huius populi: & maiores tuos. s. Isaac & Iacob: & oẽs. 12. patriarchas, & omnes duces, & sacerdotes. Et dicãt tibi totum discursum tuæ generationis, & beneficiorũ à Deo receptorum per successionem. Et dicent tibi principium, & modũ electionis huius populi ad Deũ, & dicent tibi quando, & quõ diuidebat altissimus gẽtes: & quãdo separabat filios Adam. Ad cuius ĩtellectũ est notãdum secundum historiographos: ꝙ descendentes à tribus filiis Noe post diluuium fuerunt diuisi per Asiam Europam, & Aphricam in 70. generationes seu populos siue nationes aut regiones. Item cum ante æ-
C dificationem turris Babel omnes generationes essent labij, & linguæ, & idiomatis vnius: tamen post confusionem linguarum diuisi sunt in 70. linguas. Item legitur Gene. 49. ꝙ omnes animæ filiorum Iacob: quæ ingressæ sunt in Aegyptũ cũ Iacob patre suo, fuerunt. 70. Ex quo patet, ꝙ numerus populorum, tàm in diuisione generationum filiorum Noe: quàm in diuisione linguarum, fuit iuxta numerum filiorum Israel qui ingressi sunt in Aegyptum cum Iacob patre suo. Et hoc est quod dicit hic. Interroga patrem, & maiores tuos. Et dicent tibi, quando & quomodo altissimus diuidebat gentes post diluuium: & in ædificatione turris Babel, & quomodo separabat filios Adam in illis duabus diuisionibus. Quomodo constituit, &
D distinxit terminos populorum. i. diuisit eos in 70. populos, & linguas iuxta numerum filiorum Israel qui ingressi sunt in Aegyptum cum Iacob patre suo.

Pars autem domini populus eius: Iacob funiculus hæreditatis eius.

Et tamen ex illis 70. linguis, & populis Deus solùm elegit sibi vnũ. s. populũ Israel: quia Iacob fuit pars dñi: & populus: & fuit funiculus, & sors, & portio hæreditatis eius. In translatione autem ipsorũ. 70. habetur. Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Dei: quod idẽ est: eò ꝙ soli filij illius populi dicebantur filii Dei. Alia translatio habet, secundum numerum Angelorum. Et tunc intellectus põt esse satis conformis literæ sequenti. Nam vnusquisq; populus siue natio aut regnum habet propriũ.
E Angelum custodem, & quot sunt populi tot sunt Angeli custodes: qui dicuntur Arcangeli: inquantũ sunt principes regnorũ: quibus dãtur ĩ custodiã: ut patet de Angelo, & principe regni Persarum. Dan. 10. Ex quo patet, ꝙ numerus populorum, qui fuerũt diuisi p linguas, & nationes post diluuium: aut in cõfusione turris Babel, fuit secundùm numerũ Angelorum ad custodiam illorum populorũ deputatorum. Sed licèt Deus deputauit vnicuiq; illorum proprium Angelum, & principem ad custodiã: tñ Deus voluit sibi eligere illum populum in proprium. Et ipsemet voluit esse proprius princeps, & custos illius populi: licet haberet Michaelem Arcangelũ in ministrum: vt patet Dan. 10. Et hoc intendit dicere Moyses in hoc passu ẽm istã translationẽ. Vnde ait. Interroga patrẽ tuũ, & maiores tuos: & dicent tibi qualiter qñ altissimus diuidebat gẽtes: & separabat filios Adã post diluuium: & in confusione linguarum turris Babel: tunc constituit terminos populorum. i. nationum, & prouinciarum mundi iuxta numerum Angelorum deputatorũ ad custodiam regnorum. Sed Iacob cum prole sua fuit pars domini, & populus eius sibi ad custodiam, & regimen electus. Et fuit funiculus, & sors, & portio hæreditatis eius: quia ipse specialiter elegit sibi hunc populum in hæreditatem. Vnde probo, ꝙ dominus elegit sibi istum populum in hæreditatem: & propriam custodiam: & regimen. Nam

Inuenit eum in terra deserta: in loco horroris, & vastæ solitudinis.

Circunduxit eum, & docuit: & custodiuit quasi

pupillam

A *pupillam oculi sui.*

Dominus inuenit istum populum in terra deserta &c. Quia primò inuenit Abraham in Chaldæa terra deserta, & semota a uero cultu diuino: & reduxit in Aram Mesopotamiæ & exinde in terrã Canaã: ubi ædificauit altare domino, & incepit inuocare nomẽ domini. Gen. 12. Et exinde inuenit filios Israel in loco horroris .i. in horrido loco Aegipti sub dura seruitute. & postea inuenit Moysen in loco vastæ solitudinis iuxta montẽ Oreb custodientem oues soceri sui Ietro: & uocauit ipsum de rubo, & misit ipsum ad Pharaonem, & cum multis signis & prodigijs eduxit illum populum de Aegipto: & circunduxit ipsum per desertum: & docuit eũ legem & præcepta in monte Synai: & custodiuit eũ ab omni periculo: sicut pupillam oculi sui. Primò custodiuit eũ in mari rubro. Secundò B custodiuit ipsum, & liberauit ab inedia, & fame, & siti, dãdo ipsi aquam de rupe Oreb: & dulcorãdo aquas Marat: & mittẽdo mãna. Et

Sicut Aquila prouocãs ad uolãdum pullos suos: & superuolitans expandit alas suas: & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.

Ad cuius intellectum est notandum secundũ naturales, & secundũ experientiam: quòd Aquila præ cæteris auibus, & animalibus nutrit filios suos: unde quatuor mirabilia bñficia ostẽdit filiis prę cęteris. Nã primò splendidè pascit eos, & nobilibus cibis .s. perdicibus, & leporibus, & cuniculis &c. Secũdò sapienter custodit, collocando nidum in altis rupibus, ne quis possit accedere ad tollendum filios. Tertiò prudenter docet eos volare, & uenari, & cibum quærere uolitans super eos, ostendẽdo eius uenationẽ: ut rapiãt C & discant cibum procurare. Quartò collocat filios in loco fertili, & copioso ciborum. vnde quando filij sunt iam prouecti, & habiles ad venandum & quærendum cibum: tũc pater, & mater quærunt eis locum, & terminum semotum, & aptum: & portant filios illuc .s. masculum, & fœminam: & dimittunt, & collocant eos ibi in illo loco fertili, & copioso: & ipsi reuertuntur ad terminos suos. Ita ergo pariter fecit Deus erga illũ populũ. Nã primò custodiuit eũ ab oĩ periculo. Secundò cibauit ipsũ mãna de cœlo, & coturnicibus. Tertiò docuit ipsum dando legem. Quartò collocauit ipsum in terra promissa fluente lacte, & melle. & sic Deus fuit similis aquilæ in custodiendo, & cibando, & docẽdo, & collocando illum populum. Dicit ergo Moyses q̃ D Deus circunduxit, & docuit, & custodiuit illum populum. sicut facit aquila prouocans ad uolandũ pullos suos, & uolitans sup eos: vt custodiat, & ipsi addiscant uolare. & sic Deus ad modum aquilæ expandit alas suas: extendẽdo nubem super eos in die, ne vrerẽtur ardore solis. Et assumpsit eũ quasi super humeros, & asportauit eũ per totũ desertũ.

Dominus solus dux eius fuit: & non erat cum eo Deus alienus.

Solus Deus absque alio Deo alieno fuit dux illius populi per 40. annos in toto illo itinere, & peregrinatione: tandem autẽ constituit eum super illã terram excelsam quam ipsi promiserat. Quæ quidẽ terra promissionis primò dicitur excelsus: eò quòd est sita in alto loco respectu Aegipti, & Arabiæ, & Chaldeæ. Et etiam erat excelsa respectu deserti Arabiæ in copia aquarum, & fructuũ, & omnium ciborum. E

Constituit eum super excelsam terram: ut comederet fructus agrorum.

Vt sugeret mel de petra: oleumq; de saxo durissimo.

Butirum de armento, & lac de ouibus: cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan.

Et hircos cum medulla tritici: & sanguinẽ uuæ biberent meracissimum.

Ideo Deus constituit, & collocauit eum in illa terra, & super illam terram fertilem: ut comederet fructus agrorum, quibus illa terra abũdat, & sugeret ille populus mel de petra, quia ibi apes mellificant in cauernis petrarũ, & rupiũ. Et sugeret, & colligeret oleũ de saxo durissimo: quia in terra lapidosa, & saxosa crescunt oliuæ, quæ reperiuntur F abundãter in illa terra. Et ut sugeret butirũ de armento uacarũ: & lac de ouibus, quæ erãt in magna copia in illa terra. Et ideo plantauerãt oliuas, & uineas, & cæteras arbores, & seminauerant agros, & nutriuerãt greges ouium, & armẽta boũ in magna copia. quas quidẽ oues & arietes ducebant Cananæi de terra filiorum Basan ultra Iordanem, furto aut pretio: eò quòd terra Basan illis temporibus abundabat in pascuis, & gregibus ouium. Et ideo dicit: quòd constituit dominus illum populum super illam terram copiosam: vt sugeret mel de petra: oleumque de saxo durissimo: & butirum de armento, & lac de ouibus: cum adipe, & pinguedine agnorum, & arietũ filiorũ Basan: quia ter-

ra filiorũ Basan abũdabat in his. Et ut comederet hircos nõ cũ hordeo: nec cum furfure: sed cũ medulla, & farina tritici. Et ut biberẽt sanguinẽ vuæ.i.vinum meracissimum, & purissimum. Itaque Deus dedit eis illã terrã, & cõstituit eos dños super eam: ut comederent fructus quos nõ plãtauerãt, & frumẽtum qđ nõ seminauerãt, & agnos & arietes quos nõ nutriuerãt, & biberet vinum de vineis quas nõ plãtauerãt: quæ omnia supradicta patent per totum discursum Exodi, & Leuitici, & Numeri & Iosue. Deinde cum dicit,

Incrassatus est dilectus & recalcitrauit: incrassatus impinguatus dilatatus.

Dereliquit Deum factorem suum: & recessit a Deo salutari suo.

Prouocauerunt eum in Dijs alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt.

Immolauerunt Dæmonijs & non Deo: Dijs quos ignorabant.

Noui recentesq; uenerunt quos non coluerunt patres eorum.

Deum qui te genuit dereliquisti: & oblitus es domini creatoris tui.

Prædicit futuram ingratitudinem & scelera, & peccatũ idololatriæ illius populi. Vnde dicit, ꝙ ille populus præ cæteris Deo dilectus, cui Deus tot beneficia contulerat, & tot signa amoris ostẽderat, incrassatus est ex abundantia delitiarum, & impinguatus ex abundantia diuitiarum: & dilatatus in dominio & honore: & sic oblitus beneficiorum à Deo receptorum recalcitrauit contra Deum sicut equus pinguis, & delitiosus contra dominum. Vnde dereliquit Deum factorem, & creatorẽ & benefactorẽ suũ, & recessit, & apostatauit à Deo salutari suo: qui totiẽs saluauerat, & liberauerat eũ de captiuitate Aegypti: & de aliis periculis. obliti tot beneficiorũ recesserunt a Deo uero, & adhæserũt Diis alienis. Et sic prouocauerunt Deum ad furorem, & uindictam in Diis alienis.i.colendo Deos alienos. & concitauerunt eũ ad iracũdiam in suis abominationibus. Nam post mortem Iosue immolauerunt sacrificia Dæmoniis, & non Deo suo uero. sed dæmoniis Diis suis falsis: quos ignorabant esse Deos: qui quidem Dii falsi noui recentesque venerunt inter eos: quos patres eorum Abrahã Isaac, & Iacob, & Moyses, & Aaron & cæteri antiqui non coluerunt: imo abominati sunt, & exhorruerunt quod quidem scelus perpetrarunt filij Israel in terra eis data: vt patet per totum discursum lib. Iudicũ & regum. Vnde Moyses prudens talia scelera futura illius populi conuertit se ad eum, exprobrando, & obiurgando. & dicit. O popule scelerate de reliquisti Deum qui te genuit, & honorificauit: & oblitus es domini creatoris tui sequendo Deos alienos. q.d. non impunitus abibis propter tantam ingratitudinem. Et ideo deinde cum dicit.

Vidit dominus: & ad iracundiam concitatus est: quia prouocauerunt eum filij & filiæ.

Prædicit illius populi punitionem, & destructionem. Ad cuius euidentiam est primò notandũ, ꝙ ille populus nõ semel sed multotiens apostatauit a Deo: & secutus est Deos alienos. Vnde illico post paruum tẽpus post mortem Iosue fornicatus est cum Dijs terræ: sed De⁹ incepit eos opprimere per reges finitimos: sed suscitauit eis Otoniel qui liberauit eos. Et sic in cc. annis decies apostatarũt, & decies Deus liberauit eos per iudices quotienscunque reuertebantur ad dominũ, ut patet per totum discursum libri Iudicũ. Et iterum tempore Regum, Salomõ incepit idololatrare & tria templa idolorum fabricare, quę perseuerauerunt in Hierusalem vsq; ad tẽpora Iosiæ. Itẽ post Salomonem diuisi sunt in duo regna. Vnde regnum simul semper perseuerauerit in idololatria, & ꝓ maiori parte Reges Iuda & Hierusalẽ perseuerauerunt in eadẽ. Sed cum tã reges Israel quã Hierusalẽ frequenter moniti per prophetas nollent desistere a uia sua mala: ideo Deus incepit primò attediari contra Israel & auertere faciem suam ab eis, & incepit eos successiuẽ punire. Nam primò uenit Tethaglaphalęsar Rex Assyriorũ, & infestauit regnũ Israel, & asportauit duas tribus cum dimidia quæ habitabant vltra Iordanẽ, & etiam partẽ eorum qui habitabãt citra Iordanem, & transtulit eos in Assyrios 4.Reg.35. quia semper perseuerabant Reges Israel in eadem idololatria. Ideo uenit Salmanasar, & transtulit & asportauit in captiuitatem septem tribus cum dimidia, quæ remanebant citra Iordanem de regno Israel. Et sic fuit penitus deletũ illud regnũ propter scelera sua, & maximẽ propter pctm̃ idololatriæ, ut patet 4.Re. 25. Post mortẽ autẽ Iosuæ incepit Deus propter idem pctm̃ punire regnum Hierusalem & Iuda per reges Chaldęorum uidens obstinationẽ eorũ. Nã primò uenit Nabuchodonosor, & cepit Ioachim regem Hierusalem.

&

A & occidit eum, & duxit secum pueros oẽs de semine regio in Babyloniã: inter quos duxit secũ Danieĕ, & Ananiã Azariã, & Misaelem cum multis aliis nobilibus. Et isti dicti filii obsides de Hierusalem. Iterum post tres annos reuersus est Nabuchodonosor, & trãsmigrauit Hieroniam cum decem millibus nobilium in Babyloniam, & constituit Sedechiam in regem Hierusalem. Sed cum Sedechias in suis sceleribus cũ omni populo perseueraret, permisit Deus vt contra regẽ Babyloniæ rebellaret, & sic venit Nabuchodonosor in Hierusalem, & obsedit eam in gyrum. 18. mensibus: intantũ, ꝙ matres ex inedia coactæ sunt comedere proprios filios. Et sic capta, & incensa est ciuitas cum templo, & à fundamẽtis euersa, & rex est oculis orbatus, & cum omni populo ductus est captiuus
B in Babyloniam, & ibi miserabiliter interfectus, & sic fuit finis miserabilis illorum duorum regnorum propter peccatum idololatriæ: quos frequenter Deus per ꝓphetas monuerat, & multotiens eis pepercerat, & per magna tempora eos ad pœnitentiã expectauerat. Sed finaliter videns obstinationem eorum decreuit à suis regnis eos eiicere, & in terras alienas in captiuitatem, & seruitutem redigere: postquam maluerunt Diis alienis quã proprio Deo seruire. Hanc ergo futurã destructionem, & captiuitatem ṗdicit Moyses ex parte Dei, & comminatur illi populo, & loquitur semper per verba de præterito propter certitudinem prophetiæ, & sententiæ Dei. Vnde licet Deus per magna tẽpora expectauerit correctionem illius populi: tamẽ quia finaliter vidit obstinationem, & incor-
C rectionem eorum: ideo ad iracundiam concitatus est: quia filii sui, & filiæ, quos in filios, & populum peculiarẽ sibi elegerat prouocauerunt cũ ad irã, & vindictã: quia est generatio praua, & infideles, & rebelles filii. Iõ

Et ait: abscondam faciem meam ab eis: & considerabo nouissima eorum.

Generatio enim peruersa est: & infideles filii.

Deus ait. Ego abscondã faciẽ meã ab eis auxilium, & fauorem subtrahendo, & negando, & considerabo nouissima scelera eorum .i. secundùm nouissimam obstinationem, & impœnitentiam eorum reprobabo, & puniã eos: eò ꝙ est generatio praua, & incorrigibilis, & infideles filii, & apostatæ, & idololatræ. Vnde notanter dicit, considerabo nouissima eorum: quia aliter se habet Deus in prædestinando hominẽ, & aliter in reprobãdo. Vnde Deus nõ prædestinat hominẽ: quia nouit ipsum futurũ bonũ, & iustũ: imo prædestinauit ipsum ab æterno, & præparauit gratiã ipsi: vt sit bonus, & iustus: quia elegit nos ante
D mundi cõstitutionem: vt essemus, sancti. ad Ephe. 1. Sed per oppõ de reprobatis. Nam non præsciuit, nec reprobauit eos Deus ab æterno vt essent mali, & dãnati: sed quia præsciuit eos semper, & finaliter malos impœnitentes: iõ eos reprobauit. Et iõ dicit Deus de illo populo quẽ præsciuit sua idololatria obstinatũ, Cõsiderabo nouissima scelera eorũ incorrigibilia, & nouissimã impœnitentiã, & obstinationem eorum. & secundum illa nouissima puniam eos absque misericordia. Et ideo reddens causam subdit.

Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus.

E Sequẽdo Deos alienos & cõtẽpserũt me:

Et irritauerunt in uanitatibus suis.

Et superstitionibus, relinquendo verum cultum. Ideo

Et ego prouocabo eos in eo qui nõ est populus meus.

Id est subiiciam eos populo alieno .s. babylonico qui nõ est populus meus: sed alienus.

Et in gente stulta irritabo illos.

Id est contemnã illos, & ponã in gente inhumana, & crudeli: quæ affligat eos sine misericordia. q. d. sicut idololatrãdo me negauerunt esse Deũ suũ, & adhæserũt Diis alienis, & falsis: Ita ego negabo eos esse populũ meũ & subiiciã eos genti alienæ, & stultæ, & crudeli. Quemadmodũ fuerũt Chaldæi: qui ciuitatẽ, & templum incenderunt, & eos trucidauerunt, & captiuos in Babyloniam duxerũt, & crudeliter eos, & absque misericordia trucidauerunt, & afflixerunt &c. Vnde subdit F

Ignis succensus est in furore meo: & ardebit vsque ad inferni nouissima.

In illo templo, & ciuitate, & comburet ciuitatem, & templum vsq; ad infima fossæ fundamenta. Vnde scol hebraicè idem est quod fossa inferior latinè. Nam anteq̃ muri ędificẽtur prius foditur, & cauatur fossa in qua iaciũtur fundamenta super quæ ædificãtur muri, & parietes. Et sic dicit, ꝙ ille ignis combussit templum, & ciuitatẽ vsq; ad fundamẽta; quæ latebant in fossa inferiori. & iõ subdit.

Deuorabitq; terram cum germine suo: & montium fundamenta comburet.

Ignis ille deuorabit totam terram Iudææ cũ germine .i. cũ oĩbus arboribus, & vineis, & regibus, & segetibus &c. & comburet fundamenta

A damenta montium.i.prædia,& possessiones, quæ erant in mõtibus, & rãdicibus montiũ: quia oĩa cõbusserũt, & destruxerũt Chaldæi in illa obsidione. Et nota ꝙ ille ignis non solum intelligitur de igne materiali quia combussit ciuitatem,& templum,& totam terrã: sed ẽt intelligitur de igne furoris,& iræ Dei: qui accensus, & effusus est super illũ populũ propter supradicta scelera eius: quia totaliter decreuit delere eos. Et ideo subdit.

Congregabo super eos mala: & sagittas meas complebo in eis.

Consumentur fame: & deuorabunt eos aues morsu amarissimo.

Dentes bestiarum immittam in eos: cum furore trahentium super terram atq; serpentum.

Foris uastabit eos gladius & intus pauor: iuuenẽ simul ac uirginem lactentem cum homine sene.

B Ego congregabo super eos multa mala:& prælia,& seditiones,& sic sagittas meas. i. sagittas meæ uindictæ cõplebo in eis per Chaldæos in illa obsidione: in tantũ ꝙ consumentur,& deficient, & peribunt fame. Et aues.i. Chaldæi veloces ad modum auium deuorabunt eos morsu amarissimo: & dentes bestiarum.i.crudelitatẽ Chaldæornm ad modũ bestiarium immittam in eos cũ furore trahentium.i. reptilium draconum atq; serpentũ.i. mittam cõtra eos Chaldæos: qui deuorabũt eos tanquàm bestiæ,& dracones, & serpẽtes & gryphones,& aquilæ. Et sic gladius cũ machinis,& tormẽtis, & telis vastabit eos foris continuè iniiciendo arma bellica contra ciuitatem: & intus vastabit eos pauor continuus: vastabit dico iuuenẽ simul ac virginem & infantem lactentem in uberibus matris

C suæ, cum homine sene. quasi dicat. ꝙ tantus erit strepitus armorum,& machinarũ,& tormentorum in illa obsidione. ꝙ omnes status & conditiones ab homine sene vsq; ad infantem lactentẽ in sinu & vbere matris tremẽt, & pauebunt, videntes imminere eis interitũ vsquequò deueniant in finalem destructionem,& captiuitatem. Quæ omnia mala fuerunt completa in illo populo,& templo,& ciuitate: vt patet. 4. Reg. vlt. & secundi Paraly. vltimo. cap.

Et dixi: vbinam sunt? cessare faciam &c.

Hæc est secunda pars huius narrationis, & cõminationis: quã Iudæi cõtinuant cum præcedenti exponentes totũ de destructione Hierusalẽ facta per Chaldæos, nullã faciẽtes mentionẽ ad destructione secundi tẽpli, & ciuitatis, & de vltima captiuitate facta per Romanos. Sed dictũ est superius qualiter Moyses præuidit in spiritu per reuelationem totum discursum illius populi vsq; ad Christũ & substitutionem populi gentilis: & præuidit destructionem vtriusq; templi. Et ideo postquàm superius Moyses in persona Christi prædixit, & comminatus est destructionẽ primi templi, & ciuitatis quæ facta fuit per Chaldæos: nunc in hac secunda parte prædicit: & comminatur destructionem secundi templi, & ciuitatis, & perpetuam captiuitatem illius populi: quæ fuit facta per Romanos in vindictam mortis Christi. Ad cuius intellectum est notandum: ꝙ Iudæi propter peccatũ idololatriæ, & obstinationis merebatur nõ solũ deleri: & eiici de terra sua: sed totaliter deleri de mũdo nullo remanẽte: nec vnquàm ad propria reuerti: sed descẽdere ad E inferni nouissima. sed Deus noluit Iudæos totaliter de mundo delere: nec eos in perpetua captiuitate detinere: ne Nabuchodonosor & sui successores superbirent de uictoria sua putantes Deum Iudæorũ esse victum ab eis. & Iudæos non esse traditos suæ potestati propter peccata commissa contra Deũ: sed in propriis viribus de ipsis Iudæis obtinuisse triumphum. Et ideo Deus uoluit post. 70. annos reducere illũ populũ in terrã suã: & excitauit spiritum Cyri: ut dimitteret captiuitatẽ: & daret licentiã Iudæis reædificandi ciuitatem & templũ: vt ibi libere Deo seruirent vsq; ad aduentũ Messiæ. & deinceps à peccatis abstinerent,& corrigerent,& Messiã in legẽ promissum fideliter reciperent in illo secundo tẽplo reædificato. sed ipsi peius peccatũ perpetrarunt & cõmiserunt contra Deũ: Nã venit Christus Deus,& homo Messias in lege promissus ut legẽ declararet,& eos de captiuitate liberaret: sed quia doctrina Christi erat eorũ superbiæ contraria & auaritiæ: ideo conceperunt inexortabile odium contra eũ,& occæcati in sua malitia cõtra legem & oẽm iustitiã ipsum morti tradiderunt: & quod peius fuit sponte in sua malitia, & obstinatione manere uoluerunt. Et sic facta sunt nouissima populi illius peiora oĩbus sceleribus prioribus. ideo punitio eorum fuit æterna in corpore & anima. Nam per Titum & Romanos ciuitas cum templo fuit incensa: & ipsi partim fame consumpti,& trucidati: & totũ residuum in perpetuam captiuitatẽ & seruitutẽ fuit destinatũ & per totũ orbẽ dispersum:

A disperſum,& aiæ eorũ fuerunt ad æternã pœnam cõdemnatæ. Et ſic in corpore,& aïa fuerũt puniti. Et hoc eſt qđ prædicit,& cõminatur Deus per Moyſen in hac ſecũda parte. in qua tria facit. Primò.n. explicat cauſam quare Deus noluit totaliter eos in prima captiuitate de mundo delere, ſed eos à captiuitate in Hieruſalẽ reuocare. Secundò explicat irremiſſibile peccatum, quod commiſerunt cõtra Deũ:& Meſſiã eius. Tertiò perditionẽ eorũ,& finalẽ deſtructionẽ & perpetuam dãnationẽ. Secundũ ibi. De uinea Sodomorũ. Tertiũ ibi: Nonne hæc cõdita ſunt apud me. Quantum ad primum eſt ad uertendum, ꝙ duplici de cauſa Deus voluit ſeruare reſiduũ illius populi, & non totaliter de terra extirpare,& delere: imo voluit poſt.70.annos eos in terram ſuam reuocare per Cyrum. Prima

B cauſa fuit propter ſuperbiam regum Babyloniæ,& omnium Chaldæorũ:ne putarent uictoriam ſuã contra Iudæos prouenisse ex uiribus ſuis, & non ex peccato Iudæorum, & ſic propter hoc contemnerent Deum Iſrael, dicentes eum eſſe impotentem,& victũ. Vnde Balthaſar fecit conuiuiũ, & in uaſis ſacris templi dabat potum concubinis, & cæteris in contemptum Dei: vt patet Dan.5. Secũda, vt remaneret tempus pœnitendi: ut recordati punitionis,& captiuitatis factæ: iterum non peccarent. nec rebellarent contra Deũ, ſed per punitionẽ factã de præterito cauerẽt peccata de futuro: ne amplius rebellarent contra Deũ in carne venturum ſed ipſum reciperent tanꝙ ſaluatorẽ, & Meſſiã: & eius doctrinã ſequerentur. Et hoc eſt quod dicit dominus per Moyſen in hac ſecunda parte. vnde ait dicẽs ubinã ſũt iſti Iudæi ſcelerati.

C *Ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorũ.*

Sed propter iram inimicorum diſtuli: ne fortè ſuperbirent hoſtes eorum: & dicerent.

Manus noſtra excelſa: & non dominus fecit hæc omnia.

Ceſſare faciã memoriã eorum ex hoïbus: & delebo & extirpabo eos totaliter de mundo, ne amplius nominentur in memoria hominum, ſm ꝙ merentur peccata eorum. q.d. Ita debuiſſem facere.ſ. delere memoriam eorum. Sed ego diſtuli eorum uitam propter iram & temeritatem, & ſuperbiam inimicorum ſuorum Chaldeorum, ne forte hoſtes eorum Chaldæi ſuperbirent, & gloriarentur de uiribus ſuis, & de potentia ſua, & dicerent: manus, & poteſtas noſtra excelſa fecit hæc omnia, id eſt ſuperauit, & captiuauit Iudæos, & incendit Hieruſalem cum templo. Et ſic nõ fecit hoc dñs Deus eorum: imo fuit victus à nobis: nec potuit nobis reſiſtere: quia eius vaſa ſacra aſportauimus in Babyloniã, & damus in eis bibere cõcubinis,& familiaribus noſtris: vt patet Danielis.5. Secunda cauſa quare Deus noluit totaliter Iudæos delere: ſed eos de captiuitate reuocare, fuit vt ex præterita punitione caſtigarentur,& corrigerentur, & præcauerent futuram,& nouiſſimã rebellionẽ: ſed quando veniret Meſſias reciperent eum. Sed quia hoc non fecerunt Iudæi: imo totum oppoſitum: ideo ſubdit Moyſes.

D

Gens abſque conſilio eſt & ſine prudentia: utinam ſaperent & intelligerent: ac nouiſſima prouiderent.

E *Quomodo perſequebatur unus mille: & duo fugarent decem millia.*

Ita gens Iudaica eſt abſque cõſilio, & ſine prudentia. Vnde eſt aduertendum ſicut dictũ eſt in principio, ꝙ iſta doctrina ſimul eſt moralis,& prophetica. Et ideo ſimul docet intelligere verum bonum, & cauere malum futurum. Ideo dicit, quod iſta gens fuit ſine conſilio inquãtum neſciuit diſcernere inter bonum,& malum eorum quæ ſunt ad finem:& fuit ſine prudentia inquantum neſciuit memorare præterita, & diſpenſare præſentia, & præuidere futura: imo ſemper in omnibus elegit peiorem partem dimittendo Deũ verum, à quo tot bona receperat, & ſequendo Deos falſos: propter quod peccatum tot punitiones paſſa eſt. Et ſic illa gens eſt,& fuit ſemper ſine conſilio in non diſcernendo, & ſine prudentia in malẽ eligendo, & malum non cauendo: ſed ſemper ad deteriora præcipitando, & procedendo vſquequo Chriſtum occiderunt. Et ideo ſubdit. Vtinam iſti Iudæi ſaperent ſcripturas.i. diligenter explorarent, & inueſtigarent, & perſcutarentur, cum ſapore ſcripturas: quia hoc pertinet ad ſapientiam, quæ eſt de rebus diuinis, & altiſſimis. quæ in ſola ſacra ſcriptura reperiũtur. Et vtinam intelligerent. i. ad intelligendum ſcripturas cum humilitate, & ratione ſe præpararent, non ad ſenſum carnalem: ſed ſpiritualem. Et ſic prouiderent.i. procul viderent nouiſſima myſteria de Chriſto,& eccleſia, ꝗ in ſcripturis latent,& occultantur. Et ſic prouiderent quõ Chriſtus eſt finis nouiſſimis totius legis,& quomodo omnes ſcripturæ loquuntur

F

A quuntur de Christo tanquam de fine nouissimo. Vnde si Iudæi fuissent vsi bono consilio in discernendo, & bona prouidentiâ in eligendo, & sciuissent, & intellexissent sacras scripturas ad verum sensum, & prouidissent nouissima mysteria figurata per sacram scripturam: non negassent nec occidissent Christum: partem pessimam, & malam eligendo. Item si cum consilio, & prudentia sapuissent, & intellexissent victorias & punitiones præteritas, quomodo Deus puniuerat eos propter peccata sua quotiens peccauerant: prouidissent nouissima, & cauissent iterum peccare. Vnde si sapuissent, & intellexissent, & recordati fuissent quomodo propter idololatriam totiens puniuerat eos per finitimos tempore Iudicũ, & Regum, & finaliter per Chaldæos fuerunt
B afflicti, & destructi, & à finibus expulsi, & captiuati in Babylonia: tunc prouidissent nouisima, & non occidissent nec negassent Christũ. Item si cognouissent, & intellexissẽt omnia supradicta, & præuidissent, & cognoscerent quomodo ciuitas cum templo fuit incensa per Chaldæos, & populus ductus captiuus, & quomodo vnus Chaldæus fugabat mille Iudæos, & duo fugarent decem millia Iudæorum in illa obsidione: tunc cognoscerent, ꝙ hoc non euenit ex defectu, & debilitate Dei: nec ex viribus, & potentia Chaldęorum, & aliorum aduersariorum: sed ex peccato idololatriæ Iudæorum. Vnde.

Nonne ideo quia Deus suus vendidit eos: & dominus conclusit illos?

Non enim Deus noster vt Dii eorum: & inimi
C *ci nostri sicut iudices.*

Nonne ideo Iudæis euenit ista persecutio: quia Deus suus vendidit illos, & tradidit in manus inimicorum, & dominus conclusit illos in illa obsidione propter peccata sua sup. & non ex impotentia Dei? quasi dicat. imo propter peccata illius populi: quia Deus noster non est Deus victus, & impotens sicut Dii eorũ, qui ab eis dicuntur quandoque victi, & impotentes: vt patet in libro Aenedios primo: vt dicit Iuno. Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor: Illium in Italiam portans victosque penates. Item in libro .2. eiusdem Virgilii. Hen nihil inuictus fas quenquam fidere diuis: vbi alii legunt inuitis. i. nolentibus. Ex quo patet, quòd Dii Troianorum, & aliorum gentilium sunt impotentes, & victi: sed Deus noster non est impotentes sicut Dii eorum, D
imo est omnipotentissimus, de quo inimici nostri infideles possunt esse iudices, & testes: eò quòd experti sunt multotiens omnipotentiã Dei nostri; vt patet in portentis, & signis Aegypti, & in transitu maris rubri: vbi dixerunt: Fugiamus Israelem. dominus enim pugnat pro eis contra nos. Exodi. 15. Item Seon rex Amorreorum, & Og rex Basan, & omnia regna Canaan sunt iudices, & testes de omnipotentia Dei nostri: quia in ingressu terræ promissionis non mansit spiritus nec vires in hostibus: intantum quòd vnus de populo Hebræorum fugabat mille de Cananeis. Item Nabuchodonosor punitus à Deo dixit quòd non erat alius Deus super terram nisi Deus Hebræorum. Danielis. 3. & 4. & 5. Et vltimatè Cyrus, & Darius reges Persarum: qui interfecerunt Balthasarem regem Babyloniæ, & subiugauerunt regnum, & relaxarunt captiuitatem, sunt iudices, E
& testimonium de omnipotentia Dei: vt patet Esdræ primo. Ergo sequitur, quòd destructio regni Iudæorum non prouenit ex viribus Chaldæorum nec ex impotentia Dei: sed ex peccati Iudæorum. In tota ergo supradicta particula ostendit Moyses, quòd licet Iudæi ex suis demeritis, & peccato idololatriæ meruissent totaliter deleri à memoria hominum: tamen Deus voluit eis prorogare vitam propter tria. Primò ne inimici infideles superbirent, & gloriarentur de viribus suis, & attribuerent victoriã Diis suis. Secundò vt Iudæi saperent, & intelligerent scripturas, & considerarent punitiones factas & per illas cauerent futura peccata, & prouiderent nouisima mysteria de Christo, & Ecclesia, & reciperent Christum in aduentu suo ne sibi essent iterũ rebelles sicut prius. F
Tertiò ne gentiles putarent Deum nostrũ esse impotentem vt victum, & non potuisse iuuare cultores suos: sed vt iudæi cognoscerent illam punitionem sibi fuisse inflictam propter scelera, & peccata sua, & propter idololatriam, Deo permittente ipsos rebellare regi Babyloniæ, & per ipsum affligi. Deinde cum dicit.

De vinea Sodomorum vinea eorum: & de suburbanis Gomorræ.

Vua eorum vua fellis: & botrus amarissimus.

Fel draconum vinum eorum: & venenum aspidum insanabile.

Prædicit

A Prædicit vltimum peccatum Iudæorum commissum contra Deum, & Messiam in lege promissum. Vnde supra dixit Deus, ꝙ ideo reliquit, & reuocauit eos à captiuitate ad terram suam. Primò vt inimici non superbirent, & putarent Deum nostrum impotentem. Secundò vt Iudæi deinde saperent, & intelligerent scripturas, & prouiderent nouissima de Christo venturo, & non negarẽt: sed reciperent ipsum. & deinde cauerent rebellare contra Deum: sed ipsi Iudęi fuerunt sine sapientia, & consilio, & prudentia: quia peiora scelera commiserunt quã prius. Nam ante destructionem pri mi templi peccauerũt per idololatriam, sed post captiuitatem in fine secundi templi non solum fuerunt Deo rebelles negando Christum Messiam suum, sed etiam ex odio ipsum occiderunt, & in ea- B dem infidelitate, & obstinatione permanserunt: quorum peccatum, & eius grauitatem explicat Deus per Moysen per comparationem vineę, & vuę, & vini. Ad cuius intellectum est notandum: ut patet Isa. 5. quòd totus ille populus ab Adam, & Israel usque ad aduentum Christi dictus fuit vinea Christi, vt dictum est psalmo. 79. & Ezech. 18. Quam vineam coluerunt patriarchæ, & ꝓphetæ, & omnes fideles veteris testamenti expectando vt faceret illam salutarem vuam, & botrũ qui fuit Christus: qui quidem botrus, & vua fuit torta, & expressa in torculari crucis: ex qua expressum est vinum sacramentorum ad salutem omnium fidelium simul cum vino generalis redemptionis, & sub tali fide, & sub omnes fideles veteris testamenti colebãt istam vineam, & legem Moysi. Sed ista vinea C legis iam protulit vuam suam in aduẽtu suo & collegium Apostolorum, & fidelium iam protulerunt fructum fidei colligendo istam vuam per fidem: sed synagoga non fecit vuas fidei: sed labruscas amarissimas infidelitatis, & odij, & homicidij contra Christum, Et sic ex vinea domini facta est vinea Sodomorum & Gomorrę. Et sic patet, quod domus Israel, quæ erat vinea domini exercituum, diuisa fuit in duas partes. Quarum minor recepit Christum per fidem: & sic fecit verum fructum & collegit de vinea legis vuam salutarem qui fuit Christus, ex qua vua expressit vinum redemptionis, & sacramentorum. Et sic ista minor portio mãsit vera cum suo fructu. Altera autem pars maior non fecit vuas fidei: sed labruscas amarissimas infidelitatis

D odij, & homicidij: quia non solùm, non recepit Christum, sed negauit eum, & sic ex lege non collegit fructum salutis, & redemptionis sed damnationis, & sic facta est pars vineæ Sodomorum tota synagoga Iudæorũ quæ Christum negauit, vsque in hodiernum diem. Et ideo dicit Moyses: quia Iudæi nescierunt legem, nec intellexerunt eam, nec prouiderunt nouissima Christi quæ in lege erãt figura, & promissa, & in prophetis prænunciata. Ideo vinea eorum facta est de vinea Sodomorum, id est sterilis, & cęca. Ad cuius intellectum est iterum notandum, quòd Sodoma interpretatur sterilis, & cæcitas aut pecus: aut declinatio. Dicitur enim cæcitas: eò ꝙ ex passione vitiorum percussa fuit cęcitate mentis intantum, quod perdidit iudicium rationis: & omnes effecti sunt bestia- E les in moribus: quia abutebantur uitio luxurię in masculos. Ideo Sodoma interpretatur pecus, & bestia. Vnde voluerunt abuti duobus Angelis qui ingressi sunt in domũ Loth: nisi quod percussi sunt cęcitate, & sic facti sunt cęci corpore, & mente. Vnde Sodoma cum suburbanis, & ciuitatibus, & adiacentibus submersa, & combusta est & sterilis facta: vt patet. Gen. 19. Hoc idem factum est de Gomorra cum suis uitiis, & turribus suburbanis. Ideo Gomorra interpretatus cæcitas, & seditio aut timor popularis. Et quia populus Iudaicus siue synagoga fuit percussa cæcitate mentis, & odij in aduentu Christi, & non fecit fructum fidei: ideo dicitur cęca, & sterilis, & bestialis, & seditiosa sicut Sodoma & Gomorra. Et sic iam non dicitur vinea domini, sed uinea Sodomorum, & Gomorræ. F Vnde sicut societas Apostolorum, & discipulorum, & omnium conuersorum facta est vinea domini per fidem: ita synagoga per infidelitatem, & cæcitatem facta est vinea Sodomorum, & Gomorræ. Tertiò est ulterius notandum: quòd sicut in uinea considerantur tria per ordinem. s. ipsa uinea, quæ est congregatio vitium, & palmitum uiridiũ. Secundò vua quæ inde colligitur. Tertiò vinum quod ex uuis exprimitur. Ita pariter uinea Ecclesię fuit ipsa congregatio Apostolorum sub uirore vnius fidei adunatorum. Fructus autẽ siue uua huius uineæ, fuit charitas qua Christum receperunt. Vinum autem fuit gratia, & effectus redemptionis. Et etiam uinum huius uineę fuit prędicatio euangelica, & operatio miraculorum, quę Apostoli

A ex fide,& charitate expresserunt. Per opposi tum synagoga. Nam quia illa vinea erat cęca,& in odio contra Christum inueterata: ideò peperit vuas,& botros amarissimos mẽdadij,& falsi testimonij contra Christum. Et sic facit Deum, & legem mendacem, quãdo Christum negauerunt. Vnde Iudæi primò inceperunt odium contra Christum in corde,& cęcitate mentis. Secundò protulerunt mendaciũ & falsum testimonium & blasphemiam in ore. Tertiò commiserunt homicidium in operatione quando ipsum crucifixerunt. Quartò manserunt in infidelitate, & obstinatione, & damnatione perpetua. Radix ergo & vitiis illius vineę Sodomorum est cæcitas, & odium inueteratam: vua autem fuit mendacium & falsum testimonium, & blasphemia dicta contra Christum. vinum fuit homicidium, & B mors Christi. Acetum autem factum ex illo vino est obstinatio accerrima, & damnatio amarissima:& desolatio quæ manet & perseuerat in illo populo vsque in finem. Hoc est ergo quod intendit dicere Moyses in hac particula: scilicet quòd Deus noluit totaliter delere istam vineam in illa captiuitate Babylonis: imo vocauit ipsam vt saperet, & intelligeret legem: & nouissima mysteria Christi prouideret, & Christum in aduentu suo per fidem reciperet: & veras vuas fidei, & verum vinum colligeret, & faceret &c. Sed totum oppositum fecit. Nam vinea, & synagoga degenerans à lege,& recedens à Deo facta est de vinea Sodomorum, & suburbanis Gomorrræ per odium, & cæcitatem mentis. Et ideo vua C eorum fuit vua fellis,& botrus amarissimus: quando negauerunt Christum: & legem & ꝓphetas mendaces fecerunt,& falsum testimonium contra Christum dixerunt, & amara conuitia,& opprobria inflixerunt. Et vinum eorum fuit tanquàm fel draconum: quando ipsum amaræ morti, & cruci tradiderunt: & ipsi acetum felle mixtum porrexerunt. Acetum autem eorum fuit venenum insanabile obstinationis, & infidelitatis: quod in eis perseuerat: quia est eis insanabile sicut venenum aspidum. Vnde synagoga quasi per omnia facta est similis aspidi. Nam sicut aspis est surda,& cæca: ita synagoga post Christum mansit cæca & surda: quia nec potest nec vult audire veritatem sacræ scipturæ: imo ponit sibi caudam obstinationis in aure dextera ne audiat vocem euangelicã: vt dictũ est psa.57. Item sicut venenum D aspidũ est insanabile: Ita venenũ obstinationis,& odij synagogæ,& peccatum est insanabile vsq; ad iudiciũ. Item eorum damnatio venenata est insanabili, & pœna irremissibilis,& infinibilis,sicut pctm̃ Sodomæ fuit isanabile. Et sic patet quõ Synagoga facta est de vinea Sodomorũ, & de suburbanis Gomorrę: postq̃ negauit, & crucifixit Christũ. Vnde notanter dicit de suburbanis Gomorræ. Nam sicut Sodoma; & Gomorra habebant suburbana.s.vicos,& rura confinia: quæ participabant peccata, & punitionem illarũ ciuitatum: quia cũ ciuitatibus fuerunt punita suburbana:& sic manserunt destructa,& sterilia: Ita pariter oĩa suburbana ipsius Hierusalem quæ cõsenserunt in necẽ Christi:& omnes Iudæi qui manent in eadẽ obstinatione: dicuntur de vinea Sodomorũ:& de subur E banis Gomorræ: quia synagoga cũ suis suburbanis,& sequacibus obstinatis Iudæis dicta est Sodoma & Gomorra.s.cæca & sterilis & bestialis,& damnata: vt patet Isaiæ.1. vbi appellat principes synagogæ principes Somorum propter cæcitatẽ,& obstinationem, & bestialitatẽ. Itẽ sicut Sodoma & Gomorra habuerunt suburbana quæ participarunt pctm̃ eorũ: ita pariter peccatũ cæcitatis, & odij Iudæorũ habuit suburbana peccata. Nã ex illa cęcitate, & odio proruperunt in mendacium,& falsum testimoniũ:& blasphemiã: & homicidium,& infidelitatem, & obstinationẽ,& venenum insanabile odij,& rancoris,quod habent contra Christum,et Christianos. Et ista sunt peccata suburbana illius peccati Iudæorũ: Ideo dicit Moyses. Vi- F nea eorum de vinea Sodomorum,& de suburbanis Gomorræ. Deinde cum dicit,

Nonne hæc abscondita sunt apud me: & signata in thesauris meis?

Mea est ultio & ego retribuam eis in tempore: vt labatur pes eorum.

Iuxta est dies perditionis: & adesse festinant tempora.

Prædicit punitionem peccati supradicti: quæ fuit facta per Titum & exercitum Romanum in destructione secundi templi. Dicit ergo Deus. Nonne hæc scelera supradicta commissa contra Christum, & Messiam condita,& reposita sunt apud me, & bene signata,& sigillata in thesauris meis idest i memoria mea: quæ est arca, thesaurus omnium præte

A præteritorum præsentium, & futurorum: quia noui omnia antequàm fiant? quasi dicat: non oblitus sum iniuriam factam Christo filio meo. Et ideo dico vobis: ꝙ mea est vltio .i. ad me pertinet facere vltionem, & vindictam huius peccati de Iudæis. Et ideo ego retribuam eis pœnam in tempore constituito, sed differo modicum. vt magis labatur pes eorum ad alia scelera. Vnde hoc dicit, quia in illis. 40. annis quos Deus dedit eis ad pœnitentiam, plura scelera commiserunt ad maiorem punitionem & pœnam eorum. Iudęi glossant ly Vt: pro quotiescunq;. hoc est: ego retribuam eis quotienscunq; labatur pes eorum ad peccādum. Vel ly vt potest poni pro licet, idest licet in illis. 40. annis labatur pes eorum ad peccandum: tamen non diù differetur eorum punitio, quia iuxta

B est dies perditionis eorum. Item licet modo concedatur eis potestas vt occidant Christum: tamen iuxta, & propè est dies preditionis eorum. Et tempora festinant, & properāt adesse, idest vt citò fiat, & compleatur eorū destructio, & punitio per Titum, & Romanos. Quia

Iudicabit dominus populum suum: & in seruis suis miserebitur.

: Hoc dicit. Nam qñ Deus statuit mittere Titum, & Vespasianum cum exercitu Romano contra Hierusalem: prius antequàm obsideretur, apparuit Angelus domini: & pręcepit omnibus fidelibus Christianis: vt recederent ab Hierusalem, & fugerent futurum excidum ciuitatis: vt ait Eusebius in. 2. Ecclesiasticæ historiæ. Et sic Christus condemnauit, & puniuit omnes Iudæos obsessos in

C Hierusalem, sed misertus est Christianis, eos monendo vt fugerent illam stragem, & punitionem, sed tota congregatio malorum, & obstinatorum Iudærum mansit, & fuit inclusa, & obsessa in ciuitate. quorum partim fuerunt machinis bellorum in muris interfecti: partim fame cōsumpti: partim gladio in captione trucidati: & cæteri in captiuitatem dispersi. Et ideo subdit. quòd Deus, & quilibet alius.

Videbit quòd infirmata sit manus: & clausi quoque defecerunt: residuique consumpti sunt.

Et dicent: vbi sunt dij eorum in quibus habebant fiduciam?

De quorum victimis comedebant adipes: & bibebant vinum libaminum?

Infirmata, & debilitata sit manus, & potestas illius populi in illa obsidione: & clausi obsessi defecerunt in virtutibus victualibus & in consilio, & omnibus necessariis: & residui consumpti sunt fame, & gladio, & captiuitate. Et tunc Romani videntes Iudæos obsessos, & destitutos à Deo, dicent: vbi sunt dii eorum: scilicet Iudæorum in quibus habebant fiduciam? de quorum victimis, & sacrificiis comedebant adipes, & pinguedinem: & bibebant vinum libaminum, & oblationum? Surgant ergo dii vestri, ò Iudæi, & opitulentur vobis, & protegant vos in hac vestra necessitate: & liberent vos de manibus nostris. D

Et nota, quòd Romani, & gentiles loquebantur secundùm consuetudinem suam. Nam sicut ipsi gētiles colebant plures Deos, quibus offerebant diuersa sacrificia: Ita putabant quod Iudæi colerent plures Deos E propter multitudinem, & diuersitatem sacrificiorum, & holocaustorum, & oblationum, & libaminum. Item putabant quòd dii ciuitatis obsessæ, & captæ pariter vincebantur cum ciuitate à diis exercitus vincentis, & triumphantis. sicut dictum est de diis Troianorum. Secundùm ergo hanc consuetudinem dicebant Romani Iudæis obsessis: vbi sunt Dii eorum: in quibus habebant fidunciam? quasi dicerent, aut dormiunt aut sunt victi. Et maximè hoc dicebant gentes exercitus; eò quòd sentiebant quomodo populus obsessus continuè clamabant ad dominum in templo, & offerebant oblationes, & sacrificia. Et tamen Deus non exudebant eos: sicut dictum est psalmo. 17. Clamauerunt ad dominum nec exaudiuit eos: eò quòd iam erat clausum F cœlum orationibus eorum. Et ideo gentes exercitus habebant causam dicendi: Dii vestri

Surgant: & opitulentur vobis: & in necessitate vos protegant.

Quasi dicerent: fortiores sunt dii Romanorum quàm Iudæorum. Sed ad hoc respondit Deus dicens:

Videte quòd ego sum solus: & non sit alius Deus præter me.

Quasi dicat: vos Romani putatis quòd in Israel & Hierusalem sint plures Dii: & quòd dii vestri sunt fortiores Diis Hierusalem: eò quòd non opitulantur eis: nec protegunt eos in hac necessitate, & obsidione &c. Et ego dico vobis vt videatis &

A & consideretis bene, quod ego sum solus Deus: & non sit alius Deus præter me. Et ideo si vellem liberare istum populũ ego bene possem liberare. Sed ego dimisi eũ propter peccata sua, & sic permisi vt rebellarent contra Romanos: vt venirent contra Hierusalem: & abstuli, & abstraxi auxilium meum, & custodiam Angelorum ab eis: & tradidi eos in manus vestras puniendos. Et sic non gloriemini nec putetis Deos vestros victores: quia ego sum solus Deus: nec est alius Deus præter me: quia dii vestri sunt falsi, & impotentes. Et ideo ego per vos Romanos tanquàm per ministros volui punire istum populum propter peccata sua. Vnde

Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo: & non est qui de manu mea possit eruere.

B Ego occidam istum populum Iudaicum: & viuere faciam populum gentilem per fidem. Et ego percutiam istum populum cæcitate, & liuore: & sanabo populum gentilem à peccato. Et non est aliquis qui possit eruere se, nec aliquem alium de mauu mea. Item quosdam de isto populo occidam per peccatum: & quosdam eorum faciam viuere per fidem, & gratiam: sicut fuerunt Apostoli: & etiam multi qui quotidie conuertentur. Et quosdam ego percutiam cæcitate. Et quosdam sanabo per Baptismum, & pœnitentia. Et sic nemo potest eruere de manu mea quẽ ego punio. Quapropter ego sum qui punio istum populum: & non dii gentium sicut vos putatis. Et ideo ego Deus

Leuabo ad cælum manum meam, & dicam: viuo ego in æternum.

C *Si acuero vt fulgur gladium meum: & arripuerit iudicium manus mea.*

Reddam vltionem hostibus meis: & his qui oderunt me retribuam.

Inebriabo sagittas meas sanguine: & gladius meus deuorabit carnes.

De cruore occisorum: & de captiuitate nudati inimicorum capitis.

Leuabo manum meam in cœlum .i. cũ iureiurando dicam. Viuo ego in æternum, id est sicut viuo ego in æternum: ita sententia mea contra populum Iudaicum est immobilis, & stabilis, & firma. Quod si acuero (& ponitur si pro quando) .i. quando ego acuero gladium sententiæ meæ vt fulgur contra Iudæos: & manus mea arripuerit iudiciũ.i. proposuerit, & decreuerit iudicare eos & punire: tunc reddam vltionem, & vindictam hostibus meis Iudæis qui me crucifixerunt. Et retribuam vicem his qui oderunt, & negarunt me. Et inebriabo saggitas meas .i. Romanos sanguine Iudæorum. Et gladius meus deuorabit carnes eorum in excidio Hierusalem. Et inebriabo, & satiabo saggittas, & gladios meos de cruore inimicorum occisorum, & captiuitate capitis nudati, & abscissi, & captiuitate templi nudati, & expolitati. Vnde Iudæi glossant: de captiuitate nudati.i. capitum abscissorum: ponendo singulare pro plurali: vt sæpe fit in scriptura. Vnde capita abscissa dicuntur nudata, & expoliata, & separata à corpore. Et sic de cruore iugulatorum, & capitũ abscissorum Romani satiarunt gladios suos. D

Laudate gentes popolum eius: quia sanguinem suorum vlciscetur. B

Et vindictam retribues in hostes, & propitius erit terræ populi sui.

Hæc est tertia pars principalis: in qua prędicit conuersionem populi gentilis ad Christum, & eius Ecclesiam. Vnde post quàm superius prędixit finalem destructionem illius templi, & reprobationem illius populi: quia post prædicationem Euangelii ipsa synagoga iam non amplius fuit de vinea domini: sed de vinea Sodomorum, & de suburbanis Gomorræ, & Diaboli: Ideo Deus voluit sustinere populum gentilem, & vocare ad Ecclesiam: vt ex conuersis de populo gentili cum Apostolis, & cõuersis de Iudaismo fieret vna Ecclesia. Et quia populus gentilis qui ante abominatur Deum cum populo suo: post conuersionem laudauit Deum, & populum eius: Ideo conuersus Moyses ad populum gentilem: dicit, ò gentes laudate vos populũ Dei qui remanent conuersus de Iudaismo: postquàm populus Iudaicus reprobatus est: quia ex populo Dei factus est populo, & vinea Sodomorum. In Hebræo habetur. Exultate gentes in populo eius. Translatio 70. habet: Letamini gentes cum plebe. Et ita allegat hunc textum Apostolus ad Rom. 15. Et sic litera est magis clara ad propositũ. vnde dicit Moyses. Postquàm synagoga recessit, & est reprobata à populo Dei: ergo vos gentes venite ad fidem Christi. & lætamini cum plebe eius: & gaudete de beneficio redemptionis, et gratiæ sacramentorũ, postquàm Iudei indignos se fecerunt. Quia Xps vlciscetur, & uindicabit sanguinem seruorum F

suorum

A suorum, scilicet Stephani, & Iacobi, & aliorum. quem Iudæi effuderunt. Et etiam retribuet uindictam in hostes Tyrannos, & reges paganorum qui persecuti sunt Ecclesiam, & effuderunt sanguinem martyrum: & finaliter Christus erit propitius terræ populi sui, id est totius Ecclesiæ toto orbe diffusæ: quia finaliter Iudæis trucidatis, & captis, & subiectis, & dispersis, & Tyrannis, & infidelibus extirpatis, & correctis: Deus prosperabit Ecclesiam suam, quod impletum est per cōuersionem Constantini. Ex supradictis patet, qualiter doctrina Moysi in hoc cantico non solùm fuit moralis: & exhortatoria, & comminatoria: sed etiam prophetica, prænuncians gesta futura in illo populo. Et sic Moyses fuit uerè propheta in hoc cantico. Et nō solum habuit spiritum simplicem prophetiæ prædicens solùm uentura in illo populo: ut
B glossant Iudæi, & quidam catholici hoc canticum, vsque ad captiuitatem Babiloniæ inclusiuè, & liberationem eius: sed habuit duplicem spiritum prophetiæ per quē sua prophetia se extendit usque ad Christum, & Ecclesiam per destructionem secundi templi, & ciuitatis, & electionem, & substitutionem populi gentilis in Ecclesia, & populo Dei. Vnde manifestè prædicit Moyses destructionem primi templi, & ciuitatis, & captiuitatem factam per Chaldæos propter peccatū idololatriæ, & ingratitudinis: ut patet ab illo loco. Peccauerunt, & non filii eius: usque ad illum. Et dixi vbi nam sunt. Secundò prædicit destructionem secundi templi: & ciuitatis propter aliud peccatum grauius primò: quòd uinea illius populi facta est de uinea
C Sodomorum: & suburbanis Gomorræ propter cœcitatem, & amarissimum odium: & uenenum peccati eorum factum est insanabile & irremissibile. quod nō potuit esse aliud in secūdò templo nisi negatio, & mors Christi ut manifestè patet ab illo loco. Et dixi ubinam sunt: usque ad illum locum. Laudate gentes populum eius: Vnde post destructionem primi templi: & tempus captiuitatis Babylonicæ prædicitur reuocatio eorū, & prorogatio status illius populi: ne inimici superbirent: & ut ipsi Iudæi saperent, & intelligerent & prouiderent nouissima mysteria de Christo, & Ecclesia in lege, & prophetis promissa, & prænunciata. Sed post destructionē
D secundi templi, & ciuitatis factam per Romanos: non promittitur: nec prædicatur relaxatio huius captiuitatis in qua perseuerant: nec prædicitur reædificatio templi, & ciuitatis. Sed prædicitur substitutio populi gentilis. Et vocantur gentiles vt ueniant ad Ecclesiam ad laudandum Deum cum Apostolis: & recipiatur cum eis ad Ecclesiam, gaudeant de beneficio redemptionis: sicut fuit prophetatum Zacha. 7. circa finem. vbi
E dicitur: quòd uenient populi multi, & gentes robustæ ad quærendum dominum exercituum, in Hierusalem, & deprecādam faciem domini. Et in diebus illis apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium: & apprehendent fimbriam uiri Iudæi dicentes. Ibimus vobiscum. Audiuimus enim: quòd Deus vobiscum est. Quod fuit impletum quando gentiles videntes signa, & miracula, & doctrinam Apostolorum spontè, & cum gaudio quæsierunt, & petierunt recipi in Ecclesiam Christi cum conuersis de Iudaismo: synagoga reprobata, & abdicata. Vnde de conuersione, & substitutione populi gentilis patet per totum discursum legis, & prophetarum. Et hoc voluit dicere Moyses: cum concludit. Laudate gentes populum eius &c.
F

Finitur expositio Canticorum ferialium edita per longè Reuerendum Dominum Iacobum Parem de Valentia Episcopum Christopolitanum.

A EIVSDEM IN CANTICVM D
VIRGINIS MARIAE PRAEFATIO.

Ex Hispanorum regum illustri propagine nobilissimæ filiæ, ac dilectissimæ dominæ Elisabeth de Billena abbatissæ sacri monasterij sanctæ Trinitatis vrbis Valentiæ: Iacobus Perem Episcopus Christopolitanus in filio virginis salutem.

INGENTI cum affectu orasti sæpenumero imbecillitatem meã Domina dilectissima: ut qui commentarios in Psalmos Dauid quondam ediderã, & Cantica ferialia, simul cũ cãtico Ambrosii & Aug. non multò post tẽpore exposuerã: Nũc aũt ad canticũ Virginis exponendũ animũ appellere non ne garem. Indignũ.n.ac reprehensibile existimabas: si inter tot labores mihi dudũ assumptos, cãticum E
B tantę virginis maneret omissum. Addebas præterea: ne in illius laudibus explicãdis calamo parcerẽ. Et ne prolixitatis metu: aut quouis alio sinistro respectu: cũcta eius priuilegia: dignitatesq; à Deo ei dẽ largitas silẽtio paterer pertransire. Et hoc vt habeãt, quæ in tuo sacro collegio tecũ Domino seruiunt virgines & filiæ: vnde in laudibus virginis die noctuq; contẽplentur. Quod quidẽ opus tàm arduũ, & inextricabile mihi aggrediendũ perdifficilè existimaui. Hoc est.n.illud psalteriũ Decachordum, quod Dauid in suis psalmis in persona virginis Mariæ, & totius Ecclesiæ sæpenumerò cantandũ pollicceretur. Quod quidẽ canticũ ipsa intemerata virgo, afflata spiritu sancto, decẽ breuibus versibus absoluit, & decãtauit. Quis ergo dignè cogitare queat huius cantici inaccessibilẽ profunditatẽ, in quo nõ solùm cũcta mysteria ac promissiones patriarcharũ, & vaticinia prophetarũ fuisse cõpleta in Christo dignoscuntur: verumetiã tota veritas euangelica breui sermone reseratur? Aut quis denique tantæ virginis laudum im- E
C mensitatẽ poterit humanis verbis explicare: & tot beneficia ipsi à Deo collata paruo libro conscribere: quæ illum suo virgineo gremio meruit gestare: cui angeli seruiunt. Dæmones contremiscunt: cœli parent: & muta obediunt elementa? Quid ergo dicam pauper ingenio: egens eloquio: præsertim cum mihi ægritudine oculorum pergrauato non modò calami officio uti non conceditur: verumetiã legendi facultatẽ liberã videã denegari? Verumtamẽ tantæ virginis deuotione cõpulsus: & ea, quã erga me semper gessisti charitate conuictus; tuis deuotis exhortationibus satisfacere: & prout mihi desuper fuerit cõdonatũ obedire conabor. Et quid sibi velit virgo Maria in hoc altissimo cantico, superno semper fretus auxilio, & tuis tuarumq; filiarum orationibus præmunitus: perscrutari tentabo. Tandem autem ad virginis filium mea verba conuertens: simul cum eadem virgine tympanistria nostra hoc psalterium decem chordarum canere incipiam.

Canticum

A

CANTICVM VIRGINIS MARIAE.

Magnificat anima mea dominum. Huic cantico præponitur talis titulus.s. Canticum virginis Mariæ. eo quia ipsa ipsum edidit: & primo cãtauit: sicut dictu est. Sed qa totũ istud canticum, & eius sñia, & intelligẽtia fundaĩ in verbis An. Gabrielis qñ salutauit uirginẽ Mariã ĩ incarnatione filii Dei:& ĩ verbis Elizabet, qñ Maria salutauit eã: iõ ad cõsequẽdã intelligẽtiã huius cãtici necessãtio est phabẽda ĩtelligentia illorũ uerborũ. Et iõ anteq̃ ueniam' ad B expositionẽ, & diuisionẽ huius cãtici, breuiter pcurremus dicta Angeli, & Elizabeth Lucæ.j. Vñ ait Lucas Euẽgelista. q ĩ mense sexto post cõceptionẽ Ioanis Baptistæ, missus ẽ Angelus Gabriel à Deo ĩ ciuitatẽ Galileę: cui nomẽ Nazareth ad virginẽ desponsatã viro: cui nomẽ erat Ioseph de domo Da. & nomẽ uirginis Mriia. In quibus verbis verificãtur dicta Prophetarũ: q Xps ex virgine erat nasciturus: prout pdixerat Is.7. Ecce virgo cõcipiet, & pariet filiũ &c. Et etiam verificantur promissiones Patriarcharum: quòd Christus erat nasciturus ex Dauid: & per consequens de tribu Iuda, & de genere Iacob, & Abrahæ, secundum carnem: sicut eis fuerat promissus. Et ideo subdit Lucas, quòd Gabriel ingressus ad uirginẽ Mariam explicauit suã legationem ex parte dei C dicens. Aue gratia plena: dñs tecum. Benedicta tu in mulieribus. In qua quidẽ legatione & ĩ quib' verbis, quatuor bona, noua, & magna beneficia annũciat Angelus. Primò virgini Mariæ, & ex cõsequẽti toti gñi hũano annunciat vniuersalem redemptionẽ, & salutẽ gñis hũani, cũ ait Aue. Secũdò annũciat plenitudinẽ gratię quã primò consecuta ẽ Maria, & exinde tota Ecclesia, cũ ait. Gratia plena. Tertiò annũciat aduentũ filij Dei ĩ eius vterum, & exinde in totam Ecclesiam: cum subdit. Dñs tecum. Quartò annũciat benedictionem, & dignitatẽ Mariæ super omnes mulieres: cum subdit. Benedicta tu in mulieribus. Ad quorum intellectum est notãdnm, quòd quatuor mala incurrerunt primi parentes ex transgressione præcepti Dei in esu cibi prohibiti. Primò incurrerunt mortem corporis, & animæ. Secundò iram, & indignationem Dei. Tertiò exiliũ. Quartò Eua specialiter cũ omnibus mulieribus incurrit maledictionem ærumnarum, & miseriæ in conceptibus, & partibus suis. Quæ omnia quatuor mala fuerũt denũciata in sñia data patris parẽtibus: quãdo Angelus eiecit eos de terrestri paradiso. Vnde tũc annũciata fuit eis mors quando Deus dixit Adæ. Puluis es & in puluerem reuerteris. Et tunc fuit annũciata ira Dei contra eos: quando se nouerũt nudos ab omni gratia: & audierunt uocẽ furibundam Dei deambulantis ad aurã post meridiẽ: in qua voce timuerũt, & se abscõderunt à facie Dei cognoscentes se iram, & indignationem Dei incurrisse. Item tunc fuit annũciata Euæ, & omnibus mulieribus specialis maledictio: cum dixit ei: multiplicabo E ærũnas tuas &c. Sed tũc fuit eis annunciatũ perpetuũ exiliũ, & separatio à Deo: qñ eiecti sunt de paradiso, & in hãc vallẽ lachrymarũ emissi, & relegati. Sed oĩa supradicta quatuor mala fuerunt annũciata primis parẽtibus à Deo per Angelũ tãquã p substantiã mediã: vt inquit Aug. Iõ p Angelũ voluit Deus annunciare virgini Mariæ in hac legatione absolutionẽ generalẽ factam per Christum ab illis quatuor malis supradictis. Nam primò sicut Angelus primis parentibus annunciauit morte corporis, & animæ: ita per oppositum nunc annunciat Mariæ vitam & salutẽ: & per cõsequẽs absolutionẽ à morte: cũ dixit ei. Aue. i. salue: & salus sit tibi, & toti gñi humano. Vnde salus idẽ est quod vita integra sine defectu cõtra oẽm morbũ, & mortẽ: sicut dictum est in expositione psal. 8. & dicetur infra. Item secũdò illis Angelus denũciauit irã, & indignationẽ: sed Mariæ annũciat gratiam: & per consequẽs absolutionẽ ab illa ira: cum subdit. Gratia plena. Itẽ tertiò illis denunciauit perpetuũ exiliũ à facie dñi: sed Mariæ annunciant reconciliationem, & reunionem Dei ad nos: & per consequẽs reuocationem ab exilio: cũ subdit. Dñs tecũ. Item quartò illis denũciauit maledictionẽ: & specialiter ipsi Euæ cum omnibus mulieribus: sed Mariæ annunciat benedictionẽ super omnes mulieres: & per cõsequens annũciat ipsi præseruationem, & exẽptionẽ ab oĩbus maledictionibus, & ærũnis sup omnes mulieres. cum suadit, Benedicta tu in mulierib. Et iõ virgo Maria uidẽs, q ista salutatio

A & annunciatio erat totaliter contraria denunciationi & sententiæ datæ primis parentib⁹: hinc est ꝙ turbata est in sermone eius: & cogitabat qualis esset ista salutatio. i. cogitando istam nouam salutationem contrariã denunciationi factæ primis parentibus: turbata est in sermone eius non valens reddere respõsum Angelo suæ legationis. Sed tũc Angelus videns ipsam turbatã præ cogitatione ait ei. Ne timeas Maria: inuenisti. n. gratiam apud Deũ &c. In quibus verbis nil aliud fecit Angelus: nisi ꝙ sub verbis claris: & manifestis explicat supradicta quatuor mysteria: q̃ supradixerat implicitè quasi sub verbis obscuris. Vñ ait. Ne timeas Ma. i. ne timeas istã salutationem esse fictam, & uanam aut fraudulentã, qa à Deo tibi missus sum. Et ne mireris quia dixi tibi grã plena: quia tu præ cæ-

B teris inuenisti gratiã apud Deũ: qa non solũ gratiã gratificæ vnionis cũ Deo sed etiã maternalis unionis. Et iõ non mireris quia dixi Dñs tecũ. Nã licèt Deus cum cæteris sit per vnionẽ gratificã: tñ tecũ erit per vnionẽ gratificam, & maternã. Et sic tecũ erit nõ solũ ꝑ gratiam in mente, sed ẽt per incarnationẽ in ventre. Nã ecce concipies in vtero, & paries filiũ. Et quia iste filius tuus debet saluare totũ populũ suũ à pctĩs eorum: & afferre salutẽ toti generi humano: iõ vocabis nomen eius Iesum: quod interpretatur saluator, & dator vitæ, & extinctor mortis, & miseriæ. Et iõ ne mireris ꝙ dixi tibi Aue. i. salue: quia tibi annuncio salutem quã iste filius tuus Iesus affert toti mundo. Nã hoc nomẽ Iesus. i. saluator est nomen potentiæ, & sapientiæ, & iustitiæ, & mĩæ. q̃ quidẽ quatuor soli Deo conueniũt. Et iõ hic filius tuus Iesus erit maximus in potẽtia iuxta proprietatẽ sui noĩs, & filius naturalis altissimi vocabit: & per cõsequens erit Deus. qa istud nomen Iesus soli Deo, & filio Dei cõuenit ꝑꝑ supradictas quatuor proprietates quas cõprehẽdit hoc nomẽ Iesus. i. saluator. vt dictũ est psal. 8. & dicetur infra. Et quia iste Iesus ẽ verus filius naturalis Dei patris: iõ dñs pr̃ dabit ei sedẽ Dauid prĩs sui. Et regnabit in domo Iacob in ęternũ, & regni eius nõ erit finis. Ad cuius intellectum est notandũ: ꝙ Xp̃s ẽ filius Dei naturalis: sed nõ carnalis. Et est filius virginis naturalis, & carnalis. & est filius Dauid nõ naturalis: sed carnalis. i. secundũ carnẽ. Et sic etiã est filius ipsius Iacob Abrahæ, & ipsius Adã, inquantũ ab eis descendit, & fuit eis promissus ſm carnẽ. Et iõ est iterũ aduertendum: ꝙ duplex

D regnum fuit promissum ipsi Dauid. s. vnum tẽporale: qđ iã possidebat, & fuit promissum eius successoribus ꝑ Salomonẽ, & suos posteros: tñ quantũ nõ deuiarẽ à ꝓceptis, & lege Dei. Et sic perseuerauit illũ regnũ temporale vsq; ad captiuitatẽ Babylonis: sed per figurã illius promisit ipsi regnũ spirituale, & cæleste ꝑ Christũ filium suum futurum secundũ carnẽ: eò ꝙ gñatio Dauid sedm carnem ꝓducta est vsque ad virginem Mariam: de qua natus est Iesus rex æternus: q obtinuit sedem regni æterni tanq̃ hęres Dei prĩs, cuius ẽ filius nãlis. Et iõ sedes regni æterni dr̃ sedes Dauid prĩs Xp̃i: quantũ fuit ipsi i Xp̃o, & per Xp̃m promissa 2. Regũ. 7. cum dixit dominus ipsi Dauid. Cũ completi fuerint dies tui, & dormieris cũ patribus tuis: suscitabo semẽ tuum post te: quod egredietur de vtero tuo, & fir-

E mabo regnũ eius: ipse ædificabit mihi domũ nomini meo, & stabiliam regnũ eius usq; in sempiternũ. Ego ero ei in patrẽ, & ipse erit mihi in filiũ &c. Nũc aũt manifestũ est ꝙ ista verba non possunt intelligi præcisè de Salomone: qa Salomõ anteq̃ Dauid dormiret cũ patribus suis: iam fuerat suscitatus ad vitam & in regnũ. Et eius regnũ nõ fuit æternũ, sed tpale, & in breui diuisum, & finaliter destructũ. Et Salomon licèt fuerit filius Dauid, tñ nõ filius Dei. Et iõ ista promissio regni æterni facta est in Christo, qui fuit filius Dei naturalis, & filius Dauid ſm carnẽ, q ꝑ multos annos post mortẽ Dauid de vtero virginis Mariæ fuit suscitatus, & cõceptus opere spũs sc̃ti. Quæ quidẽ Maria preueniebat ex vtero & generatione Dauid naturaliter, & carnaliter opere Adã, & naturali generatione. & sic

F secũdũ oẽs ꝓphetas Christus dicit filius Dauid, & regnũ eius æternũ, dicitur regnũ Dauid, vt patet Hiere. 22. & 33. & Ezec. 44. &c. Et ad istũ intellectũ dixit Angelus Mariæ, ꝙ dñs pater dabit Christo sedem Dauid patris sui. i. sedẽ regni æterni ipsi Dauid in Christo promissam psal. 131. dicens. Iurauit dominus Dauid veritatem, & nõ frustrabitur eũ, de fructu ventris tui ponã super sedem tuã. Sed quia istud regnum æternum nõ solũ fuit ꝓmissum ipsi Dauid ꝑ Christum, sed etiã ipsi Iacob. Gene. 28. & maximẽ 49. cum dixit. Nõ auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium &c. Ex quibus patet ꝙ regnum Christi promissum ip-

A si Iacob non erat præcisè pro filiis secũdùm carnẽ:sed ꝑ filiis Iacob seu Israel sẽdm spm̃ & promissionẽ in Xp̃o regnandis: cuiusmodi fuerunt nõ solũ Iudæi:sed et gẽtiles ad fidẽ ven turi.Et iõ subdit Angelus:ꝙ iste Iesus filius Dei,Mariæ, & Dauid regnabit ĩ æternũ ĩ Ecclesia,q̃ ẽ vera domus Iacob & Israel. Sed quia ista Ecclesia militãs est via ad triũphãtẽ,& æternificat per illã,& in illa:iõ subdit.Et regni eius non erit finis.Sed q̃a virgo Maria vouerat virginitatẽ absolutè absq; aliqua conditione, & cum tali & sub tali voto fuerat cõiuncta cõiugio ipsi Iosepho, vt infra patebit,iõ dixit ad Angelum.Q̃uo fiet istud: qm̃ virũ nõ cognosco,nec cognoscere itẽdo: cum sim alligata voto virginitatis &c.Q̃m nõ solum iũcta viro Ioseph ad ꝓcreãdã ꝓlẽ: sed ad solũ mutuum obsequiũ semper intacta,&

B inuiolata virginitate. Et tunc respondens Angelus dixit ei.Spũs sctũs supueniet in te,& virtus altissimi obũbrabit tibi.Ideoque quod nascetur ex te sctũ, vocabitur filius Dei. Ad quorũ verborũ intelligẽtiã est aduertẽdũ,ꝙ quatuor incõpatibilia videbat Mariã sẽdm naturã in hoc mysterio ex verbis Angeli.Primũ,ꝙ posset cõcipere nõ uiolato voto virginitatis,& posset habere ꝓlẽ. Secũdũ, ꝙ simul posset esse virgo & fœcũda, & mater.s.ꝙ fœtus posset sibi afferre fœcũditatẽ non auferendo virginitatẽ, & econuerso.Tertiũ,ꝙ ipsa posset habere prolẽ non de Ioseph absque eius iniuria. Quartum q̃uo illud germẽ cõceptum sub tali coniugio,& nõ de Iosehp,posset esse non adulterinum, nec per consequens maledictũ in lege . Hinc dixit q̃uo fiet istud &c.Et ideo Angelus remo

C uet hanc dubitationem,declarando modum huius ineffabilis mysterij incarnationis:ostẽdens ꝙ licèt ista quatuor sint incõpossibilia & incõpatibilia secundũ naturã apud homines:tñ ista per gratiã sunt cõpatibilia & cõpossibilia apud Deũ.Nam si talis gñatio fuisset facta naturaliter ex semine viri:non potuisset fieri absque illa quadruplici iniuria.s. absque violatione voti : & absque corruptione uirginitatis,& absq; iiuria ipsius Iosephi cõiungis virginis, & absq; maledictione adulterina germinis cõcepti . Sed eo modo quo facta ẽ ista benedicta ĩcarnatio:nullũ supradictorum inconuenientiũ fuit secutũ.Et iõ ait Angelus:spũs sctũs superueniet ĩ te & uirtus altissimi obũbrabit tibi. Vñ nõ interueniẽte adulterio tollitur iiuria ipsius Iosephi & sacramẽti cõiugij,& maledictio adulteria:

D sed interueniente solo spiritu sancto tollitur violatio voti:& corruptio virginitatis,& tollitur generalis sententia, & obligatio facta ĩ Adamo.Et ideo tale germẽ fuit naturaliter liberum,& sanctum:non solùm à maledictione adulterina:sed etiàm ab obligatione Adã naturaliter liberum. Et ratione operationis spiritus sancti etiã dicitur naturaliter sctm̃ omnia sanctificans.Et dicitur filius Dei. Primò ratione spiritus formantis,qui est virtus patris. Secundò ratione vnionis ꝑsonaliter verbi qui est filius naturalis patris.Dicit ergo Angelus:ò Maria tu dubitas de modo huius sacratissimę conceptionis:ne sit cum iniuria tui voti virginitatis, & cum iniuria fidei cõiugalis.Et ego dico tibi:ꝙ nulla sequetur iniuria,nec inconueniens:quia ista conceptio non fiet modo humano sed diuino:

E nec fiet opere Adami:sed opere spiritus sancti.Et sic nec derogabit voto:nec virginitati: nec fidei coniugali:Nam ille spiritus, qui in tua creatione,& animatione venit in te:& sãctificauit te per gratiam præseruantẽ te ab omni malo, & confirmantem ĩ omni bono: ille idem spiritus sanctus : qui tunc venit in te ad sanctificandum:nunc superueniet in te ad obumbrandum.Et sicut tunc per illã sanctificationem factam in primo instanti tuæ creationis,& animationis te præseruauit ab omni culpa originali,& veniali,& actuali:ita nunc per istam obumbrationem te ꝑseruabit à violatiõe voti,& à corruptione virginitatis, & ab iniuria fidei cõiugalis . Nam iste spiritus sanctus formabit corpus filij tui in vtero tuo ex puris sanguinib9,& simul creabit in eo anima rationalis omnibus ꝑfectionibus habitualiter ornata.Et sic corpus illud

F simul tempore erit formatum , & animatũ, & per verbum personaliter assumptũ . Et iõ hoc germen sanctum,quod nascet ex te,vocabit filius Dei. Vnde ẽ aduertẽdum, quòd quatuor dicit Angelus:q̃ sunt valde animaduertenda. Nam primò dicit: spiritus sanctus superueniet in te.Secundò dicit:virtus altissimi obumbrauit tibi.Tertiò dicit:ideoq; qđ nascetur ex te sanctum.Quartò,vocabitur filius Dei.Et ideo est videndum de vnoquoq; quia altissima important mysteria.Vñ ꝑ primum quod dicit .s. spiritus sanctus superueniet in te:denotat ꝙ spiritus sanctus iã ante venerat in eam:sed nunc debebat superuenire in eam.nam superuenire præsuponit ante

A te venire. per quod denotatur, ꝙ spiritus sanctus iam venerat in Mariam in primo instanti suæ creationis, & animationis, q̄a illa sanctissima anima simul fuit creata, & sanctificata, & corpori infusa. quæ quidem sanctificatio in gratia præseruauit eam ab omni malo, & peccato tam originali, q̄ actuali, & veniali, & confirmauit in omni bono: sicut dictum ē in expositione psal. xlv. & clarius dicetur infra. Itē secundo dicit, ꝙ virt⁹ altissimi obumbrabit tibi. vnde dicit Augu. Virtus altissimi non solùm obumbrauit ipsi vētrem: sed etiā mentem. Vnde est aduertendum, ꝙ sicut illa sāctificatio facta in creatione, & animatione virginis non solùm sanctificauit animā: sed etiam corpus, & carnem, in ea fomitem penit⁹ extinguendo aut ligando. Et per consequens nulla fuit vnquàm lucta, nec pugna carnis aduersus spiritum. Et per consequens

B sicut per illam sanctificationē fuit præseruata ab originali culpa: ita ēt ab actuali, & veniali. quia sicut aīa non potuit infici à carne in sua creatione, & infusione, & animatione per culpā originalē: ita postea īuita volūtas nec potuit contaminari, nec vinci à fomite concupiscentiæ carnis: quia iam erat extinctus aut ligatus. Et sic nullā potuit facere pugnam. Ita ergo pariter sicut virtus spiritus. s. sanctificauit corpus, & animam virginis simul ī illa sanctificatione præseruando eā ab oī culpa tàm originali quàm actuali, & veniali: Ita pariter qñ spiritus sanctus superuenit, & iterum venit super eā in sua annunciatione: obumbrauit ipsi nō solū uentrē: sed etiā mētē: Et fecit duos effectus. Nam obūbrādo ventrē formauit corpus Christi ex puris sāguinibus eius præter omnem viri cōcursum

C aut cōmertium: & sic præseruauit eā à violatione voti, & corruptione virginitatis mētis, & corporis: & ab omni iniuria maritali, & coniugali excusando omne adulterium. Sed quia nō solū virtus spiritus sancti obūbrauit ventrē: sed ēt mente virginis: iō pter effectū quem fecit in ventre virginis fecit aliū effectum ī eius mente, & anima. Nā intūs illustrauit, & eleuauit, & sublimauit illā animam: ꝙ reddidit itellectum purgatum ab omni ignorātia: vt posset penetrare cœlestia: & itelligere oēs sacras scripturas ad verū sensū euāgelicū, & sic dedit ipsi spiritū propheticū, & euangelicū: & facta est prophetissa simul, & Euangelista: ut patebit in hoc catico: qa simul pphetauit de futuro, & euāgelizauit de præsenti. Et ad hunc intellectum dicit Damascenus: quòd spiritus sanctus superuenit in Mariā purgans eam. quod non est intelligēdū ab aliquo peccato: sed ꝙ reddit ipsi intellectum purgatum ad penetrandū ea quæ erāt super naturā. Et sic hab uit itellectum adaptatū, & purgatum: de quo loquitur commentator. iij. de Anima, ad intelligendas substantias separatas &c. Sed vltra hoc habuit spiritū propheticū, & euangelicū: quē fuit adepta ī illa obumbratione spiritus sācti. Et sic patet quō spiritus sanctus superuenit in virginē, & quō spiritus sanctus obumbrauit ipsi non solū vētre: sed ēt mentē. Tertiò autē est aduertēdū pp illud quod ait: Iōq; quod nascetur ex te sanctum. ꝙ nullum germen humanū potest dici naturaliter liberum à peccato, & spm̄ & bn̄dici naturaliter liberū à peccato, & sctm̄ & bn̄dictum pter Xp̄m. Et rō est: nam oē ger-

D mē humanum præter Xp̄m descēdit ab Adā: p libidinosam generationē. vt probat Augu. in iij. de Bap. paruulorū: sed libidinosa generatio fit ex inordinato appetitu, & fomite morbido inflicto in Adam propter peccatū, & trāslatio in oēs posteros p libidinosam generationem. sed inordinatio opponitur sanctitati, & iustitię: quia sanctum dicit bn̄ ordinatū, & iustum, & peccatum dicitur inquantū deuiat ab ordine. Et ideo nullū germe hūanum descendens ab Adamo p naturalem, & libidinosam generationē pōt dici naturaliter liberū à peccato: nec potest dici naturaliter sanctū nec benedictū: quia oēs vt sic descēdunt ex illa inordinata propagine peccati: ut iquit Aug. Sed quia Xp̄s nō descēdit ab Adamo eo mō p naturalē generationē: sed solo ope spiritus sancti: put dictū est: iō solū il-

E lud germē ē naturaliter liberū à pctō, & naturaliter sctm̄, & bn̄dictū. Et iō solus Xp̄s potuit alios liberare, & bn̄dicere, & sanctificare. Et iō virgo Maria nō pōt dici naturaliter libera nec naturaliter sancta: eò ꝙ venit ex illa ppagine & generatiōe peccati ipsius Adā. ut iquit Aug. sed quia i primo istati suæ creationis fuit sanctificata per gratiā Christi, iō pctm̄ naturæ, & maledictio nō potuit trāsire à natura ī personā: ut patebit, & sic nō potest dici naturaliter libera: sed liberata p gratiā vt patebit. Et iō ipsa nec aliquis alius sctūs potuit alios liberare nec sctificare: sed solus Xp̄s q ē inter mortuos liber & sctūs sctorum. Iō dic. Aug. sup Io. ꝙ sol⁹ ille infans innocēs eē potuit, q nō ex ope Adami nat⁹ ē: sed ope

spiri-

A spiritus sancti. Et iõ solus ille agnus innocẽs tollit pctã mũdi. Et sic patet qualiter dupliciter Xps dr germẽ sctm. Primò: qa nõ ex inordinato opere Adami cõceptus est. Et ad hũc intellectũ dicit Angelus. s. loq; qđ nascetur ex te sanctum. i. quia germen qđ nascetur ex te: non erit ex opere Adami: sed opere spiritus sancti: ideo erit germẽ sanctũ. Et sic opus spiritus sancti non solũ excusauit illud germen ab adulterio: sed etiã ab opere Adã fecit liberũ. Et sic facit naturaliter sanctũ sumendo naturã pro generatione non pro natura specifica. Et ex hoc sequitur quartum quod concludit Angelus. s. ꝙ illud germen sctm vocabitur filius Dei. Et hoc dupliciter. Nã primò illud germẽ non est formatũ opere Adam: sed ope spiritus sancti: qui est virtus Dei, ergo nõ erit filius naturalis ipsius Adam: sed filius Dei naturalis. Itẽ illud germen simul fuit formatũ, & filiõ Dei personaliter vnitũ. ergo est

B naturalis filius Dei. Et ideo licèt istud germẽ sctm sit filius Adami ẽm carnẽ tm: tñ nõ ẽm naturã: quia nõ naturaliter ex eo cõceptus est, nec opere Adã: sed opere spiritus sancti. Et iõ principaliter dicitur filius Dei illud sanctum germẽ: qa à filio Dei naturali personaliter assumptũ ẽ. Et sic patet intelligẽtia verborũ Angeli. s. quõ spiritus sanctificauit virginẽ qñ prio venit in eã in sua creatione: eã ab oĩ malo præseruando, & in oĩ bono confirmando. Secundò, qũo superuenit in eã ipsi ventrẽ, & mẽtem obũbrando: & quõ præseruauit eã à violatione voti: & corruptione virginitatis: & ab adulterino fœtu, & ab iniuria coniugali: imo seruauit in ea votum, & virginitatem, & fidẽ cõiugalẽ, & sanctitatẽ prolis

C simul cum fœcunditate. Itẽ tertio patet quõ illud germen fuit naturaliter sanctũ, & liberũ, & benedictũ. Quartò qualiter est naturalis filius Dei. licèt secundũ carnẽ sit filius Dauid, & Adami, &c. Et sic ẽt patet qualiter Angelus absoluit dubitationem, & quæstionem virginis Mariæ. s. qño possunt se cõpati ista quatuor incõpossibilia apud naturã. s. ꝙ ipsa posset cõcipere & parere absque uiolatioui uoti, & corruptione uirginitatis; & absque adulterino fœtu: & iniuria fidei coniugalis. Nã ostẽdit Angelus, ꝙ licèt ista sint incompatibilia; & incõpossibilia apud naturã: tñ sunt possibilia apud Deũ. Et iõ dat ipsi exemplum de Elisabeth naturaliter sterili, & sene: q̃ conceperat Ioãnẽ in senectute sua sexto mẽse añ per hoc ostẽdens non esse impossibile apud Deũ oẽ verbũ, & factum, qđ est impossibile

D apud naturã. Qđ audiẽs Maria dixit: Ecce ancilla dñi fiat mihi secundũ uerbũ tuũ. Et tũc sub tali assensu fidei supuenit spiritus sãctus in eã, & obũbrauit ipsi uentrẽ eo mõ quod dictum est, & cõcepit filiũ Dei sicut dixerat ipsi Angelus. Et obũbrauit, & illustrauit ipsi mẽtem, & fecit eã propheram, & Euangelistã. Et iõ filius Dei qui erat in utero eius, & cõtinuẽ instillabat in eã radios diuinorũ secretorũ: illico mouit eam ur iret ad uisitandã Elisabeth ut sanctificaret Ioannẽ Baptistã in utero matris. Et sic uirgo Maria exurgens inde cum festinatione abijt in montana Iudææ inter Hierusalem, & Bethleem. Et ingressa domum Zachariç salutauit Elisabeth annũciando ipsi salutem, sicut ante Angelus annunciauerat ipsi saluté totius generis humani. Quæ quidem uox salutationis primò puenit usq;

E ad aures Elisabeth: & exinde peruenit usque ad Ioannem existentẽ in eius utero. Et sic illa uox salutationis fuit quoddam instrumentũ, & uehiculũ per qđ Christus ex utero uirginis emisit spiritũ sanctificationis in Ioãnẽ Baptistã. quæ quidẽ sanctificatio mundauit ipm ab originali: & cõfirmauit ipsũ in gra: & accelerauit in eo usum liberi arbitrii: ut cognosceret dominũ suum: put cõiter tenetur. Et iõ illico audita tali uoce exultauit infans in utero Elisabeth. Quæ quidẽ exultatio ut dicunt aliqui: fuit taliter, ꝙ cùm naturaliter fętus habeat faciem uersus dorsum matris: tamen tunc infans conuertir faciem uersus pectora matris, & uersus uirginẽ Mariã amplectẽtẽ ipsam Elisabeth ut ex utero faciliter posset adorare Christũ existẽtẽ in utero uirginis. Er iõ fecit magnũ motũ i utero matris.

F qui quidem motus non fuit cũ dolore, & molestia matris sed cũ gaudio. Et ideo dicitur: ꝙ exultauit infans præ gaudio in utero eius. & tũc repleta spũ sctõ Elisabeth exclamauit uoce magna & dixit. Benedicta tu &c. Ex quo patet, ꝙ prius fuit repletus spũ sctõ infans q̃ mater: quia prius exultauit præ gaudio quã mater, licèt per prius trãsierit uox Mariæ p aures Elisabeth ad infantẽ. Sed hoc nõ est mirũ. Nã radii solares prius transferunt per aerem ad terrã: tamen prius generãt calores in terra q̃ i aere: eõ ꝙ terminãtur ad terrã, & iõ ibi causant uehemẽtẽ calorẽ: sed postea reflexi causant calorẽ i aere: & eodẽ mõ causant lucẽ. Ita pariter sctm ẽ ibi. Nam Xps existẽs in utero Mariæ emisit uirtutem sanctificatiuam

A per vocem eius in Ioannem Baptistam transeuntem per aures Elisabeth vsque ad infantem, sed facta exultatione & sanctificatione in Ioãne Bap. tunc quasi per quãdã reflexionem lumẽ spũs sancti repleuit Elisabeth: & fecit eã prophetã præterito & præsenti, & futuro, secundũ ꝙ de triplici tempore tetigit mẽtem eius. & ideo de præsenti dixit: Benedicta tu inter mulieres. i. super oẽs mulieres: quia tu es, & fuisti, & eris præseruata à maledictione aliarum mulierũ in concipiendo, & gerendo, & pariẽdo filiũ. Sed qa hoc non habuit Mariã per naturã: sed p gratiã filii vltra cõem legẽ, & sniam datã in patris parẽtibus: ideo subdit. Et benedictus fructus vẽtris tui. q. d. ꝙ fructus ventris tui. s. Christus filius incarnatus in vtero tuo: quẽ supernaturaliter cõcepisti, te benedixit per gratiã, & qa ipse

B est naturaliter liber & sctũs & bñdictus: iõ te in tua creatione sanctificauit, & benedixit per gratiã ab omni malo præseruando, & in omni bono confirmando. Sed postea te benedixit, tibi ventrem, & mentẽ obumbrando, & sic ab omni maledictione mulierum te præseruauit. Et nota ꝙ angelus in salutatione dixit. Benedicta tu in mulieribus: eò ꝙ iã erit benedicta per primã sanctificationẽ, sed non dixit, benedictus fructus vẽtris tui: eò ꝙ xp̃s nondũ erat cõceptus vsquequo dixit M. i. ecce ancilla &c. Sed quia hic iã Xp̃s conceptus in vtero virgineo: ideo Elisabeth tanq̃ propheta & ẽt Euangelista de præsenti dicit. Benedictus fructus ventris tui. q. d. oes alii fructus mulierũ fuerunt maledicti per naturam sed fructus ventris tui est benedictus, & sanctus per naturã: iõ potuit te sanctificare, &

C benedicere per gratiã. & quia vidit in spũ ipsa Elisabeth qualiter virgo Maria erat mater Dei, & habebat filiũ Dei in vtero: nõ subdit. Et vnde hoc mihi. i. tãtus honor & gratia, vt mater dñi mei veniat ad me q. d. nõ mereor. Sed ꝙ tu sis mater domini mei: ego pbo. Nã vt pro postq̃ facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, ecce. i. illico & statim exultauit præ gaudio infans in vtero meo, nõ mihi aliquã molestiam nec dolorẽ, sed gaudiũ inferẽdo. Ex quo noui in spiritu prophetico qualiter filius Dei est incarnatus in utero tuo? & noui quõ ipse per uocẽ salutationis tuæ misit virtutem, & gratiã suã ad sanctificãdum filiũ meũ in vtero meo, & iõ dico tibi in spiritu prophetico de præterito ꝙ beata es quæ credidisti ipsi Angelo. Nã credendo verbis eius, & dicendo. Ecce ancilla domini fiat mihi secundũ verbũ tuum: tunc cõcepisti filiũ Dei, & sic etiã dico tibi in spiritu prophetico de futuro: ꝙ beata es & eris: qm̃ perficietur in te q̃ dicta sunt tibi ab Angelo Gabriele. Nã sicut iã sunt aliqua cõpleta ex his quæ tibi dixit, qui iam spũs sctũs superuenit in te, & obumbrauit tibi ventrem, & mentẽ, etiã concedisti &c. ita pariter perficientur in te ea quæ restant, scilicet quia paries filiũ Dei, & uocabis nomen eius Iesum &c. Et si tu es benedicta inter omnes mulieres, & felix & beata inter, & per oẽs generationes. Tũc aũt Ma. audiens verba Elisabeth cõcordare cũ verbis Angeli, ait. Magnificat aia &c. Et exultauit &c. Ex supradictis verbis euãgelicis tã Angeli q̃ Elisabeth pñt recolligi. 18. dignitates, &

E honores, & magna dona, & beneficia quæ virgo Maria recepit à Deo sup oẽs alias puras creaturas. Primò ꝙ ipsa fuit illa uirgo de domo Dauid quæ oĩbus patriarchis, & pphetis fuit in mundo promissa, vt esset mater redẽptoris mũdi. Secũdò ꝙ sicut Euæ primò fuit annũciata dãnatio mortis totius generis humani: Ita Mariæ primò est denunciata uita, & salus, & vniuersalis redemptio. Tertiò, ꝙ sicut primis parẽtibus primò fuit denunciata ira, & indignatio: ita Mariæ primò fuit denũciata gratiæ plenitudo. Quartò. ꝙ sicut primis parentibus fuit annunciatum exiliũ: ita Mariæ uniuersalis recõciliatio. Quintò. ꝙ sicut Euæ primò fuit denunciata maledictio omniũ mulierũ: ita Mariæ fuit annunciata benedictio. Et sic tota maledictio Euæ fuit mutata in benedictionẽ Mariæ. Sextò ꝙ Ma-

F ria meruit cõcipere in suo utero, & parere filium Dei, regem æternum & Imperatorẽ totius uniuersi: de quo locuti sunt omnes patriarchæ, & prophetæ. Septimò. ꝙ Maria nõ cõcepit mõ humano ex opere Adami, sed solo opere spũs scti. Octauò. ꝙ simul cũ uoto uirginitatis seruauit uotũ fidei cõiugalis, & sic uixit sub duplici uoto contrario apud naturam. s. Deo dedicata, & uiro coniugata. Nonò. ꝙ absque uoti uiolatione, & uirginitatis corruptione concepit & peperit. Decimò. ꝙ simul facta est uirgo & fæcunda: quia fæcunditas non ipsi abstulit uirginitatem. Vndecimò. ꝙ absq; læsione fidei coniugalis concepit: nõ de uiro sibi coniugato. Duodecimò, ꝙ germen ex ea conceptũ non solũ fuit liberum ab adulterio: sed etiã ab omni culpa, & peccato naturaliter fuit iter oẽs mortuos &

pecca-

A peccatores liberũ,& ſanctũ.13. ꝙ Maria fa-
cta eſt mater carnalis,& naturalis. & ſic ha-
buit filium cõem cum Deo abſque iniuria
Ioſeph viri ſui.14.ꝙ ſpiritus ſanctus non ſo-
lum obumbrauit ventrem ipſi Mariæ facien
do ipſam matrem Dei, & conſeruando in ea
virginitatem,& fidem coniugalem, & ſancti
tatem prolis : ſed etiam obũbrauit ipſi mẽtẽ
faciendo ipsã prophetã.& Euãgeliſtã. 15. ꝙ
ex humilitate, & obediẽtia meruit cõcipere
filiũ Dei. Et hæc ſunt Mariæ annunciata per
Angelũ. Cæteræ autẽ dignitates fuerũt ipſi
ꝑ Eliſabeth nũciatæ:Et 16. dignitas eſt,ꝙ
poſtq̃ virgo Maria conceperat filiũ Dei,ipſe
exiſtens in eius utero reuelabat latenter ipſi
diuina myſteria : & ſic mouit eam ad uiſitan
dam Eliſabeth. 17.quòd per vocẽ ſalutatio-
nis Mariæ Xp̃s emiſit ſpiritum ſanctificatio-
B nis in Ioannẽ Baptiſtam : qui per reflexionẽ
fecit Eliſabeth prophetã de præſenti,& præ
terito,& futuro.18. ꝙ non ſolũ per Angelũ:
ſed et per Eliſabeth fuit Mariæ annũciatũ ip
ſam eſſe benedictã inter oẽs mulieres: & fru
ctũ,& germẽ ſuũ eſſe bñdictũ, & naturaliter
ſanctũ,& ipſam eſſe matrẽ Dei naturalẽ. Et
ſic Eliſabeth in ſpũ ꝓphetico cõfirmauit oĩa
quę dicta fuerãt ab Angelo.Videns ergo Ma
ria Angelũ, & Eliſabeth cõcordes in ſuis lau
dibus,& auditis ſupradictis dignitatibus ſibi
collatis prorupit in laudem Dei dicens.

MAgnificat anima mea dominũ &c. Ad
cuius intellectum eſt aduertendum. ꝙ
tàm in nouo q̃ in ve.te. non eſt factum canti
cum niſi pro receptione alicuius magni be-
neficii à Deo toti populo collato.Sed eſt dif
ferentia:quia in ve.te. facta ſunt cãtica ꝓ be
C neficiis temporalibus tunc receptis, prout fi
gurabãt, & promittebant beneficia ſpiritua
lia futura in no.te. In nouo aũt te. facta sũt
cantica agẽdo gratias pro beneficiis noſtræ
redẽptionis iam receptæ.quæ quidẽ benefi-
cia fuerũt præfigurata, & promiſſa in ve. te.
Et ſic omnia cantica ve.te.fuerunt figura,&
prophetia cãticorũ no.te. Et ſic primò Moy
ſes cum toto populo cantauit canticũ glorio
ſum pro liberatione Iſrael de Aegypto, &
mari rubro : prout illa liberatio tpali figura
bat vniuerſalẽ redẽptionẽ gñis humani de
ſeruitute peccati,& ptãte Diaboli. Scdò idẽ
Moyſes in fine vitæ cantauit,& fecit canticũ
dicens. Audite cęli quæ loquor.in quo p̄nun
ciat ingratitudinem, & reprobationẽ illius
populi negaturi Xp̃m Meſſiã futurũ.Et præ-
nunciate electionẽ,& cõuerſionẽ populi gen D
tilis ad fidem Chriſti. prout fuit expoſitũ in
illo cantico.Tertiò cantauit canticũ Delbo-
ra cũ Barach ꝓ victoria hita de Cananeis:
eò ꝙ in manu mulieris.ſ.Iael traditus eſt Si-
ſara dux,& princeps exercitus: q̃ perforauit
caput eius cũ clauo tẽtorii : & ipſum interfe
cit:& ideo tota uictoria attributa fuit mulie
ri.vt patet Iudicum.3.quod quidem myſte-
riũ fuit figura : qualiter ſola mulier .ſ. virgo
Maria in virtute Dei debebat triũphare de
antiquo ſerpente eius caput cõterendo: ꝓut
Deus prædixit Gen. 3. Et ſub tali figura Del
bora cum Barach cantauit canticum dicẽs.
Qui ſponte obtuliſtis de Iſrael aias ueſtras
&c.vt patet Iudic.5.Quartò cantauit canti-
cum Anna mater Samuelis. eò quòd poſt lõ
gam ſterilitatem cõceperat Samuelẽ virum
ſanctum:qui reprobatis fratribus, & pellice E
nouerca fuit hæres domus, & dilectus patri.
Et priuato Heli cum filiis ſuis ſacerdotio,&
officio iudicis: translatum eſt ſacerdotiũ,&
iudiciũ ad Samuelem. Per qđ fuit figuratũ
qualiter Xp̃s erat ex virgine Maria naſcitu-
rus:ad quem erat transferendum regnũ, &
ſacerdotiũ,reprobata ſynagoga. prout in il-
lo cantico fuit declaratũ.Quintò cãtauit Da
uid centum quinquaginta cantica ſiue pſ.in
quibus in ſpiritu prædicit totum myſteriũ
noſtræ redemptionis,& oĩa futura myſteria
de Chriſto,& Eccleſia. prout ibi expoſitum
eſt.Sextò cãtauit Salomõ decẽ cantica:in q-
bus ſub metaphora ſpõſæ, & paſtoris, & gre
gis p̄dicit cõceptionẽ,& ſanctificationẽ vir-
ginis Mariæ figuraliter, & literaliter,& ſãcti
ficationẽ tabernaculi Moyſi. Et prædicit my
ſterium incarnationis per fabricã Arcæ. Et F
prædicit uocationẽ populi Iudaici per præ-
dicationem Chriſti, & prædicit mortem, &
paſſionem Chriſti:& eius reſurrectionẽ. Et
prædicit vocationẽ, & cõuerſionẽ populi gẽ
tilis ꝑ prędicationẽ Apoſtolorũ,Et prædicit
ampliationẽ,& dilatationẽ Eccleſiæ per vi-
ctoriã martyrum, & doctrinã ſanctorũ Do-
ctorum.Et prædicit eius proſperitatẽ ꝑ con
uerſionem Conſtantini,prout patebit in ex
poſitione libri cãticorũ Salomonis:ſi Deus
mihi vitã incolumem dederit per interceſſio
nẽ virginis matris ſuæ. Septimò cãtauit Iſa.
cãticum ꝓ noſtra futura redemptione quæ
ſibi fuerat reuelata,dicẽs. Cõfitebor tibi do
mine:quoniam iratus es mihi, & conuerſus
conſolatus es me Iſa. 12. Octauò Ezechias

cantauit

A cantauit canticum: eo q fuit à morte sibi denunciata reuocatus, prout figurabat liberationem generis humani à morte æterna, & reuocationem ab inferno, dicens. Ego dixi in dimidio dierum &c. prout ibi fuit expositum. Nonò cantauit Abacuch cãticum pro liberatione futura generis humani de captiuitate Diaboli: prout sibi fuit reuelatum per liberationem populi Iudaici de captiuitate Babylonis: sicut ibi fuit expositam: Decimò & vltimò cantarunt canticum tres pueri in camino ignis ardentis liberati ab omni læsione, vbi præuiderũt mysteriũ incarnationis & liberationis gñis humani ab igne inferni, prout ibi fuit declaratum. Et sic patet qualiter supradicta decẽ cantica fueruut facta in ve.te. agẽdo grãs p bñficiis tẽporalibus, put pfigurabant & promittebãt, & pphetabãt futura bñficia nostræ redẽptionis
B in no.tes. Et iõ virgo Maria uidẽs q oĩa q̃ erãt scripta in lege & pphetis, & oĩa q̃ antiq cãtauerãt futura in supradictis cãticis, erãt partim cõpleta in se p incarnationẽ filii sui: & cætera erãt in breui cõplẽda: iõ prorũpẽs in laudẽ Dei, iã non cãtat illa cãtica vetera: sed exultans in spũ, agens gratias oĩa illa esse cõpleta: cãtat canticũ euangelicũ, & nouũ dicẽs. Magnificat aĩa mea dñm &c. Et iõ virgo Maria posuit decẽ versus in hoc cantico iuxta numerum decẽ canticorũ ve.tes. Et ex hoc dr̃ psalterium Decachordũ euãgelicum figuratũ p psalteriũ materiale, & propheticũ ve.te. put supradictũ est: Et sic patet triplex cã, vnde mota est virgo Maria ad cantãdum istud canticũ. Primò pp beneficia q̃ specialiter ipsa recepit à Deo: prout ipsi dictum est
C ab Angelo, & Elisabeth. Secundò pp redemptionem totius generis humani de propinquo per Christum faciendam. Tertiò: quia Xp̃s in lege, & pphetis. & supradictis decem cãticis pmissus toti populo Israel, iã erat in suo vtero cõceptus, & receptus p toto Israel. Et iõ tria principaliter facit virgo Maria in hoc cãtico. Nã primò agẽdo grãs laudat, & magnificat Deũ pro beneficiis quæ ipsa singulariter à Deo recepit super oẽs creaturas. Secũdò magnificat Deũ pro generali beneficio redẽptionis, q oẽs generatos, & natos, & totũ genus humanũ recepit per xp̃m. Tertiò magnificat Deum in persona populi Israel: ex quo natus ẽ Iesus s̃m carnem, put Patriarchis, & Prophetis fuerat promissũ 2. ibi. Et mĩa eius à progenie in progenies timẽtibus eũ. 3. ibi. Suscepit Israel puerũ suũ D
Quantũ ad primũ est notandum, q in sacra scriptura quandoq; reperitur qualiter Deus magnificat & sanctificat, & benedicit, & glorificat homines. Et sæpe reperitur qualiter homines magnificãt & sanctificãt, & benedicũt & glorificãt Deũ. Sed aliter & aliter. Nã Deus magnificauit nos ex paruis magnos faciẽdo, & magna dona nobis cõferẽdo. Et sctĩficauit nos sctõs, & iustos faciendo. Et benedixit nos, nobis p sacra vel quouis alio mõ gratiã cõferendo. Et glorificauit nos ĩn celesti gloria collocãdo & suæ gloriæ participes faciendo. Sed nos magnificamus, & sanctificamus, & benedicimus, & glorificamus Deũ: ipsum magnificũ & sctm̃ & benedictũ, & gloriosũ per essentiã pdicãdo, & magnifica opera, & sctã & benedicta quę fecit nobis & eius gloriã cõfitẽdo, & præconizãdo. Et sic ergo E
nos bñdicimus Deũ. Quia prius benedixit nos. Et magnificamus, & sctĩficamus ipm: qa prius nos p grãm magnificauit, & sctĩficauit. Et isto mõ virgo Maria magnificat Deum in hoc cãtico: qa Deus primò eã magnificauit & magnã fecit: ipsi magna dona cõferendo: put dictũ fuit ipsi ab Angelo, & Elisabeth. Scdò est aduertẽdum. q ista 8. se habẽt per ordinẽ. s. reuereri, honorare, laudare, magnificare, glorificare, sanctificare, bñdicere, adorare. Vnde reuereri idem est quod existimare maius bonum in altero quã in seipso. Et sic existimamus hominẽ iustũ, & uirtuosum meliorem nobis: & per cõsequẽs reueremur eũ in corde nostro. Honorare aũt est reuerẽtiã quã de altero in corde habemus ipsi opere exterius iudicare: iõ dicit Cic. q honor est exhibitio reuerẽtię in testimoniũ uirtutis. Aris. aũt 4. Eth. dicit. q honor est prẽmiũ F
uirtutis: & tribuitur bonis & virtuosis. Laudare uero est honoratũ aliis verbis commendare. Magnificare aũt est magnifica opera alicuius cæteris publicè prædicare. Glorificare vero est honoratũ, laudatum, magnificũ semper & ubiq; præconizare. Sanctificare aũt idẽ est qđ sanctitatẽ alterius confiteri: scđm q sctĩtas dicit spẽm modũ, & ordinẽ. Et p cõsequẽs cõtinet ĩ se sapiam, & iustitiã & bonitatẽ, & per consequens mĩam. Et iõ Deũ sctĩficare idẽ ẽ qđ eius sũmã sapiam, & iustitiã, & mĩam, & per consequẽs oĩpotentiã cõfiteri. Bñdicere aũt idẽ est qđ p beneficiis à Deo receptis grãrũ actiones adhibere. Adorare aũt idẽ est qđ reuerẽdũ, honorãdũ,

lauda-

A laudatum magnificatum glorificandum propter eminētiā omnipotentiæ,& sctitatis colere:& oīa bona ipsi tāquā datori soli attribuere,'& omni alia spe, & fiducia postposita se totum illi subiicere,& humiliare. Et iō adoratio præsupponit omnia supradicta. Et sic dicitur latria: quæ soli Deo conuenit. Ex supradictis, & dicendis patet, ꝙ virgo Maria omnia.7.supradicta facit: & per consequens exhibet Deo omnia quæ sunt creaturæ possibilia,& debita facere. Nam primò virgo Maria in hoc cantico magnificat Deum confitendo. & prædicando omnia magna dona quæ sibi, & toti generi humano liberè condonauit.Et sic est dicendum,ꝙ laudat, & honorat & reueretur Deum.Scdō sāctificat Deum dicēdo.Qm̄ potēs est,& sāctum nomē eius. & per cōsequēs benedicit,& glorificat ipsum,

B & magnificat. Tertiò adorat Deum, & colit cultu latriæ se totā Deo humiliando:& subiiciēdo ei oīa bona sibi p Angelū,& Elisabeth nunciata, & oēs honores & dignitates Deo tribuēdo,ut nō in se,sed in Deo salutari suo pro talibus bonis exultādo,&gratias agēdo: cum dicit.Et exultauit &c. Et sic in hac prima parte magnificat, & sanctificat, & colit Deum cultu latriæ. Auditis ergo laudibus, & honoribus,& dignitatibus per AngelūMariæ nunciatis, & per Elisabeth sibi tributis: tunc Maria nō exultauit nec gauisa est in se: sed in Deo salutari suo, à quo oia supradicta bona gratis receperat: & qui eā magnificauerat,& talibus bonis dignificauerat. ideo non magnificat seipsam laudatam, & cōmendatam ab Angelo,&Elisabeth:sed exclamando magnificauit Deum dicens.

C *Magnificat anima mea dominum. Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.*

Quasi dicat ò Elisabeth,tu putas,ꝙ ego gaudeam solū in corde meo,& in meipsa:& magnificem meipsam propter honores,& dignitates quibus me commendasti,& magnificasti.Et ego dico tibi, ꝙ tali commendatione non exultaui in meipsa mihi talia bona ex meritis meæ naturæ tribuendo:nec tali exultatione magnifico meipsam: sed pro talibus bonis receptis spiritus meus exultauit non in me,sed in Deo salutari,& saluatore meo: qui me talibus dignitatibus, & honoribus dignificauit.& ideo nō magnifico meipsam: sed anima mea magnificat dominū: qui me tantis, & tam magnis donis magificauit. Vnde notandum, ꝙ ista est differentia inter superbum, humilem, iustum. Nam superbus cum laudatur, & commendatur ab altero:totus gaudet,& exultat in seipso.Et sic in superbiam elatus seipsum glorificat, & magnificat omnia illa bona sibi attribuendo. D
Sed per oppositum humilis & iustus cū a cæteris laudatur,& commendatur:non exultat nec gaudet in seipso quasi à seipso habeat illa bona:sed gaudet,& exultat in Deo à quo talia bona recepit.Et sic humiliatus non cōmendat nec magnificat seipsum. nec in se nec corā aliis:sed magnificat,& laudat Deū, confitendo nil boni ex se habere,sed omnia bona à Deo recepisse. Et sic Lucifer cū suis, quando se vidit magnum,& nobilem, non exultauit in Deo,sed solum in seipso: & sic nō dilexit se in Deo, sed in seipso. Et sic per B
superbiam elatus contempsit Deū: & legem eius. Sed p oppositū boni Angeli:quia cōsiderates se a Deo taliter creatos: & oia bona à Deo recepisse:ideo primò dilexerūt Deū super omnia,& ex consequēti dilexerūt se in Deo. Et sic nō exultauerūt in se, sed in Deo creatore eorū.Et ideo illi ceciderunt miseri per superbiam: & isti manserunt beati propter humilitatem, & magnificarunt Deum: sicut dictum fuit in expositione psal. 81. & in expositione super. Te Deū laudamus. Ita ergo pariter uirgo Maria i talibus laudibus non fuit glorificata, nec exultauit in seipsa, sed in deo salutari suo, nec ex tali exultatione magnificauit seipsam:sed Deū,dicēs.Magnificat anima mea dominum. q.d. non magnifico meipsam:sed Deum &c. Et non solū vox mea magnificatDeū:sed tota aīa mea cū F
omnibus suis viribus,& potentiis. Et sic magnifico Deum ex toto corde, & ex tota mente,&ex tota anima cum omnibus viribus suis. Et in talibus laudibus mihi dictis non exultauit solū uox mea cū toto corpore. sed principaliter exultauit spiritus meus: & nō in me: sed in Deo salutari meo.Et sic ex tali interiori exultatione anima prorupit ad magnificandum Deum per vocem. Et sic patet qualiter exultatio spūs,& magnificatio ipsius interior præcessit uocem, & magnificationem vocalem: Nam prius Maria magnificat Deū spū quā voce. quia prius exultauit spūs eius in saluatori suo.Et notāter dicit.Exultauit spūs meus in salutari meo. Nam sub tali ratione.s.sub ratione saluatoris exultauit in Deo.Nā sicut Deus inquātū Deus ops creauit,& gubernat mūdū:ita inquantū saluator

uenit

A venit in carnem ad recreandum, & restaurandum, & saluandum hominum: qui propter peccatum perierat. vt patet Mat. 9. & Luc. 9. Et iō vocatū est nomē eius Iesus: eò q̄ saluauit populū suum à peccatis eorū. vt patet Mat. 1. Et p consequens sub rōne saluatoris accepit carnem ex virgine: & eā magnis donis, & dignitatibus magnificauit, & dignificauit. & sic redēptio nostra fuit causa exaltationis, & per consequens exultationis uirginis Mariç, ut cōiter tenetur. Vtrumq; ergo volens exprimere, ait. Et exultauit spiritus meus in Deo. s. creatore: & salutari meo. s. redemptore: quia vt sic magnificauit me: & iō tan q̄ creatorē, & redēptorē magnifico ipsū.

Quia respexit humilitatem ancillæ suæ &c.

Hæc est tertia chorda huius psalterii virginalis. B Quia eo dicitur psalterium Dechacordum. i. decem chordarum, quia cōtinet decē chordas. i. decem versus concordes in sententia. Nam sicut in cithara, & psalterio materiali sēper media chorda concordat cū præcedenti, & sequenti in harmonia uocum: quia secunda est perfectio primæ, & principiū sequēris. Ita pariter in hoc psalterio virginali & spūali: vnus versus cōcordat cū præcedēti & subsequenti, in sententia, & sic quia prima particula huius versus concordat cum duobus versibus præcedentibus: & cum particula sequenti eiusdem versus: ideo potest ordinari in expositione, & construĉtione cum duobus versibus præcedentibus, & cū particula sequēti: eò q̄ humilitas virginis fuit cā quare exultauit in Deo salutari suo, & nō in seipsa: & per cōsequēs fuit cā quare oēs gñationes dicēt eā beatā. vt patebit. Et iō pp primū C est aduertendū: q̄ sicut superbia est initiū oīs pctī, & oīm pctōrum, & malorū: ita humilitas est principiū, & radix oīm virtutū, & bonarū operationū. Vnde humilitas dr̄ ab humo, quod est terra: q̄ est infimū elementorū. Et sic dr̄ quædā uirtus qua quis cognoscit, & cōsiderat seipsum secūdū naturā, & originē suā primā: & nō secūdū fortunā præsentem suā. Et talis hēbit duplicē respectū. s. vnū ad Deū à quo habuit bonā naturā per creationem, & habet oē bonū per gratiā, & alterū ad primos parentes: à quibus traxit omne malū per culpam. & sic talis cognoscet, q̄ ex se, & natura sui corrupta non habet nisi malum, & pctm̄: & non pōt habere aliquid boni nisi à Deo: & per consequens si quid boni habet illud est à Deo: & sic per talem cognitionem contemnet seipsum; & diliget Deum: & per D consequens seruabit eius præcepta: & sic diliget proximum in Deo, & propter Deum: & sic cupiet uitare omne vitium: & sequi omnem uirtutem, & sic fiet uirtuosus, & iustus. Item ex tali cognitione cognoscet, quod si aliquando vitauit, & vitat aliquod malum, & peccatum: & facit aliquod bonum: hoc nō facit ex viribus suis, nec naturæ corruptæ: sed ex gratia Dei præseruante, & adiuuāte. quia si derelinqueretur in sua natura vitiata, & corrupta: præcipitaretur in omnia mala, & peccata peiora quā Iudas: aut latro &c. quia non est malum quod fecit homo quin faciat alter homo: nisi iuuetur à Deo à quo factus est homo: vt inquit Augu. in Homilia de Magdalena. & sic iste agens Deo gratias de se: compatietur cæteris paccatoribus: & orabit pro eis. Et per eandem rationē compatietur pauperibus eis subueniendo cognoscens bona etiam temporalia esse sibi à Deo E colata, & sic erit misericors, & iustus, & sic iste talis nō desperabit nec blasphemabit in aduersis: quia omnia mala reputabit ad naturam suam miseram, & corruptam: & per consequens ad culpam sui, & sic patienter tolerabit aduersa. Nec in se gloriabitur: nec eleuabitur in prosperis: quia omnia bona attribuet Deo à quo talia recepit: & sic non exultabit in se. sed in Deo. Et sic patet qualiter humilitas, qua quis cognoscit seipsum, est principium, & radix, & fundamentum omnium virtutum, & omnium bonorum. Et ideo dicit Iuuena. & omnes poetæ & Philoso. quod istud prouerbium siue consilium, scilicet cognoscere ipsum, descendit, & fuit lapsum de cœlo in lamina aurea, & literis F aureis discriptum: eò quòd est causa, & principium omnium virtutum, & bonorum in actibus humanis. Et sic patet qualiter duæ sunt virtutes sine quibus nulla virtus potest crescere: nec perfici. Quarum prima est humilitas, quæ est principium, & radix omniū aliarum virtutum. Ideo nulla alia virtus potest radicari, nec per cōsequens crescere neo augeri nec perseuerare sine humilitate. Scd'a dr̄ charitas: quæ ē forma, & perfectio oim virtutum, sine qua nulla uirtus alia pōt perfici nec valere nec mereri. Et sic dicit Aug. q̄ istę duæ virtutes, scilicet humilitas, & charitas cōtinent ceteras virtutes inclusas. Hinc est ergo, quòd virgo Maria considerans, q̄ nullum bonum traxerat ab Adamo ex natura sui:

A ſui:ſed ꝙ oĩa bona, & dignitates quibus Angelus, & Elizabeth eã magnificabãt: habuerat à Deo ſalutari ſuo: iõ non exultauit in ſe ꝑ elationem ſed in Deo ſalutari ſuo: à quo illa bona receperat. Et iõ ex tali exultatione protupit ad magnificandum Deum, & non ſeipſum. Vnde ſicut Diabolus in principio elatus in natura ſua exultauit in ſe, & nõ in Deo creatore ſuo: propter quam ſuperbiam fuit depreſſus, & expulſus de cœlo: Ita ꝑ oppoſitum Maria: quia ex humilitate nõ fuit elata in ſe: ſed in Deo ſalutari ſuo, & ſic magnificauit Deum: ideo fuit exaltata. Et ita eſt dicendum de primis parentibus: quia ex ſuperbia exultarunt in ſe volendo vſurpare diuinitatem: Et ideo electi de paradiſo perdiderunt diuinitatem: vt inquit Augu. ſuper pſal. 98. per oppoſitum autem Maria humi-
B liando ſe: non ſe reddebat nec reputabat dignam vt eſſet mater Dei: ſed quia obediens Deo dixit: Ecce ancilla domini: fiat mihi ſecundum verbum tuum: iõ meruit fieri mater Dei, & ſic ſicut ſua humilitas fuit cauſa quare meruit fieri mater Dei: ita eadem humilitas fuit cauſa quare in tali dignitate non exultauit in ſe: ſed in Deo ſalutari ſuo, & ꝑ conſequens quare in talibus liberis nõ magnificauit ſeipſam: ſed Deũ. Et hoc eſt quod intendit dicere virgo Maria in hac parte. Vnde ait Maria: Ideo non exultauit ſpiritus meus in meipſa per ſuperbiam: ſed in Deo ſalutari meo per humilitatem: eò ꝙ dominus ſalutaris meus reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. i. me humilem fecit, & ex hoc me matrem ſuam fecit. Ideo non magnifico me ipſam: ſed dominum qui me magnam, & hu-
C milem fecit. Duo ergo habuit virgo Maria ex humilitate. Primò, ꝙ meruit eſſe mater Dei. Secundò, ꝙ propter talem humilitatem non fuit elata in ſuperbiam: nec exultauit in ſe: ſed in Deo ſalutari ſuo. Et per conſequens non magnificauit ſeipſam: ſed Deum qui eam magnificauerat. Sed hic eſt ualde aduertendum, quòd Deus non reſpexit humilitatem in Maria tanquam formam efficientem propriam ex natura ipſius Mariæ. ſed tanquam formam diſpoſitiuam quam ipſe Deus in ea creauit, & impreſſit. Nam ſicut in ea præter naturã in principio creauit gratiã, & charitatem: per quã ſemper fuit Deo grata, & accepta: ita creauit in ea humilitatem: vt eſſet apta fieri mater Dei. Vnde in bonis reſpicere Dei idẽ eſt quod facere: aut præſup

ponit facere. Nã iõ reſpexit Deus virginem Mariã bonã, & humilem: eò ꝙ fecerat ipſam bonã, & humilem. Et ſic reſpicit in viris iuſtis gratiã quã in eis creauit, & bona quæ in ipſis fecit: própter quam gratiã, & bona merentur, & ſunt Deo grati, & accepti in ſuis operibus. Et ſic Deus dat ei præmium. Secus autem eſt de malis: quia Deus non reſpicit mala, & peccata in hominibus eò quia ipſe fecit nec creauit talia mala in eis: ſed iõ punit in eis talia mala: eò ꝙ ex propria voluntate illa mala perpetrarunt, & in culpam inciderunt. Et ſic Deus ſicut culpam quam homo ex ſe perpetrauit odit in eo: ita gratiam, & humilitatem, quam in iuſtis creauit: diligit in eis, & reſpicit in eis ad meritũ, & præmium. Et hoc eſt quod intendit dicere virgo Maria: cum ait. Quia reſpexit humilitatem &c. q. d. Ideo exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo, & magnificat anima mea dominum, & non magnifico meipſam: quia dominus reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ: quam ipſe in me plantauit, & creauit cũ cæteris bonis gratificis, & gratuitis: quibus bonis me diſpoſuit vt eſſẽ mater ſua. Et ſic omnia bona attribuo ipſi, & non mihi. Et iõ dicit Aug. in prima parte de fide ad Petrum, & contra quinq; hæreſes: ꝙ Chriſtus talẽ matrem elegit, & fabricauit, & fecit, & taliter ipſam diſpoſuit vt eſſet digna de qua carnem aſſumeret. Itẽ in ſermone qui legitur in vigilia Epiphaniæ alloquitur virginem Mariam, dicens. O Maria lacta panem de cœlo venientem. Lacta eum qui talem fecit te: vt ipſe fieret in te &c. Et ſic patet qualiter ſunt intelligenda verba virginis Mariæ.

Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. F

Iſta particula, & ſententia poteſt ordinari cum particula, & ſententia ſuperiori tanquam ſequela eius: vt ſit ſenſus. ſ. Quia dominus reſpexit humilitatẽ ancillæ ſuæ: me matrem ſuam faciendo, & omnia bona ſupradicta conferendo ecce enim ex hoc. i. ob hoc beatam me dicent oẽs generationes: me matrem Dei prædicando. Et ex hoc oẽs generationes me dicent beatam: quia dominus reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ: me matrem ſuã faciendo: Vel põt ẽt iſta particula ordinari cum verſu ſequenti tanquã ſequela eius: vt ſit ſenſus. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Quia fecit mihi magna qui potens eſt: & ſanctum

A *stum nomen eius.*

Quia dñs, qui est potens, & nomē eius est sanctum fecit mihi magna .i. bona multa supradicta: iō ex hoc beatā me dicent oēs generationes &c. & sic ista particula sic utrāq; concordat cum utraq; sententia: ita est intelligēda. In quibus verbis tria asserit virgo Maria. Primò, ꝙ omnes generationes dicunt ipsam beatam. Secundò, quòd dominus fecit sibi magna. Tertiò: quòd ideo dominus fecit sibi magna: eò quòd potens est, & sanctū nomen eius. Et sic patet qualiter dominus est potēs, & nomen eius sanctum: ideo fecit magna, & magnificauit ipsam Mariam. Et quia fecit ipsi magna: Ideo ex hoc dicent omnes generarationes eam beatam. Ideo sequendo potius ordinem sentētiæ quàm literæ tria sunt videnda. Primò quod est istud nomen Dei potens, & sanctum, & quomodo est potens,
B & sanctum. Secundò quæ, & quot sunt ista magna quæ dominus, & nomen eius sanctū fecit Mariæ matris suæ. Tertiò quomodo dicent aut dicunt beatam Mariam omnes generationes: cum nos videamus impuros Iudæos ipsam blasphemantes, & videamus immūdos sarracenos, & omnes Mahometa nos negantes ipsam esse matrem Dei. Et ideo: quia hic latent multa profundissima mysteria: hinc est, ꝙ oportet in his aliquantulum immorari, & talia mysteria non paucis verbis explicare: vt simplices sacerdotes, & religiosi & mulieres sanctimoniales quibus ista expositio dirigitur possint planè, & sanè capere, & intelligere. Quantùm ad primum est dicendum sicut iam dictum, & declaratū fuit in expositione psal. 8. ꝙ istud nomen Dei potens, & sanctum est verbum Dei incarnatum
C siue veritas incarnata. Dictū est enim ibi secundùm Aris. 3. de anima. & 7. meta. & primo perihermenias, qualiter intellectus noster apprehendens rem per sua essentialia, in prima sui operatione format conceptum diffinitiuum rei: qui dicitur diffinitio, & rō rei nota soli intelligenti, quem conceptum græci appellant logos quod latine dicitur uerbū: qui quidē conceptus ad hoc ꝙ extra cæteris notificetur: oportet, ꝙ induat uocē. Et sic ille cōceptus vocē indutus, & factus uocalis dicitur nomē a notificādo: eò ꝙ per talē uocē cæteris notificatur. Et sic nomē uocale nil aliud est nisi cōceptus intellectiuus factus nomē. Et iō dicit Philosoph. ꝙ nomē significat diffinitionē rei. & 1. perihermenias dicit, ꝙ uoces sunt notæ earū quæ sunt in anima passionū. D
Item rursus dictum est ibi per Augu. 15. de trin. qualiter filius Dei est uerbū patris ipsi soli notū ab æterno: & in quo se pater nouit ab æterno. Et per consequens est conceptus diffinitiuus patris: quo se diffinit secundum totū pelagus, & plenitudinē suæ diuinitatis per qđ uerbum tanꝗ per artē ex tpe dixit & fecit oia ad extra & dictū est rursum ibi ꝙ sicut nos ad hoc ꝙ notificemus nostrū verbū cæteris, oportet ut induamus ipsum per uocem: & fiat nomē per uocē, per quā vocē, & nomen notificamus uerbū nostrū: & secretā voluntatē nostrā interiorē: ita Deus pater induit verbū suū carne: & sic per uerbū incarnatū tanꝗ per nomē manifestauit mūdo seipsum, & volūtatē suā. Et sic verbū incarnatū est illud nomē Dei: per qđ Deus pater nobis locutus est, & notificauit mūdo seipsum, & E
veritatē legis, & prophetarū, & voluntatem suā. Et iō dicit Io. 1. ꝙ p illud verbū qđ erat in principio .i. ab æterno apud Deū: postea ex tpe facta sunt oia, & postea illud verbum caro factū est, & habitauit in nobis. de cuius plenitudine gratiæ, & sapietiæ oēs accepimus. Et sic postea istud verbū incarnatū per totū discursum euangelicū dicit, ꝙ non venit propter aliud in mundū nisi ad manifestandum patrē & uoluntatē eius, dictis, & factis. Et sic in die cœnæ dixit: clarifica me ô pater quia iā manifestaui nomen tuū hoibus. Et sic patet qualiter verbū incarnatū est nomē Dei, per qđ, & in quo Deus mundo locutus est. Ideo Apos. ad Heb. 1. dicit. Multipharie multisq; modis Deus locutus est olim patrib. in Prophetis. nouissimè dieb. istis locut⁹ est nobis in filio per quē fecit & secula. Hoc est ergo illud nomē Dei. s. verbū incarnatū: quod F
tm̄ desiderarunt scire, & videre oēs Patriarchæ & prophetæ, de quo Deus dixit Moysi. Nomē meū nondū reuelaui Abrahæ, nec Isaac, nec Iacob &c. Itē hoc est illud nomen Dei, de quo dicit Isa. 30. Ecce nomē dñi venit delōginquo. Nūc aūt manifestū est ꝙ per hoc Deus nō promittebat aliquod nomē vocale uel scriptū de cœlo in terrā uenire delōginquo, sed promittebat mittere uerbū suū in carnem. Item hoc est illud nomen dñi qđ os dñi nominauit. Isa. 62. quia ex ore altissimi prodiit. Item hoc est nomē dñi incōprehensibile. de quo dicit prouer. 30. Qđ est nomen Dei aut filii eius: si nosti? Itē hoc est nomen dñi soli Deo comprehensibile, & notū

&

A & manifestum. de quo dicitur Apocal.xix. ꝙ Christus habet nomen scriptum in diademate quod nemo nouit nisi ipse. & vestitus erat veste aspersa sanguine: & vocabatur nomē eius verbū Dei. Ex quibus patet, ꝙ istud nomen Dei veniens de longinquo: quod os domini nominauit: quod nemo nouit nisi ipse, vocatum verbum Dei non est aliquod nomē vocale transitorium, nec scriptum in carta corruptibili. sed est illa persona Xp̄s Deus, & homo, & verbum, & veritas incarnata. Ex quibus ēt patet, ꝙ istud nomen Dei. s. verbū incarnatum, est sanctum per essentiā quò ad diuinitatem: quia per ipsum facta sunt oia. Et ē sapiēs per essentiā: quia per ipm̄ oia gubernantur, & disponuntur. Et est iustū essentialiter: quia per ipsum omnia iustificātur. Et est bonum: quia est finis omnium. & per consequēs est misericors: quia releuat omnem mi-
B seriam: & per consequens istud nomē est sanctū per essentiam: quò ad diuinitatē. nā dictū est psa.xi. & in expositione super Te deū laudamus, ꝙ scm̄ dicitur à sanciendo: quod idē est qđ bene, & recte ordinare res in suū bonū finē. Et sic ille dicitur sanctus qui sapiēter, & recte, & iuste disponit, & ordinat res, & operatiōes suas in debitū, & bonū finē. & sic oīs sctūs ē sapiēs, & iustus, & bonus, & per cōsequēs misericors. sed oia ista soli Deo essentialiter cōueniunt: ergo solus Deus est sctūs per essentiā. Et iō oēs Angeli, & beati incessabili voce proclamant ī cœlo: sanctus, sanctus, sctūs dn̄s &c. vt dictū est ibi. Sed qa in verbo incarnato est tota plenitudo diuinitatis, ergo verbū incarnatū: quod est nomen Dei, est omnipotens, & sanctū, & per cōsequens summē sapiēs, & iustum & bonū. quod quidē no-
C mē est nobis incōprehēsibile: qđ desiderarūt scire oēs Patriarchæ, & proph. & desiderarūt ipsum in carne videre. Sed est iterū aduertendū, ꝙ istud nomē Dei. s. verbū incarnatū nō solū est sanctū inquantū Deus secundū deitatē: sed ēt est sanctū inquantū hō secundū humanitatem assumptam. sed est differētia: nā Xp̄s inquātū Deus est sanctus p essentiā: sed secundū humanitatē assumptā est sctūs p naturā. i. p sanctā conceptionē, & generationē, inquantū non ex opere Adami: sed ope spūs sancti conceptus est. Ad cuius intellectū ē valde notandū sicut dictū fuit ps. xi. ꝙ tota sanctitas, & iustitia hoīs cōsistit in debita ordinatione, & cōformitate ipsius ad Deū. s. ꝙ tota ratio, & voluntas sit subiecta, & conformis diuinæ volūtati: & sensualitas sit cōformis, &
D subiecta rōni. & sic totus hō est Deo conformis, & tunc dicitur sanctus: & ita Adamus in statu innocentiæ tādiu fuit iustus, & sanctus: quandiu eius voluntas, & ratio fuit cōformis diuinæ voluntati: & eius sensualitas fuit conformis, & subiecta rationi. & sic dicebatur esse in originali iustitia, & sanctitate. Sed quando voluntas eius fuit difformis, & deuiauit à diuina voluntate, gustādo cibum prohibitum suasu Diaboli; illico sensualitas eius fuit difformis, & deuiauit à ratione: imo peruersa, & inclinata ad omne malū illico surrexit aduersus spiritum sauciata, & vulnerata morbo inordinatæ concupiscentiæ carnis inflictæ. & sic Adamus ex sancto est corruptus, & peruersus, & inimicus in sua carne, & natura: quia debitus ordo fuit in eo peruersus, & corruptus: & talem naturā, & carnē morbo cō- E
cupiscētiæ vitiatam trāsmisit in oēs posteros. successiuè per generationē libidinosam naturaliter genitos. Et sic nullus eius successorū naturaliter genitus pōt dici naturaliter sanctus: imo puersus, & iniustus secūdū naturā, & generationem. Sed quia solus Christus inter homines non est cōceptus naturaliter ex opere Adami sed solo opere spiritus sancti: iō Adamus nō potuit transmittere in eū talem naturā, & carnem corruptā, & vitiatā, & inordinatā. Et ideo Christus est solus inter mortuos liber naturaliter à tali morbo, & culpa naturali. sed est solus sanctus in sua cōceptione, & generatione. Et iō sicuti oēs nos traximus carnē vitiatā, & inordinatā ab Adamo corrupto: ita caro, & corpus Xp̄i traxit sanctitatē à spiritu sancto à quo formatū est. Et sic patet, ꝙ Xp̄s tripliciter dicit̄ sanctus F
naturaliter quò ad humanitatē. Primò rōne corporis à spiritu sancto formati. Secūdò rōne aīæ cū plenitudine omnis perfectionis, & virtutis & gratiæ creatę, & vnctione spiritus sancti p̄ consortibus eis creatæ. Tertiò rōne vnionis personalis ad verbū: qđ est scdm̄ essentialiter. & iō istud nomē Dei. s. verbū incarnatū dicit̄ scm̄ non solū rōne deitatis: sed ēt rōne hūanitatis assumptæ: cuius pars rōnalis sēp fuit & ē cōformis diuinæ volūtati: & caro sēp fuit cōformis & subiecta rōni, ꝑut fuit dc̄m ps.xxi. & sic sēp Xp̄s fecit volūtatē patris. de quo dixit Dauid ps.xxxix. In capite libri scriptū est de me vt facerē volūtatē tuā &c. & sic sicut solus Xp̄s ēm hūanitatē est naturaliter liber à culpa, & morbo ipsus Adami

ita

A ita solus est naturaliter sanctus etiam secundum humanitaté. Ideo de humanitate Christi sancta dicitur psal. 98. Adorate scabellum eius quoniam sanctum est. eò q illa humanitas tripliciter sancta simul adoratur cum verbo sibi personaliter vnito: ut dictum est in tractatu contra Iudæos quæst. 5. Et sic patet qualiter nomen Dei: quod est verbum incarnatum, est sanctum non solùm quò ad diuinitatem, sed etiam quò ad humanitatem. & sic quò ad utrumq; dicitur nomé Dei sanctum per totam scripturã: & ops. vnde psal. cx. Sanctum, & terribile nomen eius. & hoc est nomen Dei quod desiderabant videre Patriarchæ, & Prophetæ: quod non potuit uideri nec reuelari nisi in nouo te. Sed qa Moysi desideranti uidere istud nomé Dei fuit reuelatum qualiter istud nomé Dei. s. verbum
B incarnatum erat uenturum in mũdum cum omnipotentia, & summa sapientia, & iustitia & misericordia. Ideo scripsit ipsum quatuor literis hebraicis. s. ioth, he, vau, he. Et sic cũ istis quatuor literis reperitur nomé Dei scriptũ in tota scriptura legis & Prophetarũ in hebræo. quæ quidé quatuor literæ solæ sumptę nõ formãt aliquã notam dictionem ad denotandum nomen Dei quod significabant esse incomprehensibile: sed ubicunq; reperitur nomen Dei, istis quatuor literis scriptum: ipsi hebræi pronunciabant, & pronunciant Adonai. i. dominus ops. Et ideo dicũt, q istud nomen Tetragrammaton. i. quatuor literarũ est ineffabile, quò ad ea quæ comprehẽdit, & significat: eò q significabat per quatuor literas illa quatuor incomprehensibilia quæ sunt in Christo. s. omnipotentiam, & sa
C pientiam & misericordiam, & iustitiam. Sed si istæ quatuor literæ recte combinentur per puncta quibus hebręi combinant literas in scriptura, tunc reddunt istud nomé Hebræũ iohet sua, quod græce dicitur Iesos, & latine Iesus: qđ est saluatio siue saluator: & sic ubicunque in hebræo scribitur hoc nomen Iohet sua: in latino interpretatiuè scribitur saluator aut salutare siue Iesus. Et ideo sicut hebræi per illud nomé Tetragrammaton, idest quatuor literarum nominant Deum, & nomen eius: ita nos per hoc nomen Iesus ex illis quatuor literis combinatum nominamus uerbum incarnatum. quod est nomé Dei reale: quo Deus se nominauit, & notificauit mũdo. Et sic sicut illud uerbum incarnatum est nomen Dei reale. quo ipse Deus pater nominauit seipsum mundo: Ita hoc nomen Iesus D
uocale uel scriptum est nomen quo nos nominamus illud uerbum incarnatum Deum, & hominem: quod est nomen Dei: quo ipse se nominat. quod quidem nomen non fuit mundo cognitum nisi usq; ad aduentũ Christi: quando Angelus dixit Mariæ. Ecce concipies in utero, & paries filium: & uocabis nomen eius Iesum &c. Item hoc idem nomen cũ suo significato reuelauit Angelus ipsi Iosepho in somnis dicés. Vocabis nomen eius Iesum. ipse enim saluum faciet populũ suum à peccatis eorum. Et sic patet, q illud idem uerbum incarnatum quod significabant illæ quatuor literę hebraicę: significat hoc nomé Iesus vocale uel scriptum. Et sic etiam patet q quando nos proferentes hoc nomen Iesus flectimus genus: non adoramus adoratione latriæ hoc nomen Iesus uocale habens duas E
sillabas breues: sed adoramus uerbum incarnatum Deum, & hominem per hoc nomé Iesus uocale significatum. Et ita etiam patet, q quando dicitur Gene. 4. q Enos cœpit inuocare nomen domini: & Gen. 12. quãdo Abraham ædificauit altare, & adorauit nomen domini ibi: non est dicendum, q Enos inuocauerit, nec Abraham adorauerit illud nomen uocale quatuor literis prolatum aut scriptũ. Sed adorauerunt uerbum incarnatum Deũ & hominem per illas quatuor literas significatum. Et in hoc decipiuntur miseri, & cęci Iudæi. Ex omnibus ergo supradictis patet qualiter nomen Dei. s. verbum incarnatum: qui est filius Virginis Mariæ Deus, & homo est nomen ops, & sanctum, & per consequés sapiens, & iustum, & misericors essentialiter quò ad diuinitaté: & sanctũ naturaliter quò F
ad humanitatem. Et ideo quia ops: potuit facere magna uirgini matri suæ, & ipsam magnificare supra naturã. Et quia sanctũ: ideo de facto magnificauit, & dignificauit eã omnibus illis dignitatibus per Angelũ, & Helisabeth ipsi nunciatis. quia ad filium sanctum pertinet inquãtũm potest matrem suam sanctificare, & magnificare, & omnibus dignitatibus possibilibus eam dignificare· ut magis infra patebit. Et hoc intendit dicere uirgo Maria: cum ait. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. i. quia nõmen eius est potens, & sanctum, ideo fecit mihi magna idest, me magnis donis magnificauit. Et hæc de primo quæsito.

Ad secundum aũt quæsitum est dicẽdum

quòd

A q.12. dignitatibus, & magnis priuilegijs magnificauit Xps virginem matrem suã super omnes puras creaturas. Quarũ prima fuit singularis prædestinatio. Secunda singularis sctificatio: per quam ab oi pctõ præseruauit. Tertia singularis vsus rationis acceleratio. Quarta singularis despõsatio cũ voto virginitatis. Quinta singularis cũ virginitate conceptio, & parturitio. Sexta singularis dei maternitas: quia mater Dei naturalis effecta. Septima singularis spũs sancti obumbratio: per quã facta est propheta, & Euãgelista. Octaua: quia singularis fuit Xpi ministra, & secreta cubicularia. Nona qa singularẽ aureolã martyrij est adepta. Decima: qa absq; incineratione in corpus gloriosum fuit resuscitata. Vndecima: qa sup oẽs hierarchias, & choros Angelorũ fuit exultata. Duodecima: qa inter nos, & filiũ singularis mediatrix est effecta. Quantũ ergo ad primã dignitatẽ est dicendũ, q prima dignitas singularis virginis

B Mariæ fuit: quia post Xpm singulariter fuit prædestinata super oẽs puras creaturas, & libro uitæ ascripta. Cuius rõ est. Nã cũ prædestinatio sit præparatio ad gratiã secũdũ propositum æternæ volũtatis Dei: iõ ordine dignitatis per prius Deus prædestinauit Xpm hominẽ ad gratiã vnionis personalis ad verbũ: vt esset filius Dei naturalis, & primogenitus in hæreditate cœlesti, & vt esset caput super omnem Ecclesiã. tã cœlestẽ q̃ militantẽ, & omnem principatũ, & ptãtem, & virtutẽ, & donationẽ, & omne nomẽ quod noĩatur: nõ solũ in hoc seculo sed ẽt in futuro; vt ait Aposto. ad Ephe. 1. Et iõ Xps hõ est primus prædestinatus simpliciter ad nobiliorem, & primũ gradũ dignitatis, ut ipse ait p os Dauid ps. 39. In capite libri scriptũ ẽ de me &c.

C Et ex cõsequenti oẽs electi sunt prædestinati ab æterno in Xpo in adoptionẽ filiorũ: vt in eodẽ capitulo ait Apostolus, dicẽs. Benedictus Deus, & pater dñi nostri Iesu Xpi: qui bñdixit nos in oĩ bñdictione spũali in Xpo sicut legit nos ante mundi cõstitutionẽ: vt essemus sancti, & immaculati: qui pdestinauit nos in adoptionẽ filiorũ p Iesum Xpm, in Xpm sm propositũ voluntatis suæ in laudẽ gloriæ gratiæ suæ: in qua gratificauit nos in dilecto filio suo &c. Ex quibus patet, q Deus ab æterno p prius pdestinauit Iesum Xpm ad gratiã vnionis filialis naturalis vt esset filius primogenitus naturalis, & caput utriusq; Ecclesiæ. Et exinde prędestinauit oẽs alios electos in adoptionẽ filiorũ sm ordinẽ dignitatis: sm qd postea ex tpe p Xpm filiũ suũ eos vocauit, & iustificauit, & gratificauit per gratiã, & magnificauit in gloria. Ex quibus sequit, q virgo Maria sicut ex tpe fuit dignior post Xpm, & ad maiores, & digniores dignitates ex tpe vocata: Ita ab æterno fuit immediate post Xpm in primo gradu, & ad altiores dignitates pdestinata. Et ad tot gratias, & dignitates fuit prædestinata ab æterno: ad quot ex tpe successiuẽ fuit vocata. Sed quia gratia unionis spũalis, & sanctificationis, & gratificationis per quã Deus habitat in creatura, præcedit oẽs alias dignitates ordine præsuppositionis: qa gratia maternitatis psupponit grãm sanctitatis: qa Maria prius cõcepit xpm mẽte quã carne, & prius fuit spõsa q̃ mater Xpi, & prius habitauit in eã p gratiã quàm p carnẽ: Iõ sicut Xps ab æterno fuit pdestinatus ad gratiã vnionis personalis in sua creatione vt esset caput Ecclesiæ, & primogenitus naturalis: ita uirgo Maria ab æterno fuit prædestinata ad gratiã unionis spũalis: ut esset filia Dei adoptiua, & sancta, & immaculata in sua creatione: vt esset apta ad gratiã maternalis unionis suo tẽpore. Et sic est dicẽdũ, q sicut Xps hõ fuit ab æterno prędestinatus: ut in primo instãti suę creationis esset filius Dei naturalis p gratiã naturalis vnionis: q est primus gradus dignitatis post Deũ in tota latitudine entiũ: Ita virgo Maria fuit ab æterno prædestinata ad gratiã sctificationis; vt in primo instãti suæ aĩæ creationis, & infusionis esset simul cum corpore sanctificata p gratiã adoptionis filialis vt in eodẽ primo instãti suæ creationis esset sancta, & immaculata, & filia Dei adoptiua & spõsa Xpi: ut esset apta vt postea fieret mater Xpi. Et iste fuit, & est primus gradus dignitatis post Xpm. Et hãc dignitatẽ publiceẽ cõfitet, & cãtat vniuersalis Ecclesia de virgine Maria in Epistola siue lectione, attribuẽdo ipsi illud eccles. 24. in psona sui dicẽs. Ab initio, & ante secula creata sũ, & usq; ad futurũ seculũ non desinã &c. per hoc volens osdere Ecclesia, q ab initio. i. ab æterno virgo Maria fuit creata in gratia sm æternum propositũ. i. fuit prædestinata ut simul esset creata, & sctificata, & gratificata per gratiã præseruãtẽ ab oĩ malo, & cõfirmantẽ ipsam in omni bono. Ad hoc idẽ propositũ vniuersalis Ecclesia Romana cãtat ipsi illud prouer. 8. in festo suæ natiuitatis. s. Dñs possedit me

B

E

f in

A in initio viarũ suarũ: antequã quicquã faceret à principio. Ab æterno ordinata sũ, & ex antiqs antequã terra fieret. Nõdũ erãt abyssi, & ego iã cõcepta erã. Et añ oẽs colles ego parturiebar &c. q.d. dñs Deus ab æterno, in suo ꝓposito possedit me ꝑ gratiam.i.proposuit me possidere ꝑ gratiã, & ab ęterno ꝓposuit ne ꝑ aliquod instãs, tp̄is Diabolus possideret me per aliquã culpã: sed à primò instãti meæ creationis aĩæ essem sẽper Deo grata, & accepta: qa nondũ erãt abyssi marinæ, nec erat facta aliqua creatura, & ego iã cõcepta erã in gratia in diuino ꝓposito. Et ẽt abyssi.i.aliquod pc̃m nõdũ erat in me, & ego iã cõcepta erã per gratiã.i.antequã macularer aliqua culpa, fui ꝑ gratiã, & cũ gratia cõcepta in mea cõceptione aĩæ: qa aĩa mea simul fuit creata in gratia, & ĩ carne cõcepta, & infusa: vt patebit. Et sic isto mõ ab initio fui creata, & ab ęterno cõcepta, & ꝑ grãtiã possessa ĩ diuino ꝓposito. Sed cõtra supradicta instaret aliquis.nã verba supradicta tã in ecclesiastico quã in ꝓuerb. Salo. sunt dcã de

B sapĩa æternaliter genita, & cõcepta, & iõ nõ pñt verificari de virg. Maria. Sed ꝓ hmõi responsione, & declaratione est ualdè aduertendũ, ꝙ supradicta uerba essentialiter sunt dicta, & uerificanẽ non solũ de diuina sapĩa increata sed gènita. Sed ẽm pdestinationẽ primò uerificanẽ de humanitate Christi assumpta, & secũdò de sola virg. Maria. Et ideo qñ verbũ diuinum q̃ est sapĩa genita de tota memoria fœcunda patris, dicit. Ab initio, & añ secula creata sum &c. poniẽ ly creata vocabulo gñali, & producta, & genita.i.ab æterno, & ante secula sum producta, & genita, & ex ore altissimi prodij. Et ita pariter dicit ea dẽ diuina sapientia genita: dñs possedit me ab initio uiarum suarũ: qa ab æterno filius est in sinu patris tanquã uerbũ in dicẽte, & sapĩa in memoria de qua gignitur inseparabiliter. Et eadẽ sapĩa dicit: Nondũ erãt abyssi, & ego iã cõcepta erã: qa verbum est cõceptus æternus patris quo se totũ intelligit, &

C diffinit. Et iõ subdit: Cũ eo erã cuncta cõponẽs: qa Deus ꝑ uerbum suum, & sapĩa dixit oĩa, & ea sapienter disposuit. Sed illa eadem verba ẽm prædestinationẽ primò uerificantur de humanitate Xp̄i assumpta, & ꝑsonaliter vnita diuinæ sapĩæ genitæ. Vñ iste hõ siue humanitas assũpta dicit. Ab initio, & ante secula creata sũ in diuino ꝓposito in gratia ꝑsonalis vnionis ad verbũ. Et ꝑ cõsequẽs primogenitus filius naturalis Dei, & caput

D vtriusq; Ecclesiæ: eo mõ quo dictũ est. Et sic dñs pater possedit me ab initio uiarũ suarũ tanq̃ filiũ naturalẽ, & primogenitũ. Et nõdũ erãt abyssi, & ego iã cõceptus erã tanquã filius primogenitus in diuino ꝓposito. Et sic ẽt supradicta verba attribuũtur, & verificantur de virg. Maria in secundo gradu prædestinationis ad gratiã adoptionis, & spũalis despõsationis, quã adepta est in sua creatione & cõceptione: eo mõ quo dictũ est, & diceẽ. Sed adhuc aliquis posset instare: qa verba supradicta pariter pñt verificari de quolibet iusto ẽm prædestinationem: quia oẽs electi sunt ab æterno pdestinati ẽm æternũ ꝓpositũ. Ad hoc aũt rñdetur: ꝙ licèt oẽs electi ab æterno sint prædestinati ad gratiã gratificãt: tñ non oẽs fuerunt prædestinati ut conciperẽtur, & crearenẽ in gratia eo mõ, quo dcm̃

E est: sicut uidẽtur sonare uerba supradicta. Et iõ qa talia uerba soli uirg. Mariæ couenĩũt post humanitatẽ xp̄i: hinc est, ꝙ bñ merito hãc scripturã cantat Ecclesia de sola virgine Maria, & nõ de aliquo sc̃tõ nec sc̃tã: per hoc intẽdens talẽ excellentiã illi soli attribuere, & talẽ scripturã de sola virgine Maria verificari. Et sic patet qualiter virgo Maria ab ęterno fuit pdestinata ad grãm gratificam, & sc̃tificantẽ in principio suæ creationis, & cõceptionis, & exinde oẽs alias dignitates.s.vt esset mr̃ Dei &c. hæc de prima dignitate virginis Mariæ. Scd̃a aũt dignitas fuit grã præuiæ sanctificationis, & gratificationis in suæ creatione, & cõceptione. Nã sicut ab æterno fuit prædestinata in primo gradu dignitatis: ita ex parte fuit ĩ primo gradu dignitatis uocata, & sc̃tificata. Ad cuius intellectũ est notã

F dũ, ꝙ oẽs doctores catholici tã antiq̃ q̃ moderni cõueniũt in hoc, ꝙ virgo Maria fuit sãctificata ĩ vtero mr̃is: sed inter doctores modernos, & scolasticos est dr̃a de tp̄e huius sãctificationis. Nã quidã dicũt, ꝙ virgo Maria fuit sc̃tificata per morulã tp̄is post aĩationẽ. Et sic isti cõcedunt, ꝙ ꝑ totã illa morulam fuit sub culpa originali. Et ꝑ cõsequẽs habẽt cõcedere, ꝙ fuit in ira, & odio Dei ꝑ illã morulã vsque ad gratiã sc̃tificationis. Alii aũt reputãtes id magnũ incõueniẽs dicunt, ꝙ fuit sc̃tificata, & gratificata in primo instãti suæ creationis, & sui esse .s. ꝙ illa aĩa simul fuit creata, & sc̃tificata ꝑ gratiã, & in illo corpore infusa, & simul fuit sc̃tificata aĩa cũ corpore. Nã sicut illa sc̃tificatio gratificauit eã quò ad

animam:

A aīam:ita extinguit aut ligauit ī corpore oēm fomitē,& cōcupiscētiā,& sic simul fuit sctificata tota psona per gratiā cōfirmatā,præseruātē eā ab oī malo,& culpa, & cōfirmantē eam in oī bono.Et sic culpa originalis naturæ nō potuit trāsire ad personā virginis.Et sic p taiē præuiā sctificationē fuit præseruata à culpa originali in persona.Et qa fomes ī ea fuit totaliter extinctus,& ligatus,& ipsa ī gratia cōfirmata: iō nunquā potuit peccare mortaliter nec venialiter.Et sic fuit ab oī culpa, & pctō præseruata in psona:qa quādiu fuit indiuiduū,& psona humana per aiationē sēper fuit Deo grata,& accepta p sctificationem factā in aiatione,ī qua aīa fuit simul creata, & infusā,& in carne cōcepta.Et talis conceptio aīæ ī carne dr̄ cōceptio gratiæ. Et sic cōceditur,ꝙ virgo Maria quò ad aīam fuit cōcepta

B in gratia pter oēm culpa originalē: quā cęteri personaliter in sua aiatione ex carne libidinosa traxerūt.Et hoc sufficit ad pseruandā virginē Mariā ab oī originali culpa,& veniali,& actuali.Alii āt dicūt,ꝙ præter sctificationē supradictā factā ī aiatione, iā ante animationē fuerat sctificata illa caro, & fuit mūdata,& purificata à fœditate libidinis parentū: per quā inest seminalis fomes cōcupiscentię in carne, & sic ante aiationē iā fuerat extinctus fomes q seminaliter erat in carne.Et sic postquā caro fuit taliter mūdata nō potuit aīa à carne maculari culpa originali ex eius cōsortio in aiatione.Nā fm Aug.& Amb.& oēs antiquos,aīa in puris naturalibus creata ex cōsortio carnis libidinosæ trahit psonaliter culpā in aiatione carnis: qa p carnē infectā infligit originalis culpa in aīa. Sed dicūt

C qdā, q illa caro ante aiationē nō potuit sanctificari cū esset res inanimata, & p cōsequēs nō capax grā sanctificantis.Sed ad hoc respōdet,ꝙ nō est necesse,ꝙ talis sāctificatio fieret per grām gratificantē : sed per quandā virtutē spūs sācti purgantē illū morbum carnis:sicut oleū exorcizatur,& cōsecratur,& sāctificatur in chrisma,nō p gratiā gratificātē, sed per virtutē spūs sācti expellentē oēm immūditiam,& ptātem inimici ab illo oleo,& ab aqua quādo benedicit. Et isto modo recōciliāt Ecclesiæ pollutæ,& cœmiteria:q sūt res inanimatæ.& ēt per quandā sāctificationem cōsecrātur altaria,& Ecclesiæ,& dedicātur ad diuinū cultū.Ita pariter illa caro virginis ante animationē potuit sctificari, & per talem sctificationē dedicari ad receptionē illius sacratissimæ aīæ:q qdē aīa simul fuit creata & sāctificata,& oī grā ornata,& in illo corpore sctificato infusa. Et sic patet qualiter p istā duplicē sanctificationē virgo Maria fuit pseruata ab oī culpa in psona.Et sic sequit: ꝙ licēt virgo Maria fuit obligata in Adā ad culpā originalē tanquā in natura,eòꝙ descēdit ex illa ppagine p naturalē gnationē:tm̄ illa obligatio naturæ nō trāsiuit ad psonā nec ad animā pp præuiā sanctificationē factā in animatione:per quā sp fuit in gratia Dei: put dictū est. Et ista est secūda dignitas virginis Mariæ q cōuenit,& est decens ipsi tāꝗ matri Dei nec virgo Maria debuit esse expers talis dignitatis:prout patebit.His habitis sit hæc prima conclusio.L.ꝙ Deus potuit à culpa originali ppetrata in Adā matrē suā præseruare,& immunē reddere. Hæc āt tripliciter pbat.Primò inquātū Deus est creditor,& Adā

E cū tota sua posteritate debitor.Nā creditor absq; præiudicio sui iuris, & dn̄ij pōt dimittere debitū cuicunq; debitori,& in quolibet tpe.Ergo sicut Hierem.& Io.Baptistę dimisit Deus debitū originalis iustitiæ,& eos absoluit ab originali culpa ī vtero matris post animationē:ita hoc idē potuit facere virgini Mariæ in primo instāti creationis,& animationis. Itē hoc potuit facere inquātū est oīps:qa vt sic sicut potuit creare grām,& sanctificare Hiere.& Io.Baptistā ante natiuitatē,& oēs alios iustos post natiuitatē:ita potuit creare gratiam simul cū aīa virginis, & p talem gratiā simul totā virginē sāctificare & gratificare,& p cōsequens ab omni culpa in psona præseruate. Et sic pctm̄ naturæ nūquā posset trāsire ad psonā. Itē tertiò hoc

F idē Deꝰ potuit facere inquātū dn̄s absolutꝰ: nā dn̄s absque pīudicio sui iuris,& dn̄ii pōt libertate donare quēlibet seruū, & captiuū suum in quolibet tpe, & ętate illꝰ serui. sed nos videmus manifestē,ꝙ aliqs dn̄s tpalis liberat seruū aut filiū serui nō solū in ætate adulta:sed adhuc in puerili,& qnque in ventre matris & qnque in die cōceptionis eius: imo qnq; ante cōceptionē.put patetꝰmanifeste.ergo à fortiori hoc potuit Deus facere de matre sua,qa potuit eā in sua animatione liberare,& pseruare ab oī culpa, & spāli seruitute,ad quā in natura,& Adā fuerat obligata. Sed qa hoc nullus sanē mētis pōt negare:iō hoc sufficit ad hmōi pbationē:qa Deus inquantū ceditor, & dn̄s absolutus,& oīps hoc potuit facere matri suæ.Scd̄a conclusio

A decẽs fuit virginẽ Mariã à tali originali culpa præseruari in principio sui esse per gratiã. Ista cõclus. probatur triipliciter. Primò ex parte ipsius virginis. Secũdò ex parte filii: q eã fabricauit. Tertiò ex parte nostri. Primò probat̃ sic. Nã illud decẽs attribuere virgini Mariæ matri Dei: qđ cedit in eius decorẽ & decus: & illud negandũ, & remouendũ qđ cedit in eius dedecus. sed virginẽ Mariam in principio sui esse fuisse sanctificatã, & ornatã oĩbus gratiis sibi possibilibus, & gratificatã, & Deo sẽper gratã, & acceptã, & factã habitaculũ Dei, cedit in decorẽ, & honorẽ eius: & totũ oppm. f. nõ fuisse ab originali culpa taliter præseruatã: cedit ipsi in magnũ dedecus & vituperiũ cõtra eius dignitatẽ: igit hoc est ab ea remouendũ, & negandũ, & illud præmiũ attribuendũ ad eius decorẽ, & honorẽ.

B Maior patet de se. Minor aũt probat: nam non põt esse maior decor, & decus, & honor alicui rõnali creaturæ q̃ esse Deo semper gratã, & acceptã, & factã habitaculũ spũs sancti: nec põt esse maius dedecus, & vituperiũ, & infelicitas pro illo tẽpore quàm esse aliqñ in ira, & odio Dei, & seruitute Diaboli: prout tota scriptura testat. sed virgo Maria in primò instãti fuit sanctificata: sequitur primũ. f. q fuit Deo grata semper, & accepta, & filia Dei adoptiua, & facta tabernaculũ spũs sãcti. Et si nõ fuisset præseruata à tali culpa per præuiã sanctificationẽ: sequeretur secundum. f. q fuisset in odio, & ira Dei, & ancilla in seruitute Diaboli: pro illa morula. ergo decens fuit ad eius decorem, & dignitatem virginem Mariam fuisse sanctificatã in sua creatione, & animatione prout dictũ est. Secundò hoc idẽ proba

C tur ex parte filii sui: qui eã fabricauit vt esset mater sua. Et hoc multipliciter. Nam primò decens est: vt filius decoret matrẽ suam inquãtũ põt, & cõferre ipsi omnia quæ faciũt ad decorẽ eius. sed omnia ista cedũt in honorem virginis matris eius ergo decens fuit vt Christus hæc faceret erga matrẽ suam: postquam ipse ad suum libitum potuit ipsam fabricare, & tali honore & ornatu decorare: quia quicunq; filius hoc faceret: si posset. f. fabricare sibi domum aut matrem aut sponsam sine aliquo defectu cum omni ornatu, & decore. Item hoc pertinet ad Christũ inquãtũ est sanctus sctõrum: ergo ad eũ pertinebat sanctificare matrẽ suã prę cęteris postquã venie͂t ad sanctificandũ oẽs: ergo singulari, & excellẽtiori modo debuit sãctificare matrẽ suã de qua debebat carnẽ assumere, & in ea

D maternaliter habitare. Itẽ hoc idẽ sic probatur. Nã si Deus in fabricãdo totã machinam mundi nõ defecit in necessario, & in his quę faciunt ad decorẽ vniuersi: ergo minus defecit in fabricatione suæ matris: de qua debebat carnẽ assumere ad recreãdum genus humanum, & ad fabricãdum Ecclesiã: & in qua carne de matre assumpta nos debebat redimere. Et sic etiam in fabricatione illius sacri Tabernaculi virginalis in nullo debuit Christus deficere postquam in eo singulaliter nõ solũ p gratiã: sed et̃ per carnẽ debebat habitare. Tertiò autem hoc idem fuit decens ex parte nostri: ad remouendũ omne scandalũ tã à fidelibus q̃ ab infidelibus. Nã magnũ scãdalũ infert & gñat in animo & auribus audiẽtiũ, dicere matrem Dei aliquando fuisse in o-

E dio & ira Dei: & in seruitutẽ, & captiuitate Diaboli. Vñ anno dñi. 1322. præsidente Ioã. 22. in sede apost. venit quidam filius Soldani Armeniæ græca, & latina lingua eruditus ad nostras partes latinas cũ saluo cõductu ad videndum mores, & ritus christianorũ, & fuit receptus Auinione in curia Papæ cũ magno honore: qui quotidiè intererat in solemnitatibus diuinorũ officiorum: in quibus maximẽ delectabatur. Et accidit in die cõceptionis virginis Mariæ, & quidã ascendit ad prædicandum: in qua prædicatione voluit probare per quasdã auctoritates sacrę scripturę virginem Mariã cõtraxisse culpã originalem. Quibus verbis auditis intantũ fuit scandalizatus ille filius regis Armeniæ, q surrexit à loco, & cum magno furore dixit Papę, & Cardinalibus, q mirabatur de ipsis qui erant capita christianæ religionis: vt talia tolerarent

F audire de virgine Maria. Vnde etiam dixit, q si qs talia dixisset i cõspectu Caliphę aut Soldani Aegypti aut in cõspectu aliorum sarracenorũ: nullo pacto posset euadere quin ab omnibus lapidaretur: quantuncunq; ille esset magnus imo si quis talia dixisset de matre Mahometi: nullo pacto euaderet mortẽ. Et sic ille taliter scandalizatus reuersus est in regionem suã: qui ante deliberauerat Baptismum suscipere. Item si ista cõtraria opinio nõ fuerit prohibita, scandalizabit multos tempore Antichristi, & sic nocebit multũm christianæ religioni cõtra dignitatẽ nostræ redẽptionis. Et sic patet qualiter multis modis fuit decẽs vt xp̃s fabricator matris suę decoraret eam tali dignitate: vt esset apta

& digna

A & digna de qua carnē assumeret: ne despiceretur ab infidelibus,& hæreticis. Et hoc probat Aug. in lib. cōtra quinq; hæreses,dicēs in persona Xpi. Hęc quā despicis Manichęe,mater mea est,manu fabricata est mea. Ego matrē ex qua nascerer feci. Ego uiā itineri meo paraui &c. in quibus uerbis ostēdit Aug. ꝙ postquā Christus tanquam Deus, & sapiens artifex ad libitum fabricauit matrē suā:taliter eam fabricauit sine aliquo defectu ne ab aliquo despiceretur, & cum tanto decore,& ꝑfectione:ut esset apta,& digna ut ex ea carnem assumeret,& ab omnibus uenerearetur. Hoc idem asserit de fide ad Petrum parte. 1. dicens,ꝙ tali, & tam singulari gratia fuit illa uirgo præuenta: ut esset digna de qua filius Dei carnem assumeret. Hoc idē asserit Anselmus lib. de conceptu virginali:dicēs, ꝙ decebat vt illa uirgo tali puritate niteret. qua sub cęlo nequeat maior itelligi. Et sic patet qualiter fuit decens virginē Mariā in primo instāti suæ creationis fuisse sanctificatam,& ab omni culpa ꝑseruatā: qa aliter cōsequerētur omnia supradicta incōueniētia: nec possent dicta Aug. & Anselmi de ipsa verificari. Tertia conclusio,ꝙ Christus tenebatur de debito,& debuit præseruare virginē matrē suā à tali culpa per talē sanctificationē: & decorare eā tali dignitate. Ista cōclusio ꝓbatur. Primò inquantū filius est sanctus sanctorū. Nā ad filiū: sanctum pertinet de debito:imo obligatur inquantū pōt,& decēs est decorare, & honorare matrē suā.sed Xp̄s ē uerus filius naturalis,& carnalis virginis Mariæ:vt dictū est,& dicetur:ergo tenebaẗ,& obligabaẗ honorare eā tali honore,& dignitate: postquā

C potuit,& fuit decēs vt dictū est:qa aliter non decenter honorasset matrē secundū decētiā suā. Itē hoc idem pertinebat ad xp̄m inquātū sanctus sctōrum: quia ad sanctū ptinet omnia disponere,& in finē optimū secūdū decentiā ordinare. ergo postquā xp̄s tanquam sanctus sctōrum venit ad sua membra sanctificāda,& in debitum finem ordināda:debuit virginem matrem suā præ cæteris sanctificare,& ī debitum, & nobiliorē finē sibi possibilē ordinare, eò ꝙ ex ipsa debebat illā carnē assumere:cum qua instrumētaliter oīa debebat sanctificare. Item hoc idem debuit facere Christus tanquam legislator. Nā ipse qui dederat legem de honore parentū: debuit illā legē obseruare:sicut ī cæteris obseruauit: quia in omnibus primò cœpit facere,& postea docere:vt patet Actuum. 1. & Lucæ. 11.

D Ergo sicut honorauit matrē in seruāda obedientia: ita magis debuit eā venerari ab omni labe præseruando,& omni gratia decorādo in principio sui esse. Vnde oēs illæ decem rationes quas facit Aug. in libello de assumptione virginis Marię,ad probandum,ꝙ nō fuit incinerata in sepulchro:magis probant hoc propositum quam illud. Ex supradictis ergo. 3. conclusio. infertur unum corollariū siue corollaria conclusio.s. ꝙ de facto Christus præseruauit uirginē matrem suā ab omni culpa tā originali quàm actuali, & uenialī per talē sanctificationē. Hæc probatur. nā Christus hoc potuit, & cum decentia debuit facere:ergo fecit:quia potuit, & debuit facere cum decentia uirginis, & sui,& nostri: ut probatum & per supradictas conclusiones. Sed istā consequentiā posset quis negare. Nā

B multa potuit Deus facere quæ nō fecit:puta facere multos mundos,& facere hominē impeccabilem,& aliter hominem liberasse:sed tamen ista non fecit. Ad hoc respondetur,ꝙ licèt Deus omnia illa potuisset facere: tamē quia non tenebatur nec obligabatur facere: iō non fecit; sed quia decebat eū,& tenebatur tanquā filius, & sāctus, & legislator dignificare,& honorare matrem suā eo modo quo dictum est:iō fecit. Vnde causa quare in Christo ualet illa cōsequentia,& non in nobis:est ista. Nā si homo diues pōt; decēter,& obligaẗ facere eleemosynā, & nō facit: hoc accidit ex aliqua passione impediente; puta auaritia:sed in Deo nulla pōt esse passio impediens ad bonum; ergo si potuit hoc decenter,& debuit facere: de necessitate cogimur dicere,ꝙ fecit absq; præiudicio suæ liberta-

F tis:imo cum decentia suæ maiestatis, & officii suæ legationis. Et sic patet qualiter illa sāctificatio facta in principio creationis, & animationis uirginis Mariæ præseruauit eā ab omni malo,& cōfirmauit eā in omni bono:imo dicunt quidā, ꝙ illa sāctificatio accelerauit in ea usum liberi arbitrij ad merēdum.sed in hoc nō est sistendum. Quarta cōclusio,ꝙ uirginem Mariam esse immunē, & preseruatā à tali labe pōt expresse, & probabiliter deduci ex sacra scriptura utriusque test. Hæc primò probatur. nā totū fundamētum primum,unde habetur, ꝙ oēs filii Adami fuerūt obligati ad originalē culpam, deducitur ex peccato primorum parentum,& ex sententia eis inflicta propter illud pctm:

A quia audiẽtes vocem serpentis præuaricati sunt pręceptum domini. Unde ex snia ibi data, & ex dictis sacræ scripturæ recolligitur, ꝙ serpens antiquus quadruplici morsu momordit primos parentes cũ tota sua posteritate.s.morsu culpæ in anima.& morsu morbidæ cõcupiscentiæ in carne: & morsu erumnarum,& miserię in cõceptu,& partu mulierũ:& morsu doloris, & incinerationis,& putrefactionis corporis in morte. Et iste morsus vltimus cũ duobus primis fuit cõis filiis Adã per naturalẽ generationẽ propagatis. Sed antequã Deus promulgaret istã sententiã, exceptauit, & exemit virginẽ Mariã ab hac sentẽtia: vt patet in eadẽ scriptura: ergo virgo Maria consubiacuit nec fuit obnoxia illi sententiæ. Hoc patet in tex. Gen. 3. Nam antequam ferret sentẽtiã cõtra hominem post maledictionem serpentis, dixit ipsi: Inimicitias ponam inter te,& mulierẽ, & semẽ

B tuũ & semen illius: ipsa conteret caput tuũ, & tu insidiaberis calcaneo eius. Postea vero dixit mulieri. Multiplicabo erumnas tuas,& cõceptus tuos; in dolore paries filios. Et sub potestate viri eris,& ipse dominabit tui. Ex quo patet, ꝙ primò tulit sententiã cõtra mulierẽ: eò ꝙ primò fuit seducta, & peccauit,& postea seduxit virum: Idõ duplici pœna speciati fuit plexa, & punita.s. pœna erumnarũ in cõceptu & partu,& pęna subiectionis sub ptãte viri. Exinde promulgauit sententiã generalem contra vtrunq; cũ tota eorũ posteritate, dicens. Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea oĩbus diebus vitæ tuæ, spinas,& tribulos germinabit tibi. p quas spinas,& tribulos: non solũ intelliguntur spinæ,& tribuli qui generantur in terra ad laborẽ,& tedium nostrum,& ad impediẽ

C dam eius vbertatẽ: sed &ẽt intelliguntur spinę,& tribuli fomitis,& spinosæ cõcupiscentiæ inflictæ in nostra carne ex morsu serpentis. Et postea Deus subdit sententiã mortis cũ incineratione dicens: donec reuertaris in terrã de qua assumptus es: qa puluis es, & in puluerẽ reuerteris. Et sic patet quadruplex morsus serpentis, & snia generalis promulgata cõtra primos parẽtes cũ tota eorũ posteritate. Sed antequã pmulgaretur ista snia facta fuit exceptio de virgine Maria: p hoc quod dixerat Deus serpenti, Ipsa mulier cõteret caput tuũ. qđ non fuit impletũ in Eua: nec in alia muliere nisi in sola virgine Maria prout omnes doctores dicunt. ergo si sola virgo Maria contriuit caput serpentis: prout ante sententiam latam fuit prædictũ: ergo serpens non potuit mordere virginem Mariam

D illo quadruplici morsu: quia aliter non contriuisset caput serpentis. Nam manifestum est, ꝙ non momordit eam morsu corruptionis erumnarũ, & dolorum in conceptu, & partu filii Dei: nec morsu incinerationis: vt iã cõiter tenet tota Ecclesia: ergo minus momordit eã morsu originalis culpæ: aut alterius peccati: quod maximè ipsã vulnerasset, & despiciendã reddidisset. Et sic nõ contriuisset caput serpentis: quod est cõtra sacrã scripturam, & cõtra speciale priuilegium ibi iã virgini Mariæ collatum, & contra exceptionem factam ante legem latã. Sed diceret aliquis, ꝙ ante illam legem latam,& exceptionem factam: iam Adam erat sauciatus in corpore,& anima,& iam incurrerat sniam mortis: pro se,& omnibus posteris. Ad hoc respõ-

E detur, ꝙ peccatum primorum parẽtum fuit personale,& ideo obligauit eos solos ad pœnam sensus æternam. Sed nondum erat lata sententia ꝙ illud pctm̃ cũ tali onere, & quò ad pœnam damni transiret ad posteros originaliter: nisi vsquequo lata est supradicta sententia: cum expresse dominus dixit serpẽti: inimicitias ponã inter te,& mulierẽ,& inter semen tuũ, & semẽ illius. ipsa cõteret caput tuũ, & tu insidiaberis calcaneo illius &c. Ex qbus verbis patet, ꝙ illã sentẽtiã de nouo tulit,& promulgauit Deus cõtra semen,& posteritatem primorum parentũ: vt Diabolus, & semen eius qui sunt sequaces eius sẽper insidiaretur calcaneo. i. vt morderet carnẽ,& sẽsualitatẽ vniuscuiusq; ĩ sua origine: à qua quidẽ carne trãsiret culpa originalis in Adã

F per solum consortium, & trãsiret pctm̃ mortale,& actuale p cõsensum volũtatis annuẽtis concupiscentię. A quo morsu, & insidiis serpentis excipitur virgo Maria, conterens caput serpẽtis per gratiã præuenientẽ: ne ipsam aliquo morsu posset mordere: vt patet in litera secundũ cõem expositionẽ omniũ doctorũ. Hęc eadẽ cõclusio probatur auctoritate no. te. Lucæ. 1. per verba Angeli dicẽtis Mariæ. Aue grã plena dñs tecũ: benedicta tu in mulieribus &c. q̃ quidẽ verba exponens Aug. in primo sermonę de natiuitate uirginis ait. qũo grã plena nisi qa totaliter euacuata est à culpa,& qũo benedicta in mulieribus. nisi, ꝙ maledictio Euæ in benedictionẽ mutat. Mariæ &c. Itẽ hoc magis exprimẽs Aug. declaran-

A declarando eadē verba Angeli ait in secūdo sermone natiuitatis eiusdē virginis Mariæ. Si Maria est gratia plena:quid iustitiæ: quid sanctitatis hæc virgo indigere potuit: q̃ efficacius ad oia gratiæ plenitudinem accepit? Aut quis vnquā in eius anima vel corpore locus potuit inueniri peccati: quæ ad instar cœli cōtinentis omnia templum dñi est esse cta?&c.Item pp eadem verba Hiero. in sermone de Assumptione virginis Marię dicit, ꝙ iō dicitur gratia plena: qa in cæteris per partes: sed i Maria tota se diffudit gratię plenitudo &c.Ex quibus patet ſm Aug.ꝙ ideo dicit gratia plena: quia nulla ipsi defuit gratia,& nunquam in eius anima, & corpore locus potuit esse peccati. ergo per gratiā sctisicantem in sua creatione fuit præseruata ab omni pctō. Et per consequēs pctm̄ naturale
B nō trāsiuit in eius aīam quò ad culpam: nec in eius corpus quò ad morbū cōcupiscentiæ actualiter post animationē: sicut trāsiuit in cæteros. Itē ſm Hier. nulla fuit gratia data alicui creaturæ quin fuerit data virg.Marię: sed primi parētes, & Angeli fuerūt creati in gratia:ergo hoc nō defuit virgini Mariæ.Et sic patet,ꝙ snia data in Adā, & Eua de quadruplici morsu serpētis nō transiuit in personā virginis: eò ꝙ ex singulari gratia & priuilegio fuit excepta ante legē latā:prout dictum est.Iō est dictū ipsi ab Angelo.Aue gratia plena &c.Nā Bernardus,& omnes doctores asserunt,ꝙ sola virgo contriuit caput serpentis propter illud priuilegium ante legem cōem latā sibi collatum,& promissum: quia aliter non contriuisset caput serpentis: nec fuisset gratia plena: nisi ab omni morsu ser-
C pētis fuisset præseruata per gratiā: eo modo quo dictū est.Quinta conclusio,ꝙ virginem Mariam fuisse præseruatam ab omni culpa tā originali quàm actuali, & veniali fuit de expressa intentione Aug.& Hier. Pro cuius probatione est aduertendū, ꝙ cum Pelagiani negarent peccatum primorum parentum cū suis pœnis, & onere in oēs posteros fuisse translatum, sed assererent vnumquemq; ex libertate volūtatis,& propriis viribus naturalibus posse vitare omne malum, & peccatum,& facere omne bonum si velit:Contra hanc pestiferā doctrinā pelagianā Aug. confecit libros de Baptismo paruulorum, & plures alios:in quibus probat illud pctm̄ primorum parētum originaliter trāsisse in oēs posteros per naturalē,& libidinosā generatione propagatos. Et sic probat neminē esse D liberum ſm naturam ab illo pctō nisi solum Christū mediatorē Dei, & hoium: qui non ex opere Adami natus est.& iō non fuit obligatus in Adā. Et ideo oēs cæteri hoīes præter Xp̄m fuerunt obligati pctō, & in se fuerūt pctōres ſm naturam. Sed cum Pelagius, & Iulianus arguendo cōtra Aug. adducerēt in exemplum complures ve. test. quos sacra scriptura iustos appellat.f.Abel, Enos, Noe, Abraham,Isaac,Iacob &c.Ad hoc rñdit August.in lib.de Natu. & Gratia, ꝙ licèt sacra scriptura illos iustos appellat ob ingētes virtutes tñ non fuerunt liberi à culpa originali nec aliqñ à peccato actuali,& si aliqñ vitarunt peccata actualia: hoc non fecerunt ex propriis viribus naturæ:cum in eis esset natura vitiata,& corrupta sicut in cæteris: sed hoc fecerunt per gratiam præuenti ad vitandum pctm̄. Item cum rursus arguerent memorando Io.Baptistam, Simeonē iustum,& Iosephū quos iustos euāgelica cōmendat auctoritas, & innocentes de quibus dicitur in Apoc.ꝙ sine macula sunt ante Thronū Dei: Ad hoc respondit Aug.ꝙ etiam illi non fuerunt sine pctō saltem originali. sed quia fuerunt ꝑ gratiā iustificati ab originali, & p̄seruati ab actuali:ideo eos iustos euangelica appellat auctoritas. Sed cū rursus Pelagius, & Iulianus memorarent virginem Mariā matrem Christi:cui dictum est ab Angelo.Aue gratia plena &c. tunc ad hoc respondit Aug. in eodem lib. de Natura, & Gratia, ꝙ hac virgine excepta si oēs sancti, & sanctæ cōgregari possent, & quæreret ab eis an pctm̄ haberēt quid possent rñdere: nisi quod Io.ait. Si dixerimus, ꝙ pctm̄ nō habemus:nosipsos seducimus,& veritas in nobis non est?Ex q- F bus verbis patet,ꝙ Aug. nō solum exceptat virginem Mariam ab actuali peccato: sed ēt ab originali,& veniali. Sed dicunt aliqui, ꝙ Aug.non loquitur hic nisi de peccato actuali.Sed hoc est irrisoriè dictum.Nam Aug.in hoc lib. & cæteris loquitur de omni peccato,& specialiter de pctō naturæ, & originali quod negabant Pelagiani.Item Aug.comparat virginem Mariam Ioanni Baptistæ,& innocentibus:de quibus est certum,ꝙ tanquā peccarunt actualiter,& dicit,quòd nullus eorum potuit dicere se non habuisse peccatū: nisi sola virgo Maria: ergo sequitur, quòd exceptat, & immunem dedit eam etiam ab originali. Modū autem per quem Maria fuit

A præseruata exprimit Aug. cũ subdit in eodẽ lib. Propter honorem dñi cũ de peccatis agitur de virgine Maria nullam prorsus intendo agere mẽtionem. Scimus.n. tm̃ gratiæ ad vincendum ex oĩ parte pctm̃ illi fuisse collatum, ꝙ illum meruit parere, quẽ constat nullum habuisse pctm̃. Sed hoc magis exprimit Aug. in 2. serm. de eius natiuitate, cũ ait: ꝙ nunq̃ in eius aĩa uel corpore locus potuit inueniri peccati: prout dictum est in præcedẽti conclusione. Itẽ hoc idem satis exprimit Aug. contra 5. hæreses, cum ait. Hæc quam despicis Manichæe mater mea est, manu fabricata est mea: ego matrem ex qua nascerer feci: ego uiã itineri meo præparaui &c. Tunc manifestum est, ꝙ singulariter, & specialiter fabricauit eam ultra cõem modum aliarũ: nõ in pctõ: sed in gratiã, præparando B viã itineri suo: vt ipsa esset apta, & digna mater Dei de qua carnẽ assumeret. Itẽ hæc etiã satis exprimit Hiero. in expositione ps. 68. super illud. Deduxit eos in nube diei: & tota nocte in illuminatione ignis. Vbi dicit Hier. ꝙ per istam nubem lucidam per totam noctem possumus intelligere S. Mariã. Ipsa.n. nunq̃ fuit in nocte: sed semp in die, & nunquam in tenebris. sed semp in luce. Ex qbus oĩbus patet ꝙ de intẽtione Aug. & Hier. fuit virg. Mariam nunq̃ fuisse personaliter sub culpa originali: sed semp in gratia. Nã Aug. dicit: ꝙ nunq̃ in eius aĩa aut corpore locus potuit inueniri peccati. Et Hier. dicit ꝙ nunquam fuit in tenebris: nec in nocte peccati: sed semper in luce, & die gratię. Ergo nunq̃ fuit alicui obnoxia pctõ actuali nec originali. Contra dictam autem positionem arguũt C quidam dicentes ipsam esse contra sacrã scripturam utriusq; test. & contra sacros doctores. ex quo sequitur ipsam esse falsam, & ẽt erroneam. Vnde primò arguunt ex doctrina prophetica ps. 13. Dñs de cœlo prospexit super filios hominum si est intelligens aut requirens Deum: oẽs declinauerunt simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonũ: non est usq; ad vnũ. i. præter vnũ, qui est Xps, vt cõiter glossatur. Ex quibus verbis dicit Apo sto. ad Ro. ꝙ oẽs in Adã peccauerunt, & egẽt gratia Dei. Itẽ 1. ad Cor. 15. Sicut in Adamo oẽs moriuntur. ita & in Christo omnes viuificabuntur. Item ad Ephe. 2. Eramus aliqñ oẽs natura filii iræ &c. Quæ quidem verba adducens August. contra Pelagianos, probat in 2. de Bap. paruulorum, qualiter nemo fuit

vnquam liber à pctõ ꝑter Christũ: ubi concludendo dicit. Solus ergo iste homo factus D manens Deus nullum peccatũ vnquàm habuit: nec sumpsit carnẽ pcti: quamuis de materna carne peccati. Itẽ 10. sup Genes. c. 24. glossans illud Sap. 8. Puer ingeniosus eram, & ueni in corpus coinquinatũ &c. dicit August. ꝙ caro Christi licẽt de pcti propagine uenit: non tñ de peccati propagine cõcepta est &c. Item super psalm. 34. Maria ex Adam mortua propter pctm̃, & caro dñi ex Maria mortua ꝓ delenda pctã. Itẽ super psal. 50. Solus ille infans innocẽs esse potuit: qui nõ ex opere Adã natus est. Item adducunt illam vulgatissimam regulam Aug. de fide ad Petrum parte secunda. qui ait. Firmissimẽ tene: & nullatenus dubites omnem hominem, qui per concubitum viri & mulieris concipitur, in originali peccato nasci: impietatique subditũ mortiq; subiectũ: & ob hoc nasci naturaliter iræ filium: de qua dicit Apostolus. Eramus aliqñ natura filii iræ: sicut & E cæteri, de qua nullus liberatur. nisi ꝑ gratiã Dei, & hominis Iesu Christi. Complures ẽt alias auctoritates adducunt, sed istæ sunt fortiores quæ uidentur impugnare præfatã positionem. Sed iterum arguũt per rationẽ ducentem ad inconueniens. Nam si uirgo Maria non peccauit in Adam, nec habuit peccatũ: ergo non indiguit redẽptione: nec gratia Christi, & per consequens Christus nõ fuit vniuersalis redemptor: qđ est cõtra Leonẽ Papam in sermone natiuitatis Xpi dicentẽ, quòd Xps filius Dei sicut neminem à peccato liberum reperit: ita pro omnibus liberandis venit. Itẽ sequeretur, quòd Xps non fuisset primus qui apparuit in mundo in carne F facta præter pctm̃ ad liberandã carnẽ pcti: si uirgo Maria fuisset totaliter immunis à peccato. & istę sunt rationes fortiores, quæ videntur cõcludere oppositum supradictæ positionis. Sed in oppositũ est veritas fidei catolicæ, quæ nulli ueritati contradicit. uñ qa ex auctoritate sacri Canonis: & sacrorũ doctor. probatum est uirginem Mariam fuisse personaliter immunẽ, & præseruatã ab omni pctõ tã originali, quã actuali, & ueniali: ergo oẽs istæ auctoritates in oppositũ adductæ non sunt supradictæ positioni cõtrariæ: imo stant simul cum supradicta positione in ueritate: quia nunquã aliqua pars sacræ scripturæ contradicit alteri: imo ratificat, & confirmat ipsam. & sic nec etiam Aug. contradicit

sibi ip G

A sibiipsi:imo cõfirmat dicta priori per hæc in ducta in cõtrariũ. Ad cuius intellect. est ualdè aduertendum, ꝙ illi q amplius,& latius locuti sunt de hac materia originalis pc̃ti in no.te.fuerũt Paulus,& Aug.quorũ uterq; in cidit occasionaliter in eã. Vnde in primitiua Ecclesia fuit magna cõtrouersia inter cõuersos de Iudaismo,& cõuersos d' gẽtilitate. Nã illi de iudaismo gloriabant de natura sua, & gñatione sua:eò ꝙ descẽdebant ex Abrahã Isaac,& Iacob, quos Deus elegerat i populũ peculiarẽ. Et sic putabãt se hr̃e maiorẽ gradũ hic,& in futuro, & ꝓcedere cõuersos de gẽtilitate i grã,& gloria, & sic despiciebãt eos imꝑperãtes eis detestabiles ritus,& suꝑstitiões ꝑdecessorũ suorũ. Econtra aũt cõuersi de gẽtilitate gloriabantur de natura sua dicẽtes se habuisse Impatores, & Re-
B ges,& Philoso. & floruisse i dñio mũdi, & oi scia,& arte,& despiciebãt Iudæos q sæp fuerãt Deo rebelles, & apostatæ à lege pro maiori parte, & occisores ꝓphetarũ &c.& sic utiq; tã Iudęi q̃ gẽtiles cõuersi gloriabãt de natura sua. Hoc aũt ꝑsentiẽs Aposto. scripsit epist.ad Rõma.conuersos ex vtroq; populo,volẽs sedare hãc vanã altercationẽ in qua conat ostẽdere : ꝙ nullus ꝑt gloriari de natura sua:sed de gratia quã vnusq̃q; ꝑ Baptismũ accepit i Xp̃o. Nã tã Iudæi q̃ gentiles descẽdunt ex Adã per libidinosã generationẽ,in quo oẽs peccauerunt, & fuerũt venũdati,& obligati ad pœnã illius pc̃ti: & sic secũdũ naturã nil trahimus à parẽtibus nisi malũ,& peccatũ,& pœnas eius:quia tota humana natura fuit vitiata, & corrupta in Adam:de qua corruptione, & pc̃tõ nemo põt liberari,nisi per gratiã Xp̃i.& sic cõcludit,ꝙ oẽs in Adã peccauerũt, & egẽt gratia Dei.s. Christi. Et ideo tàm Iudæi q̃ gentiles cõuersi nõ possunt gloriari de natura sua peccatrice,& vitiata,sed debent gloriari,& agere gratias de gratia Xp̃i : per quam ꝑsonaliter sunt liberati à pc̃tõ naturæ:qd' ex Adã,& parentib⁹ contraxerunt. Et sic patet qualiter Apostolus loquitur de pc̃tõ naturę, & eius pœnelitatib.qd oẽs originaliter traxim⁹ ex Adam ſm naturam. Postea aũt tpe Augu.surrexit qdã monac⁹ noie Pelagius,q cũ duob. discipulis.& cõplicibus.s.Cœlestino.& Iuliano inciderunt in similem errorem:qui negabant pc̃m̃ primorũ parentũ transisse in oẽs posteros,sed solis ipsis nocuisse,nec humanã naturam fuisse in eis corruptã & uitiatã:imo attribuebãt tantã nobilitatẽ naturæ:ꝙ asse-
D rebãt vnũquenq; ex propriis virib.cũ sola libertate arbitrij posse oẽ peccatũ vitare,& oẽ bonũ operari si vellet,absq; oi gratia,& auxilio. Aug. aũt sentiens hãc doctrinã esse pestiferam,& euacuãtem mysterium totius nostræ redeptionis, & destructẽ supradictã doctrinã Apostoli:iõ in defensionẽ Ecclesię & sacræ scripturæ scripsit libros de Bap.paruulorũ, & de ꝑfectione iustitiæ hominis:& de Natura & gratia:& hypognosticon,& de nuptiis,& concupiscentiis &c. In quibus ostendit:ꝙ qñ Adam peccauit:obligauit totã generationẽ,& naturam,& descẽdẽtiam peccato suo.& qũo oẽs posteri fuerunt obligati pc̃tõ & venũdati in eo:& qũo tota eius natura fuit i eo corrupta, & uitiata.i qua obliga- E
tione & vẽditione nõ potuit obligare Christum : eò ꝙ nõ ex opere eius ꝑ libidinosam generationem:sed ex opere spũs sancti cõceptus,& natus est. & sic i secũdo de Bapt.paruulorum,& lib.de natura,& gratia ꝓbat neminem esse liberum à pc̃tõ ipsius Adam ꝑter vnũ solũ Iesum Christũ Deũ, & hominẽ,& mediatorẽ : ideo potuit omnes alios liberare,& sic ex fundamentis Apostoli cõcludit i li.de natura,& gratia:ꝙ omnes peccauerũt in seipsis:uel in Adam,q̃a sine pc̃tõ nõ sunt: vel qd' originaliter ex Adam contraxerunt: uel qd' malis moribus addiderunt. Sed modum quomodo illud peccatum primorũ parentum transiuit ꝑsonaliter in posteros, explicat Aug.in lib.de nuptiis, & ad Valeriũ,& de fide ad Petrũ.& Ambrosius de uerbis Apostoli. quos sequitur Magister sentent.libr.2. F
distinct.33. Vñ aiũt:ꝙ quando Adam peccauit,tota sua caro,& sensualitas fuit corrupta vitio,& morbo cõcupiscentiæ, & facta rebelli rationi:cui ante erat cõformis,& subiecta,& fuit peruersa, & inclinata ad oẽ malũ, & surrexit illicò ad luctandũ aduersus spm̃. Et sic fuit corrupta in sua generatione:ne sine libidine posset filios generare.& quia exinde absque libidine non potuit generare.ideo talem carnem corruptam transtulerunt primi parentes,& communicarunt posteris qualem ipsi habebant : & sic transtulerunt peccatum suum cum suis pœnalitatibus ex personis in naturam & in carnem. Et exinde translatum est in animam formaliter ꝑ consortium carnis,& personalẽ vnionẽ. Vnde illud pc̃m̃ i primis parẽtib. fuit ꝑsonale,& actuale:sed i carne dr̃ pc̃m̃ naturę & seminale

quia

A quia in carne añ aiatione nõ inest pctm̃ formaliter, sed seminaliter & materialiter. sed qñ aia in puris naturalib. creata iĩgit carni libidinosæ,& corruptæ: cũ qua fit vna ꝑsona,tũc cõtrahit ex consortio carnis pctm̃ formaliter:qđ dicit originale: & sic tota ꝑsona dicitur filia irę Dei ꝑꝑ Adã:à quo trahit carnẽ.Et sic pctm̃ Adę reputatur ipsi ad culpam & pęnã damni, & nõ ad penã sensus ęternã: eò ꝙ tale pctm̃ non est voluntariũ: sicut fuit in Adã. Est aũt aduertendũ ſm Augu.contra Iulianũ.ꝙ qñ dicitur ꝙ tota humana natura peccauit in Adã & fuit obligata,& venũdata in eo:non sumitur ibi natura ꝓ specie q̃ est esse rei, qa tũc in Xp̃o & ubicunq; reperiretur talis natura fuisset talis obligatio, qđ est falsũ.Sed sumit̃ ibi natura ꝓ gñatione, & descendentia ipsius Adã· sicut dicitur natura.i. gñatio Scipionũ & Claudiorũ &c. Itẽ qñ dicitur: ꝙ tota humana natura fuit corrupta in Adamo nõ sumit̃ ꝓ natura specifica:sed ꝓ carne cõicata ꝑ gñationẽ naturalẽ:& sic tota ꝓpago ab Adã vsq; ad vnũquẽq; dicitur

B nã corrupta:& caro & ꝓpago pcti.Et sic concedit Augu. ꝙ virgo Maria descendit ex illa carne,& ꝓpagine pcti ſm naturã. Et cũ hoc stat, ꝙ pctm̃ naturę nunq̃ trãsiuerit ad animã,nec ꝑ cõsequẽs ad ꝑsonã.Vnde Aug.totã propaginem,& totã illã massam & gñationem q̃ fuit ab Adã vsq; ad virginẽ Mariam appellauit carnem pcti, & ꝓpaginem pcti & maternam carnem pcti:eò ꝙ semper talis caro fuit successiuè cõicata, fœdata, & corrupta fęditate libidinis.in qua quidẽ carne sẽper latebat pctm̃ seminaliter: per cuius consortium causabat culpã originalem in aia & per cõsensum causabat actualiter pctm̃ mortale aut veniale. Dupliciter ergo dicit Aug. ꝙ oẽs posteri peccauerũt in Adã. Primò inquãtũ in eo oẽs fuerũt obligati, & venũdati. Scđò,qa oẽs propagant̃ ex illa propagine,&

C carne peccati,in qua latet pctm̃ materialiter & seminaliter. Et iõ vtrũq; istorũ dicit̃ peccatũ naturæ in Adã: qa aliud non trahimus ab Adã,nisi carnẽ sic vitiatã. sed qñ tale peccatũ naturę trãsiuit in aiam nudam per consortiũ,aut cõsensum,iã dicitur pctm̃ ꝑsonale,& formale,obligans aiam,& totã ꝑsonam ad pęnã damni, & irã, & odium Dei. de qua ira & obligatione nemo põt liberari, nisi ꝑ gratiam Xp̃i sanctificantẽ animã,aut pręueniendo ante lapsum, aut subueniendo post lapsũ. Et sic dupliciter põt ꝗs absolui ab isto pctõ naturæ: in quo oẽs in Adã per obligationẽ,& propaginẽ peccati peccauerũt.Vno modo ꝑueniendo aiam, aut carnẽ per supra dictã sanctificationẽ factã in creatione & animatione. & sic pctm̃ & obligatio naturæ facta in Adã: & peccatũ naturæ seminatũ in carne,nõ põt trãsire ad aiam, nec personã, & isto modo sola virgo Maria fuit liberata, & ꝑseruata à pctõ personæ tã originali q̃ actuali:eò ꝙ ꝑ sctificationem carnis fuit in ea fomes totaliter extinctus, aut ligatus,& per sanctificationẽ aiæ fuit ab omni malo ꝑseruata:& in oi bono confirmata. Et sic est dicẽdũ, ꝙ licèt virgo Maria peccauerit in Adã .i.fuerit in eo obligata,& venũdata ſm naturã:& descẽderit ab Adã per propaginẽ &carnẽ pcti seminaliter: tñ in aia & ꝑsona sua nũqua cõtraxit,nec habuit formaliter culpam originalẽ,aut mortalẽ,aut actualẽ,& venialẽ.Et sic ergo qñ Apost.dicit ad Ro.ꝙ oẽs in Adã peccauerũt nõ loqtur de pctõ personę, sed de pctõ naturę,de cuius naturæ nobilitate & dignitate ipsi gloriabãtur, qa vt sic oẽs in Adã peccauerũt .i. fuerũt venũdati in eo, & ad culpã,& pęnã dãni illius pcti in eo obligati:à cuius peccati debito oes fuerunt per Xp̃m personaliter liberati: aut ꝑ gratiã præuenientẽ,aut subueniẽtẽ:sed nõ asserit Apostolus, ꝙ oẽs personaliter peccauerimus in Adã: quia nondũ eramus, sed illud peccatũ transiuit personaliter ad nos, & animas nostras per consortiũ animæ ad carnem libidinosam ex Adã traductã sed fuimus liberati in ꝑsona per gratiam. Item Aug. qñ dicit ꝙ virgo Maria descendit ex propagine,& materna carne pcti ex Adã,non intendit dicere nisi quòd ſm carnẽ descendit ex illa propagine pcti, sed postea negat quòd pctm̃ naturæ, & obligationis in Adã & peccatũ quod seminaliter erat in propagine pcti ipsius Adã,transierit in aiam, & personam virginis: imo asserit quòd nunq̃ in eius aia, aut corpore locus potuit inueniri pcti. Et iõ cõceditur,ꝙ virgo Maria peccauit in Adã inquantũ in eo fuit cũ cęteris obligata,& venũdata in natura.Et asserit̃ quòd ipsa descẽdit ex ꝓpagine,& mr̃na carne pcti seminaliter ex Adã:sed negatur ꝙ peccauerit.i.fuerit obligata in persona, & ꝙ pctm̃ naturæ, & propaginis,& carnis trãsierit formaliter, & ꝑsonaliter in aiam & ꝑsonam. Et iõ peccare in Adã & esse obligatum in Adam, nõ est peccasse, nec esse obligatum in persona.Ex quibus patet

D (margin)

E (margin)

F (margin)

tet

A ter qualiter supradicta positio nō cōtradicit sacræ scripturæ: imo cōfirmat,& ratificat ipsam: nec oēs auctoritates adductæ cōtra illā positionē militāt, nec cōtradicūt illi. Nam istę auctoritates nō probāt nisi, ꝙ virgo Maria peccauit in Adā. i. fuit in eo obligata, & venūdata cū cæteris in natura. Et ꝙ uenit ex propagine,& carne pcti ipsius Ad seminaliter fm carnē. quæ omnia cōceduntur. Sed supradicta positio asserit, ꝙ licēt virgo Maria descēderit seminaliter ex illa propagine peccati fm carnem,& fuerit obligata,& venūdata in Adā cū tota natura,& descēdētia: tñ illud pctm,& obligatio naturę nō trāsiuit personaliter, & formaliter in aiam nec personā virginis pp præuiā sctificationē gratiæ xpi, q̄ pseruauit eā personaliter ab omni pctō, & cōfirmauit in omni bono. & hoc fecit Deus:

B quia potēs est,& sctm nomen eius: & per cōsequēs quia hoc potuit facere absq; cōditione,& prçiudicio sacræ scripturę: & sui iuris: & decuit & debuit facere inquā ū filius: ergo fecit: qa sctm est nomē eius. Et per hoc patet rñsio ad oēs auctoritates,& rōnes: qa oēs procedūt de pctō naturæ. Ad primā ergo qñ dicitur: ꝙ omnes filij Adam declinauerūt, & inutiles facti sūt &c. Respōdetur sicut dictū est i expositione illius ps. 13. ꝙ totū genus humanū, & oēs fuerūt corrupti in Adā quò ad naturam. Et ideo nisi sancti viri fuissent præuēti in persona per gratiā, oēs corruissent in oia illa scelera quæ memorātur in illo psal. 13. Ad. 2. aūt cū dicit: ꝙ oēs in Adā peccauerūt & egent gratia Dei: ergo virgo Maria peccauit in Adā &c. cōcedit eo mō quo Aug. intelligit,& exponit illā auctoritatē lib. Hipo

C gnosticō: & de verbis Apostoli. s. ꝙ oēs fuerūt tanq̄ in natura obligati,& vnūdati in eo: & si cōceditur, ꝙ virgo Maria fuit obligata, & venundata in Adam. sed fuit liberata in persona per præuiam sanctificationem: & sic nūquā habuit aliquod peccatū formaliter i aia, nec persona,& per cōsequēs nunquā fuit personaliter in ira Dei. sed semper in gratia. Et iō qñ arguit, ꝙ oēs in Adā peccauerūt, nō sequtur nisi, ꝙ Maria peccauit,& obligata fuit in Adā: sed cū rursus arguit: ergo habuit culpā originalē &c. negatur cōsequētia: quia arguitur à natura ad personā: & sic nō arguitur vniformiter: sed variat suppositio: imo ar in 4. terminis pter variationē suppositionis terminorū,& sic ē rndēdū ad oēs alias aucto. Apostoli. Sed Auctori. & dictis Aug. respōdet ꝙ sicut Apostolus in prædictis non loqueba-

D tur, nisi de peccato naturæ cōtra cōuersos de Iudaismo,& gētilitate gloriātes de sua natura,& generatione,& descēdētia: ita pariter Aug. in omnibus li. suis loquitur de pctō, & corruptione naturæ humanæ traductę ex Adamo contra Pelagianos præsumētes de viribus naturę. & iō dicit Aug. ꝙ cū oēs uenimus ex illa radice,& propagine, & materna carne pcti p libidinosā generationē: nisi per gratiā Xpi præuenietē aut subsequēte nullo mō poterimus liberari à pctō: nec vitare peccatū: nec agere bonū. & sic cōcedit virginem Mariā secūdū naturā, & carnē venisse ex illa ppagine,& carne pcti: sed asserit, ꝙ psonaliter fuit præuēta per gratiā singularem. & sic peccatū ppaginis, & naturæ nō trāsiuit formaliter in psona. & iō nūquā i eius aia,& carne personaliter loc° potuit inueniri pcti. Ad

E aliud qñ dicit, ꝙ maria fuit mortua i Adā pp peccatū: cōcedit, ꝙ fuit mortua in corpore, nō pp peccatū suum, sed pter peccatum ipsius Adā, & ita i oibus nobis non inest mors propter peccatum nostrum: sed propter primorum parētum. & sic iā i nobis mors dicit naturalis, sed pęna pcti ipsorū primorū parētū, prout fuit determinatū in concilio Aphricano, ut patet de cōsecra. distinct. 4. Placuit. Ad regulā aūt vulgatam ipsius Aug. dicendū ꝙ si bene inspicit illa regula, in se continet, & importat responsionem. Nam ibi dicitur, ꝙ omnes qui concipiuntur ex concubitu viri, & mulieris nascuntur natura filij iræ in peccato originali, de qua snia nemo pōt liberari, nisi per gratiam Christi. & hoc cōcedit, qa nisi liberetur per gratiam Xpi præuenietē

F aut subuenietē, semper nascit in peccato originali. Et sic Hieremias, & Iō. Bap. nisi fuissent liberati per gratiā Christi præuenientē: utiq; fuissent nati in pctō, sicut fuerant cōcepti conceptione carnis,& aiæ. & sic virgo Maria, postquàm fuit seminaliter concepta quò ad carnem, si non fuisset sanctificata, & per gratiam præuenta in creatione,& animatiōe, vtiq; cōtraxisset peccatū originale formaliter in aia, & persona & sic verè fuit liberata per gratiā Xpi singulariter super oēs alios. nā ista regula dicit, quod omnes sic cōcepti nascūtur in pctō. sed postea dicit, qđ de tali snia nemo pōt liberari nisi per gratiam Xpi. & sic sicut ab illa snia oēs fuimus liberati p grām Xpi subuenietem post lapsum, ita virgo Maria fuit liberata per gratiam Christi

A sti præuenientem ante lapsum: & sic semper manet vera illa regula : nec contradicit huic positioni, nec econuerso. Ad primam autem rationem qñ dicitur ꝙ sequeretur, ꝙ uirgo Maria non esset redempta: nec Christus fuisset uniuersalis redemptor, respõdetur ꝙ hoc est superfluè dictum. Nã virgo Maria ita fuit redempta ĩ Christo, & liberata per gratiam preuenientem, sicut nos per gratiam subuenientem. nam illa gratia præueniẽs qua fuit sanctificata ante lapsum, ita fuit data ex meritis passionis Christi, sicut illa q̃ nobis subuenit post lapsum . Et ideo ita mortuus est Christus pro ipsa, sicut pro nobis: & ita ipsa participauit passionem Christi per illã gratiam, sicut & nos per Baptismum. & sic ipsa non fuit libera, sed liberata, eò ꝙ liber dicitur quis secundum naturã, & sic solus Christus fuit inter mortuos liber ẜm naturam, &

B personam: ideo potuit cæteros liberare. Ad aliã aũt rationem, cũ dicit ꝙ sequeret̃, ꝙ non solus Christus apparuisset primus in mundo præter carnem peccati ad damnandum peccatum cæterorum in sua carne libera à peccato: Respondetur ꝙ virgo Maria non apparuit in mundo in carne libera à peccato secũdũm naturã: sed liberata ẜm personã per gratiã Xp̃i, q̃ primũ apparuit ĩ carne liber ẜm p̃sonã & naturã. & sic patet qualiter ista sacta, & deuota positio nullo modo cõtradicit sacræ scrip. nec rationi: imo concordat cũ sacra scrip. & ratione. & sic patet secunda dignitas virginis Mariæ. s. qualiter singulariter fuit in sua creatione, & animatione sanctificata. per quã sanctificationẽ fuit præseruata ab oĩ malo, & confirmata in oĩ bono super omnes

C creaturas. & hoc est ẜm magnum ꝑuilegiũ, quo Christus magnificauit matrem suã super oẽs sanctificatos. Tertia autẽ dignitas, & priuilegiũ virginis Mariæ fuit, quia Deus accelerauit in ea liberũ arbitriũ ad merendum super oẽs creaturas. i. quia prius incepit vti libero arbitrio suæ voluntatis post suã creationem in sua infantia, & habere vsum rationis: q̃ aliquis homo mundi præter Christũ. Hoc aũt dupliciter fit. probatur. Primò cõparãdo virginẽ Mariã ad oẽs ĩfantes, & pueros. Scdõ cõparando eã ad tp̃s. Quantũ aũt ad primũ quidã arguunt sic. Nã quicquid gratię, & sanctitatis cõsecuti sunt cæteri sancti in hoc mundo, & multò altius, & excellẽtius fuit cõsecuta virgo Maria: sed quidã sancti cõsecuti sunt vsum liberi arbitrii in sua natiuitate, & quidam in vtero matris ante natiuitatem:

D ergo hoc idem excellentius consecuta est uirgo Maria. Maior huius fundatur in verbo angeli. s. Aue Maria gratia plena. super quod dicit Hier. ꝙ cæteris per partes, sed Marię tota simul se diffudit gratia. Itẽ super idẽ verbũ dicit Aug. ĩ sermone de Natiuitate virginis. Quid iustitiæ, q̃d sc̃titatis hæc virgo indigere potuit, quæ efficaci a ad oĩa gratiæ plenitudinẽ accepit? aut q̃s unq̃ in ei⁹ corpore vel aĩa locus potuit inueniri p̃cti? Ex quo patet, ꝙ sicut nunquã fuit euacuata à gratia, sic nũquã p̃ctõ fuit obnoxia: & iõ subdit. Cui null⁹ unquã patriarcharũ, nullus Prophetarum potuit cõparari, nõ mirũ si puritate altitudinẽ cunctorum supet mortalium: quia partu cunctorum celsitudinẽ trãscẽdit Angelorũ. Ex q̃b⁹ uerbis arguũt isti. ꝙ nulla gratia sc̃titatis fuit collata alicui sc̃tõ ĩ hac vita: q̃n illa excel

B lẽtius fuerit collata virgini Mariæ cui⁹ causã assignat Aug. q̃a Deus fabricauit illud tabernaculũ: de quo sc̃tũs sc̃tõrũ debebat carnẽ assumere, & ĩ eo hitare. ergo ĩ sui fabricatiõe sicut nulli p̃ctõ debuit subiacere: ita nulla gratia & sc̃titate potuit idigere. Minor ꝓbat̃ nã multi sc̃ti ĩceperũt vti libero arbit. in sua natiuitate: & p cõseq̃s ĩceperunt mereri: sicut fuit btũs Nicolaus, qui illicò post natiuitatẽ dũ lauaret surrexit pedibus, & stetit erectus in pelui, & illicò incepit ieiunare ter in septimana. s. 2. & 4. & 6. feria. q̃d nõ factũ fuit sine vsu liberi arbitrij: q̃a aliter nõ meruisset in tali ieiunio. ergo sequit̃ ꝙ hãc gratiã merẽdi peramplius & perfectius cõsecuta ẽ virgo Maria ĩ sua natiuitate. Itẽ de Ioãne Baptista, quia añ natiuitatẽ exultauit ĩ gaudio in vtero matris ad p̃sentiã saluatoris & virgnis

F Mariæ, dicit Aug. ꝙ forsan fuit in e ‹ › accelera tus vsus liberi arbitrij. q̃ q̃dẽ opinio postea habita est nunq̃ certa quasi apud oẽs doctores, eò ꝙ Ioãnes Bapt. in 3. anno iã vtebatur libero arbitrio : q̃a ingressus est desertũ ad p̃niam agendã. Ex quibus patet, ꝙ si talẽ gratiã merẽdi cõsecutus est Ioãnes Bapt. in sexto mẽse suę cõceptionis: & in quarto mẽse à sua aiatione: vt patet Lu. 1. ergo peramplius & p̃fectius cõsecuta est virgo Maria in vtero matris. s. ꝙ si Ioãnes incepit uti libero arbitrio in quarto mẽse suæ aiationis: ergo uirgo Maria incepit ante quartũ mensem: quia in aliquo debuit excedere Ioannẽ Baptistã. Et ideo dicunt quidam uiri contemplatiui, ꝙ virgo Maria in sua prima sanctificatione

con-

A consecuta est hanc gratiã simul cũ cæteris,& illicò cepit vti libero arbitrio, & mereri. Et hoc primò probãt ꝑ rõnem iã dictam: quia debuit excedere Ioãnẽ Baptistã, & oẽs alios in tali gratia. Secundò, ꝑ nullum tp̃s debuit cessare ab actu meredi in vigilia. Et iõ dicũt isti ꝙ virgo Maria illicò post sanctificationẽ fecit votum perpetuæ virginitatis in vtero matris, qđ postea per successionẽ tp̃is ostendit. Nã statim tertio anno tanq̃ virgo se ad Dei famulatũ dedicauit ad seruiendũ Deo in tẽplo dñi:& absq; auxilio descendit. 15. gradus tẽpli cunctis qui astabant mirantibus. Et sic ieiuniis,& iugi oratione, & contẽplatione seruiuit in tẽplo dñi, vsq; ad diem despõsationis suæ. Et sic patet qualiter fuit in ea acceleratus usus rõnis, & liberi arbitrii per amplius,& perfectius, & citius q̃ in vlla creatu-
B ra. Sed contra hoc instant aliqui dicentes, ꝙ sequeretur ꝙ virgo Maria esset æqualis Christo in dignitate, qui ab instanti suæ creationis habuit hoc priuilegiũ, eò ꝙ illicò fuit viator,& cõprehensor. Quibus respõdetur secũdum istos contẽplatiuos: ꝙ nunquã propter hoc Maria fuit Christo æqualis in dignitate: qa multiplex fuit in hoc differentia. Primò, qa Christus à primo instanti fuit sibi cõprehensor,& viator: Maria aũt viatrix tantũ. Secundò, quia Christus habuit hoc per se rõne personalis vnionis tanquã caput, & fons omniũ gratiarũ ad distribuendũ. Maria aũt tãquàm membrũ habuit deriuatiuè à Christo tanquã à capite. Item Christus semper vtebatur libero arbitrio, & merebatur tãm in somno, quàm in vigilia, quia vnicus fuit actus merendi in Christo continuus,& non inter-
C pollatus à principio in instãti incarnationis, vsque ad crucem inclusiuè: vt dictũ est super psal. 28. Virgo autem Maria solùm vtebatur libero arbitrio in uigilia. Et sic fuit multiplex differentia, absq; proportione æqualitatis. Est verum: ꝙ, an uirgo Maria habuit hãc gratiam illicò in sua prima sanctificatione,& statim incepit uti libero arbitrio, an hoc fuerit ei concessum in secunda hora vel die uel mense post animationem, nõ est differendũ nec altercandum: quia totũ absq; contradictione Deus potuit facere. Sed sufficit nobis, ꝙ fuit in ea acceleratus usus liberi arbitrii citius,& peramplius,& perfectius quã in Ioanne Baptista: & quocũq; alio sancto, propter rationes iã dictas. & hæc est tertia dignitas quam consecuta fuit virgo Maria in hac uita super omnes alios sanctos, & sanctas: qua D dignificauit, & magnificauit eam filius suus. Quarta aũt dignitas, & singulare priuilegiũ, quo Christus, qui potens est, & nomen eius sanctũ, magnificauit matrem suã, fuit singulare coniugium quo eã magnificauit super oẽs coniugatas,& sponsas præteritas & futuras. Quia nunquã fuit nec erit tam mirum, & dignum coniugium eo, ꝙ fuit factum, & celebratum simul cum uoto uirginitatis utriusq; coniugis. s. Mariæ, & Iosephi. Iõ dictũ est coniugium uirginale: cui nunquã simile factum est, nec seruatum, & celebratũ. Et iõ bene merito quęsierunt oẽs doctores tam sacri, quàm scolastici: utrum fuerit verũ coniugium seu matrimoniũ, inter Iosephũ,& uirginẽ Mariã: cũ uterq; uouisset uirginitatẽ antequàm desponsarentur. Sed quia in desponsatione uterq; promittit alteri potestatem sui E corporis ad prolem procreandam, & actum uenereum exercendũ: ideo videtur ꝙ cũ uoto uirginitatis prius facto nõ potuit fieri nouum uotũ cõiugale, cũ tale uotum uideatur contrariũ uoto uirginalis castitatis. Ad hoc cõiter respondent oẽs doctores, ꝙ illud fuit verũ coniugiũ sub utroq; uoto, sed secundũ uotũ non fuit affirmatiuũ uirginitatis, sed cõditionatũ, isto modo. nam ante coniugiũ uterque fecerat uotũ uirginitatis absolute, sed in coniugio iterũ fecerunt uotũ cũ uoto coniugii, isto modo. s. ꝙ uolebant uiuere in coniugio, non ad generandã prolẽ, nec ꝓp actum venereum sed uiuere sub uirginali castitate, sicut ante promiserant, nisi Deus aliter dispone ret,& dispensaret. sed ista conditio est ualde generalis, quia oẽ uotum factũ Deo semper fit cũ tali conditione, quia unusquisq; in F uouendo firmiter promittit seruare uotũ ex parte sui, reliquum aũt relinquit, & ponit in Dei arbitrio,& uoluntate. Et iõ ista respõsio non uidetur mihi euacuare, & explicare mysteriũ illius uirginalis,& sacri coniugii: imo est dicendũ, ꝙ illud coniugium fuit factũ inter eos, cũ absoluta,& expressa cõfirmatione præteriti uoti uirginitatis ex parte utriusq; & factũ fuit uotũ coniugale ex parte utriusque, sub absoluta negatione actus uenerei manente uero coniugio. Ad cuius intellectũ est ualde aduertendũ, ꝙ coniugiũ siue matrimonium: quod est primum naturale sacramentũ, ad triplicẽ finem, & bonũ fuit à Deo institutũ à principio. Quorum primus finis fuit absolutus, ad hoĩs felicitatẽ. Secũdus fuit con-

A conditionatus pp necessitatē naturæ lapsæ. Tertius pp necessitatē salutis & pcti euitādi. Vel pōt dici, ꝙ cōiugiū fuit institutū ad triplex remediū. Primò ad remediū psonę quò ad sui felicitatē. Scdò ad remediū, & cōseruatione naturæ lapsæ. Tertiò in remediū libidinis, & ad excusationē pcti. Primò ergo fuit institutū cōiugiū pp bonū naturę societatis, & amoris, & mutui adiutorij, & obseqij. patet Ge. 2. Nā Deus primò formauerat hominē, & spirauerat in eo spiraculū vitę: sed facto viro sine fęmina dixit. Nō ē bonū hominē esse solū: faciamus ei adiutoriū simile sibi. Et sequit postea. Adæ uero nō erat adiutoriū simile ipsi: misitq; dns soporē in Adā: tulitq; vnam de costis eius, & repleuit pro ea carnē, & ædificauit costā in mulierē & adduxit eā ad Adā. vnde surgēs Adā à sopore
B dixit. Hoc nūc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea. pp hoc dimittet homo patrē, & matrē, & adhęrebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna &c. Ex quibus verbis patet, ꝙ coniugium de primaria intētione fuit à Deo institutū pp triplex bonū .s. propter mutuā societatē, & mutuum amorē, & mutuū adiutorium, & obsequium, sine quibus nulla pōt esse felicitas: quia sine socio nulla pōt esse iucūda possessio: vt inquit Boetius: iō dixit Deus non est bonū hoīem esse solū &c. Ista ergo tria bona sufficiunt ad verū, & perfectū coniugium, ppter hominis felicitatē. Et ista fuit primaria cā institutionis cōiugij. Scdò aūt fuit institutū propter bonū prolis ad cōseruationem speciei, & naturæ lapsæ, & ad restaurandā ruinā Angelorum. Vnde videns Deus sedes cœlestes vacuas ex Angelorum ruina, &
C præuidens hominē peccaturum & moriturū propter pctm: Ideo ne species humana periret: & ut ex numero hominū electorū, & iustorum restauraretur ruina Angelorū dedit generationē homini. ex cā ergo peccati data est homini generatio .s. propter pctm hominis, & Angelorū. Nā si Angeli non peccassent nō fuisset necessaria eorū reparatio ruinæ: & si hō nō peccasset nō fuisset ipsi inflicta mors nec corruptio. Et sic nō fuisset necessaria generatio: qa in illis duob. potuisset humana spēs in perpetuū cōseruari: vsquequò ascendisset in uitā meliorē & æternā: vt inquit Augu. Ex quib. patet, ꝙ generatio prolis accidit cōiugio propter pctm. Et iō iā instituto vero, & perfecto coniugio præuidens Deus Adam & Euā peccaturos, dedit eis generationē benedictā dicēs. Crescite & multiplicamini, D
& replete terram: & tūc coniugiū dictum est matrimoniū rōne prolis. Ex quibus patet, ꝙ primi parētes iā erāt veri cōiuges ante datā gnationē. & per cōseqns cōiugiū fuit perfectū sacramentū pter datā generationē. Itē sequit ēt ꝙ gnatio de primaria intētione fuit data ad restaurādā ruinā Angelorū. & iō fuit data cū benedictione. & iō primi parētes ante pctm genuissent sine libidine: & per cōseqns filios sctōs: q perpetuātes vitā in sāctitate per esū ligni vitę, post lōgū tps fuissent translati in vita meliorē ad reparandā ruinā Angelorū. Ex cōseqnti autē data fuit gnatio in cōiugio ad cōseruationē humanæ speciei, ne perir et propter mortem indiuiduorum. Sed quia generatio quę ante lapsum fuerat data benedicta: postea propter peccatum fuit maledicta, & viciata morbo libidinis, vnde B
prouenit corruptio in tota generatione humana, propter quod peccatum carnis venit diluuium super terram: ideo post diluuium Deus iterū cōfirmauit matrimonium dicēs. Crescite & multip. & reple. terrā. Ge. 8. & tūc cōfirmatū est matrimoniū in remediū libidinis ad euitandū pctm in cōiugibus .s. ne actus venereus, & officiū generandi reputetur eis ad pctm propter libidinē. Nā cū libido sit inflicta propter pctm vltra primariā institutionē generationis: & peruertat verā intētionem, & finē, & ordinē generandi: quia generatio nō fuit data, nisi cā prolis generandæ, nec concubitus debet fieri, nisi causa prolis generandæ: tñ libido vertit illū ordinē: quia semper puocat ad implēdū illicitū appetitū carnis. ideo solū sacramentū matrimonij excusat pctm in actu venereo. & sic tertiò fuit F
institutū matrimoniū in remedium libidinis, put dictū fuit super psal. 118. & ut latius patet per August. in lib. de nuptiis, & de adulterinis coniugiis. Ex quibus oībus patet. ꝙ aliqū fuit verū, & perfectū coniugium sine matrimonio. i. sine generationē: & aliqū fuit verum matrimonium sine libidine: nā licet primi parentes non genuerint prolē ante lapsum: tamē iā erat eis collata virtus generatiua & licentia generādi. Ex quibus omnibus patet, & sequitur ꝙ inter Mariā & Beatum Iosephum potuit esse, & fuit de facto pfectum, & verum, & sacramētale cōiungium, simul cū absoluto, & expresso uoto virginalis castitatis: cū negatione cuiuscunq; oppositi. Et sic quādo Ioseph⁹, & Maria cōuenerunt ī

coniu

A coniugium, fecerunt duplex votum. Primò vouerunt inconcusse seruiare virginitatem Deo,& fugere oẽ consortiũ carnale: eò ꝗ in ambobus erat fomes extinctus per sanctifica tionẽ. Scđò vouerunt mutuã,& indiuiduam societatem,& amorẽ spũalem,& mutuũ obsequium & adiutorium. Et sic fuerunt reducti ad primũ statũ innocentiæ,quò ad hoc & ad primariã intentionẽ,& finem coniugii: prout principaliter fuerat à Deo institutũ. Et fuit ẽt cõiugium verũ sacramentũ: quia significabat sacramentũ incarnationis,& vnionis humanitatis ad verbũ.Et sic fuit celebratũ sub bono fidei, & sacramenti.postea vero secutum est bonũ prolis: sed non ex officio coniugali: sed opere spũs sancti: prout infra patebit.Et ideo non abstulit bonũ fidei coniugalis: nec bonum sacramenti. Et sic patet B ibi fuisse verum coniugium absq; conditione. Quia illud coniugium Mariæ solùm fuit celebratum propter bonum societatis, & adiutorii, & mutui amoris inter eos,& finaliter ad seruitium & ministerium Christi. Et hoc explicat Origenes: quando quærit causam quare voluit Deus, vt mater sua esset desponsata ante mysteriũ incarnationis. Ad qđ rñdet Origenes simul cum cæteris sacris doctoribus.ꝗ hoc factũ fuit multiplici ex causa. Primò ad custodiam & adiutorium uirginis Mariæ,& ut Iosephus esset testis suæ virginitatis, & esset socius, & comes sui itineris in eũdo ad uisitandam Elisabeth, & eundo in Bethleem ad partũ:& ad circuncidendũ puerum. & in Hierusalem, vt sisterent eum domino,& fugiẽdo in Aegyptum: & in redeundo in Iudæam,& Nazareth &c. Quæ omnia C finaliter ordinabantur in seruitiũ, & obsequium pueri. Secundò aũt hoc factum est ad conseruandam terrenam famam virginis,ne putaretur apud populum concepisse ex adulterio & sic de cæteris causis. Sed principaliter illius coniugii causa assignatur propter mutuam societatem, & obsequium.Ex quibus omnibus patet qualiter Christus potẽs, & sanctus magnificauit matrem suam singulari priuilegio,& dignitate super omnes coniuges in statu coniugiali. quia illud fuit coniugiũ virginale simul cũ voto virginitatis factum, & celebratum,& obseruatũ.Quinta dignitas singularis, & magna virginis Mariæ fuit virginalis conceptus, & partus.qua magnificauit eam Christus, quia absque omni sorde, & corruptione concepit, & peperit Christum seruata virginali integritate:immunis, & excepta ab illa sententia, & D lege,& maledictione data in principio omnĩbus mulieribus concipientibus, & parturientibus. quibus omnibus in persona Euæ dictũ est.Multiplicabo ærumnas,& cõceptus tuos, & cũ dolore paries &c. Et per cõsequens fuit sola virgo Maria illa mulier; de qua dixit Deus serpenti. Ipsa cõteret caput tuũ &c.In qua quidem conceptione,& partu virgo Maria nõ solũ fuit immunis ab omni ęrumna,& sorde,& dolore sed ẽt à suę integræ virginitatis corruptione,& violatione quia ille sacratissimus cõceptus, & partus ita præbuit ipsi fęcũditatẽ,& prolẽ:ꝗ nõ abstulit virginitatẽ: ut inquit Aug. & sic simul facta est mater, & virgo.Vnde est aduertendũ, ꝗ quinq; erant incõpossibilia, & incompatibilia apud naturam,& existimationem hominũ ante myste E rium incarnationis.Primò, ꝗ mulier cõciperet sine viro.Secundò,ꝗ mulier cõciperet,& pareret sine corruptione virginitatis, & per consequens,ꝗ simul esset uirgo,& fœcunda. Tertiò,ꝗ conciperet,& pareret sine sorde,& œrumnis,& dolore.Quartò,ꝗ mulier posset cõcipere,& parere ex altero absq; adulterio, & fornicatione,& iniuria,& uiolatione fidei cõiugalis. Quintò, ꝗ tale germen non esset adulterinum,& maledictũ, & pctõ obnoxiũ. Sed omnia ista quinq; fuerunt facta cõpossibilia, & compatibilia.& uerificata in illa sacratissima incarnatione filii Dei ex uirgine Maria. Nã ibi fuit uera cõceptio prolis absq; semine uiri, & per consequens sine fœditate libidinis,& ibi uerus cõceptus,& partus absque amissione uirginitatis, & Maria fuit fœcunda,& mater cum uirginitatis integritate: F & concepit, & peperit absque omni corruptione,& sorde,& ærumna, & dolore cũ omni lætitia,& felicitate:& concepit filium Dei sine iniuria Iosephi, & fidei coniugalis:quintò illud germen non solùm non fuit adulterinum, nec fornicarium, nec maledictũ:sed etiam fuit liberum in natura, & persona ab oĩ pctõ: quia nõ ex opere Adã: nec ex adulterio:sed opere spũs sãcti formatum, & cõceptum. Et sic fuit germen naturaliter sanctũ. Modus aũt quo supradicta quinq; incõpossibilia facta sunt possibilia, & uera,explicatur Lucæ.1.Vnde quando Maria dixit: Qũo fiet istud quoniam uirum nõ cognosco. i. ex uoto uirginitatis cognoscere uirum non intendo.ad hoc respõdit Angelus dicens. Spiritus

sanctus

A sanctus superueniet in te: & virtus altissimi obũbrabit tibi: Ideoq; quod nascetur ex te sanctum: vocabitur filius Dei &c. Ex quibus patet: q spũs sanctus per suam obumbrationem illa quinq; impossibilia apud naturã fecit esse possibilia in uirgine Maria super naturam. Vnde dicit Aug. q spũs sanctus nõ solum obumbrauit ipsi uentrem, sed ẽt mentem. Nam per obumbrationem uẽtris fecit illam fœcundam: illa quinq; impossibilia au ferendo, & obumbrando ipsi mentem fecit ipsam prophetissam, & euãgelicam tympanistriam: vt patebit. Primò ergo spiritus sctũs obumbrando vẽtrem Mariæ formauit, & organizauit corpus Christi ex puris sanguinibus eius. Et sic concepit sine uiro absq; opere Adã, & sine adulterio, & fornicatione, & absq; iniuria fidei coniugalis, & sacramenti.

B Et tunc tota trinitas creauit in eodẽ instanti animam in illo corpore formato, & organizato, omni plenitudine gratiarum & perfectionum prçditam. Et sic illud germen nõ solũm fuit ab oĩ culpa, & peccato naturaliter, & personaliter liberũ, sed ẽt fuit germen naturaliter sanctum, sumẽdo naturam pro modo productionis, & liberationis. & oĩa ista uoluit Angelus explicare cũ dixit. Spũs sanctus supueniet in te, & virtus altissimi obũbrabit tibi. Ideoq; quod nascetur ex te erit sup. sanctum. Sed quia illa humanitas sic in utero conditionata, & formata in atomo, in eodem instanti formationis, & animationis fuit p verbum personaliter assumpta: ideo subdit Angelus: Ideoq;.i. propter talem modum illud germen sanctum qđ nascetur ex te: vocabit filius Dei. q.d. q illud germẽ erit

C sanctum & nullo modo adulterinum, nec alicui peccato obnoxium pp modũm conceptionis. Et vocabitur filius Dei propter gratiam personalis vnionis ad verbum. Et sic patet qualiter ex obumbratione, & opere spiritus sancti virgo Maria concepit sine semine viri, & sine opere Adã, obseruata semper virginitate absq; oĩ sorde, & corruptione, & absque fidei coniugalis iniuria & læsione, & cũ prolis sanctitate, facta simul mater, & fœcunda, & uirgo, & postea peperit sine dolore, & oĩ sorde, virginitatis tàm corporis, quã mentis læsione. quia ille Dei filius dñs naturæ, q ventis, & elemẽtis imperauit: & super aquis siccis pedib⁹ ambulauit: & de sepulchro clauso, & sigillato exiuit: iã in sua natiuitate uoluit uti sua pẽtate nascendo ex uirgine claustro virginitatis illæso. Et hæc est quinta dignitas, & quintum priuilegium quo Christus uoluit magnificare uirginem matrẽ suã super omnes concipientes, & parturientes, reddendo ipsam immunem a cõmuni lege, & maledictione oĩum aliarum mulierũ. Ex

D quo patet q ipsa fuit sola quæ contriuit caput serpentis, prout Deus prædixit ante legem promulgatam. Sexta dignitas virginis Mariæ, qua dignificauit, & magnificauit eam Christus, fuit quia in supradicto mysterio incarnationis fuit facta naturales, & carnalis mater Dei: per quam dignitatem nõ solũ altitudinem omnium mortalium: sed ẽt celsitudinem transcendit omnium Angelorũ: ut inquit Aug. in 2. sermone de Natiuitate virginis. Vnde est aduertendum, q ista sexta dignitas est altera à quinta præcedenti: & multo altior, & sublimior. Nam maior dignitas

E est esse matrem Dei: quàm concipere sine semine, & opere spiritus sancti, & cõcipere, & parere absq; omni sorde & dolore, seruata virginitate: quia Deus posset facere illud sine isto in aliqua alia muliere. Nam spũs sanctus absq; viro posset formare fętum ex sanguinibus alicuius mulieris in utero eius, absque consortio uiri, & creare animam in illo fœtu, absq; hoc q verbum, nec aliqua persona diuina assumeret ipsum personaliter, & per consequens ille homo nõ esset Deus. Et posset etiam facere, q illa mulier nõ corrũperetur in concipiendo, nec pariendo, sed maneret uirgo post partũ: & tñ illa mulier non esset mater Dei: postquàm illa proles nõ esset personaliter Deus. Et per consequens illa mulier non esset ita digna, sicut uirgo Maria quæ est mater Dei. Et sic est dicendum, q

F magna, & grandis dignitas est concipere sine viro opere spũs sancti, & parere cum virginitate, absq; oĩ sorde, & dolore, sed multò maior est esse matrem Dei. Nam sicut non potest excogitari maior dignitas in aliqua creatura, quã vniri Deo psonaliter, & Deũ esse personaliter, sicut est Christus hõ: ita post Christum, & post illam dignitatem nõ potest maior dignitas excogitari, quàm esse matrem Dei. Et sic sicut non potuit aliquis homo magis sublimari, & dignificari, quàm assumi personaliter à Deo in vnitate suppositi: ita virgo Maria non potuit magis dignificari post Christũ, quàm q verbum assumeret illam carnem ex ea: & per consequens faceret esse matrem Dei in unitate maternali,

qua

A qua non poteſt eſſe maior poſt vnitatem perſonalem:& hoc ſemper intelligendo cũ gratia gratificata.Et ſic dignior eſt Maria inquantũ mater Dei:quàm inquantùm concepit,& peperit virgo. Vnde intantùm iſta dignitas eſt maior cæteris dignitatibus tàm præcedentibus quàm ſubſequentibus: inquantũ omnes aliæ dignitates vel ordinabantur ad iſtã, vel datæ ſunt ipſi propter iſtam. quia decuit eam habere omnes alias dignitates inquantùm eſt mater Dei. Quia vt eſſet mater Dei fuit in primò gradu poſt Chriſtum prædeſtinata ab æterno:& in libro vitæ ſcripta.Et vt eſſet apta mater Dei fuit in ſua creatione ſanctificata,& ab omni culpa præſeruata:&fuit in ea vſus liberi arbi. acceleratus ad merendũ & infantia,& pueritia, & ſic de cæteris:& ſic poſtea facta mater Dei meruit ſuper omnes

B choros Angelorum ĩ gloria collocari,& mediatrix ſingularis inter filium, & oẽs homines fieri.quia Chriſtus inquãtũ erat filius eius, & ipſa mater eius voluit eã cæteris omnibus dignitatib. & priuilegiis dignificare, & magnificare: quia eſt eius filius ſingularis. Sed hic eſt valde inſiſtendum.Nam videtur, ꝙ Chriſtus non ſit ſingularis filius Mariæ virginis.Nã in ſacra ſcriptura maximè euãgelica xp̃s nõ ſolũ dr̃ filius Mariæ virginis.ſed ẽt filius Dei: ſicut dixit Angelus Luc.1. Qđ.n. ex te naſcetur ſanctũ, vocabitur filius Dei. Et dicitur filius Dauid ibidẽ:cũ ait.Dabit ei dñs ſedem Dauid patris ſui. Itẽ dicitur filius Ioſephi Luc.2.cum ait Maria.Ego,& pr̃ tuus dolentes quærebamus te &c.Et ſic patet qualiter omnium iſtorum quatuor Chriſtus dicitur filius. Et ideo cum ſacra ſcriptura non

C poſſit mentiri:eſt ualde aduertendum: & cũ humilitate,& charitate inquirẽdũ: quõ Xp̃s dicatur filius vniuſcuiuſq; iſtorum.Ad cuius intellectum eſt valde aduertendum: ꝙ licèt Chriſtus dicatur filius vniuſcuiuſq; iſtorũ: tamẽ non eodẽ modo: ſed aliter,& aliter eſt filius vniuſcuiuſq; iſtorũ. Nam Chriſtus dicitur filius Dei naturalis: ſed nõ carnalis: & filius Mariæ virginis naturalis,& carnalis:& filius Dauid,& Abrahæ,& filius Adami carnalis.i.ſecundùm carnem:ſed non filius naturalis: & dicitur filius Ioſephi non carnalis: nec naturalis,ſed legalis. & iõ diſſerendũ eſt de vnoquoq; iſtorum.Quantùm ergo ad primum nõ eſt dubium quin Xp̃s ſit filius naturalis Dei patris: non ſolũ inquantùm Deus ſed etiam inquantum homo perſonaliter

D aſſumptus.Nã inquantũ Deus, & verbũ patris ab æterno naturaliter,& per modũ naturæ productum, & genitum de tota memoria fœcũda,& ſubſtantia patris: vt oſtẽdit Aug. 15.de trin.& cõtra Maximinũ:ſic eſt verus filius naturalis ipſius patris: ut frequenter dictũ eſt in expoſitione pſalmorũ, & maximè pſ. 44. Et etiam inquantùm homo eſt filius naturalis patris ratione perſonalis vnionis. Et ſic Chriſtus non habet alium patrẽ naturalem inquãtum homo aſſumptus, niſi Deũ patrẽ:vt dictum eſt ſuper pſ.109. Quantum autem ad ſecundum per eandem rationẽ xp̃s Deus,& homo dicitur filius naturalis virginis.Et virgo Maria dicitur mater Dei naturalis.Nã manifeſtum eſt,ꝙ ipſa eſt uera mater naturalis illius hominis. Nam licèt non per conſuetum modum naturæ ex ſemine viri ipſum concepit:tamen ex ſuis naturalibus

E ſanguinibus fuit in eius vtero formatus opere ſpiritus ſancti: non ex menſtruo ſed puris ſanguinibus naturalibus, & ex illis fuit in vtero per nouem menſes alitus. Et ſic iſto modo virgo Maria naturaliter ipſum aluit ex proprio naturali ſanguine. Item poſt natiuitatem aluit ipſum,& proprio,& naturali lacte lactauit. Et ſic fuit uera mater naturalis ipſius Chriſti.Et per eandem rationẽ fuit uera mater carnalis, quia ex ſuis puriſſimis ſanguinibus illa caro fuit formata & alita. & augmentata. Et ideo Chriſtus ſingulariter,& magis, & perfectius fuit filius naturalis, & carnalis uirginis Mariæ quàm unquã fuerit aliquis homo filius matris ſuæ.& ratio eſt. Nam cum oẽs alii homines fuerint coagulati, & formati in utero materno ex ſanguine menſtruoſo,& ſuperfluo,& ex eodem

F fuerint aliti:tàm in utero quàm extra: ſolũ corpus Chriſti fuit in inſtanti formatum ex puris ſanguinibus uenarum uirginis Mariæ: & eodem puro ſanguine alitum,& augmentatum in utero: & ex eodem puro ſanguine in lacte dealbato Chriſtus fuit alitus,& lactatus poſt natiuitatem. Et ſic uirgo Maria ſingulariter eſt mater Chriſti naturalis, & carnalis: & per conſequens eſt uera mater Dei,& hominis: quia Chriſtus inſeparabiliter eſt Deus,& homo.Et ſic non ſeparantur idiomata:quia quicquid uerificatur de Deo perſonaliter uerificatur etiam perſonaliter de illo homine aſſumpto,& econuerſo.Et iõ ſicut uirgo Maria dicitur uera, & naturalis mater Chriſti: ita dicitur mater Dei: quia

A Christus est Deus, & ille homo assumptus est Deus personaliter. Et iõ fuit determinatũ in concilio Calcido. contra Nestoriũ: ꝙ uirgo Maria sicut est uera mater Dei: ita sẽper in oĩ locutione proferatur absolutè mr̃ Dei à quocunq; fideli. Est uerũ ꝙ ipsa est mater Dei: inquantùm est naturalis, & carnalis mater Christi, qui est Deus, & homo.

Quantũ ad tertium est dicẽdum: ꝙ Christus semper dicitur filius Dauid i tota sacra scriptura non solũ noui, sed etiã ue. test. qa per omnes prophetas Christus ꝓmissus fuit fili⁹ Dauid de genere ipsius: ut patet 2. Reg. 7. & psa. 71. & 58. & 131. & Isa. 7. dicitur. Audite domus Dauid. Ecce uirgo concipiet &c. Item Hiere. 23. & 33. Et suscitabo Dauid germen iustum &c. Et ideo Matt. volẽs texere generationẽ Christi carnalem incepit di-
B cẽs. Liber generationis Iesu Christi filii Dauid, filii Abraham &c. Hoc idẽ fecit Lucas? dicens. Missus est Angelus ad virginem despõsatam viro de domo Dauid, & postea subdit. Dabit illi dominus sedem Dauid patris sui, & sic patet ꝙ Christus dicitur filius Dauid, & filius Abraham, & per consequens filius Adami. Et ideo Christus semper se nominat filium hominis. i. filium Adami i toto discursu euangelico: ad denotandum ꝙ erat verus homo descendens ex Adami secũdùm carnẽ: eò ꝙ venerat ad patiendũ i illa carne pro liberandis omnibus filiis Adami. Est tamẽ aduertẽdũ: ꝙ licèt Christus dicatur filius Adã, & Abrahæ, & Dauid fm carnẽ: tamen nõ dicitur filius naturalis eorũ: qa non naturaliter. i. per generationem naturalẽ descendit ab eis: sed solo opere spiritus sancti. sed
C intantùm dicitur filius carnalis, & factus ex semine Abrahæ, & Dauid secundũ carnẽ: vt inquit Apostolus ad Rom. 1. inquantũ accepit carnẽ ex virgine Maria: quç est filio naturalis illorũ, & descendebat ab eis per generationẽ naturalem, & ideo Christus licèt sit filius illorum carnalis: tamen non naturalis. & sic aliter est filius virginis Mariæ: qa carnalis, & naturalis, & aliter filius illorũ: qa solũ carnalis: sed non naturalis: eo modo quo dictũ est. Sed nũc restat permagna, & pergrandis difficultas, quõ Iosephus dicatur pater Christi in scriptura, cum ipse nec sit pater Christi naturalis nec carnalis: nec secundũ carnem, & iõ dixerunt quidam: ꝙ Iosephus erat pater putatiuus Christi: inquantũ reputabatur Xp̃s apud populũ filius Iosephi, ꝓut dicitur Luc. 3. & putabatur filius Iosephi qui fuit Heli &c. Sed ista non sufficiunt ad saluandã euangelicã veritatẽ: qa Maria absolutè, & affirmatiuè dixit Christo. Ecce ego, & pater tuus dolentes quærebamus te &c. Nã illa reputatio & opinio quam populus habebat de Christo, erat falsa: quia populus putabat Christũ esse filiũ Iosephi carnalẽ, & naturalem, quando dicebant. Nonne hic est filius Iosephi & Mariæ qui sunt apud nos? Itẽ quando ipsius dixit ad Natanael: Inuenimus Iesũ messiam filiũ Iosephi à Nazareth &c. putabant Christum esse filium carnalem, & naturalẽ ipsius Iosephi quod erat falsum. iõ virgo Maria sub tali falsa reputatione nõ appellauit Iosephum patrem Christi. Iõ Origenes, & Hiero. dicunt quòd Christus ideo appellat filius Iosephũ eò ꝙ fuit filius eius adoptiuus, & Iosephus pr̃ eius nutrici⁹. Sed adhuc ista nõ sufficiunt ad euacuandum tantùm sacramentum: quia quemcunq; alienum poterat adoptare Iosephi in filium, & ipsum nutrire, & ideo maior affinitas erat inter Iosephus, & Christum: quàm affinitas adoptiua, & nutricia: quia talis affinitas sola nõ poneretur in genealogia Saluatoris: quia sola affinitas carnalis aut legalis ponitur in genealogia Saluatoris: sicut sola talis affinitas, scilicet carnalis, aut legalis consueuit ascribi in genealogia aliorum secundùm scripturã veteris testamenti. Et ideo est dicendũ, ꝙ hic latet illud maximum sacramentum. Nã manifestũ est quòd Christus natus est ex illo sacro, & virginali, & inuiolato coniugio, absq; iniuria ipsius Iosephi & fidei cõiugalis, & natus est ex Maria virgine indiuisa spõsa ipsius Iosephi: qa indiuisibiliter erant duo in carne vna, & a tali conceptu nunquã virgo Maria fuit diuisa ab ipso Iosepho, sed sẽper in fide coniugali coniuncta: quia caro coniugalis non dicitur diuisa nisi per adulteriũ. ergo sequitur quòd licèt Iosephus nõ cõcurreret officialiter ad generationem Christi: tamen quia talis conceptio, & generatio facta est in eius coniuge, ipsi coniugaliter, & indiuisibiliter coniuncta, absque iniuria fidei coniugalis: ergo Ioseph nõ fuit expers, ne per aliquẽ specialem modum esset pater Christi multò magis, & dignius quàm adoptiuus, & nutricius: maximè quia cõiugium Iosephi, & Mariæ ordinabatur ut Christus ex tali coniugio uirginali nasceretur: ad denotãdũ quòd Christus qui ex tali uirginali, & inuiolato, & sancto D

A & sancto coniugio nascebatur: non carnaliter: sed spiritualiter ex spirituali coniugio Ecclesiæ debebat filios regenerare: ut inquit August. Et dicit August. quòd illud coniugium ordinabatur ad mysterium incarnationis, & dicit etiam in libro de bono coniugali, ꝗ omnia bona requisita ad bonum coniugium, fuerunt in illo sacro coniugio. Nā ibi fuerunt omnia bona sacramenti, quia nullum diuortium, & bonum fidei: quia non interueniente adulterio, & bonum prolis: quia inde Christus natus est. Ex quibus sequitur ꝗ Ioseph⁹ aliquo modo singulari, & speciali est pater Christi, & Christus fili⁹ eius: eò quòd de eius coniugio.

His igitur habitis ponitur pro conclusione semper salua fide catholica, quòd licèt Ioseph⁹ non fuerit pater Christi naturalis, nec
B carnalis, tamen fuit pater Christi legalis, & secundū legem, & per consequens Christus fuit fili⁹ Iosephi legalis, & secundū legē. Hęc autem cōclusio sic probatur. Nam Deus præceperat Deutero. 25. quòd si quis moreretur sine filiis, tunc secundus frater illius acciperet illam in vxorem ad suscitandū semen fratri suo, quod sic est intelligendū. Nam quia ille mortuus decedebat sine generatione: iō relinquebat propinquiorem successorem in Vicarium qui exerceret actum generandi vice, & loco sui ex eius uxore. Ideo illa mulier semper erat vxor primi secundum amorē, & propositum, sed erat vxor secundi secundū carnē: inquantū exercebat carnē naturalem actum generandi loco illius. Et ideo illa prima proles non ascribebatur secundo, sed primo viro, & sic succedebat ipsi in nomine filiali, & in hæreditate, & secundū legem. Et iō il-
C la proles dicebatur cōis illorū duorū. s. primi secundū legem, & spiritum, & secundi: secūdū carnem, & naturam. & ideo oportebat ꝗ ille qui succedat primò mortuo, esset propinquior illi inter oēs uiuos. Sed quia semper immediatus, & secundo genitus erat propinquior: ideo ille succedebat in tali matrimonio, vice & officio generādæ prolis, & suscitandæ. Et ideo ille filius sic natus verè dicebatur filius legalis primi: eò ꝗ natus ipsi ex vero coniugio secundū legem sic ordinatam, & non ex adulterio. Sed si forsan cōtingeret ꝗ illa mulier post mortem uiri fornicaretur cum aliquo alio, & ex illo haberet prolem tunc ille filius nunquā dicebatur filius primi uiri, quia non ex lege, sed ex scorto, & fornicatione natus erat. A simili ergo est dicendū, ꝗ postquā Christus ex uero coniugio, & uxore ipsius Iosephi, absq; adulterio & iniuria fidei supernaturaliter conceptus est & natus: ergo fuit eius uerus filius legalis, quia ex eius inuiolato coniugio nullo pacto per adulterium diuiso conceptus est, quā prolem suscitauit De⁹ filio suo Iosepho. Sed diceret aliquis quòd ista non est vera similitudo. Primò, quia Iosephus erat viuus, & nō mortu⁹. Secundò, quia in lege non fuit pręceptum vt pater suscitaret semen filio suo, sed quòd solus frater immediatus suscitaret tale semē fratri suo. Ad primū respōdetur, quòd licèt beatus Ioseph⁹ nō esset mortu⁹ quò ad cætera opera uitæ: tamen erat mortuus quò ad generationem propter uotum uirginitatis, & erat mortuus quò ad pctm̄. Et iō oportuit ut Deus ipsi illo modo suscitaret prolē legalem, & spiritualem. Ad secundū respondetur, quòd licèt non fuerit præceptū in lege ut pater suscitaret semen filio suo, tamen in figura huius mysterii, hoc semel in ue. te. fuit factū, & concessum, & in lib. legis scriptū. Nam legitur Gen. 38. quòd Tamar ex diuina inspiratione exiuit in biuio ad Iudā socerum suum ignarum, ut suscitaret ex ea semen duobus filiis mortuis absq; prole. q̃d fecit Iudas, quia ex uno concubitu genuit duos filios ex Tamar: quasi suscitatus semen, & prolem duobus filiis mortuis sine prole: quia genuit ex ea Phares, & Zaram. per quē quidem Phares qui genuit Esrom, descendit Christus ex Iuda, & Iacob, & Abraham, secūdum carnem. qui quidem actus non fuit imputatus ipsi Tamar ad scortum, sed ad iustitiam, & mysterium, cui dixit Iudas in iudicio. Iustior me es. Et tota Ecclesia reputat illud fuisse factum in propheticum, & mysticum mysterium: inquantum Tamar præuidit in spiritu qualiter Christus erat nasciturus de tribu Iuda secundùm carnem. Et quia uidit quòd non poterat habere prolem ex duobus primis filiis Iudæ, nec sibi dabatur tertius in uirū ad suscitandum semen fratribus suis: ideo ne Christi generatio præteriret, & ut ex ea Christus nasceretur: ideo ne perderet tantam dignitatē: intentauit suscipere prolem ex socero suscitante prolem filiis suis, prout mysticè & sacramentaliter factum est. Sed quia nil gestum est in ue. testa. quin fuerit completū Christo, & Ecclesia, ad cuius mysterium, & figurā oia ibi cōtinge-

F

 bant:

A bant inquantū Christus fuit finis totius legis: ideo per illud mysterium figurabatur: qualiter mortuo Ioseph quò ad mūdum: & carnalem generationem propter votum virginitatis, Deus pater debebat ipsi suscitare prolem spiritualem ex virgine Maria coniuge Ioseph, & sponsa Dei patris. Itē figurabatur etiam ꝙ sicut Tamar concepit geminā prolem. s. Phares, & Zaram: ita pariter virgo Maria erat conceptura, & de facto concepit geminam prolem, non secundùm personam: sed secundùm naturam, eòꝙ Christus sub vna persona habet duas naturas, diuinam. s. & humanam, & ideo illud mysteriū generationis Phares ex Tamar approbatur in scriptura, & ponitur in genealogia Saluatoris, eò ꝙ ordinabatur figuraliter, & sacramētaliter ad mysterium incarnationis Christi B factum ex Maria virgine, è coniugio virginali, & legitimo ipsius Iosephi. Dupliciter ergo Christus dicitur filius legalis ipsius Iosephi. Primò: quia in lege fuit per Iudam, & Tamar, & Phares præfiguratum, & in nouo test. adimpletum illud mysterium. Secundò: quia Christus ex legitimo coniugio, & sponsa, & coniuge ipsius Iosephi, absq; iniuria cōiugali fuit conceptus & natus. Et ideo ad hunc intellectum, Matt. scibendo Christi genealogiam dicit, & concludit in fine totius catalogi ꝙ Matan genuit Ioseph virum Mariæ: de qua natus est Iesus, q vocatur Christus. Vnde non dicit ꝙ Ioseph genuit Christum: ad denotandum ꝙ Christus non est filius naturalis, nec carnalis ipsiꝰ Iosefi: sed dicit ꝙ Ioseph erat vir, & coniunx Mariæ, de qua natus est Iesus Christus: ad denotandum, quòd licèt C Christus non esset filius carnalis: nec naturalis: tñ fuit filius secundùm legē, & filius legalis ipsius Iosephi postquā erat natus ex indiuisa coniuge sua, salua fide coniugali absq; omni nota adulterii, & peccati. Et hęc uoluit cōfirmare postea Matthæus cum subdidit. Generatio Christi sic erat: vt sequitur. Nam cū esset despōsata Maria mater Christi Iosepho inuenta est in utero habens germen ex spiritu sancto, & nō ex Iosepho nec ex scorto nec adulterio, sed spū sancto: eò modo quo supradictum est. Et ideo qñ Iosephus uolebat ipsā traducere dixit ipsi Angelus Ioseph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam, quia quod in ea natum est de spiritu sancto est. q. d. ipsa est verè coniunx tua non à te per adulterium diuisa: quia non humano opere concepit: sed opere spiritus sancti. ideo cōiugium tuum nullo modo læsum est; imo magis confirmatum: quia per legem & prophetas prænunciatum, & per spiritū sanctū in te confirmatū. Item ad hunc intellectum virgo Maria dixit Christo, ego & pater tuus. s. legali dolentes quærebamus te. Item ad eundem intellectum Lucas frequenter appellat Iosephū parentem, & patrē Christi. s. secundum legem: eò modo quo dictum est. Et sic patet qualiter Christus est filius naturalis Dei patris. & filius naturalis, & carnalis virginis Mariæ, & filius Dauid, & Abrahæ secundum carnem, & non secundū naturā: & filius Iosephi legalis siue secūdùm legem. Hanc autem positionem ego aliquando prædicaui in nostra sede Valentina in cōspectu dominorum canonicorum, & totius populi in festo Beatissimi Iosephi spōsi virginis. Sed quia putabam me solùm in opinione: ideo dubitaui ipsam in prioribus meis scriptis relinquere. Sed quia postea nouiter vidi sermonem: quem uenerabilis ac famosissimus Ionnes Gerson cancellarius Parisiensis habuit & fecit in concilio Constantiensi corām toto senatu ecclesiastico: in quo ponit istam positionē quasi ad literam: qui quidem sermo fuit pergratus, & acceptus toti faciei Ecclesiæ ibidem congregatæ, propter quod iam publicè celebratur officium Beati Iosephi in pluribus Ecclesiis Galiarum, & specialiter solemnizatur in Ecclesia nostra Valentina Hispaniæ: hinc est quòd ego non erubui scribere hanc positionem in hoc loco: vbi mihi uidetur necessaria iuxta materiam & propositum semper tamen cum correctione sacrosanctę matris Ecclesię catholicæ, & hæc de sexta dignitate, & priuilegio virginis Mariæ.

Septima dignitas singularis virginis Marię: qua dignificauit, & magnificauit eā Christus fuit: quia singulariter fuit illustrata, & inspirata per obumbrationē spiritus sancti: vnde adepta est spiritum ꝓpheticum, & euāgelicum super oēs prophetas, & euangelistas. Vnde quia dictum est per August. quòd spiritus sanctus in illa obumbratione non solum obumbrauit ventrem Mariæ, sed etiā mentem. Nam obumbrando ventrem formauit corpus Christi in uno instanti ex puris sanguinibus virginis. Et sic præseruauit eam à fœditate libidinis, & à corruptione mentis, & corporis conseruando virginitatem, &

faciem

A faciendo ipsam simul uirginem, & fœcundã: & præseruauit in ea fidem coniugalem. Et præseruauit germen non solum à nota adulterina: sed etiam ab omni noxa peccati ipsius Adami: imo fecit illud germen scm̃ plenitudine omnis sanctitatis, & gratiæ: prout dictum est: Ita pariter spũs scũs obumbrãdo mentem virginis Mariæ: illustrauit eã lumine prophetico super oẽs ꝓphetas, & lumine euãgelico sup oẽs Euangelistas, & sic fecit eã simul prophetam, & Euangelistã. Ad cuius intellectũ est notãdũ ꝙ obũbrare: idẽ est quod per vmbram aliquid circundare, & comprehẽdere. Et ideo aliter obumbrat corpus opacum, & aliter corpus luminosum. Nam corpus opacum prohibet lumen, & calorem, ne transeat, & sic qui vult protegi ab ardore, & lumine solis punitur sub umbra domus, aut B alicuius tecti. Et sic etiam si luna interponitur inter solem, & terram, tunc per suã vmbram causat eclipsim, & defectum luminis solis in terra. Et ẽt terra iterposita diametraliter inter solẽ, & lunã causat eclipsim in luna per suam vmbrã: eò ꝙ est corpus opacũ, & ideo prohibet radios solares, ne perueniant ad illuminandã lunam: sed oppositum facit vmbra corporis luminosi. s. solis, quia sicut vmbra corporis. nil aliud est nisi lumẽ illius corporis luminosi: Ita penetrat oẽ diaphanũ & pellit omnem tenebram, & illuminando ipsum diaphanũ simul illuminat, & calefacit ex sui natura. Sic ergo ad propositum, quia vmbra spũs sancti, nil aliud est nisi lumẽ eius & gratia, ideo quocũq; intrat, pellit omnem tenebram ignorantię, & frigiditatem peccati, inducẽdo lumẽ ueritatis, & calorẽ grẽ. Nã C sicut se habet sol per suum lumen corruptibile ad omne diaphanũ corruptibile: ita spũs sanctus ad oẽ diaphanum spũale, sicut ẽ Angelus, vel anima hominis. Et ideo sicut sol penetrando omne diaphanum pellit omnẽ tenebram, & illuminat illud & calefacit: Ita spiritus sanctus obumbrando animam, per suum lumen penetrat eam, & illuminat, pellendo oẽm ignorantiã, & gratificat eam pellendo omne pctm̃, si insit. Ideo dr̃ Sap. 7. ꝙ iste spiritus omnia penetrat, & omnia lustrat, & i animas sanctorũ se trãsfert, & eos Dei amicos, & Prophetas facit. Et sic patet qualiter obũbratio spiritus sancti nil aliud est nisi illustratio, & penetratio, & illuminatio, & purgatio ab omni tenebra ignorantię, aut à sorde, & labe peccati. Et ideo quãdo spiritus sanctus superuenit in Mariam. & obumbrauit D eam sua uirtute, & lumine non est dicendũ, ꝙ purgauerit eam ab aliqua labe peccati: qa iam in sua aiatione, & creatione uenerat ad eam, & sanctificauerat eam præseruando per gratiam ab omni peccato, & confirmando in omni bono. Et iõ qñ superuenit. i. iterum uenit in eam, & obumbrauit eam, non purgauit eam ab aliqua culpa, quia nulla erat, sed purgauit intellectum, & mentem eius ab omni ignorantia, ipsam rapiendo usque ad tertium cœlum, præbendo ipsi verã intelligẽtiam totius sacræ scripturæ, & patefaciendo ipsi diuina arcana, & mysteria cœlestia quæ non licet homini loqui. Ad hunc ergo intellectum sunt intelligenda uerba Ioan. Damasceni, quæ recitat Magister in. 3. sententiarũ, distinctione. 3. quod spiritus scũs uenit in uirginem purgans ipsam &c. Vnde nõ B est intelligendum quòd purgauerit eam ab aliqua labe peccati: sicut dictum est, & omnes doctores tenent, sed quòd spiritus sanctus in illa obumbratione illustrauit mentẽ eius, & purgauit ab omni nube ignorantiæ: quam habebat de modo mysterii incarnationis, & de secretis sacræ scripturæ, prout ipsa se fatebatur ignorare, cum dixit: Quomodo fiet istud &c. Et sic illa purgatio, nil aliud fuit, nisi quòd reddidit ipsi intellectum, & mentem purgatam, liberam ab omni nube ignorantiæ mysteriorum sacræ scripturę rapiendo eam à sensibus usque ad arcana cœlestia. Vnde secundũm Aristo. & Commẽtatorem, & Auicennam, & omnes Philoso. intellectus purgatus dicitur intellectus adeptus, & est ille, qui pulsa omni nube ignorantiæ adeptus est habitualiter scientiam omnium intelligibilium, usque ad intellectionem substantiarum separatarum inclusiuè. F Secundum uero Theologos talis intellectus purgatus dicitur intellectus heroicus, eò quòd excedens ista naturalia perueniat usque ad ea quæ sunt supra facultatẽ naturæ, & sui, & sic dicitur intellectus desuper illustratus supra suum lumen naturale: & sic purgare idem est quod desuper illuminare, & illustrare. Et isto modo dicit Dion. quòd Angeli superiores purgant, & illustrant inferiores. Et isto mõ dicit Damascenus, quòd spiritus sanctus superuenit in Mariã, & purgauit eam. s. ab omni nube ignorantiæ, rapiendo ipsam usque ad cœlestia mysteria, & faciendo ipsam prophetam, & Euangelistam

A vt patebit. Ad cuius maiorem euidétiam est aduertendum secundũ Augu. contra Faustũ, & contra aduersariũ legis, & pphetarum, & vt dictum est in prologo psal. tracta. 3. & regula: 7. ꝙ idem spiritus sanctus, & idem Deus locutus est i utroque testa. sed fuit ista differentia. Nã in ve. te. Deus locutus est p ora pphetarũ infundẽdo eius spm̃ ppheticum, sed in no. te. locutus est nobis per filiũ icarnatũ. Sed post suã ascensionẽ locutus est nobis per Apostolos, infundendo eis lumẽ euãgelicum. Et sic Deus semper locutus est nobis per hominẽ. Nã verbũ æternũ per hoiem sibi personaliter assũptum locutus est mũdo, & sic ipsemet Christus q illustrauit Apostolos spũ euangelico, illustrauerat ante, prophetas spiritu prophetico, & sic patet qualiter tã Apl'i, quã Euangelistę, nõ sunt locuti nisi spiritu sancto obumbrati, & illustrati: sicut ait Petrus in sua Canonica. Sed dictum est in illo prologo, qualiter talis illustratio tã Prophetica, quã apostolica, nõ potuit fieri, nisi per mẽtis excessum, & aliquem raptũ à sensibus: quia Mens membris obruta cæcis nequit opressi luminis igne Rerũ tenues noscere nexus: sicut dicit Boe. lib. 5. de Consolatione carmine 4. ergo oportet, ꝙ mens rapiatur à sensibus: Et sic tã prophetæ, quã Apostoli fuerunt rapti à sensibus per obumbrationẽ spiritus sancti, sed fuit magna differentia in tali obumbratione, & raptu ratione termini: nam spiritus propheticus solùm rapiebat prophetas à sensibus usque ad cognitionẽ ęnigmaticam mysteriorum futurorũ de Christo, & Ecclesia. prout representabãtur eis in aliquo obiecto creato p ænigmaticam, & imaginariam uisionem: sicut ibi dictum est. Sed spiritus euãgelicus rapuit Apostolos in die Pẽthecostes, usq; ad tertiũ cœlum, & diuinam essentiam, vbi per modum transeuntis viderunt arcana cœlestia quæ non licet homini loqui. Et ibi legerunt in illo sacro libro, omnia quæ postea prædicarunt in mundo, quia si Ioannes non legisset in illo sacro libro nunquàm explicasset mysterium Trinitatis. dicens. In principio erat verbum &c. & sic postea Paulus vas electionis ad portandum nomen Christi corã gẽtibus, & filiis Israel, fuit raptus vsq; ad idẽ tertium cœlum: vt patet Actuum. 7. vbi vidit arcana Dei, quæ non licet homini loqui, vt ipse ait 2. ad Corint. 11. Quomodo autẽ fuit necesse, vt Apostoli fuerint rapti vsq; ad tertium cœlum secundũ exigentiam suæ legationis: sicut Paulus: iam fuit dictũ i expositione ps. 67. Ex quibus patet, sicut etiam ibi fuit dictum, ꝙ Maria non fuit expers à tali raptu in die Penthe. simul cũ Apostoli: imo ante in conceptione filij Dei, per illam obũbrationem spiritus sancti, quæ ipsi reddit intellectum purgatum: vt dictum est: fuit rapta vsque ad tertium cœlum diuinæ essentiæ: vbi perfectius quàm Paulus, & cæteri Apostoli vidit arcana Dei, quæ non licet homini loqui, & perfectius vidit mysteriũ incarnationis, & totam intelligentiam scripturę utriusq; test. & ibi non solũ accepit spiritũ euangelicum de præsentibus, & ptẽritis: sed etiã de rebus futuris, & de modo futuræ propinquæ redemptionis: de propinquo per Christum exercendæ, & de omnibus futuris cõtingẽtibus in Ecclesia, vsq; ad diem B iudicij: multo perfectius, & clarius quã Ioannes Euangelista in Apocalipsi. & sic uirgo Maria facta fuit tunc simul ppheta, & Euangelista super oẽs alios. Vnde iste raptus virginis Mariæ multipliciter fuit pfectior, quã raptus Apostolorum. Nam Paulus fuit tantũ semel raptus in sua conuersione, & Apostoli semel rapti in die Penthe. sed uirgo Mariæ vltra raptũ factum per obumbratiõnẽ spiritus sancti in sua annunciatione: fuit rapta in die Penthe. cum cæteris Apostolis, & vltra hoc, contemplando dominum incarnatũ quem in utero gerebat, sæpe rapiebatur ad arcana cęlestia, & multa reuelauit ipsi filius, tàm in somno, quã in uigilia, & multa reuelabat ipsi filius post natiuitatem familiari locutione: quę postea ipsa docuit Apostolos, & & Euangelistas. Nam ipsa docuit beatũ Luc. F totum mysterium incarnationis: prout communiter tenetur: quia sola ipsa nouerat illud mysterium experiẽtia, & doctrina angelica, & uisione supernaturali in multiplici raptu, & sic facta uera Propheta, & Euangelista super omnes pphetas, & Euangelistas: qa nullus ppheta consecuta est talem modum euangel. zandi. Nam virgo Maria nõ solũ loquebat, & pphetabat & euãgelizabat p spm̃ infusum, sed et Xp̃s Deus incarnatus xistens in utero loquebatur p os, & vocem eius. Nã Christus p vocẽ eius immisit spm̃ sanctificationis in Ioannẽ Baptistã, & spm̃ propheticũ in Elisabeth sicut dictum est. Et sic et i isto cantico Xp̃s Deus incarnatus locutus fuit per os, & vocem virginis Mariæ faciendo ipsam

(Margin letters: C beside "ctum est. Sed spiritus"; D at top of right column.)

A sam simul propheta, & Euangelistam. Et iõ virgo Maria in isto cãtico partim fuit Euangelista: inquantũ annunciauit, & euangelizauit qualiter Israel iam receperat puerũ suũ: quia iam Deus erat incarnatus in vtero, qui ante fuerat promissus in lege, & prophetis: & euangelizauit ẽt magna quæ sibi fecerat Deus potens, & sanctus. Sed cũ hoc prophetauit propinquam redemptionẽ per Christum faciendã, & prædixit futuram ruinam, & obstinationem populi Iudaici pp suã infidelitatẽ, & exultationem, & societatẽ populi gentilis propter suã humilitatem, & fidẽ vt patebit per totum discursum, & expositionem huius cantici. Ex supradictis ergo patet septima dignitas, qua dignificauit & magnificauit eam filius suus. Et qualiter singulariter per spm sctm obumbrauit ipsi non solũ B ventrem: faciendo ipsam matrẽ Dei absque omni labe, & corruptione mentis, & corporis, conseruando virginitatem: sed etiã obũbrauit ipsi mentem rapiendo vsq; ad tertiũ cœlum, & faciendo ipsam prophetã, & Euangelistam super omnes alios: eo modo quo dictum est. Et ideo est dicendum: ꝙ ista est illa mulier, quã vidit Ioannes amictã sole, & luna sub pedibus eius. Apoc. 12. Nam per hoc ꝙ erat amicta sole, denotatur ꝙ nulla fuit in eã nubes ignorantiæ nec culpæ. Sed per hoc ꝙ luna erat sub pedibus eius: denotatur ꝙ fuit illuminata, & obumbrata lumine spiritus sancti super omnes prophetas, & Euangelistas, & Apostolos in tota Ecclesia: & ꝙ fuit rapta supra lunam huius Ecclesiæ vsque ad solem diuinæ essentiæ. Et ideo nullum potuit pati defectum: sicut sol non potest pati C defectum respectu sui.

Octaua dignitas singularis, qua Christus dignificauit virginem matrem suã, fuit quia præ cunctis cæteris fuit eius singularis, & familiarior ministra, & cubicularia, & secretaria. Vnde manifestum est: ꝙ in domo regia ille p̃ cæteris magis habetur dignus honore qui familiarius ministrat, & seruit regi, & diutius cum eo manet, & conuersatur, sicut est camerarius, & cubicularius, & secretarius: quia istis rex maiora signa amoris ostẽdit: quia eis credit, & sua secreta, & arcana commendat. Et ita Christus dixit Apostolis Ioan. 15. Iam non dicam vos seruos: sed amicos: quia quæcunq; audiui a patre meo: nota feci uobis. Item de ministerio dixit Io. 12. Si quis mihi ministrauerit honorificabit eũ pater meus &c. Ex quibus patet ꝙ illi fuerũt magis amici Christi: qui magis cum eo, & familiarius conuersati sunt: & quibus plura secreta commendauit. Et illi fuerunt digniores, & magis honorati ministri, qui familiarius, & diutius Christo ministrarunt. Sed virgo Maria præ cæteris diutius & familiarius, & laboriosius Christo ministrauit, & seruiuit: & cum eo conuersata est. ergo sequitur quòd præ cæteris fuit digna laude, & honore, & fuit à Christo honorata. Maior est nota per ea quæ dicta sunt. Sed minor probatur per singula. Nam virgo Maria diutius Deo ministrauit. Nam sicut in ea citius fuit acceleratus vsus liberi arbitrii quàm in cæteris: ita citius incepit Deo seruire, & ministrare: quia iam in tertio anno fuit in templo ad seruitium, & ministerium templi dedicata: vbi Deo cum cæteris virginibus seruiebat, & orationi, & contemplationi, & ieiunio vocabat vsque ad suam desponsationem: prout supra dictum est in tertia dignitate eius. Hoc idem faciebat tempore suæ desponsationis simul cum sponso suo Iosepho. Sed iam familiarius ministrauit Christo post incarnationem, quia sola ipsa ipsi carnem ex suis sanguinibus ministrauit, & communicauit. Et per nouem menses in vtero aluit, & nutriuit. Item post natiuitatem sola ipsa ex suo sacro lacte lactauit. Item sola ipsa ipsum lauabat, & uestiebat, & exuebat, & pannis inuoluebat, & in cunas reponebat, & omnia eius personæ secreta nouerat. Et hoc in eius infantia. Sed in eius pueritia ex pane, & cæteris bonis proprio labore adeptis ipsum alebat: & ipsi de necessariis prouidebat. Item semper in omnibus mysterijs eius comes fuit. Nam sicut non defuit in partu cum ipsum peperit: ita non defuit in eius circuncisione, & in magorum adoratione, nec in repræsentatione ad templum: nec defuit in eius persecutionibus, scilicet quando fugit in Aegyptum: & quando reuersus est in Iudæam: nec in Nazareth: nec quando per singulos annos ascendebat in Hierusalem tempore festiuitatem: vt patet Lucæ. 2. Nec defuit quando fuit inuitatus ad nuptias Ioan. secundo. Nec defuit in itinere prædicationum: vt patet Lucæ septimo. Nec defuit in eius morte, & passione: quia cum cæteri fugissent sola ipsa cum Ioanne, & cęteris mulieribus erat iuxtà crucem, ut patet

A Io. 19. & in cæteris Euangelistis. Nec defuit dum fuit depositus de cruce: & positus in sepulchro. Sed non legitur, quod virgo Maria amplius fuerit reuersa ad sepulchrum: sicut Maria Magdalena, & cæteræ Mariæ, & Ioannes, & Petrus: eò quod virgo Maria absq; quouis dubio aut hæsitatione erat certissima de resurrectione Christi: & ideo nõ fuit necesse ipsam ire amplius ad sepulchrũ: quia prius apparuit ipsi Christus post resurrectionẽ quã Magdalenæ nec alicui alteri: vt cõiter tenet. Et rõ est: nã sicut præ cæteris in Christi passione fuit doloribus afflicta, & p̃ cæteris in fide resurrectionis fuerat firma: ita prius meruit videre filium suũ in gloria resurrectionis. Et ideo Christus non annunciauit matri suæ gloriã resurrectionis per Angelos sicut Magdalenæ: sed per seipsum in persona eã lętificauit: iuxta illud ps. 29. Ad vesperã demo-

B rabitur fletus: & ad matutinũ lętitia. Itẽ ps. 4. Scd̃m multitudinẽ dolorũ meorũ consolationes tuæ lætificauerũt aĩam meã. Et sic patet octaua dignitas virginis: quia sicut præ cæteris familiarius, & diutius, & laboriosius Christo ministrauit, & secretius fuit cum eo conuersata: ita p̃ cæteris ipsam dignificauit, & magnificauit, & honorificauit, & lætificauit. Nona dignitas eius, & priuilegiũ fuit singulare martyriũ super oẽs alios martyres: qa absq; laniatione sui corporis atrocius passa est in aĩa passione Xp̃i: q̃ aliquis aliorũ martyrũ passus vnq̃ fuit in carne. Ad cuius intellectũ est notandũ, quod martyr græce vno mõ idẽ est qđ testis latinè, & sic martyriũ idẽ est qđ testimoniũ. Et sic oẽs martyres dicuntur testes fidei Christi: quia vt testarẽtur, & con-

C fiterẽtur fidẽ. Christi passi sunt dira tormenta per quæ tormẽta inuiolabili testimonio confitebantur fidem Christi. Et sic patiebantur propter Christum, & eius fidẽ. Alio aũt modo martyr dicitur à Marte Deo bellorũ & prçliorum: & sic martyr idẽ est quod prçliator, & certator, & pugnator, & victor: & sic martyriũ nil aliud est nisi prçliũ, & certamen, & pugna, & victoria. Et sic Apostoli, & cæteri verè dicuntur Christi martyres: eo quod pro Christo pugnarunt, & certarũt cõtra sæuitiã principum, & cõtra oẽs infideles: & in corpore suo dira vulnera pertulerunt. Sed finaliter effuso sanguine coronam victoriæ, & triũphi obtinuerunt: & sic totum populum gentilem, & Imperatores iugo Christi subiecerunt, & ideo verè dicuntur martyres. i. pu-

D gnatores, & victores. & ideo dicit Aug. quod nõ omnes qui patiuntur tormẽta sunt martyres sed soli passi propter Christũ: quia tormentum solum non facit martyrem: sed causa. & sic dicit Aug. quod non solũm sunt verè martyres: quia passi sunt vulnera, & laniati sunt in carne propter Christum: sed ẽt illi, q passi sunt persecutiones, & dolores, & tormẽta in anima, & corde propter Christũ. & sic propter ista tria virgo Maria dr̃ verè martyr, & maior martyr quã aliquis aliorum, qa maiores persecutiones, & labores in ꝑsona, & maiores dolores in corde, & maiora tormenta passa fuit in aĩa, & cum firmiori fide ꝓ Xp̃o, q̃ aliquis Apostolorũ. aut aliorũ martyrũ in corpore, & hoc probat ꝑ singula. Vñ primò difficultas, & magnitudo persecutionis cõsistit in magnitudine laboris, & timoris, & tri-

E stitiæ. Sed virgo Maria in sua persecutione passa est immensos labores, & tristitias, & timores pp Christum, q̃ aliquis sanctus. ergo atrociorem, & maiorẽ persecutionem q̃ cçteri passa est. Maior patet: minor probatur. Nã nõ est cõparãdus aliquis labor labori virginis Mariæ, qñ ex timore Herodis ne interficeret Christũ fugit in Aegyptũ cũ puero. Nã sicut Christus fuit delicatissimus in complexione, & per consequens sensus tactus in eo fuit nobilior, & ideo paruus labor erat maximus, & causabat maiorem molestiã in eo, Ita virgo Maria cũ esset præ cæteris mulieribus delicatissima, ideo maiorẽ laborẽ, & molestiam passa fuit in illa fuga in itinere fugiendo Aegyptũ. & redeũdo in Iudæã, & postea fugiẽdo in Nazareth propter Archelaũ, qui regnabat pro patre, quã in Iudæa vn-

F quã aliquis alius pertulerit, qa paruus motus erat ipsi maximus labor, & molestia. Itẽ in illa fuga maiorẽ tristitiã, & timorẽ passa est, ne Herodes interficeret puerũ, maximè qñ vidit eũ tanta sæuitia interfecisse tot infantes innocentes pro filio suo, q̃ vnq̃ aliqs passus fuerit. Et sic etiã passa est multas persecutiones post passionẽ Christi simul cum Apostolis, vt patet ꝑ totũ discursum actuum Apostolorũ, qa nõ minus ipsa patiebatur q̃ Apostoli. Itẽ scd̃o nõ solũ passa est immensas persecutiones, & labores pp Christum sed ẽt immensos dolores in corde, quod est scd̃m genus martyrij. Nã nunquã aliquis passus est tm̃ dolorẽ ꝓ aliqua re amissa, quantũ passa est virgo Maria qñ amisit filiũ suum in Hierusalẽ, quærẽs ipsum per totũ tridu-

Cu-

A Cuius rõ eſt.Nam ſecũdũ Ang. 1. de ciui.ca. 10.quantò quis magis diligit rem, tantò ma gis dolet eius amiſſione.Et quantò res maiorem lætitiam cauſat in corde in eius poſſeſſionem,tantò maiorem dolorẽ cauſat in corde in eius amiſſione.Cũ ergo cõſtet,ꝙ virgo Maria magis dilexit Xp̃m q̃ aliq̃ alia mulier filium aut patrem aut matrẽ aut fratrẽ ſuũ: nec aliam rem mũdi : ergo ſequitur,ꝙ virgo Maria magis ꝑdoluit,& maiorẽ,& intenſiorẽ dolorẽ in corde paſſa eſt per totũ illud triduũ nõ reperiẽs filiũ ſuũ amiſſum:q̃ unq̃ alia mulier paſſa fuerit in amiſſione filii ſui : nec alicuius alterius rei perditæ, & amiſſæ.q qui dem dolor ſemper fuit cũ grandi timore: ne Archelaus, & cæteri ſucceſſores Herodis occiderẽt filiũ ſuũ.& ſic ẽt virgo Maria in quali bet abſentia Chriſti ſemper fuit cum ſimili

B cordis dolore.per quod patet ſ̃m genus martyrii eius. Tertiũ gen⁹ martyrii uirginis Mariæ fuit: quia paſſa fuit atrociora tormenta liter i anima: q̃ vnq̃ alter martyr paſſus fuit in carne propter Chriſtũ. propter quod virgo Maria non fuit metaphoricẽ, ſed realiter martyr : Ad cuius intellectum eſt ualde aduertendum: ꝙ martyrum ſiue tormentũ eſt tantùm materialiter in corpore: ſed formaliter in anima.lõ magis,& perfectius eſt in anima quàm in corpore.vnde dolor ſecũdum Auicennam nil aliud eſt niſi quædam paſſio cauſata in anima ex corpore, & carne quam informat:& cui perſonaliter iũgitur : ratione cuius coniunctionis, & unitatis oĩs diſcõuenientia carnis cauſat dolorẽ in anima, & quãdã triſtitiã : qñq; itolerabilẽ ſ̃m maiorẽ diſproportionẽ, & diſcõueniẽtiã factã in car

C ne:& ſ̃m exceſſum diſcõueniẽtiæ partiũ carnis.Qui quidem exceſſus diſcõueniẽtiæ cauſatur in carne propter nimiã dilatationẽ:ſicut accidit in torturatis:aut pp̃ diuiſionẽ partiũ carnis:ſicut accidit in vulneratis : aut per fractionẽ oſſiũ:aut decolationẽ eorũ:aut per cõtractionẽ neruorũ ſicut accidit in Baptiſmo, aut diſconuenientiam humorum,ſicut accidit in febricitantibus &c.Vnde ſicut conuenientia partium corporis cauſat quietem in anima: Ita diſconuenientia cauſat dolorem in eadem anima. Et hoc cauſatur propter amorem naturalem animæ ad corpus quod informat : & quod eſt inſtrumentum mediũ ſuarũ operationũ. Sed quia anima magis eſt ubi amat q̃ ubi iformat : vt inquit Augu.eò ꝙ amor trãsformat amãtem, & amatũ:& in eo extaſim facit:vt inquit Dyonifius. hinc eſt

D ꝙ poteſt aliquis tantùm amare alterũ : ꝙ oblitus ſui magis erit in altero quàm ĩ ſeipſo ſecundùm extimationem, & ſic magis dolebit in paſſione, & tormento alterius quã in ſuo, quia magis percipit alium quàm ſeipſum pro illo tempore. Et ſic patitur in amato magis quàm in ſeipſo. Et per conſequens maior erit in eo compaſſio amati quàm paſſio ſuiipſius. Sicut Chriſtus in medio flagellorum,& in cruce magis compatiebatur generi humano quam ſibiipſi. Et ſic in eo maior erat compaſſio quàm paſſio.& hoc accidebat propter nimiam charitatem qua nos diligebat,prout dictum fuit pſal. 21.Cum ergo ſimus certi, ꝙ virgo Maria diligebat filium ſuum ſuper omnia, & per conſequens magis quàm ſeipſam,quia in charitate Chri

E ſti exceſſit omnes alias creaturas,ideo uirgo Maria intantũ erat amore, & charitate traſformata in Chriſtum filium ſuum, ꝙ quãdoque per extaſim, & exceſſum magis erat in Chriſto quàm in ſeipſa,quò ad operationes animales,quia ſenſus totaliter abſorptus ſequebatur voluntatem rationalem,& ſic oblita ſuiipſius dolebat in amato, imo magis dolebat realiter in verberibus, & flagellis, & vulneribus Chriſti,in anima ſua, quàm ſi ipſa paſſa fuiſſet illa vulnera, & flagella in carne ſua, quia illa paſſio Chriſti amati magis penetrabat animam virginis quam tormenta Laurentii, & Vincentii penetrauerint animas eorum, propter rationes iã dictas. Et ideo dixit Simeon uirgini Mariæ. Tuam ipſius animam pertranſibit gladius. i. gladius, & dolor paſſionis ipſius filii tui pertranſibit & penetrabit, & torquebit animam tuã.Et

F ſic patet qualiter virgo Maria fuit paſſa realiter martyrium in Chriſto quò ad animam, vbi realiter,& formaliter eſt dolor.Et per cõſequens intantùm uirgo Maria fuit magis, & altior martyr pro Chriſto,quãtũ vehemẽtius,& atrocius fuit paſſa in anima quã Laurentius,& cæteri martyres in carne. qui quidem dolor animę uirginis ẽt redundabat in carnẽ:quia ſpũs triſtis deficcat oſſa:prouerb. 19.Ex quibus patet, ꝙ magis debetur aureola martyrũ uirgini Mariæ,quàm alicui aliorũ martyrũ.Et hæc eſt cauſa quare Chriſtus nõ permiſit ut uirgo Maria per martyriũ trãſiret ad aliã uitã ſicut cæteri Ap̃li:eò ꝙ iã paſſa fuerat martyriũ cum eo in paſſione ſua:ue ĩfra patebit.Nã cũ cæteri Ap̃li relicto eo oẽs

fugiſſent

A fugissent in hora passionis, tamē sola virgo nūquā ipsum dereliquit tāquā comes, & particeps eius passionis. Sed quia Ioannes Euangelista monitu, & exhortatione virginis Mariæ reuersus est ad Christū cum societate virginis Mariæ, & aliarum mulierum: iō Christus nō pmisit: vt Ioānes Euāgelista, & Magdalena, & cæterę mulieres discederēt ab hoc seculo cum martyrio: eō ꝙ oēs fuerūt passi cum Christo iuxta crucem, & sepulchrū. Sed quia passio eorū licēt fuit meritoria: tñ non fuit cōparāda passioni virginis Marię: ideo Christus nō permisit corpus Mariæ in sepulchro incinerari: sed tertia die ipsum ad gloriā suscitauit: vt infra patebit. Et per hoc patet nona dignitas virginis Mariæ: quā ipsam Xps dignificauit, & magnificauit. Decima di-

B gnitas singularis virginis fuit: quia Christus nō permisit corpus eius in sepulchro incinerari: sed tertia die ad instar sui in corpus gloriosum ipsam resuscitauit, & secum in gloria cęlesti collocauit. Et hoc fecit multiplici ex causa: quarum prima fuit mera Dei volūtas: eō ꝙ ad hanc dignitatem, & cæteras alias eā ab ęterno prędestinauerat. Et quia ante legē datam de incineratione, & resolutione oim aliorum: prius ex speciali priuilegio eā à tali sententia exemerat: quando dixit serpēti: ipsa conteret caput tuum: nam ipsa Maria in tantū cōtriuit caput serpentis: ꝙ sicut nō potuit mordere ipsam morsu culpæ originalis: nec morsu concupiscentiæ: nec morsu ærumnarum, & corruptionis mētis nec carnis: ita non potuit mordere ipsam morsu doloris in

C morte: nec incinerationis in carne: quia illa sacratissima anima sine dolore: imo cū summo gaudio ad tempus separata fuit à corpore cum desiderio videndi gloriam: & cū certa spe recuperandi corpus gloriosum in breui: prout ipsi fuerat à filio suo promissum. Iō illa mors non fuit dolorosa nec tristis: sed læta, & fœlix, & gloriosa. Secundō autem hoc factum est: in præmium singulare, & speciale. Nam postquàm virgo Maria inter cæteros homines mundi fuerat ministra Christi, & secreta cubicularia, & cameraria: & præ cęteris cum labore seruierat: & præ cæteris fuerat passa supradicta tria genera martyrii propter Christū. s. martyriū psecutionis, & dolorum, i. tormentorum, eo modo quo dictū est, simul cū Christo in illa passione: ergo rō fuit ne iterū torqueretur in morte: sed sine dolore, & tristitia discederet: & tertia die ad instar filii sui in corpus gloriosum resurgeret: vt sicut fuerat socia passionis: ita esset socia resurrectionis, & gloriæ Christi. Alia autem causa fuit inquantū Christus tanquàm filius debuit honorificare matrē suā inquantū fuerat sibi i decēs, & possibile: & inquantū erat eadē caro matris, & filii. Et sic possunt assignari oēs illę decē causæ: quas assignat Au. in libello de assumptione virginis: quibus ꝓbat virginē Mariā nō fuisse in sepulchro incineratā: sed in breui sicut filius in corpus gloriosum fuisse suscitatā ꝑ filiū: & in supremo cœlo cū filio collocatā. Et per hoc breuiter patet decima dignitas, qua per filium virgo Maria fuit magnificata. Vndecima dignitas virginis Mariæ fuit: qa super omnes choros & hierarchias Angelorū, & omniū Beatorū meruit exaltari, & collocari immediatè post Christū filiū suū. prout canit Ecclesia, & prædicant oēs sancti doctores. Et hoc multiplici rōne. Quarū prima est: quia eodē ordine fuit

D

E in cœlo collocata immediatè post filiū: quō ab ęterno fuit prędestinata: Et iō sicut Deus ab æterno præscripsit eam in libro prędestinationis immediatè in secundō gradu post Christū hoiem: & prędestinauit eā ad gratiā vt esset sctior vniuersis creaturis post Christum: & vt esset mater Dei: & superaret oēs creaturas in sāctitate, & dignitate in hac via: Ita collocauit eam in patria super oēs creaturas immediatè post Christū: qa ordo glorificationis sequitur ordinē, & gradū prædestinationis: eō ꝙ prędestinatio respicit glorificationē tāquā finē vltimatū cuiuscūq; creaturæ rōnalis. Ad cuius intellectum est notandū, ꝙ qñ dr̄, ꝙ prædestinatio est ab æterno ad gratiam præparatio: non est intelligen-

F dū: ꝙ gratia sit finis ꝑdestinationis: sed dispositio ad finem: nec prædestinatio respicit gratiam tanquàm finem vltimatum: sed tanquā dispositionē ad finē vltimatū: qui est glorificatio, & beatificatio. Nā secūdū Apostolū ad Ro. 8. quos Deus ab æterno prædestinauit: hos & filius per gratiā vocauit: ex tēpore supple: & quos vocauit hos idē filius iustificauit & quos iustificauit: hos & magnificauit. supple per gloriam in cœlo. Ex quibus patet: ꝙ licet glorificatio sit finis vltimatus in executione: tamen est à Deo primariè intenta secundū ęternū propositū suæ voluntatis. ad Ephe. 1. Et iō prędestinatio nil aliud est nisi præparatio gratię secundùm æternum propositum: per quam quis possit, consequi

futuram

A futuram fęlicitatem in cœlo secundũ gradũ gratiæ,& charitatis simili collatæ in via.qa eiusdem est intendere finem,& pręparare ea quæ sunt,& disponũt ad finé. Et iõ sicut Xp̃s sublimauerat virginẽ matrẽ suã in supremo gradu oim gratiarũ,& meritorũ, & dignitatũ in ac via:ſm ꝙ Deus pater ab æterno eã ꝑ destinauerat:Ita collocauit,& sublimauit eã in supremo gradu.Christus immediate post seipsum in gloria cœlesti.Item sicut Dei est præparare gratiam ab æterno, & ex tẽpore per Xp̃m eã cõferre. Ita hoĩs est per talẽ gratiã operari, & mereri in hac vita vitã æternã ĩ futurũ.Sed quia virgo Maria à principio sui merui: vitam æternam per quandã excellentiã in omni statu, & ætate super oẽs gradus,&ætates,& sup oẽs cuiuscunq; statu, & ętatis,& gradus in hac uia: ergo per quã-

B dam excellentiã fuit collata in gloria cælesti in supremo gradu postXp̃m sup oẽs alios status,& ordines,& hierarchias omniũ aliarum creaturarum. Et hoc patet discurrendo per oẽs ætates, & status virginis Mariæ:qa in quolibet statu meruit sup oẽs creaturas. Vñ dictum est in secunda dignitate virginis Mariæ:ꝙ ipsa fuit sanctificata in primo istanti esse per supremã grãm habitualẽ in supremo gradu post Xp̃m.ergo sequitur,ꝙ ĩ eodẽ instantiã meruit supremũ gradũ glorię post Xp̃m super oẽs sanctificatos: & hoc ex solis meritis passionis Christi.Itẽ dictũ est ĩ secunda dignitate,ꝙ vsus liberi arbitrij fuit acceleratus in virgine Maria in vtero matris ante natiuitatem,& post natiuitatẽ in sua ĩfantia,& pueritia, & per consequens habuit ꝓpriam operationem meritoriam postq̃ opabatur per gratiã confirmatã, & ad ꝓpositũ.

C Ex quo patet: ꝙ virgo Maria iã incepit mereri vitam æternam in vtero matris sup oẽs sanctificatos in vtero:in quibus vsus liberi arbitrij fuit acceleratus:& sic etiã per tale liberum arbitriũ acceleratũ meruit in sua infantia,& pueritia operando ꝑ grãm à ꝓposito super oẽs infantes.& pueros: quia secundũm gradũ gratiæ,& charitatis est meritum oprationis propriæ.Et sic virgo Maria ĩ sua ĩfantia,& pueritia iam excellẽter meritoriẽ operabatur,& merebat̃ in sua operatione:vt dictũ est:& sic iã meruit coronã gloriæ excellenter super omnes infantes,& pueros illius ętatis,& status. Itẽ dictũ est ĩ quarta dignitate qualiter virgo Maria fuit singularis ĩ sua desponsatione,& coniugio : quia simul cum

virginitate seruauit fidẽ coniugalẽ super oẽs coniuges:& fidem virginalẽ super oẽs virgines.Et iõ sicut meruit coronã virginalẽ sup omnes virgines seruãdo ea quæ virginis sũt & pertinẽt ad statum virginalem: Ita ẽt meruit coronam coniugalẽ super omnes coniuges seruando fidẽ, & statũ cõiugalem.Itẽ eodẽ modo meruit coronã super oẽs concipiẽtes,& pręgnantes,& parturientes, & lactantes & Christo ministrãtes,& seruiẽtes: quia nulla mulier cũ tãta diligẽtia,& charitate nutriuit filiũ suũ. Et null⁹ ex ministris Christi cũ tãta charitate,& cũ tãta familiaritate, & diuturnitate,& cum tãto labore ministrauit Xp̃o:sicut fecit Maria:ꝓut dictũ ẽ. Itẽ meruit aureolã sup oẽs martyres,& Apostolos, & doctores:q̃a oẽs superauit ĩ martyrio, & fide,& doctrina: ꝓut dictũ est. Itẽ meruit super oẽs viduas coronã post obitum Iosephi E & post Christi ascensionẽ, viuendo ĩ statu viduali,exemplo vitæ,& doctrinæ alios docendo.Vnde totũ spatiũ temporis ab ascensione Christi vsque ad obitũ suum,virgo Maria distribuebat in duas partes. Nã in vna parte tẽporis occupabatur in vita actiua.s. eleemosinas largiẽdo,& ieiunãdo, & loca sancta quotidie visitando. In alia autem parte tẽporis occupabatur circa vitã contẽplatiuã in orõnibus,& meditationib.rerũ diuinarum,puta contemplando mysteriũ incarnationis,& cõuersationis Christi in hac vita, & mysteriũ nostræ redẽptionis:& contẽplando gloriam filij sui,& omniũ beatorũ:in quorũ societate frui desiderabat.In qua quidẽ contemplatione sæpẽ consolabatur familiari cõsortio Angelorum,& colloquio.Et etiã sæpẽ rapiebat̃ in spiritu magis q̃ Magdalena vsque ad tertium cęlum.Et sic virgo Maria in vita actiua F meruit super oẽs actiuos, & in contẽplatiua super oẽs cõtẽplatiuos. Vltimò autẽ meruit in suo obitu super omnes ab hoc seculo discedentes: quia cũ maiore charitate discessit & cum maiori desiderio cupiebat dissolui:& esse cum Christo. Et sic patet qualiter ĩ merito excessit oẽs status hoim,& ætates.Et nõ solũ excessit ĩ merito oẽs status hoim,sed ẽt oĩm Angelorũ. Nã licẽt fuerit æqualis Angelis ĩ puritate: tñ superauit celsitudinẽ oim Ang. in charitate, & diuinę maternitatis dignitate:vt inqt Aug. Et iõ virgo Maria meruit hierarchiã nõ solũ super oẽs status hominũ:sed sup oẽs ordines,& hiararchias Angelorũ in potioribus bonis Xp̃i filij sui:eò ꝙ

per qua

A per quandã excellentiã meruit, & adepta est coronã gloriæ super oẽs status, & super oẽs conditiones hoim, & Angelorum. Ideo ĩ die ei⁹ Assumptionis cãtat ipsi Ecclesia in lectio næ missæ illud ecclesiasti. xxiiij. In omnibus requiẽ quæsiui, & ĩ hæreditate dñi morabor &c. quasi dicat virgo Maria. Ego quęsiui requiem vitæ æternæ in omnibus statibus, & ætatibus, & in oĩbus conditionibus, & operationibus meritoriis. Sed quia in omnibus illis merui coronã vitæ per excellentiam sup oẽs homines, & Angelos: iõ morabor ĩ ætrenũ ĩ hæreditate domini. i. in portiorib⁹ bonis filij mei super omnes ordines, & hierarchias omnium hominũ, & Angelorũ. Et sic ẽt cãtat ipsi Ecclesia. Exaltata est sancta Dei genitrix super choros Angelorũ ad cœlestia regna. Itẽ Maria virgo assumpta est in ætereũ

B Thalamum: in quo rex regũ stellato sedet solio. Et sic patet vndecima dignitas virginis Mariæ, qua dignificauit, & magnificauit eam filius eius in fine sui cursus, & peregrinatiõis, quæ ẽ finis aliarum dignitatum. Sed ad huc restat duodecima dignitas: quam singulariter exercet uirgo Maria erga peccatores clamantes ad se peregrinantes ĩ hoc seculo: quæ dicitur dignitas intercessionis: p quam virgo Maria sola dicitur mater gratiæ, & misericordiæ, & aduocata peccatorũ, & mediatrix inter nos, & Christum. Nam sicut Deus pater constituit Christum hominem mediatorem inter homines, & Deũ: ꝓpter quod homo Christus Iesus dicĩ mediator Dei, & hominum per Apostolum: & dr̃ aduocatus apud patrem: ad Heb. Ita pariter Christus caput Ecclesiæ cõstituit virg. matrẽ

C suam aduocatam, & mediatricẽ singularem inter nos; & ipsum. Vñ Xp̃s dupliciter dicĩ mediator Dei, & hominũ inquantũ hõ. Priõ quia est medius in dignitate: quia minor patre secundum humanitatem, & maior, & dignior omni homine, & Angelo. & ideo ratio est: ꝙ sit medi⁹ intercessor, & redẽptor inter nos, & Deũ. Itẽ quia est Dei filius super omnia dilectus: quia gratia, & remissio nõ daĩ nisi ĩtercessione alicui⁹ p̃dilecti: vt teneat medium inter bonificatorẽ, & boneficãdũ ꝑꝑ has ergo duas cãs Xp̃s constituit virginẽ matrẽ suã mediatricem inter nos, & ipsũ. Nã primò est minor filio: sed maior omni alia creatura in gratia, & gloria: & omni dignitate: vt dictum est. Secundò quia est sibi mater, & præ dilecta super omnes alias creaturas. Et ideo nunq̃ negat ipsi petitionem. nã sicut præ cæteris filius diligit matrẽ: ita non põt negare ipsi petitionem: quia amor, & dilectio est cã impetrationis cuiuscunq; rei postulatæ. Itẽ virgo Maria prę cæteris diligit filiũ suũ: & p̃ cęteris ipsi ministrauit: ergo filius nõ p̃t ipsi negare vicẽ amoris, & retributiõis: quin audiat eã: & annuat ipsi ĩ omni iusta petitione & priuilegio ipsi concesso: eõ ꝙ cõstituit cã mediatricẽ &c. Vnde est valde aduertẽdum: ꝙ propter conseruationem reipublicę militantis: & ad reparationẽ reipublicæ triumphãtis & complẽdũ numerũ electorũ necesse fuit ut cõstitueret Xp̃s meditricẽ virginẽ matrẽ suã inter nos, & ipsũ: postq̃ eiusdẽ est tẽdere in finẽ, & præparare, & disponere ea q̃ sunt ad finem. Vnde manifestũ est: ꝙ omnes pc̃õres peccãt cõtra Deũ patrẽ ꝑ inobedientiã p̃uaricando eius pręcepta, & iõ per talẽ

E culdã merentur pœnã æternã: & etiã temporalẽ: quia ꝑꝑ culpam occultã merentur pęnã æternã in futuro: sed ꝑꝑ pc̃ã publica merentur pœnam æternã in futuro, & pœnas temporales in præsenti: de quibus nemo põt liberari nisi per ĩtercessionẽ Christi mediatoris. Sed qa oẽs pc̃õres post Baptismũ vltra hoc ꝙ peccant per inobedientiã contra Deũ patrem: peccant etiam grauiter ꝑ ingratitudinẽ contra filium; eõ ꝙ eos redemit per suam passionẽ, & fecit eos suę passionis participes per Baptismum: & ideo peccando post Baptismũ videntur contemnere, & despicere passionem Christi: & sic nullus peccator merecĩ ꝙ Xp̃s amplius intercedat pro ipso apud patrẽ; sine cuius intercessione nemo põt liberari à pœna ęterna, nec tẽporali, nec culpa quã ipse voluntariè perpetrauit, iõ fuit necesse:

F vt Christus constitueret matrem suam p̃dilectam mediatricẽ ĩter nos, & ipsũ, vt ĩ similibus casibus intecedat pro nobis inter nos, & ipsũ, & mitiget irã eius ꝑꝑ talem ingratitudinem, & vt filius placatus præcibus matris ĩtercedat ꝑ nobis apud patrem. Et iõ dicit beatus Bernardus, ꝙ sicut filius ꝑ nobis semper ostẽdit patri latus, & vulnera: ita mater filio pectus, & vbera. Et hoc uidemus manifestè de multis deuotis virgini Mariæ: qui in grauibus peccatis, & sceleribns laborantes, tamẽ finaliter uenerunt ad pœnitẽtiam. Et etiam inter peccata liberantur à magis malis, & periculis temporalibus, ne pereant in eis: sed perducuntur ad finalem pœnitẽtiã. Itẽ videbim⁹ quasdã ciuitates, & pp̃lõs

&

A & oppida: quæ propter pctã publica patiuntur multa discrimina, & persecutiones, & infirmitates, & aduersitates. sed quia diuina officia virginis Mariæ in eis frequentantur: & deuotè celebrantur: ideo miraculosè ab illis aduersitatibus liberantur: nec puniũtur quãtùm eorum scelera merentur. Quod non fit: nisi ꝓpter iuges preces virginis Mariæ fusas pro deuotis eius apud filiũ: qui placatus precibus matris intercedit ꝓ nobis apud patrẽ. & sic in hac peregrinatione non relinquitur nobis aliud refugiũ in nostris tribulationibus, & aduersitatibus: nisi recurrere ad virginem Mariam mediatricem: ut velit placare irã filij: qui permittit nos flagellari propter ingratitudinem. Et hoc probat Augu. in lib. Cur Deus homo, dicens. Est adhuc quoddã

B singulare præsidium, & refugium post Deũ: & maxima fiducia quam in illo regno habemus. Reginam. s. sororem nostram, & Dei genitricem semperq; virginem Mariã: quę non cessat apud Deum pro hominibus semper interuenire. Et maximè pro illis: quos filium suum congruè imitari videt: & pro illis qui aliquando de malo ad bonum redire volunt. Credere autem indubitanter possumus quoniam non est aliquid: quod filius matri suæ petenti debeat negare aut velit. Hęc est reuera virgo Maria: de qua ꝓcessit Dei sophia: quæ peccatoribus satis est pia: per quam patescit salutis via. Qui ergo ab ea auxiliũ postulauerit: & postulans perseuerauerit nunquàm ab ea vacuus recedet. Frustra. n. alios sanctos oraret ille: quem ista nõ adiuuaret:

C & vt magis dicam, quod alij sancti minimè auderent: hæc quadam congruenti Auctoritate à filio postulans obtinere. Hæc Augu. In quibus verbis nobis ostendit, ꝙ Christus post se hoc singulare refugiũ nobis reliquit: & q̃ post Christum hanc virginem habemus aduocatricẽ: quæ pro nobis intercedere non cessat: & q̃ rõne affinitatis maternalis, & filialis dilectionis, nil Christus potest ipsi negare. ergo semper ad ipsam ante oẽs sanctos est recurrendum. Et hæc est ultima, & singularis dignitas qua Christus dignificauit, & magnificauit virginem matrem suam: quia cõstituit ipsam mediatricem inter nos, & ipsum. Duodecim ergo sunt dignitates, & priuilegia singularia virginis Mariæ: quibus Christus filius eius super omnes alias creaturas eam dignificauit, & magnificauit. Primò: quia singulariter eam ab æterno prædestinauit. Secundò: quia singulariter eã in sua creatione sanctificauit, & ab omni peccato præseruauit. Tertiò: quia in utero matris in ea

D vsum liberi arbitrij, & rationis singulariter ad merendum accelerauit. Quartò: quia in eius coniugio fidem virginitatis simul cum fide coniugali seruauit. Quintò: quia singulariter sine uiro, & corruptione cõcepit, & absque omni ærumna cum virginitate peperit. Sextò: quia in tali conceptu, & partu Mater Dei, & filij Dei est effecta. Septimò: quia in illa obumbratione spiritus sancti intellectũ purgatum, & heroicum est adepta, & ꝓpheta & Euangelista simul effecta. Octauò. quia familiarius, & diutius, & laboriosius Christo ministrauit. Nonò: quia coronam, & aureolam martyrij sup omnes Apostolos, & martyres est cõsecuta. Decimò: qa à sentẽtia in-

E cinerationis fuit excepta. Vndecimò: quia super omnes hierarchias hominum Angelorum in cœlo immediatè post filiũ est collocata, & exaltata. Duodecimò: quia mediatrix inter homines, & Christum in singulare præsidium est constituta. Hæc ergo virgo Maria mater Dei est illa mulier amicta sole, & habens lunam sub pedibus suis: quã uidit Ioãnes in Apoc. Et hæc est illa corona, & diadema stellarum duodecim in capite eius; q̃ sunt. 12. dignitates, & priuilegia quæ ꝑ gratiam meruit virgo Maria; quibus correspondent. 12. præmia in gloria. Et ideo sicut istis 12. dignitatibus dignificauit, & magnificauit Christus uirginem in hoc sæculo per gratiã: & in cœlo per gloriam: propter quas omnes generationes prædicant eam beatam: Ita ipsa in hoc cantico agendo gratias magnificat

F Deum dicẽs. Magnificat &c. Quasi dicat: anima mea magnificat dominum: qui potens est, & sanctum nomen eius, propter ista duodecim magna priuilegia quæ fecit mihi: qa ex hoc quia fecit mihi ista magna: omnes generationes dicẽt me beatam. Et hoc de secundo principali quæsito. Sed nunc restat respõdere ad tertium principale quæsitum scilicet quare virgo Maria dixit in hoc cantico, q̃d omnes generationes debebant ipsam dicere, & prædicare beatam per supradicta 12. priuilegia, & dignitates: cum nos uideamus Iudæos ipsam plasphemantes &c. Ad hoc respõdetur, quod ista tria nomina, scilicet gentes, nationes, & generationes, communiter in sacra scriptura significant populum gentilem qui uiuebat secundum naturam, & carnem,

&

A & non secundùm regem Dei: vt dictum est p totam expositionem libri psalmorum. quę quidem gentes, & generationes erant ventu ræ ad fidem Christi, & debebant fieri filii Israel, & Abrahæ secundùm spiritum, & lauda re nomen domini, & Deum Israel, & Messiã in lege promissum: vt videmus esse completum. Quæ quidem generationes sicut nunc laudant nomen domini: qui est Christus verbum incarnatum: ita pariter laudant virginẽ matrem eius, & dicunt eã beatam. Quæ quidem generationes licet non simul venerunt ad fidem: sed sicut successiuè venerunt per omnes partes mundi: ita successiuè laudauerunt nomen dñi: & beatam dixerũt matrem eius; quia non fuit aliquod regnũ: nec prouincia quæ nõ venerit successiuè ad fidẽ Christi: sicut dictum est psal. 61. & 109. & sic Iudæis reprobatis blasphemãtibus Christũ & matrem eius: omnes generationes populi

B gentilis venerunt ad fidem, & laudarũt Xp̄m & beatã dixerunt matrẽ eius. Sed qa nostris demeritis exigẽtibus Arabia q̃ in multis hę resibus laborabat, recessit à vera fide Christi fraudẽ Mahometi, & suorũ: & incidit in illã sectam: quæ postea maiorẽ partẽ mũdi decepit, & vsurpauit: ideo in magnam partẽ fuit perturbata à vera laude Christi: & virginis matris eius: eò ꝙ negat Christum esse Deũ. Sed non tantùm fuit perturbata, quin dicat Christum sanctũ super omnes hoĩes, & filiũ spiritus Dei: & virginẽ Mariã beatã sup omnes mulieres, & sup oẽs generationes. Asserũt etiã Xp̄m esse maximũ Prophetã, sanctũ sup oẽs sanctos: & sapientẽ super oẽs sapientes, & Prophetã sup oẽs prophetas, & potẽtẽ in miraculis super oẽs potẽtes natũ ex virgine sine patre. Vnde Mahometus volẽs com-

C mendare seipsum: & autorizare fraudẽ suã, finxit in Alcorano suo: in capitulo filiorum Israel: ꝙ quadã die dũ erat in oratione fuit raptus ab Angelo Gabriele, & portatus a Mecha in Hierusalẽ. Et exinde ascendit in cœlum cum Angelo vsq; ad oratorium Dei: a quo accepit librum Alcorani quod interpretatur collectio præceptorũ Dei: & iõ cõmuniter introducit Deum ad loquendũ quasi per totum Alcoranum. Et sic in capitulo Elbachera dicit Deus. Dedimus Iesum filium Mariæ. vt facere t prodigia, & miracula manifesta: & fecimus eum per spiritũ sctm̃. Itẽ infra dicit, Insufflauimus in Mariã de spũ nr̃o. Itẽ ibide dicit: ꝙ Xp̄s fuit suæ matri p Angelũ annunciatus: & per spm̃ sanctũ sanctificatus, & cõceptus ex virtute Dei de matre virgine sctissima, & purissima super oẽs mulieres. Item in capitulo Elmeide, dicit Deus. Limitauimus vestigia oim hoim p Iesum filiũ Mariæ veracissimum patenter: & dedimus ei Euangelium: in quo est vera directio: & lux, & veritas manifesta. & sic Mahometus qnq; appellat Christum verbum Dei: quãdoque spiritum Dei, & nuncium Dei: quandoque animam Dei: sed non vult appellare ipsum Deũ, concordando cũ hæresi Arriana. Itẽ in cõmendationem virginis Mariæ dicit in capitulo Amarã: ꝙ dixerunt Angeli ad Mariã: O Maria Deus ꝑtulit te super oẽs mulieres. O Maria Deus euãgelizat tibi de verbo suo: & nomen Christus Iesus filius Mariæ. Itẽ in capitulo Elnessa dicit. Nõ dicatis de Deo nisi veritatem quia Iesus filius Mariæ est nuncius Dei, & verbum Dei: quod ipse posuit in ea per spiritum sanctum. Et sic dicũt omnes Alfoquini, id est doctores sarracenorũ, quòd postquàm Deus, & Angeli & Mahometus appellant virginẽ Mariã sanctã & beatã: ꝙ sit anathema omnis ille, qui eam non fuerit ueneratus. Vnde quidã Alfaquinus vocatus Aben Rodoã uolens exponere illa verba quę dixerunt Angeli ad beatam Mariã. s. O Maria Deus prætulit & elegit te super oẽs mulieres &c. dicit in suo libro quem intitulat librum Mariæ, ꝙ illa verba tanquã cõsolatoria dicebant Angeli tripudiãtes in partu virginis Mariæ: lætificantes eam de filio suo magno Propheta: quẽ in virginitate pepererat. Item dicit in eodem libro, quòd quãdo Herodes cum suis militibus quærebat puerũ Iesum in Bethleem & Hierusalem: vt interficeret eum cum cæteris innocentibus: tunc virgo Maria transibat inter eos cum puero Iesus: & non videbãt puerum nec matrem: eò quòd Angeli occæcabãt eos: & sic virgo Maria transiuit illæsa vsq; ad fines Iudæ: intrans in Aegyptum. Item dicit: quò quidam agricolæ annunciauerunt Herodi qualiter viderant Mariam fugientem cum puero in Aegyptũ: quo audito Herodes cõfestim misit milites, quia occideret infantem & matrẽ: qui quidem milites insequentes in descensu cuiusdam collis viderunt Iosephũ cũ Maria & infante in fundo vallis iuxta quendã fontẽ. tunc concito passu inceperunt currere cõtra eos, quos videns Maria dixit ad infantem. O fili ecce milites Herodis veniunt ad interficiendum

ciendum

A ciendum te & me: ergo salua temetipsum & me. Erat autem ibi iuxta fontem quædam antiquissima ficulnea habens truncum grossissimum & latum & concauum ex nimia antiquitate: ad quam ficulneam se appodiauit virgo Maria tenens infanté in brachiis. Quæ quidem ficulnea illico se aperuit in duas partes ad tactum uirginis Mariæ: & tunc Maria cum infante posuit se intra ficulneã apertã: quæ statim iterum clausa est occultans matrem cum puero. Venientes autem milites ad fontem non inuenerunt nec viderũt nisi solum Iosephum cũ asino. Qui dixerũt. vbi est mulier, quam prospeximus de colle tecũ existenté iuxta fonté cũ puero in manibus? Quibus Iosephus respondit. nescio. Vos videtis nullũ mecum esse nisi asinum cum ista ficulnea forsan ista ficulnea uisa est vobis mulier.
B Tunc milites putantes se delusos in visu reuersi sunt via qua venerant: & sic iterum aperta ficulnea Maria exiuit illæsa: & sedés sup asinũ profecta est in Aegyptũ simul cum filio & Iosepho. Itẽ dicit ulterius: ꝙ Maria peruenit cũ puero ad locum propè magnam ciuitatem, quæ nunc dicitur Caire: vbi est fons: ex cuius aqua rigatur vna vinea: ex quibus vitibus distillat Balsamũ: in quo fonte Maria quotidie lauabat pãnos pueri Iesu, & lauabat seipsam antequã faceret zala. i. orationé. Et ideo firmiter credũt oés sarraceni: ꝙ i deo sola qua illius fontis est vtilis, & hét virtuté ad agendum illam vineam: eo ꝙ virgo Maria lauabat se & pãnos Iesu in illo fonte. & ideo nulla alia aqua habet illã virtuté: præter illam. Et hinc est ꝙ nullus sarracenus audet se lauare in illo fonte ante orationem
C dicunt enim ꝙ nullus est dignus lauari in illo fonte: ubi virgo Maria lauit se cũ filio suo. Item dicunt sarraceni, quòd dum virgo Maria fuit i illo loco Aegypti: nulla mulier parturiens potuit periclitari: si virgo Maria imponeret ipsi manus. & ideo omnes parturiẽtes vocabant eam: vt imponeret sibi manus. Item dicunt quòd omnes mulieres habentes infantes infirmos veniebant ad Mariã. & ipsa imponebat manus infantis Iesu super eos: & sanabantur à quacunque detinebantur infirmitate. Item ego audiui à fide dignis: qui causa visitandi loca sancta fuerunt in Hierusalẽ: qualiter sarraceni venerantur valde sepulchrũ virginis Mariæ: quod est in valle Iosaphat: vbi frequenter Sarraceni faciunt zala, id est, orationem. imo dixit mihi quidam miles: quòd decies iuit in vna die ad D sepulchrum virginis vt faceret orationẽ, & nunquam potuit intrare: quia semper inueniebat ibi sarracenos faciẽtes orationẽ: qui non permittebant ipsum intrare: dicẽtes ipsum non esse dignum intrare sepulchrũ tantæ virginis. Vnde sarraceni non habẽt i tanta veneratione sepulchrũ Christi: sicut sepulchrum virginis: eò quòd non credunt Christum fuisse mortuum nec sepultũ: imo dicũt, quòd quando Iudæi voluerunt rapere Christum in horto: ꝙ Angeli rapuerunt Christũ in cœlũ, & ibi manet viuus in societate Dei usque ad Antichristum: quia tunc mittẽt eũ Deus: vt interficiat Antichristũ: vt dicit Mahometus in Alcorano. Imo dicunt quidam Alfaquini: quòd Iesus Christus non solùm interficiet Antichristum: sed ẽt omnes Iudæos: eò ꝙ voluerunt ipsum interficere. Ex E quibus oibus patet. quòd licet Sarraceni decepti per Mahometum non habeant rectam fidem de diuinitate Christi: tamen venerantur ipsum tanquàm verbum, & spiritum, & animã Dei, & nuncium Dei, & prophetã super omnes prophetas, & venerantur virginem Mariã matrẽ Christi asserentes ipsam virginem ante partum: & post partum, esse purissimam & sanctissimã super omnes mulieres absq; omni peccato: imo si quis oppositum diceret lapidibus obrueretur. Et sic pdicant ipsam beatã super oés generationes. Ex quibus patet: ꝙ non solũ omnes generationes populi gẽtilis: quæ successiuè per omnes partes mundi venerunt ad fidem Christi: dixerunt beatam virginẽ Mariã: sed etiã modo tàm saraceni quàm christiani omnes descendentes de generatione, & natione populi gentilis dicunt, & prædicant virginem Mariam beatam, & fœlicẽ vt dictum est: licẽt Iudæi blasphemẽt ipsam. Et hoc intendebat dicere Maria: cum dixit. Beatam me dicent omnes generationes. quasi diceret: Iudæis reprobatis, & in sua cæcitate obstinatis, beatam me dicent omnes generationes. scilicet populi gentilis, quæ ad fidem conuertentur. Et hoc declarabit in sequentibus: cũ dicet. quòd filius suus dispersit Iudæos superbos: & deposuit eos de sede sacerdotali: & exaltauit humiles gentiles credentes: & impleuit eos bonis spiritualibus. Et sic omnes isti credentes, & exaltati dicunt beatam virginem Mariam. Hoc est ergo argumentum, quod virgo Maria facit in prima parte

A parte huius cantici.s. quia Deus est omnipotens,& nomen eius est sanctum:quod est verbum incarnatū.s.Iesus Christus Deus,& homo:ideo fecit magna mihi matri suæ .i. magnis dignitatibus,& priuilegiis me magnificauit:& ideo ex hoc beatam me dicent omnes generationes conuersę ex populo gentili:Iudęi reprobatis, & ideo magnificat anima mea dominū : & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. prout latius patebit.

Et misericordia eius à progenie, in progenies,timentibus eum.

Hæc est secūda pars huius cantici: in qua uirgo Maria magnificat Deum in persona totius Ecclesię propter bona quę tota Ecclesia recepit in aduentu Christi:per hoc volēs ostendere quòd nō solū ipsa obligatur Deū magnificare: eò quòd filius suus eam magni B ficauit,& dignificauit priuilegiis,& dignitatibus supradictis: sed etiā tota Ecclesia obligatur Deum magnificare. eò quòd Christus eā redemit:& exaltauit: & multis bonis spiritualibus repleuit,& ditauit. Ad cuius intellectum est notandum:ꝙ quia dictū est supra quòd Christus filius virginis est nomen Dei potens,& sanctum,& per consequens continet in se essentialiter,& naturaliter oīpotentiam,& summam sapientiam,& iustitiam,& misericordiā, & sic dicitur brachium patris & sapientiam patris:ideo venit ī carnem ad notificandam,& exercendam omnipotentiā & sapientiam,& iustitiam,& misericordiam in mundo in opere nostrę redēptionis. Hoc Ergo volens ostendere, quatuor facit virgo Maria in hac secunda parte huius cantici.

Nā primò dicit: qualiter Christus exercuit C suam misericordiam erga timentes Deum, & humiles in suo aduentu.Secundò qualiter exercuit suam potentiam contra superbos: eos disperdendo de mente cordis sui.Tertiò qualiter exercuit suam iustitiam potētes superbos,& ingratos deponēdo de sede : & humiles exaltando.Quartò qualiter suam exercuit sapientiam simul,& misericordiam,esurientes humiles replendo bonis:& diuites ingratos,& superbos inanes relinquendo. Secundum ibi.Fecit potentiam . Tertium ibi. Deposuit potentes. Quartum ibi . Esurientes impleuit & cætera.

Quantùm autē ad primum est aduertendum: ꝙ licèt Christus venerit in carnem ad ostendendam, & exercēdam omnipotentiā: & iustitiam,& sapientiam, & misericordiā : tamen principaliter venit ad ostendendam D misericordiam suā in operæ nostræ redemptionis : de seruitute, & captiuitate peccati nos liberando : quod nō potuit fieri absque omnipotentia,& sapientia, & iustitia. Ideo patres veteris testamenti omnes expectabāt eum:vt faceret nobiscum misericordiā nos à peccato liberādo. Ideo dicebat Dauid psalmo 79. Excita potētiam tuam, & veni:ostende faciem tuam,& salui erimus.Item psalm. 84. Ostende nobis domine misericordiam tuam. & salutare tuum da nobis. Sed quia actus actiuorum sunt in patiente disposito : ideo oportet: quòd homo disponatur ꝑ aliquam dispositionem vt sit aptus ad talē gratiam,& misericordiam Christi, & remissionem peccatorum recipiendam.Sed quia humilitas est prima dispositio, & radix oīum virtutum,& gratiarum:sicut supradictū est, E ideo oportet:ꝙ homo disponatur per humilitatem ad gratiam, & misericordiam Christi capessendam. Vnde sicut superbia reddit hominem ineptum ad omnem virtutem, & gratiam recipiendam : ita humilitas reddit ipsum aptum, & habilem ad omnem uirtutem,& gratiam capessendam : & remissionē cuiuscunque delicti, & ueniam consequendam.Ideo dicit Iaco. in canonica sua. cap. 1. ꝙ Deus superbis resistit:humilibus autē dat gratiam.Item ps.17. Tu populū humilē saluum facies, & oculos superborum humiliabis.Et sic patet:ꝙ sicut oportet, ꝙ ex parte Dei sit sanctitas,& misericordia ad gratiam, & veniam, & remissionem conferendam ita oportet ut ex parte hominis sit humilitas ad talem gratiam,& remissionem recipiendam & merendam,& consequendam: quia Deus F respiciens humilitatem,& timorem in homine:dat ipsi gratiam,& veniam, & releuat ipsum à miseria in qua est. Vnde sicut superbis,& temerarijs negat veniam: ita humilibus, & timentibus non negat misericordiā, & remissionem peccatorum. Et ideo hæc est causa quare Christus non usus est misericordia cum Diabolo superbo,& Iudæis obstinatis,quia eorū superbia,& temeritas non meruit veniam,& remissionem : quia erat inepti, & indispositi ad misericordiam : & veniam capessendam:& sic non profuit omnibus humilibus,& timentibus Deum: quales fuerūt omnes fideles,& Apostoli,& discipuli de populo Iudaico: & cōuersi ad fidē Christi de populo gentili. Et hoc intendit dicere

virgo

A virgo Maria in hoc versu. Vnde ait: quòd sicut dñs cuius nomen est potés, & sanctũ, respexit humilitaté ĩ ea: propter quã fecit ipsi magnalia supradicta: ita pariter respexit humilitatem, & timorem in cæteris omnibus fidelibus, & iõ misericordia eius nõ subuenit nec profuit superbis, & temerariis, & impœnitẽtibus Diabolis, & Iudæis obstinatis: sed profuit omnibus humilibus, & fidelib. timentibus eum, cõuersis tã de populo gentili quàm iudaico. Quæ quidé mĩa processit primò à progenie Iudæorum in Apostolis, & cęteris fidelibus recipientibus Xp̃m ex illo populo, & succesit in progenies gentiliũ prædicatione Apostolorũ, & ita fructus redẽptionis subuenit, & profuit successiuè oĩbus timẽtibus Deum à progenie in progenies, & ab ætate vsq; in finẽ mundi. Ad hmõi aũt intellectũ est aduertendũ, quòd illa se habẽt

B per ordinẽ. s. humilitas, & timor Dei, & charitas affectiua, & spes: quia vltimum præsupponit primũ, & per ordinem omnia sequentia. nã ex humilitate sequitur timor Dei, & ex timore sequitur fides, & ex fide charitas, & ex ea charitate sequitur spes, & iõ q nõ habẽt humilitatem nullum aliorũ põt habere. Nã superb⁹ nec timet homines nec timet Deũ, & si non timet Deum non credit, & per consequens non diligit nec ponit spé in eo. Sed si homo est humilis timet diuinũ iudiciũ, & per consequens credit, & exinde amat Deũ, & per consequens ponit spem in eo. Ex quo patet, quòd fides quæ est principiũ virtutũ theologalium præsupponit, & includit humilitatem cum timore. Et hanc humilitaté fide, spe, & charitate formatã ostẽdit virgo Ma-

C ria quando dixit. Ecce ancilla domini: fiat mihi secundũ verbum tuum. Et hanc humilitatem respexit Deus in ea: propter quã voluit ex ea carnem assumere, & propter quã fecit ipsi magna supradicta: eo modo quo dictũ est. Et iõ dicit Maria, ꝙ sicut Deus respiciendo in ea humilitaté fecit ipsi magna supradicta: ita respiciendo humilitaté, & timoré in oĩbus fidelib⁹ à progenie in progenies eius mĩa profuit oĩbus timẽtibus: eò ꝙ humilitas, quæ est radix omniũ virtutum, & timor Dei: qui est initiũ sapientiæ, est quædã dispositio ad recipiẽdã mĩam Dei, & fructũ, & effectum redẽptionis. Sed est iterũ aduertendũ, sicut dictum est psal. 18. ꝙ quadruplex põt esse timor. s. seruilis, filialis, castus, & sanctus. Aliter enim timet seruus: aliter filius: aliter vxor: aliter vir iustus, & sanctus. Ser-

D uus enim timet facere malum ne verberetur à dño. filius vero timet patrẽ ne priuet ipsũ hæreditate. Vxor vero timet virũ ne separetur, & dimittat illam. Sed vir iustus, & sc̃tus timet peccare contra Deũ non propter aliquod proprium interesse: sed ne displiceat Deo: quẽ diligit in se, & ꝑ se, & plus quàm seipsum: quia vir sanctus oblitus suiipsius diligit Deũ super omnia, & si quid aliud diligit, illud diligit in Deo, & propter Deum, & sic diligit se in Deo, & non principaliter in se, & ist. talis timor est cum summa charitate. quæ mittit foras oẽm seruilem timorem: licèt includat timorem filialem, & castum: quia timor sanctus ẽt timet perdere Deum, & eius hæreditatem. Est verum, ꝙ timor seruilis, quo timẽt peccare mali formidine pœnæ: licèt non sit perfectus: tamen nõ est malus: eò ꝙ opponitur temeritati. Vnde licèt talis timor non sit meritorius, tamen põt esse principium, & via ad timorem filialem, & castum, & sanctum: quia trahit hominẽ ad alios tres sequentes timores secundũ ordinem perfectionis. quia timor seruilis trahit ad filialem, & filialis ad castum, & castus ad sanctum: qui constituit hominem in summa perfectione. Vnde sicut acus se habet ad filũ quia perforando trahit ipsum coniungendo pannum vnum cum altero, & missa acu foras, manent partes panni consutæ, & iunctæ per filum: Ita pariter timor seruilis formidine futuræ pœnæ pungit, & penetrat cor hominis. Et exinde trahit secum ad timorem

E filialẽ ne perdat pc̃õr gloriã Dei, & sic pc̃õr iam magis adhæret Deo. Et exinde ille talis nititur recuperare Deũ per pœnitentiã, & sic F iam est in amore, & timore casto, & vxorali: timendo ne perdat Deũ, & per cõsequẽs gloriã eius, & sic timebit ipsi displicere solũ ꝓpter eius bonitaté. Et sic, misso foras timore seruili: manet anima hominis cõsuta, & coniuncta Deo filo timoris, & amoris sancti sub quadam extasi in Deum transformata. vt inquit Dion. & magis in Deo amaro quàm in corde qđ informat, & animat. vt inqt Aug. Virgo aũt Maria licèt iã in sua prima sãctificatione fuerit à Deo disposita per humilitaté formatã fide, & spe, & charitate, & ꝑ cõsequẽs timor filiali, & casto, & sc̃tõ: qui quidẽ timor sãctus cõstituebat ipsã in sũmo gradu perfectionis: & respiciẽs Deus in ea hãc humilitaté sic formatã; fecit ipsi cætera magna

h sequentia. s.

A sequentia.s.virginé cũ fide coniugali, & cum fœcunditate,& matré Dei &c.tamé ad hoc, ꝙ Deus det homini gratiã gratificã ex meritis suæ passionis: oportet,& sufficit, ꝙ sit disposi tus per humilitaté formatã timore salté seruili,& filiali.s.ꝙ timeat pœnas futuras,& timeat perdere gloriã quã Deus promisit diligẽtibus se:imo desideret talé gloriã, & gratiã per quã Deus dat talé gloriã: quòd non pôt fieri sine fide salté informi,& tunc Deus informat illã fidé per charitaté,& spé firmã, & per consequens per gratiam. Sed q̃a Apostoli, & cæteri discipuli ad primã vocationé habuerunt talé humilitaté,& timoré, & fidé audiendo Christũ,& populus gẽtilis audiendo Apostolos: iõ sicut fides Apostolorũ fuit postea firmata,& formata p charitaté,& gratiã:ita ẽt & humilitas, & fides gentilium: &

B omnibus istis profuit mĩa redéptionis Christi:semper præsupponendo,ꝙ Xp̃s per gratiã præuenienté disponebat primo chorda eorũ per humilitatem timore seruili, & filiali formatã,ad recipiendã gratiã redéptionis.quia cuius est introducere formã,eiusdé est dispo nere materiã,& subiectũ:vt dictũ est.Et iõ di cit virgo Maria, ꝙ misericordia eius, & fructus redéptionis tantũ profuit sic timẽtibus Deũ,& nõ resistentibus,&hoc à progenie in progenies.Nã talis mĩa, & fructus redéptionis:primò datus é Apostolis,&discipulis xp̃i, qui erãt de progenie Iudæorũ. Et exinde processit in progenies gentiliũ per prædicationé Apostolorũ, & discipulorũ,& sic ẽt transiuit successiuè ex vna ,pgenie,& ætate in aliã vsq; ad magnũ Cõstantinũ,& exinde ab vno regno in alterum & ex vna lingua in alterã

C vsq; quò totus mũdus peruenit ad fidé Christi:&sic in catholicis christianis perseuerabit à progenie vsq; ad finem mundi: vbi recipiemus vltimam perfectionem,& præmium ex meritis passionis Christi in corpore glorificato,& anima beata.Deinde cum dicit.

Fecit potentiam in brachio suo dispersit superbos mente chordis sui.

Explicat quod superius implicité dixit.s. ꝙ Deus omnipotens cuius nomen est sc̃tm, & misericors,vsus fuit sua misericordia cum solis humilibus timẽtibus eũ.quia misericordia eius solis timẽtibus Deũ, & humilibus profuit:hic aũt dicit, ꝙ Deus cũ sit potés nõ vsus est misericordia,sed iustitia,& potentia cum superbis,& temerariis,&obstinatis Iudæis,& cæteris infidelibus:eò ꝙ nõ solũ noluerunt recipere beneficiũ misericordiæ, & D redemptionis Christi . sed etiam ex nimia superbia, & auaritia noluerunt disponi per humilitatem, & timorem:nec audire prædicationé,& legem Christi quæ disponit ad gratiã redemptionis recipiendã. Et sic non solũ formam, sed nec ẽt dispositionem voluerunt recipere:quia noluerunt intelligere, vt bene agerent:imò contempserunt,& toto conatu restiterunt,&gratis oderũt Xp̃m, & crucifixerunt. Et iõ Christus non solũ puniuit eos pœna damni:auferendo ab eis fructum redẽptionis, & regnum Dei, & dando ipsum timentibus eum,& populo gentili facienti fructum humilitatis,& fidei: sed ẽt puniuit eos pœna sensus,& dispersionis,&captiuitatis in præsenti,& pœna æterni ignis in futuro. Et sic ostendit in eis potentiã puniendo, & misericordiam redimẽdo. Et hanc potentiam E ostendit Deus pater per filium: qui dr̃ brachium patris. Nam fili⁹ Dei incarnatus dr̃ nomen patris: inquantũ pater per ipsum filiũ incarnatum seipsum mundo notificauit, & manifestauit,& dr̃ misericordia patris, & in quantũ per ipsum mundũ redemit. Sed dicit brachium patris: inquantũ per ipsum suã pòtentiam exercuit in miraculis faciendis,&in malis puniẽdis, & Diabolis superandis.Et iõ dicit virgo Maria,ꝙ Deus pater nõ fecit misericordiam: sed potentiã in brachio.i.cũ filio suo cõtra superbos Iudæos, & infideles, sed fecit potentiã, & iustitiã eos puniẽdo,& sic dispersit eos superbos mẽte cordis sui. Ad cuius intellectum est notandum, quòd Scribæ,&Pharisæi,&sequaces eorũ multipliciter fuerunt superbi in mente, & intentione cordis sui. Et iõ Christus multipliciter dispersit F eos à superbia,& mẽte superbiæ cordis sui. Vnde primò Scribæ, & Pharisæi erant superbi gloriãtes de propria natura carnali, & de generatione.Et ideo putabant, quòd soli filii Abraham, & Israel erãt saluandi, & debebant esse liberi ab omni seruitute.Et ideo dixerunt Christo.Ioan.8. Nos semen Abrahæ sumus,& nemini seruiuimus vnquã. Secundò erant superbi in honoribus.Nã licet ostẽderent humilitatem exterius:tamen intrinsecus erant lupi rapaces.Matthæi.5. Et quærebant primos accubitus in mensis,& salutationes in foro,& vocari ab hominibus rabi. vt patet Matthæi.23. Tertiò erãt superbi in dñio:q̃a timebãt perdere catedrã Moysi: in qua iudicabãt iudicia, & timebãt perdere sceptrum

A sceptrum, & sacerdotium & emolumēta oblationum, & sacrificiorum. & iō dixerunt. Si hunc dimittimus, venient Romani, & tollēt locum nostrum, & gentem. Io. 11. Et ex tali superbia, & mala mente cordis sui, & mala intentione crucifixerunt Christū. Quartò fuerunt superbi in mente cordis sui, & illati intelligentia scripturarum. Nā sicut erant carnales, & tēporales, totā scripturam trahebant ad sensum carnalē, & lucrū suū. Et ideo noluerunt humiliari ad audiendam doctrinam Christi: qui scripturam legis, & prophetarū eis spiritualiter, & ad verum sensum declarabat, & contra eorum superbiam, & auaritiam, & cecitatem prædicabat: vt patet per totum discursum euangelicum. Et iō timentes perdere sacerdotiū, & sceptrum iudiciale, & perdere locū, & gentē, & bona tēpora

B lia, & honores: interfecerunt Christū: putantes omnia supradicta pericula euadere, & ipsum de terra posse delere, & sic putabāt manere ī superbia mētis cordis sui, & putabāt manere in superbo proposito, & mala intētione. Sed de tali superbia, & mala mēte cordis sui dispersit, & deiecit eos dñs noster Iesus Christus post suā resurrectionē: qa ī omnia pericula, & maiora q̄ vitare cupiebāt, inciderunt, & totū oppositū euenit eis vt probatū fuit psal. 2. Nā primò venerūt Romani, & obsederūt ciuitatē eorū, & post longā obsidionem, & famen, & mutuā stragē, & cędes & internas seditiones, & homicidia intestina Romani ceperunt ciuitatem, & cōbusserunt eam cum templo, & in ore gladij residuum eorum partim trucidauerūt, & partim per mundū in captiuitatē disperserunt, & sic

C perdiderunt locū, & gentē, & sacerdotiū, & oblatiōes, & honores, & hostiā, & sacrificiū, & quod peius est perdiderunt intelligētiam scripturæ legis, & prophetarū, & māserūt obstinati in sua cecitate: nō valentes percipere veritatē sacræ scripturæ: q̄ ē cibus, & potus spūalis ipsius animæ. sed tanquā canes latrātes circuibunt ciuitatē sacræ scripturæ vsq; in finē mundi. Sed quia nunquā saturabūtur nec gustabunt veritatē latentē in scriptura: quia nunquā eueniet eis quod desiderabant: iō semper murmurāt, & murmurabūt expectātes frustra suū falsum Messiā: vt dictum est ps. 58. & sic vadunt dispersi, & captiui per mundū semper sub seruitute. Et sic patet qualiter Deus pater fecit potentiam in brachio suo, qui est Christus: quia per Xp̄m ostēdit potentiā suam cōtra Iudæos obstinatos. Et D quō dispersit supbos mente cordis sui. & deiecit eos à superbia, & mala mēte, & malo ꝓposito cordis sui: quia omnia mala quæ putabāt vitare: euenerūt eis. Et frustrati sūt in desiderio mētis cordis sui, & in bonis quæ cōsequi putabāt Christū occidendo. Et nota, ꝙ virgo Maria tāquam vera propheta loquitur, & prænunciat futuram destructionē Iudæorū per uerba de præterito propter certitudinē ꝓphetiæ: quam videbat in spū prophetico, quem filius existens i vtero, infundebat in mentem eius: quia filius ē ille qui loquebatur per linguam matris. Et iō maiorē, & clariorē certitudinē de futuris mysteriis Christi habuit: q̄ aliquis aliorum prophetarū & modum dispersionis. Et ideo ꝑ verba de præterito ꝓdicit futuram dispersionē, & destructionem Iudæorū. Deinde cum dicit, E

Deposuit potentes de sede: & exaltauit humiles.

Ostēdit qualiter Christus in suo aduētu exercuit suā iustitiam cōtra īgratos: eos deponēdo, et humiles ī locū eorū exaltando, & substituendo. Ad cuius intellectū est notandū, ꝙ sicut iustitia dictat vt superbus humilietur, & humilis exaltetur: Ita dictat vt ingratus deponantur de sede dignitatis, & potestatis, & humilis, et gratus exaltetur, & substituatur, & succedat in locum eius. Et ita fecit Xp̄s tanquā iustus iudex. Nā ipse primò ante incarnationem liberauerat illum populū de captiuitate Aegypti, & expulsis Cananeis dedit illis terrā promissionis, & dedit eis regnum, et sacerdotiū in ea: & dedit eis ꝓphetas, ꝑ quos ꝓmisit eis futurū saluatorē, et redemptorē animarū, et glorificatorē etc. Qui postea venit in carnē: sicut promiserat, et incepit exercere officiū F sibi à patre iniunctū. i. legē, & prophetas ad verā intelligentiā declarare, et virtutes inserere, et vitia carpere, et extirpare, et miracula operari. Sed Scribæ, et pharisęi superbi, et inuidi, & de tot, & tātis beneficiis ingrati: timētes perdere dñium, & sedē iudicialē, & sacerdotalē, & bona tp̄alia, noluerūt Xp̄m audire: sed ipsū sūt ꝑsecuti, & finaliter crucifixerūt: prout dictū est. Bene ergo merito, & iustè deposuit eos Xp̄s de sede sacerdotali, & iudiciali, & trāstulit regnū, & sacerdotiū ī populū christianū. Et exaltauit hoīes paupes, & humiles, & piscatores ī sedē sacedotalē, quēadmodū fuerūt apl̄i, & cōuersi d' ppl̄o gētili. Et hoc itēdit dicere vir. Mar. cū ait. De

A posuit potēs de sede .i. deposuit scribas, & pharisæos de sede, & catedra Moysi in qua se debant iudicantes iudicia & discernētes causas iudiciorū, destruentes pauperes, & viduas & pupillos: dilatando iudicia, & falso modo glosando scripturam legis, & ꝓphetarū. Et deposuit potentes principes sacerdotū de sede sacerdotali. Et loco eorū exaltauit humiles Apostolos, qui successerunt in sacerdotio. Et etiā exaltauit humiles gētiles: qui ex humilitate cordis sui tradiderunt Christo, & euangelio. ideo successerunt ī sacerdotio: ad quos fuit translata lex, & sacerdotiū: quō ad ueram intelligentiam. Et non solū Xp̄s deposuit potentes scribas, & pharisæos de sede iudiciali, & principes sacerdotū de sede sacerdotali: sed ēt potentes ciues Iudæorum deposuit de sede, & loco, & ciuitate, & liber-

B tate: quia cōbusta, & euersa ciuitate cū templo, & cōbustis, & destructis cæteris ciuitatibus Iudæę, & Galileę eos de tota terra promissionis eiecit, & in captiuitatem redegit, & per totum mundum dispersit, & humiles christianos de populo gentili pro maiori parte exaltauit: Item

Esurientes impleuit bonis: & diuites dimisit inanes.

Non solū deposuit eos de sede sacerdotali, & iudiciali, & de loco, & regno, & priuauit eos bonis temporalibus: quibus gloriabātur, & superbiebāt in mēte cordis sui: sed etiā priuauit eos bonis sp̄ualibus quibus anima reficitur. Vnde ipsi qui se reputabāt diuites in bonis sp̄ualibus sacræ scripturæ, & in meritis sacrificiorum, & oblationum, manserunt inanes, & vacui: quia nec habēt itelli-

C gentiā scripturæ; imo manēt ceci: nec sacrificia, & opera legis sūt eis salutifera: imo mortifera post publicationem euangelij. Sed gētiles, qui erāt esuriētes Xp̄s impleuit bonis sp̄ualibus legis, & prophetarū: quibus illi Iudei fuerunt priuati. Ad cuius intellectum est aduertendum, ꝙ scriptura legis, & ꝓphetarū erat quidā ager vbi latebat clausus, & abscōsus tesaurus euāgelicus, & veritates eius sub nube literæ, & cerimoniarū. Et illa sacrificia & oblationes, & sacramēta vet. legis erāt quædā scrinia, & gazofilacia: in quibus tanquā signo latebāt thesauri meritorū passionis Xp̄i. Quæ quidē sacrificia nō iustificabāt de se: nisi inquantū erāt signacula fidei, & dabātur in signum ueri prætij ꝑ Xp̄m soluēdū in cruce: vt dictū est ps. 39. ꝙ in tractatu con-

D tra Iudæos. quæstio prima. Sed scribæ, & pharisæi superbi in mente cordis sui, putabāt se habere uerā intelligentiā, & thesaurū sacræ scripturę, & putabāt sufficiēter iustificari, & saluari ꝑ sacrificia, & oblationes, & cætera opera legis. Et sic se reputabāt diuites, & cōtētos ī intelligētia legis, & prophetarū, & in obseruātia cerimoniarū. Sed hoc nō poterat fieri sine Xp̄o in lege ꝓmisso: q debebat detegere thesauros abscōditos ī agro sacræ scripturæ, & cōfringere vectes ferreos pctōrū vt patet Is. 45. Et iō dixit eis Xp̄s Ioan. 5. scrutamini scripturas in quibus vitā putātis habere: quia illæ testimoniū ꝑhibēt de me. Et si crederetis Moysi, crederetis forsitā & mihi. In quibus verbis ostendit Christus, ꝙ scribæ, & Pharisæi falsō se putabant habere vitā ī scripturis secūdū intellectū eorū, & nisi intelligerent eas ad sensum verū, & sp̄ualem de Christo: qui erat finis, & veritas scripturarū, & iō māserunt ceci, & inanes ī sua falsa intelligentia, & vacui, & famelici ī meritis sacrificiorū: quia illa scriptura nō erat de se vera nisi inquantū erat signū veritatis euangelicæ, & fuerūt uerificata per Christū: nec illa sacrificia scr̄a erāt meritoria: nec de se cōferebāt gratiā: nisi inquantū erāt signacula fide & i. gratiæ dādæ per Xp̄m: quia lex per Moysē data est: gratia aūt, & veritas per Xp̄m facta est. Ioā. 1. Et iō illi fuerūt diuites, & refecti q receperunt fidē Christi, & gratiā Xp̄i ꝑ ecclesiastica sacramēta: fuit popul⁹ gētilis: qui ante aduētū Xp̄i esuriebat. & iō dicit virgo Maria: ꝙ Christus in suo aduentu, gentiles, qui ante erāt esurientes sine lege, & ꝓphetis: impleuit bonis sp̄ualibus gratiæ, & gloriæ: sed diuites Iudæos, qui se putabāt ha- F
bere diuitias tantū in litera legis, dimisit inanes, & vacuos, & famelicos in bonis sp̄ualibus. Sed hic sunt duo vidēda. Primō, qui sūt isti esurietes, & quare dicūtur esuriētes, & q sunt isti diuites. Sc̄dō quibus bonis Deus satiauit, & impleuit istos esuriētes. Quantū ergo ad primū est notandū: ꝙ sicut dictū est ps. 11. super illud. Cōcupiuit anima mea desiderare &c. ꝙ differentia est inter simpliciter desiderare, & esurire siue sitire. Nā esurire, & famescere, & sitire addunt conatum, & necessitatem super desiderare: & sic esurire siue famescere idem est quod desiderare, & appetere callidum cibum, & siccum ex necessitate propter restaurationem deperditi: & sitire idem est quod desiderare humidū, & frigidum

A dum propter restaurationem deperditi, & hoc cũ omni conatu, & necessitate: vnde quis fastidiens vnum cibum ex abundantia potest aliũ desiderare: puta satiatus carnibus caprinis pôt desiderare carnis gallinarũ, & econuerso. sed iste talis, quia nõ esurit, nec famescit: ideo non curat multum inquirere talẽ cibum: & sic aliquis fastidiens aquam pôt desiderare vinum absq; necessitate, & sic est dicendum, ꝙ non sitit vinũ, sicut nec ille alius esurit cibum. Nã si iste esuriret cibum, cum omni conatu quæreret ipsum, & illicò comederet quemcunq; cibum inueniret, & sic sitiens quæreret cum conatu potum, & illicò biberet siue aquã siue vinum propter vehementem appetitum, & necessitaté. Ita ergo à simili est dicendum de esurie, & siti spũali. Nam multi desiderant cibum, & potũ spũalem ad salutem animę, & ad restaurationem

B gratiæ deperditæ, & tamen nõ esuriunt neq; sitiunt: quia non apponunt conatum, & diligentiam ad quærendum, & recipiendũ, cum habeãt opportunitatem. Vnde qñq; aliquis adulter vel fornicator vel auarus desiderat exire à pctõ, & facere pœnitentiã, & restituere ablatum: sed non facit propter amorem carnis, & pecuniæ. Et ideo est signum, ꝙ non dũ esurit nec sitit iustitiã, & salutẽ animæ: nec recuperare gratiam deperditam: quia si verè esuriret, & sitiret iustificari: illicò dimitteret pctm̃, & curreret ad pœnitẽtiã. Ex quo patet, ꝙ ille verè esurit, & sitit cibum, & potũ spũalem, & verã iustitiã: qui absq; mora, dimittendo pctm̃: quærit illã per Baptismum, & pœnitentiam. Et iõ ad verũ intellectũ di-

C xit Christus Matt. 5. Beati q esuriũt, & sitiũt iustitiam: qm̃ ipsi saturabuntur. Vnde notãter dixit, beati qui esuriunt, & sitiunt iustitia: & nõ dixit, beati qui iustificantur. Nã aliquis infidelis esuriens, & sitiens iustitiã: pôt venire cum omni conatu ad Baptismũ, sed moritur in via, & iõ talis, ex sola esurie, & siti iustitiæ, iustificabat̃, & Baptizatur Baptismo flaminis, & per cõsequens beatificatur. Item si aliquis pctõr ad Deũ cõuersus veniẽs concito gradu ad pœnitentiã, & confessionẽ moriatur in tali interuallo: tunc ille ex tali esurie, & siti, & desiderio cõfitendi iustificatur, & per cõsequẽs beatificatur in spe. vt inquit Aug. lib. de pœnitẽtia. Quia ex solo desiderio sacerdotis fit dignus venia. & iõ dixit Saluator, ꝙ beati qui esuriunt, & sitiũt iustitiã. i. cũ omni conatu, & diligẽtia quærũt, &

D cũ inueniũt eã gratãter suscipiũt, & tenẽt, & cũ gaudio custodiunt. Ex his oĩbus patet, ꝙ scribę Pharisęi, & principes sacerdotũ, & cæteri Iudæi carnales, & occecati in reb. tẽporalib. nõ esuriebãt nec sitiebãt salutẽ animæ nec verũ Messiã in lege promissum, licèt ipsũ desiderarẽt, & expectarẽt: qa nõ desiderabãt ipsum pp bona spũalia: sed tẽporalia. Et iõ fastidiẽtes bona spũalia nõ rectè, & cũ esurie quærebãt Christũ Messiã in lege promissum: nec tenuerunt, & rece perũt eũ qñ ipse venit ad eos, & vocabat eos volẽs eos iustificare, & saluare. Et iõ dixit eis scrutamini scripturas in qbus vitã putatis habere: qa illæ testimoniũ perhibẽt de me. Itẽ si Moysi crederetis. crederetis forsan, & mihi: quia ille de me scripsit. Io. 5. Itẽ lux venit in mundũ: sed dilexerũt hoĩes magis tenebras q̃ lucem: erant enim eorũ mala opera. Io. 2. q. d.

E propter auaritiã, & superbiã, & bona tẽporalia cõtempserunt Christũ, & bona spũalia. Ecce qũo reputantes se diuites in bonis temporalibus fastidierũt, & contẽpserunt diuitias spũales, & bona spũalia gratiæ, & glorię: quæ Christus afferebat, & sic nõ fuerunt esurietes, sed fastidiẽtes bona spũalia. iõ Christus dimisit eos inanes. Sed virgo Maria, & Ioseph, & Simeon, & Zacharias, & Apostoli, & gentiles: quia verè esurierunt, & sitierũt, & cum conatu vehementi quæsierunt saluatorẽ, & cũ venit ad eos, nouerũt, & receperunt eũ: iõ eos esurientes impleuit bonis spũalib⁹ grę in pñti, & gloriæ in futuro. Et Iudęos diuites, & fastidiẽtes dimisit inanes, & vacuos bonis spũalibus in sua dãnatione. Et dimisit ẽt eos frustratos, & inanes in sua spe, & intẽ-

F tione: quia in pericula, & mala q̃ vitare putabãt inciderũt, & totũ oppm̃ eius quod sperabãt, euenit eis vt dictũ est. Dupliciter ergo scribæ, & pharisęi, & principes sacerdotũ, & cæteri Iudæi obstinati dicũtur diuites. Primò: qa totã suã spem ponebat in diuitiis tẽporalibus, & toto conatu illas quærebãt. Secũdò: qa soli ipsi habebãt p̃ manibus legẽ, & pphetas: in qbus latebãt diuitiæ spũales: sed pp diuitias tpales, diuitias spũales quas habebãt fastidiebãt, & contẽnebant. Sed virgo Maria, & Ioseph, & Zacharias, & Apostoli dicti sunt esurientes. Primò: qa cũ omni conatu, & vehemẽti desiderio quærebãt Christũ ppter bona spũalia. Secundò: quia cùm viderunt eum illicò cum gaudio tenuerũt, & custodierunt eum: vt infra patebit, & ideo impleuit

 pleuit

A pleuit eos bonis spūalibus. Et sic est dicendū de populo gētili, qui recepit Xp̄m ad solam prædicationē Apostolorum. Quātum ad s̄m est dicendum, ꝙ Christus multiplici bono repleuit fideles esurientes, & sitientes iustitiā. Nā in p̄nti vita repleuit eos bonis gratiæ: sed ī futuro bonis gloriæ. Sed est aduertendum, ꝙ tria sunt genera bonorum gratiæ: qbꝰ repleuit eos in hac vita, & ecclesia militante. Nā q̄dam dicunt bona gratiæ sacramentorū: quædam bona donorū spūs sancti: quædā bona meritoria ex obseruātia p̄ceptorum, & cōsiliorum euangelicorū. Vn̄ bona gratiæ sacramentorū sunt septē cōtra septem mala quæ traximus ex pc̄tō primorū parentū .s. tria mala culpæ, & tria mala pœnæ. Et iō dedit, & instituit nobis Xp̄s septē ecclesiastica sacra in remediū istorū malorū.
B Tria.n. mala culpæ: sunt culpa originalis & mortalis, & venialis. Iō primò instituit baptismum: in quo datur fides, spes, & charitas in habitu simul cum gratia gratifica: p quam deletur originale. Secundò instituit pœnitētiam: per quā deletur culpa mortali, & fit remissio omniū mortaliū. Tertiò instituit extremā vnctionē ad delēda venialia. Mala autem pœnæ sunt tria. s. separatio à Deo p peccatū. Et iō instituit eucharistiā: per quā Deo reconciliamur. Secundū malum pœnæ, est infirmitas ad bonum faciendum, & pronitas ad cadendum, & malum per petrandū. cōtra quam infirmitatem instituit confirmationē ad roborandum fideles: vt valeant pugnare cōtra carnem, & mundū, & Diabolū. Tertia pœna fuit fœditas libidinis: in cuius remediū instituit matrimoniū: ne libido imputetur
C ad pc̄tm̄ mortale in coniugatis. Septimò autē Christus instituit sacramētū ordinis: ī quo datur potestas sacerdotibus ad ministrādum supradicta sacramenta sęcularibus. Sed ista sufficientia, & causa necessitatis ecclesiasticorum sacramētorum quorum virtus emanat ex passione Christi, clarius pōt assignari. Nā primò ex parentibus traximus carnē corruptā vitio libidinis, in qua seminaliter latet culpa originalis, & mortalis. Iō qn̄ anima nostra creatur à Deo in puris naturalibus in illa carne libidinosa: per cōsortiū trahit culpā originalem, vt inquit Ambr. & Augu. Per culpam incurrit iram, & odiū Dei, & priuationem omnium bonorum spiritualiū tam gratiæ quam gloriæ, & cum hoc incurrit debitum recuperandum iustitiā quam perdidit in Adam. Et ideo Christus instituit sacramē- D tum baptismi: cui præbuit virtutē regeneratiuā, & purgatiuā illius culpæ, & collatiuam gratiæ per quā baptizato remittitur culpa, & debitū, & cōfertur gratia gratifica cū fide, & spe, & caritate in habitu: per quā ille qui erat in odio, & ira Dei absoluitur ab omni debito, & reducitur in gratiā Dei: qa fit Deo gratus, & acceptus per illam gratiā continētem pretium, & merita passionis Christi. Et iō ille reus per illam gratiā, & pretium passionis Christi soluit omne debitū, & liberatur. Sed quia ille baptismus: licèt abluat animam, & tollat culpā originalem ab ea, & absoluat eam debito, & reducat in gratia: tamē non tollit fomitem concupiscentiæ: vt non insit in carne: licèt tollat vt non imputetur animæ ad pc̄tm̄ sicut ante baptismū: sed adhuc manet illa morbida concupiscentia in E carne: in qua seminaliter sunt, & latent omnia peccata mortalia: ex qua concupiscentia omnia mala oriuntur: eò quòd semper pugnat, & luctatur aduersus spiritū, & rationē: Iō sicut illa cōcupiscentia carnis ante baptismū per solū consortium causabat originale in anima: ita post baptismū p cōsensum deliberatū causat pc̄tm̄, & culpā actualē, & mortalē in voluntate, & anima, p quā obligatur ad pœnā æternam, & per solū cōsensū indeliberatum, causat veniale. Et ideo Christus instituit sacramentum confirmationis: per quod datur robur, & arma gratiæ, & dātur dona spiritus sancti ipsi animæ: vt valeat pugnare, & resistere ipsi concupiscentiæ, & vincat carnem sic morbidā, & corruptam: ne uoluntas per consensum cadat in peccatum mortale. Sed qui anima consentiendo carni aut mūdo aut Diabolo sæpius cadit ī pec- F catum mortale: ideo Christus instituit sacramentum pœnitentiæ: in quo per merita passionis Christi remittitur peccatum mortale, & pœna inferni æterna. Sed quia p tale peccatum actuale ille peccator fuit à Deo separatus: ideo Christus instituit sacramentum eucharistiæ: per quod Deo recōciliamur, & spiritualiter reficimur, & recuperamus bona spiritualia perdita. Sed quia per talē pœnitentiam non potuimus omnia pc̄tā mortalia, ex obliuione confiteri: nec omnia venialia ex ignorātia, & aduertentia, & multitudine: iō in exitu ab hoc sæculo daī sacramētū extremę unctionis: p qdꝰ remittūtur venialia. Et et̄ licèt totaliter nō dimittaī pęna peccato-

A pctōrum mortaliū oblitorū debita in purga torio pp negligentiā differēdi cōfessionem: tn̄ tales pœnæ debitæ in purgatorio aliqualiter remittūtur, & minuūtur ex virtute sacramenti illius vnctionis cōtinentis virtualiter siue istrumētaliter merita passionis xpi. Nā sicut illa caro corrupta, & morbida, & libidinosa quā trahimus ex parentibus continet naturaliter, & seminaliter, & virtualiter oia pctā: quia per solū cōsortium causat culpā originalē in anima, & per consensum causat actuale, & veniale peccatū in eadem: ita quodammodo ecclesiastica sacrā quasi seminaliter, & virtualiter siue instrumētaliter cōtinent merita passionis Christi: quia per ista sacrā datur gratia passionis Xpi omnibus fidelibus. Et ideo ista sacrā sunt quasi capsæ, & vasa medicinalia: in quibus latēt merita passionis Xpi ad medelā supradictarum infirmitatū. vt inquit Hugo de sancto Victore. Et p

B hæc patet necessitas supradictorū quinq; sacramentorum. Sed quia post omnia supradicta sacramēta semper in hoc mundo manet inordinata cōcupiscentia in carne quæ semper inordinatē cōcitat actum venereū præter intētum generationis, & iō propter talē maledictionē nō pōt ille actus exerceri absque pctō mortali: Ideo Deus instituit sacramentum matrimonii inter coniuges ad remediū libidinis: ne tale officiū, quod nō fit sine libidine, imputetur eis ad peccatū mortale. Itaq; sicut baptismus nō tollit habitualē cōcupiscentia vt nō sit in carne: sed vt nō imputetur ad pctm̄ originale ipsi animæ p consortiū: Ita sacramentū matrimonii nō tollit libidinē actualem: vt non insit inter cōiuges

C in officio venereo: sed tollit vt nō imputetur eis ad peccatum mortale: si debitē, & absque abusu exerceant illum actum, & officiū. Et sic patet qūo ad remediū libidinis, & ad excusandum peccatum: necessarium fuit matrimoniū: quia solū sacramentum matrimonii tollit, & excusat peccatū mortale in oī actu venereo: vt inquit Aug. in lib. de nuptiis. sed non tollit originale in paruulis ex legitimo coniugio propagatis propter libidinem parentum: sed inter cōiuges solū hoc sacramētum excusat peccatum. Et ratio est. Nā omnis alius actus venereus aut est adulteriū aut fornicatio, aut cōtra naturā. sed oīa illa tria incurrūt pctm̄ mortale, vt dictū est psa. 118. ergo solū coniugiū excusat pctm̄. & sic patet necessitas sex supradictorum sacramētorū.

D Sed quia supradicta sacramenta nō possunt dari nisi in potestate ecclesiæ sponsæ Christi, cui Deus omnia ista dedit in dotem: ideo Christus instituit sacramentum ordinis per quod datur potestas sacerdotibus ad administrandū supradicta sacramenta. in quibus omnibus sacramentis propter gratiā singularē datur semp gratia generalis gratifica debitē sumentibus. Et sic patent bona gratiæ sacramētorū ecclesiasticorū: quibus Xp̄s impleuit oēs fideles esurientes in primò genere bonorū. In secundò aūt genere bonorum sp̄ualium quibus Christus impleuit esurientes: sūt bona donorū sp̄ūs sancti: quę recepērūt apostoli pro se, & pro tota ecclesia in die Pente. quorum primum est donū sapientiæ: per quod fideles contemptis scientiis mūdanis apponunt animum ad studiū rerum diuinarum, & ad meditandum in lege dn̄i die ac

E nocte contemplando sacra mysteria gesta in vtroque te. & ad quærendam salutem, & iustitiā per sacrā scripturā, & breuiter relictis rebus humanis ad contemplandum diuina. Sed quia intellectus non sufficit talia diuina percipere, nec ꝓfunda mysteria sacrę scripturæ intelligere: iō datur fidelibus donū intellectus ad differēdas, & intelligēdas sacras scripturas. vnde sicut per donū sapiētię appetimus intelligentiā sacrę scripturæ: ita p donum intellectus datur nobis facultas ad intelligenciā sacræ scripturæ: sicut habuerunt apostoli. Sed quia nō sufficit studiū, & intelligentia sacrę scripturę: nisi operemur bonū per ipsam quia finis eius non est vt sciamus tantū, sed vt per talem intelligētiā operādo boni efficiamur. Sed quia in tali operatione

F habemus pugnare cōtra carnem, & mundū, & diabolum: quibus nullo pacto ex viribus nostris resistere possumus propter naturam corruptā, & fragilem: iō datur donū fortitudinis ad vincendū, & pugnandū iugiter contra tria supradicta. Item etiam quia in lege euangelica sunt aliqua consilia supra totam humanam facultatem, & supra naturā. s. pati omnem persecutionem, & tormenta, & mortem propter Xp̄m, & iustitiā, & orare ꝓ persecutoribus, & inimicis: quę omnia per solas morales virtutes nō posset tolerari: nec exerceri: iō datur donum fortitudinis ad supradicta toleranda, & aggredienda. Sed quia per solā prudentiā moralē, & humanā nō possemus de talib. supnaturalib. & difficilibus cōsultare, nec qn̄, nec vbi nec quātū talia essēt

A eligenda & aggredienda: Ideo datũ fuit desu per donũ cõsilii: p qđ apostoli, & martyres, & cęteri fideles contẽptis mundanis, & post posito quocunq; timore mundano: qñ oportuit, & vbi, & quãtùm oportuit pro Christo persecutioni, & morti se obtulerunt. Sed cũ dono consilii datũ est eis donũ fortitudinis ad cõsultata opportunis locis, & tẽpibus exercenda. & sic propriè donum consilii pręcedit donum fortitudinis. Sed quia non oẽs sunt constituti in eodem statu perfecto: sicut fuerunt apostoli & martyres, & prelati, & sacerdotes, & religiosi. sed quidã sunt in statu inferiori, & coniugali, & seculari in rebus tpalibus inuoluti: ideo pręter scientiã mundanã datũ est fidelibus secularibus donũ scientię: vt sic disponant, & transeant per ista tpalia: ne amittant ęterna. Nã sicut sapiẽtia est
B de rebus diuinis: ita scientia de humanis, & tpalibus. Item, quia fideles seculares in infimo statu constituti nõ possunt meditari in lege dñi die ac nocte, nec intelligere, & percipere perfectè altissima mysteria sicut pręlati, & sacerdotes, & religiosi continuo studio, & cõtẽplationi dediti: Ideo dat bonum pietatis ad credendũ, & firmiter inhęrẽdum articulis fidei, & profundis mysteriis sacrę scripturę, quę capere nõ possumus: et ad piè credendũ semper partẽ magis piã, et magis conuenientẽ Deo, et sanctis eius in opinionibus nondũ determinatis per ecclesiã. Sed qa lex diuina cõminatur transgredientibus nõ solũ priuationẽ hęreditatis vitę ęternę, sed ẽt ęternã pœnam trãsgressoribus, & promittit vitam ęternã & visionem Dei cũ summa fruitione, & fęlicitate obseruatoribus e-
C ius. Ideo est necessarius nobis timor supernaturalis, per quẽ timeamus perdere bonũ nobis promissum quod non videmus, & timeamus incurrere pœnas æternas quas in hoc seculo nõ videmus: nec sentimus. Et iõ datur donum timoris supernaturalis: qui habet quatuor gradus. Nam primò per ipsum refrænatur temeritas, & audacia nostra: vt timeamus pœnas ignis æterni. Secundò vt timeamus perdere hæreditatẽ regni cęlestis. & iste dicitur timor filialis. Tertiò vt timeamus perdere ipsum Deum per separationẽ à Deo. Et iste dicitur timor castus, & uxoralis siue despõsalis. Quartò vt timeamus Deo displicere propter suam bonitatem, & ne incurramus ingratitudinẽ. Et iste dicit timor sanctus, & immaculatus. Et est idem quod nostra perfecta caritas, quæ iam totaliter foras mittit timorem seruilẽ. Et sic pater qualiter sunt necessaria omnia ista septem bona donorum, & gratiarum toti ecclesiæ: quibus donis Christus in ecclesia alios fecit apostolos: alios prophetas, alios euangelistas, alios doctores, alios pdicatores, alios martyres, alios confessores, & virgines, & continentes, & alios viros religiosos, & alios iustos cõiugatos: & quosdam facit quotidie incipientes, & quosdam proficientes, & quosdã perfectos: Et sic spũs sanctus spirat dona gratiarum diuidens singulis prout vult. inquit apostolus. Et hæc sunt bona donorũ, quibus Christus impleuit fideles esurientes & sitientes iustitiam. In tertio aũt genere sunt bona meritoria ex obseruantia pręceptorũ & cõsiliorum. Nã quia diligentibus Deũ, & fideli-
bus oia cooperantur in bonũ meritorium. E
ad Ro. 9. ideo Christianus existens in caritate, p oĩa opera quæ facit ẽm legem euangelicã, meretur vitã æternã. Vnde obseruans præcepta negatiua nõ solũ euadit pœnas æternas, sed ẽt meretur vitã æternã propter pugnã & uictoriã, quia nemo põt obseruare diuina præcepta: nec vitare pctũ sine grandi pugna, & victoria, resistẽdo carni, & mundo, & diabolo. quod non põt fieri sine gratia, & per consequens sine merito. Sed iam magis meretur quis obseruando pręcepta affirmatiua. s. diligendo Deum super omnia in se, & propter se: & diligẽdo proximum sicut seipsum, & in Deo, & propter Deũ. Et sic implebit omnia opera mixæ tã spũalia q̃ corporalia erga proximum indigentem. propter q̃ opera Christus in iudicio omnibus iustis dicet. Venite benedicti patris mei, perc pite re- F
gnum &c. Sed magis, & altius merentur obseruatores consiliorũ Christi in statu perfectiori, qui venditis oibus quæ possidebat & datis pauperibus, secuti sunt Christum per paupertatem, & obedientiam & castitatẽ in statu religionis. Sed iã magis, & altius merentur qui tollũt crucẽ suã & sequũtur Xpm per martyriũ &c. Et ista sunt bona meritoria ex obseruantia præceptorũ euangelicorũ: qbus Christus ditauit & repleuit suos fideles esurientes in hac vita simul bonis gratiæ sacramentorum, & donorũ. Sed bona gloriæ quibus Christus impleuit istos esurientes in cęlo, sunt clara, & facialis visio diuinæ essentię & indiuiduæ trinitatis. quæ quidem clara visio datur eis in præmiũ ex merito fidei quã

hic

A hic habuerunt. Et datur eis perfecta & secura possessio illius summi boni in præmiũ spei quam hic habuerunt, & datur ei sufficiens & perfecta fruitio in præmium charitatis quam cum effectu operum misericordiæ & obseruatione præceptorum, & consiliorũ in hac vita habuerunt. Ex quibus tribus bonis resultat in eis vera, & perfecta beatitudo in aĩa. Sed vltra hæc tria bona animæ, consequentur quatuor dotes, & bona in corpore glorificato. s. immortalitatẽ cum impassibilitate, & claritatẽ, & subtilitatẽ, & agilitatẽ, in quibus quatuor consistit gloria corporis. Et sic tunc omnes erunt in sua vltima perfectione quò ad totum. s. quò ad corpus, & animam. qui quidẽ status est oĩum bonorũ aggregatione perfectus: in quo solo consistit beatitudo iustorũ. His ergo oĩbus bonis su-
B pradictis tàm gratiæ in præsenti q̃ gloriæ in futuro impleuit Christus omnes suos fideles esurientes, quibus priuauit omnes Iudęos obstinatos, & cæteros infideles, & superbos, & diuites mundanos, & impœnitẽtes. Quos non solùm priuauit bonis supradictis, & dimisit eos vacuos, & inanes: sed etiã ad pœnas æternas destinauit. Et ideo de Iudæis obstinatis dixit Matt. 8. Multi uenient ab oriente, & occidente, & recumbent cum Abrahã & Isaac in regno cœlorum. Flij autem regni mittẽtur in tenebras exteriores. ibi erit fletus, & stridor dentium. Item Matt. 21. dixit scribis, & pharisæis: Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructum. Ex quibus patet qualiter Iudæos, & superbos priuauit bonis spiritualibus, & reliquit eos inanes: & gentiles esurientes impleuit bo-
C nis: & nõ solum priuauit Iudæos illis bonis: sed etiã puniuit eos pœna sensus per fletum & stridorem dentium. Et nota, quòd Iudæi obstinati nõ solùm dicuntur inanes: inquantum sunt priuati, & uacui supradictis bonis: sed etiam quia opera legis omnia, quæ faciunt, sunt inania, & vacua meritis: quia in vanum, & frustra circuncidũtur & faciunt alia opera legis: quia iam sunt exinanita, & euacuata per aduentũ Christi, & opera euãgelica. Item etiam illa opera non solùm sunt eis inania, & mortua: sed etiam mortifera: quia quotienscunque faciunt, & obseruant aliquod opus cerimoniale, peccant mortaliter: & addunt peccatum super peccatum: & oratio eorum vertitur in peccatum: sicut dictum est psa. 67. & 108. Et sic manent inanes in bonis & meritis, & frustrati in sua inten- D
tione: quia inciderũt in omnia mala quæ vitare putabant: & perdiderunt oĩa bona quę cõsequi putabãt & cupiebãt. Et gẽtiles esuriẽtes fuerũt exaltati, & repleti bonis quibus ipsi sunt priuati. Et iõ dicit uirgo Maria ꝙ Xp̃s filius suus fecit potentiã in brachio suo: quã dispersit Iudæos obstinatos, & superbos mẽte cordis sui: & deposuit eos de sede sacerdotali, & iudiciali, & loco, & regno. Et exaltauit humiles Apostolos, & gẽtiles per fidẽ humiliatos: Et Apostolos, & gentiles esuriẽtes: & pauperes, & simplices impleuit bonis gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. Sed diuites Iudæos dimisit inanes, & frustratos nõ solum bonis spiritualibus, sed etiam dignitatibus temporalibus, & in sua mala intentione. Sed est iterum aduertẽdũ, ꝙ isti tres versus supradicti non solum verificantur de su- E
perbis Iudæis: imo primò verificantur de superbis Dæmonibus, quos Deus in principio dispersit, & deposuit de sede cœlesti. Vnde dictum fuit in expositione psalm. 81. qualiter Deus gradauit in principio ordines Angelorum secundùm ordines nobilitatis naturæ eorum. Et sic collocauit luciferum in supremo ordine primum super omnes alios. sed quia vidit supra se à dextris Dei. s. in potioribus bonis totius gloriæ super omnes ordines, & hierarchias Angelorum sedẽ præparatam pro Christo homine: quem verbũ ęternum debebat personaliter assumere: q quidem Christus tanquàm caput, & dominus hominum, et Angelorum erat adorandus ab omnib. Angelis, et hoc secundũ Dei voluntatẽ tunc Lucifer superbiens in mẽte cordis sui dixit non esse æquum nec iustum F
aliquem hominem super Angelos ascendere: nec etiam homines cum Angelis coæquari. Et sic diligens se potius quàm Deũ, & diligens se ĩ se & nõ in Deo: voluit potius se qui appetitum suum q̃ voluntatem Dei: qui hoc ab æterno statuerat adimplere. Tũc cõcepit odiũ, & inuidiã contra Christum, et decreuit cõscendere et vsurpare sedẽ et solium imperiale pro Christo præparatum, et facta coniuratione cõtra Christũ et uoluntatẽ, et statutum Dei, dixit ĩ corde suo: ĩ cœlum cõscendam: et super astra cœli, id est super omnes ordines & hierarchias Angelorũ à dextris Dei exaltabo solium meũ, & sedebo in monte testa. s. in hæreditate Christi. Ascendam super altitudinẽ nubium: et similis ero

altissi-

A altissimo. vt patet Isa. 14. Ex quibus patet, ꝙ Lucifer fuit primus superbus in mēte cordis sui ꝙ voluit, & statuit vsurpare sedem imperialem Christi filii Dei: & ascendere ad similitudinem & æqualitatem Dei, & vsurpare imperium mundi Christo debitum. Sed tunc Deus fecit potētiam in brachio suo .s. in verbo suo, per quod facta sunt omnia: & præcepit Michaeli, & angelis eius: ut deiicerēt Luciferum cū sequacibus suis de cęlo in infernum. Et tunc factum est prælium magnum in cœlo. nam Michael, & Angeli boni sequaces Michaelis Dei voluntati cōformes & obedientes prœliabantur cum Dracone Lucifero, eius prauæ voluntati, & superbiæ resistentes. Sed proiectus est draco ille magnus: serpēs antiquus, qui vocatur Satanas: id est aduersarius, & contrarius diuinæ voluntati & Christo futuro, proiectus inquam est in terram, & angeli eius .i. sequaces eius, & rebelles Deo missi sunt cum eo in stagnū

B ignis: vt patet Apoca. 12. Et sic patet qualiter Christus iam in principio fecit potentiam in brachio suo, & dispersit de cœlo dæmones superbos in mente cordis sui, quia tunc deposuit eos potentes de sede Christi: quam vsurpare temere præsumebant. Et nō solùm deposuit eos de illa sede, sed etiā eos qui erant potentes in natura deposuit de sedibus eorum quas in cœlo possidebant à primo instanti suæ creationis, & eiectis, & depositis eis à sedibus suis exaltauit humiles homines & sanctos in sedes eorum. Nā homines iusti, & sancti possederunt per gratiam & humilitatem sedes cęlestes quas angeli rebelles perdiderunt per superbiam. Et sedes

C quas mali perdiderunt Christo cōtradicendo, & inuidendo. possederunt homines iusti & humiles Christum diligendo, & credēdo & sequendo. Et ideo ex consequenti homines esurientes, & sitientes iustitiā, & cupientes toto conatu iustificari per Christum: & esurientes, & cum effectu, & conatu, & violentia pœnitentiæ desiderantes illam gloriam: Christus impleuit illis bonis cœlestibus, & dæmones, qui erant in cœlo diuites per naturam, & gratiam, expectantes esse diuites per gloriam, si stetissent, & Deo paruissent: dimisit inanes & vacuos, & frustratos in mente cordis sui, & in sua intentione. Quia non solùm perdiderūt sedem Christi quam vsurpare uolebant, sed etiam sedes quas possidebant. Et nota, ꝙ mali angeli non solùm voluerunt conscendere, & vsurpare sedem D Christi imperialem præparatam in potioribus bonis patris, sed etiam sedem virginis, quam viderant præparatam in potioribus bonis, & à dextris Christi filii eius super omnes choros, & hierarchias angelorū. Et hæc fuit prima causa inuidiæ eorum cōtra Christum, & matrem eius. Secūda causa fuit, quia præuiderunt, quòd quidam homines in tantùm erant per gratiam, & merita exaltandi per Christum, quòd erant cum eis in gloria coæquandi, & collocandi. Et ideo moti sunt ad resistendum diuinæ legi, & voluntati: & ideo sunt de cęlo dispersi, & depositi. Ex quibus patet qualiter Christus, qui est brachiū, & potentia Dei patris, dispersit dęmones superbos mente cordis sui. Et quomodo deposuit eos potentes de sede, & gradu, & dignitate cœlesti. Et quomodo exaltauit homines humiles: vt repararēt ruinam eorum: & E possiderent sedes eorum. Et quomodo homines esurientes, & cum conatu pœnitentiæ quærentes gloriam cœlestem impleuit bonis, & dęmones, qui in cœlo erāt diuites per naturam, & gratiam, & expectabāt fieri beati per gloriam, cum essent viatores: tamē quia in gratia non steterunt nec voluntati Dei adhæserunt. ideo dimisit eos inanes, & vacuos, & quod deterius est ad æternam pœnā & in infernum destinauit. Et sic ista verba virginis. Primò verificantur de demonibus superbis. Primò de Iudæis obstinatis: prout ante dictum est. Sed tertiò verificantur de superbis tyrannis persecutoribus ecclesiæ, quos Christus dispersit de superba mēte cordis sui: & deposuit de sede potestatis, & exaltauit Christianos humiles. Vnde primò di- F spersit Neronem de superba mente cordis sui, & deposuit ipsum de sede imperiali. Nā cum interfecisset Apostolos Petrum & Paulum principes ecclesiæ, & rempublicam destruxisset: videns totum senatum motum cōtra se, seipsum interfecit, & loco eius fuit exaltatus in imperium humilis Vespasianus, & postea Titus filius eius Itē Domitianus cum secundā persecutionē contra ecclesiā diù cōcitasset, & cōtra rempublicā multa mala perpetrasset: tandē per senatū depositus, ut quidā fuerūt, seipsum interfecit, & loco eius humilis, & iustus Traianus in imperiū est exaltatus, qui aliquādiù dedit pacē ecclesiæ. Item Diocletianus, & Maximianus, & Maxentius cū per magna tēpa sæuā persecutione ecclesiā

Chri

A Christi vexassent & infestassent:tñ finaliter de imperiali sede depositi miserabiliter vitã finierunt:loco quorum humilis Constantinus in imperium est exaltatus: qui postea ad fidẽ Christi conuersus, destructis idolis,Ecclesiam Dei prosperauit & ditauit.Exemplo cuius omnes reges terræ cum toto populo gentili se iugo fidei Christi subiecerunt. Et sic deiecta superbia huius mundi omnis potestas subiugata est iugo Christi.Et Constãtinus Imperator cum omnibus regibus se subiecit Siluestro Papæ:tanquã vicario Christi in terris. Et relicta ipsi Roma cum toto patrimonio,se in Cõstantinopolim recepit: & imperialem sedẽ illuc transtulit.Et sic patet qualiter superbi, & potentes gentiles depositi sunt de sede superbiæ,& potestatis: & humiles christiani in sede sacerdotalem &
B imperialem exaltari.Item Dęmones superbi qui adorabantur in idolis à toto mundo fuerũt depositi de se de idololatrię:&humiles facti fuerunt exaltari. Nam templa idolorum, comminutis,& destructis idolis,fuerunt consecrata in Ecclesias Apostolorum &martyrũ. Quia in delubris ubi adorabãtur idola, postea positæ sunt imagines sanctorũ in quibus sancti nõ adorantur: sed à fidelibus venerantur:& in sanctis suis Deus laudatur.Quia Apostoli principes populorum,&martyres:vt dii fortes terræ eleuati & exaltati sunt. psal. 46. Et sic patet qũo Christus non solum Dæmones superbos:&Iudæos obstinatos:sed etiam superbos Tyrannos persecutores Ecclesiæ dispersit de superbia mentis cordis sui,& deposuit de sede, & dimisit inanes, & Christianos humiles, & esurientes exaltauit, &
C impleuit bonis in præsenti per gratiam,&in futuro per gloriam : prout dictum est.Item hoc non solum est intelligendum de Dæmonibus:& Iudæis obstinatis,& de Tyrannis ꝑsecutoribusEcclesię,sed etiã de superbis regibus,& principibus, & magnatibus,& diuitibus Christianorum, qui pluries fuerũt depositi,& eiecti à sedibus, & à culmine potestatis propter superbiã, & elationẽ suam & hoc iusto Dei iudicio:eò ꝙ confisi in uiribus suis,& diuitiis sæpè Deum contempserunt, & pauperes despexerunt prout dictum fuit in expositione psal.48.&.72.Et hæc de secũda parte huius cantici.

Suscepit Israel puerum suum:recordatus misericordiæ suæ.

Sicut locutus est ad patres nostros: Abraham & semini eius in secula. D

Hæc est tertia & vltima pars principalis huius cantici:in qua virgo Maria cõcludendo reddit causam oium eorũ quæ dicta sunt. Nam oïa quæ dicta sunt de virgine Maria, & Ecclesia, fecit Christus veniens in carnẽ. Et sic aduentus eius in carnem fuit causa eorum quæ dicta sunt.Vnde quia Christus debebat ex virgine Maria carnem assumere:iõ magnificauit,& dignificauit eam supradictis duodecim dignitatibus,& priuilegiis in prima parte memoratis, & fecit ipsi illa duodecim magna.Item postquãmvenit in carnẽ exercuit mysteriũ nostræ redemptionis:cuius mĩa processit,& profuit omnibus timentibus eum à progenie in progenies. Et in sua passione manente corpore in cruce,& sepulchro descẽdit ad inferos, & di-
E spersit Dæmones superbos per infernũ,& deposuit eos de sede potestatis quam super totum genus humanum habebant, & expoliauit limbum, & purgatorium.& liberauit humiles,& captiuos de inferno,&exaltauit eos secum in gloria,& eos qui ibi per magna tẽpora fuerant esurientes Christum expectando, impleuit bonis fruitionis, & Dæmones qui erant diuites possidentes illam prædam & totum genus humanum:dimisit inanes,& vacuos præda eis ablata.Item post ascensionem deposuit Iudæos obstinatos de sedibus eorum, & dispersit eos per mundum:vt dictum est.Et exaltauit humiles &c. Et sic patet, ꝙ oïa ista fecit Christus quando venit in carnem. Et ideo dicit virgo Maria ĩ fine huius cantici,ꝙ quia Israel iam suscepit puerum suum in lege promissum,quia omnia supradicta partim fecit & partim in breui debet facere:ideo ipsa agendo gratias,magnificat dominum &c. Ad cuius intellectum est notandũ sicut dictũ est in principio, ꝙ istud canticũ est finis totius legis,& ꝓphetarum, & principiũ totius euangelij. Nam virgo Maria recipiens Christum in lege promissum i utero suo,agit gratias,& annuncias ꝙ Israel iam recepit Messiam in lege promissum, de quo locuti sunt omnes patriarchæ, & ꝓphetæ, quem Deus promisit omnibus patriarchis,& ꝓphetis.Et per cõsequens agendo gratias,& magnificando Deum euangelizat Christum iam uenisse, qui fuerat à Deo promissus in lege, & ꝓphetis. Et ideo concludendo suum canticum dicit: Ideo magnificat anima mea dominum: & exultauit F

A in Deo salutari meo, quia iã suscepit Israel puerum suum Iesum, & saluatorem: & iam Deus recordatus est miæ suæ mittendo filiũ suum mũdi saluatorem: sicut locutus est quõ dã ad patres nostros .s. Adã & Enos & Noe: & locutus est & promisit ipsi Abrahã, & semini eius in sæcula. i. successiuè per singula secula, & etates. Et nota ꝙ ly recordatus miç suæ, non ordinatur cũ suscepit Israel puerum suum: sed cum sequenti oratione: vt sit sensus, i. suscepit Israel puerũ suũ: sicut Deus recordatus miæ suæ locutus est ad patres nostros &c. Vel vt clarius, & melius dicatur: ly recordatus miæ suæ, facit sententiam, & orationem per se cum suppleméto: vt sit sensus .i. suscepit iam Israel Iesum puerum suum: quia Deus sup. recordatus misericordiæ suæ iam misit filium suum: sicut locutus est ad pa-

B tres nostros &c. vel qa Deus recordatus est miæ suæ mittendo filium suum: sicut promisit, & locutus est ad patres nostros &c. Sed hic occurrũt tria dubia. Primò. qs est Israel, qui suscepit puerum suũ: cũ nos videamus, ꝙ populus Israel negauit, & abiecit, & crucifixit Christum. Scdò est videndum quõ, & qñ Israel suscepit istum puerum Iesum. Tertiò ad quos patres, & quõ locutus est, & ꝓmisit Deus Christum ipsi Abrahã, & semini eius in sæcula. Quantùm ad primum rñdetur. sicut dictũ est in prologo super psalteriũ trac. 4. & per totam eius expositionem: & in tractatu cõtra Iudæos, ꝙ ista nomina. s. Abrahã, & Israel: & semen Abrahç, & Israel, non sunt nomina carnis, & naturç: sed nomina fidei, & gratiæ, & mysterii. Nã primò Abraham à sua natiuitate carnali, appellatus est

C Abrã à parẽtib⁹, scriptũ cũ simplici. A. vt patet Ge. 11. Sed postquàm facta est reꝓmissio de Christo futuro: & ipse credidit, repromissioni, propter quam fidem fuit iustificatus: tũc fuit ipsi mutatum nomen per quandã additionem, ꝑꝑ fidem quam habuit de Christo futuro: & sic dictus est Abrahã scriptũ cũ duplici. A. vñ legit̃ Gen. 15. qñ Abrahã petiit à Deo generationẽ, & prolẽ: ne moreretur sine liberis, q succederet in eius hæreditatẽ: tũc Deus eduxit ipsum foras dicens. Suspice cçlũ: & numeras stellas: si potes: sic erit semen tuũ: & tũc credidit Abrahã: & reputatũ est illi ad iustitiam. Ex quibus verbis seqtur primò: ꝙ Deus nõ promisit ipsi Abrahã semẽ terrenũ: sed cœleste, & spũale: quia nõ dixit respice terram: sed respice cœlum: per

qđ fuit denotatũ. ꝙ ex cœlo debebat descendere semen eius. per hoc est ꝙ filius Dei debebat sumere carnẽ ex semine ipsius Abrahã .s. ex Maria virgine futura filia ipsius Abrahã. Itẽ sequitur, ꝙ Christus Deus & hõ cœlestis debebat regnare, & multiplicare filios cœlestes spirituales ipsi Abrahã: per hoc qđ ait: numera stellas, si potes. Tertiò sequitur, ꝙ tunc Abraham credidit Christo futuro: imo credidit Christum futurum Deũ, & hominem, & mũdi saluatorem. propter quã fidem fuit iustificatus: per hoc quod ait: credidit Abraham, & reputatum est illi ad iustitiam. Nam si Abraham per talẽ promissionẽ credidisset tantùm generationẽ carnalem futuram, & nõ spũalẽ super naturã, & nõ Deũ incarnãdũ: sua credulitas nõ fuisset ex fide infusa: qa absq; fide infusa & supernaturali vnusquisque potest credere res carnales, & na- E turales. Et sic non fuisset iustificatus per fidẽ nec merces sua fuisset magna nimis: prout dicitur in textu. Et sic patet qualiter per talẽ promissionem fuit ipsi Christus promissus: & quia credidit, per talem fidem Christi futuri fuit iustificatus. Itẽ vlterius postquã iã habuerat filium carnalem. s. Ismae: rerũ vocauit eum Deus dicens. Ego sum: & ponam pactum meum tecum: erisque pater multarum gentium: nec vltra vocabit̃ nomẽ tuum Abram: sed appellaberis Abrahã: quia patrẽ multarũ gentiũ cõstitui te &c. Et tũc Deus fe. it pactũ circũcisionis cũ Abrahã, & sic Abraham cepit circũcisionẽ in signũ fçderis, & fidei Christi futuri. Ex quibus patet, quòd Abraham ante circuncisionem iã crediderat Christum futurũ: & per solã fidẽ Christi futuri fuerat iã iustificatus: sed cepit circũcisio- F nem in signum fœderis, & tãquã signaculum fidei. vt inquit apostolus. in qua quidẽ circũcisione Deus acceptabat illũ modicũ sãguinẽ nõ in pretiũ solidũ, sed tãquã arram, & signũ pretii futuri per Xp̃m in cruce soluẽdi: ut dictũ est sup ps. 39. & in tractatu cõtra Iudæos. Itẽ sequitur, ꝙ regeneratio baptismalis, & fidei, quam figurabat illa circuncisio, & additio illius nominis: non tollit substantialiter naturã hoĩs, sed addit gratiã supra naturam, remouendo peccatũ quòd corrumpebat naturã. quod denotatur per hoc, ꝙ illa syllaba. ha. cũ aspiratione addita ipsi nomini Abram nil remouet de substantia nominis: sed addit, & adauget ipsum nomen addẽdo istam syllabam ha. & sic dicitur Abraham.

Per

A Per quod myſterium patet, ꝙ iſtud nomen Abraam non eſt nomen natiuitatis, & naturæ, ſed nomen fidei, & repromiſſionis, & gratiæ, & ſpũalis rẽgenerationis, & nomen augumẽtationis, & perfectionis, inquantũ gratia addit ſupra naturam, & perficit eã. Et per hoc etiam denotatur ꝙ Abraam debebat habere duplicem generationem. ſ. vnam naturalem, & carnalem figuratam per hoc nomẽ Abraam: quod ante habebat, & aliam ſpiritualem per repromiſſionem, figuratam per additionem huius nominis Abraam. quod patet, nam iam nato Iſmaele filio carnis facta eſt ipſi repromiſſio per Iſaac. Itẽ hoc magis explicatur Gen. 22. quando facto ſacrificio Deus cum promiſſione & iureiurãdo dixit ipſi Abrhaam. Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & arenam quæ eſt in littore maris: & in ſemine tuo benedicentur omnes gentes &c. Ex quibus patet, ꝙ duplicem generationem, & duplicẽ multiplicationem promittit Deus ipſi Abrhaã. ſ. generationẽ carnalem figuratam per arenã maris: & multiplicationem ſpũalem figuratam per ſtellas cœli. Item ſequitur ꝙ generatio ſpũalis erat multiplicanda ex populo gentili per baptiſmalem benedictionẽ in Chriſto: & per hoc ꝙ ait. In ſemine tuo benedicẽtur omnes gẽtes &c. Ex his omnibus patet, ꝙ iſtud nomẽ Abrhaam nõ eſt nomẽ carnis, & naturę: nec carnalis generationis, & natiuitatis, quia nonaginta annorum erat Abrhaam, quãdo datum eſt à Deo ipſi iſtud nomen. Sed eſt nomen fidei Chriſti, & repromiſſionis, & gratiæ, & benedictionis. Ex quo ſequitur ꝙ filii carnales tantùm deſcendentes ab Abrhaã ſine fide Chriſti, & regeneratione, non ſunt veri filii Abrahæ, ſed filii Abrhaam. i. ſecundũ carnẽ tantùm: & non ſecũdùm promiſſionem, & fidem. quia Abrhaam eſt nomẽ fidei & gratiæ, & benedictionis. ergo ſolùm ſunt veri filii Abrahæ illi qui Chriſtum receperunt, & fidem eius: & fuerunt regenerati, & benedicti in Chriſto per baptiſmũ. quia iſti acceperunt gratiam & benedictionem ſup naturam, & ſic patet qualiter totus populus gentilis. i. omnes venientes ex illo populo & omnes qui regenerati ſunt in Chriſto per baptiſmum, facti ſunt ſemen Abrahæ, & veri filii Abrahæ ſecundùm repromiſſionem, quia ſecuti ſunt fidem ipſius Abrahæ: & benedicti ſunt in Chriſto qui fuit ex ſemine Abrahæ ſecundum carnem. Et ſic etiam patet qualiter hoc nomen Abrhaam trãſiuit à populo Iudaico in populum gentilem per fidem Chriſti ex prædicatione apoſtolorum. D Nam apoſtoli in Chriſto primò regenerati regenerauerunt poſtea populum gentilẽ per baptiſmum: & ſic per fidem, & regenerationem baptiſmalem fuit tranſlatum, & continuatum nomen, & ſemen Abrahæ in populum gentilem, & continuatur ſemper in populo Chriſtiano. & ſic nos ſumus veri filii & ſemen Abrahæ. Vnde tria fecit Abraam antequã conſequeretur nomen augumentatũ. Nam primò exiuit de terra natiuitatis ubi idola adorabantur. Secundò inuocauit nomen dñi quod eſt verbum incarnatum. Tertiò credidit Deum incarnandum: qui ipſi hęreditatem debebat dare in cœlo. Et hæc fides fuit ipſi reputata ad iuſtitiam. Et ideo in præmiũ adeptus eſt hoc nomen Abrhaã tanquàm pater multarum gentium. ſed poſtea B per myſteriũ immolationis arietis pro Iſaac credidit Chriſtum paſſurum pro nobis. ideo dictum eſt ipſi qualiter in Chriſto erant regenerandæ omnes gentes. Per eandem ergo rotionẽ iſtud nomen Iſrael non eſt nomen naturę: nec carnalis natiuitatis, & generationis, ſed eſt nomen fidei, gratię, & benedictionis. unde legitur Ge. 32. ꝙ quando Iacob reuerteretur ex Meſopotamia in terram promiſſionis, dum dormiret iuxta uadum Iacob: ecce vir. i. angelus in forma viri luctabatur cum eo vſq; mane: quem noluit dimittere Iacob vſquequò benedixit ſibi. cui dixit angelus. nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum: ſed Iſrael, quoniam ſi contra Deum fortis fuiſti: quantò magis contra homines præualebis? Et tunc Iſrael vocauit nomen loci illius Fanuel dicens: vidi dominum F facie ad faciem & ſalua facta, eſt anima mea &c. Ex quibus patet, quòd propter quatuor impoſitum eſt ipſi nouiter hoc nomẽ Iſrael. Primò propter fidem, quia vidit hominem, & credidit Deum in illo homine dicens: uidi dominum facie ad faciem &c. Et ſic pèr fidem vidit in ſpiritu, & credidit Deum incarnandum. Et ideo dictus eſt Iſrael, quod interpretatur vir videns Deum. Item ſecundò quia tenuit fortiter Deum. Tertiò, quia fuit à Deo benedictus. Quartò quia fuit per eum directus. Et ideo ille qui à natiuitate dicebatur Iacob, dictus eſt poſtea Iſrael à Deo propter iſta quatuor. Iſrael enim idem eſt quod vidẽs Deum: & fortis aut princeps cũ Deo, &

A & benedictus & directus à Deo. Ex quo patet, ꝙ istud nomen Israel non est nomen natiuitatis, & naturæ: sed nomẽ fidei Xpi: & nomẽ fortitudinis, & benedictionis, & directionis. Ex quibus etiam patet, ꝙ non solũ sunt ueri filii Israel illi qui nati sunt ex eo solùm secundùm carnem: sed soli illi qui habuerũt & habent fidem Israel, quam habuit Iacob de Christo incarnando in illa luctatione. Et solum sunt uerus Israel, & veri filii Israel illi qui sunt benedicti per Christũ, & in Christo per baptismum: & qui sũt directi à Christo per legem euangelicam. Et sic etiam est dicendum, ꝙ ante aduentum Christi, & ĩ aduentu Christi solum erant ueri filii Israel illi qui credebant, & expectabant filium Dei incarnatum in Messiam, & qui credebant, & expectabant saluari per eius mortem, & pas-
B sionem: & benedici per baptismum, & dirigi per legem euangelicã, sicut preuidit, & credidit Iacob in illa visione. ꝓpter quã fidẽ sortitus est hoc nomen Israel. Et sub istis quatuor conditionibus expectabant illum oẽs patriarchæ, & prophetę, ut probatũ est per totã expositionẽ ps. Et iõ sequitur, & scribę & pharisæi & sequaces eorum iam non erãt veri filii Israel quãdo uenit Christus: qa nõ credebant nec expectabãt Messiam Deum, & hominem: nec Deum incarnatũ ad saluandum eos spũaliter: sed expectabant Messiam purũ hominẽ qui liberaret eos de seruitute temporali Romanorũ: & prosperaret eos in copia bonorũ tẽporaliũ. Et iõ oẽs erant hęretici deuiantes à uera intelligẽtia sacræ scripturę legis, & prophetarũ. Et per consequẽs non habebant fide Abrahæ nec Israel: sicut
C latius probatum est per totam expositionẽ ps. & in tractatu contra Iudæos. Ex quibus seqtur, ꝙ ueritas nominis Abrahæ, & Israel solùm fuit reseruata in uirgine Maria, & Ioseph, & Zacharia, & Ioãne Baptista, & Elisabeth, & Simeone, & cæteris qui expectabãt uerã redemptionem Israel. Et ideo ipse Simeon, & Zacharias habuerũt responsũ a spũ sancto non uisuros se mortem: nisi uiderent Xpm domini: ut patet Luc. 1. de Zacharia. & Luc. 2. de Simeone, & patebit infra, Ex qbus ꝙ quando uenit Christus iam erãt diuisi filii Israel in filios carnis tãtũ: qui erãt scribę & pharisæi, & sequaces eorũ: & in filios spũs & promissionis, & fidei, & gratiæ: qui erant fideles supradicti, quod fuit figuratam in Iacob, qui post factam promissionem, & illam uisionem, & impositionem nominis mansit claudus uno pede: & rectus alio pede: ad denotãdum, ꝙ una pars filiorum debebat claudicare, & deuiare à fide eius, & à uera ꝓmissione, & intelligentia sacræ scripturæ: sicut scribæ, & pharisæi, & oẽs sequaces eorum qui sunt Iudæi moderni obstinati. Et altera pars filiorum Israel debebat manere recta in fide sua Christum recipiendo: sicut uirgo Maria cum supradictis, ꝙ omnibus fidelibus futuris. Et sic patet, qui sunt ueri filii Israel, & uerum semen Abrahæ. Et sic patet primũ quæsitum. Quantùm ad secundum patet ex superioribus. nam postquàm veritas nominis Israel mansit in virgine Maria, & Ioseph, & quibusdã fidelibus: ideo virgo Maria cum illis fidelibus suscepit Iesum Christum vice, & in persona totius Israel, & omnium patriarcharum, & prophetarũ, & omnium fidelium præteritorum veteris testamenti, & tanquàm verum Messiam, & redemptorem, & saluatorem in lege promissum. sed omnes isti non receperunt eum eodẽ tempore nec modo. Nã sola virgo Maria suscepit ipsum primitate temporis, & dignitatis: quia nõ solum suscepit ipsum mente: sed etiam carne in suo vtero virginali: quando dixit. Ecce ancilla domini: fiat mihi secundùm verbũ tuũ. quia tunc in eodẽ instanti opere spiritus sancti corpus Christi fuit ex puris sanguinibus virginis formatũ, & perfectè organizatum: & à tota trinitate anima fuit in illo corpore creata: & in eodem instanti tota illa humanitas in atomo cõditionata fuit à verbo personaliter assumpta. & sic virgo Maria in eodem instanti concepit: & suscepit in vtero virginali Iesum verum, & perfectum Deũ & hominem tanquàm mundi redemptorem & saluatorem: prout angelus ipsi annunciauerat. In secundò autem loco suscepit ipsum beatus Ioseph spõsus virginis. Nã cũ Maria esset inuẽta in vtero habens de spiritu sctõ, & Ioseph cogitaret occultè dimittere eã: tũc angelus apparuit in somnis Ioseph dicẽs: Ioseph fili Dauid noli timere accipere Mariã coniugem tuam. Quod enim in ea natũ est, de spiritu sancto est. pariet filium, & vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum &c. Tunc autẽ exurgẽs Ioseph à somno fecit sicut precepit angelus: & accepit Mariam coniugem suã &c. Ex quo patet, quòd Ioseph tũc accepit Mariam tãquàm matrem Dei: quia iam

D (right margin, first line) · E · F

ante

A ante erat ipsi vera coniunx,& spōsa. Et tunc accepit puerum Iesum tanquàm saluatorem mundi:vt patet Mat.1. In tertio autem loco suscepit Iesum Ioannes Baptista tanquā dominum,& saluatorem mundi: & hoc quādo Maria ingressa est domū Zacharię, & salutauit Elisabeth:quia tunc Io. exultauit in gaudio in vtero ipsius Elisabeth.Et ex cōsequenti Elisabeth plena spiritu sancto recepit Mariam tāquàm matrem Dei: & recepit Iesum Christum tanquàm dominum, & mundi saluatorem:cum dixit.Et vnde hoc mihi vt mater domini mei veniat ad me? Bñdicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui:& beata quæ credidisti: quoniam perficiētur in te quæ dicta sunt tibi à dño &c. Ex quibus patet,ꝙ isti tres.s.Ioseph, & Ioannes Baptista, & Elisabeth susceperūt Christū in

B dominum,& mundi saluatorem, adhuc existentem in utero virginis Mariæ.Itē in quarto loco suscepit ipsum Zacharias pater Ioannis Baptistæ: quia in natiuitate filii sui plenus spiritu sancto profetauit dicens. Benedictus dominus Deus Israel: quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ &c. In quo quidem cantico Zacharias annūciat,& confitetur saluatorem, & redemptorem venisse ad faciendam salutem,& redemptionem plebis suæ: & confitetur in Christo esse cōpletas omnes promissiones factas ipsi Abrahæ, & omnibus patriarchis,& prophetis de Messia mundi saluatore,& redemptore,& ꝑdicit Ioannem Baptistam futurum præcursorem Christi:ad præparandas vias eius.Et confitetur qualiter iam visitauit nos oriens ex alto: illuminare his qui in tenebris,&vmbra mortis sedent ad dirigēdos pedes nostros in viā pacis.Ex quibus patet,ꝙ Zacharias iam confessus est: & suscepit Christū adhuc existentem in vtero matris tanquā saluatorem, & redemptorē,& regē Israel: & per cōsequens Messiam in lege, & prophetis promissum:vt patet Luc. 1. In quinto aūt loco susceperūt ipsum pastores: qui monitu angeli uenerūt ad adorandum Christum nouiter natum in Bethleem:vt patet Luc.2. Nec est ambigendum quin Elisabeth, & Zacharias venerint ad adorandū Christum in præsepio sicut pastores:eò ꝙ domus Zachariæ vix distabat à Bethleem per vnum miliare. In sexto autē loco in persona, & vice totius populi gentilis facti veri filii Israelitæ per fidem, venerunt magi ab oriēte, & adorarunt Christū

tanquàm Deum,& hominem, & dominum D totius vniuersi, & specialem regem Iudæorum: & per consequens verum Messiam in lege promissum:vt patet Matthęi 2.& sic patet qualiter illi magi facti ueri Israelitæ susceperunt Christum in persona, & vice totius populi gentilis, qui erat futurus verus Israel,& semen Abrahæ ꝑ fidē:& erat benedicendus: & regenerandus in Christo tanquàm verum semen Abrahæ secundùm repromissionem ipsi factam: prout supradictū est. In septimò autem loco suscepit eum Simeon iustus in templo in persona totius Israel,& in persona legis.Vnde cùm virgo Maria non obligaretur apparere in templo in quadragesimo die post partum: eò quòd nō suscepto semine: sed opere spiritus sancti cōceperat:nec cum ærumnis, & sordibus alia-

rum mulierum:sed cum puritate,& virgini- E tate peperat:nec Christus erat obligatus ad pręsentandum in templo: eò quòd solus inter mortuos liber in Adam non fuerat obligatus: eò quòd non ex opere Adam conceptus fuerat: nec in carnem peccati venerat: sed sponte voluit subiici legi: ut eos qui sub lege erant redimeret: & à iugo legis liberaret: ideo licèt virgo Maria sola inter omnes mulieres per filii gratiam erat ab illa lege excepta: tamen monitu, & voluntate filii venit in quadragesimo die à natiuitate secundùm legem Moysi ad pręsentandum filium suum in templo ipsi Simeoni: pro tūc vicem gerenti summi sacerdotis: pręsentauit ipsum illi. Quasi diceret virgo Maria. O Simeon, ecce filius meus: quem licèt videas venire in similitudinē carnis peccati: vt damnet peccata omnium in carne F sua: tamen non habet vllum peccatum:quia non ex opere Adam conceptus nec natus est. Ideo non pręsento ipsum tibi tanquam peccatorem: sed tanquam peccatorum omnium saluatorem, & redemptorem, & totius Israel à iugo legis liberatorem &c. Tūc Simeon iustus,qui diu expectauerat, & optauerat redemptionem Israel, & acceperat responsum à spiritu sancto, non uisurum se mortem, nisi prius videret Christum domini: cognouit in spiritu illum sibi præsentatum esse saluatorem mundi.Ideo cum gaudio,& lachrimis accepit illum in vlnas suas, & benedixit Deum gratias agendo, & dixit. Nūc dimittis seruū tuum domine secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi

mei

A mei salutare tuū. Quasi diceret. O dñe postquàm oculi mei viderunt saluatorem mundi, iā nō est amplius quod desiderare queā. Ideo quia iā desideriū meum impletum est secundùm promissionem mihi factam: ideo dimitte me in pace, quia cōtentus recedam ab hoc mundo: quia scio in breui liberari, & exire de limbo inferni post istum saluatorē quem præparasti ante faciem oīum populorum: vt sit lumen ad reuelationem, & illuminationem gentiū, & spūalem gloriam plebis tuæ Israel. quia diceret: iste non erit saluator temporalis solius populi Iudaici: vt dicunt scribę, & farisæi, sed erit illuminator & glorificator oīum gentium & plebis tuæ Israel, & sic erit redēptor vniuersalis, quia oēs fiēt Israel in eo per lumen fidei. Et tunc Simeon conuersus ad virginem Mariam annūciauit
B ipsi totum mysterium passionis, & resurrectionis Christi, & nostræ redemptionis: & p̄dixit obstinationem multorū Iudęorum. Et tunc ēt Anna profetissa prædicabat ipsum vniuersalem redemptorē oībus qui expectabant redemptionē Israel. vt patet Lu. 2. Et sic patet qualiter Simeon in persona legis, & sacerdotii, & totius veri Israel suscepit Christum puerū suum. s. sibi promissum tanq̄ redemptorē, & Messiam & saluatorem. Sed postea in 30. anno in tpe ostensionis suę: susceperunt ipsum apostoli, & discipuli, & mulieres, quę Christum sunt secutæ vsq; ad passionem, & sepulturam inclusiuè. Et exinde post spūs sancti missionē suscepit ipsum magna multitudo conuersorum de Iudaismo: vt patet per totū discursum actuū Apostolorum. Vltimò aūt totus populus gentilis factus ve
C rus Israel per fidem & regenerationem batismalem suscepit Christum puerum suum sibi promissum in Abraā: vt patet Gen. 22. & i Iacob. Ge. 49. Ex quibus patet q̄ Simeō iustus fungens pro tunc suo sacerdotio in tēplo: tanq̄ syndicus, & procurator legis, & sacerdotii & oīum patriarcharū, & profetarū, & totius Israel: suscepit Iesum puerū suū tanquàm redemptorem & Messiam, & saluatorem Israel: & sic confessus est ipsum saluatorem, & lumen gentiū, & gloriam plebis Dei Israel. Sed Magi primicerii populi gentilis susceperunt ipsum in dominū. Sed apostoli tanquā primicerii, & principes totius ecclesiæ Christi susceperunt ipsum in redemptorem, & glorificatorem. quæ quidem ecclesia fuit congregata ex conuersis de populo gen

tili, & Iudaico: quæ dicitur uerè Israel & semē Abrahæ secundū fidem. Et sic patet qūo & quando, & per quos suscepit Israel puerū suum: prout secundò quęrebatur. Quantum ad tertiū est dicendum, q̄ Deus recordatus misericordiæ suæ multotiens & multis modis locutus est ad patres vet. test. & per diuersa sæcula successiuè locutus est ipsi Abrahā & semini eius Christum promittendo. Nam in prima ætate locutus est ad Adam post lapsum, & postquàm eiecit ipsum de paradiso. Vnde dicit Augustin. in lib. Cur Deus homo: q̄ Deus licēt in puniendo Adam propter inobedientiā fuerit vsus iustitia: tamen recordatus suæ mīæ promisit ipsi mittere filium suum in carnem: qui eum cum tota sua posteritate per carnem suam redimeret: vt si de instanti miseria doleret: tamen de suo suæq; posteritatis remedio iam de lōginquo gauderet &c. Et sic etiam locutus est ad Abel de Christo futuro, & ad Enos qui incepit inuocare nomen dñi: quod quidem nomē nil aliud est, nisi verbum incarnatum: vt frequenter dictum est. Et sic ēt locutus est ad Enoch, qui per fidem Christi futuri placuit Deo, & translatus est in paradisum. Eccl. 44. Item in secundo seculo & ætate locutus est ad Noe, & fecit cum eo pactū fidei post diluuiū, promittendo ipsi Christum Saluatorē mundi per figurā & mysterium arcus fœderis cœlestis, dicens. Et non erunt vltra aquæ diluuij ad delendam vniuersam carnem &c. Arcum meum ponam in nubibus cœli: & erit signum fœderis inter me, & terrā: eritq; arcus meus in nubibus: & videbo illum & recordabor fœderis sempiterni &c. Gene. 9. Per quod mysterium præuidit Noe totum mysterium incarnationis, & nostræ redemptionis. Nam ille arcus qui dicitur Iris, nil aliud est nisi imago solis in profundo nubis roratæ iam quasi digestæ, quæ quidē imago causat tres principales colores præter alios minus principales. s. colorē rubeū & viridē & cæruleum. per qđ fuit significatum: qualiter filius Dei q est imago patris, debebat descēdere de cęlo & poni, & latere in nube humanitatis, & fieri homo: q dr̄ Christus: ī quo est verbum, & caro, & aīa tanquā tres colores. Vnde sicut quando apparet ille arcus fœderis in nube: amplius non timetur tempestas nec diluuium, quia ille arcus videtur sedare oēm tempestatem: ita quādo filius Dei apparuit incarnatus in mūdo, iā amplius nō timui-

A timuibus diluuium dānationis. Et sic Deus respiciēs ad illum arcum recordatur fœderis & pacti: ne amplius inducat diluuium. Ita pariter Deus respiciens Christum incarnatum tanquàm imaginem suam: semper recordatur misericordiæ suæ. Et sic recordatus per merita passionis filij sui figurata per colorem rubeum, liberauit totum genus humanum de diluuio perpetuæ mortis, & seruitutis, & quotidie liberat nos à peccatis respicienda merita passionis Christi filij sui. Et hoc mysterium incarnationis, et redemptionis generis humani præuidit Noe in spiritu per illum arcum fœderis: & etiam p liberationem à diluuio factam per arcam, & sub tali fide Christi futuri redēptoris saluatus est Noe cum suis filiis fidelibus in primo, & secūdo seculo. Item in tertia ætate locutus est,

B Deus ipsi Abraham promittendo filiū suum; saluatorem mundi: cum dixit: Suspice cœlū, & numera stellas si potes: & sic erit semen tuū. Et tūc, quia credidit Abraham saluatorē mundi futurum de suo semine secundum carnē: ideo reputatum est ei ad iustitiā. Ge. 15. Et etiam locutus est Deus ipsi Gen. 22. in sacrificio Isaac: quando dixit, Per memet ipsum iuraui, quia fecisti rem hanc & nō pepercisti filio tuo, pp̄ter me, multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam quæ est in littore maris, & in semine tuo benedicentur omnes gentes. In quibus verbis præuidit. Abraham in spiritu, & credidit ipsum futurum ex sua generatione secundùm carnem: in quo omnes gentes erant benedicendæ, & regenerandæ per fidem baptismalem, & fidei semen Abrahæ secundū repro-

C missionem. Et præuidit etiā totum mysteriū passionis Christi. s. qualiter christus erat crucifigendus in illo loco, & monte: vbi ipse immolauerat arietem. Ideo appellauit nomen loci illius: Dominus videbit. in Hebræo aūt habetur. In loco dominus videbit. q.d. q̄ dn̄s Iesus Christus Deus, & hō videbitur crucifigi in hoc loco. sicut in ueritate completum est: quia in eodem loco crucifixus est Christus: vbi Abraham immolauit illum arietē. Deinde autem Deus locutus est semini eius .i. posteris Abrahæ de Christo p singula secula, & singulas ætates. Nam in eadem tertia ætate locutus est ipsi Isaac promittendo ipsi Christum. Gene. 27. Vnde quādo Iacob uenit ad Isaac coopertis manibus pellibus hœdi simulans fratrem suum Esau: & petiit benedictionē, & osculatus est cum Isaac, &

D sentiens fragrantiam, & odorem vestimētorum, benedicens eum dixit. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni cui benedixit dominus &c. tunc Isaac præuidit in spiritu: qualiter filius Dei debebat fieri homo, & idui, & sumere carnem de genere Iacob: quia iam tūc sensit odorem, & fragrantiam uestimentorum humanitatis Christi: quę fuerunt merita passionis Christi: quibus genus humanum fuit recreatum. Item in eodem tertio sæculo mundi Deus locutus est ipsi Iacob Gen. 28. quando uidit scalam stantem super terram: cuius summitas tangebat cœlum, & Angelos ascendentes, & descendētes per eā, & dominum annixum scalæ dicentem. Ego sum Deus Abraham, & Isaac, ubi facta est ipsi repromissio de Christo futuro. Item iam clarius præuidit Iacob Christum incarnan-

E dū Gen. 32. qn̄ luctatus est cū Angelo in forma viri. Item clarius præuidit in spiritu, & prædixit Iacob mysterium incarnationis, & passionis Christi, & conuersionem gentium Gen. 49. quando dixit. Nō auferetur sceptrū de Iuda: nec dux de fœmore eius donec ueniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium &c. Itē in quarta ætate locutus est Deus ipsi Moysi promittendo Christum: qn̄ Exod. 2. dixit. Ego ostendam omne bonum tibi: & uocabo te nomine tuo. Et miserebor cui voluero &c. Et ponā te in foramine petræ, & protegā te dextera mea donec trāseam: tollamq; manū meam, & videbis posteriora mea &c. Item clarius pmisit Deus filium venturum in carnem, quando dixit Deuter. 19. Propheram suscitabo de medio

F fratrum tuorum similem tui: ponam verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos quęcūq; dixero illi &c. Item in quinta ætate, & sæculo mundi locutus est Deus ipsi Dauid pmittendo ipsi Christum in carnem: qn̄ dixit ipsi 2. Regū. 7. Cum dormieris cum patrib⁹ tuis suscitabo semen tuum post te: quod egredietur de utero tuo: & firmabo regnum eius: ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam tronum regni eius vsque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium &c. Item hoc idem patet psalm. 88. & 131. Idem in eadem ætate Deus locutus est Isaiæ promittendo Christum, dicens cap. 7. Ecce virgo cōcipiet, & pariter filium, & uocabitur nomen eius Emanuel & cætera. Item capit. 9. Paruulus natus est nobis

A & filius datus est nobis: & factus est principatus super humerum eius: & vocabitur nomẽ eius admirabilis: Deus fortis: princeps pacis: pater futuri sæculi &c. Hoc idẽ patet per totũ discursum Isaiæ. Item Hieremiæ 31. Nouum creauit dominus super terram: fœmina circundabit uirum &c. Item capit. 33. Germinare faciam Dauid germen iustum, & faciet iudicium, & iustitiam in terra, & saluabitur Iuda & Hierusalem, & hoc est nomen quo uocabunt eum. Dominus iustus noster &c. Item Ezechiel. 36. Cum sanctificatus fuero in uobis effundam super vos aquam mũdã, & mundabimini ab omnibus inquinamentis &c. In sexta autem ætate locutus est dominus per Angelum Gabrielem ipsi Danieli, dicens. Septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ sunt super populum tuũ: & super urbẽ sanctam tuam, ut consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & inducatur iustitia sempiterna,

B & impleatur uisio, & prophetia, & ungatur sanctus sanctorum &c. Item in eadem sexta ætate promisit Deus ipsi Aggæo mittere filium suum in illud secundum, & vltimum tẽplum, dicens. Adhuc modicum est: & ego commouebo cœlum, & terrã, & mare, & aridã, & mouebo omnes gentes. Et veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domũ istam gloria: dicit dominus magna erit gloria domus istius nouissimæ plusquàm primæ &c. Item Zacar. 2. Lauda & lætare filia Sion. quia ecce ego venio, & habitabo i medio tui. Et applicabuntur gentes multæ ad dominum in die illa: erunt mihi in populum &c. Item cap. 9. Ecce rex tuus uenit iustus, &

C saluator: ipse pauper sedens super asinam, & super pullum filium asinæ &c. Item ultimò in eadem sexta ætate locutus est dominus Malachię. 3. dicens. Ecce ego mitto Angelũ meum, & præparabit viam ante faciẽ meã, & statim veniet ad templum sanctum suum dominator quem vos quæritis, & Angelus testamenti, quem vos uultis &c. Quæ quidem prophetia simul cum prophetia Aggæi fuit impleta: quando virgo Maria præsentauit Christum filiũ suũ Simeoni in templo. Quia tunc suscepit Israel puerum suũ: sicut Deus locutus fuerat ad patres nostros: & promiserat ipsi Abrahã & semini eius successiuè p secula & ætates. Et sic patet quo, qñ, & ad quos patres locutus est dñs in testamẽto vet. promittẽdo Christum venturũ: & quo hoc pmisit ipsi Abraham & semini eius in secula. Et

D ideo dixit uirgo Maria concludendo canticum suum, quòd ipsa magnificat dominum agendo gratias: quia iam suscepit Israel puerum suum recordatus misericordiæ suæ: Sicut locutus est ad patres nostros Abrahã, & semini eius in secula. Vnde notandum quòd Deus dupliciter fuit recordatus misericordiæ suæ. i. ad modum recordantis se habuit. Primò promittendo filium suum in carnem ad saluandum populum: sicut dicit Aug. lib. Cur Deus homo: quia desperaret Adam, & sui successores, misertus dominus promisit filium suũ in carnem. Secundò fuit dñs recordatus misericordiæ suæ mittendo ipsum sicut promisit. Et ideo ly recordatus misericordiæ suæ post dupliciter ordinari. Vno modo cum ly sicut locutus est, vt sit sẽsus: q iam suscepit Israel puerum suum, sicut dominus recordatus quõdam misericordię suę locutus est ad patres nostros. Secũdò modo ly recordatus misericordiæ suæ: põt facere orationem per se p uerbũ substantiuũ subintellectum referendo ad tempus missionis: vt sit sensus, q iam suscepit Israel puerũ suũ: eõ q Deus in hac septima ætate recordatus est misericordiæ suæ mittendo filium suum: sicut quõdã locutus est ad patres nostros &c. Item est aduertendum: q ly Abraham est datiui casus indeclinabiliter: sicut hoc nomen Abrahã frequenter ponitur indeclinabiliter per omnes casus: sicut ibi. Deus Abrahã Deus Iacob &c. Item psal. 104. Semen Abrahã serui eius, & filij Iacob electi eius. & ideo ly Abrahã, & semini eius regitur ab illo verbo locutus est, iterum repetito, referendo ad diuersa: vt sit sensus. sicut Deus locutus est

E ad patres nostros primæ, & secũdæ ætatis. s. Adam & Noe. & sicut locutus est ipsi Abrahã, & semini eius. Iterum est aduertendũ: q ly in sæcula: dupliciter potest ordinari. Primò cum ly recordatus misericordiæ suæ, & tunc est idem quod in æternũ: vt sit sensus: Deus recordatus misericordiæ suę in secula: .i. in ęternũ quia i ęternũ mĩa eius. Alio mõ potest ordinari cum ly locutus est. & tunc idem est qđ per secula. i. per singula secula, & ætates. s. Israel suscepit puerum suum sicut Deus recordatus mię suæ locutus est quondã p singula secula ad pres nostros, & locutus est per singula secula successiuè Abraham, & semini eius. Nã in primo sæculo, & ętate mundi locutus est ad Adam, & secũdo seculo

A culo ad Noe: & in tertio sæculo locutus est ipsi Abrahã: & sic successiuè semini eius. Nã in quartò sæculo locutus est ipsi Moysi. Et in quinto ipsi Dauid, & Isaac, & Hieremiæ, & Ezechielis & cæteris. Et in sexto locutus est Danieli & Aggæo, & Zachariæ, & Malachiæ. Sed in septimo sæculo Deus adimpleuit quod promiserat omnibus supradictis: quia misit filium suum in carnẽ. Et sic Israel suscepit puerum suum Iesum: sicut Deus recordatus misericordiæ suæ omnibus supradictis per singula sæcula promisit. Et in hoc cõcluditur psalterium dacachordum, & canticum nouum virginis Mariæ. Quod quidẽ canticum bene merito dicitur psalteriũ decachordum propter eius concordiam, & ꝓportionatam harmoniam, & melodiam. Nã nullum canticum reperitur in sacra scriptu-
B ra cum tanta harmonia, & proportione artizatum. Habet.n.decem chordas: quarũ nulla discrepat ab alia: imo prima concordat cũ vltima. & econuerso: & semper media cõcordat cum præcedente, & subsequente. Et uita eius non in rebus mundanis sed in Deo salutari suo exultans in vniuersali salute, & redemptione. Item Maria exultauit in Deo salutari suo: eò ꝙ dominus respexit humilitatem eius, faciendo ipsam matrem suam. Et quia fecit ipsam matrem suam: ideo dicunt eam beatam omnes generationes: imo ideo dicunt eam beatam omnes generationes: eò ꝙ dominus qui potens est, & nomen eius sanctum, fecit ei magna.i.quia magnificauit eã magis priuilegiis: & supradictis duodecim dignitatibus eam super oẽs alias puras creaturas dignificauit. Item quia Deus potens
C est, & sanctum nomen eius: ideo non solum extendit potentiam, & misericordiam suam ad matrẽ suam, sed etiam misericordiam eius successiuè processit à progenie in progenies, & profuit, & subuenit omnibus timentibus, & credentibus eũ. Et sic inquantũ Deus est sanctus, vsus est mia cum omnibus timẽtibus eũ. Sed inquãtũ potẽs, fecit potentiam in brachio suo, quod est verbũ incarnatũ, & filius eius, cõtra oẽs superbos, & obstinatos, cum quibus nõ est usus mia, sed potentia, & iustitia: quia dispersit oẽs Dæmones, & Iudæos, & obstinatos superbos de superba mẽte, & mala intẽtione cordis sui. Nã deposuit oẽs supradictos potẽtes de sede ꝑtatis ĩ qua sedebãt, & exaltauit humiles, & obedientes & fideles. Nam loco Dæmonum exaltauit homines iustos in sedes eorum. Et loco scribarum, & pharisæorũ, & sacerdotum exaltauit Apostolos, & omnes Christianos in sacerdotium, & intelligentiã legis. Et loco Tyrannorum exaltauit Christianos reges, & Imperatores. Itẽ esurientes gentiles ad fidem cõuersos impleuit bonis gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro, sed Iudæos diuites in lege, & prophetis reputatos dimisit inanes, & uacuos, & priuauit bonis supradictis. Sed quia omnia ista fecit Christus in suo aduentu, qui est brachium Dei, ideo Israel suscepit puerũ suum Iesum, qui fecit omnia supradicta. Et ideo Israel suscepit eum, eò ꝙ ipsi Israel fuerat promissus: sicut Deus recordatus est misericordiæ suę locutus est quondam ad patres nostros in prima, & secunda ætate. & postea locutus est ipsi Abrahã, & semini eius in sæ-
E cula.i.per singulas ætates, & sæcula successiuè, eò modo quo dictum est.

Et sic explicitum est canticũ virginis Marię cum eius expositione.

Præfatio in Canticum Zachariæ.

Consummata autem, & cõpleta expositione cãtici virginis Marię, rursus fui rogatus à quibusdã sacerdotibus filiis meis, ut post tãtũ laborẽ assũptũ non omitterem cætera tria cantica euangelica: puta canticũ Zacharię, & Simeonis. & Angelorum. Et ideo deuotioni eorum satisfacere cupiens in expositione supradictorum cãticorum breuiter me expediam. Ad quorum generalem intelligentiam est notandum, quòd licẽt cantica utriusque testa-
F menti fuerint facta semper ad laudem Dei agendo gratias pro aliquibus beneficiis receptis, tamen est differentia inter cantica noui testamenti, & veteris. Nam cantica ueteris testamenti semper fuerunt facta agendo gratias pro aliquibus bonis temporalibus tunc receptis, sed prout figurabãt, & significabant futura beneficia nostræ redemptionis conferenda in nouo testamento per aduentum Christi, quia aliter illa cantica nõ pertinerent ad sacram scripturam sicut pluries dictum est. Sed cantica euangelica non sunt facta pro beneficiis temporalibus, sed pro beneficiis spiritualibus, ꝑ illa beneficia temporalia veteris testamẽti figuratis. Quę quidem beneficia spiritualia recepimus in

A aduentu Christi. Et sic cantica euangelica sunt gratiarũ actiones: eò quòd iam recepimus beneficia nostræ redemptionis quæ in veteri testamento fuerũt promissa, & desiderata, & figurata, & uaticinata de futuro. Et ideo cantica euangelica sunt potiora, & digniora: quàm legalia & prophetica. Quia potior est possessio: quam spes. Et potior finis, quàm ea quæ sunt ad finem. Sed quia sicut incarnatio, & natiuitatis Christi fuit finis legis veteris: ita fuit principium nostræ redemptionis: ideo in incarnatione, & natiuitate Christi facta sunt quatuor cantica per quatuor dignas, & autenticas psonas, & hoc successiuè, agendo gratias pro aduentu Christi nostræ redemptionis, & salutis autoris.

Quorum primum cantauit virgo Maria in domo Elisabeth paulopost incarnationẽ,
B dicens Magnificat anima mea dominum. De quo supradicta expositio facta est. Secundùm canticum cantauit Zacharias in tertio mense ab incarnatione Christi in natiuitate Ioannis Baptistæ præcursoris eiusdem Christi, dicens. Benedictus dominus Deus Israel &c. Tertium cantarunt Angeli in die, & hora natiuitatis eiusdem saluatoris, dicentes Gloria in altissimis Deo. &c. Quartum tandem canticum cantauit Simeon iustus quadragesimo die post natiuitatem Christi: quãdo fuit in templo præsentatus: dicens. Nunc dimittis seruum tuum &c. Sed quia canticũ uirginis superius fuit expositum: ideo cætera tria cantica superno suffragãte præsidio sunt nobis breuiter differẽda. Est verum: quòd licèt canticum Angelorum sit tertium in ordine temporis. & scripturæ euangelicę: tamen
C erit vltimum in ordine expositionis. Iõ primò ad expositionem cãtici Zachariæ est accedendum.

Benedictus dominus Deus Israel &c.

B Ad intellectum, & argumentum huius cantici est notandũ: prout scribitur Luc. 1. ꝙ circa tẽp. incarnationis Christi inter fideles illius tẽporis: in quibus manserat uera fides, & spes Israel, & Abrahæ de Xp̃o futuro, & mysterio nostræ redẽptionis: fuit vnus Zacharias vir Elisabet vnus de 24. sacerdotibus electis, qui secundum uices suas, & hebdomadas ministrabãt in templo. Et ideo cũ iste Zacharias vir sanctus & iustus videret sceptrum de Iuda esse ablatum: & regnum Iudæorum in potestate Herodis viri alienigenæ, & Tyrãni: qui multis modis affligebat populũ, & videret populũ Iudeorum deprauatũ per falsam doctrinã & fermentum scribarum, & pharisæorũ: q iam deprauauerant, & corruperant scripturam legis, & ꝓphetarum falso modo, & ad suum lucrum glosando: & uideret instare tempora aduentus Messiæ: eò quòd iam erãt completæ. 62. hebdomadæ Dan. prophetę: in quarum fine promissus Christus debebat venire: Hinc est ꝙ diebus ac noctibus Deũ orabat: vt Deus mitteret Christum filium suum ad liberandum genus humanum de seruitute peccati, & ad liberandum illum populum ab errore scribarum, & pharisæorũ, & hæreticorum, & de manu Herodis Tyranni; ut omnes liberè, & rectè possent Deo seruire in iustitia, & veritate, & sanctitate secundum verum intellectum sacræ scripturæ. E

Sed factum est cùm Zacharias fungeretur officio sacerdotali in templo secundum uicem suam, quadam die apparuit ipsi Angelus Gabriel stãs à dextris altaris incensi: qui dixit ipsi. Nõ timeas Zacharia: quoniã exaudita est deprecatio tua: de acceleratione aduentus Christi supple. Vnde Elisabeth uxor tua pariet tibi filium, & uocabis nomẽ eius Ioannem. Et erit gaudium tibi, & exultatio: Et multi in natiuitate eius gaudebunt: eò ꝙ ipse erit præcursor Christi: quem totus mũdus desiderat supple. Vnde iste puer spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ: & multos filiorum Israel conuertet ad dominum Deum ipsorum. Et ipse pręibit tã quam præcursor ante illum, idest Christum in spiritu, & virtute Heliæ, vt conuertat cor F da patrum in filios, & incredulos deprauatos per scribas, & pharisęos cõuertat ad prudentiam, & veram intelligentiam iustorum parare, idest ad parandum domino plebem perfectam: quia præparabit chorda eorũ vt recipiant Christum. & legem iustitiæ eius, & euãgelicæ veritatis &c. Sed qa Zacharias dubitauit in uerbis Angeli: ideo mansit mutus nõ loquẽs usquequò uerba Angeli fuerũt impleta vt patet Luc. 1. Et iõ postquã Elisabeth cõcepit Ioannẽ Baptistam, in mense sexto idem Angelus Gabriel missus à Deo nunciauit Mariæ uirgini incarnationẽ filii Dei ex eadem dando ipsi exemplũ de Elisabeth, quæ conceperat filium in senectute sua. Vnde postquàm uirgo Maria concepit filiũ Dei illico

A illico exurgens abiit cum festinati one à Nazaret in Iudæam: & ingressa domum Zachariæ salutauit Elisabeth: & mansit cum ea tribus mensibus vsque ad natiuitatem Ioannis Baptistæ. Quem suscepit virgo Maria in manibus: & interrogauit Zachariam quem vellet vocari eum: qui accepto pugilari scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius. Et tunc apertū est os Zachariæ. Et plenus spiritu sancto: prout Christus existens in utero uirginis inspirauit in eum: agens Deo gratias cantauit hoc canticum, dicens: Benedictus dominus Deus Israel. In quo quidem cantico duo principaliter facit. Nam primò agit gratias: quia iam uenit Christus ad complendum omnia promissa patriarcharum, & prophetarum. Secundò dirigit verba ad puerum natum: commendando ipsum de officio præcursoris: quia erat præcursor Christi. Secundum ibi. Tu puer propheta altissimi &c. Ad intellectum ergo primæ partis est notandum, quòd tota sacra scriptura legis, & prophetarum frequēter appellatur testamentum Dei. cuius ratio est. Nam testamentum dicitur à testando: quòd idem est quod affirmare. Et ideo vtriusque uiris professores dispositionem omnium bonorum confirmatam per mortem testatoris appellant testamentum. Vnde diffinientes testamentum dicunt. quòd testamentum est vltima voluntas testatoris, id est dispositio omnium bonorum per vltimam uoluntatē testatoris confirmata. Vltimam autem uoluntatem appellat illam quæ per mortem finitur, & confirmatur. Et ideo nunquàm dispositio testamenti est valida nec confirmata nisi per mortem testatoris: eò quod per totum tempus ante testator potuit mutare voluntatem: & per consequens dispositionem suorum bonorum. & ideo hæres non recipit hæreditatem: nisi post mortem testatoris. Et ideo illa dispositio omnium bonorum, quæ facta est per magnum tempus per testatorem, non dicitur donatio nec concessio: sed quædam sponsatio, & promissio: quę non sortitur effectum: nisi per mortem testatoris. Ex quibus omnibus patet, quòd tota scriptura legis, & prophetarū ante aduentum Christi non propriè poterat dici testamentum respectu illius populi sed sola dispositio testamenti inquantum promittebatur eis Christus in carnem uenturus: qui eos de seruitute peccati debebat liberare: & bona spiritualia gratiæ, & gloriæ D in hæreditatem conferre. Sed respectu Dei semper dictum est testamentum: inquantū uoluntas Dei semper fuit, & est firma, & immutabilis. Sed respectu illorum fidelium, & nostri nunquàm fuit uerum testamentum: usque quo per Christum, & eius mortem fuit confirmatum. Vnde Christus Deus, qui olim illud testamentum disposuerat per promissiones factas patriarchis, & ꝓphetis: postea ueniens in carnem confirmauit per suā mortem, & passionem. Et ideo tunc omnes fideles ueteris testamenti simul nobiscum receperūt repromissiones. ut inquit Apostolus ad Hebræo. 11. Et sic patet qualiter testamētum nouum nil aliud est: nisi confirmatio ueteris testamenti facta per Christum in sua incarnatione, & conuersione, & morte, & resurrectione, & ascensione. Et ideo tota scriptura utriusq; legis non est nisi unum testamentum. s. ante aduentum Christi dispositum: & per aduentum Christi cōfirmatum: quia tota sacra scriptura ueteris legis nil aliud fuit: nisi quædam dispositio te. Ideo dicitur ps. 88. Disposui testamentū electis meis. Sed tota scriptura nouæ legis nil aliud est nisi confirmatio ueteris facta per mortē Christi. Ideo dixit saluator: Hic calix nouum testamētum est in meo sanguine. i. per meum sanguinem nouiter cōfirmatum. 1. ad Cor. 11. Et ideo hæc est causa quare patriarchæ, & prophetæ, & ommes fideles ueter. te. cum tanto affectu desiderabant aduentum Christi. i. ut ueniret ad confirmandum testamentum suum: & ut reciperent promissiones faciendas de beneficio redemptionis. Et hęc est causa quare uirgo Maria, & Zacharias, & F Simeon cantarunt cantica noua agendo gratias in conceptione, & natiuitate Christi: eò ꝙ per Christum totum testamentum vetus in breui erat confirmandum: imo iam incipiebat confirmari. Et ideo est uidendum quę sunt illa bona inveteri testamento promissa, & in nouo testamēto per Christum confirmata, & completa ꝓ quibus Zacharias agit gratias in hoc cantico. Ad quod dicitur. ꝙ primò Christus promisit venire in carnem advisitandum plebem suam, & oues suas. ut patet Ezech. 34. Secundò promisit redimere populum suum. vt patet psalmo. 139. Tertiò ꝓmisit exaltare regnum Dauid spirituale, de ipso carnem assumendo. vt patet. 2. Reg. 7. & 28. & psal. 88. & Eze. 34. Sed talis promissio

A prius facta fuerat ipsi Abrahæ. Et ideo Zacharias in hoc cantico agit gratias: quia omnes illas promissiones puta esse completas postquàm mysterium incarnationis erat factũ: eò quòd Christus in carne assumpta omnia illa erat in breui completurus. Et ideo dicit.

Benedictus dominus Deus Israel quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ.

Quasi dicat. quia iã visitauit nos per suam præsentiam, & prædicationẽ, & miraculorũ operationẽ. Et iã fecit redẽptionẽ plebis suæ per suam mortẽ, & passionem.

Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui.

Sicut locutus est per os sanctorum: qui à sæculo sunt prophetarum eius.

Salutem ex inimicis nostris: & de manu omniũ qui oderunt nos.

B *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris: & memorari testamenti sui sancti.*

Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrẽ nostrum: daturum se nobis.

Vt sine timore de manu inimicorum nostrorũ liberati seruiamus illi.

In sanctitate, & iustitia corã ipso. oib. dieb. nostris.

Et iam erexit cornu. i. regnum salutis nostræ in domo Dauid pueri sui, de virgine Maria carnem assumendo, per quod mysterium exaltauit domum Dauid: eò quòd virgo Maria erat de domo Dauid. Et exaltauit humanam naturam inquantum dignatus est nostram naturam assumere. Et ideo in domo Dauid exaltauit, & erexit cornu, id est victoriam nostræ salutis. Nam humanam naturam, quæ per peccatum ipsius Adam erat prostrata: Christus erexit ipsam assumen-
C do, & post mortem, & passionem in ea resurgedo. Quatuor ergo modis erexit humanam naturam prostratam. Vno modo ipsam personaliter assumendo per incarnationem. Secundò modo ipsam liberando per mortem, & passionem. Tertiò ipsam glorificando per resurrectionem. Quartò in cœlo inter Angelos collocando per suam ascensionem. Et totum hoc fecit Christus sicut quondam locutus est, id est promisit per os sanctorum prophetarum eius: qui à sæculo, & in principio mundi sunt: id est hoc fecit ut impleret, & verificaret promissiones, quæ factæ sunt eis à sæculo, & principio mundi, discurrendo per omnia sæcula, & ætates. Nam in primo sæculo, & ætate Christus redemptor fuit promissus ipsi Adam, & Abel, & Enos, & Enoch. Et D
in secunda ætate fuit promissus ipsi Noe. Et in tertia ipsi Abraham, & Isaac, & Iacob. Et in quarta ipsi Moysi, & Iosue. Et in quinta ipsi Dauid, & in omnibus prophetis primi tẽpli. Et in sexto sæculo, & ætate fuit promissus ipsi Danieli, & Aggæo cum prophetis secundi templi. prout dictum est in cantico virginis. Et ideo Christus venit in carnem, & visitauit nos per incarnationem: & fecit redemptionem plebis suæ per mortem, & passionem. Et erexit cornu salutis nostræ per resurrectionem, & ascensionem: sicut locutus est, & promisit per os sanctorum prophetarum, & patriarcharum eius, qui sũt & fuerunt à sæculo, & mundi principio per omnia sæcula, & per omnes ætates usque ad Christum. Vnde consecuti sumus salutem per Christum ex inimicis nostris: id est saluauit, & liberauit nos ex inimicis nostris E
Diabolis: & de manu infidelium qui oderunt nos: & hoc per mortem & passionem, & per ecclesiastica sacramenta & per prædicationem Apostolorum. Item Christus iam uisitauit nos, & uenit ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, id est uenit ad liberandum eos de limbo inferni: sicut locutus est, & promisit per os sanctorum prophetarũ eius, & maxime Zachariæ nono: qui dixit. Tu uero in sanguine testamenti tui eduxisti uinctos de lacu, vbi non erat aqua. Item Christus dignatus est memorari testamenti, id est promissi, & pacti sui sancti ueniendo in carnem: sicut locutus est, & promisit ipsi Dauid psal mo octuagesimooctauo dicens: In æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam F
in sæculum semen eius, & tronum eius sicut dies cœli. Neque profanabo testamentum meum. Et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita: & cætera. Item Christus non solum impleuit testamentum, & promissionem factam ipsi Dauid, & omnibus prophetis ueniendo in carnem: sed memoratus, & recordatus promissionis, & testamenti sui sancti: adimpleuit iusiurandum, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum Genesis vigesimosecundo: quando sub iureiurando promisit Deus daturum se nobis in carnem ad redimendum nos per mortem, & passionem per figuram sacrificii ipsius Isaac: & per immolatio-

A lationem illius arietis, vbi dixit dominus. Per memetipsum iuraui: quia fecisti rem hanc, multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & cætera. Et in semine tuo benedicentur omnes gentes. Et semen tuum, scilicet Christus, possidebit portas inimicorum suorum, id est expoliabit infernum eius portas æreas confringendo. Et eiecto principe huius mundi foras subiiciet, & possidebit populum gētilem. Et ideo subdit Zacharias, dicens. Dominus Iesus adimpleuit iusiurandum: quod iurauit ad Abraham patrem nostrum veniendo in carnem: & per mortem & passionem nos liberando: vt liberati de manu diabolorum: & infidelium inimicorum nostrorum, liberè, & sine timore seruili seruiamus illi in sanctitate, & iustitia in lege euangelica, quę sanctificat, & iu-
B stificat hominem: quæ quidem lex euangelica data per Christum dicitur lex libertatis amore futuræ beatitudinis: & non dicitur lex seruitutis formidine pœnæ temporalis: sicut lex Moysi: nec onerosa iugo cæremoniarum sicut illa. Item lex euangelica dicitur lex iustitię: quia iustificat per fidem articulorum. & per charitatem, & obseruantiam præceptorum: non solùm in effectu: sed etiam in affectu. Et dicitur lex sanctitatis: quia sanctificat per gratiam sacramentorum. Et ideo dicit: Et in sanctitate, & iustitia seruiamus illi omnibus diebus nostris: eò quòd lex vetus, sub qua in timore seruiebamus, non de se sanctificabat: nec iustificabat nisi per solam fidem Christi futuri prout frequenter dictum est.

Nota etiam, quòd tota ista constructio,
C & sententia potest dependere ab illo versu: scilicet. Sicut locutus est per os sanctorum & cætera. vt sit sensus. Benedictus dominus Deus Israel: quia uisitauit, & fecit redemptionem plebis suæ. Et erexit cornu salutis nostræ & cætera. sicut locutus est, id est sicut promisit per os sanctorum prophetarum eius. Nam ipse locutus est, id est loquendo promisit salutē ex inimicis nostris, id est promisit mittere saluatorem: qui saluaret, & liberaret nos de inimicis nostris tam diabolis quàm infidelibus: & de manu, & potestate omnium inimicorum qui oderunt nos. Et hoc locutus est, & promisit per Samuelem: & Natan: & per ipsum Dauid psalmo octuagesimooctauo. dicens. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum: manus.n. mea auxiliabitur ei & bra- D
chium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo: & filius iniquitatis .i. diabolus non apponet nocere ei. Et concidam à facie eius inimicos eius. & odientes eum in fugam conuertam. Item iam Christus visitauit plebem suam: & venit ad faciendam misericordiam cum patribus nostris: sicut locutus est, & promisit in eodem psalmo dicens. Misericordias domini in æternum cantabo. Quoniam dixisti in æternum misericordia ædificabitur in cœlis, & præparabitur misericordia tua in eis &c. Item iā Christus erexit cornu salutis nostræ assumendo carnem de domo Dauid: sicut locutus est in eodem psalmo. dicens. Disposui testamentum electis meis: iuraui Dauid seruo meo: vsque in æternum præparabo semen tuum &c. Item infra. Et veritas mea, & misericordia mea cū E
ipso: & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Item iam memoratus, & recordatus est testamenti sui sancti veniendo in carnem: sicut locutus est, & promisit memoria testamenti sui: dicens in eodem psalmo. Neq; profanabo testamentum meum: & quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita. Item, In æternum seruabo illi misericordiā meā, & testamentum meum fidele ipsi. Item iam adimpleuit iusiurādum: quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis in carnem: sicut locutus est, & promisit ipsi. Genesis vigesimosecundo. Item iam venit Christus, & liberauit nos de iugo legis, & de falso fermento Scribarum, & Pharisæorum: & dedit nobis legem euangelicam quæ est lex libertatis, & sanctitatis & iustitiæ: vt de manu inimicorum nostrorum nō solùm F
dæmonum: sed etiam Scribarū, & Pharisęorum qui corruperunt legem: & de manu infidelium liberati seruiamus illi in sanctitate, & iustitia. Et hoc fecit Christus: sicut locutus est, & promisit Isaię secundo. Quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Item Hieremiæ trigesimoprimo. Dabo legem meam in cordibus eorum: & in visceribus eorum scribam eam. Item Malachię 3. Erunt offerentes domino sacrificia in iustitia & placebit domino sacrificium Iuda & Hierusalem &c. propter omnia autē quæ dicta sunt in hac prima parte, est aduertendum, ꝙ virgo Maria, & Zacarias, & Simeon, & etiam angeli in quatuor canticis euangelicis tenent medium inter prophetas, & euan-

A gelistas. Nam prophetæ pdixerunt de Christo, & ecclesia omnia quæ erant mere futura. Et Apostoli, & Euangelistę scripserunt & prædicarunt ea, quæ iam erant facta, & cõpleta. Sed supradicti quatuor cantarunt de Christo, & ecclesia ea, quæ partim erant facta, scilicet mysterium incarnationis, & partim incepta: sed nondum completa. sicut mysterium nostræ redemptionis. Nam Christus à primò instanti suæ incarnationis incepit nostram redemptionem in proposito, & affectu: pro nobis patrem orando: & etiã in effectu: quia illico mouit matrem vt iret ad visitandam Elisabeth: ut sanctificaret Ioan. Baptistam. Et sic respectu Christi vnicus fuit actus non interpollatus nostræ redemptionis à primo instanti incarnationis vsq; ad ascensionem inclusiuè. vt dictum est supra psalm. 29. Et hæc est causa: quare virgo

B Maria in suo cantico: & Zacharias in isto iã prædicant futuram redemptionem per verba de præterito: non solùm propter certitudinẽ prophetiæ: sicut faciebãt prophetæ: sed etiã quia mysterium nostræ redẽptionis iã erat inceptum, & de propinquo cõplendum. Et ideo dicit virgo Maria. Fecit potentiã in brachio suo &c. Et dicit Zacharias. Quia visitauit, & fecit redemptionem &c. Et Simeon dicit. Quia viderunt oculi mei salutare tuũ &c. Et Angeli dixerunt. Gloria in altissimis Deo. Et in terra pax hominibus &c. Eò q mysterium nostræ redemptionis licèt nondum esset completum: tamen iam erat inceptum. Nam qui incepit: plusquàm dimidiũ habet: vt inquit Philosophus, & Horatius. Et ideo isti quatuor loquũtur per verba de

C præterito: quia partim sunt euangelistæ, & partim prophetæ. vt patet intuenti.

Et tu puer propheta altissimi uocaberis. Praibis enim ante faciem domini: parare uias eius.

Ad dandam scientiam salutis plebi eius: in remissionem peccatorum eorum.

Per viscera misericordiæ Dei nostri: in quibus visitauit nos oriens ex alto.

Illuminare his qui in tenebris, & umbra mortis sedẽt: ad dirigẽdos pedes nostros in uiã pacis.

Hæc est secunda pars principalis huius cãtici: in qua commendat puerum nouiter natum. s. Ioannem Baptistam, in dignitate officii præcursoris. vnde postquàm in prima parte egit gratias de bñficio incarnationis, benedicẽdo Christum Deum incarnatum existentem in vtero virginis Mariæ: nunc conuertit & dirigit verba sua ad Ioannem nouiter natum: quem virgo Maria tenebat in vlnis suis. Et sic postquam superius prædixit Christum fore mundi saluatorem, & redemptorem: hic prædicit Ioannem Baptistam fore Christi præcursorem. D

Ad cuius intellectum est aduertendũ, q Zacharias ex duplici respectu, & notitia loquitur verba sequẽtia in cõmendationem pueri. Nam primò hoc habuerat ex reuelatione Angeli Gabrielis stantis à dextris altaris incensi: qui ipsi reuelauerat conceptionem, & natiuitatem, & sanctitatẽ, & officium Ioannis: quando ipsi dixit: vxor tua Elisabeth pariet tibi filium &c. Item dixit vltra quò ad officium suum. Multos filiorum Israel conuertet ad dominum Deum ipsorum. Et ipse præcedet ante illũ in spiritu, & virtute Heliæ: vt conuertat corda patrũ in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum parare domino plebem perfectã. quasi diceret. q sicut Helias tanq̃ pręcursor præcedet Christũ in secundo aduentu ad conuertendos incredulos ad Christum: Ita Ioannes Baptista tanq̃ præcursor præcedet eundem Christũ saluatorem in primo aduentu, dirigendo chorda hoium ad Christum recipiendum &c. Sed quia pro tunc dubitauit Zacharias non credens verbis angeli: ideo factus est mutus nõ valens loqui usq; ad circũcisionem pueri. Et ideo tunc data sibi facultate loquendi: manifestauit reuelationem sibi facta de sanctitate & officio pueri, dicens. Tu puer ꝓpheta altissimi vocaberis &c. Secunda autem causa huius prophetiæ fuit noua repletio spiritus sancti. Nam licèt angelus ipsi illa ante reuelasset, tamen non potuit tunc capere illud mysterium. Sed cum virgo Maria teneret puerũ in manibus loquens ipsi Zachariæ petendo quem vellet vocare eum: tunc Christus immisit spm̃ propheticũ in Zachariam p vocẽ virginis Mariæ. Et sic Zacharias repletus spiritus sctõ intellexit distinctè reuelationẽ factam ante sibi ab angelo. Et iõ prophetando officiũ præcursoris, dicit. O puer tu vocaberis propheta Christi saluatoris altissimi. Et nõ solùm propheta, sed plusquã ꝓpheta. Nã quem alii prophetæ de lõginquo prędixerũt venturum: tu digito ostendes venisse, dicẽs. Ecce agnus Dei. Et prædicabis ipsum de propinquo venturum ad baptismum, & legem euangelicam daturum. Item eris præcursor E F

A altissimi. enim pro quia preibis ante dominum Iesum Christum parare, idest ad parandum uias eius. Vnde nota ꝙ Ioannes Baptista multipliciter præiuit ante Christum. Nā primò præiuit ante conceptionem, & natiuitatem, & præiuit ante ipsum tanquā precursor ad pœnitentiam faciendam, & prædicationē, & ad Baptismū, & mortem, & prænunciauit ipsum in limbo patrū, & sic etiā multipliciter parauit vias eius .i. præparauit corda hominū ad sequendū vias Christi, & ad sequendū Christum in omnibus viis suis: vnde sicut Christus dux, & caput, & legifer noster per multas vias duxit nos in gloriā suam .s. per viam pnīæ, & baptismi & obseruātiæ legis euangelicæ, & per uiam persecutionis vsque ad mortem & passionem: ita Ioannes fuit Christi præcursor & nūcius in omnibus B illis uiis, & per omnes illas vias direxit corda hominum illius temporis, ut reciperent Christū: vt patet Mat. 3. & Marci. 1. & Luc. 3. & Ioan. 1. Nam primò præparauit, & direxit corda hominum ad Christum per viā pœnitentiæ: quia in tertio anno ingressus est desertum, & fuit ibi vsq; ad 29. annum. Itē inde egressus venit in regionē Iordanis prædicans baptismū pœnitētiæ, & sic dirigebat homines in Christum per uiā baptismi. q quidem babtismus licèt non tolleret pc̄m: tamen disponebat hoīes ad baptismum Christi, qui verè tollit pc̄m. Itē præparauit corda hominū ad legē Christi suscipiendam: qn̄ dixit turbis: qui habet duas tunicas det vnā non habenti. Et qui habet escas similiter faciat. Item quando dicebat militibus. Neminem concuciatis: estote contenti stipendiis C uestris. Item publicanis: nil aliud amplius q̄ constitutum est uobis faciatis &c. Item parauit uiam dn̄i ad persecutionem, & mortē suscipiendam: quia propter ueritatem p̄dicā dā ab Herode caput eius abscisum est, & sic etiam præparauit viam Christi ad limbum: q̄a aduentū eius ad liberandos patres in limbo prænunciauit. Et sic in omnibus præiuit ante faciem domini parare uias eius. Quas quidē uias Xp̄i præparauit ad dandū, & cōferendā scientiā salutis plebi Christi: in remissionem pc̄orū eorum: quia prædicauit Baptismū pœnitentiæ in remissionē pc̄tōrū, dicēs: pœnitentiā agite: & appropinquabit in uos regnū cęlorū: & ueniebāt hoīes ad Ioab nō cōfitētes pc̄tā sua: & baptizabātur ab eo ut patet Marci. 1. Vnde licèt baptismus, & pœnitentia, & doctrina Ioannis non cōferrent D per salutē, & grām: tn̄ dirigebant in scientiā salutis euāgelicā, & in baptismū, & sacramenta euangelica: quæ conferunt per se salutē, & gratiā, & remissionem peccatorum. Et ideo omnia quæ faciebat Ioannes: anteq̄ Christus baptizaretur: se habebant ad legē euangelicam, & ecclesiastica sacramenta per Christum instituta tanq̄ uia in terminū, & depositio ad formam, & sic præparabant corda hominum ad formam perfectionem suscipiendam ab eis, & dandam per Christum. Sed quia omnia ista dedit nobis Christus p uiscera misericordiæ suæ, & merita passionis eius: ideo subdit: ꝙ Christus dedit plebi suæ remissionem peccatorum eorum, non p aurum nec argentum: sed per uiscera misericordiæ suæ dando proprium sanguinem in prætiū, & offerendo se pro nobis ad mortē i cruce. in quibus uisceribus misericordiæ Chri- E stus oriens ab æterno ex alto sinu patris uisitauit nos ex tempore carnē assumendo uisitauit enim nos incarnatus, & nostra humanitate indutus: & nobis posset familiariter loqui: & legē euangelicā dare, & uita, & exēplo docere: illuminare .i. ad illuminandum, & lumen præbere his qui in tenebris & umbra mortis sedent, & ad dirigēdos pedes nostros in uiam pacis. Vnde est aduertendū: ꝙ multipliciter sedebant homines in tenebris, & umbra mortis, & multipliciter Christus illuminauit, & præbuit eis lumen & direxit pedes nostros in viam pacis. Nā primò omnes fideles veteris test. sedebant in limbo inferni: qui est vmbra mortis & lacus tenebrarū. sed Christus descendit ad inferos, & expoliauit limbum, & purgatorium, & eduxit eos F illo loco tenebrarum ad lumen, & de illa vmbra mortis ad uitam cęlestem. Secundò sedebat in tenebris idolorum & umbra mortis totus populus gentilis: sed per fidem Christi & prædicationem Apostolorum gentium populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucē magnam. Isaiæ. 9. Item tertiò totus populus Israel sedebat ī tenebris ceremonialibus, & umbra mortis legis: sed Christus sol iustitiæ eduxit fideles de illa umbra mortis: & de illis tenebris ad lumen euangelicum: & direxit pedes nostros in viam pacis: qui est lex euangelica. Vnde lex uetus dicitur via vmbrosa, tenebrosa ratione ceremonialium. & dicitur vmbra mortis: quia litera de se occidit. Sed lex euangelica dicitur uia lucis: eò ꝙ illumi-

A nat legem veterem. Et dicitur via uitæ: quia legem veterē mortuā illuminando viuificauit. Et dicitur via pacis: eò ꝙ cum Deo nos pacificat, & reconciliat: & quia finis eius est pax & requies æterna. vt patebit in cantico Angelorū. Omnia ergo ista præuidens Zacarias per Christū facienda, & ꝑ Ioannē Baptistam corda hominum ad ista præparanda, & dirigēda, dicit. Tu puer propheta altissimi vocaberis: & præibis enim ante faciem domini parare vias eius &c. Sed propter ea quæ dicta sunt in hoc cātico: occurrunt, & insurgunt duo dubia. Quorum primum est propter illud quod dictum est in prima parte: scilicet Iusiurandum quod iurauit ad Abrahā patrem nostrum daturum se nobis. Nam nō uidetur, quod Deus per illud iusiurandū Genesis vigesimosecundo. promittat daturū

B seipsum nobis, & venire personaliter ad nos: sed solùm promisit Abrahæ quòd in semine suo benedicerentur omnes gentes. quod potuit fieri absq; hoc quòd ipse veniret in carnem. Secundum dubium insurgit: propter illud quod dicit. Præibis ante dominum parare vias eius & cętera. Nam cum tota scriptura legis, & ꝓphetarum nil aliud sit nisi via in Christum tanquàm in terminum, & finem: ergo non oportuit venire Ioannē Baptistā ad parandas, & dirigendas uias ī Christo: quia iam erant satis paratæ per patriarchas, & ꝓphetas. Et sic per sacras scripturas poterant omnes Iudæi cognoscere Christū esse Messiam in lege promissum secūdū opera quæ faciebat.

Quantùm ad primum est dicendum, quòd si subtiliter uolumus speculari mysterium

C sacrificii Abrahę, & ea quæ ibi scripta sunt: videbimus qualiter ibi Deus sub illo iureiurando promisit daturum semetipsum nobis ad immolandum: & per consequens personaliter venire in carnem. Vnde ibi dicitur: quòd postquàm Deus prohibuit ne Abrahā occideret puerum Isaac: sed immolauit, & obtulit arietem pro filio suo, idest loco filii sui: tunc dixit ipsi Deus per Angelum. Per memetipsum iuraui dicit dominus, quòd multiplicabo semen tuum & cætera. Et in semine tuo benedicentur omnes gentes. Et possidebit portas inimicorum & cætera. In quibus verbis, & per quod sacrificium præuidit, & fuit ipsi Abraham reuelatum in spiritu: qualiter Deus erat in carnem uenturus, & immolaretur pro nobis in illo

eodem loco vbi Abraham immolauit illum D arietem loco Isaac filii sui. Et ideo appellauit nomen loci illius Dominus videbit. In hebræo autē scribitur: Adonai hieræ, id est dominus uidebitur. Et scribitur ly dominus cum illius quatuor literis, scilicet Ioth, he, vau, he. quod soli Deo conuenit. Et sic est sensus: quòd dominus Deus videbitur immolari in monte isto pro toto genere humano: sicut iste aries siue agnus immolatus est Deo pro Isaac. Et sic patet qualiter Deus per illud iusiurandum promisit se daturum seipsum pro nobis in illo loco immolandum in carnem: quia aliter non appellasset illum montem: Dominus videbitur: nisi quia præuidit in spiritu, & promissione Christū ī carnem uenturum, & pro nobis in illo monte immolandum. Et ideo dixit Christus Iudęis Ioan. 8. Abraham pater vester exultauit vt E uideret diem meum: vidit & gauisus est. Vnde dicunt magistri hebræorum quòd duo sācti viri imposuerunt nomē illi ciuitati Hierusalem: quorum vnus fuit Melchisedech rex Salem: qui ī illo loco obtulit Deo panē, & uinum pro Abraham. Et ideo appellauit ciuitatem illam Salem. i. pacificam. Secundus fuit Abraham: qui in altera parte illius mōtis immolauit arietem pro Isaac: cui dominus apparuit dicens. Per memetipsum iuraui: ꝙ in semine tuo benedicentur omnes gētes. Et ideo appellauit locum illum in monte: Adonai Hiere. i. dominus videbitur. Et sic ex his duobus nominibus. s. Hiere, & Salem compositum est hoc nomen Hierusalē: quod interpretatus visio pacis: eò ꝙ in illo loco Christus Deus factus homo debebat pro nobis immolari, & patri nos reconciliare, & pa F cificare. Vnde Christus in monte Syon fecit cœnam cum discipulis, & instituit sacramentum altaris: per quod Deo reconciliamur: ī eodem loco vbi Melchisedech obtulit panēꝗ & vinum. Item in altera parte illius montis .s. in monte Caluariæ fuit Christus crucifixus, in eodem loco vbi Abraham immolauit arietem. Bene ergo meritò appellata est illa ciuitas Hierusalem. i. visio pacis: quia in ea Christus rex pacificus Deus, & homo uisus est prædicare, & miracula facere, & finaliter pro nobis immolari & crucifigi: prout Abrahā ꝓuidit in spiritu, quando immolauit arietem: & prout Deus ipsi promisit sub iureiurando daturum seipsum nobis ī carnem. Et ideo dicit Zacharias in hoc cantico. Benedictus

A ctus dominus Deus Israel: quia Christus ueniens in carnem iam adimpleuit iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum: daturum se nobis &c.

Ad secundùm autem dubium est dicendũ: ꝙ cum tota scriptura legis, & prophetarũ nil aliud sit nisi quædã via, & dispositio in Christum: satis erat sufficiens ad disponendũ corda, & mentes illius populi ad cognoscẽdum Christum esse Messiam in lege promissum, & per consequens ad recipiendum ipsum, & legem eius euangelicam. Sed auaritia, & inuidia, & malitia occecauit Iudæos: ne intelligerent sacramenta Dei, & scripturas. Ad cuius intellectum est aduertendum quòd sicut lex uerus fuit data ad duplicem respectum, & finem: ita Deus promittebat in lege duplex præmium. Vnde illa lex primò fuit data illi populo ad officium siue in signum officiale. s. vt per obseruantiam multitudinis illorum cerimonialium, primò ille populus cognosceret Deum creatorem mundi, & cognoscendo coleret: secundò vt per talem religionem distingueretur à cæteris nationibus, sed esset specialiter dictus populus Dei peculiaris. Et sicut primò modo illa lex data fuit ad officium siue in signum officialẽ. Secundo autem modo data fuit in signaculum fidei Christi futuri: inquantũ omnia illa sacramẽta cerimonialia, & sacrificia figurabãt Christum futurum rẽdemptorem, & mysteria nostrę redemptionis. Et ideo duo erant cõsideranda in illis sacramẽtis, & sacrificiis, & omnibus cerimonialibus. s. officium religionis, & obseruantiæ in se. Secundò fides Xp̃i futuri, sub eius protestatione illud officium à religiosis exercebatur, & illa sacrificia offerebantur. Quia illa sacramenta, & sacrificia de se non poterant tollere pc̃m: nec iustificare, nisi ratione fidei de Christo futuro, sub cuius protestatione fiebant: quia non dabantur in prætium redemptionis pro peccatis: sed in signum, & arrã prætii futuri per Christum in cruce soluendi, prout dictũ est psal. 39. & in tractatu cõtra Iudæos. Et ideo duplex prę̃miũ promittebatur in lege & prophetis obseruatoribus illius legis. s. vnũ tẽporale, & alterum sp̃uale. Nã pro obseruantia, & obedientia illius religionis, promittebantur eis bona terrę temporalia. s. illa terra Canaam cum fructibus suis. Sed in præmium fidei Xp̃i, sub cuius protestatione obseruabãt illam religionem, promittebatur eis redemptio animarum, & gratia Christi, & terra uiuentium figurata per illã terram Canaã. Et sic sub tali fide, & spe de Xp̃o futuro obseruabant illam legem, & religionẽ oẽs patres, & fideles vet. test. Et sub tali fide saluati sunt in Xp̃o, & receperũt nobiscũ repromissionẽ in aduentu Xp̃i. vt inquit apostolus ad Heb. xi. Sed accidit per xl. annos añ aduentũ Xp̃i, ꝙ surrexit secta pharisæorũ, & scribarũ, q negabãt legem esse datam in signaculũ fidei, sed solũ ad officiũ, & sic negabant redemptionẽ spiritualem, & futura bona sp̃ualia. Sed quia isti fingebant sanctitatẽ, & arctam religionẽ in uita, & incessu, & habitu ab aliis diuisi. iõ dicti sunt pharisęi: quasi à cæteris in sanctitate diuisi. Et sic intm̃ habebant in ueneratione apud populũ, ꝙ oẽs ciues constituebant eos executores testamentorũ, cõmittẽdo eis filios, & uxores viduas. Et exinde fuit eis data auctoritas, & potestas à summis sacerdotibus, vt sederẽt in catedra Moysi, & i catedra iudiciali, vt possent glosare, & interpretari scripturam legis, & prophetarũ, & iudicare iudicia, & discernere causas religionum. ex qua auctoritate sunt in superbiã eleuati, & auaritia sauciati, intãtùm ꝙ causa lucri inceperũt tyrannizare destruendo uiduas, & pupillos ei commissos, & dilatando litigia, vt expoliarent pauperes, & impinguarent domos suas. Occecati ergo sic in auaritia, & lucro inceperunt glosare scripturas, & trahere ipsas ad propositum suum propter lucrũ temporale, dicentes quòd Messias non erat venturus ad saluandas animas: nec ad danda bona spiritualia, sed solùm ad liberandum eos de iugo & tributo Roma. & ad dominandũ toti mundo, & faciendũ eos magnos dominos: quia peccata iam tollebantur sufficiẽter ꝑ sacrificia, & oblationes, & cætera op̃a legalia. Nã sacrificia, & oblationes simul tollebãt pc̃ã, & multiplicabãt bona tp̃alia. Et hoc faciebãt propter suũ lucrum, vt populus offerret multitudinẽ oblationũ &c. Sed quãtùm sit detestabilis, & hæretica talis doctrina, & cõtra sacrã scripturã, de se est manifestum. Nã Dauid iam habebat legem Moysi: sed quia sciebat ꝙ per illam non poterat iustificari: ideo petebat legem Xp̃i iustificantem: dicẽs. Legẽ pone mihi domine viã iustifica. tuarũ &c. Itẽ Dauid dñs etiã i illa terra Canaã: tñ terrã uiuentiũ petebat dicẽs: Portio mea dñe in terra uiuentiũ. Item Isa. iam hebat Ezechiã regẽ terrenũ tñ regẽ sp̃ualem petebat

A petebat dicens. Vtinam disrumperes coelos & caetera. Et sic ergo scribae, & pharisaei cum ista falsa doctrina, & formento deprauarunt scripturas, & corda hominum: intantùm quod omnes erant effecti temporales, & carnales: praeter paucos: in quibus remanserat vera fides Israel, & Abrahae de Christo redemptore futuro: sicut erat tota domus parentum virginis Mariae, & domus Zachar. & Elisa. & sanctus Simeon: cum quibusdã fidelibus, qui expectabant redemptionẽ Israel. Et ideo fuit necesse: ꝙ Christus mitteret Ioãnẽ Baptistam tanquàm praecursorẽ ante se, qui praepararet corda hominum, quę erant per falsam doctrinã scribarum, & pharisęorum deprauata: & dirigeret eos in via, & lege domini per baptismum poenitentiae, & verã intelligẽtiam scripturarum vt reciperẽt Christum & legem eius euãgelicam. vt patet per
B oẽs euangelistas. Hoc ergo Zacha. praeuidẽs in spiritu, primò per reuelationẽ Gabrielis, secundò per inspirationẽ Christi existẽtis in vtero virginis Mariae, tenentis Ioannem Baptistam in manibus, dixit in hoc cantico. Tu puer propheta altissimi vocaberis. p̃ibis eñ ante dominum parare vias eius &c. Et sic patet expositio cantici Zachariae. Et ideo est iã accedendum ad expositionem cantici iusti Simeonis.

CANTICVM SIMEONIS.

Nunc dimittis seruum tuum domine: secundum verbum tuum in pace.

Hoc canticum est quartum in ordine inter cantica euangelica. sed ponitur hic tertiũ
C quò ad expositionem propter bonum respectum. Et intitulatur canticum Simeonis: eò quòd ipse cantauit ipsum quando Christus fuit in templo praesentatus. Pro cuius argumento, & intelligentia est notandum: ꝙ quatuor ingentes perfectiones, & virtutes testatur, & refert auctoritas euangelica de isto Simeone. vt patet Luc. 2. Nam primò dicit: quòd erat homo iustus. per quod denotatur eius rectitudo, & iustitia. Nam iustitia hominis consistit in conformitate eius ad diuinã voluntatem: & per consequens in obseruantia praeceptorum legis diuinae. Secundò dicit: quòd erat timoratus per quod denotatur eius auctoritas. Nam non dicitur quis tã tùm timoratus inquantùm timet Deum: sed inquantùm est reuerendus, & timendus, & metuendus apud populum propter suas virtutes: quia honor est exhibitio reuerentiae D in testimonijs virtutis. vt inquit Tullius. Tertiò dicit. quòd erat expectans redemptionem Israel. Per quod denotatur eius veras fides, & spes quam habebat de Christo venturo inter paucos fideles illius temporis: eò ꝙ multi alij erant deprauati, & decepti falso fermento scribarum, & pharisaeorũ: qui non expectabant Messiam nisi vt daret eis bona terrena prout dictum est in cantico pręcedẽti. Quartò dicit, quòd spiritus sanctus erat cum eo. per quod denotatur excellẽtia eius sanctitatis, & contemplationis in dono prophetico, & diuinae reuelationis. Et iõ iste Simeon non solũ cognominabatur iustus in illa aetate: sed etiã cognominatur iustus ꝑ omnes Talmudistas, & doctores hebraeorũ: qui dicunt: quòd dum Simeon iustus ministrabat, & exercebat sacerdotale officium in tẽplo, adhuc perseuerabant decem antiqua miracula. sed post obitum iusti Simeonis nunquàm visa sunt miracula in secundo tẽplo. Et ideo cito venit ad destructionem. Vidẽs B ergo iste Simeon iustus corda hominum deprauata: & veram fidem de vero Messia ĩ paucis illis temporis permanere: & videns tempora aduentus Christi secundùm sexaginta hebdomadas Danielis iam imminere: hinc est, quòd semper in suis orationibus, & sacrificijs iugiter orabat vt Deus mitteret saluatorem ad redimendũ mundum de seruitute peccati. Cum ergo in talibus orationibus, & ieiunijs, & precibus iugiter esset intẽtus: exaudita est oratio sua: intantùm ꝙ accepit responsum à spiritu sancto: non visurum se mortem: nisi prius videret Christum domi- F ni prout refert Lucas. Et ideo quadragesima die à natiuitate domini cum parentes inducerent puerum in Hierusalem: vt sisterẽt eũ domino: tunc diuina prouidentia fecit, ꝙ Simeon vnus de. xxiiij. sacerdotibus veniret in spiritu in templum ad administrandũ sacerdotium secundùm vicem suam. Qui cum ipsi puer Iesus praesentaretur: accepit eum in vlnas. Nam vides ? in spiritu illum esse Messiam in lege promissum Deũ, & hominem: & videns responsum quod acceperat à spiritu sancto, esse completum: tunc eleuatis oculis ad patrem agẽdo gratias cantauit hoc cãticum dicens. Nunc dimittis seruum tuum domine secũdũ verbum tuũ in pace. In quo quidẽ cãtico duo facit: Nam primò tanq̃ sin

dicus

A dicus, & procurator totius Israel agit gratias Deo:qui compleuit suum desiderium,& promissum. Secundò reddit causam suæ lętitiæ. Secundùm ibi. Quia viderunt oculi &c. Quantùm autem ad primum est aduertédũ: quòd pax,& quies est finis, & termin⁹ cuiuscunque negotij: quia negotiamur vt otiemur.x. Etico. Vnde tãtùm est bonum pacis, vt etiam ipsa sit finis belli. vt inquit August. per totũ.xix.de ciuitate Dei.sed quia Christus fuit finis,& terminus totius legis,& prophetarũ:quia tota lex, & prophetæ desiderabãt Christũ sibi promissum: & tédebãt in ipsum tanquàm in finem, & terminum:iõ solus terminauit desiderium, & promissiones patriarcharum, & prophetarũ:& laboré, & iugum legis.Ex quo sequitur : ꝙ fuit pax legis,& patriarcharũ,& prophetarũ,& omniũ

B fidelium veteris testaméti:quia tota lex quò ad illum actum, & ministerium sacerdotale terminauit cursum in Christo in illa die, in illa pręsentatione facta per Simeonem.Ideo Simeon se habuit ibi tanquàm sindicũ, & ꝓcuratoré totius legis,& sacerdotij, & totius Israel. Et ideo in persona omnium illorum agit gratias in hoc cantico. Et quia videbat Christum tanquàm pacem,& finem legis,& prophetarum,& tanquàm quietem,& cõplementum desiderij,& laboris,& seruitutis eorum,ideo dicit. Nunc dimittis ò domine seruum tuum in pace,& quiete, & fine mei desiderij,& totius Israel secũdùm verbum, & ꝓmissum tuum. Et non solùm secũdũ verbum & promissum: quod mihi particulariter fecisti per spiritum sanctum. s. non me visurum mortem nisi prius viderem dominum:sed ét

C secundùm verbum & promissum quod fecisti oĩbus patriarchis & prophetis. Et iõ ego in persona omnium tibi ago gratias. Et ideo iam nõ timeo mori:postquã scio,ꝙ in breui liberabis me simul cũ omnibus patriarchis vete.test.de limbo ĩferni. Et sic dimittis me in pace:& nõ ĩ timore nec tristitia.Et iõ ago gratias:quia dimittis me ĩ pace & quiete.eò

Quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Id est medicum salutarem & salutiferum, & verum saluatorem:quem tu pater in mũdum misisti.

Quod parasti ante faciem omnium populorum.

Lumen ad reuelationem gentium: & gloriam plebis tuæ Israel.

Quod quidem salutare parasti ante faciẽ, & notitiam nõ solùm vnius populi,& nationis:sed omnium populorum, & linguarũ,& nationum,tanquã verum lumen ad reuela-

D tionem,& illuminationẽ omnium gentium, .s.totius populi gentilis:& ad gloriã, & claritatem, & honorem plebis tuę Israel: de qua carnem specialiter assumpsit. Nam sicut omnibus fuit promissus tàm Israeliticis : quam gentilibus: & neminẽ à peccato liberum reperit:ita pro omnibus liberandis, & illuminãdis, venit tanquàm lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.Sed est aduertendum. ꝙ licet Christus in lege,& prophetis fuit promissus tàm populo gentili quam Israelitico : tamen aliter, & aliter. Nam populo Israel fuit promissus venturus ad eos in carnem: puta suméndo ex eis carnem, & eis personaliter prædicando. sed populo gentili promissus fuit venturus

E tãtum per lumen fidei per prędicationẽ apostolorum. Et quia erat venturus in carnem tãtũ populo Israel dixit Iacob Genesi. xlix. Non auferetur sceptrum de Iuda neque dux de femore eius.sed quia erat venturus ad gẽtiles per lumen fidei : ideo subdit Iacob. Et ipse erit expectatio gentium : Item quia ad solum Israel erat venturus in carnem personaliter prædicando : ideo dicit saluator:non sum missus nisi ad oues quæ perierãt domus Israel.Mat.xv.Item quia ad populum gentilem erat tantũ venturus per lumen fidei dicitur Isaiæ. x. Ambulabunt gentes in lumine tuo &c.Et ideo dicit Simeon. Lumen ad reuelationem gentiũ. per fidem supple.Et gloriam plebis tuæ Israel : veniendo in carnem & personaliter prædicando,& miracula operando:quæ fuit magna gloria, & honor toti

F Israel.Sed illam gloriam, & honorem participauit postea populus gentilis:quando illuminatus per fidẽ Christi factus est verus Israel. Et sic venit Christus ad illuminandum populum gentilem per apostolos, & facere ipsum verum Israel.qui quidem verus Israel cõstat ex conuersis ex populo Iudaico, & gẽtili sub vno lapide angulari Christo cõiunctis. Et per hoc patet breuis expositio huius parui cantici Simeonis.

Ex quibus patet : quòd omnia supradicta cantica euangelica : non sunt nisi gratiarum actiones pro beneficio incarnationis, & nostrę redemptionis factę per aduentum Christi:qui fuit pax, & finis legis,& prophetarũ.

A CANTICVM ANGELORVM.

Gloria in altissimis Deo. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

Hoc est quartũ canticum euangelicũ: qđ dicitur canticũ siue hymnus angelorũ: eò ꝙ ipsum cantarunt angeli in hora natiuitatis Christi. Pro cuius titulo, & argumento est notandum: prout refert Lucas euangelista c.2. ꝙ in hora natiuitatis Christi angelus domini apparuit pastoribus, qui in montibus iuxta Bethleem custodiebant vigilias noctis super gregem suum. Qui dixit eis. Euangelizo vobis gaudium magnum quod erit omni populo, quia natus est hodie vobis saluator, qui est Christus dñs, in ciuitate Dauid: & hoc vobis signum. Inuenietis infantẽ pannis inuolutũ & positum in præsepio. Et subi B tò facta est cũ angelo multitudo militiæ cœlestis laudantiũ, & dicentiũ Gloria in altissimis Deo. Et in terra pax hoibus bonę voluntatis. & sic patet qualiter & quare istud canticum intitulatur canticum siue hymnus angelorum: eò ꝙ angeli cantarunt ipsum. Pro cuius quidem argumenti, & cantici, & eius tituli intelligentia, quinq; sunt videnda. Primò quare Christi natiuitas prius fuit annũciata & euangelizata pastoribus: q̃ sacerdotibus, & cæteris conditionibus Iudæorũ. Scđò quare in Christi natiuitate angeli cantarũt nouũ cãticũ, postq̃ natiuitas Christi nõ pertinebat ad eos: quia Christus non assumpsit naturam angelicã in virtute suppositi: nec venit ad redimendũ eã: sed humanã tñ. Tertiò quæritur. quæ fuit illa gloria, quæ nouiter prouenit Deo in celo ex Xp̃i natiuitate: cùm C gloria & felicitas Dei non possit augeri nec minui. Quartò quæritur, q̃ fuit ista pax, quã cõsecuta est humana natura per Christi natiuitatẽ: cũ videamus nunq̃ bella & prælia post Xp̃i aduentum in mundo defuisse. Quintò quæritur in quo consistit bonitas voluntatis hois. & per cõsequẽs qui sunt hoĩes bonæ voluntatis quibus pax Christi fuit collata. Quantũ ad primum est dicendũ, ꝙ quadruplici ratione natiuitas Christi fuit prius pastoribus euangelizata, q̃ cæteris. Primò, quia Christus in lege tanquã pastor fuit per Moysen & cęteros patriarchas & prophetas figuratus. Secundò, quia tanq̃ pastor fuit promissus. Tertiò, quia tãquàm verus pastor venit in mundum: & officiũ veri pastoris exercuit: & bonum pastorẽ se nominauit. Quartò, quia Christus non superbis, & dormientibus: sed hoibus simplicibus, & vigilantibus erat cõmissurus gregem suũ: & officium pastoratus. Primũ quippe probaĩ. Nã Moyses per quẽ fuit Xp̃s figuratus: pastor erat ouiũ & pascebat oues Ietro soceri sui: cũ ipsi dñs apparuit in flãma ignis in rubo: & tanquàm pastorẽ misit ipsum dñs ad liberandũ, & educendũ illũ populũ de Aegypto, & dirigendũ & custodiendũ ipsum per desertũ. Exo.3. Vnde quatuor fecit Moyses erga illũ gregẽ domini. Nã primò liberauit & eduxit ipsum de seruitute & captiuitate Faraonis. Scđò per legẽ sibi datã sanauit eũ à malis moribus & ritibus Aegyptiorũ quibus erat sauciatus & vulneratus. Tertiò pauit eum mãna de cœlo misso. Quartò minauit & direxit, & custodiuit eum. 40. annis per desertum &c. Per quæ quatuor fuit figuratum qualiter Christus à patre missus tanquàm pastor principalis super gregem humanum, debebat ipsum de seruitute diaboli, & à peccato liberare, & ab omni labe peccati per ecclesiastica sacramẽta sanare: & pane eucaristiæ reficere, & pascere: & doctrina euãgelica dirigere & custodire. Itẽ Abel per quẽ Christus fuit figuratus, pastor fuit: vt patet Gene. 4: Itẽ Dauid per quem Christus fuit figuratus, pastor fuit ouium: & de post fœtantes eduxit ipsũ dñs ad pascendũ populum suum: & unxit ipsum in regem: vt patet. 1. Reg. 15. & psal. 77. Item Christus non solùm fuit figuratus per Iacob, Amos & complures alios pastores de populo Dei: sed ẽt fuit figuratus per Cyrum regem Persarũ & Medorum nepotẽ Astyagis, qui proiectus in nemora fuit nutritus à quodã pastore, qui fuit ẽt pastor ouium. Sed postea compertus nepos Astyagis factus est rex Persarum, & Medorum: vt inquit Herodotus. qui eriã postea liberauit populũ Dei de Babylonica captiuitate: vt patet Esdræ. Et ideo hæc est causa quare voluit Christus suã natiuitatem prius pastoribus nũciari: eò q̃a per pastores tanquã verus pastor fuerat figuratus in vet. te. Secunda ratio est: quia tã quã verus pastor fuit prophetis promissus, & vaticinatus, & tanquã verus pastor ad liberandũ, & sanandũ, & pascendũ gregẽ suũ promisit venire: vt ipse ait per Ezech. 34. ca. Ecce ego requirã oues meas & visitabo eas sicut pastor uisitat gregem suum: & liberabo eas de oĩbus locis in q̃bus dispersę fuerãt in die nubis, & caliginis: Et pascam eas in

D, B, F (right margin letters)

pascuis

A pascuis vberrimis, & in mõtibus Israel erũt pascua earũ. Et quod perierat requirã: & qđ abiectum fuerat reducã: & qđ confractũ fue rat alligabo: & quod infirmũ fuerat consolidabo &c. quæ oia fuerunt completa p Christũ tanq̃ per verũ pastorẽ. Tertia autẽ ratio. quare natiuitas Christi fuit prius euãgelizata pastoribus: & quare pastores prius meruerunt audire istud canticum ab angelis, fuit quia Christus tanquã verus pastor venit in mũdum, & officiũ veri pastoris exercuit. Ad cuius intellectum est aduertendũ: ꝙ sex pertinẽs ad officium veris pastoris. Primò oues de faucibus lupi eripere. Secundò oues per lupum vulneratas vnguento sanare. Tertiò oues ereptas, & sanatas pascere. Quartò eas regere, & minare, & dirigere. Quintò super gregem ouium semper inuigilare. Sextò pro

B defensione gregis, si necesse fuerit, se ad mortem exponere. Septimò in locum vberrimũ, & securum, & tutum oues suas introducere. Quas quidem septem cõditiones omnes habuit Christus tanq̃ verus, & bonus pastor. Nam .j. eripuit oues suas de fauce lupi, & draconis: qui vltra quatuor millia annorum eas sub iugo, & captiuitate, & seruitute peccati possederat. Secundò sanauit, & vnxit eas vnguento sacramentorum. Tertiò pane sacramentali eas pauit. Quartò lege euangelica eas direxit, & rexit. Quintò super gregem suum diligenter inuigilauit. & diligentes custodes dimisit, & constituit. Sextò pro defensione, & redemptione earum se morti, & persecutionibus obtulit, & obiecit. Septimò, & vltimò oues suas in vberrimo, & securo oui

C li cœlesti, vbi sempiterno æuo fruentur, collocauit. Et ideo propter istas septem rationes Christus Io. 10. se bonum pastorẽ nuncupauit. vnde ait: Amen amen dico vobis qa ego sum pastor bonus. bonus pastor animã suam dat pro ouibus suis & cætera.

Et sic patet tertia ratio quare Christus voluit prius pastoribus suam natiuitatẽ nunciare. Quarta vero ratio fuit quia Christus tanquàm verus pastor principalis, cuius oues erant propriæ, non superbis, & inflatis, & auaris crudelibus: sed hoïbus humilibus, & simplicibus, & piis, & diligenter vigilantibus super gregem suum, erat commissurus officium pastoratus ecclesiæ: prout postea fecit. Nam non elegit ad apostolatum, & officium pastoratus ex scribis, & pharisæis, & sacerdotib. peritis: sed ex simpliciorib. & plebeis, & piscatoribus: quibus totum gregem D suum, & ecclesiam cõmisit: Et inter cęteros tanquàm capiti, & vicario Petro, qui erat de simplicioribus, ecclesiam commisit, & oues suas pascendas tradidit Ioan. vlt. dicens. Pasce oues meas: & pasce agnos meos &c. Ex supradicta igitur quadruplici ratione patet quare Christus voluit suam natiuitatem primò pastoribus euangelizare: & quare pastores meruerunt hoc canticum angelorum audire. Et hoc de primo quæsito.

Ad secundũm autem quæsitum est dicendum, ꝙ quadruplici ex causa, & ratione angeli cantarũt hoc canticum nouum, & euangelicũ in Christi natiuitate. Primò: quia per fidem incarnationis Christi fuerunt à principio redempti. Secundò: quia per aduentum Christi eorũ ruina fuit reparata. Tertiò: qa ex tali reparatione eorum gloria, & felicitas E fuit accidentaliter augmentata. Quarto: qa gloria Dei fuit effectiuè, & extensiuè dilatata. Primũ autem patet. Nam dictũ fuit super psal. 81. & 102. quomodo in vera fide, & obedientia Christi futuri angeli boni fuerũt iustificati. dictũ enim fuit ibi qualiter omnes angeli fuerunt creati in gratia: tamen nõ confirmati: & omnes fuerunt viatores ante lapsum. Qui viderũt quandam sedem pręparatam super oẽs choros, & hierarchias angelorum pro hoïe Xp̃o futuro: quẽ verbum diuinum debebat assumere in vnitatẽ p̃sonæ. Et sic inquãtũ hõ debebat sedere à dextris .i. in potioribꝰ bonis patris. Et qa ille debebat esse Deus, & hõ: ideo volebat Deus, ꝙ ille Xp̃s Deus, & homo esset caput, & imperator totius vniuersi tanq̃ verus filius Dei, & ꝙ adoraretur, & uenerarerur ab omnibus angelis, F & hominibus vero cultu latriæ. Et hæc fuit prima lex in illo principio, & statu viæ angelis à Deo proposita. Secũda lex fuit, ꝙ Deus prædestinauerat quosdã hoïes: q licèt essent inferiores natura: tamen per gratiã debebãt adęquari, & collocari inter angelos ĩ gloria, quę quidẽ duæ leges non fuerunt uisæ iustæ lucifero, & sequacibus eius. dixerũt .n. ꝙ nõ erat æquũ nec iustũ, ꝙ aliquis hõ ascenderet super eorũ hierarchias: nec collocaretur inter eos in gloria: nec posset eis principari: cũ homo sit inferioris naturæ. Iõ iustius erat vt filius Dei assumeret supremum angelum in vnitatem personę cui daret imperiũ totius vniuersi: & obtineret illam imperialẽ sedẽ: q̃ ꝙ p̃sonaliter assumeret aliquẽ hoïem. Et sic

incepe-

A inceperunt resistere diuinæ legi: & per cõsequens diuinæ voluntati quæ est lex æterna. Et sic Lucifer inuidens Christo futuro: appetiuit illam sedem, & imperiũ totius vniuersi. Michaeli autẽ, & alteri parti visa est iusta illa lex diuina. dicebant enim, ꝙ Deus nulli poterat facere iniuriam cum esset dominus absolutus, & omnipotẽs. Nam sicut nõ creauerat mundum ex necessitate: sed ex sola voluntate, & bonitate: ideo sicut absq; iniuria humanæ naturæ angelos eleuauerat nobilitate naturæ super omnes homines: ita poterat gratiæ largitate eleuare aliquẽ hominẽ supra totam angelicam naturã: & quosdam homines per gratiam inter angelos collocare in gloria. Et sic diuisa fuit tota curia cœlestis in duas partes, & ciuitates: quarum vna incepit ab amore sui vsque ad contemptum B Dei: & altera ab amore Dei vsq; ad contemptum sui. Et sic illa tãquã rebellis diuinæ voluntati incepit resistere isti: & istã tanq̃ conformis, & obediens diuinæ volũtati incepit resistere illi. Et sic isti duo diuersi amores ecerunt duas contrarias ciuitates. Nã amor peruersus sui vsque ad contemptum Dei fecit ciuitatem diaboli: sed amor Dei vsque ad contemptum sui fecit, & constituit ciuitatẽ Dei: vt inquit August. Et ideo Lucifer rebellis Deo, & inuidens Christo futuro voluit, & attentauit, & præsumpsit conscendere, & vsurpare sedem Christi: & per consequẽs imperium vniuersi, dicens in corde suo. cõscendã in cęlum, & stabiliam soliũ meum in nubibus sup astra cęli, & similis ero altissimo. Isa. 14. Sed tunc Michael, & angeli eius conformes diuinæ voluntati, & Christo futuro C obedire statuentes pro defensione illius sedis præliabantur cũ dracone, & finaliter proiectus est draco cum angelis suis apostaticis de cœlo in profundum inferni: & sic non est inuentus locus eorum amplius in cęlo. Apo. 12. Et sic Lucifer cum suis tanquàm peccantes in termino viæ manserunt in iniquitate obstinati. Michael autem cum suis ex viatoribus facti comprehensores, & beati manserunt simul in gratia, & gloria confirmati:

Ex quibus oĩbus patet, ꝙ gratia fidei Xpi futuri quam habuerũt dum erant viatores, & obedientia quam iam tunc Christo ꝓmiserunt, & ipsi seruare proposuerunt eruit, & liberauit angelos bonos à casu angelorũ malorum. & sic boni dicũtur liberati, & redempti per fidem, & gratiã Christi futuri. Et hęc fuit prima causa quare ãngeli cantauerunt D canticum nouum in natiuitate Christi: eò quòd natus erat ille qui debebat sedere in illa sede quam ipsi in principio contra diabolum defenderant: & quem in illa sede debebant adorare &c.

Secunda ratio, & causa fuit: quia p Christi aduentum reparanda fuit angelorum ruina. Nam quos Deus ab æterno elegit, & prædestinauit ad reparãdam ruinam angelorũ, & ad replendas sedes à quibus mali angeli ceciderunt: hos Christus in suo aduentu vocauit, & iustificauit, & magnificauit. ad Rom. 8. Et sic eleuauit per gratiam Petrum, & Io. Baptistam, & omnes apostolos, & martyres, & doctores: intantùm, ꝙ meruerunt possidere sedes: quas illi per superbiã, & inobedientiam perdiderunt. Et ideo dicit saluator Matth. 11. ꝙ à diebus Io. Baptistæ regnum cęlorum vim patitur: & violẽti rapiunt illud. Super E quod dicit Hieron. Magna quippe violentia est consequi, & rapere per gratiã, ꝙ non conuenit nobis per naturam. Item Mat. 22. dicit: quòd erunt homines sicut angeli Dei &c. Ex quibus patet, quòd per aduẽtum Christi ruina angelorum fuit reparata. Et per consequens hæc est secunda causa quare cantarunt canticum nouum.

Tertia autem ratio, & causa fuit: quia eorum gloria, & beatitudo accidentalis fuit augmentata.

Ad cuius intellectum est aduertendũ, ꝙ gloria, & beatitudo angelorum, & sanctorũ est duplex. Vna essentialis: quæ consistit in visione faciali, & fruitione essentię: & altera accidentalis: quæ consistit in aliquo gaudio accidentali ex consequenti. Vnde beati primò F vidẽtes facialiter diuinã essentiam, & fruentes bono possesso beatificantur: & quiescunt in illo bono secure possesso, & illud est gaudium essentiale: eò ꝙ diuina essentia, vt summum bonum, est obiectũ per se fruibile non in aliud referibile vltimate, & sufficienter satians appetitum beatorum. Sed quia tãta est charitas, & cõformitas volũtatis angelorum ad voluntatem diuinam: ꝙ gaudent in omnibus quæ placent diuinæ voluntati: & quia diuina voluntas vult, & ipsi complacet: vt homines iusti fruantur inter angelos in societate: Ideo angeli duplici ratione congaudẽt de societate hominum iustorũ, & sanctorũ. Primò vt complaceant Deo amato, & desiderato. Secundò quia ex perfecta charitate diligunt

A gent homines sicut seipsos. iõ ita gaudẽt de fœlicitate hominum sanctorum sicut de sua. Itẽ tertiò: quia vident Angeli, ꝙ homines iusti,& sancti Apostoli,& martyres,& doctores tãta passi sunt ꝓ Christo, iõ magis diligũt eos,& ꝑ cõsequẽs tantò amplius gaudẽt de eorum beatitudine, & sic non timẽt nec inuident: sed semper amplius gaudẽt plures habere cõsortes. Et iõ magnũ gaudiũ est in cœlo corã Angelis Dei super vno pc̃tore pœnitẽtiã agẽte vt inquit saluator:q̃a vt sic semper augetur numerus beatorum, & societas Angelorũ,& per cõsequẽs gaudiũ,& beatitudo eorũ:sed talis beatitudo nõ dicit̃ essẽtialis:sed accidẽtalis: vt dictũ ẽ.Sed hoc cõsecuti sũt Angeli post aduentũ Xp̃i: q̃ introduxit homines iustos in cœlũ:quia ante nullus fuerat ingressus,ut patebit.Iõ hæc est tertia cau-

B sa quare Angeli cãtarunt in natiuitate Xp̃i. Per hoc idem patet.4.ratio: quia per Christi aduentum gloria Dei fuit dilatata, nam ante aduentũ Xp̃i soli Angeli laudabãt Deũ in cœlo.Sed post ascensionẽ Christi oẽs sancti,& iusti homines simul in societate Angelorum laudant,& glorificãt Deũ. Et iõ Angeli sicut magis diligũt Deũ,q̃ seipsos,ita magis laudẽt in gloria,& laudibus Dei,quæ ipsi dãtur ab hominibus,& à pluribus quàm à paucioribus,prout infra patebit. Et iõ cãtarunt hoc canticum nouum. Et hæc de secundò quæsito. Ad tertium,añ quæsitum,& pro eius intelligentia est aduertendum,ꝙ gloria Dei est duplex siue dupliciter sumitur. Vno modo pro illo summo gaudio quod Deus ab æterno habet de seipso, inquantũ fruitur infinitẽ seipso infinitẽ amato,infinito,& sum-

C mo bono,in quo summẽ beatificatur. Alio modo sumitur pro honore latriæ quã dant ipsi oẽs Angeli, & beati in cœlo,q̃ cõsistit in adoratione,& continuis laudibus; quia non cessant procidentes in facies suas laudare,& benedicere,& glorificare Deum, & pro beneficiis receptis gratias agere. Prima ergo gloria,quã Deus habet de seipso,nõ fuit augmẽtata per aduẽtum Christi, cum sit idẽ qđ diuina essentia. quia hãc sẽper Deus habuit ab æterno, nec pro tali gloria indiget bonis nostris. Itẽ quia Deus ab æterno iã dilexit, & prædestinauit suos ad suã gloriã,iõ iã ab æterno gaudebat in se de nobis, vt inq̃t Aug.in ser.de Apostolis.& ideo illud gaudiũ non fuit etiam augmentatum in Deo ꝑ aduentũ Xp̃i,sed fuit effectiuẽ dilatatũ quõ ad nos, inquãtũ suæ beatitudinis,& gaudii nos

D participes fecit.Sed sumẽdo gloriã Dei ꝓ illa quã dant creaturæ, tũc gloria Dei incepit ex tẽpore ab Angelis in cœlo post confirmatiõnẽ,& cõuersionẽ eorũ: quia illicò incepẽrũt cãtare sanctus,sanctus,sanctus &c. prout ante incarnationẽ vidit Isaias,& prout dictũ fuit in expositione cãtici Aug. Sed ista gloria Dei fuit augmentata, & nouiter dilatata vsq; ad homines sc̃tos per aduẽtũ Xp̃i,& hoc vidit in sp̃u Ioã. Apo.4. Vbi dicit,ꝙ vidit illa quatuor animalia,q̃ nõ habebãt requiem die ac nocte dicẽtia,sc̃tus, sc̃tus,sc̃tus &c. Itẽ infra cap.7. dicit,ꝙ post hæc vidit turbã magnã quã dinumerare nemo poterat,ex oĩbus gẽtibus tribubus,& populis,& linguis stantes ante tronũ,& clamabãt voce magna dicẽtes:salus Deo nostro &c. Et oẽs Angeli stabãt in circuitu troni, & seniorũ, & quatuor aĩalium, & ceciderunt ĩ cõspectu troni ĩ facies

E suas,& adorarũt Deũ dicentes. Benedictio,& claritas,& sapiẽtia,& gratiarũ actio: honor virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum amen. Ex quibus patet, ꝙ soli Angeli dabãt istã gloriã Deo ante aduẽtũ Christi.Sed post eius aduentũ hoies simul cũ Angelis dãt gloriã Deo in cœlo, & sic nouiter fuit gloria Dei augmẽtata,& dilatata. Sed talis gloria Deo exhibita dicit̃ gloria exterior, & sic nõ est incõueniẽs ipsam augeri,& augmẽtari successiuẽ ſm,ꝙ crescit numerus electorũ in cœlo,& in terra. Sed gloria Dei interior iã ꝑ hoc nõ augmẽtat:q̃a non indiget bonorũ nostrorũ ad suã gloriã interiore augendã:quã iã ab æterno totã simul interminabiliter habuit,& se sua æternitate. Et sic

F ista gloria quã Deo exhibemus nõ credit in maius bonũ Dei intrinsecũ:sed in maius bonũ nostrum:quia vt sic bonũ Dei participamus. Sed quia ista gloria Dei per mysterium incarnationis Xp̃i fuit in Angelis,& hominibus adaucta:eo mõ quo dictũ est: iõ dixerũt Angeli in isto cãtico. Gloria in excelsis siue in altissimis Deo.i.nũc ꝑ Xp̃m incarnatũ,& natũ dabitur maior gloria Deo in altissimis ab Angelis,& beatis.quasi dicerẽt,ꝙ maior, & amplior extẽsiuẽ erit gloria Deo in cœlis altissimis quàm ante: quia ista gloria, & laetria se extẽdet ẽt ad homines: qui simul cũ Angelis dabũt gloriã Deo. Itẽ ista gloria nõ solũ se extẽdet,& ampliabitur exhibitiuẽ ad hoĩs cũ Angelis,sed ẽt terminabitur ad Deũ trinum, & vnum. Sed,& post incarnationẽ

A reddendam,& recuperãdam toti generi humano venit Christus in carnem.s.ad reconciliandum,& pacificandum homines cũ Deo: & per cõsequẽs cũ Angelis.Nã p suã mortẽ, & passionẽ nos Deo recõciliauit,& per ecclesiastica sacra:& exinde per suã resurrectionẽ recuperauit nobis pacẽ corporis,& aię,&immortalitatẽ,&impassibilitatẽ:& per suã ascẽsionẽ recuperauit nobis futurã gloriã,& pacẽ & vitã æternã. Et sic in præsenti nos Deo recõciliauit per gratiã, & in futuro per gloriã. Et iõ tota cã aduẽt⁹ Xp̃i fuit vt homines Deo patri recõciliaret,& pacificaret:& pacẽ perditã hoĩbus redderet. Et iõ ante passionẽ suã dixit Apostolis.Pacẽ meã do uobis,pacẽ meã relinquo uobis.Et nõ sicut mundus dat ego do uobis: sed sicut dedit mihi pater: ita do uobis.Hanc autem pacem,& reconcilia-
B tionem generis humani cum Deo magis explicat saluator.Io.17. cum ait:Pater clarifica filium tuum: vt filius clarificet te sicut dedisti ei ptãtem omnis carnis: ut omne quod dedisti ei det eis vitã æternã. Hæc est vita æterna,ut cognoscant te uerum Deum:& quẽ misisti Iesum Christũ.Itẽ infra. Non pro eis rogo tm̃:sed ẽt pro eis qui credituri sunt per verbũ eorũ ĩ me:vt oẽs vnũ sint,sicut tu pr̃ in me,&ego in te:vt ipsi ĩ nobis vnũ sint:vt credat mũdus:quia tu me misisti. Et ego claritatẽ quã dedisti mihi dedi eis: vt sint vnũ sicut nos unum sumus:&ego in eis:&tu in me:vt sint consummati in vnum:ut cognoscat mundus,ꝙ tu me misisti: & dilexisti eos:sicut me dilexisti. Ex quibus omnibus patet, ꝙ tota cã,& rõ quare venit Xp̃s in carnẽ,fuit:vt qui eramus à Deo separati per peccatũ: nos Deo
C reconciliaret, & pacificaret in hoc seculo p gratiam,& in futuro per gloriam:sicut de facto fecit per suam passionem, & resurrectionẽ,& ascensionẽ.Et sic recuperauit pacẽ Dei & Angelorũ,&corporis,& aĩæ:quam perdidimus ĩ Adã p pc̃m. Et hãc pacẽ attulit nobis in sua incarnatione, & natiuitate.& acquisiuit nobis in hac peregrinatione usq; ad suã ascẽsionem.Hæc est ergo illa pax quã Angeli annũciãt, & annunciauerunt pastorib⁹ ĩ hoc cãtico in natiuitate Xp̃i:dicẽtes:Gloria in altissimis Deo.Et ĩ terra pax hoĩbus &c. Qua si diceret.Gratias agamus Deo in natiuitate huius pueri:quia p ipsũ dabiť gloria Deo in cœlo:& reddeť pax hoĩ bus ĩ terra: quã Adã pdidit p peccatum. Sed adhuc restat difficultas.Nã nos videmus, ꝙ post aduẽtũ Xp̃i adhuc restãt bella,& litigia inter hoĩes: & adhuc restãt infirmitates,&mors in corpore:& D pugna inter carnẽ,& aĩam.Ad hoc r̃ndetur: ꝙ principaliter pax q̃ est inter hoĩes,& Deũ & Angelos iã reddita,& recuperata ẽ nobis. Nã hic recõciliati sumus Deo p gratiã, & ecclesiastica sacra:& post hãc uitã recõciliabimur per gloriã ĩ cęlo. Et ẽt recuperauit nobis pacẽ corporis,& aię immortalitatẽ,&impassibilitatẽ.Sed nõ vult,ꝙ istã pacẽ possideamus nũc pp maius bonũ nostrũ vsq; ad generalẽ resurrectionẽ:sed manẽt nobis istæ passiones ad exercitiũ uirtutũ, & instrmentum merẽdi:prout dictũ fuit psal.102.Quia si nulla mansisset in nobis pugna, nulla fuisset uictoria nec corona martyrũ,&cõfessorũ,& cõtinẽtiũ,&virginũ:& p cõsequẽs nõ posset reparari ruina Angelorũ.Itẽ si illico p baptis. tollerẽtur istæ passiones: tolleret oẽ meritũ: q̃a oẽs currerẽt ad baptismũ nõ ppvitã æter. futurã:sed ad vitãdũ mala præsentia: vt inquit.Aug.13.de ci.Dei.c.4.Itẽ pmittit De⁹ tirannos,&malos vt exerceãt bonos.Et pmittit bella,& prælia:vt boni cũ malis flagellentur.q ne eis essent molesti: eos corrigere cõtẽpserunt:ut inquit Aug.1.de ci.c.9.Sed pacẽ omniũ istorum possidebimus post futurã resurrectionem.quam quidem pacem,& immortalitatem.licẽt nondum possideamus in facto:tñ iã possidemus in merito per baptismũ:vt inquit Amb.in sermone martirũ: quã Xp̃s reseruat nobis pro nouissimo die. Et sic patet, ꝙ p Xp̃m oĩs pax fuit recuperata.sed nũc iã possidemus pacẽ aĩæ cũ corpore: qa E tũc absterget Deus oẽm lacrimã ab oculis iustorũ,& iã nõ erit vltra luctus neq; clamor neq;dolor neq; vllus æstus Apo.21.Ergo bene merito Angeli annunciarunt pacem hominibus redditã in Christi natiuitate.Quãtũ aũt ad quintũ quæsitũ, ubi quærebatur q̃ sunt hoĩes bonæ uoluntatis pro quibus pax Xp̃i annũciatur:& in quibus cõsistit bonitas volũtatis hoĩs:Pro hm̃oĩ r̃nsione est aduertẽdũ,ꝙbonũ diciť de beo beas beaui.quod idẽ est quod cõtentare,& satiare,& quietare.Et ideo bonũ est illud quod beat & satiat,& qetat appetitũ,& volũtatẽ. Et qa oẽ tale est appetibile,& optabile:iõvnũ& idem inquantũ beat,& contentat volũtatẽ diciť bonũ:sed in quãtũ appetitur,et optatur dicitur optimũ. Et sic q̃a bonũ beat,&cõtentat volũtatẽ siue appetitũ: iõ diffinitione beatitudinis & felicitatis poniť bonũ.Vñ diciť.1.Ethic.ꝙ btitudo

A tudo, siue fœlicitas est bonū per se sufficiens delectans habētem. Itē Boe. dicit, ꝙ beatitudo est status omnium bonorū aggregatione perfectus, quo adepto nihil est qđ amplius desiderari queat. Et Aug. 13. de trin. dicit, ꝙ beatus est qui habet quicquid vult, & nihil mali vult. Ex quibus patet, ꝙ bonum semp ponitur in diffinitione beatitudinis: eò ꝙ est illud quod beat, & beatificat, & cōtentat habentem. Et quia omne tale appetit, & optat ab oibus; nō oēs diffiniētes bonū dicūt bonū esse illud quod oia appetūt. 1. Ethic. Et ideo cū Deus sit sūmè bonus, & ipsa bonitas ꝑ essentiā: vnicuiq; naturę specificæ dedit in sua creatione aliquā naturalē perfectionē consequētē formā, & naturā illius: vt appareat bonitas artificis in artificiato. ꝑ quā perfectionē creatura nō dicitur essentialiter: sed natu
B raliter bona per participationē: inquantū ꝑ illā perfectionē participat diuinā bonitate, & per illā perfectionē oīs res est appetēda, & diligēda suo mō. Et isto modo dicitur. 6. meta. ꝙ sicut verū, & falsū sunt in intellectu: ita bonū & malū sunt in rebus. Et iō appetitus noster mouet ad rē cōsequendā ad extra pp illud bonū qđ est in ea. Sed qa volūtas hois pōt ordinate aut inordinatē diligere, & appetere illā rē bonā: iō ꝑ talē amorē, & appetitū ordinatū uel inordinatū volūtas hois dicitur bona uel mala: eò ꝙ modus, & ordo diligēdi, & appetēdi debet sequi modū, & ordine rerū essendi in bonitate. Et iō quia solus Deus est bonus ꝑ essentiā, & ꝑ cōsequēs est per se, & pp se bonus, & nō referibilis ad aliud bonū, & est cā oium aliorū in bonitate: à quo, & ꝑ quē oia alia bona sūt bona, & ad
C quē sunt referibilia: iō Deus est per se, & super oia, & pp se diligendus, & appetendus tanq̃ finis vltimatus, in quo debet sistere appetitus, & voluntas nostra. Et oia alia debemus diligere, & appetere in Deo, & pp Deū amatū, & primò desideratū. Modus ergo, & ordo diligēdi Deū est: vt eū diligamus super oia, & ꝑ se, & pp se, & mod⁹ diligēdi ꝓximū est: vt ipsū diligamus i Deo, & pp Deū: eò ꝙ ē imago Dei, & participat Dei bonitatē sup oēs alias inferiores creaturas. Et tūc volūtas sic diligēs Deū sup oia, & ꝓximū in Deo cuius est imago seruat modū. Et diligēdo Deū ꝓpter se, & ꝓximum propter Deū: seruat ordinē: qa Deus creauit hoiem, vt Deū cognosceret, & amaret, & amādo frueretur, & eius beatitudinē participaret: ergo secundū eundē ordinē tenemur Deū, & proximū dilige
D re. Et iste talis ordo, & modus diligēdi Deū, & proximū facit voluntatē hois bonā, & tūc voluntas hois dicitur bona: qñ seruat modū, & ordinem in dilectione Dei, & proximi, & in hoc cōsistit tota bonitas eius. Et deuiādo ab isto mō, & ordinē diligēdi di. it mala, & peruersa. vnde stat, ꝙ volūtas, q̃ est naturaliter bona inquantū est pars imaginis Dei, diligēdo aliquod bonū naturale, illa efficiatur mala moraliter, & teologicè, nō seruādo modum, & ordinē in diligēdo, & appetēdo. Nā qnque auarus diligit Deū nō super oia: qa magis diligit pecunias: nec diligit Deū propter se: nec vt det sibi vitā æternā: sed pecunias, vt dent sibi abūdantiā in seculo. Et hoc videmus manifestè de multis: q orāt Deū vt cōseruet filium in sanitate, & liberet ipsum
E ab ægritudine: tñ si ille filius moritur: nō amplius curant de Deo. signū est ergo, ꝙ ille nō diligebat Deū super omnia, nec propter se: sed magis diligebat filiū q̃ Deū, & nō diligebat Deū propter se: sed vt liberaret filiū suū aut daret ipsi copiā bonorū tēporaliū. Et sic ēt ille nō diligebat filiū in Deo: nec propter Deū ad futura beatitudinē: sed ꝓpter gaudiū huius mūdi. Et ideo talis volūtas dicit mala, & peruersa: quia peruertit modū, & ordinē i diligēdo Deū, & proximū, & bona tēporalia. Et iō dicit Aug. cōtra Faustū, ꝙ pctm, & culpa nihil aliud est, nisi priuatio modi, & ordinis circa bonū diligēdū: qñ illud qđ moderatè, & ordinatè debet diligi, & appeti diligitur, & appetitur immoderatè, & inordinatè cōtra suū debitū modū, & ordinē. Et sic talis voluntas dicit mala. Ex quib. oibus patet,
F ꝙ debitus modus, & ordo diligendi Deum, & proximū faciunt bonā voluntatē. Iterum aūt est aduertēdū, ꝙ triplex est officiū bonæ voluntatis hoīs in hac peregrinatione. Primò, ꝙ seruet modū, & ordinem in diligendo Deū, & proximū. s. Deū super oia, & per se, & propter se, & proximum i Deo, & pp Deū, & isto mō dicit volūtas bona. Scdō vt ipsa volūtas in oibus cōformetur, & obediat diuinæ volūtati, & legi diuinæ, in qua lucet diuina volūtas. Et sic dicit iusta: eò ꝙ agit iuxta diuinā voluntatē, & legē, & nō deuiat ab ea. Tertiū officiū bonæ voluntatis est: ut omnes suas operationes dirigat, & referat, & ordinet in Deū, & ad consequēdā felicitatē ęternā in Xpo nobis promissā: tanquā finē vltimatū, & sic talis volūtas dr sācta, & ordinata.

A ta. Nã sc̃m dicit̃ à sanciẽdo: qd' est bene res in suũ bonũ finẽ vltimatũ ordinare, & sic patet qũo volũtas hominis i hac vita dicit bona, & iusta, & sc̃tã, & bene in omnib⁹ mordificata, & ordinata. Sed qa ista tria officia nõ põt exercere volũtas nostra in hac via nisi p fidẽ, & charitatẽ, & spẽ: iõ solæ istæ tres virtutes theologales faciũt uolũtatẽ bonã theologicẽ, & meritoriẽ. Qd' ꝓbatur. nã cũ nil sit volitũ nisi cognitũ: ergo oportet vt itellectus eleuetur per fidẽ ad inheredũ articulis fidei, & ad affirmandũ ea q̃ sũt supra suã naturalẽ capacitatẽ de mysterio incarnationis, & nostræ redẽtionis, & futuræ glorificationis: qd' nõ põt fieri sine cõsensu uolũtatis: præcipiẽdo intellectui vt hæreat his q̃ capere non põt. Secũdò est necessaria charitas ĩ uolũtate: vt diligat Deũ super omnia, & proximũ B sicut seipsũ: q̃ quidẽ charitas eleuat volũtatẽ hominis vt magis diligat Xp̃m q̃ patrem, & matrẽ, & filios, & vxorẽ, & omnia bona tẽporalia, & diligat proximũ sicut seipsũ. per quã charitatẽ volũtas cõformet seipsã totaliter diuinæ volũtati, & p̃ceptis euãgelicis, & omnia cõtẽnat propter Deũ. Tertiò est necessaria spes, & cõtẽptis omnibus rebus terrenis volũtas cõstituat suã spẽ, & finẽ in bonis cœlestibus, & omnia ordinet, & dirigat in illũ finẽ propter quẽ ꝓphetat oẽs persecutiões huius mũdi usq; ad mortẽ inclusiuẽ sicut fecerũt Apostoli, & martyres, & oẽs sãcti, & iusti. Ex quib. oĩbus patet: qualiter sola fides, & caritas, & spẽ faciũt voluntatẽ hominis bonã in hac uita, & meritoriam pacis æternę per Xp̃m cõferendæ post hãc uitã. Nã fides ostẽdit quod bonũ est diligendũ: & charitas or-C dinat uolũtatẽ ad diligendũ, & sic est forma fidei: quia bonũ qd' credimus ordinatẽ amamus: spes aũt est forma utriusq; quia bonum qđ credimus, & amamus illud cõtẽptis omnib. terrenis speramus, & in ipsũ oẽs operationes nostras dirigimus. Ex quibus patet, ꝙ soli fideles ueri, & iusti sunt homines bonæ volũtatis meritoriæ vitæ æternæ: q̃ nobis Xp̃s promisit. Et iõ solis hoĩb⁹ bonæ volũtatis: q sũt veri fideles, & iusti p fidẽ Xp̃i, & spẽ, & charitatẽ: annunciarũt Angeli pacẽ in hoc seculo per gratiã, & in futuro per gloriã: qñ dixerũt in hoc cãtico. Gloria in altissimis Deo. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. quasi dicerent gaudeamus oẽs tã Angeli q̃ homines: quia natus est hodie saluator. Nã per eius aduentũ erit Deo gloria in altissimis: quia augebitur numerus laudantiũ Deũ in gloria cœlesti. Et in terra erit pax, D & recõciliatio hominibus bonæ uolũtatis cũ Deo, & Angelis eius in p̃nti per gratiã, & in futuro per gloriam. q.d. & per oppm̃, ꝙ ista pax quã Xp̃s attulit hominib⁹ bonæ volũtatis nõ erit cũ infidelibus, & iniustis, & p̃tõribus obstinatis, quia talis pax cõsistit in coniũctione, & unione hominis ad Deũ p gratiã & fidẽ: & spẽ, & charitatẽ in præsenti, & gloriã in futuro, & per charitatẽ ad ꝓximũ: qđ nullus infidelis, & iniustus, & p̃tõr obstinatus põt habere, cũ habeat carentiã, & priuationẽ iustorũ. ergo i eis nulla poterit esse pax, quã Xp̃s promisit hominibus bonæ volũtatis: quia nõ est pax impiis Isaiæ. 28. cum sint à Deo saparati. Et hoc de prima parte huius cãtici. Secundã aũt partẽ huius cãtici addidit ecclesia: quę, ẽ declaratiua, & execu-E tiua primæ partis. Quã Talesforus papa addidit cãtandã i ecclesia. Est uerũ, ꝙ qdã autumãt, ꝙ Telesforus fuit primus, qui fecit cãtari cãticũ Angelorũ i missa. f. Gloria ĩ excelsis Deo. Et in terra pax hominib⁹. sicut ante ipsum Sixtus fecerat cãtari Sãctus sanctus &c. Sed postea uenit Gelasius papa, qui confecit præfationem ante ly sanctus sanctus. Et ita pariter fecit additionẽ, q̃ sequitur post cãticũ Angelorum. f. Laudamus te. Benedicimus te. &c. Quæ quidẽ additio tanquã declaratiua, & executiua supradicti cãtici Angelorũ, habet duas partes. Quarũ prima corresp̃õdet primæ parti cãtici supradicti. i. Gloria in alti. Deo. Secũda verò quæ incipit. Dñe fili vnigenite. corresp̃õdet secũdæ parti. f. ly. Et i terra pax hominibus. Et iõ quãtũ ad intellectũ primæ partis huius additionis, est aduertendũ: ꝙ qa Angeli dixerũt in prima parte. Gloria in excelsis Deo. iõ resp̃õdens dicit ecclesia in prima parte huius additionis. O dñe, Deus pater omnipotẽs: qa Angeli dixerũt ĩ natiuitate filij tui, Gloria in excelsis Deo: iã nos tãquã ciues sc̃tõrum, & domestici Dei, & socij Angelorũ, iã i hac ecclesia laudamus te: sicut Angeli in cœlo, & iã benedicimus te, & adoramus te. Et iã agimus tibi gratias ꝓpter magnã gloriã tuã, quã nos p filiũ tuũ participare fecisti. Ad cuius maiorẽ euidentiã est notandũ, ꝙ duplex est officiũ huius ecclesiæ dũ peregrinat̃ in hac via. quorũ vnũ est Deo latriæ cultũ exhibere, & in hoc cõuenit cum ecclesia triũphãti btõrum. Secũdũ offm̃ ẽ ꝓ necessitatib. exorare, siue necessaria petere,

A & hoc facit ecclesia in additione huius cātici. Nā primò exhibet Deo uerā latriā. Scdō petit necessaria spūalia. ibi. Dñe fili unigenite. Quātū aūt ad primū est aduertēdum, ꝙ latriæ cultus cōsistit ī laude, & benedictione, & adoratione, & gratiarū actione ꝓ beneficiis receptis. Et hoc facit ecclesia in prima parte huius additionis. Vnde laudare Deum idē est qđ eius pfectiones cōmēdare. Et benedicere idē est qđ beneficia nobis exhibita memorare. Adorare aūt idē est qđ cū prostratiōe nos Deo ī signū sūmi dñij subiectos cōfiteri. Glorificare aūt idē est qđ eius gloriam lōgè lateq; pconizare. Hāc ergo latriā exhibet Deo ecclesia ī hac parte: cū īcipiēdo constructionē & sniām in ly Dñe Deus rex cęlestis, ait: O dñe Deus rex cęlestis: qa p Xpm maiestatē tuā laudāt Angeli, & ab oib⁹ daī tibi gloria ī cęlo: iō nos ī hac peregrinatiōe B tanq̄ socij Angelorū verā latriā exhibētes iā laudamus te: tuā omnipotētiā, & sapiētiā, & iustitiā, & mīam cōmēdātes, & benedicimus te: tua beneficia memorātes, & adoramus te cū prostratione, & procidētia nos tuæ maiesti tanquā creatori, & gubernatori, & uniuersali dño esse subiectos cōfitentes. Et glorificamus te: tuā æternā gloriā, & beatitudinē pconizātēs. Et agim⁹ tibi grās pp magnā gloriā, & beatitudinem tuā: quā nobis cōicasti, & eius fieri participes voluisti. Sed qa ecclesia dū peregrinat in hac via sēper est in cōtinua pugna cōtra Diabolū, & mūdū, & carnem, & cōtinuè fluctuat inter mūdanas varietates, q̄ sēp impediūt inter nostrū: ne pueniamus ad terminū, & patriā, & societatē btōrū: iō ī hac secūda, & ultima parte petit hmōi impedimētū remoueri, & cōtra Diabolū, & carnē, & mūdū roborari. Sed qa hoc nō possumus obtinere nisi p Xpm mediatorē Dei, & hominū. Iō ecclesia in hmōi petitiōe inuocat Xpm īter ponēdo ipsū intercessorē. Sed qa tria sunt q̄ impediunt nostrū iter ad uitā æternā ī hac peregrinatione. Quorū primū est culpa quā cōmisimus. Scđm fragilitas carnis, & curruptio sēsualitas per pctā futura sine gratia uitare nō possumus. Tertiū est pœna pro culpis cōmissis debita p quā in purgatorio detinemur: iō ecclesia ad ista remouēda inuocat Xpm mediatorē, siue cuius meritis: & grā ista remoueri nō ualēt. Iō ait. O dñe fili Dei unigenite Iesu Xpe, & dñe Deus agnus q es fili⁹ patris, q sol⁹ tollit pctā mūdi: miserere nobis culpas, & pctā cōmissa dimittēdo. q. d. tu pueri Xpe, & agnus Dei pius, & misericors q̄ ꝓ D pctis nostris in croce occisus, & immolatus es: iō ad te pertinet tollere pctā mūdi, & soluere & satisfacere ꝓ peccatis omniū nostrū. ergo applica merita tuæ passionis, & dele, & laua culpas nostras sāguine. Itē tu qui tollis pctā mundi. i. ad quē ptinet tollere, & relaxare pctā nō solū subueniēdo, sed & pseruādo, & pueniēdo: iō suscipe depcationē nostrā ne iterū in alia pctā incidamus: p gratiā pueniēdo Itē tu q sedes ad dexterā patris tanq̄ iudex, & tributor, & dispēsator premiorum, miserere nobis pœnas purgatorio plenariè remittendo & nobis tuā gloriā largiēdo. Vnde: ò dñe Iesu Xpe: iō inuoco te tanq̄ mediatorē, & intercessorē petendo supradicta: eo q̄a tu solus supradicta potes facere: qm̄ tu solus & sctūs p essentiā: inquātū Deus, & p naturā inquātū hō assumptus, & iō tu solus nos potes sāctificāte p gratiā & à pctō liberare. Et tu solus es dñs vlis, & hęres patris. Iō potes nostras deprecationes exaudire, & per cōsequens de E malis futuris cōtra Diabolū, & cōtra carnē, & mūdū liberare. Itē tu ēs solus altissimus sedēdo à dextris. i. in potiorib. bonis patris tāquā dispēsator. ergo remittēdo oēm pęnā debitā in purgatorio potes nobis dare gloriā in cęlo. Sed qa dictio exclusiua addita vni psonæ nō excludit aliā in actionib. essentialibus: iō subdit: Cū sctō spū ī gloria Dei patris. q. d. Quia tu. Xpe es solus sctūs, & dñs, & altissim⁹ simul cū sctō spū ī gloria patris: iō potes omnia: supradicta, q̄ petimus nobis exhibere. Et sic patet superficialis ītelligētia huius cātici Angelorū cū sua additione. Et patet ēt intelligētia aliorū triū cāticorū euāgelicorū. s. cātici uirginis Mariæ, & Zacharię, & iusti Simeonis. Hæc aūt oīa quatuor cātica euāgelica supra exposita cōueniūt ī hoc: qa F vnūquodq; eorū agit gratias de natiuitate, & aduētu saluatoris per quē oīa ꝓmissa, & vaticinia, & desideria patriarcharū, & ꝓphetarū fuerūt cōpleta. Et ideo ecclesia quotidię frequētat ista quatuor cātica, & distribuit ea cātādo ī quotidiano officio ecclesiastico ī diuersis horis iuxta ꝓprietatē uniuscuiusque cātici. Vnde ecclesia cātat tria cātica semp in fine triū horarū. s. in fine uesperorū, & completorii, & laudū matutinaliū post psalmos Dauid ad denotādum, ꝙ ista cātica euangelica, & sunt finis, & terminus, & cōplemētiū legis, & ꝓphetarum quia lex per Moysen data: sed gratia, & ueritas per Christū facta ast.

Et

A Et ideo Ecclesia gratias agendo cãtat ista cantica post psal. Dauid. Sed cantat specialiter canticum virginis in officio vesperorũ. Primò ratione dignitatis quæ condidit ipsum. Secundo quia fuit primum non solũ in dignitate ratione personæ: sed etiam in tempora: quia fuit primò conditum. Et iõ cantatur in vesperis, à quibus incipit officiũ cuiuscunque festiuitatis. Quia omne officiũ à vesperis primis incipit, & in secundis desinit. Canticum aut Zachariæ. s. Benedictus dominus Deus Israel. cãtatur in fine laudũ matutinalium: quasi increpusculo diei, & hoc iuxta proprietatẽ cãtici: eò ꝙ sicut in crepusculo auroræ iam Lucifer est ortus, quæ est stella veneris annunciãt solem depropinquo) vẽturũ super terram: ita pariter qñ Zacharias fecit illud cãticũ: xp̃s adhuc erat ĩ vetera auroræ. s. virginis Mariæ: sed Ioã. Bapt. eius nũ
B cius, & præcursor, iã tunc erat ortus, & nat⁹ tanquã annunciator solis iustitiæ de propinquo ex vtero virginis nasci turi, & orituri: iõ dixit Zacharias de Ioã. Bapt. Tu puer propheta altissimi vocaberis. pibis. n. ante dominum &c. Et infra: Illuminare his qui in tenebris, & vmbra mortis sedet ad dirigendos pedes nostros in viã pacis. Bene ergo, & merito Ecclesia cãtat cãti. ũ Zacharię ĩ aurora. Canticũ vero Simeonis cãtat Ecclesia in fine diei iuxta crepusculum noctis, & hoc iuxta propritatẽ Simeonis cõditoris illius cantici. Nã postquam oculi eius viderunt saluatorẽ mundi: diũ patriarchis, & ꝓphetis, & toti mundo desideratũ: tunc in siue vitæ suę positus, & iuxta noctẽ mortis desiderauit mori postquã ĩ breui sperabat de limbo ꝑ xp̃m educi, & in regnum cœlorum intromitti. Et iõ dixit. Nunc dimittis seruum tuum domine ẽm verbum tuum in pacẽ &c. Et iõ pari mõ Ecclesia, q̃ iã Xp̃m recepit, & videt quotidiè per fidẽ, in persona filiorũ perfectorũ qui iã bonũ certamẽ certarũt, & fidẽ cõsummarũt, cupit dissolui à vinculis corporis huius, & esse in patria cũ Xp̃o, & iõ in hmõi signũ, & memoriã cãtat Ecclesia cant. Simeonis in fine diei ĩ officio cõpletorii: tãq̃ in cõplemẽto nostri curs⁹, & vitæ desiderãdo requiẽ, & vitã futurã. Cãticum aũt Angelorum cãtat in principio missæ post introitũ, & Kyrie, in dieb⁹ festiuis: eò ꝙ in missa represẽtatur mysterium incarnationis, & natiuitatis, & passionis, & resurrectionis, & ascensionis xp̃i. Et Christus in missa nõ offert mortalis: sed iã immortalis, & gloriosus. Et iõ in missa

D ista Ecclesia cõicat cũ triũphanti: qa eodẽ pane Angelorũ reficitur ista, & illa. Nã eodẽ pane quo illa fruit facialiter per clarã visionẽ & apprehẽsionẽ, reficitur, & fruitur ista sacramẽtaliter ꝑ fidẽ, & charitatẽ ĩ sacramẽto altaris, & iõ Ecclesia tanq̃ Angelorũ socia cantat in missa cãticum eorum, dicens. Gloria in excelsis Deo &c. Ad quã gloriã nos ꝑducat Xp̃s. q viuit, & regnat cũ patre, & sp̃u sancto per sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO CANTICI AMBROSII ET AVGVSTINI.

TE Deũ laudamus &c. Istud canticũ cãtat Ecclesia Roma. & latina in oib⁹ festiuitatib. dñi nostri Iesu xp̃i, & beatę virginis Mariæ, & oim sctõrum Angelorũ, Apostolorũ, martyrũ cõfessorum atq; virginũ in officio naturali finita. 3. vigilia, siue nocturno. Et intitul: ẽ cãticum Ambr. &
E Aug. eo q̃a Aug. & Amb. cõfecerunt ipsum: vt patebit. Super quo quidẽ cãtico fuit rogatus à quodã reuerendo sacræ teologię magistro mihi dilectissimo: vt post expositionẽ septẽ cãticorum ferialium ipsum exponerẽ, & iuxta sanã, & familiarem intelligentiã ad cõsolationẽ oium sacerdotũ, & religiosorum declaratũ redderẽ. Et iõ ad honorẽ Dei, & vtilitatẽ nostræ sacræ reipublicæ, & vt tanti uiri petitioni, & deuotioni satisfacerẽ: diuino cõfisus auxilio: hoc cãticũ, in quo fides totius christianæ religionis cõtinet, superfitialiter exponẽdũ suscepit. In cuius quidẽ expositione sic ꝓcedetur. Nã primò est vidẽdum qua de causa, & quo sp̃ũ btũs Aug. & Ambr. moti fuerunt ad faciẽdum, & cãtandum hoc cãticum: cũ in vtroq; test. nõ fuit consuetum fieri, & cãtari nouum cãticum nisi ꝓ aliquo
F magno mysterio vtili toti populo, & ecclesię Secundò autẽ exponetur litera huius cãtici. Tertiò tãdẽ post expositionẽ videbitur quare tota ecclesia cũ tãta veneratiõe, & celebritate suscepit istud cãticũ, & publice p̃cepit ipsũ cãtari in vniuersali ecclesia: cũ ñ cõtineat in nouo nec in ve. te. sicut cætera cãtica quæ cãtat ecclesia. Quantũ ergo ad primũ est dicẽdum: & notãdum ẽm Au. in libello de verbis domini, & li. cõtra Faustnm ꝙ licèt xp̃s à principio, & successiuè permiserit ad tẽpus, & ẽm diuersa tempora ecclesiã affligi per malos, & infideles, & hoc in vtroq; testa. tamen non permisit ipsam totaliter extingui: sed sẽper suscitauit aliquem saluatorẽ, & defensorem

A rem qui eã liberaret, & hoc in vtroq; test. Nã dũ affligeretur in Aegypto: suscitauit Moysen, qui illũ populũ de illa captiuitate liberauit. Et dũ affligeret in terra promissionis: suscitauit Otoniel, & Iepte, & Gedeon, & Sanson, & cæteros, qui illũ populum liberarunt de manu infideliũ &c. Sed multo amplius, & mirabilius hoc fecit Xp̃s in no. te. Nã solũ suscitauit defẽsores ad defendẽdã Ecclesiã suã, sed ẽt uoluit vt illi qui ante fuerãt attroces persecutores, postea essent fideliores, & ardẽtiores Ecclesiæ defensores, & pro Ecclesia pugnatores. & hoc p successionẽ tẽporis fm ꝙ habuit diuersos psecutores. vñ ecclesia tres habuit persecutiones. quarũ prima fuit illicò post ascensionem Xp̃i per scribas, & pharisæos, inter quos Paulus fuit attrocior persecutor. Sed Xp̃s vt obstinationẽ Iudæorũ con

B funderet, & veritatẽ fidei euangelicæ confirmaret: miraculosẽ beatũ Paulũ tanq̃ vas electionis suscitauit, & ex persecutore fecit ecclesię defensorẽ & euãgelicę fidei pdicatorẽ, vt patet in actibus Apostolorũ. Itẽ secũda persecutio fuit p populũ gentilẽ. s. p Imperatores, & reges, & tirãnos: sed i illa persecutione de illomet populo suscitauit Xp̃s martyres qui auxerũt & rigarũt ecclesiã, & cõfirmarũt eã sãguine suo. Et tandẽ de numero Imperatorũ suscitauit magnũ Constã. qui post baptismũ ecclesiã Xp̃i à persecutione quietauit, & eã fauorib. & diuitiis ditauit. ad cuius exẽplũ oẽs reges terrę sunt ad fidẽ cõuersi. Et sic dicit Aug. ꝙ reges terræ qui pter ido la persequebãt Xp̃ianos postea facti Xp̃iani pp Xp̃m idola de mundo deleuerunt: quæ fuit mutatio dexteræ excelsi, quia oĩs huma-

C na ptãs subiugata est iugo Xp̃i. Sed post conuersionẽ populi gẽtilis Diabolus humani generis inimicus suscitauit noua bella & diuersas persecutiones contra Ecclesiã. s. curiositatẽ philosophorũ, & detestabiles sectas hæreticorũ. s. Arrianorũ Manich. Pelagianorum & multorũ aliorũ hæreticorũ. Sed tunc Xp̃s de numero Philosophorũ suscitauit Origenẽ, qui magnã multitudinẽ Philo. gẽtiliũ p rõnes naturales ad fidẽ Christi conduxit, & cõplures non solũ hęreticos sed ẽt hæresiarcas ad lucẽ veritatis reconciliauit: vt inquit Hiero. in li. Illustrium virorum & Euseb. li. 6. de. Eccl. hist. Sed inter cæteros vt dicit Possidoninus: de numero Philosophorũ, & hęreticorũ suscitauit Augu. ad defendendã Ecclesiã suã. Vñ dicit Possido. ꝙ diuina prouidẽ

D tia creauit istũ hominẽ quasi quoddã stupẽdum in natura humana, vt postea in diuina scientia illustratus oẽm humanam curiositatem cõfunderet, & extingueret. Et primò permisit Deus eum fœda impietate Manichæorum maculari: vt maiori euidentia posset illam impugnare, & oẽm aliã hæreticam prauitatem ab Ecclesia eliminare prout postea factum est. Vnde non solum Possido. scriptor historiæ. B. Aug. sed ẽt ipsemet Aug. dicit in lib. cõfess. ꝙ quicquid de magnitudinibus & numeris & cæteris matematicis dici põt, per seipsum legit, & intellexit, & nullo tradẽte cognouit. Item de naturis rerum & causis & principiis super oẽs coetaneos antequàm attingeret. 23. annum discreuit & disputauit, & oẽs suos magistros supauit: imo sibi discipulos fecit. Item dicit, ꝙ diuina prouidentia permittente eodẽ tempore in sectã

E Manichæorum incidit, qui negabãt Xp̃m esse hominẽ & verbũ incarnatũ, sed solũ Deũ. Et sic negabant Christũ esse mortuũ & passum, & per cõsequens negabãt totũ mysteriũ nostræ redemptionis, & virtutem sacramentorum ex illa passione manantẽ: in qua quidem secta laborauit per nouẽ annos. Itẽ dicit Possid. ꝙ Aug. eodẽ tempore venit Romam ex Africa cum magna caterua discipulorum ipsum sequentium, & ibi legit in scolis publicis Retoricam & alias scientias humanas per aliquot dies, cuius fama fuit diffusa per totam Italiam vsq; Mediolanum. Tunc Mediolanenses in quorũ urbe semper floruerat studiũ artis oratoriæ & scientiarũ humanarum, miserunt legatos Romã rogantes vt mitterent eis Augu. vt legeret in eorũ

F ciuitate. Tunc Romani miserũt eis Aug. tã quàm in humanis disciplinis tenentẽ principatũ. Sed accidit tunc tẽporis: cũ Aug. cũ ingenti honore in ciuitate Mediolani fuisset recept⁹, & in scolis legere cepisset, ꝙ tũc beatus Amb. illã ecclesiã administraret, qui quotidie populo catholico pdicabat. cui⁹ famam audiens Aug. statuit cũ magna discipulorũ caterna, potius causa disputãdi, q̃ audiendi ad eũ accedere. cũ quo de icarnatione verbi multis dieb. disputauit. vidẽs ãt beat. Amb. virũ humanis verbis inuincibilem: recurrit ad diuinã virtutem & auxiliũ, & indixit speciale ieiunium in populo, & orationẽ: vt superno lumine Deus Aug. illustraret. & sic accidit post spatiũ tpis, & lõgas disputationes & altercationes: vt quadam die dum beatus

Amb.

A Ambr.prædicaret, & rões de incarnatione
verbi explicaret, tunc beatus Aug. illustra-
tus veritaté fidei percipiés quasi stupefactus
vt immobilis permaneret. Et tunc resipisce
re incipiés statuit quotidie prædicationem
beati Ambr.audire cũ magna humilitate:&
tandé in fide catholica sufficiéter instructus
statuit baptizari. Tũc Beatus Amb. vidés ꝙ
per tot méses,& dies laborauerat cũ tãta so-
licitudine ꝓ couersione illius hoīs, & tandē
Deus perduxerat ipsum ad baptismũ, & ꝑui
dens ēt in spũ qualiter ille hō debebat oēs
hæreses extirpare,& ecclesiam Dei suis scri-
pturis & prædicationib.defendere,&amplia
re:iō dũ effudit aquã sup caput eius: magna
voce exclamauit dicens. Te Deũ laudamus.
Et sic ambo expleuerunt istud canticũ. Hoc
aũt mysterium refert B. Datius quartus ab
B Ambro. Medio. Archieps in sua cronica sub
his verbis,dicens.Eodem tpe.s.12.Theodo-
sii maioris anno, cōtigit vt quidã magnus sa
piens:tñ Manichæorum errore seductus no-
mine Aug. argumentis dialecticis & sophisti
cis armatus venit ad beatum Amb. nō cã au
diendi sed reprehēdendi gratia.sed cũ beatũ
Amb. de incarnatione prædicãtem inuenis-
set,oblitus sui,& literarũ oīum ac cognitio-
num, pallens ac tremens oībus videntib. ibi
aderãt obriguit. Ac ēt finita oratione,& an
monitione quã ad populum beatus Amb.ad
ministrabat,primũ ad ipsum Aug. peruenit.
Ac beatus Amb.cognita eius scientia, pate-
factaq; eius disciplina, quid in arte valeret,
qualiterq; in fide catholica dissentiret ꝑ spi-
ritum sctm̃ cognoscens, qualiterq; fidelis,&
catholicus futurus esset: placidissimè & mul
C tum charitatiuè eum suscepit. Itaq; lętabat
beatus Amb.super eum:sicut in euãgelio de
quodã patre legitur, qui cadens super collũ
filii sui, quem perdiderat osculabatur eum.
Tandē non post multos dies nutu diuino si-
cut multis videntib. & sibi consentientibus
palã aberrauerat sic in fontibus, qui beato
Ioã.ascribunt, Deo opitulãte à beato Amb.
cunctis fidelib. astantibus & vidētibus,in no
mine sanctę & indiuiduæ trinitatis baptiza-
tus & confirmatus est.In quibus fontib.pro
ut spũs sanctus dabat eloqui illis, Te Deum
laudamus decantantes,cunctis, qui aderant
audientib.& vidētib. simulq; mirãtib.poste-
ris ediderũt: qđ ab vniuersa ecclesia catholi
ca vsq; hodie tenetur, & religiosè decãtat:
& quasi ditati multis diuitiis,& inæstimabi-
libus margaritis mutuo in Deo delectantes D
cũ gratiarũ actione cibũ sumētes, & magno
gaudio gauisi cōfortati sunt. Hæc Datius x.
li.suæ Cronicę c.1. Ex supradictis verbis o-
stēdit Datius Cosmografus ꝙ Au. anteq̃ ve
niret ad baptismũ iã erat in oī sciã famosissi
mus. Scđo ꝙ erat fędo errore & fermēto Ma
nichæorũ maculatus. Tertiò, ꝙ sola virtute
spũs sancti, & non humana sciã fuit à beato
Amb.conuictus & illustratus.Quartò,ꝙ su-
premo gaudio lætatus est beatus Amb.in e-
ius conuersione.Et hoc idem dicit Possidon.
ꝙ grãde festũ fecit beatus Amb.in vrbe Me-
diolan. in illa die celebrari, quasi nouum fi-
lium & athletã, & defensorem illa die eccle-
sia genuisset, & nouum contra hęreticos pu
gnatorē parturisset.Quintò ēt ondit Datius
ꝙ beatus Amb. in spiritu ꝓphetico pręuidit
qualiter & quantus erat Aug. futurus in ec-
clesia Dei.Sextò. ꝙ tã btũs Au.q̃ btũs Amb.
spiritu sctō illustrati confecerunt illud canti E
cum.s.Te Deum laudamus.& per cōsequens
dicta in hoc cãtico fuerunt à spiritu sctō eis
infusa.Septimò oñdit ꝙ beatus Aug.à prin-
cipio huius baptismi recepit nō solũ gratiam
gratũ facientē,sed ēt dona spũs scti ad intelli
gēdas,& exponendas sacras scrip.& per con-
sequēs habuit sciam infusam,quia ex tpe cō
fessus est profundissima mysteria in hoc cãti
co:imo ꝓphetice locutus est, prout videbit
in expositione & in fine eiusdē. Ex supradi-
ctis ergo patet vnde, & qua de cã & quo spũ
Amb.& Aug. cōfecerunt istud canticum.Ex
supradictis ēt verbis Datii,& Possidonii pōt
rñderi ad id qđ quæritur in principio.s. qua
re in conuersione vnius solius hoīs cãtatum
est nouũ canticum:cum nō fuerit cōsuetudo
in scrip.vtriusq; te.nouum canticum fieri ni
si pro aliquo magno mysterio vtili toti po- F
pulo & ecclesiæ.Ad quod rñdetur, ꝙ verum
est ꝙ in ecclesia vtriusq; te. nõ factum nec
cãtatum est nouum cãticum,nisi pro gratia-
rum actione alicuius magni mysterii,& bnfi
cii facti vel reuelati. Et sic Moyses cum toto
populo cantauit,& scripsit illud canticũ: Cã
temus dño: gloriosè &c. pro beneficio libe-
rationis de Aegypto,& de mari rubro,& ꝓ-
ut figurabat vniuersalē redēptionē per Xp̃m
faciendã. Et sic ēt Anna cãtauit cãticũ nouũ
in natiuitate Samuelis:eò ꝙ non solũ ꝑuidit
Samuelē futurũ ꝓfetã,&rectorē illius popu
li,sed ēt ꝑuidit Xp̃m futurum redēptorē per
Samuelē figuratũ.vt patet. 1. Reg.2. & ꝓut
fuit

fuit expositum in eodē cātico.& sic ēt Isaias fecit nouum cāticum.Isa.12.eò φ fuit ipsi reuelatus aduentus xp̄i in carnē: & mysterium nostræ redēptionis: vt ibidē expositū est & ita ēt Ezechias fecit nouum canticum ꝓ sua liberatione inquātùm figurabat nostrā redēptionē.& ita ēt tres pueri cantarunt nouum cāticum pro sua liberatione de camino ignis ardentis,prout ibidē expositum est.Ita ēt in no.te.virgo Maria tympanistria nostra cātauit nouum cāticum in cōceptione saluatoris agēdo gratias qa saluatorē quē patriarchæ, & ꝓphetę cecinerant futurū,ipsa cōceperat. Ita ēt Zach. cātauit nouum cāticum in natiuitate Ioan. Bapt. eò φ erat annunciaturus saluatorē in deserto & paraturus vias eius,& ita ēt angeli cantarunt Gloria in excelsis in natiuitate saluatoris.Luc.2. Et ēt Simeon iu
B stus cātauit nouum canticum qn̄ vidit,ac tenuit Xp̄m in vlnis sui dicens. Nunc dimittis seruum tuum &c. Sicut ergo Anna cantauit nouum canticū in natiuitate filii sui Samuelis,eò φ dn̄s abstulerat ab ea opprobriū sterilitatis,& cōuitiorum æmulæ suæ, & qa ꝓuidit Samuelē ꝓphetā,& rectorē populi Israel, & principaliter qa ꝓuidit in sp̄u Christum vniuersalē futurū redēptorē: ita ergo pariter ecclesia ꝑ Annā figurata cātauit nouum cāticum in regeneratione & baptismali natiuitate bti Aug.eò φ ꝓuidit B. Amb.in sp̄u qualiter illa die ecclesia sp̄ualiter genuerat vnū filium, q̄ eā debebat liberare ab opprobrio & incursib.hæreticorum,& suis scripturis & prædicationib.ecclesiā debebat ampliare.Itē sicut Zac. cātauit nouum cāticum in natiuitate Io.Bap.eò φ plenus spiritu sc̄tō ꝓuidit ipsum præcursorē dn̄i, dicens.Benedictus dn̄s Deus Israel &c.Ita pariter b. Amb. cātauit nouum cāticum in baptismali natiuitate bti Aug. eò φ ꝓuidit ipsum futurum Xp̄i præcursorē & viarum Xp̄i directorē.Nā sicut Io.Bap.fuit præcursor Christi præparādo chorda hoium ad Xp̄m recipiendum: ita Aug.fuit successor in declarādis script.& hæreticis expugnādis: & liberando ecclesiā ab incursib.eorum: & ad cōfirmanda corda fidelium in fide Xp̄i: ꝓut postea cōpertum est, & ꝓut diffusè infra videbitur.Hæc est ergo cā vn̄ fuit motus.B.Amb.cantādum istud cāticum,& quare placuit diuinę prouidentię: vt in natiuitate baptismali.B. Aug. nouum canticum in ecclesia cātaretur & conficeretur. q.d.B.Amb. Te Deus laudamus.i.tota ecclesia laudet Deū,quia labor meus non fuit cassus nec vanus, quia iste qui erat ecclesiæ rebellis tandem peruenit ad baptismum,& factus est ecclesiæ filius.Itē quia iste qui erat ecclesiæ impugnator & inimicus: erit ecclesiæ defensor,& hæreticorum expugnator: & extirpator,& totius ecclesiæ illustrator & ampliator,Vniuersa ergo laudet Deū ecclesia q̄ hodie talem filium in hoc fonte baptismatis generauit. Et iō dicit Possid. φ grande festū fecit.B.Amb. illa die in populo Medio. & ecclesia celebrari in cōuersione illius viri per quem ecclesia erat tot & tāta bona receptura. His ergo habitis cum Dei auxilio ad expositionem huius cantici accedamus.

Te Deum laudamus &c.

Pro cuius cātici expositione & diuisione est prius aduertendum,φ sicut in hoc cātico simul cōtinenē multa mysteria,& officia, ita multipliciter pōt diuidi.Nā vno mō Ambr. & Aug. laudāt Deum agendo gratias ꝓ bn̄ficiis receptis,& petunt beneficia futura. Et sic pōt diuidi hoc cāticū in duas partes principales. Nā primò laudant Deum trinum & vnum gubernatorē,& creatorē & glorificatorē, agēdo gratias ꝓ bn̄ficiis creationis, & gubernatiōis,& vniuersalis redēptiōis.Scd̄ò petūt vt vl̄is redēptio subueniat oib. filiis ecclesiæ: & oēs ꝑticipemus bn̄ficiū redēptiōis, & glorificationis. Scd̄a pars erit ibi.Te ergo q̄s &c.Scd̄o mō istud cāticum pōt cōsiderari inquantū in eo Amb. & Aug. in persona ecclesię:& ad instructionē oium fideliū cōfitentur oēm catholicā veritatē. Et sic pōt diuidi in duas partes. Nā in prima cōfitentur oēm veritatē catholicā ꝑtinentē ad Deū in se quò ad nostrā creationē & gubernationem.Scd̄ò cōfitentur oēs veritates catholicas pertinentes ad Xp̄m Deum incarnatum, necessarias ad nostrā redemptionem & iustificationem. Scd̄a erit ibi.Tu rex gloriæ Xp̄e.Tertiò pōt cōsiderari hoc canticum inquātum in eo cōtinet triplex cōfessio ad nostrā iustificationem.s.confessio fidei, & latriæ, & pniæ sine qua nemo pōt iustificari: vt patebit i fine expositionis. Et sic istud cāticum pōt diuidi in tres partes. Nā in prima fit cōfessio veræ fidei.In scd̄a cōfessio latriæ. In tertia aūt confessio pniæ.Scd̄a ibi.Per singulos dies. tertia ibi.Dignare dn̄e die isto. Sed quia laudando Deum, & agendo gratias pro vniuersis beneficiis receptis, & petendo gratiam & auxilium pro beneficiis futuris: de necessitate cō fitemur

A fitemur oēm catholicam veritatem ad nostram instructionem,& confitendo oēm catholicam veritatē necessariō facimus triplicem confessionē.s.fidei,latriæ,& pniæ, ideo prima diuisio continet secundā & tertiā. Iō procedēdo ꝭm primā diuisionē in hac expositione includemus secundā & tertiam.Nam nemo pōt iustificari per triplicem cōfessionē quin confiteatur oēm veritatem, & agat gratias pro beneficiis receptis, & petat futura prout magis declarabit exponendo lirām, & in fine totius expositionis.Et iō procedamus ꝭm primā diuisionē,inquantū principaliter duo faciūt Amb.& Aug.Nā primō laudāt Deū creatorē & redemptorē agēdo gratias pro beneficio creationis,& redemptionis.Scđō petunt in persona ecclesiæ participare beneficiū redēptionis, & glorificationis,& in eis perseuerare & ꝓficere;ibi.Te ergo q̄s.Quātūm ad primū duo faciūt Amb.& Aug.Primō.n.laudāt Deū trinū, & vnū:creatorē,& gubernatorē, agendo gratias pro beneficio creationis, memorādo bñficia q̄ receperūt per creationē,&cōtinuē recipiunt ꝑ gubernationē .Scđō laudant Xp̄m Deū icarnatū recreatorē,& redēptorē & glorificatorē,agēdo gratias pro bñficio nostræ redemptionis,& glorificationis, ibi.Tu rex gloriæ Xp̄e.Sed qa dictū est ꝙ nemo pōt Deū laudare nec agere gratia pro bñficiis receptis nisi prius cōfiteat eius nobilitatē & perfectionē & memoret bñficia collata:eō ꝙ cōfessio fidei pcedit latriā vt patebit:iō Amb. & Aug. in persona totius ecclesiæ laudādo Deū confitent eius nobilitatē & excellentiā,& perfectiones & beneficia.& sic tria faciunt in hac

B

C prima parte. Nā primō laudāt & cōfitentur vnū solū Deū gubernatorē,& creatorē omniū. Scđō ostēdunt qualiter Deus perāplius, & pfectius laudat ab angelis & btis in ecclesia triūfanti.Tertiō cōfitetur, & laudāt Deū trinū,& vnū in hac ecclesia,exprimēdo mysterium trinitatis.Scđm ibi.Tibi oēs angeli. 3.ibi.Te p orbe terrarum.Sed qa in hac prima parte laudāt Deū dnm & patrem : iō isti tres termini.s.Deus, & dñs & pater sunt declarādi:qa quandā distinctionē importare vident.Ad cuius intellectū est aduertendū primō,ꝙ istud nomē Deus dicit à Theōs grece qđ idē est qđ speculabile, & insensibile, & actus purus,& immaterialis qđ per se intelligibile latinē . Et isto mō dicit vnum qđ solū & independens & infallibile,& ęternū,& vnum necesse esse impossibile aliter se habere.Sed qa Deus, vt ꝓbat Arist.& cōmentator. 12. meta. & Auicenna & Algazel in sua metafisica. imo ꝭm Damasc. dicitur pelagus & fons oīum pfectionū essentialiter. Et isto mō non est nisi vnus solus Deus vt probant oēs supradicti: & probāt oēs doctores supra primū snia.dist. 2.Itē istud nomen dñs dicitur à dominando qđ idē est qđ totā domum disponere,regere,& gubernare ad suā voluntatē,& arbitriū & pp seipsum mouere.Et iō procurator aut filius nō dicitur dñs domus, licēt totā domū disponat,& regat, & gubernet,sed quia hoc nō facit pp se, nec ad nutū suum,sed ad nutū & præceptū,& ad voluntatē dñi domus,& patrisfamilias: iō nec ꝓcurator nec filius nec seruus dicitur dñs dom⁹: sed solus ille pp quē & ad cuius nutum fiunt oīa.Quia ergo solus Deus per se gubernat & regit vniuersum: à quo depēdet cęlū,& tota natura in essendo,& gubernando, & pp quē tanquam ꝓpter amatū & desideratū oes intelligētiæ mouēt orbes, & regūt oīa ista inferiora:vt inquit Ari. 12.meta.& oēs angeli faciunt verbū.i.ꝓceptum eius ad audiendam vocē sermonum eius. vt patet ps. 102. Et iō sicut est vnus solus domin⁹ vniuersi, & sicut nō pōt esse nisi vnus Deus: ita nō pōt esse nisi vnus dñs, & vnus princeps & dux huius exercitus totius vniuersi.vt probat Aris. 12. met. Iō impropriē & valde ęquiuocē reges, & principes mundi dicuntur dñi: quia non à se habēt ptātem,sed à Deo,nec propter se regūt,sed pp Deum qui est dominus uniuersalis oīum:cui oēs sūt reddituri rōnē. Vñ Seneca in Tyeste. Vos quibus rector maris atq; terre.Ius dedit magnū necis atq; uitę Ponite inflatos tumidosq; uultus. Quicquid à uobis minor ex timescit:maior hoc uobis dñs minat.Oē sub regno grauiora regnū est &c. Hoc aūt idem magis explicat sap. 5. & 6.per to.Et sic patet qualiter sicut est solus Deus, ita est unus solus dominus uniuersi gubernator,& rector.Itē illud nomē pater dr̄ à patir grecē quod est idē qđ principiū latinē.Et iō genitorē uocamus patrē, eō ꝙ est principiū generationis actiuum,& genitricē uocamus matrē, eō ꝙ est quasi materia & pricipiū passiuū in tali naturali generatione.Sed impropriē,& equiuocē genitor carnalis dr̄ pr̄,qa licēt sit principiū particulare & immediatū in tali gñatione:tamē hoc nō agit nisi i uirtute corporū cęlestium;& maximē solis.qa sol & homo

D

E

F

A homo generant hominem. 2. de anima. Et iõ filosofi, & poetæ vocarunt solem patrem hominũq; deorũq;. Sed adhuc sol valde ęquiuocè vocatur pater: quia licèt sit principiũ omniũ generabiliũ: & specialiter hominũ, tamẽ hoc nõ habeţ à se: sed à Deo q ẽ principium. Itẽ licèt sol cõcurrat ad generationẽ corporis: tamẽ nõ ad ꝓductionẽ animę rõnalis nisi solus Deus. Item licèt oĩa generabilia, & corruptibilia depẽdeãt à corporibus, & intelligẽtiis cęlestibus quò ad formã: tñ nõ quò ad matẽriã primã: quia omnia agẽtia creata ꝑsupponũt illam: & sic materia prima, & anima itellectiua & cęlũ à solo Deo pñt ꝓduci per solã creationẽ: q solus ẽ principiũ oĩm in genere cãę efficiẽtis formalis & finalis. & qa à solo Deo depẽdẽt omnia creata secũdũ totũ suũ esse: iõ solus De⁹ dicitur verus pater, & principiũ omniũ: quia ab ipso patrata, & B principiata sũt oĩa. Et iõ dicit Boet. 3. de cõsolatione carmine. 5. ꝙ sicut Deus ẽ vnus in gubernãdo: ita ẽ vnus solus pater in creãdo. vnde ait. Oẽ hominũ genus in terris simili surgit ab ortu. Vnus. n. rerũ pater ẽ vnus cuncta ministrat. Ille dedit cęlo radios: dedit cornua lunæ &c. Et sic ad istũ intellectum ait saluator Mat. 23. Patrẽ nolite vocare vobis super terrã: vnus ẽ. n. pater vester qui in cœlo ẽ. & sic ẽt dicĩ in symbolo ecclesię: Credo in vnũ Deũ patrẽ omnipotẽtẽ &c. Et sic patet: ꝙ sicut est vnus solus Deus: ita vnus solus dominus, & pater laudãdus, & colẽdus. Istas ergo tres ꝓprietates essentiales confitẽtur in primis de Deo Amb. & Aug. s. ꝙ vnus est solus Deus, & dominus, & pater omniũ: agendo gratias ꝓ beneficiis receptis. & hoc ĩ ꝑsona totius ecclesiæ. Vñ uidẽs. B. Amb. ꝙ Deus C cõpleuerat desideriũ suum: quia deduxerat Au. ad baptismum, pro quo tãtum laborauerat: & præuidens in spiritu qualiter iste debebat esse defensor ecclesiæ, & dissipator hæreticorum, & dilucidator totius sacræ scripturæ. ideo in persona ecclesię agẽs gratias vni soli Deo exclamauit dicens.

Te Deum laudamus.

Non dixit: nos Deos laudamus: sed te vnũ solum Deũ laudamus: pro tantis beneficiis receptis supple. Et confitendo vnum solum Deum agit gratias pro tãtis beneficiis: quia in illa die magna beneficia recepit tota ecclesia per conuersionem illius hominis. Tũc aũt Aug. existẽs in fonte baptismatis rñdit.

Te dominum confitemur.

Quasi dicens: tu Ambrosi vnũ solum cõfiteris Deum: & pręedicas ipsum esse laudandũ & colendũ. Et ego profitendo fidem meã cõfiteor ipsum Deũ esse unũ solũ dominũ, & D gubernatorẽ totius vniuersi. Et hoc assero, & cõfiteor cõtra multos gẽtiliũ, q negãt diuinã prouidentiã se extẽdere ad act⁹ hominũ, & ad ista inferiora. & cõtra Manichæos q̃ dicũt Deũ esse dominũ, & gubernatorẽ solũ rerũ inuisibiliũ: & dicũt diabolũ esse dominũ, & rectorẽ huius mũdi inferioris. Et sic Aug. cõuersus ad Deũ dicit. Te dominũ cõfitemur .i. sicut cõfitemur te esse unũ solum Deũ: ita vnũ solũ dominũ, & dispẽsatorẽ, & rectorẽ, & gubernatorẽ, & prouisorẽ totius vniuersi. Tunc autem beatus Ambrosius subdidit.

Te æternum patrem omnis terra veneratur.

Quasi diceret Aug. te confitetur dominũ, & gubernatorẽ vniuersi. Et ego simul cũ ecclesia te cõfiteor patrẽ, & creatorẽ uniuersi: à quo tanquã ab uno solo principio omnia ex tempore dępẽdẽt per creationem quò ad totũ suũ esse ĩ genere causæ efficiẽtis, formalis, & finalis: quod est cõtra Ari. & alios filosophos, & oẽs gẽtiles: qui putãt mũdũ fuisse ab æterno. iõ oĩs terra .i. oẽs fideles terræ te venerãtur tãquã patrẽ oĩum. Nota, ꝙ multi dicũt ꝙ Am. in hoc cãtico solũ locutus est in principio dicẽs. Te Deũ laudamus. & ꝙ Aug. ꝑsecutus ẽ totum residuum usq; in finẽ cõfitẽdo fidẽ suã: sicut tenẽtur adulti ore ꝓprio cõfiteri fidẽ suã publicè quãdo baptizanĩ. Et sic ẽm istos hoc cãticum totũ est cõfessio fidei b. Aug. quã ꝓfessus ẽ ĩ baptismo. Sed q̃a cõiter tenetur, ꝙ ambo alternati interfecerunt hoc canticũ, vnusquisq; proferẽdo suã sententiã: ideo sic procedemus in eius expositione referendo singula singulis. Sed dubitatur: nam licèt prima persona dicatur pater F æternus respectu filii: eò ꝙ ab æterno ꝓducit verbũ: tñ tota trinitas vnus Deus non dr̃ dñs nec pr̃ æternus toti⁹ vniuersi, qa ista sũt relatiua ex tpe, & iõ sicut mũdus nõ est æternus: ita Deus nõ est ęternus dñs, & gubernator, & pater eius: sed ex tpe. Vel est dicẽdũ, ꝙ pater nõ sumiĩ hic essẽtialiter sed ꝑsonaliter respectu filii. Ad hoc resp. ꝙ pater ĩ hoc loco sumiĩ essentialiter respectu totius vniuersi: sed ly æternũ nõ determinat nec cõnotat paternitatẽ, & relationẽ ẽm diuinã sub. & Deũ essentialiter. q. d. sicut vniuersalis ecclesia te cõfiteĩ ęternũ & vnũ Deũ ab ęterno: ita te veneraĩ vnũ dñm, & patrẽ ex tpe. i. Te

A Deũ æternũ confitetur dñm & patrẽ ex tempore,& iste modus seruatur qñq; in sac.scriptura:& ita dr ps.72.Deus aũt rex noster ante secula operatus est salutẽ in medio. Vnde manifestũ est:ꝙ ly ante secula non determinat ly rex nr: nec ly opatus est salutẽ in medio terræ:sed determinat ly Deus .i. Deus q̃ est ãnte secula postea factus hõ & rex nr, operatus est salutẽ in medio terrę.Itẽ iste modus seruat ps.89.cũ dicit: Dñe refugiũ factus es nobis à generatione in generationẽ.Priusquã formaret terra,& orbis à seculo,& in seculũ tu es Deus. Tunc manifestũ est ꝙ Deus nõ fuit dñs, nec refugiũ nostrum ab ęterno priusq̃ mõtes fierẽt:& formaret terra,& orbis:sicut intelligebãt Origeniani hũc passũ, sed sic est legẽda & pũctuãda & intelligenda illa litera.s.tu dñe q̃ nũc es dñs noster:es deus

B in sæculũ, priusq̃ mõtes fierent & orbis formaret : sed ex tpe p creationẽ & redẽptionẽ factus es refugiũ nostrũ.Et isto mõ est intelligẽdus iste passus in hoc cãtico.Nam illum, quẽ cõfitent esse vnũ Deum immortalem & ęternũ ab æterno, illũ eundẽ cõfitentur esse dñm & patrem vniuersi ex tpe. Põt ẽt dici: ly æternum patrem capi personaliter, quem simul cũ filio & spũ sancto oĩs terra venerat, quia sicut opa trinitatis essentialia sunt inseparabilia ad extra;ita cultus latriæ nõ separat personas in diuinis: quia Deo essentialiter debetur.Sed melius videt,ꝙ ly patrẽ teneatur essentialiter respectu vniuersi : eò ꝙ infra fiet specialis,& expressa cõfessio de mysterio trinitatis, sed hic exprimitur mysterium creationis.Quasi dicat Ambro.sicut te cõfitemur vnum Deum & dominum guber-

C natorem : ita oĩs terra iam te veneratur æternum patrem & creatorẽ, quia totus populus gẽtilis iam venit & veniet ad fidẽ: qui confitetur creationẽ mundi, quã ante negabat.quã fidem maximè confirmauit Augustinus iste in scriptis & prædicationib. suis. Et iõ subdit Aug. Tu Ambrosi dicis : ꝙ tota terra iã venerat vnũ Deũ & vnũ dominum & patrem creatorem.Et ego dico tibi:ꝙ per amplius, & perfectius veneratur Deus in cælis ab angelis tanquàm dominus & creator, & sic conuersus ad Deum dicit.

Tibi oẽs angeli tibi cæli & vniuersæ potestates. Tibi Cherubin & Serafin incessabili uoce proclamant Sanctus sanctus sanctus dominus Deus sabaoth &c.

Ad cuius intellectũ est valde aduertendũ, ꝙ istud participiũ sanctus est præteriti tpis D ab isto verbo sancio:qđ idẽ est qđ rectè vitã & actus humanos dirigere & ordinare. Et iõ leges imperatorũ & plebiscita dicũtur sanctiones.i.rectè ordinationes:eò ꝙ rectè ordinant actus humanos.Et sic ergo ille hõ dicit sctũs:qui est bene ordinatus in actibus & operationib. suis & bene instituit & ordinat vitã suã. Et sic sanctitas dicitur q̃dã iustitia. & vita iusta,& iustè ordinata, & regulata.Et sic illos vocamus sctõs in ecclesia, q iustè & ordinatè vixerunt ſm legẽ Dei. Sed quia voluntas Dei lucet in diuina lege, iõ ille dicitur iustus & sctũs, qui conformat voluntatẽ suã cum diuina voluntate, & subordinat se diuinæ voluntati seruando diuinam legẽ. Et sic patet qualiter sanctitas dicit quendam ordinem ad Deum,& quandã conformitatem:& per consequens dicit quandam iustitiam, & E rectitudinẽ. Sed quia talis ordo, & sanctitas primitus repitur in Deo:iõ Deus est primus iustus,& sctũs in se. Vñ vlterius est aduertendum ꝙ tria in primis considerantur in Deo, Primò,quia est primũ ens.Scdõ,quia verum ens.Tertiò:quia summũ bonum ens. Vel ꝙ est prima entitas,& prima veritas : & prima bonitas. Et iõ inquantũ est primũ ens, & actus purus,intelligit : sed inquantùm est primum ens verũ,intelligit seipsum.Et sic intelligẽdo dicit, & producit verbũ de tota essentia sua, & sic cõicat verbo suo totam substantiã,& essentiam . Sed quia talis productio fit ſm naturam ideo verbum productũ dicitur filius patris dicẽtis & generantis. Itẽ rursus quia pater nouit se in filio non solùm esse verũ ens, sed ẽt ex consequenti esse summũ bonũ:iõ diligit se in filio:cui p generationẽ cõ- F municat diuinam essentiã. Et pater simul cũ filio diligendo se spirat spiritum sanctũ cõicando ipsi eandem essentiam per spirationẽ, quæ cõicata est filio per generationem,& sic manet iste ordo in diuinis personis.Nam eadem essentia & substantia, quæ est in patre à se:eadem est in filio à patre cõicata per generationem & eadem est in spiritu sancto cõmunicata ab vtroq; p spirationem.Sed quia pater nõ est Deus per paternitatem, sed per diuinam essentiam quam habet à se: & filius non est Deus per filiationẽ, sed per substantiã & essentiam quã habet à patre per generationem : nec spiritus sanctus est Deus per spirationem passiuam.sed per essentiã quam habet ab vtroq;.ideo sicut in patre & filio & spiritu

A spiritu est vna sola diuinitas & essentia : ita
pater & filius & spiritus sāctus licèt sint tres
personæ ratione suarū proprietatū per quas
cōstituunt : tñ oēs tres personæ nō sunt nisi
vnus Deus per vnā & eandē substantiā & es
sentiā in eis repertā:quia licèt multiplicētur
personę pp tres relationes: tñ nō multiplica
tur essentia nec substātia· licèt sit tribus per
sonis cōicata. Et iō nec ēt multiplicātur essē
tialia, sed Deus essentialiter est & dñs & san
ctus & Deus:iō sicut est essentialiter tātum
vnus Deus: ita vnus dñs & vnus sctūs. Et sic
licèt pater sit sctūs, & filius sctūs, & spūs sit
sctūs:tñ nō ꝓpriè sunt tres scti, sed vnus san
ctus.Ex quib. patet, ꝙ in diuinis est ordo si-
mul cū vnitate.Nā inter istas tres ꝑsonas est
ordo inquantū pater est à se,& filius à patre
& spūs sctūs ab vtroq;. sed est vnitas in sub-
B stantia & essentia, quia oēs tres personæ cōi
cant vnā & eandē substantiā & essentiam æ-
qualiter : & sic manet ordo in trib. personis
simul cum vnitate,& æqualitate essentiæ, &
maiestatis.& sic talis ordo non tollit vnitatē
nec æqualitatem maiestatis. Et ideo sicut pa
ter est Deus à se: ita est sanctus à se : & sicut
filius est Deus à patre:ita sanctus à patre, &
sicut spūs sanctus est Deus ab vtroque, ita
sctūs ab vtroq;. & sic qlibet persona dicitur
essētialiter sctā,sed tertia ꝑsona dicit̄ cōiter
& specialiter sancta inquantū est finis totius
ordinis : eò ꝙ sanctitas dicit quendā ordinē
in aliquem bonum finē, prout supradictum
est. Sed quia tota beatitudo Dei & gloria cō
sistit in isto ordine.s.inquantùm Deus pater
nouit se in filio, & simul cū filio diligit se in
spū sancto : ideo oēs angeli & Cherubin &
C Serafin & vniuersaliter omnes beati in pa-
tria volentes dare gloriam Deo, & volentes
explicare istum ordinem in diuinis, in quo
consistit tota Dei beatitudo, incessabili uo-
ce proclamāt.Sanctus sanctus sanctus. quasi
dicant.sanctus pater,qui à nullo,sed à seipso
& sanctus filius qui à patre : & sanctus spiri-
tus qui ab vtroq;. & sic glorificant & laudāt
Deum in trinitate.Sed quia oēs angeli noue
runt vnum solum Deum,|& vnum dñm in
hac trinitate personarū cui debetur vna so-
la gloria æqualiter & vna beatitudo : ideo
subdunt.Dñs Deus sabaoth.quasi dicat.licèt
sanctus pater:sctūs filius, & sanctus spūs : tñ
nō nisi vnus Deus,& vnus dñs, & per conse
quens vnus honor sit patri & filio & spiritui
sancto. & sic omnes angeli in sua latria expli
cant mysterium trinitatis personarum cum D
simplicitate diuinæ essentiæ : in cuius visio-
ne,& fruitione consistit tota eorū.s. angelo-
rum beatitudo : ut magis patebit. Vlterius
est cum humilitate,& tremore aduertēdum,
ꝙ præter supradictum ordinē respectiuum,
est considerandus in diuinis alius ordo qua-
si absolutus, qui nullam distinctionē ponit
in Deo .s. inquantum Deus à nullo depēdet
causaliter: sed est à se, & in se, & propter se.
Vnde Deus sicut est essentialiter à seipso,&
in seipso: ita nō est pp aliud bonū finaliter:
sed pp seipsum:qui est summum bonum, &
per cōsequens finis vltimatus.& sic Deus est
à se,& in se,& ꝓpter se: & sic Deus diligit se
in se,& ꝓpter se.Nā sicut est in se, & ꝓpter
se:ita diligit se in se,& ꝓpter se.Et iste ordo
qui videtur essētialiter absolutus non tollit
ordinē respectiuum:imo est simul cū illo.Nā E
pater intelligēdo se in verbo nō se intelligit
in alio intelligibili nec in alio Deo : sed in se
ipso Deo,& simul cū filio diligendo se in spū
sancto qui est nexus amborum, nō se diligit
in alio Deo:nec in alio summo bono : sed in
seipso Deo,& summo bono.Et sic primus or
do essentialis, & causalis independentiæ stat
simul cū secundo ordine originis, & respecti
uo ꝑsonarū.& iō cū Deus sit primum ens,&
principiū,& cā oīum aliorum entium:per su
pradictum ordinē,& sub tali ordine fecit o-
mnia creata,& talē ordinem impressit in eis
vnde sicut pater ab æterno ꝓducit filiū,& si
mul cū filio producit spm̄ sctm̄: ita ex tpe pa
ter per filium,qui est verbū suū, ꝓduxit oiā
qñ dixit fiat lux &c. & simul cum filio p spm̄
sctm̄ viuificauit, & mouit oia ad suas opera-
tiones: qñ spūs dñi ferebat̄ sup aquas.Et sic
ordo emanationis creaturarum sequitur or F
dinē diuinarum personarū,sic eundē ordinē
tanquā vestigiū trinitatis impressit in omni
bus creaturis.Nā sicut pater est primū prin-
cipium:qui dixit oia, & filius, per quē dixit
oia,& spiritus sanctus,finis in quo oia,viuifi
cauit ad suas operationes:ita in oībus creatu
ris impressit hāc trinitatē dādo eis substan-
tiā,uirtutē,& operationē.q quidē substantia
siue forma est principium qđ agit, & virtus
medium per qđ agit,& operatio est finis pp
quē data est rebus talis virtus : & sic in hoie
cōsiderat̄ totā substātia tanquā principium
principale, & potētiæ aīæ tāquàm medium,
& cōsideratur operatio.s.sentire,& intellige
re tāquā finis illarum potētiarum, & sic per
istum

A istũ ordinẽ apparet vestigiũ trinitatis in omnibus creaturis. Quẽ ordinẽ nouerũt oẽs filosofi in creaturis. Sed Pytagoras appellauit ipsum ordinẽ principiũ mediũ & finẽ. Peripatetici aũt appellãt ipsũ substãtiã, virtutẽ, & operationẽ. & iõ qa pytagorici viderũt talẽ ordinẽ in creaturis oibus idẽ ẽ ꝙ ex tali ordine arguebãt aliquã trinitatẽ i Deo q̃ est cã oĩm: & iõ colebãt Deũ triplici honore. s. hymno: adoratione: & oblatione: vt inquit Aris. i. cœli. Sed eãdẽ trinitatẽ, & vestigiũ trinitatis assignat Salomõ i oib⁹ creaturis sap. 11. cũ ait. Oĩa dñe in mensura, & numero & põdere disposuisti. ita. n. trinitas tanq̃ vestigiũ supnæ trinitatis reperitur in oĩbus creaturis: & hoc multipliciter. Primò qã oĩa sũt finita sub certo numero: & nõ infinita: & oĩa sũt sub certo põdere in suo loco ẽm grauitatũ, aut leuitatẽ aut dignitatẽ collocata: puta

B angeli in supremo loco: & corpora corruptibilia in infimo: & cęli in medio. & omnia sũt sub certa mẽsura, & virtute in agẽdo. Itẽ oĩa fecit Deus sub numero: qa spẽs sũt sicut numeri. Nã sicut oẽs numeri multiplicantur ab vnitate p additionẽ aliarũ vnitatum: ita oẽs spẽs multiplicãtur à prima vnitate, q̃ est Deus, addẽdo perfectiones essẽtiales. Et iõ omnia disposuit Deus sub certa mẽsura, quõ ad pfectiones accidẽtales & virtutes in agẽdo. qa quãto perfectior ẽ forma tãtò plures perfectiones accidẽtales includit: & plura põt: sicut aĩa hoĩs respectu animæ leonis. Et omnia fecit Deus sub certo põdere in quo qetantẽ: qa oĩa ordinauit ad vltimũ finẽ q̃ est Deus. de quo dicit Au. li. cõfes. Fecisti nos domine ad te, & nunq̃ qescet cor meũ, donec

C quiescat i te. Itẽ Amor meus põdus meũ &c. Sed Au. iam pfectius assignat istã trinitatẽ in omnibus creaturis in li. de natura boni. & 4. sup Ge. & 6. de tri. Vnde dicit ꝙ sicut Deus in se est spẽs, mod⁹, & ordo: ita oĩa fecit spẽs, mo, & ordine. Nã sicut Deus inquãtũ est ens primũ & actus purus, dicit spẽm: & inquãtũ est in se, & nõ i alio, dicit modũ: & inquantũ est propter se dicit ordinẽ, & sic in Deo est spẽs modus & ordo; ita oĩa creauit sub specie, mõ & ordine: qa habẽt spẽm à Deo, quia intãtũ hñt speciẽ, & formã, & essẽtiã inquãtũ imitãtur illã formã, & ideã in diuino verbo, & sic dependent à Deo in genere causæ formaliter, & intãtũ cõseruãtur in esse vitali & actuali inquãtũ De⁹ influit eẽ essẽtię actualis, & sic depẽdẽt à Deo in gñe cãæ efficiẽtis, & intm̃ res dicitur bona, inquãtũ ordinat in

D bonũ finẽ, q̃ est Deus: pp quẽ facta sunt oĩa. Et sic oĩa depẽdeat à Deo ẽm tuũ suũ eẽ. s. in genere causæ effi. for. & fi. & sic oĩa sũt facta a Deo & p Deũ & pp deũ, & per cõseq̃ns in oĩbus reperitur spẽs modus, & ordo, qa sub tali rõne deus creauit oĩa. s. sub se, & in se, & pp se: & hoc ẽm ordinẽ suæ trinitatis. Et iõ tota trinitas ĩdiuisẽ cõcurrit ad ordinẽ creationis. Primò pater dixit p verbũ suum. Fiat lux. i. angelica natura, & sic fcã est lux &c. Sed qa nõ solũ dedit reb⁹ formã & esse specificũ, sed ẽt esse actualis existẽtiæ iõ sequit ꝙ spũs dñi ferebat sup aquas. i. sup oĩa creata dãdo, & aspirãdo eẽ vitalẽ existẽtiæ. Sed qa sicut deus oĩa fecit à se, & sub se: ita fecit oĩa pp se qui est summũ & vltimatũ bonũ. iõ in creatione rerũ dicitur. Vidit de⁹ cũcta q̃ fecerat & erãt valde bona. p qđ denotãtur oĩa facta pp bonũ finẽ, & oĩa habere talẽ bonũ

B finẽ i solo deo, qa est valdè, & summè bonus: quia nulla res põt esse in se valdè bona, sed debiliter bona sicut est debiliter ens in se. & hoc intẽdebat dicere Io. cum dixit. Oĩa p ipsum s. verbum facta sunt, & sine ipso factum est nihil qđ factũ est: i ipso vita erat. q. d. ẽm Aug. & Chrys. ꝙ pr̃ p verbũ fecit oĩa, & oẽ qđ factũ est per ipsũ: fit nihil sine ipso: & maximè dũ deuiat, & separatur ab ipso p pctm̃: quia sicut oẽ ens factũ est ab ipso: ita erat & est vita in ipso, qa in ipso oĩa viuunt, & mouent: & sũt pp quẽ facta sunt oĩa. Nam licèt hõ moriatur mũdo, tñ manet & viuit finaliter in deo in quo cõstituit suũ finẽ. Et sic patet qualiter deus est à se super oĩa, & in se, & pp se, & omnia alia sunt à deo, & per consequẽs sub deo & facta per deum, & pp deum.

F Sed quia ordo cognitiones debet sequi modũ essendi, quia sicut res se habet ad esse: ita ad cognosci: ideo sicut deus est per se, & propter se, & oĩa ab eo & per eum, & pp eum: ita tenemur confiteri, & credere deum esse ęternum, & p se, & in se, & pp se, & oĩa alia esse ab eo, & p eum, & pp ipsum creata. Sed quia sicut res se habet ad esse, & cognosci, ita se habet ad dil gi. ideo deus est super omnia & per se, & in se propter se à nobis diligendus. Et sic dicit Aug. ꝙ deus fecit hominem vt deum cognosceret: & cognoscendo amaret, & amando frueretur. Et sic etiam vnusquisq; seruãdo debitũ ordinem tenetur diligere se, & proximum in deo, & propter deum. & sic dicimus; quòd sicut diligimus

A mus Deum in se, & pp se, ita fruimur Deo in se & propter se. Et ét dicimus q fruimur proximo in Deo: sicut dicit apostolus ad Filemonē. Perfruar te in dño frater &c. Iste est ergo verus ordo charitatis in via: & ét in patria: s. q diligamus Deum in se super omnia: & per se: & propter se. Et proximū in Deo: & propter Deum. & in hoc seruamus speciē modum, & ordinē, & in tali ordine dilectionis consistit tota iustitia hominis, nō solùm in uia, sed etiam in patria. Et ideo dicit ibidē Augustinus, q peccati nihil aliud est: nisi deuiare à specie, aut modo, aut ab ordine dilectionis, & latriæ. Vnde gentiles adorando idola errabant in specie, & in modo & in ordine, quia illa idola non erant à se: imo facta manu hominum: nec erāt per se nec propter se. & ideo non erant adoranda. Item auarus erat in specie, & modo, & ordine, diligendo pecuniam per se, & propter se. Item superbus errat in specie, & modo, & ordine:
B quia diligit se in se, & propter se: & non in Deo, nec propter Deum. Et in hoc peccauit diabolus a principio in ordine dilectionis. Nam ipse bene cognouit se esse à Deo creatum, & Deum esse super omnia sed non dilexit se in Deo, nec propter Deum, sed dilexit se in se, & propter se: & per consequens non dilexit Deum super omnia nec propter se: & sic peruertit ordinem dilectionis, quia incepit ab amore sui vsq; ad contemptū Dei. Nā si incepisset ab amore Dei diligendo Deum super omnia & per se, & propter se: tunc ex consequenti dilexisset se, & omnes alios in Deo: & propter Deum: & sic magis dilexisset Deum, q̃ seipsum: & per consequens seruasset
C præceptum Dei conformando se diuinæ voluntati. Sed quia non dilexit se in Deo, sed in seipso, & propter seipsum: ideo appetiuit imperium totius vniuersi contra voluntatem Dei, & sic voluit, & præsumpsit, & tentauit temere vsurpare sedem, & solium imperiale, quod Deus præparauerat pro Christo homine, qui erat deificandus, & personaliter per verbum assumendus. prout dictum fuit psal. 81. Et sic patet qualiter diabolus errauit in ordine dilectionis: diligendo se in se & propter se: & nō in Deo, & propter Deū; & sic aberrauit, & deuiauit à specie, & modo & ordine: Angeli autem boni seruarunt ordinem dilectionis rectum, & debitum: quia sicut cognouerunt Deum esse super omnia per se, & propter se: ita primò inceperūt ordinem dilectionis secundum ordinē cognitionis, quia dixerunt Deum super omnia & D
per se, & propter se: & ex consequenti dilexerūt se in Deo, & propter Deum: & sic inceperunt ab amore Dei vsq; ad contemptū sui per humilitatem: & sic obediuerunt Deo conformando se diuinæ voluntati: deliberādo obedire Christo futuro Deo, & homini tanquàm dño, & hæredi & filio patris; & sic isti manserunt in illa gratia confirmati: & facti sunt beati. Et sic patet quomodo vtriq; angeli fuerunt viatores per totam illam morulam tpis: in qua secundùm ordinē cognouerunt Deum. s. qualiter Deus erat ęternus, & à se, & per se, & propter se, & quō ex tēpore creauerat omnia sub se, & per se, & propter se. Sed quando inceperunt elicere actū voluntatis: tunc illi mali peruersè diligendo se, in se, & propter se, deuiando à diuina B
voluntate: ex viatoribus facti sunt obstinati, & miseri, & ex cœlo expulsi. Isti vero eliciendo actum ordinatæ dilectionis diligendo Deum super omnia, & in se, & propter se & diligendo seipsos in Deo, & propter Deū, & conformando se diuinæ voluntati: ex viatoribus facti sunt comprehensores, & beati, & in tali beatitudine & felicitate confirmati: & per cōsequens inceperunt frui: & ex tāta gloria & lætitia agendo gratias prorupperunt in laudes Dei dicentes: sanctus sanctus sanctus. q. d. sanctus Deus à se & per se: & æternus, & sanctus Deus in se: & sanctus Deus propter se. Item sanctus pater à quo omnia, & sanctus filius per quem omnia, & sanctus spūs propter quem omnia creata sunt. & angeli simul confitentur Deum esse ęternum à se: & per se: & propter se, & esse super omnia F
& omnia esse per eum, & propter eum & simul confitentur mysterium trinitatis: & simul agunt gratias pro beneficio creationis, & conseruationis, & gubernationis, & glorificationis, inquantùm à Deo sunt creati: & in ipso viuunt omnia propter ipsum: & ad ipsum tendunt omnia tanq̃ in finem: & in ipso glorificantur & felicitantur. & sic angeli explicando mysterium trinitatis diuinarū personarum laudant Deum. Et quia omnes tres personæ sunt tantùm vnus Deus, & non plures. iō subdunt. Deus sabaoth. q. d. vnus Deus & dñs sabaoth. i. vnus Deus, & dominus exercituum angelorum & hominum est sanctus in patre: & sanctus in filio: & sanctus in spiritu. & sic confitentur vnum solum Deū in

A in Trinitate. Sed quia talē gloriam dāt Deo non solùm propter se: sed etiam pro beneficiū creationis & recreationis, & glorificationis: ideo subdunt.

Pleni sunt cœli, & terra gloria (siue) maiestatis gloriæ tuæ.

Ad cuius intellectum est notandum: ꝙ dupliciter cœli & terra sunt pleni gloria domini. Primò inquantùm in omnibus creaturis lucent diuinæ perfectiones: & est impressum vestigium Trinitatis, scilicet principiū medium, & finis: & superna virtus, & operatio: aut numerus pondus, & mensura: aut species motus, & ordo: prout dictū est. propter quas perfectiones repertas in creaturis mouemur ad laudandum, & glorificandum Deū: prout dictum est in cātico trium puerorum, & psalmo. 144. Secundò aūt per ly cœli: intelligun tur Angeli: & per terram intelligūtur homi B nes: in quibus Angelis, & hominibus est impressa nō solùm similitudo, & vestigium: sed etiā imago Dei super alias creaturas per intellectum, memoriam, & voluntatem: ideo sunt capaces beatitudinis, & gloriæ. ideo dicunt Angeli laudādo Deum: ꝙ pleni sunt cęli cum oībus Angelis, & astris: & plena est terra cum omnibus in ea contentis maiestatis gloriæ domini: quia in omnibus lucēt diuinæ perfectiones: in quibus Deus est laudādus, & glorificādus. Sed spiritualiter Angeli, & homines sunt pleni gratia domini: inquātùm sunt capaces gloriæ, & beatitudinis. Et hanc gloriam dāt omnes Angeli boni. & homines iusti. & ab huiusmodi laudibus, & con C centu nūquàm cessant Angeli boni postquā fuerunt in gratia confirmati. Et hoc mysterium vidit Isaias quando vidit dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum & plena erat domus maiestate eius: & duo seraphim clamabant alter ad alterum sanctus sanctus dominus Deus exercituū: plena est omnis terra gloria eius &c. Isa. 6. Item hoc idem mysteriū vidit Ioan. apocal. 4. vbi dicit se vidisse in spiritu illa quatuor animalia plena oculis: & 24. seniores: qui nō habebāt requiē die ac nocte: sed continuè clamabāt. sanctus sanctus sanctus dominus Deus oīpotēs: qui est: & qui erat: & qui venturus est. Sed quia talem laudē dabant Deo pro beneficio creetionis: ideo subdebant. Dignus es domine Deus noster accipere gloriam, & honorē, & virtutē: quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erāt: & creata sunt. In quibus verbis ostenditur: quòd omnia sunt creata à Deo: non ex necessitate: sed ex eius voluntate: & propter eū creata sunt omnia. Et D sic Angeli seruāt speciem & modum & ordinem in laudando & diligendo Deū: & explicant mysterium Trinitatis cum vnitate diuinæ essentiæ, & substātiæ: & in tali latria cōsistit tota iustitia, & fęlicitas beatorū. & sic Dauid psal. lxxxiiij. Beati qui habitant in domo tua domine: in secula seculorum laudabūt te &c. Et hoc est quod intendit dicere Augu. in hac particula huius cātici: cū dicit. Tibi omnes Angeli: tibi cœli, & vniuersæ potestates &c. Sed ne aliquis forsan putaret, ꝙ soli Angeli dant huiusmodi gloriam Deo in cęlo: & beatificantur in talibus laudibus: ideo. B. Ambr. dicit, & subdit: ꝙ non solùm Angeli: sed ēt Apostoli, & prophetę, & martyres dāt huiusmodi gloriam, & laudem Deo in cœlesti patria: quia laudando Deum trinū, & vnū E beatificantur in visione, & fruitione diuinarum personarum in vnitate substantiæ.

Ad cuius intellectum est notādum: ꝙ Angeli soli dabant huiusmodi laudes Deo, & beatificabatur in huius laudibus à principio suæ cōuersionis vsque ad ascensionem Christi: quia oēs patres veteris testamēti erāt in limbo Christum expectantes. sed postquā Christu. in sua resurrectione eduxit eos de limbo: & in die ascensionis introduxit eos in patriam: tunc simul cū Angelis inceperunt cantare sanctus sanctus sanctus &c. eò ꝙ tunc viderunt mysterium Trinitatis, & inceperunt frui perfectè. & sic post ascensionem Apostoli, & martyres euolantes in cœlum simul cū Angelis, & prophetis cantarūt, & cantāt idē canticum cum omnibus sanctis, & iustis no- F ui testamenti. Et hoc dicit Ioannes se vidisse Apo. 7. cum dicit, ꝙ ex omni tribu filiorū Israel vidit ante Thronū Dei. xii. milia signatorum: & post hæc vidit turbam magnā quā dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis: stantes ante Thronū in conspectu agni. Et clamabant voce magna dicentes: salus Deo nostro &c. Et omnes angeli stabāt in circuitu Throni, & seniorum: & adorauerunt Deum dicentes. Benedictio, & claritas &c. Ex quibus sequitur: ꝙ post passionem agni omnes patres, & fideles utriusque te. simul cum Angelis cātando canticum supradictum laudāt Deum & beatificantur. Et hoc est quod intendit dicere Ambrosius in hac particula, cum dicit.

A *Te gloriosus Apostolorum chorus.*
Te prophetarum laudabilis numerus.
Te martyrum candidatus laudat exercitus.

Quasi dicat. O dñe, nõ solũ Angeli sed ẽt gloriosus chorus Apostolorũ. laudat te cũ supradicto cantico: & laudabilis numerus prophetarum laudat te: & exercitus candidatus martyrũ, indutus stolis albis, & palmę in manib. eorũ in signũ puritatis, & victoriæ, laudat te cantãdo supradictũ canticũ, & pponit chorũ Apostolorũ cętui Prophetarum: qa licẽt pcesserint in tẽpore: tñ illi pcedunt in dignitate, & gradibus, & mansionibus gloriæ. Itẽ per exercitũ candidatũ martyrũ includit oẽs iustos christianæ religionis, & sanctos, & sctãs: quia vita Christiani, si secundum Euangelium viuatur, martyriũ est sm Aug. super lo. Sed quia dixit Amb. ꝙ oẽs Apostoli, & ,pphetæ, & ois exercitus martyrũ, & sanctorũ no. te. qui iam sunt comprehẽsores in patria simul cum Angelis cantãt supradictũ cãticũ in gloria, & Ecclesia triumphanti: iõ respondet Aug. ꝙ non solũ sancti noui ac ve. te. cantant supradictũ canticũ cõfitẽdo mysterium Trinitatis in Ecclesia triumphãti: sed ẽt ista Ecclesia p totũ orbẽ terrarum diffusa cãtat illud cãticũ: & cõfitetur mysteriũ Trinitatis: qa tota Ecclesia credit, & cõfitetur, vt pdicat vnũ Deũ trinũ in personis: & vnũ in substãtia, & laudat Deũ patrẽ, & filiũ cũ sancto spũ & hoc non solùm cõfitetur Ecclesia in priuato, sed in publico pdicat: & cantat in simbolo. hoc idẽ cãtat in præfatione missæ ante canonem, dicẽs. sanctus san. san. dñs Deus sab. &c. Ex quo volunt dicere quidam, quòd tũc Amb. in Ecclesia Mediolaneñ. ordinauit præfationes, & Augu. in Ecclesia Hipponensi. in qua quidem prefatione cãtatur sanctus san. san. ad expressionẽ mysterii Trinitatis. quẽ quidẽ ritũ amplexa est tota Ecclesia. Et hoc est quod intendit dicere Aug. cum subdit.

Te per orbem terrarũ: sancta confitetur Ecclesia Patrem immensæ maiestatis.

Quasi di. non solùm Ecclesia comprehẽsorum: sed etiã sancta Ecclesia viatorum per orbem terrarum diffusa: confitetur te patrẽ immensæ maiestatis. Et confitetur,

Venerandum tuum verum, & vnicum filium.
Sanctum quoque paracletum spiritum.

Et sic ista Ecclesia confitetur patrem, & filium, & spũ sctũ esse vnũ Deũ: sicut cõfitet Ecclesia Beatorũ. Et hoc cõfitet, & cãtat publicẽ in simbolo, & in præfatiõe missæ cũ eodem cantico dicendo, sanctus san. san. &c. Et nota ꝙ. B. Aug. explicat hic mysteriũ psonarũ cũ suis proprietatibus cõtra Arrianos, & alios hæreticos. vñ vocat secũdã personã verũ, & vnicũ filiũ cõtra Arrianos: qui dicebãt filium non esse de substãtia patris: & per cõsequens non esse verũ filium: nisi per creationẽ. & sic omnes Angeli essent ẽt filii Dei. Et ideo dicit Aug. & tota Ecclesia cõfitetur verbum ab ęterno esse verum, & vnicum filium Dei: & per consequens venerãdum, & adorãdum simul cum patre, & spiritu sancto. Et sic confitetur etiã esse venerandũ: & adorãdum simul paracletũ spm cũ patre, & filio tãquàm vtrique consubstantialem. & sic cõfitetur ẽt Ecclesia in simbolo: ꝙ spiritus sanctus cũ patre, & filio simul adoratur. Ad maiorẽ euidẽtiã eorũ q̃ dicta sunt, est aduertẽdũ prout dictũ fuit in expositione psal. ciij. ꝙ cum Deus sit trinus, & vnus, nõ solũ impressit vestigiũ Trinitatis singulariter in vnaquaque creatura inquantũ oĩa fecit sub numero, pondere, & mesura, & sub spẽ, & mõ, & ordine: prout dicit Aug. & sub principio medio, & fine, aut substantia, & virtute, & operatione, ,put dicebant Philoso. & prout dictũ est supra. Sed ad huc totũ istũ mundũ fecit trinum, & vnũ: quantũ ad naturã, & substãtiã. Nam licet iste mundus creatus sit tm̃ vnus in numero ,p aggregationẽ: tñ est trinus in natura, & gradu, & machina sm ꝙ Deus trinã machinã creauit in eo. In primo gradu creauit naturã angelicã totã spũalẽ, & incorporeã, & incorruptibilẽ. In secundo gradu creauit naturã cœlestẽ corporeã: sed incorruptibilẽ. In tertio tandẽ gradu creauit naturã elemẽtalẽ corporei, & corruptibilẽ, & sic mundus licẽt sit tm̃ vnus: tñ cõstat ex triplici, & trina natu. spũali, angelica, & cœlesti in corruptibili, & elemẽtali corruptibili, vt ,pbat philoso. i libris de cęlo, & mundo. Et sic mundus est trinus, & vnus ad instar sui creatoris. Itẽ q̃libet istarum triũ naturarũ est ẽt trina, & vna. Nã tota natu. angelica spũalis distinguit per tres hierar. i. sacros principatus sm Dion. Quarũ prima dicitur supra cœlestis. Scđa cœlestis. Tertia sub cœlestis, & q̃libet hierar. cõtinet tres ordines sbrũ spiritualiũ. Vñ primus ordo primæ hierar. dñr Seraphim. i. charitate fruentes. Scđs ordo dñr Cherubin. i. sciẽtia, & sapientia splendẽtes. Tertius ordo dñr troni. i. sedes Dei: in quibus Deus residet, & qescit: & sic tot quot sunt in ista prima hierar. spiritua-

A spiritualiter occupantur circa diuinā contēplationē. Primus aūt ordo secūdæ hier. dnr dominationes. Secūdus principatus. Tertius ptātes. Et sic tota ista 2. hier. occupat circa dispōnē, & regimē totius vniuersi i cōi. Prim⁹ aūt ordo. 3. hier. dnr virtutes: eò q mouēt cęlos pp Deū amatū, & desideratū ad cōseruationem generabilium & corruptibiliū. Et resistunt Dæmonibus volētibus, & conātibus destruere istam machinam inferiorē inducēdo tēpestates &c. Secūdus ordo dnr Archāgeli. eò q mittūtur ad custodiā regnorū, & ciuitatū. Tertius ordo dnr Angeli: eò q mittuntur ad custodiā particulariū hoīm, & ad reuelādū oīa secreta. Et sic ista tertia hier. occupatur circa executionē ordinationis, & dispōnis. 2. hie. Est aūt aduertendū: q licèt tota. 2. hier. sit occupata, & deputata circa dispōnē,

B & regimē totius vniuersi: & tertia hier. circa executionē huius regiminis tn̄ nō secluduntur: nec impediunt à diuina cōtēplatione, & fruitione, & laude Dei simul cū j. hier. cātando san. san. san. &c. Itē sicut naturā spūalis angelica distinguitur per tres hier. ita pariter nā cœlestis incorruptibilis distinguit p tres cōditiones, & gradus cęlorū. Nam primum cęlū dicit Empyreum: eò q est totū luminosum, & est immobile pp quietē sanctorū: qa est locus btōrum. Scđm cęlum dicit aqueū siue Crystallinū, nō à frigiditate: sed à trāsparētia, & velocitate: eò q in 24. horis mouet ab oriente in occidēte, & reuertit ad eūdem punctum. Tertia aūt conditio est cęlū astrorū, & planetarū: eò q mouētur sup polos zodiaci circulo obliquo. & sic patet trina machina cęlorū. Itē ista machina inferior gn̄abiliū, & corruptibiliū silr distinguitur in tres partes. s. in elementa, & elemētata mixta, & in meteorica: q nec sunt elementa pura: nec mixta perfecta: sicut sunt cometæ, & fulmina, & coruscationes. & asup, & anazeli, &c. transparētia q apparent in aere: quæ tenent medium inter elementa, & mixta pfecta. Et iō cito dissoluuntur. Item ista Ecclesia hēt ēt tres hier. s. sacerdotū, & contēplatiuorū, & cōiugatorū, & sic patet qualiter Deus totū mūdū, & quālibet eius partē creauit in Trinitate & vnitate ad instar sui. Et iō angelica nat. creata in trina hier. q nō solū ē facta ad similitudinē: sed ēt ad imaginē Dei p intellectū memoriā, & voluntatē: inde ē, q volēs, & cupiēs agere gratias p tāto bn̄ficio recepto, & oēs istę tres hier. s. cherubin, & seraphin, &

Throni, & dn̄ationes &c. à principio huius D cōuersionis nunq cessāt clamare. Sāctus san. san dn̄s Deus sabaot. q. d. sanctus Deus q est trin⁹, & vnus: & nos creasti sub triplici hier. ad imaginē, & similitudinē tuā. Sed qa angelica natura non solū laudat Deū, & agit gratias in psona suī: sed ēt in persona cœlestis, & elementalis naturæ: quæ carēt intellectu, & ration: ideo subdit. Pleni sunt cœli, & terra gloria tua. q. d. angeli. sanctus san. san. dn̄s Deus: quia non solū nos creasti in Trinitate, & vnitate: sed ēt cœli, & terra sunt pleni gloria tua: quia adhuc naturā cęlestē, & terrestrē. s. elemētalē creasti in Trinitate. & vnitate instar, & similitudinē tui. Et iō non solum nos creaturę intellectuales te laudamus trinū & vnū, & in Trinitate, & vnitate: sed ēt à cęlestib. & terrestrib. creaturis irrationalib. es laudādus, & magnificādus in Trinitate, & E vnitate: eò q oēs eas creasti in Trinitate, & vnitate. Iterū aūt est aduertēdū, q sicut De⁹ distinxit in principio triplicē siue trinā nām creaturarū instar suę Trinitatis: put dictum est: ita pariter per successionē tpis distinxit trinā Ecclesiam ad colendum, & laudādum, Deū: & ad cantandū canticum supradictum. s. sanctus. san. san. &c. Nā prima Ecclesia fuit angelica: q cantauit sanctus. sanctus san. &c. à principio suæ conuersionis: & cantabit in æternum. Secunda Ecclesia est hominū beatorum, & ab ascēsione Christi, & ista est Ecclesia iustorū. quæ licèt sit vna cū prima quò ad vnum obiectum fruibile, & vnum caput: & vnā charitatē: & vnā mixtam societatem inquantū hoīes pfecti obtinuerūt sedes malorū Angelorū: q ceciderūt: tn̄ distinguit ab illa natura, & duratiōe. Nā licèt multi hoīes F in cęlo sint ęquales, & maio. ange. p gratiā: tn̄ sunt min. & infer. p naturā. & sic istę duæ Ecclesiæ distinguunt ſm natu. Itē distinguūtur dup. rōne: qa Ecclesia angelica incepit à principio frui, & cātare in cęlo san. san. &c. sed Eccl. sanctorū. nō incepit cātare nec frui in cęlo: nisi post ascēsionē Xpi: qa oēs fideles expectabāt in limbo. Quæ quidē Eccl. iustorū hoīum similiter cōtinet tres hier. s. Apostolorū, & martyrū, & pphetarū siue fideliū ve. te. Virgo aūt Maria facit p se hier. sup oēs choros hoīum. & Angelorū: eo q sedet in potiorib. bonis filii sui. Et sic. j. hier. in dignitate, & gloria humanæ naturę post virginē Mariā est hier. Apostolorum. Secunda est hier. prophetarū, cōprehendendo patriarchas, &

A fideles ve.te. Tertia est hierar.martyrũ comprehendendo omnes sanctos, qui vixerint secundũ Euangeliũ: quia martyr græce idē est quod testis aut cõfessor latinè: Sed quia multi diuersimodè testati, & confessi sunt Xp̃m: Nam quidã confessi sunt Xp̃m per tormẽta moriendo, & patiẽdo: quos cõiter martyres vocamus: quidã aũt exẽplo vitæ, & doctrinæ vitam arctã, & solitariã ducẽdo: sicut sunt viri contẽplatiui, & religiosi: quos confessores appellamus: quidam autẽ cũ cõfessione fidei Christi, & sacro coniugio ſm Euangeliũ laborantes: & cũ charitate, & pœnitẽtia ab hoc seculo discedentes: Iõ oẽs istæ tres conditiones iustorũ cõprehenduntur sub hierar.martyrũ: sicut dicit Aug. sup Io. ꝙ tota vita Christiani si ſm Euangeliũ uiuat martyriũ est. Tota ergo Ecclesia hoium iustorum per trinam B hierarchiã distincta simul cũ Ecclesia angelica cãtat in cœlo, Sanctus sanctus sanctus &c. Tertia aũt Ecclesia dicitur Ecclesia uiatorũ in hac peregrinatione: quæ distinguitur ab Ecclesia triuphãti in cõditione. Nã illa cãtat sanc.san.san. p clarã visionẽ, & perfectã fruitionẽ. Ista aũt per fidẽ, & spẽ. Secundò distinguitur duratione: quia ista cantat sanctus ab ascensione Christi usque iudiciũ: illa aũt cãtabit in æternum sine fine. Item ista Ecclesia conuertetur, & expectat conuerti in illã: sed nõ illa in istã: & sic differt, & distinguitur ista ab illa conditione, & duratione. Ex supradictis patet qualiter Ecclesia laudantiũ Deum est trina, & una: & qũo istæ tres Ecclesię distinguũtur ad pñs. Nã Ecclesia sanctorũ differt ab angelica, natura & duratione à parte añ: & ista differt ab utraq;, cõditione: & du- C ratione: eo mõ quo dictum est. Sed illa trina Ecclesia est una rõne unius capitis q est Xp̃s: & rõne unius obiecti laudati, & rõne unius cãtus, & laudis. Nã oẽs istę tres Ecclesię hñt unũ caput q est Xp̃s: & laudãt, & confitentur Deũ trinũ, & unũ, & cãtant unũ cãticũ. s. sanctus. san. san. dñs Deus &c. qa illud cãticũ qđ hii cãtant in prima per clarã uisionẽ, & fruitionẽ, & gloriã: cantamus nos in hac Ecclesia per fidẽ, & grãm, & publicã confessionẽ: sed post iudiciũ ista Ecclesia erit eadẽ cũ illa superna: qa tũc Xp̃s reddet Deo patri istud regnũ: & tũc Deus erit oĩa in oĩbus ut ait Ap̃s 1. ad Cor. 15. Et sic ista Ecclesia facta una cũ illa cãtabit in æternũ. sanctus san. &c. Et istã trinã, & unã Ecclesiã q̃ cãtando sanctus san. san. &c. laudat, & cõfitetur unũ Deũ in trinitate, & ecõuerso: intendũt nobis distinguere, D & notificare Amb. & Aug. in prima parte huius cantici. Nã de prima Ecclesia. s. Angelica, quæ incepit à principio mundi cantare Sanctus, dicit Aug. Tibi oẽs Angeli: tibi cœli, & uniuersæ potestates &c. Sed de 2. Ecclesia. s. cõprehẽsorũ iustorum hominũ, dicit Ambr. Te gloriosus Apostolorũ chorus. sed de tertia uiatorũ fideliũ dicit Aug. Te p orbẽ terrarũ sctã cõfitetur Ecclesia: patrẽ immẽsæ maiestatis: uenerandũ tuũ uerũ &c. q.d. ꝙ eũdẽ Deũ trinũ, & unũ colit, & laudat: & eundẽ cãtũ. s. sanctus san. san. canit ista Ecclesia uiatorũ simul cũ illa supna cõprehẽsorũ: qa istud canticũ sociat, & unit istã Ecclesiã militãtem cum triũphanti: sicut clarius uidebitur in fine huius expositionis. Et hęc de prima particula primæ partis huius cantici. Sed quia hucusq; nulla facta fuerat exp̃ssa mẽtio de uerbo incarnato: nec de mysterio nr̃æ redẽpt. iõ ĩ hac. 2. particula. 1. par. principalis q̃ icipit, E

Tu Rex gloriæ Christe.

Amb. & Aug. agendo gratias cõfitentur. x. ueritates catolicas de uerbo incarnato qui est Christus: & de mysterio nostræ redẽptionis. Quarũ prima est: ꝙ Christus est rex gloriæ cœlestis. Secunda: ꝙ Xp̃s est filius naturalis Dei patris. Tertia: ꝙ Christus ẽ filius ęternus patris. p qđ denotatur, ꝙ ẽ Deus. Quarta: ꝙ Xp̃s uerbũ ad liberãdũ hoiem factus est hõ ex tpe. Quinta: ꝙ Xp̃s nõ exhorruit uterũ uirginis carnẽ infirmã in eius utero assumẽdo. Sexta ꝙ Xp̃s non horruit uterum uirginis. nec fœdauit: quia non per concubitum fędũ nec ex opere Adã: sed ex opere spiritus sancti cõceptus est. ideo matrẽ mundã, & uir F ginẽ reliquit. Septima, ꝙ Xp̃s deuicit aculeũ mortis utriusque per suã passionẽ, & resurrectionẽ: qa mortẽ nostrã moriendo destruxit & uitam resurgendo reparauit. & sic etiã expoliauit inferuũ. Octaua: ꝙ Xp̃s in sua ascensione aperuit credentibus regna cęlorũ pñtibus, & futuris: quia secũ in regnũ cęlorũ qđ ante erat nobis clausum nos introduxit. Nona: ꝙ Xp̃s sedet in potiorib. bonis gloriæ patris. Decima: ꝙ Christus accepit ibi imperiũ totius mundi, & iudicariã p̃tãtem: per quam est nunc occultus uniuersalis iudex in cęlis, & est uenturus manifestus iudex in nouissimo die ad iudicandũ bonos, & malos. Istas ergo. x. ueritates catholicas explicãt, & agẽdo gratias confitentur Amb. & Aug. in hac. 2. particula primæ partis principalis. ideo est ualde

aduer-

A aduertendū per singula. Ad cuius intellectū ē notādū pro prima veritate: qa dictū ē supra: φ vtraq; Ecclesia adorat, & colit Deū i vnitate, & trinitate pfecta dicēdo: sctūs san. san. in qua quidē latria cōprehēsores brificāt: & viatores iustificātur, & merētur. quia sicut tota & sola Trinitas ē obiectū latriæ: ita sola Trinitas cum vnitate subæ est obiectū fruitionis: quia sicut sola est adoranda: ita sola ē fruēda vt inquit Aug. i. de doctrina Christi. iō dubitaret aliqs, sicut dubitauit vna pars Eutichiana: an Xps Deus factus homo sit adorādus in Trinitate simul cū patre, & spū sctō: eō φ videbatur eis diminutus in dignitate: eō φ ex Deo æterno factus erat homo tpalis: eō φ dicit Apostolus, φ seipm exinaniuit formā serui accipiens &c. Hunc autē errorē remouet B. Amb. hic di. φ licet verbū æternum Dei filius fuerit factus hō carnē assumendo: tamen non desiit esse Deus perfectus: nec esse filius consubstantialis patri: nec per consequēs minuit suā dignitatē; nec per consequēs amisit suū honorē, & debitū latriæ: quia ipse rex gloriæ cū patre, & spū sctō coæqualis, & consubstātialis. Et iō sic incarnatus simul cū patre, & spū sctō adoratur, & glorificatur. Et sic hūanitas Xpi simul cūverbo vnica adoratiōe adorat: p analogiā tñ: ad verbū vnita: inquātū i veritate nō hō seorsū, sed De⁹ incarnat⁹, & humanat⁹ ē illud qd' adoratur: vt iquit Hie. in sermone de assumptiōe vir. Mariæ: vt pluries dictum est in expositione ps. & in tractatu contra Iudæos. q. v. Et sic Xps Deus, & hō simul cum patre, & spū sctō in Trinitate, & vnitate adoratur, & glorificatur à cōprehēsorib. & viatorib. cū dicitur sāc⁹. sā. san. i. sctūs pater à quo oīa sūt creata: & sāctus fili⁹ Xps icarnatus Deus, & hō per quē oīa sunt creata, & recreata. i. per quē nos sumus redēpti, & glorificati, & sā. spūs p quē sumus illustrati, & sāctificati à patre, & filio &c. Et hoc intēdit dicere hic B. Amb. cū ait. Tu rex gloriæ Xpe. q. d. O Xpe licet tu Deus factus fueris hō ex tēpore & in terris apparueris cōuersatus vt hō: tñ sēper māsisti perfectus Deus. Et iō tu es rex gloriæ. i. glorificādus i cęlo simul cū patre, & spū sācto. Et sic tibi debetur laus, & gloria: & vna simul coadoratio, & glorificatio cū patre, & spū sācto. Et tua hūanitas simul cū verbo adoraē: qa fuit istrumētū nostræ redē. & tibi est psonaliter vnita: qa illa humanitate indutus triūphasti de Diabolo. Et iō vt sic diceris rex gloriæ. i. rex victoriæ, & triūphi, & trophæi.

B (left margin, at "lius fuerit factus")

C (left margin, at "tus Deus")

D Iō tanq rex glo. & triūphator cōfregisti vectes ferreos, & portas inferni: & expoliasti lmbū & pugatorium: & recuperasti prædā antiquā & de inferno eā liberasti: & ideo quando descendisti ad inferos dixerūt Angeli ministri tui. O principes inferni, attolite portas vestras & itroibit rex gloriæ, & uictoriæ. Quib. responderūt Diaboli. Quis est iste rex gloriæ qui cum tanta audacia ad nostra regna descēdere ausus est? quibus rñderunt Angel. Ipse Xps est dñs, & rex potens in prælio, & campo crucis: vbi de vobis triūphauit: & prædā iustorū vet. te. quamdiū Tyrānicē in hoc carcere detinuistis, meruit recuperare: & totum genus hūanū de uestra ptāte liberare put Dauid pphetauit psal. xxiii. Et sic patet qualiter Xps est rex gloriæ: non solū inquantū ē secūda persona in Trinitate: sed ēt inquantū De⁹ incarnatus, & redemptor, & uictor, & triumphator de mundo, & Diabolo, & iferno: quia mortē nostrā moriendo uicit: & uitā resurgēdo reparauit: & de iferno triumphauit ipsum expoliando: & de mundo Diabolum principē ei⁹ foras eiicīēdo. & hoc intēdit dicere Amb. cum ait. Tu rex gloriæ Christe. Sed quia scribæ, & Pharisæi obstinati dicebāt Xpm esse filium Iosephi carnalē: eō φ uidebant ipsū uerum hominem, & mortalē: ideo B. Amb. uolens excludere eorum errorem subdit.

E (right margin, at "incarnatus")

Tu patris sempiternus es filius.

Tu Christe Dei patris es filius. naturalis sup. Sed qa Cherintus, & Ebiō dicebāt Xpm totaliter incepisse ex tempore in vtero uirginis Mariæ, & per consequens non esse Deū: iō Am. remouēs hunc errorē confitetur Xpm non solū esse filiū Dei: sed ēt esse æternū filiū Dei: & coæternū patri ante incarnationē: & ante mundi constitutionē quō ad deitatē: & per consequēs cōfitetur Xpm esse Deū: quia nil ē æternū nisi Deus. & iō subdit. Tu patris sēpiternus es filius. i. nō solū tēporalis inquātū hō: sed sēpiternus inquātū Deus. Tres ergo ueritates cōfitetur de Christo hic. B. Am. Prima est: φ Christus est rex gloriæ: & per consequens adorandus. Secunda: φ est filius Dei. Tertia: φ est filius æternus Dei, & p cōsequens uerus Deus. Sed quia. B. Amb. cōfessus est Christum esse regē gloriæ, & æternum filiū patris: per consequens Deū, et consubstātialē rōne diuinitatis: et ēt hæredē patris: ideo Aug. per septē ueritates explicat, et confitetur modum incarnationis Xpi, et nostrę redemptionis, et glorificationis, cum subdit

F (right margin, at "ante mundi")

A *Tu ad liberandum suscepturus hominem: non horruisti virginis vterum.*

Tu deuicto mortis aculeo: aperuisti credentibus regna cælorum.

In quibus duobus uersi. explicat quatuor catolicas ueritates. Quarũ prima est: ꝙ uerbũ æternũ. s. Dei filius suscepit hoiem ut hoiem liberaret. Secunda: ꝙ in suscipiendo hoiem non horruit vterum uirginis. Tertia: ꝙ deuicit aculeum mortis. Quarta: ꝙ aperuit credentibus regna cœlo. Quantum ad declarationem primæ: est primò notandum ſm Aug. 11. de tri. c. 13. ꝙ Deus aliter poterat liberare genus humanũ: quàm per incarnationẽ, & mortẽ. Sed ille modus fuit magis congruus, & iustus: quia Diabolus nõ erat superãdus potentia: sed iustitia: & iõ uoluit assumere hoiem passibilẽ: ut in illo pctm Adę, &
B oium delicta purgaret. Et uoluit illũ hoiem assumere liberũ sine pctõ: ut per ipsum pctõres liberaret. Sed uoluit ipsum sumere cũ pęnalitatib. pcti: ut essent illæ pœnalitates instrumenta ad merendum, & ad sanãdum nostra uulnera pctorum: & hæc est cã quare suscepit hoiem. s. ut hoiem liberaret. Sed est iterum aduertendũ: ꝙ filius Dei æternus nõ assumpsit humanitatem nudã: quia nõ potuisset in ea pati: nec assumpsit personã, & suppositum humanũ: quia tunc fuissent duæ personæ ĩ Xpo & sic illa persona passa licèt habuisset facultatẽ patiendi: tñ nõ redimendi totũ genus humanũ à seruitute peccati: nec iustificãdi oẽs hoies nec cõferendi eis gloriã sempiternã. Et sic Deus nõ diceret passus nec redẽptor. Et iõ filius Dei uoluit illã humanitatẽ assumere in atomo: sicut ait Dama. i. accepit eã in corpore organizato cũ cõditionib.
D materialib. & indiuidualib. ut in ea posset pati, & act⁹ humanos exercere. Et assumpsit eã sub suo esse personali, & suppositali: qa uerbũ æternũ per suũ esse personale, & suppositale suppositauit, & personauit eã. Et iõ qñ Aug. dicit: ꝙ filius Dei suscepit hoiem: nõ intelligas, ꝙ suscepit hoiem personarũ, & suppositatũ: sed solũ indiuiduatum: & condõnatũ. Et iõ sunt ualdè attendenda uerba Aug. quia nõ dicit: ꝙ suscepit humanitatem: ne intelligamus humanitatẽ nudã fuisse a uerbo susceptam: nec dixit: ꝙ uniuerit sibi hoiem in societate: nec ingressus est in hoiem: sicut dicit Nestorius: sed dicit, ꝙ suscepit hoiem: quia suscipere dicit quãdi sustẽtationẽ, & ꝑsonationẽ. Et iõ nõ dicit: ꝙ hõ suscepit deũ: sed Deus hoiem. per hoc ergo denotat, ꝙ filius Dei suscepit hoiem indiuiduarũ, & cõditionatũ ipsũ suppositãdo, & personando: ut in ipso posset pati. Et dicit Deus, & hõ gñis humani saluator, & redẽptor. Secũdò est notandũ ꝑp illud qđ dicit: ꝙ filius Dei in suscipiendo hoiem nõ horruit uirginis uterum: ꝙ aliqua res dupliciter potest dici horrẽda. Vno modo: quia est immũda, & fęda siue corrupta. Alio mõ: qa est allatura dolorẽ, & mortẽ. Primò mõ filius Dei nõ horruit uirginis uterũ: nec habuit rationẽ horrẽdi: nec contẽdi ipsum: quia nulla fuit in eo macula: nec fœditas: nec immũditia spũalis, nec carnalis: nec spiritualis in aĩa: quia à primo instãti sui eẽ fuit simul cũ corpore sanctificata, & etiã in gratia confirmata, & habitaculũ spũ scti sctã: nec in illo utero fuit fœditas carnalis: qa nõ ex opere Adã nec cũ coitu, & libidine: sed ex
E opere spiritus sancti concepit filiũ Dei. nec fuit aliqua carnalis corruptio: quia sicut virgo concepit ita virgo peperit, & virgo inuiolata permansit. Et sic filius Dei non horruit virginis uterum: imo habuit cãm habitandi in eo per nouẽ menses: & assumendi carnem ex eo ꝙ nulla fœditas: aut corruptio spiritualis: aut corporalis fuit in eo: quia ipsemet fabricauit, & formauit matrẽ suam sine aliqua corruptela, ut digne ex ea posset carnẽ assumere: ut inqt Aug. de fide ad Petrũ: & cõtra. 5. hæreses: & ĩ sermone de eius natiuitate. Secundò Xps nõ horruit uirginis uterũ ratiõe corporis mortalis, & passibilis quod ex eius utero assumpsit: quia licèt assumpserit illud corpus ĩfirmũ, & passibile: ut esset aptũ ad patiendũ pro pctõ: tñ nõ assumpsit ipsum cum culpa peccati: imò sumpsit illũ hoiem oĩ uirtute, & perfectione, & sanctificatiõe ꝑditũ, &
F munitũ, & oleo lætitiæ spiritus sancti ꝑ consortib⁹ suis perũctũ: vt eẽt fons, & principiũ & metrũ, & mensura oĩs gratiæ, & sanctitatis, & ꝑfectionis, & iustitiæ. Et sic nõ horruit uirginis uterũ rõne hoĩs ex utero eius assumpti: nec horruit uirginis uterũ: inquantũ ille hõ quẽ ex utero ei⁹ assumpsit, erat mortalis, & passibilis: qa licèt passio, & mors sit oĩbus hoĩbus trepidãda, & horrenda, & fugiẽda: tñ filius Dei non horruit tale corpus assumere ꝑp utilitatẽ totius gñis humani: & sic charitas coegit eũ: imo roborauit, & mouit eũ: ne tale corpus passibile abhorreret: imo concitauit eũ: ut tale corp⁹ eligeret: & sic charitas superauit, & uicit oẽm horrorem. Et iõ dicit Apostolus

A Apostolus ad Ro.viij.ꝙ pp nimiã charitatẽ, qua dilexit nos Deus, misit filiũ suũ in similitudinẽ carnis peccati: & de peccato dãnauit pctm̃ in carne. Et sic filius Dei nõ assumpsit pctm̃ in illa carne: sed similitudinẽ peccati. s. passibilitatẽ, & mortalitatẽ &c. pœnalitates primorũ parentũ. Et hoc fecit vt dãnaret, & puniret pctm̃ nostrũ i sua carne. Et sic patet, qualiter tribus modis filius Dei nõ horruit virginis vterũ. Primò: quia non repperit aliquẽ horrorẽ fœditatis spiritualis, nec carnalis corruptionis in ea, & hoc nec in nascẽdo: nec in concipiendo nec in pariẽdo. Scđò nõ horruit virginis uterũ, ex ea corpus aĩatũ assumendo: quia ille hõ fuit inter oẽs hoĩes liber, & immunis ab oĩ pćtõ: & fuit oĩ sanctitate præditus, & plenus gratię, & ueritatis. Itẽ tertiò nõ horruit uirgi. uterũ corpus passibile, & mortale assumẽdo: quia charitas eius, & desideriũ nostræ redẽpt. & cõis utilitas uicit, & supauit horrorẽ mortis &c. Itẽ ẽt nõ horruit virginis uterũ: quia quẽ cœli capere non poterãt: & qui pugillo cõtinet mundũ, virginis aluo clausus est: & ille qui erat Deus oĩa continens nõ horruit claudi sub uirginis vtero. Iterũ ẽst notandũ fm Aug. in sermone de martyrib. pp illud quod sequit. s. Tu diuicto mortis aculeo &c. ꝙ Dei filius vt uinceret, & superaret mortẽ vestitus est morte, & assumpsit tale corp⁹ mortale, & passibile. Vnde dupliciter Christus vicit mortem. Vno modo inquantũ destruxit eã: quia mortẽ nostram moriendo destruxit: & vitã resur. reparauit. Nam moriendo absoluit nos à debito mortis datæ, & relictæ nobis in pœnã ex peccato Adæ. Et sic ex mortalib. fecit nos immortales, & impassibiles. quã quidẽ immortalitatem & impassibilitatem licet non possideamus in actu: tñ iã possidemus eã in habitu, & in merito ex meritis passiõis Christi: sicut ait Am. in illo serm. martyrum qui incipit. Dignũ, & congruum est frates cariss. quia per passionem, & resurrect. Christi: quã participamus per Baptis. & ecclesiastica sacramenta, sumus habilitati, & facti apti ad merendũ resurgere immortales in nouis. die. Cã autẽ quare illico post Baptismũ nõ possideamus immortalitatem, & impassibilitatẽ in actu: sed relicta ẽ nobis passibilitas, & mortalitas corporis: est, ne perderetur corona martyrũ, & victoria iustorũ: sed manerẽt nobis istæ infirmitates ad instrumentũ pugnandi, & merendi. Itẽ, ẽt qa si illico post Baptismum tollerẽtur istæ infirmitates, & homines manerẽt immortales, & impassibiles: tunc oẽs currerẽt ad Baptismũ: non cã merendi vitã æternam, & supernã fælicitatẽ: sed cã euadendi mortẽ corporalẽ, & per consequẽs tolleretur oẽ meritũ: & nũq totaliter fuisset angelica ruina reparata: nec cõpleretur numerus electorũ. vt dictũ ẽ psa. cii. & dicit Aug. xii. de ci. Dei. c. iiii. Restat ergo, ꝙ Xps iã primo mõ destruxit mortem, & nos à morte corporali absoluit in merito, & spe. Secundò aũt deuicit aculeũ, & gladiũ, & morsum mortis: ipsã peruiã faciendo. Nã ppter pctm̃ primorum parentũ data est nobis mors: vt eẽt terminus vitæ corporalis, & principiũ mortis æternę ipsius aĩæ. Sed venit Xps qui moriendo, & resurg. fecit illã peruiam. Nam transeundo per ipsã descendit, & expoliauit infernũ: & resurgẽdo ex ipsa, & deuicta morte nobis æternæ vitæ aditum reserauit: vt dicit̃ in collecta Paschæ. & sic moriendo Christus vicit mortẽ nostrã: & destruxit eã; & vltra hoc destruxit infernũ: qa per mortẽ descendit ad infer. & expoliauit eũ, & fecit vt per ipsã esset nobis transitus, & aditus & ingressus ad regna cęl. Et hoc est quod intẽdit dicere Aug. in his duob. versi. cum dicit. Tu ad liberandũ suscepturus hoĩem. i. cũ tu suscepisti hoĩem ad liber. ipsum non horruisti virg. vterum: quia nullam fœditatem: nec corruptionem in eius anima: nec in corpore repperisti: nec reliquisti; qa ita tribuisti ipsi fecunditatẽ: ꝙ non abstulisti virginitatem, nec horruisti virginis vterum, ex ea mortale corpus assumendo: quia illud fuit liberũ, & immune ab omni pćtõ: nec horruisti mortalitatẽ in corpore: quia ideo assumpsisti illam carnẽ mortalẽ vt nostrũ pctm̃ dãnares, & punires in illa carne: & vt deuicto mortis aculeo in illo corpore mortali aperires regna cęlorũ oĩbus credentibus vtriusque test. & tam præt. quam futuris. Et sic deuicto mortis aculeo in illo corpore mortali ex vtero virginis assumpto: aperuisti regna cœlorũ fidelibus vtriusq; test. q. d. ꝙ ex victoria quã habuisti moriendo in illa carne ex virgine assumpta meruisti credentibus aperire regna cœlorũ. Deinde cum subdit.

Tu ad dexteram Dei sedes: in gloria patris.
Iudex crederis esse venturus.

Confitetur, et explicat Au. duo bona quę adeptus est Christus post istã peregrinationẽ in sua ascẽsione ex meritis sui laboris, et passionis. Nã primò iquãtũ hõ meruit sedere à dex-

A dextris patris in gloria, quia residet in potioribus bonis gloriæ patris. Nā ille hō assumptus possidet potiora bona gloriæ, & beatitudinis post patrē vel cū patre qđ sic est intelligendum. Nam filius inquantū Deus æqualē gloriā habet cum patre: cū sit ipsi cōsubstantialis: & sic vna est gloria cum patre, & spiritu sctō. cū sit vna æqualis, & coæterna maiestas: sed qa ille hō ē vna psona cum verbo: iō similiter adoratur, & glorificatur cū filio. sed ē differentia: quia illa humanitas siue ille hō cōditiōatus psonaliter assumpt⁹: nec adoratur, nec glorificatur p se: nec rōne humanæ naturę: sed per analogiā ad verbum cui psonaliter uniut: & sic rōne vnionis coadoratur, & cōglorificatur cum verbo: qa ī veritate verbum īcarnatum ē illud quod adoratur & glorificatur. & sic rōne talis honoris, & di

B gnitatis dicit̄ Xp̄s sedere à dextris glorię patris supra totā humanā naturā, & angel. Itē nō solū dicit̄ sedere à dextris rōne honoris, & latriæ: sed ēt rōne fruitionis, & btitudinis, eò φ aīa Xp̄i fruitur diuina essētia perfectiori, & altiori mō supra totā naturā humanā & angelicā, & sic residet in potioribus bonis gloriæ patris. Sed quia ista bona nō solū possidet Christ⁹ hō p se, sed ēt ut distribuat oībus btis, quia sicut Xp̄s est distributor gratiarū, ita præmiorū, & bonorum gloriæ, & sicut fuit mediator in iustificādo, & gratificando, ita ē mediator ī glorificādo, iō dicit̄ sedere ad dexterā in gloria patris, quia sedere dēnotat ptātē, & per consequēs Xp̄s sedēdo à dextris patris accepit, & hēt ptātē distribuē di oībus mēbris suis bona gloriæ: & beatas māsio. sicut ipse dixit Luc. 22. Vado uobis pa

C rare locū, sicut dedit mihi pater me⁹ regnū: vt edatis, & bibatis mecū in mēsa mea in regno patris mei. Itē quia Xp̄s nō solū in tali sessiōe accepit ptātē distribuendi bona gloriæ hoībus, & etiā Angelis, sed etiā accepit iudiciariā ptātē in cœlo, & ī terra sup omnes creaturas, iō sicut occultè nunc iudicat de oībus particulariter ī cœlo: ita veniet in nouissimo die cum ptāte magna, & maiestate ad iudicādū viuos, & mortuos vniuersaliter ī terra sedens ī sede maiestatis suæ &c. Et hoc itē dit dicere Au. cū subdit. Tu Xp̄e ad dexteram Dei sedes in gloria patris. i. in potiorib. bonis gloriæ patris supra totā naturā humanā, & angelicā fruendo: & bona glorię patris cęteris distribuēdo, & cōcēdo: & sedes ad dex. pa. cum ptāte iudiciaria, nunc occultè iudicā do, sed tu crederis esse iu. ven. in nouis. die

D cum ptāte magna & maiestate ad publicè, & generaliter iudicādū, sicut tu pmisisti Mat. 24. & 25. & Luc. 21. Ex supradictis patet qualiter Aug. in hac parte cōfitet̄ septem catholicas veritates de Christo. Prima est: φ filius suscepit hominem ad liberandum ipsum. Secūda: φ nō horruit virg. uterū, qa nūq̄ fuit alicui culpæ obnoxia. Tertia: φ nō horruit virg. vterum ex ea absq; pctō mortale corp⁹ suscipiendo. Quarta: φ in nostra carne deuicit mortē. Quinta: φ vincendo mortem aperuit credentib. regna cœlo. Sexta: φ sedet ad dexterā patris ī potiorib. bonis fruendo. Septima, sedet ī sede iudiciaria patris: iō credit̄ iudex venturus. Te ergo q̄s fam. &c. Hæc est. 2. pars princip. huius cantici: q̄ est tota oratio deprecatoria: & diuinæ gratiæ, & misericordiæ petitoria. Vn̄ qa ī in prima parte B. Am.

E & Au. laudādo cōfessi sunt Dei omnipotentiam, & sapientiam, & miam: & agendo gratias cōfessi sunt omnia bñficia q̄ à Deo recepimus. s. bñficiū creationis, gubernationis, redēptionis, & glorificationis: iō ī hac scda parte petunt ut beneficium redēptiōis nobis pficiat. vt possimus attingere, & adipisci beneficium glorificationis: & hoc petunt alternatim Am. & Au. in psona totius Ecclesiæ. & hoc petit primo B. Am. in generali. vnde videns Am. hāc mutationē dexteræ excelsi factā ī Aug. quia confessus est in paucis uerbis totū myste. incarnationis, & nostræ redēptionis quod ante negabat dum erat in secta Manichæorum: de quo mysterio Am. cum Aug. diu altercādo disputauerat: iō conuersus ad Christum dicit. O Christe, postquā ita est φ tu es æternus Dei filius: & tu ad liberādum

F susceptūrus hominē non horruisti virgi. vterum, q̄a iā factus hō uerā carnem mortalē de virginis utero suscepisti: & iā diuicto mortis aculeo aperuisti credētibus regna cælorum: sicut confitetur Augu. & iam sedes ad dexteram in potioribus bonis gloriæ Dei patris: non solum ut beatus: sed etiam ut beatificator, & dispensator bonorum gloriæ tuis fidelibus: & crederis iudex uenturus: sicut idem Augustinus confitetur:

Te ergo quæsumus famulis tuis subueni: quos pretioso sanguine redemisti.

Id est quos, & rogamus & petimus ut subuenias nobis famulis tuis: quos prætio tui sāguinis redemisti ut subuenias nobis cum meritis tuæ passionis pctā nostra remittendo.

Aeterna

A *Aeterna fac cũ sanctis tuis in gloria numerari.*

Et fac nos numerari cum sanctis in cęlesti gloria, vitã æternã largiẽdo. quia sicut tu es redẽptor: ita, & glorificator. Ista. n. meruisti per tuã mortẽ, & passionẽ: eò ꝙ cum in forma Dei esses æqualis patri, & æternus, & im mortalis filius: teipsũm exinaniuisti formã serui accipiẽs, & habitu inuẽtus ut hõ: & humiliasti teipsũm obediẽs patri vsq; ad mortẽ crucis. Sed quia nõ solũm oportet nos petere à Deo finẽ: sed ẽt ea quæ sunt ad finem: quia Deus nõ dat nobis gratiã: nisi disponamur ad illã recipiendã: & nos non possumus disponi nisi ꝑ gratiã sacramentorũ: quia nõ possũmus consequi nisi per Xp̃m: & iõ oportet nos petere à Christo oĩa illa quæ disponunt nos, & perducunt nos vsq; ad vltimum finẽ: quæ est vita æterna: ideo uidẽs Aug. ꝙ

B b. Amb. petiit in generali nobis subueniri ꝑ sanguinem Christi quò sumus redempti: & nos annumerari cum sanctis in gloria cœlesti: sed nõ specificauit viam, & modum quomodo passio Christi debet nobis subuenire, & ꝓficere: ideo explicat hoc Aug. in sequenti petitione cum Dauid psalm. 27. dicens.

Saluum fac populum tuum domine: & benedic hæreditati tuæ.

Et rege eos: & extolle illos usque in æternum.

In quibus verbis quatuor petit Au. quę ꝑ ordinem sunt necessaria ad vitã ęternã cõsequẽdã: q̃ nõ p̃nt dari nisi per Xp̃m. Nam primò oportet ut unusquisq; saluãdus per gratiã Christi peruenientem uocetur: ut perueniat ad fidẽ. Secundò oportet vt bñdicatur, & iustificeť per Baptismum & ecclesiastica sacrã: qui per Xp̃m cõfigur. & incorporamur:

C & eius mẽbra efficimur, & gratificamur. Tertiò oportet vt in gratia recepta cõseruemur & perseueremus, & in nostris operibus per gratiã dirigamur. Quartò oportet vt oblitis rebus mundanis per firmã spẽ supernorũ ab istis mũdanis ad cęlestia bona subleuemur, & extollamur. Sed hoc hẽt agere solus Christus: ut ait Apostolus. Nã quos pater ab æterno prædestinauit hos Christus ꝑ gratiã vocauit: & hos iustificauit. & hos finaliter magnificauit. Vbi dicit Augu. ꝙ Deus Christus primò ꝑ gratiã præuenientẽ ad fidem uocauit. Secundò per Baptismum, & ecclesiastica sacramenta sanctificauit. Tertiò per gratiam proficiẽtẽ nos dirigit, & dat proficere & perseuerare: sed per gratiã ꝑficientẽ ad gloriam recipiẽdã nos magnificat. & hoc est quod petit Augu. simul cũ Dauid in hac parte. Vnde D ait. O dñe Iesu Christe, postq̃ tu es Iesus & saluator: ergo exerce tuum officium, & saluũ fac populum tuum ꝑfectè. primò uocando oẽs ad fidẽ per gratiam præuenientẽ. Secundò bñdic hæreditati tuæ per ecclesiastica sacramẽta. ꝑ quorum benedictionẽ recipiendo fidẽ, & spẽ & charitatem absoluimur ab omni maledicto. Tertiò reges eos per gratiam ꝓficientẽ, & ꝑseuerantẽ: vt ualeant perseuerare in oĩbus operationibus suis. Et extolle eos & subleua eos per firmã spẽ & per gratiã proficientẽ vsq; in æternũ. i. vsquequo æternam gloriã cõsequanť. Vñ nota ꝙ Xp̃s est Deus & hõ & filius dei patris: & ꝑ cõsequẽs est hæres patris: & tota hæreditas, & regnũ mundi pertinet ad eũ: & est verus, & summus sacerdos. Et iõ iure Xp̃s põt suã hæreditatẽ tanq̃

E hæres saluarẽ, & hæreditati suæ tanq̃ sũmus sacerdos ꝑ ecclesiastica sacramẽta bñdicere & sc̃tificare: & tanq̃ uerus rex suũ regnum, & hæreditatem regere: & tanq̃ bonus iudex bonos, & iustos extollere & magnificare: & ĩ cęlesti gloria collocare & beatificare. Et hęc ẽt intẽdit petere Aug. cũ ait. Saluum fac populum tuum dñe: & benedic &c. Sed hic videtur insurgere dubiũ, nõ apud peritos, sed apud simplices Christianos. Nã videť ꝙ Am. superfluè petat: vt Christus subueniat nobis per sanguinẽ suæ passionis, & Aug. superfluè petat, ꝙ Iesus saluet populum suum: qa Xp̃s iã subuenit nobis per suã passionem, & iã redemit & saluum fecit populum suum in cruce ꝓ peccatis tunc patiẽdo & satisfaciẽdo, & de ptãte Diaboli liberãdo &c. Pro hmõi aũt respõsione est ualdè aduertendũ, ꝓut dictũ

F est in expositione ps. 45. & ps. 140. ꝙ Adã peccãdo uenundedit, & obligauit totã suã naturã, & generationem & posteritatem ad pęnã sui reatus, & sic oẽs posteri dicuntur peccasse in Adã. i. fuisse venundati & obnoxii, & obligati ĩ eo quò ad naturam & generationẽ. Sed nullus participat personaliter illã culpã & indignationẽ & pœnam, nisi personaliter participet eam ꝑ libidinosam generationẽ: ut inquit Au. ad Valerium: & in prima parte de fide ad Petrum. Quia tunc unusquisq; personaliter & in actu & particulariter trahit illã culpam siue pœnam, & indignationẽ Dei cõtra seipsum: Et sic diciť natura filius irę: ut ait Apost. ad Ephe. 2. quia tunc in persona actualiter obligatur ad pœnã ad quam potentialiter, & in natura fuerat obligatus in

Adam

A Adã anteq̃ esset aut conciperetur: & nasceretur in actu, ꝓut fuit declaratũ sup psal. 45. & 140. Ita ergo pari rõne Xp̃s oẽs p̃destinatos redemit potẽtialiter, & habitualiter in cruce ꝑ suã mortẽ, & passionẽ, & oẽs in merito & potẽtialiter resuscitauit ꝑ suã resurrectionẽ, q̃a oẽs in xp̃o ibi fuimus crucifixi, & cõsepulti, & baptizati, & cõsurreximus cũ Xp̃o: vt inquit Apos. ad Ro. 6. Qđ nõ est intelligẽdũ ꝑsonaliter & in actu, sed solũ potẽtialiter & in merito xp̃i: q̃a nondum eramus. & iõ sicut ad hoc q̃ unusquisq; trahat, & participet personaliter pc̃m̃ Adæ oportet q̃ gñetur ꝑ generalẽ, & libidinosã gñationem. Ita ad hoc q̃ nos ꝑsonaliter & actualiter participemus redẽptionẽ & merita passionis Xp̃i: oportet q̃ personaliter & particulariter incorpore

B mur & configuremur & efficiamur membra Xp̃i: & regeneremur ꝑ Baptismũ: ut sicut per carnalẽ gñationẽ transiuit ad nos personaliter pc̃m̃ naturæ & pęna pc̃i ipsius Adã: ita ꝑ sp̃ualẽ regenerationẽ trãseant ad nos merita & virtus, & effectus passionis xp̃i: & iõ nõ sufficit q̃ xp̃s fuerit passus, & mortuus semel gñaliter pro oibus nobis, sed oportet vt ꝑsonaliter vnusquisq; participet illã passio. per Baptismũ & ecclesiastica sacra, & sic indigemus multiplici gratia ad hoc q̃ perueniam⁹ ad ult. effectũ passionis xp̃i: & ad perfectã saluat. Nam primò oportet, q̃ vocemur à Christo per gratiam præuenientẽ: & uiuamus & non moriamur in utero matris: nec in nascẽdo: nec anteq̃ perueniamus ad Baptismũ. & sic oportet q̃ Deus conseruet nos vsq; ad illud instans. & ideo di. Aug. Saluum fac popu

C lũ tuum dñe. Secundò oportet, q̃ actualiter, & personaliter vnusquisq; recipiat, & participet passionẽ xp̃i, & incorporetur in Ecclesia per bñdictionẽ sacramentalẽ. & iõ subdit. Et benedic hereditati tuæ. Tertiò oportet, q̃ dirigatur in suis operationib. tota Ecclesia, & iõ subdit. Et rege eos. Quartò ut extollat à mundo, & perueniat ad terminũ. i. vitã æternã, & ideo subdit. Et extolle illos vsq; in æternum. Et sic patet qualiter nulla istarum petitionum est superflua. Petit ergo primò vt saluet nos, à malo liberando. Secundò vt benedicat nos benedictione sacramentali: siue per ecclesiastica sacramẽta. Tertiò vt regat, & dirigat nos per legẽ euangelicã. Quartò ut extollat nos à terrenis ad cœlestia. Sed adhuc est dicendũ, q̃ sicut in oratione dñica post petitionẽ bonorum sp̃ualium & regni cœlestis, petimus necessaria vitæ, cum dicimus. Panẽ nostrum quotidianũ da nobis hodie: Ita pariter Aug. in hac particula petit ẽt bona tp̃alia necessaria ipsi Ecclesiæ dũ peregrinatur in hac vita inter infideles vsquequò perueniat ad terminũ. Vnde primò petit ut Ecclesia saluetur & defendatur ab incursu infideliũ & hæreticorũ: vt secura peregrinetur & trãseat in hac vita: & hoc cũ dicit. Saluum fac populũ tuũ dñe .s. à persecutione infideliũ liberãdo. Scđò petit Ecclesiã, & religionẽ christianã ꝓsperari, & augeri: & per totũ orbẽ dilatari, & multiplicari in filiis, & abũdare in bonis tp̃alib. ad sufficientiã uitæ necessariis: & hoc cum dicit. Et benedic hæreditati tuæ. i. multiplica & prospera Ecclesiã, q̃ est hæreditas tua, & hoc in abundantia filiorũ & bonor. tp̃alium, quia benedictio in sacra. scrip. frequẽter sumitur ꝓ abundantia filiorum & bono. tp̃alium. Tertiò petit ut religio christiana dirigatur & uiuat in hac uita s̃m legẽ Dei. & hoc cũ subdit. Et rege eos. s. in lege tua: vt s̃m Euang. viuant. Quartò petit ut christiana religio sic trãseat per bona tp̃alia: ut nõ amittat æterna: sed vsq; ad terminũ huius vitæ q̃ est uita æterna, secura ꝑueniat. & hoc cũ subdit. & extolle illos usq; in æternũ. Et has easdẽ quatuor petitiones continuè facit Ecclesia: ut patet in oibus orationib. & maximè in die veneris sancta, qñ orat pro oibus statib. Ecclesiæ, & gradib. fideliũ, & ꝓ cõuersione infidelium. Videns ergo. B. Amb. oia q̃ dicta sunt in hoc cãtico de Christo. s. qualiter Christus est rex gloriæ, & æternus filius Dei patris, & per cõsequens est Deus verus: & q̃uo incarnatus, & factus hõ non horruit uirginis uterũ, & q̃uo deuicto mortis aculeo aperuit credẽtib. regna cęlo. q̃ ꝑ pc̃m̃ Adæ fuerant nobis clausa: & q̃uo saluat, & benedicit suam hæreditatem & populum per ecclesiastica sacramẽta & dirigit per gratiam, & ẽt q̃uo saluat, & defendit suũ põpulũ ab incursu, & persecutione infidelium, & hæreticorum, & dirigit eum inter has humanas uarietates: usquequò perueniat ad terminũ uitæ æternæ in hac peregrinatione operatũ & intentũ: Tunc cognouit q̃ Xp̃o debetur uera latria tanq̃ saluatori, redẽptori, & glorificatori, & obligamur per singulos dies, & horas, & momenta laudare eum, & benedicere. Hæc ergo omnia considerans Ambrosius in persona totius Ecclesiæ prorupit in laudem, cum Dauid psal. 144. dicens. D E F

Per

A *Per singulos dies benedicimus te.*
Et laudamus nomen tuum in seculum: & in seculum seculi.

O Xpe pro tãtis beneficiis gratias agẽdo, & verã latriã cũ adoratione, & oblatione exhibẽdo, laudamus nomẽ tuũ qđ est Iesus, & saluator: eò ꝙ saluasti, & redemisti nos, & glorificasti nos. Et hãc exhibemus tibi in seculum. i. per totum seculum huius viæ, & in seculum seculi patriæ supernæ regni cœlestis. Ad cuius intellectũ est notãdum: quòd Deus aliter benedicit nos, & nos aliter benedicimus Deũ. Nã Deus benedicit nos sanctificãdo, & gratificãdo per ecclesiastica sacramẽta, & prosperãdo, & multiplicando Ecclesiã, & dirigẽdo eã, & finaliter glorificando, & vniuersaliter bona tẽporalia, & spũalia largiendo: sicut dictũ est in pcedenti petitione,
B & sic Dauid petebat benedici. ps. 65. cũ dicit. Deus misereať nostri &c. & in fine cõcludit. Benedicat nos &c. Et isto modo ẽt Deus benedixit omnibus creaturis, bona naturalia in earũ creatione largiendo: vt patet Gen. 1. & 2. quãdo benedixit eis di. Crescite, & multiplicamini. Nos aũt benedicim⁹ Deũ & eius excellentiã: omnipotentiã: sapientiã, & misericordiã, & iustitiã cõmendando, & pdicãdo, & beneficia nobis collata memorãdo, & pro eis ipsi gratias agẽdo, & verã latriã ipsi exhibẽdo: q̃ cõsistit in oratione, & adoratione, & oblatiõe. Et isto mõ Dauid ꝑ beneficiis gratias agẽdo. ps. 102. dicit. Benedic anima mea dño &c. Itẽ ps. 104. Benedic aĩa mea dño. Et enumerat, & explicat omnia bona quæ recepimus à Deo per creationem, & gubernatione. Et sic patet differẽtia in benedicẽdo. Nã
C Deus benedicit bonis, bona tẽporalia, & spiritualia largiẽdo. & sic dixit Aug. superius. Saluũ fac populũ tuũ dñe, & benedic hæreditati tuæ. nos aũt benedicimus Deũ, eius maiestatẽ cõmendãdo, & pro beneficiis gratias agẽdo, & verã latriã exhibendo. & sic dicit hic Ambro. Per singulos dies benedicimus te. Sed est vlterius aduertendum, ꝙ quatuor principalia beneficia recepimus, & contínuè recepimus à Christo redemptore nostro, ꝑpter, quæ non solũ per singulos dies; sed etiã per singulas horas, & momenta, & per singula loca, & vbiq; sine intermissione tenemur, & obligamur ipsum laudare, & benedicere, & gratias agere: in qua benedictione includitur pater, & spũs sanctus, qui indiuisè cõcurrũt ad nostra beneficia. Nã primò recepimus à Xpo beneficiũ creationis: ĩquantũ pater ꝑ ipsum verbum fecit omnia: spũ amborũ incubante super aquas, & specialiter nos fecit ad imaginem suã, per quã diuinum esse participamus, & sumus capaces æternæ fęlicitatis. Secundò recepimus beneficiũ redemptionis, & creationis: per quod sumus ab oĩ maledicto absoluti, & Deo gratificati, & reconciliati: quia nil profuisset, ꝙ creasset: nisi mirabilibus modis recreasset: vt inquit Augu. & Greg. Tertiò recepimus beneficium expectationis ad pœnitentiã, quia si patientia, & benignitas, & mĩa Dei non expectasset, & expectaret ad pniam: nil profuisset nobis Xpi redẽptio. Nã quid esset de nobis miseris si xp̃s antequã veniremus ad pœnitentiam in pc̃ õ nos permitteret interire, & mori? Quartũ est beneficiũ glorificationis qđ beati possidẽt in patria in actu, & iusti possidẽt in via in meri-
D
to: quia oẽs iusti expectabãt glorificari ĩter Angelos, & habẽt mãsiones paratas in cœlo. Pro supradictis ergo beneficiis tenemur per singulos dies, & horas, & momẽta, & loca sẽper, & vbiq; Deũ laudare, & benedicere, & nunquã à laudibus vacare: nec pp hæc valemus Deo satisfacere: nec æquales vices reddere. Quòd aũt sine intermissione tẽporis, & interuallo loci teneamur Deũ laudare, & gratias agere probatur. Nã sicut Deus nõ cessat nobis semper, & vbiq; supradicta beneficia conferre: ita nos tenemur semper, & vbique ipsi gratias agere, & latriæ cultũ exhibere. vnde licèt De⁹ semel nos creauerit: tamẽ nõ cessat nos regere, & gubernare, & de necessariis ꝓuidere, & ĩ esse cõseruare. Itẽ licèt semel nos ꝑ mortẽ, & passionẽ redemerit: tñ nõ cessat nos per gratiã illustrare, & ꝑ ecclesiastica sacramẽta recreare, & gratificare, & pc̃ tores ad pniam expectare, & iustos glorificare, & beatis suã gloriã cõicare. Et iõ pp istos quatuor respectus, & quatuor beneficia recepta: ordinauit Ecclesia in officio matutinali quatuor vigilias nocturnas: quarũ quęlibet vigilia siue nocturnus cõtinet tres psã. & tres lectiones: cũ suis respõsis. Vnde sicut pastores diuidũt totã noctẽ ꝑ quatuor partes, & vigilias ad custodiẽdũ gregẽ pp lupos: quarũ q̃libet vigilia cõtinet tres horas, & sic vnus pastor vigilat ĩ prima vigilia vsq; ad tertiã horã noctis inclusiuè, & alius ꝑ alias tres horas vsq; ad mediã noctẽ, & alius à media nocte vsq; ad tertiã horã, & alius ꝑ alias tres horas vsq; ad aurorã. Et istũ modum ẽt obseruant
E
F

A seruāt armigeri, & milites in castris, & in oppidis custodiēdis, & nautæ in nauigatione. Ita ergo pariter hūc modum seruabat Ecclesia primitiua in principio in Aegypto: vt inquit Philo, & Eusebius, & Hiero. Et hūc modum seruabant postea monachi in Aegypto & Siria: vt inquit Cassianus. Nā prima pars eorum orabat in prima vigilia noctis, & alia in secunda: & alia in tertia vigilia, & alia in quarta: intantū ꝙ nulla pars noctis cessabat à Dei laudibus, & psalmodia: & sic dum vna pars dormiebat, altera vigilabat: & eodē modo faciebant in officio diurno. Nam prima pars orabat vsque ad tertiam, & exinde alia vsq; ad meridiē per alias tres horas, & alia à meridie vsq; ad nonam per alias tres horas & alia vsq; ad vesperam. Et sic Ecclesia noctu dieq; per nullum momētum cessabat à Dei
B laudibus cum psalmodia: & ideo instar illorum ordinauit latina Ecclesia tēpore Ambrosii & Augustini in officio matutinali quatuor nocturnos iuxtà quatuor vigilias noctis. In quorū primo cantat ecclesia tres psal. Iuxtà numerum horarum primæ vigiliæ noctis, & in secūdo noctis similiter iuxtà numerum horarum secundæ vigiliç, & similiter facit in tertio noct. pro quarta aūt vigilia, quç est vsq; ad auroram, cantat primò hoc canticum, s. Te Deū laudamus: postea procedit in laudibus cū quinq; psalmis exprimentibus diuinas laudes, & cantat hymnū nouum cū cātico Zachariæ, quasi agendo gratias qa nox ve. le. præcessit: dies aūt gratiç appropinquauit: vt induamur arma lucis. Et hunc eūdē ordinem seruat Ecclesia in officio diurno diuidēdo ipsum in quatuor partes iuxtà qua
C tuor vigilias diei, & ideo in prima dicit tres psal. iuxtà tres horas primæ vigiliç diei, & ad tertiā dicit alios tres iuxtà tres horas secundç vigiliç, & ad sextā, & nonam similiter vsq; ad noctē. Est verū ꝙ postea ecclesia ordinauit officium vesperorum: qđ iā habet respectum ad diē sequentē. Et sic ēt ordinauit cōpletorium. Ex supradictis patet. ꝙ Ecclesia per singulos dies, & horas, & momenta nunꝗ cessat laudare Deū, & agere gratias ꝑ supradictis quatuor bñficiis à Deo receptis, & hoc fit sēp & vbiq;. Nā cū ī nostro hemispherio est dies, in alio est nox, & ecōuerso: & sic cū hic dicitͬ offm̄ diurnū, ibi dicitͬ nocturnū, & ecōuerso. Itē cū in vna regione est hora prima: in alia est tertia, & in alia sexta. Et sic qñ nos dicimus primā, apud Persas dicitͬ tertia, & apud Indos dicitur sexta, & apud re D gionē Sinarū dicuntur vesperi. Ex quo patet ꝙ nunꝗ & nullibi cessatur a Dei laudibꝰ, sed semper & vbiq; laudatur Deus & nomē Xpi & ēt inter infideles vbi habitāt Christiani. Itē si aliqñ homines tacēt in terra, tamē Angeli in cçlo nō cessant dicere Sanctus &c. Et hoc intendit dicere B. Ambr. in hac parte, cū ait. Per singulos dies benedicimus te &c. Quia ergo Ambr. dixit ꝙ per singulos dies, & horas, & momenta obligamur, & tenemur benedicere, & confiteri & laudare Christū Deū & hominē, & ipsi semꝑ & vbiq; gratias pro supradictis beneficiis receptis agere: iō dicit Aug. ꝙ ita pari rōne pro salute nostra de necessitate cogimur ꝑ singulos dies, & horas, & momenta suā misericordiā implorare, & exorare, vt eruat nos à malis præsenti bus, & periculis futuris: puta vt cōferat no- E bis gratiā ꝑuenientē ne amplius incidamus in pc̄tm̄ qđ sine gratia uitare nō possumus, & ut excitemur, & roboremur ad bonū agendū, & liberemur à pc̄tō in quo sumus. Causa aūt huius necessariæ petitionis est: quia taliter fuimus uulnerati, & debilitati in Adam: ꝙ si fuerimus derelicti in nostra natura corrupta, nec possumus ex viribus nostris uitare pc̄tm̄, nec aliquid boni agere. nisi adiuuemur gratia Xpi: prout probat Aug. ꝑ longas disputationes cōtra Pelagianos, & prout dictū est in expositione psal. 13. & 118. & 140. & aliorū psa. est depræcāda nobis diuina misericordia. Vnde postquā sumus liberati ab originali per gratiam baptismalem, & collata est nobis gratia gratifica, depræcanda est nobis semper diuina misericordia, ut in illa cōseruemur: ne cadamus in pc̄tm̄, & si sumus F in pc̄tō aliquo, est nobis depræcanda eadē diuina misericordia, vt de nobis gratiam disponētē ut surgamus à pc̄tō, & det nobis gratiā prçuenientē, & roborantē, ne incidamus in aliud pc̄tm̄ addēdo mala malis: ne efficiamur difficiliores ad surgendū. Item depræcanda est diuina misericordia, ut det nobis gratiā in tali statu: ut impellamur ad opera mia facienda: propter quæ bona Deus moueatur ad miserēdum nobis: & ad cōferendā supradictā gratiā ꝑuenientē: ut per eā surgamus à peccato in quo sumus: & uidemus alia peccata. Hanc ergo quadruplicem gratiam, & misericordiam, petit & explicat August. per tres uersus sequentes in persona Ecclesiæ. Nam in persona iustorum dicit.

Dignare

A *Dignare domine die isto: sine pctõ nos custodire.*
Id est vt in gratia cõseruemur, & ne in aliquod peccatum incidamus. Sed in persona peccatorum dicit cum Dauid psal. 122.

Miserere nostri domine.
Scilicet vt à peccato resurgamus.

Miserere nostri.
Vt in aliud peccatum non incidamus: sed omnia alia peccata vitemus ne te ad maiorẽ iram irritemus, & prouocemus. Item cũ eodem Dauid ps. 32. petit gratiam ad bene operandum: cum subdit.

Fiat misericordia tua domine super nos: quemadmodum sperauimus in te.
Hoc autem dicit ad differentiã infidelium obstinatorũ: qui à pctõ nõ desiderant nec intendunt exire. Ex quibus patet, ꝙ sicut ex debito tenemur pro beneficiis receptis per singulos dies Deo gratias agere, & Deũ laudare: ita pro beneficiis futuris. s. ad vitãda pctã B futura, & ad bona faciẽda, de necessitate cogimur quotidiè, & sẽper diuinã miam implorare, & exorare: qđ est cõtra temeritatẽ Pelagianorũ: vt videbit. Sed ne qs disperet de diuina mia: qa Deus nulli cũ perseuerãtia orãti, & se disponenti negant talẽ misericordiã: iõ subdit Aug. cõcludẽdo totũ canticũ: dicẽs.

In te domine speraui: non confundar ĩ æternũ.
Quasi dicat. O domine, scio: ꝙ nõ odisti naturã hominis, quã ad tuã imaginem fecisti & scio: ꝙ nõ vis mortem peccatoris: sed vt conuertatur, & uiuat, & scio, ꝙ nõ deseris clamantes ad te, & scio: ꝙ omnes qui sperãt, & expectant te non confundentur: nec frustra erit eorũ spes, & fiducia, & petitio: iõ qa ĩ te sparaui, & pono spẽ meã; ideo nõ cõfundar in æternũ: nec frustrabor in mea petitione: sed tu implebis petitionẽ meã. q. d. Aug. C quia ego posui spẽ meã in meritis tuę passionis: iõ non me à te repulisti: imo ad gratiam Baptismi me peruenire fecisti: per quam omnia pctã mihi sunt remissa, & sic non confundar in æternũ cum infidelibus, & obstinatis: sed in cœlesti fruitione satiabor cũ apparuerit gloria tua. Itẽ quia scio, & spero, ꝙ sicut pœnitentibus nunquã negasti veniã, & misericordiã: ita iustis nõ negabis gloriã: qa superbis resistis, & humilibus das gratiã. Et ideo elegi habitare in domo, & Ecclesia Dei mei magis q̃ habitare in tabernaculis pctõrum hæreticorũ, & gentiliũ. Et scio, ꝙ nõ priuabis bonis gloriæ eos, qui ambulãt in innocẽtia ꝑ fidẽ, & charitatẽ. & sic btũs hõ q spe

rat in te. psa. 83. & iõ hæc est causa quare in D te dñe speraui: quia scio, ꝙ nõ cõfundar in ęternũ. Ex supradictis patet respõsio ad argumentũ quod faciebat Pelagius, & Iulianus cõtra Aug. di. Si impossibile ẽ, ꝙ aliquis possit resistere malo, & facere bonũ: nec implere diuina præcepta sine gratia Xpi: ergo sequtur, ꝙ nos obligaremur ad nobis impossibile, & per cõsequẽs iniustè dãnarent pctõres, & trãsgressores præceptorum: quia ad impossibile nemo obligabat. Ad hoc respõpet Au. ꝙ nõ est incõueniens, ꝙ aliquis obligetur ad sibi impossibile: qñ ipse vel parẽtes fuerunt causa sui reatus. Vnde omnis homicida obligatur ad reddendũ hominẽ mortuũ, & tamen hoc est ipsi impossibile. & filij proditoris obligabãtur ad seruiendũ dño pro parẽtibus. Ita ergo ipsius primis parẽtibus in principio data fuit iustitia originalis: per quã li- E berè, & sine difficultate poterãt operari, & diuina præcepta adimplere: sed quia Adã peccãdo perdidit illã originalem iustitiã, & per cõsequens possibilitatem liberè operãdi, & adimplẽdi diuina præcepta prout dicetur: iõ Deus iustè põt exigere ab Adã, & filiis eius illã originalẽ iustitiã seu obseruantiã præceptorũ secundũ illã iustitiã, & sic unusquisq; obligatur ad seruandũ diuina præcepta: licet sit ipsi impossibile secundũ naturã corruptã, & infirmã: cuius infirmitatis Adã fuit causa. & iõ nullus habet ius querelæ cõtra Deum. Sed ad aliud qđ dicebat Iulianus, ꝙ iniustè dãnarentur pctõres: postquã ipsis est impossibile vitare malũ, & facere bonũ sine auxilio superiori. Respõdetur, ꝙ licèt sit impossibile aliquẽ ex ꝓpriis viribus bene operari, & saluari: tñ hoc est impossibile: si misericordia, & gratia Xpi adiuuet. Et sic licèt sit ipsi impossibile per se bene operari: tamẽ nõ est ipsi im- F possibile gratiã Xpi petere, & eius misericordiã implorare, & se ad gratiã inquãtũ põt ꝑparare: cũ qua gratia põt malũ vitare, & bene operari. Et iõ obstinatus nõ solũ dãnatur qa peccauit: sed qa nõ recurrit ad medicũ gratiã petẽdo, & misericordiã implorando & se ad gratiã q̃ nulli patẽti, & ꝑseueranti, & ꝑparãti Xp̃s vnquã negauit, ꝑperãdo. Nã ille qui dixit: nemo uenit ad patrẽ nisi ꝑ me, & sine me nihil potestis facere. Io. 14. ille idẽ dixit. Si quid petieritis patrẽ in nomine meo dabit uobis. Itẽ petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperitur uobis: qa q petit accipit, & q q̃rit inuenit, & pulsãti aperietur.

A tur.Item qñ Christus dixit Mat.19.Facilius est camelũ ĩtrare &c. mirabãtur discipuli di. Quis ergo poterit saluus fieri? quibus respõdit Xp̃s.Apud hoĩe impossibile ẽ hoc: apud Deũ oĩa possibilia sũt.Ex qbus verbis Xp̃i patet:ꝙ licèt ĩpossibile sit aliquẽ saluari ex ꝓpriis viribus:tñ põt saluari adiutus grã Dei: quæ nulli petenti cũ perseuerãtia, & se p̃paranti negatur.& sic nullus dãnatur:nisi culpa sua.Nã sicut scit ꝙ nõ põt ex propriisviribus bene opari sine gratia Xp̃i:ita scit,& certus est ꝙ Xp̃s nõ negabit sibi gratiã : ꝑ quã poterit bene operari,& saluari:si i llã gratiã petit cũ perseuerantia:se ad illã quantũ possibile fuit præparãdo.Et sic patet r̃n̄sio ad argumẽtũ Iuliani,& oĩum pelagianorũ.Et hoc cõfirmat Aug.in cõclusione,& fine huius cãtici :In te dñe speraui nõ cõfundar in æternum. Et isto ergo cãtico possunt recolligi

B 24. veritates catholicę fidei ad cõsequẽdã salutem cuiuslibet fidelis.Quarũ prima est.ꝙ unus solus Deus est laudandus, & colendus. Scd̃a : ꝙ iste solus Deus est colẽdus taq̃ dñs & rector & gubernator vniuersalis. Tertia: ꝙ sicut ẽ pater,& creator vniuersi:ita ẽ colẽdus,& uenerandus ꝑ totũ orbẽ terrarũ.Quarta : ꝙ tota natura angelica incessabili voce proclamat sanctus &c.mysterium Trinit.explicando.Quinta:ꝙ nõ solũ Angeli: sed etiã oẽs chori beatorũ hominũ laudãt Deũ ĩ cœlo.Sexta: ꝙ nõ solũ Ecclesia cælestis:sed etiã ista militãs per totũ orbem terrarum cõfitetur & colit Deũ inTrinitate ꝑfecta.s.patrem & filiũ & sp̃m sc̃m. & sic ista Ecclesia vnitur

C cũ superna per latriã. Nã qđ illa cãtat ꝑ beatã visionem:ista cãtat,& confitet ꝑ fidẽ.Septima:ꝙ licèt Christus sit hõ:tamẽ ẽ rex gloriæ.Octaua:ꝙ Christus ẽ filius nãlis, & ęternus Dei patris, & ꝑ cõsequẽs ẽ Deus,& hæres patris:cui debet regnũ,& imperiũ mũdi, & vera latria.Nona : ꝙ filius Dei ęternus ex tp̃e suscepit hoĩem in atomo:vt in illa carne posset pati ad liberandũ genus humanum à morte æterna.Decima:ꝙ tripliciter Christ⁹ nõ horruit virginis vterũ:qñ ex ea carnẽ assumpsit.Primò:quia cum esset Deus ęternus nõ horruit hõ fieri mortalis. Secundò:qa nihil horrẽdum in virgine repperit:qa sicut eã puram, & virginem repperit in cõceptione: ita virginem, & purã,& sanctã reliquit ĩ sua natiuitate.Tertiò non horruit: quia licèt assumpserit ex ea carnẽ cũ pœnalitatibus peccati:tamẽ nõ cũ culpa pc̃i. Vndecima:ꝙ Xp̃s in ea carne quã assumpsit in virgine deuicit

D aculeũ,& gladiũ mortis:quia mortem nr̃am moriẽdo destruxit &c.Duodecima,ꝙ tripliciter Christus moriẽdo deuicit mortẽ. Primò:quia ultra mortẽ, q̃ erat terminus uitæ corporalis resurgẽdo, vitã æternã reperrit, & sic fecit mortẽ ꝑ uiã: qa ultra ipsam trãsiuit.Scd̃ò deuicit mortẽ:quia per resurrectionẽ immortales nos fecit.Tertiò deuicit mortẽ pc̃i:quæ in seruitute oẽs tenebat.Decima tertia:ꝙ sicut Christus per suã mortẽ deuicit mortis aculeũ:ita ꝑ ascẽsionẽ aperuit credẽtib⁹ regna celorũ.Decima quarta:ꝙ Xp̃s: vt hõ sedet in potioribus bonis gloriæ patris.XV.ꝙ Xp̃s etiam vt homo nõ solũ sedet in potiorib.bonis glorię patris quò ad fruitionẽ,& honorẽ latriæ : sed ẽt sedet in sede potestatis ad iudicãdũ super oẽs creaturas i

E cęlo & in terra,& in inferno:& sic nõ solũ sedet in sede glorię:sed etiã iudicii. & iõ est iudex vniuersalis venturus in nouissimo die cũ p̃tãte magna,& maiestate.Decimasexta:ꝙ ad Xp̃m pertinet in hac Ecclesia dispensare merita suæ passionis. Decimaseptima : ꝙ ad Xp̃m pertinet cõplere numerũ electorum:& eos annumerare & cũ sc̃tis Angelis in gloria sociare. Decimaoctaua : ꝙ ad Xp̃m pertinet saluare populũ per gratiã: & benedicere per Ecclesiæ sacramenta,&regere per legem euãgelicam;& extollere per gloriã. Decimanona:ꝙ ad Xp̃m nõ solũ pertinet saluare populũ suũ sp̃ualiter à pc̃tõ:sed ẽt tẽporaliter ab omni periculo corporali, & benedicere,copiã bonorũ tẽporaliũ cõferendo:& dirigere eos in via, finaliter gloriã cõferendo.Vigesima:ꝙ per singulos dies,& horas,&momenta

F obligamur Deo latriã exhibere,& laudare, & gratias agere pro beneficio creattionis,redeptiõis,& ad pniam expectationis,& glorificationis.Vigesimaprima:ꝙsicut ex debito obligamur Deũ per singulos dies laudare ꝓ beneficiis receptis:ita de necessitate cogimur diuinã misericordiã implorare ꝓ futuris.vnde iusti tenẽtur orare vt in gratia cõseruenẽ,ne cadãt in pc̃m̃.pc̃tõres aũt tenenẽ ꝓꝓ tria petere gratiã.primòvt surgãt à pc̃tõ. scd̃ò vt nõ incidãt in alia pc̃tã, addedo mala malis.tertiò vt semꝑ faciãt aliqua bona opa misericordiæ:vt Deus ducat eos ad pœnitentiã.Vigesimasecunda:ꝙ hũana nã taliter fuit corrupta in Adã morbo cõcupiscentiæ:ꝙ iustus ꝑ se in puris nãlibus nec põt vitare peccata,nec aliqd boni agere:nisi fuerit adiutus

gratia

A gratia Xpi præseruante,& roborāte. Vigesimatertia: ꝙ pctōr nō pōt surgere p se à pctō nec vitare pctm̄: nec facere aliquod bonum sine gratia Christi.& ideo non debet cessare miam Dei implorare. Vigesimaquarta: ꝙ sicut sumus certi. ꝙ sine gra Christi non possumus ex propriis viribus pctā vitare. quam gratiā semper tenemur implorare: Ita ex ꝑmissione euāgelica sumus certi: ꝙ si ad gratiā, inquātū in nobis est, nos disponimus, & cū humanitate eā ꝑseuerāter petimus: quòd nunq̄ nobis Xp̄s eam negabit. Ex quo patet ꝙ nullus damnatur nisi culpa sua. Et sic per has 24. veritates catholicas patet tota intelligentia huius cantici. Ambr. & Aug. Sed nūc restat quærendū quare cū tanta Autoritate, & deuotione vniuersalis Ecclesia suscepit hoc canticum, & facit ipsum publicè cantari in

B Ecclesia in omnibus festiuitatibus in officio canonico cum tanta solēnitate, & celebritate, cum hoc canticum non sit propheticū in canone ve. te. sicut cantica Moysi, & Isaiæ, & Abacuch, nec sit euangelicū sicut canticū virginis Mariæ, & Zachariæ, & Simeonis, quę cātantur in officio canonico. Ad quod respondetur: ꝙ istud canticum est euangelicum duplici ratione. Primò: quia Amb. & Augu. non locuti sunt spiritu humano: sed prout spiritus sanctus dabat eloqui illis: sicut dicit Dacius, & Possidonius. Secundò est Euangelicū: eò ꝙ omnes veritates cōfessæ, & memoratæ in hoc cantico sunt euangelicæ, & ex Euāgelico sumptæ, vt dictum est, & etiā quia omne quod à spiritu sancto dictū est Euangeliū & ueritas euangelica est maximè quando annunciatur de Christo quod iam cōpletū est:

C & iō dicit Xp̄s. Dabo uobis os ad loquēdum &c. nō. n. vos estis qui loquimini &c. Itē istud canticum est propheticū, quia in illo Baptismo præuidit Amb. qualis & quantus erat Augu. futurus in Ecclesia: vt inquit Dacius, & quō debebat oēs hęreses expugnare, & ab Ecclesia eliminare, qđ iveritate postea cōpletū est: prout infra patebit. Et sic patet qualiter hoc canticū est propheticū, & Euangelicū. Et ideo cū autoritate recepit ipsum Ecclesia. Sed causa quare cū tanta ueneratione, & frequentatione præcepit ipsum Ecclesia publicè cantari in officio matutinali, & etiā in omnibus gratiis agendis, fuit & est propter octo fructus & vtilitates, quas istud canticū attulit, & affert toti Ecclesiæ, & cuiq; fideli ipsum cum deuotione, & veneratione recitanti & dicenti. Vnde septem fructus affert D istud canticū. Nā primò instruit omnes fideles. secundò iustificat omnes Christianos. tertiò construit Ecclesiam. quartò destruit omnem hæreticam prauitatem. quintò placat Deum. sextò impetrat misericordiā, septimò armat, & præbet arma quotidiana cōtra Diabolum. Octauò, & vltimò: quia nos conciues sanctorum, & domesticos Dei efficit, & istam Ecclesiam cū cœlesti cōsociat: quia simul cū Angelis, & Beatis cātat, Sanctus, Sanctus, Sāctus &c. Et hoc patet per singula. Primū ergo patet. Nam hoc canticū docet, & confitetur supradictas. 24. veritat. catholicas. in quarum confessione consistit tota doctrina. & fides Christiani, per quas veritates oīs Christianus sufficienter instruitur in fide, & differt à quocūq; infideli, & nō Christiano. vnde tota fides Christiani consistit in credendo Deum trinum, & vnum creatorem, & dominum, & gubernatorem totius vniuersi, & glorificatorem hominū iustorum, & Angelorū, & credere Christū esse verbū incarnatum, & Deū hominē conceptū de spū sancto natū ex virginē, mortuū, & passum, & resurrexisse, & regna cęlorū nobis aperuisse, & per cōsequēs esse redemptorē generis humani, & de Diabolo triūphatorē, & ꝙ sedet à dextris in gloria Dei patris tanquàm iudex vniuersalis, & credere Christum esse caput & rectorem Ecclesiæ, à quo tota Ecclesia recipit omnē gratiam, & virtutem, & omnia dona spiritualia: E

cui debetur cultus latriæ: & credere neminē posse peccata vitare, nec bene operari: nisi gratia Christi fuerit adiutus. Quæ omnia sufficienter docet, & instruit canticum istud. Ex quibus patet ꝙ instruit omnes fideles in omni veritate fidei catholicæ. Secūda vtilitas & fructus huius cantici est: quia construit totam Ecclesiam per supradictā trinā confessionem. s. per confessionem fidei cōfitēdo supradictas 24. veritates catholicas quib' tota Ec- F clesia defenditur, & tuetur ab omni incursu inimicorum infidelium, & hæreticorum, & per confessionem latriæ, qua deo satisfacit: & per confessionē peccatorum qua Diabolū exterminat. Et in hoc cantico continenē oia quæ pertinēt ad nostrā salutē. Vnde primò in eo continetur totū simbolū fidei confitendo supradictas 24. veritates catholicas. Secūdò cōtinetur tota orō dominica cū suis petitionib'. Nā sicut ibi dicit: Pater noster q es in cœlis sāctificetur nomē tuū. ita hic dicit

sanctus

A sanctus &c. & per singulos dies laudamus nomen tuum in seculum &c. Item sicut ibi dicitur. Adueniat regnum tuum: ita hic dicitur æterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari. Item sicut ibi dicitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos &c. Et sic patet qualiter istud canticum continet totum symbolum Ecclesiæ, & orationem dominicã, & vniuersaliter in virtute, & implicitè continet totam sacram scripturam vet. test. & per consequens est dicendum ꝙ sufficienter construit totam Ecclesiam, & turrim fortitudinis eius. quæ quidem turris triplici muro circundatur, & sepitur. Nam primus, & exterior murus eius est confessio fidei supradictarum 24. veritatũ: quo muro se tuetur Ecclesia ab incursu omnium infidelium, & hęreticorum. Secundus murus, & interior est confessio pœ-
B nitentialis, & gratia sacramentorum: quo se tuetur Ecclesia ab omni incursu Dæmonũ. Tertius murus, & intimus est confessio veræ latriæ. & iste est ita altus, quòd attingit vsq; ad cœlum. Et isto triplici muro illud canticũ construit, & circundat, & roborat Dei Ecclesiam. & ideo sicut hoc canticum confitetur omnem veritatem catholicam: ita petit omnia quæ pertinẽt ad nostram salutem. & agit gratias pro beneficiis receptis. Et sic instruit, & construit, & iustificat: qui sunt tres mirabiles, & vtiles & salubres fructus huius cantici.

Tertia vtilitas, & fructus huius cãtici est: quia sicut sufficienter cõstruit Ecclesiam per supradictã trinam confessionem: ita sufficienter destruit omnes errores infidelium, & hęreticorum. vnde istud canticum in principio
C sui destruit errorem gentilium, qui colebant plures Deos, & dicebant mundum esse æternum, & ponebant fœlicitatem suam in hac vita. & in secunda parte in qua dicitur: Te per orbem terrarum &c. destruit simul obstinationem Iudæorum qui negãt mysteriũ Trinitatis, & perfidiam Arrianorum qui separabant in personis substantiam. Per hoc autem ꝙ ait Tu rex gloriæ Christe: destruit falsam doctrinam Manichæorum qui negabãt Christum esse hominem verum, & mortuũ, & passum. per illud autem quòd dicitur: Dignare domine die isto: destruit hæretica dogmata Pelagianorum: qui dicebant vnumquemque ex propriis uiribus absq; alio posse præcepta Dei adimplere: & per consequens omnia peccata vitare, & omnia opera charitatis adimplere, & per consequẽs dicebant super D fluum esse Deum orare: postquàm vnusquisque omnia supradicta bona libertate liberi arbitrii p se poterat facere. Et sic patet qualiter istud cãticũm destruit omnes errores infidelium, & hæreticorum.

Sed est aduertendum secundum Possidonium: ꝙ vnitatem fidei quam Augu. confitetur in hoc cantico in suo Baptismo: postea defendit publicè in suis scriptis & prædicationibus ad destructionem hæreticorum. Vnde Ambro. non solum incepit: Te Deum laudamus: eò quòd deduxerat Aug. ad Baptismũ, sed quia præuidit in spiritu qualis, & quantus erat futurus Augųst. in Ecclesia: vt inquit Datius. Et quia præuidit qualiter omnes errores hæreticorũ debebat ab Ecclesia eliminare: vt inquit Possidonius: prout postea factum est. Ad cuius euidentiam est notandum, ꝙ inter cæteras quatuor hęreses affligebant Ecclesiam tempore Augu. Quarum prima fuit superstitio gẽtilium. Nam licèt multi reges, & populi gentilium fuisset ad fidẽ conuersi post conuersionem magni Constantini, & maximè tempore Theodosii: tamẽ qñ Alaricus rex Gothorum cum suis gentilib' ingressus est Italiam, & ex magna culpa, & occasione Romanorum incendisset, & destruxisset Romam cum tota Italia: tunc Romani tepidi in fide hoc imputabant Christo dicentes, ꝙ dum Roma colebat plures Deos semper fuit prospera, & domina mundi. Sed postquàm fuerat sub fide Christi semper fuerat diminuta & contempta, & tandem per illum barbarum regẽ Gothorum destructa: & sic blasphemabãt Romani & cæteri Italici cõtra Christum, & legem euangelicam, decernentes repetere idololatriam. Tunc autem Marcellinus scripsit ad Aug. dicens. vt excitaret gratiam à Deo sibi collatam: & scriberet contra istos balsphemos nominis Christi: ꝙ a Roma cum tota Italia erat in magno periculo apostatandi à fide Christi: & repetendi antiquam superstitionem idololaticam: nisi ipse aponeret remedium. Tunc autem Aug. virtute, & lumine spiritus sancti armatus, & illustratus scripsit 22. libros pro defensione ciuitatis Dei, & Christianæ religionis: in quibus non solum defendit Ecclesiam, & totam sacram scripturam vtriusq; test. sed etiã destruit totam idololaticam superstitionẽ. Nam in primis. x. libris destruit omnes detestabiles, & fœdos ritus illius superstitionis detegendo

A detegendo falsum cultum falsorũ Deorum, & detegendo, & confutando falsam doctrinam, & deceptionem eorum. Ab xi. autem libro usq; ad 18. inclusiuè memorat diuersos fines utriusq; ciuitatis. f. damnationem perpetuam impiorum, & gloriam fidelium, & iustorum. In quibus. 22. libris ostendit unum Deum & trinum, & unum esse creatorem, & generatorem uniuersi, & redēptorem, & glorificatorem omnium iustorum: sicut confessus fuerat in prima parte huius cantici. Et sic Marcellinus publicauit illum librum Romę & per totam Italiam. quo libro uiso tota Italia cessauit à blasphemia, & apostasia, & malo proposito repetendi idololatricam supstitionem, & sic quietauit totã Ecclesiam Augu. per illos libros de ciuitate Dei, & destruxit errorem gentilium.

B Item eodē tempore surrexit quidam uocatus Maximinus, Episcopus Arrianorum: qui vehementer incepit resuscitare, & roborare illam sectam, & inuehere cōtra fidem Trinitatis personarum diuinarum in una, & eadē substantia, quam confitetur Ecclesia. Tūc August. scripsit librum contra illum Maximinũ: in quo destruit, & confutat eius argumenta, & roborat fidem Ecclesiæ fundamētis, & auctoritatibus sacræ scripturæ. Et postea scripsit 15. libros de Trinit. ubi lucidius, & diffusius probat & declarat propositum supradictum. Hoc idem fecit Aug. in multis aliis libris: & tractatibus: destruendo perfidiã Arrianorum & aliorum infidelium circa mysterium Trinitatis.

Item eodem tempore surrexerunt multi magni uiri fœdo, & detestabili dogmate Manichæorum maculati: qui illam sectam uehe-

C menter inceperunt resuscitare & grandi conatu restaurare: contra quos Aug. scripsit eorũ dicta, & scripta cōfutando & repellēdō. Et primò cōtra Faustũ Manichæũ per xl. responsiones. Secundò contra Fortunatum. Tertiò contra Cresconiũ, & contra Felicianum, & contra Epistolam fundamenti, & contra aduersarium legis, & prophetarum, & cōtra multos alios eiusdē sectę: qui inter cætera negabant Christum esse hominem uerũ, & per consequens esse passum. Et sic destruebãt totum mysterium nostræ redemptionis, & uirtutē sacramētorum Ecclesiæ à passione Christi pro nostra salute, & iustificatione manantem. quos omnes Aust. scriptis, & publicis disputationibus, & prædicationib. superauit: & ab Ecclesia eliminauit, & fugauit, prout cō- D

fessus fuerat in hoc cantico: quando dixit: Tu ad liberandum suscepturus hominē non horruisti uirginis uterum &c. Item eodem tempore fuit orta, & per totum orbē subitò diffusa temeraria secta, & doctrina falsa Pelagianorum: qui negabant peccatum primorũ parentum cum suis pœnalitatibus transisse ad posteros, & per consequens negabant peccatum originale in paruulis, & Baptismum ad mundationem peccati eis prodesse. Et sic attribuebant tantam libertatem humanę uoluntati ad operandum etiã post lapsum primorum parentum, ꝙ unusquisq; ex proprijs uiribus naturalibus cũ sola potestate liberi arbitrij absq; quouis auxilio, & gratia Dei poterat diuina præcepta adimplere, & ꝑ cōsequens omnia peccata uitare, & omnia bona opera facere. Et sic decebant ꝙ superfluũ E

erat pro defunctis exorare, & futurum auxilium petere, postquã vnusquisq; ex propriis uiribus poterat bene operari & saluari. Quod sentiens beatus Aug. Hipponensis Episcop. illicò congrauit omnes Episcopos prouinciæ Numidiæ. Et probato grãdi examinatione hanc doctrinam esse hereticam, tunc August. de consensu omniũ illorum Episcoporũ m scripsit epistolam ad Innocētium Papã tunc Ecclesiæ Romanæ præsidentem, & uigilaret supra gregem suum: quia ista falsa pestifera doctrina destruebat Ecclesiam, & fundamentum totius sacræ scripturæ, & nostræ redemptionis, & salutis, & annichilabat omnes petitiones, & omnia suffragia Ecclesię tã uiuorum quàm defunctorum, quia frustra ĩ oratione dominica pateremus, & diceremus dimittere nobis debita. Et ne nos inducas F

ĩ tentationem, & sic de cæteris orationibus: quas continuè facit ecclesia. Tunc autem Innocentius Papa congregauit Romæ Cōciliũ Episcoporum: in quo damnauit Pelagium, & Cœlestinum hæreticos cũ secta eorum: & dedit Auctoritatē primati Carthaginensi, ut cōuocaret simul cum August. concilium omnium Episcoporum Aphricæ contra illam sectam: in quo concilio interfuit Aug. qui fuit scriptor simboli, & decreti illius cōcilij Aphricani: in quo per singula fuit condemnata illa pestifera secta cum suo Auctore, & sequacibus suis, vt patet de conse. distinct. 4. cap. Placuit, & per multa sequentia ca. & prout Prosper narrat in cronica sua. In quo tempore August. scripsit librum Hypognosticon, &

A de perfectione iustitiæ hominis, & de natura & gratia, & de spiritu, & litera, & de Baptismo paruulorum, & de nuptiis, & cōcupiscentia, & contra Iulianum, & alios eiusdem sectæ: intantum quòd omnes illos hæreticos expulit ab Aphrica in Asiam. Sed cum Beatus Hieron. qui tūc in Bethleem iam senio laborabat, sensisset illam detestabilem, & pestiferam doctrinam: incepit per modum dialogi scribere contra eam: sed cū peruenissent ad eum libri August. de Baptismo paruulorum, quos contra illam hæresim confecerat, tunc cessauit à scriptura sui libri. Vnde ait in fine illius libri. Peruenerunt ad manus meas libri de Baptismo paruulorum quos scripsit August. contra hæresim, & sectam vestram: quibus visis huic operi finem imponendum decreui ne mihi dicatur illud Horatii. In sil-
B uam ne ligna feras. Et sic patet qualiter August. destruxit illam hæresim Pelagianorum. prout confessus fuerat orando in fine istius cantici: Dignare domine die isto &c. Et sic patet etiam per supradicta qualiter destruxit omnes alias hæreses: prout professus fuerat: in hoc cantico.

Quarta vtilitas, & fructus huius cantici est quòd sufficienter iustificat omnes fideles per triplicem confessionem. Ad cuius intellectum est notādum: quòd tota iustitia Christiani consistit in triplici confessione, scilicet in confessione veræ fidei: veræ latriæ, & pœnitentiali, siue in confessione peccatorum. Vnde confessio fidei consistit in corde, & ore publicè confitendo: asserendo, & prædicando omnes supradictas 24. veritates quæ continentur sub articulis fidei. Confessio autem latriæ consistit in tribus .s. in lau-
C dando Deū, & omnes perfectiones eius: beneficia eius memorando, & pro eis gratias agendo. Secundo in adoratione. Tertiò in oblatione, & sacrificio. Confessio autē peccatorum consistit in profitendo nos esse fragiles, & miseros, & peccatores, & in Adā obligatos, & corruptos taliter, ꝙ sine auxilio gratiæ, nec possumus peccata vitare: nec præcepta Dei adimplere: nec aliquid boni agere: nec à peccatis in quibus sumus liberari. In hac ergo triplici confessione consistit tota iustitia hominis, & fides, & spes, & charitas eiꝰ. Sed tota triplex ista confessio continetur in hoc cantico. Nam tota ista prima pars à principio vsque ad illum locum: Te ergo quæsumus: nil aliud est nisi confessio fidei simul cum gratiarum actione, & laude, & exinde vsque ad illum locum .s. Dignare domine: nil aliud est nisi oratio, quæ pertinet ad cultum latriæ, & in illa parte quando dicitur: Dignare domine die isto: nil aliud est nisi confessio peccatorum, & sic patet qualiter istud canticum sufficienter iustificat hominem per triplicē confessionem. D

Quinta vtilitas huius cantici est: inquantum placat Deum, & delectat, & debitum per latriam soluit, & reddit ipsum benignū per cultum latriæ: eò ꝙ magnificus, & magnanimus delectatur: cum sibi memoratur beneficia quæ ipse fecit maximè cum gratiarum actione: vt patet 4. Ethicorum. Et ideo istud canticum per latriam est satisfactorium, & Deo solutorium: quia Deo non possumus satisfacere nisi per veræ latriȩ seruitutem, & cultum: quòd maximè continetur in hoc can- E
tico: prout dictum est, & ad quam latriā maximè nos exhortatur, & incitat istud cāticū. Et hic est quintus fructus, & vtilitas eius. imo ex hoc cantico sumit Ecclesia modum reddēdi latriam dicendo Sanctus Sanctus &c.

Ex ista autem quinta, sequitur sexta vtilitas, & fructus huius cantici: quia est gratiæ, & misericordiæ & postulatorum impetratiuum: quia sicut Deū placat, & delectat commemorādo eius perfectiones & beneficia cū gratiarum actione, & latriæ exhibitione: ita inclinat ipsum ad maiora beneficia conferenda .s. misericordiam, & gratiā in præsenti, & gloriā in futuro: prout petitur in hoc cantico. vnde maximè nos Deo humiliamus. Nam sicut confitemur Deū esse omnipotentē creatorem, sanctum, iustum, misericordem, & redēptorem: ita cōfitemur nos esse fragiles pec- F
catores, & miseros non sufficientes ex nobis aliquid boni agere: nec posse peccata vitare: nisi fuerimus adiuti gratia Christi, & eius misericordia subleuati: & ideo dicimus: Dignare domine die isto &c. Et ideo hoc canticū est Dei ad misericordiā inclinatiuū, & est misericordiæ impetratiuū: quia Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam, & veniam.

Septima autem vtilitas, & fructus huius cantici est: quia prȩbuit & præbet nobis arma quotidiana contra Dibolum, & mūdum & carnem: & non solum defensiua, sed etiam offensiua, & fugatiua cum dicit: Dignare domine die isto &c.

Ad cuius intellectum est notandum secūnum

A dùm Prosperum defensorem doctrinę Aug. contra Pelagianos, quòd quando fuit orta pestifera & venenosa doctrina Pelagianorũ in Britannia, simul cum ea fuit exorta medela, & antidotum cõtra illud venenum in Italia per conuersionem August. Nam quando Pelagius monacus incipiebat seminare suũ venenum in Britannia: tunc August. extirpator illius veneni baptizabatur Mediolani, & spiritualiter nascebatur tanquàm triaca, & antidotum ad resistendum, & extinguẽdum venenum, & morbum pestiferum Pelagianorum. Quo quidem venenum ita subitò, & in breui tempore infecit totam Ecclesiã: tã in Aphrica, & in Asia, quã in Italia: ꝙ fuit mirabile dictu. Cuius causa fuit triplex. Primò. quia seminatores huius veneni .s. Pelagius, & Cœlestinus & Iulianus ostendebãt se esse B catholicos in fide articuli Trinitatis contra Arrianos: & in articulo incarnationis cõtra Manichæos: cõtra quos Ecclesia diù ante pugnauerat. Item quia isti erant uiri eloquentissimi: vt patet in stilo epistolæ Pelagianorum: & in altercatione Iuliani. & cum hoc fuerunt astuti, & callidissimi. Nam vt in breui possent orbem totum inficere: fuerunt diuisi per tres partes mundi. s. Pelagius in Europa, & Iulianus in Aphrica, & Cælestinus in Asia, & sic in breui tempore fuit seminatũ illud venenum. Tertia causa fuit quia illud venenum, & fermentum erat valde palliatũ, & coloratum quasi latens sub melle veritatis naturæ voluntatis, & liberi arbitrii. Et ideo multi facilius fuerunt in illa doctrina pestifera decepti hac triplici causa. Vnde dicebant quòd Deus bonam naturam, & libe C ram creauerat in homine: & posuerat ipsum in voluntate arbitrii, & consilii sui. ergo Diabolus, qui erat Deo inferior, nõ poterat humanam naturam corrumpere nec voluntatis libertatem tollere nec impedire. Et ideo Iulianus vocabat August. traductionarum, & Manichęum. Item dicebant quòd si humana natura, & caro nostra intantùm fuerat corrupta i Adam: quòd nec poterat de se vitare malum, nec facere bonum: nisi adiuta per gratiam Christi: ergo sequeretur quod vel nullus in peccãdo damnaretur: vel quòd Deus esset iniustus in damnando homines: quia ad impossibile nemo obligatur de iure, & sic asserebant quòd postquàm Deus bonam naturam creauerat in homine ad imaginem, & similitudinem suam, & creauerat in eo liberam voluntatem, & reliquerat eũ D in manu consilii sui, quòd tunc ex propriis & naturalibus viribus cum arbitrio voluntatis absq; alio auxilio poterat diuina præcepta adimplere, & per consequens omnia peccata vitare, & omne bonum operari quãdocunq; vellet. Et ex hoc inferebãt ꝙ superfluũ erat Deũ orare pro vitãdis peccatis futuris: qa vnusquisq; de se poterat peccata vitare: & superfluũ erat etiã pro peccatis exorare: quia si sine p̄c̄tõ decesserunt illicò euolarunt ad cęlũ tanq̃ bonæ naturæ secutores: si aũt cũ peccatis mortui fuerant, tũc illicò descendebant in infernum. Et sic tollebant oẽs orationes Ecclesiæ, & omnia suffragia viuorũ, & mortuorum. Quod quidẽ venenũ ita in breui multos infecit: ꝙ tota Ecclesia per omnes partes mundi fuit turbata: eò ꝙ oẽs illo pestifero veneno infecti cessabant ab oĩ oratione & suffragio viuorum, & defunctorũ, confidentes de suis viribus, & libera volũtate, contemnendo gratiam Christi. Hoc autẽ persentiens Aug. zelo Ecclesiæ p̄motus congregato concilio Episcoporũ Aphricanorũ incepit illis hæreticis resistere. Et scripsit Innocen. Papæ Roma. vt super gregem suũ inuigilaret, & cautè de isto occulto, & periculoso veneno inquireret: prout dictum est. Et ideo condemnata ista pestifera hęresi in concilio Romano, & Aphricano, tunc Aug. incepit ordinare plura officia in sua Ecclesia Hipponensi contra intentum illius sectæ. Inter quæ primò ordinauit officium defunctorum diuisum per tres nocturnos cum suis laudibus: quod quidem officium illicò suscepit tota Ecclesia Aphricana, & exinde venit in Ec E clesiam Italicam, & Gallicanicam, & Hispanã, & Germanicã. Et etiã ordinauit missam pro defunctis: in quo officio petuntur suffragia pro defunctis contra perfidiam Pelagianorum. Item August. tunc ordinauit multa alia officia festiua. inter quæ confecit officiũ natiuitatis virginis Mariæ. & etiam ordinauit multa alia ecclesiastica officia quorum Auctor ignoratur: eò ꝙ fuit multũ aptus, & facilis in orationibus ordinãdis: vt patet in suis soliloquiis, & cõtemplationibus, & supputationibus. Tunc etiam tota Ecclesia Romana propter perfidiam Pelagianorum ordinauit præces quæ fiunt in prima hora diei in officio: puta ꝙ illicò post versiculum dicatur oratio dominica cum simbolo, & postea. Et ego ad te domine clamaui. cum quinque

m a sequen-

A sequentibus versiculis sumptis de psal. 50. & postea fiat generalis confessio, & post confessionem dicatur vltima pars huius cantici, scilicet Dignare domine die isto sine peccato nos custodire. & postea dicatur illa salubris. & electissima oratio. s. domine De^9 omnipotens qui ad principium huius diei nos peruenire fecisti &c. In quibus pcibus manifestè petimus gratiam & auxilium diuinum ne in cidamus in aliquod peccatum: sed semper faciamus bonum, & impleamus diuina præcepta iuxta volũtatem Dei, & liberemur à peccatis prçteritis, ostendendo & cõfitendo nos nullum bonũ ex propriis viribus posse facere. nec peccatũ vitare sine auxilio, & gratia Dei. Et hoc idem ordinauit Ecclesia fieri in completorio, quia ante orationem dicit vltimam partem huius cantici, scilicet Dignare domine nocte ista sine pctõ nos custodire. Mi

B serere nostri domine &c. Ex quibus paret ꝙ ex hoc cantico accepit Ecclesia arma quotidiana matutina, & vespertina ad pugnandũ contra Diabolum. Quæ quidẽ arma tria faciunt. Nam primò inclinant Deum ad misericordiam, & gratiam conferẽdam: postquã nos humiliamus confitẽtes nos esse fragiles & insufficientes ad malum vitandum, & bonum agendum, & confitemur nos esse filios præuaricatorum. Secũdò fugamus Diabolũ à nobis & vires eius cõprimimus. Tertiò eliminamus, & extinguimus venenum, & pestiferam doctrinam Pelagianorum: quæ totum contrarium suadebat, & totam religionem Christianam infecerat, & turbauerat. Vnde

C etiam Ecclesia propter eandem causam ordinauit alias præces post primam. s. Prçtiosa in conspectu domini &c. vsque ad capitulum. s. Dominus autẽ dirigat corda, & corpora nostra. quæ verba si bene considerentur, & contemplentur, omnia petunt diuinam misericordiam, & gratiã, & auxilium diuinum: vt valeamus implere diuina præcepta, & uitare peccata, & facere bona opera, confitẽtes nos nihil boni ex nostris viribus posse facere, & sic exinde Ecclesia semper processit ordinando noua officia, & nouas orationes in qbus petimus diuinum Auxilium. Vnde diciturꝙ sicut primus qui ordinauit antiphonas ad cãtandum cum psalm. in Ecclesia fuit Ambrosius, & ordinauit hymnos feriales, & diuisit officiũ matutinale in duas partes, scilicet in psalmodiam & laudes: ita primus qui fecit responsa quæ cantarentur post psal. in quo libet noct. fuit August. Gelasius autem papa

D paulopost Augu. ordinauit ut canticum August scilicet Te Deum laudamus, cantaretur post tres nocturnos ante laudes. Est verũ ꝙ beatus Ambro. iam ordinauerat quòd istud canticum cantaretur in Ecclesia Mediolanensi: sed Gelasius postea præcepit vt cãtaretur per vniuersam Ecclesiam. Postea iste Gelasius ordinauit multa alia particularia officia ecclesiastica, & ordinauit ut ante canonẽ Missæ cantaretur alia particula huius cantici, s. Sanctus Sanctus &c. Et ad hoc ordinauit, & confecit illam præfationem communem quę quotidie cantatur in Missa. s. Vere dignum, & iustum &c. Quæ quidem præfatio nil aliud facit nisi quòd recitat & declarat quod August. dixit in hoc cantico. s. Tibi omnes Angeli, & cherubin, & seraphim incessabili voce pclamant. Sanctus, Sanctus, Sanctus. Postea autem venit Gregorius: qui composuir aliquas præfationes festiuitaribus solemnibus appropriatas. Et etiam confecit multa alia officia sanctorum tàm propria quàm communia, quæ hodie cantat Ecclesia. Ex quibus patet qualiter uniuersalis

E Ecclesia latina ex isto cantico sumpsit modũ laudandi Deum in Missa: quia simul cum Ecclesia triumphãti ista Ecclesia cãtat Sanctus Sanctus &c. Et sic ex isto cantico accepit modum latriæ. Item ex isto cantico accepit, & assumpsit arma quotidiana contra Diabolũ fugandum, & modum inclinandi Deum ad misericordiam, & gratiam impetrandam: quando dicit: Dignare domine die isto. quæ est septima utilitas huius cantici.

Octaua utilitas, & fructus huius cantici est: quia nos conciues sanctorum, & domesticos Dei efficit, & istam militantem Ecclesiã cum superna, & triumphãti consociat. Vnde dictum fuit per Augu. in prima parte huius

F cantici: Tibi omnes Angeli &c. ubi ostẽdit ꝙ omnes Angeli incessabili uoce proclamãt &c. Et hoc idem cantat chorus Apostolorũ & prophetarũ, & martyrum in societate eorum, prout subdit Ambro. cum dicit: Te gloriosus Apostolorum chorus. Et hoc idem cantat tota Ecclesia per totum orbem terrarum: prout Augu. subdit: Te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia &c. Ex quibus cõcluditur ꝙ sicut chorus Apostolorũ, prophetarum, martyrum, & omniũ beatorũ sociatur cum angelis in gloria ad cõfitendũ mysterium Trinitatis cãtando Sanctus &c.

A Ita pariter ista ecclesia toto orbe diffusa sub eadem confessione consociatur cum cœlesti cantando Sanctus &c. Et sic quantùm ad confessionem trinitatis eadem est latria huius ecclesiæ, & illius cœlestis: sicut ibi dictum fuit. Et ideo Gelasius papa ampliator diuinorum officiorum qui fuit valde deuotus huic cantico, ordinauit: vt in omnibus festiuitatibus cantaretur in officio matutinali finito tertio nocturno: vt ista ecclesia consociaretur cum superna cantando Sanctus Sanctus &c. Item vt per istum canticum ostenderet quòd tota ecclesia est eadem cum illa ratione finis, & termini, inquantùm ista est via in illam, & quòd laudat vnum solum Deum in trinitate cum illa: ideo ex isto cãtico accepit præfationem, quam cãtamus ante canonem missæ. Vnde licèt Ambro. & August. ordinassent in suis ecclesiis alias lõgas præfationes: B vt patet in ecclesia Mediolanensi: tamen Gelasius papa ordinauit vnam breuem, & communem præfationem quam quotidie cantat ecclesia in missa: in qua nil aliud dicit: nisi quòd explicat totam illam partem huius cãtici. s. Tibi omnes angeli, vsque ad illam exclusiuè: Tu rex gloriæ Christe. Vnde ait. Sursum corda. i. relictis rebus mundanis eleuate corda vestra, & simul cum angelis, & beatis agamus gratias Deo nostro. Quia verè dignum est semper & hic, & vbique tam in terra quàm in cœlo cum angelis gratias agere. Et conuersa ecclesia ad Deum patrem dicit: O domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus nos omnes precamur te per Christum filium tuum & dominum nostrum: per quẽ maiestatem tuam laudant angeli, & adorant C dominationes, & tremunt potestates eãdem maiestatem tuam: celi cœlorumq; virtutes: ac beata serafin sub quadam socia, & concordi exultatione concelebrant, & colunt, & venerantur eãdem maiestatem tuam: cum quibus, & nostras voces vt admittas deprecamur. i. supplices te precamur, vt tu admittas, & velis audire, & suscipere nostras voces simul cum illis. i. cum vocibus illorum. s. Angelorum. q. d. sicut in cœlo suscipis, & admittis voces illorum dicentium. Sanctus Sanctus Sanctus: ita deprecamur vt simul cum eis socia exultatione admittas nostras voces, simul cum eis dicentes: Sanctus &c. Vnde aduertant sacerdotes, & religiosi ꝙ cõstructio huius præfationis est valde intricata propter longam seriem, & dependentiam: quia tota eius constructio dependet ab illo verbo deprecamur: & impeditur conclusio in parte D propter illud relatiuum, scilicet cũ quibus. Et ideo hæc magis declarauit postea beatus Gregorius in suis particularibus pro solemnibus festis: in fine quarum communiter dicit. Et ideo cum angelis & arcangelis cum tronis, & dominationibus cunque omni militia cœlestis exercitus hymnum gloriæ tuæ canimus sine fine dicentes Sanctus Sanctus &c. Ex quibus patet quòd tàm Gelasius quam Grego. simul cum tota ecclesia ex isto cantico sumpserunt hanc præfatione quam cantamus quotidie in missa simul cum hac confessione trinitatis, dicendo Sanctus &c. Item ostendit ecclesia ista quòd nõ separata sed simul sociata cum illa ecclesia beatorum socia exultatione intẽdit cantare Sanctus. s. &c. sub eadem confessione mysterii trinitatis, & sic intendit confiteri, & cantare per fidem quod illa ecclesia confitetur, & cantat per gloriam, & claram visionem. & ostendit etiam ista ecclesia ꝙ non cantat hoc canticum tanquàm terrena: sed sursum à terrenis cum illa eleuata tanquàm cœlesti. Ex quibus patet, ꝙ istud canticum nos facit ciues sanctorum, & Dei domesticos, & facit istam ecclesiam cum illa cęlesti consociam. Et hoc etiam ostenditur per quandam reuelationem & visionem factam cuidam sanctimoniali in Saxonia. Vnde legitur in ecclesiastica historia Germanorum. ꝙ in Saxonia erat, & adhuc extat quoddam magnum monasterium in quo laudabat Deũ, & viuebat in vita sanctissima, & honestissima magna multitudo sororum: inter quas erat quædam deuotissima iuuenis: quæ ex iugi abstinentia, & quia quotidie surgebat ad horas matutinas, & cõtinuè sequebatur horas nocturnas in choro: ideo ex multis laboribus erat multis infirmitatibus afflicta. Et tamen propter hoc nõ cessabat interesse omnibus horis tàm nocturnis quàm diurnis. Intantum quod quadam nocte cum esset in matutinis, & iã chorus esset in fine tertii nocturni quasi in nona lectione. tunc illa monialis incepit deficere præ debilitate, & venire quasi in sincopim. Quod uidens abbatissa præcepit ipsi vt iret ad cellam suam & quiesceret. Ipsa autem monialis rogabat vehementer abbatissam vt permitteret eam stare in choro vsquequò diceretur hoc canticum. s. Te Deum laudamus. Abbatissa vero noluit annuere eius pręcibus:

A cibus; sed præcepit ipsi in meritum sanctæ obedientiæ vt iret ad cellã suam. Tũc illa uelut obediens egressa est ecclesiam: sed mansit in claustro iuxta portam ecclesiæ: vt audiret Te Deum laudamus: ne perderet illam consolationem. Sed cum chorus inciperet cantare Te Deum laudamus: ipsa eleuauit oculos ad cœlum vt simul ageret gratias: & laudaret Deum cum aliis monialibus. tunc autem eleuata, & rapta in spiritu: vidit qualiter incipiendo hoc canticum: scilicet Te Deum laudamus: illico apertum fuit cœlum. Et quãdo chorus cantabat: Tibi omnes angeli: tibi cœli &c. vidit qualiter omnes Angeli & troni, & dominationes, & cherubin, & serafin & omnes ordines angelorum prostrati, & inclinati adorabant ante tronum trinitatis, & laudabant Deum trinum, & vnum,
B & agnum sedentem à dextris patris, omnes dicentes. Sanctus Sanctus, Sanctus, &c. Item quando chorus incepit cantare, Te gloriosus apostolorum chorus: vidit qualiter chorus apostolorum procidentes in facies suas ante tronum cantabant idem canticum dicentes: Sanctus &c. Item quando chorus incepit dicere, Te prophetarum laudabilis numerus: vidit qualiter omnes patriarchæ & prophetæ vete. testa. procidentes in facies suas cantabant idem canticum ante tronum maiestatis. Item quando chorus incepit dicere. Te martyrum candidatus laudat exercitus: tunc vidit turbam magnam martyrum, & confessorum, & virginum, & omnium iustorum: qui omnes prostrati in facies suas ante tronum dicebant, Sanctus &c. Tandem autem quando chorus incepit dice-
C re, Te per orbem terrarum sancta confitetur ecclesia patrem &c. tunc vidit qualiter totus ille chorus monialium ascendit in cœlum: & omnes illæ sorores mixtæ simul cum angelis, & apostolis, & martyribus, & omnibus beati socia exultatione cantabant. Sanctus Sanctus &c. & sic finierunt canticum usque ad illum uersiculum; scilicet: In te domine speraui &c. quo cantico finito cœlũ clausum est: nil aliud uidit. Tũc illa putans quòd
D Abbatissa simul cum toto choro monialium mansisset in cœlo clauso, reuersa est velociter ad chorum: sed videns quòd chorus incipiebat dicere: Deus in adiutorium, pro laudibus dicendis, vehementi admiratione obriguit, & incepit dicere & interrogare quomodo ita velociter descendisset de cœlo. Sed cum Abbatissa cum cæteris monialibus hæc reputarent deliramentum: ipsa magis assere bat se uidisse supradictam visionem. Postea autem non post multos dies cum sanctimonialis illa venisset ad articulum mortis, dixit Abbatissæ, & omnibus sanctimonialibus vt essent, & starent attentæ cum deuotione in choro cum hoc canticum cantatur in choro, tàm in missa quàm in matutinis: quia voces fidelium ascendunt in cœlum, & simul cum uocibus Angelorum, & omnium beato- E
rum socia exultatione laudant Deum: quia quando cantatur hoc canticũ consociat istã ecclesiam cum superna. Ex supradictis ergo patet qualiter octo fructus attulit nobis canticum istud. propter quos tota ecclesia suscepit illud cum tanta celebritate, & deuotione & præcepit ipsum cantari in matutinali officio. Primò: qa instruit fideles in omni catholica veritate. Secundò: quia instruit ecclesiam in his quæ ad fidem sunt necessaria. Tertiò destruit omnem hæreticam prauitatem. Quartò sufficienter hominem iustificat per trinam confessionem. Quintò Deum delectat, & satisfacit per latriam seruitutem, & gratiarum actiones. Sextò impetrat misericordiam. Septimò confert arma quotidiana ad pugnandum contra diabolũ. Octauò con-
F sociat istam ecclesiam cum superna: prout per singula est declaratum. Deprecãda ergo est nobis diuina clementia: vt sicut hoc canticum in hac ecclesia cãtamus per fidem: ita simul cum beatis mereamur cantare ipsum in patria per claram visionem, & fruitionem & gloriam. Ad quam nos perducat rex gloriæ Christus: qui cum patre & spũ sancto viuit & regnat Deus in secula seculorũ Amen.

FINIS.

A # TRACTATVS CONTRA IVDAEOS D

EDITVS PER REVERENDISS. DOMIMVM:
DOMINVM IACOBVM DE VALENTIA
Episcopum Christopolitanum.

POSTQVAM expleueram commẽtarios in libros psalmorũ relatũ est mihi quosdam Iudæos ęgre tulisse, & murmurasse ꝑ ea quę dicta sunt in expositione ps. 39. & 49. & 50. & in plerisq; locis. s. qualiter lex Moysi fuerat mortua, & impleuerat cursum, & officiũ suũ in aduentu Xpi: eò ꝙ nõ fuit data gratia sui: sed in signũ Xpi futuri & legis euãgelicæ. Et dictũ fuit qualiter oĩa ꝓmissa in lege & prophetis erãt spũaliter intelligẽda: quæ oĩa fue
B rũt cõpleta in Xpo vero Messia in lege promisso. Et dictum fuit qualiter cessante lege Moysi quò ad officiũ, & figuram successit lex euangelica tanq̃ veritas illius: eò ꝙ tota scriptura legis, & ꝓphetarũ fuit verificata per Xp̃m & legẽ eius euangelicã. Qđ audiẽtes Iudæi quidã moderni, ingẽti fremitu, & conatu inceperũt instare, & conari probare totũ oppositum per auctoritates sacræ scrip. Quã obrẽ cõpulsus sum ab amicis meis cõpresbiteris Iudæorum ineptiis, & friuolis argumẽtis breui tractatu rñdere. Vñ est aduertẽdũ ꝙ sex sunt q̃ detinent Iudæos modernos in sua ꝑfidia & obstinatione. Primò: quia putãt
C legem Moysi fuisse datã gratia sui nõ ꝑp aliũ finẽ. Scđò: quia putant ipsam in æternũ duraturã. Tertiò: q̃a putãt illã terrã Canaã, & Hierusalẽ cum oĩbus fructib. suis esse eis promissam, & datã in ꝑmium præcisum pro obseruãtia legis. Quartò: q̃a putãt ꝙ Messias in lege ꝓmissus debebat eos liberare ab oĩ captiuitate tꝑali, & reducere eos in illã terrã Canaã. Et iõ nõ credũt Iesum xp̃m fuisse verũ Messiã: sed expectãt aliũ q̃ debeat eos liberare. Sextò putãt legẽ euãgelicã esse impfectã & omnino cõtrariã legi Moysi, & esse sacrilegã, & falsam: iõ eã nolũt seq̃ nec recipere. Et iõ in ꝑsenti tractatu mouebunt quinq; q̃ões cum argumẽtis Iudæorũ: quib. absolutis videbitur manifesta deceptio, & cecitas eorũ, & soluent oẽs obiectiões, & rõnes eorũ adductæ cõtra veritatẽ nostrã. quarum erit

Prima: utrum omnia legalia debuerunt cessare tanquàm mortua per aduentum Christi.

Secunda: vtrum sabbatum legale debuerit cessare: & celebrari dies dominica.

Tertia: utrum terra Canaan materialis cũ suis fructibus fuit præcisè promissa filijs Israel in præmium præcisum propter obseruantiam legis.

Quarta: vtrum Iesus Christus quem nos recepimus fuerit verus Messias in lege, & prophetis promissus, & expectatus.

Quinta: vtrum cessante lege Moysi debuerit succedere lex euangelica, quam Christus tulit & prædicauit.

In quibus quidem quæstionibus primò adducentur rationes, & auctoritates quas Iudæi adducũt in contrarium. Secundò in decisione quæstionis declarabitur veritas, & uerus sensus auctoritatũ inductarũ, cõfirmãdo fidẽ, & veritatẽ nostram, & ea quæ dicta sunt in expositione psalmorũ. Tertiò aũt respondebitur ad argumenta eorum.

QVAESTIO. I.

QVantum ergo ad primã quæstionẽ in qua quæritur: Vtrum lex Moysi fuerit mortua, & debuerit cessare per aduentũ Xpi: arguunt Iudæi moderni, ꝙ nullo modo debuit cessare, & arguũt primò sic. Illa lex nunq̃ debuit cessare quæ sufficiẽ
F ter fuit à Deo instituta ad iustificãdũ hominem, & tollendum omne peccatum. Lex autem Moysi est huiusmodi: igitur nunquàm debuit cessare. Maior est nota de se. Minor probatur per totum discursum legis. Nam circuncisio data est in remedium, & ad tollendum peccatum originale. Gen. 17. vbi dicitur, ꝙ caro quæ circuncisa non fuerit: peribit anima illius de populo suo &c. Et ideo q̃ñ sacerdos siue Rabinus circuncidit puerũ dicit hęc verba. s. Benedictus dominus Deus Israel, qui per istam circuncisionem liberauit istũ puerũ de inferno. Et sic patet ꝙ deus iam dedit circuncisionẽ Abrahæ ad tollẽdũ peccatum originale. Item Deus in lege præcepit offerri holocausta, & sacrificia ꝓ pctõ

A sacerdotis,& pro pctō populi. Leuit. 9. imo ordinauit sacrificia, & oblationes iuxta differentiam,& cōditionem pctōrum. vt patet per totum discursum leuitici: Ex quibus patet,ꝙ legalia sufficienter tollebant pctā: ergo nunquā debuerunt cessare. Secundò arguunt:ꝙ lex Moysi siue illa legalia nunquam fuerunt mortua cum Christo. Nam illa quæ sunt æterna,& data sub fœdere æterno,sunt immortalia: sed omnia legalia sunt data sub fœdere sempiterno:ideo sunt immortalia,& per cōsequens nūquā fuerunt mortua. Maior patet. Minor probatur per singula. Nam primò circūcisio data fuit Abrahæ sub fœdere sempiterno. Gen. 17. Item esus agni paschalis fuit præceptus cum esu azimorum in cultum æternum. Exod. 12. Item immolatio agni matutini, & vespertini fuit mandata sub B oblatione sempiterna Exod. 29. Item præceptum sabbati in signum pactumq; sempiternum. Exo. 31. Item celebritas paschæ,& Penthecostes, & cæterorum festorū in legitimū sempiternum Leuit. 23. & 29. Tertiò arguitur sic. Illa lex non debet cessare,quæ fuit ꝓmissa sub iureiurando, & pacto sanguinis effusi. Lex autem Moysi est huiusmodi: igitur non potest cessare. Maior probatur. Nam aliter Deus esset causa transgressionis iurisiurandi. Minor patet Exo. 24. vbi totus populus congregatus dixit. Omnia quæ locutus est dominus faciemus, & erimus obediētes. Vnde Moyses occidit. 12. vitulos iuxta numerum tribuum filiorum Israel, & dimidiā partem sanguinis aspersit super altarè, & alteram partem aspersit super populum dicēs: hic est sanguis fœderis, quod pepigit domi- C nus vobiscum super cunctis sermonibus his &c. Ex quibus patet, quòd sicut populus sub fœdere sanguinis promisit seruare legem in æternum: ita Deus sub eodem fœdere promisit nunquàm mutare legem. Quartò arguitur sic. Illa lex non potest cessare nec mutari cui nihil potest addi nec diminui. Lex autem Moysi est huiusmodi: igitur &c. Maior patet. Minor patet Deut. 4. vbi dominus dicit. Non addetis ad verbum quod loquar vobis nec auferetis ex eo. &c.

In oppositum est illud Hiere. 31. In diebus illis feriam domui Iacob fœdus nouum: non secundùm pactum quod pepigi cum patribus eorū quando eduxi eos de terra ægypti. Sed dabo legem meam in cordibus hominum, & in visceribus eorum scribam eā &c. Ex quibus patet, ꝙ illa lex data post exitum ægypti debebat cessare, & alia noua succedere: quia quod senescit necesse est in interitum tendere: ad Hebr. 8. D

Respōdeo. In hac quæstione erunt tres articuli. Nam in primo videbitur an opera legis poterant per se tollere peccatum,& iustificare hominem simpliciter. In secundo videbitur an omnia legalia, & cærimonialia fuerunt simul mortua cum Christo. In tertio videbitur per quem modum legalia data fuerunt sub fœdere sempiterno.

Quantùm ergo ad primum articulum est præaduertendum:ꝙ ad hoc, ꝙ aliqua lex verè iustificet hominē simpliciter, oportet primò,ꝙ tollat peccatum, & liberet hominē à seruitute peccati,& à debito. Secundò,ꝙ reddat ipsum carum,& acceptum,& dignum vita æterna, & tunc homo dicitur verè iustificatus: E quia dignè meretur vitam æternam: quia ergo homo propter peccatum originale erat priuatus vita ęterna,& propter actuale erat obligatus ad pœnam sensus æternam in inferno,& per consequens propter vtrunque peccatum erat in odio, & ira Dei: ideò oportebat primò absolui ipsum, & purgari ab vtroque peccato. Secundò reduci in gratiam Dei, & gratificari ad vitam æternam consequendam.

His habitis ponitur prima conclusio, ꝙ circuncisio non poterat hominem de se absoluere à peccato originali, & seruitute, & reducere ipsum in gratiam Dei, & facerę ipsum meritorium, & dignum vitæ æternæ. Licèt autem ista conclusio sit probata ps. 39. tamen hic specialiter probatur primò sic. Nunquā minima, & vilior pars hominis pōt esse F sufficiens pretium ad abluendum totum hominē à seruitute, & condēnatione peccati: ad quod totus homo quò ad corpus, & animā obligabatur: sed illa pellicula, quæ scindebatur, & ille modicus sanguis qui effundebatur in circūcisione, erat minima pars corporis,& vilissima respectu animæ: ergo non erat sufficiens pretium pro toto homine, maximè quò ad animam, & per cōsequens non poterat eā redimere: nec liberare à debito. Secundo sic. Totus ille homo erat obligatus ad seruitutem peccati,& erat in ira Dei quò ad corpus,& animam: ergo illa particula, & pellicula, & ille modicus sanguis ita erat obligatus peccato,& erat in ira Dei sicut totus homo: ergo nō poterat satisfacere pro pctō

totius

A totius: nec reducere in gratiam Dei: nec mitigare irã Dei. Oportebat ergo, ꝙ illud pretium eſſet ſufficiens, & Deo gratum, & acceptum. Et ſic patet, ꝙ illa circuncifio non poterat de ſe ſatisfacere nec liberare hominem à peccato.

Secunda concluſio, ꝙ nec animalia in lege immolata, & ſacrificata: nec cætera ſacramẽta les vete: poterant pro peccato ſatisfacere nec hominẽ à peccato mortali liberare. Probatur. Nam illa ſacrificia, & ſacramenta non continebant in ſe tãtum pretium vt poſſent ſoluere pro peccatore, cum eſſent animalia bruta, & per conſequens nõ poterãt Deum placare, & peccatorem Deo recõciliare. Nã pretium ſatisfactiuum, & placatiuum debet eſſe de per ſe Deo gratum, & debet tenere medium inter Deum, & hominem peccato-B rem, & per conſequens debet eſſe meli⁹ quocunque homine, & minus Deo, & de per ſe tàm bonum, & purum, ꝙ ſit Deo ita carum, & acceptum, ꝙ eius medio, & interceſſione Deus moueatur ad miſerendum & remittendũ debitũ peccatoribus, & toti populo. Sed oĩa animalia in lege occiſa erant minora, & inferiora hominibus in pretio, & dignitate, & ſic nullum conueniens, & ſufficiens pretium in ſe continebant: ergo non poterant hominem iuſtificare in propria uirtute. Hãc autem concluſionem probat Apoſtolus ad Ro. & ad Gal. & ad Hebr. per totũ, dicens, quod non ex operibus legis ſaluabitur omnis caro &c.

Tertia cõcluſio, ꝙ ſola paſſio Chriſti fuit ſufficiens prætium ad ſatisfaciendum ꝓ omni peccato, & ad iuſtificandũ omnem homi-C nem ad merendum uitam æternam. Probatur. Nam ſolum illud ſacrificiũ erat ſufficiens ad redimendũ totum genus humanũ quod in ſe continebat pretium ĩfinitum, & erat de ſe liberum, & immune, & nulli peccato obnoxium, & de per ſe Deo carum, & acceptũ, tenens medium in dignitate inter Deum, & hominem. Chriſtus aũt eſt hmõi: ergo hoc ſacrificium, & eius paſſio fuit ſufficiens ad redimendum omnem hominem ab omni peccato. Maior patet per ea quę dicta ſunt. Minor probatur. Nã Chriſtus erat primò deus & homo. ergo licèt inquãtũ Deus eſſet ęqualis patri: tamen inquantùm homo erat minor patre, & melior omni homine in dignitate, & uirtute, & ſic erat ſufficiens mediator & pretium eius erat infinitum in valore ratione diuinitatis, & inquantum homo, erat D liber ab omni pctõ in natura, & in perſona, & ſic erat conueniẽs oblatio propter puritatem & innocentiam, & erat Deo carum, & acceptũ ſacrificiũ propter immẽſam charitatem, & obedientiã: vt dictum eſt pſ. 39. ergo ſequitur, ꝙ eius paſſio fuit Deo cara, & accepta, & ſufficiens ad placandam iram Dei, & reconciliandum genus humanum cum Deo & ſatisfaciendum pro peccato.

Quarta concluſio, quòd ſola ſacramenta nouæ legis de ſe poſſunt tollere peccatũ, & conferre gratiam, & iuſtificare hominẽ. Probatur. Nam ſola ſacramenta nouæ legis ſunt inſtrumenta realiter continentia virtutem, & pretium paſſionis, inſtituta ad tollendum peccata, & conferendum gratiam, & iuſtificandũ hominem. ergo &c. Hoc ꝓbatur. Nã cauſa quare ſacrificia, & ſacramenta veteris E legis de per ſe non poterant hominem iuſtificare: nec per ſe tollere pctã erat: quia non continebant realiter Chriſtum: nec pretium paſſionis eius: ſed ſacramẽta nouæ legis: aut continent realiter Chriſtum ſicut Euchariſtia: aut continent pretium, & virtutem paſſionis eius: ſicut baptiſmus, & confirmatio, & pœnitentia, & cætera ſacramenta, & iõ illicò efficiunt, & conferant gratiam inuiſibilẽ quam viſibiliter ſignificãt. Et illicò ſoluũt pro peccatore: quia Chriſtus operatur per eccleſiaſtica ſacramenta tanquã per manuale inſtrumẽtum continens virtualiter ꝓtium & theſaurum paſſionis ſuæ: nõ eſt autẽ ſic dicendum de ſacrificiis, & ſacramentis vete. le. in quibus nõ erat Chriſtus realiter nec eius paſſio: ſed ſolum tãquã in ſigno: inquãtum illa erant figura Chriſti in cruce immolãdi. Iõ F nec de præſenti efficiebant gratiam quam ſignificabant: nec ſoluebant pretium redemptionis, quòd figurabant per Chriſtum ĩ cruce ſoluendum. Non eſt ſic de ſacramentis noue le. quia illico efficiunt quod ſignificant: eò ꝙ realiter cõtinẽt prætium paſſionis Xp̃i. Nam ſacramentum Euchariſtiæ ĩ quo Chriſtus realiter continetur, illicò per ſe confert gratiam recipienti diſpoſito, & reconciliat ipſum Deo, & omnes pro quibus offertur reconciliat Deo niſi habeant obiicem. Et baptiſmus illicò ſoluit pretium paſſionis Chriſti pro baptizato, & pœnitentia pro peccatore pœnitente &c. Et ſic iſta ſacramenta illicò efficiunt hominem dignum vita æterna, & iuſtificãt illũ: iõ decedens homo illicò euolat

ad

A ad cęlum in uirtute passionis Christi quā recepit per sacramenta. Et sic in confirmatione illicò dantur dona gratiarum spiritus sancti. Causa ergo quare sacramenta nouæ legis illicò efficiunt quod significant cum conferuntur: est quia continent realiter ipsum Christum aut virtutē, & pretium passionis eius: eò ꝙ fluxerunt à passione Christi. Et causa quare sacramenta,& sacrificia ve.le.hoc non faciebant erat, quia non continebant realiter pretium, & uirtutem passionis Christi: quia non fluebant ab ea: sed significabant passionem Christi futuram.

Quinta conclusio, ꝙ per solā fidē de Christo futuro omnes fideles, & patres ve.te.fuerunt iustificati,& à peccatis absoluti. Hanc conclusionem probat Apostolus ad Heb.11. Vnde enumerat oēs principales patres vete. te. incipiens ab Abel: ꝓbando ꝙ oēs illi

B per fidem Christi futuri passi sunt persecutiones,& operati sunt iustitiam: sed non potuerūt cōsequi repromissiones nisi ꝑ Christum. Vnde omnes illi per fidem Christi futuri facti sunt mēbra Christi. Nā licèt Christus nondum uenisset, tamē iam erat eis creditus,& iam expectabāt redimi ab eo. Et iō tanquā membra Christi iam meruerūt participare passionem Christi:quia sub tali fide absoluti sunt à pc̄t̄ō. Hanc etiam conclusionem pro Apostol. ad Rom.4. & ad Gal.3. Nam Abraham antequam reciperet circunsionem, iam fuerat iustificatus dum erat in præputio per fidem: eò ꝙ credidit Deo quādo ad præceptum Dei exiit de terra sua, & venit in terrā Canaan, & quando suspiciens in cœlum credidit semē suum spirituale multiplicandum per Christum sicut stellas cœ-

C li. Etideo quia credidit, reputatum est ei ad iustitiam:ut patet Gen.15. Ex quo patet, ꝙ per solam fidem Christi futuri saluati sunt patres ueteris testamenti.

Sexta conclusio, ꝙ licèt in circuncisione tollebatur pc̄m̄ originale in ue.test.tñ non in uirtute circuncisionis: sed in uirtute fidei Christi futuri. Ista conclusio habet tres partes. Prima pars est credita toti ecclesiæ.s.ꝙ originale tollebatur in circuncisione:vt patet per Aug.& Bedam, & magistrum.4. sen. dist.1. Secunda pars est probata per primā, & secundam conclusionem:quia illa circuncisio non continebat sufficiens pretium pro pc̄t̄ō: nec ad placandum Deum nec ad iustificandū hominem.ergo sequitur, ꝙ peccatum in illa circuncisione tollebatur in uirtute fidei Christi futuri, & in virtute futuræ passionis Christi: sub cuius fide,& protestatione dabat, & fiebat talis circuncisio,& sic est

D dicēdum de sacrificiis ve.le. quia licèt in oblatione illorum sacrificiorum quæ offerebātur tollerentur peccata actualia illis pro q̄bus offerebantur: tamen non in uirtute illorum sacrificiorum,& animalium brutorum, quia non continebant tale prætium ut satisfacerent pro peccato,& reconciliarent populum Deo pro se:sed talis iustificatio fiebat in virtute fidei quā habebant offerentes de passione Christi futuri.quæ quidē passio Christi figurabatur per illa sacrificia. Ista etiam conclusio probatur. Nam Abraham nō fuit iustificatus per circuncisionem quam accepit:sed per fidem quam habuit in præputio. Hoc idem probatur:nam ut ait Iosephus libro antiquitatum, Sarraceni descendētes ex Ismaele qui se sarracenos falsos appellat, oēs circuncidebantur prout didicerunt à patribus suis: tamen non est dicendum, quòd illa circuncisio conferret eis gratiam: eò quòd nec erat eis in signaculum fidei:nec dabatur eis sub fide Christi futuri. Et sic patet, quòd circuncisio non tollebat peccatum in antiquis: sed fides, cuius illa circuncisio erat signum ut patebit. Et ideo circūcisio antiquorum de se nullius ualoris erat ad tollendum peccatum nisi ratione fidei conferrentes: iō erat necessaria fides cōferrentis: cuius ratio erat: quia illa circuncisio non cōtinebat realiter merita passionis Christi. Sed secus est de baptismo:qui realiter cōtinet uirtutem, & merita passionis Christi. Et ideo in casu necessitatis absque fide ministri potest conferri. Vnde si nullus fidelis reperitur, tunc in tali casu hæreticus vel schismaticus vel Iudæus potest baptizare secundùm Isidorum.

F & patet de conse.dist.4.cap. Romanus pontifex. Item ca.seq. A quodam Iudæo. Item hoc idē patet de Atanasio: de quo legitur, in 10.lib.ecclesiasticæ historiæ, quòd tum Alexander episcopus Alexādrinus rediret de ecclesia ad domum cum clero suo, vidit ludū puerorum filiorum paganorum,& gētilium: qui in illo ludo uolentes christianos imitari cōstituerunt inter se Atanasium puerum, 12.annorum in episcopum: qui quidem Atanasius non baptizatus baptizauit omnes illos pueros in forma ecclesiæ. Videns autem episcopus cum clero illū ludū, vocauit ad se omnes

A omnes illos pueros petens quid sibi vellet il le ludus: pueri autem narrauerunt episcopo totum casum gestum.s. qualiter Atanasius fictus, & simulatus episcopus eos oẽs baptizauerat sub tali forma. Tunc episcopus informatus diligenter de mysterio determinauit simul cum clero qualiter omnes illi pueri erant veri christiani, & non erant iterum baptizandi postq̃ in forma ecclesię erant baptizati, licèt à puero nõ baptizato. Et tunc episcopus cepit Athanasium, & baptizauit eum: eò ꝙ non erat baptizatus: licèt alios pueros baptizauerat: & sic episcopus nutriuit Athanasium in fide, & scientia, & doctrina catholica: qui postea fuit eximius doctor, & episcopus Alexandrinus successor sui magistri. Ex quo patet, ꝙ non baptizatus, & infidelis potest baptizare. Et ratio est ista, ꝙ merita passionis Christi continentur realiter in baptis-

B mo, & cæteris sacramentis: non quòd sacramenta creent gratiam: nec sint causa effectiua eiusdem, sed sunt quasi quædam uasa medicinalia fm Hugonem, in quibus cõtinẽtur virtus, & merita passionis Christi. Et ideo sacerdos non concurrit ad sacramẽta nisi tanquã minister. Vnde sicut dominus præcipit seruo vt sumat scyphũ, & hauriat vinum de vegete sua, & det potũ cæteris: ita sacerdos, & minister ex Dei præcepto cum vase siue schifo sacramentali haurit merita passionis Christi ex cellario ecclesiæ, & propinat potum gratiæ, & sanctificationis fidelib. Christi. Vnde per baptismum tanquam per scyphum siue tãquàm cum scyfo propinat medicinam contra originale, & per pœnitentiam contra actuale: quæ quidẽ medela simul purgat, & sanctificat, & gratificat. Secus aũt erat

C de circuncisione: quia nõ erat sic instrumentum gratiæ: quia nõ continebat realiter virtutem passionis Christi: sed tantum in signo: inquantum significabat illam.

Septima conclusio, ꝙ circuncisio non dabatur in pretiũ pro pctõ: sed in signum pretii, & pacti siue in signũ fœderis. Prima pars patet per supradicta: quia nõ cõtinebat pretium passionis Christi: nec erat manuale instrumentum sanctificandi: nec conferẽdi gratiam: nec procedebat: nec fluebat à passione Christi: sed figurabat tantũ ipsam vt dictum est. Secunda autem pars probatur. Gen. 17. vbi dicit dñs Abrahæ: Pone pactum meũ inter me, & te: &c. Circuncidetis carnẽ præputii vestri vt sit signũ fœderis inter me & uos,

&c. Propter q̃ verba dicit Apostol' ad Rom. D 4. & Gal. 3. ꝙ Abraham non accepit circuncisionem ad iustificationem, & gratiã: quia iam ante in præputio per fidem fuerat iustificatus: sed accepit eam in signaculum fidei, et in signum fœderis futuri.

Ad cuius intellectum est valdè notandũ, ꝙ illa circuncisio sortiebatur quintuplex signum. Primò signum distinctiuum: inquantum distinguebat illum populum à cæteris nationibus per tale signum carnalis circũcisionis: quia solus ille populus gerebat circũcisionem in carne. Secundò erat eis signum figuratiuum: quia figurabat passionem Christi futuram per effusionem illius modici sanguinis, & figurabat, & significabat abscissionem præputii cordis: prout dicitur Deuter. 10. Circuncidite pręputium cordis vestris. Et sic figurabatur abscissio peccati per abscissionẽ illius pelliculæ. Tertiò significabat quod E dam censuale tributum. Quartò significabat fidem conferentis, & recipientis, quã habebant de Christo futuro. Quintò significabat pretium per Christum in cruce soluendum, & sic erat signum fœderis, & pacti, & signum pretii futuri. Ad cuius intellectũ est vlterius valdè notandum, quod illud signũ fœderis, & pacti erat simile fœderis, & pacto bellatorũ, & negotiatorum: quòd obseruant inter se. Exempli gratia. Nam quandoq; accidit, quod vnus miles capit: aliũ in bello: qui quidẽ captus de iure belli est seruus alterius, & sic est pecunia redimendus. Sed quãdoque accidit tale pactũ, & fœdus inter eos, quòd ille qui est redimẽdus promittit victori sub fide, & pacto dare pecuniam, & pretiũ redemptionis in tali tempore futuro, sed de F præsenti dat ipsi annulum aut chirografum manu sua scriptum in signum fœderis, & pretij futuri soluendi: & sic victor permittit ipsum liberatum abire. Tunc manifestum est, quòd ille annulus traditus siue illud chirografum non fuit solidum pretium redemptionis: sed signum fœderis, & futuri pretij soluendi, & promissi. Item quandoque accidit, ꝙ vnus mercator emit ab altero equum, vel nauem plenam mercibus: & illicò de præsenti tradidit ipsi vnum ducatum aut florenum in signum pretii, vt uenditio sit firma, & rata, & illicò recipit merces promittens intra mensem vel annum soluere totum pretium. Tunc manifestum est, ꝙ nec emptor dedit nec venditor acceptauit illũ ducatum

in

A in solidum pretium: sed in signum fœderis, & in signum pretii soluendi in tempore statuto sub fœdere, & pacto inter eos composito: quæ dicitur quædam arra. Ita ergo pariter in proposito est dicendum: ꝙ cum totus homo quo ad corpus, & animã propter peccatum esset ad mortem, & seruitutẽ æternã condemnatus, & in potestate Diaboli detentus: oportebat ipsum iusto, & sufficienti pretio redimi. quod quidem pretium, quia totũ genus humanum debebat redimere, oportebat ut excederet in valore, & dignitate totũ genus humanum simul, & esset purum, & naturaliter liberum ab omni peccato, & Deo gratum de per se, & acceptum, sed tale non poterat esse nisi passio Christi. ut dictum est. ergo nullum aliud pretium erat sufficiens. Sed quia misericors Deus ab initio statuerat

B redimere hominem per Christũ & eius passionem, ideo fecit pactum, & fœdus cum Abraham, & semine eius: vt in signum fœderis & prætii futuri per Christũ in cruce soluẽdi circũcideret se, & oẽs posteriores, & de præsenti daret Deo, & offerret illã circũcisionẽ in signũ pretii futuri per Christũ soluendi in cruce. Vnde sicut miles nõ remittit feudũ in uirtute chirografi, nec venditor tradit merces ipsi emptori in virtute illius floreni dati in signum: sed in uirtute fidei qua promittit soluere in tempore statuto: ita Deus non remittebat peccatũ in virtute circuncisionis: sed in uirtute fidei sub qua dabatur illa circuncisio. Et ideo dicit Apostolus: ꝙ illa circũcisio non erat nisi signaculum illius fidei, & fœderis: quia per talem obedientiam ostendebant fidem quam habebãt antiqui de Xpo

C & eius passione: & sic sub tali fœdere, & pacto illico filii Abrahæ liberabantur & absoluebantur à peccato. Ex quibus patet, ꝙ deus non acceptabat illam pelliculam quæ abscindebatur: nec illum modicum sanguinem qui effundebatur, in solidum & sufficiens pretiũ pro redẽptione illorum: sed in solum signũ pretii futuri soluendi per Christum. Et sic et patres, & fideles ue. te. non dabant illam pelliculam, & sanguinem circuncisionis in solidum pretium pro peccato suo: sed in signũ futuri pretii, inquantũ promittebãt, & protestabãtur soluere capita in Christo capite suo & redẽptore uniuersali: & sub tali pacto, & fœdere absoluebãtur, & remittebãtur de præsenti: sed semper manebãt debitores in Christo. & hoc fuit pactum, & fœdus sub quo Abraham accepit circuncisionem pro semine D suo: & hoc intendebat dicere Deus: & de hoc sonant verba eius cum dixit: Hoc est pactum meum quod obseruabitis inter uos, & semen tuum post te, circuncidetur ex uobis omne masculinum, & circũcidetis carnem præputii uestri ut sit signũ fœderis inter me & uos: & c. masculus cuius caro circuncisa non fuerit peribit anima illa de populo suo quia pactum meum irritum fecit: quod declarãs Aug. de ci. dicit, ꝙ intelligitur quia irritum fecit pactum Dei quando peccauit in Adam. q.d. Anima cuiuscunque hominis peccauit in Adam: quia irritum fecit pactum meum de fructu prohibito nõ vescendo. vnde omnis homo mansit seruus peccati. ideo pono tecum pactum, & fœdus ut circuncidatur omnis masculus in signũ fœderis: & ego E accipiam illam circuncisionem non in prætium, sed in signum pretii & in signum fœderis: ut unusquisq; circuncisus promittat soluere pretium solidum, & validum per Christum. Et sub tali fœdere absoluam illum à debito seruituris: in cuius virtute remittetur peccatum. Aliter autem peribit anima illa: quia semper maneret obnoxia peccato primorum parentum. Et sic patet ꝙ talis circuncisio non dabatur nec fiebat nisi in fide conferentis & recipientis. Octaua conclus. ꝙ sicut illa circuncisio non dabatur in pretium pro peccato originali: sed in signum fœderis & pretii futuri: ita pariter sacrificia, & oblationes ve. le. non offerebantur in solidũ pretium pro peccatis actualibus: sed in signum fœderis & pretii futuri: inquantũ illi promittebãt, & protestabãtur soluere per Christũ.

F Et sub tali fœdere & pacto Deus acceptabat illa sacrificia: & Deus absoluebat à pctõ & debito: quia illa sacrificia, & oblationes non in se realiter cõtinebãt pretiũ: sed solum fiebãt in signũ, & figurã. Et iõ data sunt in ꝗntuplex signũ sicut circũcisio. s. in signum distinctiuũ, & in signum figuratiuum futuri sacrificii & futuræ redemptionis & in signum censualis tributi, & feudi: quia erãt quoddã tributum, & census quem soluebãt. Quartò in signum fidei quam de Christo futuro habebant. Quintò in signum pacti & fœderis, & protestationis pretii soluẽdi per Christum, sicut dictũ est. Nona cõclu. ꝙ sicut circũcisio & sacrificia & cętera legalia legis Moysi nõ offerebantur in pretium, sed in signum pretii: ita pariter sacrificia & oblationes ipsius Abel,

A Abel,& Enoch,& Noe, & Iob, & Melchisedech & Abrahã, & aliorũ fidelium legis naturæ nõ offerebantur in prætium : sed in signũ fœderis,& pretij futuri per Christũ soluẽdi. Et illa sacrificia erant quædã signa fidei illorum quam de Christo futuro habebant. Nam secũdùm Aug. in lib. Cur Deus homo: Deus ipsi Adam promisit Christum de uirgine nasciturum:& ipsum redempturũ: ut si de instãti miseria doleret : tamen de suo suęque posteritatis remedio iam de lõginquo gauderet. Vera itaque ratione dicimus (ut inquit Aug.) ꝙ ab Adam domini præstolabatur aduentus &c. Et sic est dicendum, ꝙ ille Angelus qui expulit Adam de paradiso, docuit eum modum colendi, & exhibendi latriam Deo,& offerendi sacrificia in signũ futuri prætij, & signũ futuri sacrificij Christi.

B Et sic Adam docuit Abel, & oẽs filios,& nepotes. Et sic sub tali fœdere Abel offerebat agnum ex primitiis gregis. Gen. 4. & sub tali fide Enos incepit inuocare nomen domini, qui est Iesus verbum incarnatum. Et sub tali fide Enoch faciendo bona opera placuit Deo,& dominus tulit eum. Ge. 15. & trãslatus est in paradisum. Eccl. 44. Et sub tali fide fabricauit arcam Noe ex præcepto domini: & ædificauit altare,& obtulit de animalibus mundis in signum fœderis, & prætij futuri. Gen. 8. Item sub tali fide, & fœdere Abrahã exiuit de terra sua: & uenit in terrã Canaan ex præcepto domini, & ædificauit altare in Bethel:& obtulit ibi sacrificiũ,& inuocauit nomen domini. Gen. 12. Item sub tali fœdere,& fide Melchisedech obtulit panem,& uinum Deo cœli excelso. Gen. 14. Item sub ta

C li fide,& fœdere in signum futuri pretij Iob offerebat sacrificia pro peccatis filiorũ. Iob primò.& sub tali fide,& spe dixit Iob ca. 19. Credo ꝙ redemptor meus uiuit: & i nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursus circundabor pelle mea:& in carne mea uidebo Deum saluatorem meum. Et sic patet, ꝙ patres ve. te. tàm legis naturæ quàm scripturæ saluati sunt per solam fidem Christi futuri: inquantũ per illã fidẽ efficiebantur membra Christi.& iõ iã participabãt merita passionis: quibus peccata sunt remissa. & ideo in Christo capite suo nobiscum acceperunt repmissiones. ad Heb. 11. Et sic patet, ꝙ oĩa sacrificia,& oblationes patrum tàm legis naturæ quàm scripturæ nõ erãt nisi quædam signacula fidei offerentium, oblata in signũ figuratiuum,& in signum fœderis,& pretij

D futuri per Christum soluendi: quia omnes protestabantur,& promittebant soluere per Christum prætium solidum,& sufficiens. Vnde per talia opera profitebantur, & ostendebant fidem quam de Christo habebant:& sic erant signa fidei eorum. Ex quibus omnibus sequitur, ꝙ Christus in cruce non soluit pro omnibus præteritis, nisi tantũ pro illis à quibus acceperat signaculum fidei,& signum futuræ solutionis: aut per sacrificia,& oblationes factas sub tali fide, & prostatione: sicut fuerunt fideles legis naturæ: aut per circuncisionem, & cętera legalia sicut fuerunt filij Abrahæ secundũ promissionem:& filij Israel, qui fuerunt sub lege Moysi, qui non sunt saluati per opera legis tantùm: sed principaliter per fidem Christi futuri: sub cuius fœdere offerebant omnia illa in signum fœderis. E

ad Ro.& Gal.& Heb. Decima concl. postquã Baptismus fuit institutus per Christum, omnes fideles ve. te. obligabantur baptizari. ꝓbatur. Nam omnes acceperunt circuncisionẽ in signum fidei : & cũ protestatione ꝓtij futuri. ergo postꝗ Christus contulerat aquis virtutem regeneratiuam : & formam sacramento Baptismi,& Baptismus iã continebat pretium sufficiens, quod illi promiserãt soluere in Christo: ergo illicò fuerunt obligati soluere totum pretium perfectum ꝑ Baptismum postquã oportunitas aderat. Et ideo licèt Ioannes Baptista esset circuncisus, tñ fuit baptizatus per Christũ & ita Christus baptizauit oẽs Apostolos, vt creditur:& misit eos ad baptizandum Iudæos in omnem ciuitatem, & locum quò erat ipse uẽturus. vt patet Mat. 10.& Luc. 10. et hoc fecit Christus ad ostendendum, ꝙ omnes illi non acceperant circuncisionem nisi in signum fidei, & in signum fœderis de prætii futuri & i signũ illius Baptismi in quo erat sufficiens ꝓtiũ. F

Ex hoc etiã sequitur: ꝙ si Adã,& Abel,& Abrahã,& Moyses,& Dauid, & cęteri fideles ve. te. vixissent vsq; ad Baptismum Christi oẽs obligabantur baptizari: quia sub tali fide & figura, & fœdere receperant illa signacula circuncisionis: aut obtulerãt sacrificia, & oblationes legis naturæ & scripturę. ideo Christus dicit agnus occisus ab origine mũdi. Apo. 13. Sed contra oĩa supradicta arguit. Nam ut ait Augu.& patet 4. sententiarũ distin. prima. Ex quo fuit instituta circuncisio i illo populo hoc ualuit magnis, & paruulis

ad

A ad ablutionem originalis utriusq; peccati sicut modo Baptismus. Item Beda dicit, ꝙ idem faciebat circuncisio quod modo facit Baptismus, nisi ꝙ non aperiebat ianuam regni cœlestis. ergo sequitur, ꝙ circuncisio per se tollebat, & mundabat originale peccatū. Ad hæc autem respondetur ꝙ tam Aug. quā Beda secum portant responsiones suas in dictis suis. Nam dictum est, ꝙ in circuncisione tollebatur, & remittebatur peccatum originale: sed ex hoc non sequitur ꝙ illa circuncisio esset instrumentum manuale continens virtutē, & merita passionis Christi: sicut Baptismus, & ideo non per se tollebat peccatum, sed in uirtute fidei conferentis. & ideo nullus extra legem poterat conferre: nec ministrare illud sacramentū in leg. vet. Nec per hoc habet̄ ꝙ illud sacramentū conferret gra-
B tiā: quia si gratia dabatur non nisi per fidem conferentium, & recipientium circuncisionem: quia opera legis non iustificabant ꝑ se nisi ꝑ fidem Christi futuri. Vnde hanc conclu. probat Apost. per totā episto. ad Ro. & Gal. & Heb. Quantū ad ſm arti. tenebit̄ iste ordo. Nā primò in gn̄ali probabit̄ qualiter lex Moysi fuit mortua simul cū Xp̄o: & per cōsequens tunc finiuit cursum suum, & cessauit ab officio suo. Secundò hoc idem probabitur particulariter de unoquoq; genere ꝑceptorum: & per omnes partes legis. Primò ergo est præsupponendum, & aduertendum, vt dictum est in prologo, ꝙ lex uetus multipliciter comparatur ad Christum, & legem euangelicam. Nam primò comparatur sicut motus, & uia ad suum terminū naturalem. Secundò tanq̄ lineæ à circunferentia ad cen-
C trum. Tertiò tanq̄ accidentia ad subiectum. Quartò comparat eum Au. contra aduersarium legis & prophetarum, sicut officium ad suum finē in artificialib. Item quintò Rabi Salomon super Zacha. comparat legem, & ꝓphetas ad Messiā sicut scientiā ad suum obiectum, dicens: quod omnes ꝓphetæ non sunt locuti nisi usq; ad tempus Messiæ. Sextò comparatur tanquàm signum ad suam ueritatem, & significatum. Septimò Apostolus ad Ro. comparat eam ad Christum, tanquā contractum matrimonialem ad virum. Octauò in epistola ad Col. 2. comparat eam tanquam cōtractum, & chirographum censuale & debitorium ad creditorē. Et sic Christus dicitur terminus, & centrum, & subiectum, & obiectum totius le. ue. & dicitur ueritas,

& vit, & creditor legis. Propter omnes ergo D
istas conditiones, & operationes probatur: ꝙ tota lex fuit simul mortua cum Christo. Probatur ergo primò, ꝙ tota lex fuit mortua, inquantum fuit motus, & via ad Christū. Nam habitibus existentibus in materia cessat motus. ergo postq̄ lux peruenit ad Christū cessauit, & fuit cū eo mortua. Itē secundò. sicut destructo, & sublato centro destruuntur omnes lineæ ad illud centrum terminatæ, eò ꝙ linea nō pōt esse sine pūcto terminante, cū sit de eius essentia: ita mortuo Christo mortua fuerūt omnia legalia ad A
ipsum terminata. Item tertiò: sicut destructo subiecto destruuntur, & deficiunt omnia accidentalia quæ fundantur in eo: ita mortuo Christo omnia legalia mortua fuerūt: eò quòd Christus omnia legalia compleuit: & toti legi uoluit esse subiectus. quia ideo uoluit le- E
gi subijci, & omnia onera legis super se sumere, vt omnia secum crucifigeret, & nos ab onere legis liberaret. ad Gal. 4. Item quartò sicut habito fine artis cessat officium, & omnia quæ sunt ad finem: ut habita sanitate cessant oīa instrumenta medicalia, & oēs medelæ: ita facta passione Christi cessarūt omnia sacramēta, & sacrificia, & cætera legalia quæ non fiebant nisi tanquàm officia ad Christū, qui erat finis eorum. Nam omnia illa fiebāt in officium figuratiuum, & ostensiuum talis finis. Item quintò. sicut habita scientia alicuius obiecti cessat inquisito sciæ de illo obiecto, & habita, & illata concusione cessat syllogismus, & cessant præmissæ: ita ergo adueniente Christo qui fuit obiectum, & conclusio totius legis, & prophetarum, cessarūt om- F
nia legalia: quæ erant propositiones præmissæ conclusionū euangelicarū. Itē sextò sicut aduenīete significato cessat signū eius. ita ad ueniēte Christo qui fuit significatū, & ueritas legis, & ꝓphetarū, de necessitate cessauit lex, & ꝓphetæ: sicut aduenīete naui ad portū cessat signū quod faciebat speculator de eius aduentu, & adueniente principio mēsis cessauit clamor Calēdarum Romæ: vt patebit. Et ideo postquàm omnia figuratiua, & dicta Prophetarum fuerunt impleta i cruce: dixit Christus: Consummatum est: & sic tradidit spiritum ad denotandum, ꝙ omnia cum eo moriebatur. & sic cessauit lex, & clamor prophetarū. Item septimò mortua fuit lex cum Christo: inquantùm erat quidam cōtractus debitorius, & chirographū censuale obligās illum po-

A illum populum ad Christum. vnde sicut contractus debitorius factus ad vitã creditoris rumpitur, & extinguitur, & annullatur per mortẽ creditoris: ita ergo mortuo Christo tota lex Moysi fuit mortua, & extincta, & rasa, eò ꝙ nihil aliud erat, nisi quoddam chirographum cẽsuale, & cõtractus debitorius, in quo totus ille populus se obligauerat seruare illam legem, & omnia illa præcepta: quia totus ille populus se obligauerat seruare illam legem, & omnia illa præcepta vsque ad mortem testatoris, & creditoris. quod patet Exodi. 34. Nam cum Moyses legeret volumen legis totus populus respondit dicens: Omnia quæ locutus est dominus faciemus, & erimus obedientes &c. Vnde tũc Moyses immolauit. 12. vitulos: & tulit medietatem sanguinis, & aspersit super altare & alteram
B partem super populum, dicens. Hic est sanguis fœderis quod dominus pepigit vobiscũ super cunctis sermonibus his &c. Per quod Moyses voluit significare: quod illud fędus & pactum, & chirographum obligatiuũ non erat soluendum nisi per sanguinem Christi mediatoris, qui erat futurus Deus & homo. Nam per hoc, ꝙ mediam partem sanguinis effudit sup altare: voluit significare: ꝙ Deus cui facta fuit illa obligatio, factus hõ erat moriturus, & sanguine aspergendus. sed per hoc, ꝙ aliam partem sanguinis sparsit super populum: voluit significare, ꝙ Christus pro populo erat moriturus, & proprio sanguine effuso ipsum populum erat redempturus, & liberaturus. Et sic patet quomodo tota lex Moysi nil aliud erat, nisi quoddam chirographum, & cõtractus debitorius vsq; ad mor-
C tem Christi. Et per consequens fuit extinctus, & rasus, & ruptus, & mortuus, & crucifixus simul cum Christo: & per consequẽs nullus iã tenetur, nec obligatur ad legalia. Hãc rõnem facit Apost. ad Col. 2. Vnde ait. Cum vos mortui essetis in delictis conuiuificauit cũ illo donans vobis omnia delicta: delẽs qđ aduersum nos erat chirographũ decreti: qđ erat contrarium nobis. Et ipsum tulit de medio affligens ipsum cruci, & expolians principatus, & potestates traduxit confidenter palam triumphans illos in seipso. Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorũ &c. Ex prædictis patet qualiter lex Moysi fuit rasa, & mortua, & crucifixa cum Christo, inquantùm erat quoddam chirographum obligatorium, & D contractus debitorius. ideo amplius nullus obligatur ad obseruantiam legalium. Item probatur octauò. quòd lex Moysi fuit mortua cum Christo, inquantùm erat tanquàm quidam contractus coniugalis uxoris ad uirum. Vnde sicut vxor non obligatur ad uinculum coniugale, nisi usque ad mortem uiri, per quam mortem absoluitur vxor à vinculo coniugali ipsius viri: ita pariter cum Deus despõsauerit sibi illam plebem per dationem legis in mõte Synai, & totus ille populus se obligauerat ad illam legem seruandam sub fœdere sanguinis: vt dictum est: ergo per mortem Dei incarnati qui est Christus, totus ille populus fuit absolutus à uinculo legis: & per consequens non amplius obligatur ad legis obseruationem. Vnde hanc rationem facit Apostolus ad Romanos septimo vbi ait. An ignoratis fratres? E (scientibus legẽ loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore uiuit. Nam quæ sub viro est mulier uiuente uiro alligata est legi: si autem mortuus fuit uir eius, soluta est à lege viri & cætera. Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi: vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit: ut fructificetis Deo. Ex supradictis verbis vult innuere Apostolus, quòd ante mortem Christi finis, & mariti illius populi: totus ille populus obligabatur ad seruandam legem: eò quòd Christus uir eius adhuc viuebat in corpore mortali, & tanquàm mortalis expectebatur in lege: ideo vsque ad eius mortem obligabatur. sed mortuo Christo viro suo iam non obligatur ad vinculum coniugale legis. quia sub tali con- F ditione ille populus expectabat Christum sponsum suum: ut pro eo moreretur: ut patet per totum discursum prophetarũ. Et sic patet cõclusio qũo tota lex Moysi fuit mortua cũ Xpo, quò ad cęremonialia. Sed ista eadem conclusio probatur particulariter ſm oẽs partes legis Moysi. Ad cuius intellectum est notandum: quod tota lex Moysi continet in se sexcentatredecim præcepta. quorum quædam dicuntur moralia, & quædam iudicialia, & quædam cærimonialia. Moralia autem sunt illa decem præcepta, quæ fuerunt scripta in duabus tabulis lapideis vt patet Exo. 20. & 21. Et dicuntur moralia: eò ꝙ pertinẽt ad oẽs hoĩes, & oĩbus sunt communia, sine quib. hoĩes nõ possent adinuicẽ conuer-

A conuersari: nec conuiuere. Dicuntur etiam moralia: quia sunt de iure naturę, & pertinet ad moralem iustitiam: quia per ista decē præcepta tribuitur vnicuique quod suum est. s. Deo latriæ seruitus: quod pertinet ad tria prima præcepta primæ tabulæ. Alia aūt septem pertinent ad conuersationem proximi. & iō ista decem præcepta moralia sunt immortalia: eò quòd sunt de iure naturæ, & iam fuerunt obseruata in lege naturæ. licèt non sic fuerint explicita. Et ideo non præcisè pertinent ad legem Moysi: nisi inquantùm ibi fuerunt magis explicata: quia magis pertinent ad legem naturæ. De sabbato autem quomodo est morale quantùm ad substantiā, & cæremoniale quantùm ad modum dicetur in sequenti quæstione. Præcepta autem iudicialia fuerunt data ad correctionem, & punitionem

B nem trāsgressorum, quia aut dirigunt homines ad seruanda præcepta moralia, aut puniunt transgressores præceptorum dādo oculum pro oculo, & dētem pro dente, & uitam pro vita. ista autē præcepta iudicialia, qa partim erant moralia, & partim cæremonialia. ideo partim mortua sunt cum Christo: ut patebit. In tertio autem ordine sunt, & erant præcepta cæremonialia. & dicebātur cæremonialia ratione modi agēdi, & significandi: eò quòd disponebant ad modum colendi Deum. Quæ quidem cæremonialia erant in quadruplici genere. Nam quædā pertinebant ad sacra: quædā ad sacramenta: quędam ad sacrificia, & oblationes: & quędam ad obseruantias, seu abstinentias. Sacra autē erant illa quæ ad cultum diuinum dedicabantur, & sanctificabantur. Et ista erāt quinque

C que secundùm, quod quinque sanctificabantur, & dedicabantur ad cultum diuinum. Nam primò dedicabantur personæ. Secundò loca. Tertiò tempora. Quartò ornamenta personarum. Quintò vtēsilia templi, & loci sacri. Personæ autem dedicatæ: quædam dedicabātur, & sanstificabantur ad colendum Deum, & iste erat solus, & totus populus duodecim tribuum Israel: quia solus, & totus ille populus erat electus ad colendum vnum Deum creatorem omnium. Quædam autem personæ dedicabantur ad ministeriū cultus diuini: sicut erant sacerdotes, & Leuitæ, & cātores, & ianitores &c. & isti erant de sola tribu Leui. Quædam autem personæ sanctificabantur, & purgabantur à peccato, & immunditia, sicut erant peccatores, & leprosi, & menstruatæ &c. vt patet in Leuitico. Istæ ergo erant personæ quæ sanctificabantur, & disponebantur ad diuinum cultum, & habilitabātur ad ipsum. Loca uero consecrata, & dedicata ad diuinum cultum erat Hierusalem, & templum siue tabernaculum, & arca. Tempora autem dedicata ad cultum Dei erat principaliter sabbatum: exinde festū Azimorū, & Penthecostes, & tubarum, & expiationis, & tabernaculorum &c. vt patet Leui. 33. Ornaměta dedicata ad diuinum cultū erant ornamenta sacerdotis. s. Ephot, rationale, & humerale, & mitra &c. Vtensilia autem templi erant cādelabra, & mortariola &c. omnia ergo ista quinque supradicta. s. personæ, loca, tempora, ornamenta, & utensilia dicebantur sacra siue sancta: eò quòd ad cultum diuinum erant consecrata, & sanctificata, & dedicata, & habilitata: quod erat primum genus cæremonialium. In secundò genere erāt sacramenta, quæ dicebantur illa, quibus sacra consecrabantur. & erant ista tria. Nā in primo loco erat circuncisio, qua sanctificabantur omnes filij Israel. In secundò erat vnctio, qua ungebantur soli sacerdotes, & reges Exo. 30. in tertiò loco erant purgatiōes, & lotiones, & aspersiones, quibus purgabantur peccatores, & leprosi &c. vt patet i Leuitico. quæ dicebantur sacramenta: eò quod cōsecrabant, & sanctificabāt personas, & loca &c. In tertio genere cæremonialium erant sacrificia distincta, quæ offerebant personæ sanctificatæ in locis sacris. quæ quidem sacrificia, & holocausta fiebant ex certis animalibus mundis: vt patet in Leuitico. ad quod ēt genus cæremonalium pertinēt oblationes.

In quartò tandem genere cæremonialiū ponebantur obseruantiæ, & abstinentię à cibis & rebus immundis, puta non comedere porcum, nec anguillā &c. vt patet ibidē. Ad ista ergo quatuor genera reducuntur omnia præcepta cæremonialia: quia aut erāt de sacris, aut de sacramentis, aut de sacrificiis, & oblationibus, aut de obseruantiis, & abstinētiis. quæ omnia dicebantur cæremonialia: inquātùm respiciebant, & obseruabant modum, & personas, & loca, & tempora &c. ad quandam significationē de futuris mysteriis: quia Deus nobiliori, & conuenietiori, & digniori modo poterat coli, & placari: vt patebit. ergo talis cultus totus erat cæremonialis, & figuratiuus: quia cæremonia non dicit nisi modum, & figuram, & significationem, quia omnis

A omnis ceremonia quæcunq; sit, fit ad significandũ aliud, ut patet in ceremoniis quę fiũt in seruitio, & honore regum His habitis, & notatis, ponitur prima particularis conclusio, ꝙ omnia sacra, & sanctificata legis ueteris mortua sunt cum Christo in cruce. Ista conclu. probatur. Primò quo ad personas, & generationem carnalem personarum, quæ sanctificabantur, & dedicabantur. Nam dictũ ẽ ꝙ non circuncidebantur nisi filii Israel, nec ungebantur nisi sacerdotes de tribu leui, & reges de tribu Iuda, sed omnia ista ordinabãtur ad Christum, tanquam in finem. & ideo Christus ſm carnẽ uoluit esse de genere Israel, & Israelita, & circũcisus, & uoluit esse de tribu Iuda, & Leui propter regnũ, & sacerdotiũ, eò ꝙ illæ duæ tribus cõiungebãtur in coniugio, & hoc uoluit facere Christus

B ut secũ crucifigeret generationem carnalẽ filiorum Israel, & regnum, & sacerdotium legale, & sic uoluit esse res, & sacerdos. Et ideò cum Christo mortua est generatio carnalis filiorum & generatio carnalis regum, & sacerdotũ, & sic mortua est generatio legalis & regnum, & sacerdotium legale cũ Christo. Ex quo sequitur ꝙ Iudæi interficiendo Christum interfecerunt generationẽ Israel carnalem, & regnum, & sacerdotium. Et sic ipsimet se priuarũt regno, & sacerdotio. Itẽ sequitur, ꝙ cũ Christo mortua sunt omnia ornamẽta sacerdotalia in lege scripta. s. efot, & mitra, & rationale &c. eò ꝙ talia ordinabantur in ipsum tãquã sacerdotẽ, & finẽ regni, & sacerdotii, & sic ẽt cum eo fuit mortuum sceptrum regale temporale eadem ratione. Et sic ille populus ex tũc fuit priuatus

C regno, & sacerdotio, prout ꝓfetauerat Ose. 3. dicens. Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacerdotio.

Secunda conclu. ꝙ cum Christo mortua fuit Iudæa, & Hierusalem, & templum cum arca, & cum omnib. utensilibus, & tota terra Isarel. probatur. Nã Deus elegerant illũ populum, ut ex eo nasceretur Messias secundũm carnẽ, & elegit illam terram Israel, ut in ea Christus prædicaret, & miracula faceret, & illam ciuitatem, & templum, ut in ea legem declararet, & moreretur & resurgeret. Et propter ista misteria nostrę redẽptionis profetæ desiderauerunt & cõmendauerunt illam terram, & ciuitatem, & templũ, eò ꝙ oia ordinabantur ad Christũ, ergo oia mortua sunt, & crucifixa cũ Christo, q erat finis gratia cuius oĩm illorum. Habito ergo

D fine, cessant omnia quæ sunt ad fin., & cessat omnia instrumenta quæ sunt facta ꝓpter illum finem. Item Xp̃s crucifixus est in Iudæa, & Hierus. tanq̃ in loco ad hoc deputato & electo. ergo locus fuit crucifixus cum eo, & sepultus. Hoc probatur ex experientia per ea misteria quæ facta sunt. Nam terremotus factus est per uniuersam terram in morte xp̃i, & monumenta prophetarum aperta sunt, & templi uelum scissum est, quod cooperiebat sctã sctõrum, & sic omnia secreta quæ ibi latebant, fuerunt manifestata, ad denotandũ, ꝙ iam templum illud materiale nõ amplius erat necessarium, eo ꝙ omnia signa legis, & dicta Proph. erant in xp̃o completa &c. Tertia concl. ꝙ cum xp̃o mortuum fuit pasca, & sabbatum, & omnia tpa legis ad diuinũ cultum dedicata. probatur. Nam xp̃s fuit cruci

E fixus in die Paschæ, & sepultus, & per totam diẽ sabbati mansit in sepul. ergo dies pasch e fuit crucifixus cum xp̃o, & sepultus, & dies sabbati stetit cum xp̃o in sepul. Et sic tã pasca quã sabbatum fuit cum xp̃o mortuum, quia sicut locus fuit mortuus cum xp̃o, ita & tp̃s, eo ꝙ ad hoc fuit ordinatũ pasca, ut xp̃s in eo moreretur: & sabbatum, ut in eo per totam diem xp̃s in sepul. iaceret mortuus & quiesceret, & sic tam sabbatum q̃ pasca fuit mortuum cum xp̃o. Et hoc apparet ꝑ signũ. Nã Christo moriẽte in die Paschæ, tenebrę factę sunt per uniuersam terrã, à sexta hora usq; ad nonam, & sol passus est eclipsim, & luna non dedit lumen, ad denotandum ꝙ pasca cum omnib. festis legalib. & cum tota ciuitate Hierus. & templo, & cum tota Israel

F tunc fuit eclipsatum, & mortuum. quod uerẽ fuit designatũ per illã eclipsim factã pręter naturam, terræmotum. Et sic in eodem die cum Christo fuit pasca sepultũ, et altera die quæ fuit post parasceuem: quæ fuit magnũ sabbatum, venerunt Iudæi ex parte Pilati ad sigillandum sepulcrum, et claudedum, et sic clauserunt, et sigillauerunt sabbatũ in sepulcro simul cum Christo, et sic mansit sabbatum sepultum cum Christo. Quarta conclusio, ꝙ pasca, et sabbatum Iudęorum fuit incineratum, et putrefactum sepulcro. probatur. Nam nec pasca, nec sabbatũ surrexit cum Christo: ergo manserunt in sepulcro, et per consequens ibi fuerũt incinerata. Nã Christus non surrexit in die sabbati: sed in die dñico. Et sic sola dies dominica resurre-

A xit cum Christo, pasca & sabbato manētib. in sepulcro. Vnde Christus noluit resurgere in die paschæ, nec in sabbato, ad designadū, quòd nec pasca nec sabbatum debuit resurgere cum eo, sed ambo cum infirmitatibus Christi perpetuò in sepulcro incinerata manere. Ex quibus patet, quòd nec pasca nec sabbatum est amplius celebrandum, nec obseruandum, cum ambo sint mortua, & sepulta, et per consequens incinerata, postquam cum Christo non surrexerunt, sed sola dies dominica debet coli, et celebrari in memoriā dominicæ resurrectionis. eo ꝙ sola illa surrexit cum Christo, ut patebit in sequēti quæstione. Quinta conc. ꝙ omnia sacramē. vete. legis fuerunt mortua, & crucifixa cum Christo. Probatur. Nā dictum est, quòd omnia sacramenta fuerunt ordinata ad sancti

B ficādum. puta circuncisio ad sanctificādum solos Israelitas, et unctio ad sanctificādos reges, et sacerdotes, et lotiones, et aspersiones ad sanctificandos coinquinatos, quæ oīa ista ordinabantur ad sanctificationes, quas Christus debebat complere, et facere in cruce. Et ideo Christus uoluit sumere circuncisionem, ut illam in cruce crucifigeret. Et sic circuncisio fuit crucifixa cum carne Christi: et ibi fuit crucifixa unctio regum & sacerdotum: qui tota persona Christi fuit uncta, et tincta cruore, & sanguine suo et fuit crucifixa omnis lotio, & aspersio legalis, quę fiebat ad emundationē peccatorū, & immūdorum, quia ibi Christus proprium sanguinē pro immunditia, & pro peccatis omnium ef fudit, ut lauaret crimina omniū, quę quidē effusio, & unctio fuit figurata per lotiones,

C & aspersiones leg. ue. Sexta conclu. quòd cū Christo fuerunt crucifixa, & mortua omnia sacrificia, & oblationes ue. le. Probatur, quia dictum est ꝙ omnia illa erant signa & figura huius sacrificii, ut dictum est, ꝙ illa non offerebantur in pretium, sed in signū fœderis, & in signum, & arrā huius pretii quod Christus soluit in cruce pro omnibus prętеritis, et futuris. ergo omnes illę arræ, & omnia illa signa fuerūt simul mortua, & crucifixa cū Christo. Et per eandem rationem fuit mortuus cum Christo esus siue conuiuium agni pascalis, quod non fiebat nisi in figuram, & signum huius sacramenti eucaristiæ, quod Christus instituit in die Iouis sancta. In quo mysterio duo fiebant. s. immolatio, & esus siue conuiuium, ad significandum, ꝙ Christus agnus qui tollit peccata mundi, prius erat immolādus in ara crucis, postea in eucaristia spiritualiter epulādus, & edendus sicut quotidie fit in ecclesia. D

Septima conclu. quòd omnes obseruātiæ & abstinentię, & discretiones ciborum fuerunt mortuæ cum Christo. Probatur. quia omnia illa data sunt in figuram abstinentiæ vitiorum: nā per porcum significabatur luxuria, & per gryphum rapina etc. à quibus figuraliter illi prohibebātur abstinere. quę omnia erant declarāda per Mesiā in lege ꝓmissum, ut patet Deut. 16. Sed iā Christus omnia ista declarauit Mat. 15. quando dixit, non quod intrat per os coinquinat hominē, sed blasfemia, & adulteria, et homicidia, et cætera uitia, et immunda, quæ exeūt de corde, hæc coinquinant hominem. Et sic tenēt Talmudistæ, quòd Mesias, quem frustra ex E pectant, debet eis omnes illas obseruantias declarare, et licentiare eis porcum, et cętera prohibita. Octaua concl. ꝙ omnia iudicialia præcepta fuerunt completa, & mortua cum Christo. Probatur. nā similiter illa partim erant cœremonialia, inquantū significabāt ꝙ Christus erat restituturus fructum ablatū per Adam, et inquantū figurabant ꝙ Christus erat daturus dentem pro dente, et oculum pro oculo, & uitam pro uita omnium. Nam quia Adam ex raptu cibi uetiti totum genus humanum in mortem præcipitauit, ideo Christus restituit fructum in arborem crucis, cū seipsum pro illo furto obtulit, et ibi restituit dentem pro dente, et uitam pro uita, quia totus homo quo ad corpus mortuus est pro ipso præuaricatore, et latrone et homicida Adam. Et sic patet ꝙ Christus F fuit punitus pro illo peccato, et ī eo fuerūt exercitata, et completa illa præcepta iudicialia, et per consequens in eo fueruntmortua. Et ideo ecclesia non exercet illa, nec uult punire tali genere suppliciorum, postquam iā Christus compleuit illa, sed remittit omnes peccatores ad pœnitentiam, quę datur loco illorum iudiciorum, ut patebit infra.

Nona concl. ꝙ lex Mosaica debuit cessare per mortem, et passionem Christi. Hæc conclusio probatur multiplici ratione et autoritate. Et primò ratione defectus uirtutis. qa in se non habebant tantam uirtutem illa legalia, ut possent tollere peccatū et iustificare, et gratificare hominem ad vitam ęternā. ut dictum est in primo artic. Secundò pro

batur

A batur ista conclusio propter legis limitatio nem, erat enim illa lex limitata. s. generatione, loco, & tempore. Nam primò illa lex nõ fuit data nisi soli populo Israelitico, & circũcisio non potuit dari nisi solis masculis, & ministerium diuini cultus solis leuitis: & sacerdotium solis filiis Aaron. Et sic prima lex erat limitata ratione unius generationis. Secundò ratione loci, quia non erat seruanda nisi in terra promissionis. Deuter. 6. Et agnus pascalis non poterat immolari, nec edi nisi in Hierusalem, & sacrificia non poterant mactari nec offerri nisi in templo. Deuter. 16. Et sic patet defectus libertatis, & vniuersalitatis illius legis, & per consequens non erat condignus cultus latriæ debitus diuinæ maiestati. Nam sicut Deus est vniuersalis creator, & cõseruator, & redem-
B ptor: ita ipsi debetur latria per omnia uniuersalis, communis omnibus generationibus, & omnibus locis & temporibus. unde si latria non exhibeatur Deo, nisi in illo templo, ergo non poterat exhiberi in omni tempore, & in omni hora. ergo debuit cessare. Tertiò probatur ista conclusio ratione indignitatis sacrificiorum. nam munera & sacrificia debent esse condigna diuinæ maiestati, & sapientiæ, & bonitati, eo ꝙ sub tali ratione debetur Deo cultus latriæ. sed illa sacrificia erant diuinæ maiestati incondigna, cum essent oblata, & immolata ex animalibus brutis, in quibus precium erat uile, & impurum. Igitur quærẽdum erat munus diuinæ maiestati condignum, & purum & preciosum, & carum de se, & acceptabile, non brutum. Quartò probatur ista con-
C clusio inquantum lex Mosaica non fuit data gratia sui, sed in signum futuræ ueritatis per Christum adimplendæ. ergo debuit cessare quando fuit impleta, & uerificata per resurrectionem Christi, prout dictum est. Quintò probatur eadem conclusio inquantum tota lex Moysi, & omnia legalia mortua fuerunt simul cum Christo, & non surrexerunt cum eo, quia tunc compleuerunt officium & cursum suum, & manserunt in sepulcro incinerata, & per consequens perdiderunt suas uires, & suum officium, & per consequens cessauerunt, quia propter aliud non fuerant instituta, nisi ad significandũ, & in signum pacti, & fœderis, & ad ducendum, & dirigendum illum populum usq; ad Christum, in quo omnia illa erant uerificãda, & à quo ille populus erat recepturus ueritatem repromissionis, sub cuius fide, & ꝓtestatione obseruabat illa legalia. Ex omnibus ergo supradictis sequitur corollariè, q̃d cessante lege Moysi debuit succedere lex enang. eo quòd supplet, & satisfacit omnib. defectib. legis Moysi, & uerificat omnes eius figuras, & uerificat totam legem, & prophetas. Nam primò lex euangelica explicat fidem necessariam ad nostram salutem ꝑ duodecim articulos, in quibus explicatur trinitas personarum sub unitate, & simplicitate unius substantię, & essentię diuinæ, & explicat beneficium creationis, & omnia mysteria, & beneficia nostrę redemptionis, & glorificationis, propter ea quę debetur Deo uera latria. Secundò lex euangelica explicat verum intellectum prçceptorum moralium, ut patet Matt. 5. & 6. &c. & continet septem ecclesiastica sacramenta, quę in se realiter continent Christum, in quo est tota plenitudo diuinitatis, sicut est sacrificium eucarist. aut cõtinent realiter preciũ passionis Christi, sicut sunt cętera sacramenta, & sic possunt mundare hominem ab omni peccato, & ipsum iustificare. Item tertiò lex euangelica est uniuersalis, & illimitata, quia baptismus est communis utrique sexui, & omnia sacramenta sunt communia omni generi, & omni populo, & linguę, quia per totum orbẽ terrarum fuit prędicata, & in ea non est exceptus Iudęus, nec Gręcus nec barbarus. ad Roman. per totum. Et sic a solis ortu usq; ad occasum offertur sacrificium mediatoris pro omnibus, & exercentur omnia sacramenta. Et hoc fit in omni tempore, & hora. nam quando in nostro hemisferio est nox, in alio est dies, & quando in nostro hemisferio est hora nona, aut decima, in altera patre mũdi est hora tertiarum &c. & sic nulla est hora nec momentum, quin in aliqua parte mundi offeratur Deo sacrificium, & exhibeatur Deo uera latria. quod non poterat fieri in lege ueteri, quãdo sacrificiũ offerebatur in Hierusalem. Item quarto lex euãgelica supplet totum defectum legis, q̃a uerificat, & complet omnia quę illa significabat, & figurabat, ut dictum est. Item quintò, quia lege ueteri manente incinerata in pulcro, sola ueritas euangelica surrexexit cum Christo. Ex quibus patet quòd illa debuit cessare, & ista succedere, cui nulla altera lex est successura, ut patebit.

A Sed licèt ista conclusio posit probari multi plici autoritate ue. test. tamen solum adducêtur aliquę autoritates, quæ per Iudęos nō possunt negari. unde Isai. 2. Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini super uerticem mōtium, & eleuabitur super omnes colles, & fluent ad eum oēs gētes, & ibunt populi multi, & dicent, uenite ascendamus ad mōtem domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos uias suas, & ambulabimus in semitis suis, quia de Siō exibit lex, & uerbum domini de Hierusalem. Ex hac autoritate sequitur, ꝙ totus populus gētilis erat uenturus ad doctrinam Christi Messiæ, & petiturus ab eo doctrinam nouam, & legem nouam, quia non dicunt, docebit nos uias Moysi, sed docebit nos uias suas. i. legem suā nouam. Secundò sequitur, & præter legem

B Moysi, quæ exiuit de Sinai, debebat alia exire de Hierusalem, & per consequens illa lex Moysi, quæ exiuit de Sinai debebat cessare. Item hoc idem probatur Hie. 31. ubi dr̄. Ecce dies ueniunt dicit dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, nō secundùm pactum quod pepigi cum patrib. uestris in die qua eduxi eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, sed hoc erit pactum quod faciam cum domo Israel. Post dies illos dicit dominus, dabo legem in uisceribus eorum, & in corde eorum scribā eam &c. Ex hac autoritate patet, ꝙ Messias in lege promissus aliam legem nouam debebat dare, nō scriptā in tabulis lapideis, nec in cartis, sicut fuit lex Moysi, sed scriptam in cordibus, & uisceribus hominū per propriā prædicationem. Hoc idem patet Daniel. 9.

C ubi dicit. Post. 62. hebdomadas ab ędificatione secūdi templi ungetur sanctus sanctorū, & firmabit pactum, hebdomada una occidetur Christus, & ī medio hebdomadarū deficiet hostia, & sacrificium, & non erit eius populus, qui eum negaturus est, postea usque ad consummationem, & finem erit ī tēplo statuta desolatio. Ex hac autoritate ostenditur manifestè quomodo Christus erat uēturus post. 433. annos ab ædificatione secūdi tēpli, & quomodo debebat firmare, et dare legem nouam, & pactum multis, et nō solùm populo Iudaico. Et quomodo debebat cessare hostia, et sacrificium, et per cōsequēs tota lex Moysi, quod totum uidemus esse cōpletum. Hoc idem patet per talmudistas, et ea quę scribuntur in libro Canhadrin, & in studio Helię, ꝙ sex millia annorū ē mūdus, duo millia uanitatis, & duo millia regis Messię. Ex quo patet, ꝙ lex Moysi nō debebat durare nisi per duo millia annorum, incipiendo à tempore circuncisionis. Ex quo etiam patet, ꝙ lex Moysi tam cessauit in Christo, prout latius patebit in sequenti quęstione. D

Decima conclusio, ꝙ legalia non solū per mortem Christi fuerunt mortua, & inutilia, & inualida, sicut inquit Hier. sed, & post publicationem euangelii fuerunt, & sunt mortifera obseruantibus ea. Prima pars patet ꝑ ea quę dicta sunt, quia omnia fuerunt mortua cum Christo, & sepulta, & non surrexerunt cum eo, quia ibi cōpleuerunt cursum, & officium suum, quia non fuerūt data gratia sui, sed in signum fœderis, et pacti, et in signum prætii, et per consequens ibi perdiderunt uires suas, ut inquit Hier. super epistolam ad Gala. Item idem Hierony. ait super Matthæum homillia de puella resuscitata per Christum, ꝙ nisi prius mūdatæ fuerint manus Iudæorum quæ sanguine plenę sūt, synagoga eorū mortua non surgit. Per quod intendit Hieronymus, ꝙ synagoga mortua conuertetur ad Christum in fine mūdi, sed pronuntiato euangelio inutilis, et inualida manet post mortem, et resurrectionē Christi. Secunda pars probatur per Aug. et hoc multipliciter. Primò, quia post mortē Christi Iudæi offerunt rem mortuam, et putridā et inutilem obseruando legalia, ergo talia sunt eis mortifera. Secundò quia rumpūt, et uiolant pactum, et fędus, nam illa data fuerunt eis in pactum, et fędus Christi uenturi firmata per aspersionem sanguinis in signum, quod per sanguinem Christi erat illa lex soluenda, sed iam uenit Christus, et asperfit sanguinem suum super populū, prout fuit figuratum Exo. 24. et iam soluit prætium pro omnibus ergo sequitur, ꝙ post ꝑtium solutum Iudæi rumpunt, et uiolant pactum, et contemnunt pretiū, et sacrificium pro nobis oblatum, ergo talia sacrificia, et omnis legalis obseruātia est eis mortifera: eò quòd fit cum contemptu Dei. Teriò hoc idem probatur inquantùm per talem obseruantiam falsificant legem, et profetas. nā per talem obseruantiam negant Christū uenisse, ergo negant, & falsificant legem, et profetas, qui nihil aliud clamabāt, & significabāt, nisi Christum in carnem uenturum, et per mortem, et passionem mundum redempturum, E F

A rum:& sic falsificando sacram scripturam,& auferendo uerbum significatum, & ueritaté eb ea:faciunt Deum mendacem,qui locutus est in lege,& prophetis. Et sic non solùm ob seruantia legis est eis mortifera: sed intelligentia,& falsa glossa quam dant ipsi scripturæ est eis mortifera. Vnde dicit Augustin.de vnico Baptismo contra Donatistas, quòd in eadem lege, & scriptura veteris testamenti Christiani fiunt boni, spiritualiter, & bene intelligendo:& Iudæi fiunt mali, & literaliter & falsè intelligendo, quia litera occidit: spiritus autem uiuificat. Quartò obseruantia legalium est Iudæis mortifera inquātùm est prohibita,non solùm per Christum, qui est ille Propheta quem Deus promisit Deuteron.18.qui legem iam declarauit, sed etiā sunt prohibita per Prophetas omnia legalia

B post Christum,sicut fuit probatum psalmo. 29. vbi dicit Christus per os Dauid. Sacrificium,& oblationem noluisti aures autem perfecisti mihi. Holocaustum pro peccato non postulasti &c.Item psalm.49.Non accipiam de domo tua uitulos:neq; de gregibus tuis hircos.Item Isa.66.Ad quem respiciam: nisi ad pauperculum & contritum spiritu,& trementem sermones meos? Qui immolat bouem,quasi qui interficit uirum: qui mactat pecus, quasi qui excerebat canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offert, qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Ex dictis in præcedente:& isto capitulo patet manifeste, quomodo tempore Messiæ legalia debebant cessare,& quomodo post eius aduentum omnia illa debebat esse Deo abominabilia:sicut homicidium est Deo abominabile. Vnde dicit quòd sicut homicidium & sacrificium idolorum &c. erant tunc prohibita: ita legalia sunt prohibita post aduentum Christi.Hoc idem patet Malachiæ.1. vbi dicit dominus. Non est mihi uoluntas in vobis dicit dominus: & munus nō accipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus:& in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus dicit dominus exercituum. Et uos polluistis illud in eò quòd dicitis:Mensa domini cōtaminata est: & quod supponitur contemptibile est cum igne qui illud deuorat &c. Ex supradictis patet, quòd post resurrectionem Christi non solùm sunt mortua legalia, sed & mortifera: & non solùm cessarunt offerri,sed & sunt Deo abominabilia; & per consequens sunt nobis prohibita. quia ita sunt prohibita, sicut in lege erant prohibitæ carnes suillæ, & sicut homicidium, & sicut sacrificium idolorum: vt patet ex dictis Isaiæ. & per Malachiam patet quòd omnia legalia sunt immunda post aduentum Christi:ergo sunt prohibita. Et ostenditur etiam quòd sacrificia vete. legis erāt insufficientia,& imperfecta, eò quòd nō poterant offerri nisi in Hierusalé, & in solo illo populo Israelitico, & per consequens sacrificium generale erat ab omnibus gentibus offerendum,& in omni loco: sicut Deus est creator,& redemptor tàm gentilium quā Iudæorum.Et ideo dicit Deus per Malachiā, A solis ortu vsq; ad occasum offertur mihi oblatio munda: quia magnū est nomen meū E in gentibus &c. Item denotat,ꝙ Iudæi post aduentū Christi poluunt nomen dñi offerendo sacrificia legalia, & reprehendendo christianos offerētes sacrificium mediatoris,per hoc ꝙ ait.Et vos polluistis illud in eò ꝙ dicitis mensa dñi contaminata est &c. Ex pluribus aliis Auctoritatib.probat legalia esse ꝓhibita, & Deo odiosa,& abominabilia, & ꝑ consequens hoibus mortifera post aduentū Christi, sed causa breuitatis ista sufficiant. Quantùm ad tertium artic.in quo quæritur de æternitate legis, est valdè aduertendum, ꝙ æternum in sacra scriptura dr̄ valdè æquiuocé de diuersis.& ratio est ista.nā æternum dr̄ ab æuo siue ab ætate, quod idem est qd̄ vita,siue esse:quia viuere viuentibus est esse. Et sic viuere,siue vita,& esse valdè ęquiuocé dicūtur de Deo,& creaturis. nā Deus est,& F viuit per suam essentiā,& ideo est sua vita, & sua ætas,& suum esse. Et ideo de solo ipso dicit̄ quòd est. Exo.3. Ego sum qui sum:& qui est misit me ad vos.& vbiq; dicit in ꝓphetis: viuo ego dicit dñs. q. d.solus ego habeo vitā à meipso,& sum vita mea.oīa autem alia viuunt qui participant esse, & vitam à Deo: ideo non sunt sua vita,nec suum esse: sed dicuntur esse adiectiuè: & sic dicuntur viuere sub aliquo alio respectu, & secundùm quid & non simpliciter: quia licèt habeant vitā; tamen habeant ipsam terminabilem, & suc cessiuam: sicut sunt omnia ista temporalia. Et ideo esse & vita siue viuere valdè æquiuocè dicitur de Deo,& creaturis.Nam licèt Angeli habeant totam vitam simul: tamen habent

A bent ipsam terminabilem, & dependentem, & participatam, sed omnia alia dicuntur esse, & viuere successiuè sub tempore, & motu: ergo etiam vita eorum est magis æquiuoca. Sed quia æternum dicitur ab ætate quæ idē est quod vita: ideo sicut vita, & ætas dicitur æquiuocè de Deo, & creaturis: ita pariter, & æternū: quia æternū nihil aliud est nisi æquale, seu coætaneum alicui vitæ aut ætati: & sic quot sunt ætates & vitæ, tot sunt æternitates: & sic alia est ætas, & vita Dei, & aliarum creaturarum, ita alia est æternitas Dei, & alia creaturarum. nam æternitas Dei est interminabilis vitæ tota simul, & perfecta possessio, sicut dicit Boetius .4. de Consola. Et æternitas Angeli est sua vita & duratio tota simul, sed terminabilis: & æternitas hominis est sua ætas, & vita non tota simul, sed
B terminabilis, & successiua: & sic vnumquodque habet suam ætatē, & æternitatem: quia æternum dicitur inquantùm ē alicui ætati, & vitæ coæuum, & coæquale in duratione. & sic dicimus ꝙ caput meum est mihi æternū .i. est mihi æquale in duratione, quia quantū durabit vita mea tantū durabit caput meū: & econuerso. & sic dicimus ꝙ respirare est mihi æternum. i. durans per totam vitam meam, & ætatem. Et sic dixit rex Get ipsi Dauid. Eris mihi seruus sempiternus. i. per totā vitam & ętatem tuam. 1. Reg. Et sic æternū nihil aliud est nisi res durans siue durabilis per totam ætatem, & vitam, & per totum seculum alicuius. Quia ergo Hebræi distinguunt mundum per multa secula, siue per multas ætates in sua successione: ergo necesse est vt diuidant ipsum per multas æternita
C tes: & tunc aliquid erit æternum, siue sempiternū vni seculo & ętati, & alterū alteri. Vnde quidā distinguunt mundū per tria secula, siue ętates. vnde scribitur in li. Canhadrin, ꝙ legitur in studio Heliæ, ꝙ sex millia annorū est mūdus: duo millia naturæ, & duo millia legis, & duo millia regis Messiæ. Aliud ergo fuit æternū primæ ætati: aliud fuit æternū ætati, & seculo legis: & ista fuit circuncisio ꝗ durauit per totū illud seculū, & ætatem legis. Et isto mō datā fuit circūcisio ipsi Abrahæ, sub fœdere sempiterno. i. per totā illam ætatē, & seculū vsq; ad Messiā, ꝗ fuit secūda ętas, & seculu mundi, secundùm illā computationē. Et ita pariter dedit & promisit semini suo terrā Canahā i possessionē ęternā. i. ꝙ possiderēt eā per totū illud seculū legis vsq; ad Christū. quod ita in veritate factū est: nā post modicū tp̄s perdiderūt illā terrā. Et sic pariter est dicendū de sabbato, & cæteris legalibus, ꝗ data sunt in fędus æternū: eo modo quo dictū est .i. per totū illud seculum & ętatē, vsq; ad aliud seculū Messiæ exclusiuè. & sic omnia illa fuerunt sempiterna cum illa ætate vsq; ad Christum. Et hoc cōfirmant ipsimet Iudæi cū dicunt, ꝙ lex non debebat durare nisi per duo millia annorum, iter seculum naturæ, & seculum Messiæ. ergo secundùm eos lex non erat æterna simpliciter, sed solùm secundùm quid: inquantū erat duratura per totū illud seculum, & ætatē. Et isto modo sacramentum altaris dicitur æternū. Matt. 26. cum dicit Christus. Hic est calix noui, & æterni testamenti: eo quòd durabit per totum tempus gratiæ, & nullum aliud succedet. Et sic patet ꝙ multa dicuntur sempiterna in sacra scriptura, non simpliciter, sed secundùm quid respectu alicuius seculi, & ætatis. Et isto modo lex Moysi, & circūcisio data fuit in fœdus & pactū æternū per totā illā ætatē vsq; ad Xp̄m. Sed licet hoc sit benedictū: pp obstinationē Iudæorū tn̄ adhuc oīa legalia p̄nt dici æterna dupliciter. Vno mō quātū ad signū tātū, & sic fuerūt sempiterna illi seculo & ætati per totā illā ætatē vsque ad Xp̄m, sicut dictū est. Secundo modo dicūtur æterna, quātū ad suū significatum, & quò ad eorum veritatē. Et sic est dicēdum, ꝙ circūcisio fuit data sub fœdere sempiterno rōne passionis Xp̄i, in qua fuit verificata circūcisio & in qua solutū est uerū pretiū: & rōne Baptismi, qui est sp̄ualis & vera circuncisio cordis, & aiæ per illā carnalem circuncisionē significata, & figurata. quæ quidē circuncisio baptismalis durabit vsq; ad iudiciū per totā illā vltimam ætatem, & tp̄s, & seculū gratiæ. Et sic est dicē. de immolatione agni Paschalis, & agni matutini, & vespertini, & aliorū sacrificiorū, ꝗ oīa verificant, & cōtinuantur i hoc seculo gratiæ per oblationē, & sacrificiū sacramenti altaris. Et sic patet qūo oīa illa legalia sunt æterna, quò ad eorū significata: & quò ad ueritatē. nam sicut signū verificatur: ita æternificat per suā veritatē & significatū. Et isto modo omnia illa legalia data fuerūt in fœdus æternū. Itē tertiò data sunt, & in fœdus æternū ratione vltimati finis, & præmij promissi, quod est summa beatitudo p̄ oibus illis legalibus, & pro obseruantia eorum obseruatoribus promissa: quā promissionem

E (beside "dicuntur sempiterna")
F (beside "circuncisio baptismalis")

A fionem omnes patres ve.te. per Christum acceperunt: qui eduxit eos de limbo:& introduxit in gloriã cœlestẽ.ad Heb.11.vbi sempiterno ęuo fruuntur:ut patebit in 3.q.Ex quibus patet, q̃ omnia illa legalia tripliciter dicuntur ęterna esse data sub fœdere sempiterno. Primo modo inquantũ sunt data in signum siue ratione signi, & sic fuerunt ęterna secundũ quid, & sempiterna cum illa ætate. Secundo ratione significati,& ratione suę veritatis, & sic iam dicuntur magis æterna, quia adhuc durat,& durabit ueritas eorum, & æternificatur vsq; ad iudicium.Tertio modo dicũtur æterna rõne vltimati finis,& præmii vltimatẽ promissi: & sic æternificantur in gloria. Vnde lex Moysi æternificatur per legem euangelicã:& lex euãgelica æternificatur per æternã fruitionẽ in gloria, & patria

B celesti. & in hoc consistit vera intelligentia illius literæ. Ge.17.& Exo.31. Ad maiorem euidentiam,& intellectũ eorũ quę dicta sunt in hoc artic.& duobus præcedentib. est valde aduertendum, q̃ in Christo uiatore,& in hac peregrinatione triplex forma considerabatur.s. forma seruitutis, & forma veritatis humanæ.& forma deitatis.Forma autem seruitutis dicebatur forma pœnalitatum, & infirmitatum.s.fames, sitis, dolor, & mors &c. quam formam appellat etiam Apostolus similitudinem carnis peccati: eõ q̃ erat vestigiũ; & effectus peccati ipsorũ primorũ parentũ:quam formam pœnalitatum voluit Christus sponte assumere præter pctm vt illæ pœnalitates essent instrumentum ad patiendũ. & merendũ pro nobis, & ad extinguendum peccatum. Forma autem veritatis humanæ

C erat compositum ex corpore substantiali, & anima rationali, ex quibus resultat uera humanitas. Forma autem deitatis erat ipsum verbum diuinum. Voluit ergo Christus mori ẽm formam seruitutis,& pœnalitatum:vt extingueret in nobis peccatũ & pœnas peccati. Et voluit ẽt mori ẽm formã humanitatis: hoc est, qa aia verè fuit à corpore separata:sed nõ mortuus est ẽm formã deitatis: qa vt sic erat æternus & immortalis.Ita ergo pariter in lege Moysi erat cõsideranda triplex forma.s.forma officii, & signi, & forma veritatis,& forma præmii finalis.Forma enim officii, & signi legalis erant modi conferendi sacramenta legalia, & modi sacrificandi, & distinctio sacrificiorum, & obseruãtiæ,& discretio ciborũ.Forma aũt veritatis erat veritas euãgelica.s.mysteria Xpi & Ecclesiæ,q̃ figurabãt illa legalia,& in quib.illa signa fuerunt verificata.Forma aũt finalis,& vltimatẽ præmii pro illius legis obseruantia, erat gratia, quã per Xp̃m expectabãt recipe in pñti & gloria in futuro:vt videbit tertia qõne. Istas ergo tres supradictas formas cõtinebat

D lex Moysi: eõ q̃ erat mater Xp̃i: de qua, & sub qua natus & factus est Christus. ad Gal. 4.Et ideo quia Christus voluit nasci, & fieri sub lege:vt eos qui sub lege erant redimeret per mortẽ,& passionẽ,& resurrectionẽ: inde est, q̃ crucifixit cũ eo totã legẽ Moysi,qua erat indutus:&p cõsequẽs tota lex Moysi fuit cũ eo simul mortua, & crucifixa: vt patet ad Col.2.Sed sicut forma pęnalitatũ, & seruitutis,quã p nobis Xp̃s ad instrumentũ patiẽdi spõte assumpserat, totaliter fuit extincta, & incinerata,&Xp̃s resurrexit cũ sola veritate, & forma humanitatis, & veritatis humanæ, & deitatis:ita pariter forma officiorum,& signorum cęrimonialiũ legis Moysi quæ fuerat mortua cũ Christo mãsit incinerata,&putrefacta in sepulchro cũ infirmitatibus & pęnalitatibus xp̃i:& surrexit cum Christo sola veritas legis, q̃ est veritas euangelica per cæremonialia figurata,& significata.Itaq; sicut Christus iã amplius nõ moriẽ: ita nec agnus paschalis immolatur: nec cætera aialia mactãtur,nec sacrificantur:nec aliquis alius sanguis in aliquo sacramento, aut sacrificio effunditur.Et rõ est.nã ille sanguis qui effundebatur in circuncisione.& immolatione agni pascalis,& agni matutini, & vespertini,& vitulorũ,& hircorum,& oium aialium,non effundebatur nisi in signũ pretii, & sanguinis

E Christi effundẽdi in cruce: prout supradictũ est.ergo forma officiorum, & signorum leg. vet.iã finiuit cursum suũ:postq̃ sanguis Christi qui erat effundendus figuratus per illa signa cæremonialia: iã realiter effusus est.Nã sicut adueniẽte luce extinguitur vmbra, ita præsente veritate fuit extincta,& cessauit signũ,& figura. Et ideo in septẽ sacramẽtis Ecclesiæ nullus sanguis effunditur.nam hæc est differentia inter sacramenta noui & ve. test. nam oia sacramenta & sacraficia vet. test.fiebant in signũ & figuram Christi occidẽdi, & crucifigendi, & in figuram sanguinis Christi effundẽdi.Iõ quasi oia illa sacramenta,& sacrificia fiebant cum effusione sanguinis, aut cum occisione animalium. Sed quia sanguis Christi iam effusus est: ideo non opor-

A tet, quod sacramenta ecclesiastica fiant cum effusione sanguinis: sed sufficit, quod habeant virtutem ex sanguine, & passione: & operatur Christus immortalis, & impassibilis qualis resurrexit cum veritate humanitatis, & deitatis: & cum veritate significata, & figurata per legē. Ex supradictis patet, quod sicut in lege Moysi considerabantur tres formę. s. forma signi officialis, & forma veritatis: & forma pręmii finalis: ita pariter considerabantur tres ætates, & tria secula, & per cōsequens tres æternitates in ea. Nam prima fuit seculum, & æternitas signa officialis quæ durauit per totū seculum le. ve. vsque ad seculū Christi Messiæ. Secunda considerabatur æternitas veritatis legis. s. redemptionis, & gratiæ a Christo vsque ad iudicium. Tertia est ęternitas præmij vltimati: quam omnes patres ve. testa. acceperunt nobiscum in Christo. & ista erit sine fine in gloria cœlesti: vt patebit in tertia q̄stione. Et sic patet qualiter tripliciter lex Moysi dicebatur æterna, & data sub fœdere sempiterno. s. æternitate cęremonialis officij: aut æternitate veritatis: aut æternitate finis vltimati. Et patet qualiter lex Moysi fuit æternificata per legē, & gratiā euangelicam quantū ad suam veritatē, & ęternificatur p gloriā quò ad p̄m ū vltimatū. Ex supradictis patet veritas trium supradictorū articulorū, & totius quæstionis. Nam si lex vetus nō poterat iustificare hoiem nec per se tollere peccatū ratione cęremonialiū nisi in fide Christi futuri, & veritatis euangelicæ per illa cęremonialia figuratæ: ergo oportebat illa cæremonialia cessare, & veritatē eius euangelicam iustificātem succedere: vnde si lex Moysi C potuisset per opera sua officialia iustificare ad vitam ęternam: frustra fuisset desiderii patriarcharum, & prophetarū de Christo futuro, & de lege iustificante danda per ipsum. vnde Dauid iā habebat legem Moysi: & tñ adhuc petebat legē iustificantem psa. cxviij. dicēs. Legē pone mihi dñe viā iustificationū tuarū &c. Itē si Dauid in lege Moysi potuisset saluari: non petijsset saluatorē dicens. Veni ad liberandū nos dñe Deus virtutū: ostende faciem tuam, & salui erimus. ps. lxxix. Itē si lex Moysi per se potuisset iustificare, nō diceretur Isa. 2. Venite ascendamus ad montē domini. &c. quia de Syon exibit lex, & verbū domini de Hierusalem. & sic discurrēdo per omnes prophetas: q̄a omnes petebant Xp̄m saluatorem, & doctrina eius euangelicā: tan-

q̄ veritatem legis Moysi: vt in ea possent iu D stificari. Et sic est dicendū de eius æternitate quò ad veritatem, & pręmiū vltimatum: prout dictum est. Sed miseri, & cęci, & obstinati Iudæi non ualent intelligere, nec percipere hoc sacramentum: quia si illa ęternitas deberet intelligi literaliter, & simpl̄r: pariter deberent possidere in ęternū illā terra Canaā, quę promissa fuit eis in possessionē ęternam in præmiū circuncisionis. & tñ non possidēt illā licēt circuncidātur. Et iō æternitas circuncisionis, q̄ terræ promissionis, & totius legis est sp̄ualiter intelligenda pro suo significato, & pro sua veritate: prout declarabitur in tertia quæstione. Sed nunc restat respōdere ad argumēta, & auctoritates modernorū Iudæorum: quibus nituntur defendere perfidiā suam. Ad primū ergo cum dicunt quod illa lex fuit instituta ad tollendū p̄tm̄, & iustificādum hominem &c. Respondetur: quod iā probatum est in primo articulo, q̄uo illa lex de E se nec poterat tollere peccatum: nec iustificare hoiem simpliciter ad vitā æternā consequēdā per opera legalia: sed solū fuit instituta, & data in signum figuratiuū, & in signū fęderis, & futuri prætij per Xp̄m soluendi i cruce, & in figuram sacramentorū ecclesiasticorum: in quorū ministerio, & collatione illicò soluitur prætiū. Et iō soluto prætio fœderis per Christū, illico cessauit signum fœderis: & cessarunt oia signa figuratiua, cuiusmodi fuerunt oia sacrificia, & oblationes, & cętera legalia: quæ nunc cōtinuantur, & verificātur per sua vera significata. Et iō quotiēscunque hodie illa legalia obseruātur p Iudæos falsificant legē, & prophetas: postq̄ iā fuerūt verificata, & impleta per Xp̄m: & iā impleuerūt officiū, & cursum suū prout dictū est. Et F ideo Iudæi sunt blasphemi, talia falsa, & inania signa exercentes, & expectantes. & nō solū sūt blasphemi, sed & fatui. Nā talia legalia nō solū data sunt i signū figuratiuū: & i signū fęderis, & p̄tij futuri: sed & in signū censualis tributi. Et sic tota lex nil aliud erat nisi chirographū, & cōtractus debitorius, & censualis. ad Colossenses. 2. Sed iā ille contractus fuit rasus, & ruptus p mortē creditoris, vsq; ad quē terminū obligat eos lex soluere tributū censuale. ergo sequitur quod per mortē Christi creditoris, & procuratoris D. i patris totus ille populus fuit absolutus ab illo cōtractu debitorio. Ex quo patet, quod fatui sunt censendi soluendo tributū, ad quod soluendum

non

A non obligantur:imo prohibentur:ut dictum est.Tria ergo mala perpetrant Iudæi volédo cęremonialia obseruare. Primò.n.occidunt aiam suam contênendo salutem,& bñficium redêptionis. Secundò falsificant legem dado falsa signa,& expectando Messiá qui iam venit.Tertiò præiudicant, & iniuriantur sibiip sis soluendo tributum, ad quod iam nō obligantur. Sed quartū est peius omnibus, quia manent ceci, & in eadem perfidia obstinati. Ad êm est dicendum:ꝙ circuncisio,& sabbatum,&c. legalia fuerunt data sub fędere sempiterno,quò ad suam veritatem, & ad sua significata:& quò ad suum finem,& sic dicuntur æterna ratione suorum significatorum, inquantùm continuantur,& verificantur,& æternificantur per sua significata. nam sicut illa circūcisio fiebat tunc carnaliter in signū

B circuncisionis spiritualis. ita fit hodie spiritualiter per Baptismum.& sic est dicendū de agno pascali,& de agno matutino, & vespertino, qui quotidiè offertur quò ad suum verū significatū in sacramento Eucharistiæ. Et sic est dicendū de cæteris legalib.carnalibus, quæ hodie spiritualiter obseruantur.Fuerūt etiā data illa legalia in fœdus æternū, quantùm ad finē vltimatū:quia oēs patriarchæ,& prophetæ & fideles qui obseruauerunt illa legalia sub pacto fidei Christi venturi, æternaliter fruuntur cū Xp̄o bonis cęlestibus, & æternis.quam repromissionem acceperūt in Christo.ad Heb.11. Ad tertiū rñdetur.ꝙ illud argm̄, & illud mysteriū scriptū Exo. 24. de confirmatione fęderis per aspersioné sanguinis super altare,& super populum:est gladius penetrans perfidiam Iudæorū. nam per illud mysteriū ostenditur manifestè Iudęos

C esse perituros,& violatores pacti, & fęderis compositi inter Deum, & populum Israel. Nam Moyses accepit librum legis,& legit ipsum coram toto populo cōgregato, explicās omnia præcepta Dei: cui totus populus respondit dicens.Omnia quę locutus est Deus faciemus,& erimus obedientes. Et tūc Moyses ad confirmationem pacti occidit duodecim vitulos,iuxta numerum.12. tribuum,& vnā partē sanguinis aspersit super altare, & alteram super populum, dicens. Hic est sanguis fœderis quod pepigit dominus vobiscum super cūctis sermonibus his. Per quod mysterium voluit Deus ostêdere, ꝙ illa lex, & illud fœdus non erat soluendum, nisi per effusionem sanguinis Christi:& sic illa lex debebat durare vsque ad Christum, qui per mortem, & passioné debebat verificare oia legalia in lege præcepta. Vnde per hoc ꝙ occidit duodecim vitulos significabatur, quòd Christus erat electurus duodecim Apostolos, per quos debebat multiplicare oēs fideles per regenerationem baptismalē, quorū sanguine Ecclesia per Christum plantata erat confirmanda,& irriganda.& figurabatur etiam.ꝙ per fidem. 12. articulorum omnes erant saluandi. & per hoc ꝙ vnam partē sanguinis effudit sup altare: figurabatur ꝙ Christus Deus,& homo erat immolandus, & sanguine aspergendus in ara crucis.Sed per hoc, ꝙ alteram partem aspersit super populum,figuratum fuit quomodo Christus ꝓpter populum suum,& totum genus humanum erat effusurus sanguinem,vt ipsum à morte,& captiuitate, & seruitute peccati liberaret. Et

E sic voluit Deus prefigurare,& significare, ꝙ cum Christus effunderet sanguinem suum in ara crucis: tunc sicut totum genus humanum esset absolutum à seruitute peccati per talem aspersionem sanguinis: ita pariter ille populus esset liber, & absolut⁹ à iugo legis, & liberatus ab obseruantia cęremoniarum. Et tunc illud fœdus & pactum esset finitum, & vinculum legis dissolutum. Et ideo dixit Moyses. Hic est sanguis fœderis quod pepigit vobiscum dominus super cunctis sermonibus his.i.hic sanguis effunditur in signum, & figurā illius sanguinis, quem effusurus est Xp̄s in cruce pro oi populo:per quē sanguinem Christi absoluetur genus humanū à iugo,& seruitute Diaboli,& populus Israel absoluetur à iugo,& vinculo legis Mosaycæ: q̄

F dicit lex seruitutis.Ex quo patet ꝙ illud pactum,& fędus obseruantiæ le.ve. non debebat durare, nisi vsque ad passionem Christi, per cuius effusionem illud pactum erat finiēdum,& absoluendum,qui quidē sanguis Xp̄i fuit figuratus per illum sanguinē, quē Moyses aspersit super populum,& altare.vnde sicut Moyses dixit. Hic est sanguis fęderis qd̄ pepigit dominus vobiscum &c. Ita pariter Christus dixit. Hic est calix noui, & æterni testamēti mysteriū fidei,qui pro vobis effunditur in remissionē peccatorum. Matt.24.i. Hic est sanguis meus no.test. figuratus per illum sanguinē fœderis quem Moyses effudit super altare,& super populum in ve.te. in signum fœderis,& fidei meæ passionis.Ex quibus patet, ꝙ sicut Moyses effudit illum sanguinem

A guinem in signum fœderis, & in figuram passionis Christi futuri: Ita Christus effudit sãguinem in cruce ad verificãdum illud signũ, & figuram, & ad complẽdum, & finiendũ pactum. Et per consequens tunc finiuit illa lex officium, & cursum: & per consequens tunc cessauit ad officio suo: quia tunc fuit pactum verè confirmatum, & finitum per Christum. Et sic patet argumetum factum a Iudæis & illa auctoritas quam adducunt cõtra nos: est manifestè contra eos & destruit eorũ perfidiam, & ostendit eos esse cæcos:

Ad quartum autem cum dicunt, ꝙ illi legi nil potest addi, nec auferri ex Dei præcepto. Deu. iiij. Respondetur ꝙ lex euangelica nil addit, nec aufert à lege, quantùm ad essentialia.
B Vnde dictum est in prologo: quòd duo sunt consideranda in lege veteri. nã quędam sunt essentialia sicut erat fides futurorũ mysteriorum Christi, & Ecclesiæ: quæ in lege erant figurata. Et quædam erant accidentalia, sicut erat modus colẽdi Deum per illa legalia quæ erant signa, & figura futurę veritatis. Vnde futurę ueritates, quę per Christũ completæ sũt, erant de essentia illorum signorum, & figurarum. Et ideo lex euangelica seruat veritatem significatam per illa legalia: quia lex per Moysen data: sed gratia, & ueritas per Christum facta est Ioan. primo. ergo lex euangelica auferendo legales cęremonias à lege Moysi nihil essentiale aufert, postquàm retinet, & obseruat ueritatem significatam per illa signa quæ erant quædam accidentalia ipsi legi, quibus cessantibus non
C destruitur sed construitur lex postquàm sũt uerificata per Christum: quia accidẽs potest adesse uel abesse præter subiecti corruptionem. Et sic patet quòd nullum essentiale aufertur à lege, & isto modo intellexit Deus quando dixit. Non addetis ad uerbum quod loquar uobis nec auferetis ab eo, idest nõ addetis, nec auferetis aliquid essentiale quod de essentia legis. tunc manifestum est, quòd ueritas euangelica est de essentia legis: sine qua nulla pars scripturæ uete. tẽsta. potest uerè intelligi: eò ꝙ est eius uerum significatum nam significatum est de essentia signi: ut dictum est in prologo tractatu. iij. regula quinta. quia signum non est gratia sui sed gratia signati ad quod essentialiter ordinatur. Ex quibus patet ꝙ Iudæi moderni sunt corruptores, & truncatores legis, & latrones, & sacrilegi: & totaliter faciunt contra auctoritatem quam contra nos adducunt. nam intelli- D
gendo legem Moysi pręcisè ad literam, & negando, & auferendo significatum spirituale, & propheticũ de Christo futuro, & de Ecclesia, manifestè auferunt illud quod est essentiale, & principale in lege, quæ tota fuit data in figuram futurorum, & in signum fidei, & fœderis de Christo futuro, & in signum mysteriorum euangelicorum: vt dictum est. ergo auferendo veritatem euãgelicam à lege, auferunt proprium significatum, & veritatẽ legis quia mysteria euangelica nil aliud sũt, nisi veritates legis: quia lex euãgelica est veritas legis veteris. Nam per mysteria Christi lex Moysi fuit completa, & verificata. ergo Iudæi negãdo Christum, & Euangelium, negant veritatem legis: & per consequens corrumpunt, & laniant, & truncant, & mutilant legem auferendo principalem, & essentialẽ E
partem eius: auferendo, & negando veritatẽ & retinendo mendacium. nam postquàm legalia fuerunt semel mortua cum Christo, & non surrexerunt cum eo, & impleuerunt officium, & cursum suum: iam non sunt vera, sed falsa signa: eò ꝙ data sunt tantùm in signum de futuro: quæ omnia sunt completa. Sed contra hoc arguunt Iudæi. vnde quia dictum est, ꝙ post aduentum, & passionẽ Christi signa legis manent falsa: tunc arguunt Iudæi dicentes. Si lex Moysi manet falsa: quare ergo vos Christiani legitis legem Moysi in Ecclesiis vestris? Et quare Christus vester allegauit Moysen, Ioannis quinto dicens. Moyses de me scripsit &c. Ad hoc respondetur, ꝙ nos non dicimus legem Moysi esse falsã imo confitemur ipsam esse veram, & verificatam per Christum: sed dicimus ꝙ post passionẽ F
& resurrectionem Christi obseruantia eius est falsa. & mortifera, quò ad cęremonialia. Vnde lex Moysi potest tripliciter considerari. Vno modo quantũ ad scripturam in se, & quantũ ad intentionẽ Dei qui dedit illam. Secundò quantũ ad intellectum legis. Tertiò quantùm ad obseruantiã eius. Primò mõ lex Moysi est vera, & iam verificata ꝑ Christum nam Deus dedit illam legem in signũ: præcipiens: vt illa legalia obseruarentur vsquequo esset impleta per Xp̃m? sed quia hoc iam est completũ: iõ intentio Dei, & legis, & fides patriarcharũ, & prophetarũ manet vera & spes eorũ cõpleta. Secundo modo lege manente vera intellectus legis potest esse verus aut falsus. Nam quando Iudæi legũt scri-

A pturam legis,& prophetarum,non intelligẽdo omnia illa esse impleta in Christo: tunc intellectus eorum est falsus: quia est contra veritatem:quia in rei veritate iam illa completa sunt. sed intellectus catholicus est verus: quia credit omnia illa esse iam completa. Et ideo dicit Augustinus libro de vnico Baptismo: quòd in eadem lege Iudæi fiunt mali,malè intelligendo, & Christiani fiunt boni,benè,& spiritualiter intelligendo: Nã Iudæi intelligunt legem ad literam tantum absque sensu spirituali: sed Christiani præter sensum literalem intelligunt, & credunt illam literam quò ad sensum spiritualẽ de Christo,& Ecclesia: & credunt,& affirmant omnia illa signa esse iam completa p Xp̃m. Et iõ in diuinis officiis primò legimus Moysen,& prophetas: ad denotandum q oĩa illa B figurabant,& prænunciabant Christũ venturum, sed postea legimus Euangelium:ad denotandum q omnis scriptura legis, & prophetarũ fuit iam cõpleta,& verificata p Christum, in Euangelio: & sic primo legimus signum,& postea legimus signatum,& veritatẽ illius signi. Et sic patet q Iudæi falsificant scripturã legis,& prophetarum,negando ei⁹ veritatem:sed nos verificamus legem,& prophetas spiritualiter intelligendo. Et iõ licèt scriptura legis,& prophetarum sit de se vera, & iam verificata: tñ est falsa ad intellectum quo Iudæi intelligunt illã. Itẽ non solũ falsificãt legem dictis,sed etiam falsis factis in obseruando legalia: nam licet obseruantia legalium esset vera ante aduentũ Christi: eò q figurabat aduentũ Christi:tñ mõ talis obseruantia est falsa,eò q significat,& designat C futurum quod iã est præteritũ, & cõpletum per Xp̃m.Et sic illa obseruãtia legis, quę ante erat vera:mõ est falsa: & tunc erat illis salubris ante aduentũ Christi,& mõ est morti fera. Vnde ponit exemplum Aug.contra Faustum:nam si detur medela purgatiua vni infirmo,est ipsi salubris, quia purgat eũ: sed si eadem medela detur ipsi post sanitatem, est ipsi nociua,& eum interficit. Ita pariter circuncisio,& cæterorum legalium obseruantia erant vera,& salubria ante aduentum Christi: sed modo sunt falsa,& nociua. Et sic patet q scriptura legis,& prophetarum est bona,& vera nobis: sed obseruantia,& intellectus Iudæorum est falsus.

Vnde nota q opera legalia erant quædam protestationes,& professiones Christi futuri,& futuræ redemptionis: & iõ ante Xp̃i ad D uentum erant verę tales protestationes,& talis professio:sed modo talis professio,& protestatio est falsa: quia Christus iam venit,& redemptio iam est facta. Et iõ talis obseruantia mõ dicitur falsa. Itẽ sicut tunc opera legis profitebantur Xp̃m uenturũ: ita nunc opera euãgelica profitentur Xp̃m venisse. iõ opera euangelica sunt uera: quia eorũ professio est uera. Ita ergo pariter opera legis modo sunt falsa: quia eorum professio est falsa: quia profitentur uenturũ, & futurũ quod iam uenit. Et sic talia opera falsificant legem,& prophetas,quæ quidem scriptura de se est vera.

QVAESTIO II.

Quęritur secũdò specialiter de sabbato Legali utrum debuerit cessare p aduentũ Xp̃i. Et arguunt obstinati Iudęi moderni q nõ. Et priò arguũt sic Nã pcepta moralia nunq̃ debent cessare: eò q sunt de iure naturæ: sed præceptum de sabbato celebrãdo ponit iter pcepta moralia scripta ĩ tabulis lapideis digito Dei⁹ vt patet Exo.xx.& Deu.v.igit ẽ præceptũ morale & per consequens nunq̃ debuit cessare. Secũdò hoc pceptũ inter cætera fuit magis repetitum,& iteratũ,& replicatũ à Deo,& sub pœna,& comminatione mortis, & sub fœdere sempiterno præceptum: vt patet per totum discursũ legis,& pphetarũ,& maximè Exo. xxxj.& xxxv.ergo fuit de intentione Dei q nunquàm cessaret: sed quòd firmiter,& inuariabiliter celebraretur. Item tertiò sub eodem fœdere sempiterno pręcepit celebrari E Pascha,& Penthecoste, & festum tabernaculorũ,& alia festa legalia Leu.xxiii.& Nume. xxix.ergo nec etiam illa debẽt cessare. Item quartò Deus præcepit Deut.iiij.dicens. Nõ addetis aliquid ad verbum quod loquar vobis,nec auferetis ab eo: ergo nullo modo est sabbatum auferendum, nec dies dominica est addenda. In oppositum est illud Isai.66. Non erunt in memoria priora, & erit mensis ex mense,& sabbatum ex sabbato &c.

Responsio. In hac quæstione erunt tres articuli. Inquiretur enim in primo an pręceptum de sabbato sit merè morale. In secundo videbitur quomodo debuit cessare per aduentum Christi. In tertio videbitur quomodo sola Christiana religio celebrat verum sabbatum,& ritè,& debito modo obseruat

A uat illud cum cæteris festiuitatibus. Quãtũ autem ad primũ primò sunt quærendæ causæ,& conditiones propter quas, & sub quibus Deus præcepit sabbatum celebrari: ex quibus probabitur ꝙ sabbati præceptũ magis est cæremoniale quã morale. Vnde octo sunt quærẽda de sabbato. Primò quid est sabbatũ. Secundò ad quid fuit præceptũ. Tertiò propter quid. Quartò quando. Quintò qũo fuit præceptũ obseruari. Sextò quotiens. Septimò sub qua pœna. Octauò vsquequo erat sabbatum præceptum obseruari. Quantum ad primum est dicendum ꝙ sabbatum idem est quod dies quietis. Sabbatũ enim hebraice idem est quod requies latinè. Et sic nõ dicit diem in septimana determinatam: quia quælibet dies septimanæ ad requiẽ,& festiuitatẽ dedicata dicebatur sabbatum in lege.

B Hoc probatur Leui. 23. vbi dicit dominus. Mense septimo prima die mensis erit vobis sabbatum memoriale clangentibus tubis,& vocabitur sanctum: omne opus seruile non facietis in eo &c. Item decimo die huius mẽsis septimi, dies expiationis erit celeberrimus,& vocabitur sanctus: nihil ergo operis facietis in eo, legitimum sempiternum erit uobis: quia sabbatum requietionis est. Die nono mensis septimi à vespera vsq; ad vesperã celebrabitis sabbata uestra. Itẽ à die quintodecimo mensis huius septimi erũt feriæ tabernaculorum, & ita die primo, & octauo erit sabbatum. i. requies &c. Ex quib. verbis patet, qđ sabbatũ nihil aliud est nisi requies. Secundò ꝙ quodlibet illorum festorum dicitur sabbatum. Tertiò sequitur ꝙ sabbatum non dicit aliquam diem determinatam in se

C ptimana: quia quilibet festus dicebatur sabbatum:& in quolibet die septimanæ poterat sabbatum celebrari: secũdùm ꝙ prima dies mẽsis, vel decima, vel decimaquinta poterat cadere in die lunæ vel martis &c. secundũ ꝙ uariantur menses,& tempora, prout accidit. nam si hoc anno prima die mensis est feria quinta: in alio anno erit feria tertia: & sic de singulis. Quartò sequitur ꝙ non est unicũ sabbatũ, sed plura sabbata: quia quælibet illarum festiuitatum dicebatur sabbatum: postquã erat dies quietis. Et ideo multiplex erat sabbatum usuale: quod celebrabatur in septimo die cuiuslibet hebdomadæ. cætera autem dicebantur sabbata menstrualia aut animalia vt patebit. Quantum ad secundum in quo quæritur ad quid præceptum est sabbatum obseruari: est dicendum

D ꝙ ad duo. s. ad requiẽ hominis,& ad sanctificationẽ. vnde duo præcipiebat Deus. Primò vt hõ cessaret ab omni opere seruili. Secũdò vt sanctificaret sabbatũ. i. opera sancta in eo faceret. s. vt in illa die soli latriæ Deo exhibẽdæ intẽderet, ab oĩ opere alio cessando: vt patet Exo. 20. & 21. Ex hoc seqtur, ꝙ sabbatũ duo importat. s. cessationẽ,& sanctificationẽ. Iõ sabbatizare idem est quod cessare, & sanctificare, id est cessare ab opere seruili: & sancta opera facere. Sed quia nemo potest opera sancta facere, nec idem sanctificare peccando,& male agẽdo: ideò necesse est priꝰ à peccatis abstinere,& ab omni malo declinare. Et sic vera sanctificatio sabbati,& uerum sabbatizare, nil aliud est nisi declinare ab omni malo, & facere bonũ. s. operari iustitiã erga

E Deum, veram latriam exhibendo, & super omnia diligendo:& erga proximum iustè cõuersando,& mutuum auxilium repẽdendo. Et in hoc consistit uera sanctificatio sabbati. Ex quibus patet, ꝙ quilibet dies, & quodlibet tempus ad diuinum cultum, & opera misericordiæ dedicatũ dicitur verũ sabbatũ: & per cõsequẽs totũ tẽpus gratiæ,& legis euãgelicæ est uerũ sabbatũ: vt patebit. Quantũ ad tertium dicẽdum est ꝙ Deus propter duo præcepit sabbatum celebrari in die septimo s. propter duplicem memoriam, id est propter memoriam creationis: quia in septimo die cessauit Deus, & quieuit ab oĩ opere qđ patrarat: ut patet ĩ locis ꝑallegatis:& in memoriã exitus Israel de Aegypto. Vnde dicit dñs Deut. 5. Obserua diẽ sabbati &c. Et memẽto ꝙ seruieris ĩ Aegypto.& dñs deus tuus

F eduxit te inde in manu forti, & brachio extẽto. Idcirco præcepit tibi dñs, ut obserues diẽ sabbati. Ex quibus verbis arguitur, ꝙ in die sabbati de sero exiit Israel de Aegypto. Ideo præcepit Deus sabbatũ obseruari ĩ die septimo. nã similia verba dixit Deus Exo. 20. vnde diciť. Sex diebꝰ fecit cœlũ,& terrã: & in septimo die quieuit: Idcirco præcepit tibi vt septimo die obserues sabbatũ. Et sic patet quod propter illã duplicẽ memoriã fuit præceptũ obseruari. Secđò fuit præceptum ꝑꝑ signum,& in signum. Vnde diciť Exo. 31. Videte ut sabbatum meum custodiatis, quia signum est inter me,& uos in generationibus uestris. Et ita custodiãt filii Israel sabbatum & celebrent illud in generationibus suis. Pactum est sempiternum inter me, & filios

A lios Iſrael,ſignumque perpetuum &c.Item Eze.xx.Dedi eis ſabbata mea,ut eſſent eis ĩ ſignum &c.Ex quibus patet,ꝙ ſabbatũ non fuit præceptum ſimpliciter propter ſe, ſed ĩ ſignum,& pactum.Et ſic datum fuit in quadruplex ſignum ,ut dictum ẽ de circunciſione in quæſtione pręcedenti. Nam primò datum fuit pręceptũ ſabbati in ſignum diſtinctiuum,ut per talem religionẽ ille populus diſtingueretur à populo gentili,& à quolibet alio infideli.Secundò in ſignum figuratiuum alicuius futurę quietis,inquantum tali dies Chriſtu debebat iacere in ſepulcro per totam diem.Tertiò in ſignum ſeruitutis , & tributi.Quartò ĩ ſignũ fœderis,& fidei Chriſti futuri,ut magis patebit.Et ſic patet,quòd Deus pręcepit ſabbatum obſeruari propter ſupradictam duplicem memoriam.ſ.creationis, &.exitus Iſrael de Aegipto, & propter B quaduplex ſignum ſupradictum.

Quantũ ad quartum eſt dicẽdum, & ualdè notandum,ꝙ nõ ſolùm ſabbatum uſuale: ſed etiam omnia alia ſabbata annualia Deus præcepit celebrari in fine ſemper alicuius ſeptenarii.Nam ſabbatum uſuale præcepit celebrari in ſeptimo die cuiuslibet hebdomadæ,ut patet Exo.xx.&.xxxj.ſed feſtum nouarum frugum.i. Pentecoſtes pręcepit celebrari in fine ſeptimę hebdomadæ poſt paſca, ut patet Leuit.xxiii.& Numeri.xxxix. Et feſtũ tubarum , & expiationis,& tabernaculorũ præcepit celebrari in ſeptimo mẽſe,ut patet ibidem,& ſabbatũ terrę præcepit celebrari in ſeptimo anno.ut patet Leui. xxv.& iubileũ pręcepit celebrari in fine ſeptimę ſeptimanę annorũ qui dicitur annus quinquage- C ſimus,& ſabbatũ generalis remiſſionis:ut patet ibidem. Ex quibus patet,ꝙ omnia ſabbata legalia pręcepit Deus celebrari in fine alicuius ſeptenarii , quod nõ factum eſt ſine maximo myniſterio.Nã dictum eſt ꝙ omnia ſabbata dedit Deus in ſignum figuratiuũ , & in ſignum fidei,& fęderis,ergo figurabãt aliquam requiem in aliquo ſeptenario futuro , ſed ſeptennarius futurus, quem ille populus expectabat,erat totum tempus Meſſiæ. ergo ſequitur,ꝙ omnia illa ſabbata ſignificabant aliquam requiem in tempore Chriſti Meſſiæ in lege promiſſi.maior patet. Nam poſt quam ſabbatum nil aliud eſt niſi requies , & datũ ad ſanctificationẽ,& non propter ſe datum, ſed propter aliquod ſignum figuratiuum,& ſemper fuit pręceptum in aliquo ſeptenario,ergo ſequitur, ꝙ figurabat aliquã D requiem futuram in aliquo futuro ſeptenario.Minor autem probatur . Nã ſecundum omnes Hebręos totus diſcurſus mundi diuiditur in ſeptem dies ſiue ſtatus,& ætates.vnde prima dies ſiue ætas fuit ab Adam uſque ad diluuium,quem uocant diem primi mundi.Secunda dies fuit à diluuio uſque ad Abraham, quẽ uocant diem ſecundi mundi ĩ quo homo ambulabat in lege naturæ cũ aliquib. ſacrificiis,& maxime cum oblatione panis,& uini,in qua ætate fuit Melchiſedech ſacerdos Dei excelſi,qui obtulit panẽ, & uinum pro Abrahã. Gẽ.xiiii. Et ſic creditur ꝙ ille fuit ritus latriæ ĩ ea ætate.Tertia dies fuit ab Abraham uſque ad exitum Iſrael de Aegipto,quem uocant diem circũciſionis, eò ꝙ homo ambulabat per circunciſionẽ cũ lege naturæ . Quarta dies fuit ab exitu Ae- E gypti uſque ad Salomonem qui ędificauit primũ templum,quem uocãt diem tabernaculi,eò ꝙ per totam illam ętatem ille populus ſeruiebat,& exhibebat Deo latriam ĩ tabernaculo, ut patet per totum diſcurſum libri Iudicum,& primi,& ſecundi libri Reg. Quinta dies fuit à conſtructione primi templi uſque ad ſecundum ædificatũ per Zorobabel: quem diem Iudæi appellant diem, & tempus primi templi.Sexta tãdem dies fuit totum tempus à relaxatione captiuitatis Babiloniæ uſq;ad deſtructionẽ ſecundi tẽpli factã per Titum, quod appellant tẽpus,& diẽ ſecũdi tẽpli. Septimã diẽ mũdi appellant totum tẽpus poſt deſtructionẽ ſecũdi templi uſque ad finem mundi quem appellant diẽ & tempus Meſſiæ. Vnde ꝙ quilibet eorũ ſe- F ptenariorum ſignificaret ſeptimam ætatem mundi , & tempus Chriſti , in quo erat futura generalis remiſſio peccati ,& generalis quies,oſtendit.B.Ambro.in hymno Pent.dicẽs, Solẽnis urgebat dies,quo myſtico ſeptẽplici orbis uolutus ſepties ſignat beata tempora,&c. Item infra. Patrata sũt hæc miſticẽ paſchæ peracto tempore, ſacro dicere numero,quo lege fit remiſſio&c.Ex quibus patet ꝙ ſeptenarius hebdomadarũ dierũ à paſca uſque ad Penthecoſtes,&ſeptenarius hebdomadarũ annorũ qui dicebatur iubile⁹ ſignificabat tempus Chriſti in ſeptima ætate mundi.Et per conſequens ſic erit dicendum de cæteris ſeptenariis ſupradict. Et ſic patet ꝙ totum tempus Meſſiæ uſque ad finem ſecundi tẽpli dicitur ſeptima ætas,& ſeptimus

A dies mundi.Ex quo sequitur ꝙ sabbatum vsuale,quod Deus præcepit celebrari in septimo die, figurabat requiem futuram in septimo die mundi.s. qualiter homo debebat cessare ab operibus,et iugo legis,et ab omni opere seruili peccati per totũ tempus Messiæ quod est sabbatum mũdi figuratum per sabbatum legale, de quo tempore locuti sunt profetę: in quo tempore erant declaranda omnia secreta,et ęnigmata legis.vt ait Rabi Salomon super Zacariã quorum cerimonialium intelligentia non poterat declarari nisi per regem Messiam.ut dicunt Hebręi.Vnde dicunt, quòd nullus debet præsumere talia secreta uelle detegere:quia hoc pertinet ad solum Messiam in suo aduẽtu.Quæ quidem secreta cerimoniarũ uocant Ticu.i. silentiũ relinquendum declarandum pro rege Messia. Ex quo patet ꝙ omnia illa sabbata figurabant,& significabant futuram requiem in

B septimo die mũdi: quod est tempus Messiæ. Sed sabbatum vsuale vltra hoc figurabat futuram requiem Christi in sepulcro in die sabbati:i quo Christus iacuit per totam diẽ sabbati.Et sic patet quare Deus pręcepit sabbatum usuale celebrari in die septimo: & quare omnia alia sabbata annualia pręcepit celebrari semper in fine alicuius septenarij: quia omnia significabant futuram requiem in septima ætate mundi.s. in tempore regis Messiæ in quo omnia legalia debebãt cessare.vt magis patebit.Quantùm ad quintum: cum quæritur quomodo præcepit Deus sabbatum celebrandum: & sanctificandum:Respondetur,ꝙDeus primò præcepit ꝙhomo nullus opus seruile faceret in eo:& ꝙ nullus

C accenderet ignem in suis habitaculis per totam diem à vespera vsque ad vesperam.Exo. 35.Per quod figurabatur ꝙ Christus sol iustitiæ, & lumen mundi debebat iacere in sepulcro mortuus,& extinctus ibi clausus, & sigillatus. Et ideo est quędam secta Iudęorum qui dicuntur Carraim in Græcia, & in partibus orientalibus qui per totã diẽ sabbati à vespera usque ad uesperam nullum lumen accendunt: nec habent in tota domo sua: sed per totum illud tempus manent in tenebris in vno angulo domus.Vnde dicunt ꝙ isti Iudæi qui habitant inter nos apud latinos:sunt præuaricatores legis:eò ꝙcontra præceptum domini habent lumen in domibus suis in die sabbati. Ex quo patet, ꝙ illi magis propriè seruant sabbatũ quò ad figuram,& ad literã quã isti:ut magis inferius patebit.Secundò Deus pręcipiebat sanctificari diem sabbati offerendo specialiter certa sacrificia:vt patet per totum Leuiticum, quæ omnia significabant unum solum sacrificiũ mediatoris, quod in cruce immolatum est. ut inquit Aug. contra aduersarium legis, & prophetarum.Ad sextũ autem cum qritur: quare Deus toties iterauit, & repetiuit, & replicauit hoc præceptum magis quàm alia per totum discursum legis: Respondetur:ꝙ quia sabbatũ præceptum fuit uno modo in memoriam creationis,ubi memoratur fides unius Dei creatoris,per quã fidem ille populus dicebatur specialiter populus Dei cœli: & distinguebatur ab oĩbus aliis nationibus: eò ꝙ aliæ nationes adorabant plures Deos & putabãt mundũ esse ab ęterno:Iõ Deus voluit ut sabbatũ celebraretur quolibet die se-

E ptimò semel in septimana, ut in illo populo firmaretur memoria,& fides unius Dei creatoris. Et sic uoluit repetere multotiens hoc præceptum ne obliuiscerentur fidem unius Dei creatoris.Et ideo dicit:memento ut diẽ sabbati sãctifices.q.d. ne obliuiscaris fidẽ unius Dei creatoris,& ne declines ad idola sicut cæteræ nationes.Et ideo uoluit Deus, ꝙ in die sabbati legeretur lex, & fierent plura sacrificia in tabernaculo,& templo,ut commemorarẽt, & firmaretur fides unius Dei, eò ꝙ obseruantia huius præcepti magis ducebat eos in memoriã,& fidẽ unius Dei creatoris omniũ rerũ.& ẽ causa quare Deus magis pcepit, & dedit hoc pceptum sub cõminatione mortis quã alia præcepta: eò ꝙ negligẽdo hoc pręceptũ fuissent obliti fidẽ unius Dei, & declinassent ad idola cũ cæteris

F nationibus.Et iõ præcepit illicò lapidib᷒ obrui illum qui collegit ligna in die sabbati. Nu.15.Et p hoc respondetur ad unicum q̃situm cum qritur. Vsquequò erat seruandũ illud sabbatum᷒ dicendũ,quòd hoc præcepit Deus sub fœdere sempiterno.Exod.31. Sed iam dictum est in quæstione præcedẽti,quomodo data fuit circũcisio,& tota lex sub fœdere sempiterno in signum fidei Christi futuri.Et ideo sempiternitas signi erat duratura usque ad ueritatem sui significati,quia æternum idem est quod simul per totam aliquam ætatem.Ideo sabbatum quò ad signũ fuit æternum cum tota lege simul cum illa ætate,sed quò ad suum significatum est ęternum per totum sabbatum,& tempus Messię

ut

A ut postea dicetur. Et sic patent decem conditiones & causę: propter quas Deus pręcepit sabbatum obseruari. Quarum prima fuit ad requiem hominis & sanctificationem, & ad latriam Deo exhibendam. Secunda in memoriam creationis, & exitus Israel de Aegypto. Tertia in signum distinctiuum. Quarta in signum figuratiuum. Quinta in signum fœderis, & fidei. Sexta sub tali requie: ne accenderetur lumen in domo. Septima ut in sabbato fierent lautiora holocausta, & sacrificia. Octaua fuit pręceptum cum multiplici repetitione. Nona sub pęna mortis. Decima sub fędere sempiterno: propter causas pdictas. His habitis: ponitur prima conclusio. s. ꝙ pręceptum de sabbato celebrādo, est partim mortale propter primam conditionem. probatur. Nam primo sabbatum fuit pręce-
B ptū ad requiem hominis, & sanctificationē Dei. s. ut homo cessaret ab omni negotio mūdano, ut facilius posset Deo seruire & latriā exhibere. sed hoc pertinet ad iustitiam. Nā de iure naturæ debetur Deo latria seruitus. nā iustum est: ut ipsi à nobis seruiatur, & ipsi exhibeamus latriam seruitutem, id est adorationem sub ratione summæ maiestatis & domini, & oblationem ratione conseruationis & prouidentię, & himnum, & laudem ratione bonitatis, & beneficiorum omnium ab eo receptorū. Et hoc dictat ipsa iustitia moralis. Et ideo latria est de iure naturę & morali apud omnes nationes: licèt modus exhibendi istam latriā sit diuersus: quia hoc pertinet ad ueram fidē, & uirtutes teologicas, quæ credit uerum obiectum: circa quod ordinat uerum modum secūdum pręcepta diuinæ legis.
C Sed uniuersaliter loquendo, hoc pceptum est mortale: eo modo quo dictum est. & ideo ut sic non sibi determinat magis unam diem quàm aliam. Sed oportet ut aliqua dies in septimana ad huiusmodi sanctificationem, & latriam sit Deo dedicata. Et ut sic hoc præceptum est stabile, & æternum ut patebit.

Secunda conclusio. ꝙ pręceptum de sabbato celebrando magis est cerimoniale quā morale. probatur. Nam hoc pręceptum datum est cum decem conditionibus: sed secū dum omnes alias conditiones pręter primā est cerimoniale, quia omnes illę conditiones sunt cerimoniales, & pertinēt ad cerimonias: igit̄ est magis cerimoniale, quā morale: quia tantum est morale p primā conditionem. s. inquantùm datum est ad requiem hominis, & sanctificationē Dei: ut dictū est. Sed hoc probatur per singula. Nā primò est morale inquātū fuit datū in memoriā creationis: eò ꝙ illa creatio mūdi materialis fuit figura recreationis, & redemptionis generis humani. Nam sicut sex diebus creauit Deus cœlum, & terram & in septimò requieuit ab omni opere quod patrarat: ita pariter Christus incipiens à die dominico, quo intrauit Hierusalem, per sex dies operatus est nostrā redemptionem. Quia feria secunda, & tertia disputauit cum scribis, & farisęis in templo unde conceperunt odium contra eum, & feria quarta fuit uenditus, & feria quinta fuit captus, & feria sexta fuit crucifixus, & in die septimò per totam diem quieuit mortuus in sepulcro. Vnde totus iste discursus nostrę redemptionis fuit figuratus per illū
E septenarium creationis: in cuius figura De⁹ præcepit sabbatum celebrari. Et sic patet, quòd quò ad illam memoriā creationis est ceremoniale: eò quòd illa creatio fuit signum & figura nostrę redemptionis. Itē fuit præceptum in memoria exitus Israel de Aegypto: eò quòd ille figurabat exitum sanctorū patrū de limbo inferni. Vnde sicut in illa nocte Aegyptus fuit expoliata & Israel liberatus &c. per hoc figurabatur quòd in tali nocte sequenti sabbatum Christus debebat infernū expoliare & fideles ue. te. de īferno liberare: qđ impletū fuit in nocte resurrectionis. Et iō in huius figurā pręcepit sabbatū obseruari ut pallegatum est, Deut. 5. Item hoc pręceptum fuit merè ceremoniale in-
F quantū datū est in signum distinctiuum, & figuratiuum aut in signū fœderis & fidei, quia ut sic non fuit præceptum gratia sui, sed gratia significati futuri: inquantùm figurabat futuram quietē Christi in sepulchro. s. ꝙ per totā noctem sabbati debebat iacere, & quiescere mortuus in sepulchro: aut inquātùm figurabat sabbatum mundi in septima ætate.

Item fuit ceremoniale inquantū fuit præceptum obseruari in die septimò determinatè, eò ꝙ significabat qualiter in septimo die mundi. s. in 7. seculo & in tempore Messię omnia ceremonialia debebant cessare, & omnis uisio & prophetia erat finiēda, & peccatū & iniquitas debebat finem accipere. Danie. 9. Et per eandē rōnē oīa festa annualia erāt ceremonialia: eo quia oīa data sunt & pcepta celebrari ī fine alicuius septenarii, eò ꝙ figu-

A figurabāt requiem, & misterium in septima ætate mundi: tempore Christi. Nam festum Pentecostes, quod fuit preceptum celebrari in fine septimę hebdomadę à Pasca in memoria dationis legis: quæ data fuit in monte Sinai in signis, & nube ignis, figurabat ꝙ quinquagesimo die post resurrectionē Christus debebat mittere spiritum sanctum in discipulos in linguis igneis: & illustrare apostolos, & dare eis dona gratiarum ad intelligendam ueritatē legis, & prophetarum. Et ita pariter in mēse septimo præcepit illa tria festa celebrari: prout figurabant qualiter in septimo die. s. in tēpore Christi debebat fieri generalis expiatio, & purgatio, & redēptio per Christum: & qualiter debebamus quiescere in tabernaculis istius ecclesię per gratiam, & in futura ecclesia per gloriam. Et sic patet, ꝙ totum tempus gratiæ ex quo Christus resurrexit, dicitur sabbatum mundi: in
B quo quiescimus ab operibꝰ legis cerimonialibus. Et dicitur septimus mensis mundi in quo celebramus illa tria festa quò ad uerū significatum, & dicitur etiā annus remissionis, & indulgentiæ, & libertatis. vt patet Is. lxi. & patebit infra. Item hoc preceptū fuit cerimoniale ratione modi colēdi. Nā Deus præcepit Exod. xxxv. ꝙ nullus haberet nec accenderet ignē in habitaculis suis per totā diem sabbati. sed hoc misterium non potuit esse gratia sui nec alicuius rei preteritę, ergo fiebat in signum alicuius rei futurę, sicut omnes Iudæi cōcedunt: quia significabat, ꝙ omnia illa misteria secreta quæ Ticu. i. silentium appellant Iudęi, erant detegenda in tēpore Messię. Et ideo figurabat qualiter Chri
C stus lumen mundi debebat iacere extinctus, & mortuus, & absconsus in sepulcro ꝑ totū diem sabbati. Et sic patet, ꝙ erat pceptum cerimoniale. Nam omnia illa dicuntur ab eis cerimonialia de quibus non possunt reddere rationem: sed sunt relinquenda pro tempore Messiæ declaranda.

Tertia conclusio, ꝙ preceptum de sabbato celebrando partim est iudiciale. ꝓbatur. Nam illa precepta sunt iudicialia apud eos, quæ obligant ad pœnam transgressores, & maximè quę fuerunt data sub comminatione mortis. sed preceptum sabbati fuit datū sub cōminatione mortis Exo. xxxi. & . xxxv. ergo sequitur, ꝙ est partim iudiciale. Vnde hęc est etiam causa quare Deus totiens replicauit, & repetiit hoc preceptum, ostēdens ipsum esse iudiciale. ideo precipit lapidari D colligentem ligna in sabbato Nume. xv. Ex quibus omnibus patet, ꝙ pceptum sabbati non est merè morale: nec etiā merè cerimoniale: nec merè iudiciale: sed partim ē morale, & partim cerimoniale, & partim iudiciale. Ideò inquātùm est mortale ponitur inter precepta moralia. Exo. xx. & Deut. v. sed inquantùm est iudiciale ponitur inter precepta iudicialia. Exo. xxiii. Sed inquantùm est magis cerimoniale, & significatiuum de futuro, ponitur inter cerimonialia in omnibꝰ alijs locis. ut patet per totum discursum legis, & ꝓphetarum. Et hęc de primo articulo. Quantùm ad secundùm articulum ponitur prima cōclusio. s. ꝙ adueniente Christo puta postquàm resurrexit Christus, debuit cessare preceptum de celebrando sabbato. Probatur. Nam illud preceptum fuit cerimoniale. ergo debuit cessare in aduētu Christi. Antecedens patet per ea quæ dicta sunt in primo articulo. Consequentia etiam patet. Nā dictum est per Iudęos: ꝙ secreta cerimonia- E rum non sunt detegenda usque ad tempus Messię: qui omnia ęnigmata, & secreta legis debet declarare. Sed oīa illa signa, & ænigmata fuerunt in Christo completa, & per ipsum declarata. igitur aduenīēte Christo omnia debuerunt cessare. Item probatur idem. Nam aduenīēte ueritate, & uero significato debent signa cessare. sed sabbatum fuit pceptum in multiplex signum: ut probatum est in primo articulo. ergo aduenīēte ueritate, & significato illorum signorum debet sabbatum cessare. sed Christus cōpleuit in se omnes ueritates significatas per sabbatum, & ꝑ signa eius: ergo sabbatum cessare debuit: imo cessauit in aduentu Christi: postquàm F in Christo omnia signa fuerūt impleta. Sed probatur per singula eadem conclusio.

Ad cuius intellectum est primò notādū, secundùm Augustinum in primo de doctrina Christiana, & cōtra Faustum: ꝙ ista differentia est inter rem, & signum. Nam res est gratia sui: sed signum non est gratia sui: sed gratia ueritatis rei per ipsum signum significatę, & figuratę. Sed quia lex uetus non fuit data absolutè in rem: sed in signum, ideo nō fuit data gratia sui: sed gratia rei, & ueritatis per ipsam significatæ.

Sed est ulterius aduertēdū: ꝙ licèt omnia signa significent aliquam rem, & ueritatem: tamen non omnia signa significant eodem

modo

A modo suam veritatem. Nam quædam signifi cant suam veritatem ad præsenti tantũ: sicut circulus ante tabernam significat vnum de præsenti. Quædam autem signa significant suam veritatem tantùm de futuro, & de longè. Exempli gratia. Nam in littoribus marinis in turribus altis ponuntur speculatores: qui videntes à longè naues aut galeas venire per mare, illicò eleuant signum nauis à lõgè venientis. Et sic cognoscunt ciues ciuitatis, & expectant nauem venturam: sed postquã nauis applicat ad portum, illicò speculator remouet signum: quia aliter signũ esset falsum, & frustra: quia illud signum ita est de futuro, quòd nõ de præsenti: aliter deciperet, aspectantes. Et talis mos seruatur in ciuitate Barchinonensi quæ est sita iuxta montẽ Iouis: in vertice cuius est turris vbi continuè B speculator circunspicit, & speculatur à lõgè naues venientes, & facit signa supradicta. Et idẽ mos seruatur in ciuitate Maioricarũ, & pluribus aliis locis marinis. Item iste modus seruabatur Romæ in calendis pronunciandis: Nam Romæ in quolibet mense fiebant nundinæ diuersarum mercium. & quælibet nundinæ habebant sua distincta priuilegia. Iõ nundinæ futuræ prænunciabatur per decẽ. & octo dies ante principio mensis, vocãdo mercatores ad nundinas, & prænũciãdo priuilegia nundinarum illius mensis. Et sic pco exibat in forum, & cum tuba clamauit dicens. Calo, Calo. vnde quotiens clamabat Calo tot dies remanebant vsque ad principium mensis, in quo nundinæ incoabantur. Et sic per illos. 18. dies semper illo præco pcedebat diminuendo dies vsq; ad principiũ mensis: in quo iam incipiebant nundinæ. Et exinde præco iam nõ amplius clamabat Calo: nec calendas: sed clamabat nonas, nonas. q. d. iam venerunt nundinę, & cessabant calẽdæ: eò quòd erant signa tantũ de futuro: sed nonę erant tantũ de præsenti. Ita ergo pariter est dicendum de lege veteri, & euangelica. Nam sacramenta, & sacrificia, & omnia cerimonia legis veteris erant signa tantũ de futuro, & non de præsenti. Ideo patriarchæ, & prophetæ, & tota lex significabãt Christũ de futuro: quia omnia illa signa debebat verificare: sicut illud signum speculatoris significabat nauem de longè venientem. Et sicut ille præco Romanus clamabat, & prænunciabat nundinas futuras in mense sequenti: ita lex, & prophetæ clamabãt & prænũciabat Christum venturum in tempore gratiæ, & in seculo, & mense gratiæ. Et ideo sicut applicante naui ad portum speculator declinat, & remouet signum: ita pariter veniente Christo in carnem, & ad passionem, & resurrectionẽ cessarunt omnia signa, & cerimonialia legis: quæ Christum venturum figurabãt. Et sicut veniente principio mensis, in quo incoabantur nundinæ, iam præco amplius nec clamabat nec prænunciabat calẽdas: sed clamabat nonas, nonas. i. iam venerunt nundinæ: ita pariter adueniente Christo cessarunt clamare lex, & prophetæ: qui solũ clamabant, & figurabant Christum futurum: sed tũc clamauit, & incepit clamare euangelicum: annunciando Christum uenisse. Et sic est dicendũ, ꝙ lex, & prophetæ non erãt signa de præsenti. sicut circulus ante tabernam: sed erant signa tantũ de futuro: sicut signa speculatorũ, & sicut clamor calendarũ. Et ideo adueniente Christo cessarunt omnia cerimonialia, & lex, & prophetæ. Et iõ Daniel fuit sicut præco Romanus. Nam sicut illi prænunciabat nundinas per. 18. dies ante: ita Daniel prenũciauit aduentum Christi dicẽs: Post. 62. hebdomadas occidetur Christus &c. Et quia in aduentu, & morte Christi debebat cessare lex, & prophetæ. iõ dicit Daniel, quòd tunc cessabit omnis uisio, & prophetia: ut finem accipiat peccatum &c. Et quia tota lex debebat cessare: ideo subdit. Cessabit hostia, & sacrificium in templo &c. Ex supradictis patet quomodo cerimonialia non erant signa de præsenti: sed de futuro. Et ideo debuerunt cessare adueniente Christo, inquantùm erãt signo eius de futuro.

Pro cuius declaratione ponitur prima cõclusio, ꝙ sabbatum aliquãdo debuit cessare. probatur. Nam sabbatũ datum fuit in signũ futuræ ueritatis, & nõ gratia sui: ergo adueniente veritate debebat cessare: quia postquam signum est uerificatum per suum futurum significatũ, debet cessare: quia amplius iam non esset uerum, sed falsum signũ: quia de ratione signi rei futuræ est ut esset postquam est uerificatum adueniente ueritate.

Secunda cõclusio, ꝙ sabbatum legale cessauit per aduentum Christi. Probatur. Nam sabbatum legale fuit præceptum in multiplex signum, & cum illis conditionibus significantibus futuras ueritates per Christum implendas: sed omnia illa signa cum suis cõditionibus fuerũt impleta, & uerifica

A ta in Christo: ergo totũ sabbatum cum suis signis fuit verificatũ per Christum,& per aduentum eius:ergo tunc debuit cessare,& cessauit de facto. Maior est nota, & probata in primo articulo, & doctrina præcedenti. Minor probatur per singula. Nam primò Christus verificauit sabbatum inquantùm fuit præceptum in memoriam creationis: eò quod ille discursus creationis figurabat primò discursum nostræ redemptionis. Nam sicut Deus sex diebus creauit cœlum, & terram: ita Christus incarnatus per sex dies laborauit in nostra redemptione, & recreatione, & in septimo die per totam diem mansit in sepulcrho mortuus cessando à labore corporis. Item verificauit sabbatum inquantùm discursus illorum sex dierum figurabat qualiter homo mysticus per sex dies debebat peregrinari per hunc mundum: sed in septimo die debebat in Christo ab omnibus operibus legis quiescere. Item verificauit sabbatum inquantùm fuit datum in memoriam exitus Israel de Aegypto. Nam sicut Moyses illa nocte expoliauit Aegyptios, & liberauit,& ditauit Hebræos: ita Christus in illa nocte resurrectionis: quæ fuit nox sabbati præcedentis,expoliauit infernum,& liberauit omnes fideles veteris testamenti. Ex quo patet, quòd postquàm illud signũ fuit verificatum,non est amplius celebrandũ sabbatum legale. Vnde licèt sabbatum fuerit præceptum in memoriam illorum duorum mysteriorũ. s. creationis, & exitus Aegypti: tamen quia illi fuerunt etiàm facta in signũ nostræ creationis, & liberationis: ideo illis verificatis debuit etiam talis memoria cessare. Item fuit sabbatum verificatum, & cessauit inquantũm fuit præceptũ in signũ distinctiuum: vt ille populus distingueretur à populo gentili, & cæteris nationibus: quæ non credebat creationem, & adorabant plures Deos: sed post aduentũ Christi totus populus gẽtilis venit ad fidem Christi,& credidit vnum Deum creatorẽ, & etiã redemptorẽ: ergo amplius non fuit necessarium sabbatũ celebrari propter talem distinctionem,& sic illicò debuit cessare. Item debuit cessare,& fuit verificatum inquantùm datum fuit in signum figurariuum sepulturæ Christi,& inquantùm fuit datum in signum fidei Christi futuri,& in signum seruitutis: quia Christus per suã sepulturã ipsum sabbatũ uerificauit, & expleuit:& omnes à seruitute legis liberauit. Item sabbatum fuit uerificatum in quantùm fuit præceptum celebrari in septima die: quia ut sic figurabat requiem futuram in septima die mundi: in qua Christus uenit. Nam Christus per septem dietas peregrinatus est ab Adam usque ad suum aduentum in patriarchis,& prophetis: sed in septima die,& ætate mundi apparuit incarnatus, & quieuit à peregrinatione, & operibus legis,facta redemptione,& quieuit,& quiescit in nobis,& nos in eo per gratiam in toto isto septimo die mundi usque ad secũdùm aduẽtum. Et sic est dicendum de cæteris sabbatis annualibus, quæ fuerunt præcepta celebrari semper ĩ fine alicuius septenarii: quia omnia figurabant requiem in hoc ultimo sæculo Messiæ: qui dicitur septimus dies, & septimus annus, & septimus mensis mundi: in quo Deus uerificauit omnia illa sabbata. Ex quo patet,quòd omnia illa debent cessare. Item Christus uerificauit sabbatũ inquantùm Deus præcepit ut nullus accenderet lumen in domibus suis: quia in tali die Xps lumen mundi iacuit mortuus, sepultus,& extinctus,& clausus in sepulchro: prout illud figurabat: ergo post sepulturam Christi amplius non est celebrandum. Probatur secundò ista conclusio. Nam sabbatum fuit mortuum,& non surrexit cum Christo, ergo cessauit post resurrectionem Christi. Consequẽtia patet, antecedẽs probatur prout fuit dictum in præcedenti quæstione. Nam Christus fuit crucifixus in die paschę: quod tunc accidit in die ueneris: ergo fuit pascha crucifixum cum Christo, & per consequens fuit etiam sepultum cum Christo in eadem die: quia omnia cęrimonialia quæ ad Christum ordinabantur: fuerunt cum eo crucifixa inquãtùm Christus erat finis, & ueritas legis: quia omnia legalia tendebat in ipsum tanquam in finem,& terminum: ergo cũ eo oĩa legalia crucifixa sunt,& sepulta. Et per cõsequens sabbatum fuit cum eo sepultum: quia per totam diem fuit cum eo clausum,& sigillatũ in sepulchro. Sed quãdo Christus resurrexit: nec surrexit cũ eo pascha: nec sabbatũ: quia in sepulchro manserũt: sed sola dies dominica surrexit cum Christo. Et sic patet, quod sabbatum cum pascha fuit incineratũ in sepulchro cũ omnibus cæteris legalibus: sicut dictum est in quæstione præcedẽti,& per rõ sequẽs nec pasca nec sabbatũ debẽt amplius celebrari: quia res mortua, & incinerata nõ debet

ebet celebrari. Hanc conclusionem pro-
at Apostolus ad Col. 2. Vnde dupliciter pro
at ibi sabbatū, & cætera legalia cessasse per
ortem Christi. Vno modo inquantū erat
ontractus debitoribus quo obligamur ad le
ẽm seruandam vsq; ad mortem testatoris:
go sequitur, ꝙ mortuo creditore mortuus
it,& deletus,& rasus ille contractus,& ob-
gatio. Item mortua fuit etiam lex inquan-
Xps,qui erat finis legis,crucifixit eam se-
,& affixit cruci. Vnde ait Apostolus. Vos,
m mortui essetis in delictis,& prępucio car
is vestræ,conuiuificauit cum illo donās vo-
s omnia delicta,delens,quod aduersus nos
at,chirografum decreti:quod erat contra-
ūm nobis, & ipsum tulit de medio affigens
ud cruci,& expolians principatus, & pote
ates &c.Nemo igitur vos seducat aut iudi-
t in cibo aut potu: aut in parte diei festi:
t neomeniæ: aut sabbatorū: q̄ sunt vmbra
turorum,corpus autem Christi. Ex supra-
ctis intendit Apostolus dicere: quòd sab-
tum,& legalia cætera erant quædā omnia
figura, & quoddam chirografum debito-
m:ideo omnia fuerunt mortua cum Chri
,& rasa; & per consequens nullus obliga-
r amplius ad seruandum ea. Hoc idē pro-
t ad Roma. 9. Inquantum lex erat contra-
s matrimonialis: vt dictum est. Probatur
a eadem conclusio pluribus autoritatibus
te. testa. Et primò Isa. 1. ostendens post ad
ntum Messię sabbatum, & cætera legalia
olenda,& non acceptabilia Deo,dicit do-
nus: Non offeratis vltra sacrificium fru-
a: incensum abominatio mihi est: neome
am, & sabbatum,& festiuitates alias non
am: iniqui sunt cœtus vestri: calendas, &
emnitates vestras odiuit anima mea. Ex
o patet, quòd post aduētum Christi sab-
ta,& cætera legalia non solùm sunt cassa:
etiam Deo abominabilia. Item Isa. 66.
it dominus, quod non solū mutabit tem-
m,& sacrificia veteris legis: sed etiam sa-
rdotium ad conuersos de populo gentili,
nutabit omnes festiuitates, & sabbata.
de ait. Mittam ex eis qui saluati fuerint,
nnunciabunt gentibus gloriam meam,
mam ex eis sacerdotes, & leuitas dicit
minus: qa sicut cœli noui, & terra noua,
æ ego stare facio corā me: sic stabit nomē
strum,& semen vestrum,& erit mensis ex
nse,& sabbatū ex sabbato &c. Ex dictis in
o isto vltimo capitulo patet, qualiter xps

D debebat creare nouam Ecclesiam,& noua sa
crificia, & nouos sacerdotes, & per conse-
quens nouam legem: quia translato sacerdo-
tio necesse est ut legis translatio fiat. Et e-
tiam debebat mutare nomen illius populi
in populum gentilem simul cum sacerdotio.
Nam populus gentilis debebat nominari no
mine Israel, & Leui: Et per consequeas popu
lus gentilis debebat hæreditare sacerdotiū,
& nomen Israel,& semen Abrahæ. Et subdit
qualiter omnia festa legalia erant mutanda
in festa euangelica. Nam ex sabbato legali
debebat succedere sabbatum euangelicum
in sequenti die dominico. Item hoc idē pro-
batur magis clarè. Hiere. 16. vbi dicit domi-
nus comminādo populo Iudaico. Ecce dies
venient dicit dominus,& non dicetur vltra:
viuit dominus qui eduxit filios Israel de ter-
ra Aegypti: sed viuit dominus qui eduxit fi-
E lios Israel de terra Aquilonis, & de vniuer-
sis terris: ad quas eieci eos &c. Ex dictis ī hoc
capitulo patet, qualiter pasca,& sabbatum,
quę celebrantur in memoriam exitus de
Aegypto erant mutāda,& abolenda, & erat
celebrandum festum nouum in memoriam
resurrectionis Christi,& nostræ redemptio-
nis: quæ est dies dominica &c. Ex quibus ver
bis asserūt Talmudistæ, ꝙ quādo veniet Mes
sias in lege promissus debebit mutare om-
nes festiuitates,& cætera legalia. Ex quo pa-
tet secundum eos, ꝙ legalia aliquando debēt
cessare,& per consequens nō sunt ęterna sim
pliciter: prout arguunt contra nos,& sic con
tradicunt sibiipsis. Item Hiere. 31. Ecce dies
veniunt dicit dominus, & feriam domui Is-
rael,& domui Iuda fœdus nouum non secun
dum pactum quod pepigi cum patrib⁹ eorū
cum educerem eos de terra Aegypti,& cæte
F ra. Post dies illos dicit dominus, dabo legē
meā in visceribus eorum,& in cordibus eo-
rum scribam eam &c. Ex quibus patet, ꝙ rex
Messias aliam legem, & aliud pactū erat da-
turus in aduentu suo,& non erat daturus le-
gem scriptā in cartis: sed in cordibus, & vi-
sceribus hominum per seipsum prædicando
in persona. Et per consequens illud sabbatū,
& cætera legalia erant abolenda. Hoc idem
probatur Daniel. 9. vbi computatis. 62. heb-
domadibus dicit, ꝙ in vltima hebdomada oc
cidetur Christus, & cessabit hostia,& sacri-
ficium,& in templo erit abominatio, & de-
solatio, & per consequens cessabit sabba-
tum in quo talia sacrificia offerebantur &c.

o 2 Nam

A Nam ad hoc erat dedicatum sabbatũ, & cætera festa: quia sub eodem pacto erant data festa & sacrificia, cessante ergo templo & sacrificio: cessat etiam & sabbatum. Hoc idem probatur Ose. 2. vbi cum dominus comminatur reprobationem populi Iudaici, & prædicit electionem, & substitutionem populi gentilis: inter cętera dicit: Cessare faciã omne gaudium eius, & solemnitatem eius: & neomenias eius, & sabbatum eius, & omnia festa tempora eius. Item capitulo tertio subdit. Dies multos sedebunt filii Israel sine rege: sine principe, & sine sacerdotio, & sine altari, & sine efot, & terafin. Et post hęc reuertentur filii Israel: & quęrent dominum Deũ suum, & Dauid regem suum, & pauebunt ad B dominum, & ad bonum eius in nouissimo dierum. s. post mortem antichristi: prout alibi declarabitur. Et sic ad probationem huius conclusionis possunt adduci infinitę autoritates prophetarum: quę nihil aliud clamant nisi ꝙ omnia sacrificia & omnia legalia debebant cessare in aduentu Christi: eò ꝙ omnia figurabant mysteria per ipsum implenda, & quomodo omnia erant via in ipsum tãquam finem, & terminum, & quomodo in eo debebant consummare cursum, & officium suum.

Quantum ad tertium articulũ est primò notandum: ꝙ quia sabbatum fuit præceptũ ad requiem, & cessationem respectu hominis: & ad sanctificationem respectu Dei, & datum fuit in signum ideo quatuor sunt cõsideranda in celebratione, & obseruãtia sabbati. Primò signum siue sabbatũ. Secũdo ueritas signi. i. verum sabbatum figuratũ. Tertiò cessatio siue modus cessandi: & à quibus est cessandum, & abstinendum. Quartò est considerandus modus sanctificandi sabbatũ. Quantũ ad primũ, iam dictum est ꝙ sabbatũ significatiuum fuit determinatum à Deo in septima die septimanę in signũ futurę quietis Christi in sepulcro in septima die: & in signum nostrę quietis per gratiam in septima die mundi: quod quidem signum iam est verificatum per Christum: & per consequens iam cessauit: vt probatum est in secundo articulo. Quantum ad secundum dictum est, quod verum sabbatum figuratum, & verificatum est totum tẽpus gratiæ: in quo sumus à resurrectione Christi vsq; ad generalem resurrectionẽ nostram in die iudicii.

Quantum ad tertium dictum est quomodo tali die cessandum est ab omni opere seruili: & prohibito: quia aliter non esset celebrare, sed violare & pręuaricari sabbatum. D Quantum ad quartum est dicendum. quòd uera sanctificatio sabbati est facere opera sancta in eo erga Deum & proximũ. Opera sancta erga Deum est exhibitio ueræ & perfectę latrię: opera sancta erga proximũ sunt opera misericordię & iustitię & istæ est uerus modus sanctificandi sabbatum.

His habitis ponitur conclusio. ꝙ Iudęi moderni celebrant falsum sabbatum. Probatur. Nam sabbatum fuit præceptum celebrari in septima die in signum sepulturę Christi futurę & in signum futuræ cessationis ab operibus legis in septima die mundi. Sed utrumque signum fuit iam completum & uerificatum per Christum: quia iam Christus per totam septimam diem naturalem iacuit in sepulcro. Et iam uenit & sumus in septima die mundi: & in tempore gratię: in quo debemus abstinere ab omni opere seruili legis. E & peccati. ergo signum iam cessauit: nec est amplius aspiciendum. quia iam manet falsum, sicut signum nauis uenturę manet falsum: postquam nauis applicuit ad portum: eò ꝙ illud signum est tantum de futuro, ut dictum est. Et sicut clamor calendarum esset falsus in principio mensis quando iam nundinæ sunt incoatæ prout dictum est. Ex quibus patet ꝙ Iudęi celebrant falsum sabbatũ.

Secunda conclusio. ꝙ non solum Iudęi celebrant falsum sabbatum in tali die: quantũ ad signum: sed etiã quantum ad integritatẽ temporis: quia non obseruant diem naturalem, & integrum literaliter præceptũ: quia adhuc non seruant sabbatum literaliter. Probatur ista conclusio. Nam dies naturalis, & integer secundum scripturam uete. test. mensurabatur à mane usq; ad mane, ut patet Ge. 1. Nam Deus in prima die mundi quę fuit dies dominica, de mane incepit creare lucẽ, & diuisit lucem à tenebris. Et sic discurrendo factum est uespere & nox. Et discussa nocte factum est mane in die lunę, & feria secunda & sic factus est dies vnus. i. dies primus, vt dicit glossa. & sic patet, ꝙ dies primus fuit à principio diei primi usq; ad mane alterius, in quo mane incepit dies secundus, & sic patet quomodo dies præcedebat noctem secundum ordinem naturæ. Et sic discurrendo per omnes dies in feria sexta de mane expletus fuit dies quintus, & incepit sextus, in quo F

Deus

A Deus creauit animalia terrestria quadrupedia, & creauit hominem. & sic in illa die factum est vespere: & transacta nocte factum est mane, & completus dies sextus in principio sabbati. quia finis vnius diei erat principium alterius. Et tunc in septimo die de mane in principio lucis finito die sexto Deus incepit quiescere ab omni opere quod patrarat, & sanctificauit illam diem: vt patet in textu. Ex quo sequitur primò: quòd illa dies septima non incepit in vespere noctis præcedentis: quia illa nox præcedēs tota pertinebat ad diem sextum: sed incepit de mane, & durauit vsque ad aliud mane: in quo incepit dies dominica. Item sequitur secundò, ꝙ Deus non incepit sabbatizare: & quiescere nisi in die septimo de mane in principio lucis, quia ibi fuit expletus dies veneris: &
B incepit sabbatū. Ex quibus oībus patet veritas huius secundæ conclusionis. s. ꝙ non seruant integrum sabbatum quantùm ad tempus: imo truncatum & diminutum, & indebitum. nā vsurpant noctem præcedentē quæ pertinet ad diem veneris: & dimittunt noctē sequentem, quę pertinet ad diem septimam: ergo non verè sabbatizant totam diem septimam, quia incipiunt quiescere in die veneris de sero, & reuertuntur ad laborandum in die sabbati de sero & sic auferunt totam noctem sequentem quæ secundū ordinem naturæ pertinet ad diē septimā vsq; ad mane, & in principiū diei dñicæ. vt patet in litera libri Geneseos. Et sic patet ꝙ adhuc literaliter nō verè & perfectè obseruant sabbatum in memoriam creationis: prout se putant & asserunt seruare. Sed ad hoc respondent Iudæi
C ꝙ verum est, ꝙ iste supradictus est verus ordo dierum secūdùm naturam & literam. Sed Moyses dedit eis modū seruandi sabbatum. Leu. 23. cum dixit. A vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra. Et ideo incipiunt sabbatizare in vespera noctis præcedētis vsque ad aliam vesperam. Sed tunc non euadunt argumentum, & rationē, quia semper manet septima dies violata, & truncata, & diminuta, & per consequens non verè celebraretur in memoriā creationis: nec eo modo quo Deus eam celebrauit, & sanctificauit: & sic Deus esset contrarius sibiipsi. Et ideo illa secta Iudæorum qui dicuntur Carrahim, hoc inconueniens fugere, & vitare volentes glossant illud dictum. s. à vespera vsque ad vesperam. i. à nocte vsque ad noctem inclusiuè celebrabitis sabbata vestra. Et sic incipiunt cessare à vespere noctis præcedētis: & finiunt sabbatum suum in die dominica de mane. Et sic per duas noctes cum toto die intermedio celebrant sabbatum à nocte vsq; ad aliam noctem inclusiuè: in quo tempore nec accendunt nec habent lumen in habitaculis suis prout Deus præcepit Exod. 35. Et ideo dicunt, quod isti Iudæi vocati Rabanim qui habitant inter nos nō sunt veri Iudæi, sed præuaricatores, & nō obseruatores legis, & quòd omnes sunt damnati, & maledicti. ideo nullo modo volunt cum eis conuersari. Item dicunt etiam isti Carrahim ꝙ Deus non solum præcepit celebrari sabbatum in memoriam creationis, sed etiam in memoriam exitu Israel de Aegipto: vt patet Deu. 5. Vnde asserunt, ꝙ in nocte sequenti sabbatum exiuit Israel de Aegypto: & quieuit à dura seruitute. Et ideo dicit dominus Deu. 5. Memēto ꝙ seruieris in Aegypto: & dñs Deus tuus eduxit te inde. Idcirco præcepit tibi vt obserues diem sabbati &c. Et ideo ad tollendum hoc dubium est dicendum secundū Aug. ꝙ tam locutio Dei de præcepto sabbati quam locutio Moysi de quiete diei in septimo die, est figuraliter intelligenda. nam Basilius in suo Hexamero. & Aug. xi. de ciui. Dei: & super Ge. ad literam, dicunt oīa esse simul creata & per suas formas distincta. iuxta illud Sapientiæ libri. Viuit in æternū qui creauit oīa simul. Sed dicit Basilius, ꝙ in primo cap. lib. Ge. distinguuntur dies secundum ordinem naturæ: & non secundum ordinem, & successionem temporis. vnde quia continens præcedit contentum: & rex
F pręcedit suū ornatū ſm naturā: ideo ibi in tribus primis diebus memoratur creatio, & distincto cœlorum, & elemētorum, & in tribus sequētibus describitur ornatus eorum. Aug. aūt refert illos sex dies ad cognitionē Angelorum. Quidam autem alii dicunt similiter omnia simul creatas, sed referunt illos dies ad cognitionem, et contemplationē ipsius Adam. Nam quando Deus duxit omnes creaturas ad Adam vt imponeret eis nomina ſm naturas, et proprietates suas, ī primo die temporis per totam diem contemplatus est naturam angelicā, & in secūdo naturā, & ordinē cœlorū: & in tertio ordinē, & naturas elementorū: & in tribus sequentib. dieb. contēplatus est naturas astrorū, & uolatilium, & natatilium, & oīum animalium vsq; ad hominem

A minem inclusiuè: & sic vnicuiq; imposuit nomen ꝟm naturam, & proprietatem suam. sed post oia ista in die veneris peccauit. Et sic die septimo dicitur Deus quieuisse ab omni opere &c. Augustinus autem & Basilius dicũt ꝙ per illum ordinem dierum, & quietẽ Dei, intendit Moyses etiam in Deo esse trinitatẽ personarum in vnitate substantiæ: eò ꝙ pater per verbum dixit omnia: & per spiritum sctm̃ dedit eis vitã, & quieuit in eis. qui quidem spũs ferebatur super oĩa opera, ea viuificando in esse existẽtiæ ad operandũ. Et ẽt ostẽdit Deũ esse in triplici genere causæ respectu oium creaturarũ. nã inquantũ Deus fecit cœlum, & terrã explicatur esse causa, & principiũ efficiens oium, sed inquantũm hoc fecit in principio, & in verbo, & dicendo per verbum, ostenditur esse causa exemplaris, &

B formalis oĩum. sed inquantũ dicitur quieuisse die septimo: ostenditur ꝙ est finis oium rerum creatarũ: quia ad ipsum tẽdunt, & in eo sunt & mouent oĩa. Et ideo licet ꝟm Hier. & alios sacros doctores, & ꝟm magistrũ, illi dies intelligantur tpales ꝟm successionẽ tpis: tamen septimus dies semper intelligitur figuratiuè: quia licèt Deus cessauerit à creatione nouarum specierum, tñ non cessauit simpliciter creare, quia continuè creat animas rationales ex nihilo, & continuè creat nouam gratiam in hominibus iustis: & continuè regit, & gubernat res à se creatas, & per cõsequens non cessauit nec cessit Deus creare. Vnde dicit saluator Iudæis Io. 5. Pater meus vsq; modò operatur, & ego operor. Et ideo dicit Augu. contra aduersarium legis, & prophtarũ: ꝙ propheta Moyses scriptor libri Geneseos

C nõ solum intendit scribere ordinem rerum gestarum: sed etiam prout erant præfiguratio rerum futurarum. Ideo Moyses duo voluit præfigurare per illum discursum & ordinẽ rerũ. Primò discursum tẽporis huius mundi. Nam sicut Deus in sex diebus fecit omnes creaturas, & in septimo quieuit, & cessauit: ita figurabatur ꝙ Deus debebat ducere, & regere hominem peregrinando ab Adã per sex dietas, & sex ætates vsq; ad Christũ per opera legis, sed in septimo die, & ætate mundi homo debebat quiescere, & cessare ab operibus legis, & quiescere per gratiam in lege libertatis. quod ita factum est. nam iste homo mysticus peregrinatus est in prima die, & ætate mundi ab Adam vsq; ad diluuium: & in secunda die vsque ad Abrahã: & in tertia vsque ad Moysen: & in quarta vsque ad primum templum: & in quinta vsque ad captiuitatem Babylonis: & principium secundi templi: & in sexta die vsque ad Christum, & sic in septima die quieuit in Christo & in lege libertatis, cessando à lege, & iugo seruitutis. Et sic patet. ꝙ per diem septimam & quietem Dei intelligitur cessatio ab operibus legis in septima die mundi, & tpe gratiæ: & per illã septimã diẽ intelligitur totũ tempus legis euange. & gratiæ Christi. Item secundò per illam creationem & discursum figurabatur totus discursus nostræ recreationis, & redemptionis. nam sicut Deus per sex dies creauit omnia, & in septimo die cessauit & quieuit: ita Christus incipiendo à die dominico in Ramis palmarum, per sex dies laborauit in nostra redemptione: & in septimo die cessauit à laboribus corporis, & per totã diem corpus quieuit & iacuit in sepulchro. Propter has ergo supradictas rationes Deus præcepit sabbatum celebrari in die septimo in signum & figuram sepulturæ Christi, & in signũ septimæ ætatis, in qua debebamus quiescere in Christo. Ex quibus patet, ꝙ melius, & conuenientius, & magis integre seruant literaliter sabbatum Iudæi Carrahim. q̃ isti Iudæi Rabanim qui habitãt inter nos: inquantùm seruant duas noctes cum die artificiali intermedio: quia vt sic magis seruãt veritatem figuræ sepulturæ Christi. Nã per tantum spatium iacuit Christus in sepulcro: quia ipse fuit crucifixus in die veneris: & in eadem die de sero hora completorii fuit sepultus, & iacuit corpus in sepulcro per duas noctes, & diem artificialem intermedium: vsque ad diem dominicum de mane, in quo resurrexit. Et sic patet. ꝙ isti Carraim melius intelligunt illud Leui. 23. A vespera vsque ad noctem inclusiuè, quia magis satisfaciunt literæ & figuræ. Quod autem vespera sumatur in scriptura pro tota nocte, maximè in isto loco, probatur Mat. vlt. vbi dicitur. Vel Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati venit Maria Magdalena. &c. i. in nocte sequenti sabbatum. quæ quidem nox lucescit in primi sabbati. i. cuius finis, & mane est principium diei dominicæ, quæ apud Iudæos dicebat prima sabbati. i. prima dies post sabbatum. Et sic patet, ꝙ tota illa nox dicebatur vespera sabbati apud Iudæos. Itẽ sequitur quòd isti Carraim bene allegant illud Deu. 5. ad probandum ꝙ in nocte sabba-

ti

i sequenti exiit Israel de Aegypto, & quòd ropter hoc Deus præcepit sabbatum cœlerari in tali die, quia illud conuenientissinum sacramẽtum & figura fuit pro resurrectione Christi. nam sicut Deus tali nocte exoliauit Aegyptum, & liberauit Israel à dura seruitute, & quieuit in libertate: ita Christus. in nocte sequenti sabbatum expoliauit nfernum, & liberauit sanctos patres, & fideles ver. test. & in die dominico summo mane resurrexit ad gloriam. Et sic in illa nocte, & nane fuit illa figura liberationis de Aegyto per Christum completa in sanctis patrius. Ex hoc etiam sequitur ꝙ illa nox sabbai, in cuius fine, & mane resurrexit Christus, uit duplex nox. s. legis, & gratiæ. Nam ipsa uit nox naturalis sabbati legis: in quo temore dies præcedebat noctem secundùm naturam: vt dictum est: & illa eadem fuit nox iei resurrectionis, & temporis, & diei gratiæ: in quo nox præcedit diem. Et ratio est. am in lege vete. gratia præcessit peccatum. Vnde Adam non fuit creatus in nocte nec n peccato, sed in die, & in gratia. sed postea actum est vespere & nox in eo per peccatũ. tiam in tali nocte peccati vixit totũ genus umanum per sex ætates vsquequò factum st mane per Xp̃m. & sic post noctem peccai, & legis incepit dies gratiæ in resurrectione Christi. Et sic ille dies dñicæ resurrectionis fuit primus dies legis gratiæ, succedens octi peccati, & temporis sabbati Iudæorũ, & naturę, quia nox præcessit: dies aũt appropinquauit. ad Ro. 13. Et ideo in lege euangelica & in tempore gratiæ nox præcedit diẽ: & talem consuetudinem seruat ecclesia in celebratione festorum, quia incipit dies festos celebrare, à vespere noctis præcedentis: & facit ꝙ nox præcedat diem propter causam iã dictam. Et sic est dicendum ꝙ illa nox resurrectionis fuit communis diei sabbati præcedẽtis, & diei dominicæ subsequentis: & sic fuit duplex nox. Et per hoc soluitur difficultas illius dicti saluatoris. Matt. 12. ꝙ sicut Ionas stetit in uentre ceti tribus diebus, & noctibus ita oportet esse filium hominis tribus diebus & tribus noctibus in corde terrę. Nã licèt per synecdochen Christus steterit in sepulcro tribus diebus, sumendo partẽ pro toto, quia cepit finem diei veneris, & principiũ diei dominicæ cum toto die sabbati: tamen non cepit aliquid de tertia nocte, quia non fuit ibi nisi per duas noctes. Et ideo, quia illa nox resurrectionis fuit duplex: est dicendum, quòd licèt Christus non iacuerit in sepulchro nisi per duas noctes temporales: tamen stetit ibi per tres noctes sacramentales. & sic soluitur difficultas, quia scriptura magis attendit ad sacramentum quàm ad literam, & tempus. Ex supradictis ergo patet qualiter Iudæi non seruant verum sabbatum etiam temporaliter & literaliter. Tertia conclusio quod sola Christiana religio seruat verum & perfectum sabbatum legale figuratum. Ista conclusio probatur. Nam dictum est quòd illud sabbatum legale præcepit Deus ad requiem & sanctificationẽ est in memoriam creationis, & in signum futuri sabbati, & septimæ ætatis, & diei Messię in quo homo debebat cessare ab omnibus operibus legis. sed totum tempus in quo sumus est septima dies mundi: & gratiæ, & dies Christi in lege promissi, per illud sabbatum figuratus: & totum istud tempus nos celebramus ab operibus legis abstinendo: & ipsum tempus, & diem exhibendo Deo vero latriã, sanctificamus: ergo sola Christiana religio: qui nos sumus: verum sabbatum sanctificat & celebrat. Maior autem probata est. s. ꝙ omnia legalia figurabant tempus Messiæ in vltima ætate. sed hoc probatur multis auctoritatibus vete. testam. quia omnes Iudæi appellant tempus Messiæ vltimam ætatem, quia omnes illam tempus expectabant in quo debebant quiescere, & liberari. Isaiæ. 2. capit. appellat tempus Messiæ nouissimum tempus, dicens. Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini supra verticem montium: & venient ad eum omnes gentes & dicens: Venite ascendamus ad mõtem domini, & ad domum Dei Iacob: & docebit nos vias suas: & ambulabimus in semitis eius, quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Ex his verbis expectant Iudæi quòd nouissimum tempus mundi est tẽpus Messiæ: in quo expectant doceri in veritate legis, quia tunc ipse debet eis reuelare secreta legis &c. Item capitu. 49. appellat tempus Messiæ diem salutis, & tempus acceptum. Item cap. 61. appellat ipsum diem libertatis, & annum placabilem, dicens. Spiritus domini super me: eò ꝙ vnxit me. ad annũciandum mansuetis misit me vt mederer cõtritis corde, & prædicarem captiuis indulgẽtiam. & clausis apertionem, & prędicarem annum placabilem domino. Item Iacob Gene.

A 49. appellat tps Messiæ nouissimos dies, dicens. Congregamini vt annunciem vobis q̃ ventura sunt in nouissimis diebus. Vnde omnes doctores Hebræorũ dicunt, ꝙ ꝑ nouissimos dies intendit tps Messiæ. Itẽ Dauid appellat tempus Messię annum benignitatis ps. 64. Item ps. cx. vocat ipsum diẽ virtutis Dei. Item psal. 117. vocat ipsum diem lætitiæ: & exultationis, dicens: Hæc dies quàm fecit dominus exultemus, lætemur in ea &c. Item Zac. 12. & 13. appellat ipsum diem gratiæ, & remissionis, & baptismi, dicens. In die illa effundam super domum Dauid spiritum gratię, & ita in ca. 13. In die illa erit patens fons domui Dauid in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Item Ezec. 34 vocat ipsum diẽ requietionis, & pacis, & pascuæ. Itẽ Isa. 14. vocat ipsum diem requiei, & liberationis à
B seruitute, dicẽs. Propè est ut ueniat tempus eius, & dies eius non elõgabuntur. Et erit in die illa cum requiem dederit tibi Deus à labore tuo, à seruitute tua dura qua ante seruiuisti. &c. Itẽ Rabi Salomon dicit super Zach. ꝙ omnes prophetæ non sunt locuti nisi ad tps, & dies Messię. Ex supradictis patet quomodo tota lex, & prophetæ appellant ultimã ætatem mundi tempus. & diem, & annum Messiæ: & appellant ipsum diem uniuersæ quietis: & per consequens tempus Messię est sabbatum mũdi figuratum per sabbatum legis quia sabbatum idem est quod requies & dies requietionis: vt probatum est in primo, & secundo, arti. Et sic patet probatio maioris propositionis. Sed probatur maior .s. ꝙ tempus quod colit ecclesia modo sit vltima ætas, & seculum: & tempus, & dies Messiæ: & per cõ-
C sequens est uerum sabbatum mundi. Et probatur ex sacra scriptura à simili cum experientia. nã licèt Iudæi moderni negent Christum fuisse Messiam in lege promissum tamen nullo modo possunt negare tẽpus Messiæ iam aduenisse, quicunque sit ille Messias, & hoc ex manifesta experientia: eò quòd videmus, & uident tempus determinatum per prophetas, & Talmudistas in quo Messias erat venturus esse completum. Secundò q̃a videmus principalia quæ erãt promissa patriarchis, & prophetis esse completa: quæ negare nõ possunt. vnde determinatum, & promissum fuit ipsi Iacob. Gen. 49. quòd ablato sceptro de Iuda Messias erat uenturus. Item ꝓmissum fuit Dan. 9. ꝙ post. 62. hebdomadas à constitutione secundi templi erat Christus venturus. Item promissum fuit Aggæi. 2. & Malac. 3. quòd Messias ad secundum tẽplum erat uenturus. vnde dicitur Aggæi. 1. Nolite timere: hæc dicit dominus exercituũ. Adhuc modicum est: & ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam Et mouebo omnes gentes, & venit desideratus cunctis gentibus, & replebo domum istam gloria dicit dominus. Magna erit gloria domus istius nouissimæ plusquàm primæ. Ex dictis huius ꝓphetæ habetur quòd Messias erat uenturus ad illam domum, & templum secundum, quod ædificatum est per Zorobabelem post reditum de Babylonia, & quod illud templum erat nouissimum, & vltimum in lege vsque ad Messiam. Item Malach. 3. dicitur Ecce ego mittam Angelum meũ qui præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum sanctum suum dominator quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis &c. Ecce ergo quomodo istis duobus prophetis qui fuerunt p̃sentes in ædificatione secundi templi promissus fuit Messias ad illud templum in breui uenturus: quia Aggæo dictum est post modicum, & Malachiæ statim veniet. Sed illud secundum templum destructum fuit per Titum & Romanos per. M. ccccxx. annos retro, ergo iam uenit tunc Messias. Et sic patet, quòd tempus determinatum per prophetas iam trãsiuit, quia iã tunc fuit ablatũ sceptrum de Iuda: & tunc fuerunt impletæ. 62. hebdomadæ Danielis, non solum dierum. & mensium, sed annorum ut alibi dictum est ergo sequitur, quòd ab illo tempore citra iam sumus in tempore Messiæ. Hoc idẽ probatur per determinationem Talmudistarum. vnde quidam eorum distinguunt totũ discursum mundi per triã secula, & cuilibet seculo attribuunt duo millia annorum. dicũt .n. ꝙ legitur in studio Heliæ ꝙ nõ est minus mundus, quàm sex millia annorum: duo millia vanitatis: & duo millia legis, & duo millia regis Messię, & intelligitur per duo millia annorum vanitatis, ab Adam vsque ad Abraham: per duo millia legis, ab Abraham cui data est circuncisio, usque ad Messiam. Ex quibus patet, quòd transactis quatuor milibus annorum ab Adam incepit tempus Messiæ. Item sequitur quòd terminus circuncisionis, & legis iam transiuit: quia non debebat durare nisi per duo millia annorum secundum istos, & per cõsequens ab illo tempore

D (right margin, top) · E · F (right margin)

A tempore citra sumus in tpe & seculo messiæ. Itē legit in lib. Zahendrin, ꝙ dixit Helias ad Rabi. Iahuda, ꝙ non erat minus mundus q̃ 85. iubilei vsq; ad Messiam: quod computās Rabi Salom. dicit ꝙ 85. iubilei sunt quatuor millia &. 250. anni. in quorū vltimo iubileo erat venturus Messias. Item alii Talmudistę distinguunt totum discursum mundi per septem secula siue ætates aut dies. quorum primum fuit primi mundi ab Adam vsq; ad diluuium. Secundum fuit seculum secundi mundi à Noe usque ad Abraham. Tertium fuit seculum circuncisionis usq; ad Moysen. Quartum fuit seculum tabernaculi vsq; ad primum templū. Quintū fuit seculū primi tēpli vsq; ad captiuitatem Babylonis. Sextum fuit seculum secundi templi vsque ad eius destructionem factam per Titum, & Romanos.
B Septimum dicunt, ꝙ de necessitate est seculum Messiæ. Ex quibus omnibus patet, ꝙ ante multa tempora retro sumus in tempore & seculo Messiæ, quia ultra mille. 400. annos retro fuerunt impleta duo millia annorum legis &. 85. iubilei, & sextum seculū mūdi secundo templo. ergo sequitur ꝙ ab illo tēpore citra iam sumus in tempore & seculo Messiæ & vltimo seculo mundi, & sic iam sumus in sabbato mundi, & per cōsequens ecclesia celebrat verum sabbatum mundi ꝑ prophetas & Talmudistas determinatum: prout patet ꝑ experientiam quo ad tempus determinatū. Secundò hoc idē patet ꝑ experientiam quò ad ea quæ manifeste videmus completa in populo gentili: quæ fuerūt scripta in lege, & prophetis. nā primo dictū est Zac. 13. ꝙ oīa nomina idolorū erāt ꝑ baptismū destruenda tpe Messiæ. vnde ait. In die il
C la erit patēs fons domui Dauid: & in illa die destruam oīa nomina idolorū & nō noīabūtur vltra &c. Sed hoc videmus manifestè esse cōpletum, quia reges, & Imperatores & omnes populi gētiliū cōfractis idolis fuerūt baptizati: quæ res nō poterat fieri nisi in tēpore Messiæ. vnde omnes Talmudistæ tenēt quòd omnes gentiles tempore Messiæ debent vocari nomine Iacob, & Israel, propter illud Isa. 44. Noli timere serue meus Iacob, & rectissime quem elegi: effundam aquā super sitientem, & flumina super aridam &c. Et iste dicet dñi ego sum: & ille vocabitur nomine Iacob. Et hic scribet manu sua dñ o & nomine Israel assimilabitur &c. omnia autem ista manifeste videmus esse cōpleta: nā totus populus gentilis venit ad baptismum:
D & iam gloriatur se nominari semen Abrahæ & Israel, & Iacob secundum spiritum, & ꝓmissione m iam manu sua scripsit, & professus est fidem Deo Israel. Nam Aug. & Ambro. & Hiero. & cæteri doctores qui erant dę populo gentili, declararunt legem, & ꝓphetias, & manu sua scripserunt tractatus & sermones in fauorem Dei Israel. Item tempore Messiæ omnes populi gentilium debebāt adorare Deum Israel. Isa. 49. Dedi te in lucem gentium vt sis salus mea vsque ad extremū terræ: reges uidebunt & consurgent principes, & adorabunt dñm Deum tuū & sanctū Israel qui elegit te. Sed omnia ista uidemus completa: nam totus populus gentilis venit ad fidē: & adorat Deū Israel quē ante contēnebat: & gloriantur se esse sub Deo Israel
E qđ non poterat fieri nisi tpe Messiæ. Ex quo patet, ꝙ iā sumus in tpe Messię. Ex oībus supradictis patet, ꝙ Iesus Christus quem recepimus, & coluimus est uerus Messias in lege promissus, quem debebant omnes gētes recipere, & ad cuius fidem omnes reges & populi gentiū debebant venire: ut patet per totū discursum psalm. & oīum prophetarū. & maximè Isa. 2. Venient ad eū oēs &c. Itē Isa. 40. Ambulabunt gentes in lumine tuo &c. sed uidemus ꝙ oēs gētiles, & reges, & Imperatores eorum venerunt ad fidem Christi, & obedierunt eius euāgelio: ergo sequit̄ ꝙ ipse est Messias. Et per cōsequēs nos celebram⁹ verum tp̄s & seculum & diē & sabbatū Messiæ per sabbatum legale in septima die mundi figuratum. vnde licet Iudæi cū suis talsis glosis negent alia de Christo: tamē ista quæ
F dicta sunt nō possunt negare, eò ꝙ omnibus patent manifesta. Et sic patet tertia conclu. ꝙ sola religio Christiana celebrat verū sabbatū mundi. quod est totū tempus à primo aduentu Christi usq; ad fīm. Quarta conclu. ꝙ Christiana religio celebrat verum sabbatum morale in die dñica quò ad tempus. i. in debito & conuenienti die celebrat illud. Ista conclu: probatur. Nam dictum est in primo artic. ꝙ sabbatum fuit præceptum celebrari ad requiem hominis, & sanctificationem dei in die. 7. in memoriā creationis, & in signū futuræ quietis in sepulcro. Et dictum est, ꝙ inquantum est præceptum ad cessationē & sanctificationem, est præceptum morale: iō talis sanctificatio, & cessatio non debet cessare ĩ test. nouo: sed debet cessare celebrari in

dis.

A die.7.quia vt sic datum est signum, & figuram futurę quietis, quæ iam est impleta in Xpo. Et similiter debet cessare celebrari ĩ die.7.inquantum datum est in memoriam creationis, & exitus Israel de Aegypto: eò ꝙ illa creatio fuit figura nostræ recreationis, & exitus de Aegypto fuit figura nostræ liberationis, quæ omnia sũt verificata in Xpo, & per consequens iam non est facienda memoria de creatione post quàm facta est noua recreatio: sicut dicit dominus. Is. 65. Ecce.n.ego creo cœlos nouos, & terrã nouam, & Hierusalem nouam, & non erũt in memoria priora. Et sic patet, ꝙ nõ est faciẽda memoria de creatione postq̃ vẽit noua recreatio. Et per eandem rationem nõ ẽ facienda memoria de liberatione Israel de
B Aegypto postq̃ facta est liberatio generalis totius gñris hũani, sicut dicit dñs Hier. 16. Sed ẽ faciẽda memoria de noua recreatione, & liberatione totius generis humani quæ fuit perfecta, & consummata in die dominica: ĩ qua resurrexit Christ⁹ ad gloriã & nostram renouationem, & cessauit ab omni opere nostrę redemptionis, & incepit dies gratiæ. Et iõ ecclesia in tali die statuit sabbatum nostrum celebrari in memoriã dñicæ redẽptionis, & nostræ renouationis & recreationis. Item quia tã pasca q̃ sabbatũ fuit mortuũ, & sepultũ cũ Christo: sed nõ surrexit: cum eò: imo mãsit incineratũ in sepulchro: iõ non est amplius celebrãdũ. Sed quia dies dominica surrexit simul cũ Xpo: iõ in ea est sabbatũ nostrum celebrãdum. Et iõ ecclesia illam diẽ dedicauit ad
C sabbatum, & requiem nostram, & sanctificationẽ Dei. Et sic præceptũ de sabbato inquantũ morale manet in te.no.celebratũ ĩ die dñica: sed inquãtũ cærimoniale cessat celebrari in die.7.propter causas iã dictas: qa postq̃ facta est nostra recreatio iã cessat memoria creationis: & postquã facta ẽvl'is redemptio iã cessat memoria exitus Israel de Aegypto, & fit memoria de creatione, & redẽptione. vñ Hie. 16. Ecce diesvenient dicit dñs, & non dicetur vltra uiuit domin⁹ qui eduxit filios Israel de terra ægypti: sed viuit domin⁹ qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis &c. Sed contra hoc posset arguere Iudæus: nã dictũ fuit supra, ꝙ in die. 7. Xps iacuit mortu⁹ in sepulcro, & cessauit ab oĩ labore passiõis. Et sic fuit impleta figura creatiõis q̃ñ Deus requieuit ĩ die.7. Et ꝑ cõsequẽs poti⁹ debet celebrari sabbatũ: q̃ dies dñica propter quitẽ Xpi. Ad hoc respõdetur, ꝙ ꝓpter pc̃m Adæ totus homo fuit cõdẽnatus.s.corpus ad mortẽ corporalẽ, & miserias, & passionis subiectũ, & aĩa ad mortẽ æternã. Et iõ Xps per mortẽ, & passionẽ redemit, & liberauit animã à morte æterna, & satisfecit ꝓ pc̃tõ: sed per resur.liberauit, & restaurauit corpus ab omni miseria. Et sic Xps postquã fuit mortuus in sepulcro cessauit ab oĩ opere redẽptionis aĩæ: sed corpus nõdũ erat restauratũ: sed in resur. fuit perfecta, & cõsummata tota nostra redemptio quò ad vtrumque.s.quo ad corpus, & animam. Item corpus Christi per mortẽ cessauit ab omni labore corporali: & sic quiescebat ĩ sepulcro Xps quò ad corpus à labore corporali. Et tũc fuit impleta.
E & verificata figura sabbati inquantũ fuit datũ in signũ futuræ quietis corporalis Xpi in sepulcro: sed Xps quò ad aĩam nõ cessauit in die subbati: qa aĩa Xpi per totã diem sabbati fuit inferno: nõ tanquã reus: sed tãquã triumphator, & dominus, & iudex: quia ibi sedit ꝓ tribunali per 40.horas, & examinauit causã generis humani cũ diabolo: puta q̃ñ diabolus non potentia,: sed iustitia erat superãdus: vt inquit Augu.9.de tri. Et sic ostendit Xps q̃ñ pc̃m hominis erat remissibile: eò ꝙ habuerat extrinsecum impugnatorẽ, & qa cõfessus fuerat pc̃m suũ, & q̃ñ pc̃m diaboli erat irremissibile: eò ꝙ nullũ habuerat impugnatorem nec suggestorum: sed ex ꝓpria supbia, & malitia peccauerat. Et ostẽdit q̃ñ diabolus ex inuidia deceperat hominem, & fecerat ipsum peccare. Et ostẽdit insuper q̃ñ pc̃m hominis erat punitũ, & pur-
F gatum per mortem, & passionem suã &c. & per consequens iustè poterat omnes fideles ue.te.de inferno abstrahere. Et sic Christus eduxit omnes fideles suos de limbo, & obstruxit, & ligauit diabolus ad carcerem perpetuum, & resurrexit in die dominica de mane cum corpore glorioso. Et sic tunc fuit perfecta tota nostra redemptio quò ad corpus, & animam & Christus cessauit ab omni opere nostrę redẽptionis, & quieuit quò ad corpus, & animam: quia amplius nõ morit̃ nec mors illi vltra dominabit̃. Quinta cõclusio, ꝙ sola christiana religio verè celebrat omnia sabbata annualia, & cæteras festiuitates ĩ memoriam mysteriorum no. te. Ista conclusio põt probari per iam dicta: nam oĩa festa, &

sabbata

A abb ata annualia ve.te.fuerunt data in signũ & figuram futurorum. sed omnia illa signa fuerunt verificata per Xp̃m in ue.te.ergo iã cessarunt celebrari in memoriam gestorum ve.te. postquàm eorum figura fuit impleta. ergo solùm debet celebrari memoria nouorum beneficiorum per illa verera significatorum. Et sic postquàm iam fuit impleta figura exitus Israel de Aegypto per resurrectionẽ Christi iam non debet celebrari pasca in memoriam exitus Israel de Aegypto: sed in memoriã dñicæ resurrectionis. Itẽ Deus præcepit diẽ pent.celebrari in 50. die post pasca i memoriã dationis legis. Sed quia i l.die post resurrectionem Apostoli acceperunt intelligentiam legis & prophetarum & omnium scripturarũ: & receperunt omnia dona gratiarũ: iõ tunc fuit impleta figura dationis legis.
B quia sicut in mõte Sinai ille populus accepit legẽ: ita in mõte Siõ Apostoli & tota ecclesia acceperunt intelligentiam legis & veritatẽ oium scripturarũ. ergo magis debet celebrari dies pent.in memoriam dationis spiritus sancti quàm in memoriam dationis legis.qa per illã acceperunt illi legem: sed per dationẽ spiritus non tantùm accepimus intelligẽtiam & veritatem legis sed accepimus omnia dona gratiarum. Et ita pariter est dicendũ de sabbatis & festis mensis.7.quia figuræ illorũ fuerunt completæ & verificatæ i isto. 7.mense:& 7.ætate mundi in qua sumus. Et sic i hac ætate celebramus sacrificium Christi figuratum per sacrificiũ Isaac: & celebramus festum ueræ expiationis factæ per Christum: & festum tabernaculorum per consecrationes ecclesiarum. Et ita pariter celebra
C mus festum incarnationis & natiuitatis Xp̃i: & celebramus festa sanctorum no. rest.eõ ꝙ illico absoluti à uinculis corporis huius euolauerunt in æternas mansiones & æterna tabernacula. quæ quidem festa omnia dicũtur uera sabbata: quia instituta sunt ab ecclesia ad requiem nostram & veram sanctificationẽ in memoriam quietis illorum: vt patebit infra. Sexta conclusio quòd sola Christiana religio uerè & ritè celebrat omnia sabbata, & sanctificat ea quò ad modum sanctificãdi. Ad cuius intellectum est aduertendum: ꝙ duo sunt principaliter consideranda in celebratione sabbatorum. Primò requies & cessatio.& per consequens sunt consideranda illa à quibus homo debet cessare, & qescere in talibus diebus festis. Scdõ est cõsiderãdus modus sãctificationis.i. quõ & quibus mo- D dis sunt sabbata sanctificanda à nobis. vnde si sabbatum nihil aliud est nisi sanctificatio & cessatio: ergo sabbatizare nihil aliud est nisi abstinere & declinare à malo, & facere opera bona & sancta erga Deũ & proximũ. Et sic sabbatũ sẽp est obseruãdũ in oi die, & mẽse, & anno & in oi hora. Et sic Xp̃ianis totũ tẽpus gratiæ est sabbatum. Ex quo parer, ꝙ in hoc nomine sabbatũ cõprehẽdũtur oĩa pcepta moralia, & cõprehenditur charitas Dei, & proximi: & per consequens tota lex, & prophetæ. Et ideo lex & ,pphetę p sabbatũ intelligũt totũ tempus gratię in quo cõtinuẽ est à malo cessandũ: & bonũ & sanctum opus faciendum, Deo veram latriam exhibẽdo & proximo subueniendo. Quantùm ad primum, dicit dominus Exod.20.& 31.Deu. 5. Nullum opus seruile facies in eo. sed omne E ne peccatum est opus maximẽ seruile: quia qui facit peccatum seruus est peccati. Ioã.7. ergo maximẽ est cessandum ab omni peccato tali die. Itẽ omnia cærimonialia data sunt in signum seruitutis & pœnæ peccati, & in signum futuræ solutionis faciendæ per Christũ: ut dictũ est in prima quæstione: ergo tali die maximẽ est abstinẽdũ ab oibus operibus legis seruitutis: Et nõ solũ in sabbatis memorialibus, sed ẽt i toto sabbato vniuersali, qđ est totũ tẽpus gratię & legis libertatis est cessandum & abstinendùm ab omni peccaro, & operibus legis sub pœna mortis æternæ: vt dictum est in secundò articulo. Et sic patet à quibus est abstinẽdũ, & cessandum cõiter in toto sabbato uniuersali. sed ultra ista supra dicta in sabbato memoriali.s.in quolibet die festo ab ecclesia in memoriam beneficiorũ F nostræ redemptionis dedicato est cessandũ ab omni opere profano & negotio mũdano: ut homo possit intendere soli sanctificationi & honori diuino: & hoc conuenit soli sabbato memoriali, & dei festo ab ecclesia dedicato. Quantũ autem ad secundũ de sanctificatione sabbati, est aduertendum ꝙ sabbatum sanctificare idem est quod in sabbaro opera sancta facere. Opera autem sancta sunt illa quæ à Deo sunt præcepta & ordinata: & per consequens nihil aliud est nisi declinare ab omni malo & facere bonum: implendo diuina mandata: quæ omnia consistunt in dilectione Dei & proximi: & in operando secundùm iustitiam erga Deum & proximũ. quæ quidẽ iustitia tribuit unicuiq; quod suũ est: scilicet

A scilicet Deo exhibet latriæ seruitutem:& proximo mutuũ auxilium. Et iõ sunt duo videnda. Primò quæ latria est Deo exhibẽda:& qđ auxiliũ proximo tribuendũ. Ad primum aũt est dicendũ:ꝙ latria est quidã cultus seruitutis soli Deo debitus rõnæ summæ maiestatis sapientiæ & bonitatis. Vnde quia ista tria in solo Deo repperiuntur essentialiter: iõ soli Deo cõpetit latria. Vnde rõne summæ maiestatis & omnipotentiæ creauit mũdũ de nihilo: rõne autem summæ sapientiæ omnia suauiter, & sapienter disponit ordinando in suũ finem. sed ratione suæ bonitatis, & largitatis omnibus prouidet & omnia conseruat. Et iõ rõne suæ omnipotẽtiæ ipsi debetur adoratio cũ prostratione & prouidẽtia:& rõne conseruationis & prouidẽtiæ debetur ipsi munus, & oblatio:sed rõne sapiẽtiæ debetur ipsi laus

B & himnus. Et in his tribus cõsistit latria soli Deo debita: quã latriã explicat Dauid ps. 28. in primò versu, dicens. Afferte dño filii Dei: afferte dño gloriam & honorẽ: adorate dñm in atrio sctõ eius. Ista aũt latria seruitus Deo debita. s. adoratio laus, & oblatio est de iure naturæ iõ pertinet quasi ad moralẽ virtutẽ. Et iõ naturaliter oẽs nationes hanc latriam Deo exhibuerũt, nisi ꝙ errabãt circa obiectũ & substantiam: quia non verum Deũ adorabãt:& qñque circa modũ: quia non debitam latriam exhibebant. Et hoc procedebat ex ignorantia: quia gentiles verum Deũ nõ cognoscebãt. Et ideo est necessaria fides præuia ad veram latriã exhibẽdã. nam est necessaria cognitio veri Dei vt cultor sciat quem Deũ debet colere:& est necessaria cognitio beneficiorum receptorum: vt sciat quæ muneræ

C debeat offerre. & quibus laudibus & propter quæ beneficia debeat Deum magnificare, & laudare. quæ omnia non possunt haberi nisi per fidem & doctrinam sacræ scripturæ: quæ docet quomodo est vnus solus Deus creator omnium rerum & recreator & conseruator, & glorificator. & talem Deum. s. creatorem, & redeptorem & glorificatorem catholica fides docet & præcipit adorari & coli per latriam seruitutem. Et ideo catholica fides per 12. aut. 14. articulos explicat essentiam, & omnipotentiam & bonitatem Dei: vt cultor sciat quomodo & quam latriã debebat Deo exhibere. Et sic oportet, quòd cultor credat [illegible] trinum in personis: & vnum in substantia [illegible]: qui ex nihilo ex tempore [illegible] quod persona filii accepit

D nostram humanitatem: & factus est homo in qua humanitate dedit legem euangelicam & fuit passius:& sepultus: & resurrexit &c. Et sic Christiana religio tali fide præsupposita ex præceptis euangelicis adorat Deum trinum, & vnum & creatorem: & offert verum sacrificium eucharistiæ in memoriam passionis:& hoc ratione beneficii redemptionis: in quo sacrificio offertur Christus verus Deus & homo cum omnibus suis meritis pro toto populo. Et in septem horis cãnonicis laudat Deum de summa sapientia: & agit gratias pro vniuersis beneficiis receptis petẽdo semper futuram gloriam: & fœlicitatem nobis promissam. Et sic patet quomodo Christiana religio exhibet Deo vero veram, & debitam latriam. Ex supradictis ergo sequitur: quod Iudæi & Sarraceni non exhibent Deo

E veram imo falsam la triam: eò quòd non habent veram fidem. Nam in primis non adorant nec credunt verum Deum Nam negant Deum esse trinum & vnum:& negant omnes articulos humanæ redemptionis: quia negãt incarnationem filii & passionem & cætera. Et sic intendunt adorare & colere vnum Deum, qui non est trinus in personis nec incarnatus & cætera. Sed talis Deus nusquàm est. igitur nullum Deum: imo falsum, Deum colunt & adorant: quia ille, qui est Deus creator cœli & terræ, est trinus in personis, & vnus, & simplicissimus in substantia. Et sic per consequens non exhibent ipsi debitam latriam: nec offerunt sacrificium Deo acceptabile sicut dictum est psalmo quadragesimonono & psalmo quinquagesimo. Et per consequens non reddunt debitas gratias pro

F beneficio redemptionis: ne debitas laudes tanquàm vero Deo redemptori & glorificatori. Et sic non exhibens veram & debitam latriã. Sed ad hoc respondẽt Iudæi moderni: ꝙ patres veteris testamenti exhibuerũt Deo verã latriã secundũ ꝙ Deus præcepit in lege. Et tñ nõ credebãt trinitatẽ in Deo: nec offerebant tale sacrificiũ sicut nos offerimus: nec credebant ea quæ nos credimus: nec exhibebant talẽ latriam. vt patet per totum discursum legis. & sic dicũt ꝙ ipsi nõ errãt: postquã sequuntur fidem, & ritum illorum in latria exhibenda. Sed isti non euadunt rationẽ nec futuram iram Dei: imo mẽtiuntur. Nam probatũ est in præcedẽti quæstione qualiter patres uet. test. habuerunt verã fidẽ de Christo futuro: & sub tali fide, & in signum prætii futuri

A turi per Christum in cruce offerendi, & soluẽdi: offerebant sacrificia, & exercebãt cætera legalia. Et sic tunc illi offerebãt ĩ signum, & figuram, quod Christus obtulit realiter ĩ cruce: & illud idem sacrificium quod nos realiter nunc offerrimus in memoriã passionis. Et sic habebant eadem fidem, quam nos habemus de Christo redẽptore & glorificatore: licèt non eodem modo nec ita distinctè. Et ideo nobiscum acceperũt repromissiones & prẽmiũ fidei & latriæ. ad Heb. 11. Et sic habuerũt fidem de articulo trinitátis, licèt nõ ita distinctè: quia in lege & ꝓphetis explicatur trinitas personarum: vt probatum est in plerisq; locis: maximè ps. 32. & 34. Et sic est dicendũ: ꝙ patres ue. te. exibebant Deo uerã latriam in signo & figura non in re: quia oĩa illa sacrificia figurabant hoc sacrificiũ nostrum. ideo quando illæ figuræ fuerunt com-

B pletæ, & verificatæ per Christum ĩ cruce: cessarunt omnia illa sacrificia. ut fuit probatum Dan. 9. cum dixit ꝙ post. 62. hebdomadas occidetur Christus: & tunc cessabit oĩs hostia, & sacrificium &c. Et sic post passionem Christi omnia illa sacrificia & omnia legalia sũt falsa: quia tantùm erant signa de futuro: vt pauloante dictum est. Et ideo sunt hũc Deo abominabilia: eò ꝙ negant Christum uenisse & faciunt mendacẽ Deum & ꝓphetas: quotiens per Iudæos obseruantur. Et ideo mentiuntur Iudæi moderni dicentes se habere eandem fidem, & exhibere eandem latriam cum patribus uet. test. imo isti totaliter negant Christum, & nostram redemptionem, quem illi summopere credebant, & expectabant. quia Moyses & Aaron & Samuelẽ tũ

C omnibus sacerdotibus iam tunc inuocabãt nomen Dei: quod est uerbum incarnatum Christus Iesus vt dictum est psal. 8. & 98. Et sic patet ꝙ Iudęi falsum Deum adorant, & credunt: & falsam ipsi exhibẽt latriam. & sic est dicendũ de Sarracenis & cęteris infidelibus. Ex quibus oĩbus sequitur: ꝙ sola Christiana religio uera Deo ueram exhibet latriã & per consequens uero & debito modo sanctificat omnia sabbata respectu Dei. Sed nũc restat uidendum quomodo Christiana religio verè sanctificat sabbatum sancta opera facienda erga proximum.

Ad cuius intellectum est aduertẽdum, quòd opera humana licita sunt in duplici genere. Nam quædam dicuntur temporalia & profana: sicut sunt opera seruilia & mecanica, & cętera de victu & pane lucrando. & ista dicuntur utilia nobis. Alia dicuntur opera sancta

D in auxilium & necessitatem proximi. & ista dicuntur opera misericordiæ & opera sancta. In omni ergo die festo, & in omni sabbato memoriali euãgelico ꝑcipit abstinere christiana religio ab omni opere seruili, & profano mecanico. sed nõ præcipit cessare ab operibus misericordiæ: imo præcipit ĩ die festo operibus misericordiæ intendere & insudare: eò quòd talia opera non sunt ꝓfana: nec seruilia: sed sancta, ad auxilium & subuentionem proximi ordinata: quia tali die tenetur homo sãcta opera facere: quia hoc ẽ sabbatum sanctificare. Et sic patet qđ falso, & iniquo modo Iudæi incusabant Christum sanantem infirmos in sabbato: quia sanando infirmos opera misericordiæ adimplebat, & sancta opera faciebat: & per consequens sab-

E batum magis sanctificabat: quia ad hoc fuit sabbatum institutum. s. ad cessandum ab omni opere seruili & profano: & maximè à peccato: & ad sanctificandum ipsum sabbatum: s. ad faciendum sola opera sancta in eo, erga Deum ueram latriã exhibendo: & erga proximum auxilium in necessitatibus tribuẽdo. Et dicit saluator. Pater meus vsque modo, id est semper, & etiam in sabbato operatur, omnibus creaturis misericorditer subueniẽdo: & ita ego operor pauperes & miseros, & infirmos misericorditer sanando. Et Ioan. septimo dicit, quòd circuncisionem facit homo in sabbato, & non soluit sabbatum. per quod ostendit quòd maximè in die festo sũt ecclesiastica sacramenta exercenda: & per consequens latria exhibenda. Et hoc seruat

F Christiana religio: quia in diebus festiuis cum maiori apparatu & solennitate exercet diuina officia, & facit eleemosynas, & cętera opera sancta. Ex quibus patet, ꝙ sola Christiana religio uerè & debito modo sanctificat & celebrat sabbatum. Ex supradictis, per tres articulos in tota ista quæstione, patet qualiter sabbatum legale cum cæteris festiuitatibus iam cessauit: & quomodo Iudęi falso & indebito modo obseruãt sabbatum: & quomodo sola Christiana religio celebrat uerum sabbatum cum cæteris festiuitatibus: & debito & integro, & perfecto modo sanctificat illud.

Nunc autem restat respondere ad argumenta Iudæorum in principio quæstionis adducta. Ad primum igitur est dicendum sicut

A cut dictum est in prima quæstione, quòd sabbatum & cætera legalia data fuerunt sub fœdere æterno, quantùm ad illam ætatem, in quantùm fuerunt data in signum. Et sic fuerunt æterna secundùm quid: quia per totam illam ætatem legis durauerunt. Sed quantùm ad suum significatum immediatum fuerunt magis æterna: quia significatum sabbati, & cæterorum legalium adhuc seruabatur in lege gratiæ. Item quia sabbatum nostrum adhuc significat sabbatū gloriæ. quod Apostolus ad Hebræos quarto, appellat sabbatismum: ideo vt sic sabbatum est æternum simpliciter. & ideo Deus præcepit sabbatum sub fœdere sempiterno. Quod quidem præceptum obseruatum fuit in testamento ueteri quantùm ad signum: nunc autem obseruatur quantùm ad suum immediatum significatū. In prima autem obseruatur quò ad suum vltimatum significatum. Et sic sabbatum tripliciter dicitur æternum: scilicet quò ad signū in illa ætate: & quò ad significatum immediatum in ista: & quò ad ultimatum in futuro sæculo: & sub tali intentione Deus præcepit sub fœdere æterno sabbatum obseruari. vnde licet sabbatum cessauerit quantùm ad signum: tamen non cessat quantùm ad significatum & ueritatem: imo semper manet in sua æternitate hic per gratiam, & in futuro per gloriam. unde sicut patres & fideles ueter. testamenti celebrabant sabbata in signū fidei futuræ quietis: ita nos obseruamus hic ea per gratiam & ueritatem, & in patria aūt obseruabimus ea per gloriam. Vnde hō mysticus obseruabat sabbatum in septima die quantùm ad signum: nunc seruat ipsum septima ætate quantùm ad ueritatem p gratiam: post hanc uitam seruabit ipsum ī æternitate per gloriam: quia ut sic præcepit Deus sabbatum sub fœdere sempiterno, s. ut homo mysticus obseruaret ipsum per totam illam ætatem in signum: in ista quò ad ueritatem per gratiam: & in futura per gloriā. & sic manet sabbatum æternum. Ad aliud, iam dictū est qualiter præceptum de sabbato celebrando partim est morale, & partim ceremoniale & partim iudiciale. sed magis est ceremoniale quā morale. Et iō inquātū ceremoniale de necessitate cessauit celebrari in die septimo postquam sua figura fuit impleta: sed inquantùm morale remanet celebrādum in prima die septimanæ in memoriam dominicæ resurrectionis: ut dictum est. Et etiam sanctificatur tota ista septima ætas significata per sabbatum legis eo modo quo dictū est. Et sic celebramus sabbatum uniuersale per totam septimā ætatem per gratiam: & celebramus sabbatum morale in prima die septimanæ eo modo quo dictum est. & sic sabbatum morale semper celebratur: nec cessat celebrari: & sic est æternum. Ad tertium dicitur: quòd Deus præcepit sabbatum obseruari in multiplex signum: scilicet primò in signum fidei præteritæ creationis: & iō præcepit ipsum sub comminatione mortis, & cum frequenti repetitione ne ille populus obliuisceretur, & perderet fidem vnius Dei creatoris omnium: ut per talem fidem distingueretur à cæteris nationibus gentium, quæ non habebant fidem unius Dei: nec credebāt creationem. ideo ut plurimum ubicūq; pcepit sabbatum ait, Mementote ut diē sabbati sanctifices. quasi dicat: ne fides vni' Dei decidat à memoria tua. Vnde Exo. 31. dicit. Videte vt sabbatum meum custodiatis: quia signum est inter me & uos in generationib' uestris: ut sciatis quia ego dominus qui sanctifico vos & c. q. d. vt recordemini quia ego sum dominus & creator omnium: qui sanctifico uos nunc per fidem: & in septima ætate per gratiam: ut per tale signum fidei distinguamini à cæteris generationibus infideliū idololatrarū. Ideo Leuit. xix. dicit. Sabbata mea custodite: ego dominus Deus uester: nolite conuerti ad idola. q. d. hoc præceptū sabbati do uobis ut recordemini, quòd ego sum dominus Deus qui creaui omnia: vt retinentes talem fidem non conuertamini ad idola sicut cæteræ nationes: quæ talem fidē unius Dei creatoris non habent. Ex quibus patet: q ad firmandam talem fidē unius Dei creatoris: & ut per talem fidem distingueretur ille populus à populo gentili, qui talem fidem nō habebat: imo colebat multos Deos: Deus sub tam frequenti repetitione, & sub pœna mortis præcepit sabbatum celebrari ī septima die in memoriam creationis. Sed totus populus gentilis iam uenit ad fidem unius Dei creatoris & redemptoris & creatoris. ergo frustra celebratur sabbatum septima die: maximè quia sabbatum, & figura eius iam est uerificata per nostram recreationem factam per Christum, quam illud sabbatum significabat. ideo relicta figura celebrandum est sabbatum in die dominica in memoriam dominicæ resurrectionis actæ in illa die. Itē sabba-

A sabbatum nō solùm est præceptum celebrari in septima die in memoriā creationis hominis: sed ét in memoriā exitus Israel de ægypto Deut. 5. Et ét pōt probari Exo. 16. q̄a ante legem datam iam præceperat Deus in septima die ab operibus cessari, & sabbatum obseruari. vnde dixit Moyses. Sex dieb. colligite manna: in die autem septimo sabbatū est domino. & infra. Videte q̄ dominus dederit vobis sabbatum: & maneat vnusquisque apud semetipsum: & nullus egrediatur de loco suo die septimo. & sabbatizabit populus die septimo &c. Vnde nota ibidem: q̄ p sex dies pluebat manna & in sabbato cessabat, ne homines colligerent ipsum. per quod denotabat Deus, q̄ sex diebus debemus laborare pro victu. sed per totū diem festū debemus intendere rebus spiritualibus, & cultui

B diuino tantùm. Ex supradictis verbis patet: q̄ sabbatum iam fuit obseruatum in illo populo ante legem datam. Et ideo asserunt multi: q̄ per illas septem hebdomadas ab exitu ægypti vsq; ad dationē legis, præcepit Moyses obseruari sabbatum in septima die: eò q̄ tali die exiit Israel de Aegypto. quod confirmat Deut. 5. vbi dicitur Memento, q̄ seruieris in Aegypto: sed inde eduxit te dominus in manu potenti & brachio extento: idcirco præcepit tibi dominus vt obserues diem sabbati &c. Et ideo sub tali etiam memoria Caraim obseruant sabbatum à nocte vsque ad noctem inclusiuè ut dictum est. Sed quia illa liberatio fuit figura futuræ liberationis sanctorum patrum de inferno, quę facta & completa fuit per Christum in nocte resurrectionis: ideo sabbatum non est amplius obser-

C uandum in septima die. vt dictum est. Et sic est dicendum de cæteris festis legalibus quæ omnia fuerunt præcepta & data in signū, & figuram. Ad quartum autem, & vltimum est dicendum: q̄ nos celebrando totum tempus gratiæ, & die dn̄icam, nihil addimus nec auferimus, imo celebramus verum sabbatū significatum per sabbatum legale. Nam veritas & significatum sunt de esse veri signi: q̄a signum est accidens respectu significati: & significatum est substantia & esse & veritas signi. Et ideo si adueniente veritate rimouetur signū & figura: & retinetur ipsa veritas, nullum essentiale aufertur nec additur: sed perficitur & verificatur signum & figura. iō est dicēdum q̄ iudæi moderni sunt latrones & falsificatores legis: quia auferunt à lege veritatem essentialē: quod est principale in

D lege, & in oī signo, & retinent falsum signū. Nam omne signum de futuro manet falsum post veritatem eius, & significatū perfectum & completum. Nam signum futuræ nauis manet falsum nisi auferatur post aduentum nauis ad littora. & clamor calendarum maneret falsus: nisi taceret in aduentu nundinarum in principio mensis: sicut dictum est supra. Ita ergo pariter est dicendum de sabbato & de cæteris legalibus. Nam postquàm venit veritas, & significatū, quod erat essentiales in lege: debet cessare signum quod ex parte accidentale fuit. quia illud signum nō fuit datum gratia sui. sed gratia veri sabbati futuri in lege gratiæ, in quo sumus, & quod celebramus, & sanctificamus per veram latriam. Et sic patet, quòd nos non auferimus aliquid à lege, sed implemus legem, & veri-

E ficamus eam in proprio significato. ipsi autem falsificant legem tenendo, & recipiendo falsum signum: quia nunquàm tale significatum veniet in futurum sicut illa signa legalia significabant: quia quod significabant iā venit, & impletum est. ergo talia signa non debent suspici nec prospici de futuro, sed respici, & despici de præterito: aliter falsificarent legem & prophetas: & Deū qui locutus est in lege, & prophetis. Et sic manent Iudęi inanes, & ceci aspicientes talia signa de futuro: ideo sicut Aspiciunt falsum signum: ita nunquàm veniet eis redēptio, & cætera bona in lege promissa, sed eueniunt eis continuè omnes maledictiones scriptæ Deutero. 27. & 31. quia venit ille propheta Iesus Xp̄s Deus, & homo similis patri in diuinitate, &

F similis Moysi in humanitate, & officio, & declarauit eis totā legem & prophetas ex parte Dei patris. sed quia ipsum audire noluerunt: ideo fuit vltor, in eis inducendo omnes illas maledictiones: quia ad illum solum prophetam pertinebat declarare significatū & veritatem legis datæ ipsi Moysi vt patet Deu. 18. quia lex per Moysen data: gratia autem & ueritas per Christum facta est. Io. 1. Et sic patet, q̄ nos nō uiolamus: sed p̄ficimus & verificamus sabbatum. Item Iudæi nō solùm auferunt à lege verum significatum, sed etiam addunt falsos ritus, & traditiones farisaicas, & Thalmudicas, quæ nusquàm reperiūtur in lege & p̄fetis: vt patebit in sequēti q̄one. Ex oībus supradictis patet, q̄ lex euangelica nō addit nec aufert aliq̄d à lege Moysi:

sis: sed elucidat eam, & patefacit veritatē quę sub ipsa latebat. Vnde sicut in nocte res latent sub tenebris, & non videntur: ita veritates, & mysteria euangelica latebant sub tenebris cærimoniarum ante aduētum Christi: sed sicut sol oriens supra nostrum horizontem nihil aufert nec addit rebus: sed elucidando diafanum patefacit omnia quæ latebant sub tenebris nil auferendo nec addendo: ita pariter Christus oriens in mundo, & mittens radices legis euangelicæ super legē Moysi: nihil auferendo nec addendo, elucidauit eam, & patefecit veritates, & mysteria euangelica, quæ sub tenebris legis, & prophetarum latebant. Et sic etiam doctores catholici declarando scripturas nec auferunt nec addunt eis: sed elucidant eas. de quibus clamat Ecclesi. 24. Qui elucidant me vitam æternam habebunt. Et ideo dicit saluator Io. 9. Ego sum lux mundi: vt qui non vident videant &c.

QVAESTIO III.

SEd quia probatum est qualiter omnia legalia data fuerunt, & gesta in signum, & figuram futurorum, & quomodo fuerunt verificata per Christum, & ideo cessarunt, & finierunt cursum in eo: & quomodo per sabbatum legis figurabatur sabbatū gratiæ: quod modo celebramus: ideo quæritur. 3. vtrùm bona in lege promissa sint literaliter intelligenda: hoc est si illa terra Canaam fuit præmium præcisum promissum obseruatoribus legis Moysi: Et arguūt Iudæi moderni, ꝙ sic, & ad hoc adducunt totum discursū C legis, & prophetarū, & specialiter allegāt totum octauum ca. Deuter. vbi dicitur: Dominus Deus tuus erudiuit, te vt custodias mandata domini Dei tui, & ambules in viis eius & timeas eum: dominus. n. Deus tuus introducet te in terram bonam: terram riuorum aquarum, & fontium: in cuius campis erumpunt fluuiorum abyssi: terram frumenti hordei, & vinearum: in qua ficus, & malagranata, & oliueta nascuntur, & terrā olei, & mellis: vbi absque penuria comedes panem tuū, & rerum omnium abundātia perfrueris &c. Ex dictis in toto illo capitulo dicunt Iudæi, quòd Deus dedit eis illam terram fluentem lacte, & melle cum omnibus fructibus, & mineralibus quæ nascuntur in ea: in præmium obseruantię legis. Et sic dicunt, ꝙ nemo eorum potest esse felix nisi reducatur in illam D terram, & sic totum desiderium, & spes eorū est redire in illam terram. Secundò hoc idē probat per desiderium omniū patriarcharū & prophetarū: quia omnes desiderarūt mori & viuere in illa terra: imo Iacob præcepit filiis suis: vt ducerent corpus suum post mortem ex Aegypto in terram Canaan cum patribus suis sepeliendum. Et hoc idem præcepit Ioseph. Et sic etiā asserunt Iudæi ꝙ omnes 12. filii Iacob fuerunt deducti ex Aegypto ad sepeliendum in terram Canaan: eò quòd fuerat promissa ipsi Abrahę, & semini eius in præmium obseruantiæ circuncisionis. Gene. 17. Tertiò hoc idem probant per oracula prophetarū: quia omnes commendant illam terram Iuda, & ciuitatem Hierusalem, & montem Sion, & illud templum: vt patet per omnes prophetas. Quartò hoc idē E probant ex eò ꝙ omnes prophetæ ꝓdixerūt qualiter rex Messias erat ædificaturus nouā Hierusalem, & erat venturus: vt eos reduceret, & congregaret in Hierusalem. Et sic propter nihil aliud expectant falsum Messiam: nisi vt reducat eos in Hierusalem nouam, & terram Canaan, & fruantur illa terra cum suis fructibus & bonis temporalibus, & magnificet eos super terram, & ista est tota spes eorum. In oppositum est Dauid psal. 26. Credo videre bona domini in terra viuentium. Item saluator Matt. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Item Luc. 10. cum iurisperitus ille peteret: quid agendo vitam æternam possidebo? & enumeraret ipsi mandata decalogi: dixit saluator: hoc fac, & viues. Ex quo patet: quòd Deus non dedit illam terram illi populo in prætium, & præmium propter obseruantiam legis: quia vltra possessionem illius terræ expectabant re- F gnum cœlorum in præmium vltimatum: vt patet ad Heb. 11. Et ideo pro decisione, & intellectu huius quæstionis, duo sunt uidenda principaliter. Primò: si terra promissa Abrahæ, & patriarchis, & ꝓphetis in possessionem æternam sit præcisè intelligenda illa terra Canaam. Secūdò an semen Abrahę, & Israel cui promissa est illa terra: sint filii secundùm carnem. Quantùm ad primum & præaduertendum secundùm August. super illud apostoli ad Roma. 7. Lex spiritualis est: ego autem carnalis sum. quòd lex diuina differt ab humana. Nam lex diuina est spiritualis, & de rebus spiritualibus. Lex autem

A tem humana est temporalis, & de temporalibus. Et ideo tripliciter differt lex diuina ab humana.s.fine,& officio,& præmio. Differt enim primò lex diuina ab humana ipso fine principaliter intento ab ipso legislatore.Nam finis legislatoris. & conditoris legũ humanarum est facere ciues ciuiliter bonos ad vtilitatem,& seruationem ciuitatis, & regni,& totius reipublicæ. Et ideo officium ciuium est uiuere iustè circa alterum secundùm leges, & bene consulere reipublicæ, & eam defendere. Et ideo præmium bonorum ciuium est gaudere bonis,& vtilitatibus reipublicæ distributis secundùm iustitiam distributiuam.vti patet.5.Ethi.Sed finis,& intentio latoris legis diuinæ semper fuit, & est efficere omnes homines spiritualiter bonos,& diuinos ad cognoscendum, & amandum, & colendum Deum. Et ideo officium

B diuinæ legis fuit in priori testamento colere Deum secundùm ritum,& modum traditum ipsi Moysi sub protestatione fidei Christi futuri. Ad quod officium pertinebat recipere Christum in suo aduentu. Nam post quàm omnia illa cæremonialia fiebant sub protestatione Christi futuri: omnes obligabantur recipere Christum in suo aduentu, & audire,& recipere, & obseruare doctrinã eius:prout Deus perceperat Deuter. 18. dicens. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore eius: loqueturque ad eos omnia quæ dixero illi. Et qui verba, quæ loquetur, non audierit,ultor existã &c. Ex quibus patet: quòd sub eadem comminatione omnes Israelitæ erant obligati audire, & recipere

C Christum in suo aduentu,& recipere,& seruare doctrinam eius euãgelicã: sub qua erãt obligati ad seruanda cæremonialia vsque ad aduetum Christi:eò ꝙ erat promissus ad declarandam legem, & patefaciendam veritatem eius:Doctrina autẽ euangelica nil aliud est nisi veritas legis,& prophetarum.Et ideo sicut officium legis Moysi fuit seruare cæremonialia in illo tempore: & recipere Christum,& legem eius: ita officium legis euangelicæ est obseruare doctrinam euangelicã: quæ nil aliud est: nisi executio veritatis legis & prophetarũ.Ex quo patet:ꝙ finis legis diuinæ est homines efficere spiritualiter bonos,& diuinos, & abstrahere eos à carnalib. & mundanis:vt appetant cęlestia. Officium autẽ legis diuinæ est colere, & diligere Deũ in se,& propter se, & diligere proximũ propter Deum,exhibendo ipsi auxilium, & obsequium in necessitate. Præmium vero eius

D est vita,& fruitio æterna.Et ratio est.Nam sicut præmium legis ciuilis & humanæ est pręmium temporale: ita oportet ut pręmiũ legis diuinæ sit æternum. Item sicut homo est immortalis secundùm animam: ita oportet vt quò ad animam habeat aliud præmium immortale,& æternum. Item sicut homo fidelis per obseruantiam legis efficitur diuinus ducendo vitam angelicam: ita oportet vt præmii eius sit diuinũ, & angelicum inter Angelos supra omne humanũ, & temporale præmium: quia aliter non differret lex diuina ab humana: quia sicut lex ad legem: ita officium legis ad officium, & finis ad finem, & præmium ad præmium. Et sic patet ꝙ lex diuina cum eius fine,& præmio,nõ est tẽporalis nec carnalis, sed spiritualis, & diuina.

E Cum ergo supradicta triplici differentia differat lex diuina à legibus humanis.s. fine officio,& præmio, & finalis intentio Dei fuerit eligere sibi unum populum ad suum cultum deputatum,ut Deum cognosceret,&cognoscendo seruiret, & coleret, & amaret in hac vita,& in altera amando frueretur:ideo voluit incipere à minus perfecto tendendo ad magis perfectum in illa lege: secundũ exigentiam & qualitatem, & mores illius populi. Vnde quia ille populus Israel conuersatus fuerat inter Aegyptios circiter ducentos annos:ideo totaliter fuerat factus carnalis, & terrenus secũdùm mores Aegyptiorũ: Ideo Deus volens ipsum retrahere ab illa carnalitate,& terrena,& pagana consuetudine, &

F facere ipsum spiritualem, dedit ipsi in lege primò decem præcepta moralia: vt disceret Deum cognoscere, & diligere,& eum proximo iustè cõuiuere.Et vt formidine pœnæ refrenaretur ab omni furto,& à rixa, & malis moribus Aegyptiorum:in quibus erant nutriti. dedit eis pręcepta iudicialia. Nam vt ait Aristo.10.Ethicorum necessaria est positio legum,vt formidine pęnæ retrahantur à malo,& assuefiant homines ad mores capessendos. Tertiò autem dedit Deus illi populo multitudinem præceptorum cæremonialium. Et hoc propter tria.Primò ut frequentando illa cæremonialia cognosceret vnum solum Deum creatorem omnium,& specialem benefactorem, & diligere eum propter impensa,& collocata sibi beneficia. Secũdò:

A vt ille populus occupatus circa frequentiam & multitudinem illorum cęremonialiũ non declinaret ad idola per consuetudines Aegyptiorum: & aliarum gentium circundantiũ. Tertiò: vt in illis signis cęremonialibus praeuideret ille populus futura mysteria de Christo, & ecclesia: & vniuersalem redemptionem faciendam per Christum venturum, & nasciturum ex illo populo: prout Deu' reuelabat specialiter & successiuè quibusdam patriarchis, & prophetis de illo populo. Et iõ dedit illa cęremonialia in signum fœderis, & pacti seruanda vsque ad Christum: in quo erant verificanda. Ideo sicut obligabantur seruare illa cęremonialia vsque ad Christũ: ita obligabantur recipere Christum in suo aduentu, & suam doctrinã euangelicã: & cessare ab oĩbus cęremonialibus: quia Christus B erat ille propheta qui ex parte Dei omnia illa debebat declarare. vt patet Deuterono. xviii. vt dictum est supra. Et ideo Christus, tanquã ad hoc missus à patre, declarauit nobis in re, & luce omnia, quæ in illis erant figurata, & latebant sub vmbra. Et sic cognitio nostra processit ab imperfecto ad magis perfectum: secundùm exigentiam humanæ naturæ fragilis, & corruptæ, per quam doctrinam euangelicã Christus nos fecit multò magis spirituales, & diuinos & aptos ad supernam fruitionem, & capessendam vltimam fœlicitatem, & perfectionem. hoc autẽ non percipientes miseri, & cęci Iudæi nõ ponunt differentiam inter legem diuinam, & humanam. Et sic non expectant nisi præmiũ temporale pro legis obseruantia. sicut sunt totaliter carnales, & terreni. Et ideo nolunt C recipere Christum qui suadebat contemnere temporalia, & appetere cęlestia. Sed vnde proueniat hoc Iudæis modernis dicetur inferiùs. His habitis ponitur. Prima conclusio. ꝙ duplex merces & hæreditas fuit promissa Abrahæ, Isaac, & Iacob. s. cęlestis, & terrena, & per consequens præter terram Canaan fuit eis promissa hæreditas in cœlo. hæc probatur Ge. 15. vbi dicitur ꝙ Deus apparuit in visione ipsi Abraham, dicens. Noli timere: quia protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Suspice cœlum, & numera stellas si potes: sic erit semen tuum. Tunc credidit Abraham, & reputatum est ei ad iustitiam &c. Ex supradictis verbis patet quòd talis promissio non erat tẽporalis quia non fuisset magna nimis. Nam omne temporale est breue, & caducum. Secundò sequitur D quòd talis merces promittebatur in cœlo: quia non dixit, respice terram sed suspice cęlum. Tertiò sequitur ꝙ talis promissio non erat danda filiis carnalibus & terrenis: sed spiritualibus, & cœlestibus fide, & uirtute splendẽtibus: per hoc quod ait, numera stellas. quia sic erit semen tuum. s. purum splendens fide, & spe de cœlestibus. Quartò sequitur: ꝙ talis merces cœlestis non poterat acquiri nisi per fidem Christi futuri de semine Abrahæ secũdùm carnem: per hoc quod ait. Credidit Abraham, & reputatũ est ei ad iustitiam: quia Abraham nõ fuisset iustificatus ad merendum tantum præmium, & tantam mercedem solùm credẽdo sibi Isaac filium futurũ, sed quia credidit per Isaac Christum nasciturum, qui filios fideles, & spirituales ipsius Abraham debebat ĩ cœlo collo E care. Ex quibus patet. ꝙ præter terram Canaan promissa fuit Abrahæ & semini eius hæreditas cęlestis. De qua promissione cantat Ecclesia ĩ missa defunctorum. Fac eas domine de morte transire ad vitam, quã olim Abrahæ promisisti, & semini eius. In fine autem illius capituli ꝓmisit Deus Abrahæ terram Canaan, dicens. Tibi dabo terram hanc à flumine Aegipti vsque ad fluuium magnũ Euphratẽ. Et sic patet duplex promissio, scilicet terrena & cœlestis. hoc idem patet infra cap. 17. & ca. 22. quãdo dixit Deus Abrahæ. Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli: & sicut arenam quæ est in littore maris &c. per stellas enim cœli intellexit filios spirituales in cœlo collocãdos, & per arenã quæ est in littore maris intellexit filios terrenos & carnales &c. Item utraq; promissio. s. cœlestis & terrena facta fuit ipsi Iacob Gen. 28. F quando vidit scalam in somnis stantem super terram, & cacumen illius tangens cœlũ: Angelos quoque ascendentes, & descendentes, & dominum innixum scalæ dicentem. Ego sum Deus &c. Vbi præuidit in spiritu qualiter Deus descensurus erat in terram, & assumpturus humanam carnem ex virgine de genere Iacob. Vnde per hoc ꝙ illa scala tangebat cęlum ex parte superiori, & terram inferius, præuidit qualiter Christus sibi promissus erat futurus Deus, & homo de carne sua. Et per Angelos ascendentes, & descendentes præuidit qualiter filii sui spirituales erant per Christum in cœlum ascensuri &c. Item per hoc quòd dormiuit supra illum

A illum lapidem, & erexit ipsum in titulũ præuidit in spiritu qualiter Christus in eodem loco erat pro filiis suis & pro toto genere humano crucifigendus, & moriturus, & resurrecturus, & in cœlum ascensurus, cum suis fidelibus. imo Iacob præuidit per illam scalam Christum in cœlum ascensurum cum omnibus filiis suis fidelibus, & spiritualibus. Ex quibus patet ꝙ præter illam terram Canaeu ꝓmissa fuit hæreditas cœlestis Abrahæ Isaac & Iacob, & semini spirituali eorum: de qua canit Ecclesia. Fac eas transire de morte ad vitam: quam olim Abrahæ promisisti, & semini eius &c. Secunda conclusio. ꝙ omnes patriarchę, & prophetæ præter illam terrã Canaan, & præter illam Hierusalem terrenam desiderabant, & expectabant hæreditaté in cœlo, & aliam Hierusalem cœlestem. hæc pri

B mò probatur de Abrahã. Nam sicut fuit ipsi promissa hæreditas cœlestis in supradictis promissionibus: ita desiderauit illam: ideo dixit Saluator Iudęis Ioan. 8. Abraham pater vester exultauit. i. desiderauit uidere dié meum: vidit & gauisus est &c. Item hoc desiderauit Isaac quando benedixit Iacob filio suo. Gen. 25. Vnde sentiens odorem vestimentorum dixit. Odor filij mei sicut odor agri pleni quem benedixit dominus: det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ. Esto dominus filij fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ, & adorét te tribus &c. Vnde manifestum est. ꝙ ista non fuerunt impleta in Iacob, sed in solo Christo ex Iacob nasciturо: ideo Isaac benedixit Christum in Iacob prout præuidit ipsum ex eo nasciturum. vnde per hoc ꝙ Isaac

C osculatus est Iacob ostendit desiderium qđ habuit de Christo uenturo, & præuidit qualiter Deus debebat osculari naturam humanam per incarnationem. Et per odorem, & fragrantiam vestimentorum præuidit fragrantiam uirtutum, & donorum hamanitatis Xp̃i. Et pręuidit qualiter oẽs tribus terræ debebant Christũ adorare, & qualiter Christus debebat dare filiis spiritualibus ipsius Iacob de rore cœli gloriam in futuro, & de pinguedine sacramentorum gratiam in præsenti. Et sic Isaac iam desiderauit illum rorem cœli per Christum largiendum. Item hoc idem desiderauit Iacob Gene. xxxii. quãdo luctatus est cum Angelo in persona Dei: quia non uoluit ipsum dimittere vsquequo benedixit ipsum. Ideo quando euigilauit à somno dixit. vidi dñm facie ad faciẽ: & salua facta est anima mea &c. Item hãc cœlesté hæreditatem desiderauit Moyses Exod. 33. cum dixit. Domine ostende mihi faciem, & gloriam tuam &c. Vnde super illud Gen. 28. quando Iacob vidit scalam: dicit quædã glossa hebraica inueresсit Rabba. quòd Moyses antequam moreretur ductus fuit in cœlum: & uidit ibi Messiam ædificantem Hierusalẽ in cœlo ex margaritis & lapidibus præciosis. Et dixit Messias ipsi Moysi: quod pater suus Iacob vtranque Hierusalem. s. terrenam, & cœlestem præuidit ædificandam ex hoc ꝙ illa scala ex una parte tangebat cœlum: & ex altera terram. Et quòd quasi nihil erat illa Hierusalé, quæ erat ędificanda in terra respectu illius cœlestis: quia ista erat temporaliter: & illa in æternũ duratura ꝓ filiis Israel.

E Quod audiens Moyses dixit. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi & cætera. Ex quibus uerbis sequitur primò: quòd præter istam Hierusalem terrenam, & temporalem erat danda alia cœlestis & æterna. Secundò sequitur, quòd Christus Messias in lege promissus est Deus: quia iam erat ante Moysen in cœlo. Tertiò sequitur, quòd Messias in lege promissus non erat ædificaturus Hierusalem terrenam: sed cœlestem, & spiritualem pro filiis Israel. Quartò sequitur: quod filii Israel qui erant illam cœlestem Hierusalem possessuri, non erant futuri carnales, sed spirituales, & secundum fidem. Item hanc hæreditatem cœlesté desiderabat, & expectabat Iob decimonono quando dixit. Credo, quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea uidebo Deum saluatorem meum &c. Item hanc cœ

F lestem hæreditatem desiderabat Dauid psalmo. 16. cum dixit. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Item psalmo. 79. Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Item Dauid rex, & dominus erat illius Hierusalem terrenæ & totius terræ promissionis, & regna finitima ipsi erant tributaria. & tamen illam terram uiuentium & Hierusalem cœlestem desiderabat, quãdo dixit psa. 83. Beati qui habitant in domo tua dñe, in secula seculorum laudabunt te. Item Dauid ab illa terrena Hierusalem cupiebat exire & in cœlesti collocari cũ dicebat psalmo centesimonono. Heu mihi: qa incolatus meus prolõgatus est. Item psalm. 118. Errraui sicut ouis q̃ periit, q̃re seruũ tuũ dñe &c.

A Item psal. 141. Portio mea domine in terra uiuentium. Item Salomon rex, & dominus fuit illius terrenæ Hierusalem & totius terræ Canaan cum finitimis tributariis, & ditissimus, & fœlicissimus super omnes reges terræ, & tamen pro nihilo reputabat totam illam Hierusalem & terram Israel, & omnia regna terrena respectu illius cęlestis Hierusalem, & fęlicitatis æternæ, cùm dicit Ecclesiastes per totum librum. vanitas uanitatum & omnia vanitas. Vnde dicit. Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Hierusalem, & proposui in animo meo quærere & inuestigare sapienter de omnibus: quæ fiunt sub sole, & ecce omnia uanitas. Item infra cap. 2. Magnificaui opera mea: ædificaui mihi domos, & plātaui uineas, feci hortos, & pomaria &c. Itē coaceruaui mihi argentum & aurū, & sub-
B stantias regum, & prouinciarum &c. & tamen omnia vanitas. Et sic Salomon per totū illum libellum discurrit per omnes status & conditiones hominū, & ostendit nullo pacto fęlicitatem posse consistere in hac vita: finaliter autem concludit, dicens. Antequā rumpatur funiculus, & antequā reuertatur puluis in terram suam, vnde erat: & spūs redeat ad Deum, qui dedit illum .i. antequam moriaris: Dum uiuis in hoc mūdo: Deū time & mādata eius serua. hoc est omnis hō. cuncta quæ fecit homo adducet Deus in iudicium pro omni erreato siue bonū siue malum. Ex quibus patet. ꝙ Salomon totam illā Hierusalem & totum regnum, & omnes diuitias vanitatem iudicabat: & mortem præsen em, & futurum iudiciū timebat, in quo mali sunt puniendi, & boni fœlicitandi. Item
C Salomon futurā fęlicitatem dicit desiderandam per totum librum Canticorum. vbi dicit. Trahe me post te: in odorem curremus vnguētorum tuorum &c. Itē Sap. 5. futurum iudicium ostendit malis esse tremendū, & felicitatem futuram iustis desiderandam. Item Isaias aliam Hierusalem supernam desiderabat & commendabat, cum dixit c. 60. Surge illuminare Hierusalem &c. Item in Hierusalem terrena erat Isaias: tamen supernā desiderabat cum dicebat: Vtinā dirumperes cœlos, & descenderes &c. & infra. A seculo non audierunt: neq; auribus perceperunt: oculus nō uidit Deus que te absq; p̄parauit expectātibus se &c. Ex qbus patet ꝙ alia hęreditas, & fælicitas ineffabilis, & absq; cōparatione nobilior expectabat à iustis, & præ-

paraverat Deo pro iustis. Item Daniel dicit 9. cap. illam Hierusalem cum toto regno post mortem Christi perituram, & in tēplo abominationem vsq; ad consummationem seculi duraturam. Et cap. 12. concludit post iudicium incredulos, & obstinatos igne perpetuo puniendos: & fideles & iustos fulgentes quasi splendorem firmamenti, & quasi stellas i perpetuas ęternitates: fœlicitandos. & idem explicant, aut implicitè asserūt, omnes cęteri prophetæ. Ex quibus patet ꝙ omnes patriarchæ, & prophetæ pręter illā terrā promissam nobiliorem hæreditatem desiderabant & expectabāt futuram in cœlo. propter quam patienter tolerabant omnes labores, & persecutiones: vt largè lateq; demōstrat Apostolus ad Heb. 11. & per totā epistolam. Tertia conclusio. ꝙ Abraham Iacob, & cæteri patriarchæ, & prophetæ non desiderarūt sepeliri in terra promissionis propter bonitatem terrę, sed vt resurgerent cū Christo: quem præuiderunt in illa terra moriturum, & sepeliendum. & nostram redemptionem operaturum, & resurrecturum. Et hoc probabiliter ostenditur. Nam Abraham pręuidit in spiritu: ꝙ in eodem loco erat Christus pro omnibus crucifigendus, vbi ipse immolauit, & sacrificauit ariete ꝓ Isaac. Et iō appellauit nomen loci illius, Dominus videbit. In hebręo autem dicitur. In mōte dominus vibebitur, quasi dic. Dominus Deus incarnatus videbitur immolari, & crucifigi in isto monte, & loco vbi iste aries fuit immolatus pro Isaac à morte liberato.

Item Iacob in eodem loco vidit scalam, & Deum innixum scalæ. Per quod præuidit Christum ibi crucifigendum, & ideo erexit lapidem in titulum. Et sic etiam præuidit Christum inde resurrecturum, & in cœlos cum suis fidelibus ascēsurum vt dictum est. Credibile ergo est ꝙ Abraham, & Iacob cū cæteris patriarchis propter hanc causam voluerunt in illa terra sepeliri ut inde cū Christo resurgerent, & cum eo in cœlum ascēderent. Et sic est dicendum de cæteris prophetis, & fidelibus: quos Christus eduxit de limbo inferni & secū adduxit, & ascenderunt in cœlum. Quarta conclusio. ꝙ prophetæ i suis oraculis non commendarunt illam ciuitatem Hierusalem, & terram Canaan propter seipsam, sed quia præuiderunt Christum in illam ciuitatem & terram venturum, & in ea nostram redemptionem operaturū. Hoc probatur.

A probatur. Nam aliqua ciuitas vel prouincia non commẽdatur,& fœlicitatur nisi propter tria.s.aut propter fertilitatem & copiã bonorum temporalium: aut propter bonitatẽ, & virtutem ciuium, & bonum regimen ciuitatis: aut propter præsentiam magni regis ipsam honorantis: & in ea magna gesta facientis,& operantis. Sed illa terra nunquã fuit commendata propter copiam,& fertilitate. quia semper fuit sterilis,& miserrima, & inaquosa inter circunstantes terras. Ideo frequenter passa est inediam,& penuriam victualium: vt patet per totum discursum patriarcharum, qui frequenter fugiebant ab ea propter famem. quia vt sic magis cõmẽdanda esset Damascus, & Antiochia,& Babylonia,& Mẽphis Aegypti,& nostra florentissima ciuitas Valentia,& Barchinona, quæ sẽper fuerunt fertilissimæ,& amœnissimæ. Nec

B etiam illa ciuitas & terra fuit unq̃ commendanda propter bonitatem ciuium: quia semper fuerunt mali,& idololatriæ, & raptores: nec unq̃ defecit in illa terra, & ciuitate vsura,& dolus,& seditio. vt patet per totum discursum iudicum,& regum, & post reædificationem templi. Ex quo sequitur: ꝙ non propter aliud prophetæ commendarunt illã ciuitatem & terram: nisi quia Christus in illa erat videndus,& miracula facturus, & nostra redemptionem operaturus: & sub tali conditione commendarunt,& beatificarunt eam. Ideo dixit Dauid psa.47. Magnus dñs, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri: in monte sancto eius. Deus in domibus eius cognoscetur cum suscipiet eam &c. Item Isaię 2. Venite ascendamus in montem dñi, & ad

C domum Dei Iacob: & docebit nos vias suas: quia de Syon exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Item cap.9. beatificat Galilæam & totam terrã Israel propter præsentiam, & prædicationem,& miracula Christi cum ait. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon & terra Neptalim: & in nouissimo aggrauata est terra maris trans Iordanẽ Galilææ gentium: populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam,& infra. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis &c. Item. Induere Hierusalem uestimentis tuis ciuitas sancta. Item. Dabo in Sion salutem & in Hierusalem gloriam meam. Item 62. Propter Syõ non tacebo: & propter Hierusalem non quiescam donec ægrediatur, vt splendor iustus meus &c. Item Michęas cap. 5. commendat ciuitatem Bethleẽ. eò ꝙ Christus ibi erat nasciturus, dicens. Et tu Bethleẽ effrata parua es in milibus Iuda. Ex te enim egredietur mihi dux &c. Item Zachariæ.9. Exulta filia Syon: ecce rex tuus uenit tibi iustus, & saluator &c. Ex omnibus his prophetis patet: ꝙ nõ ob aliam causam commendarunt Hierusalem: nisi quia in ea Christus erat legem euangelicam daturus,& nostram redemptionem operaturus,& in monte Syon sacram Eucharistiam instituturus,& spiritum sanctum in Apostolos,& discipulos missurus, & totam Ecclesiam ibi incepturus, & fundaturus,& exinde per totum orbẽ Ecclesia Christi erat deriuanda. Et ideo vniuersalis Ecclesia toto orbe diffusa, in sacra scriptura appellatur Hierusalem: eò ꝙ in illa Hierusalem terrena fuit fundata, & instituta per Christum in Apostolis,& discipulis, B

& exinde per totum orbem fuit diffusa: vt frequenter dictum est. Quinta conclusio. ꝙ prophetę in oraculis suis non solũ intendũt commendare, & beatificare illam Hierusalẽ: inquantum Christus in ea operatus est nostram redemptionem.& in ea fundauit Ecclesiam: sed intendunt commendare Hierusalẽ toto orbe diffusam: quæ ab illa fuit deriuata: quæ dicitur Ecclesia catholica inquantũ in ea videtur Deus per fidem,& continue prędicatur Euangelium & exercetur ecclesiastica sacramenta habentia virtutẽ ex passione Christi. in qua continuẽ offertur sacrificium mediatoris,& in qua passio Christi semper exercet,& operatur effectum suum. Itaque quod in illa Hierusalẽ factum est in re: ilud idẽ fit in voto, & affectu continuẽ in Ecclesia toto orbe diffusa: ideo verẽ dicitur Hierusalẽ pacifica: quia in ea continue peccatores Deo pacificantur,& reconciliantur per sacramenta. Sed ꝙ prophetæ ex cõsequenti beatificẽt Hierusalem toto orbe diffusam probat. Nã dictum est psal.47.& 50.& 63.& 86.ꝙ Ecclesia Christi nihil aliud est nisi Hierusalem spiritualis ab illa materiali: deriuata, & per totum orbem dilatata,& diffusa. Et illa uisio,& illa pax,& iustitia facta per Christũ in Hierusalem: propter quam pacem, & iustitiã, & uisionem illa ciuitas propheticẽ sortita est tale nomen: fuit postea dilatata, & diffusa: & prædicata,& credita,& recepta per totum orbem. Ad cuius maiorem intellectum est notandum sicut dicit Rabi Camhi, & multi magistri hebræorũ: ꝙ hoc nomen Hierusalẽ

A Non est impositum à casu, & præter intētum illi ciuitati: imo ex diuina prouidentia, & magno mysterio. nam duo homines sanctissimi, & maximè Autoritatis imposuerunt ipsi illud nomen: quorum primus fuit Melchisedech: qui secundū eos fuit Sem, filius Noe, sacerdos Dei altissimi: qui illo loco obtulit Deo excelso panem, & vinū pro Abrahā. Gen. 13. Iste autem Melchisedech nominauit illam ciuitatem Salem. i. pacem, & iustitiam. Postea Abraham in alio monte ipsi iūcto, qui dicitur Moria, proposuit immolare filium suum Isaac. Sed quia prohibitus ab Angelo immolauit arietē loco filii: ideo appellauit mōtem illum Dominus uidebitur: eò ꝙ ibi visus fuit. & apparuit dn̄s Gen. 22. sed quia hiere hebraice idem est quod videre latine, & hu, idem est quod ipse Deus siue esse: quod soli Deo cōpetit: ideo hierhu idem est quod dominus uidebitur. Et deponitur ibi nomen domini Tetragrammaton: quod soli Deo conuenit. Et hoc nomen imposuit Abraham illi monti propter visionem Dei ostensam. Sed quia altera pars montis iā dicebatur Salem: ideo tota ciuitas, quæ totū illum montem complexa est, dicta fuit Hierusalē. i. visio pacis, & iustitiæ, siue uisio Dei pacis, & iustitiæ: quia hierhu idem est quod visio Dei, & Salem pax, & iustitia. Et sic dicta est Hierusalem per supradictos magnos, & autenticos uiros. Isti autem Rabini verū dicunt, ꝙ propter supradicta mysteria, dicta & appellata fuit Hierusalem illa ciuitas: sed non percipiunt illa mysteria. Vnde est aduertendum ꝙ tria mysteria fuerunt facta in illo monte tempore patriacharum. Nam primò ibi Melchisedech homo gentilis rex Salem, & sacerdos obtulit Deo excelso panem, & uinum pro Abraham: per quod mysteriū fuit primò figuratum qualiter Christus Deus, & homo, rex, & sacerdos in eodem loco debebat instituere sacramentum Eucharistię: in quo offertur Christus hostia. & sacrificiū sub forma panis, & vini: per quod sacrificium pacificamur, & reconciliamur Deo patri. Itē fuit figuratum qualiter in eodem mōte Xp̄s rex sacerdos, hostia, & sacrificium debebat crucifigi & immolari: per quam passionē, & sacrificium peccatum omnium erat puniendum: & nostra iustitia facienda, & nos eramus iustificandi & pacificandi, & Deo patri reconciliandi. Et ideo appellauit illum locum Salem, idest pacem, & iustitiam. Sed per hoc ꝙ Melchisedech erat homo gentilis fuit figuratum quòd illud sacrificium eucharistię erat celebrandum, & venerandum per totū populum gentilem ad fidem Christi conuersum. Postea autem in altera parte eiusdem montis Abrahæ uolenti immolare filium apparuit Angelus domini, dicens. Non extēdas manum super puerum &c. Et tunc immolauit ibi arietem. In quo mysterio præuidit Abraham in spiritu qualiter in eodem loco Christus per toto humano genere erat immolandus, & crucifigendus, & videndus. Et ideo appellauit illum montem Dominus videbit: imo in hebræo dicitur. Dominus videbitur. Et ly Dominus scribitur cum quatuor literis: quod nomē soli Deo conuenit. Quasi dicat. Dominus Deus incarnatus uidebitur immolari, & crucifigi in isto loco, & ista figura implebitur. Nam sicut ego immolaui istum arietē pro filio meo, & loco eius, ita Christus futurus de carne mea immolabitur in isto loco: & uidebitur crucifigi pro liberatione totius generis humani. Et sic in isto loco dominus videbitur adimplere istā figuram, & mysterium seipsum offerendo. Et sic patet ꝙ illi ciuitati non fuit impositum hoc nomen Hierusalem à casu, sed ex sacramento, & mysterio, & per consequens nō est nomen casuale: sed sacramentale. Et sic est dicendum de Syon & Iudæa &c. Nam Syon interpretatur specula. Vnde Deus uidetur, & speculatur vbi Christus erat speculandus. Et Iudæa interpretatur confessio: vbi Christus erat confitendus & recipiendus ab Apostolis & discipulis. Et sic patet ꝙ ista nomina non fuerūt imposita à casu: sed mysticè, & prophetice propter futura mysteria, quæ illis locis erant complenda: & quia ex illis locis tota Ecclesia erat inchoanda, & deriuanda & postea per totum orbem diffundenda, & amplianda. Tertiò autem in eodem monte vidit Iacob scalam in somnis & dominum innixum scalæ. per quod præuidit mysteriū incarnationis, & passionis, & resurrectionis, & ascensionis Christi vt dictum est. Et ideo eleuauit lapidem in signum vnctum oleo: ad præfigurandum qualiter in eodem loco Xp̄s erat eleuādus in cruce pro salute omniū nostrū: & appellauit nomē loci illius Bethel. i. dom⁹ Dei: quæ ante Iuza vocabatur, dicens. Terribilis est locus iste: non est hic aliud: nisi domus Dei & porta cœli. Gen. 28 quasi diceret. In loco isto Christus terribiliter triumphabit

A phabit de Diabolo. Et per istam portam cru
cis oes intrabimus in cœlum. & per istã sca-
lam ascendemus cum Christo. Et ideo appel
lauit locum illum Bethel. Iudæi autem dicũt
ꝙ Iacob dormiuit, & uidit scalã in loco illo
pũctualiter vbi postea fuit tẽplum ędificatũ.
Sed quicquid sit sufficit ꝙ ciuitas Hierusalẽ
fuit ædificata, & ampliata, & extensa supra
totum illum montem vbi facta, & visa fue-
rũt illa tria mysteria. s. vbi Melchisedech ob
tulit panem, & vinum, & vbi Abrahã immo
lauit arietem: & vbi Iacob vidit scalam. Et
ideo appellata fuit Hierusalem. i. visio futu-
rę‍ pacis, & iustitię: eò ꝙ ibi Christus erat vi
dendus, & impleturus illa tria mysteria ibi
figurata. Vnde Abraham non appellauit illũ
montem Dominus visus est, ratione visio-
nis factæ: sed Dominus videbitur de futuro
B ratione visionis adimplendæ. Ex quibus pa-
tet quòd illa nunquàm fuit vera Hierusalem
vsquequo illæ visiones, & figurę fuerunt per
Christum impletæ, scilicet vsquequo visus
est Christus ibi pdicare, & instituere Eucha-
ristiam, & crucifigi & resurgere, & ascendere
in cœlum, & mittere spiritum sanctum in il
lam sanctam societatẽ, in qua erat vera pax
& visio veritatis totius sacræ scripturæ. Et
sic completis omnibus mysteriis nostræ re-
demptionis per Christum sola illa sancta so
cietas fidelium dicta est vera Hierusalem, &
vera visio pacis, & iustitiæ, & verè pacificata
& iustificata per Christum. Sed quia illa san-
cta societas diffusa fuit postea prædicando
per totum orbem, conuertendo ad fidem to
tum populum gentilem, qui per fidem Chri
sti fuit Deo patri iustificatus, & pacificatus,
C & reconciliatus: ergo tota religio Christia-
na toto orbe diffusa dicitur vera Hierusalẽ:
eò ꝙ habet oẽs conditiones propter quas il-
la ciuitas materialis ppheticè, & mysticè ap
pellata fuit Hierusalem. Nam ista est verè
pacificata, & iustificata in Christo, & ista ui-
det & credit Christum verum Deum, & ho
minem crucifixum, & passum, & resurrexis-
se &c. Et quod factum est in illa ciuitate se-
mel: fit in ista quotidie. Nam ibi semel Chri
stus pro nobis crucifixus est: sed in ista Hie-
rusalem toto orbe diffusa quotidie, & iugi-
ter offertur in altari in memoriam illius pas
sionis ad nostram reconciliationem & salu-
tẽ: & per consequens Christus semper opera
tur effectum nostræ redemptionis in hac Ec
clesia, & Christiana religione p ecclesiastica

sacramẽta in qbus lucet, & uiget passio Xp̃i. D
Ex quibus patet ꝙ ipsa est vera Hierusalem
ab illa deriuata, & toto orbe diffusa, & dila-
tata. Et hanc dilatationẽ præuidit Iacob in
illa visione, qñ dñs innixus scalæ dixit. Ego
sum dñs Deus Abraham patris tui. & Deus
Isaac: terrã in qua dormis tibi dabo, & semi
ni tuo: eritq; semẽ tuũ quasi puluis terræ: di-
lataberis ad orientẽ, & occidẽtẽ, & septẽtrio
nẽ, & meridiẽ. Et benedicẽtur in te, & semi-
ne tuo cũctæ tribus terræ &c. q. d. mysteriũ
huius visionis implebitur in loco isto, & hic
ædificabit vera Hierusalẽ p incarnationẽ, &
pdicatiõnẽ, & passionẽ, & resurrectionẽ, & a-
scensionẽ Xp̃i, & spiritus sc̃ti missionẽ. q Xp̃s
erit de semine tuo scd'm carnẽ: quæ ciuitas
erit societas filiorũ tuorũ sin spũ, & promis
sionẽ. Et dilatabitur ista ciuitas seminis tui
ad orientẽ, & occidentẽ, & septẽtrionem, & E
meridiem. Et reddit causam quõ dilatandæ
erat illa ciuitas, dicẽs: qa in te, & semine tuo
benedicẽtur oẽs tribus terræ. Ex qbus patet
ꝙ oẽs tribus, & nationes, & gentes terrę erãt
in Xp̃o benedicendæ recipiendo eum, & cre
dendo mysteriũ incarnationis, & nostræ re-
demptionis, quod per illã scalã, & uisionem
pfigurabatur, & p consequẽs Ecclesia, q̃ to-
to orbe diffusa est & dilatata, erat dicẽda ve
ra Hierusalẽ. Et sic ergo dicendũ ꝙ qñ pphe
tæ cõmendant & beatificant Hierusalẽ: non
solũ loquuntur de illa materiali: in qua Xp̃s
fuit uisus in carne, & operatus est nostrã re-
demptionem: sed loquuntur etiam simul de
ista Hierusalem toto orbe diffusa: quæ deri-
uata & orta, & continuata, & dilatata est ab
illa: eo modo quo dictum est. Et hoc probat
multipliciter per dicta prophetarum. nã ea F
quæ dicta sũt psal. 47. & 50. & 64. & 86. nõ
possunt verificari præcisè de illa sola Hieru-
salẽ materiali: quia illa non fuit ędificata in
exultatione vniuersæ terræ, & illa iam erat
ædificata tempore Dauid, & iam offereban-
tur in illa diuersa sacrificia, & in illa nũquàm
fuit capta psperitas. prout memoratur ps.
64. nec posset capere tot nationes, & gentes
quot memorantur psal. 86. vbi dicitur ꝙ ibi
erit Raab. i. Aegiptus, & populus Babylonis
& Aethiopum &c. ergo sequitur ꝙ illa non
possunt intelligi nisi de ista Hierusalem to-
to orbe diffusa: vt in prædictis psalmis visum
est. Item illud Isa. 2. Erit in nouissimis die
bus præparatus mons domus dñi in verticẽ
montium, & fluent ad eum omnes gentes:

A & ibunt populi multi, & dicent. Venite ascẽdamus & cæte a. non potest verificari de illa sola Hierusalem materiali: quia ad illam nõ possent fluere omnes populi, & gentes: nec possent in ea capi: sed verificatum est de Hierusalem toto orbe diffusa ad quam venerũt omnes gentes, & populi ad fidem Christi recipiendam. Item illud Isai c. liiij. Lauda sterilis quæ non paris &c. dilata locum tentorij tui: & pelles tabernaculorum extẽde: ne parcas, longos fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida. Ad dexteram enim, & læuam penetrabis. Et semen tuum gentes hęreditabit & ciuitates desertas inhabitabit &c. Omnia ista enim sunt impleta in hac Hierusalẽ spirituali toto orbe diffusa quia per totum orbem dilatauit funiculos, & tentoria sua. Et omnes Christo subiecit, & in se cõclusit per B fidem. Item omnia illa quæ scribuntur Isai. lx. c. Surge illuminare Hierusalem &c. non possunt verificari de illa Hierusalem materiali nisi initiatiuè: quia cõpletiuè fuerunt verificata in ista nostra Hierusalẽ toto orbe diffusa: quia in ista fuit orta gloria domini, & visa: & in illa sunt congregatæ omnes gẽtes & filij huius de longè ad eã venerunt. & multitudo gentiũ in ista conuersa est: & per istã volarunt Apostoli vt nubes portãtes pluuiã euangelicã: & vt columbæ per doctrinã simplicitatis, & innocentiæ. Et isti tanq̃ naues portarunt fideles ex insulis ad istam Hierusalem, & Ecclesiam. Et muros huius Hierusalem ædificarunt pregrini de populo gentili nouiter conuersi. Nam Constantinus consecrauit palatium suum in laterano in honorem saluatoris. Et cæteri reges ædificarũt nouas Ecclesias: & eas multis diuitijs, & pretio C sis ornamentis dotauerunt. Et non solùm peregrini dotauerunt Ecclesiam bonis temporalibus: sed etiam spiritualibus, & doctrinalibus. Nam Origenes, & Hieronymus, & Atanasius, & Augustinus: qui veniebant de populo gentili, scientia & moribus, & doctrinis, & libris Ecclesiam Dei decorauerunt: vt patebit Deo dante in expositione canticorum Salomonis. Et sic est dicendum de toto residuo libri Isa. maximè à xl. capitulo usq; ad finem: quia licèt quandoque initiatiuè loquatur de illa particulari Hierusalẽ in quã Christus erat venturus, & nostram redeptionem in ea operaturus: tamẽ cõiter loquitur de Hierusalem vniuersali toto orbe diffusa per gratia: & in cœlo per gloriã. Et eundẽ ordinẽ tenent cæteri prophetæ. Ex supradictis D sequitur q̃ hoc nomẽ Hierusalẽ non fuit impositũ illi ciuitati gratia sui: sed in signũ, & figura pp supradicta mysteria nostræ redemptionis, quæ in ea erãt implenda: & sic illa ciuitas cõpleuit cursum, & officium suũ per supradicta mysteria facta per Christum. Et iõ post passionem, & resurrectionem, & ascẽsionem Christi, & post spiritus sancti missionẽ fuit destructa completo suo officio. Et sic cætera omnia legalia fuerunt mortua, & destructa: & sic omnia cessarunt. Itẽ Xp̃s in illa ciuitate Hierusalẽ materiali ædificauit Hierusalẽ spiritualẽ. nã fundamenta huius ciuitatis sunt articuli fidei, & ecclesiastica sacramẽta: quæ omnia hñt virtutẽ & effectũ ex passione Xp̃i: vnde in monte Caluariæ Xp̃s fuit crucifixus ex cuius latere orta est Ecclesia qñ exiuit sanguis & aqua. vnde hñt virtutẽ oĩa sa- E cramenta ad regenerandos fideles huius magnę ciuitatis. Nã per Baptismũ sunt regenerati, & multiplicati oẽs fideles per totũm orbem. Item in monte Sion Christus instituit sacramentũ Eucharistiæ: qđ est caput totius Ecclesiæ. Item in eodem loco Christus misit spiritũ sanctũ in Apostolos, & totam illã sanctã societatem: in qua erat tota Christi Ecclesia: & vera Hierusalem vna fide, & pace sociata: & exinde fuit toto orbe diffusa, & dilatata p regenerationẽ baptismalẽ. Et sic patet, q̃ in illa Hierusalem materiali fuit fundata, & incoata magna Hierusalẽ spiritualis p Christum, & postea per Apostolos per totũ orbẽ ampliata. Ex q̃bus patet quòd sola Ecclesia Xp̃i est vera Hierusalẽ, & vera terra p̃missionis promissa fidelibus hic per gratiã: & sola hęreditas cęlestis est vera Hierusalem p̃mis- F sa iustis in futuro per gloriam. Sed miseri, & cęci Iudæi non valentes capere sacramenta Dei nec intelligentiam legis, & prophetarũ propter maledictionem eis ex peccato inflictam: omnia intelligũt literaliter de illa Hierusalem materiali per falsum Messiam, quẽ frustra expectabãt fore implẽda. Vnde dicũt q̃ ille Messias capiet montẽ Sinai, & montẽ Tabor: & collocabit eos iuxta montẽ Syon & super istos tres montes ędificabit Hierusalem nouam: ad quam confluent omnes gẽtes, & regna. Et sic glossant illum psalmum. lxxxj. scilicet. Fundamẽta eius in montibus sanctis & cætera. Sed quantùm sit talis positio impossibilis, & irridenda, cuicunque sanæ mentis est manifestum: Ideo nos quibus

A bus datum est nosse mysteriũ regni Dei, aga mus gratias,& seruiamus redemptori nostro in hac Hierusalem per gratiam, expectantes futuram per gloriam: ipsi aũt maneat in sua cęcitate vsq; ad vesperam mundi. Sexta conclusio, ꝙ illa terra Canaã cũ fructibus, & bonis teporalibus nõ fuit promissa,& data filii Israel in præmium præcisè,& solidũ pro obseruantia legis Moysi. Probatur.n. sequeretur, ꝙ aut Deus esset ingratus, & iniustus dã do eis terram tã sterilem, & miserã pro obseruantia legis tam dura , & difficilis . aut ꝙ superstitio gentilium fuisset perfectior,& nobilior q̃ lex data per Moysen. Hoc probatur nam sm eos illa terra dabatur in solũ præmium: sed terra, quam possidebant gentiles, & possident hodie sarraceni.s. Damascus,& Babylonia,& Aegyptus,& Græcia,& opima B terra Iudæorum, erat, & sunt absque ꝓportione nobiliores, & fertiliores, & amœniores,& ditiores quàm illa terra Canaan: ut dictum est,& patet intuenti naturam,& differentiã situs orbis: ergo sequitur, ꝙ vilior terra mundi data fuit filii Israel in ꝓmiũ . qđ esset cõtra iustitiam: si illa terra sola duraret in præmiũ: aut esset dicendum, ꝙ melius seruiebant Deo gentiles cum sua superstitione quàm Israelitæ obseruando illam legẽ: quia secundùm acceptationem legis,& seruituris datur,& præmium. Aut est dicendum, ꝙ prę ter illam terram,& bona temporalia: alia bona spiritualia,& æterna erant eis danda : vt supra probatũ est. Item si lex Moysi solũ , & præcisè promitteret illam terram Canaã cũ fructibus suis obseruatorib. suis in præmiũ: sequeretur, ꝙ non esset lex diuina: nec differret à legibus humanis: quæ solũ promittunt pręmium temporale: quod est falsum.nã tripliciter differt lex diuina ab humana.s. fine, officio,& præmio: vt dictum est in principio huius articuli. igitur ostenditur , ꝙ vltra illã terram materialem, & paruam , & miseram promitteret terra viuentium per illã intellectam: quia maius præmium debetur obseruatoribus legis diuinę quàm humanę . Septima conclusio, ꝙ sicut obseruantia circũcisionis,& cæterorũ legaliũ dabatur Deo non in pretiũ solidũ: sed in signũ fœderis,& futuri ptii soluẽdi per Xpm: ita illa terra Canaã nõ fuit promissa , & data illi populo in pręmiũ solidũ,& pręcisũ: sed in signum præmii futuri, & æterni qđ accepturi erãt à Xpo in suo aduẽtu. Prima pars est probata in prima

& secunda quęstione. Secunda aũt pars pro- D batur.n. præmiũ debet correspondere labori: ergo si totus labor obseruantiæ illius legis non dabatur nisi in signum: ergo non recipiebant nec possidebant illam terram cum suis bonis temporalibus: nisi in signum præmii futuri perfecti dandi eis per Christũ. vnde sicut omnia sacrificia, & sacramenta,& cętera legalia significabant , & figurabat Christum, & passionem eius: quæ pro nobis erãt offerenda: ita illa terra promissa cum suis fructibus,& bonis temporalibus significabat,& figurabat totam istam Ecclesiam cum bonis gratiæ,& supernam terrã viuentiũ cum bonis gloriæ. Et sic est dicendũ, ꝙ illa terra fluẽs melle,& lacte figurabat istam Ecclesiã fluentem lacte sacramentorum,& melle doctrinæ euangelicæ. Et per frumentum, & vinum illius terræ figurabatur sacramentum Eucharistiæ: quo offertur Christus mediator sub E forma panis,& vini, & per oleum figurabantur cætera sacramenta ad nostram salutem, & sanitatem collata. Item per frumentũ, vinum, & oleum illius terræ figurabatur fides articulorum,& gratia sacramentorum,& obseruantia, & iustitia preceptorum, & consiliorum huius Ecclesię , & visio diuinæ essentiæ,& possessio , & fruitio eiusdem in regno cœlorum: quam patres,& oẽs fideles ve.te.acceperunt nobiscum in Christo propter fidẽ quam habuerunt de Christo futuro: in cuius fide obseruabant illam legem . Et ideo dicit Aug. super Ioan.2. super illud. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto &c. ꝙ hoc interest inter figuram,& imaginem,& rem ip- F sam: nam figura pręstabat vitam tẽporalem: sed res ipsa, cuius figura erat, præstabat vitã ęternam. Vnde est aduertendum, ꝙ duo erãt consideranda in obseruantia legis ve.te. Primò cõsiderabatur obedientia,& labor in obseruando illã legem . Secundò fides Christi futuri redemptoris, & præmiatoris. Et sic ꝓpter primum dabatur eis illa terra cum suis fructibus,& bonis temporalibus. Ideo quando præuaricabantur,& declinabant ad idola illicò Deus affligebat eos , & perdebant illã terram,& subiiciebat eos gentibus alienigenis: vt patet per totum discursum libri Iudicum,& Regum. Sed propter fidẽ Christi sub qua obseruabant legem: promittebantur eis Christus,& fructus redemptionis, & gloriæ eo modo quo supra dictũ fuit : nõ explicitè sed implicitè : & iõ nõ ꝓfuit redẽptio Xpi,

nisi

A nisi illis qui vixerunt sub fide, & spe eius. Et isti soli acceperunt repromissiones p Christũ: vt patet ad Hebræos.11. Et sic patet quomodo illa terr. & bona temporalia nõ fuerunt eis promissa & data in præmium præcisum, sed in signum præmij futuri quod erãt accepturi in Christo propter fidẽ. Et sic est intelligenda sacra scriptura veter. testamẽti ubicunq; in lege aut in prophetis promittũtur alia temporalia. Illa autem septima conclusio probatur experimento: nam postquã lex Moysi, quę significabat Christum, & eius Ecclesiam, fuit mortua simul cum Christo: & bona spiritualia significata per bona temporalia illius terræ surrexerũt simul cũ Christo illicò illa terra Canaan fuit mortua, & destructa pro Iudæis: quia illicò fuerunt expulsi ex ea: & nunquam amplius possederunt eam. Et sic patet primò ꝙ illa terra non fuit eis data nisi in signum præmii futuri dandi p Christum: & sic adueniente vero præmio bonorum gratiam cessauit præmium tẽporale figuratiuum. Secundò ostenditur experimentaliter: quia postquàm illa lex non erat obseruanda post aduentum Christi: iõ non amplius illam terram possederunt: quia possessio eius simul cum lege fuit mortua, & abdicata, & finita, & simul cũ lege cessauit: qa simul cum lege erat signum futurorum bonorũ. Sed Iudæi occecati ẽt experimentũ nõ præcipiũt. Octaua conclusio: ꝙ Messias in lege ꝓmissus nõ erat daturus bona tpalia: sed spũalia: nec erat liberaturus illũ populũ de captiuitate tpali: sed totũ genus humanũ à pctõ & seruitute ęterna & spũali. Probat primò: nã ipse erat venturus i paupꝑtate & humilitate, ergo nõ erat venturus ad dandũ bona tpalia. Hoc probatur Za.6. Exulta satis filia

C Syõ & iubilia filia Hierusalẽ: ecce rex tuus venit tibi iust⁹ & saluator ipse paup ascẽdẽs super asinã, & super pullum filium asinæ &c. qđ fuit impletũ p Xp̃m in die ramis palmarũ. Item Isa.53. ascendet sicut uirgultum coram eo: & sicut radix de terra sitienti: nõ est species: neque decor eius. Et videmus eum despectum & nouissimum uirorum &c. Propter quæ verba dixerunt quidam magistri hebræorum: ꝙ rex Messias iam natus fuit in fine secundi templi: sed vadit per mundũ tã quã pauper: & tandẽ reperietur Romæ mẽdicãs inter leptosos. Sufficit ꝙ omnia oracula ꝓphetarũ nihil aliud clamant nisi quòd Xp̃s erat venturus in paupertate & deiectione ad humiliandum & subiiciendũ superbos. Sed

D probatur secunda pars: nã Messias promissus tria bona spũalia erat daturus. primò sciẽtiã & doctrinã. Isa.2. Venite ascendamus ad mõtẽ domini, & ad domũ Dei Iacob: & docebit nos vias suas: & ambulabimus in semitis eius: quia de Syon exibit lex & uerbum domini de Hierusalem &c. Item .xi. Egredietur virga de radice Iesse & flos de radice eius ascendet: & requiescet super eum spiritus dñi: spũs sapiẽtiæ & intellectus &c. per totum ca. & per totum librum & oẽs ꝓphetas. Secũdò erat liberaturus homines à pctõ, & daturus eis remissionẽ pctõrum & gratiã. ps.71. Liberabit pauperem à potente. & animas pauperũ saluas faciet &c. Itẽ Isa.61. Spũs dñi super me: eò ꝙ vnxit me: ad annunciandum mansuetis misit me vt mederer contritis corde: & prædicarẽ captiuis indulgentiam & clausis apertionem: prędicarem annum placabilem domino Deo &c. Item Ezec.33. Effundam super vos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris &c. Item Zacha.12. In die illa effundam super domum Dauid & super habitatores Hierusalẽ spiritum gratię & pręmium. Itẽ infra ca.13. In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem: in ablutionẽ peccatoris & menstruatæ &c. Tertiò Messias erat daturus vitam ęternam gloriã: vt patuit per totam expositionem psalterii, & maximè ps.83. vbi dicitur. Beati qui habitant in domo tua domine: in secula seculorũ laudabũt te protector noster aspice Deus & respice in faciẽ Christi tui. quia melior est dies vna in atriis tuis super milia. quia mĩam & veritate diligit Deus: gratiã & gloriam dabit dñs &c. In quibus uerbis & toto ps. ostẽdit qualiter Xp̃s expectabatur vt daret grãm in pręsenti & gloriã in futuro. Et hoc idẽ patet per omnia oracula ꝓphetarũ. Itẽ ꝙ bona ꝓmissa tempore Messię nõ debebat esse tẽporalia sed spũalia: nõ solũ patet p prophetas: sed ẽt per sapiẽtiores magistros hebreorũ. Vnde ait Rabi Mosse abemmaymõ in libro Iudicũ in sẽtẽtiis regum: ꝙ nõ desiderarũt ꝓphetę, & sapientes tẽporis Messiæ vt dominarẽtur super orbẽ: nec ut haberent ptãtẽ in gẽtibus: nec ad comedẽdũ nec ad bibẽdũ nec ad delitias, & uoluptates: sed ut uacarent in lege & sapientia: ut esset eis fas habere uitam seculi uenturi: sicut declarauimus in sententiis de pnĩa: & in illo tẽpore oẽs diuitiæ repu-

B

tabuntur

A tabũtur tãquã terra: & non erit: occupatio in Israel nisi ad sciedũ dominũ: lõ erũt sapie tes magni: & sciet verba clausa & obscura: & attinget sciam sui creatoris: vt dictũ est Isai. 11. quia tunc erit terra repleta scia dni &c. Et sic patet quod tria bona spũalia erat daturus Messias in lege promissus. s. uerã scientiã: & remissionem peccatorum: & gratiã in præsenti & gloriam in futuro. & nõ bona tẽporalia sicut expectant miseri Iudęi. Et ideo Christus Iudæis tẽporalia petentibus osten dit Io. 6. quòd ipse non venerat ad dandũ tẽporalia sed spũalia. Vnde ait. Operamini nõ cibum qui perit: sed qui permanet in uitam æternã: quẽ filius hominis dabit vobis. Ego sum panis uitæ. Patres uestri mãducauerunt manna in deserto & mortui sunt. Sed panis quem ego dabo caro mea est pro mundi uita. Si quis manducauerit ex hoc pane u iuet

B in æternum &c. Et infra dicit discipulis. Verba quæ locutus sum uobis spiritus, & uita sunt. caro enim nõ prodest quicquàm &c. Vbi ostendit Christus quod ipse non uenerat ad dandam illam terram Canaam: nec mel et lac: nec panem & vinum materiale: sed ad dandam ueram scientiam: & gratiam in præsenti per ecclesiastica sacramẽta, & gloriam in futuro, nec uenerat ad dandum cibum, & potum materialem: quia illum dat etiam in fidelibus cum cęteris bonis temporalibus: ut patet Mat. 6. Sed dicit quod descendit de cœlo ad dandũ cibũ spiritualem gratiæ in præsenti & gloriæ in futuro. Quantũ ad secũdũ articulũ ponitur prima conclusio quòd ista nomina Abrahã & Israel & Iacob non sunt nomina carnis & naturæ: sed nomina gratiæ

C & promissionis & fidei & sacrĩ. Probatur. nã hoc nomẽ Abrã fuit impositũ ipsi à natiuita te secundum carnem: sed cum data fuit ipsi circũcisio: Deus imposuit ipsi nomẽ Abrahã in signum gratiæ: eò quòd erat futurus pater multarum gentium, ut patet Gene. 17. vnde tale nomen sortitus est Abrahã postquã cre diderat Deo: qua quidẽ fides reputata est ipsi ad iustitiam: ut patet Gen. 15. Ex quo patet quod datum est tale nomen in signum fidei inquantum credidit: & etiam in sacramentũ inquantum erat futurus pater multarũ gentium: & inquantùm oẽs gẽtes erãt benedicẽdæ, & regenerandæ in semine eius, qui est Christus ut patet Gen. 22. Ex quibus patet, quod hoc nomẽ Abrahã nõ est nomẽ carnis, & naturæ: sed fidei & gratiæ & sacramenti.

D Ex supradictis patet, quod sicut Abraham habuit duo nomina vnum secundum carnem & naturam: & alterum secundum gratiam, & sacramentum: ita fuerunt promissi ipsi duplices filii. s. filii carnis siue secũdũ carne & filii secũdũ spiritũ & fide & gratiã & sacramẽtũ. Nam illi fuerunt filii carnis tantũ qui nati sunt ipsi per Ismaelem sequendo carnem, sed illi fuerunt filii spirituales & fidei tantũ qui secuti sunt fidem eius de Christo Messia futuro. & de talibus facta fuit uera, & spiritualis promissio. Hoc autem probatur prout dictum est in prima cõclusione præcedentis ariculi. nam quando Deus dixit Genesis. 15. Abrahæ: Respice cœlum & numera stellas si potes &c. per cœlum intellexit, & promisit hæreditatem cœlestem. Et per stellas intellexit filios spirituales qui erant in Christo re

E generãdi: quibus promittebat hæreditatem in cœlo. Item Gen. 22. quando dixit, Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli: & sicut arenam quæ est in littore maris: & in semine tuo benedicẽtur oẽs gẽtes &c. per stellas cœli. promisit ipsi filios promissionis & gratiæ, & sacramenti fidei: & per arenam intellexit filios carnis. Et sic patet qualiter duplices sunt filii Abrahæ. s. carnis & fidei: eò quòd Abrahã non est nomen carnis, & naturæ: sed fidei & gratiæ & sacramenti. Itẽ hoc idẽ est dicẽdum de hoc nomine Iacob: quia non fuit ipsi impositum à casu: nec secundũ carnem: sed propter mysterium quod importatur per hoc nomẽ Iacob quod interpretatur

F supplãtator, eò ꝙ ter supplãtauit Esau fratrẽ suũ. Nã primò litigãs cũ eo eiecit ipsum de vẽtre matris tenẽs plãtã eius. Et iõ Rebecca vocauit ipsum Iacob. i. supplantatorẽ, vt patet Ge. 25. Scđò Iacob supplãtauit Esau fratrem suũ qñ emit ab eo primogeniturã ꝓ cibo lẽticularum. Tertiò supplãtauit eũ alia vice, qñ surripuit ipsi bñdictionẽ dũ iuit advenãdũ cibos ꝓ p̃re, vt patet Ge. 26. Per quos qdẽ duos fratres. s. Iacob & Esau figurabãtur duo populi vẽturi ex Isaac & Iacob. & figurabãtur duplices filii. s. filii carnis & filii gratiæ. Et figurabant tres supplãtationes quibus filii gratiæ dabãt supplãtare filios carnis. Per eadẽ ẽt rõnẽ Israel non est nomẽ carnis & naturę, sed nomẽ mysterii & fidei & gratię: nã hoc nomẽ Israel impositũ fuit à Deo ipsi Iacob in adulta ætate ultra dimidiũ vitæ: qñ luctatus est cũ angelo iuxta torrẽtẽ Iaboz: eò quod vidit Deũ in forma uiri facie ad faciem, & fuit

factus

A factus fortis cũ Deo, & tenuit fortiter Deũ & directus est à Deo:& benedictus à Deo.vñ mansit Iacob claudus vno pede. Per qđ fuit figuratum qualiter ex Iacob debebant exire duplices filij, scilicet quidam secundùm carnem tantùm: qui debebat claudicare à vero cultu Dei: quidam autem erant futuri filij secundũ gratiam &, fidem: sequendo fidẽ Christi,& recipiendo ipsum, & tenendo,& colendo eum,& viuendo per fidẽ. Vñ pôt dici ꝙ omnes sumus nati ex Abraham: sed Iudæi nati sunt ex spiritu, & fide Abrahæ: ideo dicit Christus Ioã.iii.Quod natum est ex carne caro est·& quod natum est ex spiritu spũs est. Hanc etiam conclusionem probat Apostolus ad Roma.iiij. & Galatas.iii. Ex quib⁹ patet ꝙ non oẽs filij Iacob, & Israel sunt veri filij: nisi soli filii spirituales· quia fortiter
B tenuerunt Christũ,& fuerunt ab eo benedicti,& directi: & viderunt. ipsum ꝑ fidẽ. nec sunt veri filii Iacob nisi illi,qui eiecerunt filios carnis extra uterum Ecclesiæ: & surripuerunt primogenituram,& benedictionẽ filii carnis. Et isti tales sunt uerus Iacob, & Israel:& uerum semen Abrahæ: vt dictum ẽ in prologo. Ex quibus sequitur quòd vera repromissio spiritualis regni cœlestis facta est solis filiis Abrahæ,& Iacob, & Israel spiritualib. secũdùm fidem, & gratiam,& non filiis carnis. Secunda conclusio. quòd populus gentilis erat efficiendus filius Abrahæ secundùm repromissionem: inquantùm erat benedicendus in Christo, & regenerandus. Hæc probãtur Genesis. xxii. quando Deus dixit Abrahæ. In semine tuo, id est in Christo benedicentur omnes gentes. Hoc idẽ di-
C ctum est ipsi Iacob Geñ.xxviii. qñ dominus dixit. Terram, in qua dormis, tibi dabo,& semini tuo,& dilataberis ad orientem,& occidentem, & septẽtrionem & meridiem:& benedicentur in te,& in semine tuo cunctæ tribus terræ.vbi ostendit: ꝙ per benedictionẽ & regenerationem in Christo totus popul⁹ gentilis erat futurus filius Israel,& Iacob secundũ spm̃,& fidem. Item Isa. xliiij. Noli timere serue meus Iacob,& rectissime.i. Israel quem elegi. Effundam enim aquas super sitiẽtem.& fluenta super aridam. Effundam spm̃ meum super semen tuũ: & benedictionem meã super stirpem tuam, & germinabunt sũꝑ herbas quasi salices iuxta præterfluẽtes aquas. Ille dicet: domini ego sum:& ille vocatur nomine Iacob. Et hic scribet manu sua

domino: & in nomine Israel assimilabit &c. D
Ex quibus patet ꝙ populus gentilis baptizatus aqua, & spiritu sancto erat vocandus Iacob:& Israel secũdùm fidem,& spiritum. Et sic patet, ꝙ Messias nõ solùm erat saluatur⁹ populum Iudaicum: sed etiam gentilem. Vnde in glossa hebraica Gene. Rabba, mouetur quæstio per doctores hebraicos: An Deus,& eius Messias sit acceptor personarum in eius aduentu.s. an saluabit solos Iudæos, & filios Israel. Ad quod respõdetur, ꝙ absit: imo omnes confitentes Deo corde, ore & opere saluabuntur per Messiam. quia sic scriptum est Hiere.xxxiiij. In diebus illis saluabitur Iuda idest, confitentes Deo. Et hoc est quod dicit Isa.xlix. Dedi te in lucem gentium vt sis salus mea vsque ad fines terræ. Ex quo patet ꝙ Christus nõ solùm erat saluaturus Israelitas: sed etiam gẽtiles. ideo ait Christus Mat. E
viij. ꝙ multi venient ab oriente, & occidente: & recumbent cũ Abrahã, Isaac, & Iacob in regno cœlorum: filii autem regni mittentur in tenebras exteriores &c. Tertia conclusio. ꝙ populus gentilis erat recepturus Christum in lege promissum:& venturus a fide & legem euangalicam: & adoraturus Deum Israel. Hoc autem iam probatum est psal.ii. & xlvj.& per totam expositionem libri psalmorum. Sed maximẽ probatur Isã.ij. cũ ait. Et erit in nouissimis diebus præparatus mõs domus domini super verticem montium, & eleuabitur super colles: & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi & dicent. Venite ascendamus ad montem domini, & ad domũ Dei Iacob:& docebit nos uias suas, F
& ambulabimus in semitis eius: quia de Syõ exibit lex: & uerbum domini de Hierusalẽ. Item hoc idem patet ca.xlix: per totum. vbi dicitur. Dedi te in lucem gentium: vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Reges sedebunt,& consurgent principes:& adorabũt dominum Deum tuũ, & sanctum Israel qui elegit te &c. Hoc idem patet per totum vsq; ad finem libri de conuersione gentium ad Deum. Item Hie. xvj. Ad te gentes venient ab extremis terræ,& dicent: Verẽ mendaciũ possederunt patres nostri,& vanitatem, quæ eis non profuit &c. Item Zacha.ij. Et applicabuntur gentes multæ ad dominum in die illa:& erunt mihi populum: & habitabo in medio tui:& scies quia dominus exercituum misit me ad te. Item Zacha.viij. Venient populi multi, & gentes robustę ad quærẽdum dominum

A dominum exercituum in Hierusalem,& deprecandam faciem domini. Hęc dicit dominus exercituum. In diebus illis: in quibus apprehendēt decem homines ex omnibus linguis gentium: & apprehendent fimbriam viri Iudæi dicentes: ibimus vobiscum. audiuimus enim quoniam dominus vobiscum est. Ex quibus patet ꝙ gētiles per Apostolos Iudæos erant trahendi ad Christum. Hoc idē patet Malach. 1. Non est voluntas mea in sacrificiis uestris ait dominus exercituum. Et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus. Ex quibus patet ꝙ reprobata synagoga sacerdotium erat transferendum ad populum gentilem colentem nomen domini, quod est Iesus. Hoc idē dicitur Isa. vltim. Et annunciabunt gloriam

B meam gētibus.& infra. Et assumam ex eis in sacerdotes,& leuitas dicit dominus: quia sicut cęli noui,& terra noua quæ ego facio stare coram me dicit dominus sic stabit semen vestrum,& nomen vestrum. Et erit mēsis ex mense:& sabbatum ex sabbato. Veniet omnis caro: vt adoret coram faciem meam dicit dominus. Ex quibus omnibus sequitur quarta conclusio tanquàm supradictis corollaria: ꝙ solus populus Christian⁹ est verus Iacob, & Israel,& verum semen Abrahæ. Hoc autē probatur per singula secundùm nominis interpretationem, & secundùm fidei imitationem. Nam intantùm Deus uocauit eum Abraham inquantùm erat futurus pater oīum credentiū: & inquantum in eo erant benedicendæ omnes gētes. Sed solus populus Christianus fuit in Christo benedictus,& regene

C ratus: & sequitur fidem Abrahæ: & recepit Christū promissum Abrahę,& semini eius. igitur solus populus Christianus est verū semen Abrahæ secundum fidem, & spiritū:& per consequens soli populo Christiano debetur hæreditas cœlestis, & beatitudo ꝓmissa,& est vera Hierusalem,& terra viuētium. Quod probatur. Nam Abrahæ, & Israel fortiti sunt supradicta nomina: nō secundū carnem,& naturam sed secundum fidem: vt dictum est. Sed quia soli Christiani sunt imitati fidem eorum de Christo: & receperunt Christum quem ipsi expectabant: ergo soli Christiani sunt verū semen Abrahę,& Israel secundum fidem,& spiritum. Sed quia intantum facta est promissio bonorum spiritualiū gratiæ,& gloriæ ipsi Abrahę,& Israel: inquā tū habuerunt fidem de Christo futuro: ergo

D pro solo populo Christiano, ex Iudæis,& gētilibus credentibus congregato: facta fuit illis repromissio: & per consequens soli populo Christiano debetur repromissio,& hæreditas bonorum spiritualiū gratiæ in præsenti:& glorię in futuro: de quibus loquitur lex & prophetæ. Item ex supradictis etiā sequitur quædam alia corollaria conclusio. s. quòd omnes Iudæi moderni sunt hæretici in lege, Moysi;& prophetis. Probatur. Nam omnes deueniant à ueritate sacrę scrip. legis,& prophetarū: ergo sunt hæretici. Tenet cōsequentia: nam hæresis nil aliud est nisi deuiatio à veritate sacræ scripturæ vtriusque testamentī. Antecedēs probatur. Nam omnes patriarchę,& prophetæ uixerunt in fide Christi futuri expectantes vt eos redimeret à seruitu-

E te peccati,& morte æterna:& acciperent ab eo repromissiones. s. gratiam in præsenti, & gloriam in futuro: vt probatum est. Sed Iudęi moderni,&eorum prędecessores contēpserunt Christum & humanam redēptionē & omnia bona gratię, & gloriæ, & expectāt falsum Messiam qui tribuat eis bona temporalia. ergo totaliter contradicunt veritati sacræ scripturę legis,& prophetarū,& fidei, & spei illorum: & per consequens omnes sunt hęretici quotquot manēt in eadem obstinatione post aduentum Christi. Vnde autem proueniat eis ista hęresis: videbitur in fine totius tractatus. In tota ergo quæstione patet cęcitas,& deceptio Iudæorum. nam per nouem conclusiones ostensum est qualiter præter terram Canaā promissa fuit Abrahę & Iacob hæreditas in cœlo,& qualiter patriarchæ,& prophetæ pręter illā terram deside

F rabant,& expectabant cœlestem, & spiritualem hæreditatem:& quomodo non desiderabant sepeliri in illa terra: nisi quia præuiderunt in spiritu Christum ibi passurum, & sepeliēdum,& resurrecturum. Et ꝙ prophetæ nec commendarunt illam terram,& ciuitatē & templum propter eius bonitatē: sed quia præuiderunt Christum in illa terra nostram redemptionem operaturum. Item ostēsum est qualiter ꝓphetæ non solùm intēdunt cōmendare illam Hierusalem in qua Christus operatus est nostram redemptionem: sed ēt Hierusalem spiritualem toto orbe diffusam ab illa deriuatam,& dilatatam. Itē patet quomodo Christiana religio est verum semē Abrahæ,& uerus Israel ꝑ successionē fidei. Itē osten-

A ostensum est qualiter illa terra Canaã cum suis fructibus temporalibus non fuit eis promissa, & data in præmium præcisum pro obseruatione legis: sed in signum futuri præmii æterni dandi per Christum pro fide quã habebant de Christo. Itẽ vltimò ostensum est qualiter Messias in lege promissus non erat daturus bona temporalia, sed spiritualia gratiæ in præsenti, & bona gloriæ in futuro. Per quæ omnia patet responsio ad argumẽta Iudæorum. Ad primum ergo respondetur eis, ꝙ illa terra cũ suis fructibus non fuit eis ꝓmissa in præmium solidum pro obseruatione legis: sed in signum premii futuri dãdi ꝑ Christum pro fidem Christi, sub qua illã legem obseruabant: vt dictum est. Item illa terra promissionis, & ciuitas Hierusalem dicta est fluens lacte, & melle: inquantùm ex ea fluxit nobis lex, & doctrina euangelica: quia de

B Syon exiuit lex, & verbum domini de Hierusalem. Isa. 2. Quæ quidem doctrina euangelica frequenter dicitur mel, & lac in scriptura propter sui saporem, & dulcedinem. Et hanc terram promisit Deus illi populo in figura Christi. Nã sicut ante aduentum Christi fluxit, & emanauit in ea lac, & mel propheticũ: ita tempore Christi fluxit lac, & mel euangelicum quod Christus per totã terrã promissionis prędicauit. Vnde tripliciter lac, & mel exiuit, & emanauit ex illa terra. Primò lac, & mel euãgelicę doctrinæ. Secũdò lac, & mel nostræ redemptionis. Tertiò lac, & mel gratiæ sacramentorũ. & hoc est lac, & mel quod Deus sub figura promisit patriarchis, & prophetis. Dabatᷓ ergo filiis Israel illa terra materialis pro obseruantia legis: sed promittebatur eis cœlestis gloria propter fidem quã

C habebant, & cum qua fide conseruabant illa legalia. Ad ſm est dicendum, ꝙ Iacob, & cæteri patriarchæ non desiderarunt sepeliri in illa terra propter se: sed quia præuiderunt Christum in illa sepeliendum, & resurrecturum, & sic desiderabant cum eo resurgere. Ad tertium respondetur, ꝙ prophetæ nõ cõmendarũt illã terram, & ciuitatem propter se: sed inquantũ præuiderũt Christum in illa nasciturum, & in illo templo præsentandum, & prædicaturum, & in illa ciuitate nostram redemptionem operaturum. Sed cum hoc intendebant commendare Hierusalem spũalem ab illa toto orbe diffusam. Ad quartum, ꝙ Christus rex Messias non erat daturus bona temporalia sed spũalia: vt dictũ est.

D Ad aliud dicendũ, ꝙ Christus Messias in lege promissus non erat ędificaturus ciuitatẽ materialem: sed Hierusalem spiritualem toto orbe diffusam: quam per se ædificauit in monte Caluariæ, & in monte Syon: vt dictũ est, & latius dicetur in quæstione sequenti. ex qua Hierusalem, & Syon fuit deriuata Ecclesia toto orbe diffusa.

QVAESTIO. IIII.

POstquàm probatum est in tertia quæstione qualiter oĩa promissa in lege & prophetis sunt spiritualiter intelligẽda pro bonis gratię in præsenti, & gloriæ in futuro ideo quæritur quartò. Vtrũ Iesus Nazarenus, quem Christiani colunt: fuerit uerus Messias promissus ĩ lege, & prophetis. Ad quod arguunt Iudæi moderni, ꝙ non. Et B primò sic. Messias nondum venit: ergo Iesus non fuit verus Messias. Consequentia patet. Antecedens probatur: nam Helias debet venire prius quàm Messias: prout legitur Malachiæ. 4. Ecce ego mittam vobis Heliã prophetã antequã veniat dies domini magnus, & terribilis, & cõuertet cor patrum in filios, & cor filiorum ad patres eorum &c. Ad cuius intellectum est notandum, quòd ex hoc dicto, & litera præcedente in hoc capitulo Scribæ, & Pharisæi formarũt duos articulos inter cæteras suas traditiones. Primus articulus fuit: quòd Helias debet pręcedere Messiam in suo aduentu, & ideo quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes, & leuitas ad Ioannem ut interrogarent eum, Tu quis es? & Ioannes negauit se esse Christum: tunc Pharisęi iterum interrogauerunt F eum dicentes. Helias es tu &c. eò quòd habebant pro articulo, quòd Helias erat uenturus ante ipsum Messiam. Item Matthæi. decimooctauo. quando tres discipuli uiderunt Moysem, & Heliam in transfiguratione Christi, & postea neminem viderunt nisi solum Iesum tunc interrogauerunt Christum dicentes. Quid ergo Scribæ, & Phasæi dicunt, quòd oportet Heliam uenire primum &c. Ex quibus patet, quòd Scribæ, & Pharisæi inter suas traditiones tanquàm articulum affirmabant Heliam uenturum, & præcessurum Messiam in lege promissum. Item per literam præcedentem in hoc capitulo: vbi dicit Deus per Malachiam. Memento legis Moysi serui mei: quam mandaui ei

A In Oreb præcepta, & iudicia. Et subdit. Ecce ego mittam vobis Heliam &c. per hoc formarunt alium articulum, scilicet quòd causa quare Helias debebat præcedere Christum erat vt prędicaret, & restauraret legem Moysi perditã in filijs dispersionis: vt postea rex Messias posset eam confirmare, & ratificare. Tunc ergo ex primo articulo arguunt sic Iudæi Helias nondum venit: ergo Messias nondum venit: quia prius est venturus Helias quàm Messias. Et si Messias nondũ venit: ergo Iesus Nazarenus non fuit verus Messias. Item ex secundo articulo arguunt sic. Messias in lege promissus debet confirmare, & ratificare legem Moysi filijs dispersionis: quã Helias prius debet instaurare, & declarare. sed Iesus Nazarenus hoc non fecit: imò prævaricatus est, & dissipauit totam legem Moy
B si: quò ad omnia præcepta, & mandata tàm moralia quam cæremonialia quàm iudicialia: igitur non fuit verus Messias. Hæc minor probatur per singula. Nam Iesus primò præuaricatus est præcepta moralia sabbatũ violando, exercendo opera sanitatum & se Deum faciendo. Secundò violauit cæremonialia cibos prohibitos concedendo: quãdo dixit discipulis. Comedite quæ apponuntur vobis. Tertiò præuaricatus est iudicialia. Io. 7. qñ absoluit adulterã: quam lex præcepit lapidari Leuitic. 20. Et sic patet quòd totam legem uiolauit. ergo non fuit legis confirmator sed dissipator: & per consequens non fuit Messias. Secundò arguunt Iudæi, dicentes ꝙ Iesus non exercuit officium veri Messiæ erga populum Israel: ergo non fuit verus Messias. Antecedens probatur. Nam Messias
C in lege & prophetis promissus quatuor erat facturus principaliter erga populum Israel: nã primò debebat debellare, & subiicere sibi totum orbẽ, & populũ gẽtilem: & omnes reges terræ: & dominari à mari vsque ad mare, & vsque ad fines terræ: vt patet psal. 71. & Zach. 11. Secundò debebat educere, & liberare omnes filios Israel ex omnibus partibus mundi: vt patet Isa. 11. Tertiò debebat ædificare nouam Hierusalem in eodem monte Syon: & in ea congregare omnes filios Israel: vt in ea cum magna prosperitate, & pace obseruent totam legem Moysi. vbi erit tãta pax, ꝙ omne tribus terræ conflabunt gladios in vomeres: & lanceas in falces Isa: æ. 2. Item quartò rex Messias debebat facere immortales, & impassibiles omnes filios Israel viuentes in illa ciuitate noua Hierusalẽ: quæ D præcipitabit mortem in sempiternum: & auferet dominus Deus omnem lachrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra. Isa. 25. Sed Iesus Nazarenus nil horum fecit: imò totum oppositum: ergo non fuit verus Messias. Hoc probatur. nam primò non debellauit nec subiecit sibi totum orbem: imò fuit pauper, & deiectus intantùm, quòd fuit crucifixus per Iudæos, & gentiles: & sepultus in alieno sepulchro. Item secundo non congrauit filios Israel: nec liberauit eos de captiuitate: imo post mortem eius fuerunt per mũdum dispersi, & dissipati. Item tertiò non ædificauit nouam Hierusalem: imo post mortem eius, & causa sui fuit diruta & dissipata: ut inquit Ioseph libro de bello Iudaico. imo dicunt Iudæi, quòd Iesus Nazarenus non solum dissipauit ciuitatem, & populum: sed e- A tiam totam legem Moysi: inquantùm constituit nouum modum sacrificandi, & colendi Deum: imo destruxit Iudaismum, inquantùm magna pars Iudæorum recepit Baptismum Christi, & recipit continuè. Item quartò non videmus, quòd Iesus in aduentu suo posuerit tantam pacem inter homines quod conflauerint gladios in uoueres & cætera: imo post eius aduentum fuerunt maxima bella per omnes partes orbis: ut patet per omnes historias gentium. Item non fuit tanta pax inter animalia bruta, quod bos comedat cum agno: & leo cum oue: quia eandem ferocitatem retinent animalia bruta. Item Christus nõ præcipitauit mortem: nec abstulit omnem lachrymam à suis: imo reliquit suos mortales, & passibiles. nec uidemus quòd Baptismus Christi auferat miserias, & infirmitates corporales. Ex quibus B omnibus sequitur quòd Christus non fuit verus Messias in lege promissus: quia non exercuit officium veri Messiæ. In oppositum est Ioannis primo: quando dixit Andreas Petro. Inuenimus Messiam quod est interpretatum Christus. Item Philippus dixit ipsi Natanaeli. Quem scripsit Moyses in lege, & prophetæ: inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Item Natanael dixit ipsi Iesu. Rabi tu es filius Dei: tu es rex Israel. Item totus ille populus satiatus quinque panibus, & duobus piscibus: confessus est Iesum esse Messiam, quando dixit. Hic est verè propheta: qui venturus

est

A est in mundum. Ioan. vj. Et sic Iesus Nazarenus non solùm à toto populo gentili: sed ét à multis de populo Iudaico fuit receptus tanquàm verus Messias: vt patet per totum discursum euangelicum. In hac quæstione respondeo. ꝙ non intendo per singulas conditiones probare Christum fuisse verum Messiam, omnes scripturas particulariter adducendo: quia de hac materia abũdè scripsit dominus Ioan. Figuerola conciuis noster Valentinus in tribus voluminibus contra Iudæos. Hoc idẽ dilucidè scripsit dominus Petrus de la Caualeria ciuis Cæsaraugustanus vtriusque iuris doctor famosissimus, & dominus Alfonsus Toletanus sacræ theologię magister insignissimus: & etiam plures alij: qui non solùm per sacra scriptura legis: & ꝓphetarum: sed & per dicta rabinorũ Thalmudistarum

B Iudęos conuicerunt. Sed tantùm in hac quæstione intendo breuiter respõdere, & satisfacere supradictis argumentis Iudæorum: & detegere cęcitatẽ: & ostendere inueteratam malitiam eorũ. Et ideo in præsenti quæstione duo sunt principaliter uidenda, & probanda. Primò quomodo Iesus Christus seruauit, & statuit, & confirmauit, & ratificauit legem Moysi prout quærit primum argumentum. Secundò qualiter Iesus Christus exercuit, & perfecit officium veri Messię: ꝓut quærit secundum argumentum.

Quãtùm ad primum articulum est primò notandum. ꝙ, quia lex diuina data Moysi nõ erat merè literalis, & temperalis: sed etiam principaliter spiritualis: sicut dictum est in præcedenti quæstione: ideo, secundùm scripturas legis, & prophetarum, lex Moysi erat

C primò illi populo literaliter obseruanda. Secundò erat per Messiam promissum spiritualiter declarãda. Tertiò erat per passionem literaliter, & carnaliter terminanda: & eius veritas spiritualiter obseruanda. Primum patet per totum discursum Exod. & Leuitic. & nùmeri. & præcipuè Deut. vbi Deus sub multiplici comminatione, & maledictione præcipit illam legem: & cęremonias obseruari. Secundùm patet Deuto. decimaoctaua. vbi Deus dicit Moysi. Prophetã suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: ponam verba mea in ore eius. loqueturque ad eos quæcunque dixero illi. Et qui verba eius, quę loquetur, non audierit: vltor existam & cætera. Ex dictis in hoc textu, & capitulo sequitur primò: quòd in lege Moysi fuit Christus promissus ad declarandam legem Moysi: & verum sensum & veritatem eius. D

Secundo sequitur, ꝙ talis promissio de Christo declaratore legis fuit facta in monte Sinai, simul cum datione eius. Quod probatur ꝑ hoc quod ait Moyses in hoc. 18. capit. Deuter. cum referendo legem populo dicit. Prophetã suscitabit tibi dominus Deꝰ tuus, ipsum audies ut petisti à domino Deo tuo in Oreb: quando concio cõgregata est: & dixisti: vltra non audiam vocem domini Dei mei. Et ignem hunc maximum amplius non uidebo ne moriar. Et ait dominus mihi. Bene omnia locuti sunt. Prophetã suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui. Et ponam uerba mea in ore eius &c. ut supra. Ex quibus patet, quod ista promissio de propheta declaratore legis futuro, quam refert hic Moyses, iam fuerat facta in Oreb i datione legis: quando populus dixit Moysi: loquere tu nobis: & non loquatur nobis Deus ne E

forte moriamur. ut patet Ex. 20. Et tũc Deus dixit Moysi. Bene omnia sunt locuti petendo mediatorẽ qui loquatur eis ex parte dei familiariter: ideo promitto tibi, ꝙ prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorũ, scilicet de tribu Iuda: similem tui in humanitate, & officio. Iste enim erit similis tui primò in humanitate: quia licèt sit Deus: tamẽ erit etiam homo. Quia ponam uerba mea in ore eius: quia erit uerbum icarnatum: & sic apparebit mundo similis tibi in humanitate & erit etiam tibi similis officio. nã sicut ego misi te ad istud populum liberandum de ista captiuitate temporali: & eduxisti eum de terra Aegipti: ita ego mittam illud ad liberan- F

dum totum genus humanum de seruitute peccati & de iugo legis. Item sicut ego per te dedi legem istam isti populo: ita per illum prophetam Christũ declarabo eam: & ideo posui uerba mea in ore eius. Item sicut iste populus fuit tibi rebellis multotiẽs nolens te audire: ita est idem populus erit ipsi rebellis: intantùm quòd interficiet eum sicut iste idem populus uoluit te interficere & constituere alium ducem & reuerti in Aegiptum. Sed sicut ego puniui omnes rebelles, qui te non audierunt: quia non introierunt terram promissam: sed cadauera eorum manserunt in deserto: ita ego ultor existam eorum, qui uerba huius ꝓphetæ Christi audire uoluerint: & ipsi non crediderint: quia uagos, & captiuos temporaliter per hunc mundũ dispergam:

A gam,& animæ eorũ nunquã introibũt in requiem meã. Ex quibus patet, ꝙ promissio de Xp̄o futuro legis interprete, & declaratore facta fuit in mõte Oreb ĩ primo anno simul cum datione legis: sed quia Moyses tacuit: & omisit eã in Exodo: ideo refert, & exprimit eam in Deut. Tertiò autem sequitur, ꝙ sicut totus ille populus se obligauit ad seruãdam legẽ Moysi, & omnia quæ Deus locutus fuerat Moysi, quãdo dixit: Omnia quę locutus est Deus faciemus, & erimus obediẽtes. Exo. 24. Ita pariter se obligauit ad audiẽdũ Xp̄m in suo aduentu, & declarationem legis per ipsum faciendam. Itẽ sicut ille populus se obligauit ad seruandam literaliter legẽ Moysi sub anatemate, & multiplici maledictione scripta. Deut. 27. & 28. ita sub eisdem maledictionibus, & pœnis se obligarunt ad audien-
B dum, & credendum, & obediendum illi prophetæ Christo, & ad seruandam legem secũdũ eius declarationem. Item sequitur, ꝙ ille populus non erat obligatus seruare literaliter legem Moysi nisi usque ad declarationẽ factam per illum prophetam promissum: sed exinde tenebantur obseruare legem Moysi spiritualiter secundũ veritatẽ, & declarationem factam per illum prophetam: cui obligabantur credere, & obedire, & eius doctrinã audire, & sequi: ideo dixit eis Iesus Ioan. 5. Scrutamini scripturas: quia illæ testimoniũ perhibet de me. Est qui accusat vos Moyses in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi crederetis forsitan, & mihi: de me enim ille scripsit. Quasi dicat: sicut patres vestri fuerunt obligati credere Moysi, & seruare literaliter legem eius: ita & vos obligamini cre-
C dere mihi, & audire à me declarationem legis Moysi: nam ego sum ille ꝓpheta de quo scripsit Moyses. Deut. 18. cui cum comminatione ultionis obligamini credere. & ideo si crederetis Moysi: crederetis, & mihi, & per cõsequens non credendo mihi non creditis, & Moysi. Et sic irritã facitis legẽ eius, & violatis iusiurandũ quod fecistis in Oreb: quãdo dixistis: omnia, quæ locutus est Deus, faciemus, & erimus obedientes. Exo. 22. & per consequens estis hęretici in lege, & incurritis omnes maledictiones scriptas Deut. 17. & 28. Hoc idem ostendit Mat. 3. & Lucæ. 3. quando in Baptismo vox patris audita est dicens. Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Et sic patet, ꝙ idem Deus pater, qui in datione legis dixit de Christo: Ponam uerba mea in ore D eius: loqueturq; ad eos &c. Idem pater præcepit in nouo te. vt audiant ipsum Christum tanquã prophetam promissum in lege. & iō vbicunq; memoratur in prophetis præsens punitio. & captiuitas: in qua modò laborãt Iudæi semper assignatur pro causa, qua non exaudierunt vocem domini venientis ĩ carnem: siue quia non audierunt vocem huius prophetæ. s. Christi: nec crediderunt ipsi. Vnde ait Christus per os Dauid. Psal. 17. Filij alieni mentiti sunt mihi: filii alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Itẽ psal. 80. Populus meus non audiuit me: & Israel non intendit mihi. Item ps. 94. Hodie si vocem eius adieritis &c. quibus iuraui in ira mea &c. Item Isa. 1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Israel autem non cognouit me. Item ca. 50. E Ecce enim in inquitatibus uestris uenditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrẽ uestram: quia uenit, & nõ erat uir: vocaui, & nõ erat qui audiret. Item ca. 65. Omnes in cædem corruetis pro eò quòd uocaui, & non respõditis: locutus sũ, & nõ audistis &c. Itẽ Hier. 16. Sed uos peius operati estis quam patres uestri. Ecce. n. ambulabat vnusquisque post prauitatem cordis sui mali: ut me non audiat. Eiiciam vos de terra hac &c. Ex supradictis patet quomodo ille populus sub cõminatione obligabatur audire Christum in suo aduentu legem declarantem: sed quia nõ audiuit: ideo fuit punitus in corpore, & anima in æternum. & sic patet qualiter lex Moysi erat per Christum declaranda. Hoc idem dicit Rabi Moyses in sententiis de pœnitentia, quòd tempore Messiæ omnes attẽdẽt ad F sciendam legem pro seculo uenturo acquirendo: Item in hoc concordant omnes magistri Iudeorũ antiq. s. ꝙ Messias debet ĩ suo aduentu declarare mysteria occultissima legis imo multa sunt mysteria in lege, quæ appellat Ticu. i. silentium: quæ nullus audet declarare: quorum declarationem expectant faciendam per Messiam: ideo in oratione rogant omnes vt Deus mittat Messiam qui declaret nodos, & ænigmata legis. Tertium autẽ principale ꝓbatur. s. ꝙ lex Moysi quò ad cæremonialia, & literale officiũ erat p Xp̄m & eius mortem termiuanda. & abolẽda. Hoc patet psal. 39. Sacrificium, & oblationem noluisti: aures autem perfecisti mihi: Holocaustum, & pro peccato non postulasti, tunc

A dixi ecce venio & cætera. prout ibi fuit declaratum. Item psalm. 49. Non accipiam de domo tua vitulos: neque de gregibus tuis hircos & cætera. Item Isa. primo. Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum & cætera. Hoc idem capitu. vltimo per totum. Ita Hierem. decimosexto. Ecce dies uenient dicit dominus, & non dicetur vltra. Viuit dominus qui eduxit filios Israel de terra Aegypti: sed uiuit dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis &c. Ex quo patet, quòd pascha, & sabbata debebant cessare in aduentu Messiæ Item cap. 31. Ecce dies uenient dicit dominus, & feriam domui Iuda, & domui Iacob fœdus nouum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus uestris in die qua apprehendi manum eorum: ut educerem eos de terra Aegypti &c. Item Daniel. 9. Post hebdomadas. 62. occidetur Chdistus,
B & non erit eius populus, qui eum negaturus est. Et ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce uenturo. Et finis eius uastitas. Et post finem belli erit statuta desolatio. Confirmabit autem pactis multis hebdomadam unã, & in medio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium, & erit in templo abominatio desolationis, & vsq; ad consummationem, & finem perseuerabit desolatio. Ex supradictis ergo patent tria præsupposita. s. primò qualiter lex Moysi erat ex præcepto Dei sub multiplici comminatione ab illo populo obseruanda. Secundò qualiter illa lex per Christum prophetam futurum erat declaranda, & quomodo sub eadem comminatione ille populus erat obligatus audire Christum, & eius doctrinam, & ipsi obedire. Tertiò qualiter hostia, & sacrificia, & cætera
C legalia legis Moysi literaliter, & officialiter erant terminanda, & abolenda, & uerificãda per mortem Christi, & per consequens ille populus non amplius erat obligatus post mortem Christi ad obseruanda literaliter cęremonialia: sed obligabatur ea spiritualiter obseruare secundũ declarationẽ factam per Christum: hoc est secundùm doctrinam euãgelicam, quæ nil aliud est nisi declaratio, & veritas legis: & sic patet qualiter Christus erat futurus declarator legis Moysi. Secundò est notandum, quòd Christus, qui erat in lege promissus tanquam verus declarator, & interpres legis Moysi: in declaratione legis erat tanquam bonus, & verus magister, & doctor. Nam doctor in scolis primò legit litera

D liter textum. Secundò declarat ipsum textum literæ per rationes, alias auctoritates. Tertiò verificat ipsum textum per exempla sensibilia, & per effectum, & istum modũ seruant magistri in legendo mathematicas, & Philoso. in scientia naturali, & iuris periti ĩ iure ciuili, & canonico, & unusquisque in sua facultate. Ita ergo Christus magister noster, & interpres legis tenuit hunc modum nobiscum in declarando legem Moysi. Nam primò ipse obseruauit legem Moysi literaliter quò ad omnia præcepta moralia, & cæremonialia. Secundò declarauit totam legem doctrinaliter eius verum sensum exponendo. Tertiò uerificauit in se realiter, & exemplariter totã legem, & prophetas: vt patebit. His habitis ponitur prima conclusio. i. quòd Xp̃s obseruauit literaliter totam legẽ Moysi. non solùm quò ad præcepta moralia: sed ẽt
E quò ad cæremonialia. Hoc autem probatur. Nam Christus vt homo semper ueneratus est Deum patrem tanquàm patrem, & dominum faciendo eius voluntatem, & tribuẽdo ipsi omnem honorem. vt patet per totum discursum euangelicum. Item non solùm veneratus est Deum patrem naturalem, & dominum: sed etiam veneratus est virginẽ Mariam matrem suam carnalem, & naturalem, & Iosephum patrem nutriciũ: quia erat subditus illis. ut patet Luc. ii. Et sic iustè viuendo obseruauit omnia præcepta moralia: vt patet per totum discursum euangelicum. Item seruauit omnia præcepta cæremonialia usq; ad trigesimum annum, & ultra: quia in omnib. festiuitatibus ascendebat in Hierusalem secundùm consuetudinem diei festi: ut patet Lucæ. 2. Et sic est dicendum de cæteris cære- F
monialibus: quia comedit agnum paschalem & cætera.

Secunda conclusio, quòd Christus tanq̃ magister, & interpres in lege p̃missus declarauit doctrinaliter legem Moysi, verum, & spiritualem sensum, & eius intelligentiã manifestando. probatur. Nam illicò post Baptismum, & ieiunium congregauit Apostolos, & discipulos, & ascendit in montem, & sedendo tanquam magister declarauit eis legem Moysi quò ad verum sensum, confutando falsam doctrinam, & fermentum Scribarum, & Pharisæorũ. vt patet Matt. 5. & 6. & 7. & exinde per totum discursum euangelicum. quia ostendit quomodo sabbatum non soluebatur: nec violabatur sanãdo infirmos: imo co

lebatur

A lebatur,& magis sanctificabatur: quia sabbatum erat institutum ad sanctificādū Deum, faciendo opera sancta,& non seruilia: cuiusmodi sunt opera misericordiæ &c. Itē osten dit qualiter cibi prohibiti in lege non prohibebantur per se. sed prout figurabant opera mala,& prohibita. s. homicidia, & adulteria, & furta &c. quæ coinquinant animam: vt patet Matth. 15. & sic de singulis. Itē post resurrectionem incipiens à Moyse,& ꝓphetis interpretatus est illis duobus discipulis, & postea oībus Apostolis oīa quæ erāt scripta de se in lege,& prophetis,& psalmis,&c.

Tertia conclusio, ꝙ Christus tanquàm verus magister nō solum declarauit legem doctrinaliter quò ad verum sensum: sed etiam verificauit in se realiter,& exemplariter totam legem,& prophetas. Prima pars patet ꝑ supradictam secundam conclusionem. Secunda probatur per omnes Euangelistas. Nam primò Christus uoluit baptizari in persona totius corporis mystici, & suorum membrorum, instituendo Baptismum, & sic uerificauit omnes lotiones,& purgationes, & cætera sacramenta purgatiua quæ fiebant in lege in figura Baptismi. Secundò fuit passus, & in cruce immolatus,& oblatus. Et sic verificauit occisionem agni paschalis,& omnia sacrificia, & holocausta, & oblationes quæ fiebant in lege in figura suæ passionis, & sacramenti Eucharistiæ. Item fuit sepultus per totam diem sabbati in sepulchro,& sic uerificauit quietem sabbati legalis. Item eduxit fideles ueteris testa. de limbo inferni.& sic verificauit figuram liberationis filiorum Israel de Aegypto. Item resurrexit, & ascendit in

C cœlum. & sic uerificauit dicta prophetarum: vt patebit infra, & sic patet, quòd Christus totam legem, & prophetas verificauit exemplariter in se.

Quarta conclusio, ꝙ Christus non solùm verificauit in se legem Moysi: quò ad præcepta cæremonialia: sed etiam declarauit, & verificauit in se præcepta iudicialia. Prima pars patet per supradictam tertiam conclusionem. Secunda pars probatur. Nam inter iudicialia ponitur Exod. 21. Primò, quòd si quis percusserit uirum aut mulierem, & secuta fuerit mors: tunc ille morte moriatur, & det uitam pro uita. & si mutilauerit aliquod membrum: det oculum pro oculo, & dentem pro dente &c. Hoc aūt præceptum iudiciale uerificauit Christus in se pro peccato primorum parentum: in quo fuit homi D cidium,& furtū: quia omnes filios, & posteros occiderunt: & bonis gratuitis expoliauerunt: & fuit ibi blasphemia, & sacrilegium, in quantum deitatem vsurpare tentauerūt. Et ideo Christus in cruce voluit pro oībus mori: & dare mortē temporalem ꝓ nostra morte æterna,& vitam pro uita: & animam pro anima: & dentem pro dente:& oculum pro oculo:& totum pro toto: & partem pro parte. & sic uerificauit illud præceptum iudiciale:& multa alia: quia pro peccatis omniū præteritorum, & futurorum mortuus est:& pro omnibus furtis,& rapinis,& adulteriis, & cæteris sceleribus satisfecit in sua passione. Item non solùm uerificauit in se præcepta iudicialia: pro omnibus satisfaciēdo: sed etiam ipsa iudicialia declarauit mutando forum,& pœnam iudicialem sæcularem in pœnitentialem,& spiritualem.

E Ad cuius intellectū est notandū: ꝙ illud forum iudiciale,& punitio uet. le. figurabat forum,& punitionem pœnitentialē legis euangelicæ per Christum instituendam. Nā licet in punitione pœnitentiali per Christum instituta non detur oculus carnalis pro oculo, & dens pro dēte: tamē datur oculus pro oculo,& dens pro dente: & vita pro vita ciuiliter. Nam quando uenit homicida, aut mutilator membrorum, aut latro ad confitēdum tunc Ecclesia siue sacerdos, licèt non interficiat corporaliter homicidam siue mutilatorem pœnitentem: tamen præcipit ipsum occidi ciuiliter mundo, id est ꝙ fiat religiosus: & priuet. seipsum deliciis mundanis:& iugiter agat pœnitentiam: & oret pro illo quem occidit,& vita priuauit, & ꝙ nutriat filios eius quem occidit,&ita pariter præcipit mu E tilatori ꝙ nutriat ex propris bonis temporalibus illum cuius membrum mutilauit. Itē præcipit latroni ut restituat furtum, & omne male ablatum: & etiam satisfacit ꝓ damno illato,& sic præcipit luxurioso uel auaro vel iracundo: vt abscindat membrum quod scandalizat ipsum, non corporaliter sed spiritualiter:& hoc ex præcepto Christi Matt. xviii. Si oculus aut pes tuus scandalizat te: erue eum,& proijce abs te. quod non est intelligendum de membro corporali, sed spirituali: scilicet de mala intentione, & cogitatione & peruerso proposito, & occasione. & ad hoc propositum dicit infra capit. decimo nono. ꝙ multi castrauerunt seipsos ꝑ regnum

A cœlorum: qui potest capere capiat &c. Et ita Christus oẽs peccatores remittebat ad pęnitentiam, dicens. Vade, & amplius noli peccare. Et sic licèt non lapidauerit adulteram lapidibus materialibus: tamen lapidauit, eã lapidibus spiritualibus.s.compunctionis, & cõtritionis, & pœnitentiæ: & sic est dicendũ de cæteris peccatoribus. Nã licèt Christus non occidebat eos quò ad substantiam: tamẽ occidebat in eis peccatum suscitando in eis fidem, & gratiam: vt inquit Augustinus. & sic pariter istis pœnitentibus mutilauit membra malarum cogitationum, & occasionem. Sed licet Christus non interficiat illicò corporaliter peccatores obstinatos, & impęnitẽtes tamen finaliter interficit eos morte æterna & ita Christus lapidauit, & interfecit lapidibus æternis synagogam Iudæorum adulteram, & obstinatam: quę dimisso, & negato
B proprio viro Christo fornicatur cũ Diabolo. Ex supradictis patet qualiter Rabi Moyses de Aegypto indignè, & imprudenter reprehẽdit Iesum Nazarenum redemptorem nostrum: qui dicit in sententiis de pœnitentia, ꝙ Iesus Nazarenus licet esset bonus vir, & simplex, & fuerit causa destructionis omniũ idolorum, & superstitionis gentilium: tamen sua doctrina non fuit vtilis mundo: nec reipublicæ eò quòd nullum puniebat; sed omnibus malefactoribus parcebat: vt patet de adultera quam absoluit à morte contra legẽ Moysi. Vnde dicit, quòd si talis lex seruaretur.s.ꝙ rei nõ punirentur: sed omnibus parceretur: tũc respublica destrueretur: nec possent ciuitates, & regna cõseruari: nisi peccata punirentur. & sic patet doctrinam eius
C non esse bonam. Ad hoc respondetur, ꝙ iste Rabi Moyses contradicit sibiipsi: si bene volumus aduertere. Nam ipsemet dicit, quòd Iesus Nazarenus fuit vir bonus, & optimus, intantùm, ꝙ destruxit detestabilem idololatriam de mundo. ergo sequitur, ꝙ fuit vtilis toti mundo, & Deo dilectus, & conformis, auferendo tantum scelus de mundo: quia virtuosus est Deo conformis, & nulli inutilis: sed omnibus prodest: vt inquit Plato. Item iste hõ multipliciter decipitur. Primò, quia Christus nunquã prohibuit prauos puniri: quia per ipsum, qui est vera sapientia, reges, & principes mundi regnant: vt puniendo mala, & remunerando bona exerceant iustitiã. Et sic Christus iam habet reges, & principes seculares, qui puniunt malos incorrigibiles temporaliter secundùm demerita eorum in D foro iudiciali. Sed vltra hunc gladium secularem voluit vti Christus gladio spirituali pęnitentiali: qui est multò nobilior. qui quidem gladius non occidit nec mutilat substãtiam: sed peccatum interimit, & abscindit ab anima. Et ideo Christus omnes peccatores ad pœnitentiam remittebat. ergo non relinquebat eos impunitos. Nam pœnitentia, ſm Augustinum, est quædam dolentis vindicta puniens in se quod dolet cõmisisse. & sic pœnitentia verè punit peccatum in reo. Vnde ponitur pro conclusione, ꝙ pœnitentia per amplius, & perfectius punit peccatũ: quàm lex secularis, & q̃ lex vetus puniebat. Quod tripliciter ꝓbatur. Nã magis satisfacit Deo, & proximo, & perfectius iustificat peccatorem. Probatur primum, & secundũ. Nã quãdoque homicida suspensus per legem secula- E rem non recipit mortem patienter, & sic nõ satisfacit Deo: nec restituit ablatũ, & sic non satisfacit proximo: nec etiam iustificat peccatorem: postquã manet incontritus, & impœnitens. Sed vera pœnitentia primò satisfacit Deo per veram contritionẽ, & propositum non peccandi. Secundò satisfacit proximo restituendo ipsi ablatum in effectu vel in affectu, & promissione. Tertiò iustificat se ipsum præterita peccato plangendo, & futura non committere proponendo. Iterum ꝓbatur eadem cõclusio sic. Illa punitio est perfectior, & magis sufficiens quæ delet, & extinguit peccatum: quod Diabolus plantauit, & seruat substantiam quam Deus creauit: q̃ illa quæ destruit substantiam, & nõ extinguit quandoque peccatum: sed pœnitentia est huiusmodi respectu punitionis secularis. ergo est perfectior. Minor patet. Nam per pœnitẽ- F tiam totaliter deletur, & extinguitur peccatum quod Diabolus persuasit, & cõseruatur non solũ anima: sed etiam corpus: vt illę vltra possit bene operari, & opera misericordiæ exercere, & pro defuncto quem occidit semper orare, & filiis eius subuenire &c. Punitio autem sæcularis extinguit substantiã, & quandoque non extinguit peccatũ, & aufert locum, & tempus bene operandi. & sic non satisfacit proximo. Item pœnitẽtia est magis vtilis proximo, & reipublicæ: quàm punitio legalis legis veteris. Nam illa mutilabat membrum scilicet oculum aut manum delinquentis: de quo nulla vtilitas prouenjebat læso: neo satisfaciebat iniuriã passo:

A so:sed pœnitentia nõ aufert membrum corporale: vt ille possit satisfacere læso operib. manuum suarum:aut restituat ablatum. Et sic pœnitentia non solũ est magis vtilis iniuriam passo:sed etiam toti reipublicæ: inquãtum non vult mortem peccatoris:sed vt conuertatur,& viuat,& seruiat Deo,& prosit ꝓximo. Et sic complures criminosos nouimus per pœnitentiam liberatos:qui ardẽtius seruierunt Deo,&reipublicæ perutiles steterũt post actam pœnitentiam.Ex quibus patet,ꝙ gladius pœnitẽtialis multò perfectior,& vtilior est q̃ gladius sæcularis punitionis. ideo Christus, qui in primo sui aduentu venit tãquàm vniuersalis redemptor, & totius generis humani reparator:noluit vti gladio sęculari:sed pœnitentiali, & salubriori. Nec ex hoc prohibuit nec impediuit gladiũ iudicia
B lem secularis punitionis:quem principibus sæculi ante tanquã Deus commiserat:nec in vtendo gladio pœnitentiali destruxit præcepta iudicialia veteris legis: imo declarauit illa inquantùm figurabant punitiones pœnitẽtiales legis euangelicæ. & sic patet ignorantia,& imprudentia ipsius Rabi Moyses: qui ignorans sacramentum pœnitẽtiæ reprehẽdit Christum, putans,quòd christus remittendo peccatores ad pœnitentiam relinquebat eos impunitos:cum punitio pœnitentialis sit multò perfectior, ꝙ magis satisfaciens Deo,& proximo,& magis iustificans delinquentem:& magis vtilis reipublicæ.Et quibus omnibus patet, quòd christus non fuit contrarius nec dissipator legis Moysi: imo fuit conseruator, & instaurator. Quia pri-
C mò obseruauit eam literaliter. Secundò declarauit eam doctrinaliter,&spiritualiter verum sensum,& intelligentiam ostendendo. Tertiò verificauit legẽ,&prophetas in se realiter,& exẽplariter:quia omnia quæ erãt in lege figurata,&in ꝓphetis vaticinata:in sua passione,& resurrectione compleuit,& consummauit:vt patet per discursum euangelicum.Ex quibus etiã patet,ꝙ sicut lex Moysi erat ab illo populo literaliter obseruãda: ita per christum erat spiritualiter declaranda in suo aduentu, & per ipsum quò ad officium literale terminanda,& abolenda,& sicut ille populus erat obligatus ad obseruandam illam legem literaliter sub comminatione illarum pœnarum,& maledictionum: ita pariter erat obligatus ad audiendam declarationem legis faciendam per Christum, & ad credendum,& obediendum ipsi,& hoc
D sub eadem comminatione,& per consequẽs erat obligatus ad seruandam legem spiritualiter secundũ declarationem faciendam per christum. Et sic non obligabatur ad seruandam legem literaliter:nisi vsq; ad declarationem faciendam per Christũ. Et sic per cõsequens patet etiam, ꝙ postquã lex Moysi est iam declarata, & literaliter officium est iam terminatum,& abolitũ per passionẽ christi, & veritas legis est iam promulgata in Euangelio,& cęremonialia officia sunt iam prohibita tanquã mortua:sequitur,ꝙ veritas euãgelica est seruanda tanquã salubris,& cæremonialia vitanda,& execranda tanquã mortifera,&in hoc lex Moysi non destruitur nec violatur:imo verificatur,& statuitur,& ratificatur,& obseruatur.Et per hoc patet miserabilis cæcitas Iudæorum.Quantum ad secũ
B dum articulum est notandũ,ꝙ sicut lex Moysi non erat merè carnalis: sed principaliter spũalis ratione finis:prout dictum est:ita pariter promisit Mesiam,& redemptorẽ spiritualem, & non carnaliter sed spũaliter viuẽtem.Et sic in suo officio nõ debebat esse carnalis,sed spiritualis.Et per consequens spiritualiter debebat operari in suo officio,& spiritualia bona,& non carnalia concedere. Et ideo est aduertendũ secundũ omnes prophetas, ꝙ Christus Mesias in lege promissus septem erat principaliter inter cætera facturus. Nam primò erat in secundũ templũ vẽturus. Secundò erat legem nouam,& perfectam,& vniuersalẽ,& communem omnibus gentibus,& nationibus daturus. Tertiò erat pro omnibus moriturus, & omnes à peccato per mortem suã liberaturus.Quartò erat
E resurrecturus,& post resurrectionem vniuersaliter regnaturus in cœlo, & in terra, & in inferno. Quintò debebat mittere suos discipulos ex iudæis conuersos per totum orbẽ: qui totum populum gentilem debebãt Christo subiicere,& omnia idola delere,& Diabolum ex hoc mũdo eiicere.Sextò debebat populum iudaicum incredulum, & obstinatũ dissipare,& in perpetuam captiuitatẽ destinare, & subigere. Septimò in fine mundi in secundo suo aduentu, & finali iudicio suos fideles in corpore,& anima glorificare,& fęlicitare. Sed primum.s.ꝙ Mesias erat venturus in secundo templo,probatur. Ad cuius intellectum est aduertendũ,ꝙ quatuor prophetę fuerunt concitatores ad ędificandũ se

A eundũ templum. s. Daniel, Aggæus, Zacharias, & Malachias. Iõ oẽs isti quatuor clare, & manifestè prædixerunt, & prophetauerũt qualiter Christus Messias erat vẽturus ad illud s̃m templum, & daturus legem euangelicam, & moriturus, & qũo illa ciuitas secunda simul cum templo, & sacerdotio erat destruenda propter peccatum mortis Christi. Et quomodo noua ciuitas Hierusalem erat per Christum ædificanda, & per totum orbẽ diffusa. Et hoc probatur Daniel. 9. vbi dicit angelus Danieli. Scito, & animaduerte ab exitu sermonis ut iterũ ædificetur Hierusalẽ vsq; ad Xp̃m ducẽ &c. Item Aggæi. 2. Adhuc modicum est, & ego mouebo cœlũ, & terrã, & mare, & aridam, & mouebo omnes gẽtes, & veniet desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria dicit dominus
B exercituum. Meum est argentũ, & meum est aurum, dicit dominus exercituũ. Magna erit gloria istius domus nouissimæ plusquã primæ &c. Ex his verbis sequitur primò, ꝙ non debebat Christus multum tardare: per hoc ꝙ ait. Adhuc modicum est &c. Secũdò sequitur, ꝙ Christus non solũ erat vẽturus ad saluandũ iudæos: sed ẽt gentiles: cum ait. Commouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gẽtibus. Tertiò sequitur, ꝙ Christus erat venturus in illud s̃m templũ quod post captiuitatẽ Babyloniæ ædificabatur per Esdrã, & Nechiã, & Zorobabel: ad instantiam Aggæi, & Zachariæ. Quartò sequitur, ꝙ gloria quam Christus debebat afferre ad illud templum, non debebat consistere in auro, & argento: sed in bonis sp̃ualibus: per hoc, ꝙ ait. Meum est argentum, & aurum. Item se-
C quitur, ꝙ etiam in bonis spiritualibus magis debebat pollere secundũ templum quàm primum. Nam licẽt in secundò templo nunquã fuerit arca fœderis cũ tabulis legis: nec cum manna, & virga Aaron: eò ꝙ fuit combusta simul cum tẽplo per Chaldæos: tñ in secundò templo fuit Christus Deus, & homo rex, & sacerdos figuratus per arcã fœderis: qui fuit in tẽplo præsentatus, & in eo miracula fecit, & legem euangelicam prædicauit, & legem Moysi declarauit. Ideo subdit, quòd maior erit gloria domus istius nouissimæ quàm primæ. Item sequitur, quòd post illud secundum templum nullum aliud erat materialiter ædificandum in Hierusalẽ: per hoc, quòd ait. Maior erit gloria huius domus nouissimæ quàm primæ. Nam si illa erat domus nouissima, ergo post illam de-
D structam per Titum, & Romanos, nulla alia materialis expectatur, & per cõsequens rex Messias iam uenit in illã domũ ante eius destructionem. per quod põt patere cęcitas, & falsa spes Iudæorum. Item eadem conclusio probatur manifestè Zachar. 9. Nam postquã in primis capitulis prædixit reędificationem secundi templi, & ciuitatis, & multa alia vẽtura in illam ciuitatem, & templum: dicit. Exulta satis filia Syon, & iubila filia Hierusalem. Ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluator: ipse pauper ascendens super asinã, & super pullum filium asinæ &c. quod fuit impletum. vt patet per oẽs Euangelistas. Et sic patet manifestè qualiter Christus erat vẽturus in illud secundũ templum: prout omnes Hebræi antiqui glossant istũ passum, intelligentes de rege Messia. Hoc idem probatur Ma-
E lachiæ. 3. Nam postquam in duobus primis capitulis prædixerat dissolutionem, & immunditiã sacerdotum illius secundi templi, & ciuitatis ex consequenti in tertio capitulo prædicit aduentũ Christi ad secundũ templum. Vnde ait. Ecce ego mittam Angelum meum, & præparabit uiam ante faciẽ meã, & statim veniet ad templum sanctum suum dominator quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis &c. Ex supradictis Auctoritatibus istorum quatuor prophetarum tenebant pro articulo fidei omnes antiqui hebræorum, ꝙ rex Messias erat vẽturus in illud secundum templum. Sed quia nondũ viderunt eum: ideo multi eorum dixerunt, quòd rex Messias iam venit: sed nondum manifestauit se vsque ad tempus. Interim autẽ
F vadit occultus peregrinando per mũdum inter pauperes, & leprosos pro peccato Iudæorum. Et ad hoc allegant illud Isa. 53. Nos reputauimus eum quasi leprosum &c. Ex quibus omnibus patet manifestè, quòd Messias quicunque sit ille, iam uenerat antequam secundum templum destrueretur per Romanos. Et in hoc consistit tota perturbatio Iudæorum: quia vt euadant, & fugiant hãc manifestam veritatem: dicunt multa vana, & enormia, & risu dignissima. & hoc de primo officio Messiæ in lege promisso.

Secundũ officium regis Messiæ erat: quia erat duraturus legem nouam vniuersalẽ, & communem omnibus gentibus, & nationibus. Hoc primò probatur Isaiæ. 2. vbi dicitur. Et erit in nouissimis diebus præparatus

A mons domus dñi in uertice montium & ele-
uabitur super colles:& fluent ad eum omnes
gentes. Et ibunt populi multi, & dicent. Ve-
nite ascendamus ad montem dñi, & ad do-
mum dei Iacob, & docebit nos uias suas, &
ambulabimus in semitis eius: quia de Syon
exhibit lex & verbũ dñi de Hierusalem &c.
Item infra c.51. Attendite ad me popule me
us,& tribus mea audite, quia lex à me exiet:
& iudicium meum in lucẽ populorũ requie-
scet &c. Item Hier.31. Feriã domui Israel &
domui Iacob fœdus nouũ: nõ secundũ pactũ
quod pepigi cũ patribus uestris in die qñ ap
prehẽdi manum eorũ: vt educerẽ eos de ter
ra Aegypti: pactũ qđ irritũ fecerũt. Post dies
illos dicit dñs dabo legem meã in uisceribus
hoïum,& in corde eorũ scribã eã &c. Ex su-
pradictis, & multis aliis patet qualiter rex
B Messias erat nouã legẽ daturus præter legẽ
Moysi. Sed tertium.s. ꝙ Christus rex Messias
erat moriturus,& occidendus à suis,& genus
humanum à pctõ liberaturus: iã satis proba
tum est in expositione libri psalmorum, ma
ximè ps.21.& 34.& 35.& 68. ubi Dauid ma
gis uidetur Euangelista quam propheta. Sed
hoc magis manifestè patet Isaiæ.50. vbi xp̃s
Deus factus homo, dicit. Corpus meum de-
di percutientibus, & genas meas vellenti-
bus: faciem meam non auerti ab increpanti
bus,& conspuentibus in me &c. Item c.52.
de Christo rege Messia dicit Deus pater. Ec-
ce seruus meus exaltabitur & sublimis erit
&c. Sed immediatè cap.53. dicit, & explicat
totam mortem,& ignominiosam passionem
eius pro peccatis omnium. Vnde ait: Verè
languores nostros ipse tulit, & dolores no-
C stros ipse portauit. Et nos reputauimus eum
quasi leprosum, & percussum à Deo, & hu-
miliatum. Ipse autem humiliatus est pro-
pter iniquitates nostras, & attritus est pro-
pter scelera nostra,& cætera per totum. Qđ
quidem capitulum non potest intelligi nisi
de rege Messia, qui erat pro populo moritu-
rus secundum Rabi Moysen & omnes anti-
quos Iudæorum. Sed quidam eorum uiden-
tes ꝙ hoc fuit impletũ in Iesu Christo: quẽ
nos in Messiam recepimus: ideo confusi de-
uenerunt in tantam uesaniam, dicentes ꝙ
duo expectantur Messiæ.s. vnus primus voca
tus Iucef Aben Effraim: & alius Aben Da-
uid de tribu Iuda. & sic dicunt ꝙ totũ illud.
53. capitulum loquitur,& verificatur de Mes
sia Iucef Aben Effraim, qui est moriturus
pro defensione populi Israel, quem occidet D
Gog,& Magog. sed post surget Messias Aben
Dauid, & resuscitabit Messiam Iucef Aben
Effraim:& congregabit omnes Iudæos ex o-
mnibus partibus mundi: & tunc pugnabit
contra Gog & Magog iuxta Hierusalem,
vt vincet eos. & tunc tanquàm victor, &
triumphator ędificabit nouam Hierusalem,
vbi prius erat, in quam introducet omnes fi
lios Israel ex omnibus partibus mundi con-
gregatos &c. Sed quantùm sit vana & irriden
da ista fictio: dictum est psalm.20. Veruntá-
men licèt moderni Iudæi videantur fugere
quodam falsò colore, & fictione ueritatem
huius capituli: tamen nullo colore aut uia
possunt uitare manifestam passionem Chri
sti reuelatam Danieli prophetiæ.9. c. vbi di-
cit Gabriel Angelus Danieli. Septuaginta
hebdomadæ abbreuiatæ sunt super populũ E
tuum & super sanctam tuam: ut consumme-
tur præuaricatio, & finem accipiat peccatũ:
& deleatur iniquitas, & adducatur iustitia
sempiterna, & impleatur uisio, & prophe-
tia, & ungatur sanctus sanctorum. Scito &
animaduerte ab exitu sermonis ut iterum
ædificetur Hierusalem usque ad Christum
ducem &c. prout supra dictum est.s. post heb
domadas.62. occidetur Christus &c. Ex qui
bus uerbis prædicebantur decem veritates
propheticæ. Prima quòd Christus erat ven-
turus post 434. annos à reædificationes se-
cundi templi, quæ sunt.62. hebdomadæ an-
norum. Secunda veritas, quòd Christus erat
à suis occidendus & negandus. Tertia, quòd
per mortem Christi erat implẽda omnis vi-
sio,& prophetia prophetarum. Quarta, quòd
mors Christi debebat auferre omne pecca- F
tum, & delere omnem iniquitatem, & ad-
ducere omnem iustitiam, & gratiam vniuer
so mũdo. Quinta: ꝙ Xp̃s erat vngẽdus rex &
baptizãdus pro nobis. Sexta, ꝙ populus Iu
dæorum erat negaturus Xp̃m. Septima, ꝙ ex
hoc erat reprobandus. Octaua, ꝙ post mortẽ
Christi debebat deficere hostia, & sacrificiũ
& cessare lex Moysi. Nona, quòd ciuitas Hie
rusalem simul cum templo erat destruenda.
Decima, quòd desolatio, & reprobatio sy-
nagogæ, & omnium legalium, & captiuitas
Iudæorum erat duratura vsque ad consum-
mationem,& finem mundi. Item quòd Chri
stus rex Messias deberet mundum redime-
re,& patres veteris testamenti de limbo per
passionem liberare: patet Zach.9. vbi post-

A cundũ templum.f.Daniel, Aggæus, Zacharias,& Malachias. Io oẽs isti quatuor clare, & manifestè prædixerunt,& prophetauerũt qualiter Christus Messias erat venturus ad illud 2m templum,& daturus legem euangelicam,& moriturus, & quõ illa ciuitas secunda simul cum templo, & sacerdotio erat destruenda propter peccatum mortis Christi. Et quomodo noua ciuitas Hierusalem erat per Christum ædificanda,& per totum orbẽ diffusa. Et hoc probatur Daniel. 9. vbi dicit angelus Danieli.Scito,& animaduerte ab exitu sermonis ut iterũ ædificetur Hierusalẽ vsq; ad Xp̃m ducẽ &c.Item Aggæi.2. Adhuc modicum est,& ego mouebo cœlũ, & terrã, & mare,& aridam,& mouebo omnes gẽtes, & veniet desideratus cunctis gentibus,& implebo domum istam gloria dicit dominus

B exercituum.Meum est argentũ, & meum est aurum,dicit dominus exercituũ.Magna erit gloria istius domus nouissimæ plusquã primæ &c.Ex his verbis sequitur primò,ꝙ non debebat Christus multum tardare: per hoc ꝙ ait.Adhuc modicum est &c.Secũdò sequitur,ꝙ Christus non solũ erat venturus ad saluandũ iudæos:sed ẽt gentiles:cum ait.Commouebo omnes gentes,&veniet desideratus cunctis gẽtibus.Tertiò sequitur, ꝙ Christus erat venturus in illud 2m templũ quod post captiuitatẽ Babyloniæ ædificabatur per Esdrã,& Nechiã,& Zorobabel : ad instantiam Aggæi,& Zachariæ.Quartò sequitur , ꝙ gloria quam Christus debebat afferre ad illud templum,non debebat consistere in auro argento:sed in bonis spũalibus : per hoc ait.Meum est argentum,& aurum . Item

C quitur , ꝙ etiam in bonis spiritualib[illegible] gis debebat pollere secundũ templu[illegible] primum . Nam licèt in secundò te[illegible] quã fuerit arca fœderis cũ tabulis [illegible] cum manna, & virga Aaron:eò [illegible] busta simul cu[illegible] Ch[illegible] secundò te[illegible] mo rex , & [illegible] ris:qui f[illegible] racula [illegible] uit,& [illegible] qu[illegible] fu[illegible]

rat domus n[illegible] structam per [illegible] materialis ex[illegible] Messias iam [illegible] structionem [illegible] falsa spes Iu[illegible] probatur m[illegible] in primis e[illegible] secundi tem[illegible] tura in illa[illegible] Exulta sati[illegible] lem.Ecce r[illegible] tor:ipse p[illegible] per pullu[illegible] tum.vt p[illegible] tet mani[illegible] in illud [illegible] bræi a[illegible] tes de r[illegible] lachiæ [illegible] capitu[illegible] mun[illegible] & ci[illegible] lo p[illegible] pl[illegible] in[illegible] &[illegible]

... [illegible] ... quasi
... m q
... in fine
... st hæc
... minum
... & paue-
... nouissi-
... cha.vlt.
... puli iudęo
... prædica-
... citur. Ecce
... phetã anteq
... rribilis,& con
... & cor filiorũ ad
... m,& percutiam
... bus omnibus pa-
... quõ in his septem
totũ officium legis
... ctis promissi.Primò,
... ne secundi tẽpli . Se-
... in legem daturus. Ter
... rtem mundum redẽptu
... seruitute Diaboli. Quar
... tuis resurrecturus,& post
... us . Quintò,quia per disci
totum populum gentilem
,& conu... Sextò , quia
... [illegible]

His habitis sit hæc prima conclusio q Iesus D
Christus uenit ad secundum templum:& in fine ante destructionem eius, sicut prophetarunt Daniel,& Aggæus,& Zacharias, & Malachias.probatur . Nã Christus natus est.42. anno Cæsaris Augusti:& fuit 40. die in templo Simeoni præsentatus. 12. anno disputauit cum doctoribus.ut patet Lucæ. 2. Et trigesimo anno, tempore Tyberii Cæsaris fuit baptizatus , & ieiunauit , & per tres annos miracula fecit . & sub Tyberii Cæsaris fuit crucifixus.ergo sequitur q uenit ad secundũ templum ante destructionem eius,quia tẽplum non fuit destructum imo durauit usq; ad imperium Vespasiani.Et sic patet q Christus uenit tempore determinato & ante prophetato.Secunda cõclusio, q Christus dedit legem nouam euangelicam in Hierusalem, & monte Syon & Oliueti,& in terra pmis- E
sionis, sicut dictum fuerat per omnes pphetas.Nam primò iuxta mare in deserto ascendit in montem . & sedens docuit discipulos suos legem declarando: ut patet Matt.5.6.& 7.Item in Hierusalem prædicauit in omnibus festiuitatibus , & in mõte Syon instituit sacramentum altaris , & misit spiritum sanctum in discipulos ... sensum , scripturas:ut pate... 1. Et ex monte Oliueti ... ad prædicandum Eu... Matt.vlt.& Actuu... Christo fuerunt u... tione legis nouæ ... stus passus, & occisu... sunt prophetæ: imo ... phetæ de morte,& pa... runt uerificata in C... sio , q Xps resurre... & ascendit in ... ut scribunt ... Euangelistæ ... prout ... Iudæi ... [illegible] ... scripta,& dicta ... uerificata i Christo ... licet uia supradicta ... adhuc non cessant ... in sua malicia , & ...

A mulierū in mōte Sion. qui erāt centū viginti vtriusque sexus: vt patet Actu. 1. super quos misit spiritum sanctum in die penthe. à quo receperunt septem dona gratiarum: & sic armati armis spiritualibus egressi à cœnaculo in eadem die conuerterunt tria millia: ut patet Actu. 2. Sed quia Christus præceperat eis in suo ascensu, dicens. Ite per vniuersum mūdum, & prædicate Euangelium omni creaturæ &c. Item Actuum primo. Accipietis virtutem superuenientis spiritus sancti in uos, & eritis mihi testes in Hierusalem: & in omni Iudæa & Samaria: & vsque ad vltimum terræ: Ideo omnes Apostoli & discipuli post receptionem spiritus sancti ab Hierusalē inde egressi diffusi sunt per totum orbem terrarū prædicantes Euangelium toti populo gētili & sic Matthęus cum successoribus suis cōuer-
B tit totam Aethiopiam: & Marcus cum successoribus suis totam Aegyptum, & Arabiam & totam Aphricam. Et Simeō & Iudas Babyloniam, & Partiam, & Mediam. Et Bartholomæus & Thomas omnes Indias. Et Paulus, & Ioannes Græciam & Asiam minorē. Et idem Paulus, & Petrus & discipuli eorum totam Italiam & Galliam. Et Iacobus & discipuli eius totam Hispaniā &c. Et sic patet, ꝙ Christus ædificauit primò istam Hierusalem scilicet Ecclesiam, supra illos sanctus lapides in monte Syon: sed postea fuit dilatata & diffusa per totum orbem à solis ortu usque ad occasum. & ideo tota Ecclesia dicitur Hierusalem. Primò quia in illa Hierusalem materiali fuit inchoata: & exinde deriuata fuit & per totum orbē dilatata: & ideo retinet nomen Hierusalem & Syon à sua origine sicut flumina retinent nomen suæ originis & sui fontis sicut Iberus & Araxes. Secundò tota Ecclesia dicitur Hierusalem & Syon ratione proprietatis & nominis iterpretationis. Nā Hierusalem interpretatur visio pacis: & Syon dicitur specula. sed quia ī sola Ecclesia videtur & speculatur Deus per veram fidem; ideo sola Ecclesia meretur dici Hierusalem & Syon. Nam illa Hierusalem materialis nō propter se dicta est Hierusalem per prophetas: nisi inquātū Christus erat ibi videndus, & ibi erat ecclesiam ædificaturus: prout dictum fuit in expositione libri psalmorum: & maximè psalmo quadragesimo septimo & 50. & in quæstione præcedenti. Nam illa Hierusalem per Christū Messiā ædificāda nō poterat esse materialis, & parua in illa terra Palesti-
D nę, & Iudææ: sed erat futura spūalis toto orbe diffusa, & dilatata: in qua continerentur oēs gentes, & nationes, & Aethiopum &c. Et sic Christus iam vocauit, & congregauit omnes filios Israel secundùm spiritum, & promissionem ad istam veram Hierusalem. Sexta conclusio, quòd Iudæi propter mortem Christi fuerunt dissipati, & per mundum dispersi, & tēplum, & ciuitas destructa, & sacerdotium ablatum: sicut prædixit Daniel propheta, & cæteri prophetæ. Ista conclusio quātū ad vnā partem de se est manifesta, sed ꝙ hoc fuerit factū propter mortem Christi nō solū asseritur a nobis: sed etiam à magistris eorum. Vnde dicit Rabi Moyses, quòd Iesus Nazarenus dicebat se esse Messiam: sed hoc non est verum: quia Messias debebat congregare, & reformare filios Israel: sed hoc non
E fecit Christus: imo fuit occisus, & fuit causa destructionis Israel, & totius populi Iudaici. Item Iosephus dicit, quòd causa destructionis Hierusalem, & totius populi Iudæorum non potuit esse nisi aliquod magnū peccatum, ꝙ illud non potuit esse nisi mors Iesu Nazareni: aut Ioannis Baptistæ: aut Iacobi insti. Item Rabi Samuel Aphricanus dicit in epistola ad suum amicum, ꝙ non pōt recipere aliam causam quare tanto tempore durat illa captiuitas eorum: nisi quia patres eorum iniustè occiderunt Iesum Christum virum iustum. Vnde volens per scripturas inuestigare propter quod peccatum Iudæi laborant in hac longa captiuitate: non potest reperire nec assignare aliā causam: nisi quia occiderūt Iesum Nazarenum virum sanctū & iustum. Item Iudæi moderni continuè maledicunt Christum, dicentes, ꝙ propter ipsū
F perseuerant dispersi per mundum in hac captiuitate. Itē ipsimet Iudęi propter aliud nō maledicunt, & habent odio Christum: nisi quia omnes asserunt Christum fuisse dissipatorem ciuitatis Hierusalem, & totius populi Iudæorum. & sic hæc cōclusio satis est oībus concessa, & manifesta. Ex quibus supradictis sequitur vna corollaria, & irrefragilis conclusio. s. ꝙ Iesus Nazarenus quem colit christiana religio, & fuit, & est verus Messias in lege promissus. Ista cōclusio probata est per singula ex concessis à Iudæis. Nam licèt Iudæi moderni non concedant redemptionem animarum factam per Christum: nec eius resurrectionem: sed ꝙ talia fuerūt eis insensibilia: tamen non possunt negare omnia alia. s.

quod

A ꝙ Iesus venit in fine templi secundi: cum magna gloria, & potestate miraculorum. Sed dicunt quidam eorum, quòd Iesus Nazarenus quando fugit in Aegyptum furatus est nomen Dei tetragrammaton, & cum illo nomine, & in virtute eius faciebat illa miracula. Sed in hoc concludunt propositum nostrum contra se ipsos. Nam omnes magistri eorum concedunt, quòd illud nomen Dei est incomprehensibile, & ineffabile, cuius uirtutem, & declarationem nemo potest scire, & declarare nisi solus Deus, & rex Messias. Et omnes asserunt, quòd rex Messias in uirtute illius nominis habet declarare ænigmata legis, & subiicere totum orbem. Ex quib. omnibus sequitur, quòd si Iesus Nazarenus habuit, & possedit illud nomen, ergo vel fuit Deus: aut Messias eius. Item non possunt ne-
B gare secundùm, quia omnes concedũt, quòd Christus dedit, & condidit hanc legem euangelicam quam obseruant christiani. Nec negant tertium: quia omnes cõcedunt quòd patres eorum occiderunt Christũ. Nec possunt negare quartum. nam licet negent resurrectionem, tamẽ nõ possunt negare quin Christus negauerit ubique post mortẽ suã. Nec minus negant sextum, quin Christus sit causa suæ destructionis, & captiuitatis. Sed multo minus possunt negare quintum. Nã manifestum est ad sensum, quòd totus populus gentilis relictis idolis conuersus est ad fidem christi. Et ideo licet Iudæi omnia alia uelint ex cæcitate, & malitia negare, tamen sola ista conclusio quam negare non possunt est sufficiens ad probandum Iesũ Christum fuisse Messiã in lege promissum: & ad
C confundẽdũ Iudæos. Nam Dauid in omnib. suis psalmis, & omnes prophetæ in suis propheciis nil aliud clamant nisi, quòd solus Messias in lege promissus debebat auferre, & destruere omnia idola, & omnem superstitionem populi gentilis, & subiicere populũ gentilem ad colendum nomen Dei Abrahã, Isaac, & Iacob, & nomen Dei Israel, & hoc per Baptismum aquæ: vt probatum est Isaiæ duodecimo. & Ezechiel trigesimosexto. & Zacha. tertiodecimo: & omnes prophetæ clamant qualiter solus Messias debebat condere magnam Hierusalem à solis ortu vsque ad occasum, & introducere in eam omnes populos gentium credentes in Deum Israel. Sed omnia ista operatus est solus Iesus Nazarenus. Nam in die ascensionis misit omnes

Apostolos, & discipulos per totum orbem, D dicens. Ite, docete omnes gentes baptizãtes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Matthæi ultimo. Item Mar. vltimo. Ite, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et qui baptizatus fuerit: saluus erit &c. Sed nos videmus manifestè, quòd totus populus gentilis per Baptismum venit ad fidem & adorauit Deum Israel relictis idolis, imo totus populus Christianus, qui descendit ab illo populo gentili, nullum alium Deum adorat: nisi Deũ Abraham Isaac, & Iacob, siue Deum Israel, qui est trinus, & unus, & creator, & factus homo: vt videbitur. Et omnia ista apparent ad sensum, quæ Iudæi non possunt negare: imo dicit Rabi Moyses in sententiis Regum: & de pœnitentia, quòd solus Iesus Nazarenus destruxit, & abstulit idololatriam de mundo. Et ideo sola ista conclusio E de conuersione populi gentilis est sufficiens ad probandum Iesum christum esse Messiam, & ad cõfundendum omnes Iudæos. sed Iudæi moderni adhuc uolunt proteruire dicentes quòd Christus non subiecit totum orbem, nec omnes nationes ipsi obediunt: quia maiorẽ partẽ mundi possidẽt Sarraceni: qui non colunt Iesum Christum. Sed ad hoc iam responsum est psal. 71. & cix. Quia successiuè per omnes partes mũdi omnia idola fuerunt destructa per Apostolos, & eorum successores, & totus populus gentilis uenit ad fidem Christi. Sed anno sexcentesimo sexagesimosexto: surrexit Pseudopropheta Mahometus, & peruertit, & decepit totã Arabiam, & Syriam, & traxit omnes illos nouos, & simplices Christianos ad suam falsam sectam: cuius successo- F resvi armorum subiecerunt totam Aphricã, & magnam partem Asiæ: cogentes eos seruare ritum Mahometi, inter quos habitat magna multitudo Christianorum. Et ideo hoc non tollit ueritatem omnium prophetarum: quia Christus ubique successiuè regnauit, & regnat aut temporaliter aut spiritualiter. imo Sarraceni: licèt non credant Christũ esse Deũ: tñ asserunt ipsum filiũ Dei: & genitũ ex spiritu Dei, & sic uenerãtur ipsum tanq̃ summũ prophetam. Et ideo omnia scripta, & dicta ĩ lege: & prophetis fuerũt verificata ĩ Christo tanq̃ in vero Messia. Sed licet oĩa supradicta non possunt negare: tñ adhuc non cessant proteruire, & perseuerare in sua malitia, & obstinatione, dicentes ꝙ

A antequàm veniat Messias: est venturus Helias prout dictū & argutum est in principio. Sed nondum venit Helias. ergo Iesus non fuit Messias. Item nec ēt Christus impleuit officium veri Messiæ: quia nō abstulit mortem: nec omnē lachrymā,& miseriā de terra: quia omnes reliquit mortales, & passibiles sicut ante,& per consequens nō fuit perfectus redemptor. Sed tā ad primū quā ad secūdū respōdetur, ꝙ miseri Iudæi nesciunt distinguere inter primū & secundū aduentū Christi. Nam duplex aduentus Christi promittitur in prophetis. Nā ī primo aduentu erat uenturus Christus ad dandam legem, & ad redimendum genus humanum à peccato: & ad operandum omnia sex supradicta. Et in secūdo aduentu erat uenturus ad iudicandū oēs, & ad tribuendū eis præmiū secundū opera eorum: puta ad glorificandū iustos: & resu-
B scitandū eos ad immortalitatē & gloriā: & impios ad pœnā sempiternā. In primo aūt aduētu præuenit Christum Io. Baptista: sed in secundo aduētu ante iudiciū est uēturus Helias,& Enoch ad cōuertēdum Iudæos in fine mundi. Vnde de primo aduentu dicitur Isa.40. Vox clamantis in deserto parate uiā domini: & uidebit omnis caro salutare Dei. Sed de secundo aduentu, in quo est Christus uenturus ad glorificandum, dicitur Is.25. ꝙ ueniet ad præcipitandam mortem: & ad auferendam omnem lachymam à facie terræ. De primo aduentu dicitur Daniel.9. capit. ꝙ 72. hebdomadæ abbreuiatæ sunt usque ad Christum ducem. & post sexaginta duas hebdomadas occidetur Christus &c. Sed de secūdo aduentu Christi dicit capitul.10. ꝙ multi qui dormiunt ī terræ puluere, euigilabūt,
C alii in uitam æternam: alii in opprobriū ut uideant semper. Qui autem docti fuerunt fulgebunt quasi splēdor firmamenti &c. Itē Zacha. de primo aduentu dicit capi.9. Exulta filia Syon: ecce rex tuus uenit tibi iustus, & saluator &c. Sed de secundo aduentu dicit, c.14. Ecce dies uenient: & diuidēt spolia tua in medio tui &c. Item Malachias prædicit vtrūque aduentum cum suo præcursore. Nā in primo aduentu prædicit Ioannē Baptistā præuenire Christum: cum ait cap.3. Ecce ego mittam angelum meum qui præparabit uiā ante faciem meam: & statim ueniet ad templum sanctum suum dominator quē uos quæritis &c. Sed in secundo aduētu prædicit præuenire Heliam ante Christum, cū ait cap.3. Ecce ego mittam vobis Heliā prophetā antequàm veniat dies domini magnus & terribilis: qui erit dies iudicii. Et sic patet D deceptio,& vana spes Iudæorum, qui expectāt Heliam antequàm ueniet Messias ad redimendum mundum à peccato: cum Helias non sit promissus nisi in secundo aduentu antequàm christus ueniat ad iudicium. Sed adhuc obstant Iudæi perseuerantes in sua obstinatione, dicentes ꝙ christus non ædificauit nouā Hierusalem imo destruxit eam: nec congregauit omnes filios Israel in eam: imo dissipauit eos &c. Sed ad hoc iam responsum est per totam expositionem libri psalmorum. Et dictum est in præcedenti, & præsenti quæstione, ꝙ christus non erat conditurus ciuitatem materialem paruam in illo arcto loco Palestinæ: sed ciuitatem spiritualem & magnam toto orbe diffusam. quæ incepit ab illa Hierusalem materiali: & fuit per Apostolos dilatata usque ad omnes terminos terrę, ad quā uocauit oēs filios Israel secundū carnē. Sed quia noluerunt venire, iō congregauit in ea omnes filios Israel spirituales ex utroque populo. Et sic patet eorū cæcitas & deceptio: quia talis redēptio debebat esse uniuersalis totius generis humani à peccato. Sed adhuc obstant Iudæi perseuerātes in sua cæcitate, dicētes ꝙ sequeretur, ꝙ persona redēptoris Christi nō fuerit perfecta: quia non perfectè redemit genus humanū à peccato & pœna ipsius Adam: postquā nō redemit ipsum in corpore,& anima: quia non restituit nobis immortalitatē & impassibilitatē: quā perdidit Adā: quia adhuc manēt mortales Christiani baptizati, & subiecti oībus infirmitatibus, & miseriis: sicut Iudæi & Sarraceni. Ad hoc iā respōsum est sup ps.102. ꝙ Xp̄s iā perfectè redemit nos quō ad corpus & animā ꝑ suam passionē & resurrectionē: & redemit nos à pctō & pœnalitatibus corporis. Ad cuius itellectū est notadū: sicut iā dictū ē in expositione ps.29. ꝙ quia Xp̄s fuit caput Ecclesiæ & uniuersalis redēptor à patre destinatus: iō oīa gesta & facta & dicta sua pertinebāt ad actū nostræ perfectæ redēptionis & recuperationis bonorum: q̄ perdidimus in Adā: & reparationis iacturę, & ruinæ nostrę. Et ideo christus per suā passionem non solū meruit nos redimere à peccato quō ad animam: sed ēt meruit perfectè redimere nos,& reparare ruinā corporis. s. liberare nos à pœnalitatibus, & corporalibus

A quas incurrimus in Adã.s.à morte corporali,& cæteris infirmitatibus, & defectibus, & restituere nobis immortalitaté,& impassibilitaté &c.Et iõ post passioné voluit tertia die immortalis, & impassibilis, & gloriosus resurgere:vt posset sua mẽbra,& fideles sicut se ipsum immortales, & ad gloriã resuscitare. quã ptãtem illico uoluit exercere: quia cũ eo multa corpora sanctorum patrũ vet.te.surrexerunt ad gloriam: & apparuerunt multis: vt patet Mat.27.Sed ut nos possemus merita suæ passionis participare,ipse uoluit institue re Baptismum, & cætera ecclesiastica sacramenta:quib. contulit uirtuté suę passionis,& resurrectionis:vt illa posset merito suę passionis,& resurrectionis in nos transferre. Et sic nos recipiendo Baptismum, & cætera sacramenta: participamus merita suæ passionis,

B & resurrectionis. Et ideo qñcunq; qs in nomine Trinitatis baptizatur illicò participat merita passionis,& resurrectionis Christi:& per cõsequens liberatur à seruitute, & macula peccati in anima, & mereẽ resurgere post morté:& liberari ab oĩbus pęnalitatibus corporalibus:& meretur immortalitaté.Ideo dicit Apost.ad Ro. 6. ꝙ sicut omnes sumus baptizati in Christo: ita oẽs mortui: & sepulti sumus:& resurreximus cũ eo,quia sicut Xp̃s resurrexit qui fuit primitiæ resurrectionis: ita & nos resurgemus. Et sic dicit Aug. ꝙ licèt sancti martyres, & fideles nõ surrexerũt in actu per Baptismum: tamen iam surrexerunt in merito. Per quod vult innuere Aug. & Ambr. quòd omnes nos per Baptismum statim liberamur à peccato in anima.& licèt non illicò liberemur à pœnalitatibus,& mi-

C seriis corporalibus in actu, tamen tunc per Baptismum liberamur in habitu,& in merito: quia meremur resurgere ad gloriã in nouissimo die. Sed causam quare sicut per Baptismum illicò tollitur peccatum animæ:nõ tolluntur istæ infirmitates corporales:& efficimur impassibiles,& immortales: assignat Aug.lib.de Baptismo paruulorũ:& 12.de ciui. Dei ca. 4. vbi assignat duplicem causam. Quarum prima est. quia si ablato peccato per Baptismum non relinqueretur nobis experimentum mortis nec aliarum infirmitatum: tunc nulla esset pugna martyrum nec virginum nec aliorum iustorum:& per consequens nulla esset eorum corona: quam nullus potest adipisci nisi legitimè certauerit.ad Tim.4. Secunda causa est: quia si Baptismus vt illicò tollit peccatum ab anima: ita tolleret infirmitates à corpore:& redderet homines impassibiles,& immortales: tũc omnes homines mundi currerent ad Baptismum: non causa merendi uitam futuram æternã: sed causa perpetuandi, & gaudendi in hoc mundo.Et sic nullum esset meritum nec desiderium ultimi finis.Tertia causa potest assignari.nam si per Baptismum illicò tollerentur istæ infirmitates quæ sunt nobis instrumenta operandi, & merendi per gratiam ea quæ sunt supra humanam naturam:tunc sequeretur, ꝙ ruina angelica nõ posset reparari,quia tunc homines non possent adæquari in meritis per gratiam Angelis, qui ceciderunt, & per consequens non possent homines,sedes & mansiones eorum possidere: & sic maneret ruina Angelorũ irreparata, quæ nisi per magnam violentiam non potest re-

E parari per homines qui sunt inferioris naturæ,quia regnum cœlorũ uim patitur: & uiolenti rapiunt illud.Mat.11.Ex quibus patet, quòd istæ infirmitates relictæ sunt nobis ꝑ Baptismum propter maius bonum nostrum & propter bonũ curię triũphantis.Et sic istę infirmitates sunt bonis bonę:& malis malæ: quia bonis cedunt ad meritum, & gloriam, & malis ad detrimentum,& pœnam ęternã. Et sic patet qualiter Christus fuit uerus, & perfectus redemptor non solùm humanę naturæ:sed etiam angelicæ. Ex omnibus etiam dictis in tota ista quæstione patet qualiter Christus obseruauit, & adimpleuit,& verificauit legem Moysi & totam scripturam prophetarum,& quomodo ꝑfecit,& consummauit officium ueri Messiæ, & per consequens

F fuit verus Messias in lege promissus. Sed nũc restat respondere ad argumenta Iudæorum modernorum in principio adducta. Ad primum ergo quando dicunt ꝙ oportet Heliã præuenire aduentum Messiæ &c.Respondetur: quòd Deus per Malachiam promiserat duplicem aduentum Christi cum duplici præcursore, sicut dictum est. Nam primò promittit mittere Messiam ad auferenda sacrificia vete. leg. & ad dandum sacrificium mundum, & commune omnibus gentibus: cum dicit ca.1. Non est mihi uoluntas in uobis,dicit dominus exercituum:& munus nõ accipiã de manu uestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meũ in gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur mihi oblatio munda &c. Item capitulo

A pitulo secundo reprobat sacerdotium vet. legis cum suis sacerdotibus. Item capitulo tertio promittit mittere Christum Messiam cũ suo præcursore ad illud templum secundum vt purget filios Leui: & offerant sacrificia iusta. vnde ait. Ecce ego mittam angelum meũ, qui præparabit viam ante faciem meam. & statim veniet ad templum sanctũ suum &c. Ex quo patet, ꝙ Messias primò erat venturus ad illud templum cũ suo præcursore, qui fuit Ioannes Baptista: vt probatum est, & completum in primo aduentu Christi. Sed in eodem capitulo promittitur Messias venire secundò ad iudicium, cum dicitur. Et accedam ad uos in iudicio &c. Qui quidem aduentus erit terribilis, cum dicat in quarto capitulo. Ecce enim dies veniet succẽsa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes
B facientes impietatem stipula &c. Et in isto aduentu ad iudicium promittit Deus præmittere Heliam, cum subdit. Ecce ego mittam vobis Heliam prophetã antequàm ueniat dies domini magnus, & terribilis &c. Ex quo patet, ꝙ sicut in primo aduentu promissus fuit Ioannes Baptista ad præparanda corda illorum ad suscipiendum Baptismum, & legem Christi: ita in secundo aduentu est venturus Helias ad conuertendos Iudæos obstinatos à primo aduentu vsque ad illud tempus, & deceptos per Antichristum. qui quidẽ Helias simul cum Enoch declarabit Iudæis legem Moysi: quantùm ad veritatem & verum sensum eius, & tunc cognita veritate fugata cęcitate conuertentur ad Christum in nouissimo dierum: vt habetur Zacharię. 3. Et ideo dicit Deus per Moysen illis Iudęis
C deceptis per Antichristum. Mementote legis Moysi serui mei ante iudicium ne moriamini obstinati: quia ecce ego mittam uobis Heliã prophetam antequàm veniat dies domini magnus, & terribilis. qui erit dies iudicii generalis. qui quidem Helias conuertet cor patrum ad filios &c. legem Moysi secundum verũ sensum declarando, ne fortè quando veniam ad iudicium percutiam terram anatemate damnationis: si fortè inuenero Iudæos, & cęteros obstinatos. Ex quo patet: ꝙ Helias non fuit promissus in primo aduentu Christi, sed in secundo & vltimo. Et sic patet responsio ad primum argumentum. Ad aliud autem patet responsio per ea quæ dicta sunt in primo articulo: quia Christus seruauit legem Moysi literaliter primò: & postea declarauit eã doctrinaliter: postea impleuit & verificauit legem, & prophetas realiter, & exẽplariter per suam passionẽ &c. Ad aliud autem, patet per omnia dicta in secundo articulo qualiter Christus perfecit, & cõsummauit totum officium quod pertinebat ad verum Messiam. & ideo fuit verus Messias. Ad aliud quando dicitur ꝙ post aduentum Christi non fuit pax vniuersalis: nec gladii conflati sunt in vomeres: nec comedit lupus cum oue &c. Respondetur ꝙ omnia illa sunt spiritualiter, & parabolicè, & metaphoricè intelligẽda: sicut multæ aliæ partes sacræ scripturæ. Et sic Isaias tàm in secundo capitulo quàm in vndecimo: & in multis aliis utitur verbis, & vocabulis metaphoricis: vt manifestè patet per magistros eorum. Et ideo sicut Isaias per montes, & colles intelligit sublimes viros: ita per gladios, & lanceas intelligit potestatem eorum: vnde per montem domus domini intelligit Christum Messiam super quem est ædificata tota Ecclesia. Et per virtutem montium, intelligit sublimitatem Apostolorum. Et per omnes colles, intelligit oẽs reges, & principes, & Philoso. & sapientes mundi. Et sic mons domini, qui est Christus, fuit situs supra vertices Apostolorum, & eleuatus supra omnes reges, & principes, & Philoso. gentium. de quo dicit Isaias infra capitulo. 52. Ecce intelliget seruus meus, & exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valdè: iste asperget gentes multas super quem continebunt reges os suum &c. Per gladios autẽ siue enses intelligit Isaias scientias humanas Philoso. s. Physicam: & Methaphy. & scientias matematicas, & logicam & omnes scientias argumentatiuas quibus Philoso. & hęretici inuehebant & impugnabant legem domini & sacram scripturam vtriusq; testamenti. Per lanceas autem intelligit potestatem secularem qua reges, & imperatores, & Tyranni infestabant, & vexabant, & psequebãtur Ecclesiam Dei & legem domini. Nam Philoso. & sapientes gentium postquàm fuerunt conuersi ad fidem Christi, conuerterũt & conflarunt gladios, & enses suorum argumentorum in vomeres, & Imperatores, & reges conuerterunt lanceas, & arma suæ potestatis in falces spirituales ad colligendum & metendum fructus & messem spiritualem ecclesiasticorum sacramentorum. Ad cuius intellectum est ulterius notandum, ꝙ sicut terra inculta efficitur sentosa, & cespitosa, &

A & inutilis, & infructuosa nisi colatur: & aretur & vomere scindatur, & euertatur, & euellantur cardones, & gramina, & spinę, & cæterę herbæ inutiles: & illa arata, & euersa decoquatur, & torreatur calore solis, quia tunc extrahitur, & fortificatur crassitudo, & virtus germinatiua, & nutritiua quæ latebat sub facie terrę: & tunc terra germinat, & fructificat. Ita ergo pariter sacra scriptura veteris testamenti erat sicut terra inculta, & sentosa habens in superficie spinas, & herbas inutiles cęremonialium, sub quibus latebant crassitudo, & veritates, & fructus euangelici. Sed venerunt Augustinus, & Ambr. & Eusebius Cyrillus & Philoso. de populo gentili, & conuersi ad fidem christi conflarunt gladios, & enses Philos. & dialecticorum argumentorum in uomeres

B spirituales: cum quibus ararunt, & sciderunt, & coluerunt agrum incultum scripturę veteris testamenti, & euellerunt spinas, & herbas cęremonialium, & euerterunt terram scripturæ: quam calor, & influentia spiritus sancti in mentibus eorum decoxit. Et sic euulsis, & refectis herbis, & spinis cæremonialium, excuderunt, & extraxerunt, & collegerunt fructus euangelicos qui latebãt sub illa terra inculta, & sentosa. Et tunc reges, & Imperatores, & principes terræ conuersi ad fidem Christi per istos sacros doctores conflarunt lanceas suas, & arma in falces spirituales: & collegerunt, & messuerunt messem spiritualem, & fructus gratiæ ex sacra scriptura in agro ecclesiasticorum sacramentorum. Et sic ergo Augu. conflauit & conuertit gladios, & enses suos in uomeres: quando cõuersus ad fidem & baptizatus totam suã Philosophi. & oẽs scientias cõuertit in vsum sacræ scripturę. Nam ex principio Methaphi. & naturalis Philosofiæ ꝓbat possibilitatem, & modum mysterii Trinitatis & emanationis personarum: ut patet per om

C nes. 15. libros de Trinitate: & contra Maximinum & omnes Arrianos, & gentiles. Item per principia humanarũ scientiarũ: & per dicta poetarũ & historias, & annales gẽtilium defendit veritatẽ sacræ scripturæ: & defendit ciuitatẽ Dei cõtra gentiles per. 22. libros de ciu. Dei. Item per eadẽ principia defendit veritatem catholicę fidei contra omnes hæreticos. Item per eadem principia confutauit, & confudit sectam Manichæorum: quę per nouẽ annos laborauit. Item cum eodem vomere excoluit & arauit totam sacram scripturam: ex qua messuit messem, & frugẽ euãgelicam: & reposuit in horreo Ecclesiæ catholicæ: quo omnes reficimur. Hoc idem fecit Hilarius in libris de Trinitate: & Ambros.: & Eusebius in libris de præparatione euangelica: qui cum armis gentilium cunfutauit eos. Hoc idem fecit Lactantius in libris diuinarum institutionum. Et sic est dicendum de Hieronymo: & Origine: & cæteris qui ab auis & atauis veniebant de populo gẽtili. oẽs .n. isti conflarunt, & conuerterunt gladios suos in vomeres, quãdo assumpserunt quãdã sententias & principia Philoso. tanquam ab iniustis possessoribus: & cum illis scientiis & argumentis confuderunt eos: & probarũt nostrum propositum: & sic conflarũt gladios suos in vomeres. Item Imperator Constantinus conflauit lanceas suas in falces: quando conuersus ad fidem per Siluestrum, vrbem Romam cum toto patrimonio donauit Ecclesiæ: & consecrauit domum suam in Ecclesiam in honorem saluatoris: & ædificauit basilicas Apostolorum Petri & Pauli: & promulgauit decretum de Ecclesiis ædificandis, & de fide euangelica per totum orbẽ prædicanda. Et ita fecerunt omnes reges mundi ad fidem conuersi. & sic, qui ante fuerunt ꝑsecutores: facti sunt fidei Christi cultores & bonorum spiritualium messores. & sic est intelligenda illa prophetia Isaiæ. Ita ergo pariter metaphoricè sunt intelligẽda verba Isaię undecimo. Nam Christus Messias metaphoricè dicitur virga de radice Iesse: & flos eius: ita pariter Imperatores, & Reges dicuntur leones: & Tyranni dicuntur lupi: & doctores dicuntur cerui. Vnde tunc lupus comedit cum agno: quando Paulus, qui erat lupus rapax, persecutor Ecclesiæ, conuersus ad fidem iunctus est Apostolis. Et tunc pardus cum hœdo accubuit: quando Arriani, & cæteri hæretici conuersi, & reconciliati sunt ad fidem catholicam. Et tunc uitulus, & leo, & ouis simul morabuntur: quando omnes reges & principes & Tyranni petulantes & superbi persecutores Ecclesię cõuersi sunt ad fidem: & simul cum simplicib. fidelibus, quos ante persequebantur, habitarunt in eadẽ Ecclesia: & vno corpore Christi & calice participarunt. Et sic patet qualiter Philoso. gentium conflarunt gladios suos in uomeres: & principes terræ lãceas suas in falces: & qualiter lupus & ouis & pardus cũ agno: &

A & vrsus & leo pascuntur simul cum oue, & agno, quæ oĩa fuerunt cõpleta per conuersionem populi gentilis. Et sic fuit facta pax inter Deũ, & hoĩes, & inter populũ gentilẽ, & Ecclesiã vniuersaliter per totum orbẽ. Et nota ẽt, ꝙ illa prophetia fuit literaliter ad tẽpꝰ in aduentu Christi verificata. Nã cum ante aduentum Christi, per ciuilia bella gesta inter Marium, & Syllam, & ex inde inter cæsarem, & Pompeium, demum inter Octauianũ & Marcum Antonium, admodum totus orbis fuisset vexatus: tandem finaliter omnib. inimicis per Octauianum deuictis, quasi totus mundus sub Octauiano per quadraginta annos in placida pace requieuit. Nã tunc Aegyptus, Dalmatia. Rethia, Vindelitia, Pãnonia, & omnes Ponti ciuitates, prouinciæ sub Romano imperio factæ sunt. Item Dacos, Germanos, & Cantabros Hispanorũ ferocissimas gentes ipse Octauianus suo subiecit imperio ab Armenia, & Parthia obsides recepit, & Persæ, & Parthi, signa Romana: q̃ quondam crasso victo acceperant: ipsi reddiderunt. Item Scythę, & Indi, & famosissima insula Taprobane, quibus ante nomen Romanum incognitum fuerat: legatos cum muneribus ipsi destinarunt. In cuius quidẽ Octauiani quadragesimo secundo anno natus fuit Christus, dũ totus orbis longa pace frueretur. in quo tempore bella intantum fuerũt obliuioni tradita: ꝙ quasi omnia arma erãt in vomeres, & cætera rusticalia instrumenta cõflata. Ex quibus patet, ꝙ prophetia Isaię etiam temporaliter fuit in christi aduentu verificata. sed sensus spiritualis est semper amplectendus. Et hæc de quarta quæstione.

QVAESTIO. V.

Quia visum est in præcedẽti quæstionẽ qualiter lex Moysi fuit literaliter seruãda vsq; ad declarationẽ faciẽdã p Xp̃m: & visũ est qualiter Xp̃s declarauit legẽ Moysi: & verificauit legem, & prophetas per legem euangelicam: & per consequens cessante lege Moysi quò ad cęremonialia, debet obseruari lex euangelica: & succedere tanquàm veritas legis, & prophetarũ per Christum declarata exemplariter & doctrinaliter: ideo quęritur quintò. Vtrum cessante lege Moysi lex euangelica debeat succedere legi Moysi tanquàm dignior? Et arguunt Iudæi moderni quòd non, & hoc probant quadrupliciter. Et primò sic. quia lex Moysi est dignior & maior quàm lex euangelica maioritate miraculorum: quia maioribus miraculis est confirmata, quia maiora miracula fecit Moyses in lege vet. quàm Christus in lege euangelica. Nam Moyses cum magnis signis, & portentis eduxit Israel de Aegypto, & diuisit mare rubrum in diuisiones: & percussit petram, & fluxerunt aquæ: & fecit pluere manna de cœlo per. 40. annos &c. Sed nunquàm christus fecit tam grandia miracula: ergo lex Moysi est maior, quàm lex euangelica dignitate & magnitudine miraculorum: ergo ipsi non debuit succedere. Secundò arguitur sic. nã nunq̃ incertum debet succedere certiori: nec ipsum abolere: sed lex Moysi est certior quàm lex euangelica: ergo non debet illa cedere, & ista succedere. Minor probatur. nam illa est certior E certitudine legis conditoris, quia fuit scripta digito Dei. Exo. 31. & Deut. 9. Sed ista est scripta digito hominum. s. quatuor Euangelistarum hominum rusticorum & imperitorum. Item certior ratione testium: quia est testificata per Moysen, qui locutus est cum Deo, quo non surrexit maior propheta ante nec post Deuteron. vltimo. Sed lex euangelica non est testificata nisi per homines rusticos, & imperitos. ergo &c. Tertiò arguũt sic. Lex impossibilis non debet succedere legi possibili, & veræ: sed lex euangelica est impossibilis, & mendax in credendis. nam credit & colit tres Deos. s. patrẽm & filium, & spiritum sanctum, quod est impossibile & in lege prohibitum, quę dicit. Audi Israel dominus Deus tuus vnus est Deuteron. 6. Item credit Deum factum hominem, & incarnatum, & credit panem factum Deum, & homi- F nem in sacramento altaris, quæ omnia sunt impossibilia. Et sic lex euangelica est impossibilis, & blasphemia in credendo, & per consequens non debet succedere legi Moysi quæ est sancta & uera. Quartò arguunt sic. Lex euangelica est sacrilegia. & irreligiosa in cultu suo: nam adorat hominem Christũ: & adorat panem in altari, & adorat lignum & lapidem in cruce, & imaginibus ergo est sacrilegia, & idololatra contra primum præceptum primæ tabulæ. Et sic patet qualiter lex euangelica est indignior, & minor in miraculis, & in certior in testibus quã lex Moysi, & est impossibilis, & falsa in sua fide: & sacrilegia in suo cultu, & per consequens non debet succedere legi Moysi: quæ est dignior

&

& certior,& vera,& religiosa:& ideo nulla alia debet ipsi succedere. In oppositū est Apostolus per totam epistolam ad hebræos : vbi probat legem euangelicam esse meliorem lege veteri: tùm ratione legislatoris: tùm ratione sacerdotij: tùm ratione ritus &c. vnde ait cap. 8. ꝙ Christus tantò melius sortitus est ministerium quantò melioris testamēti mediator est : quod in melioribus repromissionibus sancitum est &c. Responsio. In hac quæstione erunt tres articuli. In primò videbitur qualiter lex euangelica est dignior, & maior lege Moysi magnitudine miraculorū: & certior certitudine testium. In secundò videbitur qualiter lex euangelica est possibilis & rationabilis in credendo. In tertiò qualiter est pia, & religiosa in suo cultu.

Quantùm ad primū ponitur prima cōclusio .s. ꝙ maiora miracula fecit Christus, & Apostoli in lege euangelica quàm Moyses in le. vet. Probatur. Nam maiora miracula sunt illa, quæ nō possunt fieri per naturam, quàm illa quæ fieri possunt per naturam. sed miracula quæ fecit Moyses poterant fieri partim per naturam : nā naturaliter possunt fieri ranæ: & muscæ ex putrefactione per solam influentiam cœli: & naturaliter ex cōcursu ventorum potest diuidi mare vsq; ad solū, & apparere arida: ut frequenter visum est in tempestatibus. Item abstrahere aquam ex rupibus partim potest fieri per artē, & naturam. Nam uenæ aquarum transeunt quandoque naturaliter per rupes, & p uiscera terræ. sed per artem quis potest perforare rupem cum aceto, & malleo: & fodere terram, & educere aquam: sicut fit imputeis. ideo dicit Rabi Moyses de Aegypto: quòd miracula quæ fecit Moyses poterant naturaliter fieri. Sed miracula quæ fecit Christus totaliter erant supra naturam: ita ꝙ nullo modo poterant fieri per naturā. nam resuscitare mortuum quatriduanum, & fœtentem nullo modo potest fieri per naturam: & imperari mari, & vētis & Dæmonibus: & ad suum præceptum sanare subitò cęcum à natiuitate: & paralyticos, & cæteros infirmos: omnino erat supra naturam, & impossibile ipsi naturæ. & sic multò maiora fuerunt miracula Christi quā Moysi. Item multò maius factum fuit comminuere oīa idola mundi, & conuertere totum populū gētilem ab idololatria ad fidem : quam educere populum Israel de Aegypto &c. Et sic patet qualiter lex euangelica est dignior lege Moysi magnitudine miraculorū & maioribus, & pluribus miraculis confirmata ad solùm imperium ipsius Christi : & in solius nominis Iesu uirtute: ut patet per discursum euangelicum, & actus Apostolorum, & historias sanctorum. Item multò maiora miracula fuerunt spiritualia, & inuisibilia quæ fecit Christus : qui non solùm sanabat omnes in corpore: sed etiam in anima. Sed quamuis Iudęi non concedunt ista inuisibilia: tamē non possunt negare conuersionem gentilium. Et licèt miracula facta per Moysen fuerint uera miracula: & magna: & supra naturam: tamen miracula Christi fuerunt multo maiora : & hoc dupliciter. Primò: quia omnino, & non secundùm partem erant supra naturā. Secundò: quia Moyses operabatur inuocando Deū tanquàm minister: Christus autem imperando tāquàm Deus, & dominus naturę. Secunda conclusio: ꝙ lex euangelica est certior, & magis authētica certitudine testium, & scriptorum quàm lex Moysi. Probatur. nam illa lex est certior quę habet scriptores, & testes minus suspectos. sed lex euangelica est huiusmodi respectu legis Moysi : ergo est certior. Maior patet. Minor probatur. Nam ipsemet Moyses fuit scriptor, & solus testis suæ legis: quia ipse scripsit eam, & dixit qualiter locutus est cum Deo in monte Synai: & qualiter Deus dedit ipsam legem ipsi ut promulgaret eam illi populo rudi. Sed in hoc nullum hēt testem nisi seipsum: ergo non est simpliciter ipsi credendum: quia nullus potest facere testimoniū de seipso : nec tale testimoniū est acceptabile in foro iudiciali. Christus autem nihil scripsit in cartis: sed scripsit legem suam in cordibus hominum, prædicando, & miracula faciendo: miraculis, & operibus testimonium de ipso perhibentibus. Sed quatuor Euangelistæ, & duodecim Apostoli, & septuagintaduo discipuli hæc oīa uiderunt & scripserunt: & testimonium perhibuerunt de gestis, & factis, & dictis eius. Et ideo tales testes, & in tāto numero de necessitate sunt credendi: nec eorum testimonium est suspectum. quod non est dicendum de Moyse, qui solus testimonium præbet de seipso in sua lege. Propter quod dixerunt aliqui gentiles, & hæretici ꝙ Moyses ficto modo, & cū dolo decepit illum populum, fingēdo secum Deum fuisse locutum: & ꝙ uel mentitur: uel ꝙ fecit miracula in sola apparētia p artes magicas. Sed ad hoc respondent Iudæi, quòd Moyses

A omnia illa miracula fecit euidenter corã toto illo populo puta illa decem signa in Aegypto, & in deserto percussit petram & fluxerunt aquæ &c. Item Dauid hoc idem testatur de Moyse cum cæteris prophetis. Sed ad hoc instando dicerent hæretici, & gentiles: ꝙ hoc non probat factum: sed magis reddit ipsum suspectum, nam ipsemet scripsit illos quinque libros, qui narrando sua gesta dicit se fecisse illa miracula coram illo populo, & accepisse illam legẽ à Deo. Sed nullus alius reperitur qui talia scripserit in illo tempore: nec dixerit se uidisse. Vnde eodem modo quis potest fingere de se, fuisse in Persia aut Armenia, & similia, & maiora opera fecisse coram populo: sicut fecit Manichæus nominans se decimumtertium Apostolum Christi, & Mahometus, qui dixit se ascendisse in B cœlum cum Angelo Gabriele, & accepisse alcoranum à Deo: prout scribitur in libro qui dicitur Almorag. Et sic etiam Moyses potuit decipere illũ populum: sicut Manichæus & Mahometus. Et sic etiam Dauid, & cæteri posteriores potuerũt decipi in fide Moysi credendo ipsi, sicut Sarraceni decipiuntur præbendo fidem, & credendo verbis Mahometi præbentis testimonium de seipso. Quare sicut testimonium illorum non est acceptandum tanquàm suspectum: ita nec testimonium Moysi: & sic manet lex Moysi suspecta propter defectum testium, & scriptorum, & lex euangelica manet probabilis, & credibilis. Sed est dicendum secundũ ueritatem: ꝙ lex Moysi licèt sit uera, & à Deo uero data, secundùm ꝙ probat Apostolus ad Hebræ. & Augu. contra Faustum, & contra aduersariũ C legis, & prophetarũ: tamen Ecclesia non crederet legi Moysi, nisi quia Christus authorizauit eam, allegando frequenter legem, & prophetas. imo dixit ꝙ non venit soluere legẽ aut prophetas, sed adimplere Mat. 5. Item Ioan. 5. dixit. Si credere tis Moysi crederetis forsitan & mihi: quia Moyses de me scripsit. Item Lucæ 23. Incipiens à Moyse, & prophetis interpretabatur illis duobus discipulis omnia quæ de eo scripta erant &c. Ex quibus patet ꝙ lex Moysi, & scriptura prophetarum intantùm est nobis credenda: inquantũ fuit testificata, & authorizata per Christũ. Ex quibus omnibus sequitur: ꝙ lex euangelica est omnino perfectior, & dignior, & certior lege Moysi, non solùm ratione miraculorum, sed etiam ratione legislatoris: qui est D Christus Deus: & ratione testium, & plurium scriptorum idoneorum, & authenticorum. Et ideo debet succedere, & silentium imponere legi Moysi tanquàm veritas figuræ, & signatum suo signo, & sicut lux fugat tenebram, & umbram. Et hoc de primo articulo. Quantùm ad secundum articulum est notandum: ꝙ licèt articuli fidei christianæ non sint demonstrabiles: nec possent à nobis in via demonstrari de facto: tamen eorum possibilitas non solùm est nobis probabilis, sed etiam demonstrabilis ex primo suo fundamento. Vnde licèt Deum esse incarnatum non possit demonstrari: tamen Deum potuisse incarnari est demonstrabile: ut patebit: quia omnes articuli fidei sunt possibiles: sed in eorum possibilitate est ordo. nam articuli fidei ita sunt ordinati: quòd vnus E præsupponit alterum in sua possibilitate, & sic priores in sua possibilitate vsque ad primum articulum. s. articulum Trinitatis: qui est causa omnium articulorum in veritate, & possibilitate. nam ex veritate, & possibilitate articuli Trinitatis infertur veritas, & possibilitas articuli creationis, & ex possibilitate articuli Trinitatis, & creationis infertur possibilitas incarnationis, & ex possibilitate incarnationis infertur possibilitas Authoritatis Christi, & institutionis Eucharistiæ, & possibilitas passionis, & resurrectionis, & liberationis patrũ de inferno, & totius nostræ redẽptionis &c. Et sic omnes articuli fidei præsupponũt articulum Trinitatis personarum in vna substantia in diuinis. Sed possibilitas articuli Trinitatis fundatur in F quadam veritate infallibili, & necessaria, & demonstrabili per omnes Philoso. imo iam per eos demonstrata. Ad cuius intellectum est iterum notandum: quòd inter cæteras proprietates, & perfectiones primi entis qui est Deus: septem proprietates ponit Aristoteles, & commentator 12. metaphisi. & Auicenna, & Algazel in sua metaphisica. Primò: quòd Deus est actus purus, & simplicissimus, & primum necesse esse, & imdependens. Ex quo sequitur secundum: scilicet quòd est summum, & primum intelligibile. Tertiò: quòd est seipsum intelligens. Quartò: quòd est summum bonum, & primum appetibile, & per consequens seipsum amans: & diligens. Quintò: quòd sua intellectio, & volitio est sua substantia: eò ꝙ intelligit, & diligit se per suam substantiã, & essentiam

essentiam. Sextò dicit: quòd ab isto primo ente, & primo intelligibili.& appetibili se intelligente,& amante dependet totum cœlum, & natura. Septimò dicit: quòd omnes secundæ intelligentiæ mouent, & gubernãt omnia ista inferiora propter istum Deum amatum, & desideratum. Ex isto ergo fundamento, & veritate infallibili: & necessaria,& impossibili aliter se habere, infert Augustinus in libro.xv.& in cæteris libris de Trinitate cõtra Maximinum, & cæteros Arrianos totũ mysterium Trinitatis:& productionum duarum personarum diuinarum à prima. Et hoc idem faciunt omnes cæteri doctores. Vnde dicit Augustinus: quòd intellectus in intelligendo format conceptum diffinitiuum, rei intellectæ: vt inquit Aristoteles. septimo. metaphisicæ: qui quidẽ conceptus dicitur diffinitio: eò quòd concludit,& cõprehendit omnes fines, & partes rei intellectæ,& cõprehẽsæ. Et dicitur etiam terminus rei: eò quòd cõprehendit, & ambit omnes terminos rei, & ambit,& terminat eam: vt patet ibidem. Quam diffinitionem siue conceptum: græci appellant LOGOS: id est verbum diffinitiuum. Et ideo cum Deus perfectè, & complete intelligat,& concipiat seipsum se toto & secundum se totum, necesse est vt de tota scientia,& intellectione sua, quæ est substantia sua, dicat,& producat tale verbum diffinitiuũ suiipsius, quo ad seipsum diffiniat,& cõprehendat. Sed quia suum intelligere,& dicere: est suum esse,& sua substantia,& essentia: ideo illud verbum dictum, & productum de tota essentia,& substantia Dei necesse est quòd sit Deus: quia Deus pater intelligendo se totum,& dicendo tale verbũ de tota sua substantia: communicat illi verbo totam suam substantiam,& esse,& essentiam, cũ ibi esse, & intelligere sit sua essentia,& substantia, & conuerso. Et sic eadẽ substantia, & essentia est in verbo,& in ipso patre dicentes: & per consequens idem Deus est verbũ cum dicẽte. Sed quia hoc verbum nascitur à dicente per modũ naturæ: quia totaliter est imago dicẽtis.& intelligentis: quia totaliter exprimit,& diffinit ipsum: ideo sacra scriptura hoc verbum appellat filiũ, & dicentem appellat patrem. Et rursus sicut proprium est intellectui intelligere,& ex intellectione formare diffinitionem seu verbũ diffinitiuũ: ita propriũ est uoluntati velle, & diligere bonum intellectum: & spirare amorem in eo de tota illa dilectione: quo amore se toto diligat se totũ, D suum volitum, & amatum. quem amorẽ sic spiratum scriptura appellat spiritum sanctum. Vnde sicut pater intelligendo se format, id est dicit verbum de tota scientia, & substantia sua cui verbo communicat totam eãdem suam substantiam, & essentiam in esse: in quo,& per quod uerbum patet se totũ diffinit,& comprehendit tanq̃ per suam imaginem coequalem, & perfectum quo uerbo sicut se intelligit esse summum ens, & intelligibile: ita intelligit se summum bonum amabile,& appetibile,& ideo absque aliquo mẽdio sicut intelligit se in uerbo,& uerbum in se: & sic per modum uoluntatis producit, & spirat amorem de summo bono intellecto. Et sic sicut pater intelligẽdo communicauit uerbo totam suam substãtiam,& essentiam: ita pater simul cum verbo diligendo communicat spiritui sancto eandem substantiã & essentiam, quæ prius communicata fuit verbo. Et ideo sicut filius procedit à solo patre per generationem: ita spiritus sanctus non solum procedit a patre: sed etiam procedit à verbo seu filio per spirationem: eò quòd substantia, quę communicatur spiritui sancto: prius fuit communicata filio à patre, & sic eadem substantia communicatur spiritui sancto ab vtroque tanquàm ab vno principio. vnde sicut intelligere præcedit diligere: ita dicere præcedit spirare: sicut nihil diligitur nisi præcognitum. Ex quib[9] patet: quòd eadem substantia,& essentia, quam pater habet à se, communicatur filio a patre per generationem, & eadem cõmunicatur ab vtroque spiritui sancto per spirationem,& sic manet unus solus Deus essentialiter,& substantialiter, & existenter in tribus personis: post E quam in tribus personis non est nisi vna essentia, & substãtia: & vnum esse, per quam essentiam, & substantiam diuinam, & per quod esse vnaquęque persona dicitur Deus: & dicitur ens,& substantia,& dicitur habere esse dupliciter: quia pater non est Deus: nec ens: nec substantia per paternitatem: sed per deitatem: quia paternitas non constituit patrem in esse diuino,& substantiali: nec in esse existentiæ: sed solum constituit patrem in esse personali, & paterno. Et sic est dicendum de filiatione respectu filii: & de spiratione passiua respectu spiritus sancti. Et ideo pater, & filius, & spiritus sanctus non sunt tres substantiæ: nec tria entia: nec

A tres personæ absolutè: sed sunt tria relatiua: siue tres personę relatiuę: qa relationes nō possunt multiplicare substantiam: nec multiplicare eus: quia non sunt entia: nec sunt aliquid: sed ad aliquid: vt ait Aristoteles, & Augustinus contra Maximinum. Ideo istæ tres personæ dicūtur realiter distinctæ: nō quod sint tres res absolute: nec tria entia: sed tres res latinè. Sed dicuntur tres res reales inquātum pater realiter producit verbum reale, & pater, & filius realiter spirant spiritum sanctum realem. Et prima persona ita est pater ꝙ non filius nec spiritus sanctus: eò quòd est à se: & non ab alio: nec generatur: nec spiratur: & filius ita generatur à patre, ꝙ nō generat: nec spiratur: & ideo nec est pater: nec spiritus: sed verbum, & filius. Et spiritus sanctus ita spiratur ab vtroque: ꝙ nec generat:
B nec generatur: nec spirat: sed solus spiratur. ideo solus est spiritus sanctus. Et sic vna persona negatur de altera non substātialiter nec realiter absolutè: sed realiter relatiuè: inquātum vna alteri relatiuè opponitur, & sic manet vnum solum ens absolutum in trib. personis relatiuis: non ꝙ Deus sic vnum ens absolutum per se: sine vel præter illas tres personas relatiuas: quia nec per se facit personā sine illis tribus: nec reperitur in aliqua alia persona preterq̄ in illis tribus: nec Deus est aliud quàm illæ tres personę: ne illæ tres personæ sunt aliud quàm vnus Deus. Sed est aduertendum: ꝙ ista Trinitas personarum in diuinis nō est inuēta, & reperta in sola Christiana religione: quia iam fuit memorata ab antiquis Philosophi. Nā Aristoteles duodecimo metaphisicæ, implicitè, & cōfusè ponit i-
C stam Trinitatem, dicēs ꝙ in diuinis est Deus intelligens: & sua intellectio est sua substantia, & sua volitio in qua fęlicitatur. Tamē Plato in Timæo, & in Epistola ad Dionisium clare distinguit istā Trinitatem personarum secundum ordinem intelligendi, & diligendi se in Deo, dicens ꝙ Deus intelligendo se format verbum sibi consubstantiale, & coæternum. quod verbum quandoque nominat filium, & quandoque nominat ipsum secundū Deum creatorem omnium: eò ꝙ in illo verbo sunt ideæ, & exemplaria, & formę omniū rerum creatarum. Et similiter ponit spiritū Dei penetrare, & viuificare oīa creata: quem appellat animam mundi. Quod allegās Virgilius in sexto dicit. Principio cœlum ac terras camposque liquentes: Lucentemque globum lunæ titaniaque astra Spiritus intus a- D
lii: totamque infusa per art⁹ Mens agitat molem: & magno se corpore miscet &c. Item in iiii. Georgicorum. Quidam dixere Deū nanque ire per omnes. Terrasque tractusque maris cœlumque profundum &c. Et sic Plato, & multi Philo. antiqui posuerunt Trinitatē in diuinis, appellantes primam personam patrem, & secundam verbum, & filium: & terrā appellabant spiritum Dei, & animam mundi, dicentes ꝙ pater per verbum omnia produxit: & per spiritum omnia uiuificat, & mouet: vt patet in Timæo Platonis & in libris de republica, & in Epistola ad Dionisium, & in Epistola ad Erastum, & Coriscom. Idē Plotinus in libro de tribus hipostasibus à quibus omnia principium habent. Et dicit Pla- E
to: ꝙ istæ tres personæ non sunt plures substantiæ. sed vna tantum. Et ꝙ verbum Dei est ipse Deus: & spiritus Dei est ipse Deus. Et sic tam Plato, q̄ Socrates concedebant istas tres personas in Deo: & ideo Pythagorici propter istam Trinitatem colebant vnum solū Deum sub triplici honore. s. adoratione, & oblatione, & oratione laudis: vt patet primo de cœlo, & mundo. Ex quibus patet ꝙ Deum esse trinum, & vnum non est articulis fidei: cū naturaliter sit demōstrabile, & probabile apud Philoso. sed istas tres diuinas personas esse realiter distinctas in una simplici essentia, & substantia, est articulis fidei: prout ponit, & credit fides catholicas. Item sequitur: ꝙ licet Philoso. peruenerint naturaliter in cognitionē istarum triū personarū sic confusè: inquātum nouerunt Deum esse primum intellectū F
& primum principium omnium: prout dictū est tamen naturaliter non poterunt peruenire ad modum emanationum duarum personarum à prima: & quomodo istę tres personæ sunt realiter distinctæ: nisi Deus releuasset hoc specialiter, & distinctè in nouo testamento. & sic est articulis fidei. Et ideo beatus Augustinus spiritu sācto illustratus istas emanationes, & origines, & distinctiones personarum lucidè, & clarè distinxit in libris de Trinitate: per doctrinam Christianā religiose pōt defendere ab oī incursu Philosophorum infidelium. imo quartò quis magis est institut⁹ ī vera Philosophia & Methaphysica tātò citus adhærebit, & assētiet veritati fidei catholicæ, & articulo Trinitatis personarū cum simplicitate diuinę essentię. Ex supradictis patet nō solum possibilitas: sed etiam

A veritas articuli Trinitatis contra miseros,& cęcos Iudæos,qui hoc reputant impossibile. Sed non mirum:quia non solùm sunt occecati in intelligentia sacræ scripturę:sed ēt sunt ignari veræ philosophiæ. Habita ergo cognitione trium diuinarū personarum per emanationem secundę personę quod est verbum à prima persona qui est pater:& per emanationem spiritus Dei ab vtraque:deuenerunt etiam Philoso.ad cognitionē creationis creaturarum per emanationem à verbo diuino. Vnde dicit Plato: quòd sicut verbum diuinum emanat à patre: ita omnia ista entia emanant à diuino verbo per creationem. Et sicut verbum emanat à patre tanquàm sciencia à sciente:ita omnes artes,& scientiæ emanant à verbo diuino in homines: vt inquit Epicarmus comicus discipulus Platonis: ꝙ diuinum verbum artes hominibus suggerit: docetque facere quod conducit. non inuenerunt enim homines artes: sed eas verbum hominibus immisit. verbum autem hominum à diuino verbo defluxit. Et sic dicit plato:quòd sicut illud diuinum verbum fluit & emanat à patre:ita omnia creata emanant à verbo. Sed istam emanationem multo clarius declarat Augustinus,& doctores catholici:ponentes multiplicem differentiam inter istam emanationem creaturarum à verbo,& illam verbi à patre. Nam quia verbum primo emanat à patre dicente per modum naturæ:ideo dicitur filius patris: qa in tali productione pater communicat filio totam substantiam,& essentiam, & esse: ideo filius est consubstantialis:& ęqualis patri.& idem Deus cum patre. Sed creaturæ emanant à verbo per modum artis: ideo Deus ita communicat creaturis similitudines suarum perfectionum,& idearum: quòd nō communicat eis suam substantiam, & essentiam. Et ideo nulla creatura est Deus: nec filius naturalis Dei: nec Deo ęqualis nec consubstantialis: sicut artifex ita communicat artificiato similitudinem suæ artis:ꝙ non communicat substantiam suam. Secunda differentia est: quia pater producit verbum de tota scientia, & substantia sua:ideo non potest producere nisi vnum verbum: sed Deus nō producit mundum de tota arte sua: quæ est infinita: ideo potest producere multos alios mundos non euacuando artem suam. Tertia differentia est.quia Deus pater producit filium, & verbum ab æterno:eò quòd filius nascitur,& emanat naturaliter,&per modum naturę.sed mundus non emanat à verbo ab ęterno: eò quòd non producitur naturaliter: sed artificialiter,& liberè. Artificialia enim non sunt naturalia sed voluntaria. Quarta differentia est.nam Deus pater per seipsum de scientia, & intellectione sua ab æterno dicit illud verbum non per aliud verbum: & productum manet in producente substantialiter,& essentialiter. sed in creatione rerum Deus pater per verbum æternum dixit omnia creata ad extra:& ideo verbum ęternum nullum aliud verbum præsupponit: sed omnia creata præsupponunt verbum æternum: per quod sunt dicta ex tempore. Ideo hæc est causa quare pater non potest dicere suum verbum quin communicet ipsi totam substantiam,& essentiam: eò ꝙ absque alio verbo per se naturaliter ipsum dicit de tota sua scientia speculatiua. Sed quia per verbum suum dicit alia tanquàm per scientiam practicam:ideo ita communicat rebus creatis similitudines suæ sciētiæ,& suarum idearum: ꝙ non communicat suam substantiam. Est autem multiplex differentia inter Deum,& quemlibet artificem creatum:& quodlibet agens naturale. Nam Deus solo verbo dicendo absque motu, & tempore potest omnia producere:quod non potest agere artifex creatus nec agens naturale. Et hoc accidit quia Deus continet in verbo suo perfectiones omniū,& omnia dependent à diuino verbo quòd ad totum suum esse in genere causæ efficiētis,& formalis,& finalis. Et ideo Deus nihil aliud extrinsecum præsupponit in sua actione:& per consequēs potest producere res quò ad totum suum esse. Et ideo dicendo:fiat lux: facta fuit lux: & dicendo:fiat firmamētum: factum fuit firmamentum:absque alia mora: eò quòd omnia dependent ex diuino verbo quò ad totum suum esse. Secunda differentia est: quia artifex creatus:ita communicat formam accidētalem rebus artificiatis:quòd non potest producere materiam: vtputa argentum aut aurū:aut lapides,& ligna:eò ꝙ ista non dependēt ex arte humana: nisi sola forma artificialis dom⁹:aut annuli. Et iō licèt domificator millies diceret: fiat domus: nunquàm fieret domus: nisi primò per motum præparentur ipsi lapides, & ligna &c.eò ꝙ ista non dependent ex arte sua:sed ex natura:quia vbi desinit natura incipit ars. Sed quia cœlum, & natura, & omnia creata dependent ab arte

A diuina: vt dicit Aristoteles. xij. metaphisicę: & Commentator eius: hinc est ꝙ Deus ex solo verbo dicendo potuit in instāti omnia ꝑducere ex nihilo præsupposito: quantùm ad materiam, & formā. & quò ad totū suū esse. ideo dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt. Vnde sicut sol in vno instanti causat, & multiplicat suam similitudinem, & imaginem per totum hemisphęriū, nō communicando suam substantiam: ita Deus in eodem instanti communicauit, & multiplicauit solo verbo similitudines suarum perfectionum, & idearum in omnibus creaturis non communicando eis substantiam suam. Et sic patet quòd dicere Dei ad extra nihil aliud fuit nisi similitudines suarum perfectionum, & idearum creaturis communicare. Item sequitur ꝙ creaturæ nihil aliud sunt q̄ similitudi-

B nes diuinarum perfectionum, & idearum, & effectus diuinæ artis. Item sequitur: quòd res creatæ non solùm recipiunt à Deo esse essentiæ entitatis: per quod assimilātur diuinæ arti in sua specie sed etiam recipiunt à Deo esse actuale: per quod esse existunt, & personantur: & actualiter operātur. nam per solum esse essentiæ non possent persistere: quia nihil aliud est nec potest existere per suam essentiam nisi solus Deus: quia à nullo dependet. & ideo solus Deus est suum esse, & vita. xij. Methaphy. & ideo omnis creatura vltra essentiam indiget esse: per quod existat, & viuat, & sic Deus primo dicendo creat, & producit res ad extra: sed ex cōsequenti per spiritum sanctum spirat esse, & vitam in rebus. Et ideo dicitur Genesis primo: quòd in principio, id est in verbo creauit Deus cœlum: & terram.

C sed quia terra erat inanis, & vacua sine esse: ideo spiritus domini ferebatur super aquas, id est super omnia creata, vitam, & esse conferendo: & ea viuificando. Et istum spiritum appellat Plato animam mundi. De quo dicit Virgilius in sexto. Principio cœlum, & terram: camposque liquentes: Lucentemq; globum lunæ: titaniaq; astra Spiritus intus alit: totamque infusa per artus Mens agitat molem: & toto se corpore miscet. Item in Georgicis. Deum nanque ire per oēs Terrasq; tractusq; maris cęlumq; profundum. Ex quibus patet: quòd sicut Deum esse trinum, & vnum non est articulus fidei: eò ꝙ hoc nouerūt Philoso. in lumine naturali. sed est articulus fidei: inquantùm nos credimus illas tres personas esse inter se realiter distinctas cū summa simplicitate diuinæ substantiæ: sicut supradictum est: quod habemus ex sola reuelatione, & Auctoritate sacræ scripturæ: Ita

D pariter est dicendum ꝙ mundum esse à Deo ꝑductum non est articulus fidei: quia hoc idē asserunt philosophi: q posuerūt Deum in triplici genere causæ. s. efficientis formalis, & finalis: vt patet. xii. metafisicæ. sed mundum esse creatum de nihilo ex tempore. & ꝙ mundus habuit principium: hoc est articulus fidei: quia non potest demonstrari: imo omnes Peripatetici putarunt demonstrare oppositum: vt patet. xij. metafisicæ, & viij. fisicorum: & primo cœli, & secundo de generatione. Sed ipsemet Aristoteles dicit in topicis: ꝙ illæ rationes non sunt demonstratiuæ: sed tantùm probabiles. Ex quibus patet ꝙ Deū esse trinum, & vnum, non est impossibile: sicut negant, & imponunt nobis miseri Iudęi:

E quia hoc concessum fuit à philosophis licèt nō ita distinctè. imo per emanationē creaturarum quā Iudæi concedunt, philosophi peruenerunt in cognitionem trinitatis: & emanationem diuinarum personarum à prima persona patris: vt dictum est. Sed quòd ista trinitas diuinarum personarum non sit per Christianos conficta: nec ꝑ philosophos antiquitus memorata: sed ēt in lege, & ꝓphetis explicata. patet ex multiplici autoritate: & primo Genesis primo. ibi dicitur. In principio creauit Deus cœlum, & terram, terra aūt erat inanis & uacua, & spiritus domini ferebatur sup aquas &c. In quibus verbis dupliciter denotatur pluralitas personarum in diuinis: Et primò: quia in hebræo dicitur. In principio creauit, Heloim, cœlum, & terrā: vbi ly heloim est pluralis numeri. Et sic per

F totam scripturam pro maiori parte Deus ponitur in plurali: de quo est maxima quæstio: & nondum soluta apud hebræos. Vnde Rabi Moyses de Aegypto putans soluere istam quæstionem dicit: quòd heloim est æquiuocum ad Deum cœli qui est vnus: & ad Angelos, & Deos gentium. Alij autem dicunt ꝙ per heloim in plurali intelligitur Deus cum iudicibus aut Angelis suis, id est quòd Deus cum iudicibus, & Angelis suis creauit cęlum & terram. Sed hoc est falsum: quia Deus non indiguit auxilio Angelorum ad creandum mūdum: cum Angeli sint de numero creaturarum. Et iō est dicendum: ꝙ ly heloim idem est quod dij in plurali. sed ly dij non ponitur substantiuè: sed adiectiuè. Vnde dius dia diū

est

A est sincopatum de diuus diua diuum: quod significat res diuinas. Ideo non valet arg. sunt tres dij: ergo sunt tres Dei. quia Dei in plurali significat tres Deos: quod nefas est dicere in diuinis: sed tres dij significat tres personas diuinas: scilicet patrem, & filium, & spiritum sanctũ. Et sic cõceditur: ꝙ pater, & filius & spũs sanctus sunt tres diui, & personæ diuinæ: sed nõ tres Dei: quia primò tenetur adiectiuè denotando personas: sed secundò tenetur substantiuè denotando substantiam, & essentiã. Et sic ergo ꝓ maiori parte ponitur heloim adiectiuè non substantiuè in lege, & prophetis: nõ significando pluralitatẽ substãtiarum sed personarum in diuinis. sed cæci Iudæi nõ capiũt hoc sacramentũ. Item secundò in supradictis uerbis explicatur: Trinitas personarum. nam Deus pater in principio. i. in verbo tanquàm in arte creauit cœlum & terram: quia per uerbum in quo sunt ideæ oĩm rerũ dixit omnia creata: dando eis essentiam. sed spiritus domini ferebatur sup aquas dando eis esse omnia viuificãdo. & sic explicatur mysterium Trinitatis. Item sequitur. Dixit Deus fiat lux &c. ergo si Deus dixit: per aliud uerbum dixit, & per consequẽs habet verbum per quod dixit omnia. Itẽ sequitur. Vidit Deus cũcta quæ fecerat: & erãt ualdè bona: ergo Deus sicut per uerbũ dedit essentiã rebus: ita dedit eis bonum, id est esse quod omnia appetunt. Sed hoc pertinet ad spiritum sanctum per quem Deus omnia bonificat. ergo in diuinis sunt tres personæ, scilicet pater, verbũ, & spiritus sanctus. hoc idem patet Gen. 18. quando Abraham vidit C illos tres Angelos: & adorauit vnum tantùm Deum in eis, dicens. Domine si inueni gratiam in oculis tuis &c. Et ponitur ibi nomen domini quatuor literarum quod soli Deo conueni. Et postea capitulo sequenti explicatu eadẽ pluralitas diuinarum personarũ: cũ dicitur. Igitur dominus pluit super Sodomam, & Gomorrã sulfur, & ignẽ à domino de cęlo &c. Dicit ergo ꝙ dominus pluit à domino, & ponitur in vtroq; nomen quatuor literarũ, ubi notantur duæ personæ diuinæ, scilicet personæ filij missi ad pluendum sulfur, & ignem: & persona patris mittentis, à quo filius habet quicquid habet. Ex hac ergo scriptura Iudæi non possunt negare esse pluralitatẽ in diuinis: non substantiæ: ergo personarum. Item ista Trinitas diuinarũ personarum explicatur psalmo 32. cum dicitur. D Verbo domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Item psalm. 42. Sedes tua Deus in seculum seculi: propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ: vbi ponitur Christus Deus unctus: & pater Deus ungens: & spiritus sanctus quo Christus unctus. Item Isai. quadragesimooctauo. Dominus misit me, & spiritus eius: hæc dicit redemptor tuus dominus Deus Israel. Itẽ Zacha. 2. Gaude, & lætare Syon: ponam diuinitatem meam in medio uestri, & cognoscetis ꝙ dominus misit me: ut prophetarẽ uobis. Item Prouerbiorum. 30. Quis suscitauit omnes terminos terræ: quod nomẽ est eius, & qđ nomen filii eius: si nosti? Item in plerisque locis reperitur memoratum uerbũ Dei, & nomen Dei, per quod fides catholica semper intelligit secundam personã in Trinitate, scilicet filium. Et sic etiã spiritus sanctus E frequenter in scriptura dicitur spiritu Dei: per quem intelligitur tertia persona i Trinitate. Et sic patet quòd articulus Tinitatis diuinarum personarum, cum vna sola, & simplicissima substantia non solùm est possibilis: sed per sacram scripturam verificatus, & autorizatus. Quod quidem mysterium Trinitatis maximè probatur, & manifestatur in creatione rerũ: Quia emanatio creaturarũ, & modus producendi earum præsupponit emanationem diuinarum pesonarum: vt dictũ est: quia per verbum patris facta sunt omnia: & per spiritum Dei viuificata. Ex quibus duob⁹ articulis: scilicet Trinitatis, & creationis redditur possibilis, & probabilis articulus incarnationis. Vnde dictũ est: ꝙ res creatæ prout sunt similitudines diuinarum idearum habent solùm esse specificum, & essentiale: sed per tale esse nõ possunt existere, in F actu, nec personari, nisi influat eis esse actuale, & personale: quia nihil existit per suam essentiam nisi solus Deus: quia est independẽs. Et sic dicitur ꝙ Deus primò per verbum dicit res ad extra, dando eis esse specificum, & ex consequenti spirat in eis esse personale, & actualis existẽtiæ, per quod conseruat res in esse duratiuo: de qđ dicit Auctor de causis; ꝙ prima rerum creaturarum perfectio est esse.

Ex quibus patet quòd sicut Deus conseruat, & personat vnumquanque creaturam in esse existentiæ per esse creatum, & influxum: Ita potest aliquam creaturam conseruare in esse, & personare per seipsum, & per consequẽs potest effici una persona cum

A illa. Sic ergo factum fuit in mysterio incarnationis. Nã pater imo tota Trinitas per spiritum sanctum formauit illud corpus ex puris sanguinibus in vtero virginali: & perfectè organizauit illud. Et tota Trinitas creauit i eo simul animam illam intellectiuam, cum omnibus suis perfectionibus. Et sic fuit verum indiuiduum humanum conditionatum, & atomatum: quia ani ma est illa quæ dat composito esse specificum, & substantiale, & entitatiuum. tertio de anima. Et accidentia dant esse atomum & indiuiduale. sed nec anima nec accidentia indiuiduantia & determinantia speciem possunt dare esse personalis existentiæ, aut substantiæ: nec possunt personare illam speciem indiuiduatam, nisi à primo ente spiretur esse personale, & esse actualis existentiæ: per quod illa species & indiuiduum

B personetur & existat. Et hoc fecit uerbum diuinum per se absq; creatione noui esse: imo per se personauit illud corpus animatum, & organizatum & indiuiduatum. Ideo in illa benedicta incarnatione ita fuit creata noua anima & noua substantia essentialiter: quòd nõ fuit creata noua personalitas: nec nouum esse existentiæ aut substãtiæ. Et sic illa incarnatio nil aliud fuit nisi creatio illius humanitatis: non sub esse creato: sed sub esse diuini verbi præexistentis. Et sic fuit creatio nouæ substantiæ: sed non noui esse. Et ideo illa humanitas non personatur per nouum esse creatum: nec per nouam personalitatem: sed per solam personalit tem verbi. Et ideo manet solum vna persona in duabus naturis. Sed est aduertendum: ꝙ totus discursus supra dictus non factus est successiuè in tempore:

C imo in eodem instanti illud corpus fuit formatum & organizatum & animatum & per verbum assumptum & personatum. Et sic illa persona Christi dicitur uerus, & perfectus Deus & uerus & perfectus homo. Et ideo de illa persona verificantur omnia quæ sũt Dei: & omnia quæ sũt hominis, ratione duarum naturarũ. & Christus dicitur creator & creatura: & mortuus: & passus & cætera: quia uere dicitur Deus & homo. Et sic etiam communicantur idiomata utriusque naturæ inter se. Nam ille hõ dicitur creator ratione deitatis: & ille Deus dicitur passus ratione humanitatis, quam assumpsit in atomo indiuiduatam, & conditionatam vt posset pati &c. Iõ quando dicitur, Deus passus est: sic intelligendum & exponendum. i. ille homo qui est

Deus est passus &c. Et sic patet, ꝙ articulus incarnationis est possibilis. & sic Deum posse incarnari nõ est articulus fidei. imo est probabile, & quasi demõstrabile. Sed Deum esse de facto incarnatum: & Iesum Christum esse Deum & verbum incarnatum: hoc est articulus fidei: quia hoc non potest probari nec ostendi: nisi ex sola Auctoritate sacræ scripturæ vtriusq; testamenti. Nam in veteri testamento mysterium incarnationis prænunciatum fuit futurum: & in nouo testamento annunciatum est iam factum & completum: & per effectum & miracula demonstratum. Sed quia nos nõ vidimus Christum incarnatum: sed credimus soli euangelicæ scripturæ auctoritati: ideo dicitur articulus fidei in nobis. D

Sed quòd Deus esset incarnandus: & Messias in lege promissus deberet esse Deus: patet & probatur ex multiplici Auctoritate sacræ scripturæ ueteris testamenti. Vnde psalmo secũdo. Dominus dixit ad me: filius meus es tu. Item psalmo. 71. Permanebit cum sole: & ante lunam, & ante solem permanet nomen eius. Item psalmo. 109. Dixit dominus domino meo sede à dextris meis. Item Isa. 45. Tu es Deus absconditus. Item Isaię septimo. Vocabitur nomen eius Emaniel, id est nobiscum Deus. Item capitulo nono. Vocabitur Deus fortis pater futuri seculi. Item capitulo decimo. dominus dedit mihi linguam eruditam &c. Item hoc idem capit. 51. & 55. &c. Item. Hieremiæ. 23. Suscitabo Dauid germẽ iustum: & faciet iudicium &c. Et hoc est nomen quod vocabunt eum. dominus iustus noster &c. Et ponitur ibi nomen domini Tetragrammaton quod soli Dei cõuenit. Hoc idem ad literam habetur Hieremiæ. 33. Item Baruch. 3. Post hæc in terris uisus est. & cum hominibus conuersatus est. Item Trenorum 4. Spiritus oris nostri Christus dominus noster captus est in peccatis nostris &c. Et ponitur ibi nomen domini Tetragrammaton. Item Oseæ tertio. Post hæc reuertentur filii Israel & quærent dominum Deum suum & Dauid regem suum &c. Item Zacha. 2. Hæc dicit Dominus exercituum: post gloriam misit me ad gen. &c. Lauda & lætare filia Syon: quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui dicit dominus. Et scies quia dominus exercituum misit me ad te &c. In quibus uerbis notatur Deus missus, & Deus mittens. s. pater & filius qui est Deus: qui loquitur in capitulo: quia utrobique ponitur nomen domini E F

A mini Tetragrammatō &c. Item Zacha. c. 12. In illa die effundam super domum Dauid & super habitatores Hierusalem spiritum gratię: & aspicient in me quem confixerunt &c. Ex quo patet ꝙ Messias erat futurus Deus & homo: quia non potest dare spiritum gratiæ nisi Deus: nec pati & configi nisi homo. Et sic pariter est dicendum de hoc quod dicitur Isa. 50. Nam Deus loquitur ibi. & postea subdit. Faciem meam non auerti ab incrapantibus & conspuentibus in me &c. quod non potest cōuenire nisi homini. Et sic patet qualiter Christus in lege promissus erat futurus Deus & hō: & per cōsequens Deus incarnat⁹ & humanatus. Et sic nō est dicendū ꝙ religio Christiana finxerit mysteriū incarnationis: quia in testamento veteri fuerat multipliciter figuratum & prophetatū. Ex possibilitate

B vero articuli incarnationis sequitur possibilitas articuli sacramenti altaris. s. transsubstantiationis panis in corpus Christi. Vnde quatuor sunt consideranda principaliter in persona Christi. Primò corpus, prout habet esse substantiale ab anima, & esse conditionatum ab accidentibus. Secundò sunt consideranda accidentia quæ organizant & indiuiduāt & extēdūt & disponūt illud corpus. Tertiò est consideranda anima quæ dat esse substātiale specificum toti corpori & toti cōposito. Quartò est considerandū verbum quod dat esse personale, & actualis existentiæ toti humanitati Christi. In pane aūt sunt tria cō siderāda. Primò veritas substātiæ panis resultās ex materia & forma substātiali. Scdō accidentia & indiuidātia & disponētia. Tertiò est considerandum esse existentiæ panis, per

C quod existunt ēt accidentia: inquantū inhærent & inexistunt substātiæ panis subiectiuè. His habitis dicitur ꝙ substantia panis nō conuertitur in verbum diuinum: nec in animam christi: sed in solum corpus substātiale Christi: ꝓut habet esse essentiale ab anima & est altera pars compositi humani. Et sic cō uertitur quid inquid: & non quantū in quantū: nec quale in quale: nec quid in quantùm nec in quale: nec corpus in spiritum. & ideo manēt accidentia panis sine subiecto. Et sic non est dicendum, ꝙ conuertatur corpus in spiritum: nec fiat mixtio: sicut quidam medicus Iudæus arguebat: quia nihil de substātia panis remanet in actu nec in potentia. Sed ꝙ talis transsubstantiatio sit possibilis apud Deum, probatur dupliciter. Vno modo in-

D quantū ille panis & omnis creatura depēdet à uerbo diuino quò ad essentiā suā totā in genere causę formalis. Et ideo sicut Deus solo verbo dicendo, Fiat panis, formaliter ex idea panis creat panem essentialiter: ita à fortiori dicēdo, ꝙ ille panis fiat corpus suum: illicò fit & transsubstantiatur in corpus suum: eò ꝙ ille panis essentialiter dependet à diuino verbo & ab illa idea. Vnde per tale verbum substantia panis, quæ erat sub idea panis, fit sub idea corporis Christi. Et sic illa substātia post consecrationem ita est substantia corporis christi: ꝙ non est substātia panis: quia illa substantia quæ ante erat sub idea panis: modo est sub idea corporis christi. Itē maiorem potestatem habet Deus super naturam, & super species & essentias rerū: quàm rex & dominus temporalis super bona temporalia & super dignitates: & quàm Papa su

E per prælaturas. Sed rex & qlibet princeps tē poralis habens dominiū absolutum temporaliter super bona mobilia, & immobilia, solo verbo mutat possessionem, & dominium rerum temporalium. Vnde dicēdo: iste ager est Martini, illicò ille eger qui erat Petri fit ager Martini: & ita est Martini ꝙ amplius nō est ager Petri. quod accidit: eo ꝙ dominium absolutum illius dependebat ex solo verbo, & præcepto illius regis vel principis. Ergò à fortiori christus Deus, qui habet absolutum Dominium super naturas, & essentias rerum, dicendo, Hoc est corpus meum: conuertit substantiam panis in corpus suum. Vnde licet vsque ad illud instās illa fuit substantia & corpus panis: tamen dictis verbis ita est corpus substantiale christi, ꝙ non est corpus panis. & hoc accidit propter domi-

F nium quod Deus habet super substantias, & essentias rerum: quia omnia dependent formaliter a verbo diuino. Secundò hoc probatur, inquantùm ille panis, & sua accidentia dependebant à Deo quò ad esse existentiæ. Et ideo Deus facit, ꝙ illa substantia, quæ ante erat sub esse existentiæ ipsius panis: post consecrationem est sub esse ipsius christi. Item illa accidentia, quæ ante erāt in substātia panis: post consecrationem manent sine subiecto, & existunt per illud esse existētię, per quod ante existebant in subiecto. Et sic illa accidentia habent eandem existentiam: sed non eandem inexistentiam siue inhærentiam. & licèt existāt per illud esse influxū & creatum: per quod ante existebant: tamē nō

inexi-

A inexistunt nec inhærent subiecto alicui, & sic manent accidentia cum eadem existentia creata: sed non cum eadem inhærentia. Et sic patet: quòd in tali consecratione nihil corrumpitur nec annihilatur. Nam ibi manent eadem accidentia numero sub eodem esse actualis existentiæ. Et ideo non fit corruptio accidentium, nec fit curruptio substantiæ: quia alia non generatur: sed illa quæ erat substantia panis transsubstantiatur in corpus substantiale ipsius Christi: quæ est altera pars compositi. Et sic nec cõuertitur in animam Christi: nec in verbũ diuinum &c. Nec fit aliqua noua creatio: quia nullũ esse nouum acquiritur: quia Christus iam præexistebat: nec acquiritur nouum esse in accidentibus: quia sub eodem esse existentiæ remanent: licèt nõ sub eadem inhærẽtia. Et sic

B patet ꝙ christus qui est verbum Dei incarnatũ: solo verbo potuit trãssubstantiare substantiam panis in corpus suũ. Et ideo est dicendũ: ꝙ Deum posse transubstantiare panẽ in corpus suum: nõ est articulus fidei: sed ꝙ christus hoc fecerit, & quotidie ex verbis christi hoc fiat in sacramento altaris: hoc est articulus fidei: eò ꝙ præsupponit christum esse Deũ, & ex sola fide, & auctoritate scripturæ credimus ꝙ ita fiat de facto: & hoc nõ solum auctoritate scripturæ noui sed etiã vet. test. Vnde licèt hoc sacramentum multis signis & figuris in lege fuerit figuratum: tamen Dauid verbis manifestis ipsum expressit psal. 21. cum dicit. Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum: corda eorum uiuent in seculũ seculi, & infra. Manducauerunt, & adorauerunt

C omnes pingues terræ: in conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram &c. Vbi manifestè ostenditur: quòd fideles debebant manducare, & adorare Deum suum &c. Item psal. lxxi. postquàm prædixit Messiam futurum Deum, & hominem, & adorãdum ab omnibus gentibus, & regibus mundi: postea subdit quòd iste rex Messias erit frumẽtum, & triticum, & torta panis in summis montium, & super capita sacerdotũ &c. prout ibi per plures translationes fuit expressum. Et sic patet qualiter hoc sacramentum non solùm est possibile: sed etiam multipliciter in lege, & prophetis est figuratum, & prænunciatum. Et sic patet quòd christiani non adorant panem, sicut cæci Iudæi mentiuntur, sed adoramus christum consecratũ

D sub illis accidentibus. Vnde ex omnibus supradictis patet veritas christianæ religionis. Nam nos non adoramus tres Deos: sed solùm vnum Deum simplicissimum in substantia, & essentia, in Trinitate personarum, quæ nullo modo multiplicant substantiam in Deo sicut dictum est. Nam filius est uerbum patris ipsi consubstantiale, & spiritus sanctus est amor utriusque. Et sic non potest esse alia substantia, nec alius Deus. Et ideo si miseri Iudæi perciperent mysterium creationis, de necessitate perciperent mysteriũ Trinitatis, quod multipliciter exprimitur in lege, & prophetis. Item si miseri Iudæi intelligerent modum creationis, non haberent pro impossibili mysterium incarnationis: quia incarnatio nihil aliud fuit nisi formatio corporis Christi ex puris sanguinibus uirginis uirtute spiritus sancti, & creatio

E illius animæ in illo corpore: ex quibus resultauit verba humanitas, quam per se ꝑsonauit, & suppositauit uerbum patris. Et sic mansit vna sola persona in duobus naturis. Et per consequens Christus est verus Deus, & homo. Et sic tanquàm Deus fecit miracula, & sciuit cogitationes hominum, & conuertit panem in corpus suum, & expoliauit infernum &c. Sed inquantùm homo, fuit passus, & mortuus, & sepultus. Sed inquantùm Deus resurrexit in virtute propria, & ascendit in cœlum, & inquantùm Deus adoratur in illa humanitate prout infra patebit. Ex supradictis patet possibilitas, & inconcussa veritas articulorum fidei Christianæ religionis: quia Christiana religio non credit tres Deos, sed vnum Deum in substantia, & essentia, & entitate cum Trinitate per

F sonarum relatiuarũ: eo modo quo dictũ est: & ita credit Christum Deum incarnatum in vnitate personæ, & ita credit, Christum consecratum in sacramento altaris. in quo sacramento ex vi consecrationis sola substãtia panis conuersa est in solùm corpus Christi: accidentibus sine subiecto remanẽtibus. quam conuersionem facit efficienter solus Christus Deus, & homo: sacerdos autem cõcurrit tãquàm minister. Ex istis patet etiam possibilitas cęterorum articulorum, quæ habent fundamentum in mysterio incarnationis. Nam dato ꝙ Christus sit uerus Deus & homo: tunc omnia redduntur possibilia. Et sic à primo vsque ad ultimum omnes articuli fidei fundantur i articulo Trinitatis, &

articulus

articulus Trinitatis fundatur in illa prima ueritate necessaria. s. ꝙ Deus est actus purus intelligens, & intelligibilis, & amãs, & amabilis, & summũ bonũ. Et sic patet ꝙ licèt articuli fidei non sint de facto demonstrabiles tamẽ eorum possibilitas est necessaria. quia Deus licèt necessariò nõ creauerit mundum ex tẽpore, nec fuerit necessariò incarnatus: tamen necessariò habet potentiam oĩa ista faciendi: inquantùm omnipotẽs. Et sic ex tali omnipotencia præsupposita potest demonstrari possibilitas articulorum. Vnde si Deus est trinus & vnus, & omnia depẽdent à diuino verbo, quò ad totum suũ esse: ergo dicendo solo verbo potuit omnia nõ solũ ab eterno: sed ẽt ex tempore creare de nullo subiecto nec materia præsupposita. Itẽ si Deus potest oĩa creare de nihilo non solùm quò ad

B esse existentiæ: sed etiam potest res sustentare per esse creatũ & influxũ: ergo põt vnã essentiam creare, & sustentare per suũ esse increatũ. Et sic potuit formare illud corpus ex puris sanguinibus uirginis: & creare, & infundere in eo nouã animam, absque aliquo esse subsistentiæ & personali creato: sed sustentare & personare illam humanitatẽ per ꝑsonalitatẽ verbi. Et sic incarnatio nil aliud fuit nisi creatio humanitatis conditionatæ sub personalitate verbi. Et sic mansit una sola persona in duabus naturis in Christo. Et sic patet possibilitas, & veritas articuli incarnationis. Et tunc ex isto articulo sequitur, possibilitas omnium aliorum articulorum sequentium. Nam si Christus est Deus & homo: ergo potuit mori inquantũ homo: quia potuit anima à corpore separari. Et inquan

C tùm Deus potuit resurgere, & animam recuperare in corpore assumpto. Et sic propria virtute potuit spoliare infernum, & ascendere in cœlum. Et inquantùm Deus, potuit panem in suum corpus assumptum transsubstantiare: & poterit omnia sua membra resuscitare, & beatificare & cætera. Sed restat dubium de articulo Trinitatis. quia ex ea infallibili veritate, scilicet quòd Deus est summè intelligens se, & diligens se. non solùm sequitur possibilitas articuli Trinitatis: sed etiam necessitas eiusdem. quia Deus pater intelligendo se necessariò dicit verbum de tota essentia, & substantia, & sciencia sua per modum naturæ: & diligendo se necessariò cũ verbo producit & spirat spiritum sanctum: licèt per modum uoluntatis & libertatis. Et

sic utraque productio & emanatio est necessaria. Et sic articulus Trinitatis non solùm est possibilis: sed etiam necessarius: & per consequens demonstrabilis. & sic sequeretur quòd non esset articulus fidei. Ad hoc dicũt aliqui, quòd Deum esse trinum, & unum: nõ est articulus fidei: cum hoc fuerit per naturam notum antiquis Philoso. ex illa prima ueritate: prout supradictum est. sed illas tres personas realiter distinctas in una simplici substantia: est articulus fidei. Alii autem dicunt & forsan securius, quòd Deum esse trinum & vnum est necessarium eo modo quo dictum est: & per consequens demonstrabile. Sed licèt hoc sit demonstrabile in Theologia Dei & beatorum vbi beati vident noticia meridiana uerbum naturaliter originari à patre: & spiritum sanctũ libere ab vtroque: ut inquit Augustinus in libello de triplici habitaculo: tamen non est demonstrabile in nostra Theologia uiatorum: sed firmiter credibile. postquàm nobis est in utroque testamento reuelatum: & per Christum confirmatum. Sed est aduertendum, quòd licèt mysterium Trinitatis sit demonstrabile in patria, eo modo quo dictum est, tamen hoc non est sic demonstrabile per causam à priori: quia ibi nulla est causa. Sed principium. Nam licèt pater sit principium filij: tamen non est causa eius. Et sic est dicendum de utroque respectu spiritus sancti. Ex supradictis ergo patet possibilitas, & inconcussa veritas, & integritas fidei Christianæ: quia licèt facto non possit demonstrari: tamen possibilitas eius põt quasi demonstrari. & hæc de secundo articulo. Quantùm autem ad tertium articulum est primò notandum secundùm Arist. 2. Phys. & 6. Meta. quòd scientiæ distinguuntur penès modos considerandi & abstrahendi. & sic diuersi artifices possunt considerare de eadem re: sed aliter, & aliter. Nam Mathematicus considerat lineam quæ realiter est in materia sensibili: sed considerat eam præter materiam præcisiuè abstrahendo: quia nõ considerat eam nisi prout est recta uel curua, & prout causat aliam, & aliam figuram æqualem uel inæqualem & cætera. Sed Philoso. considerat lineam in materia sensibili: & prout est in materia physica: & inquantùm est terminus corporis mobilis. Et sic differt Physicus à Mathematico: qa immediatè cõsiderat formas substantiales prout recipiũtur in

A in materia per motum, & generationem, & formas accidentales: prout recipiuntur in materia per alterationem. Ille autem cõsiderat solas formas accidẽtales, scilicet lineã, & figuram, abstrahẽdo à materia per solam considerationem: ideo talium abstrahẽtium non fit mendacium ſm Arist. Sed differt methaphysicus ab vtroque quia considerat aliqua quæ sunt abstracta secundùm esse: & secundũ consideratione͂. s. Deũ, & intelligentias: vt patet. 12. Metaphy. Quia solus methaphysicus considerat de Deo ſm substantiam, & essentiam. Nam licèt physicus cõsideret de Deo aliquo modo: tamen non secundùm substantiam, & essentiam: sed prout est primum mouens: vt patet. 8. Physicorum, & primò cœli. Sed differt rursus Theologius viator à methaphysico. Quia licèt ambo considerent de Deo: tñ aliter, & aliter. Nam Methaphysicus cõsiderat de Deo prout est vnũ tñ primum ens simplicissimum, & actus purus, & metrũ, & mensura, & causa omnium entium in essendo, & prout omnes species procedunt ab eo sicut numeri ab vnitate: à quo dependet cœlum, & tota natura, & omnia entia: vt patet per Aristotelem, & commentatorem. 2. & 5. & 8. & 10. & 12. Metaphys. Et patet per Auicennam, & Algazelem in sua Methaph. Sed Theologos accipiens, & præsupponens omnia supradicta à methaphysico, cõsiderat illam primam, & summam essentiam diuinã prout est communicata tribus personis ab æterno: puta prout est communicata à patre filio per æternam generationem, & ab vtroque spiritui sancto per aspirationem. Et sic considerat vnum solum Deum simplicissimum in substantia, & trinum in personis, & prout est causa efficiens, & principium omnium rerum per creationem ex tempore. Considerat præterea Deum in filio. i. qualiter verbum assumpsit humanitatem in vnitate personæ, & per consequens sicut considerat vnam substantiam in tribus personis in Deo: ita considerat duas naturas in Christo sub una persona. Item sicut considerat tres personas in una substantia, & natura diuina: ita considerat duas naturas in una persona filii: naturam scilicet diuinam, & humanam. Item sicut considerat unũ Deum in trinitate: ita considerat diuinum verbum in humanitate assumpta. Item rursus considerat istũ Christum Deum, & hominẽ fuisse pro nostra redẽptione in cruce crucifixum: & sic considerat verbum in humanitate personaliter vnitum. Item considerat Christum crucifixum, & conclauatum. Item rursus cõsiderat qualiter Christus est in sacramento altaris sub illis accidentibus post uerba consecrationis, & sic considerat Christum consecratum in sacramento. Ex quibus omnibus patet, quòd consideratio Theologica aliquo modo est substantialis physicæ considerationi. Nam sicut physicus considerat formas in materia, & vt in materia sunt, & non præter materiam: ita Theologus considerat Deum in tribus personis, & non præter tres personas: nec considerat vnam personam sine altera, cum sint ad inuicem relatiua. Et ita pariter considerat uerbum in carne, & humanitate, & non præter illam humanitatem assumptam vt inquit Hierony. in sermone de assumptione virginis Mariæ. Et ita etiam considerat Christum consecratum in sacramento, & non præter sacramentum, & illa accidentia: ut inquit Augustinus in sentẽtiis Prosperi. Et ita pariter Theologus, & christianus considerat Christum redemptorem, & in cruce affixum, & non præter crucem. Vnde sicut de ratione formæ generabilis, & corruptibilis philosophicæ cõsideratæ est, quòd sit in materia physica, & sensibili: Ita de ratione Dei theologicè, & à viatore fideli considerati est, quòd sit trinus, & vnus in Trinitate personarum, & de ratione verbi incarnati, quòd sit in humanitate, & de ratione Christi consecrati, quòd sit sub accidentibus, & de ratione Christi redemptoris, quòd sit in cruce, & ut intelligatur, & consideretur, & contempletur in cruce. Sed quia ex consideratione, & contemplatione sequitur fides, & credulitas in Theologo christiano: quia fides præsupponit considerationem ideo christianus sicut considerat Deum, ita credit ipsum. Sed quia considerat, & contemplatur Deum trinum, & vnum, & incarnatum in filio, & contemplatur Christum crucifixum, & consecratum in sacramento altaris: ideo firmiter credit vnum Deum in Trinitate, & Trinitatem in vnitate, & credit verbum incarnatum, & per consequens Christum verum Deum, & hominem, & credit Christum crucifixum in cruce, & credit uerum Christum Deum, & hominem esse in Eucharistia, & per consequens non credit Deum sine Trinitate personarum: nec credit uerbũ sine humanitate assumpta:

A assumpta: nec Christum consecratum sine accidētibus sacramētalibus: nec credit Christum redemptorē, & crucifixum sine cruce. Sed quia adoratio præsupponit fidē ī Christiano: quia sicut credit Deum, ita adorat: ergo sicut Christianus credit Deū trinū & vnū, ita adorat. Aliter esset falsa adoratio. Et sicut credit Deum incarnatum, & credit Christū esse Deum & hominem. s. Deū incarnatum: ita adorat Deum incarnatum: & ita adorat Christū crucifixum in cruce: & consecratū sub accidētibus in altari &c. Et per cōsequēs sicut non adorat Deum præter trinitatē: nec vnam personam sine alia: ita non adorat verbum sine humanitate, neque Christum redēptorem sine cruce: quia sicut humanitas coexistit personaliter verbo: ita crux coexistit triumphaliter Christo redētori: & per cōsequēs sicut humanitas Xpi coexistit verbo q est principalis termin⁹ adorationis: ita crux coexistit Christo in adorando: sicut in credēdo. Et ita est dicendū de accidentibus sacramētalibus in Eucharistia. Ex quib⁹ patet quòd Christianus in suo termino adorationis includit Trinitatem personarum, & humanitatem Christi: & crucem, & accidentia sacramentali in Eucharistia. & ideo omnia ista dicuntur adorari cum principali termino adorationis: vt magis patebit. Sed ulterius est valde aduertendum secundùm Aristote. & commentatorē primo Physicorū, quòd licèt Phisicus consideret formas in materia: tamen per se non potest nec valet ītelligere seorsum materiam, nisi per analogiā ad formam. & ratio est. Nam nihil potest intelligi nisi prout est ens in actu: quia vnumquodque tantùm habet de intelligibilitate, quantùm habet de entitate. sed materia prima de se nō est ens, nec quid, nec qualis, nec quanta. Et ideo sicut de se non habet entitatem: ita non habet intelligibilitatem. Nec ē nihil. Nam licèt non sit ens actu: tamen est ens in potentia. & ideo est propè nihil secundùm Aristotelem, & Augustinū. & sic tenet medium inter ens & nihil secundùm cōmentatorem: inquantū potest habere esse per formam, à qua dependet in essendo: & per quā habet esse specificum: & reponitur in prædicamento. & ideo sicut dependent à forma in essendo: ita in intelligendo. Et ideo dicit Aristoteles, quòd non potest intelligi, nisi per analogiam ad formam, inquantùm simul intelligitur cum forma: à qua habet esse & entitatem. ita ergò pariter est dicendum de humanitate Christi. Nam de se & seorsum nullam habet rationem adorationis: quia ratio adorationis competit soli Deo ratione summæ omnipotentiæ, & æternitatis &c. sed illa humanitas secundùm essentiam suam, & substantiam non est Deus: nec æterna, nec omnipotens: imo est creata ex tempore: sed quia reperit esse personale diuinum: per quod illa humanitas personaliter & suppositatur. Et ideo sicut materia prima efficitur intelligibilis per analogiam ad formā, à qua recipit esse actuale & entitatiuum: inquantùm intelligitur simul cum forma quæ per se intelligitur: ita pariter humanitas Christi efficitur adorabilis per analogiam ad verbum, à quo habet esse personale: inquantùm simul cum verbo adoratur, cui personaliter coexistit tā q termino adorationis. Nā adoratio terminatur ad psonā verbi. & sic sicut forma materialis intelligitur, ita verbū incarnatū adorat. Et sic sicut ratio intelligibilitatis principaliter attribuit formæ: sed analogicæ attribuit materiæ actuatæ: ita pariter rō adorationis principaliter attribuit uerbo diuino sed analogicè attribuitur hūanitati assumptæ. Hanc vero sententiam cōfirmat Beatus Hierony. ī sermone de assumptione virginis, circa medium: vbi ait. Quapropter nec nos hominem seorsum colimus quod nefas est, nec adoramus, sed magis verbum incarnatū: qui proprium sibi corpus animatum vniuit, ita vt Deus caro fieret: & non alium quemlibet, sed in sepmetipsum, qui unus, & verus Dei filius semper erat. Idcirco non alium quàm eūdem ipsumque Dei filium colimus, & adoramus, qui nihil in se pro assumpto homine est actus: nihilque quòd verbum carō factum est, imminutus, vel immutatus. Et ideo vnus idemque semper cum patre filius adoratur. Sed unus idemque Christus filius Dei atque hominis filius, qui & diuina gessit, & humana. Si quidem inseparabiliter, atque indiuisè communes Christus habuit actiones. sed intelligendæ sunt operum qualitates: contemplandumque est semper ad q probatur humilitas carnis, & ad quæ inclinetur altitudo diuinitatis: ita ut per omnem textum sancti Euangelij videatur nihil caro sine verbo agere: neque uerbum sine carne quicquàm efficere. vnde quod concipit & parit virgo: sicut non sine potentia verbi est: ita non sine veritate carnis nascitur &c. Ex

A supradictis patet qualiter sicut verbum non est sine humanitate: ita non adoratur sine ipsa: scilicet verbum per se & principaliter adoretur. Et sic patet, quòd illa humanitas non adoratur per se: nec est terminus adorationis principalis, sed quia includitur, & coexistit termino adorationis, & sic adoratur per analogiam ad verbum diuinum, cui personaliter coexistit, & à quo personaliter, & analogicè dependet & suppositatur. Et ita pariter est dicendum de accidentibus in sacramento Eucharistiæ. nam licèt accidentia nullo modo de se habeant rationem adorationis, cum sint res creatæ: tamē quia Christus consecratus est sacramentaliter ī eis uel sub eis: non quòd illa accidentia sint in Christo
B tanquàm in subiecto, cum existant miraculosè sine subiecto: nec quòd Christus sit in eis tanquam in loco: sed est in eis tanquā in sacramēto. vnde sicut de ratione verbi incarnati est quòd sit in humanitate: ita de ratione Christi consecrati est quòd sit sacramentaliter sub illis accidentibus. Nā destructis accidētibus non manet amplius Christus cōsecratus ibi: Et ideo dicit Augustinus in sententijs Prosperari: quòd sacramētum altaris ex duobus constat, scilicet ex sacramento, id est ex illis accidentibus sacramentalibus: & ex re sacramenti: scilicet ex Christo ibidē cōsecrato sub illis accidentibus, & sub illo sacramento latente. Et sic patet quòd de ratione Christi consecrati est: quòd sit sub sacramentalibus accidentibus. Sed quia dictū est superius quòd Deus sicut consideratur, & creditur, ita adoratur, eò quòd fides præcedit adorationem & latriam: ideo sicut fidelis
C Christianus credit esse Christum Deum, & hominem in illo sacramento, & cum illis, & sub illis accidentibus: ita adorat ipsum. Et ideo Christianus non adorat illa accidentia seorsum: sed Christum consecratum sub illis accidentibus siue in illo sacramento. Et sic patet, quòd illa accidentia non adorantur de se, nisi per analogiam ad Christum consecratum, inquantum sunt quasi tabernaculum eius: Et ita etiā pariter est dicendum. nam crux de se, & seorsum nullam habet rationem adorationis, nec ratione materiæ lineæ, aut argenteæ aut lapideæ, nec ratione formæ siue figuræ, quæ est quædam qualitas de quarta specie, & sic tám quò ad materiam, quàm quò ad formam est pura creatura: & ideo de se nullam habet rationem adorationis. sed fidelis Christianus per analogiam ad Christum adorat illam humanitatem, id est Deum in humanitate: siue Deum humanatum, & incarnatum. Et sic semper habet Deum pro principali obiecto adorationis: eo modo quo dictum est. Nam dictum est: quòd consideratio, & contemplatio præcedit fidem, & fides præcedit cultum latriæ, & adorationem.
D Et ideo fidelis Christianus videns crucem contemplatur, & considerat Christum in cruce pendentem, & extensum. Et sic adorat Christum crucifixum, & extensum in illa cruce. Et sic illa crux, quam intuetur, coexistit, & includitur termino adorationis: qui est Christus ibi contemplatus, & creditus: & sic simul adorat crucem cum Christo, vel propter Christum. vnde Christianus non adorat Christum ꝓpter crucem: sed crucē
E propter Christum, quem principaliter, & per se intendit adorare extensum, & crucifixum in illa cruce. Ideo dicit Augustinus in sermone de martyribus, qui incipit, In omnibus scripturis &c. Quod sicut quādo Moyses suspendit serpentē in ligno in eremo, populus qui attendebat serpentem, sanabatur à morsu serpentum: ita modo quemcunque momorderit astutia satanæ, intueatur Christum in cruce pendentem, & sanabitur &c. Modo clarum est, quòd Christianus non potest Christum intueri pendentem in cruce, nisi per contemplationem, & fidem, & per consequens Christianus sic adorat Christū pendentem & extensum in cruce, & sic adorat Christum crucifixum in illa cruce, contemplatum & consideratum: & per conse-
F quens adorat crucem simul cum Christo: & per consuequens per analogiam ad Christum. vnde si quis vellet adorare quandam crucem, non considerando, nec credendo Christum crucifixum: illa talis adoratio esset falsa & sacrilega. Et ideo Ecclesia in hymnis, & canticis, & antiphonis nunquàm nominat crucem, quin memoret Christum ī ea pendentem ut ibi. Pange lingua gloriosi prælium certaminis: per totum. Et sic etiā Beatus Andreas quādo perductus est ad crucē, in qua erat crucifigendus, dixit: Salue crux preciosa in qua pependit magister meus Christus: quæ membris domini mei Iesu Christi tāquàm margaritis ornata fuisti &c. Modo manifestum est: quod Christus non fuerat crucifixus in illa materiali cruce: in

A qua erat Beatus Andreas crucifigendus. Sed quia Beatus Andreas contemplabatur Christum in ea extensum, & crucifixum: ideo genibus flexis, latriæ adoratione adorans eam, i. Christum crucifixum in ea, dicebat. Salue crux prætiosa &c. Ex quibus patet, quòd sicut illi claui materiales coniunxerunt Christum. & affixerunt ipsum Christum ipsi cruci; ita contemplatio, & fides Beati Andreæ cōiūgebat, & affigebat Christum in illa cruce: & sic adorabat Christum in illa cruce, & per crucem analogicam ad Christum. & sic adorat quilibet fidelis Christianus. Item non solùm crux separata à Christo non est adoranda: de qua minus videtur in esse, sed etiam si humanitas Christi separaretur à verbo per aliquam potentiam non esset adoranda. unde ait Augustinus de verbis domini: & allegatur à magistro tertio sententiarum B distinctione. 9. vbi ait. Ego dominicam carnem, imo perfectam in Christo humanitatē ideo adoro: quia à diuinitate suscepta, & deitati unita est: ut non alium, & alium sed unum eundemque Deum & hominem Dei filium esse confitear. Denique si hominem separaueris à Deo, illi nunquàm credo, nec seruio: velut si quis purpuram, vel diadema regale iacens inueniat nunquid eam conabitur adorare? Cum uero ea rex fuerit indutus, periculum mortis incurrit: si ea cum rege adorare quis cōtempserit. Ita etiam in Christo domino humanitatem non solum uel nudam. sed deitati vnitam. f. filium vnum Deum uerùm & hominem uerùm si quis adorare contempserit, æternaliter morietur. Ex quibus verbis Augustini patet: q̄ si humanitas sepa-C raretur à verbo, non esset adoranda: ergo minus est adoranda crux à Christo separata: nisi consideretur Christus crucifixus in ea. nam sicut humanitas Christi in tantùm adoratur inquantùm est vnita verbo: ita crux adoratur inquantùm Christus intelligitur, & contemplatur crucifixus in ea. Nam in stabulo sunt multæ paleæ cancellatæ ad modū crucis: tamen nullus illas cruces adorat postquàm in eis non considerat, nec contemplatur Christum crucifixum, quia in veritate sicut verbum siue Deus incarnatus est ille qui verè, & per se adoratur: ita Christus crucifixus verè adoratur. Et sic patet quòd omnes istæ locutiones sunt intelligendæ, non ad sensum quem faciunt: sed in sensu in quo siue ad quem fiunt: Vnde ista locutio, Christus homó adoratur, est sicut intelligenda, & D verificanda, scilicet Deus incarnatus, & humanatus siue Deus factus homo adoratur, Ita etiam ista: sacramentum Eucharistiæ adoratur: est sic intelligenda, & exponenda, scilicet Christus consecratus adorat: aut Christus sub sacramēto adoratur. Item illa locutio, Crux adoratur: est sic exponenda ad sensum in quo fit, scilicet Christus crucifixus adoratur & colitur. Et sic istæ locutiones, & actus latriæ nullum afferunt inconueniens: quia communicātur idiomata ratione vnionis nam licèt talia idiomata quæ soli Deo per se conueniunt, communicentur creaturæ propter unionem ad Deum: tamen nō verificantur absolutè de aliqua creatura. nisi per analogiam ad Deum: cui vnita est illa creatura. Vnde licèt Christus Deus & homo dicatur creator, & æternus: tamen non inquantùm homo: sed inquantùm Deus. Et sic E adoratur Christus Deus & homo, non ratione humanitatis, sed ratione diuinitatis: & sic adoratur Christus crucifixus, non absolutè ratione crucis, sed ratione diuinitatis: & inquātùm Deus. & sic adoratur humanitas Christi per analogiam ad verbum cui personaliter vnitur. Et sic etiā dicitur crux adorari per analogiam ad Christū, cui triumphator vnitur. Nam sicut ex specie intelligibili, & intellectu fit unum in actu, & intelligendo: ut ait Arist. 3. de anima: ita ex cruce, & Christo factum est vnū, inquantū Christus vniuit & induit crucem ad pugnādum, & ad vincendum, & triumphandū de Diabolo. Et ideo sicut Christus redemptor consideratur incarnatus: ita Christus triumphator cōsideratur crucifixus. Et ideo sic adoratur simul F cū humanitate, & cruce: eo modo quo dictū est. Per supradicta ergo patet responsio ad miseros, & cæcos Iudæos, & cæteros infideles: quia Christiana religio non adorat hominem purum seorsum quando adorat Christum: sed adorat Deum incarnatum & humanatum. Nec adorat panem in altari: sed adorat Christum consecratum in illo sacramento sub illis accidentibus, quæ ante consecrationem fuerunt panis: quæ modo sunt miraculosè sine subiecto. nec religio Christiana adorat lignum aut lapidem: quādo adorat crucem: sed adorat Christum Deum, & hominem, quem contemplatur crucifixum, & extensum in illa cruce: secūdùm Augustinum. Et sic nec adoratur ibi

Christus,

A Christus sine cruce, nec crux sine Xpo: imo per analogiam ad Christum: sicut materia intelligitur per analogiam ad formam. Sed miseri Iudæi, & Saraceni non sunt digni attingere tantum sacramētum, & mysterium. Et ideo nos agamus gratias: quibus datum est nosse mysterium regni Dei. Sed est valdè aduertendum: ꝙ maior ratio adorationis reperitur in humanitate Christi assumpta: quàm in cruce, aut accidentibus sacramentalibus Eucharistiæ. Nam licèt ex Christo, & accidētibus fiat vnum sacramentum: & ex Christo & cruce fiat vnus triumphator: tamen nō fit vna persona: sicut ex verbo, & humanitate. Ideo est magna differentia in tali vnione, & analogia. Quantùm autem ad argumentum quod faciunt Iudæi, & Sarraceni de imaginibus, est aduertendum ꝙ tripliciter repræsentantur nobis res absentes, aut præteritæ, &

B etiam futuræ. Primò per vocem, & locutionem. Secundò per scripturam siue lecturam. Tertiò per imagines, & picturas. Et sic percipimus voces per auditum: & pictura, & scriptura per visum. qui quidem duo sensus, maximè sunt sensus disciplinæ: vt patet in prologo Metaphysicæ, & in libro de sensu, & sensato: eò ꝙ maximè deseruiunt intellectui ad scientiam, & notitiam rerum capessendā. Intellectus ergo cuiuscunque fidelis per visum percipit gesta patriarcharū, & prophetarum, & gesta Christi, & sanctorum representata in picturis, aut in scripturis, & per auditum percipit eadē representata ꝑ uoces. Et sic intellectus pius cum uoluntate inhærens credit firmiter ea quę sibi sunt representata. Et sic adorat Deum creatorem, & redemptorē, ꝓut credit per illa representantia. Quia actus latriæ licèt sit actus voluntatis: tñ quia includit, & præsupponit fidē, ideo est actus simul intellectus, & uoluntatis, & totius partis rationalis, cui deseruiunt sensus exteriores representando res absentes. Et sic patet: ꝙ pars rationalis, scilicet intellectus, & uolūtas, & memoria non adorat, nec colit imagines, & picturas, aut literas scriptas, quas visus videt: nec adorat voces quas auditus ꝑcipit: sed adorat Deum siue Christum, qui per illas picturas, aut imagines sculptas, aut scriptas, aut per uoces intellectui representatur. Vnde quando profertur hoc nomē Iesus, omnes flectimus genua adorando Christū Deū & hoīem adoratione latria. tūc manifestū est ꝙ non adoramus hoc nomē Iesus uocale habes duas, aut tres syllabas fluxibiles: sed adoramus Christum uerbum incarnatum per illas syllabas significatum, qui manet in æternum in se realiter, & in nostro intellectu, & memoria obiectiuè: vt inquit Aug. super Ioānem. Ita ergo pariter non adoramus imaginem Christi ligneam, aut lapideā: sed Christum per illam imaginem representatum. Et ideo dicit Augustinus, ꝙ fideles christiani habeant oculos ad imagines, & picturas: sed cor fixum in Deo. quia quod conferunt scripturæ peritis, & doctis, hoc idem conferunt picturæ, & imagines plebeis, & popularibus, & indoctis: quia picturæ sunt scripturæ populorum. Vnde intellectus, & intentio fidelis christiani nō manet, nec terminatur in imagine aut pictura: sed transit in Christum representatum per picturam, & sic cōtemplando imaginē adorat Christum. Secus autem

E est de imaginibus sanctorum. nam quando fidelis, & deuotus Christianus contemplatur picturas, & imagines sanctorum, non adorat imagines, nec sanctos adorations latriæ, sed veneratur sanctos, & rogat vt orent Deum pro eo, & repræsentent Deo orationes quas facit. Et sic patet qualiter religio christiana adorando Christum non adorat hominem seorsum: sed Deum incarnatum, & humanatum, & quando adorat Christum in altari, non adorat panem, nec accidentia panis: sed adorat Christum consecratum in illo sacramento sub illis accidentibus sacramentalibus: quæ nec sunt subiectiuè in Christo: nec Christus in eis localiter. sed sacramētaliter: imo illa accidētia manet miraculosè sine subiecto: postquàm sola substantia panis fuit conuersa in corpus Christi: prout supra dictum fuit. Et ita pariter quādo dicitur Crux adorari, non adorat religio christiana crucē seorsum: sed Christum crucifixum: quem in cruce cōtemplatur extensum, & affixum. Et sic non adorat creaturam: sed Deum vnitum creaturæ, aut personaliter, aut sacramentaliter, aut triūphaliter, eo modo quo dictū est. Ex omnibus supradictis in hac quæstione patet responsio ad argumenta in principio facta: nam per ea quæ dicta sunt in primo articulo patet responsio ad primum, & secundum argumentum. quia lex euangelica est dignior lege Moysi magnitudine miraculorum, & certior certitudine legislatoris, & testium, & scriptorum. Item per dicta in secundo articulo, patet responsio ad tertium argumentum,

A gumentum ꝙ lex euāgelica in ordine suorum articulorum credibilium est possibilis, & rationabilis,& vera fundata super quandā veritaté necessariam, & impossibilem aliter se habere. Ité ex dictis in tertio articulo patet responsio ad quartū articulū,ꝙ lex euangelica est pia,& religiosa in sua fide, & cultu quia in humanitate Christi adorat Deū incarnatum, & in altari Christum consecratū & in cruce Christum crucifixū. & sic semper adorat vnum verum Deū,licèt sub aliquo respectu. Per imagines etiam nō adorat sed ueneratur sanctos per illas imagines, & pitturas repræsentatos.Et sic religio christiana sémper manet castissima in suo cultu.Ex omnibus ergo supradictis in toto isto tractatu patet qualiter lexMoysi quo ad omnia ceremonialia,& sacrificia debuit cessare per aduen-
B tum Christi:eò ꝙ omnia sacrificia, & sacramenta non fuerunt data nisi in signum fidei Christi futuri:ideo de se non poterant hominem iustificare,nisi in fideChristi futuri:prout probatum est in prima quæstione huius tractatus, Ité patet qualiter sabbatū vsuale debuit cessare celebrari in die septimo post resurrectionem Christi. eò ꝙ cū pascha mā sit incineratum in sepulchro. & ibi cōpleuit officium,&cursum suum:ideo debet celebrari dies dominica:eò ꝙsurrexit simul cū Christo. Et sic est dicendum de cæteris legalibus festiuitatibus quæ omnia fuerunt data in signum.& ideo compleuerunt officium,&cursum suum in Christo,qui fuit finis,& terminus legis, prout dictum fuit in secunda quęstione.Item patet qualiter illa terra promissionis materialis,& terrena non fuit prę cisū
C præmium patriarchis,& prophetis promissū sed erat figura futurorum bonorum spiritualium, quæ omnes fideles acceperunt in Christo post resurrectionem propter fidem,& spē quāhabuerant de Christo futuro. Vnde propter obseruantiam legis dabatur eis illa temporalis terra,sed propter fidem Christi futuri promittebatur eis terrā viuentium in cœlo per illam terram promissionis significata. Et sic omnia promissa in lege erant spiritualiter intelligenda. quæ quidem bona Christus erat daturus, prout dictum est quæstione.3.Item patet ꝙ Iesus Christus fuit Messias in lege promissus. eò ꝙ impleuit omnia quæ de eo scripta erant in lege,& prophetis: prout probatum est in quarta quęstione. Ité patet qualiter lex euangelica merito debuit succedere legi Moysi: eò ꝙ dignior est mi-
D raculis: & certior certitudine scriptorum,& testium,& quia est veritas legis,& prophetarū.Et sic patet qualiter est verissima in sua fide,& credulitate,& sanctissima,& castissima in suo cultu,& adoratione:prout probatum est in hac vltima qōne. Et sic ét patet qualiter Iudæi manēt confusi, & cæci in sua ignorātia affectata,& præparata, quia occęcauit eos malitia eorū,nec intelligerent sacramenta Dei,quæ latét in lege, & prophetis. Et sic manent hæretici: eò ꝙ manifesté deuiant à veritate legis,& prophetarū: & à fide quam habuerunt patriarchæ,& prophetæ de Christo,quem Apostoli, & discipuli receperūt in suo aduentu,qui fuit repromissio, & hæreditas bonorum spiritualium gratiæ in præsenti & gloriæ in futuro,de quibus loquitur lex: & prophetæ. Item ex supradictis etiā sequitur quædā alia corollaria conclusio .s. ꝙ oés Iudæi moderni sunt hæretici in lege Moysi, & prophetis.Probatur.Nam deuiant à veritate sacræ scrip.legis, & prophetarum. ergo sunt hæretici Tenet consequentia.Nam hæresis nil aliud est, nisi deuiatio à veritate sacræ scripturæ vtriusq; test.Antecedens probatur.Nam omnes patriarchæ, & prophetæ vixerunt in fide Christi futuri, expectantes vt eos redimeret à seruitute peccati, & morte æterna, & acciperent ab eo repromissiones.s.gratiā in præsenti, & gloriā in futuro: vt probatū est.Sed Iudæi moderni,& sui pdecessores contēpserunt Xpm,& humanā redēptionem, & omnia bona gratiæ,& glorię,& expectāt falsum Messiam qui tribuat eis bona temporalia. ergo totaliter contradicunt veritati sacræ scripturæ legis, & prophetarū
F & fidei,& spei illorum: & per consequēs oés sunt hæretici quotquot manet in eadem obstinatione post aduentum Christi. Vnde aūt proueniat eis ista hæresis videbit̄ in fine totius tractatus. Sed dubitaret fortè aliquis vnde prouenit Iudæis modernis talis praua, & hæretica intelligētia scripturæ legis,& prophetarū?Ad qđ rndetur, ꝙ hoc prouenit eis ex falsis,& hæreticis traditionibus scribarū, pharisæorum, qui Christū crucifixerunt, & hoc quasi morbo hæreditario.Ad cuius euitiā est notandum,fm Iosephum 18. lib.antiquitatū,& 2.de bello Iudaico, ꝙ circa principium regni Octauiani quasi p quadraginta annos ante natiuitatem Christi multæ sectæ surrexerunt in Hierusalem: & Iudas, &

A istis suscitare filios Abrahæ. In quibus verbis ostenditur hæreticam esse doctrinam scribarum, & Pharisæorum: quia absq; pœnitētia, & restitutione, & fructibus dignis pœnitentiæ nullus potest saluari per opera legis. Itē ostenditur, ꝙ repromissio nō erat facta filiis Israel ſm carnem sed secundū spiritum, & fidem. Et ostenditur etiam qualiter oēs gētiles, qui adorabant idola lapidea, poterāt fieri filij Abrahæ ſm spiritum, & saluari per fidem Christi. Item quartò dogmatizabant scribæ, & Pharisęi contra pręcepta secūdę tabulę erga proximū. vnde dicebant, ꝙ pręcepta negatiua non obligabant hominem ad pc̄tm̄ quò ad affectum, & propositū: sed solū quo ad effectū. vnde licèt quis proposuerit, & laborauerit occidere hominē: aut adulterari cū vxore alterius nō peccabat postquā B tale propositum, & deliberatio nō uenerat ad effectum. & sic nec ille erat homicida: nec iste mœcus aut adulter. Sed hanc hæreticam doctrinā, & fermentū corruptiuū execrat, & dicit Xp̄s eliminandum Matth. 5. cum ait Apostolis. Nisi abūdauerit iustitia uestra plusquā scribarum & Pharisæorū, nō intrabitis in regnum cœlorū. q. d. tenendo doctrinā falsam, & hæreticā eorū non potestis saluari: quia falsificant legē: nā non solū qui occiderit hominem est reus inferni, & peccat mortaliter: sed etiam qui irascitur fatri suo: aut cum ira aut odio dixerit raca: aut fatue. &c. Et sic docet Christus, ꝙ hæretica est, & falsa illa doctrina, & intelligētia Pharisæorū, quæ solū prohibet manum, & effectum. Itē non solū qui actualiter coit cum muliere est mœcus uel adulter: sed quicunq; uiderit mu C lierem ad concupiscendum eum: iam mœcatus est in corde suo. Item quintò dogmatizabant, ꝙ dicere mendacium non erat peccatū nisi fieret cum periurio. puta iurando per Deū: aut per Hierusalem: aut per cœlū: aut per templū. Hanc aūt falsam doctrinam execrat Christus dicēs, ꝙ nō solū omne iuramētum illicitum est pc̄tm̄ mortale: sed ēt omne mendaciū. quia nostrum affirmare, & negare non debet esse cum iuramento nisi in causa necessaria: sed solū est est: aut non, non. q. d. ꝙ negare ueritatem: aut affirmare quod nō est: peccatum est: licèt non fiat cum iuramento. Item sextò dicebant, ꝙ odire inimicū nō erat peccatū nec contra præceptū Dei: quia Deus non dicit nisi diliges amicum tuum sicut seipsum. Leu. 19. Ergo nō prohibet quin habeamus odio inimicum, & per cōsequens D non est peccatum. &c. Hanc falsam doctrinā execrat Christus dic. ꝙ nō solū tenemur diligere amicum: sed etiam inimicum: orando pro eo vt Deus conuertat eum ad uiam salutis: quia licèt pc̄m̄ sit abhorrendū, & destruendū in homine: tamē natura est diligenda propter Deū: ad cuius imaginē est facta. Itē septimò dicebāt, ꝙ absq; pc̄ō vnusquisque poterat uendicare se de inimico, & euellere inimico dentem pro dente, & oculū pro oculo. &c. quia ad hoc obligat omnis reus: vt patet Exo. 21. Sed hāc falsam doctrinam execrat Christus ibidem dicēs, ꝙ licèt illud præceptum sit in foro iudiciali: tamē nullus debet sibi vēdicare vltionem pariculariter: imo unusquisq; tenetur remittere iniuriam proximo: imo percussus in una maxilla debet præbere aliam propter Deum. E

Item. 8. dogmatizabant, quòd Deus non promittebat nisi præmium temporale in terra pro obseruantia legis. & ideo ipsi non curabant thesaurizare nisi in terra. Quia falsam, & hæreticam doctrinam execrat ibidē Christus dicens. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: sed in cœlo. &c.

Itē. 9. omnia quæ Scribæ, & pharisæi faciebant: non quęrebant iustitiam conscientiæ: sed ut apparerent boni coram hominibus, faciebant bona in apparentia, expectantes p̄mium ab hominibus, in hoc seculo non curantes de alio. Quorum opera execrat Christus dicens. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus. &c.

Item. 10. dogmatizabant Scribæ, & Pharisæi, quòd Messias non erat uenturus ad saluandum Israel, nisi prius ueniat Helias propheta prout scribitur Malach. quarto. Mittā F uobis Heliam ꝓphetam antequam ueniat dies domini magnus, & terribilis. &c. Et iō quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes, & leuitas ad Ioannem: inter cætera interrogauerunt ipsum: an esset Helias. Ioann. primo. Item inter cæteras opiniones quas populus habebat de Christo: quidam dicebant ipsum esse Heliam. Matthæi. uigesimosexto. Et ideo scribæ, & Pharisęi dicebant populo, quòd Christus non erat Messias: eò quòd nondum uenerat Helias. Sed hoc procedebat ex cæcitate eorum: quia nesciebant distinguere inter primum, & secundum aduentum Christi: in quo Helias est uenturus. Ideo hanc

 ignorantiam

A ignorantiam & dubitationẽ remouit Christus à mentibus Apostolorum Mat. 17. Vnde quando Apostoli viderunt Moysen & Heliam loquentes cum Iesu in transfiguratione, putarũt Heliã venisse tãquã præcursorẽ: sed cũ postea neminẽ viderẽt nisi solũ Iesũ: ideo descendẽtes de mõte dixerũt Xpo interrogantes eum. Quid ergo dicunt Scribæ: ꝙ Heliam oportet primò uenire? Quibus respondit Christus dicens. Helias quidem uenturus est & restituet omnia. Dico aũt uobis ꝙ Helias iam uenit, & nõ cognouerũt eum: sed fecerunt in eo quæcumq; uoluerunt &c. Et tunc cognouerunt discipuli ꝙ de Ioanne Baptista dixisset eis &c. In quibus verbis ostẽdit Xps ꝙ duplex erat eius aduentus. Nã in primo venerat ad redimendum genus humanum à peccato per mortem & passionem, in B quo aduentu peruenerat iam eum Ioannes Baptista in spiritu & uirtute Heliæ. Sed iterum in fine mundi erat Christus venturus ad iudicium generale: ante quam erat venturus Helias in persona ad prædicandum Iudæis, & conuertendos eos ad Christum, prout dictum est. Scribæ & Pharisæi malitia & odio occæcati hoc non cognoscentes Christum negauerunt & i hac infidelitate remanserũt: & morbo hæredi ario suis hanc cæcitatẽ reliquerunt. Nã prius expectant Heliam quàm ueniat Messias eorum. Et sic prius inuocat Heliam quàm Mesfiam. Vnde quando circũcidunt pueros in synagoga præparant duas sedes: vnam pro Helia, quem credunt venire: & ibi adesse in circũcisione: & alteram sedem pparant pro rabino qui exercet actũ circũcisionis. Et sic continuè manent in ista cæcitate: C quam quodam morbo hæreditario habẽt ex fermento scribarum & pharisæorum. Itẽ 11. dogmatizabãt scribæ & pharisæi ꝙ ĩ eis nullum erat peccatum naturæ. nam postquã erant filij Abrahæ & Israel ẽm carnẽ: erant liberi ab omni peccato naturę. vnde nõ putabant circunçisionẽ eis esse datam ad tollẽdum peccatũ naturæ quod oẽs traximus ex Adam: sed tantũ esse datam ad distinguendũ filios Abrahæ à populo gentili: quia solũ populum gentilem putabant naturaliter peccare propter idololatriã. Et sic per circũcisionẽ putabant euadere peccatũ populi gentilis. sed per sola sacrificia & oblationes & purgationes & lotiones putabant sufficiẽter purgare omne peccatũ. Et sic putabãt & dogmatizabant opera legis Moysi sufficienter & plenẽ iustificare hominem ab omni peccato in D propria uirtute. Et ex hoc inferebant ꝙ Messias in lege promissus nõ erat liberaturus, nec redempturus Israel à peccati seruitute: quia per opera legis sufficienter liberabant ab omni peccato: sed Messias in lege promissus solùm erat à seruitute temporali & captiuitate Romanorum liberaturus. Item dogmatizabant, quòd Messias non erat daturus bona spiritualia: sed tantùm temporalia in illa terra &c. Et sic dicebant: quòd postquàm Messias nõ erat daturus eis bona spiriturlia: sed solum temporalia: nec erat eos liberaturus à naturali seruitute peccati: sed solũ à seruitute & captiuitate temporali: ideo dicebant ꝙ Messias non debebat esse Deus, sed purus homo. Et ideo Ioan. 8. quando Christus dixit eis. Si filius uos liberauerit uerè liberi eritis. responderunt, nos semen Abrahę sum⁹, & nemini seruiuimus unq̃. Quomodo E tu dicis, Liberi eritis? Quasi dicerent. nos naturaliter liberi sumus à peccato. Quibus respondit Christus. Amen dico uobis, quicunque facit peccatum seruus est peccati. Sed ut ostenderet Christus quòd licet ipsi essent filij Abrahæ secundùm carnem, tamen ꝓpter hoc non euadebant peccatum: cum essent filij Diaboli secundùm imitationem. & sic nõ possent euadere peccatum, nisi Christus faceret eos filios Abrahæ secundùm spiritum, & promissionem: ideo subdit Christus. Scio ꝙ filij Abrahæ estis, secundùm carnem supple. Sed quia estis à patre Diabolo secundũ imitationẽ: ideo opera patris uestri & desideria eius uultis facere. Nam sicut illè in ueritate sui creatoris, in qua creatus est, non stetit: sed ex inuidia desiderauit & ꝓposuit me occidere: ita uos tanquã filij Diaboli desideria F eius uultis facere & adimplere: eò ꝙ non statis in ueritate legis: peruertendo uerum sensum, & intelligentiam legis & prophetarũ, & deprauando scripturas per uestras falsas traditiones. Secundò uolendo me occidere ex inuidia, imitantes Diabolũ qui ab initio proposuit & desiderauit me occidere: uolendo occupare & usurpare locum meũ. &c. ꝓut dictum est in expositione psalmi. 81. Ex quib⁹ supradictis patet: quòd scribæ & pharisæi non intendebãt nec desiderabant liberari à peccato per Messiam: quia iam putabant se esse liberatos per opera legis à peccatis propriis commissis. Et sic solum expectabant liberari per Messiam à seruitute temporali.

A Et expectabant eum solũ: vt daret eis bona temporalia,& sic negabant Messiã esse Deũ. Et iõ dicebant Christo: De opere bono non lapidamus te, sed de blasphemia:quia homo cum sis:te Deum facis &c.Ex supradictis omnibus patet doctrinã scribarum,& Pharisæorum fuisse hæreticam.Quod probatur.Nam totaliter contradicebat veritati legis, & prophetarum,&peruertebat verum sẽsum sacrę scripturæ:vt patet intuenti. Item illa doctrina est hæretica quæ tollit donum optimum legis,& prophetarum.sed doctrina scribarũ, & Pharisæorũ est huiusmodi: igitur est hæretica.Maior patet minor probatur.Nam illa doctrina tollebat,& negabat finẽ legis negando Christum. Nam illa lex ordinabatur in Christum tanquã in suum finem: vt daret gratiã in præsenti,& gloriã in futuro: sed il-
B la doctrina negat Christum redẽptorem, & glorificatorem:ergo tollit,& negat finẽ optimum legis:& prophetarũ.Nã lex, & prophetæ expectabãt Christum redẽptorẽ, & iustificatorem:& glorificatorem,& gratificatorẽ: vt patet per totũ discursum prophetarũ: sed doctrina scribarũ, & Pharisæorũ negat oĩa ista, & nõ expectabat liberationẽ à pctõ ex obseruantia legis:sed solũ liberationem à captiuitate,& seruitute temporali: nec expectat bona spũalia: sed tantum temporalia:vt dictum est:ergo tollit bonum, & optimum finem legis, & per consequens dissipat legẽ, & ꝓphetas,& sic est hæretica. Et ideo saluator tanquam hæreticam,& blasphemam cõdemnauit totam illam doctrinam: vt patet Matthæi.5.&.6.&.7.&.15.&.23. Et appellat eam fermentum corruptiuum legis,& ꝓphe-
C tarum: à quo monet nos cauere,& fugere:vt patet Matthæi.15. Et hæc fuit causa quare scribæ,& Pharisæi cõspirarũt in mortẽ Christi: eò quia cõdemnabat tanquã hæreticã doctrinam eorum: vt patet per totum discursũ Euãgeliorũ.Sed quia ipse scribæ,& Pharisæi manserunt confirmati,& obstinati in tali hęretica doctrina per Christum cõdemnata:iõ transtulerunt eam in suos successores tanquã morbum pestiferum,& hæreditarium.Ad cuius intellectũ est iterũ notandũ, ꝙ post mortem Christi postquã scribæ,& Pharisęi ꝑ publicam famam,&multa signa,& miracula nouerunt Christum resurrexisse:propter quod multi de populo conuertebãtur ad Christũ, cõfitentes ipsum fuisse verum Messiã in lege,&prophetis promissum:tũc ad peruertendam opinionem populi quã de Christo habẽbat:conati sunt ostẽdere qualiter lex Moysi erat ĩ se perfecta, & nullo modo abolẽda:sed in æternum duratura. Secũdò qualiter Messias ĩ lege ꝓmissus nõ debebat esse Deus:nec dare bona spũalia:sed temporalia: nec debebat redimere Israel à pctõ:quia iam hoc operabatur lex: sed solũ debebat liberare Israel à seruitute, & captiuitate temporali Romanorum,& ꝙ erat venturus cũ magna potestate temporali, & maiestate:vt omnia supradĩcta posset efficere. Et ex hoc arguebant & prædicabant populo Iesum Christũ non fuisse Messiã. Et ideo per omnes illos quadraginta annos contradixerunt Apostolis.Sed postquam post destructionem ciuitatis uiderunt se nihil profecisse contra discipulos Christi, & christianam religionem: imo videbant eã augeri:tũc recurrerunt ad magicas artes. Et sic vt suam perfidiam fortius possent astruere:asciuerunt in societatem suam quendam necromanticum,& magum, nomine Mair, genere Idumæũ, & fecerunt ipsum proselytũ precibus, & muneribus:instruẽdo ipsũ in lege,&prophetis cum falsa intelligẽtia,& detestabili fermento eorum. Sed cũ iste Mair esset iã de se versutus, & astutus: vt cõplaceret Pharisęis excogitauit iniquũ modũ ad cõfirmandam, & augendã malitiã eorum,& dixit qualiter Deus duplicẽ legẽ dedit Moysi in monte Sinai. Primò vnam scriptã in tabulis,& in cartis,& aliã oretenus, & secretam: Vnde Moyses solũ manifestauit legem scriptam populo: quæ continetur in illis quinq; libris qui habentur apud omnes: sed nõ manifestauit legem secretã oretenus datã: sed illam tantũ manifestauit Iosue cum pacto:vt ille tantũ manifestaret suo successori. Et sic
F dicebat iste sacrilegus Mair, ꝙ illa lex ꝑ successores venerat vsque ad ipsum cui pręcepit Deus manifestare eã omni populo hebręorum propter instantem necessitatem: quiã multi Iudæorũ conuertebãtur ad Christum ne iudaismus destrueretur: quã quidẽ legem appellauit Tora sebe albe.i. legem ore datã, & ẽt appellauit eam Misna.s.secundã legem. In qua quidem lege cõtinentur multa erronea,& contraria veritati: sed inter cætera cõtinetur, ꝙ prima lex nõ fuit data nisi ad quãdam instructionem temporalem: sed ista secunda est de vltima intentione Dei tanquã declaratio primę.Et quòd ista secunda debet corrigere prima: cũ sit maioris Auctoritatis

A & de ultima intentione Dei. Et sic continet multa contra veritatem literæ peruertendo verum sensum primæ legis quam habemus ad falsum propositum eorum, & cōtinet etiā omnes traditiones Pharisæorum, vt ostenderet eas à Deo ardinatas. Omnes aūt istas traditiones contentas in isto Misna siue secunda lege, postea redegit in scriptis quidā appellatus Rabi Indanassi, qui secundùm alios vocatur Rabi Monoa, in quodam volumine multis libris diuiso. quod Iudæi appellant Misna.i.secundam legem. Sed tempore magni Cōstantini vidētes Rabini hebręorum totum populum gentilem conuerti ad Christum, & destrui omnia idola, & omnia templa idolorū consecrari in Ecclesias Christi: ex cuius occasione maxima multitudo Iudæorum conuertabatur ad Christum: eò ꝙ manifestè patebat Christum fuisse verum B Messiam: postquàm in nomine eius omnia idola delebātur secundum oracula omnium Prophetarum. Hoc ergo videntes Rabini Iudæorum congregati sunt in Babylonia Aegypti in magna multitudine: qui supradictum Misna prolixius, & copiosius exposuerunt, & in plures libros diuiserunt. Quam quidem scripturam Thalmud appellauerūt. In quo quidem Thalmud multa falsa, & contra rationem, & naturam, & bonos mores cō finxerunt. Inter cætera enim dicunt ꝙ quando Moyses accepit supradictam duplicem legem in monte Sinai: pariter fuerunt cum Moyse animæ omnium prophetarum. s. Isaię & Hieremiæ, & aliorum: qui singuli suas singulas acceperunt prophetias, quæ quidē animæ prophetarū postea tēporibus suis venerunt ad corpora sua: & sic suis temporiC bus manifestarunt in Israel suas prophetias. Item tertiò dicunt ꝙ ibidem fuerūt animæ omnium Rabinorum, qui composuerūt Talmud: & ibi in monte Sinai acceperunt intelligentiam legis, & prophetarum, & totam doctrinam traditam in ipso Thalmud. quæ quidem animæ venerunt ad sua corpora tēpore magni Constantini. qui tradiderunt Thalmudicam doctrinā in verbis Thalmud. Et ideo dicunt ꝙ illa doctrina non pōt mentiri, postquam fuit tradita à Deo simul cum lege, & prophetis. Quam quidem doctrinam Thalmudicam legunt, & obseruāt hodie omnes Rabini Iudæorum: & cum ea regunt Iudaismum, & Iudæos simplices, & in tali deceptione, & cæcitate perseuerāt. Ex supradictis omnibus ergo patet, quòd doctrina Thalmudica, quam hodie Iudæi obseruant, habuit D ortum à secta scribarum, & Pharisæorū. Nā hodie adhuc tenent & obseruant documēta falsa & hæretica supradicta. Nā adhuc tenēt primum falsum documentum. s. quòd magis obligatur homo honorare ipsum magistrum legis quem appellant Rabi: quàm honorare patrem, & matrem, & magis subuenire ipsi Rabi: quam patri, & matri. Item obseruant secundum, & asserunt quòd soli filii Abrahæ, & Israel secundum carnem sunt saluandi. Item asserunt tertium quòd absq; pœnitentia, & restitutione male ablati saluantur seruando legalia, & doctrinam Thalmudicam. Item asserunt quòd malum propositum & uoluntas non obligant ad peccatum nisi sequatur effectus. Item asserunt ꝙ mendacium non est peccatum sine periurio: E & ideo non faciunt conscientiam mentiri Christianis, & aliis nationibus. Item asserūt aliud falsum documentum: quod licitum est vindicare iniuriam quocuoque modo. Item quòd licitum est habere odio inimicū, & lædere quocunq; modo ipsum. Itē dictis, & factis ducunt uitam simulatam, & fictā: maximè contra Christianos. Item vltimò tenent quòd totū præmium legis est temporale, & nihil credūt spirituale. Et sic patet quòd istæ doctrina Thalmudica habet ortū à falsa doctrina Scribarū, & Pharisæorū, quam Christus increpat & execratur Mat. 5. & 6. & 23. Item obseruant & asserunt tria alia hæretica & magis detestabilia documenta. Primò: ꝙ lex Moysi est in æternum duratura quò ad cæremonialia. Secundò: ꝙ lex Moysi nō promittit nisi temporalia bona. Tertiò: ꝙ Messias in lege, & prophætis promissus non erat F uenturus nisi ad liberandum Israel à captiuitate temporali, & ad dandum bona tēporalia. Ex quibus concludunt Iesum Christū non fuisse Messiam. Et sic patet quòd Iudęi moderni nil aliud obseruant nisi traditiones falsas scribarū & Pharisęorum, & Thalmudistarum, & per consequens doctrinā hæreticam per Christum condemnatam, & reprobatam, tanquam fermentum corruptiuū legis, & prophetarum. Quæ quidem doctrina ideo dicitur hæretica & corrupta: eò quòd tollit, & negat totam ueritatē, & verū finē principaliter & finaliter intentū, & expectatum in lege, & prophetis. Nā tota lex, & prophetæ nil aliud clamabant nec expectabant nisi

A nisi Christum futurum declaratorem legis, & prophetarum, & futurũ redẽptorem per mortem, & passionem, & futurum glorificatorem per suam resurrectionem. Et sic lex euangelica nil aliud est nisi veritas, & finis vltimatus, & intẽtus, & desideratus in lege, & prophetis. Et ideo dixit Paulus in iudicio corã Festo, & rege Agrippa: vt patet Actuũ. 26. Vnde ait. Auxilio autem adiutus Dei vsque ad hodiernum diem isto testificans minori atque maiori, nil extra dicens quàm ea quæ ꝓphetæ locuti sunt futura esse, & Moyses: si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum: lumen annũciaturus est populo. Ex quibus verbis Apostoli patet, ꝙ Moyses, & ꝓphetæ nil aliud locuti sunt: nisi Christum passibilem pro nostra redemptione, & primò resurrecturum pro nostra glorificatione, & annunciaturum lumen, & veri-
B tatem legis, & prophetarũ. Sed qa nil aliud extra legẽ, & prophetas annũciabat Paulus & cæteri Euãgelistę esse cõpletum per Christum nisi ea quæ lex, & prophetæ pdixerunt futura: ergo lex euangelica nil aliud est nisi veritas legis, & prophetarũ, & finis intentus in eis. Iudæi ergo moderni auferentes, & negantes à lege istam veritatem, & vltimum finem, falsificant legẽ, & prophetas. & sic manent hęretici, & sacrilegi. Ex quibus patet, ꝙ christiana religio verè obseruat legem Moysi quantũ ad substantiam, & essentiam, & veritatem eius. Et per consequens Iudæi moderni nullo modo seruant legem Moysi post publicationem Euangelii: quia cærimoniæ quas obseruant, iam sunt mortuæ, & mortiferæ, & falsæ: postquàm nil futurum iam si-
C gnificant: postquàm fuit iã impletum quod ante significabant: prout declaratum est in quinque supradictis quæstionibus. Et sic manent Iudęi cęci in sua obstinatione vsque ad secundum aduentum Christi: antè quem veniet Helias ad prædicandum eis, & declarandum eis veritatẽ legis Moysi, & prophetarũ. Et tunc cognoscet se esse delusos, & deceptos, & sic conuertentur ad dominum Deũ suum, & Dauid regem, & Messiam suum: vt patet Zach. 3. & Mala. 4. & supra probatũ est. Ex supradictis etiam patet, ꝙ quatuor sunt quæ detinent Iudæos in sua obstinatione. Primò: quia putant legem Moysi perfectè iustificare hominem, & esse semper duraturã & per consequens non ordinari ad alium finem, & maiorem perfectionem: sed esse lite-

raliter intelligendam, cuius oppositum probatum est in prima, & secunda quæstione. D
Secundò: quia putant omnia in lege promissa esse temporalia. Tertiò: quia putãt, ꝙ Messias in lege promissus non erat daturus bona spiritualia: sed tantum temporalia, & ꝙ solũ debebat eos liberare a temporali captiuitate: quia iam liberabantur ab omni peccato per opera legis. Et sic negant Christum esse Messiã: cuius oppositum probatum est in tertia quæstione. Quartò: quia putant legẽ euãgelicam esse contrariam legi Moysi, & esse falsam, & sacrilegam in sua credulitate, & religione: cuius oppositũ probatũ est in quinta quæstione. Quam quidem ignorantiam, & cęcitatem si deponerent ab oculis mẽtis, illicò viderent veritatem, & conuerterentur ad fidem Christi. Sed hic queritur: vnde est, ꝙ cum Iudæi videant manifestè ista supradicta esse vera per sacram scripturam legis. & E
prophetarũ: quare ergo non conuertuntur? Ad hoc respondetur sicut pluries dictũ est, ꝙ scriptura veteris testamẽti tota est velata velo cęremoniarum, & ęnigmatum. sub quibus latet veritas euangelica. In cuius signũ Moyses ponebat uelum sibi ante faciem quãdo legebat, & promulgabat legem filiis Israel: ad denotandum, ꝙ illa lex erat uelata literalibus cęrimoniis, sub quibus latebat veritas euangelica: quod uelum Christus debebat auferre in suo aduentu. Sed quando Scribæ, & Pharisæi negarunt Christum corã Pilato, & dixerũt: Sanguis eius super nos, & super filios nostros: tunc fuerunt occęcati sub illo velamine, & fuit eis maledictio cęcitatis ante oculos mentis inflicta generaliter vsq; ad secundum aduentum. Quia quãdo legũt F
Moysen, & prophetas sẽp habent illud velamen cęcitatis ante oculos, & sic nõ possunt cernere veritatem nisi spirituali lumine illustrẽtur. Quam cęcitatem prædixit eis Dauid psal. 68. dicens. Obscurentur oculi eorũ ne videant, & non intrent in iustitiam, id est veritatem tuam. Itẽ Isaiæ. 6. Occęca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum &c. Sed quia aliqui continuè aut interpolatim baptizantur ideo subdit. Sed adhuc decimatio &c. Vnde est aduertendum, ꝙ licet multi baptizentur per successionem temporis, tamen nõ eodẽ fine. Nam triplici ex causa, multi veniunt ad

A Baptismum, nam quidam baptizantur violẽter vt fugiant mortem, secundùm ꝙ frequenter propter eorũ scelera expoliãtur ex commotione populorũ. Et isti vix aut raro sunt boni vsque ad tertiam generationem: eò ꝙ latenter docent filios ritus iudaicos. Quidam autem veniunt fictè ad Baptismum vt valeant cum christianis conuersari, & ad negotiationes, & colligenda publica uectigalia, & pedagia admitti &c. Et isti rarò sunt boni vsq; ad tertiam generationem propter eandem causam. Quidam autem licèt pauciores veniũt ad Baptismum ex sola illustratione spiritus sancti, per tractando scripturas D cum christianis, & isti communiter imo semper sunt boni cognoscentes ueritatem scripturarum. Cæteri autem semper manent in sua cęcitate propter maledictionem eis inflictam vsque aduentum Heliæ ante secundum aduentum Christi: Ideo nos christiani quibus datum est nosse mysterium regni Dei, agamus gratias domino nostro Iesu Christo, qui ad cognitionem veritatis nos fecit peruenire. Qui cum patre, & spiritu sancto viuit & regnat Deus per omnia sęcula sęculorum. Amen.

MAGISTER CHRISTOPHORVS BRENZONVS
B Carmelit. Regens.

E

HAbes lector piè perspicuas ueritates de Christi Mesiæ Aduentu: in quibus hebræorum perfidia, Pharisęorumq; obcœcatio apertèostenditur. Igitur immortales gratias agere debemus Reuerend. Domino Iacobo Perem, Qui pro Euangelii causa tot Sanctissimos labores assumpsit. Vale.

IO. BAPT.

IODO-

IODOCVS BADIVS ASCENSIVS

RELIGIOSO ADMODVM ATQVE DIſerto patri. M. Maturino de Cangeyo: profeſsionis diui Bernardi Candidiſsimo. S. D.

VBi primum te, Maturine, pater obſeruande, & intus, & in cute noui: demiratus ſum, fateor, mores tuos ſanctiſſimos, & laudatiſſima iſtius ordinis profeſſione dignissimos: obſeruaui ad hoc raram iſtam ſapientiam, ſuaui, & eidem non vulgari coniunctam eloquentiæ: veneratuſq; demùm ſum tuã tam temperatam & tamen feruentiſſimam (cum in ea re non facilè modum excedas) in optimum maximum Deum noſtrum cũ charitate non ficta religionem. Quocirca primùm te dilexi non vulgariter: mox etiam amaui non ſegniter, ac demùm veneratus ſum haud ſecus ac debui obſeruanter. Nunc vero tanta virtutis tuæ acceſſerunt monimẽta: vt quo te ſatis amplo honore proſequar excogitare nequeã: niſi fortè ſimul paternitatem tuam diligam, amem, obſeruem. Quos tamen conatus omnes ſuperant tua cùm in literatos omnes: tùm in me literatorum facilè minimum, merita. Tua ſiquidem vnius opera, & accuratione, diuinæ deuotiſſimi Bernardi lucubrationes ſub vno codice propediem in veſtitu proſilient deaurato. Tua eiuſdem cura ac opera (Reuerendo tamen patre Magiſtro noſtro. Ioanne Focaudo Claræuallis abbate digniſſimo ad hoc opitulante) ſuperiori anno emiſimus ſanctiſſimas (ne ſolùm eruditas dicam) expoſitiones domini, ac Magiſtri noſtri Iacobi Perem de Valentia Chriſtopolitani Epiſcopi in centumquinquaginta Dauidis, quos pſalmos vocant, in officialia, euangelica, & cætera eccleſiaſtica cantica. Veruntamen (vt Ouidianum illud vſurpem) Sanctius his & quod dominari in cætera poſſet: Deerat adhuc. Opus videlicet cui non ab re Cantica canticorum titulus eſt: & ob id cæteris ſanctius cenſendum, quòd ab eodem ſpiritu ſancto, abs quo cætera quoque, dictatum maximum canit ſacramentum: vt equo ſacramenta emanauerunt omnia. Quod nunc tandem, Beneficentiſſimè pater, eadem largitas tua nobis contulit imprimendum cum eiuſdem patris cùm primis honorandi, ſummè tamẽ colendis, tùm admirandis expoſitionibus: Colendis quidem ſummè, quòd in eis ſummopere ſtudet gloriæ Ieſu Chriſti domini noſtri, & eccleſiæ catholicæ ſponſæ eius, videlicet ſæbæa lãpade clarius demonſtrans hoc eorundem epitalamion eſſe à ſpiritu ſancto per os ſapientis præceptum. quod qui non amet, colat, ac veneretur planè ſeſe filium tanti ſponſi tantæque ſponſæ perneget. Admirandis autem tantopere, propter ſummam earum eruditionem: qua non extortè, nec violenter, ſed ſpontè ac natiuè omnia canticorum myſteria epitalamio dicto vendicat, tanta perſpicuitate, tantaque animorum inuitatione: vt ego alioqui (fateor) frigiduſculus, & à calore talis lectionis per lodicis parandæ ſollicitudinem pluſculum abductus: vt primum opus perlegi, ita inflammatus ſum ac in amorem eius raptus vt vix meditanti aliudq; ferè agenti exciderit mihi nuptiale carmen. quod quia pium, licèt minus cultum eſt uiſum, indici ſequenti duximus apponendum. Sed vt ad me redeam, per huius operis conſecutionem factus ſum multorum debitor. primùm quidem ipſius auctoris, qui ipſum edidit. deinde præuenerandi abbatis Claræuallis: qui ipſum nobis emit; & ab Hiſpaniis vſq; per Pyrenea iuga ad nos tranſuehendum curauit. ſed potiſſimum tuus, pater Maturine, cuius hortatu, ope, opera, & auſpicio fauſtiſſimo prædictum opus luculentioribus, quàm pſalterium ipſum. caracteribus excudimus. Quocirca ne ingratitudinis omnium macularum teterrimæ mihi inurenda ſit nota: hanc opellam, & quicquid in ea meruerim laudis tuæ do, dedo, ac dico paternitati, nihil minus quàm talẽ dedicationem expectanti. Sed eo ſum iudicio: vt qui ſe minimum honore dignos æſtiment, eos eo cenſeam digniſſimos. Cui ſententiæ meæ in hoc opere tibi dicando ſubſcripſit, ac ſuffragas eſt tui mirator amatorq; ſingularis, & uir multa veneratione dignus Magiſter Bernardus Hanegranus. Suſcipe itaque in partem amicam, quod amico fecimus auſu, & Vale pater optimè. Ex officina noſtra calcographa. Pridie natalis dominici. M. D. VII.

Epitala-

Sponsus Xps: Sponsa est Ecclesia.
O Scula casta para venienti Ecclesia sponso:
Claustraq; virgineo mater honore para.
Et tu quæcunque es propriæ studiosa salutis:
Mens: anima: ac ratio pectora munda para.
Maria.
Ecce venit saliens thalamo tibi sponsus ab alto:
Vt faciat votis cuncta petita tuis.
Anima fidelis.
Vtq; exornatam cellas te ducat in amplas:
Et tibi perpetui monstret amoris opus.
Infima summus init: rex regum pauperis aulam:
Vita necis vinclum: gloria dia lutum.
Eia age rumpe moras: venientem suscipe sponsum.
Amplexumq; semel linquere sponsa caue.
Omnia fert secum muliebris grandia mundi:
Et quicquid sponsæ mens bene sana petat:
Delicias castas atque oblectamina sancta.
Exprobraturus nil: dabit omne bonum.
Huic sunt deliciæ tecum residere: loquiq;
Atque in complexu te retinendo mori.
Tempus erit propria quo te iam cæde redemptam
Effusa ex imo corde lauabit aqua.
Et sic septuplici tandem dotata monili:
Septem sacramentorum.
Incedes summi sponsa, & amica Dei.
Nascere: præq; diem veniens age lucifer almum:
Currite fatales talia sæcla deæ.
Maro in Buco.
Tuq; boni tanti Gabriel paranymphe propinqua.
Ecce dies plena est: sponsaq; compta Deo.
Tuq; decus vatum castorum pneuma beatum:
His thalamis auspex & pius auctor ades.
Tu quoque sponse veni: summi sapientia patris:
Virginis intactæ viscera sancta petens.
Tuq; opifex rerum gnatum demitte volentem:
Hoc opus est vestrum cura decusq; trium.
En iam lætus adest sponsus: iam sponsa cubile:
Iam sua: iam sese est homine pacta bono.
Iam sponsi redimita bonis: iam flammea portat:
Mox sponsum faciet prole frequente patrem.
Iam virgo fœcunda Deo concepit ab aure:
Et peperit sponsum sponsa pudica suum.
Iam mens feruenti sponsum concepit amore:
Virtutes.
Iam pariet sponso pignora grata suo.
Et iam sponsa triplex ex omni parte beata:
Tota est pulchra fruens iam sine labe Deo.
Ergo per os Magni Salomonis spiritus alme
Cantica quæ superent musica dona: cane.
Nil opus est frigio tibicine: nil Hymenæo:
Solus enim potis es prospera cuncta dare.

FINIS.

ILLVSTRISSIMO D. D. ALFONSO DE ARAGONIA, MISERATIONE DIVINA Archiepiſcopo Cæſarauguſtano:

IACOBVS PEREZ EPISCOPVS CHRISTOPOLITANVS SVO DOMINO METVENDO SALVTEM *cum proſperitate plurimam optat.*

SVPERIORIBVS dicbus domine illuſtriſsime: plurimorum religioſorum aliorumq; literatorum virorum vehementi exhortatione fui vexatus ac diſcruciatus: vt Cantica Canticorum Salomonis: quæ intellectu difficillima, & fetè inextricabilia ſunt, & habentur: in lucem aperire vellem: ad hoc vt illi fierent doctiores. Ipſe verò hoc animo coniectans quàm magnā prouinciam humeris meis imponerem: & planè mihi difficile laborioſumq; videretur: tùm ob munus publicum quò fungor: tùm ob plurimas occupationes, tàm familiares quàm domeſticas, quibus obruor: tùm ob ingraueſcentē ætatem meam: quæ laboribus iuuentutis minimè reſpondet: hoc eis ſpondere recuſaui. Nouiſsimè autem venit ad me ſapientiſsimus ſacræ Theologiæ interpres & profeſſor magiſter Michael Figuerola tuæ illuſtriſsimæ dominationis præceptor: qui tuo nomine me vnicè rogauit: precibusq; cōtendit: vt aliquid ex illo ſacræ ſcript. agro: cui operā, & ſtudium dare expetis: rimari conarer, quod doctrina, & ſcientia cumulatum eſſet: & tua excellentia dignum haberetur. Ego aūt ſumma cupiditate ductus inſeruiendi illuſtriſsimæ dñationi tuæ: ac parendi tuis imperiis: ad faciendū quod iubebas ſtatim me accinxi omni vitæ me diſcrimini obiiciendo. Quamobrē cū totius ſacræ ſcripturæ vniuerſum cāpum è veſtigio peragraſſem: nil mihi magis decorū atq; utile: neq; tua amplitudine dignū (vt mea fert opinio) viſum eſt: quàm ipſa Salomonis Cantica Canticorum. In quibus Salomon inter Chriſtum & Eccleſiam ſponſam ſuam mutum explicat amorem: vnumquemque fidelem Chriſtianum incitans & incendens: vt ſcripturam ſacram in ſponſam ducat ſuam. Eas igitur ob res animo inſtitui meo: ne tàm prætioſa ſupellex incognita extaret: quæ iam pridem parturio aliquando parere. Neminem tamen niſi dominationem tuam illuſtriſsimam dignum exiſtimaui: cui hæc eadem dicare deberem: cui ſit tibi optima indoles: nobiliſsimum

diem dominabitur. Qui ſi ventri,& ſomno atque laſciuiis deditus fuiſſet,& in otio marceſcere voluiſſet: nunquã tantam tamque immenſam immortalemque laudem ſibi ſuisque uẽdicaſſet. Et quod potiſsimum duco: vt quod ſuperiores Hiſpaniæ reges: quanquàm id facere attẽtaſſent: adimplere non valuerunt: id pater inclytæ dominationis tuæ non perterritus nec victus labore neque pretio corruptus breui temporis curriculo peregit, & præſertim in ſua tenera ætate, quod miraculi loco profecto cenſendum eſt. Et non ab re literis geſta illius mandanda ſunt: vt eternum nomen extet,& ſemper uiuere cenſeatur. Et idcirco domine illuſtriſsime nulla potentia: nulla vis tàm magna eſſe poteſt: quin maior potiorque ſit per diuturnum ſtudium,& vigilantiam circa vnamquamque rem ſiue bellicam ſiue literariam. Quare per dominationem tuam illuſtrisſimam conandum atque enitendum eſt: vt non minori gloria atque laude ob literarum ſacrarum ſtudia in Eccleſia excellas: quàm parens tuus in armis excelluit. Sed hec hactenus: nam ſatis, & plusquàm decuit in his peruagata eſt epiſtola noſtra. Cantica canticorum vero legamus.

A IN CANTICA CANTICORVM D

PRAEFATIO.

CANTABO dilecto meo canticum vineę suę. Isa. 5. Licèt Isaias cantauerit canticum comminationis cōtra vineam domini, quæ erat domus Israel secundùm illum statum: tamē multò conueniētius Salomon in hoc libello canticorum cantauit canticum vineæ domini: quæ est Ecclesia Dei quò ad omnes status u-
B triusque testamenti: quod quidem cāticum non dicitur canticum comminationis, sed canticum lætitiæ & gratiæ: eò quòd in eo prædicitur totum mysterium nostræ redemptionis, & salutis completum in nouo testamento. vt patebit. In quibus verbis propositis tanguntur, & notantur quatuor causæ huius libri Canticorum Salomonis. Nā primò prænotatur causa efficiens, & auctor huius libri per hoc pronomen ego præ intellectum in ly cantabo. q. d. ego Salomon cātabo. Secūdò notatur cā formalis p ly cantabo, quia ostendit se uelle procedere in hoc opere per modum cantilenæ. Tertiò notatur causa finalis per ly dilecto meo. per quod ostenditur ꝙ hoc opus dirigitur Deo, qui est finis noster: in cuius dilectione consistit finis noster, & beatitudo. Quartò nota-
C tur materia huius libri in ly canticum vineę suæ. quia totus iste liber est de Ecclesia quæ dicitur vinea domini, ut patebit per singula. Et ideo antequam procedamus ad expositionem huius libri, est videndum de vnaquaq; prædictarum quatuor causarum. Quantùm ad primum est dicendum, quòd nemo Hebræorum nec catholicorum Christianorum dubitauit vsq; ad præsentem diem Salomonem edidisset tres libros sapientales. s. Prouerbiorum, & Ecclesiastes, & Canticorum. Sed multi Hebræorum antiquorum dubitarunt an Salomon fuerit illustratus à spiritu sancto in compositione horum librorum Qui mouebantur tali ratione nam Salomon fuit deprauatus in senectute: & declinauit ad idola: vt patet tertio Regum. vndecimo. & etiam declinauit ad artes magicas: ergo nunquàm habuit spiritum sanctum, quia non permisisset ipsum in talia scelera incidere. Item hoc idem probant singulariter de quolibet libro. nam primus liber, qui dicitur Prouerbiorum siue parabolæ, est totus de doctrina morali, quæ potest haberi absque spiritu sancto. sicut habuit Socrates, & Aristoteles, & Plato &c. Item in toto libro Ecclesiastes non loquitur nisi de his quæ sunt sub sole: & non de rebus diuinis: ut patet ibidem. Item in eodem libro licèt a- E
liquando memoretur hoc nomen Deus: tamen nusquàm nominatur nomen domini Tetragrammaton id est quatuor literarum, quod est hoc nomen dominus: sine quo nomine nihil est sacrum nec spirituale nec à spiritu sancto traditum in sacra scriptura. Item liber Canticorum minus videtur traditus à spiritu sancto, eò quòd in eo non solum tacetur nomen Domini Tetragrammaton, sed etiam hoc nomen Deus, quia in nulla eius parte reperitur dominus: nec Deus. Ex quibus omnibus concludebant isti, quod supradicti tres libri Salomonis nullo modo pertinebant ad sacram scripturam. quia Salomon non spiritu sancto illustratus: sed ex proprio ingenio, & non de rebus diuinis, sed de rebus humanis confecerat hos tres libros propter rationes iam F
dictas. Alii autem Iudæorum dixerunt, quòd licèt liber primus scilicet Prouerbiorum aliquando loquatur de rebus diuinis: tamen liber Ecclesiastes non loquitur nisi de rebus humanis: quæ sunt sub sole, & ideo non memoratur in eo nomen domini Tetragrammaton. Et sic multi illorum effecti sunt hæretici dicentes nihil esse supra solem: sed animam humanam esse mortalem. Item isti dixerunt etiam, quòd Salomon non fecit librum Canticorum: nisi in comendationem filiæ Pharaonis uxoris suæ: cuius pulchritudinem commendat in illo libro. Et sic multi iuuenes lasciui, & mundani sumebant, & vsurpabant aliqua carmina ex eo libro, & applicabant ea domicellis

A micellis, & amasiis suis. Et sic abutebantur illo libro. Sed oppositum ostendit Esdras scriptor, & restaurator scripturæ legis, & prophetarum, qui collocauit supradictos tres libros Salomonis in canone sacræ scripturæ,& sic synagoga Iudæorum non solùm ante aduentum, sed etiam post aduentum Christi recepit hos tres libros in canone in num. 22. librorum iuxta numerum literarum Hebraicarum, licèt collocauerint eos inter hagiographa. vt patet in prologo galeato beato Hieronymi. Imo dicit Hieronymus in præfatione quatuor homiliarū quas edidit super cantica: ꝙ facta fuit constitutio inter Hebręos sui temporis:ne quis Iudæus plebeius, & popularis præsumeret legere

B istum librum Canticorum. Salomonis: nec tria prima capitula libri Geneseos: nec primum capitulum ipsius Ezechielis, nec totam illam partem à quadragesimoquarto capitulo. vsque ad finem eiusdem libri: eò quòd in his quatuor partibus continentur mysteria,& secreta profundissima,& ineffabilia. Ideo solis peritissimis magistris conceditur huius studium & lectio. Sed hoc magis confirmat translatio Chaldaica, quæ titulis istorum librorum appellat Salomonem prophetam: specialiter in hoc libro: vbi dicit.Incipit liber Canticorum Salomonis prophetæ. Item hoc magis autorizat saluator.Ioann. 6. dicens. Qui credit in me sicut dicit scriptura: flumina de ventre eius fluent aquæ viuę.Quæ quidem scriptura reperitur Prouer. 5. vbi secundùm translationem nostram dicitur Bibe aquam de cisterna tua,& fluenta putei tui. Item hoc idem

C confirmat tota Ecclesia, quæ in concilio Niceno recepit hos tres libros in canone simul cum cęteris libris sacris.Et sic Origenes, & Clemens Alexandrinus, & Eusebius Cæsariensis in ecclesiastica historia, & Augustinus primo de doctrina Christiana enumerāt hos tres libros inter cæteros libros sacræ scripturæ.Est verum, quòd quidem catholici dixerunt, quòd licet isti tres libri sint de rebus diuinis, & traditi à spiritu sancto: & pertineant ad sacram scripturam: tamen Salomon non habuit nec immediatè à spiritu sancto,sed à Dauid patre suo,qui tradidit ipsi exemplar,& descriptionem templi, quā acceperat à Deo intellexerat omnia opera exemplaris:vt patet 1. Paralyp. 28. Et sic secundum illos Salomon locutus est in istis libris ea quæ fuerant reuelata Dauid patri

D suo.Quod probant per ea quæ ipsemet Salomon asserit Prouerb. 4. capitulo vbi ait. Ego filius fui patris mei tenellus & vnigenitus coram matre mea. Et docebat me atque dicebat. Suscipiat verba mea cor tuum &c. Et sic procedit Salomon in illo libro prout didicerat à patre suo Dauid: vt patet intuenti. Et sic videtur quod quicquid dixit Salomō, dixit ex doctrina patri suo reuelata: prout ipse videtur ibi profiteri. Item hoc idem confirmant: quia Salomō habuit magistros scilicet Eman, & Ethan,& Calcan, & Dordan, qui docuerunt eum omnia secreta libri psalmorum, prout didicerāt à patre eius Dauid. Et sic concludunt isti, quòd licèt omnia tradita in his tribus libris sint à spiritu sancto, non fuerunt tamen reuelata immediatè ipsi Salomoni: sed ipsi Dauid patri

E eius. Sed cum instatur contra istos, quòd Deus dedit Salomoni cor docile, & intelligens, intantùm quòd nullus fuit ante nec post similis illi, &c. vt patet. 3. Regum. 4. Ad hoc respondent, quòd scientia quam postulauit, & habuit Salomon à Deo: non fuit de rebus diuinis, & spiritualibus, sed tantum fuit de rebus temporalibus ad regendum illum populum: ut patet ibidem. Sed contrarium dicit ipsemet Salomon. Sapientiæ septimo ubi ait. Propter hoc optaui: & datus est mihi sensus, & inuocaui: & uenit in me spiritus sapientiæ &c. Item Prouerbiorum trigesimo. Verba congregantis filii uomentis uisio quam locutus est uir cum quo est Deus, qui Deo, secum morante confortatus ait & cætera. ubi manifestè profitetur Salomon se immediate à Deo habuisse

F spiritum prophetię per infusionem spiritus sancti: & ostendit se esse prophetam, & locutum fuisse prophetice de diuinis mysteriis. Et sic patet qualiter licèt Salomon sit auctor instrumentalis horum trium librorum tamen spiritus sanctus est auctor principalis. Sed nunc restat respondere ad rationes in principio in contrarium adductas. Ad primam ergo dicitur, quòd licèt Salomon in senectute fuit deprauatus, & declinauerit ad idola ex consortio sacerdotum idolorum tamen cum hoc stat, quòd in iuuentute fuerit illustratus à spiritu sancto, quo spiritu edidit prophetice illos libros de mysteriis diuinis. ut patebit. Imo dicit Ambrosius, quòd Salomon in fine egit pœnitentiam

A tentiam de peccato suo. Item dicit Ambro. ꝙ ex diuina prouidentia permissus est Salomō cadere, qa aliter reputatus fuisset Deus aut Messias à Iudæis propter stupendam eius sapientiam, & prosperitatem. Imo dicit Aug. ꝙ Deus quandoq; permittit quosdam peccare propter bonum eorum, ne putent se ex propriis viribus iustificari. Ne etiā cum Deo in iudicium intrare præsumant & ex propria iustitia superbire: ideo permittit Deus eos cadere: vt vehementi pœnitentia ad fortiora resurgant. Et sic beatus Ambro & Hieronymus, & Chrysostomus Salomonē frequenter appellant sanctissimū in scripturis suis. Ad aliud quando dicunt, quòd Salomon in libro Prouer. non loquitur nisi de rebus:moralibus: dicendum ꝙ imo loquitur propheticè de rebus diuinis per para B bolas morales:vt infra patebit. Item cum dicitur, ꝙ nec in lib. Eccle. nec etiam in Canticis ponitur nomen dñi tetragrammaton: Respondetur. ꝙ licèt non scribatur ibi illud nomen tñ ponitur ibi Deus, & spōsus Ecclesię, qui per illud nomen significabatur in lege, & prophetis: vt dictū est psalm. 8. quia illud verbum incarnatum, & illa persona Christi est verum nomen Dei per illud nomē Tetragrammaton significatum. Ad aliud cum dicunt, ꝙ Salomon fecit librum Canticorum in commendationem filiæ Pharaonis uxoris suæ: manifestè patet per oppositum in litera. nam si hæc, quę ibi memorantur, dicerentur de aliqua muliere: potius cederent in vituperium, & irrisionem quàm in laudem: puta quando dicitur: nasus tuus sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum & ven- C ter tuus sicut acceruus tritici &c. Item ista spōsa manifestè quādoq; dicitur hortus conclusus, & quandoq; dicitur uinea, & quandoque dicitur pastorissa, & quandoq; grex, quę omnia soli Ecclesię conueniunt: ut patebit & hæc sint dicta quòd ad Auctorem huius libri. Quantùm autem ad secundum de causa materiali. s. de materia libri Canticorum, est aduertendum secundùm Hiero. in præfatione librorum sapientialium, ꝙ Salomon tria opera scripsit, quæ nobis sunt sine dubio notanda. s. librum Prouerbiorum: & Ecclesiastes. & Canticorum. Et hoc fecit secundùm tres status siue ætates hominum. Nam ad cōprimenda flagitia, & passiones hominum, quæ maximè regnant in iuuentute fecit librum prouerbiorum: in quo traduntur huiusmodi præcepta correctiua uitiorum. Sed D quia in statu uirili appetitus tendit ad ardua: puta ad scientias humanas: aut ad diuitias congregandas: aut ad honores aut dignitates adipiscendas: & sic vnusquisque constituit suum finem in aliquo arduo in quo putat se esse fęlicem: intantùm ꝙ homines relicto uero fine, qui est Deus, conuertunt se ad ista mundana corruptibilia & transitoria & deceptoria. Ideo Salomon ad tollendam huiusmodi ignorantiam & deceptionem fecit librum Ecclesiastes: in quo ostendit qualiter uera fœlicitas non potest cōsistere in aliquo prædictorum temporalium & mundanorum: cum omnia sint transitoria. Et ideo homo in hac vita non potest attingere fœlicitatem: sed bene potest tenere, & reperire viam per quam tenditur ad veram fœlicitatem quæ datur à Deo post hāc vitam: quę E quidem uia est obseruantia diuinorum præceptorum: in quorum obseruantia consistit spes veræ fęlicitatis: cum præmium obseruātiæ talium præceptorum sit vita æterna. Et sic concludit, in fine illius libelli, dicens. Deum time, & mandata eius serua, hoc est omnis homo. Cūcta quæ sunt adducet Deus in iudicium pro omni creato: siue bonum siue malum sit. Ex quibus verbis uult concludere Salomon, quòd si omnes operationes nostræ debent duci ante tribunal iudicis, & ibi discuti & examinari an sint bonæ an malæ, & secundùm eas est nobis dandum præmium, ergo non possumus errare uiuendo secundum diuina præcepta, postquàm per obseruātiam eorū promittitur nobis vera beatitudo. Et ideo Salomon fecit supradictū librum Ecclesiastes ad retrahendos homi F nes ab inordinato appetitu prædictorum: & ad incutiendum eis timorem cōminandō futurum iudiciū. Sed quia in senectute homo iam properat ad interitum & finem post quē est aptus ad capessendam vltimam fęlicitatē: & ideo oblitus omniū mundanorum iā non debet cogitare nisi de cœlestibus: & quomodo iungatur suo sponso Christo: ideo Salomon fecit librum Canticorum in quo dat doctrinam huiusmodi. Et sic dicit Hieronymus ꝙ Salomō fecit librum Prouerbiorum pro iuuenibus: & librum Ecclesiastes pro uiris: & librum Canticorum pro senibus. Alii autem dicunt ꝙ primum librum fecit pro incipientibus: Secundum pro proficientibus: tertium autem pro perfectis. Alii autem di-

A dicunt: quòd in primo tradit nobis eticam & bonos mores: & in secundo Fisicam, & in tertio theologiam. Sed licèt intelligentia beati Hieronimi & aliorum sit vera & catholica & vtilis, tamen adhuc non videtur euacuare & differere totam intelligentiam supradictorum librorum. Quia non solùm traduntur nobis supradicta ad vtilitatem & doctrinam supradictarum trium ætatum hominum, sed etiam propheticè traduntur nobis in eis futura mysteria de Christo & ecclesia. Et sic omnes tres libri sunt prophetici siue prophetales, & sacri. Et sic intitulantur in translatione Caldaica. s. libri Salomonis prophetæ. vnde licèt Salomon in prouerbiis cōprimat iuuenes, & in libro Ecclesiastes retrahat viros a mundanis, & in Canticis prouocet senes ad amorem Dei: prout dicit Hieronimus: tamē
B Salomon in omnibus dictis suis semper currit duplici sensu dādo duplicem doctrinam: eò quòd in omnibus suis libris & dictis locutus est parabolicè. Nā in libro Prouerbiorum sumendo parabolam ex doctrina morali tradit nobis futura mysteria de Christo qui est vera sapientia & de ecclesia quam erat redempturus. Hoc idem facit in libro Ecclesiastes sumendo parabolam ex rebus naturalibus quæ sunt sub sole. In libro autem canticorum sumendo parabolam ex toto discursu veteris testamenti prædicit totum discursum ecclesiæ christi ab incarnatione vsque ad prosperitatem eius prout patebit. Ex quibus patet, quod Salomon in hoc libro per scripturā parabolicam veteris testamenti intendit describere amorem, & charitatē cum omnibus effectibus eius quod
C Christus ostendit erga sponsam suam post omnia opera nostræ redemptionis, & econuerso. Ex quibus etiam patet, quod in omnibus libris & dictis Salomonis semper est considerandus duplex sensus vtilis & scientificus, scilicet sensus parabolicus moralis aut naturalis aut historicus, ex quibus sumit parabolas: & sensus theologicus & profeticus, quem importare intendit per istas parabolas. Est autem iterum ad maiorem euidentiam aduertendum, quod Salomon in suis operibus processit more satirico. Et ideo liber prouerbiorum non habet materiam determinatam: nec dicitur propriè vnus. liber determinatus, quia Salomon non ordinauit cum eo modo quo iacet. Quia ille liber non est nisi quædam recollectiones congregatæ ex dictis Salomonis, prout reperiebantur dispersæ & scriptæ in diuersis locis, & membranis, prout auditores qui veniebāt ex diuersis partibus scribebant eius dicta sapientissima & reponebant ea in suis bibliotecis, Sed postea reges Hierusalem successores eius recollegerunt omnia illa dicta in vnum volumen. Et ideo in libro Prouerbiorum reperiuntur quatuor recollectiones factæ ex dictis Salomonis, quarum secunda incipit à x. capitulo, cuius titulus est. Hæ parabolæ Salomonis Tertia incipit à 25. capitulo, cuius titulus est; Hæ quoque parabolæ Salomonis quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Iuda. Quarta autem recollectio incipit à 30. capitulo: cuius est titulus. Verba congregantis filii vomentis &c. quam recollectionem addidit Iosias: aut ipse Esdras: quia omnes quatuor recollectiones collocauit in vno E volumine, qui dicitur liber Prouerbiorum. In quo quidem libro non præcisè traditur doctrina moralis, sed per doctrinam moralem parabolicè Salomon prædicit futura mysteria de Christo & ecclesia. Quod maximè manifestatur in 8. & in 9. capitulo, vbi dicit se loqui de rebus magnis, & altissimis. s. de mysterio incarnationis & ecclesiæ fundationis, quæ facta est per diuinam sapientiam incarnatam qui est Christus, vt patet ibidem. Item in 30. capitulo manifestè prædicit mysterium incarnationis & resurrectionis, & ascensionis per illa tria aut quatuor difficilia. Et in 3. capitulo prædicit totum discursum ecclesiæ, & sollicitudinem eius circa fideles filios suos, & hoc per parabolam sapientis & diligentis mulieris. Et sic patet qualiter Salomon semper est satiricus, & semper F loquitur parabolicè & metaphoricè in verbis suis. Et sic semper est attendendus duplex sensus in eo. item Salomon non solùm edidit ea quæ scripta sunt & collecta in hoc libro, nec omnia dicta sapientialia Salomonis fuerunt congregata in eo. nam tempore apostolorum surrexit quidā sapientissimus Iudæus Atenis nutritus & in lingua Græca, & Caldaica peritissimus vocatus Filo, qui multa dicta alia Salomonis repperit per diuersa loca dispersa & in lingua græca scripta: prout diuersi sapientes audierant à Salomone, & in suis bibliotecis reposuerant. quæ quidem dicta ipse Filo sub vno volumine omnia redegit & congregauit: & redolenti eloquentia græca conscripsit: quem librum sapientiam

A tiam Salomonis appellauit: quem librũ beatus Hieronymus latinum fecit: & concilium Nicenũ inter libros sacros annotauit. in cuius secundo capitulo non solùm propheticè: sed quasi historicè pdicitur, & narratur passio Christi. & in tertio prædicitur victoria martyrum. & in 5. & 6. totus ordo finalis iudicij. Et in 7. & 8. & 9. loquitur de dono sapientiæ, & prophetiæ: quod ex oratione, & petitione Salomõ adeptus est. Et in decimo capitulo confitetur qualiter Deus elegit ipsum in regem: vt regeret illum populum, & ædificaret sibi templum. Et exinde vsque in finem libri narrando discursum illius populi prædicit totum discursum ecclesiæ Christi: vt patet contemplari volenti. Ex quibus patet: quòd totus ille liber est de doctrina prophetica ipsius Salomonis, de Christo, & ecclesia. Et sic potest dici quinta recollectio, &
B additio ad librum prouerbiorum: & ideo ponitur inter sapiẽtiales. Secũdus autem liber Salomonis appellatur Ecclesiastes.

Ad cuius intellectum est notandum quòd Salomon tribus nominibus appellatur. Primò appellatur Salomon: quod nomen imposuit ipsi pater eius Dauid in eius natiuitate, & circũcisione: quod interpretatur pacificus. & hoc ex diuina inspiratione fecit Dauid inquantùm præuidit in spiritu qualiter iste debebat regere populum, & regnare in magna pace, & quiete, & prosperitate: & inquantùm erat figura veri Salomonis, scilicet Christi. Et sic Dauid tradidit ipsum nutriẽdũ, & educandum ipsi prophetæ Natan. Sed Natã præuidens in spiritu futuram prosperitatem regni eius. & quomodo Deus debebat esse ipsi fauorabilis in cunctis, & propitius: ideo ap-
C pellauit ipsum Idida, idest dilectum siue amabilem Deo: vt patet. secundo Regum. decimo secundo. Item postea ipsemet Salomon appellauit seipsum ecclesiastes, id est concionatorem siue congregatorem: eò quòd in se congregauit scientiam omnium patriarcharũ, & prophetarum, & omnium magistrorũ suorum, & omnium orientaliũ, & Aegyptiorum: & per consequens omnes scientias diuinas, & humanas. vnde dicitur. 3. Regum. quarto. quòd præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum. Et erat sapientior cunctis hominibus, & sapientior Eran, Ezraice, & Eman, & Calcal, & Dorda, & erat nominatus vniuersis genibus per circuitum. Locutus est quoque Salomon tria millia parabolarũ, & D
quinque millia carminum. Et disputauit super lignis à cedro quę est in Libano vsque ad hyssopũ: quæ egreditur de pariete. Et disseruit de iumentis, & volucribus, & piscibus: & veniebãt de cunctis populis ad audiẽdum sapientiam Salomonis & cętera. Et ideo quia in se congregauerat oẽs scientias, hinc est q se ecclesiastes. i. congregatorem appellauit. Ideo prouerb. xxx. de seipso dicit. Verba congregãtis filii vomentis &c. Quasi dicat, quòd prius congregauit ab aliis siue a spiritu sancto sententias quas intendit dicere: & postea euomuit, & manifestauit, & eructauit easq; omnia illa congregauerat ex dictis patriarcharum: & maximè ex libro psalmorum Dauid patris sui. Item per eundem modum in libro ecclesiastes dicit in principio. Verba ecclesiastes filii Dauid regis Israel. Vanitas E
vanitatum dicit ecclesiastes & cætera. Itẽ in fine illius libri dicit. Cumque esset sapientissimus ecclesiastes, docuit populum: & enarrauit quæ fecerat: & inuestigans composuit parabolas multas: quæsiuit verba vtilia: & scripsit sermones rectissimos, & veritate plenos. Verba sapientum sicut stimuli: & quasi claui in altum confixi: quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore vno. Ex quibus omnibus patet: quòd Salomon non solũ se nominat ecclesiastes, id est concionatorẽ: eò quòd docebat populum in libello illo: sed etiam se nominat ecclesiastes, id est congregatorem inquantum in illo libro, & cæteris congregauit dicta sapientum. s. patriarcharũ, & prophetarum, maximè Dauid patris sui: quam doctrinam habuerũt ab vno solo Deo pastore, & rectore omnium per reuelationẽ, F
& inspirationem. Ex quorum dictis cõposuit illum libellum: in quo refutat omnes falsas opiniones hominum mũdanorum de humana felicitate: ostendendo: quòd non cõsistit in possessione humanarum scientiarum nec diuitiarum nec honorũ nec dignitatum: sed in obseruantia diuinorum præceptorum.
Ex supradictis sequitur: quòd ille liber ecclesiastes non est præcisè de rebus humanis: sed etiam diuinis. nec hæc doctrina est humana sed diuina, & diuinitus inspirata: inquantùm dicit se ista congregasse ex dictis sapientum, quæ data sunt à pastore vno: & inquantũ omnia, quæ dicuntur in hoc libro, referũtur ad Deum, & inquantùm relictis omnibus mundanis exhortatur, & cõsulit ad diuina præcepta

A pta obseruanda.Secundò sequitur etiam esse
falsam opinionem quorundam Iudæorũ, &
multorum prauorum diuitũ Christianorũ :
qui putant Salomonem non curasse nisi de
his quæ sunt sub sole:& putasse animã humã
nam esse mortalem:& nullam esse futuram vi
tam præter præsentem. Sed hoc accidit eis
ex cecitate,& superbia,& obstinatione:quia
vnusquisque qualis est talia dicit, & opera-
tur,& talis finis videtur ei.primo Ethi.Nam
Salomon in hoc libello manifestè ostendit
animam humanam esse immortalem, & per
petuam:cum ait in vltimo capitulo.Memen-
to creatoris tuis in diebus iuuentutis tuæ:an
tequàm veniat tempus tuæ & cætera. & an-
tequàm reuertatur puluis in terram suam:
vnde erat:& spiritus redeat ad Deum qui de
dit illum & cætera. Et sic concludit dicens.
B Deum time, & manda ta eius serua: hoc est
omnis homo: cũcta quæ fiunt adducet Deus
in iudicium. Ex quibus patet: quod Salo-
mon confitetur animam humanam esse im-
mortalem,& perpetuam, & à Deo creatam,
& quomodo post mortem debebat appare-
re ante Deum qui creauit eam: & quomodo
est iudicanda,& præmianda,aut punienda se
cundum opera quæ gessit. Quod quidem
iudicium Christus Deus, & homo est factu-
rus. Et sic patet qualiter ille Ecclesiastes est
propheticus de Christo,& tota Ecclesia vtri
usque testamenti. & sic pertinet ad sacram
scripturam:quia finis eius est dirigere homi
nem in Deum iustum iudicem.

Tertius autem liber, qui dicitur Cantica
C canticorum:quem pre manibus habemus:ex
cedit omnes alios libros:& obtinet principa
tum inter omnia opera Salomonis:eò quòd
altiori, & ampliori, & subtiliori modo pro-
phetiæ prædicit omnia mysteria nostræ redẽ
ptionis,& totum discursum Ecclesiæ. Et sic
est consideranda duplex materia in hoc libel
lo. Primò materia prouerbialis,&parabolica
et qua Salomon accepit parabolã, & in qua
præuidit in spiritu mysteria futura de Chri-
sto,& Ecclesia. Et ista est tota scriptura ve
teris testamenti: & totus discursus ab Adam
vsque ad fundationem primi templi,& vsq;
ad prosperitatem sui regni. Secunda mate-
ria principaliter intenta,est totum mysteriũ
nostræ redemptionis, & totus discursus Ec-
clesiæ ab incarnatione Christi vsque ad pro
speritatem Ecclesiæ factam per cõuersionem
magni Constantini: vt per singula patebit.

Et sic patet qualiter Salomon literaliter lo- D
quitur in hoc libro de Christo,& Ecclesia:
licèt per vocabula metaforica prout ĩfra pa
tebit. Quantum ad tertium capitulum hu-
ius prologi in quo quæritur de causa forma
li huius libri: est primo notandum quòd du
plex annotatur forma in hoc libro, scilicet
forma tradendi siue tractandi, & forma tra-
ctatus. Forma autem tradendi dicitur me-
taphorica,& decantatiua,inquantũm proce
dit metricè,&decantatiuè,scilicet metro saf
fico aut Pindarico, & generaliter lyrico.Et
sic totum hoc opus denominatur canticum
siue cãtica. Item quia in toto isto opere pro
cedit metaphoricè seu parabolicè:iõ dicitur
canticum metaphoricum seu parabolicum.
Sed quia procedit sub triplici metaphora se
cundũm triplicem cõditionem personarum
quas introducit ad loquẽdum: ideo istud o- E
pus siue carmen triplici nomine denomina
tur,& appellatur: secundùm quòd sub tripli
ci metaphora introducit Christum, & eccle
siã quæ sunt personæ principales ad loquen
dum introductæ.Nam inquantum introdu-
cit Christum, & ecclesiam sub parabola, &
metaphora spõsi,& sponsæ: tunc dicitur car
men siue canticum epitalamicum: & totum
opus dicitur epitalamium.i. canticũ nuptia-
le, inquantum describitur amor Christi ad
sponsam suam,quam sibi per fidem despõsa-
uit hic per gratiam, & in futuro per gloriã:
in quo cantico nuptiali explicantur omnes
effectus amoris quos Christus ostendit er-
ga ecclesiam sponsam suam in operæ nostræ
redemptionis,& glorificationis: prout pate
bit per singula cantica. Sed inquantũ quan-
doque introducit Christum, & ecclesiam F
sub metaphora pastoris, & gregis: tunc dici-
tur carmẽ bucolicum,id est pastorale.Et to-
tum opus dicitur quædam bucolica,& quæ-
dam egloga ad modum Bucolicorum Theo
criti, & Virgilii. Sed inquantum introdu-
cit Christum, & ecclesiam ad loquendum
sub metaphora agricolę, & vineæ aut horti
aut agri tunc potest dici quædam metapho
rica Georgica. Et sic patet qualiter triplici
modo metaphorico procedit Salomõ in hoc
opere: scilicet modo Epitalamico,& Bucco-
lico, & Georgico. Et sic istud opus partim
dicitur epitalamium, & partim Bucolica,
& partim quædam Georgica, secundum di-
uersitatem conditionum personarum intro
ductarum ad loquendum: siue personarum

A de q̃bus fit sermo. Et hoc pertinet ad formã libri: eò ꝙ denominatio fit à forma.

Secundò modo consideratur in hoc libro forma tractatus: inquantum totum habet rationem formę respectu partium, & prout cõponitur ex suis partibus, aut diuiditur ĩ eas. Et sic totum opus illud dupliciter potest diuidi. Vno modo per decem cantica particularia. Alio modo per dramata. vnde drama dramatos græce idem est quod interrogatio siue petitio latinè. Sed quia illud opus procedit quandoque per modum petitionis, & interrogationis: vt ibi. Quæ est ista quæ ascẽdit per desertum &c. aut ibi. Qualis est dilectus tuus: aut quo abiit dilectus tuus & cætera. Ideo dicitur canticum dramaticum, id est dialogicum, & interrogatiuum. Et ideo quot sunt interrogationes: tot dicuntur esse dramata. Et sic Origenes, & Hieronymus diuidebant totum illud opus per dramata. Sed B satius mihi videtur: vt diuidatur per cantica prout in procedendo patebit.

Quantùm ad quartũ capitulum, de fine huius libri, est aduertendum, quod Salomon duplicem finem assignat, & notat in hoc libro, scilicet vnum ꝓpheticum, & alterum anagogicum. Primus finis, & immediatus erat vt Ecclesia pro illo statu, scilicet populus Israel reciperet Christum in sponsum, & verum Messiam, & redemptorem in suo primo aduentu quando veniret, & appareret in carne. Quod notatur capitulo tertio. in quarto cantico, cum dicitur. Egredimini filiæ Syon: & videte regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua in die desponsationis illius & cætera. quasi dicat. O Israe- C litæ, & Iudæi cum videritis Christum Deum incarnatum venientem in carnem, & prædicantem vobis: egredimini à iugo legis, & relinquite cærimonias, & omnia legalia: & recipite Christum in regem, & Messiam, & redẽptorem. & recipere doctrinam, & legem eius euangelicam. Secundus vero finis qui vltimatus, & anagogicus, est vt vnaquæque anima fidelis postquam est iam per Christum redempta, relinquat ista mundana transitoria: & iungatur spõso suo Christo per charitatẽ, & anhelet ad superiorem patriam: & cupiat dissolui, & esse cum Christo, & tandem ut tota Ecclesia in fine mundi introducatur ad nuptias cœlestis glorię, & patriæ cum sponso suo Christo. Quod notatur in fine totius libri: cum sponsus vocat sponsam, dicens.

Quæ habitas in hortis fac me audire vocem D tuam. Et ipsa respondens dicit Fuge. dilecte mi. esto similis capreæ hinnuloque ceruorũ super montes aromatum. quasi dicat. Fugiamus ab hoc misero mundo: & duc me tecum in patriam cœlestem. Et secundum istum finem moralem, & anagogicum omnes sacri doctores antiqui exposuerunt istum librum. vnde sicut toti erant sancti, & feruentes charitate, non curabant de sensu ꝓphetico huius libri. nam præsupposita fide postquàm iam eramus redempti: non laborabant nisi deducere animas ad amorem sui sponsi, & creatoris, & redemptoris. Et sic Orinenes, & beatus Hieronymus, & Augustinus, & Gregorius, & Beatus Bernardus, & venerabilis Beda magis attenderunt in hoc libro ad sensum moralem, & anagogicum, quàm ad propheticum, & literalem: intantum ꝙ vix apud mo- E dernos intelligitur, & habetur sensus ꝓpheticus huius libri propter causas iam dictas. Et ideo quia non solum charitas sed etiam fides incipit frigescere in mundo, & studium sacræ scripturæ, & eius fidelis intelligentia multũ minui; hinc est, quòd postquàm Deo fauente exposui librum psalmorum Dauid iuxta sensum literalem, & propheticum: Ideo in præsenti conabor cum Dei adiutori, & auxilio secundum gratiam mihi desuper datam detegere, & reserare intellectum, & sensum propheticũ sub metaforis, & parabolis in hoc libello latentem, & clausum. Verumtamen valdè mihi difficile videtur opus tam arduum aggredi velle tentare: tum propter difficultatem materiæ: quia de rebus altissimis, & ineffabilibus mysteriis, scilicet incarnationis, & redemptionis: tum propter lati- F tudinem materiæ: quia de toto discursu Ecclesię ab Adam vsque ad iudicium: tum propter famam tradendi, & tractandi huius libri: quia procedit modo metaforico, & multiplici, scilicet epitalamico, & Bucolico, & Georgico: tum propter defectum humani auxilij. nam omnes sacri doctores antiqui relicto sẽsu prophetico, & literali, pro maiori parte exposuerunt istum librum tãtum quò ad sensum moralem, & anagogicum. Item quia Origenes, qui primus post Apostolos attentauit exponere illum librum, tantum fecit duas homilias: quas beatus Hieronymus transtulit ex græco in latinum: in quibus vix absoluit primum capitulum huius libri. Item beatus Hieronymus fecit quatuor homilias:

A milias, quibus vix absoluitur secundum capitulum huius libri. Item beatus Bern. edidit. 80 homilias siue sermones, i quibus vix attingit, & explet tertium capitulum huius libri. Solus autem venerabilis, Beda, & beatus Greg. exposuerunt, & expleuerunt totũ librum, sed solum secundum sensum moralem, & anagogicum: sicut cæteri doctores. Ideo cum grādi veneratione suscepta, & præsupposita doctrina supradictorum sacrorum doctorum: & cũ grādi humilitate semper inuocato diuino auxilio, quod sibi velit iste libellus iuxta sensum propheticum, & literalē experiri conabor. Et ideo in nomine Iesu ad eius expositionem accedamus. Et primò ad expositionem tituli: deinde ad expositionē tractatus. Vnde huic libello secundum latinos præponitur talis titulus. s. Cantica canti
B corum Salomonis. secundum vero Hebręos Canticum canticorum ipsi Salomoni. Et sic videtur differentia inter nos, & Hebræos in positione, & pronunciatione huius tituli, quem proposuit Esdras huic libro. nam nostra translatio sonat multa cantica contineri in hoc libro. & litera Hebraica sonat esse tantum vnum canticum. Sed in hoc nulla est difficultas, quia totus iste liber potest dici vnum canticum vniuersale, & multa particularia cantica: prout patebit in diuisione, & prosecutione libri. Sed est ualdè notanda differentia. nam per nostram translationem denotatur quòd Salomõ fecit istũ librum. Et per literam Hebraicam notatur: quòd totũ istud canticũ dirigitur ipsi Salomoni. Et sic videtur quòd Salomon fecerit hoc canticũ
C ꝓ seipso, & sibiipsi. & sic nullum esset quærendum mysteriũ nec spirituale sacramentũ nec aliqua prophetia in hoc libro, qđ esset erroneum, & hæreticum. Quia tunc iste liber non esset annumerandus inter libros sacri canonis. quod esset contra dicta i primo cap. huius prologi. Et ideo pro huiusmodi errore vitando, & differentia translationum huius tituli declarāda, est primò notandum, sicut dictum fuit in prologo expositionis libri psalmorum tractatu. 3. quòd oĩa nomina patriarcharum, & prophetarũ fuerũt eis imposita propheticè diuina prouidentia, & inspiratione prophetica secundum officia, & ꝓprietates eorum, inquantũ fuerunt figura Christi futuri: & inquantùm Christus fuit figuratus in eis. Et sic dicit Augustinus, & Leo papa, ꝙ Christus fuit occisus i Abel: & liberauit ecclesia figuraliter in Noe. Et D fuit figuratus pater gentium in Abrahã: & immolatus in Isaac, & benedictus in Iacob, & liberauit ecclesiam siue genus humanum de captiuitate Diaboli in Moyse: & introduxit fideles in terram viuentium in Iosue. Et passus est, & resurrexit in Dauid. Et ædificauit ecclesiam in Salomone &c. Et sic Christus fuit verus Abel, & uerus Noe, & uerus Dauid, & verus Salomon. Et quia illi nõ fuerunt nisi figura, & pictura Christi: ideo Christus Mat. 12. Iudæis quærentibus signum de cœlo, & in qua potestate faciebat miracula: respondit, dicens. Generatio praua, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei: nisi signũ Ionę prophetæ. quia sicut Ionas fuerit in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ita erit filius hominis in ventre terræ. Et subdit. Ecce plus quàm Ionas hic. Itē E
Regina Austri uenit audire sapientiam Salomonis à finibus terræ, & ecce plusquàm Samon hic. q. d. ꝙ ille fuit Ionas in figura, sed Christus fuit plusquàm Ionas, & verus Ionas, quia tertia die resurrexit de sepulcro. Item Christus fuit verus, & plus quàm Salomon. quia ille accepit scientiam ad mensuram, & solum venit regina Austri & quidam finitimi ad audiendam sapientiam eius. sed Christus accepit gratiam, & scientiam sine mensura, & ad eius doctrinam, & legem euāgelicam venerunt omnes gentes à solis ortu & occasu: & ab Aquilone, & Austro. Et ideo Christus fuit verus Salomon, ille autem fuit solum figura, & pictura huius. Et ita pariter est dicendum, ꝙ ille Salomon dictus est Deo amabilis solum figuraliter respectu Christi, quia ille fuit amabilis Deo solum in iuuen- F tute, sed in senectute fuit deprauatus, & Deo factus odiosus, sed Christus fuit semper Deo patri dilectus, in quo sibi semper complacuit, & cui semper fuit obediens vsque ad mortem crucis. Item Salomon fuit figuraliter tantùm dictus ecclesiastes, inquantum cõgregauit in se per studium, & doctrinam sciētias humanas creatas, & diuinas. Sed Christus dictus est verus, & plusquàm uerus ecclesiastes: quia ipse fuit lux vera quæ illuminauit Salomonē, & locutus est per omnes patriarchas, & prophetas, & postea locutus est nobis in carne, & illuminauit omnē hominem uenientem in hunc mundum. Et sic patet qualiter Christus est uerus Salomon, & verus Deo dilectus, & uerus ecclesiastes, &

A qualiter Salomon non fuit sortitus huiusmodi nomina: nisi inquantum fuit figura Christi. Et sic ergo est dicendum: quòd quia ille Salomon temporalis, & terrenus fuit figura Christi Salomonis: ideo composuit istum librum de Christo Salomone spirituali: dirigendo ipsi Salomoni spirituali, qui est verè Deo patri dilectus, & verus Ecclesiastes, & verus congregator omnium dissipatorum, & verus congregator omnium virtutum, & veritatum. Est ergo sensus huius tituli: quod Salomon terrenus, & figuratiuus fecit hunc librum directũ vero Salomoni spirituali. qui est Christus Deus, & homo sponsus Ecclesiæ.

Sed nunc restat quærendum, quare dicitur Cantica Canticorum, id est quare additur ly Canticorum? Ad hoc breuiter respondetur: quod licèt genitiuus pluralis B additus supra nominatiuum seu quemcunque obliquorum communiter denotet aliquam excellentiam seù excessum super omnes eiusdem generis: vt propheta prophetarum Philosophus Philosophorum: licèt et illud canticum Salomonis excedat omnia cãtica Moysi, & aliorum prophetarum in sublimitate, & profunditate prophetiæ: tamẽ nõ excedit cantica Dauid: cum probatum sit in prologo libri psalmorum, Dauid fuisse eximium omnium prophetarum in profunditate prophetiæ de Christo, & Ecclesia. Et ideo ille genitiuus pluralis nõ denotat excellẽtiam altitudinis prophetiæ in Salomone: sed dicit excellentiam in comprehensione multitudinis sententiæ sub breuitate sermonis: eò quòd Salomon comprehendit in C istis paruis decem canticis sententialiter totum discursum legis ab Abraham, & Moyse vsque ad Christum, & exinde vsque ad magnum Constantinum. Et etiam inquantum in his decem canticis comprehendit superficialiter omnia Cantica Dauid patris sui, & omnia Cantica Moysi, & aliorum. Et sic dicitur Cantica Canticorum, id est continens omnia alia Cantica. quia licèt Dauid in. 150. psalmis comprehenderit totam legem, & prophetas, & totum nouum testamentum: tamen Salomon in breuiori sermone fuit abbreuiator sententiæ principalis ipsorum psalmorum Dauid. Et sic hoc opus dicitur cãticum quasi abbreuiatorium psalmorum, & canticorum Dauid. Vnde sicut Hippocrates complexus est totum corpus D medicinæ in breuibus canticis: qui dicuntur Aforismi, & etiam Auicenna postea voluit abbreuiare magis Cantica Hippocratis sub paucioribus, & breuioribus canticis: Ita pariter Salomon sub decem canticis voluit comprehendere, & abbreuiare omnes psalmos Dauid imo totum discursum legis, & prophetarum. Item hæc est causa quare Esdras intitulauit istum librum Cantica Canticorum. Sed postea venit virgo Maria: quæ fuit prima prophetissa, & tympanistria, & prima Euangelista noui testamenti: quæ composuit illud breuissimum Canticum, scilicet Magnificat anima mea dominum. in quo sub decem versibus complexa est totam legem, & prophetas, & totum nouum testamentum: in quo simul fuit prophetissa, & euangelista, vt patet. Et ideo illud canticum virginis meretur dici Canticum Canticorum, & psalterium decem chordarum: quia E superat omnia cantica, & omnes psalmos, & ideo continuè cantat ipsum Ecclesia in officio vesperarum: prout declaratum est in expositione illius Cantici virginis Mariæ. Ex supradictis patet qualiter iste liber dicitur Cantica Canticorum: & quomodo Salomon terrenus fecit ipsum de Salomone spirituali sponso Ecclesiæ. Declarato igitur titulo, deueniendum est ad tractatũ, & primò ad eius diuisionem: secundò ad eius expositionem. Quem quidem tractatum quidam antiquorum diuiserunt in octo capitula.

Alii autẽ, scilicet Origenes, & Hieronymus diuiserunt ipsum per dramata. Et sic quot sunt petitiones, & interrogationes, in tot partitiones diuiserunt eum in suis expositionibus. Sed satius, & commodius mihi F videtur: vt diuidamus ipsum per cantica, & per consequens per mysteria: eò quòd in quolibet cantico cantatur, & explicatur aliquod distinctum mysterium Euangelicum. Et sic quot sunt cãtica in hoc libro, tot erũt principales partes eius in exponendo. Sed quia dictum est, ꝙ materia principalis intenta in hoc libro sunt mysteria euangelica, & totus discursus Ecclesiæ Christi ab incarnatione usque ad iudicium, & maximè vsque ad prosperitatem Ecclesiæ datam tempore Constantini vsque ad Iustinianũ, prout Salomon preuidit in spiritu contemplando totum discursum ueteris testamenti vsque ad suum tempus: Ideo est aduertendum: quòd decem principalia mysteria considerauit, & contemplatus

A contemplatus est Salamon in veteri testamento in quibus præuidit in spiritu tanquã in speculo decem mysteria futura in nouo testamento. de quibus fecit decem cantica in hoc libro. Et ideo antequàm accedatur ad expositionem, & diuisionẽ huius libri, sunt præsupponenda, & prænotanda illas septem principia, quæ ego posui in expositione libri psalmorum tractatu tertio cum illis decem regulis siue clauibus ad aperienda mysteria noui testamenti, quæ latebant sub figuris & gestis, & promissionibus, & generaliter sub litera veteris testamenti. Quorum principiorũ primum est istud, scilicet quòd tota sacra scriptura vtriusque testamenti est ab ipso Deo tradita, & reuelata: puta in primo testamento per patriarcas & prophetas: & in secundo testamento per verbum incar- B natum Ex quo patet: quòd sacra script. non potest mentiri nec ipsi aliquid falsum subesse. Secundum principiũ: ꝙ in diuinis est trinitas personarũ cum vnitate, & simplicitate substantiæ, scilicet quòd licet pater, & filius, & spiritus sanctus sint tres personę relatiuè, tamen sunt vnus Deus, & vna substantia. Tertium, quòd verbum diuinum filius patris assumpsit veram carnem animatam ex virgine Maria in vnitate suppositi. itaque Christus est verus Deus, & verus homo. Quartum. quòd Christus in illa humanitate assumpta pro nostra redemptione fuit verè passus, & mortuus, & resurrexit & cætera. Ex cuius passionis virtute habent virtutem, & efficaciam omnia ecclesiastica sacramenta, & à quo tanquàm à capite descendunt, & deriuantur omnia genera gratiarũ, C & donorum spiritualium in totã ecclesiam. Quintum principium. quòd non solũ Christus est caput, & sponsus ecclesiæ, sed etiam est finis, & terminus, & veritas totius legis veteris, & prophetarum. Et per consequens tota scriptura legis, & prophetarum nil aliud fuit nisi via in Christum, & signum, & figura, & vmbra. Itaq; nihil fuit dictum nec gestũ in veteri testamento gratia sui: sed in figuram & prophetiam Christi, qui erat finis legis, & prophetarum: quæ omnia fuerunt completa, & verificata per Christum prout ibi fuit ostensum. Sextum principium, quòd Christus non solùm fuit, & est caput & sponsus ecclesiæ, & finis, & terminus legis, & prophetarum: in quo finiuit cursum lex, & prophetæ, sed etiam Christus est mediator Dei, & hominum. Nam sicut Deus pater per filium verbum suum omnia creauit: ita per eundem filium suum incarnatũm genus humanum recreauit, & reparauit. Et sic Christus est medius propitiator, & aduocatus, & procurator, & fideiussor, & interpres, & iudex inter nos, & patrem, & medius dispensator omnium bonorum. vt ibi fuit probatum. Septimum principium est: quòd sicut Christus est metrum, & principium, & mensura, & fons omnium bonorum effectiuè: ita diabolus est principium, & causa omnium malorum, & peccatorum persuasiuè. Item non solùm prænotanda sunt supradicta septem principia: sed etiam illæ decem regulæ, & claues quæ fuerunt assignatæ in eodem tractatu ad aperiendas scripturas sacras, & ænigmata earum. Quarum prima est de essentia, & B persona. Secunda de Christo Deo, & homine. Tertia de Christo capite, & ecclesia sponsa sua siue corpore mystico. Quarta de natura, & gratia. Quinta de spiritu, & litera. Sexta de sensu uerborum in quo fiunt, & non quandoque quem faciunt. Septima de seculis, & ætatibus diuinæ legis, & unius ecclesiæ ab Adam usque ad iudicium. Octaua regula de Diabolo, & eius corpore. Nona de specie, & genere siue de toto, & parte tàm in numeris, quàm in locis, & nationibus. Decima regula de figuris, & tropis grammaticalibus. prout ibi ad longum fuit explicatum. Quæ quidem septem principia, & decem regulæ maximè sunt necessariæ ad aperienda mysteria sacra, quæ sub metaphoris, & ænigmatibus F latent in hoc libro: in quo Salomon sub metaphora sponsi, & sponsæ, & pastoris, & regis, & agricultoris, & horti, & uineæ prædicit omnia mysteria Christi, & ecclesiæ: & nostræ redemptionis: sumendo parabolas ex gestis, & promissionibus, & uaticiniis scripturæ veteris testamenti: sicut fecit Dauid in libro psalmorum.

Quia Salomon considerando, & contemplando mysteria sacræ scripturæ veteris testamenti ibi tanquàm in speculo præuidit in spiritu prophetico futura decem mysteria Christi, & ecclesiæ, & totius nostræ redemptionis. Nam primò contemplatus est omnes promissiones de Christo futuro redemptore factas patriarchis, & ꝓphetis veteris testa-

A testa. & specialiter desiderium filiorũ Israel existentium in Aegypto petentium liberari de illa captiuitate. In quibus præuidit in spiritu totum desiderium patriarcharũ & prophetarum, & omnium fideliũ tàm viuorum quàm mortuorum existentium in limbo inferni, expectantium Christum vt veniret ad redimendum genus humanum de captiuitate peccati & de limbo. Secundò contemplatus est Salomon totam fabricam arcæ: & tabernaculi: quod Deus præcepit fabricari ipsi Moysi per quam fabricam Salomon præuidit in spiritu totum mysterium incarnationis. Tertiò contemplabatur Salomon qualiter Deus intrauit in arcam & loquebatur & docebat Moysen de tabernaculo. Per quod mysterium præuidit prædicationem Christi in humanitate & dationem legis euangelicæ. B Quartò contemplatus est peregrinationem ipsius arcæ per desertum a cuius facie mota est terra, & facta sunt multa miracula. Per quod præuidit in spiritu totam peregrinationem Christi per terram promissionis, faciendo stupenda miracula & multò maiora. Quintò cõsiderauit ascensum Moysi in montes Abrain & Fasga: vnde prospexit totam terram promissam, & considerauit diuisiones & partes eius, prout Deus ostendebat ipsi, vt patet Deute. 34. Per quod mysterium præuidit Salomon: qualiter Christus lustrata tota terra promissionis debebat ascendere Hierosolymam ad prædicandum, & crucifigendum &c. Sextò considerauit, & contemplatus est Salomon, qualiter Moyses post multos labores & vexationes sibi illatas ab illo duro populo mortuus est in vertice C Fasga nec amplius visum est corpus eius illi populo. Per quod præuidit Salomon qualiter Christus erat moriturus in monte crucis in Hierusalem: què Iudæi ceci amplius nunquàm erant visuri. Septimò considerauit Salomon qualiter Iosue fuit substitutus dux per Moysen, & introduxit illum populum in terram promissionis. Per quod mysteriũ præuidit resurrectionẽ Christi, & qualiter Christus post resurrectionem debebat introducere in terram viuentium omnes fideles veteris testamenti: quos eduxit de inferno, & de captiuitate diaboli. Octauò considerauit Salomon, qualiter Iosue elegit duodecim duces cum quibus adeptus est totam terrã promissionis cum signis & portentis. Per quod mysterium præuidit in spiritu qualiter Christus post resurrectionem, debebat mittere D duodecim Apostolos ad prædicandum euangelium omni creaturæ: qui totum populum gentilem subiecerunt iugo Christi: Diabolo foras eiecto. Nono considerauit totum discursum illius populi usque ad tempora Dauid: & omnes afflictiones, quas passus est à finitimis tempore Iudicum: & omnes victorias quas de eis obtinuerunt. Et finaliter cõtemplatus est uictorias ipsius Dauid: & quõ subiecit sibi nõ solum totam terram Israel: sed etiam omnes populos infidelium finitimorum fecit sibi tributarios. Per quod præuidit Salomon in spiritu decem, & etiam quatuordecim persecutiones imperatorum, & tirannorum contra ecclesiam, tempore martirum: & quomodo ecclesia debebat sibi subiicere totum populum gentilem. Decimò contemplabatur Salomon prosperitatẽ E sui regni & pacem & multitudinem diuitiarum: & quomodo ex præcepto Dauid ædificauerat illud templum magnificum. & ampliauerat, & ditauerat illam ciuitatem & regnum &c. Per quod mysterium præuidit in spiritu qualiter ecclesia Christi post multas persecutiones, multo sanguine martyrũ effuso, debebat prosperari: & per totum orbem liberè ampliari, & quietari post conuersionem Constantini. De supradictis ergo decẽ mysteriis euangelicis, quæ erant facienda in toto discursu noui testamenti, Salomon fecit decem cantica in hoc libro, sumendo parabolam ex supradictis mysteriis veteris testamenti. Et hic in unoquoque cantico cantat vnum mysterium euangelicum. Nam in primo cantico cantat totum desiderium omnium fidelium ueteris testamenti Christum F expectantium. In secundo cantico cantat mysterium incarnationis Christi. In tertio cantat mysterium vocationis Apostolorum per Christum & electionis eorum. In quarto cantat ostensionem Christi in carne, & peregrinationem & operationem miraculorum. In quinto cantat eius ascensum in Hierusalem: & exhortationem eius ad Iudæos: & dotationem ecclesiæ ut bonis spiritualib. In sexto cantat Christi mortem & passionem & mysterium nostræ redemptionis. In septimo cantat qualiter Apostoli post receptionem spiritus sancti prædicauerunt Christum esse uerum Messiam populo Iudaico, & in Hierusalem. In octauo cantat missionem Apostolorum ad prædicandum per uniuersum

sum

A sum orbem. In nono cantat cõflictum, & pugnam, & victoriam martyrum. In decimo. cantat prosperitatem, & pacem ecclesiæ datam per Constantinum.

Primum canticum incipit ibi. Osculetur me osculo oris sui.

Secundum ibi. Dum esset rex in acubitu suo.

Tertium ibi. Vox dilecti mei iste venit saliens in montibus.

Quartum ibi. Quæ est ista quæ ascendit per desertum.

Quintum ibi. Quàm pulchra es amica mea.

Sextum ibi. Surge aquilo, & veni auster.

Septimum ibi. Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneretis dilectum meum.

Octauum ibi. Quo abiit dilectus tuus.

B Nonum ibi. Quid videbis in Sunamite & cætera.

Decimum ibi. Quæ est ista quæ ascendit de deserto delitiis affluens.

Ad maiorem autem euidentiam eorum quæ d dicta sunt, & dicenda, ad aduertẽdum quod sacra scriptura veteris testamenti duobus nominibus generaliter nuncupatur. Nã primò dicitur testamentum Dei inquantùm Deus promisit illi populo bona futura: & inquantùm illa promissio erat confirmanda, & complenda per mortem testatoris. Vnde testamentum dicitur de testor testaris. quod idem est quod confirmare, & ratificare. Et sic intantùm dicitur testamẽtũ inquantùm est confirmatum per vltimam voluntatem testatoris. Sed quia vltima voluntas est illa, quæ per solam mortem testatoris termi
C natur, & finitur: ideo nunquàm dicitur testamentum ratum vsquequo est confirmatum per mortem testatoris: quia per totum tempus ante poterat ipse testator mutare voluntatẽ. Et ideo hæres nũquàm accipit nec possidet hæreditatem nisi post mortem testatoris: quia tunc est validum testamentum. Ex quibus sequitur: quòd scriptura veteris legis non fuit verè testamentum: sed dispositio testamenti: nec dicitur testamentum nisi inquantum erat confirmandum per mortem Dei testatoris. Et per consequens oportebat vt Deus moreretur ad hoc quòd testamentum confirmaretur: quia aliter mansisset caducum, & vanum. Sed quia Deus est essentialiter immortalis, & infallibilis, & æternus: quia in æternum permanet idem, & anni eius nunquàm deficient: psalmo 101. ideo **D** oportuit vt Deus fieret personaliter homo: & vt ille homo assumptus ꝑsonaliter Deus moreretur ad confirmandum testamentum Dei, & vt compleret omnia promissa. Et sic per mortem & sanguinem Christi fuit confirmatum totum vetus testamentum. vt patet ad Heb. 9. & 10. Et ideo patres, & fideles veteris testamenti non potuerunt adipisci repromissiones nisi simul nobiscũ per mortem Christi. ad Hebræos xi. Et sic patet qualiter scriptura legis, & prophetarum intantùm dicebatur testamentum Dei, inquantum erat per mortem, & sanguinem Christi confirmandum. Et ideo dixit Christus. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, idest nouiter in meo sanguine confirmatum 1. ad Corinth. xi.

E Secundo modo scriptura legis est prophetarum dicebatur pactum siue fœdus desponsale: inquantùm Deus elegit sibi illum populum in populum peculiarem, & proprium: & ille populus accepit Deum in Deum, & dominum, & pastorem spiritualem, & promisit obseruare legem eius. vt patet Exodi. 19. & 20. & 24. & per totum discursum legis & prophetarũ. vnde Exo. 19. dicit Deus. Si audieritis vocem meã, & custodieritis pactum meum: eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta &c. Cui respondit populus. Cuncta, quæ locutus est dominus, faciemus. Item hoc idem respondit totus populus quando Moyses legit eis volumẽ legis. vt patet Exo. vigesimoquarto. Ideo tunc Moyses ad con- **F** firmationem illius despõsationis, & promissionis immolauit 12. vitulos, & effudit vnam partem sanguinis super altare, & alteram partem super populum, dicens. Hic est sanguis fœderis quod pepigit uobiscum dominus super cunctis sermonibus his & cætera ad denotandum, & significandum: quòd illud testamentum, & illud fœdus desponsale non poterat confirmari nisi per sanguinem Christi sponsi huius populi. Ex quibus patet quòd sicut illud testamentum non poterat confirmari, & adimpleri nisi per mortem, & sanguinem Christi testatoris: ita illa desponsalia siue desponsatio facta inter dominum, & populum non poterat confirmari nec adimpleri, & ratificari nisi per præsentiam Dei venturi in carnem: eò quòd talis

A talis desponsatio facta fuerat per uerba de futuro: & per sponsum in carnem familiariter venturum & cum sponsa locuturum, & conuersaturum. Ex supradictis patet. & prout dictum fuit in prologo expositionis libri psalmorum: quòd vna lex & unum testametum dicitur totus discursus sacræ scripturæ & totius ecclesiæ ab Adam vsque ad iudicium. Et hoc secundum substantiam, & etiam ratione unius Christi crediti. Sed totus iste discursus diuiditur principaliter in duo tempora, scilicet ante aduentum Christi, & post aduentum eiusdem. Tempus enim ante aduentum respectum Dei dicebatur tempus disponendi & promittendi: inquantùm Deus promittebat futuram redemptionem & glorificationē, & restaurationem toti generi humano: & disponebat illum populum per illa

B legalia ad recipiendum Christum in suo aduentu. Sed respectu earum rerum, quæ gerebantur & fiebant: dicebatur tempus figurandi & significandi. quia omnia illa fiebant, & contingebant illis in signum, & figuram futurorum. Sed respectu patriarcharum, & prophetarum quibus fiebant promissiones: dicebatur tempus desiderandi, & expectandi, & petendi. quia omnes desiderabāt, & expectabant, & petebant Christum futurum redemptorem, & glorificatorem tanquàm sponsum, & saluatorem. Et sic patet qualiter tempus ante aduentum Christi fuit tempus promittendi, & disponendi, & figurandi, & significandi, & desiderandi, & petendi & expectādi. Totum autem tempus aduentus Christi, & totius discursus noui testamenti fuit tempus adimplendi promissa & confirmandi di-

C sposita, & uerificādi signa legalia, & figuras, siue ea quæ erant figurata, & significata. Et respectu omnium fidelium fuit, & est tempus colligendi & recipiendi. Quia per aduentum Christi omnes fideles ueteris testamenti simul nobiscum receperunt promissiones, scilicet fructus omnium promissionum: ut ait Apostolus ad Hebræos. 11. Et nos collegimus, & messuimus messes quas patres ueteris testamēti seminarunt. ut ait saluator Ioānis quarto. Ex quibus omnibus patet qualiter Christus adimpleuit: & uerificauit omnia quæ fuerunt in ueteri testamento disposita & promissa, & figurata. Et sic etiam confirmauit testamentum ab initio institutum: & compleuit & confirmauit sponsalia antiqua. Et ideo lex euangelica, & totum nouū testamentum nil aliud est, nisi veritas, & confirmatio ueteris testamenti: in quo tempore

D omnes fideles receperunt omnia quæ fuerūt promissa & desiderata & petita in ueteri testamento. Et sicut totum illud tempus fuit tempus desiderandi & petendi & significandi: ita istud dicitur tempus recipiendi, & faciendi. vnde non solùm Christus verificauit omnia quæ in lege ueteri fuerunt promissa & figurata, sed adhuc nos uerificamus & implemus omnia illa seruando legem euangelicam, & exercendo ecclesiastica sacramenta. quæ nil aliud sunt, nisi quædam veritates illorum signorum legalium. Et sic faciendo & operando recipimus fructus promissionū. Omnia ergo supradicta considerans, & præuidēs in spiritu Salomon, fecit istum libellum, in quo voluit ostendere totum ingenium suum. quia sub breuibus, & difficili-

E bus & obscuris verbis descripsit totum discursum vtriusque testamenti. Et ideo iste libellus redditur difficilior ad intelligendū, eò quòd omnia quæ scripta sunt in vtroque testamento de Christo & ecclesia: & omnia, quæ Dauid cantauit in 150. psalmis, voluit Salomon complecti in hoc libello sub triplici metaphora, scilicet sub metaphora spōsi, & sponsæ. & sub metaphora pastoris & gregis. & sub metaphora agricolæ & uineæ siue horti. Et iō istud opus simul vocatur epitalamicum, & bucolicum, & georgicum. Et propter hoc redditur difficilimum ad intelligēdum: scilicet ratione stili, & ratione breuitatis. nam in x. canticis complectitur totum discursum vtriusque testamenti sub supradicta triplici metaphora. Vnde in primo cātico cantat totum desiderium, & omnes petitio-

F nes patrum veteris testamēti: & sic explicat tempus desiderandi & petendi & expectandi. Et in nouem canticis subsequentibus cantat totum discursum ecclesiæ ab incarnatione Christi vsque ad tempora Constantini, & Iustiniani, & etiam vsque ad finem mundi: ubi erit generalis glorificatio. In quibus nouem canticis cantantur nouem misteria de Christo, & ecclesia, prout patebit. in quibus satisfacit, & annuit desiderio, & petitionibus patrum ueteris testamēti per singula. Procedendo ergo ad expositionem huius libri seruabitur iste ordo. Nam primò ponetur textus cuiuslibet cantici per uersus distinctus. Secundò ponetur eius expositio.

Inci-

A

INCIPIT CANTICVM PRIMVM.

O Sculetur me osculo oris sui.
Quia meliora sũt vbera tua vino.
Fragrantia vnguentis optimis.
Oleum effusum nomẽ tuum.
Ideo adolescentulæ dilexerunt te.
Trahe me post te.
Curremus in odorem vnguentorum tuorum.
Introduxit me rex in cellaria sua.
Exultabimus,& lætabimur in te.
Memores vberum tuorum super vinum.
B *Recti diligunt te.*
Nigra sum sed formosa filia Hierusalem.
Sicut tabernacula Cedar.
Sicut pelles Salomonis.
Nolite me considerare q fusca sum.
Quia decolorauit me sol.
Filii matris meæ pugnauerunt contra me.
Posuerunt me custodem in vineis.
Vineam meam non custodiui.
Indica mihi quem diligit anima mea.
Vbi pascas.
Vbi cubes in meridie.
Ne vagari incipiam.
Post greges sodalium tuorum;
Si ignoras te o pulchra inter mulieres:
Egredere,& abi post vestigia gregum tuorum.
C *Et pasce hædos tuos iuxta tabernacula pastorum.*
Equitatui meo in curribus Faraonis assimilaui te amica mea.
Pulcræ sunt genæ tuæ sicut turturis.
Collum tuum sicut monilia.
Murenulas aureas faciemus tibi;
Vermiculatas argento.

O Sculetur me osculo oris sui. Hoc est primum canticum huius libri : in quo introducitur ecclesia prioris testamenti tanquàm sponsa:& Christus tanquàm eius sponsus ad loquẽdum. Et ideo præsens cãticum habet duas partes principales. nam in prima ponitur, & explicatur sponsæ diu desiderata petitio. Secundo sponsi gratiosa responsio. ibi. Si ignoras te ò pulcra. Quantùm ergo ad primum: pro fundamento totius huius libri est valde notãdum: quòd indigentia,& carentia alicuius boni amissi est causa desiderii recuperandi ipsum: D sed firma promissio est causa firmæ, & vehementis fidei,& spei rei promissæ. Et ita accidit in Adam. quia cum ipse ante lapsum fuisset creatus in illa opulentia,& fęlicitate nullam patiens indigentiam: tamen cum statuit & tentauit descendere ab Hierusalem in Hierico, transgrediendo diuinum præceptũ: tũc incidit in latrones; qui expoliauerunt eum omnibus bonis gratuitis, & vulnerauerunt & sauciauerunt, & plagis in corpore,& anima affecerunt:& semiuiuum reliquerunt. Et sic ille, q̃ erat opulentus,& felix, & dominus illius ciuitatis: cui etiam post longam vitam temporalem erat promissa alia nobilior fœlicitas æterna in cœlesti patria: propter talem ingratitudinem fuit priuatus præsenti,& futura fœlicitate, & expulsus ab illa ciuitate:& E factus exul per hanc vallem lacrimarum: & separatus à facie Dei. Et sic factus est miser, & indigens omnibus bonis non solùm spiritualibus sed etiam temporalibus. vt patet Genesis. tertio. Et inde est quòd manet insitum desiderium omnibus hominibus recuperandi illam immortalitatem, & totum illum fœlicem statum.

Sed dicit Augustinus in libro Cur Deus homo: q Deus compatiens miseriæ, & indigentiæ ipsius Adę, & totius posteritatis eius, promisit ei mittere filium suum in carnem: qui eum ab omni miseria, & captiuitate redimeret,& sibi recõciliaret, & in patriam amissam, & fœlicitatem reduceret. Et hoc fecit Deus: ne Adam desperaret: sed licèt de instanti miseria valdè doleret: tamẽ de sui, suæque posteritatis remedio iam de longinquo F gauderet. vnde Augustinus concludit, dicẽs. Vera itaque ratione didicimus: quòd iam ab Adam domini præstolabatur aduentus. Ex quibus verbis Augustini sequitur: q miseria & indigentia ipsius Adæ, & totius posteritatis eius, fuit causa diuinæ promissionis de Christo futuro. Et talis promissio fuit causa fidei, & spei, & desiderij ipsius Adæ de Christo futuro. Ex qua fide, & spe, & desiderio Adam cum tota sua posteritate fidelium semper expectabat, & petebat Christũ uenturum ad redimendum ipsum.

Secundò sequitur: quòd ecclesia Christi primò fuit Christo desponsata per fidem in Adam. Quod probatur. Nam si Adam cũ tanto desiderio expectabat Christum: vt inquit

A Aug. ergo iam tunc habebat fidem de Christo futuro. Quia spes non est sine fide, & charitate affectiua. quia quod credimus, & amamus, cum desiderio expectamus. Et ideo est dicendum: q sicut Deus promisit ipsi Adæ mittere ipsi Christum in redemptorem: ita Adam credidit ipsum venturum: & promisit ipsi idem: & promisit ipsi exhibere cultum latriæ sub tale fide, & spe Christi futuri: in qua fide Adã cum tota sua posteritate fideliũ saluabuntur. Et sic Adam prout fuit ductus à Deo docuit filios suos exhibere latriã deo in signum fidei de Christo futuro. Et sic Abel offerebat oblationem de agnis gregis, & Caim de frugibus. Genesis. iiii. Et quia latria non solùm consistit in oblatione. & adoratione sed etiam in oratione. ideo legitur Gene. iiii. q Enos incepit inuocare nomẽ domini:
B id est, Christum verbum incarnatum quod est nomen domini. vt probatum fuit psalmo. viii. Nam illud nomen domini quatuor literis scriptum significabat Christum verbum incarnatum: quem oẽs patres ve. testa. inuocabant & expectabãt. Itẽ Enoc placuit Deo in illa ætate, & dominus talis illum. Gene. 4. Et translatus est in paradisum. Ecclesiastici. xliiii. Sed quia sine fide impossibile est placere Deo. ad Hebr. xi. ergo sequitur q Enos, & Enoch iam habebant fidem de Christo futuro, & erant mem͛bra eius: & per consequens continuabant ecclesiam Christi, & ciuitatem Dei. Et sic expectabant Christum futurum tanquam sponsum sibi promissum: Et sic patet: quòd uera latria, & perfecta fuit Deo exhibita in prima ætate in signum Christi futuri. Et per consequens sequitur: q ecclesia in prima ætate iam fuit Christo per fidẽ de
C sponsata: quia iam expectabat eum: & iã ei exhibebat latriam seruitutem.

Item sequitur, q ecclesia sponsa non solum ab Abel: sed iam incepit ab Adam: sed postea fuit diuisa in duas ciuitates. nã Caim diuisus est à ciuitate Dei, & constituit ciuitatem Diaboli cum suis sequacibus vt ostendit Augustinus per totum librum. decimo quinto de ciuitate Dei. Abel autem mansit tanquàm verus ciuis in ciuitate Dei: & fuit occisus propter ueram innocentiam suã in figura Christi. Ideo Abel non dicitur primus ciuis ecclesiæ: sed primus iustus, & martyr: qui mortuus est pro iustitia, & innocentia in figura Christi. qui fuit primus qui effudit sanguinẽ in figura Christi, & pro Christo. vt patet Matthæi. xxiii. Adam autem fuit D primus ciuis, & fidelis huius ciuitatis: cui primo facta est promissio de christo futuro: & primus qui professus est, & expectauit Christum futurum: & qui exhibuit Deo cultum latriæ: & docuit filios suos. in quo primò ecclesia desponsata est ipsi Christo per fidem, & spem, & charitatem, & exinde tota ciuitas Dei, & congregatio fidelium Christum futurum credentium, & expectantium, fuit dicta sponsa Christi.

Est verum: quòd ista sponsa semper creuit in fide, & perfectione per successum temporis, sicut continuè recepit nouas promissiones, & nouos modos colendi Deum. Nam in Noe, accepit nouã promissionem de Christo per arcam, & signum arcus fœderis. Per quod præuidit mysterium incarnationis, & nostræ redemptionis. Et sic Noe construxit E altare: & obtulit animalia munda in signum fidei Christi futuri. Item ipsi Abraham facta est noua promissio. Genesis. xv. quando De⁹ dixit. Suspice cœlum: & numera stellas si potes. sic erit semen tuum & cætera. Vbi credidit Abraham de sua generatione secundum carnem Christum futurum, & verbum ĩcarnandum. Ideo propter talem fidem reputatum est illi ad iustitiã. Quia in tali fide Christi futuri ante circuncisionem fuit iustificatus. vt patet ad Roma. iiii. & Galat. iiii. Item alia promissio facta est eidem Abrahæ Gen. vigesimo secundo. propter obedientiam, & fidem: quando voluit immolare Isaac filium suum. Cui Deus sub iureiurando promisit Christum venturum, & in eo oẽs gentes regenerandas, & benedicẽdas. Et appellauit locum in quo fuit immolatus aries pro Isaac, F In monte dñs videbit. vnde in litera hebraica habetur. In mõte dominus videbitur. Quasi dicat. In isto monte vbi immolasti istum arietem, dominus Iesus Christus videbitur immolari, & crucifigi in redemptionem totius generis humani. De quo mysterio dicit saluator Ioãnis. viii. Abrahã exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. ꝑ fidem supple. Ex quibus patet, q desponsatio Christi, & ecclesiæ facta, & incepta est in Adam, & Abel. Sed iam fuit magis confirmata in Abraham. Et sic vehemẽtius fuit Christus in Abraham desideratus. Item ista desponsatio, & vnio Christi, & ecclesiæ iam fuit magis confirmata, & expressa, & figurata in Isaac. Genesis. vigesimo sexto. quando iam decrepi-

A decrepitus, & cęcutiens vocauit Esau primogenitum suum: vt benediceret eum. sed Iacob secundo genitus siue natus, ex consilio matris simulato habuit & surripuit bńdictionem. Vnde Isaac sentiens fragrantiam vestimentorum ipsius Iacob, dixit: Da mihi osculum fili mi. Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni. quem benedixit dominus &c. In quo mysterio præuidit Isaac totum mysterium verbi incarnationis, & ecclesiæ cum Christo desponsationis, & incorporationis. Præuidit enim qualiter filius Dei verbum æternum debebat osculari humanitatem, & carnem suscipere de genere ipsius Iacob: & vnire eam sibi in vnitate personali. Et præuidit etiam in spiritu osculum, & desponsationem ecclesiæ cum Christo per mysticam vnionem. Et præuidit fragrantiam vestimen-
B torum humanitatis Christi. s. fragrantiam virtutum, & sanctitatis, & donorum, & gratiarum, & fragrantiam ecclesiasticorum sacramentorum euaporantem ex meritis passionis. Per quam virtutem sacramentorum ecclesia erat Christo desponsanda & vnienda. Item ista desponsatio incarnationis, & ecclesiæ cum Christo vnionis iam fuit magis promissa, & confirmatá, & figurata in Iacob. Gen. 28. quando in somnis vidit scalam cuius summitas tangebat cœlum, & pars inferior tangebat terram, & vidit dominum innixum scalæ, & angelos ascendētes, & descendentes &c. vbi præuidit Iacob totum mysterium incarnationis. s. qualiter Deus erat iungendus humanitati per incarnationē in vnitate personæ, & qualiter tota ecclesia erat Christo vnienda, & incorporanda in vnita-
C te mystica. Item ista desponsatio fuit iam magis confirmata in eodem Iacob Gen. 32. quādo luctatus est cum angelo in forma viri: nec uoluit ipsum dimittere vsquequo benedixit eum: vbi sortitus est hoc nomen Israel. vnde dixit. Vidi dominum facie, ad faciem. vbi Iacob præuidit totum mysterium incarnationis, & ecclesiæ cum Christi desponsationis, inquantùm Deus in forma humana benedixit eum &c. & facie ad faciem ipsi locutus est &c. Itē hæc despōsatio fuit magis in ipso Iacob confirmata Gen. 49. qn̄ benedicens filio suo Iuda dixit. Iuda te laudabunt fratres tui &c. & non auferetur sceptrum de Iuda &c. Item ista desponsatio Christi, & ecclesiæ iam fuit magis confirmata, & manifestata in plebe Israelitica quando eduxit ipsam de seruitute Aegyptiaca, & fecit ipsam populum sibi peculiarem, & dedit ipsi legē specialem. Exod. 19. quando Moyses exposuit populo omnes sermones legis, Et respōdit omnis populus, dicens. Omnia quę locutus est dominus faciemus. Item ista desponsatio Christi, & ecclesiæ fuit iam magis manifesta & explicata in eodem populo. Exo. 24. quando Moyses congregauit totum populum, & legit ipsi totum uolumē legis, & occidit. 12. victimas iuxta numerum tribuum filiorum Israel. unde totus populus respondit, dicēs. Omnia quæ locutus est dominus faciemus, & erimus obedientes &c. Et tunc Moyses ad confirmationem talis pacti, & promissionis, & desponsationis sparsit vnam partem sanguinis super populum, & alteram super altare. Per quod mysterium fuit figuratum qualiter illa desponsatio debebat impleri, & cō-
E firmari per sanguinem Christi futuri: per quem sanguinē illud testamentum erat confirmandum. Et sic per tale pactum ille populus promittebat se recepturum Christū uenturum. Ideo Moyses effundendo illum sanguinem super populum, dixit. Hic est sanguis fœderis quod pepigit uobiscum dominus super cunctis sermonibus his. Item ista desponsatio fuit iam magis explicita, & confirmata in eodem Moyse, & populo. Exo. 33. cum dominus de tabernaculo loquebatur Moyse facie ad faciem: sicut solet loqui amicus ad amicum. Cui Moyses dixit. Domine si inueni gratiam coram oculis tuis: mitte quem missurus es &c. Cui dominus finaliter mysterium incarnationis promisit, cum dixit Posteriora. i. humanitatem meam uidebis: quam humanitatem uidit postea Moy-
F ses cum Helia in monte Tabor in transfiguratione Christi. Matt. 17. Item ista desponsatio incarnationis Christi, & ecclesię iā fuit magis explicita, & manifestata ipsi Moysi Deuter. 17. cui Deus dixit. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum tuorum similem tui, & ponam uerba mea in ore, eius: loqueturque ad eos omnia quæ dixero illi &c. Ex quo patet qualiter Christus in lege promissus debebat esse similis Moysi in humanitate, & debebat esse Deus: imo uerbum Dei: quia Deus debebat ponere uerbum suum in illa humanitate, & personaliter nobis loqui: & ecclesiam sibi per legem euangelicā mysticè unire, & personaliter, & præsentialiter osculari. Nā legitur Exo. 20. quòd cum cun-

ctus

A ctus populus audiret voces, & lampades, & sonitum buccinæ montemque fumigãtem: perterriti ac pauore percussi steterunt procul dicentes Moysi: non loquatur nobis dominus ne fortè moriamur. Tunc autem dominus promisit mittere filium suum in carnem: qui tanquàm verus sponsus absque terrore familiariter loqueretur eis: & declararet eis legem datã, dicens. Prophetam suscitabo eis de medio fratrũ suorũ similem tui, & ponam verba mea in ore eius: loqueturque ad eos quæcunque dixero illi. Et qui verba eius quæ loquetur, non audierit vltor existam &c. vt patte Deut. 18. Ex quibus patet: ꝙ illa desponsatio nõn fuit facta per verba de præsenti in præsentia sponsi: sed per verba de futuro in absentia sponsi per Moysen tanquam per procuratorem Christi futuri.
B Et per cõsequens illa desponsatio nunquàm fuit confirmata nisi per præsentiam Christi: qui per verba de præsenti familiariter locutus est illi plebi: & desponsauit sibi ipsam declarãdo legẽ, & prophetas. Itẽ sequitur secundò: ꝙ simul cũ lege data, fuit promissus Xp̃s interpres, & declarator legis in mõte Synai. Item sequitur tertiò: ꝙ sub eadẽ pęna qua se obligauit totus ille populus ad obseruãdum legẽ Dei datã in monte Synai: sub eadem pęna se obligauit aã audiendum, & sequendum xp̃m in suo aduentu tanq̃ verũ interpretẽ, & declaratorem legis, & prophetarum: per hoc ꝙ ait. Qui verba quæ loquetur audire noluerit: vltor existam &c. quia simul cum lege fuit promissus Christus Deus incarnatus
C interpres & declarator legis. Sed contra posset aliquis instare dicens ꝙ promissio huius prophetæ non facta est in monte Synai simul cum datione legis: sed in cãpestribus Moab cùm Moyses resumeret legem: vt patet Deutero. 18. Ad hoc respondetur, ꝙ si benè, & distinctè volumus attendere verba Moysi Deutero. 18. videbimus manifestè qualiter Deus promisit illum prophetam in monte Oreb simul cum datione legis. Vnde ait Moyses ad populum. Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus: ipsum audies: vt petisti à domino Deo tuo in monte Oreb: quando concio congregata est: atque dixisti: vltra non audiam vocem domini mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo: ne moriar. Et ait dominus mihi. Bene omnia sunt locuti prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui &c. Ex quibus patet: quòd ista promissio de Christo futuro facta est in monte Oreb simul cũ datione legis: quia licèt Moyses omiserit scribere illã promissionẽ Exodi 2. tamen supplendo explicat ipsam Deutero. 18. vbi repetuntur ea quæ ibi dicta sunt & supplentur ea quæ ibi fuerũt omissa. Ex quo patet quòd in datione legis facta fuit desponsatio Dei cum illa plebe in persona omnium successorum. Et per consequens illa desponsatio facta fuit per verba de futuro in absentia sponsi: & ideo non poterat confirmati nisi per eius præsentiam: & per incarnationem sponsi: qui ore ad os erat populó familiariter locuturus, & legem, & prophetas declaraturus, & sponsalia confirmaturus, & completurus. vnde sicut per mortem. & sanguinem erat testamentum confirmaturus: ita per præsentiam erat sponsalia completurus. E
Et hoc est osculum præsentiæ sponsi quod petit sponsa, dicens. Osculetur me osculo oris sui &c. Item quia nõ solũ illa plebs Israelitica secundùm carnem erat Christum suscieptura & ipsi desponsanda in aduẽtu eius, sed etiam plebs gentilis: ideo desponsatio Christi, & ecclesiæ non solùm fuit manifestata, & facta in populo Israelitico carnali: sed etiam in populo gentili. Nam Melchisedech rex Salem qui erat de populo gentili, tanquàm sacerdos Dei altissimi in fide Christi futuri obtulit panem, & vinum Deo per Abrahã & toto corpore mistico. vt patet Ge. 13. Item Iob non de genere Iacob, sed de Esau expectauit Christum in carne venturũ, cum dixit. Credo quòd redemptor meus viuit, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum &c. Iob 19. Item multi de populo gentili exierunt de Aegypto, & iuncti F sunt cum filiis Israel, & ceperunt legem simul cum eis. Item Ruth Moabita de populo gentili exiuit de terra & cognatione sua: & iuncta est populo Israelitico, dicens. Populus tuus populus meus &c. Et sic in persona, & figura totius populi gentilis ad fidem Christi venturi, fuit Christo desponsata. Item ista desponsatio iam fuit magis explicita, & manifestata in Dauid cui facta est de Christo multipliciter repromissio: vt patet 2. Regum 7. & primi Paralypomenon 1. & per totum librum psalmorum. Item ista desponsatio incarnationis, & Christi, & ecclesiæ iã fuit magis explicita in Isa. & Hiere. & cæteris ꝓphetis: q̃bus fuit facta reuelatio. Et

maximè

A maximè in Daniele:cui non ſolùm myſteriũ incarnationis & paſſionis Chriſti fuit reuelatum: ſed etiam locus, & tempus ut patet Dan.9. Vltimò autem de propinquo iſta deſponſatio facta fuit & manifeſta ipſi Zachariæ:cui dictum eſt ab Angelo. Exaudita eſt oratio tua. Lucæ primo. Item fuit facta, & reuelata ipſi Simeoni: qui reſponſum acceperat à ſpiritu ſancto non viſurum ſe mortem niſi prius videret Chriſtum domini. Lucæ ſecundo:ſed præ cæteris clarius fuit reuelata talis deſponſatio ipſi virgini Mariæ per multas epiphanias, & reuelationes ante diẽ incarnationis: licèt ignoraret perſonam de qua eſſet, filius Dei carnem aſſumpturus; quia ſolùm hoc didicit virgo Maria experimentaliter quando Gabriel Angelus fuit ad eam miſſus,dicens. Aue Maria gratia plena & cætera. Lucæ. primo. unde licèt ante B non ignoraret futurum myſterium incarnationis,tamen ignorabat modum, & perſonam:prout ipſa reſpõdẽs Angelo dixit: quo modo fiet iſtud & cætera. Ex toto ſupradicto diſcurſu ſequitur primò:quòd tota eccleſia fideliũ ab Adam,vſque ad uirginem Mariam incluſiuè fuit deſponſata Chriſto futuro per fidem. Secundò ſequitur: quòd talis deſponſatio non fuit facta per uerba de præſenti: ſed per uerba de futuro: quia ſicut Chriſtus nondum erat incarnatus nec promiſſus de præſenti ſed de futuro:ita promittebant ipſum recipere in ſuo aduentu, Vnde licet fides Chriſti eſſet eis habitualiter, & actualiter præſens: tamen eius obiectum erat futurum. ideo ſequitur: quòd C talis deſponſatio non fuit facta illis patribus & fidelibus perſonaliter, & per modum perſonæ præſentis:ſed per procuratorem, & per modum perſonæ abſentis. ſicut multæ mulieres quandoque deſponſantur alicui viro abſenti per procuratorem: quæ quidẽ deſponſatio confirmatur poſtea per præſentiã ſponſi: quando ipſa perſonaliter & præſentialiter uidet ſponſum:& perſonaliter recipit eum.& oſculatur ab eo. Ita ergo ſimili modo factum eſt in illa deſponſatione eccleſiæ veteris teſtamenti. nam nullus eorum potuit eſſentialiter Deum uidere: nec locutus eſt cum Deo niſi per ſubſtantiam mediam & per Angelum repræſentãtem Deum: ut ait Auguſtinus ſuper Geneſi. Et ſi dicitur, quòd Moyſes loquebatur Deo facie ad faciem Exodi trigeſimotertio. Dicendum, quòd ibi non ſumitur facies pro diuina eſſentia: quia talis viſio facialis fuit negata D ipſi Moyſi: ut patet ibidem; ſed ſumitur facies æquiuoce pro Angelo per quem Deus loquebatur: & in quo Deus tanquam in facie: & per faciem repræſentabatur, & noſcebatur:ut ait Auguſtinus ſecundo de trinitate capitu. decimooctauo nam Deus per Angelos loquebatur & dedit legem Moyſi: ut ait Apoſtolus ad Hebræos primo: & beatus Staphanus Actuum ſexto. Quomodo autẽ intelligitur, quòd Moyſes vidit Deum facie ad faciem: iam declaratum eſt in prologo libri pſalmorum tractatu ſecundo. Nunc autem ſufficit ſcire, quòd fideles ueteris teſtamenti non uiderunt Chriſtum niſi per fidem & per figuras & per promiſſiones & reuelationes. Et tanquàm uenturo promiſerunt fidem ipſi:& in eius futuro aduentu promiſerunt ipſum recipere: & ſic tanquàm futurum promittebant ipſum recipere. Et ſic iam exhibebant ipſi latriam ſeruitutem per figuras ſacrificiorum. Et ſic patet: quòd illa deſponſatio erat per modum uerborum de futuro: & per modum procuratoris: quia mediantibus Angelis: & per modum perſonæ abſentis. Tertiò ſequitur: quòd quantò magis tardabat uenire Chriſtus: tantò magis creſcebat deſiderium illius ſponſæ uidendi perſonaliter, & præſentialiter ſponſum ſuum Chriſtum:& ſic uehementius deſiderabat accelerari aduentum ſponſi ut eam repararet, & liberaret de manibus inimicorum, & eam ſanaret, & nobilibus ueſtimentis diuerſarum gratiarum ornaret & decoraret,& ſacris amplexibus eius frueretur, & oſculis eius conſolaretur. Hoc ergo deſi- E derium huius ſponſæ & has petitiones explicat & cãtat ſponſa in hac prima parte huius primi cantici Salomonis in perſona omnium fidelium ve.te.cũ dicit: Oſculetur me F oſculo oris ſui. In quo cantico ſeptem petit iſta ſponſa ab ipſo ſponſo. Nã primò petit præſentialiter & perſonaliter per incarnatiõnem oſculari. Secundò petit trahi à ſponſo per perſonalem prædicationem & uitæ ſanctitatem. Tertiò petit in thalamum ſponſi introduci. Quartò plebs gentilis petit cum plebe Iſraelitica in aduẽtu ſponſi ſociari. Quintò petit à nigredine idololatriæ dealbari. Sextò petit paſci pabulo ſacramentorum & fidei articulorum. Septimò petit ſub umbra ſponſi quieſcere,& protegi. Secundum ibi:

Trahe

Trahe me post te. Tertium ibi: Introduxit me rex in cellaria sua. Quartum & Quintum ibi: Nigra sum sed formosa. Sextum & Septimum ibi: Indica mihi quem diligit anima mea. Quantū ergo ad primum est aduertendum: quòd osculum dicit quandā unionem sed quia Christus quadrupliciter erat nobis uniendus: scilicet per incarnationem, & per conuersationem, & familiarem doctrinam, & per mysticam incorporationem, & p glorificationem prout promissum erat in ueteri testam. Ideo sponsa hoc quadruplex osculum petit à Christo sponso. Et quadruplici osculo petit osculari. s. osculo incarnationis. Secundò osculo euangelicæ doctrinæ, & familiaris conuersationis. Tertiò osculo mysticæ incorporationis & redēptionis. Quartò osculo glorificationis. Quia ergo ut supra-

B prædictum est ista spon'a per multas repromissiones fuerat Christo per procuratores, & uerba de futuro in veteri testamento desponsata, & per longam moram, & discursum temporis sponsum suum Christum expectauerat: Ideo confracta longa mora desiderans præsentiam spōsi petit ab eo præsentialiter, & personaliter osculari, & posita in tali contemplatione dicit intra se. Vtinam sponsus meus Christus osculetur me osculo oris sui per verba de præsenti, & personaliter: & præsentialiter per seipsum, & non p procuratores, sed loquatur ipsi mihi per se, & non per Moysen, & per patriarchas, & prophetas: nec per Angelos sicut locutus est i to to veteri testamento: sed ueniat ipse personaliter in carnem, & osculetur me primò illo osculo incarnationis, & accipiat carnem de

C mea generatione: sicut promisit in principio Adæ. quando eiecit ipsum de paradiso, & sicut promisit Noe per signum arcus fœderis Gene. 8. & sicut promisit Abrahæ Gene. 15. & 22. dicens. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Item osculetur me illo osculo incarnationis quod petiuit Isaac in persona Iacob quando dixit. Da mih osculum fili mi Gen. 26. Et sicut promisit ipsi Iacob Gene. 28. per uisionem scalæ, & Gen. 32. quando luctatus est cum Angelo. Item osculetur me illo osculo incarnationis quod promisit ipsi Dauid 2. Reg. 7. dicens. Suscitabo semen tuum post te quod egredietur de utero tuo. Et stabiliā regnum eius in æternum, & ille erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem. Item psalmo 88. Semel iuraui Dauid, & non

mentiar: semen eius in æternum manebit. D
Item psalmo. 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam &c. Item Isa. 7. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel &c. Item Hier. 31. Magnum faciet dominus super terram: fœmina circūdabit virum. Itē Zacha. 2. Ego ipse ueniā & habitabo in medio vestri &c. Item sponsus meus non solùm osculetur me osculo incarnationis: sed etiam osculo familiaris prædicationis, & legis euangelicæ dationis: sicut Deus promisit Moysi. Deuteron. 18. dicēs: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui in humanitate, & ponam verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos omnia quæ dixero illi. Itē osculetur me illo osculo doctrinæ euangelicæ de quo dixit Isa. 2. Venite ascendamus ad montem domini, & ad domum Dei Iacob: & do- E
cebit nos vias suas & ambulabimus in semitis eius: quia de Syon exibit lex, & verbum domini de Hierusalē. Item Isa. 52. Propter hoc sciet populus meos nomē meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar ecce ad sum &c. quia oculo ad oculum me uidebunt &c. Item Hieremiæ. 31. Dabo legem meā in cordibus hominum, & in uisceribus eorum scribam eam &c. Item non solùm osculetur me osculo incarnationis, & euangelicæ doctrinæ, sed etiam osculo redemptionis faciendo me participem suæ passionis sicut promisit ipsi Abraham in sacrificio ipsius Isaac: quando dixit, in monte hoc dominus videbitur immolari pro omnibus successiuè. Gen. 22. & sic patet per totum discursum libri psalmorum, & Isa. 53. Propter scelus populi mei percussi eum &c. Item hoc idem patet p to- F
tum discursum legis, & prophetarum. Item non solùm osculetur me osculo incarnationis, & doctrinæ, & redemptionis, sed etiam osculo glorificationis, & suæ fruitionis sicut promisit ipsi Dauid psalmo 90. Protegam eum, & glorificabo eum. Item psalmo 83. Beati qui habitant in domo tua domine. Et sic patet qualiter ista sponsa isto quadruplici osculo petit à sponso suo Christo osculari suo aduētu. s. osculo icarnationis, & euangelicæ prædicationis, & redēptionis, & glorificationis. Et nota quòd non solùm Christus osculatus est sponsam suam ecclesiam isto quadruplici osculo, sed etiam pater sed aliter: Nam Christus filius Dei osculatus est naturam humanam personaliter per incar-

nationem

A nationem: quia ſola perſona filii fuit incarnata: ad quam illa vnio perſonalis fuit terminata. ſed pater intantùm oſculatus eſt humanam naturam, inquantũ ipſe vniuit verbum ſuũ illi humanitati. quia tota trinitas operata eſt illam benedictam incarnationem. Et ſic illud verbum æternum dicitur oſculum oris patris: quia eſt æterna ſapientia quæ ex ore altiſſimi prodijt. Et ſic pater ꝑ illud verbum, & oſculum oris ſui oſculatus eſt humanam naturam. Et per illudmet verbum, & oſculum pater nobis locutus eſt, & dedit legem euangelicam, & redemit, & glorificauit nos, & ſibi nos recõciliauit. Et ipſe Chriſtus dicitur oſculum patris, & oſculum inter nos, & patrem: quia nos per gratiam, & adoptionem patri recõciliauit, & reuniuit. Hoc ergo oſculo oris patris. ſ. verbo æterno, iſta

B ſponſa petit oſculari. Item petit oſculari per humanitatem Chriſti: per quam nobis fuit vnitus, & per quam nobis prædicauit, & per quam nos redemit Chriſtus, & patri reconciliauit, & nos glorificabit. Ideo prudens lector contempletur hoc quadruplex oſculũ: quo tàm pater quàm filius, licèt non eodem modo, oſculatus eſt ſponſam ſuam. Referendo ergo ad patrem: eſt iſte ſenſus: vtinam pater oſculetur me oſculo oris ſui. ſ. mittendo verbum quod procedit de ore ſuo, & de tota ſubſtantia ſua: quod verbum ſumat carnem in vnitate ſuppoſiti de mea generatione, & natura: per quem filium me doceat, & mihi loquatur, & me ſibi reconciliet, & glorificet. Referendo autem ad filium: ſenſus eſt iſte. vtinam filius Dei ſpõſus meus veniat in carnem, & oſculetur me oſculo. ſ. doctrina euangelica oris ſui, & perſonaliter in humanita-

C te loquatur mihi, & me recõciliet ſibi, & patri per mortem, & paſſionẽ, & glorificet me per reſurrectionem. Quatuor ergo petit ſpõſa per tale oſculum. ſ. vniri Deo per incarnationem, & doceri per perſonalem prædicationem, & reconciliari per mortem, & paſſionem, & glorificari per reſurrectionem. Quia iſtis quatuor modis Deus oſculatus eſt nos, & vniuit nos ſibi. Et ideo Chriſtus inquantùm aſſumpſit carnem ex humana natura, & ex iſta generatione, vocat eam matrem: ſed inquãtùm docuit eam, vocat eam filiam: ſed inquantùm redemit eam, & vniuit eam ſibi per fidem in vnitatem myſticam, vocat eam ſponſam, & etiam inquãtùm vniuit eam per gloriam. Iſta ergò ſponſa dicit: vtinam oſculetur me ſponſus meus Chriſtus mihi promiſſus oſculo oris ſui: eo modo quo dictum

D eſt. Deinde ſponſa conuerſa ad ſponſum alloquitur eum apoſtrophando, dicens. Meliora ſunt vbera tua vino. quaſi dicat: ideo deſidero oſculari oſculo oris tui ô Chriſte ſponſe: quia meliora ſunt vbera tua vino. Ad cuius intellectum eſt notandum, quòd cum totus iſte liber ſit metaphoricus, & parabolicus: ſicut Salomon vſurpat vocabula rerum temporalium transferendo ad ſpiritualia: ita etiam trãsfert partes ſexus fœminini ad maſculinum per quandam ſimilitudinem, & ſic vbera quæ pertinent ad mulieres: attribuit Chriſto per quandam ſimilitudinem. nam ſicut mulier nutrit filium duplici vbere, & lacte materiali: ita Chriſtus nutrit eccleſiam duplici vbere, & lacte: ſcilicet lacte doctrinę articulorum fidei, & lacte gratiæ ſacramen-

E torum eccleſiaſticorum. Sed quia iſta duo vbera hoc duplici lacte non ſolùm nutriũt, & reficiunt ſpiritualiter ſponſam, & omnes fideles ſed etiam inebriant eã in amore ſponſi, & delectant in odore virtutum: ideo comparat ea vino. Ideo dicit: O ſponſe ideo peto oſculari perſonaliter, & præſentialiter oſculo oris tui: quia vbera tua emittentia lac doctrinæ fidei articulorum, & gratiæ ſacramentorum, meliora ſunt omni vino: quia magis inebriant fideles in amore tui quàm vinum materiale inebriat homines: quia transformant fideles amantes in Deum amatũ, & deſideratum ſe, & mundum obliuiſcentes: quia anima magis eſt vbi amat: quàm vbi animat, & informat. Idõ vbera tua meliora, & fortiora ſunt ad inebriandum: quàm vinum materiale. Et non ſolùm iſta duo vbera tua ſunt

F meliora vino ad inebriãdum in amore tuo, ſed etiam ſunt magis fragrantia, & fragrantiora vnguentis optimis eò quòd docent omnem virtutem, & prohibent omne vitium, & extinguunt omne peccatum: quibus virtutibus fideles redolent inter omnes nationes, & populos: magis quam vnguenta aromatica materialia. Et ſic vbera tua nutriunt, & inebriant, & redolent, & delectant, & nomẽ tuum eſt pretioſiſſimum, & odoriferũ ſicut oleum aromaticum effuſum &c. Ad cuius intellectum eſt notandum, quòd ex mirrha, & cynamomo, & nardo, & balſamo, & cæteris aromatibus fit, & conficitur quoddã oleũ aromaticum longè pretioſiſſimum. Eſt enim primò valdè odoriferum, & delectabile ex

A compositione omnium istorum aromatum est ualdè penetratiuum ratione balsami, & valdè attractiuum ratione nardi, & ab omni corruptione præseruatiuum, & etiã curatione mirrhę. quod quidem oleũ quantò magis diffunditur tãtò magis operatur, & penetrat, & trahit, & delectat. Ita ergo propriè illa persona Christi confecta ex tribus aromatibus. s. ex verbo diuino, & anima rõnali, & carne: quæ quidẽ persona Xpi est nomẽ Dei significatum per illas quatuor literas ve. te. prout dictum fuit psal. 8. & significatum per istud nomen Iesus noui testa. illud profecto nomen Dei. s. verbum incarnatum, & humanatum diffusum per totum mundum fuit penetratiuum, & pręseruatiuum, & sanatiuum, & odoriferum: sicut oleum aromaticum effusum super capita regũ, & sacerdotum. Nã primò illud nomẽ præseruauit virginẽ matrem suã ab omni culpa tã originali quã venìali quã actuali: sed oẽs alios fideles sanauit, & curauit ab originali licet quosdã præseruauit ab actuali, & omnes alios sanauit, & curauit ab originali, & veniali, & actuali. Et sic illud nomen fuit præseruatiuum, & curatiuum. Fuit etiam penetratiuum quia totũ mundum penetrauit. Et fuit attractiuũ: quia omnia traxit ad seipsum, & totum populum gentilem ad fidem per Apostolos conuertit. Et fuit odoriferum, & delectabile: quia omnes virgines, & viri contemplatiui currebãt in odorẽ eius sanctitatis. Et virtutis fuit inebriatiuum: quia martyres illo nomine Iesu inebriati: suæ vitę corporalis, & huius mũdi obliti, & in Christum transformati diris tormentis sua corpora tradiderunt. Et ideo dicit sponsa: O Christe spõse iõ desidero osculari osculo oris tui: quia non solũ vbera tua sunt meliora vino ad inebriandum, & magis fragrantia vnguentis optimis ad delectandũ: sed etiam quia nomen tuum est suauissimũ, & penetratiuum, & præseruatiuum, & sanatiuum, & lenitiuum, & attractiuum, & odoriferũ sicut oleũ aromaticum effusum super capita regũ, & sacerdotũ, & super infirmos, & sup capita amantium. Et ideo adolescentulę .i. plebs, & populus gentilis nouiter dilexerũt, & secutæ sunt te. Item per illa duo vbera Christi possunt intelligi duo testamenta .s. vetus, & nouum: à quibus ecclesia sponsa Christi iugiter sugit lac doctrinæ salutis. Itẽ multi solum per vbera Christi intelligũt solum doctrinam euangelicam, & per vinum intelligunt scripturam ve. test. vt sit sensus. s. ꝙ melius est lac noui testamenti: quàm scriptura vinaria cærimoniarum veteris testamẽti: sed hoc videtur impropriè dictum. Nã scriptura veteris testamenti nunquam fuit dicta vinum: sed uinea: quæ nunquã fuit matura nec protulit vinum nisi per Christum in nouo testamento. Et sic doctrina Christi euangelica non solùm dicitur lac, sed etiam vinum, & patuit per totam expositionem libri psalmorum, & patebit etiam inferius cãtico sexto: vbi dicit Christus. Bibi vinũ cum lacte meo: inebriamini amici &c. Si ergo doctrina Christi non solùm dicitur lac delectabile, & nutritiuũ: sed etiam vinum inebriatiuum, & vnguentum odoriferum. Et nomẽ eius dicitur oleum aromaticum effusum per totum mundum. in cuius virtute Apostoli dæmonia eiecerunt, & serpentes peccatorũ extinxerũt, & venena mortifera non eis nocuerunt, & idolis cõminutis, & principe huius mundi foras eiecto omnes reges, & imperatores cum populo gentili iugo fidei subiecerunt. Est tamen aduertendum, ꝙ inter cætera quæ reddunt materiam huius libri difficilem ad exponendum, & intelligendum, est diuersitas translationum: quia in multis nostra translatio differt à litera hebraica. vnde vbi nostra trãslatio habet: Osculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt vbera tua, &c. litera hebraica modo punctuata habet sic. Vtinam oscularetur me osculo oris sui: quia meliores sunt amores tui odoramentis optimis sicut oleum effusum nomen tuum: ideo domicellæ dilexerunt te. Quę quidem litera non differt in sententiam in hac petitione. Quæ quidẽ diuersitas translationum accidit ex æquiuocatione vocabulorum hebraicorum propter defectum literalium vocalium. vt dictum fuit in prologo libri psalmorum: tracta. 6. Vnde quia dictio hebraica posita in hoc loco est æquiuoca ad vbera, & ad amores: uel quia ubera maximè trahunt hominem ad amorem: Ideo nostra trãslatio secuta est unam significationem illius uocabuli, & magis exprimentem ueritatem rei. Nam sicut pueri ponunt totum suum amorem, & delectationem in uberibus matris: ita fideles in contemplatione doctrinæ Christi euangelicæ, & totius sacræ scripturæ. Itẽ sicut uinum materiale abundanter, & copiose sumptum inebriat hominem trahens ipsum extra se: ita pariter imo multò fortiꝰ cõtempla-

A templatio doctrinæ Christi,& iuge studium sacræ scripturæ per Christum declaratæ extrahit hominem extra se transformando ipsum in amorem Christi sponsi sui.Et sic bene propriè,& accómodatè doctrina euágelica,& gratia sacramentorũ dr̃ vinũ inebriatiuum,& lac nutritiuũ,ex ortum,& exhaustũ ex vberibus Xp̃i.Et dicit̃ vnguétã odoriferũ,& oleũ aromaticum : vt magis patebit infra.Et iõ aduertat fidelis lector ad ꝓprietates vocabulorũ:quæ parabolicè,&metaforicè ponũtur in libro. Deĩde cũ dicit Trahe me post te&c.ponit secundã petitionẽ:nam postquã explicuit,& exposuit causã sui desiderii, & petitionis. s.quare petiuit osculari personaliter à spõso:eò ꝙ meliora sũt vbera eius vino,& fragrãtia vnguẽtis optimis &c. Iõ in hac secũda petitione petit trahi ad amorẽ sponsi,& post sponsum per illa vnguẽ

B ta fragrantia doctrinæ Christi euangelicæ, & per prædicationem,& sanctitatẽ:vt possit sugere lac euangelicum,& gratiam sacramẽtorum ex vberibus eius.Et ideo ait.ò Christe sponse mi:trahe me post te per gratiã, & legẽ tuã euangelicam,&omnes fideles currimus in odorem vnguentorũ tuorum euãgelicorum,& in odorem tuæ bonæ cõuersationis,& exempli tuæ vitæ,&doctrinæ,& sãctitatis:vt simus bonus odor Christi per bonã famam,& sanctitatem. Ad cuius intellectũ est notandum,ꝙ tota iustitia,& perfectio,in qua fuit Adã creatus,consistebat in quadam conformitate voluntatis eius ad diuinã volũtatem,& sic tota eius sanctitas,& debitus ordo consistebat in quadam rectitudine, & subalternatione,&obedientia partium inferiorũ ad superiores,& vniuersaliter sensuali

C tatis ad rõnem.Et isto mõ anima ipsius Adã habebat imperiũ absolutũ supra corpus, & spũs supra carnẽ,& ratio supra sensualitatẽ. Et ideo erat dñs suorũ actuũ tã in effectu q̃ in affectu:eòꝙ ratio trahebat sensualitatem ad libitũ suũ,& spũs carnẽ.Et hoc habebãt,& possidebãt primi parẽtes in præmiũ iustitiæ originalis.Nã intantũ partes inferiores,&oẽs aliæ creaturę obediebãt eis,& ipsi habebãt liberũ imperiũ super eas:inquãtũ ipsi obediebãt Deo,& fuerũt volũtates eorũ cõformes diuinę volũtati. Sed qñ ipsi peccauerũt,&deuiauerũt à diuina volũtate:illicò caro eorũ ĩsurrexit aduers⁹ spm̃,&sẽsualitas fuit rebellis,& contradixit rõni, & fuit corruptus,& peruersus totus ordo interior, & corrupta natura,& sauciata, & vulnerata in

D suis potentiis,& peruersus appetitus sensitiuus,& auersus ab omni bono, & conuersus ad omne malũ. Et sicut ratio trahebat sẽsualitatẽ ad se ante lapsum:ita post lapsum peruerso modo sensualitas vt plurimum attrahit ad se rationem.Et sic homo mansit subiectus sensualitati,& carni,& mundo,& diabolicæ suggestioni.Nam postquàm sensualitas fuit corrupta:facialiter trahitur à mũdo, & Diabolo.Et postquã ratio perdidit imperiũ supra sensualitatẽ:facialiter trahitur ab ea. Et sic trahit sua quenq; voluptas:puta ad superbiam,auaritiam,luxuriã, & cætera flagitia,& vitia.Nec potest homo ex propriis viribus ab his se retrahere,nec eis resistere postquã perdidit liberũ imperiũ: nisi iuuetur auxilio Dei, & gratia ꝑ Iesũ Xp̃m:quẽ De⁹ pa

E ter constituit mediatorẽ,& auxiliatorẽ,&iustificatorẽ omniũ hominũ.Qui erat vẽturus ad trahendũ oĩa ad seipsũ per odorẽ vnguẽtorum suorum euangelicorũ. Et ideo dicit: trahe me post te &c.Sed ad maiorem euidẽtiam est notandum.secundũ Arist. 10.Metaphysicę,ꝙ in vnoquoq; genere ẽ dare vnũ, quod est metrum,&mensura omnium illius generis.sicut est ignis in genere calidorũ, & album in genere colorum. Ita ergo pariter in genere malorum moralium datur Diabolus tanquã metrũ, & causa persuasiua oĩum malorũ.Ita ergo ẽt pariter ꝑ oppositũ Deus pater cõstituit filiũ suũ Xp̃m Deũ,&hoĩem vt esset metrũ,& mẽsura, & causa effectiua omniũ bonorũ gratiæ, & gloriæ,& oĩum meritorũ,& præmiorũ,& oĩum virtutũ, & actuũ meritoriũ. In quẽ Christũ oẽs homines ha

F berent inspicere tanquã in exẽplar,& speculum omniũ virtutum,& tãquã ducẽ,& directorẽ in via virtutum.Quem omnes iusti debebant sequi quocũq; iret.Et sic Xp̃s inquãtũ metrũ,& mensura omnium bonorũ gratię,& glorię debebat dare oĩbus gratiam, & gloriam.psal. 83.gratiam, & gloriam dabit dominus.Et inquãtum dux, debebat omnes ducere,& vocare.Sed inquantum exemplar,omnes debebãt ipsum sequi per imitationem in odorem vnguentorum suorum.i. sequendo eius sanctitatem, & doctrinam, & gratiam sacramentorum.& sic expectabatur Christus vt esset collator omniũ bonorum,& dux,& tractor omnium fidelium, & norma, & regula omnium actuum humanorum: postquàm tota humana natura fue-

A rat corrupta in Adam: vt sic omnes homines antea sequebantur fœtorem corruptionis: quem serpens antiquus insufflauerat in Adam: ita postea Christus traheret omnes ad se vt sequerentur odorem suæ integritatis, & sanctitatis, & doctrinæ, & veritatis. Et iõ dicit sponsa: ô sponse veni, & osculare me osculo oris tui veniendo in carnem. Et quia vbera tua sũt meliora vino, & fragrãtia optimis vnguentis sanctitatis, & quia nomẽ tuũ est diffusum per mundum sicut oleum odoriferum, & quia nomen tuum est odoriferũ sicut oleum aromaticum effusum, & iõ adolescentulæ. i. plebs gentilium dilexerunt te recipiendo fidem: odorando tuam potentiã in miraculis, & tuam sapientiam in doctrina, & tuam sanctitatem in vita, & humilitate, & misericordia: Ideo trahe me post te, & B omnes curremus in odorem vnguentorum tuorum. s. gratię sacramẽtorum, & fidei articulorum, & donorũ spiritus sancti, & omnium aliarum virtutum, & bonorum. Itẽ est aduertendum, q sicut Adam rapiens cibum prohibitum ex arbore totum genus humanum traxit ad peccatum suum: ita pariter Christus ascendens in arborem crucis omnia traxit ad seipsum. Ioannis. 3. Ideo dicit sponsa: trahe me post te &c. Ad maiorem intelligentiam huius particulæ est notandũ, q decem vnguenta aromatica, & odorifera effudit Christus in suo aduentu: quibus reparauit totum genus humanum, & sanauit omnes infirmitates nostras, & restaurauit totã ruinam, & defectus nostros. Ad quorum vnguentorum odorem cucurrerunt, & currunt oẽs fideles cuiuscunque sexus, & ætatis, & C conditionis, & sequuntur agnum quocunq; ierit. Vnde primò effudit vnguentum fidei: Ad cuius odorẽ currebant oẽs fideles vete. & currunt oẽs christiani. Secundũ vnguentũ fuit doctrinæ præceptorum, & cõsiliorũ euãgelicorũ: ad cuius odorẽ currebãt oẽs Apostoli, & discipuli, & turbæ sequentes Christũ vt patet Math. 13. & per totũ discursũ euãgelicum. Tertiò effudit vnguentum sanctitatis, & omniũ virtutũ in exemplũ omniũ iustorũ ad cuius odorẽ currũt oẽs aiæ iustæ, & deuotæ, & oẽs status, & conditiones hominũ. puta pueri innuptæq; puellę iuuenes & virgi. & senes, & cõtinentes, & viduæ imitates eius sctitatem. Quartò effudit vnguentũ stupendorũ miraculorũ sanãdo ægros, & demoniacos, & suscitãdo mortuos &c. Ad cuius odorẽ currebat multitudo magna lĩguẽ D tium: quia virtus de illo exibat, & quia videbãt signa q faciebat super his qui infirmabantur. Ioãnis. 6. Quintò effudit vnguentũ mortis, & passionis, & patiẽtiæ in suis laboribus & persecutionibus. Ad cuius odorẽ currunt omnes pctõres vt sanẽtur, & omnes miseri vt consolentur in suis tribulationibus: vt patebit in sexto cantico. & currebãt omnes martyres, & currunt omnes afflicti. Sextò effudit vnguentum septem sacramentorum in remedium omnium spũalium infirmitatũ. Ad cuius odorem currunt omnes fideles cuiuscũque sexus, & cõditionis. Septimò effudit vnguentum septem donorum spũs sancti in die pẽtecostes super apostolos: vnde receperunt omnia dona gratiarũ, & genera linguarum, & intelligentiam sacræ scripturę &c. Ad cuius odorem currunt omnes doctores E & vniuersaliter oẽs christiani. Octauò effudit vnguentum virtutis nominis Iesu: quòd est nomen omnipotentiæ, & sapiẽtiæ, & misericordiæ, & salutis: per quod apostoli demones effugabant, & mira signa faciebãt, & tandem omnia idola deleuerunt, & totũ orbem fidei, & iugo Christi subiecerũt. Ad cuius odorem currimus omnes indifferenter. Nonò continuè Christus effundit vngnentũ bonarum internarum inspirationum, & gratiæ actualis ad auxiliandum, & roborãdũ liberum arbitrium, & ad mouendã voluntatẽ ad bene agendũ, & malũ vitandũ, & adimplẽda diuina præcepta. Ad cui⁹ odorẽ currit tota humana natura in Adã viciata, & infirmata. vt in fine patebit. Decimò effudit Christus vnguentũ glorificationis, & vltimæ perfectionis p sua resurrectionem gloriosam: F quam iã cõicauit quibusdã sanctis, qui cum eo resurrexerũt ad gloriã, & cõicauit virg. matri suæ, & cõicauit omnibus iustis in fine mundi: per quod vnguentum sanabimur ab omnibus defectibus, & infirmitatib⁹ corporalibus, & beatificabimur in corpore, & anima, & recipiemus vltimã perfectionem. Ex quibus omnibus patet, q Xps est metrũ, & mẽsura, & principiũ, & fons oium gratiarũ & bonorũ, & perfectionũ. Hoc ergo prępiđ. in spũ sponsa vet. test. quia præuidebat qualiter Xps erat effusurus supradicta decẽ vnguenta in reparationẽ totius humanæ naturæ lapsæ: ideo cupiens trahi, & currere post ista unguenta, dicit. Trahe me post te: curremus in odorem vnguentorum tuorũ. Itẽ est

aduertendum,

aduertendum, ꝙ ſicut Deus exiſtens in arca lignea teſtamenti veteris trahebat totũ illum populum per deſertum, & totus ille populus ſequebatur arcam in odorem tymiamatis, & aliorum vnguentorum: ita pariter Chriſtus figuratus per illã arcam, Deus exiſtens in carne, & in arca humanitatis, trahebat populos in odorem ſuæ prædicationis, & ſãctitatis, & miraculorum. Hoc ergo præuidẽs illa ſpõſa in ſpiritu dicit. Trahe me ô Chriſte poſt te: ſicut illa arca trahebat illũ populum. Et curremus in odorem vnguẽtorum tuorum: ſicut populus Iſrael currebat poſt illam arcam, & tabernaculum odoriferum. Deinde etiam cum ſubdit tertiò. Introduxit me rex in cellaria ſua &c. petit ſponſa introduci in talamum ſecretorũ ſponſi ſui

B Chriſti, vt ibi doceat eã profunda, & ſacreta myſteria quæ latẽt ſub talamo, & velo ſacræ ſcripturæ: quia Chriſtum ſpõſam in talamũ & cellaria ſua introducere: nil aliud eſt, niſi fidelibus ſuis ſacræ ſcripturæ ſecreta reuelare. Et ſic eſt dicẽdum, ꝙ Chriſtus introduxit Apoſtolos, & doctores. ſ. Auguſtinum, & Hieronymum, & Ambroſiũ in cellaria, & apotecas ſecretorum aromatũ ſacræ ſcripturæ, reuelãdo eis altiſſima myſteria. Litera autem hebraica habet. Introducat me rex ĩ domo ſecretas ſuas. Et litera eſt magis clara: quia iſta petitio eſt operatiua: ſed frequenter trãſlatio. 70. ponit præteritum pro futuro, & ꝓ optatiuo propter certitudinem prophetiæ: vt ſæpius dictũ eſt ĩ pſalmis. Dicit ergo ſpõſa. Vtinam ſponſus meus introducat me in cellaria ſua. i. ad cellas, & cameras ſecretas ſa

C cræ ſcripturæ, & ad talamum ſuum, vbi ipſe latet, & ad cellaria aromatum vbi reponuntur, & latent ſecreta myſteria noui teſtamenti velata in vet. teſt. ſub vmbra cærimoniarũ. Quia ueritas euangelica latebat ſub vmbra, & talamo, & velo, & cortina illarum cærimoniarum: quam veritatem ſponſa deſiderabat ſcire in aduentu ſponſi: in quarum intelligẽtia, & guſtu expectabat, & petebat ſponſa lętari cum ſponſo: iõ ſubditur. Exultabimus, & lætabimur in te. q. d. ô ſpõſe Chriſte ſi tu introduxeris me in cellaria tua reuelando mihi diuina myſteria, & exhibẽdo mihi lac euangelicum, & vnguenta ſacramentorũ, tũc omnes fideles memores vberum tuorũ exultabimus corpore, & letabimur mente, & tota anima in te, ſugendo lac ſapientiæ & gratiæ vberum tuorum. quod quidem lac deſiderarunt ſugere oẽs patriarchæ, & prophetæ. Et ideo recti, & iuſti, & oẽs fideles diligũt te ſuper omne vinum materiale propter tale lac euangelicæ doctrinæ, & gratiæ ſacramentorũ cui lacti nullus ſapor corporalis eſt cõparandus. Et nota, ꝙ ly ſuper vinum, poteſt et ordinari cum ly Memores vberum tuorum: vt ſit ſenſus. ſ. nos memores vberum tuorũ exultabimus, & lætabimur in te, ſuper omne vinũ corporale. & iõ recti, & veraces guſtãtes lac vberum tuorum diligunt te. Sed miſeri, & ceci Iudæi, & obſtinati in ſua malitia: quia nolunt guſtare lac vberum tuorum: ſed currunt poſt bona temporalia: ideo non diligunt te manentes in vmbra legis: non deſiderantes intrare in cellaria tua comedentes vinaceum, & amurcã, & paleas: à quibus Chriſtus expreſſit vinum, & oleum, & granũ euangelicum, & repoſuit in cellario, & horreo ſuo: vt frequẽter in expoſitione pſalmorum dictum eſt. In hæc ergo cellaria vini, & E olei euangelicæ, & in apotecas aromatum, & in horreum frumenti euangelici ſeparati à paleis legis petit introduci iſta ſponſa, vt ibi fruatur, & lætetur cũ ſponſo. Ex omnibus ergo ſupradictis patet, ꝙ hucuſqȝ tria petit ſpõſa. Primò oſculari ꝑ incarnationẽ, & familiarẽ doctrinã, & cõuerſationem, & redẽptionem, & glorificationem. Secũdò petit trahi per prædicationem ſponſi, & aromata euãgelica. Tertiò petit introduci in ſecretũ talamum, & cellaria ſponſi vt cũ eo fruatur bonis ſpiritualibus: vt patet. Et notãter petit introduci in cellaria ſpõſi, & nõ ſolum vnum cellarium: eò ꝙ Chriſtus ſpõſus eccleſiæ habet duo cellaria. ſ. vnum bonorum gratiæ in hoc ſæculo: in quo reponuntur bona F gratiæ ſacramẽtorũ, & ſecreta ſacræ ſcripturæ. Et habet alterum cellarium. ſ. gloriæ: in quo reponuntur omnia bona gloriæ, & fruitionis, & ęternę beatitudinis. Et ideo ſpõſa petit introduci in hæc duo cellaria ſucceſſiuè, dicens. Introducat me rex in cellaria ſua. Item etiam dicit ſponſa. vtinam introducat me ſponſus meus Chriſtus in talamum ſuũ, & cellaria ſua, vt ibi reuelet, & doceat mẽ myſteria ſacrę ſcripturę, ſicut Deus quondã introduxit Moyſen in tabernaculum fœderis, & ibi loquebatur ipſi familiariter tãquã amicus ad amicum &c. Ex ſupradictis patet qualiter ſponſa ſub quadam metafora quinque nominibus appellat Xp̃m ſponſum ſuũ. Nã primò vocat ipſum oſculũ Dei propter myſte-

A mysterium incarnationis.s.vnionis humanitatis ad verbū. Secundò uocat ipsum uberat Dei, inquantū ex eo totus mundus debeba sugere copiam sapientiæ, & lactis euāgelici. Tertiò vocat ipsum nomen Dei: nā sicut nomen vocale vel scriptū notificat conceptū interiorē, & notificat proprietates vniuscuiusq; rei, ita Christus verbū iocarnatū notificauit mundo omnipotentiā, & sapientiā, & iustitiam, & misericordiā Dei patris: prout fuit declaratum psal.8. Item quartò vocat ipsum oleum effusum odoriferum rōne sanctitatis vitæ, & doctrinæ: quæ per prædicationē Apostolorum per totum orbem fuit diffusa. Quintò vocat ipsum vnguentum aromaticū odoriferum rationi passionis, & misericordiæ: inquantū per vnguentum suæ passionis irā patris erga nos placuit, & mollificauit, & vulnera nostra sanauit, & in ecclesiastica sacramēta odorem, & virtutem vnguēti passionis inspirauit. quæ quidem ecclesiastica sacramenta sunt vnguenta passionis Christi: per quæ vnguenta Christus nos trahit ad se: ad quorum odorem omnes fideles ipsum sequuntur, & in cellaria eius introducūtur. Ex quibus omnibus sequitur, ꝙ Christus est principium, & metrum, & mensura omnium bonorum humanæ naturæ.

Nigra sum sed formosa. &c.

Hæc est quarta pars principalis huius primi cātici: in qua Salomon introducit plebē gentilē petentē sociari cū plebe Israelitica, & fideli, & simul cū ea recipere Xp̄m spōsum suū, vt ex vtroq; populo fiat una Ecclesia, & spōsa Christi. Ad cuius intellectū est notandū, ꝙ licèt multi de populo gētili fuerint so-C ciati populo Dei in veteri testamēto: tamen inter cæteros tres mulieres spōtè fuerūt sociatæ populo Dei: in quibus præcipuè fuit figurata spontanea conuersio populi gentilis ad fidem Christi, & fuerunt figura qūo ex cōuersis de populo iudaico, & gētili debebat fieri una Ecclesia sub vno rege, & capite Xp̄o. Quarum prima fuit Tamar vnde legit̄ Gene.38. ꝙ post venditionē Iosef, Iudas descendens à fratribus suis venit in Cannas, & ibi diuertit ad Odolamiten, & vidit ibi filiā hominis Cananei nomine Sue, & accepit eā in uxorem. ex qua genuit tres filios: quorū primo nomine Her tradidit Tamar in uxorem. Ex quo patet, ꝙ Tamar erat de filiabus Canaā, & de populo gentili. Sed mortuo primo filio iunxit eandem Tamar filio secundo nomine Onam in vxorem. quo mortuo absq; liberis restituit eam Iudas in domum patris sui: vt ibi viueret in viduitate expectando Selam tertium filium in virum. D Tunc ipsa Tamar videns, quòd Sela non libenter volebat imo fugiebat accipere eam in vxorem, & præuidens Tamar in spiritu qualiter Christus in lege promissus non poterat descendere nisi de tribu Iuda: tunc simulato habitu meretricali posuit se in biuio dum iret Iudas socer suus ad tondendas oues. Quam videns Iudas putans esse meretricem concubit cū ea. ex qua genuit Fares, & Zaram: ex quo Fares descendit Christus s̄m carnem. Et sic Fares fuit mixtus ex duobus populis. s. Israelitico, & gētili. Per quod mysterium fuit figurata ecclesia Christi congreganda ex illis duobus populis. Tamar ergo figurauit populum gentilem sponte ad fidem Christi venturum. & Fares figurauit ecclesiam ex vtroq; populo congregandam. Et figurauit etiā Fares qualiter Christus ab eo descendens s̄m carnem debebat vtrumq; populum redimere, & saluare. Secūda vero mulier ex populo gentili, quæ fuit spōtè iuncta populo Israelitico, fuit Raab, quæ recepit, & saluauit exploratores: quæ sola cū domo sua fuit liberata, & reseruata in vastatione Hierico: vt patet Iosue.6. Quæ quidem Raab postea fuit iuncta in vxorem ipsi Salmon principi tribus Iuda: ex qua genuit Booz. Et sic patet qualiter etiam ipsa Raab fuit figura populi gentilis ad fidem venturi. Sed multò clarius fuit figura huiusmodi ipsa Rut Moabita. vnde legitur Rut primo capitulo, ꝙ orta fame in terra Iuda, quidā vir appellatus Helimelech compulsus inedia perfectus est in terra Moab cum Noemi vxore sua, & duobus filiis. s. Maalon, & Chelion. F Et factum est cum moreretur Helimelech in terra Moab: mansit Noemi orbata viro vidua cum duobus filiis: qui acceperunt singulas vxores de populo Moabitarum, qui post decenniū ambo mortui sunt. Tunc autem Noemi videns se orbatam viro, & ambobus filiis, decreuit redire in Betleem patriam suā. Rut aūt vna ex nutribus suis vehemēti affectu statuit nō dimittere socrum suam, imo venit cum ea in Betleem Iudæ. vnde cum Noemi diceret ipsi vt reuerteretur ad populum suū, & ad Deos suos: ipsa respōdit dicēs. Populus tuus populus meus, & Deus tuus Deus meus. Et quocūque perrexeris, ibo. Et vbi morata fueris ego pari-

A pariter morabor. Et ſic tandẽ Rut Moabita venite cũ Noemi in Betleẽ, viuens cum ea ſecũdùm legẽ Moyſi in magna humilitate, & paupertate. Tunc autem accidit, quòd tempore meſſis Rut abiit ad agrum ipſius Booz viri Eſtratei, & ſequebatur meſſores colligendo ſpica cadentes de manibus meſſorum pro vita ſuſtentanda. Videns autem Booz honeſtatem, & humilitatem mulieris, præcepit ipſi ne abiret ad alium agrum, ſed colligeret ſpicas in agro ſuo, & voluit vt comederet, & biberet ſimul cum meſſoribus, & ancillis ſuis. Quæ cum fuit ſatiata, reuerſa eſt ad Noemi ſocrum ſuam, & narrauit ipſi omnia beneficia quæ Booz fecerat erga eam. Tunc vero Noemi narrauit ſibi qualiter iſte Booz erat conſanguineus viri ſui Helimelech. Et ſic præcepit ipſi vt rediret
B iterum ad agrum eius ad colligendas ſpicas, & cum Booz dormiret de nocte in area, accederet ad pedes eius, & cooperiret ſe pallio eius, & faceret omnia quæ ſibi Booz diceret. Cum autem Rut feciſſet omnia iuxta conſilium Noemi, ſurgens Booz à ſomno, & reperiens Rut ad pedes ſuos quæſiuit quænam eſſet. illa autem reſpondit dicens. Ego ſum Rut ancilla tua. Expande pallium tuum ſuper ancillam tuam: quia propinquus es. Tunc inquit ille: benedicta es tu à domino filia: quia priorem miſericordiam poſteriore ſuperaſti, & non es ſecuta iuuenes pauperes ſiue diuites. & tunc Booz facto diſcurſu propinquitatis ipſius Helimelech ſoceri ipſius Rut: accepit eam in vxorem. Ex qua genuit Obeth: qui genuit Ieſſe: qui genuit Dauid patrem Salomonis. Et ſic patet qua-
C liter iſta Ruth Moabita de populo gentili cum magno affectu iuncta fuit populo Dei. Et quæ cupiebat eſſe ancilla: facta eſt vxor, & domina in domo ipſius Booz: ex qua Chriſtus deſcendit ſecundùm carnem. Per quod myſterium præuidit Salomon in ſpiritu totum myſterium conuerſionis totius populi gentilis ad fidem Chriſti, eò quòd Salomon erat pronepos huius Rut. & ideo frequenter contemplabatur huiuſmodi myſterium. Vnde per hoc, quòd Ruth cum tanta humilitate, & inſtantia adhæſit ipſi Noemi, & ſecuta eſt eam, dicens. Quocunque perrexeris ibo. & vbicunque morata fueris morabor. populus tu⁹ populus meus, & Deus tuus Deus meus. & cæt. per hoc præuidit Salomon in ſpiritu qualiter populus gentilis dimiſſa idololatria, & omni ritu ſuperſtitioſo cum magna humilitate debebat venire ad fidem Chriſti, & recipere eius legem euangelicam. Et debebat adhærere cum conuerſis de plebe Iſraelitica, & cum eis ſimul fieri vnus populus chriſtianus, & vna eccleſia ſub vno vero Deo, & vno capite Chriſti. Et per hoc quòd iſta Rut cum ſua humilitate, & magna perſeuerantia, ea quæ collebat ſpicas poſt meſſores, & deſiderabat eſſe ancilla: facta eſt domina domus, & copulata in vxorem ipſi Booz: per hoc præuidit Salomon in ſpiritu: qualiter plebs gentilis quæ nunquam habuerat legem nec prophetas: ſed deſiderabat colligere ſpicas poſt apoſtolos: poſtea per ſuam humilitatem, & fidem iuncta fuit in ſponſam Chriſto ſponſo ſuo, & fuit domina principalis in eccleſia, ſynagoga reprobata, &
E ipſa quæ cupiebat colligere ſpicas ſacræ ſcripturæ poſt apoſtolos: facta eſt poſtea domina totius meſſis ſcripturæ ſacræ. Quia pro maiori parte omnes doctores qui expoſuerunt ſacram ſcripturam vtriuſque teſtamenti, fuerunt conuerſi de populo gentili. vt patet de Euſebio, & Ambroſ. & Auguſtin. & Hieronym. &c. Item per hoc, quòd Rut ſole denigrata latuit faciem ſuam, & expoliauit ſe vilibus veſtimentis, & induit ſe nouis veſtimentis quando venit de nocte ad lectum ipſius Booz: per hoc præuidit Salomon in ſpiritu qualiter plebs gentilis ſorde, & æſtu idololatriæ denigrata, lota, & dealbata à nigredine idololatriæ, & expoliata ab omni falſa ſuperſtitione per fidem debebat indui nouis teſtamentis fidei, & iungi ſponſo ſuo Chriſto, & debebat renouari veſtibus nuptialibus in domo Chriſti ſponſi ſui, & debebat vngi baptiſmo, & chriſmate ſa- F
lutis, & lauari, & dealbari à nigredine peccatorum, & ſorde idololatriæ. & ſic tota eccleſia ex iſtis duobus populis per fidem congregata debebat viuere ſub vno ſponſo, & paſtore Chriſto. Item per hoc idem præuidit Chriſtum ex vtroque populo naſciturum. Et per hoc, ꝙ Chriſtus ex vtroque populo erat ſ̃m carnem naſciturus, præuidit in ſpiritu qualiter vtrunq; populum Chriſtus erat ſaluaturus. Præuidens ergo Salomon in ſpiritus ſpontaneam conuerſionem populi gentilis, & vnionem eius cum conuerſis de populo Iſraelitico ſub vno ſponſo, & paſtore Chriſto in vna eccleſia: per omnia

A mysteria supradicta, & maximè per mysteriū ipsius Rut Moabitæ: in qua maximè, & clarius fuit figurata conuersio gentium: Ideo in hac quarta parte huius primi cantici introducit plebem gentilem sorde idololatriæ denigratam, venientem tanquàm ouem perditam & peregrinam: cupientem, & petentem cum plebe Israelitica & fideli sociari ad recipiendum sponsum suum & pastorem Christum. Vbi duo facit. nam primò facit quod dictum est. Secundò conuersa ad Christum petit ab eo tanquàm à vero pastore pasci: & sub eius vmbra quiescere & protegi. ibi. Indica mihi quem diligit anima mea. Quantùm ergo ad primum, videns ista plebs gētilis, quod plebs fidelis & Israelitica fuerat iā diu ab Adam vsque ad Salomonem per verba de futuro Christo desponsata: & videns,
B ꝙ ipsa quōdam deuiauerat à fide vnius Dei ad idola per Cam, & Nemrot, & Zoroastrē, & Ninum, & alios qui inceperunt idola colere: & videns se tali sorde, & æstu denigratam: & videns ꝙ plebs fidelis petebat à Christo sponso personaliter osculari & trahi: & ad talamum eius introduci: Ideo rogat filias Hierusalem. s. plebem fidelem, ne despiciat eam in tali expeditione: sed recipiat eam in sua societate ad recipiēdum Christum. quia licèt ipsa plebs gentilis esset denigrata foris per idololatriam: tamen ipsa ita erat pulcra quò ad naturam sicut plebs fidelis. quia ita erat ad imaginem Dei creata, & per consequens ita erat capax fidei & beatitudinis sicut ipsa. Item quia Christus ita erat ex ipsa plebe gētili nasciturus sicut de Israelitica: & per consequens ita erat ipsam redempturus:
C ideo dicit ista plebs gentilis, O filiæ Hierusalem. i. plebs Israelitica & fidelis, quæ videtis dominum per fidem, recipite me in vestra societate vt Christus sponsus osculetur me simul vobiscū osculo oris sui per incarnationē: & trahat me per legis euangelicæ prædicationem: & introducat me in cellaria sua: per redemptionem & secretorum reuelationem: quia ita est nasciturus ex me secundū carnem, sicut ex vobis: & nolite me considerare ꝙ fusca sim. nam licèt sim nigra per peccatum, tamen sum formosa per naturā: quia ad imaginem & similitudinem Dei sum creata: quia cuncta, quæ fecit Deus erant valde bona, sed postea offuscauit, & decolorauit me. sol. s. æstus peccati & idololatriæ: eo ꝙ nō vixi sub vmbra & fide vnius Dei. Et ponitur hic sol effectiuè pro æstu comburente, & denigrante: & sic ponitur causa pro effectu & ideo sui denigrata perdendo albedinem fidei quam habuit Adam, & Set, & Enos, & Noe, & cæteri patres mei. Vnde ista nigredo accidit mihi ex infidelitate: quia filii Euæ matris meæ pugnauerunt contra me isto modo. nā ipse Cām, & Nēbrot, & Ninus, & cæteri idololatræ qui fuerunt filii Euæ matris meæ: quia omnes descēdimus ab vna matre Eua, & ab vna generatione, ipsius Noe: & etiam omnes Moabitæ filiæ Lot, & omnes Ismaelitæ, & Idumæi descenderunt à Tare, & vxore eius matre Abrahæ, & Arā. Et sic omnes isti filii matris meę pugnauerunt contra me decipiendo animam meam, & denigrādo eam per idololatriam. Isti. n. filii matris meæ Euę vel Melcæ posuerunt me custodem. i. cultorem in vineis idololatriæ. i. cōmouerūt me, & docuerunt me falsos ritus idolorum, & coegerūt me custodire, & obseruare detestabiles ritus & superstitiones idolorum. Et sic vineam meam non custodiui. i. non colui. i. legē naturæ quā Deus tradidit ipsi Adam, & Noe, & Melchisedech, & Abraę, & ipsi Iob, & cęteris fidelibus, non custodiui, nec seruaui. Quia illa erat uinea mea propria quam Deus tradiderat patribus meis supradictis colendām in cuius cultura sub fide Christi uenturi fuerunt saluati. Sed uenerunt supradicti filii matris meæ, & relicta uera vinea dei declinarunt ad falsam vineā idololatrię: & illam docuerunt me seruare. Et sic in tali sorde, & ęstu peccatorum posita extra vmbrā fidei vnius Dei sui denigrata & abominabilis facta quantū ad extra, sed non restat quin maneat imago Dei in anima. secūdum quam sum capax fidei & gratiæ redēptionis. Et ideo licèt sim nigra ad extra, sicut tabernacula Cædar, q̄ sunt nigra & squalida propter ardorē solis: tamē ego sum formosa naturaliter ad intra, inquantū sum ad imaginē Dei facta. Et sic sū formosa adintra sicut pelles. i. cortinæ tēpli Salomonis. nam sicut templum Salomonis adintra est totum ornatum & pulcrum cortinis sericis & aureis & diuersorum colorum: ita Deus ornauit animam meam donis naturæ. s. quinque sensibus corporalibus: & tribus spiritualibus potentiis, & incorruptibilibus. s. intellectu & memoria & voluntate: quibus cum capax ad gratiā & redemptionem, & gloriam procul pulsa nigredine idololatriæ, & peccati. Ergo filiæ Hierusa-

A Hierusalem ne me despiciatis nec recusetis me in vestra societate recipere ad osculandū sponsum in suo aduentu: vt simul viuamus sub vno sponso & pastore Christo, & sub vna lege & fide, & baptismo. Ex supradictis patet, quòd Rut Moabita cum Tamar, & Raab tanquàm procuratrix totius plebis, & populi gētilis venit in figura ad plebem Israeliticam petens simul cum ea sociari sub eodem diuino cultu, & fide Christi futuri: vt simul populus gentilis saluaretur in Christo cum plebe Israelitica, & fieret vnus populus cum ea. Et sic Rut in persona totius populi gentilis dicebat. Nigra sum sed formosa. Notandum est etiam, ꝙ non solùm supradictæ tres mulieres erant de populo gentili: sed etiam omne. 12. patriarchæ fuerunt filii mulierum de populo gentili. Vnde Iacob, qui & Israel,
B primò genuit sex patriarcas ex Lia filia Laban hominis gentilis. Secundò genuit duos. s. Ioseph, & Beniamin ex Rachel filia eiusdē Laban. Tertiò genuit duos ex Zelfa, & duos ex Bala: quæ ambæ erant ancillæ de populo gentili. Et sic patet qualiter omnes. 12. patriarchæ erant filii mulierum de populo gentili, quæ libenter adhæserunt ipsi Israeli. Et etiam patet qualiter Israel ex mulieribus alienigenis de populo gentili genuit omnes. 12. patriarchas: ex quibus fuit multiplicatus totus populus Israel. Ex supradictis ergo sequit ꝙ plebs Iudaica moderna falsò & stultè & inaniter gloriat̄ de natura sua. Nam si vult incipere naturā suā ab Abrahā, ipse erat ex parentibus diis alienis & idolis seruientibus. vt patet Iosue vltimo. Si aūt vult incipere naturam suā à Iacob & duodecim patriarchis:
C ipsi erant omnes filii seruitutis & mulierum de populo gentili. Vnde Iacob pretio seruitutis emit duas vxores. s. Liam & Rachel. Vnde ipsæ dixerunt. Pater noster vendidit nos, & comedit pretium nostrum. vt patet Gene. 32. Et sic patet qualiter omnes sunt filii seruitutis. Item seruitus istorum magis patuit in captiuitate ægiptiaca: vbi fuit sub oneribus dorsum eius: & manus eius in cofino seruierunt: Item magis patuit in terra promissionis tempore iudicum: vbi decies fuerunt traditi seruituti finitimorum. Item legitur secundo Paralypomenon secundo, ꝙ Salomon quæsiuit & numerauit omnes proselitos in terra Israel numero. cliii. M. & dc. de numero quorum destinauit. lxx. M. qui humeris onera portarent: & lxxx. M. qui lapides de montibus cæderent. Ex quo sequitur, quod omnes illi erant aduenritii de gētilitate ad Iudaismū: ex quibus maxima pars Iudæorū descendit. Ex quo sequitur ꝙ totus populus Iudæorū est filius seruitutis s̄m carnem, & de populo gentili. Et sic non habet vnde glorietur de natura sua, sed magis vnde vilipendatur. Deinde cū dicit. Indica mihi quem diligit anima mea &c. petit ista peregrina. s. plebs gentilis simul pasci cum sponsa: & protegi sub vmbra sponsi. Ad cuius intellectum est primò notandum, quòd Salomon sumit parabolam ex mysterio nubis obumbrantis tabernaculum. vnde legitur Exodo vltimo, quòd postquàm tabernaculum domini fuit fabricatum & erectum: & arca testamenti reposita intra tabernaculum: ilicò quædam nubes obumbrauit, & incubauit supra tabernaculum. Quæ quidem nubes quatuor faciebat. Nam primò per totam noctem illuminabat totum tabernaculum circunquaque: in die autem obumbrabat ipsum protegendo ab ardore solis, & caumatibus. Secundò dirigebat totum exercitum præbendo ipsi ducatum per totum desertum: quia ad motum illius nubis mouebatur & dirigebatur totus exercitus. Tertiò illa nubes pluebat manna ad refectionem, & nutritionem totius exercitus: quo cibo totus exercitus pascebatur. Illa ergo nubes illuminabat, & protegebat & dirigebat & pascebat illum. Per quod mysterium præuidit Salomon qualiter Christus filius Dei debebat cubare in tabernaculo, ecclesiæ tanquàm caput, & sedere in talamo eius tanquàm sponsus. Et qualiter spiritus sanctus debebat incubare supra totam ecclesiam, & obumbrare eam, & illuminare, & protegere, & regere, & pascere eam pabulo ecclesiasticorum sacramentorum quia spiritus sanctus iugiter pluit super ecclesiam manna sacramentorum, & gratiarum, & donorum. Ex supradicto ergo mysterio accepit Salomon parabolam ad petendum pasci, & quiescere & protegi & dirigi in ecclesiam Christi sub vmbra spiritus sancti. Secundò est notandum ꝙ sicut superius Salomon introduxit plebem Israeliticam, & fidelem ad loquendum sub metaphora sponsæ: Ita hic introducit plebem gentilem sub metaphora peregrinæ & gregis errantis. Et causa huius diuersitatis est. nam plebs fidelis semper mansit colona & ciuis in ciuitate Dei intra muros.

A gros fidei Christi futuri ab Adam vsque ad aduentum Christi. Et sic semper fuit sponsa Christi per fidem. Sed plebs gentilis postquam deuiauerat à fide vnius Dei post Noe & declinauerat ad idola, semper errauerat extra ciuitatem Dei tanquàm pagana, & peregrina, & tanquam ouis quæ perierat sine pastore vero & proprio, ducta per diabolum & denigrata sorde idololatriæ, & omnium vitiorum. Et ideo Salomon in hoc primò cãtico introducit plebem Israeliticam & fidelem tanquàm sponsam ad loquendum cum sponso suo Christo, cui ab initio fuit desponsata per verba de futuro vt dictum est. Sed plebẽ gentilem introducit ad loquendum tãquã peregrinam, & ouem perditam, quærentẽ pastorem qui pascat eã, & protegat sub vmbra sua, & dirigat, & illuminet eam. Vnde sicut illa petit personaliter osculari, & trahi, & B introduci in talamum tanquàm sponsa à spõso: Ita ista ouis perdita, & peregrina, & erratica petit pasci, & protegi, & dirigi à Christo vero pastore. Et ideo iste libellus partim dicitur epitalamium. i. canticum sponsale siue nuptiale inquantùm ecclesia introducitur ad loquendum tanquàm sponsa, & Christus tãquàm sponsus. Et partim dicitur bucolica, quædam, inquãtùm ecclesia introducitur tanquàm ouis, siue tanquàm grex ouium, & tanquàm peregrina ad loquendum pastori suo Christo. Et etiam dicitur quædam Georgica inquantùm ecclesia introducitur sub metaphora vineæ aut agri aut horti. Sed omnia ista possunt comprehendi sub metaphora bucolica, & cantico bucolico. Vnde canticum bucolicum dicitur canticum pastorale: in quo introducuntur pastores ad loquendum C de ouibus, & armentis, & de pascuis, & fructibus, & floribus, & arboribus. vt patet in bucolicis Teocriti & Virgilii. Ita ergo pariter facit Salomon in isto libro. nam sicut Virgilius introducit in bucolicis poetas tanquã pastores loquentes de regibus sub metaphora altissimarum arborum & magnorum leonum, & loquentes de populis sub metaphora arbustorum & mericarũ, cum dicit ĩ quarta æglogа. Sicelides musæ paulo maiora canamus. Si canimus syluas syluæ sunt consule dignæ. &c. Ita pariter Salomon in hoc lib. introducit Christum non solùm tãquàm sponsum. sed tanquàm pastorem, & arborem altissimam præbentem vmbram & refrigeriũ toti ecclesiæ. Et per capream & ceruos caprorum intelligit patriarchas, & prophetas, & D pastores quandoque intelligit apostolos & per mala granata intelligit martyres: & per poma & cæteros fructus intelligit doctores, & confessores. Et per lilia intelligit virgines: & per vineam, & hortum, & agrum intelligit totam ecclesiam fidelium. Et per custodes vineæ intelligit reges, & prælatos. vt latius patebit per totum istum librum: in quò ad magnam partem proceditur modo bucolico, & georgico. Vnde quia Salomon loquitur de ecclesia congregata ex duobus populis scilicet Israelitico, & gentili: ideo loquitur in hoc libro sub duplici stylo. nam quia plebs Israelitica venit ad Christum tanquàm sponsa. quæ diù ante fuerat ipsi per fidem per verba de futuro desponsata: ideo introducit ipsam tanquàm sponsam. Sed quia plebs gentilis venit ad Christum tanquàm ouis perdita & peregrina, & extranea E ideo in eius petitione procedit modo bucolico, mutando stylum, & satisfaciat vtrique populo. Vnde sicut Virgilius in prima æglogа introducit ad loquendum Tityrum & Meliboeum. Meliboeus etenim reputabat Tityrum foelicem: eò q̃ quiescebat sub vmbra & fauore Octauiani Augusti. Ideo cupiens cum eo quiescere dicit. Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi Syluestrem tenui musam meditaris auena. Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua. Nos patriam fugimus: tu Tityre lentus in vmbra Formosam resonare doces Amaryllida syluas &c. Ita ergo pariter ista plebs gentilis, quæ tanquàm ouis perdita errauerat, veniens æstu idololatriæ sordida, & denigrata, videns plebẽ Israeliticam venientem ad pascendum & quiescẽ F dum cum sponso: petiit ipsi sociari, vt dictũ est. Sed conuersa ad Christum petit pasci, & protegi sub vmbra eius simul cum plebe Israelitica. dicens ad Christum verum pastorem. O Christe quem diligit anima mea, indica mihi vbi & in quo agro, & in quibus pascuis pascas oues tuas fideles. Et indica mihi quibus pascuis, & quo pabulo sacramentorum, & gratiarum, & donorum pascas eas: vt simul pascas me cum eis. Item indica mihi ecclesiam nube spiritus sancti obumbratam, & protectam, & directam, vbi cubes in meridie. i. in ardore solis & in æstu huius mũdi. quam ecclesiam tu protegis sub tua vmbra ab imbribus, & caumatibus persecutionum huius mundi. Et etiã indica mihi illam cœlestem

A cœleſtem manſionem vbi tu cubas per gloriam in meridie æternitatis ſine nocte. ubi paſcis beatos illa cœleſti fruitione ſine aliquo defectu cũ oĩ ſeruitute. Vnde ò Chriſte uere paſtor Deus ergo peto ut paſcas me in tua eccleſia,& protegas, & regas me ſub tua vmbra:ne vagari incipiã poſt greges .i. poſt populos ſodaliũ tuorum.ſ.regum,& principũ de populo gentili. Vnde oẽs reges,& principes dicuntur ſodales,& ſocii Dei,inquantũ cõmiſit eis uices ſuas in mundo. Vt regant populos,& regna. Quia oĩs poteſtas à domino Deo eſt. Et ſic reges tanquàm vicarii & ſodales Dei regunt mundum. Et ſic reges, & principes, & iudices dicuntur dii terræ. ut patet Exo.22.& pſa.46.& 80. Et etiã dii gentium.ſ.idola dicebantur ſodales Dei quantũ ad exiſtimationem, & opinionem populi gẽ
B tilis,qui idola Deos putabat.& ſocios magni Dei totius naturæ. Dicit ergo iſta plebs gentilis. O Chriſte quem diligit anima mea: indica mihi ubi paſcis & ubi cubes in meridie & recipere me ſimul cũ plebe Iſraelitica: ne tanquam ouis perdita uagari & errare incipiam poſt reges principium ſodalium tuorum, & poſt greges idolorum, & poſt Deos gentium qui reputantur dii apud vulgus.nã ſicut tu diceris Deus Iſrael,ita ipſi dicuntur dii gentium.& ſic dicuntur dii ſolo nomine: ſed non re uera. Et ideo deceperunt me & denigrauerunt me multiplici ſorde peccati cũ ſua deteſtabili ſuperſtitione.

Si ignoras te ò pulcra.&c.

Hæc eſt ſcđa pars principalis huius primi
C cantici:in qua Xp̃s ſponſus,& paſtor præbet gratioſum reſponſum prophetæ peregrinæ annuendo petitionib. eius: procedendo modo bucolico. Ad cuius intellectũ eſt notandũ, ꝙ ſicut in prima egloga Virgilii Tityrus annuit præcibus,& petitionibus Melibœi petẽtis quieſcere, & paſci ſub tegmine fagi cum eo. dicens in fine æglogæ. Hic tamen hac mecum poteris requieſcere nocte:

Fronde ſuper uiridi:ſunt nobis mitia poma:
Caſtaneæ molles & preſſi copia lactis.
Et iã ſumma procul villarũ culmina fumãt:
Maioreſq; cadunt altis de montis vmbræ:

Ita ergo pariter Xp̃s paſtor annuit petitionibus huius peregrinę,& ſponſæ petentis paſci, & quieſcere ſub umbra eius qua recipit eam vt paſcat in eccleſia ſua: & quieſcat ſub ſua umbra : ut patebit i tertio cantico:vbi dicit Dilectus meus mihi,& ego illi, qui paſcitur inter lilia:donec aſpiret dies,& inclinentur umbræ &c. Annuẽs ergo Xp̃s ſponſus & paſtor petitioni huius peregrinæ dicit. O plebs gẽtilis tu dicis ꝙ denigrata es æſtu idololatriæ: & ꝙ filii mr̃is tuæ poſuerũt te cuſtodẽ in uineis idololatrię. Et iõ petis dealbarĩ & ſociari cũ plebe Iſraelitica ſpõſa mea. Et petis paſci.& protegi, & diri ſub umbra eccleſiæ meæ:nec incipias,imo ne procedas uagari,& errare vltra poſt veſtigia rerũ & principũ mundi & falſorũ deorũ. Ideo dico tibi. ꝙ ſi ignoras te (& ponitur ſi pro quia).i. hucuſq; ignoraſti te nõ cognoſcẽdo creatorem tuum & uerum Deum,ambulando poſt falſos Deos, & quia ignoraſti legem & prophetas:ideo egredere ab idololatria,& falſa ſuperſtitione idolorũ:& ab poſt ueſtigia gregum meorum fidelium ſequendo legem euã
gelicam:& paſce hœdos, & filios tuos in eccleſia mea iuxta tabernacula paſtorum .ſ.patriarcharum,& prophetarum,& Apoſtolorũ: quos põſui paſtores in eccleſia mea. Vnde patriarchæ docebunt te aduentum meum per figuras,& promiſſiones,& prophetę per uaticinia:& Apoſtoli annũciabunt tibi aduentum meum & myſterium incarnationis, & redemptionis per prædicationem euangelicam. Ergo abi poſt veſtigia.i.poſt prædicationem eorum.& imitando vitam eorum egredere à cultu,& ritu falſorum duorũ. Quia iã aſſimilauit,te ò amica mea,equitaui meo in curribus Pharaonis. nam ſicut liberaui exercitum meum , & plebem Iſraeliticam ſponſam meam à curribus,& exercitu Pharaonis in mari rubro : quia populus meus tranſiuit illęſus,& Pharao fuit ſubmerſus,& periit cũ curribus,& exercitu ſuo:ita ego pariter liberabo te de poteſtate Diaboli,& de ſeruitute peccati in qua fuiſti:& eiiciam diabolum foras,& comminuam omnia idola eius, & ſubmergam diabolum,& peccatum in mari rubro ſanguinis Chriſti, & in aquis baptiſmalibus. Per quas aquas baptiſmi ego te dealbabo, & lauabo à nigredine idololatriæ, & peccati. Et ſic tu quæ eras nigra & ſordida eris pulcra inter mulieres de plebe Iſraelitica. Et tũc fueris tali aqua baptiſmali abluta,genę cõſcientiæ, & facies aię tuæ erũt pulcræ pulcritudine innocẽtia.ſ.erant honeſtę, & pulcrę ſicut genæ turturis, & collum tuũ erit ſicut monilia.i. ornatum monilibus ſpiritualibus,quia baptiſmus abluit, & dealbat animam; lauando eam à culpa,& reſtituendo

A do eam in statū innocentiæ ad modū turturis: & ornat eam uirtutibus theologalibus, & donis gratiarū spiritus sancti. Sed quia maximè dona spiritus sancti conferuntur in confirmatione ad intelligendas, & prædicandas scripturas. iō subdit. Murenulas aureas faciemus tibi uermiculatas argento .i. faciemus tibi auricularia aurea ex auribus pendentia argento punctuata, & depicta, & cælata. Litera autem hebraica habet. Pulcræ sunt genæ in ordinibus siue in auricularib. & collū tuū cū monilibus. Auricularia aurea faciemus tibi punctuata argēto. Et tunc litera est magis plana. eò ꝙ baptismus, & ecclesiastica sacramēta ornāt animā varietate uirtutum, & gratiarū quò ad oēs potētias. Et sic patet qualiter Xp̄s pastor satisfacit plebi gentili petēti dealbari à nigredine idololatriæ: & pasci,

B & protegi sub umbra eius. Est verum ꝙ ista responsio, & exhortatio Christi potest referri, & dirigi tàm ad plebē Israeliticam quàm ad plebē gentilē peregrinā. Nā plebem Israeliticā exhortatur, & monet vt egrediatur à iugo legis, & cærimoniarū: & baptizetur in te pōstquā in figura fuit baptizata ī mari rubro: & recipiat legem euangelicam sequendo sponsum. Et plebem gentilem exhortatur; vt egrediatur ab idololatria, & cultu falsorum deorum: & dealbetur per baptismū & ornetur ornamētis gratiarum. Quia redēptio ita fuit promissa populo gentili sicut Israelitico. Item spousam ex vtraq; plebe in vna fide congregatam promittit assimilare equitatui suo in curribus Pharaonis. Nam sicut equitatus, & exercitus Dei tunc triūphauit de curribus Pharaonis in Aegypto, & in

C mari rubro, ita postea ecclesia Christi ex vtroq; populo congregata triūphauit de tyrānis, & hæreticis, & de Diabolo: ut patebit ī 9. cantico. Item sicut Deus muniuit, & ornauit, & ditauit illam plebem Israeliticam monilibus, & iocalibus, quæ mutuo ab Aegyptiis acceperant, ita pariter Christus ornauit, & ditauit ecclesiam suam primo monilibus spiritualibus gratiarum, & virtutum, & postea monilibus, & bonis temporalibus per reges, & imperatores de populo gentili ad fidem conuersos: ut patebit in cantico ultimo. Et hoc est quod promittit sponsus ecclesiæ sponsæ suæ, cum ait. Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te &c. & cum postea subdit. Pulcræ sunt genæ tuæ & murenulas aureas faciemus tibi &c. Quæ omnia

compleuit Christus in suo aduentu successiuè, prout patebit. Ex supradictis patent septem petitiones factæ in isto primo cantico, quas plebs Israelitica sponsa Christi cum plebe gentili de futuro faciebat, & petebat continuè per patriarchas, & ꝓphetas, & omnes fideles in veteri testam. ante aduentum Christi cum desiderio. Nam primò petebat osculari per incarnationem. Secundò petebat trahi per odorem sanctitatis, & doctrinæ, & personalis prædicationis. Tertiò petebat introduci in cellaria sponsi per gratiam sacramentorum, & per intelligentiam sacræ scripturæ. Quartò petebat plebs gentilis sociari cū plebe Israelitica: & per consequens simul trahi, & introduci. Quintò petebat dealbari à nigredine idololatriæ, & omnis peccati per candorem baptismalem. Sextò petebat pasci pabulo bonorū gratię in præsenti: & gloriæ in futuro. Septimò petebat quiescere, & protegi sub vmbra sponsi: hic per gratiam, & cœlo per gloriam. Quibus septem petitionibus annuit sponsus, & promisit complere sub tali conditione .s. ꝙ plebs Israelitica egrediatur à iugo legis, & cæremoniis in aduentu Christi, & plebs gentilis egrediatur ab idololatria, & sequatur Apostolos, & doctores Christi, cui sponsæ ꝓmittit dare triumphum, & uictoriam contra omnes infideles, & promittit eam, & ornare, & ditare bonis spiritualibus, & etiam tēporalibus. Vnde nota, ꝙ diuitiæ, & redditus ecclesiæ licèt sint bona temporalia: tamen sunt annexa bonis spiritualibus. Et ideo per murenulas aureas intelligit bona ecclesiæ merè spiritualia, sicut sunt gratiæ sacramentorum, & donorum. Sed per uermiculata siue per puncta argētea intelligit bona temporalia annexa spiritualibus: quibus ditata fuit ecclesia ꝑ principes mundi. Et sic spōsus promittit ecclesiæ sponsæ suæ murenulas aureas vermiculatas argento .i. bona spiritualia annexa bonis temporalibus. Item etiā ꝑ murenulas aureas intelligit virtutes theologales, & dona spiritus sancti, sed per picturas argenteas intelligit virtutes morales: prout sunt annexæ uirtutibus, & donis supernaturalibus, & prout perficiuntur per dona spiritus sancti: sicut argentum perficitur & corolatur per aurum. Vnde bona naturalia, & temporalia comparantur ad supernaturalia, sicut argentum ad aurum. Et hoc de primo cantico.

Incipit

A INCIPIT SECVNDVM Canticum.

Dum eſſet rex in accubitu ſuo.
Nardus mea dedit odorem ſuum.
Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi.
Inter vbera mea commorabitur.
Botrus cypri dilectus meus mihi
In vineis Engaddi.
Ecce tu pulchra es amica mea.
Ecce tu pulchra.
Oculi tui columbarum.
Ecce pulcher es dilecte mi & decorus.
Lectulus noſtra floridus.
Tigna domorum noſtrarum cedrina.
Laquearia noſter cypreſſina.
Ego flos campi & lilium conuallium.
Sicut lilium inter ſpinas:
Sic amica mea inter filias.
Sicut malus inter ligna ſyluarum:
Sic dilectus meus inter filios.
Sub vmbra illius quem deſiderabam ſedi.
Et fructus eius dulcis gutturi meo.
Introduxit me Rex in cellam vinariam.
Ordinauit in me charitatem.
Fulcite me floribus: Stipate me malis.
Quia amore langueo.
Læua eius ſub capite meo.
Et dextera illius amplexabitur me.
Adiuro vos filiæ Hieruſalem
Per capreas ceruoſq; camporum:
Ne ſuſcitetis. Neq; euigilare faciatis dilectam: Donec ipſa velit.

Dum eſſet rex in accubitu ſuo&c. Hoc eſt ſecundũ canticum huius libri, in quo Salomon cantat myſteriũ incarnationis Chriſti. Ad cuius intellectum eſt notandum, quòd C poſtquàm Salomon in primo cantico cantauit deſiderium patriarcharum & prophetarum, & omnium fidelium vete. teſt. de Chriſto futuro, & expoſuit, & explicauit petitionẽ plebis Iſraeliticæ petentis oſculari per incarnationem, & trahi per legis euangelicæ prædicationem, & introduci, & reconciliari per redẽptionem. &c. Et expoſuit etiam petitionem plebis gentilis petentis ſociari, & dealbari à nigredine, & paſci, & protegi ſub vmbra Chriſti: Et explicauit etiam reſponſionem Chriſti annuentis petitionibus vtriuſque plebis: Nunc in nouem canticis ſequentibus Salomon cantat effectum, & executionem & adimpletionem ſupradictarum petitionum, & promiſſionum. Vnde poſtquàm in primo cantico cantauit deſiderium & fidem ſponſæ per totum diſcurſum vete. teſt. D ab Adam vſq; ad Chriſtum: nunc in nouem canticis ſequentibus ſatisfaciendo votis, & petitionibus ſponſæ cantat totum myſteriũ noſtræ redemptionis ab incarnatione vſque ad aſcenſionem, & exinde cantat totum diſcurſum eccleſiæ noui teſt. vſq; ad ſecundum aduentum Chriſti, & finem ſeculi. Vnde duo facit ſponſus in ſequentibus canticis. Nam primò ſatisfacit plebi Iſraeliticæ ſpõſæ ſuæ, adimplendo oſculum, & myſterium incarnationis, & noſtræ redẽptionis: eò ꝙ de illo populo erat carnem aſſumpturus, & in illo populo crucifigendus &c. Secundò ſatisfacit populo gentili ipſum dealbando, & ad paſcua vocando, & cum plebe fideli ſatiando iuxta ſuam petitionem. Secunda pars incipit in cantico octauo. ibi. Quo abiit dilectus E tuus. In iſto ergo ſecundo cantico cantatur myſterium incarnationis figuratum per oſculum ſponſi, & ſponſæ. Quod quidem myſterium præuidit Salomon in ſpiritu per fabricationem arcæ, & tabernaculi fœderis: qđ Deus præcepit fabricare ipſi Moyſi. Exo. 26. vnde Salomon aſſumpſit parabolam ad faciẽdum iſtud canticum. Ad cuius intellectũ eſt primò notandum: ꝙ quinq; conſiderauit, & contemplatus eſt Salomon in fabricatione illius arcæ fœderis. Primò materiam ex qua facta eſt, quia ex lignis Sethim, & etiam cedrinis. Secundò conſiderauit vnctionem factam ex confectione myrræ & cynamomi, & cæterorum aromatum. Tertiò conſiderauit ea quæ fuerunt repoſita in arca. ſ. duas tabulas lapideas legis, & vrnam mannæ, & virgam ſacerdotalem ipſius Aaron. Quartò conſide- F rauit duo cherubin, ſuper quæ arca ſedebat. Quintò conſiderauit, & contemplatus eſt tabernaculum, intra quod arca illa fuit repoſita. In quibus quinq; myſteriis benè conſideratis & contemplatis præuidit Salomon in Chriſto prophetico totum myſterium incarnationis verbi. Nam per hoc ꝙ illa arca facta fuit ex lignis Sethim, quæ ſunt ligna albiſſima, & imputreſactibilia, & incombuſtibilia, & ex lignis cedrinis quæ ſunt ligna odorifera, & omnis veneni fugatiua: præuidit Salomon qualiter corpus Chriſti licèt eſſet formandum ex genere ipſius Adam, tamen non per ſeminalem generationem, ſed per ſpiritus ſancti operationem ex puris ſanguinibus virginis abſq; omni labe & veſtigio pec

A catissimo debebat fugare omne venenũ peccati,& extinguere,& sanare morsum antiq serpentis.Item per hoc ꝙ illa arca fuit perũcta,& perfusa illo oleo, & vnguento ex myrrha,& cæteris pretiosis aromatibus cõfecto: præuidit Salomon qualiter illa humanitas siue ille Christus Iesus erat vngendus præ consortibus suis oleo donorũ spiritus sancti non ad mensuram:vnde & à quo,& de cuius plenitudine oẽs eramus accepturi gratiã pro gratia. Itẽ per ea quæ fuerũt reposita in illa arca,ꝓuidit qualiter Xp̄s erat futurus Deus, & hõ rex, & sacerdos.nã ligna Sethina,& cedrina ex quibus facta est arca,figurabant humanitatẽ Christi ex corpore, & anima.Virga aũt sacerdotalis figurabat sacerdotium Christi.& vrna mannæ quod de cęlo descendebat figurabat diuinitatem: & tabulæ legis B figurabant regnũ Christi. Et sic ꝓuidit qualiter Christus erat futurus Deus, & homo: rex & sacerdos & iudex. Per illa aũt duo cherubin in quibus sedebat arca dñi, præuidit qualiter Christus debebat esse medius inter duo testamenta, & sedere super ea. Per hoc autem ꝙ illa arca fuit reposita intra tabernaculum: præuidit Salomon qualiter Christus verus Deus,& homo erat reponendus in vtero virginis Mariæ, & ferendus in eo per nouem menses,& reponendus in ecclesia in æternum,eò ꝙ illud tabernaculũ figurabat primo personam & vterũ virginis Marię, & ex cõsequenti totam ecclesiam, in qua habitat Christus.Sed iterum est aduertendum,ꝙ sicut illa arca figurabat humanitatem Christi, ita tabernaculum figurabat virginẽ Ma- C riam,& ecclesiam. In quo tabernaculo Salomon considerauit septem mysteria. Primò, ꝙ licèt Deus primo præceperit fieri arcam: tamen tabernaculum prius factum est.Secũdò considerauit materiam ipsius tabernaculi,quia ex lignis Sethim,& cedrinis,& etiam cypressinis. Tertiò considerauit vnctionem tabernaculi,quia ex vnguẽto ex quinq; aromatibus.s.ex myrrha,& cynamomo,& calamo,& casia, & oleo.Quartò considerauit ornatum,quia ex cortinis, & diuersis floribus. Quintò considerauit qualiter arca fuit reposita intra tabernaculum tãquàm in proprio habitaculo. Sextò considerauit illum populum qui sequebatur,& circundabat tabernaculum. Septimò considerabat illam nubem obumbrantem, & cooperientem tabernaculum & totum exercitum. Quæ quidem nubes quatuor faciebat. Nam primò protege- D bat tabernaculum & totũ exercitum in die ab æstu,& ardore solis,& frigoribus,& caumatibus,& ventis. Secundò in nocte illuminabat tabernaculum, & totum exercitum. Tertiò dirigebat totum exercitum: præbendo ipsi ducatum.vt patet Exod. vlti.Quartò pluebat manna super exercitum pro quotidiano alimento. Per quæ quidem mysteria præuidit Salomon totum mysterium fabricationis,& constructionis ecclesię:& totum ornatum, & omnia dona quæ ecclesia recepit à Christo,& totum mysterium nostræ redemptionis,& salutis.Nã per primũ.s.quia Deus prius præcepit fabricari arcam: tñ tabernaculum fuit prius factum in executione: per hoc præuidit Salomon, ꝙ virgo Maria & tota ecclesia figurata per tabernaculum fuit fa- E cta,& fabricata propter Christum,& non econuerso. Secundò ꝙ illud tabernaculũ materiale figurabat duplex tabernaculũ Christi.s.tabernaculum maternum, & virginale: in quo Christus debebat habitare secũdum carnem. Et ex consequenti figurabat tabernaculum ecclesiæ mysticum: in quo Christus debebat habitare per fidem & gratiam. Quod tabernaculum mysticum est tota ecclesia. Ideo per fabricam illius tabernaculi materialis præuidit Salomon qualiter Christus in suo aduentu primo debebat fabricare tabernaculum maternum. s. virginẽ Mariam matrem suam:vt ex ea carnem assumeret.Sed per hoc ꝙ illud tabernaculum materiale factum est ex lignis Sethim bene mundatis à spinis,& leuigatis, & ex lignis cedrinis,præuidit Salomon qualiter Christus de- F bebat fabricare matrem suam ex duobus.s. ex carne Sethina & anima cedrina.Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ Sethim est arbor spinosa non multum alta, cuius lignum postquàm est mundatum à spinis, & leuigatum à pelle, fit albissimum & imputribile,& incombustibile. Per quod lignum figurabatur caro beatissimæ virginis Mariæ, quæ licèt esset traducta & propagata ex Adam:tamen ante animationem fuit mundata à spinis Adam per virtutem spiritus sancti, quia in ventre matris fuit sanctificata illa caro antequàm animata:vt pro maiori parte tenent doctores. quæ quidem sanctificatio non oportuit ꝙ fieret per gratiam gratificantem: cum illa caro inanimata non esset capax gratiæ,sed fuit facta per virtutem mundatiuam spi-

A ſpiritus ſancti: ſicut exorcizatur aqua, & oleum conſecratur in criſma: licèt ſit res inanimata. Ita pariter caro virginis fuit per virtutem ſpiritus ſancti ſanctificata, & ab omni fomite mundata, & facta alba, & imputribilis, & incombuſtibilis: ne anima in eius conſortio poſſet fœdari: ſed in ea anima cedrina abſque omni labe, & iniuria poſſet creari, & infundi. Ad cuius intellectum eſt iterum notandum, quod cedrus eſt arbor altiſſima, quæ maxime creſcit in Libano, & eſt arbor valde odorifera omnis veneni fugatiua. Et ideo in monte Libano, & vbicunque creſcit illa arbor, nullus poteſt viuere ſerpens, nec vipera, nec animal venenoſum. Per quod lignum figurabatur anima cedrina virginis Mariæ. Hanc enim animam filius Dei creauit, & in creando,
B & gratificando in illam carnem iam primò ſanctificatam, & mundatam à fomite Adæ infudit. Et ideo antiquus ſerpens non potuit ipſam mordere, nec ſuo originali veneno inficere. Et ſic duplici ratione illa ſanctiſſima anima non potuit ex conſortio carnis contaminari, nec culpam originalem trahere. Primò, quia illa caro ante fuit mundata quàm animata. & ideo non potuit animam inficere. Secunda ratio eſt, quia illa anima non fuit creata in puris naturalibus: ſicut animæ omnium aliorum: ſed ſimul fuit creata, & ſanctificata, & gratificata, & infuſa. Quæ quidem ſanctificatio non fuit peccati purgatiua: ſed omnis generis gratiarum infuſiua, & collatiua, & confirmatiua. Et ſic fuit ab omni labe peccati præſeruata. Et ideo antiquus ſerpens nullo pa-
C cto valuit ipſam mordere: nec ſuo antiquo veneno originali inficere. Ex quibus patet, quòd illa originalis culpa, quam Adam tranſtulit ex ſua perſona in naturam noſtram per libidinoſam generationem: à cuius natura per carnem libidinoſam tranſiuit perſonaliter in omnes poſteros: non potuit tranſire in perſonam virginis. Primò propter ſanctificationem carnis factam ante animationem. Secundò propter gratiam præuenientem, & gratificationem factam in creatione animæ, & animatione carnis, quia vt ſic peccatum naturæ non potuit tranſire in perſonam virginis, quia quandiù fuit indiuiduũ, & perſona humana, ſemper fuit in gratia & Deo grata, & accepta: & per conſequẽs in primo inſtanti ſui eſſe fuit tabernaculum Dei effecta. Et ſic Auguſtinus in primo ſermone de natiuitate virginis dicit quòd ipſa fuit primordium & exordium eccleſiæ: & primũ membrum Christi quò ad eccleſiam noui teſtam. in qua Chriſtus per gratiam habitauit primò. Item dicit Auguſt. in eodem ſermone. Quid iuſtitiæ, quid ſanctitatis hæc virgo indigere potuit, quæ ad inſtar cœli cõtinentis omnem gratiæ plenitudinem accepit: aut quis vnquam in eius corpore aut anima locus potuit inueniri peccati, quæ ad inſtar tabernaculi templum domini eſt effecta? Hæc eſt profectò illa domus, de qua per Salomonem dicitur. Sapientia ædificauit ſibi domũ; & excidit columnas ſeptem &c. Hanc profectò domum diuina ſapientia ædificauit: vnde & ex qua carnem aſſumeret, & in qua habitaret. Cui nullus patriarcarum, nullus prophetarum eſt conferendus &c. Ex quibus pa E
tet, quòd de mente Auguſt. fuit quòd virgo Maria nunquàm fuit obnoxia culpæ originali, nec aliquod peccatum potuit habere locum in ea. Et hoc præuidit Salomon in ſpiritu conſiderando, & contemplando fabricam illius materialis tabernaculi Moyſi facti ex lignis Sethinis, & cedrinis. Tertiò contemplando Salomon vnctionem tabernaculi prę uidit ſanctificationem virginis Mariæ, & totius eccleſiæ. Ad cuius intellectum eſt valde notandum, quòd Deus præcepit Moyſi Exo. trigeſimo. vt conficeret quoddam vnguentum prætioſiſſimum ex quinque aromaticis liquoribus, ſcilicet ex myrrha prima & electa, & ex cynamomo, & calamo, & caſia, & oleo oliueti, & tali vnguento perungeret totam arcam & tabernaculum. Per quod my- F
ſterium præuidit Salomon ſanctificationem virginis Mariæ, & ex conſequenti ſanctificationem, & regenerationem totius eccleſiæ futuram per paſſionem Chriſti, & eccleſiaſtica ſacramenta: in quantum iſti quinque liquores ſignificabant virtutes ſacramentorum fluentes ex paſſione Chriſti. Vnde eſt aduertendum ſecundùm Conſtantinum, & Iacobum de proprietatibus rerum. quòd mirrha eſt quædam humilis arbor in Arabia, quæ cum agitatur à duobus ventis contrariis, maximè ab Aquilone, & Auſtro, incipit ſudare in vere: & ex rimulis factis in cortice ramorum exit, & emanat quidam liquor odoriferus, & prætioſiſſimus, & virtuoſiſſimus. Et ille liquor dicitur mytra prima. Sed quia per tales rimulas non poteſt exire multus

liquor;

A liquor: ideo agricolæ vulnerant arborem in
latere faciendo congruentem scissurã: & tũc
emanat copia liquoris. Et tunc totus ille li-
quor qui emanat in mense Martii, & Aprilis
tam ex incisura lateris quam ex sudore, & ri
mulis romanorum, dicitur mirrha prima, &
electa, & probatissima, ad differentiam secũ
dæ mirrhę quæ emanat in mẽsibus sequenti
bus: quæ non est tantæ virtutis. Quæ quidẽ
mirra prima obtinet principatum inter oẽs
liquores in virtute. Nam primò ipsa licèt sit
amara: tamen est valdè odorifera. Secundò
est ab omni corruptione præseruatiua. Ter-
tiò est omnis mali humoris desiccatiua, &
purgatiua. Quartò est omnis incisuræ, & vul
neri curatiua: & omnis doloris remediatiua.
Per quam mirram figurabatur virtus passio
nis Christi. nam licèt illa passio fuit amara:
B & dolorosa: tamen fuit nobis suauis, & odo-
rifera: quia odor eius totum orbem penetra
uit & fuit in virgine Maria ab omni corrup-
tione peccati præseruatiua: & in multis fuit
purgatiua peccati originalis: & præseruatiua
ab omni actuali peccato: sicut in Ioanne Bap
tista, & beato Nicolao: & in quibusdam fuit
purgatiua tam actualis, quàm originalis. Et
sic fuit omnium vulnerum nostrorum pecca
torum sanatiua, & nostrorum dolorũ reme-
diatiua: quia languores nostros ipse tulit, &
dolores nostros ipse portauit, cuius liuore
sanati sumus. Vnde bene per illam mirrã in
telligitur passio, & sanguis Christi. Nam si-
cut illa mirrha materialis non sudat nec ema
nat nisi per agitationem ventorum cõtrario
C rum: & per rimulas ramorum, & per scissurã
factã in latere illius arboris: ita Christus nõ
emisit merita suæ passionis (vnde omnia sa-
cramẽta habent uirtutem) nisi ex scissione,
& agitatione, & persecutione duorum vento
rũ contrariorum, scilicet populi Iudaici, &
gentilis. Nam ad executionem eius passionis
cocurrit cœtus, & senatus Scribarum, & Pha
riseorũ populi Iudæorũ, & Pilatus cum suis
ministris: qui erant de populo gentili. Et sic
ex tali persecutione duorum uentorum con
trariorum fuit Christus agitatus per alapas,
& percussiones, & flagella, & clauationes ma
nuum, & pedum: vnde exiuit sanguis tãquã
prima mirrha. Sed postea per incisuram, &
vulnus lateris exiuit maior abundantiã mir-
rhæ in remissionem peccatorum, & uirtutẽ,
& medelam sacramentorum: vt latius pate-
bit in vj. cantico. Ideo Dauid in psalmis, &
Salomon in hoc libro: per mirram semp in D
telligunt passionem, & sanguinem Christi.
Item cynamomum est species aromatica sa
pida, & odorifera, & etiam à corruptione p̃-
seruatiua. & calamus siue nardus est herba
valdè odorifera, & omnis fœtoris fugatiua:
& causa est dulcis, & lenitiua, & purgatiua, &
oleum est omnis doloris mitigatiuum. Et sic
quia ex his quinque liquoribus conficitur
vnum unguentorum prætiosissimum, & odo
riferum habens supradictas proprietates. sci
licet quia tale unguentum est odoriferum:
licèt sit aliquantulum amarum: tamẽ efficit
dulce propter amixtionem cinamomi, & ca
siæ. Et sic tale unguentum est odoriferum, &
sapidum, & salutiferum, & ab omni corrup-
tione præseruatiuum: & omnis doloris miti
gatiuum. per quod figurabatur passio Xp̃i sa
cientis omnes prædictos effectus spirituales E
in nobis. Et ideo mysticè, & figuratiuè præce
pit Deus: ut ex tali vnguento vngeretur ta-
bernaculum, præfigurando mirrã, & vnguẽ-
tum passionis Christi: quo virgo Maria, & to
ta ecclesia erat perungẽda, & figurabat illud
oleum cathecuminorum, & infirmorum; &
crisma quod conficit ecclesia ad liniendos fi-
deles per sacramentũ baptismi, & confirma
tionis, & extremę unctionis. Quo quidem vn
guento passionis Christi non solùm fuit pe-
runcta ecclesia, & omnes fideles: sed etiam ip
sa uirgo Maria in sua creatione. & in primo
instanti sui esse: vt dictum est. Quia illa gra-
tia sanctificationis qua fuit sanctificata: non
fuit ipsi collata nisi p̃ merita passionis Xp̃i:
Sed per alium modum: nam in omnibus no
bis fuit purgatiua peccati: sed ĩ virgine Ma
ria fuit illa gratia ab omni peccato præserua F
tiua, vt dictum est. Ex quo patet, quòd virgo
Maria ita fuit redempta per Christũ, & eius
passionem sicut cæteri fideles. Nam illa gra-
tia ita traxit virtutem ex passione Christi si
cut gratia qua fuimus omnes nos baptizati.
Sed illa eadẽ gratia quæ nos purgauit à pec
cato subueniẽdo: virginem Mariam præser-
uauit præueniẽndo: prout dictum ẽ. Et si qs
uult obstare, qui in conceptione uirginis
Christus nondum fuerat passus: Responde-
tur secundùm Hieronymum in sermone de
assumptione virginis, & secundùm. Augusti
nũm lib. hypognosticon contra Pelagianos:
q̃ Christus non solùm ante suam passionem
sed etiam ante suam incarnationem iam di-
spensabat gratiam, & merita suæ passionis.
vnde

A vnde antequam pateretur iam miserat discipulos ad prædicandum, & baptizandum: qui baptismus dabatur per merita suę passionis quia Christus heri,& hodie,& in secula. ad Heb.vlti. de qua materia satis dictum est in psal.45.& in expositione super Magnificat.Per ornatum autem tabernaculi ex varietate cortinarum,& florum prçuidit Salomō ornamenta diuersarum virtutū quibus Xp̄s ornauit matrem suam:de qua debebat carnem assumere, in qua non solū tanquàm in tabernaculo sponsali:sed etiam tanquàm in tabernaculo materno debebat specialiter humanari:quia uir. Maria prius fuit spon'sa quā mater Christi:quia prius concepit Christum mente per gratiam quā carne:vt inquit Aug. in libro de sancta uirginitate. Item per hoc ꝙ illa arca fœderis fuit posita in illo materiali tabernaculo ue.le. præuidit Salomon qualiter Christus Deus,& homo debebat reponi & per nouem menses carnaliter portari in utero uirginali ipsius beatæ Mariæ matris suæ.Item per hoc ꝙ Deus sedens in arca fœderis super cherubin,& intra tabernaculum, & tabernaculo loquebatur Moysi, & per Moysen toti populo:præuidit Salomon qualiter verbum diuinum existens in arca humanitatis,& intra uterū uirginis debebat sanctificare Ioannem Baptistam in ventre matris suæ,& idem Christus existens in utero matris fecit eam euangelizare quando dixit.Magnificat anima mea dominum &c.qa filius loquebatur per os matris, sicut ante fuerat locutus per ora prophetarum.Item p̄ hoc ꝙ illa nubes protegebat illud tabernaculum in die ab ęstu,& ardore solis, & in nocte illuminabat tabernaculum: & dirigebat,& ducebat totum exercitum,& pluebat iugiter illud manna ad cibū,& refectionem illius populi:præuidit Salomon qualiter spiritus sanctus debebat obumbrare virginem Mariā in sua annunciatione: & qualiter uirgo Maria debebat recipere verbum diuinū missum à patre tanquàm panem viuum, & manna absconditum ad vitam,& salutem,& refectionem omnium fidelium. Quæ quidē uirtus spiritus sancti formauit corpus Christi in utero uirginis ex puris sanguinibus, & præseruauit virginem ab omni corporali corruptione, & eam in perfecta, & integra uirginitate seruauit. Et sic mansit Christus in illo tabernaculo virginali carnaliter per nouem menses,& spiritualiter in perpetuū.

(B at "li tabernaculo"; C at "cte illuminabat")

D Et etiam patet qualiter illud tabernaculum Moysi non solū præfigurabat tabernaculum Christi maternum: quæ fuit virgo Maria: sed etiā tabernaculum mysticum:quæ est tota Ecclesia. Et ideo sicut Salomon per illam fabricam arcæ,& tabernaculi præuidit fabricationem corporis virginis Mariæ in sua cōceptione,& creatione,& prçuidit mysteriū incarnationis:& præuidit oēs dignitates virginis Mariæ supradictas:ita pariter præuidit totā fabricationem, & regenerationē totius Eccles. Præuidit.n. qualiter istā Ecclesiā xp̄s ex duobus lignis.s.Sethinis, & cedrinis, id est ex duobus populis.s.ex Israelitico,& gētili debebat fabricare.Secundò qualiter eam unguēto suæ passionis myrrino debebat per sacramenta perungere.Tertiò diuersitate donorum,& gratiarum,& virtutum decorare, & ornare.Quartò Christus debebat se in hac Ecclesia tanquā in tabernaculo mysticè includere per fidem,& gratiam.Item præuidit qualiter spiritus sanctus debebat super istā Ecclesiam incubare, & illam illuminare, & protegere,& regere,& dirigere,& super eam fructus gratiarum:& donorū,& manna sacramentorum iugiter pluere ad nutritionem, & refectionem,& sanitatem fidelium: Et sic per fabricam,& mysterium illius arcæ,& tabernaculi præuidens Salomon mysteriū incarnationis,& Ecclesiæ fabricationis, fecit hoc canticū:in quo cantat, & explicat omnia supradicta. Et ideo istud canticū primò uerificatur de mysterio incarnationis, & de beata virgine Maria quæ fuit tabernaculū Christi maternū.Ex consequenti aūt uerificatur de tota Ecclesia:quæ est tabernaculū mysticum: in quo Christus habitat per fidē & gratiā.Vnde quia plebs Israelitica desponsata per verba de futuro petebat in primo cātico à Xp̄o sponso suo personaliter, & præsentialiter p̄ incarnationē osculari & trahi & in talamū introduci,& plebs gentilis petebat cum altera sociari, & dealbari,& vtraq; plebs facta una sponsa petebat simul à christo pasci,& sub umbra illius protegi,& quiescere &c.& quia sponsus promisit utriusque petitionibus annuere,& satisfacere: ideo in hoc secundo cantico exequitur de adimpletione promissi. Et sic Salomon introducit sponsam ad loquendū: agendo gratias:quia recepit osculum, & beneficium incarnationis à sponso.Sed est aduertendum: ꝙ in illa benedicta incarnatione quæ denotatur, &

(E at "& ornare.Quartò"; F at "mysticum: in quo")

A intelligitur per acubitũ & amplexũ in hoc cantico: fuit facta triplex vnio. Primò unio personalis verbũ cũ illa humanitate assumpta. Secundò, vnio materialis Christi cũ Maria matre sua. Tertiò vnio mistica, & sponsalis Christi cũ ecclesia. Et sic de qualibet istarum vnionum uerificatur istud secundũ cãticum. Et ideo ille dialogus potest esse primò inter humanitatem assumptam & verbum. Secundò inter virginẽ Mariã, & Christũ filiũ suum. Tertiò inter ecclesiam, & Christũ sponsum suum. Sed quia ista triplex vnio fuit celebrata in persona uirginis Mariæ, inquantũ ex puris sanguinibus eius verbum assumpsit carnem, & in ipsa Maria primò Christus desponsauit ecclesiam: ideo in toto isto cãtico ipsa potest loqui pro humanitate Christi assumpta & pro seipsa & pro tota ecclesia. Et

B sic virgo Maria primò in persona sui quia recepit Christũ in utero suo per carnẽ & fidẽ. & ex cõsequẽti agit gratias in persona ecclesiæ: cuius ipsa est mẽbrũ primũ. Et agit gratias in persona sui: inquãtũ meruit esse mater Dei electa inter oẽs mulieres: & singularis in cõcipiẽdo Christũ & portãdo & pariẽdo ipsum vltra legẽ aliarũ mulierũ. Ad cuius intellectũ est notandũ secũdũm Aug. in sermone primò de annunciatione, ꝙ in illa benedicta incarnatione & conceptu filii tota maledictio Euæ mutata est in benedictionẽ Mariæ. nam Euæ dictum est. Quia obedisti serpenti &c. multiplicabo ærumnas tuas: & in dolore paries conceptus tuos &c. Sed Mariæ dictum est. Aue gratia plena dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Et spiritus sanctus superueniet in te &c. Item per Elisabeth dictum est ipsi. Benedictus fructus uen-

C tris tui &c. Vnde quia Euæ cum cæteris omnibus mulieribus dictum est, vt conciperent cõceptus suos cum fœditate libidinis, & corruptionem: & portarent eos cum grauedine & multiplici miseria, & parerent cum dolore, & maiore corruptione: tamen sola uirgo Maria concepit Christum sine fœditate, & fœtore libidinis ex solo opere spiritus sancti, & portauit cum gaudio sine grauedine & miseria: & peperit sine dolore & cum integritate virginitatis. Et sic ille conceptus, & fructus benedictus non attulit matri maledictionem aliarum mulierum: imo abstulit omnes illas maledictiones. & attulit ipsi contrarias benedictiones, Dicit ergo virgo Maria: Gratias ago Deo meo qui adimpleuit desiderium meũ & totius ecclesiæ fidelium: nã ego petebã in persona totius ecclesiæ osculari & trahi à sponso & introduci in talamũ eius: sed totum hoc impletum est ĩ me: quia uẽtrẽ meũ uirginalẽ fecit talamũ: in quo voluit habitare in sua incarnatione: quia ex me voluit carnẽ assumere: & in me tanquã in suo tabernaculo & accubitu & lectulo habitare per carnis assumptionẽ. Cuius conceptus non fuit mihi cum maledictione secundũ legẽ aliarũ mulierum: imo cũ omni benedictione vltra legẽ aliarũ. Nam cum Christus rex sponsus meus esset in accubitu suo .s. in talamo virginali vteri mei: non conceperam ipsum cũ fœditate libidinis, nec ex virili semine: sed mistico spiramine & opere spiritus sancti, & sic dum ipse rex Christus esset & conciperetur in accubitu suo, nardus mea .i. virginitas

E mea dedit odorem suum: quia non concepi cum libidine fœditatis, sed cum pudore, & odore uirginitatis & integritatis. Item dilectus meus Christus fuit mihi tanquã nardus fugans omnem fœtorem, & fœditatem. Item fuit mihi tanquã fasciculus mirræ præseruãs ab omni corruptione. vnde sicut mirra posita intra corpora mortuorum non permittit illa corrumpi: ita Christus cõceptus in vtero meo non permisit me corrumpi à virginitate: imo seruauit integritatem. Et iõ dilectus meus tanquã fasciculus mirræ inter vbera mea commorabitur præseruans me ab omni corruptione. Item dilectus meus non solùm fuit in accubitu, & vtero meo sicut nardus & fasciculus mirræ: sed etiam sicut botrus cipri in uineis Engaddi. vbi crescit arbor balsãmi, quæ dicitur ciprus. q.d. ꝙ Christus fuit sicut balsamum in vtero meo. Nam balsamũ

F est liquor pretiosissimus penetratiuus. nam balsamum positum in vola & palma, penetrat totã manum absq; incisione, & lesione. Ita pariter Christus concipiendo & nascendo fuit tanquã balsamũ: quia introiuit & exiuit per clausam portã claustri virginalis, cõferendo prolem, & fœcunditatem, non auferẽdo virginitatẽ. Fuit ergo Christus in vtero virginali ipsius matris Mariæ tanquã nardus odifera pellens omnem fœtorem libidinis & fœditatem: & fuit tanquã fasciculus mirrę præseruans ab omni corruptione: & fuit tanquã botrus cipri, siue tanquã balsamũ intrãs & penetrans claustrum virginis afferendo fęcunditatem, non auferendo virginitatẽ. Vnde Salomon comparat mysteriũ incarnationis,

A nis & cōceptionis Christi ad arcam fœderis existētem in tabernaculo inter illa aromata odorifera absq; omni fœtore, & corruptione. s. in illo tabernaculo ex lignis setinis, & cedrinis incorruptibilibus fabricato: & pretiosissimis vnguētis illito & perunćto: & nobilibus cortinis & ornamētis decorato. q.d. virgo Maria, ꝙ sicut Deus rex regum, & dominus dominantium erat in illo accubitu, & tabernaculo cum illis aromatibus materialibus odoriferis: ita pariter sponsus pellēs omnem fœtorem fœditatis erat sicut mirrha ꝓseruās ab omni corruptione. & sicut botrus cypri. i. sicut balsamum penetrans absq; læsione, præbēs fœcunditatem, non auferēs integritatem virginitatis. Et nota ꝙ vbi trāslatio nostra dicit Fasciculus myrrhæ dilectus meus. &c. in hebręo habet Globus musci dilectus meus. B Et hoc accidit: quia istud nomen, mor, positum in hebræo est æquiuocū. Quia vno modo significat odorem siue rem odoriferam. alio modo significat amaritudinem siue rem amarā. Et ideo hebręi moderni sumentes vnam significationem, semper per mor intelligūt, & pronunciant muscū in hoc libro. 70. autem quos sequitur Hieronymus in hac parte, transtulerunt hoc nomen mirrha in vtraq; significatione. eò ꝙ vtraq; significatio conuenit ipsi mirrhæ: quia simul est amara, & odorifera, habens plures perfectiones & ꝓprietatēs quā muscus. Per quas proprietates ipsa mirrha maximè significat passionem Xp̄i & ecclesiastica sacramēta, vt dictum est. Et significat virtutēs tā morales quā theologales: quæ sanant omne vitiū, vt C præseruant ab omni peccato. Et ideo multò melius interpretati sunt 70. quā ipsi moderni hebræi cum suis falsis punctis & sua falsa punctuatione. Iterū est notandum, ꝙ illa arbor ex qua nascitur balsamū, dicitur cyprus apud græcos. quā Salomon transtulit ex Assyria in Iudæam: & plantauit vineam ex ea in Engaddi iuxta mare mortuum: & crescit ad modum viminis per modum uitis: & ideo dicitur uinea. Quæ quidem arbor non patitur ferrū, quia si tangitur aut scinditur ferro: illico aret & siccatur: sed cùm scinditur lapide vel osse acuto: tunc emittit succum siue liquorem pretiosissimum, quod dicitur balsamum. Et ideo hic ponitur botrus pro liquore illius vitis. & dicitur balsamum à ciuitate Balsera, vbi antiquitus crescebat. Græci aūt appellabāt ēt ipsum cyprū: ꝗa aliqū cre D uit illa arbor in Cypro insula. & facit grana ad modum botri aut vuæ. sed ille liquor pretiosus qui dicitur balsamum, non fit nec exit de botro: sed ex calamo siue virga illius vitis incisæ distilādo illū liquorem. Et dicitur cyprus, quod interpretatur res amœna: & ēt interpretatꝰ mixtura: eò ꝙ ille liquor est amœnissimus, & pretiosissimus & dignissimus, & penetratiuus, quo omnes reges vngebātur. Per quod balsamū significatus est Christus: & passio eius & resurrectio: à cuius vnctione omnes dicuntur Christiani. i. vncti. Dicit ergo virgo Maria: Christus sponsus, & filius meus & dilectus dum erat in accubitu suo. s. in vtero meo, fuit mihi sicut botrus cypri. i. sicut balsamum in vineis Engaddi nascens: nam sicut balsamū penetrat carnē absq; læsione & incisione. & præseruat à corruptione, & cōseruat in integritate, & ꝑpetuat odorē in vase suo in quo semel stetit, & E significat hominē vnctū ex eò ꝙ non vnguntur eo nisi reges, & sacerdotes & incliti ꝑꝑ eius pretium & dignitatē: ita pariter dilectus meus penetrauit claustrum meum in conceptione & natiuitate absq; læsione virginitatis meæ. quia licèt ex me accepit carnis ueritatem: tamen seruauit uirginitatis integritatē, & perpetuā dignitatē: quia etiā post partum semper appellabor uirgo & mater Dei: & beatā me dicēt omnes generationes. Ex quibus patet ꝙ vterus virginis Mariæ fuit accubitus, & talamus Christi nardo odorifera oīm virtutum, & gratiarum perfusus: & fuit capsa mirrhę electę, & balsami pretiosi ipsius Xp̄i. Et ipse Christus fuit in utero virginali tanquam nardus odorifera omnium uirtutum: F & fasciculus mirrhæ eius virginitatis conseruatiuus: & tanquàm botrus cypri. i. tāquàm balsamūm penetrās absque læsione: & dignificans & vngens eam tanquàm reginam hominum & angelorum. Et ideo sunt ualde notanda ista tria aromata hic metaphoricè posita ratione suarum proprietatum, & perfectionū, quæ per quandam excellentiam conueniunt Christo, & virgini Mariæ matri eius: qui loquuntur in hoc cantico. Nam sicut Deus in figura præcepit Moysi ut perūgeret illud tabernaculum, in quo arca sua erat reposita unguento istorum aromatum: ita implendo illam figuram, uoluit illam matrem de qua carnem erat assumpturus, & in eius utero quieturus perungere, & ornare vnguento diuersarum gratiarum supradictarūt

A ideo aduertat lector, & quærat. Sed quia uirgo Maria mater & sponsa Christi egit gratias de beneficiis receptis à sponso, & maximè quia faciendo ipsam matrem Dei seruauit in ea uirginitatem: Christus sponsus, & filius reddendo vices respondet commēdando eam in persona eius, inquantùm mater, & in persona ecclesiæ inquantùm sponsa, & primum membrum ecclesiæ, & commendat eam de multiplici pulchritudine. Vnde est aduertendum: ꝙ Christum matrem suam, aut ecclesiam commēdare: idem est ꝙ ipsam virtutibus, & gratiis decorare, & ornare, & ditare: qa dicere Dei est facere. iō totus iste dialogus huius secundi cantici inter sponsum, & spōsam nil aliud est nisi ille dialogus qui fuit inter Gabrielem, & virginem Mariam in mysterio incarnationis. Luc. 1. quando Angelus Gabriel missus à Deo dixit. Aue
B gratia plena &c. Quod mysterium & dialogū propheticè cantat Salomon in hoc cantico: prout propheticè præuidit in spū. Dicit ergo Christus ad virginem matrem, & sponsam suam. O amica mea tu dicis: ꝙ ego sum nardus odorifera, & fasciculus myrræ inter vbera tua, & sicut botrus cypri. Et ecce ego dico tibi: ꝙ tu es pulcra, id est te feci pulcrā, quò ad animam, pulchritudine omnium gratiarum, & uirtutum. Et etiam tu es pulchra quò ad corpus exterius: quia pura, & humilis, & honestissima: quia oculi tui sunt sicut oculi columbarum, ostendentes in se omnē honestatem, & puritatem, & humilitatem, absq; amaritudine, & felle, & omni labe. Cui respondet sponsa. Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus, & speciosus forma præ filiis
C hominum: quia tu es pulcher, & bonus per essentiam: ego aūt per participationem. vnde si quid pulchritudinis habeo, illud recepi à te: quia me uoluisti virtutibus, & plenitudine gratiarum ornare, & plenam gratia appellare & facere, & me uoluisti in tuum templum, & habitaculum maternum eligere, & fabricare, & sanctificare, & consecrare, & ex meis puris sanguinibus carnem assumere. Et ideo quia tu uoluisti ornare hoc tabernaculū tuū: inde est ꝙ lectulus noster est floridus. i. varietate virtutum, & gratiarum ornatus, & amœnus, & delectabilis quò ad ornatum. Sed quantùm ad materiam ex qua fecisti hanc domū tuā, & tabernaculum: dico tibi ꝙ tigna domorum nostrarū sunt cedrina. quia fecisti istud tabernaculum personæ meæ, ex duab. tabulis completis, & coniunctis, scilicet ex carne Sethina mundissima, & pura, & ex anima cedri imputribili, & fugatiua omnis veneni, & omnis peccati. Et ideo antiquus serpens non potuit me mordere, nec inficere suo dente, & ueneno pestifero: sicut dictum est. quia tigna huius domus sunt cedrina. Vnde tigna dicuntur tabulæ siue trabes adinuicem colligatæ sustinentes domum. Et laquearia nostra. s. trabes maiores sunt cipressina, & incorruptibilia: quasi dicat: ꝙ sicut Moyses fecit illud tabernaculum materiale ex lignis cypressinis, & cedrinis odoriferis, & incorruptilibus, fugatiuis omnis ueneni: ita tu sponse fabricasti me in domum, & tabernaculum tuum maternale ex carne cypressiua, & anima cedrina, ne venenum peccati me valeret contingere, nec serpens antiquus mordere: quia ante animationem carnem meam mundasti: & sanctificasti, & in animatione animam meā simul creasti, & sanctificasti, & consecrasti, & gratificasti, & infundisti, & in me per gratiā habitasti. Et sic fui immunis ab omni peccato ab instanti creationis, intātùm quòd ego possum dicere, ꝙ ego sum pulcherrimus flos campi, & lilium conuallium, quantùm ad puritatem, & munditiam: quasi dicat: tu me creasti, & fecisti mundam, & puram, & pulchrā sicut florem in cāpo, & lilium in conuallibus. Cui respondet sponsus. Bene dicis ò sponsa: ꝙ tu es flos campi, & lilium conuallium. nam sicut lilium inter spinas: sic tu amica inter filias. Ad cuius intellectum est aduertendum, quòd dictio posita in hebræo est æquiuoca ad rosas, & lilia. Et ideo beatus Hieronymus in hoc libro, & psalterio semper transtulit illud vocabulum ad lilia: Hebræi autem ad rosas. Sed forsan in hoc melius est in Hebræo: quia lilia non consueuerunt nasci inter spinas: sed rosa nascitur in arbore spinosa. Ideo licèt virgo Maria comparetur liliis ratione virginitatis: tñ magis propriè comparatur rosę ratione immunitatis à pctō. Nam sicut ex arbore spinosa nascitur illa rosa pulcherrima, & odorifera sine spinis: ita sola virgo Maria inter oēs naturales filios Adam nata fuit ex illa arbore spinosa Adæ, absq; aliqua spina originali, & ꝑ consequens absq; spina peccati & ideo dicit ipsi Xps, sicut rosa nascit absq; spinis inter spinas, & ex arbore spinosa: ita sola tu sponsa & amica mea nata es inter filias oēs ipsius

Adam

A Adam absq; aliqua spina pcti. Et sicut nata es,& concepta,& animata absq; spina originali:ita semper vixisti absque aliqua spina actuali,& veniali. Cui respondet sponsa: O sponse bene dicis q ego sum sicut lilium,aut rosas inter spinas:quia rosa nascitur ex arbore parua,& humili:sed tu es arbor altissima, & fructifera,& frondosa, de cuius plenitudine omnes accepimus fructus gratiæ,& sub cuius vmbra omnes viuimus. Et ideo sicut malus est arbor altissima, & fructifera inter siluas,& ligna siluarũ:sic tu dilectus meus inter filios Dei.s. inter omnes Angelos, & homines:quia illi sunt filii per adorationem,& creationem:tu autem per naturã. Ideo oẽs excedis in omnipotentia,& sapientia,& misericordia,& largitate. Et nota q ista arbor B est lignũ uitæ qđ perdidit Adã:in cuius supplementum datus est nobis Christus,qui est verũ lignum vitæ:vt dictũ est ps.1. sub cuius vmbra desiderabãt quiescere patres veteris testa.sub cuius vmbra primò quieuit virgo Maria,& ex cõsequenti tota ecclesia.Et iõ dicit virgo Maria simul cũ tota ecclesia.O xp̃e sponse:sicut malus.i. lignum vitæ erat nobilius, & salubrius inter omnia ligna paradisi: ita dilectus meus inter filios.i.obtinet principatum in potentia,& sanctitate, & sapientia,& bonitate inter omnes filios Dei.s. inter omnes Angelos,& eminet super oẽs creaturas.Et ideo virgo Maria simul cum tota ecclesia vet.test.desiderabat, & petebat protegi,& sedere sub vmbra huius arboris in primo cantico.Sed postq̃ Christus venit in carnem,iam spõsa gaudet sedisse subvmbra huius arboris,diù per omnes fideles vete.testa. C optatę:& iam gaudet in comedendo fructũ eius,dicens. Sub umbra illius quem desiderabam sedi.Iterũ est aduertendum:q Salomon per illam nubem quæ obubmrabat tabernaculum in die,& illustrabat de nocte: præuidit in spiritu qualiter Christus debebat obũbrare, & protegere virginem matrem suam spiritu sancto, & ex consequenti totam ecclesiam, & pluere super eam manna gratiarum,& donorum,& sacramentorum: sub cuius vmbra, & protectione debebat refici, & pasci,& quiescere,& protegi. Et ideo subdit sponse: Intantum est arbor altissima, & fructifera,& suauis iste filius,quòd sub vmbra illius quem desiderabam sedi. Nam in primo cantico ego desiderando petii pasci, & quiescere sub vmbra eius:sed ipse adimpleuit desiderium,& petitionem meãm.nam postquã D accepit carnem, & factus est caput ecclesiæ, ego sedi sub vmbra eius desiderata,& pascor in pascuis eius:iniñ q fructus eius est dulcia gutturi meo. Vnde tunc sedi sub vmbra spõsi,& filii mei Christi, quando Angelo nunciante spũs sctũs superueniet in me:& virtus altissimi obũbrauit mihi: disponendo me ad recipiendũ filium Dei in vtero meo, & formando illud corpus sanctissimum ex puris sãguinibus meis.Et tunc fuit fructus dulcis gutturi meo:quando realiter concepi in me filium Dei. quia ad conceptum, & natum fuit in me sanctum vocatum est filius Dei. ideo dixit mihi Elisabet. Benedicta tu in mulieribus,& bñdictus fructus ventris tui. unde ille fructus qui erat in ventre meo, tantum erat mihi dulcis:quòd continuè fruebar eius colloquio, & inspirationibus,& cõsolationib. spiritualibus. Nã ille fructus vẽtris mei E impulit me: vt irẽ ad uisitandũ Elisabet:vbi Christus fructus vẽtris mei sanctificauit Ioãnẽ Baptistã in ventre matris suæ. Item ille fructus spirauit in me spiritũ propheticũ, & euangelicum: quando exultans in spiritu cantaui illud caticum. Magnificat anima mea dominum.In quo cantico ego fui euangelista annunciando saluatorẽ, diu patribus expectatũ, esse in vtero meo: & Israel iam suscepisse puerum suum. Et fui prophetissa prædicendo omnia quæ facturus erat Christus filius meus: quia debebat doponere potentes reges,& principes infideles mundi,& exaltare humiles fideles,& debebat implere paupeŕes bonis spiritualibus,& diuites Iudęos dimittere inanes in sua ignorantia & cęcitate. Deinde cum dicit.Introduxit me rex in cellã uinariã.est aduertendum q in triplicẽ cel F lam vinariam introduxit Xp̃s sponsam suam ecclesiam ordinando charitatem in ea:eò q unumquodq; istorum cellariorum ordinat charitatem in homine fideli. Vnde primum cellarium vinarium ipsius Christi sacra scriptura uete.test. in qua latebat vinum euangelicum nou.testamenti, tanquã in vegetibus.Nam mysteria ve.test. erant quasi uegetes mysteriorum noui test. In hoc cellarium introduxit Christus ecclesiam sponsam suã: quando aperuit Apostolis sensum vt intelligerent scipturas omnes: quomodo omnia quæ erant scripta in lege.& ,pphetis,& psal. fuerant cõpleta in eo:ut patet Luc.24. Item quando misit eis spiritum sctm̃, vbi recepe-

A runt dona gratiarum &c. Et sic ordinauit in eis charitatem. Nam sacra scriptura docet ordinem charitatis, puta qualiter Deus est diligendus super omnia, & per se, & pp se, & proximus in Deo, & propter Deum: quia finis legis, & omnis præcepti ē charitas.i.ad Tim. i. Secundum cellarium Christi est præsens ecclesia: in qua sunt septem vegetes sacramentorum: in quibus reponitur, & à quibus hauritur gratia Christi, quæ datur per sacramēta ecclesiastica. Quæ quidem gratia vel est ipsa charitas, vel eius radix: quia charitas vel est ipsa gratia, vel non sine gratia ipsi annexa. quæ quidem charitas est amor regulatiuus voluntatis ad diligendum Deum, & proximum secundùm speciem, modū, & ordinē. Et sic charitas est illa quę ordinat voluntatē ad diligendū Deum, & proximū. Quæ quidē

B charitas comparatur vino, eò ꝙ inebriat animam, & transformat amantem in amatum, & extasim facit: vt inquit Dionysius: imo anima charitate informata magis est vbi amat, quā vbi animat, & informat. Tertiū cellarium Christi est ecclesia superna cœlestis, in quo cōfertur vinum gloriæ, vbi charitas est in sua perfectione, vbi uoluntas beatorū habet quicquid vult, & nihil mali vult, & volūtas omniū beatorū p charitatē cōfirmata, totaliter est conuersa in Deum, & cōformis eius volūtati. Et sic patet qualiter est triplex cellariū, & triplex vinū ordinās, & inebriās voluntatem hominis: ad qđ triplex cellariū Xp̄s introduxit ecclesiam sponsam suam ordinando in ea charitatem. Ista ergo spōsa p statu ve.te. petebat aduentū sponsi: ut introduceret eā in hoc triplex cellarium: eò ꝙ p alium non poterat introduci: vt patet in pri

C mo cantico. Sed quia Xp̄s sponsus eius introduxit eam in cellaria supradicta: ideo gratias agendo cum gaudio dicit. Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem.

Et est aduertendum ꝙ ista spōsa in primo cātico petit introduci in supradicta tria cellaria: sed in hoc secundo cātico dicit ꝙ spōsus solū introduxit eam in unā cellam vinariā.s.in primum cellariū sacræ scripturæ, in qđ introduxerat virginē Mariā matrē suam reuelando ipsi secreta sacræ scripturæ: vt patet in cantico eius: sed postea introduxit totā ecclesiā sponsam in alia cellaria, quando instituit ecclesiastica sacramenta, & aperuit nobis viam ad regnum cęlorum per passionem, & resurrectionem, & ascensionem. D

Ad maiorem autem euidētiam est etiam notādū, ꝙ licet omnis charitas sit amor: tamen non omnis amor est charitas. Vnde triplex est amor: puta vnus q dicit nālis: qualis est patris ad filiū, & poetę ad sua poemata. Secūdus dicit amor peruersus, procedens ab inordinato appetitu, quo peruersè auar⁹ amat pecunias, & superbus honores, & uoluptuosus mulieres. Tertius dicit amor ordinatus. quo ordinatè diligimus Deum, & proximū, & iste dicit charitas: eò ꝙ ordinat voluntatē ad diligendū Deū, & proximū, seruādo speciē, modū, & ordinē. Vnde species diligenda est.s.solus Deus, & eius imago.s.hō, & Angelus: eò ꝙ sola ista triplex species ē quod dā bonū felicitās, aut felicitabile, & fruibile. Vn̄ solus Deus est p se fruibilis in se, & hō, & Angelus solū in Deo. Vnde ait Paulus ad

E Filemonē. Fruar te in dn̄o frater. Modus aūt diligēdi bonū, est vt diligatur res eo modo quo est. Et sic qa Deus est per se bonū super oīa, & à quo oīa: iō est diligēdus à nobis per se, & in se super oīa. Et quia tā homo q̄ Angelus est imago Dei, & à Deo: ideo est diligendus in Deo, cuius est imago, & à quo est. Itē ordo diligēdi sumitur à fine: sed quia Deus est pp se, & nō propter aliud bonū. imo omnia alia sunt pp Deū, & ordinantur in Deū tanq̄ in finem vltimatū quia est finis oium: ideo Deus est diligendus pp se, & homo, & omnia alia pp Deū. Totū aūt istum ordinē diligendi facit charitas in nostra uoluntate. Et ideo charitas diffinitur quòd est amor ordinans voluntatem ad diligēdum Deum, & proximum, seruādo speciē, modū, & ordinē.s.ad diligendū Deum super omnia, & per se, & in se, & pp se, & proximum in Deo, &

F pp Deū. Ex quibus patet, ꝙ qui diligit Deū non pp se: sed propter aliquā vtilitatē, errat in ordine: & q diligit magis se q̄ Deū, errat in modo: Et iō dicitur ꝙ Diabolus in principio errauit in modo, & ordine: eò ꝙ dilexit se in se, & propter se, & nō in Deo, & ppter Deū: imo incepit ab amore sui: usq; ad contēptum Dei contēnendo eius legem, & deuiando ab eius voluntate, vt dictum est super ps. 81. & super Te Deum laudamus. Charitas ergo est illa uirtus infusa ordinatiua uoluntatis ad diligendū Deum, & proximum, & hāc charitatē ordinauit Christus spōsus primo in uirgine Maria matre sua, & ex cōsequēti in tota Ecclesia sponsa sua, ut patet per totū

discursum

A diſcurſum euangelicũ. Vnde primò oſtendit hãc charitatẽ faciendo,& poſtea docẽdo. Et ideo dicit virgo Maria in hoc cãtico in perſona ſua, & totius eccleſiæ. Introduxit me rex ſponſus meus in cellã vinariã.i. cellam ſacræ ſcripturæ, & in cellam ſacramentorũ eccleſiæ,& ordinauit in me charitatẽ.i, docuit me ordinẽ charitatis per legẽ euangelicam: quõ diligã Deũ,& proximũ eo modo, & ordine quo dictũ eſt.& contulit mihi charitatẽ p eccleſiaſtica ſacramenta qua ordinate diligo Deũ & proximũ.Hoc autẽ dicitur: qa in omni ſacramento datur gratia: quæ eſt ipſa charitas,aut non ſine charitate.Et ideo dicit ſponſa:fructus illius magnæ arboris,ſub cuius vmbra ſedebam, ſemper fuit dulcis gutturi meo:intantum ꝙ filius meus introduxit me in cellã uinariã.ſ. in camerã penetralis ſecretorum,& profundorũ myſteriorum euan
B gelicorum: multa myſteria ſecreta reuelando.Et ſic ordinauit in me charitatem,& dilectionẽ, & ideo fuit mota ad cantandum illud canticũ.Magnificat aĩa mea dominum,ex nimio amore cõcepto.vñ ſpõſus meus, & fili', qñ introduxit me in ſuã cellã vinariã intim vulnerauit,& inebriauit me vino ſuæ charitatis,& amoris,& dilectionis:ꝙ totaliter fui oblita huius mundi,& mei ipſius,& fui conuerſa, & tracta ſeu rapta in ipſius amorem: quia amor trasformat amantem in amatũ. Et ſic fui facta quaſi languida,abſque memoria huius mundi,& ſuorum bonorũ temporalium.Et iõ vos angeli ſodales ſponſi,& filii mei Chriſti fulcite me, & ornate me florib' huius agri,& horti filii mei,& ſtipate,& circundate me malis,& pomis huius arboris filii mei: quia amore eius langueo: quia non
C poſſum edere alium cibum, nec frui alio fructu:nec alius fructus eſt dulcis gutturi meo præter fructus ſapidiſſimos huius arboris. q quidem fructus, & poma nutriunt fideles,& dant vitam mundo. Itẽ nõ miremini ꝙ languẽã amore huius filii, & ſpõſi mei Chriſti. nã ipſe introduxit me in cubiculum ſuum,& amplexatus eſt me: ſicut mater amplectitur filiũ,& ſponſus ſponſam. nã læua eius.i.brachiũ, & manus eius ſiniſtra poſita eſt ſub capite meo,& dextera illius amplexabitur me. Nam quando mater amplectitur filium paruum:ſuſtinet eum cum ſiniſtra poſita ſub capite, & cum dextera cooperit corpus eius. Ita pariter ſpõſus, & filius meus Xps quodã ſpũali amplexu amplexatus eſt me cum læua eius ſub capite ſuſtentando, & cum dextera D ſuæ potẽtiæ,& amoris, & fauoris me protexit ab omni malo præſeruãdo, & in oĩ bono confirmando. Et ſic tenet me amplexã tanꝗ languidã, & ebriã in cella vinaria ſuæ charitatis,& amoris,& dilectionis. Sed hic eſt valde aduertendũ, ꝙ cũ in hoc cantico ſponſus ſatisfaciat,& annuat petitionib. & deſiderio ſpõſæ,& ipſa ſpõſa agat gratias, eõ ꝙ ſpõſus adimpleuit deſideriũ,& petitiones ſuas.puta quia oſculatus eſt eã oſculo incarnationis: & traxit eã in odorẽ vnguẽtorũ ſuorũ: & introduxit eã in cubiculũ ſuũ,& cellam vinariã,reuelando myſteria,& ſecreta ſua: & iam ſedit ſub vmbra illius quam deſiderabat, & refecta eſt cibis,& fructib. illius arboris dulciſſimis. Item quia tale oſculũ dicit quandã vnitatem inter ſponſum,& ſponſam:eõ ꝙ in illa benedicta incarnatione facta fuit triplex E vnio: quia primò verbum aſſumpſit illã humanitatem in unitate perſonali, & ſuppoſitali: Secundò Chriſtus elegit, & vniuit ſibi ſpecialiter,& ſingulariter virginem matrem ſuam in quadam vnitate materna.quia facta eſt ſpeciale templum, & tabernaculum maternum ipſius Chriſti: Tertiò Chriſtus in ſua matre deſponſauit ſibi totam eccleſiam, inquantum ipſa fuit primum membrum eccleſiæ Chriſti, & exordium eius: ut inquit Auguſt.& hanc eccleſiam deſpõſauit,& uniuit ſibi Chriſtus quadam unitate myſtica. Et ſic eſt dicendum: quòd triplex oſculum dedit chriſtus.Nam primò obſculatus eſt illam humanitatem aſſumptã oſculo incarnationis,& oſculo perſonali. Secundò oſculatus eſt uirginem Mariam oſculo filiali ſiue materno. Tertiò oſculatus eſt totã eccleſiã F oſculo myſtico, & ſacramentali. Et ſic ergo eſt dicendũ: ꝙ totũ iſtud canticũ poteſt uerificari de iſto triplici oſculo. ſ. incarnationis, & maternitatis, & deſponſationis eccleſiæ. Et ſic poſſunt primò eſſe uerba humanitatis Chriſti:puta ꝙ illa humanitatis Chriſti agat gratias Deo: quia verbum diuinum oſculatum eſt eam oſculo, & unitate perſonali, & quia verbum commoratur inter ubera humanitatis: & quia illud verbum diuinum fuit illi humanitati aſſumptæ, tanquàm nardus, & faſciculus myrrhæ, & botrus cypri: & quia illa humanitas aſſumpta fuit tanquàm lilium, & roſa inter ſpinas, & quia fuit fauorata ſub umbra uerbi, & amplexata, & perſonata, & ſuppoſi-

A tata per uerbum &c. Item totum istud canticum uerificatur de ipsa uirgine, prout in amplexu, & utero eius Christus accubuit, & recubuit tanquàm in suo talamo: & quia Christus existens in eius utero fuit ipsi tanq̃ nardus odorifera, & sicut fasciculus myrrhę, pręseruans eã ab omni corruptione, & fuit ipsi tanq̃ botrus cypri, & tanquã balsamũ penetran claustrũ uirginitatis, absq; uiolatione: ipsam uirginẽ, & intactam relinquendo. Et quia Christus iutroduxit eam in cellam uinariam ordinando in ea charitatẽ, & dilectionem: transformãdo eam in se: & altissima secreta ipsi reuelando. Item licèt uirgo Maria contineret Christũ secũdùm carnem in vtero suo inquãtum mater: tñ ipsa sedebar sub vmbra Xpi inquantũ sponsa. Item ipsa virgo mater Christi sedit sub vmbra illius quẽ de
B siderabat, quando spiritus sanctus venit sup eam, & obumbrauit eam. Luc. 1. Et tunc Xps filius suus amplexus est eam: quãdo ipsam in persona totius ecclesiæ sibi desponsauit. Et sic patet qualiter totum hoc canticum de ipsa verificatur. Sed vltimatè verificatur totũ istud canticum de tota ecclesia Christi, quã Christus sibi desponsauit, & vniuit in vnitate mystica. Et ideo hoc canticum est exponẽdum singulariter, & specialiter de tota ecclesia. Ad cuius intellectum est notãdum, & pręaduertendum: ꝙ ecclesia in primo cãtico petiit osculari, & trahi à sponso, & introduci in cellaria eius, & pasci, & sedere, & protegi sub vmbra eius. Item dictũ est qualiter sicut per illã arcam fęderis figurabatur Christus deus & homo, rex, & sacerdos: ita per illud tabernaculũ, in quo arca fuit reposita, figurabatur
C primò Maria tanquàm tabernaculum mater nũ: sed vltimatè figurabatur ecclesia, in qua Christus modò habitat per fidem, & gratiã tanquàm in tabernaculo mystico. Et dictum est quòd virgo Maria fuit primum mẽbrum ecclesiæ noui testamẽti in qua prius habitauit per gratiam, quàm per carnem. Et ideo prius fuit spõsa quàm mater Christi: & prius fuit tabernaculũ spirituale, & mysticũ Xpi, quàm tabernaculum maternum. Et sic ista ecclesia noui testamenti incepit à virgine Maria, & in ea incepit desponsari Christo. Et ideo ipsa loquitur in hoc cantico tanquàm sponsa in persona totius ecclesiæ noui testa. & etiam in persona totius ecclesiæ veteris testamenti: quia in ea incepit compleri desiderium, & petitio facta in primo cantico: quia illa ecclesia continuatur cum ista per virginem Mariam, & Christum ab Adam vsque D
ad iudicium: licèt per diuersos status: vt pluries dictum est. Deinde cum dicit. Adiuro vos filiæ Hierusalem: concludit istud secundum cãticum. Vnde postquàm sponsus Christus compleuit desiderium huius sponsæ: & iam introduxit eam in talamum, & cellariũ suum, & iam tenet eam in amplexu suo, & ipsa iam se reputat felicem quiescendo sub vmbra spõsi, & fruẽdo bonis spiritualibus eius: & iã dormit inebriata in eius amore, & amplexu: ideo vt Christus reddat ipsam securã, ostendit istam desponsationem, & vnionem esse firmam, & ratam, & perpetuam: & istud osculum esse inseparabile. Et hoc intelligitur de supradicto triplici osculo. s. incarnationis, & maternitatis uirginis Mariæ, & despõsationis, & amplexus ecclesiæ. Vnde dicit E
Christus. O filiæ Hierusalem, id est animæ fideles, ego adiuro vos per capreas, id est per patriarchas: ceruosque camporum, id est per prophetas: ne suscitetis, nec euigilare faciatis istã dilectam à dormitione, & à somno, & ab amplexu meo, donec ipsa velit. quasi dicat: nullus credat: ꝙ postquàm ego assumpsi istam humanitatem in vnitate suppositi, aliquando dimittam: imo nũquàm amplius dimittam quod semel assumpsi. Ideo dico vobis quòd non suscitetis, nec separetis eã, nec petetis eam separari à meo amplexu: quia nunquàm dimittam. Item nec suscitetis virginem Mariam matrem meam à meo amplexu maternali: quia nũquàm dimittam eam: quia in æternũ erit mater mea, & dilecta, & in gratia confirmata. Item adiuro vos ne suscitetis, nec euigilare faciatis sponsam meam ecclesiam ab amplexu, & amore meo, nec putet aliquis eam vnquàm à me separari: quia postquàm semel desponsaui eam, & vniui mihi per fidẽ, & charitatem in vnitate mystica, nunquã eam abdicabo, nec relinquã, nec deseram. Nam licèt aliquando permittam eam pati temporaliter à tyrannis: tamẽ sem per eam liberabo de manibus eorum, & finaliter ipsa dominabitur eis: & conseruabo, & protegam eam in amplexu fidei, vsque ad diẽ iudicii. Quia licèt continuè fluctuet: tamen non submergetur, nec peribit nauicula Petri. Quia ego rogabo patrẽ pro Petro, & grege eius, ne deficiat fides eius. Et hoc promittit sponsus cum adiuratione capreatum cer uorumq; camporum. Ad cuius intellectum est

A eſt aduertendũ, q̃ per capreas intelligit patriarchas, & per ceruos intelligit prophetas: qui in veteri teſtamento prędixerunt aduentum Chriſti, & perpetuam deſponſationem Chriſti, & eccleſiæ, & q̃bus facta eſt de Chriſto firma repromiſſio. Vnde patriarchę dicũtur capreæ in ſcriptura, eò q̃ omnes fuerunt paſtores. Et prophetæ dicũtur cerui propter ſimilitudinem, & velocitatem. nam ſicut cerui ſemper diſcurrunt de monte in montem, & à termino in terminũ: ita prophetæ ſaltãt velociter ex vna materia in aliam, & ab vno tẽpore in aliud. Et ideo patriarchas appellat capreas, & prophetas ceruos. Item adducit eos in teſtes firmos: eò quòd eis facta fuit de Chriſto firma repromiſſio de regno Chriſti perpetuo. Vnde ſub pacto æterno per ſignũ arcus fœderis facta eſt de Chriſto repmiſſio

B chriſti ipſi Noe Geneſis.ix. Item ſub iureiurãdo, & ſigno perpetuo facta eſt eadẽ repromiſſio ipſi Abrahæ. Geneſis.xv. & xxij. Item hoc idem ipſi Iacob in viſione ſcalæ. Geñ. xxviij. & q̃n luctatus eſt cum angelo. Geñ. xxxij. Hoc idem promiſſum eſt Moyſi Exo. xxxiii. & Deutero.xviij. Item regnum perpetuum Chriſti, & eccleſiæ promiſſum eſt ipſi Dauid ſub iureiurando, & pacto firmiſſimo. ii. Reg.vii. & xxiii. & pſal. lxxxviii. & cxxxi. Itẽ hoc idem patet per Eſaiã, & oẽs prophetas. maximè Hiere.xxxiii. vbi dicit Deus. Si irritum fieri põt pactum meum cum die, & cũ nocte, vt non ſit dies, & nox in tẽpore ſuo ita pactum meũ irritum eſſe poteſt cum Dauid ſeruo meo: vt non ſit ex eo filius, qui regnet i trono eius & cætera. Et ſic patet qualiter ſub iureiurando, & pacto firmiſſimo pro

C miſit Deus patriarchis, & prophetis regnum Chriſti æternum ſuper eccleſiam per gratiã in præſenti. & gloriam in futuro. Et per conſequens eccleſia ſponſa Chriſti nunquàm ſeparabitur ab eius amore, & amplexu in toto iſto ſeculo per gratiam, nec in futuro per gloriã. Nã quis ſeparabit nos à charitate Chriſti? vt inquit apoſtolus. Sub tali ergo adiuratione dicit Chriſtus. Ne ſuſcitetis, neq; euigilare faciatis dilectam, donec ipſa velit, & ponitur ly donec indeterminatè, & infinitè: ſicut dicitur pſalmo.lxxj. Erit abundantia pacis, donec auferatur luna. Sed quia luna nunquàm auferetur: ergo nũquã pax deerit vel deficiet. Ita pariter hic. quia ſponſa nũquàm volet ſeparari ab amplexu, & amore ſponſi: ergo nunquàm ſeparabitur. Ex quibus patet quòd ſicut nunquàm diſſoluetur vinculum D

incarnationis: ita nunquàm fuit diſſolutum vinculum maternitatis virginis Mariæ: quia ſemper erit mater Dei. nec vnquàm diſſoluetur vinculum deſponſationis Chriſti, & eccleſię in hoc ſeculo per gratiam, & fidẽ, & charitatem, & in futuro per gloriam, & ęternam felicitatem, vbi Chriſtus introducet ſponſã ad ęternas nuptias agni. Apocal. xxi. vbi Chriſtus erit omnia in omnibus. 1. ad Corint.xv. Dicit ergo Chriſtus O filiæ Hieruſalem adiuro vos per capreas ceruoſque camporum, id eſt per patriarchas, & prophetas, id eſt ſicut pmiſſum fuit patriarchis, & prænũciatũ per prophetas, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis, ideſt ne putetis nec credatis dilecti humanitatem eſſe ſeparandam à verbo, nec virginẽ matrem à filio, nec eccleſiam à Chriſto ſponſo ſuo, donec, id eſt dũ ipſa velit. quaſi dicat: nunquàm credatis eſſe ſeparãdã: imo E

prædicate, & annunciate nunquàm eſſe ſeparandam. Ex dictis autem in hoc cantico ſecũdo inſurgit dubium. nam dictum eſt in principio: quòd Chriſtus quieſcit in eccleſia ſpõſa ſua tanquàm in accubitu ſuo. Et in fine cantici dicitur quòd eccleſia quieſcit inſeparabiliter in amplexu Chriſti ſui, inter eius brachia. Et ſic vnus quieſcit in amplexu alterius: & econuerſo quod videtur impoſſibile, ratione poſitionis ad locum, & continens. Ad hoc reſpondetur: quòd ſacra ſcriptura vtrunque affirmat, ſcilicet quòd Chriſtus habitat in eccleſia ſponſa ſua, & eccleſia i Chriſto ſponſo ſuo. vnde dicitur Ioannis primo: verbum caro factũ eſt, & habitauit in nobis & pſalmo.xc. Qui habitat in adiutorio altiſſimi in protectione Dei cęli cõmorabitur. Itẽ F

ſaluator Ioann.ſexto. Qui manducat meam carnem in me manet, & ego in eo. Item.j.Io. iii. Deus charitas eſt, & q manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Et ſic patet qualiter Chriſtus habitat in nobis, & nos in deo abſque contrarietate, quam contrarietatem tollit amor charitatiuus: qui tollit omnẽ cõtrarietatem, & cauſat vnionem. Vnde ſi conſideremus vires, & proprietates amoris charitatiui, de quo Salomõ loquitur in hoc cantico: videbimus hoc eſſe poſſibile, imo neceſſarium.

Vnde decẽ & nouẽ ſunt vires, & effectus, & proprietates amoris charitatiui: quos effectus oſtendit Chriſtus eccleſiæ ſponſæ ſuæ, & econuerſo. Nam primò, amor charitatiuus

cauſat

A causat zelum bonum: quia non patitur malum in amato. Secundò non patitur moras absentiæ ipsius amati. Tertiò trahit amantem ad amatum. Quartò languefacit amantem. Quintò liquefacit ipsum. Sextò uulnerat cor eius. Septimò inebriat amantem erga amatum. Octauò inflammat eum. Nonò vrit ipsum. Decimò facit inhærere amātem amato. Vndecimò vnit, & conciliat vnum cum altero. Duodecimò fortiter tenet. Decimotertiò charitas ordinat uoluntatem amantis erga rem amatam. Decimoquarto, quòd charitas non quærit q̃ sua sũt: sed quæ amantis. Decimoquintò quòd omnia sustinet pro amato. Decimosextò quòd magis amans est in amato quàm in seipso: Decimoseptimò quòd transformat amātem in amatum. Decimooctauo quòd extasim facit in amante. Decimononò quòd non uult separari: sed in eo in æternum quiescere. Hos ergo nouendecim effectus causat amor charitatiuus in amante. Et hos omnes effectus amoris ostendit Christus erga ecclesiam spōsam suam: ut patet per omnia ista decem cātica, & in toto discursu euangelico. Sed quia iste amor charitatiuus est reciprocus inter Christum, & ecclesiam: ideo eosdem effectus amoris ostendit ecclesia erga Christum sponsum suum iuxta possibilitatem, & facultatem suam: ut patet in istis eisdem canticis. Et ideo sicut Christus transformatus in spōsam suam per amorem facit in ea extasim, & quiescit, & uult quiescere inseparabiliter in æternum in ea ita econuerso ecclesia transformata in sponsum facit extasim, & uult quiescere in eo inseparabiliter in æternum. Et sic sponsus habitat in sponsa: & quiescit in eius accubitu in æternum, & ecclesia quiescit in amplexu sponsi.

Est uerū quòd aliter Christus habitat in nobis, & aliter nos in eo. Nam nos habitamus in Christo sicut sponsa in amplexu spōsi per gratiam, & fidem, spem, & charitatem in præsenti, & in patria per gloriam. Et sic amplexus eius gratificat, & protegit in præsenti, & in futuro glorificat nos. C

Christus autem habitat in nobis tāquàm in tabernaculo, & accubitu suo, & hoc tripliciter. Nam primò habitat in nobis, tanquàm in suo tabernaculo personali: & sic habitat solùm, & quiescit in illa humanitate assumpta in atomo ex nostra natura. Secundò habitauit in nobis, tanquàm in suo tabernaculo, & accubitu materno. Et sic habitauit in nobis, ī solo utero uirginis Mariæ per nouem menses. Tertiò habitauit, & habitat in nobis tanquàm in suo tabernaculo, & accubitu mystico, & sanctificato: & sic accumbit, & habitat, & quiescit in tota ecclesia toto orbe diffusa per ecclesiastica sacramenta, & dona gratiarum, eam gratificando, & sanctificando. Et eodem modo habitat in unoquoque iusto, & fideli, prout est membrum huiusmodi sponsæ, cuius Christus est sponsus, & caput. D

Ex quibus omnibus patet dignitas, & excellētia huius sponsæ in statu noui testamenti supra statum veteris testamenti: quia plura, & maiora signa amoris ostendit ipsi Deus in nouo testamento: quàm in ueteri. Primò quia tunc Deus habitabat in illo populo in illa arca lignea, & tabernaculo ligneo: sed nūc habitat in tabernaculo carneo ex nostra natura humana personaliter assumpto, & habitauit in tabernaculo materno per nouem menses: & habitat in æternum in nostro tabernaculo mystico. Secundò quia Deus habitabat in illo tabernaculo ligneo tantùm figuraliter: sed in nostro tabernaculo habitat realiter. nam verbum æternum realiter, & inseparabiliter, & psonaliter quiescit in illa humanitate assumpta in vnitate suppositi. Et realiter verbum incarnatū quieuit in tabernaculo materno per nouem menses. Et realiter, & inseparabiliter inhabitat, & quiescit in tota ecclesia sponsa sua, tanquàm in tabernaculo mystico per ecclesiastica sacramenta. Nam verbum incarnatum realiter continetur in sacramento altaris: & non solùm figuraliter sicut in sacrificiis veteris legis. Item virtus passionis Christi realiter continetur in baptismo, & confirmatione, & pœnitētia, & cæteris sacramentis, & non solùm figuraliter, & tanquàm in signo fœderis, & signaculo fidei: sicut in circuncisione, & cæteris sacramentis veteris legis. Et ideo ecclesiastica sacramenta immediatè conferunt gratiam quam significant: sicut dictum fuit in expositione psalmi. trigesiminoni. & in tractatu contra Iudæos quæstione prima. Ex quibus patet, ꝙ maiora signa amoris ostendit Deus nobis quàm illis, quia Deus solùm dedit illis in suo tabernaculo ligneo illas duas tabulas lapideas: & virgam Aaron cum vrna mannæ. Et hoc dedit in figuram Christi futuri Dei, & hominis, regis, & sacerdotis. Sed E F

Deus

A Deus dedit ſeipſum nobis realiter Deum,& hominem,regem,& ſacerdotem.Et ſic De° dedit illis vmbram,& figuram: nobis autem dedit veritatem,& veram lucem.

Ex quo patet,ꝙ perfectius Chriſtus Deus & homo habitat in nobis:quàm in illis, & nos perfectius habitamus, & quieſcimus in amplexu Chriſti,quàm illi.Iſti ergo duo modi quieſcendi explicantur in hoc cantico. Nam in principio cantici explicatur myſterium incarnationis, per quàm verbum diuinum habitat,& accubat in ſponſa:cum dicit. Deum eſſet rex in accubitu ſuo nardus mea dedit odorem ſuum & cætera. Sed myſteriū noſtræ gratificationis,& ſalutis,per quā nos quieſcimus in amplexu Chriſti,explicatur ī fine cantici:cum dicitur. Læua eius ſub capite meo,& dextera illius amplexabitur me.

B Sed inſeparabilitas æterna tā accubit° Chriſti in nobis: quàm noſtri amplexus in chriſto, explicatur cum concluditur in cantico. Adiuro vos filiæ Hieruſalē ne excitetis, neque euigilare faciatis dilectam: donec ipſa velit.Sed mutuus amor reciprocus cum ſuis effectibus inter ſponſum,& ſponſam explicatur in medio dialogi huius cantici: cum ſponſus dicit. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias: & cum ſponſa dicit. Sicut malus inter ligna ſiluarum:ſic dilectus meus inter filios.& Fulcite me floribus:quia amore langueo & cætera. Et per hoc patet intelligentia huius ſecundi cantici, & reſponſio ad dubium. Et hoc de ſecundo cantico.

B INCIPIT TERTIVM CANTICVM.

Vox dilecti mei.
Ecce iſte venit ſaliens in montibus.
Tranſiliens colles.
Similis eſt dilectus meus capreæ.
Hinnuloq; ceruorum.
En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum:
Reſpiciens per feneſtras:
Proſpiciens per cancellos.
En dilectus meus loquitur mihi.
Surge propera amica mea:
Formoſa mea:& veni.
Iam enim hyems tranſijt:
Imber abijt, & receſſit.
Flores apparuerunt in terra noſtra.

D *Tempus putationis aduenit.*
Vox turturis audita eſt in terra noſtra:
Ficus protulit groſſos ſuos.
Vineæ florentes dederunt: odorem ſuum.
Surge propera amica mea,
Columba mea in foraminibu: petræ:
In cauernis maceriæ.
Oſtende mihi faciem tuam.
Sonet vox tua in auribus meis.
Vox enim tua dulcis.
Et facies tua decora.
Capite nobis vulpes paruulas:
Quæ demoliuntur vineas.
Nam vinea noſtra floruit.
Dilectus meus mihi: Et ego illi.
Qui paſcitur inter lilia:
Donec aſpires dies:& inclinentur vmbræ.
Reuertere:ſimilis eſto dilecte mi.
Capreæ hinnuloq; ceruorum: E
Super montes Bethel.

Vox dilecti mei.Ecce iſte venit ſaliēs ī mōtibus & cętera.Iſtud eſt tertiū cāticū:in quo Salomō cātat vocationē Apoſtolorum:ſiue vocationem Eccleſiæ in Apoſtolis.Et ideo prius videndum eſt vnde Salomon ſumpſit parabolam.Secundò exequēdum eſt de cantico,& eius expoſitione.Quātum ad primum eſt aduertendum:quòd Salomon ex duobus aſſumpſit parabolam.Primò ex figura.Secundò ex promiſſione.Nam primò per hoc quòd Deus loquebatur Moyſi facie ad faciem.Exod.xxxiii.id eſt per Angelum medium: præuidit Salomon in ſpiritu,qualiter Deus debebat loqui mundo per humanitatem perſonaliter aſſumptā. Vnde F per hoc quod Deus dedit illam legem Moyſi per illum Angelū.figurabatur quòd Deus in humanitate debebat explanare illam eandem legem Apoſtolis in mōte Tabor,prout fuit impletum Matthæi.v.&.vi.& vii.Itē per hoc quòd quando arca fuit repoſita intra tabernaculum,& iam Deus loquebatur Moyſi de arca,& tabernaculo, & declarabat illi omnia,&diſponebat de omnibus agendis:vt patet Exod.vltimo.per hoc pręuidit Salomon qualiter verbum diuinum debebat introire in arcam humanitatis per incarnationem:, & totus Chriſtus incarnatus debebat intrare in tabernaculum Eccleſiæ per fidem, & gratiam, & de illa arca humanitatis debebat loqui fidelib.ſuis, & declarare legem,& prophe-

A prophetas. Item hoc idem præuidit Salomõ per ꝓmissiones factas: maximè Deuter. 18. cum dixit Deus. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tibi: & ponã uerba mea in ore eius: loqueturque ad eos quæcunque dixero illi. vbi præuidit Salomõ qualiter Deus debebat assumere carnem de illo populo, & loqui Apostolis, & toti illi populo per illam humanitatem assumptam, & declarare legẽ & prophetas. Et sic patet qualiter sicut in præcedenti cantico cantauit osculum incarnationis: ita in hoc tertiò cantat osculum familiaris prædicationis, & legis declarationis, & sic satisfacit primæ petitioni sponsæ. Hoc ergo præuidens Salomon in spiritu, assumẽs parabolam ex supra dictis fecit hoc tertium canticum: in quo introducit Christum sponsum loquentem, &

B uocantem Ecclesiam in Apostolis, & declarantem eis legem & prophetas, prout fuit impletum Mat. 5. & 6. & per totum discursum euãgelicum. Sed præcipuè cãtat propheticè Salomon in hoc tertiò cantico totum illum sermonem quem fecit Christus in monte, declarãdo legem & prophetas Mat. 5. In quo cantico tria facit. Nam primò facit quod dictum est. Secundò cantat acceptationem legis & doctrinæ Christi, & gaudium Ecclesiæ acceptantis legem euangelicam. Tertiò prædicit & cantat stabilitatem, & perpetuitatẽ legis euangelicę. Secundũ ibi. Dilectus meus mihi, & ego illi. Quantum ergo ad primum est aduertendum, ꝙ Christus primò desponsauit Ecclesiam in Maria, & in Ioseph: sicut dictum est: sed exinde, quãdo Maria abiit cũ festinatione in montana Iudeæ: ibi vocauit

C Ioannem Baptistam de uentre matris, & despõsauit ecclesiam in eo, & in Elisabeth matre eius: quia vterque confessus est Christũ incarnatum: ut patet Lucæ primò. Item cum esset incipiens annorum triginta: illicò post baptismum, & ieiunium uocauit Apostolos: & ascendit in montem: & dedit eis legem euangelicam: quæ nil aliud est, nisi declaratio legis, & prophetarum: vt inquit Augustinus. Vnde Christus: qui ante locutus fuerat patriarchis & prophetis per Angelos, & locut⁹ fuerat mundo per ora prophetarum, & dederat Moysi legem per Angelum medium: tunc ascendit in montem, & aperiens os suũ declarauit Apostolis legem, & prophetas dicens. Non veni soluere legem, aut prophetas, sed adimplere. Et sic per os proprium, & per illam humanitatem assumptam locutus est Apostolis, & declarauit eis legem, & prophetas, dando ueram intelligentiam: ut patet per totum discursum euangelicum. Sponsa ergo, quæ diu desiderauerat, & petierat osculari osculo sponsi per ueram declarationem legis, & prophetarum, audiens sponsum iam sibi loquentem, per os proprium: cum magno gaudio dicit in principio huius cantici. Vox dilecti mei, & sponsi Christi audita est mihi supple, id est gratias ago: quia iam osculatur me osculo oris sui: & loquitur mihi iam non per Angelos: nec per patriarchas aut prophetas: sed ꝑ os proprium. vnde sicut iste sponsus meus quondam peregrinabatur positus in illa arca per montes, & colles, & loquebatur Moysi de tabernaculo fœderis: & illud faciebat

D

E sub quadam figura: ita nunc implendo illam figuram positus, & latens in humanitate iam loquitur mihi. & ecce iste iam uenit saliens in montibus Galileę, & Iudeæ, & uocando Apostolos, & prædicando: & iam uenit transiliens colles: primò quando existens in utero matris uenit in montana Iudeæ ad saluandum Elisabeth, & ad sanctificandum Ioannem Baptistam, & postea quã do uenit, & portauit ipsum mater ad præsentandum in templo: & quando fugit in Aegyptum: & reuersus est in terram Iuda: & tanquã quando uocauit Apostolis & cætera. Et ideo dilectus meus in tali peregrinatione, similis est capreæ hinnuloque ceruorum in velocitate. Nam sicut caprea cum velocitate currit ad lactandum filium, & cerua hinnulum: ita Christus cum uelocitate quæsiuit Apostolos, & omnes fideles per montes, & campos, ad lactandos eos lectæ diuinæ doctrinæ, & sapientiæ. Sed ad

F maiorem [euidentiam est] aduertendum: prout supradictum est: quòd in toto isto libro per capreas intelliguntur patriarchæ, qui fuerunt pastores, quibus factæ fuerunt repromissiones de Christo, & Ecclesia. Et per ceruos hinnulosque ceruorum intelliguntur prophetæ, qui fuerunt ueloces in saltando de una materia in aliam: sicut faciunt Satyrici, qui quidem prophetæ prænunciauerat omnia mysteria Christi. & Ecclesiæ cum magna uelocitate saltando, de una materia in aliam, & de uno mysterio in aliud, & de uno tempore in aliud. Sed quia Christus adimpleuit oĩa q̃ fuerunt promissa patriar-

A patriarchis, & vaticinata per prophetas: iō dicitur similis illis, id est cōformis promissionibus, & vaticinijs, & prophetis eorū: quia non venit soluere legem: sed adimplere omnes promissiones, & vaticinia eorum: ergo Christus non fuit dissimilis, imo similis illis. Et hoc est quod dicit, & intendit dicere sponsa cum ait. Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque ceruorum, id est conformis est toti legi, & prophetis: quia omnia quæ in patriarchis sunt promissa, & figurata, & in prophetis vaticinata adimpleuit. Nā en, id est ecce ipse iam stat post parietem nostrum, id est latens in nostra humanitate: sicut fuit ꝓmissus patriarchis, & prophetis: & fuit figuratus ꝑarcā, & tabernaculum, & per illos angelos per quos Deus loquebatur in forma humana. Et iam stat aspiciens per fenestras, & can-

B cellos humanitatis, id est iam habens oculos humanos, & os carneum, & humanum, loquitur mihi familiariter dilectus meus Deus, & homo. & vocādo me, dicit. Surge amica mea &c. Ad cuius intellectum est notādum, quòd sicut populus Israel erat in Aegypto sub illo iugo captiuitatis: ita pariter sponsa erat sub iugo legis, & peccati: & sicut tempore veris Deus eduxit per Moysen illum populum de captiuitate: ita in eodem tempore in mense Aprilis, siue Martij Christus desponsauit, & eduxit sponsam suam de iugo legis, & captiuitate peccati per mortem, & passionem. Vnde sicut homo in hyeme latet frigidus, & balbus in domo non audens exire domum propter frigus intensum, & propter crebos imbres, & pluuias, & obscuritatem nubium: ita pariter sponsa erat latens sub frigore, & obscuritate, & nube legis. Item sicut in hyeme arbores non faciunt fructus, nec florent propter rigiditatem frigoris, & propter defectū caloris: ita lex Moysi existens sub frigore, & nube cerimoniarū, sine calore, & præsentia Christi, qui est sol iustitiæ, nec floruit, nec fe-

C cit fructum. Sed oriente sole iustitiæ in mundo. qui est Christus: illico causauit tēpus vernum, & fugauit noctem, & hyemem, & tenebras legis: & incepit florere, & facere fructū vinea legis per Christum. Et sic Christus fugata nocte, & hyeme legis veteris, cum suis nubibus cerimoniarum portauit ver euāgelicum, in quo floruit vinea legis, & hoc est qđ dicit sponsus. Et loquitur etiam more amantium. Nam sicut amasius surgit de nocte, quasi in aurora, & venit ad domum amasiæ, & ornat portam eius diuersis floribus tēpore veris; & cantando vocat eam vt surgat de lecto

D ad audiendam cantilenam suam: quam cātat amore eius: & vt sibi loquatur, & correspondeat, & reddat vices amoris ipsi: ita pariter Christus venit in mundum, & repperit sponsam suam iacentem in lecto legis, & in nocte frigidam propter frigus legis. ideo venit ad excitandam eam, & ad vocandum ipsam: vt surgeret à lecto, & nocte legis: & redderet ipsi vices amoris: cui Christus portauit flores, & fructus euangelicos. Christus ergo spōsus vocat sponsam suam vt surgat à somno legis dicens: O amica mea, & sponsa, & formosa mea, & columba mea, quę diu iacuisti sub iugo, & lecto, & nocte legis, surge à iugo legis, & veni ad me, & faciam te formosam per dona gratiarum: & faciam te simplicem sicut co-

E lumbam per baptismum. Iam enim hyems, & frigiditas, & nox, & obscuritas legis veteris transijt, & imber peccatorū iam recessit postquàm uenit sol iustitiæ: quia iam apparuerunt flores ī terra nostra. Nam sicut recedente hyeme, & adueniente uere omnes arbores, & uineæ florent, & ficulneæ incipiunt producere ficus propter accessum, & fauorē & calorem solis. Ita adueniente Christo uinea legis, & ager, & ficulnea legis inceperūt florere, & fructificare per Christum. Vnde iā uenit tempus putationis uineæ: in quo omnia cerimonialia sunt amputata: ut noui tyrsi, & pampini euangelici ualeant pullulare.

Itēm sicut in uere auditur uox, & cantus turturis per siluas: ita transacta hyeme legis: & adueniente plenitudine temporis, quādo Deus misit filium suū, audita fuit uox turturis euangelicæ, quæ fuit uirgo mater Dei,

F quando dixit. Magnificat anima mea dominum &c. quia iam annunciauit Deum in carnem aduenisse &c. Et sic uox euāgelica incepit tunc audiri in terra nostra. Sed magis audita fuit uox turturis, quando Christus ascēdit in montem. & incepit declarare legē apostolis. Matthæi 5. Item tunc ficus legis, amputatis cerimonialibus folijs, incepit producere ficus, & grossos euangelicos per ueram intelligētiam. Nam sicut fructus latet in arbore in hyeme, & ficus in ficulnea, & uuæ in uite: eò ꝙ fructus tantùm est ibi in potentia; tanquàm in suis causis materialibus: sed in uere sol, & cœlestis influentia educit fructus. ex arboribus de potentia ī actum: ita pariter omnia mysteria, & ueritates euangelicæ latebant

A ebant sub litera legis, sed uenit Christus sol iustitiæ, & eduxit omnia illa mysteria, & veritatis in actum, & in lucem. & sic apparuit veritas euangelica, quæ latebat in lege, sicut formæ latitant in materia, & fructus in arbore. & ideo subdit quòd vineæ legis dederunt odorem suum florendo. Et nota q quando vineæ florent. omnes serpentes fugiunt: eò q odor florum vinearum interficit serpētes. Ita ergo pariter quando Christus venit, & incepit fugare hyemem, & frigiditatem cęrimoniarium legis, & incepit florere vinea propter calorem solis in vere euangelico: tunc serpēs antiquus incepit fugere propter odorem vineę euangelicæ: quia ille odor, & virtus florum sacramentorum euangelicorum interficit Diabolum, & extinguit peccata. Et ideo dicit sponsus quòd vineæ legis iam de-

B derūt odorem suum fugando Diabolum, & extinguendo peccata. Et ideo subdit. Surge amica mea, & sponsa: quia diu per totā hyemem legis veteris iacuisti abscons a. sicut columba in caverna maceriæ, & parietis, & in foraminibus petræ, ita tu latuisti abscons a sub umbra legalium, per totam hyemem, & noctem legis. O ergo columba mea exi à caverna, & foramine legis, & incipe cātare canticum euangelicum, & sonet vox tua in auribus meis, cōfitendo me esse Deum, & Messiam, & redemptorem tuum. Et ostende mihi faciem conscientię tuę per fidem, & charitatem, & sonet vox tuæ confessionis in auribus meis. quia vox tua erit mihi dulcis: cùm audiero à te confessionem uerę fidei euangelicæ, per quam fidem eris mihi personaliter, & præsentialiter desponsata. Quia iam non

C loquor tibi per angelos, nec per prophetas: sed personaliter & præsentialiter loquor tibi per meipsum. Profer ergo fidem articulorum, & fidem euangelicam per os tuum, & eris mihi vera sponsa, per uerba de prę senti. quasi dicat: sequere me per fidem euangelicam, & recipe baptismum fidem profitēdo: & tunc uox tuæ confessionis erit mihi dulcis, & acceptabilis: & facies animæ, & conscietiæ tuæ erit mihi decora, & grata, & amabilis. Deinde cum dicit: Capite nobis uulpes paruas &c. sponsus auisat sponsam ut sit cauta, ne sequatur falsam doctrinā Scribarum & Farisæorum. Ad cuius intellectum est aduertendum: q quando Christus uenit, iam reperit scripturā legis, & prophetarū depravatā per falsas traditiones, & expositiones

Scribarū, & Farisæorū, & Saducæorū. Cuius D causa fuit: Nam ut ait Iosephus 18. libro antiquitatum, & 2. lib. de bello Iudaico: quasi p. 40. annos ante aduentum Christi inter cęteras sectas surrexerunt duæ principales sectę in Hierusalē: quarū prima fuit secta Saducęorū, dicta à quodā dicto Sadoch, principe, & inuētore illius sectæ. Illi autem negabant angelos esse, & alios spiritus: & negabant resurrectionem corporum, & per consequens concedebant mortales esse animas hominū. Item recipiebāt solùm quinque libros Moysi, & negabant totum residuum veteris testamenti: & sic ex tali errore committebāt multa turpia. Sed tunc ex zelo legis, & prophetarum surrexit altera secta contraria isti quæ incepit à quodam dicto Fares de tribu Simeon, & ideo eius sectatores dicti sunt pharisæi: quasi contra Saducæos, & à cæteris popu E laribus diuisi in uita, & moribus, & in habitu. Isti fingebant se zelare legem, & prophetas: & ideo habiti sunt in maxima ueneratione apud populum, & in maxima opinione sanctitatis propter apparētiam exteriorem: & isti dabant operam studio legis, & prophetarum præ cæteris: & ideo propter assiduitatē, & continuum studiū facti sunt periti præ cæteris in litera legis, & prophetarū. intantùm quòd acceperunt auctoritatem à summis sacerdotibus, sedendi in catedra Moysi ad declarandas scripturas legis. & prophetarū, & ad iudicandas, & discernēdas causas ciuiles, & iudicia ciuilia exercenda. Et sic facti sunt de numero illorum 70. iudicum, quos Moyses instituit ad discernendas causas, & iudicia. Exo. 18. Et ideo dicebantur sedere F super catedram Moysi. Et ideo isti ratione religionis dicebantur Farisæi: sed ratione iudiciariæ potestatis, & ratione auctoritatis glossandi, & exponendi, & declarandi sacras scripturas legis, & prophetarum dicebantur Scribæ. Est uerùm quòd multi ex tribu Simeon propter peritiam scripturarum, licèt non essent ex religione, & habitu Farisæorum: tamen similiter assumebantur ad potestatem iudicandi, & auctoritatem glossandi: & isti dicebantur Scribæ tantùm. Ista ergo secta, & religio Farisæorum, & etiam societas Scribarum fuit deuotior propter simulationem sanctitatis, & creuit intantùm apud uulgares, & ciues, & plebeios, q omnes ciues relinquebant eos executores testamentorum, & tutores uiduarum, & pupillo-

rum.

A tum, & sic regebant populos in temporalibus,& spiritualibus. Et sic inceperunt comedere,& expoliare domos uiduarum, & diripere bona pupillorum, & impinguare domos suas:intantùm quòd omnes diuitiæ per ueniebant ad manus eorum,& simplices populares ex ignorantia obediebant,& credebant eis.Sed auaritia,& cupiditas simul creuit, & exarsit in eis cum pinguedine diuitiarum. Vnde tunc inceperunt ordinare nouas traditiones in populo, & glossare omnes sacras scripturas, & deducere ad lucrum suum temporale, & ad multiplicandas oblationes & decimas, & primitias. Et sic facti publici campsores, & mercatores per se uel per interpositas personas parauerunt in templo mensas nummulariorum,& in porticu templi uendebant oues, & agnos pro sacrificiis,
B & oblationibus, & sic usurpabãt sibi omnia lucra. Et ut hoc non reputaretur illicitum apud populum glossabant scripturas ad suũ intentum, ostendentes populis quòd ea quæ faciebant erant de mente legis,postquã omnia erant ad cultum diuinum: & sic deprauarunt totam legem, & prophetas, trahentes omnia ad intentum, & lucrum suum temporale: negantes omnem sensum spiritualem. Et ideo Christus reperiens scripturas deprauatas per falsam doctrinam, & traditiones istarum sectarum, scilicet Saducæorum, & Scribarum,& Pharisęorum: statuit extirpare fermentum, & falsam doctrinam eorum, & aperire uerum sensum sacræ scripturæ. ideo ascendens in montem incepit auisare discipulos dicens. Nisi abundauerit iustitia uestra plusquàm Scribarum,& Pha-
C risæorum, non intrabitis in regnum cœlorum & cætera. Et sic Christus procedit in toto illo sermone declarando ueram intelligentiam legis, & prophetarum,& extirpando falsam doctrinam Scribarũ,& Pharisęorum. Et hoc idem facit per totum discursum euangelicum. Vnde Matthæus decimoquinto auisans discipulos dixit: Cauete à fermento Saducæorum, & Pharisæorum & cætera.Item decimoquarto dicit. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ,& Pharisæi & cætera. Et in toto illo capitulo exprobrat auaritiam,& simulationem, & praua opera eorum. Et ideo uidentes Christum totaliter esse contrarium moribus, & auaritiæ, & prauis operationibus suis: statuerunt ipsum interficere,negantes Christum esse Messiam in lege promissum. Vnde sicut erant totaliter mundani, & carnales: ita declarabant totam scripturam temporaliter, & carnaliter,expectando bona temporalia. Et hanc sectam Scribarum, & Pharisæorum seruant hodie Iudæi moderni: eò quòd sunt successores illorum in uita, & doctrina, & perfidia, & odio, prout dictum est psalmo secundo.& psalmo octuagesimoprimo. Et sic patet qualiter Scribæ, & Pharisæi conati sunt dissipare uineam legis per falsam doctrinam & intelligentiam: quos Salomon hic appellat uulpes, propter simulationem, & fictionem uitæ,& appellat eos uulpes paruas propter sanctitatem, & humilitatem fictam, & simulatam:uel à paruitate ueritatis, & etiã à paruitate potentiæ, & effectus. Nam licèt fuerint conati destruere uineam sacræ scripturæ, tamen non potuerunt: quia ueritas E scripturæ continuata, & conseruata est in euangelio, & ipsi manent in sua cecitate, & obstinatione,& mendacio,& captiuitate. Dicit ergo sponsus ad apostolos: Nolite sequi doctrinam uulpinam, & fermentum istarum uulpium, scilicet Scribarum, & Farisæorum: sed capite nobis istas uulpes paruas,scilicet Scribas, & Farisæos, qui demoliuntur,& destruere, & dissipare nituntur uineas sacræ scripturæ, cum suis falsis doctrinis,& traditionibus iniquis,& eiicite eos extra uineas nostras:tanquàm occecatos in malitia eorum, ne intelligant sacramenta Dei, & ne comedant se fructibus huius uineæ, postquàm negant aduentum Christi agricolæ huius uineæ: quoniam uineæ nostræ iam floruerunt per aduentum Christi: licèt ipsi non expectant talem fructum spiritualem ex ea: sed bona temporalia. Et ideo ne F istæ uulpes paruę in ualore,& in potentia,& intelligentia ueritatis dissipent flores huius uineæ:capite eas, & proiicite extra uineam, postquàm se indignas fecerunt. Vnde ego expectabam: ut ipsi Iudæi colligerent uuas ex ista uinea, & ipsi collegerunt labruscas amaras pro eis. Sed uos fideles colligite uuas dulces mysteriorum euangelicorum. Intendit ergo dicere sponsus ad sponsam in apostolis: O amica mea, & columba mea sponsa ostende mihi faciem tuam per puritatem baptismi, & sonet uox tua in auribus meis per confessionem ueræ fidei, & non sequaris falsam doctrinam, & uocem uulpinam Scribarum, & Farisæorum, qui

conantur

A conatur destruere vineas sacræ scripturę: sed capite has vulpes, & proiicite extra vineam: quoniam vinea mea iam floruit &c.

Dilectus meus mihi, & ego illi.

Hæc est secunda pars huius cantici, in qua introducitur sponsa ad loquendum: quæ audita voce sponsi, quam vocem diu desideraverat: ideo agit gratias dicens: Gratias ago quoniam dilectus meus præsentialiter, & familiariter loquitur mihi, & ego illi: & iam docet me familiariter mysteria, & secreta legis, & iam pascitur inter lilia, quia iam recipit à me cultum latriæ in Apostolis, & discipulis, & fidelibus sequentibus eum. Vnde sicut ipse pascit me pabulo doctrinæ: ita ipse pascitur à me pabulo cult⁹ latrię: acceptando meam fidem, & confessionem fidei & laudis &c. Et iste cultus latriæ durabit donec, id est dū aspiret, & perseueret dies gratiæ, vsque ad iu
B dicium, & vsque inclinentur vmbrę. vel sic. Dilectus meus loquitur mihi, & ego illi: & iā pascitur inter lilia siue rosas fidelium per cultum latriæ, postquàm iam aspirauit dies gratiæ, & finita, & fugata est vmbra legis. quasi dicat. uolo audire, nec sequi vulpes pharisęos nec doctrinam eorum falsam: sed volo sequi Christum sicut ipse loquitur mihi. Deinde cùm dicit: Reuertere. postquàm ista spōsa recepit fidem euangelicam, & veritatem legis à sponso in Apostolis, & discipulis in illo mōte desiderās habere copiam in sua societate: & sciens ꝙ Christus venerat ad redimendū principaliter populum Israel: ideo exhortatur sponsum, vt lustret in girū, & circundet totam terram Israel per omnes tribus, & postea reuertatur in Hierusalem: vt ibi pro om
nibus patiatur. Dicit ergo sponsa: O dilecte
C postquàm vocasti, & docuisti me in Apostolis, & discipulis, & iam pasceris inter lilia ꝑ latriam, & iam Apostolis receperūt, & sequūtur te: ideo vade, & lustra, & circunda in gyrū totam terram promissionis, vocando omnes filios Israel ad fidem postquàm principaliter & personaliter venisti ad oues quæ perierāt domus Israel. Et postquàm lustraueris totā terram promissionis reuertere in terram Iuda, & Hierusalem: vt ibi pro nobis patiaris. Vnde nota quòd vbi translatio nostra dicit, Reuertere: in Hebræo habetur circūda siue lustra, & est mos, & consuetudo amantium, qui lustrant in girum domum, & vicum amatæ: vt frequenter eam possint videre, & alloqui. Ita ergo eodem modo dicit ista sponsa,

O dilecte mi perlustra, & circunda frequenter domum meam, id est totam terram promissionis, & postea reuertere ad me, & finaliter reuertere in terrā Iuda: vbi in Bethelem fuisti natus: & in Hierusalem in templo præsentatus: vt ibi patiaris pro omnibus, & resurgas, & finias cursum tuum: & in tali cursu, & officio sis velox, & similis, in velocitate capreæ hinnuloque ceruorum, id est expedias cursum tuum reuertendo super montes Bethel, id est super montes Dei, qui sunt mōtes Iudeę vbi est Hierusalem sita in monte Syō, & in monte Moria. qui dicuntur montes Bethel, idest montes domus Dei, eò quòd in eis est fundata domus Dei, & in vno istorū mōtium vidit scalam Iacob: & in altero Abrahā voluit immolare filium, & in altero Melchisedech obtulit panem, & vinum: vt dictū est psalmo. xlvii. Intendit ergo dicere sponsa. O
dilecte, lustra totam terram Israel, & reuertere super montes Bethel, scilicet in Hierusalē ad patiendum, & complendum mysterium redemptionis, & esto similis capreæ hinnuloque ceruorum, id est esto similis, & cōformis legi, & prophetis, scilicet imple officiū redēptionis in Hierusalē, sicut promisisti patriarchis, & vaticinatum est per prophetas, prout dictum est, & magis patebit. In Hebræo aūt habetur: super mōtes Bethel, id est super mōtes diuisos. Et tunc esset sensus: lustra terrā velociter, sicut caprea, & hinnulus velociter currit super montes diuisos siue diuersos. sed nostra translatio videtur magis propria. Ad maiorem euidentiam est notandum; quòd caprea siluestris habet quatuor proprietates, & conditiones. Primò quia fugit vehementer venatores. Secundò quia est velocior cæteris animalibus in fugiendo. Tertiò quia semper petit ardua, & cacumina montium inaccessibilia: vt ibi saluetur. Quarto quia semper trahit, & ducit filium secum, vt saluetur, nec vnquàm dimittit: nec deserit eum. Has etiam quatuor proprietates habet ipse ceruus, in fugiendo venatores. Et has quatuor proprietates seruauit Christus contra vulpes Pharisæos & Scribas: qui sua venenata & vulpina doctrina nitebant vulnerare populos, & dissipare vineam domini. Et ideo Christus fugit, imo increpauit: & extirpauit velociter falsā doctrinam scribarum, & pharisęorum, & ascēdit in montem crucis ducens: & trahens secū omnes fideles filios suos: vt eos ibi saluaret, & liberaret. Et ideo dicit sponsa. O sponse

dilecte

A dilectę mi perluſtra totam terram Iſrael, & reuertere ad mõtes Bethel.i.domus dei quæ eſt Hieruſalem,& ad mõtem crucis, vbi nos debes ſaluare. Et ideo eſto ſimilis capreæ hinnuloq; ceruorum.i.ſicut caprea, & ceruus velociter fugiunt venatores,& ducunt, & trahunt ſecum hinnulũ.ſ.filium:vt ſaluent eum ſuper ardua montium: ita tu trahe nos tecũ ſuper montem crucis, & ſuper montes Hieruſalem: vt ſalues nos ibi: & ſuper montem cœleſtem:vt ibi te fruamur.

SECVNDA PARS
Tertij Cantici.

IN lectulo meo quæſiui quem diligit anima mea.
Quæſiui illum & non inueni.
B *Surgam & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas.*
Quæram quem diligit anima mea.
Quæſiui illum & non inueni.
Inuenerunt me vigiles qui cuſtodiunt ciuitatem.
Nũm quem diligit anima mea vidiſtis?
Paulũlum cùm pertranſiſſem eos:
Inueni quem diligit anima mea.
Tenui eum nec dimittam:
Donec intromittam illum.
In domum matris meæ.
Et in cubiculum genitricis meæ.
Adiuro vos filiæ Hieruſalem per capreas ceruosq; camporum.
Ne ſuſcitetis neque euigilare faciatis dilectam:donec ipſa velit.

Deinde cum dicit. In lectulo meo per noC ctem quæſiui quem diligit anima mea &c. videns ſponſa ꝙ per totam noctem legis nunquàm poterat reperire ſponſum ſuum Chriſtum in tabernaculo Moyſi, nec in templo primo,nec ſecundo:quia in arca fœderis nõ erat realiter incarnatus, niſi in ſola figura: ideo poſtquàm reperit ipſum in carne, agit gratias dicens. Ego quæſiui quem diligit anima mea in lectulo meo .i. in tabernaculo Moyſi,& ipſum quæſiui per totam noctem legis.Et tamen nõ potui ipſum inuenire: quia tantùm erat ibi in figura.& ſic dixi in me ipſa.Ego circuibo per vicos, & plateas,ideſt diſcurrã per oẽs patriarcas, & prophetas quærendo Chriſtum,quem diligit anima mea,& quæſiui illum, ſed nunquàm ibi inueni in toto teſtamento vet. Et dum circuibam per totum vetus teſt. quærendo,quem diligit anima mea:inuenerunt me qui cuſtodiunt ciuitatem.ſ.ſummi ſacerdotes, & Scribæ, & Phariſæi,qui erant doctores, & prælati poſiti ad cuſtodiam populi,& templi . quos interrogaui dicens. Num quem diligit anima mea vidiſtis?qui non oſtenderunt mihi illum per legem,& prophetas: imo negarunt eum dicentes. Hunc neſcimus vnde ſit. Et non habemus regem niſi Cæſarem. imo negauerunt talem Meſſiam Deum, & hominem eſſe in lege promiſſum:nec uoluerunt recipere eum, nec legem eius euangelicam, nec bona ſpiritualia, cùm tanquàm carnales expectarent temporalia. Sed ego ſpernens eorum cecitatem,& falſam doctrinam paululum cùm pertrãſiſſem eos:inueni Chriſtum Deum incarnatum ſponſum mihi promiſſum, quem diligit anima mea. Et ideo illicò ad primam uocationem tenui eum per firmam, & charitatẽ indiſſolubilẽ. Et ideo non dimittam eum, donec intromittam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ, quæ eſt plebs Iſraelitica fidelis: unde poſtquàm ſinagoga eiecit ipſum à ſe: ego recepi ipſum: intantùm ꝙ nemo me ſeparabit à charitate eius. q.d. poſtquàm non reperi ipſum in tabernaculo Moyſis:nec in templis primo & ſecundo tandem inueni ipſum in tabernaculo & templo humanitatis aſſumptæ.& ſic tenui & recepi eum in verum Meſſiam:nec dimittam eum:licèt Scribæ, & Phariſæi tanquàm vulpes diſſuadeant mihi cum comminatione,& cum ſuo falſo fermento. Ad maiorem autem euidentiam eſt notandum ꝙ iſta ſponſa quæſiuit ſponſum per totam noctem legis in lectulo ſuo .ſ. in tabernaculo ligneo quod fabricauerat Moyſes: ſed cùm ipſum ibi non reperiſſet:eò ꝙ ibi non erat niſi in figura: iõ interrogauit cuſtodes .ſ. Scribas, & Phariſæos,vt oſtenderent ſibi ſponſum.ſ.Meſſiam in lege ꝓmiſſum:eò ꝙ ſacerdotes,& ſcribæ, & Phariſæi erãt poſiti tanquàm cuſtodes, & ſpeculatores domus Iſrael, vt cum ueniret Chriſtus oſtenderent eum populo per ſacrã ſcrip.Sed cum ſacerdotes,& Scribæ, & Phariſæi non oſtendiſſent ipſi Chriſtum fuiſſe Meſſiam: imo tanquàm vulpes diſſipantes vineam domini negauerunt eum, & perſequebantur: ideo iſta ſponſa non acquieſcens falſæ doctrinæ eorum pertranſiuit.i.contempſit eos. ſed cùm pertranſiſſet eos repperit Chriſtum ſponſum ſuũ nõ in tabernaculo ligneo ipſius Moyſi, ſed in lectulo, & taber-

A naculo carnis,& humanitatis. Et tunc postquàm ista sponsa cognouit sponsum, tenuit eum fortiter per fidem,& secuta est eum vsque ad mortem, & introduxit eũ in domum matris suæ.s.in plebem Iudaicam,quia apostoli multos de plebe Israelitica conuerterunt ad fidem Christi, quando misit eos ad prædicandum per terrã Israel. vt patet Mat. 10.& Luc.10.Et etiam conuerterunt multos in die penthecostes: vt patet Act. 2.&3. Et ideo dicit in lectulo meo &c.

Adiuro uos filiæ Hierusalem &c.

Hæc est tertia pars huius cantici.vbi prædicit firmam stabilitatem ecclesiæ, & indissolubile vinculum inter ipsam, & spõsum suũ. vnde ait.O filiæ Hierusalem.i.animæ fideles obtestor,& adiuro vos per capreas hinnulosque ceruorum.i.per patriarchas, & prophe-B tas,quibus facta est de Christo repromissio: ne suscitetis nec euigilare faciatis dilectam à fide,& charitate Dei sponsi,donec ipsa velit .i. adiuro vos ne putetis unquàm ipsam esse à suo sponso separandam in æternum sicut promissum est patriarchis,& prophetis,prout dictum est.q.d.ne timeatis:ne seducat uos falsa doctrina Scribarũ,& Pharisæorum.nec aliquis hæreticus aut tyrannus separet vos à charitate sponsi vestri Christi. Sed quia dictum est in expositione huius tertii cantici: ꝙ in aduentu Christi vinea legis dedit fructum suum amputatis cærimonialibus,& ficus legis dedit grossos suos euangelicos: & ꝙ Christus tanquàm interpres legis amputauit omnia cæremonialia:ideo quæritur vtrum Christus potuerit hoc facere? & uidetur ꝙ non.Et primò arguitur sic. Nam Chri-C stus qui venerat ad complendam voluntatem patris: nec debuit nec potuit venire contra mentem Dei patris, qui obligauit illum populum sub multiplici maledictione & firmissimo iureiurando ad seruandam totam legem, non solùm quò ad præcepta moralia, sed etiam quò ad omnia cæremonialia: & hoc fœdere æterno. vt patet Deuteron. vigesimooctauo. & vigesimonono.Et sub eisdem maledictionibus & iureiurando se obligauit populus. vt patet ibidem. Ergo nec Christus potuit venire contra mentem patris: nec absoluere illum populum à cæremonialium obseruatione æterna. Secundò arguitur sic. Nam sub eadem pœna Deus prohibuit ne quis præsumeret addere nec minuere aliud præter id quod est scriptum in lege data Moysi: vt patet Deutero. D quarto. Ergo sequitur quòd Christus nec debuit nec potuit amputare cæremonialia: puta sabbatum &c.nec addere diem dominicam & cætera præcepta, & euangelica sacramenta. In oppositum autem est tota veritas huius tertij cantici.vbi dicitur. Tempus putationis aduenit. Item Matthæi & Lucæ tertio.Securis ad radicem arboris posita est. Item ibidem. Cuius uentilabrum in manu eius.Et mundabit arcam suam: & congregabit triticum in horreum suum:paleas autem comburet igni inextinguibili per quam arborem:& paleas: intelliguntur cæremonialia legis veteris.

Respondetur, quòd ista quæstio satis est explicata, & soluta per totam expositionem libri psalmorum, & præcipuè in tractatu contra Iudæos per totum.Sed hic bre-E uiter respondebitur præfatis duobus argumentis. Pro quorum responsione est primò notandum, quód cum tota lex cæremonialium fuerit data in signum fœderis, & pacti, vt patet de circuncisione, & de cæteris sacramentis, & sacris, & sacrificiis,& obseruantiis: ergo sequitur, quòd omnia illa cæremonialia erant signa alicuius futuræ veritatis, & per consequens tendebant in illam veritatem significatam tanquàm in finem. & terminum. Et per consequens officium omnium illorum cæremonialium non celebrabatur nisi sub fide,& protestatio ne illius futuræ veritatis quam significabãt, & ad quàm tendebant omnia illa cæremonialia tanquàm in finem, & terminum. sed veritas, & finis, & terminus totius legis,& prophetarum fuit Christus,in quem tende-F bant tota lex,& prophetæ: vt supra dictum, & probatum est in primo cantico. ergo sequitur, quòd tota lex,& prophetæ finierunt officium, & cursum suum in Christum. Et per consequens fideles veteris testamenti non obligabantur obseruare cæremonialia nisi vsque ad Christum: qui fuit veritas, & finis legis & prophetarum. nec illa multiplex maledictio: nec illud iusiurandum potuit eos obligare nisi vsque ad Christum. Item secundò est notandum, quòd Christus non solùm fuit promissus in veteri testamento tanquàm interpres, & declarator eorum. vt probatum est primo cantico. per id quod ait dominus Deuteron. decimoquinto scilicet. Prophetã suscitabo eis de medio fratrũ suo-

A suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius loqueturque ad eos quæcunque præcepero illi. Qui autem verba eius, quæ loquetur, audire noluerit ego ultor existam. Quæ quidem verba dixit Deus in Oreb quã do dedit legem ipsi Moysi. prout patet in textu illius capituli. Nam tam Deus quam Moyses refert ista verba ad illud tempus: quando Deus dedit legem. Nam quando populus audiebat voces, & uidebat lampades, & montem fumantem: tunc omnes per territi, & pauore concussi dixerunt Moysi: loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis dominus: ne forte moriamur &c. vt patet Exo. vigesimo. Tunc dominus dixit Moysi verba supradicta scilicet Prophetam eis & cætera. Et sic patet qualiter licèt Moyses non scripserit ista uerba ibi Exo. uigesimo. vbi fuerunt dicta: tamen scripsit ea Deuterono. decimooctauo referendo ad tempus dationis legis. vt patet in textu. Ex quo patet quòd Christus interpres, & declarator legis simul fuit promissus cum datione legis. Et per consequens quando ille populus se obligauit ad seruandum legem, dicens, Omnia quæ præcepit dominus faciemus & cætera. tunc etiam se obligauit ad audiendum illum prophetã interpretem. & declaratorem legis in suo aduentu. Et per consequens se. obligauit ad seruandum legem secundum interpretationem & declarationem illius prophetę promissi. Et sic per consequens sub eisdem maledictionibus, & iureiurando se obligauit totus populus ad credendum illi prophetæ, & eius interpretationi, & doctrinæ. Sed ille propheta promissus

C fuit solus Christus: ut pluries probatum est: quia debebat esse maior quam Moyses, & Iosue, & Dauid, & Isaias, & cętera. Ergo sequitur quòd ille populus non obligabatur obseruare illam legem nisi vsque ad Christum interpretem eius: & per consequens sub eadem commi natione, & iureiurando obligabatur ad seruandam interpretationem, & declarationem legis, & prophetam faciendam per Christum. Sed tota lex euangelica nil aliud est nisi ueritas, & declaratio legis, & prophetarum facta per Christum. Quia lex per Moysen data: gratia autem, & veritas per Christum facta est. ut patet Ioannis. 1. Qui non uenit soluere legem: sed adimplere: quia nec unum iota nec unus apex pręteribit à lege: quin dictis aut factis fuerit per Christum impletum ut patet D Matthæi quinto. Ergo sequitur quòd sub eisdem maledictionibus, & iureiurando obligabatur ille populus ad obseruandam euangelicam legem per Christum ferendam: & ad relinquendã cæremonialia per ipsum abolenda. Ex supradictis ergo patet solutio ad primum argumentum: quia Christus in auferendo cæremonialia non uen it contra mentem patris imo declarauit, & roborauit mentem patris. nec uiolauit: nec soluit legem, sed verificauit: & adimpleuit eam. & Apostoli, & cæteri fideles sequentes Christum, & relinquentes cæremonialia, & obseruantes legem euangelicam, non violarunt legem, nec iusiurandum, imo adimpleuerunt legem, & iusiurandum, & per consequens euaserunt illas maledictiones scriptas in libro Deuteronom. Et per E consequens Scribæ, & Pharisæi, & omnes Iudæi moderni sequaces eorum incurrunt omnes illas maledictiones tanquam uiolatores illius promissionis, & iurisiurandi. Et per hoc patet responsio ad primum argumentum. Sed pro responsione secundi argumenti est aduertendum. quòd tria erant consideranda in illis cæremonialibus scilicet officium quod celebrabatur. Secundò fides sub qua celebrabatur. Tertiò Christus futurus, sub cuius fide, & ad quem finem, & cuius gratia omnia illa officia non fiebant. Et ideo quia illa cæremonialia, & officia non fiebant gratia sui: sed in fide, & gratia Christi futuri: hinc est, quòd non erant de essentia legis, quia sola fides Christi cum suo fine: quem omnia illa cæremonialia intendebant: erat de essentia legis. F & ideo illa cæremonialia, quò ad officium erant quędam accidentia: & per consequens poterant adesse uel abesse præter subiecti corruptionem, & per consequens non erant de integritate essentiali ipsius legis. sed fides Christi, & mysteria euangelica per illa cæremonialia significata, quia erant de essentia legis ideo manserunt post aduentum Christi amputatis cæremonialibus.

Ex quibus patet, quod Christus abdicando, & repellendo cęremonialia, & declarando eorum veritatem per legem euangelicam. nec abstulit nec addidit aliud essentiale ipsi legi, sed solum manifestauit ueritatem latentem sub umbra legis. vnde sicut sol in

A ortus suo nō minuit nec addit aliqd sed manifestat, & patefacit omnia quæ latebant sub vmbra noctis super faciem terræ: ita pariter Christus in suo aduentu nullū essentiale minuit nec addidit legi: sed solùm patefecit totam veritatem, & omnia mysteria euāgelica, quæ latebant sub vmbra illorum cærimonialiū. vnde nihil fuit in lege, & prophetis figuratum, & vaticinatum, quin fuerit impletū, & declaratum per Christum dictis aut factis: & nil fuit dictum aut factum per Christum: quin fuerit in veteri testamento figuratū aut vaticinatum. Et sic patet qualiter vnum iota non fuit additum nec diminutum à lege per Christum: sed omnia fuerunt impleta, & patefacta, quæ sub vmbra legis latebant. Et sic nos Christiani seruando legem euangelicā non audimus nec auferimus aliquid essentiale à lege Moysi, & pphetis: imo verificamus, B & implemus eius significatum, & sic sunt intelligenda illa verba Dei Deut. 4. s. Nō addetis adverbum quod vobis loquor: nec auferetis ex eo. s. aliquid quod sit de essentia sui veri significati. Ex quibus patet, φ illa lex non erat æterna quò ad officium, & signum: sed quò ad fidem, & verum significatum, & per hoc patet vera intelligentia huius tertii cantici: & patet solutio ad secundū argumentū Iudæorum. Et hæc de tertio cantico.

INCIPIT QVARTVM CANTICVM.

Quæ est ista quæ ascendit per desertum:
Sicut virgula fumi ex aromatibus.
C *Mirræ & turis & vniuersi pulueris pigmentarij?*
En lectulum Salomonis
Sexaginta fortes ambiunt.
Ex fortissimis Israel: omnes tenentes gladios. Et ad bella doctissimi,
Vniuscuiusque ensis super femur suum
Propter timores nocturnos.
Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani.
Columnas eius fecit argenteas,
Reclinatorium aureum:
Ascensum purpureum,
Media charitate constrauit:
Propter filias Hierusalem.
Egredimini & videte filiæ Syon,
Regem Salomonem in diademate,
Quo coronauit eum mater sua.
In die desponsationis illius
Et in die lætitiæ cordis eius.

D Quæ est ista quæ ascendit per desertum? Hoc est quartum cāticum: i quo cātat progressum Xpi p totam terrā promissionis vocādo filios Israel ad fidē. Quod mysterium præuidit Salomon in spū. per progressum, & peregrinationem, & ascēsum arcę fœderis. & tabernaculi per desertū. Ad cuius intellectū est aduertendū, φ quinque contemplatus est, & considerauit Salomon in illa arca fœderis cum sua peregrinatione. Primò materiā ex qua fuit facta: quia ex lignis Setim, & ēt ex lignis cedrinis, quæ maximè abundant, & crescunt in libano. Secundò considerauit eius vnctionem: quia ex vnguento cōfecto ex myrra, & cynamomo, & balsamo: vt patet Exo. 30. & vltim. Tertio considerauit ornatum eius: quia ex cortinis diuersorum colorum. Quartò considerauit custodiam eius: quia sexcenta tria millia quingenta quinquaginta virorum custodiebant tabernaculum, & arcam dñi. Quintò cōsiderauit peregrinationē, & ascēsum illius tabernaculi p totū desertū cū signis, & miraculis, & prodigiis: à cuius facie mota est terra, à facie Dei Iacob. In 5b. quinq; misteriis prçuidit Salomon totā peregrinationē Christi per terrā promissionis, ostendēdo se esse Deū per signa, & miracula. Vnde p hoc, φ illa arca fuit fabricata ex lignis setinis, & cedrinis, præuidit Salomon humanitatem Christi. s. qualiter illud corpus erat formandū ex puris sanguinibus virginis opere spūs sancti, & tota illa humanitas debebat cōstare ex carne setina imputribili, & incorruptibili, & ex anima cedrina nulli pc̄tō obnoxia nō solū in persona: sed nec ēt in natura. Et per F hoc, φ in illa arca fuit repositū māna, & virga Moysi, & tabulæ legis, præuidit qualiter Xps debebat esse Deus, & homo, rex, & sacerdos, prout dictū est in secūdo cantico. Et per hoc, φ illa arca fuit peruncta illo pretiosissimo vnguento diuersorum aromatū præuidit Salomō qualiter anima Christi erat vngēda vnguento aromatico sapiētię, & intellectus, & oium donorū, & virtutū, nō ad mensuram, vt posset omnibus sua dona cōicare tanquā caput. Item etiam possumus dicere, φ per illam vnctionem præuidit omnia dona spiritus sancti, & vnguenta omnium sacramentorū: quæ debebāt fluere à Christo in corpus mysticum. Itē per ornatū cortinarū tabernaculi præuidit ornatū perfectionū, & virtutū &

A & gratiarũ Christi. Itẽ p illos sexcẽtos tres mille quingentos quinquaginta qui custodiebant tabernaculum & arcã cũ gladiis, & ensibus præuidit. 70. reges cum suis regnis, qui venerunt ad fidẽ Christi, defendẽtes nomen eius tum gladiis & armis tẽporalibus. & præuidit ẽt. 60. prælatos cũ gladiis & ensibus ecclesiasticæ potestatis fidem Christi defendentes & 60. doctores principales ecclesiæ. s. Augustinum, & Ambrosium, Hieronymum, Eusebium, & Basilium, & cæteros defendentes fidẽ Christi cũ gladiis sacræ scripturæ vtriusq; testamenti. Item per hoc ꝙ illa arca progrediebatur per desertũ ascẽdẽdo in terrã promissionis, in qua dicebat Deus sedere sup duo cherubin: à cuius facie tota terra mota est propter signa & prodigia: præuidit Salomõ qualiter Xp̃s Deus in illa humanitate, tanquã in arca personaliter latẽs,
B & sedens super duo testamẽta, debebat exire in desertũ Galileæ, & perlustrare totã terrã cũ signis & miraculis: prout patet per totum discursum euangelicum. Hoc ergo præuidẽs Salomon in spiritu, fecit hoc canticum, in quo introducit filias Hierusalẽ primò ad loquendũ, admirantes super præsentia Christi & propter mirabilia opera eius. in quo duo facit. Nam primò facit quod dictũ est. Secundò ponitur sodaliũ spõsi respõsio. Secundùm ibi. En lectulũ Salomonis. Quantũ ergo ad primũ, quia spõsa in cantu superiori rogauerat spõsum vt lustraret totã terrã Israel uocãdo eã ad fidẽ: iõ Christus spõsus, qui ante nõ fuerat cognitus nisi apostolis, & discipu-
C lis, descendens de mõte incepit perambulare terrã Galileæ, & ondit se in publicã faciẽdo signa & miracula: vt patet Matt. 8. & per totũ discursum euangelicũ: & sic oẽs populi sequebãtur eũ: & mirabãtur super doctrina, & miraculis eius. Admirãtes ergo filiæ Hierusalẽ vidẽtes illã arcã humanitatis xp̃i: dicunt. Quæ est ista arca quæ ascendit, & progreditur per desertum Galileæ odorifera sicut virgula fumi ex aromatibus mirræ, & turis & vniuersi pulueris pigmentarii? In hebræo habetur: sicut vapores fumi. & tũc litera est magis plana. quasi dicant. Quæ est ista humanitas siue Deus in humanitate qui ascendit in carne humana per desertum, odoriferus sicut vapor fumi mirræ, & turris, & vniuersi pulueris apotecarii? quasi dicãt. Ita procedit odoriferus euaporans ex se odores virtutum & doctrinæ & sanctitatis & mira-

culorum, sicut arca fœderis: cuius odorem sequebantur filii Israel. Quasi dicat: ꝙ ita sequuntur istum Christũ oẽs populi per desertum Galileæ: sicut omnes filii Israel sequebãtur illam arcam & tabernaculum odoriferũ per desertum Arabiæ. Totum etiam hoc potest referri ad totam societatem Christi, & apostolorum & totius multitudinis quæ sequebatur Christum. Vnde populi Galileę vidẽtes Christũ cum tota illa societate, admirantes dicunt. Quæ est ista societas quæ sequitur Iesum Christum, sicut populus Israel sequebatur arcam domini? nam sicut ille populus currebat post odorem: & in odorem vnguentorum illius arcæ, ita tota ista societas sequitur Christum in odorem eius, uirtutum & eius sanctitatis, & signorum. quia sequebatur eum multitudo magna propter signa quæ faciebat Ioannis. 7. Ad hoc respondet chorus sodalium Christi. s. chorus apostolorũ, & ẽt angelorum, dicens. En. i. ecce lectulum Salomonis. q. d. Aspice: ꝙ ista humanitas, quam videtis, est lectulus magni Salomoni. s. regis pacifici, qui est Christus. nam sicut deus ibat, & latebat in illa arca vere. figuratiuè: ita Deus latet nũc in hac humanitate personaliter tanquàm in arca, & tabernaculo. Et ideo sicut tunc ambibant arcã domini sexcenti tres mille quingenti quinquaginta cũ armis corporalibus, ad defensionẽ tabernaculi: ita nunc. 60. reges cum suis regnis ambiunt Christũ, & defendũt fidẽ euangelicã, & oẽs tenẽtes gladios, & doctissimi ad bella, & isti sũt ex fortibus Israel. i. totius ecclesiæ toto orbe diffusæ. q. a. 60. reges cũ suis regnis venerũt ad fidem Christi post cõuersionẽ magni Cõstãtini. qui oẽs defendebant ecclesiã, & fidẽ euãgelicã cũ armis & gladiis, & ensibus tẽporalibus. Itẽ. 60. prẹlati principales ecclesiæ toto orbe diffusę tenẽtes gladios ecclesiasticę ptãtis ambiũt Christum defendendo fidem eius. Itẽ. 60. principales doctores ecclesiæ ex fortibus ecclesiæ oẽs tenẽtes gladios euãgelicæ doctrinę, & doctissima tela spiritualia, ambiũt Christũ. Et ensis doctrinæ vtriusq; testamenti scindens ex vtraque parte est super femur vniuscuiusque ad defensionem Christi, propter timores. i. contra timores & incursus nocturnos. i. contra nocturnos & cecos incursus Iudæorũ, & hæreticorum & omnium in fidelium. Vnde omnes incursus Iudæorum & infidelium & hæreticorum dicũtur nocturni, eò ꝙ procedũt

A ex cecitate & ignorantia affectata, & perpetrata, & ex malitia: quæ occecauit eos ne intelligant sacramenta Dei quæ latent in sacra script. Quasi dicat: q illa humanitas Christi est arca & tabernaculum Dei figurata per arcam vete. Et tota ecclesia Dei toto orbe diffusa fuit figurata per illos sexcētos tres mille quingentos quinquaginta: qui sequebantur arcam. Nam sexcenta tria millia, sūt. 60. decies. 10. millia. Et sic ille numerus figurabat nu. 60. prælatorum aut doctorum ecclesiæ. Et potest etiam dici, q ponitur numerus determinatus pro indeterminato, sicut quandoque fit in scriptura. Et etiam per illos. 60. fortes possunt intelligi. 60. generationes quę præcesserunt ab Adā vsque ad Christum: in quib. Christus fuit figuratus. vt patet in lib. generationis Christi. Nā ab Adā vsq; ab A-

B braā inclusiue fuerūt. 20: generationes. & ab Abraā vsq; ad virginē Mariā præcesserūt. 60. generationes. vt patet in Mat. & sic cōputantur. 60. generationes ab Adā vsq; ad virginē Mariā, in quibus Christus fuit figuratus nā vnusquisq; illorū qui ponūtur in illo ordine generationis, figurabat Christū secundū aliquam virtutem. & sic omnes illi. 60. ambiūt lectū Salomonis, s. humanitatem Christi, tenentes singulos gladios aut enses virtutū ad defendendū Christū contra timores nocturnos Iudæorū & hæreticorū & omniū infidelīū. quia per figuras & mysteria aut vaticinia omnium illorum probantur mysteria Christi, & ecclesiæ maximè mysteriū incarnationis & nostræ redēptionis. Deinde cum dicit: Ferculū fecit sibi rex Salomon de lignis Libani &c. explicat mysteriū incarnationis, &

C informationis corporis Christi ex puris sanguinibus virginis Mariæ. Ad cuius intellectū est aduertendū: q in hoc cōueniūt oēs Iudæi nobiscum, q in toto isto libro per Salomonē intelligitur Deū. Dicunt. n. omnes magistri Iudæorū: q iste Salomon qui nominatur in hoc libro, est ipse Deus rex pacificus. Et iō est videndū quis est iste lectulus & ferculum qd fecit sibi Deus de lignis Libani. Ad hoc dicunt miseri & ceci & nocturni Iudæi moderni: q ille lectulus & ferculum quod fecit sibi Deus, est sola illa arca: & illud tabernaculum quod Deus præcepit sibi fieri p Moysen, in aqua arca Deus ferebatur per desertū. & sic exponunt totum istud canticū. Sed manifestè apparet eorū cecitas, & deceptio. Nam illud tabernaculum aut arca non fuit

D facta ex lignis Libani: sed ex lignis Setim materialibus & spinosis. vt dictum est. Nec fuit constracta & ornata media charitate pp filias Hierusalem. quia tunc Hierusalem erat habitata per gentiles idololatras & sceleratos. Nec est dicendum, quòd mater sua coronauerit Deum in illa fabricatione tabernaculi materialis. & ideo est dicendum prout dictum est: quòd Salomon materialiter cōditor huius libri per illam fabricam illius tabernaculi & arcæ materialis præuidit in spiritu mysterium incarnationis, & desponsationis ecclesiæ: cum Christo domino. Nam per illam arcam factam ex lignis Setim & ex lignis Cedrinis similibus illis, quæ crescunt in Libano, præuidit & intellexit Salomon humanitatem Christi constitutā ex carne Setina, & anima cedrina omnis veneni peccati figuratiua. Et per vnctio-

E nem arcæ, & tabernaculi intellexit totum mysterium passionis, scilicet qualiter Christus erat vngendus vnguento mirræ passionis. Et per ornatum cortinarū intellexit ornatum virtutum & donorum Christi. Et per populum, sexcenta. s. millia virorum armatorum ambientiū arcā, intellexit ecclesiā toto orbe diffusā per. 60. regna. Et per illā coronā quæ circundabat arcā, intellexit humanitatem & carnem, qua virgo Maria coronauit & vestiuit verbū: diuinū filiū suū in die desponsationis & incarnationis. Et hoc est qd cantat Salomon propheticè in hac parte vnde ait: O filiæ Hierusalem & animæ fideles vos admiramini, dicentes. Quæ est ista quæ ascēdit p desertū &c. Ego dico uobis, q iste

F lectus. i. humanitas in qua residet personaliter rex Salomon Deus tanquā in arca, & tabernaculo. quē regē Salomonē. s. Christum Deum & hominem ambiunt & colūt cultu latriæ. 60. fortes. i. 60. reges fideles cū suis regnis. & 60. prælati: & 60. doctores omnes tenentes gladios doctrinæ euangelicæ, & enses sacræ scripturæ utriusq; testa. ad defendendum tabernaculum ecclesiæ Christi contra timores & incursus nocturnos Iudæorum & hæreticorum & omniū infidelium. vnde ille rex Salomō Deus fecit & fabricauit sibi istam humanitatem tanquàm ferculū & currum siue arcam, in qua fertur verbum diuinum. Illa. n. humanitas dicitur quasi ferculū siue feretrū, in qua fertur & portatur Deus. Et hanc humanitatē fecit Deus ex lignis Libani albissimis & mundissimis. s. ex carne

setina

A sctina quam ex puris sanguinibus uirginis opere spiritus sancti formauit in utero, & ex anima Cedrina quam in illa carne creauit, & infudit, ex quibus resultat humanitas quã personaliter assumpsit simul tpe. in qua humanitate fecit columnas argenteas septẽ donorum spiritus sancti non ad mensuram. Et fecit sibi inclinatorium aureũ humilitatis, quia humiliauit seipsum formam serui accipiens. Item fecit in ea ascensum, & talamum purpureum varietate gratiarum, & uirtutũ, & etiam fecit ascensum purpureum diuersorum graduum perfectionum sanctitatis, quam domum suæ humanitatis constrauit, & ornauit media charitate, & dilectione. quia non solum parietes: sed etiam pauimentum huius humanitatis constrauit, & ornauit media charitate, & omnia ista fecit propter
B filias Hierusalem, qui sunt omnes fideles Deum per fidem uidentes. Nam propter fideles iste rex pacificus Christus accepit istam humanitatem, vt in ea pateretur, ad saluandos, & liberandos fideles. Et propter nos fecit illas septem columnas argenteas: vt nobis dona spiritus sancti communicaret & propter nos fecit sibi reclinatoriũ aureũ humilitatis, vt sua passio esset nobis meritoria, & fecit ascensum purpureum, & media charitate constrauit: vt omnes ad ipsum aspiceremus, & eius charitatem & cæteras virtutes imitaremur, & sequeremur. Et sic patet: ꝙ omnia, quæ accepit, & fabricauit Christus in illo ferculo, & arca humanitatis: accepit propter filias Hierusalem. s. propter animas fideles ad redemptionem, & vtilitatem nostram. Quia Xp̃s non solũ fuit nostra redem
C ptio: sed et speculum: & exẽplum uitæ nostrę. & iõ subdit exortando plebẽ Israeliticã & oẽs fideles, vt recipiãt istum regẽ Xp̃m in Messiã, & redemptorẽ cũ uiderint ipsum uenientẽ in carnẽ. vñ ait. O filiæ Syon. i. õ plebs Israelitica, & plebs Hierosolymitana, & oẽs animæ contẽplatiuæ egredimini à iugo legis, & umbra cærimoniarũ, & õ uos gentiles egredimini à falsa superstitione, & spurcitia idolorũ, & nolite vos Iudæi amplius respicere cærimonialia nec actam materialẽ ve. te. nec vos gentiles velitis respicere, & adorare falsos Deos: sed videte regẽ Salomonẽ Xp̃m in diademate humanitatis & carnis. quo diademate carnis coronauit, & induit eum virgo Maria mater sua in die despõsationis illius. s. in die incarnationis Xp̃i, qui hũanitas illa fuit uerbo despõsata, & personaliter assũpta, & vnita in vnitate suppositali, & personali. q quidẽ incarnatio, & despõsatio facta fuit in die lætitiæ cordis eius. s. Marię virginis. q. inter septẽ gaudia virginis Mariæ illud fuit primũ. Propter ista aũt uerba quæ dicta sunt **D**
est maxima altercatio inter magistros hebræorũ. vnde legit in Medras Syrassirim. i. in glossa canticorũ, ꝙ dicit Rabi Iohanan. Quæsiuimus totã scripturã, & non inuenimus ꝙ Bersabeæ fecerit coronam filio suo Salomoni. Iõ mirandum est quid vult dicere. In diademate quo coronauit eũ mater sua. Ad. qđ respondet: ꝙ Rabi Simeon quæsiuit hoc dubium Eleazar dicens. Audisti unquam à patre suo Rabi Iucef, qui erat sapiẽs homo, quæ fuit illa corona quam Bersabeæ imposuit Salomoni filio suo? Cui Eleazar respondit dicens, quòd ille rex Salomon est Deus qui in **E**
principio dilexit multum plebem Israeliticam, & uocauit eam filiam: prout legitur ps. 44. Audi filia &c. Item dilexit eam magis & uocauit eam sororem. Canticorum. 3. Aperi mihi soror mea &c. Item dilexit eam multò magis, & vocauit eam matrem. Isa. 50. Attẽdite ad me populus meus, & tribus mea, & mater mea. & sic iste Salomõ est Deus, & illa mater Dei est plebs Israelitica, quæ eum coronauit, prout dicit Salomon in hoc cantico. Quo audito Rabi Simeon osculatus est Rabi Eleazar dicens. tantũ hoc mihi placet, ꝙ nolo amplius hodie à te audire. Ex quibus patet ꝙ isti Rabini tacitè concedunt Deũ accepisse carnem ex plebe Israelitica. quia licèt Deus uocet illam plebem filiam per creationem, & adoptionem, & sororem per despõsationem: tamen nullo modo põt eam ma- **F**
trem appellare nisi per assumptionem, & sic hæc caro est illa corona qua eum virgo Maria mater Dei coronauit, & vestiuit, & circũdedit in die incarnationis, & lætitiæ cordis sui. Est iterum aduertendũ, prout dictum est in secundo cantico, ꝙ sicut illa arca quæ reposita fuit in tabernaculo Moysi, figurabat Christum Deum, & hominem incarnatum: ita illud tabernaculum in quo reposita est arca figurabat primò uirginẽ Mariam: in qua & in cuius vtero fuit Christus repositus: & ex qua carnem assumpsit. ex consequenti autem figurabat totam Ecclesiam in qua Christus habitat per fidem. Et sic uirgo Maria dicitur tabernaculum maternum ipsius Christi: & tota Ecclesia dicitur tabernaculum mysticum

A stitutum, in qua Deus habitat per fidem, & ideo tota Ecclesia dicitur sponsa Christi: in cuius talamo inhabitat. Et etiam quælibet anima fidelis dicitur tabernaculũ, & templũ Christi in qua habitat per gratiam. Et ideo tota fabrica supradicti lectuli, & ferculi Salomonis pōt exponi, & verificari primò de virgine Maria. secũdò de tota Ecclesia. tertiò de anima cuiuslibet fidelis. Nã rex Salomon, & pacificus Xp̄s fecit sibi lectulũ, & ferculũ, & tabernaculum maternum ex lignis candidissimis, & purissimis Libani. s. ex carne setina incorruptibili: quam ante animationē sanctificauit: & ex anima Cedrina veneni serpētis fugatiua, quam in illa carne creando sanctificauit: & omnibus gratiis, & virtutibus ornauit, & totam illam personam in eodem instanti creationis vnguento myrræ suę passionis perunxit: quia illa gratia, qua anima B virginis fuit in principio sui esse sãctificata, & infusa: ipsi data fuit ex meritis passiõis Christi. Et ideo pc̄m natruę non potuit in personam virginis Mariæ transire: quia per gratiã illa fuit præuenta, & per cõsequens nunquã culpæ originali fuit personaliter obnoxia, & sic fuit maxima differentia inter Mariam, & Christum. nã Christus fuit solus inter mortuos liber: non solũ in persona, sed ēt in natura: quia nõ ex opere Adã cõceptus est: sed opere spũs sancti. Sed quia virgo Maria fuit cõcepta ex opere Adã naturali generatione: ideo fuit obnoxia, & obligata simul cũ cæteris natura: sed quia fuit præuēta per gratiã sanctificantē in sua creatione, & animatione ideo nunquam fuit obnoxia nec obligata in persona: quia q̄ diu fuit indiuiduũ, & persona C humana, semper fuit in gratia, & semper fuit spũale tabernaculum Dei, & spõsa christi: quia ante fuit sponsa quàm mater, & ante concepit christũ mente quam carne: vt inquit Aug. Item virgo Maria fuit illud ferculum, & lectus quem Salomon ornauit, & in quo fecit columnas argenteas septē donorũ spũs sancti, & reclinatorium aureum humilitatis: in quo Christus reclinauit quã humilitatem Deus respexit, & per quã humilitatē in ea voluit reclinari, & in ea fecit Christus ascensum purpureum omnium virtutũ. Et totam illam animam virginis cõstrauit media charitate, & dilectione. Et oĩa illa ornamenta dedit Christus virgini matri suę propter filias Hierusalem. i. propter oēs animas fideles, & deuotas, vt aspiciant in virginem Mariã tanquam in speculum, & imitētur, & D cõsequantur eã per oēs virtutes, & in sanctitate vitæ &c. Et ideo Salomon in isto cãtico non solũ exortatur filias Hierusalē vt egrediantur ad videndum Christum incarnatũ, & sequantur, & recipiant eum, sed etiam vt videant virginem matrem, quæ coronauit & vestiuit eum carne, & in qua reclinauit Xp̄s propter eius humilitatē, & charitatē. Iō monet vt eam imitētur &c. Itē per hoc ferculũ, & lectulũ, quē Salomõ fecit ex lignis Libani intelligitur ēt Ecclesia Christi toto orbe diffusa: quã xp̄s ex duobus lignis Libani. s. ex duob. populis adunauit, ex myrra, & vnguē to odorifero suæ passionis perunxit. In qua fecit septē columnas argenteas in die pente. quibus tota Ecclesia sustentatur: & in ea reclinatur per humilitatem, & eam media charitate constrauit. Et ascensum purpureũ se- E ptem ecclesiasticorũ sacramētorũ ordinauit: quæ quidē septē ecclesiastica sacramēta dicũtur purpurea, eò q̄ sãguine Christi sũt purpurata, à cuius passione habēt totã virtutē, & merita. Tota ergo Ecclesia Christi dicitur lectulus, & ferculũ, & tabernaculum, qđ sibi Christus fabricauit, & ornauit, & decorauit. Et hæc dicta sint de quarto Cantico.

INCIPIT QVINTVM CNATICVM

Qvam pulcra es amica mea.
Quam pulcra es.
Oculi tui columbarum.
Absque eo quod intrinsecus latet.
Capilli tui sicut greges caprarum.
Quæ ascendunt de monte Galaad.
Dentes tui sicut greges tonsarum:
Quæ ascenderunt de lauacro.
Omnes gemelli fœtibus:
Et sterilis non est inter eas. F
Sicut vitta coccinea labia tua.
Et eloquium tuum dulce.
Sicut fragmen mali punici:
Ita & genæ tuæ.
Absque e quod intrinsecus latet
Sicut turris Dauid collum tuum.
Quæ ædificata est cum propugnaculis.
Mille clypei pendent ex ea:
Omnis armatura fortium.
Duo vmbra tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ.
Qui pascuntur in lilijs.
Donec aspiret dies & inclinentur vmbræ.

Quam

A QVam pulcra es &c.

Hoc est quintũ canticum: in quo Salomõ cãtat patrimoniũ & dotem ipsius ecclesiæ sponsæ Xp̄i, quia Xp̄s dotauit ecclesiã sponsam suã. Vñ postq̃ in superiori quarto cãtico cãtauit Salomõ pulcritudinẽ Xp̄i spõsi ecclesiæ: iam in hoc quinto cantico cantat pulcritudinẽ ecclesiæ spõsæ eius prout p̄uidit in sp̄ũ ꝓpheticã Balaã. Nu. 24. Ex qua quidem prophetia assumpsit Salomõ ꝓpositionem, & parabolam ad faciendũ istud quintũ canticũ. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ duo fuerunt qui præuiderunt ornatum, & prosperitatem ecclesię Christi per ornatum, & prosperitatem illius populi peregrinantis per desertum cum arca. Quorum primus fuit Balaam, secundus Moyses. Ideo ambo benedixerunt illum populum in figura, & persona ecclesiæ Christi vnde legitur
B Num. 23. & 24. ꝙ videns Balac rex Moabitarum multitudinem populi Israel venientem ad terram suam, fecit venire Balaam hariolum, & magnum ad maledicendum illum populum. Sed cum Balaam immolasset septem vitulos, & septem arietes in monte Fagor: facta fuit ipsi reuelatio à duo de toto discursu & prosperitate illius populi vsq; ad Christũ ex illo populo nasciturum. Vnde pro prosperitatem, & ordinem illius exercitus cum arca peregrinantis per desertum, præuidit futuram prosperitatem, & ornatum, & pulcritudinem sp̄ũalem ecclesiæ Christi, & eius victorias, & triũphos, & uniuersale regnum Xp̄i. Ideo in persona, & figura Christi benedixit illum populũ, & exercitũ dicẽs. Quam
C pulcra tabernacula Iacob, & tentoria tua Israel: & valles nemorosæ: ut horti iuxta fluuios irrigui: vt tabernacula, quæ fixit dominus, quasi cedri prope aquas. Fluet aqua de situla eius. Semen eius erit in aquas multas. Item infra subdit. Orietur stella ex Iacob: & consurget uirga de Irsael, & percutiet filios Moab: vastabitq; omnes filios Seth: & erit Idumęa possessio eius Hæreditas Seir cedet inimicis suis. Israel verò fortiter aget. De Iacob erit qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis &c. In quibus uerbis Balaam prædixit totum discursum & prosperitatem illius populi, & futurum regnum Christi ex illo populo nascituri: prout sibi à Deo fuerat reuelatum in illo sacrificio. Vnde per hoc qđ dicit. Quàm pulcra tabernacula &c. præuidit qualiter ille populus debebat capere totam terram Moab, & transire Iordane, & ca
D pere totam terram promissionis &c. Itẽ per hoc quod ait. videbo illum: sed non modò: Intuebor illum, sed non propè. Orietur stella ex Iacob &c. prædixit propheticè ortum Xp̄i ex illo populo secundum carnem. & prædixit eius regnum vniuersale, & triũphos, & victorias eius futuras de populo iudaico, & gentili. Et omnia ista prænotauit Balaam in illa benedictione. Sed tunc insurgit grande dubium: nam quomodo potuit Balaam tàm grande mysterium videre ex diuina reuelatione cum ipse esset hariolos, magus, & necromanticus, & sacrificaret dæmonibus? Ad hoc respondetur, & licèt Balaam esse magus, tamen in illo sacrificio non sacrificauit dæmonibus: sed Deo Israel. Vnde mos, & consuetudo erat apud magos, & sacerdotes gentilium quando erant in terra aliena sacrifi-
E care Diis indigenis, & illius patriæ: vt patet per totum Virgilium. Et sic legitur, ꝙ multi gentiles inuocabunt Deum Israel in aliquis necessitate. Vnde legitur Ionæ. i. ꝙ qñ natuę laborarent in periculo tẽpestatis, accessit gubernator ad Ionam dicens: Surge, & inuoca Deum tuũ si fortè recogites Deus de nobis ne pereamus &c. Item Nabucodonosor expertus mirabilia, quæ fecerat Deus Israel in eo, inuocauit ipsum, & confessus est ipsũ esse super omnes Deos. Item Cyrus multa donaria dedit ipsi Zorobabel, & Esdræ pro fabrica templi: vt ille populus oraret Deum Israel pro eo in illo templo &c. Ita ergo pariter audiens Balaam mirabilia quæ fecerat Deus Israel in Aegypto, & in mari rubro, & in toto deserto pro illo populo suo: inde est ꝙ volens prius scire voluntatem Dei Israel
F antequã malediceret, ideo sacrificauit Deo Israel illos septẽ vitulos, & arietes. Sed audita voluntate domini, & reuelata sibi prosperitate, & discursu illius populi, & quomodo erat figura regni Christi ex illo populo nascituro: iõ assumpta parabola dixit. Quàm pulchra es &c. Ex quibus patet, ꝙ Balaã non sacrificauit dæmonibus: nec quæsiuit ab eis responsum in illo sacrificio: sed Deo Israel. & sic à domino Deo Israel habuit reuelationẽ de Christo futuro, & de prosperitate ecclesiæ. & sic ex parte Dei benedixit Christum, ecclesiam in illo populo assumpta parabola. & ideo dixit Balaam ad Balac. Non potero præterire sermonem domini Dei mei: vt vel boni vel mali quid prophetam ex corde

meo,

A meo. Sed quicquid dominus dixerit hoc prophetam &c. Et ponitur ibi nomen domini tetragrammaton: quod soli Deo vero conuenit. Ex quo patet, quòd verus Deus est ille qui reuelauit ipsi Balaam futurum regnum Christi, & ecclesię. Itē hoc idem patet Deut. 23. quando ait Moyses ad populum. Et quia conduxerunt contra te Balaam Beor de Mesopotamia Siriæ: & malediceret tibi, & noluit dominus Deus tuus audire Balaam: vertitque maledictionem eius in benedictionē tuam, eò quòd diligeret te &c. Ex quibus patet, quòd Balaam consuluit dominum Deū Israel in illo sacrificio an malediceret illi populo. Sed quia Deus reuelauit ei prosperitatem, & discursum illius populi vsq; ad Christum, & exinde reuelauit ipsi vniuersale regnum Christi, & prosperitatem, & pulcritudinem Ecclesiæ: ideo propheticè benedixit B illū exercitum, dicens. Quam pulcra tabernacula Iacob &c. Sed Salomon multò pfectius, & clarius per eādem benedictionem, & verba ipsius Balaam preuidit in spiritu totam prosperitatem, & pulcritudinem, & ornatū ecclesię Christum i bonis spiritualibus. Et iō fecit illud quintum canticum assumendo parabolam primò ex benedictione Balaam facta ī monte Fagor. Secundò ex benedictione Moysi factā in monte Abarim antequam moreretur: eò quòd vtraque benedictio fuit figura benedictionis, & prosperitatis, & dotationis ecclesię Christi. Et ideo Salomon primò cantat decorem, & dotationem ecclesiæ & sponsę Christi sumendo parabolam ex benedictione ipsius Balaam. Secundò ex benedictione ipsius Moysi. Secundum ibi. Vadā ad C montē myrrę. & hoc facit sub metaphora pulcrę mulieris decenter ornatę, & dotatæ.

Ad cuius intellectum est notandum, quòd quatuor sunt quę reddunt mulierem pulcrā, & amabilem sponso. Primò pulcritudo corporis: quæ cōsistit ī optima dispositione mēbrorum. Secundò suauitas eloquentiæ, & facūdiæ. Tertiò decētia apparatus, & ornatus, quæ cōsistit in decentia vestiū, & monilium. Quartò in suauitate, & redolentia odoramētorum aromaticoru m. Ista ergo quatuor supradicta reddunt mulierem pulcrā, & amabilem, & sponso desiderabilem. Sed iterum est aduertendū, ꝙ licèt sponsus mūdanus possit dotare, & ditare spōsam suā in duobus vltimis. s. in copia ornamentorū, & copia odoramentorū: eò ꝙ sunt bona fortunæ: tñ nō pōt eā dotare in duobus primis. s. in pulcritudine corporis, & suauitate eloquētiæ, eò ꝙ sūt D bona naturæ. Sed Xp̄s spōsus spūalis ecclesiæ in omnibus quatuor supradictis dotauit, & ditauit, & decorauit ecclesiā sponsam suam: eò ꝙ ipsā regenerauit, & ex suo latere peperit. & sic nō solū ipsam ornauit vestibus spiritualibus: sed etiā p singula membra disposuit, & regenerauit. & iō Salomon introducit Christū in hoc cātico alloquentē, & decorantē, & dotantem ecclesiā sponsam suā, commendando eā de quatuor bonis supradictis. Sed quia Deū aliquē cōmēdare nil aliud est nisi ipsum cōmendatum, & bonum facere: quia dicere Dei est facere: iō christus commendando ecclesiā suā dotat, & ditat, & pulcrificat, & ornat eam in bonis supradictis. Duo ergo facit Christus principaliter ī hoc cantico. Nam primò cōmendando ecclesiam spōsam suam dotat, & beatificat ipsam ī duobus primis. s. in pulcritudine corporis, quæ E cōsistit in optima, & decenti dispositione mēbrorum, & in suauitate eloquentiæ. Secundò dotat eā in duobus vltimis. s. in ornatu vestium, & monilium, & in suauitate odoramētorū. Secūda pars incipit ibi. Vadā ad mōtem myrræ. Quantùm ergo ad primū est aduertēdum ſm apost. 1. ad Cor. 12. & ad Efe. 4. ꝙ sicut vnus homo naturalis constat ex diuersitate membrorum officialium sub vno capite, à quo totum corpus recipit omnem sensum, & motum per spiritus animales: ita pariter vniuersa christiana religio siue tota ecclesia constat ex diuersitate statuum, & cōditionum omnium fidelium sub vno capite Christo, à quò recipit omnem virtutē, & vitam, & operationem spūalem. Vnde sicut caput naturale influit in totum corpus, & vni- F uersa membra sensum, & motum ad omnes operationes naturales, & dirigit, & regit totum corpus simul, & particulariter oīa mēbra: ita pariter Christus influit suam virtutē in totum corpus ecclesiasticum, & singulariter in omnia membra, ad operandum spūaliter: & meritoriè. Et hoc intantū, ꝙ sicut mēbrum hominis naturalis nihil posset facere nec operari sine capite, & virtute eius: ita pariter ecclesia, & quodlibet eius membrū nullam operationem spūalem pōt exercere sine Christo: à quo habet omnem spiritualē uirtutem: intantùm, ꝙ nemo pōt dicere Iesū: nisi in spiritu sancto. i. nisi inspiratus per christum. Itē dicit rursum Apostolus ibidem, ꝙ

sicut

A ſicut membra hominis naturalis ſunt adinuicem connexa, & connoeceſſitata: ita ꝙ vnũquodq; mẽbrum officiale indiget opera, & officio alterius ad perfectione ſui officij, & operationis: nam manus indiget officio pedum, & pedes officio manuum: & pedes, & manus officio ventris, & ſic de ſingulis: ſed totum corpus indiget officio oculorũ, & aurium, & totius capitis, & tamen vnumquodque illorum membrorum habet ſuum officium proprium: quæ quidem membra viuificãtur in vno corpore ſub vno capite: ex quibus omnibus reſultat vnus homo naturalis: ita pariter Chriſtus caput eccleſiæ taliter diſpoſuit eccleſiam ſuam in diuerſitate mẽbrorum: quia alios fecit apoſtolos, alios prophetas, alios euãgeliſtas, alios doctores, alios virgines, alios cõtinentes, alios cõiugatos, alios
B prælatos, & epiſcopos, alios pſbyteros, alios diaconos &c. & ſic vnus Chriſtus verus operatur omnia in omnibus iſtis, & per omnes tanquã per ſua membra myſtica. Et ſic apoſtoli dicuntur Chriſti inquantùm Chriſtus per ipſos peragrauit totum orbem ad prædicandum euangelium. Et dicuntur etiam lingua Chriſti, inquantùm per ipſos prædicauit: vt patebit. vnde Chriſtus ille qui loquebatur in ore apoſtolorum, & qui dabat eis os ad loquendum, & oculos ad videndum, & intellectum ad intelligendas ſacras ſcripturas: prout dixit eis Matt. 10. Dum ſteteritis ante reges, & præſides nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Nõ enim vos eſtis qui loquimini: ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis &c. Ex quibus om-
C nibus concludit apoſtolus, quòd ſicut omnia membra corporis naturalis nõ ſunt vnũ membrum, ſed multa ſeinuicem adiuuantia: nec eundem actum habentia, ſed plures ſe coexigẽtes: ſed omnia ſunt vnum corpus: ita nos ſumus adinuicem membra. Et ita tota eccleſia conſtans ex diuerſitate membrorum, & diuerſorum ſtatuum, & officiorum eſt vnus Chriſtus myſticus: eò quòd viuificatur, & regitur ab vno capite Chriſto, & quia vnus Chriſtus verus eſt, qui operatur omnia in omnibus membris eius. Vnde ſicut ſol per ſuum influxum, & virtutem operatur in omnibus iſtis inferioribus: ita Chriſtus in omnibus membris eccleſiæ. & ſic iſta eccleſia ſortitur diuerſa nomina, ſub Chriſto. Vnde inquantùm recipit omnem virtutem à Chriſto: & Chriſtus operatur, D
& exercet virtutes ſuas in ea, & per eam dicitur corpus Chriſti: & quilibet ſtatus, & quilibet fidelis dicitur membrum Chriſti, & omnes ſimul dicuntur membra Chriſti. Sed inquãtum tota eccleſia exiuit de latere Chriſti, ſicut Eua ex Adam: & ſumus os ex oſſib⁹ Chriſti, & caro ex carne eius: vt inquit apoſtolus ad Ephe. quinto. & maximè quia Chriſtus quotidiè regenerat filios, & multiplicat prolem ſpiritualem ex eccleſia per baptiſmum. & eccleſia nutrit eos per eccleſiaſtica ſacramenta: ideo dicitur vxor Chriſti. Vnde dicit apoſtolus ibidem: quòd Chriſtus valdè diligit eccleſiam ſuã tanquàm vxorem: quia eſt os ex oſſibus eius, & caro ex carne eius: ſicut Eua ex Adam. Nam illud quod dicitur Geneſis ſecundo. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro ex carne mea: propter hoc di- E
mittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori, & erunt duo in carne vna &c. licèt fuerit carnaliter completum in Eua: tamen fuit magnũ ſacramentum quod poſtea fuit ſpiritualiter completum in Chriſto, & eccleſia. Quia ex latere Chriſti exiuit ſãguis & aqua: vnde habent efficaciam, & virtutem omnia ſacramenta eccleſiaſtica: per quæ regenerantur fideles, & nutriuntur continuè, & multiplicata eſt tota eccleſia. Et ſic tota eccleſia dicitur os ex oſſibus Chriſti quantùm ad firmos, & perfectos fideles, & dicitur caro ex carne Chriſti quantùm ad infirmos, & imbecilles. Sed ſatius dicitur os ex oſſibus quantùm ad fidẽ articulorum & caro ex carne quò ad gratiam ſacramentorum. Nam tàm fides articulorũ quàm gratia ſacramentorum exiuit ex latere Chriſti: quãdo exiuit F
ſanguis, & aqua: vt ait Ioannes in ſua Canonica prima. cap. 5. dicens. Tres ſunt qui teſtimonium dant in terra: ſpiritus aqua: & ſanguis. Iſta enim tria præbuerunt nobis teſtimoniũ fidei: ꝙ Chriſtus erat verus homo, & fuit verè paſſus, & mortuus pro eccleſia ſua ſponſa. Item ibidẽ in cruce Chriſtus dimiſit patrem quantùm ad apparentiã: quia quaſi derelictus à patre uoluit pati, & mori: & dimiſit matrem cõmẽdatam diſcipulo: & ideo non appellauit matrem ſed mulierem: notificando quòd non erat ibi nec patiebatur in cruce tanquàm filius naturalis Mariæ, & tanquàm hõ particularis: ſed tanq̃ ſponſus eccleſiæ, & redemptor vniuerſalis. Et ſic dicit apoſtolus, & Aug. ꝙ Chriſtus ibi reliquit patrẽ

&

A & matrem: & adhæsit ecclesiæ vxori suæ, quam ex suo latere edidit. Et sic facti sunt duo in carne vna quadam mystica & sacramentali & indissolubili vnione. Ex qua uxore Christus continuè regenerat & multiplicat & nutrit & sanat prolem suam per ecclesiastica sacramenta. Et isto modo ecclesia dicitur vxor Christi valdè dilecta secundùm apostolum & Augu. Tertio autē modo tota religio Christiana siue ecclesia dicitur sponsa Christi dilecta. Et hoc dupliciter. Primò īquantùm Christus eam sibi in baptismo desponsauit: & ipsa sibi integrā & inconcussam fidem promisit. Secūdò inquātū Christus eā ditauit & varietate ornamentorū spūalium decorauit. Vnde de primò dicit apostolus. 2. ad cor. 11. Despondi. n. vos vni viro virginē castam exhibere Christo. de secundo autem

B dicitur ps. 44. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. Item psal. 67. Rex virtutum dilecti dilecti: & speciei domus eius diuidere spolia &c. Item Isa. 61. Gaudēs gaudebo in domino, & exultatabit anima mea in Deo meo: quia induit me uestimentis salutis: & indumento iustitiæ circundedit me: quasi sponsam decorauit me corona: & quasi sponsam ornatam monilibus. Ex omnibus supradictis patet qualiter ecclesia inter cætera sortitur ista tria nomina. quia dicitur corpus Christi inquantùm est constituta & pulchra & bene disposita uarietate membrorū officialium. Secūdò prout processit ex latere Christi: & Christus continuè ex ea regenerat prolē, dicitur vxor Christi: sed dicitur sponsa inquantū Christus ipsam summè diligit: & eam magnis ornamentis decorauit & ditauit. Omnia ergo supra-

C dicta prævidens Salomon in spiritu, maximè contemplando psal. 44. & 67. & cæteros psalmos Dauid patris sui: confecit hoc canticum quintum: & cętera sequentia: in quibus dotat & commendat ecclesiam sponsam suā in pulchritudine & optima dispositione mēbrorū: & in pulchritudine & varietate ornatus: & perfectione odoramentorum. Item est aduertendum: ꝙ Christus sicut successiuè ornauit & decorauit ecclesiā sponsam suam secundùm diuersos status & gradus: ita pariter successiuè commendat eam in residuo huius libri secundū diuersos status & gradus. Iō in hoc quinto cantico cōmendat eam pro statu apostolorum & discipulorum ante passionē suam. In octauo aūt cantico cōmendat eam

D pro statu apostolorū & omniū fideliū immediatè post resurrectionē. In nono aūt cōmēdat eam pro statu pugnæ martyrū & religiosorū & doctorū. In vltimo aūt cōmendat eā pro statu prosperitatis & pacis post cōuersionem Constantini. Item rursus est aduertendum: ꝙ Christus bis ornauit ecclesiam suā. Primò in principio suæ ostensionis quando elegit sigillatim omnes apostolos & discipulos: & misit eos ad prædicandum. Secūdò immediate ante passionem, quando instituit sacramētum eucharistiæ: & dedit apostolis ptātem cōficiendi illud sacramentū. Et iō duo facit Salomon in hoc cantico. Nā primò introducit Christum decorantē ecclesiā suam in principio suæ ostensionis. Secūdo introducit eundē Christū ornantē eandem ecclesiā suā immediatè ante passionē suā. ibi. Vadam ad montem. Quantùm ad primum est aduer-

E tendum: ꝙ Christus non solum ornauit ecclesiam suam: sed etiam primò formauit eā, & parturiuit, & produxit eam de latere suo: & regenerauit per baptismū: & disposuit, & distinxit eam in varietate membrorū: quando in principio elegit apostolos & discipulos & baptizauit eos. Et tunc ornauit eam, & decorauit quando tradidit potestatem discipulis: & misit eos ad baptizādū. vt patet Mat. x. & Luc. ix. & x. Tunc. n. Christus dedit ecclesiæ suæ in apostolis & discipulis oculos: & capillos: & dentes & labia: & collum: & ubera & cætera membra. Hoc ergo præuidēs Salomon memorat in hac parte octo membra sponsę Christi. Et introducit Christum com- F

mendantem ecclesiam sponsam suam in optima dispositione istorum octo membrorum: quæ sunt ista scilicet oculi, capilli: dentes: labia. eloquium: genæ: collum: vbera. per quæ quidem membra intelligit octo status, siue officia ecclesiastica. Vnde per oculos intelligit apostolos, et prelatos ecclesiæ: quibus Christus reuelauit secreta sua, per quos quidem apostolos ecclesia uidet misteria sacræ scripturæ tanquàm per oculos. Et per capillos intelligit populos. Nam sicut capilli descendunt, et procedunt, et dependent à capite, et multiplicantur in magnū numerum: ita populi fideles descendunt, et dependent a Christo capite ecclesiæ: et multiplicantur in magnum numerum per regenerationem baptismalem. Item per dentes intelligit eosdem apostolos, et prelatos, et doctores, & prædicatores ecclesiæ

per

A per quos ecclesia masticat,& ruminat,& digerit intelligētiam sacræ scripturæ tanquā cibos spūales ipsius animæ. Itē per labia intelligit primò eosdē Apostolis, & doctores qui prædicarunt, & prædicant populis doctrinā euangelicam. Et ex cōsequenti intelligit populos fideles, qui confitentur fidem articulorum,& veritatem euangelicā. Et per eloquiū dulce intelligitur ipsa veritas euāgelica, quā Apostoli prædicarunt, & prout ipsa ecclesia catholica confitetur. Item per eloquium dulce intelliguntur officia ecclesiastica, & orationes fidelium quæ fiunt in ecclesia. Item per genas intelliguntur viri religiosi, & virgines, & continentes, in quibus consistit honestas ecclesiæ. Item per collum intelliguntur prælati ecclesiæ; qui positi sunt in turri ecclesiæ tanquam supra turrim Dauid ad spe-

B culandum ne veniant inimici ecclesiæ ad inuadendum eam; de quibus dicitur Eze. 3. & 33. Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel. Item per duo vbera ecclesiæ similia duobus gemellis capreæ intellgūtur duo testamenta: quorum lacte,& doctrina nutriātur fideles. Et etiam per vnum vber intelligitur fideles articulorum siue doctrina sacræ scripturæ. Et per aliud intelligitur gratia sacramentorū; quibus duobus vberibus tota christiana religio fruitur, & crescit,& nutritur i hac peregrinatione, Sub tali ergo dispositione membrorum decorauit, & formauit Christus ecclesiam sponsam suā, Ipso enim Christus dedit oculos columbinos sponsæ suæ quando dixit Apostolis. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Mat. 10. Item ipse dedit ipsi copiam capil-

C lorum: quando dixit ibidem. Messias quidem multa operarii autem pauci. Et Ioan. 4 quādo dixit, Videte regiones: quia albæ sunt ad messem. Item tunc dedit Christus dentes ecclesię ad ruminandum,& aggerendum, quādo dixit. Venit spiritus veritatis, & docebit vos omnem veritatē, & suggeret vobis omnia quæ dixi vobis. Ioan. 4. Item quando aperuit eis sensum vt intelligerent scripturas. Lucæ. 24. Item tunc dedit eis labia coccinea ad loquendū eloquium dulce quando dixit eis. Dominus dū steteritis ante reges, & præsides nolite cogitare quomodo aut qđ loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Matth. 10. Item tunc dedit Christus ecclesiæ genas rubeas ad præbendum bona exempla honestatis populo: quan-

do dixit Apostolis; Vos estis sal terræ, ꝙ si euanuerit; in quo salietur? & vos estis lux mundi: præbendo sup. exemplum vitæ,& doctrinę. Item tūc Christus dedit ecclesiæ collum,& turrim fortitudinis ad tolerandos,& repellendos incursus inimicorum, quādo dixit. Ecce ego mitto vos sicut agnos in medio luporū. Nolite timere eos qui occidunt corpus &c. Item tūc Christus dedit ecclesię duo vbera ad lactandos fideles, quando dixit Petro. Pasce oues meas &c. Ioan. 21. Et sic patet qualiter Christus disposuit,& decorauit sponsam ecclesiam varietate membrorum ſm exigentiam suam,& qualiter reddidit ipsam pulcram, & sufficientem nec deficientē in necessariis. Et de hac pulchritudine,& sufficientia, & optima dispositione commēdat eam Christus in hoc quinto cantico, dicēs. D

O quàm pulcra es amica mea sponsa in dispositione membrorum supple. Et quàm pulcra es, in apparatu,& ornatu vestimentorū, & odoramentorum supple. Et notanter dicit bis: quàm pulcra es. s. & vnum referatur ad dispositionem membrorum, & alterum ad ornatum vestimentorum,& odoramentorum; vt patebit, & ideo quò ad primum subdit: oculi tui columbarum, i. perspicaces, & penetrantes mysteria sacræ scipturæ sicut columbarum. q. d. Apostoli,& prælati, & doctores, per quos vides tanquàm per oculos, sunt perspicaces,& penetratiui sicut oculi columbarum: quia quæcunque audiui à patre meo, nota feci eis. Et ista scientia, quam dedi eis, non est inflata,& superba,& leonina; sed humilis,& columbina,& nō dedi Apostolis, & doctoribus meis oculos leonum superborum: sed oculos simplicium columbarum. Sed quia ista simplicitas, & humilitas latebat in mente,& conscientia Apostolorū: qa scientia eorum erat non inflata, sed cum interiori humilitate, & bona intentione,& caritate:& ideo subdit. Absq; eo quod intrinsecus latet. q. d. Oculi tui intellectuales sunt subtiles,& perspicaces sicut columbæ: nō cū tumore superbiæ: sed cum humilitate,& charitate in conscientia latente. & ideo nolui eligere ad Apostolatum filosophos, & imperatores: sed simplices,& piscatores: ut non ꝑ filosophos lucrarer piscatores: sed ꝑ piscatores lucrarer filosophos,& imperatores. Et infirma,& obiecta,& humilia huius mūdi elegi: vt fortia,& superba quæque confunderem,& vincerem. Deinde cum dicit: Capilli

E

F

tui

A tui &c.compara t capillos.i.populos ecclesiæ sponsæ Christi gregibus caprarum, quæ generantur,& multiplicantur in monte Galaad.Ad cuius intellectum est notandum,sicut dictum est in expositione cantici Moysi,& legitur numeri.32.O in monte Galaad, & in tota terra Basan,quæ adiacet iuxta mõtem Galaad,generantur,& multiplicantur magis greges caprarũ quã alibi:sicut accidit,ꝙ vna regio aut terra ẽ magis apta ad generationẽ quorundam animalium,quàm altera.Ita, & illa regio est apta, &vberrima pascuis ꝑ animalibus alendis, & generandis. ideo petierũt eã filii Ruben in sortem tanquã maiores:vt patet Numeri.32.ideo sponsus compa rat capillos.i. populos ecclesiæ sponsæ suæ, gregibus caprarum,quæ ascenderunt de mõte Galaad.Vnde est aduertendum, quòd in B hebræo ponitur vnum verbum quod significat calefieri in generatione: ubi dicitur.Capilli tui sicut greges caprarum quæ calefiũt de monte Galaad.q.d.populi tui sunt multiplicati in magnum numerũ per totum orbem terrarum per regenerationem baptismalem,sicut greges caprarum per calorẽ coitus carnalis multiplicantur in mõte Galaad & idem sensus est. Nam populus Christianus ascendit, & multiplicatus est in magnũ numerum per baptismum.sicut capræ ascenderunt,& creuerunt in magnum numerum in monte Galaad per generationem carnalem.Deinde cum dicit. Dentes tui sicut greges tonsarum:comparat dentes huius sponsæ,qui sunt Apostoli,& prædicatores,& euãgelistæ,& doctores,gregibus ouium eiusdem regionis. Vnde est aduertendum, quòd quia illa regio est calida : greges ouium balneantur, & lauantur in aquis illius planitiæ Ba- C san : & dum oues sunt lotæ ascenderunt ad montem Galaad, & cæteros montes circũadiacẽtes,& sic fiunt albissimæ, & pingues, & sic tàm oues quam capræ sunt valdè generatiuæ,& sic multiplicant prolem, & generationem in magnum numerum : intantùm, quòd nulla est sine prole : imo dicitur,ꝙ pariunt geminos fœtus vltra consuetudinem ouium, & caprarum aliarum regionum. Et ideo in duobus comparat dentes ecclesię gregibus caprarum,& ouiũ illius regionis. Primò in albedine,& munditia. Secundò in fœcunditate,& vbertate prolis. Dicit ergo.Dẽtes tui,qui sunt Apostoli,& euãgelistæ, & doctores,& prædicatores, sunt albissimi,& mũdi sicut greges tonsarum.i.ouium,quę ascẽderunt de lauacro,& balneo in æstate in illa regione, & sunt fœcundæ in generatione in tantum,quòd omnęs sunt fœcundæ duobus gemelis : quia quælibet earũ parit duos gemellos,& nulla est sterilis sine prole inter illas.q.d.quòd ita fuerant Apostoli, & euangelistę,& doctores,& prædicatores in primitiua ecclesia.s.mundi,& purificati per Christũ ex lauacro baptismali, & ita fœcundi per dona gratiarũ, quòd nullus fuit sterilis, & sine fructu inter eos : quia vnusquisque eorum non solùm conuertit vnam prouinciam per suam prędicationem : sed etiam duas,& tres.Ad cuius intellectum est aduertẽdum, quòd sicut in homine naturali sunt dentes anteriores, qui dicuntur incisorii ad scindendum : & sunt alii collaterales qui dicuntur molares ad molendum, & terrendũ, E & ruminandum cibum materialem: ita pariter ecclesia sponsa Christi habuit dentes anteriores in principio.s.Apostolos,& euangelistas,qui inciderunt nobis sacram scripturam in quatuor euangelia,& epistolas,& canonicas,& actus Apostolorũ,& apocalypsim. Sed postea dati sunt ecclesiæ dentes posteriores,& molares.s. doctores, & prædicatores: qui contriuerunt, & indigesserunt,& glosarunt,& declararunt, & ruminarunt nobis totam doctrinam euangelicam, & Apostolicã, quam illi prius inciderant. Et sic nullus illorum fuit sterilis sine fructu:imo quilibet illorum talentum sibi à Christo traditum geminauit,& omnes reuersi sunt ad Christũ portantes manipulos suos : sicut Christus dixit eis.Ego misi vos vt eatis , & fructum afferatis &c.Ioan.15.Sed quia ipsi Apostoli,& euã- F gelistę,& doctores , & prædicatores,& prælati non solùm sunt dentes ecclesię ad scindendas, & ruminandas sacras scripturas: sed sunt labia ad loquendum , & prædicandum doctrinam euangelicam,& apostolicam populis fidelibus:ideo subdit. Sicut vitta coccinea labia tua.vnde labia Apostolorũ,& euãgelistarum, & omnium doctorum dicuntur coccinea:quia nunquam fuerunt sine rubedine,& ardore, & igne charitatis: quia finis totius legis est charitas, & omnes loquebantur cum rubedine charitatis.ideo dicũtur habere labia coccinea.Vnde sicut rubedo occisiue Alquermes decorat labia pulcrę mulieris:ita rubedo charitatis decorat totã sacrã scripturam nec potest esse aliquis bonꝰ nec

eius

A eius opus meritorium, nisi fundetur & procedat à charitate: & tẽdat in charitatẽ. Et iõ eloquium talium labiorum dicitur dulce: & generat dulcedinem in animo audientiũ cum fide & charitate attendentium, & quia tota sacra scriptura procedit à talibus labiis. & inter talia labia versatur & ruminatur: iõ dicit Dauid psal. 118. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super meliori meo. Item psalmo. 18. Desiderabilia super aurum, & dulciora super mel & fauum. Et hoc intendit innuere sponsus: cum ait. Sicut vitta coccinea labia tua. & eloquium tuum dulce. Deinde cum dicit. Sicut fragmen mali punici: ita & genæ tuæ. commendat sponsam suam ecclesiam quò ad statum religionis, & honestatis:
B siue de religione & honestate qua debet nitere & pollere principaliter omnis prælatus & religiosus: & ex consequenti omnis fidelis. quæ quidem religio, & honestas, maximè ostenditur in genis & in erubescentia genarum. Ad cuius intellectum est notandum. ꝙ genæ sunt illæ partes vultus quæ sũt immediatè sub osculis, tenẽtes nasum in medio. & sic sunt partes anteriores & nudæ: quas partes natura pilis non cooperit sicut cæteras partes capitis: nam natura cooperuit verticem capitis capillis: & texit tempora & maxillas pilis barbæ in viris: & tamen dimisit solas genas nudas sine pilis: vt per barbã ostẽdatur fortitudo, & grauitas & auctoritas in viro: & per genas circunquaque siue ad latera contestas ostendatur veritas & honestas in eo quò ad conuersationem. Vnde genæ sunt nuntiæ, & quasi speculum cordis, & interioris intentionis quò ad gaudium, &
C lætitiam, & tristitiam, & timorem, & audaciam & ueritatem. Nam quando quis gaudet in corde, ridendo ostendit gaudium in genis. & quando tristatur demissis genis incipit flere: & sic ostendit in genis dolorẽ cordis: & quã do timet mortem illico genæ hominis pallescunt: eò ꝙ sanguis fugit ad tegẽdum & subueniendum cordi. sed si timet infamiam tũc genæ erubescunt quodam leui rubore: eò ꝙ sanguis exit ad superficiem genarum uolens quasi eas cooperire: ne lædantur aliqua infamia. Item quando quis nil timet & loquitur ueritatem: tunc loquitur uultu sereno non mutato: cuius oppositum facit quãdo loquitur mendacium. & sic patet qualiter genæ sunt speculum honestatis, & ueritatis totius hominis. & ideo natura reliquit eas nudas:

sed circuntexit eas pilis capitis & barbæ in D
uiris. Sed qui a fœminę non habent barbam: ideo nutriũt comam & crines capitis, ut possint regere tempora et maxillas ad circundendas genas. Et postquàm sunt nuptę: cõsuetudo, & natura docet, ꝙ uelent, & tegant caput, & collum, & maxillas artificialiter cum pannis lineis aut sericis: ut solus uultus. s. oculi, & genæ, & os, maneat nudus ad exercenda officia eorum: puta oculi ad uidendum: & os ad loquendum, & gustandum: & nares ad odorandum: & genæ ut sint speculum supradictorum: scilicet ueritatis, & honestatis. Et ideo dicit Salomõ in persona Christi in hac parte: quòd sicut ista sponsa Christi habet oculos, qui sunt apostoli, & prælati: & doctores: ita similiter habet genas, qui est prælatorum status, & religiosorum: in quibus tã quàm in speculo ostenditur ueritas, & hone- E
stas christianæ religionis, & debet esse speculũ religionis, & honestatis, & ueritas in uita, & doctrina: ut exemplo, & doctrina eorũ cæteri moueãtur ad credendum, & bene operãdũ. de quibus dicit Christus. Mat. 5. Vos estis sal terræ: & uos estis lux mundi &c. Et ideo cõparat statum prælatorum, & religiosorũ, & totius christianæ religionis ad fragmẽ mali punici siue granati per medium secti. Primò, quia cõtinet multa grana sub quodã ordine cõgregata, & situata. Secũdò, quia oĩa illa grana sunt vndiq; vna pelle cõtecta præter illã partẽ mediã. Tertiò quia illa grana ostẽdunt faciẽ rubeã. Quartò quia talia sũt intrinsecus sicut extrinsecus quò ad ruborẽ, & saporẽ: quia talia sunt illa quæ latẽt sicut illa quæ apparẽt in superficie fragminis. Talis ergo erat spõsa Christi. s. ecclesia aposto- F
lorũ in principio, & talis debet esse oĩs prlatus, & quælibet religio. Nam primò tota illa multitudo erat sub vno pastore Xpo ordinata, & postea sub Petro. Secũdò omnium erat aĩa vna, & cor vnũ in Deo: vt patet in Actibus apostolorũ. Itẽ tertiò quia omnes rubebant, & feruebant rubore, & igne charitatis. Quartò: quia quales erant in vultu, & ore exterius: tales erat interius in corde, & cõuersu, & iõ ibant gaudẽtes à conspectu concilii qm̃ digni habiti sunt pro nomine Iesu cõtumeliã pati: nõ timẽtes minas principũ: dicẽtes. Magis oportet obedire Deo q̃ hominibus Actu. 5. Et sic plati, & religiosi debent esse sicut fragmen mali granati. s. viuere sub vna cõitate, & ordinata religione, & ostendere

A dere honestatem in facie, & veritatē in ore ad exemplum aliorum. Et debent rubere non solùm rubore charitatis non fictę: sed etiam rubore erubescentiæ, & verecundiæ in facie. idest debēt cauere, & erubescere peccare, ne oculos diuinæ maiestatis offendant: & ne proximis, & inferioribus exemplum peccandi, & scandalum prębeant: eò ꝙ sunt positi tanquàm speculum & lumen super cādelabrum: quibus dixit Christus. Sic luceat lux uestra coram hominibus: vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrū qui in cœlis est. Mat. 5. Et sic etiam non solū prælatus, & religiosus, sed etiā quilibet christianus debet erubescere peccare. non solùm ne offendant Deum, sed etiam proximum, ipsum scandalizando. Quod maximè est in prælatis, & religiosis, & ecclesiasticis atten-
B dendum. Ideo dicit Aug. in sermone de communi uita clericorum: Bona opera sunt faciēda propter nos & conscientiam nostram: sed bona fama seruanda est propter vos & exēplum vestrū. Et sic patet qualiter status prælatorum, & religiosorum sunt genæ ecclesiæ sponsæ Christi: & qualiter sunt sicut fragmen mali punici. Et ideo Christus volens cōmendare sponsam suam ecclesiam quò ad religionem & honestatem, quę maximè viguit in apostolis, & doctoribus, & martyribus, & sacerdotibus in primitiua ecclesia, dicit. O sponsa sicut fragmē mali punici est bene ordinatum & rubicundum, ita genę tuæ. s. apostoli, & euangelistæ, prelati, & religiosi, & omnes christiani sunt rubicundi rubore charitatis, & erubescentiæ, & honestatis, & ueritatis. Sed quia talis honestas non est ficta nec
C palliata, sed vera & intrinseca: talis in corde, qualis in facie: ideo subdit. Absq; eo quod intrinsecus latet. s. vltra rectam intētionem & affectum charitatis latentem in corde. Deinde cum dicit. Sicut turris Dauid collum tuum &c. comparat statum prælatorum & apostolorum, & doctorum ipsi turri Dauid. Ad cuius intellectum est notandum: vt legitur. 2. Reg. ꝙ Dauid ædificauit turrim altissimam in monte Sion: vt esset specula ad præuidendum de longè inimicos venientes contra ciuitatem Hierusalem, & muniuit ipsam copia armorum & propugnaculorum in defensionem ciuitatis, & ut omnes confugerēt ad eam & saluarentur tempore necessitatis, & belli. Per quam quidem turrim figurabatur status apostolorum, & prælatorum, & doctorum, & prædicatorum, qui sunt positi altiores in gradu dignitatis, & sciētiæ tanquā D speculatores ad præuidendos inimicos ecclesiæ. s. infideles, & hæreticos. Et ideo armauit eos Christus armis, & propugnaculis spiritualibus, quæ sunt arma virtutum, & dona spiritus sancti, ad repellendos incursus infidelium, & hęreticorum, & ideo dicuntur collum ecclesiæ. nam sicut collū est altior pars corporis sub capite, per quod descendunt omnes vires capitis, & sensus, & motus à capite ad omnia membra inferiora: ita sunt apostoli, & prælati altiores immediatè sub capite Christo per quos descendit oīs potestas & vires spirituales à Christo in capite ī cætera membra corporis ecclesiastici, & mystici. Item sicut speculator erigit collum ad vidēdum delongè, & speculandum inimicos, & res longinquas: ita pariter ecclesia tanquàm E erigens collum per prælatos, & prędicatores præuidet ut caueat mala futura. Item sicut caput in quo sunt oculi, ponitur supra collum vt præuideat longinqua: ita oculi ecclesiæ sunt supra prælatos, & prædicatores ad præuidendum mala futura, & præcauēdum nociua. Et sic patet qualiter prælati, & doctores, & prædicatores sunt collum ecclesiæ, altiores in scientia, & dignitate, & potestate, similes turri Dauid ad præuidendas, & ꝑcauendas insidias, & incursus inimicorum, & infidelium, & hæreticorum. De quibus dicitur Eze. 30. Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel. & ideo dicit Christus. O sponsa collum tuum est altissimum, & fortissimum in eminentia dignitatis, & sciētiæ, & sapientiæ, & potestatis, & munitissimum sicut turris Dauid in armis spiritualibus virtutū, & donorum: quæ quidem turris est F ædificata in propugnaculis ad propugnādum contra inimicos, & oīs armatura huius turris ecclesiæ est armatura non debilium, sed fortium, quia armatura ecclesiæ non timet eos qui solùm occidunt corpus, sed tantū timet dn̄m, qui potest animā occidere, & mittere in gehennam, ideo apostoli, & martyres non timebant reges, & præsides mundi, nec uerbera carnificum: eò ꝙ armatura eorū erat armatura fortiū, & inexpugnabilis turris. quæ quidem armatura sunt dona spiritus sancti. Deinde cū subdit: Duo ubera tua &c. ostendit qualiter ecclesia sponsa Christi nō solùm est turris inexpugnabilis, & habet armaturam fortium ad repellendos incursus, &

A & inſidias inimicorum: ſed etiam habet duo vbera ad alendos, & nutriẽdos, & lactandos fideles filios. Quæ quidem vbera ſunt duo teſtamenta, ſcilicet nouum, & vetus. quorũ lacte lactat, & nutrit duos hinnulos gemellos. ſcilicet duos populos ſub vna fide Chriſti cõgregatos, ſcilicet eccleſiam ex vtraque populo Iudaico, ſcilicet & gentili ſub vna fide cõuerſam. Item etiam habet eccleſia duo vbera .ſ. vber, & mamillam doctrinæ ſacræ ſcripturæ: & vber gratiæ ſacramentorum. Ex quorũ vno ſugunt fideles lac fidei articulorũ: & ex altero lac gratiæ ſacramẽtorum. Et iſta ſunt duo vbera eccleſiæ quibus lactat, & nutrit duos filios gemellos, ſcilicet ex vtroque populo conuerſos. & etiam lactat duos hinnulos gemellos .ſ. perfectos, & infirmos. vnde in primitiua eccleſia iſti duo gemelli .ſ. pars populi Iudaici: & maior pars populi gentilis venerunt ad fidẽ: qui lactati ſunt, & nutrit iſto

B duplici vbere. Et ideo dicit. Duo vbera tua ſicut duo hinnuli gemelli capreæ, id eſt abundantia in lacte ſicut duo vbera capreæ duos gemellos lactantia, & nutrientia. Et comparat vbera eccleſiæ vberibus capreæ: eò quòd inter cætera animalia capreæ maximè abundant lacte: & comparat, & appellat iſtos duos populos gemellos: eò q antiquitus deſcendũt ab vna matre Eua: & ab vna vxore Noe. & nunc ſunt regenerati ex vna capra, ſcilicet ex una eccleſia per Chriſtum, & regenerationem baptiſmalem. Sed quia iſte modus nutriendi filios eccleſiæ per lac fidei articulorũ, & gratiæ ſacramentorum durat per totum diem, & tempus gratiæ, ſcilicet à primo aduentu Chriſti: in quo incepit iſta dies aſpira

C re: & durabit vſque ad finem mundi, in quo deſinet iſte dies gratiæ: & ſuccedet dies æternus gloriæ: qui quidem dies gratiæ finietur in veſpere mundi: cuius finis dicitur nox: eò q amplius non erit tempus operãdi: nec merendi: ſed præmium recipiendi: vt ait ſaluator. Ioan. 9. Oportet operari dum dies eſt: veniet autem nox quãdo nemo poterit operari. Ideo dicit ſponſus, quòd iſti duo gemelli paſcuntur in liliis, & roſis ſacræ ſcripturæ, & in liliis gratiæ ſacramentorum: nõ in æternum: ſed donec aſpiret dies: id eſt dum duret iſte dies gratiæ, & inclinentur vmbræ finalis iudicii: quia poſtea paſcentur iſti duo gemelli pabulo æternæ fruitionis, & gloriæ. Et ſic patet pulcritudo, & optima diſpoſitio membrorum huius ſponſæ Chriſti, de qua pulchritudine commendat eam in hac prima parte.

D

SECVNDA PARS
Cantici Quinti.

Adam ad montem myrrhæ:
Et ad collem turis.
Tota pulchra es amica mea:
Et macula non eſt in te.
Veni de Libano ſponſa mea.
Veni de Libano: veni:
Coronaberis de capite Amana.
De vertice Sanir, & Hermon.
De cubilibus leonum.
De montibus pardorum.
Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa.
Vulneraſti cor meum.
In vno oculorum tuorum:
Et in vno crine colli tui.
Quàm pulchra ſunt mammæ tuæ
Soror mea ſponſa.
Pulchriora ſunt vbera tua vino.
Et odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata.
Fauus diſtillans labia tua ſponſa.
Mel, & lac ſub lingua tua.
Et odor veſtimentorum tuorum.
Sicut odor thuris.
Hortus concluſus ſoror mea ſponſa.
Hortus concluſus: fons ſignatus.
Emiſſiones tuæ
Paradiſus malorum granatorum:
Cum pomorum fructibus:
Cypri cum nardo.
Nardus, & crocus.
Fiſtula, & cynamomum E
Cum vniuerſis lignis Libani.
Myrrha, & aloes.
Cum omnibus primis vnguentis.
Fons hortorum puteus aquarum viuentium:
Quæ fluunt impetu de Libano.

Vadam ad montem myrrhæ.

Hæc eſt ſecũda pars huius quinti cantici: in qua Chriſtus dotat, & decorat eccleſiam ſponſam ſuam ornamẽtis ſpiritualibus & odoramentis aromaticis. & hoc prout Salomon prævidit in ſpiritu contemplando myſteria, quæ fecit Moyſes ante mortem ſuam in figura Chriſti. Ad cuius intellectum eſt valdè aduertendum quòd Moyſes dux illius populi, cui omnia contingebant in figura Chriſti: duos actus inter cæteros fecit im-

A mediate ante mortem suam: dum fuit propinquus morti i fine sui ducatus: vt patet in Deuterono. Nam primò congregauit maiores natus illius populi in campestribus Moab iuxta Iordanem: & recitauit, & rememorauit eis omnia beneficia, & mirāda, quæ Deus eis fecerat in illis quadraginta annis per totam illam peregrinationem ab exitu Aegypti vsque ad illum locum, & cōmemorauit eis omnes rebelliones, & ingratitudinis quas commiserant contra Deum, & commissuri erant successiuè in futurum vsque ad extremum tempus: in qua infidelitate, & malitia erant mansuri. & ideo comminatiuè prædixit eis per multas maledictiones eorum obstinatorum finalem punitionem: & confecit illud canticum: scilicet Audite cœli quæ loquor. In quo prædixit eorum finalem obstinationem, & punitionem, & damnationem, & finā
B liter populi gentilis substitutionem, & conuersionem: vt patet in fine cantici cum dixit. Laudate gentes populum eius: prout ibi fuit declaratum. Hoc autem facto: Moyses ex Dei præcepto ascendit in montem Abrarim: & exinde speculatus est totam terram promissionis: vt patet Deuterono. xxxij. qua considerata, & uisa benedixit duodecim tribubus prædicendo eis bona futura: vt patet capitulo sequēti: scilicet. 33. De quibus duobus actibus contrariis valde admirati sunt, & admirantur magistri hebræorum. Admirantur enim quòd Moyses cum tanta vehementia maledixerit illum populum: & comminatus fuerit ei tàm grauem punitionem, & bonorum priuationem in illo cātico: & postea immediate cum tanto affectu benedicat eis per singulas tribus in capitulo sequēti. Ad quod
C respondent: quòd quia Moyses preuidit rebelliones, & apostasias eorum: & idololatriā futuram: ideo primò comminatur malis, & idololatris: sed finaliter benedicit bonis, & fidelibus presentib⁹, & futuris. Sed iste intellectus est manifeste falsus, & insufficiens, nam in fine cantici maledictis Israelitis benedicit populum gentilem. Item illæ maledictiones omnes, & punitiones perseuerant hodie in toto illo populo: qui putat seruare legem Moysi, & abominatus omnem idololatriam. Quæ quidem punitio omnes eos comprehendit: tam bonos quàm malos: quia omnes pseuerāt in hac captiuitate, & miseria p. M. cccc. lxxxvi. annos post Christum. Et ideo est dicendū ꝙ cecitas, & malitia eorum impe

D dit eos ne intelligant sacramenta Dei in illis mysteriis clausa. Vnde Moyses, qui fuit verus propheta: non solum præuidit infidelitatem crebram illius populi: quam debebant committere contra Deum adorando idola: sed etiam preuidit vltimam obstinationem, & rebellionem futuram contra Christum verum Messiā: quem principes sacerdotum, & Pharisæi debebant crucifigere, & successores eorum in eadē obstinatione permanere i extremo tempore vsque ad iudicium. Et ideo Moyses hoc præuidens in spiritu non solum comminatur eis maledictionem temporalē propter idololatriam: quam continuè commiserunt vsque ad destructionem primi templi: sed etiam comminatur eis maledictionē, & pœnam tam temporalem q̄ æternam propter infidelitatem quā commiserant contra
E Christum Messiam suum in extremo tempore: in qua erant perseueraturi vsque ad iudicium. Et hoc patet per hoc quod dicit Moyses Deute. ca. 31. in fine maledictionum, & antequàm pronunciat canticum. vnde ait. Noui enim ꝗ post mortem meam iniquè agetis: & declinabitis cito de via quā præcepi vobis, & occurrēt vobis mala in extremo tempore, qn̄ feceritis malum in conspectu domini: vt irritetis eum per opera manuum vestrarum. Ex quibus patet: ꝙ ista captiuitas, & punitio: quàm patiuntur in hoc extremo tēpore, & vltima ætate post destructionem secundi templi: non inest eis propter idololatriam: sed quia irritauerunt Deum occidēdo Christum messiam suum: & semper irritant eum manendo in eadem obstinatione. Sed quia promulgata ista sentētia Moyses ascen-
F dit in montem Abrarim ex præcepto Dei, et speculatus est, & considerauit totam terram promissionis vsque ad montem Libani, & Hermon, & Amana, & Sanir, & Galaad, & vsque ad mare nostrum, & vsque ad mare mortuum. In quo spatio erāt collocandæ omnes tribus per sortes suas. Et preuidit qualiter in extremo tempore, scilicet in vltima ætate Christus Messias illam terram totā debebat peragrare: predicando, & miracula faciendo: puta per totam terram Zabulon, & Neptali vsque ad radicem Libani. & trans Iordanem per terram Gad, & manasses, & per terrā Iuda, & Effraim. Ex quibus. xii. tribubus Christus debebat regnare. xii. Apostolos, & lxxii. discipulos, per quos erat multiplicanda tota Ecclesia toto orbe diffusa per regenerationem

rationem

A rationem baptismalē: quæ quidem ecclesia erat futura verus Israel secundū spiritum, & promissionem. Omnia ergo ista præuidens Moyses in spiritu considerando illam terrā de monte Abarim, benedixit in spiritu prophetico.xii.tibubus Israel spiritualibus, qui ex illis.xii. Apostolis erāt in Christo regenerādi.& sic patet qualiter Moyses i figura Xp̄i, in illo cantico, & capitulis præcedentibus comminatur maledictionem, & temporalē punitionem filiis Israel secundùm carnem: infidelibus, & Christi crucifixoribus. Sed capitulo trigesimotertio. benedixit tribubus, & filiis Israel secundùm spiritum per Christum,& Apostolos regenerandis, prout Moyses puidit in spiritu prophetico. & sic illico post hæc Moyses mortuus est in illo monte: vt patebit in cantico sequenti,& sic tollitur,

B & soluitur contrarietas, quæ videtur in illis duobus actibus. Et ideo Moyses non principaliter benedicebat illam terram promissionis materialem: quam oculis carneis distinctam per sortes videbat: sed benedicebat ecclesiam Christi per illam terram figuratam, quam oculis propheticis,& mentalibus toto orbe diffusam cernebat. Vñ Moyses aspiciendo versus aquilonem ex monte Abarim, videbat qualiter altissimus mons Libanus terminabat tanquàm caput totam terram promissionis: ex cui⁹ latere emanabat fluui⁹ Iordanis, qui irrigat totam terram promissionis & fœcundabat eam vsq; ad mare mortuum. Per quod præuidit in spiritu qualiter Christus Messias in lege promissus erat futurus caput,& principium ecclesiæ: ex cuius latere debebat emanare fluuius baptismalis, &

C virtus omnium sacramētorum: qui debebat fœcundare, & irrigare totam ecclesiā Christi ad regenerandos fideles. Item per hoc illa terra erat totā circundata ab oriente monte Amana, & Sanir, & Hermon, & cubilib. leonum, & montibus pardorum, præuidit qualiter ecclesia Christi debebat angustiari, & infestari in principio à Iudæis,& infidelibus, & tyrānis, & imperatoribus idololatris, & hereticis. & per hoc quòd videbat eam obsessam à meridie deserto Arabiæ: præuidit qualiter in medio temporis ab Arabibus, & Sarracenis erat affligenda. Sed per hoc quòd videbat illam terram ab occasu obsessam mari nostro mediterraneo: præuidit in spiritu qualiter in fine temporis, & in occasu mūdi, ecclesia erat affligenda per Antichristum.

Sed quia Deus dixit Moysi, quod ipse viuus D nō poterat introire terrā illam sed post mortem eius Iosue debebat introire cum toto illo populo: & obtinere illam terrā, &c. per hoc præuidit Moyses in spiritu qualiter ante mortem Christi nullus poterat introire terrā viuētium. sed post mortem, & resurrectionem Christus debebat introducere totum populum fidelem in terram viuentium: & finaliter etiam per Apostolos, & martyres, & doctores debebat triūphare de Iudæis, & Imperatoribus, & hæreticis, & omnibus infidelibus. Sub tali igitur respectu considerauit Moyses totam illam terram promissionis: & considerando benedixit, scilicet quia per illam benedixit Ecclesiam Christi futuram: quam illa terra figurabat. Sed nunc restat applicare figuram figurato.

Ad cuius intellectū est aduertēdum: quòd E Christus per Moysen figuratus, qui non venit legem soluere: sed adimplere & verificare omnia gesta, & dicta patriarcharum. & prophetarum, eodē modo processit in sua peregrinatione huius vitæ, sicut Moyses. Nam sicut Moyses per quadraginta annos duxit, & minauit illum populum per desertum cum signis, & portentis vsque ad mortem suam: ita pariter Christus per quadraginta menses duxit populum suum, scilicet Ecclesiam Apostolorum, & discipulorum in hoc mundo, cōputando à die ostensionis suæ, scilicet Baptismi vsque ad passionem. Nam per tres annos, & quatuor menses prædicauit, & peregrinatus est post Baptismum, secundùm eos qui tenent, quòd prima vel tertia Aprilis fuit passus, & sic Christus per quadraginta menses fuit peregrinatus per totam terram F promissionis faciendo multo maiora miracula quàm Moyses, scilicet mortuos suscitando, & infirmos curando, & Dæmones fugando, & ventis imperando: quæ fuerunt multò maiora signa, & miracula quàm Moysi: vt dictum fuit in expositione psalmi duodecimi octaui, & in tractatu contra Iudæos. Item sicut Moyses in fine suæ peregrinationis congregauit maiores natu corā toto populo: & retulit totam legem, narrando omnia beneficia, quæ Deus fecerat illi populo, & comminatus est futuras maledictiones, & punitiones præuaricatoribus. & transgressoribus legis: sicut dictum est: ita pariter Christus in fine suæ peregrinationis ante mortem suam ascendit Hierosolymam

A manſit illa ſocietas, & eccleſia tota pulcra ſine aliqua macula vel ruga. & ideo recedente illo dixit Chriſtus. Nunc clarificatus eſt filius hominis, & Deus clarificatus eſt in eo: vt patet ibidem.q.d.Chriſtus. Nunc iſta ſocietas.ſ. eccleſia ſponſa mea manet clara, & pura, & pulcra ſine macula. & hoc dicebat Chriſtus, quia tota eccleſia conſiſtebat in 120.perſonis iuſtis,& mundis:cuius eccleſiæ Chriſtus erat caput:& virgo Maria primum membrum in puritate,& exinde apoſtoli,& diſcipuli cum Maria Magdalena, & cæteris mulieribus,& ſic tota erat pulcra eccleſia ſine macula.& ideo dicit Chriſtus in hoc cantico. Tota pulcra es amica mea, quò ad diſpoſitionem membrorũ ſecundũ gradus dignitatis,& officiorum,ſicut dictum eſt. & tota es pulcra quò ad ornatum virtutũ,& ma-

B cula peccati non eſt in te.Nam Chriſtus caput huius eccleſiæ fuit immunis, & liber nõ ſolùm in perſona,ſed etiam in natura ab omni labe peccati. Virgo autem Maria fuit præſeruata in perſona per gratiam ante lapſum. Cæteri aũt omnes fuerant mundati per circuncíſioné in ſignũ,& per baptiſmum in te: prout dictum fuit in tractatu contra Iudæos & ſic illa ſocietas erat tota pulcra ſine macula. Deinde cũ dicit. Veni de Libano. explicat pulcritudinem huius ſponſæ. Ad cuius intellectum eſt notandum ſecundũ ꝙ dictum eſt. ꝙ tota illa terra promiſſionis erat figura eccleſiæ Chriſti ſecundùm omnes ſuas partes: quas continet,& quibus clauditur. Nam Libanus,qui eſt in capite terræ promiſſionis:ſignificabat Chriſtum qui eſt caput eccleſiæ. & fluuius Iordanis fluens & emananis ex la-

C tere Libani,& diſcurrens,& irrigans,& fœcũdans totam terram promiſſionis figurabat baptiſmum & cætera ſacramenta eccleſiæ irrigantia, & fœcundantia totam eccleſiam in fructibus,& bonis ſpiritualibus. Et ideo ſicut omnia bona terræ promiſſionis proueniunt ex Libano, & maximè per illam aquã fluuii Iordanis, ita omnia bona ſpiritualia proueniunt eccleſiæ ex latere Chriſti:à quo fluxit ſanguis & aqua in virtutem eccleſiaſticorum ſacramentorum. Item tria bona faciebat illa aqua Iordanis, vtilia in illa terra. Nam primò mundabat, & lauabat ſordes, quia ſine aqua nulla ſordes mundatur bene. Secundò refrigerabat, & refocillabat & fortificabat bibentes. Tertiò fœcundabat terrã in copia fructuum, & pomorum, & arborũ.

D Ita ergo pariter aqua baptiſmi, & virtus aliorum ſacramentorum tria bona faciunt in eccleſia ſponſa Chriſti. Nam primò mundant ab omni ſorde peccati.ſ. originalis: uenialis,& mortalis. Secundò roborant,& fortificant ad reſiſtendum & pugnandum contra carnem,& mũdum & Diabolum. Tertiò generant fructus virtutum & meritorum in anima. De iſtis ergo tribus bonis ſpiritualibus commendat Chriſtus eccleſiã ſpõſam ſuam, irrigatam flumine ſanguinis ſui lateris:& commendando dotat,& decorat eam. Et primò commendat eam de munditia, & puritate, quam adepta eſt per baptiſmum, & cætera ſacramenta ab omni peccato. Secũdò commendat eam de fortitudine & victoria quam adepta eſt per ſacramentum confirmationis & alia ſacramenta. Tertiò commendat eam de fructibus meritorum & vir- B tutum quos adepta eſt per omnia ſacramenta. Secũdum ibi. Coronaberis. Tertium ibi. Quàm pulcræ ſunt mammæ tuæ. Quantùm ergo ad primum eſt aduertendum, ꝙ Libanus interpretatur candidus, & albus, eò ꝙ ſemper candet,& albet niuibus: à quo vndique fluunt aquæ viuæ: maximè ex latere meridionali: à quo fluit Iordanis. qui quidem mons ſignificat Chriſtum totum candidum & immunem ab omni macula in perſona & in natura: ideo ex eius latere exit fluuius ſacramentorum, qui omnia mundificat à peccato:& albificat albedine virtutũ. & ſic mundauit à triplici peccato.ſ.originali, actuali, & veniali. Et ideo ſponſus albificans ſponſam ſuam & mundificans ab iſto triplici peccato: dicit. Veni de Libano ſponſa mea ueni de Libano: ueni, id eſt ueni de Libano candidata per baptiſmum & mundata à culpa F originali in Adam perpetrata:& veni de Libano à culpa actuali, & mortali per penitentiam expurgata & dealbata: & veni de Libano ab omni veniali per extremam vnctionẽ mundificata, & candidata. Item quia in baptiſmo dantur nobis tres teologales virtutes.ſ.fides, ſpes,& charitas, ꝑ quas anima redditur, munda,& candida: ideo ter vocat ſpõſam, dicens. Veni de Libano ſponſa mea.ſ. candida per fidem:& veni de Libano ꝑ charitatem:& veni per ſpem. Item quia per eccleſiaſtica ſacramenta conſequimur tria bona.ſ.fidem articulorum, & gratiam ſacramẽtorum; & merita ex obſeruantia præceptorum: ideo vocat ter ſponſam ad recipiẽdum

A ista tria bona dicens. Veni de Libano sponsa mea. s. per fidem articulorum, & veni per gratiam sacramentorum, & veni per obseruantiam præceptorum: quæ quidem tria bona proueniunt ecclesiæ ex Libano. s. Christo capite, & sponso eius, emanantia ex latere eius: prout dictum est. Sed quia ecclesia sponsa Christi veniens de Libano non solum venit dealbata, & mundata ab omni labe peccati: sed etiã venit armata fide, & spe, & charitate, quas accepit in baptismo: & septem donis spiritus sancti, quæ recepit in cõfirmatione, & robore, & augmento virtutum, quod accepit in eucharistia, & cæteris sacramentis: quibus adepta est coronam victoriæ, & triumphauit de mundo, & carne, & diabolo: Ideo subdit sponsus dicens. Veni & coronaberis.

Ad cuius intellectum est aduertendum. B quòd corona dabatur agonizantibus, & certantibus in ludis Megalensibus, & olympiacis: vt ait Aristo. 1. Eticorum. & sic dicit apostolus. 2. ad Timo. 2. quòd non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. & sic corona dabatur in signum victoriæ, & triumphi, & sic ponitur hic coronari pro triũphare. Sed qa ecclesia talibus armis, & virtutibus de mundo, & carne, & diabolo triumphauit: iõ dicitur, Veni, & coronaberis. i. triũphabis. Et ponuntur hic quinque montes significãtes metaphoricè quinque potestates: contra quas pugnauit, & de quibus triumphauit ecclesia. Ad cuius intellectum est aduertendum sicut supra dictum est, quòd sicut terra promissionis clauditur, & obsidetur ab oriente quinque montibus. s. Amana, & Sanir, & Hermõ, & Galaad: in quo sunt cubilia leonum, & ver C sus meridiem clauditur deserto Farã in quo sunt montes Pardorum: Ita ecclesia per terram illam figurata fuit in principio, & ortu suo infestata, & obsessa à quinque potestatibus, & inimicis. Nam per Amana quod interpretatur angustians: fuit figurata potestas scribarum, & pharisæorum, & principum sacerdotum: qui in principio infestarunt ecclesiã: vt patet in Actibus apostolorum. Et per Sanir: quod interpretatur lucerna siue scientia: figurabatur potestas philosophorũ omnium infidelium gentilium. quibus fuit puncta, & impugnata ecclesia in principio. Item per Hermon quod interpretatur Anatema: fuit figurata potestas, & iniquitas hæreticorum: qui fuerunt excommunicati, & separati ab ecclesia: quam infestarunt, & affixerunt D tẽpore Arrianorum, & aliorum hæreticorum. Et per leones intelliguntur reges, & imperatores: qui ecclesiam infestarunt tempore martyrum. Item per montes Pardorum, qui sunt in Arabia, intelligitur potestas Sarracenorum: quæ habuit ortũ in Arabia, quæ supra modum infestauit, & infestat ecclesiam per totum orbẽ. Sed quia de supra dictis quatuor. s. Iudæis, & philosophis, & imperatoribus, & hæreticis iã triumphauit ecclesia, vt patet intuenti, & debet triũphare finaliter de Pardis, & Sarracenis secundùm scripturas prophetarum: Iõ dicit Christus. Veni de Libano sponsa mea: veni, & coronaberis, idest triumphabis de capite Amana, idest de culmine potestatis sacerdotũ, & scribarum, & pharisæorum, & de vertice Sanir. i. de culmine potestatis, & veperibus philoso E phorum & de Hermon. i. de hæreticis anatematizatis, & de cubilibus leonum. i. de imperatoribus, & etiam de cubilib. leonũ, idest de templis idolorum, quæ erãt cubilia in quibus habitabant leones, & dracones. Isa. 35. Et coronaberis. i. triũphabis finaliter de mõtibus, & regibus Pardorum. i. Agarenorum: qui dicuntur Pardi: eò quod illa hæresis est con ficta ex diuersis coloribus hæresum: sicut dictum est in expositione psal. 62. Triũphauit etiam ecclesia de capite Amana. s. de peccato originali, quòd est caput, & principiũ primum. Et de vertice Sanir, idest de veperibus concupiscentiæ latentis in carne, quæ causat omne peccatum in volũtate per consensum. Et de Hermõ, idest de peccato actuali quod separat hominem à Deo. Et de cubilibus leonum, idest de persecutoribus mun- F danis. Et de montibus Pardorum, idest de hęreticis pictis varietate mendacii. Isti ergo quinque montes, idest quinque potestates infestarunt, & impugnarunt ecclesiam successiuè. Primò Iudæi. Secundò mundi. Tertiò hæretici. Quartò imperatores & reges, Quintò Sarraceni. De quibus triumphauit, & finaliter triumphabit ecclesia.

Vulnerasti cor meum soror mea sponsa.

In hac parte explicat spõsus causam quare motus est ad amorem sponsæ. Ad cuius intellectum est notandum, quòd quatuor sunt quæ reddunt mulierem pulchram, & amabilem, & mouent spõsum ad amorem eius. Primò optima dispositio membrorum. Secundò suauitas eloquentiæ, & verborum. Tertiò

A tiò ornatus,& decor vestimentum. Quartò suauitas odoramentorum. Quæ quidem quatuor per quandam excellentiam habet sponsa Christi ecclesia: quæ mouent Christū ad amorem eius. vnde optima dispositio membrorum ecclesiæ est optimus ordo statuum & graduum,& dignitatum, & officiorum: sicut sunt patriarchæ, prophetę, Apostoli, euāgelistæ, martyres, doctores, prælati, sacerdotes, reges, milites, ciues, populares, religiosi, virgines, continentes,& coniugati,& singulariter vnusquisque fidelis. Eloquia autem ecclesiæ sunt sacræ scripturæ vtriusque testamenti,& sacrorum doctorum,& prædicationes prælatorum,& sacerdotum. Vestimēta,& ornamenta ecclesiæ sunt virtutes,& dona gratiarū, quæ dantur in sacramētis. Odoramneta vero harū vestium sunt opera misericordiæ,& orationes, & officia canonica: q̄ fiunt in ecclesia: quæ quidem opera tàm actiua quàm contemplatiua procedunt ex virtutibus,& donis gratiæ. Quæ ideo dicuntur odoramenta; quia ascendunt vsque ad aures Dei,& delectant Deum,& trahunt proximū ad deuotionem,& imitationem. Est ergo ecclesia sponsa Christi pulcra in optima dispositione membrorum,& suauis in eloquio, & decora in ornatu, & apparatu, & suauis in odore. Et ista quatuor mouerunt Christum sponsum ad eius amorem. Et hoc intendit Salomon dicere in hac vltima parte huius quinti Cantici. Dicit ergo primò sic. Vulnerasti cor meum soror mea in vno oculorum tuorum. Ad cuius intellectum est notandum, quòd natura humana à principio vsque ad finem mundi semper habet duos oculos. Primus dicitur oculus fidei: quo fideles vident cœlestia,& spiritualia, & istum oculum habuerunt soli fideles vete. testa. s. patriarchæ,& ꝓphetę,& cęteri fideles: quo oculo in spiritu videbant,& credebant,& expectabant,& continuè petebant Christum futurum redemptorem: prout dictum est in primo Cantico. Et eodem oculo fidei præsens ecclesia videt,& credit Christum venisse, & mundum redemisse,& expectat eum ad glorificandam eam in secundo aduentu. Iste ergo oculus fidei huius sponsæ vulnerauit Deum: qui tactus dolore cordis descendit de cœlo in terram: sumens carnem ex virgine: vt audiret gemit' compeditorum, & solueret filios interemptorum. psal. 101. Et eodem oculo fidei Apostolorum, & discipulorum vulnerauit cor Christi ad patiendum mortem, cum dixit. Maiorem hac dilectionem nemo habet: vt animam suā ponat qs pro amicis suis. Et iste idem oculus fidei spe, & charitate formatæ vulnerat,& mouet continuè Christum ad subueniendum ecclesiæ sponsæ suæ: vsque ad diem iudicii: quando veniet ad totaliter liberandum eam à tribulationibus huius mundi. Et hoc intendit dicere Christus in hac parte: vnde ait. O ecclesia soror mea, tu vulnerasti cor meū in vno oculorum tuorum. s. vno oculo fidei patriarcharum,& prophetarū,& fideliū vete. testa. quorum clamore ego inclinaui cœlos,& descendi in terram in vterum virginis. Et non solùm vulnerasti cor meum isto oculo fidei tempore patriarcharum,& prophetarum: vt venirem in carnem: sed iterum uulnerasti ꝑ fidem Apostolorum,& ecclesiæ noui testamēti vt paterer,& quotidiè vulneras vt eam liberem à malis tēporalibus, & spiritualib. & veniam finaliter ad glorificādum eam. Et nō solùm vulnerasti me in uno oculo fidei: sed etiam in uno crine colli tui. Nā sicut humana natura habet duos oculos. s. oculum fidei ad contemplandum spiritualia, & oculum naturalem,& carnalem ad uidendum tēporalia: ita pariter habet duos crines: uidelicet duos populos à Deo dependentes. s. populum fidelium: qui nō solū depēdet à Deo per creationem: sed etiam per recreationē, & habet populum hominum terrenorū: qui solū dependet à Deo per creationem. Iste ergo crinis spūalis, & fidelis vulnerauit Christū ad descendendū de cœlo in carnē,& vulnerat quotidiē vt veniat per gratiam. Et iō notanter reperitur ly vulnerasti cor meum. Nā primum refertur ad oculū, & crinē fidei fidelium ve. te.& alterū ad oculum,& crinē fidelium noui testamenti. Hoc etiā potest referri ad uirginē Mariā. Nā licèt oēs patriarchæ,& ꝓphetæ,& doctores sint oculi Xp̄i,& ecclesiæ ad uidendū,& cōtemplandū spūalia, & diuina: tn̄ oculus virginis colūbinus fuit acutior,& perspicatior, & rectior,& humilior: quia acutius vidit secreta diuina, & cū maiore innocētia,& humiliate. Et iō Xp̄s respexit hanc humilitatē summam in virgine Maria. hinc est, ꝙ magis inclinauit eū vt veniret in ipsamquā ī aliā: prout dictum ē in Cantico eius Luc. 1. Et per hāc rationē uirgo Maria fuit crinis tàm pulcher, & honestus, quòd vulnerauit Christum, & inclinauit ad

A amorem sui. ideo notāter dicitur: in vno crine colli tui. Nā sicut Christus dicitur caput Ecclesiæ: ita virgo Maria dicitur colum Ecclesiæ. nam sicut collum situatur immediatè sub capite: per quod descendit omnis sensus: & virtus, & motus ad alia membra hominis: Ita virgo Maria est immediatè post Christū: per quam descendunt omnes gratiæ à Christo in omnes fideles eam inuocantes. Ideo dicitur mediatrix inter nos, & Christum: vt dictum est in expositione Cantici virginis. In hebræo autē habetur. Vulnerasti me in vno monili colli tui. Et tunc litera esset magis plana, referendo tàm ad totam Ecclesiam quā ad virginem Mariam. Nam monilia spiritualia sunt virtutes quæ decorant animam: imo totum hominem. Sed inter cæteras virtutes quæ reddunt mulierem pulcram, & amabilē, est humilitas cum charitate. & in hac virgo Maria, & tota Ecclesia fidelium veteris testa.

B vulnerauit filium Dei, & fecit ipsum in carnem venire. Deinde cum dicit.

Quam pulchræ sunt mammæ tuæ &c.

Ostendit quomodo non solum vulnerarunt, & mouerunt Christum ad mortē oculus, & crinis spōsæ: sed etiam mammæ, & vbera copiosa, & dulcia. vnde dictum est quòd vbera sponsæ sunt duo testamēta. vel fides articulorum, & gratia sacramentorum: quibus fideles nutriuntur. Nam sapor intelligentiæ sacræ scripturæ delectat animam fidelium, & gratia sacramentorum nutrit eos. Ista ergo duo verba, quia sunt delectabilia super aurū: & dulciora super mel, & fauum. psalmi. xviii. Ideo delectant, & vulnerant Christum: & in

C clinauit vt veniat ad nos. Dicit ergo sponsus. O Ecclesia soror mea, & spōsa mea, q̄ pulcræ sunt mammæ tuæ quò ad dispositionem, & figuram, & plenitudinem, & copiam lactis doctrinæ sacræ scripturæ, & gratiæ sacramentorū: pulcriora, idest sapidiora sunt vbera tua vino. Vnde dicuntur mammæ quò ad officiū mammandi, & sugendi, & in quantum suguntur: sed dicūtur vbera quò ad copiam, & vbertatem lactis: quod quidem lac doctrinæ, & sacramentorum est sapidius vino, & magis inebriatiuum: intantū φ transformat amantem in amatum: & extasim facit secundùm Dyonisium. Sed quia ista doctrina, & gratia sacramentorum sunt quædam vnguenta odorifera: puta ad sanandum, & confortandum, & delectandum fideles: ideo subdit. Odor vnguentorum tuorum est supple, & redolet, & delectat super omnia aromata. Et non solum ista

D tua vbera sunt dulcia: & lac est sapidū: eò φ odor vnguentorum ipsorum est delectabilis super omnia aromata: sed etiam eloquium tuum ò sponsa, est suauissimum, & dulcissimum: quia labia tua sunt sicut fauus distillās & mel, & lac est, & fluit continuè sub lingua tua. Nam labia huius spōsæ sunt Apostoli, & Euangelistæ, & doctores qui distillatunt uobis mel, & lac: vt est doctrina euangelica, & apostolica: & scriptura sacrorū doctorum & prędicatorum: quorum labia semper distillant mel, & lac de quibus Dauid dicit psalm. 118. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Deinde cum dicit, Odor vestimentorum tuorum. ostendit φ non solū mouent Christum ad diligendam Ecclesiam sponsam suam vbera doctrinæ sacræ scripturæ, & gratiæ sacramentorum: sed etiam odor

E vestimentorum eius. vnde vestimenta Ecclesiæ, & cuiuscunque animę fidelis sunt virtutes: vt inquit Cicero in libro officiorū: quia virtutes sunt ornatus animi. Sed quia virtutes non cognoscuntur nec redolent nisi per operationes quæ sunt fructus, & effectus virtutum: ideo opera misericodiæ, & operationes cuiuscunque virtutis dicuntur odoramēta virtutum, & vestimentorū Ecclesię, & fructus omnium fidelium. Sed ista odoramenta, & operationes virtutum sunt in duplici genere. Nā quædā dicuntur operationes actiuæ: sicut sunt opera misericordiæ corporali, & etiam spiritualia. Alię aūt dicuntur operationes cōtemplatiuæ: sicut meditationes, & orationes canonicæ: quæ fiunt in Ecclesia in officio tàm diurno q̄ nocturno: & etiam orationes particulares, & priuatæ: quæ priuatę fiūt

F à quocunque fideli. vnde de bonis operibus & fama eorum. dicit Apostolus. ii. ad Cor. ii. Christi bonus odor sumus. Et de odore orationum dicitur Apo. 5. Habentes singulas citaras, & fialas aureas plenas odoramētorū: quæ sunt orationes sanctorum. Et talia odoramenta vestimētorum vulnerant Deum in corde: & inclinant eū ad nostras petitiones complendas. Dicit ergo sponsus. O sponsa, odor vestimentorum tuorum spirans ex vestimētis tuis: quæ sunt operationes virtutū, & orationes: sunt mihi sicut odor turis. Nā sicut odor turis offertur soli Deo, & ascēdit sursum: ita oratio, & latria penetrat cor, & aures Dei: & sic orationes: & bona opera sūt sicut odor turis. Deinde cum dicit. Hortus

conclu-

A conclusus soror mea. comparat ecclesiam ad hortum, & paradisum delitiarum: quo ad fructus odoriferus. Nam sicut Deus à principio plantauit paradisum delitiarum plenum diuersis arboribus fructiferis ad communem vitam hominem: & plantauit in medio lignum vitæ ad perpetuandam vitam: & fecit in eo oriri fontem: à quo emanant quatuor flumina, quæ irrigant totum paradisum: ita pariter Christus Deus incarnatus in suo aduentu plantauit ecclesiam suam ad instar illius paradisi: Et sic ista ecclesia per Christum plãtata dicitur hortus vndique igne charitatis conclusus: quæ habet arborem vitæ: qui est Christus, in medio inter alias arbores q̃ sunt fideles. Ad cuius latere procedit etiã fluuius: fons signatus, & lancea militis apertus. qui quidem fons totam ecclesiam per quatuor flumina euangelica influit, & irrigat: & cæteris arboribus refrigerium, & nutrimentum, & vitam præstat: Item emissiones: id est virgulata, & arbusta nascentia, & germinantia in horto: sunt sicut paradisus: id est hortus malorum granatorum cum omnium pomorum fructibus. Et comparat fructus ecclesiæ paradiso siue horto malorum granatorum, ratione multitudinis. & vnitatis, & charitatis. Nam sicut in malo granato congregatur multitudo granorũ rubeorum sub vna pelle ordinatorũ: ita pariter in ecclesia Christi cõgregatur multitudo fidelium charitate rutilantium sub vna fide ordinatorum: sed gradus diuersorum statuum, & dignitatum, sicut in actibus Apostolorum: q̃ illius multitudinis erat cor vnum in Deo: & erant eis omnia communia. Item subdit: quòd emis-

C siones: id est fructus emissi, & nati in hoc horto ecclesię: non solùm sunt sicut paradisus malorũ granatorũ in multitudine cum vnitate charitatis: & paradisus cũ malis granatis quò ad multitudinem, & vnitatem, sed ẽt cum omnium aliorum pomorum fructib. quò ad saporem, & odorem virtutum. Et ista ecclesia sponsa Christi non solùm ẽ hortus malorum, & pomorum: sicut dictum est: sed etiam hortus aromatum: ex quo, & ĩ quo emittuntur, & nascuntur, & germinantur septem aromata, siue septem arbores, siue septẽ plantę aromaticę: scilicet cypri cũ nardo, & nardus, & crocus, & fistula, & cynamomũ cum omnibus lignis Libani odoriferis, & salutiferis: & myrra, & aloes cum omnib. primis vnguentis. Per quę quidem septem aro-

mata odifera, & salutifera intelliguntur septem ecclesiastica sacramenta, quæ sunt odorifera inquantũ conferunt gratiam, & virtutes in pręsenti, & gloriam in futuro. & sunt salutifera, inquantùm purgant, & liberant à morbo quacunque, & ægritudine peccati. Et germinatur nardus inter ista septem aromata: eò quòd est duplex nardus: quarum vna non facit spicas: sed solùm herbam. & est fęminini generis. de qua dictum est in secundo cantico. Nardus mea dedit odorem suauitatis. Alter autem dicitur nardus spicatus, proferens spicas, & grana: & est masculini generis. de quo dicitur Marci. xiiii. Mulier habens alabastrum vnguenti nardi spicati prætiosi. Et sic enumerantur septem aromata in hoc catalogo. quorum primum dicitur Cyprus quæ est quædam vitis aromatica ex cuius incisione emanat balsamum: prout dictũ E

est in secundò cantico. Potest etiam per Cyprum itelligi quædam radix aromatica, quæ dicitur cyperus habens in radice multa grana quibusdã filis ad modum racemi colligata. vnde cyperus est species iunci: quæ posita ad ignem suauem odorem emittit: & ideo dicit cyperi in numero plurali propter multitudinem granorum. Et forsan vitio scriptorũ ponitur in hoc loco cypri pro cyperi. Secundùm dicitur nardus: quæ est quędam hærba spicata: aut siue spicis: vt dictum est. Tertia hærba aromatica dicitur crocus: in medio cuius floris fiunt quædam fila rubea: quæ valẽt ad confortandum, & lætificandum cor: & roborandas vires: & ad colorandum ferculum cibale: quod communiter, & vulgariter Zafranum appellatur. Fistula autẽ est Casia: quę ẽ medela suauis dulcis, & lenitiua. Cynamomum vero species valdè odorifera, & sapida, F

& penetratiua gustus, & olfactus: & confortatiua cerebri: quam vulgares Canellam appellant. Myrra autem est quoddam gummi ex quadam arbore parua distillatum: sicut supra in secundo cantico dictum est. & hoc idẽ est dicendum de Aloe. Quæ quidem duo aromata licèt sint amarissima: tamen sunt odorifera: & ad medelam purgatiua: & ab oĩ corruptione præseruatiua. Per supra ergo memorata septem aromata itelligũtur metaphorice septem ecclesiastica sacramenta, quæ quidẽ septem ecclesiastica sacramẽta ideo septẽ supradictis aromatibus comparantur: eò q̃ sunt odorifera: inquãtùm cõferunt septẽ virtutes, scilicet tres theologales: & cõfortant

quatuor

A quatuor cardinales; aut quia cōferunt septē dona spiritus sancti. Et sunt salutifera inquātùm purgāt ab omni morbo peccati. Et sunt etiam præseruatiua ab omni putredine vitiorum. Bene ergo merito ecclesia sponsa Christi dicitur hortus conclusus, & bene septus, & muratus charitate, & diuina protectione. Et dicitur etiā fons signatus signo vulnerum, & plagarum Christi: à quo fluit iste fons vitæ irrigans istum hortum, & fœcundans ipsum, & faciens in eo crescere supradicta aromata. & ideo subdit, quòd est fons hortorum, id est irrigans hortos, & arbores huius horti. Et est puteus, & receptaculum aquarum viuentium: quæ cum impetu fluunt de Libano, id est de latere Christi. Vnde sicut aquę, quæ cum impetu fluunt de Libano, nō sunt stagnales, & immobiles: nec mortuę: nec
B putridæ, & morbidæ: sed viuæ, & fontales, & mobiles, & fructiferæ decurrentes per totā terrā promissionis, vtiles ad fructificādum: & per consequēs sicut terra promissionis est puteus, & receptaculum omnium aquarum fluentium de Libano ex latere meridionali: ita ergo pariter ecclesia est puteus, & receptaculum omnium aquarum viuentium fluentium, & decurrentiū ex latere, & cæteris vulneribus Christi. Vnde istæ aquæ sacramentales fluentes ex latere, & passione Christi: qui est verus Libanus, dicuntur viuentes inquātùm viuificant & conferunt vitam gratiæ in pręsenti: & vitam ęternam in futuro. Et dicūtur fluere, & decurrere cum impetu, de isto Libano: quia cum impetu, & violentia, & dolore passionis, & mortis, & flagellorum, & vulnerum emanarūt illæ aquæ ex corpore Chri
C sti: & continuè discurrunt per totam ecclesiā ipsam irrigando, & fœcundando. Et etiam dicūtur cum impetu de Libano istæ aquę fluere ratione copiæ, & sufficientiæ: quia fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: & sanctificauit tabernaculum suum altissimus. psal. quadragesimoquinto. Dicitur ergo ecclesia hortus malorum granatorum quātū ad multitudinem fidelium in ea sub vna fide cōgregatorum. Et dicitur hortus aliorum pomorū quo ad fructus nutritiuos fidei articulorum: quia doctrina sacræ scripturæ nutrit animā. & dicitur hortus septem aromatum ratione septem ecclesiasticorum sacramentorum. Et dicitur fons conclusus inquātùm fructus, & aromata ecclesię non exeunt extra ecclesiā: nec nutriunt nec viuificant infideles: qui sūt

extra gremium, & murum fidei ecclesiæ: sed solùm nutriūt eos qui sunt intra ecclesiam. D
Et per eandem rationem dicitur fons signatus, id est clausus. nam sicut aquæ Iordanis, & cæteræ aquæ defluentes de Libano non exeunt extra terram promissionis: imo submergūtur in mari mortuo iuxta Hiericūta: nec illæ aquæ proficiunt habitantibus extra terram promissionis: ita pariter aquæ sacramentorum non exeunt nec proficiunt infidelibus, & paganis extra ecclesiam. Ex pręditis patet esse falsam, & insufficientem, & deceptoriam expositionem, & intelligentiam Rabi Salomon in hoc cantico, & cęterorum cecorum modernorū Iudæorum in hoc cantico: qui dicunt ꝙ Salomon in hoc cantico in persona Moysi existentis in monte Abarim commendat terram promissionis de pulcritudine situs: & vbertate arborum: & fru- E
ctuum: & aquarum: & de copia supradictorū aromatum, quæ crescunt in terra illa Israel materiali. quòd manifestè deprehenditur falsum. Nam forsan in tota Syria, assiria, & Mesopotamia, & Media, & Persia non est pars aliqua terræ ita misera, & sterilis, & sicca, & inaquosa sicut est illa terra Canaam. Nā nō habet nisi aquā Iordanis: quæ solùm prodest habitātibus in eius ripa vsque ad mare mortuum Sodomorum: vbi demergitur. In cæteris autem partibus non habet nisi aquas pluuiales, & cisternales: & quia raro pluit in illa terra: ideo frequenter laborant fame, & inedia propter sterilitatem. Et ideo frequenter fugiunt in Aegyptum, & alias terras finitimas propter inediam, & indigentiam panis, & aliorum ciborum: vt patet de Abrahā, & Isaac, & Iacob, qui descendit in Aegyptum F
cum filijs, & nepotibus suis tempore famis. Item manifestum est ꝙ istę arbores aromaticę quæ hic cōmemorantur, non crescunt nec germinant in tota illa terra Canaan: sed in sola Arabia, & India, & Aetiopia. Miseri ergo, & ceci Iudæi non percipiunt qualiter Deus nō promisit illam terram patribus vete. test. in pręcisum pręmium: sed in figuram Christi: sicut dictum est frequenter in expositione psalmorum: & in tractatu contra Iudæos quæstione tertia. Quia illa terra non fluit tanta copia mellis, & lactis, & aliorū bonorum: sicut dicitur Deut. 8. imo est maxima penuria omnium istorum. sed tūc illa terra fluxit melle, & lacte euangelico quando Christus prædicauit, & miracula fecit, & legem

A gem exposuit:& dona spiritussancti aposto-
lis dedit:& passionem,& mortem passus est:
& operatus est salutem nostram in illa terra.
Ex qua doctrina euangelica,& flumen lactis,
& mellis ecclesiasticorum sacramentorum
deriuatum defluxit per totum orbem terra-
rum,& per totam ecclesiam.& hoc est quod
Deus promittebat patrib⁹ ueteris testamen
ti obseruantibus illam legẽ sub protestatio
ne, & fide Christi venturi. Et hanc terram
benedicebat in spiritu Moyses de monte A-
barim ante mortem suam: sicut supra dictũ
est. vnde si præcise Deus promisisset illam
terrã Moysi,& cæteris patribus propter ob-
seruantiam legis: maximam iniuriam fecis-
set Deus Moysi:qui præ cæteris seruabat le-
gem, & obediuit Deo. Et tamen Deus non
B permisit eum in eam intrare: cum permise-
rit innumeros alios prauos introire.Et ideo
miseri Iudæi non percipiũt qualiter omnia
illa contingebant illis in figura. Nam per
hoc quòd Moyses ante mortem non potuit
introducere illum populum in terram pro-
missionis: sed Iosue successor introduxit
eum post mortem Moysi: figurabatur quòd
lex, & prophetæ non poterant introducere
homines in terrã viuentium: sed solus Chri
stus post mortem, & passionem suam per Io
sue figuratus. Et per consequens sola lex
Christi euangelica per ecclesiastica sacra-
menta poterat iustificare:quia oportebat sic
Christum pati,& resurgere à mortuis, & ita
intrare in gloriam suam.Lucæ 24. Hanc er-
go terram spiritualem viuentium per Chri-
stum cõferendam desiderabat Moyses, & be
C nedicebat, & commendabat ante mortem
suam de monte Abarin,& hanc commendat
Salomon in persona Christi in hoc quinto
cantico per metaphoram pulchræ mulieris,
& paradisi,& horti conclusi, & fontis signa-
ti:eo modo quo dictum est.Quæ quidẽ com
mendatio non fuit nisi quædam dotatio, &
decoratio: quia dotauit, & decorauit Chri-
stus ecclesiam sponsam suam ante suam pas-
sionem. Nam tunc disposuit, & decorauit
eã pulchritudine, & optima dispositione mẽ
brorum: quando elegit duodecim apostolos
& septuagintaduos discipulos, & misit eos
in omnem ciuitatem, & locum quo erat ip-
se venturus: dando eis potestatem calcandi
super scorpiones: vt patet Matth. decimo.
&Lucæ decimo. Item tunc decorauit,& or
nauit eam ornatu virtutum, & fecit eam
hortum conclusum, & fontem signatum, D
& puteum aquarum viuentium: quando in
die cœnæ lauit pedes discipulorum, & in-
stituit, & dedit eis sacramentum euchari-
stiæ, conferendo eis potestatem conficien-
di illud. Et per longum sermonem exhor-
tatus est eos ad perferendas persecutiones
propter fidem, & reliquit eis suam pacem,
& charitatem: prout patet Ioannis decimo-
tertio usque ad decimũ septimũ capitulum
per lõgum sermonem. Ex dictis ergo in hoc
cantico quinto patet: qualiter Christus do-
tauit,& ornauit,& decorauit ecclesiam spon
sam suam bonis spiritualibus ante passio-
nem suam. Est autem notandum secun-
dùm Augustinum in libro de sancta virgi-
nitate, quòd si vniuersa ecclesia sit despon-
sata vni viro Christi, & cùm vniuersa ec-
clesia nihil aliud sit nisi congregatio om- E
nium fidelium,& tota religio Christiana:er
go vnaquæque anima christiana,& cuiuscun
que fidelis, & iusti dicitur sponsa Christi,
& per cõsequens de qualibet anima iusti ve-
rificabuntur ea quæ dicta sunt in hoc can-
tico,& cæteris:cum vnusquisq; fidelis sit mẽ
brum Christi.Et ideo vnaquæque anima iu
sti est pulchra per baptismum, & oculi eius
sunt columbini per fidei perspicacitatem,&
humilitatem in credẽdo, absque eo quod in
trinsecus latet .s. cum recta intentione laten
te in conscientia. Cuius capilli sunt virtu-
tes, & dentes eius sunt assidua meditatio,
qua ruminat intelligentiam sacræ scripturæ
die ac nocte. Labia eius est sermo cũ charita
te prolatus. Eloquium dulce est salubris do-
ctrina: vel oratio facta cum deuotione: quæ
maximè est Deo acceptabilis. Genæ vero vi F
ri iusti est exemplum bonæ, & religiosæ vi-
tæ. Collum eius est fortitudo qua tentatio-
nibus resistit. Vbera eius sunt opera miseri-
cordiæ tàm corporalia quàm spiritualia.Sed
quia anima iusti omnia ista offert Deo in sa-
crificium:ideo dicitur ascendere in montem
myrrhæ,& collem turis. Sed quia supradictę
virtutes sunt pulcritudo animæ, & reddunt
eam pulcram,& decoram, & quia nulla ma-
cula peccati potest simul esse in anima cum
charitate,& cæteris virtutibus: ideo dicitur
pulchra sine macula in tali statu. Et quia
talis anima sic pulchra, & sine macula est
digna iungi sponso suo Christo, inclinans
in ipsum amorem suum: ideo vocat eam
dicens. Veni de Libano scilicet candida
per

A per puritatem & munditiam. Sed quia istæ virtutes reddunt sponsam.s.animã mundam & candidam non solùm ab originali: sed etiam actuali, & veniali culpa: ideo ter vocat eam. Et etiam quia per talem puritatem, & pniam fit immunis anima, & liberatur de carne, mundo, & diabolo: ideo ter vocat eã sponsus dicens. Veni de Libano, id est veni candida de mundo, & carne, & diabolo: aut de culpa originali, & actuali, & veniali. Aut veni de Libano candida per fidem, spem, & charitatem. Sed quia ex tali afflictu, & victoria meretur coronam & triumphum: ideo dicit illi sponsus. Veni coronaberis, idest coronã triumphi accipies, quia triumphasti de capite Amana: id est de angustia, & infestatione diaboli, & de vertice Senir, id est de superbia intrinseca huius mundi: & de Hermon:
B id est anathemare carnalis concupiscentiæ: & de cubilibus leonum, id est de persecutionibus magnorum imperatorum quos vicisti mala patienter tollerando: & de montibus cardorum, id est de insidiis hæreticorum. Sed quia anima super omnia inclinat Christum in vno oculo charitatis, & in vno crine humilitatis, ideo dicit sponsus. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa in uno oculorum tuorum: & in vno crine colli tui. Item quia vbera misericordiæ ipsius iusti sugunt, & nutriuntur eis pauperes Christi, ideo dicit. Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ. Item quia orationes viri iusti sunt Deo acceptæ magis quàm odor aromatum ideo subdit. Odor vnguentorum super omnia aromata. Item quia ex ore viri iusti semper distillant orationes aut bona doctrina: ideo
C dicit. Fauus distillans labia tua: mel & lac sub lingua tua. Item quia opera misericordiæ, & aliarum virtutum ipsius viri iusti sunt Deo grata, & accepta, & delectabilia: ideo subdit. Odor vestimentorum tuorum. Item quia anima iusti sic virtutibus fulta, & decorata est similis horto copioso multorũ fructuum, & pomorum: quæ quidem anima semper germinat fructus & opera virtutum: ideo dicitur. Hortus conclusus & fons signatus &c. Sed quia virgo Maria est primũ, & perfectius membrum ecclesiæ post Christum qui est caput ecclesiæ: ideo peramplius, & perfectius verificantur omnia dicta in hoc cãtico de virgine Maria quàm de aliqua alia creatura: eo ꝙ in maiori gradu, & peramplius, & copiosius, & perfectius fuit ornata, & decorata supradictis virtutibus, & D perfectionibus: quàm alia pura creatura. Et per amplius, & perfectius triumphauit de mundo, & carne, & diabolo, & omni genere vitiorum, & inimicorum: quàm alia pura creatura: prout dictum fuit in expositione super Magnificat. Et ideo est dignum, quòd explicetur in expositione huius libri, & maximè in hoc loco. & explicetur, & exprimatur quomodo omnia prędicta verificentur de tota ecclesia: & quomodo de virgine Maria. Ad cuius intellectum est aduertendum, quòd tria dicta sunt in hoc quinto cantico: quæ sunt digna magna perscrutatione. Quorum primum est illud quod ait sponsus commendãdo ecclesiam sponsam suam: quando ait. Tota pulcra es amica mea: & macula non est in te. Et ideo quæritur primò; quomodo ista verba possunt verificari de tota ecclesia sponsa Christi: cum nos videamus multa eius membra immũda, & sorde diuer E sorum peccatorum deturpata, & maculata. ergo non est tota pulcra sine macula. Ad hoc respondet beatus Gregorius, quòd quęlibet anima post pœnitentiam remanet tota pulcra sine macula. & sic verificãtur uerba sponsi de qualibet anima iusti post pœnitentiam. Sed licèt hoc contineat verum: tamen non euacuat difficultatem literæ: quia sponsus Christus literaliter loquitur de tota ecclesia sponsa sua: quam sufficienter ornauit, & decorauit omni genere ornamentorum spiritualium. Et ideo dicunt alij, quòd quandoque aliquid verificatur de aliquo ratione partis magis principalis. sicut mulier dicitur pulchra ratione vultus: licèt habeat aliquas partes turpes latentes. Ita ergo tota ecclesia dicitur tota pulcra sine macula ratione virgi F nis Mariæ: quæ est principale membrum ecclesiæ post Christum: qui est caput: q̃a ergo virgo Maria est, & fuit semper tota pulchra nunquàm alicui maculæ peccati obnoxia: nec deturpata, ideo verificatur de tota ecclesia: quòd sit tota pulchra sine macula. Sed licèt virgo Maria fuerit semper tota pulchra sine macula prout dictum est in secũdo cantico, & dicetur in sequenti quæsito: tamen ista responsio non euacuat difficultatẽ. Nam apostolus secundæ ad Cor. decimoprimo de tota ecclesia dicit. Despondi enim vos vni viro virginẽ castam exhibere Christo. Item ad Ephesios quinto. dicit: quòd Christus exhibuit, & reddidit ecclesiam

sponsam

A ſponſam ſuam, non habentem rugam neque maculam. Et ideo ad tollendam huiuſmodi difficultatem eſt aduertendum: quòd iſte terminus totus, tota, totum, quandoque connotat in rebus totalitatem formæ, quandoque totalitatem materiæ. Vnde totalitas formæ domus eſt pulchra, & decens figura eius. Sed totalitas materiæ dicuntur lapides, & cęmẽtum, & ligna, & tegulæ, & ſic domus poterit eſſe tota pulchra ratione optimæ, & decẽtis formæ, licèt habeat aliquam partem materialem turpem, puta aliquem lapidem vel lignum. Ita ergo pariter in eccleſia eſt conſideranda totalitas formæ: quæ conſiſtit in fide articulorum, & gratia ſacramentorum, & obſeruantia præceptorum, & varietate, & ſufficientia graduum officiorum. Secundò eſt conſideranda totalitas materiæ: quæ conſiſtit in multitudine & diuerſitate membrorum tàm infirmorum quàm ſanorum.
B Primò ergo modo ratione formæ eccleſia ſponſa Chriſti eſt tota pulchra ſine aliqua macula quia ſufficienter Chriſtus decorauit eam virtutibus theologalibus. ſ. fide, ſpe, & charitate, & ſeptem donis ſpiritus ſancti, & gratia ſeptem ſacramentorum: & optima lege euangelica, & ſufficienti copia miniſtrorum, & graduum, & officiorum. & ſic nihil deficit ad pulchritudinẽ formę eius. Sed propter hoc non tollitur quin eccleſia habeat aliqua membra materialia turpia per peccatum, & infirma, nec tollitur quin aliquis miniſter eccleſiæ aut prælatus poſſit malè, & indecenter vti officio ſuo, abſq; hoc quòd deturpet pulchritudinẽ formæ ipſius eccleſiæ.
C Vnde eccleſia propter hoc habet copiã pulchritudinis ſacramẽtorum, & officiorum, vt poſſit aſſiduè mundare, & pulchrifacere mẽbra materialia, quæ quotidie deturpantur ſorde peccati. Et ſic eccleſia ſemper eſt tota pulchra ſine macula ratione formæ. quia fides eccleſiæ non patitur ſecum aliquod falſum, aut mendacium: nec charitas aliquod peccatum: nec ſpes aliquod terrenum, quin tendat in altum: & ſic de ſingulis partibus formalibus eccleſiæ. Eſt autem iterum aduertendum: quòd formatum quædam eſt tota in toto, & tota in qualibet parte, ſicut anima intellectiua. Et quædam eſt tota in toto: ſed non in aliqua parte: ſicut forma circuli. Et quædam eſt tota in toto, & in aliqua parte, ſed non in qualibet parte: ſicut forma ſenſus tactus eſt in toto animali, & etiã in aliqua parte. ſed non in oſſibus. Ita ergo
D eſt dicendum de forma eccleſiæ, quòd eſt tota in toto corpore eccleſiaſtico: ſed non in qualibet parte, & membro materiali: ſed potuit reperiri in virgine Maria tota forma eccleſiæ, puta fides articulorum, & tota gratia ſacramentorum, & obſeruantia præceptorũ, & tota varietas, & copia graduum, & dignitatum: quia fuit virgo, & ſponſa, & fecunda, & euangeliſta, & martyr: prout fuit dictum ſuper Magnificat. & ſic fuit tota pulchra quò ad formam eccleſiæ.

Sed diceret forſan aliquis: ꝙ virgo Maria non fuit ſacerdos, & per conſequens non potuit conficere euchariſtiam nec miniſtrare alia ſacramenta, & per conſequens non habuit totam pulchritudinem eccleſiæ. Ad hoc reſpondetur: ꝙ licèt virgo Maria non fuerit ſacerdos ad conficiendam euchariſtiam: tñ
E habuit aliquid æquiualens. & etiã ſuperexcedens: quod nunquam habuit aliquis ſacerdos huius eccleſiæ. Nam illud idem corpus Chriſti: quod conficit ſacerdos per verba cõſecrationis: confecit virgo Maria in ſuo ventre virginali ex puris ſanguinibus ſuis opere ſpiritus ſancti. Item ſicut ſacerdos per illa verba facit deſcendere Chriſtum in illud ſacramentum vt inquit Ambroſius. ita virgo Maria dicendo, Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundùm verbum tuum: fecit filium Dei deſcẽdere de cœlo, & ſumere illam carnem ex ea, quam conſecrat ſacerdos: ut inquit Auguſtinus. Item ſicut Chriſtus ſacerdos ſanctificat fideles per ſacerdotes temporales miniſtrantes eccleſiaſtica ſacramenta: ita per uocem & ſalutationem virginis matris ſuæ ſanctificauit Ioannem Baptiſtam, &
F illuſtrauit Eliſabeth ſpũ prophetico: prout dictũ eſt in expoſitione ſuper Magnificat. Et ſic patet qualiter tota iſta eccleſia eſt tota pulcra ſine macula quò ad formam: licèt habeat aliqua imo multa mẽbra materialia infirma, & ſorde pc̃ti deturpata: & patet ẽt qualiter virgo Maria eſt tota pulchra ſine macula non ſolùm quò ad formam totam eccleſiæ, ſed etiam eſt tota materialiter pulchra: quia nunquàm in eius corpore aut anima locus potuit inueniri peccati: ut inquit Auguſt. in ſermone ſecundo de natiuitate virginis: & nunquàm fuit in tenebris: ſed ſemper in luce, & nunquàm in nocte ſed ſemper in die: vt inquit Hieronymus ſuper pſal. 77.

Secundò autem dictum eſt in hoc quinto

cantico

A cantico qũo ecclesia fuit coronata.i.triũphauit de capite Amana, & de vertice Sanir, & Hermon,& de cubilibus leonum,& de montibus pardorum.Et dictum est quomodo omnia dicta in hoc cantico,& quatuor præteriti principaliter verificãtur de virgine Maria: eò quòd tunc erat principalius membrũ ecclesiæ post Christum. Et ideo est hic videndum quomodo virgo Maria triũphauit de capite Amana,& de vertice Sanir &c. Ad cuius intellectum est aduertendum quòd Amana est mons in fine terræ promissionis inter Aquilonem,& Meridiem plenus serpentibus. Et ideo interpretatur iniquus aut coangustians,aut comprimens,aut angens:quod est proprium serpentibus. Vnde serpens dicitur anguis ab angẽdo:eò q̃ tortuoso circulo angit hominem & iniqua astutia insidiatur, &

B iniquo, & mortifero morsu mordet hominem. Et ideo in hoc loco per Amana intelligitur diabolus serpens antiquus,qui astu iniquo, & mendaci decepit primos parentes,& momordit eos septuplici morsu,s.morsu peccati in anima, & morsu venenosæ concupiscentiæ in carne, & morsu mortis,& incinerationis in corpore, & specialiter momordit mulierem morsu ærumnarum in conceptu,& partu,& morsu subiectionis,&seruitutis:quia subiecit eam sub potestate viri, quæ ante erat consors & æqualis. Et hos septem morsus transmiserunt primi parentes ex sententia domini in omnes posteros: vt patet Gen.3.Et sic patet qualiter serpens antiquus triumphauit de primis parentibus, & de eorum posteris per hos septem morsus. Sed si

C cum charitate, & attentione volumus contemplari hoc mysterium in sacra scriptura: videbimus qualiter serpens antiquus nõ potuit mordere virginem Mariam matrẽ Christi aliquo morsu illorum septem: nec per cõsequens triũphauit de ipsa: imo virgo Maria triũphauit de ipso diabolo antiquo serpẽte. Quòd sic probatur ex sententia, & decreto Dei in ipsa sacra scriptura. Vnde legitur Gene.3. q̃ postquam ex suasu serpentis Eua comedit fructum. & dedit ex eo Adæ viro suo, ambo cognouerunt se esse nudos & confusos:per quod denotatur confusio, & corruptio culpæ tãm in corpore quam in anima. Et tunc Deus promulgauit sententiam contra omnes tres scilicet contra serpentem, & omnes complices eius diabolus: & contra Euam,& contra Adam:quæ quidem senten-

tia fuit data, & promulgata secundũm ordinem, prout peccatum fuerat perpetratum. D vnde quia serpens primò ex inuidia decepit mulierem, & exinde mulier persuasit viro, vt comederet: ideo per prius fuit lata sententia,& maledictio contra serpentem,& exinde contra mulierem, & vltimò contra uirũ, & totam eorum posteritatem. Sed antequã Deus proferret, & promulgaret sententiam contra Euam, & Adam cum eorum posteritate, simul in sententia data contra diabolũ: fuit virgo Maria exempta, & priuilegiata à communi sententia humanæ naturæ lata in primis parentibus: imo in eadem sententia lata contra diabolum Deus pronunciauit, qualiter virgo Maria debebat triũphare de diabolo,& non subiici nec comprehendi in sententia lata contra primos parentes, & eorum posteritatem. Vnde dixit Deus serpenti. E Maledictus eris inter omnia animantia. inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum,& semen illius:ipsa conteret caput tuũ,& tu insidiaberis calcaneo eius. Deinde Deus pronũciauit,& promulgauit sentẽtiam contra mulierem,dicens. Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & sub potestate viri eris, & ipse dominabitur tibi. Deinde vltimò promulgauit sententiam contra virum,quæ fuit communis cõtra omnes posteros vtriusque sexus, dicens. Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ:Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo donec reuertaris in terram de qua assumptus es: quia puluis es: & in puluerem reuerteris.

F Ex hac triplici sententia patet: quòd septem mala contraxerunt primi parentes ex peccato, & sententia Dei. Primò fuit inflicta eis corruptio,& morbus concupiscentiæ in carne,& sensualitate, ex cuius consortio anima contrahit culpam originalem: per hoc quod dixit Deus Serpenti. Tu insidiaberis calcaneo eius, idest inficies eius carnẽ, & sensualitatem,quæ est calcaneum animæ, & etiam per hoc quod dixit Deus ipsi Adæ. Maledicta terra,idest maledicta caro,& sensualitas in opere tuo,idest ex peccato, & inobedientia, & esu cibi prohibiti; quia spinas peccati originalis, & tribulos peccati actualis germinabit tibi & cæter. Hoc autem dixit:quia caro infecta per solum consortium

sortium

A sortium in animatione infligit peccatum originale in anima: & postea sensualitas corrupta causat, & infligit peccatum actuale in anima & voluntate per solum consensum, & operationem. Item ex sententia data mulieri patet qualiter triplicem pęnā incurrit mulier ex peccato. Primò pœnam ærumnarum & miseriæ, quam qualibet mulierum patitur omni mense ex menstruo. Secundò dolorem in pariendo. Tertiò subiectionem sub potestate viri. Per sententiam autem datam contra Adam, incurrit totum genus humanum non solùm laborem corporalem: sed etiam maledictionem, & corruptionem carnis, & sensualitatis: quæ continuè germinat spinas & tribulos peccatorum in anima. Et vltimò incurrit resolutionem, & putrefactionem, & incinerationem in morte. Ex
B supradictis sequitur primò ꝙ septem mala incurrit totum genus humanum ex peccato primorum parentum ex sententia Dei: quorum quatuor sunt communia omnibus hominibus vtriusque sexus descendentibus à primis parentibus per naturalem generationem. s. corruptionem carnis siue morbū concupiscentiæ. Secundò peccatum originale in anima. Tertiò actuale in voluntate per consensum. Quartò resolutionem in terrā & putrefactionem, & incinerationem per mortē. Solę autem mulieres incurrerunt pęnam ęrumnarum in menstruo, & in conceptu, & dolorē in partu, & subiectionē viri. Et sic patet qualiter diabolus serpēs antiquus supradict s septē morsibus momordit totū genus humanū, & per consequēs triūphauit de primis parentibus & de tota eorum posterita-
C te per hos septem morsus. Secundò sequitur ex sententia & decreto Dei: ꝙ virgo Maria non fuit comprehēsa in supradicta Dei sententia lata contra primos parentes & eorum posteritatem: imo ex Dei decreto fuit præexempta & excepta à tali sententia, & per consequens serpens antiquus non triūphauit de ea. Quod probatur. nam anteq̄ ferret Deus sententiam contra primos parentes, dixit diabolo: inimicitias ponam inter te, & mulierem, sed ipsa cōteret caput tuū. tunc manifestum est: ꝙ ista quæ erat contritura caput serpentis non fuit Eua: quia ipsa iam erat victa, & contrita per serpentem: imo si bi data fuit sententia pro omnibus suis posteris. Ergo sequitur: quòd illa mulier quæ erat contritura caput serpentis: erat sola virgo Maria: prout indifferenter tenent concor- D
diter omnes catholici doctores. ergo sequitur: quòd ille serpens antiquus nunquàm poterat mordere virginem Mariam: postquam per eam caput eius erat conterendum. Ex quo patet quòd virgo Maria nullo illorum septem morsuum fuit per serpentem morsa nec vulnerata: quia aliter non contriuisset caput serpentis. Et sic etiam patet: quòd cū antiquus serpens triūphasset de oibus aliis tamen non valuit triūphare de virgine Maria: postquā nullo morsu potuit ipsam mordere imo ipsa virgo Maria triūphauit de antiquo serpente: postquàm contriuit caput eius. Et sic patet qualiter ex sententia, & decreto Dei fuit promulgatus triumphus virginis Mariæ contra Diabolum, & fuit prænunciata exceptio eiusdem à communi sententia aliorum: antequàm communis sen- E
tentia promulgaretur. cuius effectus patuit postea per experientiam. Nam omnes doctores concordant, quòd virgo Maria fuit exempta à triplici pœna inflicta omnibus mulieribus quia non ex menstruo nec coitu: sed ex purissimis sanguinibus opere spiritus sancti Christum concepit: vt patet Lucæ primo: & sine dolore peperit: & non fuit viro subiecta: quia non solùm datus est ipsi in obsequium, & custodiam, & vt testis suæ virginitatis. Item omnes concordant quòd fomes carnis in ea à principio fuit extinctus vel ligatus, & omnes concordant, quòd non poterat peccare mortaliter nec venialiter: eò quòd à principio fuit in gratia confirmata. Et iam tota ecclesia communiter tenet cum Augustino: quòd corpus eius non fuit in sepulcro incinera- F
tam, sed quòd anima in tertia die recuperauit corpus gloriosum. Ex quibus patet: quòd in his sex virgo Maria non fuit comprehensa nec subiecta communi sententiæ datæ, & latæ primis parentibus. Sed tota ecclesia non habet aliunde vnde hoc possit excusare: nisi quia virgo Maria ante fuit exempta: quàm promulgaretur communis sententia, eo quòd erat contritura caput serpētis: ne morderet eam. Ergo per eandem rationē, & locum auctoritatis cogimur dicere: quòd virgo Maria fuit exempta à morsu peccati, & culpæ originalis: quia aliter non contriuisset caput serpentis. & per consequens sicut conceditur quòd virgo Maria triūphauit de serpente: quò ad

sex

A sex morsus:ita triũphauit de illo quò ad septimum mor sum, quod est peccatum originale:qui est primus morsus quo serpẽs mordet,& sauciat hominem in anima. Et sic patet qualiter virgo Maria perfectè contriuit caput serpentis,& triumphat de ipso. Et hoc est quod intendebat dicere Salomõ in persona Christi, dirigens verba cantici ad uirginem Mariam, dicens. Tota pulcra es amica mea,& macula non est in te.quasi dicat: nulla macula peccati nec aliqua illarum septem pœnarum est in te, quæ fuerunt inflictæ in Adam ex peccato eius & sententia Dei. ideo veni de Libano puritatis, & coronaberis.i. triumphabis de capite Amanà.i.capite antiqui serpentis.quod contriuisti. quod quidẽ caput contritum, & calcatum sub pede, & calcaneo tuo non potuit te mordere aliquo

B illorum septem morsuum. Quomodo autẽ virgo Maria fuit obligata in Adam quò ad naturam, sed illa obligatio non potuit transire ad personam propter præuiam sanctificationem factam in primo instanti sui esse: eò ꝙ anima illa simul fuit creata & sanctificata,& infusa, & sic simul fuit sanctificata caro cum anima, & etiam caro potuit sanctificari ante animationem per virtutem sancti spiritus,& sic persona virginis nõ fuit obnoxia alicui peccato: sed semper fuit templum,& tabernaculum spiritus sancti à principio suæ creationis:Et quomodo omnes autoritates sacri canonis,& sacrorum doctorũ inductæ contra hoc propositum non procedunt nisi de peccato naturæ: iam ostensum, & declaratum fuit largo modo in expositione psalmi.45.& super Magnificat. & partim

C superius in cantico 2. Et ideo hic non oportet immorari:sed sufficit ostendere: quomodo virgo Maria triumphauit de capite Amana.i.de peccato originali & actuali,& veniali,& quomodo triumphauit de corruptione, & fomite carnis,& de triplici maledictione, & miseria inflicta cæteris mulieribus.

Vltimò triũphauit de morte:quia nõ potuit eam incinerare: imo resurrexit in corpus gloriosum.Et sic patet qualiter triũphauit de capite Amana.i.de capite serpẽtis antiqui quod contriuit. Et sic non solùm fuit benedicta inter omnes mulieres, sed etiam inter omnes homines vtriusque sexus: quia in omni maledictione fuit immunis: imo maledictio Euæ, & omnium hominum fuit conuersa in benedictionem Mariæ:vt inquit Augustinus. Secundò est videndum quomodo virgo Maria triũphauit de vertice Sanir. D Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ ultra Amana quatuor montes pugnarunt contra virginem Mariam: de quibus ipsa finaliter triumphauit.s.Sanir & Hermon,& montes & cubilia leonum & montes pardorum. Per quos quatuor montes intelligũtur quatuor potestates, & conditiones hominum: qui conati sunt impugnare virginem Mariam,& eius virginitatem & dignitatem. Primus mons dicitur Sanir,quod interpretatur Deus lucernæ siue scientiæ. Et sic vertex Sanir idem est quod altitudo siue tumor aut elatio & fastus scientiæ philosophiæ mundanæ.per quod intelligitur fastus & elatio philosophorum huius mũdi.Hermon aũt interpretatur anatema,idest maledictio,& separatio per quem montẽ intelligitur iste mũdus E & sollicitudo eius: quæ separat homines à Deo.vel intelliguntur omnes Iudæi & omnes infideles,qui sunt à Deo separati,& maledicti. Per montes vero & cubilia leonum intelliguntur reges,& principes huius mundi:maximè populi gentilis, & infidelis. Et etiam per cubilia leonum intelliguntur templa idolorum, vt patebit. Per montes verò pardorum in scriptura communiter intelliguntur omnes hæretici: eò quòd multis, & falsis, & fictis coloribus concinnarunt, & palliarunt sectas suas, & inter se varias habuerunt opiniones. Omnes ergo isti pugnarunt contra virginem Mariam,sed ipsa finaliter de eis triumphauit. Primò ergo oẽs filosophi volentes omnia comprehendere sub natura, & de omnibus volentes reddere rationem,conati sunt impugnare mysteriũ in F carnationis,dicentes impossibile esse mulierem concipere sine uiro, & concipere ut parere cum uirginitate, & esse matrem Dei,& Deũ fieri hoiem psonaliter.Sed finaliter virgo Maria de philosophis triũphauit.Nã Dionisius ariopagita,qui apicem, & verticem,& principatum philosophiæ Athenis obtinebat:credidit mysteriũ incarnationis,& partũ virginalem ipsius Mariæ, & factus est fidelis ad ꝑdicationẽ Pauli cum multis aliis philosophis,vt patet Actuum 18.Itẽ Gregorius Nazanzenus,& Basilius,& Eusebius, & Augustinus,& Clemens, & Dionysius Alexandrinus, & alii innumeri ex philosophis facti sunt catholici,& doctores ecclesiæ, q oẽs innumeros libros,& tractatus, & sermones lu

A culentos ediderunt de virginitate, & dignitate virginis Mariæ. Ex quo patet: ꝙ virgo Maria triũphauit de vertice Sanir.i.de altitudine & fastu & elatione philosoforum. Item secundò triumphauit de vertice Hermon .i. de sollicitudine huius mundi. Nam in tertio anno renuit huic mundo: & fuit præsentata in templo: & dedicata ad seruitium Dei vsque ad eius desponsationem: quando simul cum uoto virginitatis fuit despõsata ipsi Ioseph viro sancto & iusto & virgini. Et sic ambo cum virginitate & paupertate duxerunt vitam humilem & pauperem Christo ministrantes. Et sic patet qualiter virgo Maria triumphauit de fastu & pompa huius mũdi. Et triumphauit etiam de Hermon, i. de anatemate & maledictione Iudæorum. qui sibi & suæ dignitati contradixerunt. Nam 42.

B anno post passionem Christi partim fuerunt fame consumpti: & partim trucidati: & partim in captiuitatem redacti: & per mũdum dispersi: & ciuitas eorum simul cum regno fuit destructa & incensa. Et quia reliquiæ illorum adhuc hodie contra virginem Mariam blasfemare non cessant: ideo continuè patiuntur opprobria, & frequentes cœdes & clades & vastationes & expoliationes. Et sic patet qualiter virgo Maria triumphauit de Hermon, id est de anatematizatis, & maledictis Iudæis: & continuè triumphat de ipsis. Item virgo Maria triũphauit de mõtibus, & cubilibus leonum, id est de regibus & imperatoribus, qui per trecentos annos, & vltra persecuti sunt christianam religionem: quæ Christum adorat & virginem matrem suam veneratur. Nã ipsi, qui ante pro-

C pter idola persequebãtur Christianos, & virginem Mariam: postea ad fidem conuersi deleuerunt idola: & templa idolorum consecrauerunt in ecclesia Christi & virginis Mariæ. Et sic illa templa quæ erant cubilia leonum, facta sunt ecclesiæ Christi & virginis Mariæ, & cubilia sanctorum. In cubilibus vbi prius habitabant dracones: ortus fuit viror calami & iunci: & fuit facta semita sancta: nec fuit ibi amplius leo nec mala bestia vt dicitur Esai. 35. Et sic patet qualiter virgo Maria triumphauit de cubilibus leonũ.s. de imperatoribus & tyrannis infidelibus: quia finaliter omnes subiecit iugo Christi: & venerantur ipsam cum deuotione: & cubilia leonum .i. templa idolorum consecrarunt in ecclesias Christi & virginis Mariæ:

& aliorum sanctorum. vnde principales ecclesiæ communiter sunt dedicatæ ipsi virgini Mariæ pro maiori parte vbique terrarũ. D Item vltimò triũphauit de montibus pardorum .i. de omni turba & prauitate hæreticorum. Nam in primitiua ecclesia surrexerunt contra virginem Mariam Ebion & Cherintus, dicentes uirginem Mariam non esse matrem Dei: sed puri hominis: & Iesum Christum totaliter ab ipsa incepisse. tamen hos conuicit Beatus Ioannes euangelista ostendẽs Christum esse ab æterno ſm diuinitatẽ, & ex Maria ex tempore secundùm verã humanitatẽ dicẽs. In principio erat verbũ &c. Et verbum caro factum est. Item postea surrexerunt Nestoriani dicentes duas esse personas in Christo.s. diuinam & humanã: & per consequens virginem Mariam non esse matrem Dei: sed solius hominis. Sed omnes isti E fuerunt condemnati per ecclesiam in concilio Ephesino, vbi fuit ostensum & determinatum per sacras scripturas, in Christo esse duas naturas in vna persona tantùm & supposito, & per consequens virginẽ Mariã esse veram matrem Dei & hominis. Item Manichæi pugnarunt contra virginẽ Mariã dicentes ipsam non esse matrem Dei: eò ꝙ Christus non erat verus homo nisi in apparẽtia: sed erat solus Deus. quem cum tota sua secta conuicit August. per multos lib. & tractatus, ostendens Christum accepisse verã carnem ex virgine Maria: & per consequens ipsam esse veram matrem Christi Dei, & hominis. Postea surrexit Heluidius blasfemans contra perpetuam virginitatem Mariæ: & dicẽs quòd licèt virgo Maria conceperit: & peperit Christum cum integra virginitate: tamẽ F postea genuerat alios filios & Ioseph. quem Heluidium Beatus Hier. & Aug. conuicerunt per singulas inuectiuas contra eum. Et sic patet qualiter virgo Maria triũphauit finaliter de mõtibus pardorũ .i. de oĩbus sectis hæreticorũ. iõ de ipsa cantat ecclesia: Gaude Maria virgo cũctas hæreses interemisti in vniuerso mũdo. Ex supradictis patet quõ virgo Maria triũphauit de supradictis quinq; montibus, per quos intelliguntur quinque potestates: quas ipsa superauit. Et per cõsequens virgo Maria nunquã habitauit in mõte Amana .i. in mõte serpentũ: imo ipsa contriuit caput antiqui serpentis: & per consequens non potuit ipsam aliquo morsu mordere, nec habitauit i vertice Sanir .i. in fastu & tumore mũ

A danæ philosophiæ; imo per suã humilitaté, & fidé meruit transcendere oém mũdanam scientiam & philosophiam, qñ fuit obũbrata per spiritum sanctum in sua annunciatione, & rapta vsque ad tertium cœlum, vbi vidit arcana, & mysteria incarnationis, & nostræ redemptionis perfectius quàm Paulus: prout dictum est super psalmo 67. & super Magnificat. Item virgo Maria nunquàm habitauit in Hermon.i.in anatemate, & obstinatione Iudæorum, nec in pompa huius mũdi: quia renuens hunc mundum facta est specialis ministra Christi: & ipsum secuta est semper cum virginitatẽq; & sanctitate. & humilitate vsq; ad passionem, & resurrectioné, & ascensionem: prout dictum est super Magnificat. Item nõ habitauit in cubilibus leonum: nec in montibus pardorum: quia omnes imperatores, & tyranos superauit, & om-

B nes hæres exterminauit & interemit, & dictum est. Sed semper habitauit in monte Libano, idest in monte candido, & in monte puritatis, & sanctitatis: in quo nullus serpẽs nec bestia nocens nec animal venenosum potest habitare, prout supra dictum est in secundo cantico. Vnde sicut mons Libanus eminet super omnes illos quinque montes supradictos in altitudine: quia est altior & excelsior illis, & superat eos in vbertate & fertilitate. quia cum omnes illi sint steriles: iste vero fœcundus germinans arbores fructiferas, & dignissimas, puta cedros, & huiusmodi. Item superat illos montes in puritate. nam cum illi montes sint pleni serpentibus, & draconibus, & leonibus, & pardis & cæteris animalibus nociuis, & veneno-

C sis, solus Libanus est liber, & mundus ab omni bestia venenosa: ideo securè pascuntur in eo greges ouim, & armenta boum. Ita ergo à simili virgo Maria per Libanum figurata superauit omnes supradictas quinque potestates. Primò in altitudine dignitatis. Secundò in fœcunditate virtutum. Tertiò in puritate, & mundicia ab omni malo, & vitio & peccato. Et sic virgo Maria dicitur habitasse in Libano, & superasse, & triũphasse de illis quinque potestatibus per illos quinq; montes intellectis. iõ dicit xp̃s ad virginé matrem sua in die suæ assumptionis. O quàm pulchra es amica mea, macula nõ est in te, Veni de Libano: in quo semper habitasti per excellentiam dignitatis quia mater Dei: & per fœcunditaté sanctitatis, & oĩum

D virtutũ & gratiarũ, & per puritatem & mundiciam, & immunitatem ab omni vitio, & peccato, & morsu, & veneno antiqui serpentis. Et ideo coronaberis & coronam accipies & triũphabis de capite Amana.i. de antiquo serpente, qui te mordere non valuit. Et triũphabis de vertice Sanir.i. de oĩ philosophia, & scientia mũdana: & Hermon .i. de pompa mundi, & anatemate, & obstinatione Iudæorum: & de cubilibus leonum .i. imperatorũ, & tyrannorum: & de montibus pardorum.i. de temera præsumptione hæreticorum.q.d. Veni de Libano gratiæ in montes aromatũ supernæ gloriæ, & coronaberis, & coronam gloriæ obtinebis pro supradictis triũphis. Et sic patet quomodo omnes isti triũphi virginis Mariæ possunt applicari ad duodecim dignitates eiusdem: quæ fuerunt assignatæ in expositione super Magnificat. Et ideo pru-

E dens, & deuotus lector non dedignetur hic, & ibi contéplari. Et hoc de secũdo quæsito. Tertiò dubitatur propter id quod dicit spõsus in hoc quinto cantico, scilicet Vulnerasti cor meum soror mea sponsa in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Et ideo videndem est quis est iste oculus, & crinis, quo virgo Maria vulnerauit Christum: & quomodo potuit ipsum vulnerare, vt descendere de cœlo. Ad quod est dicendum: quòd oculus dicitur quasi lumen occultum. Et ideo prius verificatur de oculo mentali interiori, scilicet de recta, & occulta intétione: q̃ de oculo corporali, & exteriori. de quo quidem oculo interiori ait saluator Matth. 6. Lucerna corporis tui est oculus tuus: si oculus tuus fuerit simplex: totum corpus tuũ

F lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam: totum corpus tuum tenebrosum erit. Ex dictis saluatoris patet quòd simplex, & recta intentio est vnus communis oculus totius hominis. quæ quidé recta intentio fundatur in humilitate & simplicitate cordis. Et sic dicit Augustinus: quòd simplicitas, & humilitas est fundamentum, & origo omnium virtutum, & quasi lucerna & oculus dirigés omnes virtutes. quæ quidem humilitas nascitur, & prouenit ex cognitione suiipsius in homine. Nam homo cognoscens seipsum, & naturam suam miseram, & fragilem & vitiatã ex inobedientia, & peccato primorum parentum: tunc humiliatus incipiet à contemptu sui vsque ad amorem Dei, & videns se ita fragilem, & pronum ad pec-

candum

A candum non despiciet proximum: imo miserebitur fragilitati ipsius proximi. & in hoc consistit vera humilitas.s.incipiendo à contemptu sui vsque ad amorem Dei & proximi. Quæ quidem humilitas nascitur in homine ex cognitione suiipsius: sicut superbia per oppositum nascitur ex inconsideratione suiipsius. Quia si quis consideraret & cognosceret seipsum,non esset superbus:sed humilis.Et ideo dicit Iuuenalis & oẽs Philosophi & poetæ:quòd hoc verbum, Cognosce teipsum:descendit de cœlo in lamina aurea scriptum in templum Apollinis. Et sic dicit etiam Augustinus: quòd sicut superbia: quæ est initium omnis peccati: est prima suggestio Diaboli:ita humilitas,quæ est initium omnis uirtutis est primum donum Dei. Et sic patet qualiter humilitas in homine, est

B quidam communis oculus Dei dirigens omnem uirtutem: quia castitas sine humilitate nihil prodest.vt inquit Gregorius. Potest etiam dici ꝙ duplex est oculus interior hominis.s. oculus rectus & simplex. & iste dicitur oculus dexter, quo homo iustus omnia rectè respicit. Alter autem dicitur oculus sinister: quo homo nequã omnia superbè & fictè & fraudulenter uidet. Et ideo virgo Maria non vulnerauit Christum, oculo sinistro: sed oculo dextro.s.humilitatis & simplicitatis: vt faceret ipsum de cœlo in terra descendere. Item etiã est aduertendũ.ꝙ quælibet virtus dicitur quidam oculus animæ. nam iustitia est quidam oculus quò anima omnia recta iudicat & uidet & operatur omnia iusta. Et fortitudo est oculus quò anima omnia fortia videt & agreditur. Et tempe-

C rantia est oculus quo anima omnes delectationes temperatè uidet: & omnia castè uidet.Sed humilitas est illa uirtus & oculus quæ omnes uirtutes dirigit & retrahit à superbia.Et ideo humilitas est tantæ perfectionis,ꝙ non solũ est amabilis, & acceptabilis Deo:sed &̃ omnibus hominibus. Sed quia ille oculus humilitatis perfectius fuit in uirgine Maria,quã in aliqua alia creatura: ideo oculus humilitatis virgine Maria intantum uulnerauit filium Dei,ꝙ fecit ipsum descẽdere de cœlo ĩ uterũ eius,& sumere carnẽ ex ea quãdo dixit Ecce ancilla domini fiat mihi secundũ uerbũ tuũ. Et ideo dixit Maria in suo cantico. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.Ecce.n. ex hoc beatam me dicent omnes generationes:ut patet Lucæ primo

Et sic patet, quod inter alios oculos uirtutũ virginis Mariæ oculus humilitatis fuit ille qui uulnerauit cor ipsius filii Dei ut descenderet de cœlo in uterum eius. Sed est iterum aduertendum secundum Augustinum ꝙ sicut humilitas est origo & radix, & oculus omnium virtutum: ita pariter charitas est forma, & ultima perfectio earundem quia nulla uirtus theologalis aut moralis est meritoria: nisi fuerit informata charitate. & sic omnis vera virtus incipit ab humilitate & finitur in charitatem. Et ideo ostendit Augustinus quinto de ciuitate Dei ꝙ apud Romanos & uniuersaliter omnes gentiles nulla fuit uera uirtus moralis: eò ꝙ in eis nulla fuit uera humilitas nec charitas: sed honotis ambitio, & gloriæ cupiditas. Sed quia uirtutes sunt ornatus animi: vt inquit Cicero.unde sicut crines ornant collum pulcræ mulieris, ita uirtutes ornant animum. ideo Salomon in hoc loco per crinem colli sponsæ, intelligit uirtutes: quæ ornabant virginem Mariam. & per collum intelligit ipsam virginem Mariam: quæ dicitur collum totius corporis ecclesiastici. Nam sicut in corpore humano immediatè post caput, & sub capite collocatur collum. per quod à capite in omnia membra inferiora descendit omnis sensus & motus & uita: ita pariter in corpore ecclesiastico uirgo Maria collocatur immediatè post Christum: per quam à Christo descendunt ad nos omnia dona gratiarum intercessiuè: prout est mediatrix inter nos & Christum filium suum, & caput nostrum. Sicut fuit declaratum in expositione super Magnificat. Et ideo quia inter cri- D

nes uirtutum quæ descendunt à capite nostro Christo & ornant collum uirginis charitas dicitur principalis, & forma omnium: ideo dicit sponsus,quod sicut sponsa uulnerauit cor eius in uno oculo scilicet humilitatis:ita uulnerauit cor eius in vno crine colli eius,qui fuit crinis charitatis. Et sic asserit Christus quòd humilitas & charitas virginis Mariæ uulnerauerũt cor eius.& fecerunt ipsum descendere de cœlo in terram & in uterum eius: quia excelsus dominus:& humilia respicit: & alta à longe cognoscit psal. mo.136.Sed tunc insurgit maior difficultas & maius dubiũ.Nã si humilitas datur à solo Deo,& charitas cũ cæteris virtutib⁹ descẽdũt à solo Xp̃o capite nostro: & ornarũt uirginẽ Mariã sicut crines descẽdentes à capite

A ornant collum, ergo quomodo istæ uirtutes potuerunt vulnerare, & mouere filium Dei ad ueniendum in carnem: si virgo Maria nõ habuit has virtutes à se nec ex natura sui: sed fuerũt ipsi largitæ ex gratia Christi? Ad hoc respondetur, sicut dictum est super Magnificat: quòd filius Dei non respexit humilitatẽ cum cæteris uirtutibus in Maria tanquàm formam efficientem: sed tanquàm formam disponentem: vt à Deo diligeretur, & vt eius mater efficeretur: sicut aurifex facit anulum, & cælat gemmam prætiosam in eo, & sic diligit anulum, & magnipendit ipsum propter lapidem pretiosum, quæque in ipso cælauit. Ita pariter Deus creauit virginem Mariam, & in creando omni genere virtutum ornauit, & decorauit, & sufficienter disposuit, vt esset digna fieri mater Dei: vt ex ipsa carnẽ B assumeret. Et sic Christus respexit in uirgine matre sua & dilexit humilitatem, & charitatem, & cætera bona spiritualia: quæ a primo instanti suę creationis in ea plantauit. Et sic ista humilitas casta siue humilis virginitas fuit unus ocul⁹, & charitas vnus crinis: quibus uirgo Maria uulnerauit cor Christi sponsi sui: vt descenderet in uterum eius. Ex quo patet quòd uirgo Maria prius fuit sponsa Christi quàm mater. Nam à principio sui esse fuit spõsa ornata monilibus supradictis: sed postea in xiii. anno facta est mater eius p mysterium incarnationis. Et hoc de tertio quæsito, & toto quinto Cantico.

INCIPIT SEXTVM CANTICVM.

C

Surge aquilo, & ueni auster:
Perfla hortum meum:
Et fluent aromata illius:
Veniat dilectus meus in hortum suum:
Vt comedat fructum pomorum suorum.
Veni in hortum meum soror mea sponsa.
Messui myrrham meam cum aromatibus meis:
Comedi fauum cum melle meo.
Et bibi uinum meum cum lacte meo.
Comedite amici & bibite:
Et inebriamini carissimi.
Ego dormio, & cor meum vigilat.
Vox dilecti mei pulsantis.
Aperi mihi soror mea:
Amica mea columba mea:
Immaculata mea:
Quia caput meum plenum est rore.
Et cincinni mei guttis noctium. D
Expoliaui me tunica mea.
Quomodo induar illa?
Laui pedes meos.
Quomodo inquinabo illos?
Dilectus meus misit manum suam per foramen.
Et uenter meus intremuit ad tactum eius.
Surrexit vt aperirem dilecto meo.
Manus meæ stillauerunt myrram.
Et digiti mei pleni myrra probatissimá.
Pessulum ostij mei aperui dilecto meo.
At ille declinauerat atque transierat.
Anima mea liquefacta est.
Vt dilectus locutus est.
Quæsiui, & non inueni illum.
Vocaui, & non respondit mihi.
Inuenerunt me custodes:
Qui circuierunt ciuitatem:
Percusserunt me. E
Et uulnerauerunt me.
Tulerunt pallium meum
Custodes murorum:

Surge aquilo, & ueni auster: Hoc est canticum sextum: in quo Salomon cantat & explicat mortem, & passionẽ Xpi. vnde habẽt virtutẽ & efficaciã, & originem omnia ecclesiastica sacramẽta, & omnia ornamenta & bona spiritualia: quibus Christus ornauit, & dotauit, & decorauit Ecclesiam sponsam suam prout Salomõ præuidit in spiritu per montem Moysi. Ad cuius intellectum est notandum prout legitur Deuteron. 33. 34. quod postquam Moyses comminatus fuerat maledictionem, & punitionem obstinatis filiis Israel secundúm carnem: qui Christum erant crucifixuri. & in eadem perfidia permansuri: ascen- F dit in montem Abarim: & considerando illam terram præuidit in spiritu totam futuram dispositionem, & multiplicationem Ecclesię & filiorum Israel secundum spiritum, & promissionem per Christũ ex duodecim Apostolis regenerandorum. Et sic benedixit filiis Israel secundum spiritum & promissionẽ. Et postea mortuus est Moyses in illo mõte: & sepeliuit eum dominus per Angelum suum Michaelem: ut dicitur in canonica Iudæ. nec amplius inuentum est corpus eius: nec aliquis nouit ipsum vsque in præsentem diem. & ideo fleuerunt eum filii Israel triginta diebus. Per quod mysterium præuidit Salomon in spiritu: qualiter Christus per

A per Moysen figuratus primò debebat prænunciare & comminari Iudæis crucifixoribus suis & obstinatis futuram damnationē. prout fecit Matthæi. 22. & 23. & 24. & postea benedicere ecclesiæ suæ, scilicet apostolorū, & discipulorum, & omnium fidelium futurorum. prout fecit Ioan. 13. capit. vsque ad 17. inclusiuè. Postea debebat ascendere in mōtem crucis, & ibi pro omnibus nobis realiter mori: & in sepulcro sepeliri: cuius corpus de cętero nemo mortale, & passibile poterat videre: quia postquā surrexit amplius non moritur. nec mors illi vltra dominabitur. Item præuidit in spiritu qualiter tota ecclesia apostolorum, & mulierum debebat facere magnum planctum super montē Christi, & quærere eum in sepulcro: sed non amplius ipsum mortalem reperire, sicut factum

B est: prout referunt omnes euangelistæ. Omnia ergo ista præuidens Salomon in spiritu fecit hoc sextum canticum, in quo introducit Christum cantantem, & explicantem mysterium suæ passionis, & mortis. Duo ergo facit Salomon in hoc cantico. Nam primò introducit Christum explicantem suam passionem. Secundò introducit ecclesiam discipulorum, & mulierum deflentem passionem sponsi sui Christi: & quærentem ipsum in sepulchro. ibi. Surrexi vt aperirē dilecto meo. Quantùm ad primum est valde notandum: quòd Salomon considerat Christum redemptorem tanquàm vnum corpus aromaticū, siue tanquàm vnam apotecam, siue tanquā vnum hortum plenum arboribus & plantis aromaticis: qui quidem hortus contrariis

C ventis passionis agitatus emisit diuersos odores prætiosissimos: ex quibus fuerunt confecta prætiosissima vnguenta ad sananda vulnera peccatorū. Sed quia odor est valde diffusiuus, & multiplicatiuus, prout dicit commentator in secundo de anima: quia vultures vltra mille milliaria venerunt ad corpora mortuorum in bello Troiano, sentientes de longinquo odorem eorum: ideo tantę virtutis fuit odor Christi, quòd per quater mille annos ante eius aduentum omnes patres veteris testamenti senserunt eius odorem. Et sic Adam, & Abel, & Noe, & omnes posteri fideles iam currebant ad Christum per odorem fidei ipsius prout dictum est in primo cantico. Item secundò est etiam cum fide, & charitate aduertendum secundùm Augustinum super Ioan. & super Gene. ꝙ sicut tota Eua erat uirtualiter in illa costa Adæ D intra ipsum Adam antequàm formaretur, & exiret de latere eius in mulierem: ita pariter tota ecclesia erat virtualiter in corpore & ventre Christi ante passionē, quæ postea exiuit de latere Christi: quando milles aperuit ipsum: & exiuit sanguis, & aqua: vnde habent virtutem, & efficaciam omnia ecclesiastica sacramenta. Et sic asserit August. ꝙ tota ecclesia erat virtualiter in corpore Christi, & exiuit realiter de latere eius per mortem & passionē. Sed cū ista ecclesia sponsa Christi dicatur hortus conclusus, & fons signatus, & hortus in quo crescunt, & germinantur poma, & aromata ecclesiastica: est ergo dicendum ꝙ totus iste hortus aromatum virtualiter erat in corpore Christi ante mortem, & passionem: sed per talem passionem iste hortus emisit, & expirauit odorem, & aromata fructuum, & ecclesiasticorū sacramentorum ad extra. Ex quibus aromatibus constat formaliter ecclesia prout dictum est. Sed sicut arbores aromaticæ non emittunt odorem nisi quando contrariis vētis agitantur: ita pariter corpus Christi, in quo virtualiter continebantur aromata ecclesiastica, noluit illa emittere nisi valdè agitatū ictibus, & vulneribus percussum. Vnde arbor myrræ duobus modis distillat liquorem suum: vno modo in mense Martii, & Aprilis: quando agitatur ventis contrariis & illa dicitur mirra prima: sed pauca. Sed postea agricolæ faciunt incisuram in cortice lateris illius arboris: & tunc emanat myrra copiosa. Ita pariter fuit in passione Christi. nā primò Iudæi & gentiles tanquā venti cō-

E trarii agitarunt, & percusserunt, & flagellarunt corpus Christi, & tunc ille sanguis flagellorum, & etiam clauorum fuit quasi myrra prima. sed postea milles aperuit lancea latus Christi, & tunc exiuit copiosè sanguis, & aqua quasi myrra secunda in medelam, & salutem omnium peccatorū. Et ideo in hoc libro semper per mirram intelligitur sanguis & passio Christi. & sic etiam per omnia alia aromata hic memorata. Iterum autem est aduertendum secundum Augustinum, & magistrū primo sentētiarū distinctione vltima: ꝙ quatuor voluntates cōcurrunt in mortem, & passionem Christi. s. voluntas bona Dei patris, qui ꝓꝑ nimiā charitatē qua dilexit nos. misit filium suum in similitudinem carnis peccati: vt damnaret peccatum nostrū

A nisi in carne.ad Ro.8.Secunda fuit mala voluntas Iudæorum: qui ex inuidia, & malitia occiderunt eum, ne regnaret super eos, & ne perderent locum, & gentem:Ioan.11. Tertia fuit bona voluntas patriarcharum, & prophetarum,& omnium fidelium vet.te.petentium Christum vt ueniret in carnem ad liberandum genus humanum: vt patet per totum discursum legis,& prophetarũ,ut patuit in primo cantico. Quarta fuit bona voluntas Christi, qui sponte tradidit semetipsum pro nobis: primò vt placaret,& obediret Deo patri: vt patet Mat.26. & Lucæ.22. cum dixit patri. Fiat voluntas tua. secundò vt toti generi humano subueniret, & ipsum liberaret:vt ipse dicit. Ioan.10. Animã meã pono pro ouibus meis. Et sic dicit August. quòd bona voluntas patris, & filii,& etiam
B omnium fidelium fuit completa per malam voluntatem Iudæorum. Sed mala volunt.s Iudæorum dicitur contraria voluntati patris,& filii, & fidelium quantùm ad intentionem,& finem: ideo istę voluntates.s.Dei patris & Iudæorum designantur per duos ventus cõtrarios.s. per aquilonem, & austrum. Quatuor ergo venti. i. quatuor voluntates designatæ per quatuor ventos perflauerũt, & agitauerunt hortũ Xpi vt fluerent,& expirarẽt aromata passionis eius ad nostrã salutẽ. Quæ quidem quatuor voluntates designantur per quatuor ventos. Nã per aquilonẽ designatur mala,& frigida & atrox & inuida voluntas Iudeorũ. Et per austrũ designatur volũtas patris. Et per orientalẽ ventũ designatͬ volũtas filii. Et ꝑ occidẽtalem designatur volũtas omniũ fideliũ. Et has quatuor voluntates concurrentes ad passionem
C Christi explicat Salomon ꝑ Christũ in hac parte. Vnde ait. O aquilo.i.aspera,& frigida voluntas Iudæorum ꝑ defectum charitatis, surge cum impetu, & violentia contra me. Et o tu auster.i.benigna,& charitatiua volũtas patris veni, & simul cum aquilone perfla,& agita hortũ meũ.i.corpus meũ ꝑ mortem & passionẽ: & fluant & expirent,& emanent aromata illius per vulnera flagellorũ, & clauorũ, & lanceæ: in virtutẽ,& efficaciã sacramentorum. Et nota ꝙ in hac locutione explicatur spontanea uoluntas Xpi filii patris quæ excitat uoluntatẽ patris,& Iudæorũ,& surgant,& veniãt ad perflandũ hortum eius. vnde Xp̃s uoluntariẽ & spontẽ se obtulit Iudæis, quando dixit Apostolis. Ecce ascẽdimus Hierosolimam & filius hominis tradetur. Item quando dixit Iudæis.quem quæritis?ego sum: si ergo me quæritis sinite hos abire. Itẽ tunc se sponte obtulit patri qñ dixit. Fiat voluntas tua. Et sic patet triplex volũtas. Sed quarta:s.voluntas omniũ fidelium ue.test. explicatur cum subditur in persona sponsæ. Veniat dilectus meus in hortũ suũ. Vnde sponsa.i. tota ecclesia fidelium uet.te. vsque ad Zachariã,& Simeonẽ,& Ioseph,& uirginẽ Mariã inclusiuẽ cum magno desiderio uocat Christũ, ut ueniat in hortum passionis,& colligat, & comedat,& gustet fructũ suæ passionis ad fideles reficiendos,& uiuificandos,& nutriendos. Dicit ergo spõsa. Veniat dilectus meus in hortũ suũ.i. suæ passionis,ut comedat fructũ pomorum suorum .s.recipiat alapas,& flagella,& uulnera.q.d.sicut Adam comedit pomum ligni prohibiti
E in horto paradisi in perniciem totius generis humani: ita veniat dilectus meus in hortum passionis, & comedat fructum pomorũ suę passionis in salutem omniũ credentium. Deinde cum dicit. Veni in hortum meũ soror mea sponsa. hic ponitur gratiosa sponsi responsio annuentis uotis, & petitionibus sponsæ. vnde est aduertendũ, ꝙ tota passio Xpi fuit actus iustitiæ,& punitionis ꝑ peccato primorũ parentũ, & raptu cibi ꝓhibiti, quẽ rapuerunt in horto paradisi contra uolũtatẽ Dei. qui quidẽ fructus, licet eis uisus fuerit pulcher,& dulcis: tamen nobis fuit fętidus & amarus: inquantũ corrupit totum genus humanum. Et ideo Christus qui uoluit superare diabolũ: non sola potentia: sed veraiustitia,uoluit in se pro nobis luere, & pati pœnam illius peccati, & quod non rapuit
F voluit exoluere. Vnde sicut Adam in horto paradisi commisit crimẽ: ita Christus expiator illius sceleris uoluit intrare hortum Getsemani,& ibi orauit pro Adam, & omnibus posteris eius, & ibi uoluit capi & ligari, & trahi, & percuti per ministros põtificum. Item quia Adam extendit manus ad arborem,& rapuit fructum prohibitũ:ideo Christus extendit manus, & brachia in arbore crucis, & ibi fuit manibus, & pedibus conclauatus, & lancea percussus. Item Adam comedit pomum dulce ad uescendum, sed Christus bibit acetum myrratum,& amarissimum in cruce. Sed licet illa passio fuerit Christo amarissima sicut myrha: tamẽ fuit nobis dulcissima sicut mel quo ad effectum, & fuit

A & fuit odorifera ſicut omnia aromata confortatiua: & inebriatiua ſicut vinum: & nutritiua ſicut lac. Et ideo ponuntur hic, & memorantur ſex liquores, quibus paſſio Chriſti comparatur quò ad effectum quem facit in nobis.ſ.mirra & cętera aromata: & fauus cum melle: & vinum cum lacte. Vnde licèt mirra ſit amara: tamen eſt malorũ humorum purgatiua: & à corruptione præſeruatiua. Ita paſſio Chriſti licèt fuerit ipſi amara & doloroſa, tamen fuit malorum humorum noſtri peccati purgatiua. & à futura corruptione præſeruatiua: & hoc per virtutem quam contulit Baptiſmo ad purgandum peccatum originale: & pœnitentiæ ad purgandum actuale & ueniale. Et eſt præſeruatiua à corruptione per ſacramentum confirmationis:& ſic paſſio Chriſti fuit ſicut mir
B ra,quæ diſtillat ex latere illius arboris. Item ſicut omnia aromata, licèt ſemel ſint ex arbore collecta: tamen ſemper expirant & redolent odorem ſuauiſſimum:ita pariter paſſio Chriſti licèt ſemel fuerit facta, & collecta ex arbore crucis:tamen ſemper redolet, & emittit ſuauiſſimum odorem, aromaticum: & diſtillat ſuum ſaporem dulciſſimum ſicut fauus & ſicut mel. Eſt ergo nobis paſſio Chriſti per virtutẽ, quã contulit ſacramentis,purgatiua ſicut mirra: odorifera ſicut oĩa aromata: & diſtillatiua virturis ſicut fauus: & dulciſſima ſicut mel: & confortatiua, & inebriatiua ſicut uinum: & nutritiua ſicut lac:maximè per ſacramentorum Euchariſtię. Hos autem fructus dicit Chriſtus ſe collegiſſe ex horto paſſionis.& comediſſe, & guſtaſſe in arbore crucis. Dicit ergo Chriſtus.
C O Eccleſia ſoror mea per aſſumptionem humanitatis: & ſponſa,mea per myſticam unionem, & in fide deſponſationem iam veni in hortum meum huius peregrinationis, & paſſionis,& in hortum orationis, ut annuerem votis & clamoribus tuis quibus ab initio mundi me uocaſti per patriarchas, & prophetas & fideles veteris teſtamenti.Et iã meſſui mirram meæ paſſionis cum aromatibus meis.i.cum odoriferis effectibus, & uirtutibus meæ paſſionis:& iam comedi fauum cum melle meo omnibus fidelibus dulciſſimo. Et iam bibi vinum vobis confortatiuum, cum lacte meo ad veſtram nutritionem, & refectionem. Comedite ergo amici hunc fauum mellis quod pro uobis paraui: & bibite, & inebriamini hoc vino charitatis, & virtutis inebriatiuæ & nutritiuæ: quia hunc cibum D & potum deſiderarunt omnes patriarchæ, & prophetæ, & omnes fideles veteris teſtamẽti. quem cibum & potum nõ potuit dare Moyſes nec etiam lex per ipſum data: quem cibũ non poteratis recipere niſi per mortem, & paſſionem meam. Iam ergo eſt tempus recipiendi iſtum cibum & potum ex mea paſſione manantem: quia & ſi ego dormio ſomno mortis:tamen cor meum vigilat in veſtra redemptione. vnde licèt uideatis me verè mortuum in cruce & in ſepulchro: tamẽ cor meũ .i.anima mea vigilat: quia deſcendit ad inferos ad condemnandũ Diabolũ & liberandos ſanctos patres & fideles. Vnde nota: ꝙ licèt Chriſtus penderet mortuus in cruce:& iacetet in ſepulchro:tamen ſemper vigilabat in exercendo opera noſtræ redẽptionis.nã aĩa E eius vnita cũ uerbo iudicabat Diabolum in inferno diſcutiẽdo, & examinando cauſam noſtrã:& corpus eius vnitũ eidẽ verbo ſemper diſtillabat virtutem & merita illius paſſionis ad noſtrã ſalutẽ. Et diſtillabat uirtutẽ ſacramẽtorũ. nam poſt emiſſionẽ ſpiritus miles lancea aperuit latus eius: vnde exiuit ſanguis & aqua in remiſſionẽ & pretiũ peccatorũ & uirtutũ ſacramẽtorũ.Et ſic licèt Chriſtus eſſet verè mortuus: tamen cor eius ſemper vigilabat exercendo opera noſtrę redemptionis.unde mors eius dicta eſt dormitio propter facilitatem reſurrectionis & euigilationis. Itẽ Chriſtus dicebat ſe in illa morte dormire propter firmã ſpẽ reſurrectionis. Et dicebat ſe vigilare propter continuum exercitiũ & vnicũ actum noſtræ redẽptionis: quia dum eſſet iã mortuus fuit in latere vulneratus:unde exiuit prætiũ noſtræ redẽptionis. F Et ſic vigilabat in noſtra redẽptione non ſolũ quò ad animã:ſed ẽt quò ad corpus. Vnde notandũ: ꝙ tota.ſ.iſtã cantilenã cantauit & omnia iſta uerba dixit Xp̃s in cruce: & oĩa iſta uerba audierat virgo Maria, & Ioannes Euangeliſta: q erãt ibi iuxta crucẽ tanq̃ procuratores pro tota Eccleſia: & ẽt Magdalena & aliæ mulieres, quæ erãt non longè à cruce. Nã cũ Chriſtus dixit. Sitio: uocabat oẽs fideles cum magno deſiderio ad guſtandum fructũ ſuæ paſſionis vt inquit Aug. Iõ ſponſa audiẽs uocem Chriſti vocatis eam de cruce ad guſtãdũ fructũ ſuſ paſſionis.dicit.Vox dilecti mei pulſantis .i.audita eſt mihi uox dilecti mei pulſantis ad oſtium meũ. Ad cuius intellectum eſt notandum: ꝙ Salomon

A riendum. tunc ipſe ſponſus ſemper continuabat ſuum canticum & verba, dicens de cruce, Aperi mihi ſoror mea: amica mea, columba mea. Et appellat humanam naturam ſororem. inquantùm ex ea aſſumpſit carnem in vnitatem ſuppoſiti. Et appellat amicam: quia maiorem amicitiam, & charitatem nõ potuit ipſi oſtendere quàm pati pro ea. Et appellat eam columbam: inquantũ per ſuam paſſionem reddidit eam pulchram nõ habentem rugam neque maculam, vt dictũ eſt in cantico præcedenti. Dicit ergo: aperi mihi portas infidelitatis, & tenebrarum, & recipe me per fidem: & efficieris amica, & columba mea: quia propter te deſcendi de cęlo, & peregrinatus ſum, & perambulaui terrã cum fame, & ſiti, & multis laboribus: vt quærerem ouem perditam, & finaliter in fine pere
B grinationis ſui captus in horto, & ligatus, & per terram tractus, & per totam illam noctem afflictus amore tui, & ductus ad domũ Annæ: vbi recepi alapã, & multa opprobria, & conuitia. Et exinde ad domũ Cayphæ: vbi ſui pcuſſus in faciẽ, & conſputus, & contumelijs affectus. Et deinde ſui ductus ad domũ Pilati, & ibi flagellatus. Et ſic dedi corpus meum percutiẽtibus, & genas meas vellentibus. Et amore tui faciem meam non auerti ab increpantibus, & conſpuẽtibus in me. Et ideo aperi mihi: quia caput meũ plenum eſt rore ſudoris, & ſanguinis & ictibus, & percuſſionibus. Et cincinni .i. capilli mei pleni ſunt guttis noctiũ: q.d. ſicut amaſius, & ſpõſus patitur rorem, & pluuiam vigilando ad oſtium, & fores ſponſæ: ita quærendo ſponſam meam per totam illam noctem
C paſſus ſum pluuiam alaparum, & ictuum, & percuſſionum, & ſputorum & flagellorũ: Et ſic caput meum plenũ eſt rore .i. ſudore, & capilli mei guttis noctium: quæ ſolent cadere in nocte ſuper capillos amantium. Et appellat Chriſtus oĩa illa flagella & conuitia guttas noctium: eò ꝙ tã Iudæi quã milites Pilati affligentes Chriſtum erant in nocte tenebrarum. Ideo dixit eis. Hæc eſt hora veſtra & poteſtas tenebrarũ. Nam Iudæi erant obtenebrati per inuidiam, & malitiam, gentiles vero per ignorantiam: diſcipuli autem & præcipuè Petrus per cecitatem negationis: Et omnes ambulabant in nocte tenebrarũ. Et ſic non ſolũ affligebant Chriſtum in illa nocte temporis, ſed etiam in nocte peccatorum, & tenebrrum. Sed quia Chriſtus poſt tot afflictiones quas paſſus fuerat in nocte, D
fuit in meridie crucifixus, & in latere percuſſus, & verè mortuus: quia anima fuit corpore expoliata, iõ ſubdit. Expoliaui me tunica mea. ſ. tunica corporis, quia corpus verè fuit ab anima in cruce ſeparatũ, & deſtitutum, & anima deſcẽdit ad inferos ad ſctõs patres, & fideles oẽs liberandos. Sed quia tale corpus expoliauit vt noſtram mortem deſtrueret, ideo in reſurrectione recuperauit corpus immortale, & impaſſibile, & ſic non recuperauit mortalitatem, nec alios defectus corporales, & humanos, quia oĩa illa manſerunt in ſepulchro cum omnibus cærimonialibus incinerata. Et ſic Chriſtus in cruce non ſolũ exuit, & expoliauit corpus ab anima, ſed peramplius tunicã mortalitatis & paſſibilitatis, & tunicã grauem oĩum cærimonialium & legaliũ, quia omnia iſta fuerunt mortua, E
& crucifixa cũ Chriſto: vt inquit apoſtolus ad Coloſſ. 2. De hac ergo tunica legali, & de tunica mortalitatis, & paſſibilitatis, dicit. Quomodo induar illa? q.d. nullo modo: quia nunquam amplius induar tunica mortalitatis, quia Chriſtus amplius non moritur, nec mors illi vltra dominabitur. Nec amplius induar tunica cęrimonialium, & legalium, qa iam eſt rupta, & putrefacta, & manſit incinerata in ſepulchro: quia paſca Iudæorum fuit mortuum cum omnibus legalibus, & crucifixum in cruce cum Chriſto, & ſepultum cũ eo: & ſabbatum fuit ſignatum, & incluſum in ſepulchro cum Chriſto. Sed in die dominica non ſurrexit paſcha nec ſabbatum cum Chriſto, ſed ſola die dòminica, paſcha, & ſabbato cum omnibus legalibus manentibus in ſepulchro incineratis, ſicut dictũ fuit F
in tractatu contra Iudæos. quæſtione prima, & ſecunda. Et de hac tunica putrefacta, & incinerata dixit Chriſtus. Quomodo induar illa? q.d. nullo modo, quia recuperauit, & reinduit corpus, ſed non cum tali tunica mortali, & legali. Item quia Chriſtus in cruce lauit pedes, & manus ſuas ſanguine effuſo per vulnera in ablutionem peccatorum, qui quidem pedes non amplius fuerunt coinquinati ſanguine mortali, ideo ſubdit. Laui pedes meos, quomodo coinquinabo illos? q. d. nullo modo coinquinabo illos ſanguine mortali poſtquã ſemel paſſus ſum, & ſurrexi in corpus immortale, & glorioſum. Et nota ꝙ Xp̃s madefaciendo pedes, & manus, & corpus ſuum illo ſanguine, lauit, &

A mūdauit manus & pedes & totū corpus ecclesiæ suæ ab oī sorde pcti. quæ quidē ecclesia nunquā amplius coinquinabitur quantū ad formā licèt quotidie possint coinquinari quędam materialia mēbra : sicut dictum est in cantico præcedenti. In hebræo aūt habetur. Laui manus meas : qūo coinquinabo illas ? Sed totum potest esse : quia Christus in passione non solum lauit manus sponsæ: sed & pedes & totum corpus: vt dictum est: quia lauit peccata & affectiones & cōsciētias oīm fidelium. & sic reliquit ecclesiā suam non habentem rugam neq; maculā, eo mō quo dictū est. Sed dum spōsus cantaret verba sua in cruce. misit manum suam per foramen lateris: quando miles lancea aperuit ipsum: & introiuit vox eius pulsando vsque ad interiora sponsæ. ideo dicit sponsa. Dilectus meus Christus misit manum suam per foramen .i.
B fenestrā ostii mei .s. per latus suum: per quod exiuit tota ecclesia: & per quod ingredit, & egredietur in cubile ecclesiæ. Et sic per illud foramē misit Christus manum: & tetigit manum: & conscientia sponsæ : quia in corpore Christi erat virtualiter tota ecclesia . vt supradictum est. quia tunc apertum est ostium in cœlo: & visa est arca testa. Apoc. 11. quia omnia mysteria le. vet. fuerunt manifestata, & consummata in corpore Christi : & in apertione lateris eius. Et ideo dicit sponsa. Dilectus meus misit manū per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius. Hoc dicit quia tota virtus sacramētorū , quæ est in vtero ecclesiæ exiuit ex latere Christi : ex quo vtero quotidie & assiduè Christus regenerat fideles per baptismum, & alia sacramēta . Item Christus clamando in cruce misit
C manum suæ virtutis & suæ passionis per foramen & fenestram cōscientiæ aīæ virginis Mariæ & totius ecclesiæ: quia intantū virgo Maria fuit tacta dolore cordis ꝙ illa passio pertrāsiuit & penetrauit tanquā gladius animā eius. Et sic ēt est dicēdū de tota ecclesia , quā passio Christi & eius virtute penetrauit vsq; ad interiora. Iō dicit sponsa. Surrexi vt aperirē dilecto meo : & manus meæ distillauerūt mirrhā: & digiti mei pleni fuerūt myrrha probatissima . Hoc dicit quia passio Xp̄i tantā impressionem fecit in anima virginis: ꝙ anima virginis erat tāquām fons myrrhæ passionis Xp̄i. quod sic est intelligendū. Nam qn̄ quis ponit manū in melle : tūc manus & digiti eius distillāt mel, Ita pariter aīa virginis & manus & digiti ecclesiæ per quendam D contractum destillant mel: quod ex passione Xp̄i emanat. Nā qn̄ Xp̄s posuit manū per latus suū: & tetigit ecclesiā : quæ virtualiter erat in corpore suo: impleuit eā mirra suæ passionis. Et sic manus & digiti spōsæ, q̄ est potestas & virtus ipsi collata : dicunt distillare myrrā: quia cōtinuè dispēsant merita passionis Christi per ecclesiastica sacra. & sic dicimus ꝙ per quandā redūdantiā manus ecclesiæ sunt plenæ myrrha, & distillāt myrrham passionis Christi, fidelibus distribuēdo, & dispensando. Item manus & digiti animæ virginis Mariæ, & apostolorū & mulierū fuerūt pleni myrrha præ amaritudine & dolore passionis Christi. Deinde cum dicit . Pessulū ostii mei aperui dilecto meo . est aduertendū, ꝙ pessulū est quoddā instrumentum, & sera ferrea & dicit à pendēdo: eò ꝙ in die pendet E ex vna portarum sed in nocte per transuersū colligat ambas portas & fores: & sic claudit totam domum. Ita pariter per totū tempus & noctē legis ante aduentū Christi ecclesia erat clausa pessulo cęrimoniarum. sed quando Christus posuit manū per fenestrā : & vocauit sponsam: tunc illa surrexit à lecto legis , & remouit pessulum cæremoniarum : & sic apertæ sunt fores legis : & præfacta est ecclesia Christi : quæ intra cæremonialia latebat. Sponsa .n. aperuit & remouit pessulum portarum animæ suæ : quando Magdalena, & cæteræ mulieres & multi alii vidētes xp̄m mortuum in cruce, crediderūt ipsum esse filiū Dei vidētes eclypsim solis & lunæ, & tenebras super vniuersam terrā · & monumenta aperta: & velū tēpli scissum. Iō dixit Centurio. Verè filius Dei erat iste . Et multi reuersi sunt in ciuitatem percutientes pectora F sua. Luc. 22. Et ideo dicit sponsa : ꝙ surrexit vt aperiret dilecto, & aperuit pessulum: vt loqueretur : & reciperet sponsum suū ad ostiū canentē & vocantem: at pro sed ille declinauerat: quia iam emiserat spiritum : & mortuus erat atque trāsierat de hoc mundo per mortem. Item sponsa aperuit pessulum dilecto suo : quando Maria Magdalena cū altera Maria emerunt aromata: vt irent ad monumentū & vngerent Iesum: Angelus autē domini descendit de cœlo: & accedens reuoluit lapidē: qui erat tanquā pessulum claudens sepulchrum : sed qn̄ mulieres venerunt ad sepulchrū, viderūt lapidē reuolutum: & sepulchrum apertum, sed non inuenerunt Iesum:

A quia iam surrexerat & declinauerat & recesserat & transierat de morte ad vitã immortalẽ. Nã primò declinauerat in cruce de vita ad mortem,& declinauerat ad infernũ ad liberãdos patres:sed ex sepulchro quãdo surrexit transiuit de morte ad vitã gloriosam. Et iõ anima virginis & aliorũ fideliũ primò liquefacta est dolore & amaritudine cordis: quando vidit ipsum mortuum in cruce, sed liquefacta est immenso gaudio quãdo certificata est per multas visiones ipsum resurrexisse. Et ideo dicit. Anima mea liquefacta est dolore cordis, vt pro postquã & quando dilectus meus Christus locutus est illa septem verba in cruce. Sed magis fuit liquefacta gaudio, quando locutus est post resurrectionẽ. Et ideo subdit. Quæsiui illum: & non inueni, vocaui illum; & non respondit mihi:
B quia dum erat mortuus non poterat mihi respõdere in cruce nec in sepulchro. Deinde cũ dicit, Inuenerunt me custodes: est aduertendum ꝙ in illo triduo tota ecclesia apostolorũ erat absconsa in cœnaculo propter metum Iudæorum non audens confiteri Christum nec apparere publicè. Ideo dicitur perdidisse fidem non in corde: sed in ore: quia in sola virgine Maria mansit fides, vt communiter tenet. Ex quo patet ꝙ metus mortis percussit spõsam Christi in apostolis, & expoliauit pallium fidei eius. Et iõ dicit spõsa in persona apostolorũ. Inuenerũt me custodes.i.principes sacerdotũ & scribæ & pharisæi, qui erant custodes murorũ synagogæ, & custodiũt ciuitatẽ tanquã iudices & rectores: qui percusserũt me: & vulnerauerũt me vulnere timoris & minarũ. Et sic isti custo-
C des murorũ tulerunt palliũ fidei mei.i.fortitudinẽ fidei meę, quo ante operiebar & regebar. Et nota ꝙ custodes ciuitatis. s. sacerdotes & scribę & pharisæi & complices eorum dupliciter percusserunt & vulnerauerũt spõsam, & tulerunt pallium eius. Primò modo in capite, quia percusserunt, & vulnerauerunt Christum: & tulerunt & expoliarunt pallium corporis & carnis ab aĩa: & tulerũt pallium mortalitatis & passibilitatis. Scđo mõ vulnerauerũt spõsam in mẽbris vulnere timoris & minarũ: & tulerũt palliũ fortitudinis fidei eius, qñ tulerãt Petro palliũ fidei qñ ex timore negauit Xpm. Et tulerũt cæteris apostolis & discipulis palliũ fidei, qñ relicto eo oẽs fugerũt, & per totũ triduũ erãt absconsi in cœnaculo propter metũ Iudæorũ. Et

ẽt hoc ad literã fuit impletũ de pallio materiali, qñ fugientibus apostolis in captione Xpi, adolescẽs quidã amictus sindone super nudo corpore, relicto sindone nudus fugit. ꝑ qđ fuit figuratũ qualiter oẽs fugiẽtes perdiderunt spũale palliũ fidei. & tulerũt ẽt palliũ cærimoniariũ, quod regebat ecclesiã sub legalibus. Ex supradictis patet intelligentia huius cãtici. Sed ex dictis ĩ hoc cãtico emergunt tres dubitationes. Quarũ prima est. Vtrũ necesse fuerit Christũ pati, & mori propter prætiũ nostræ redẽptionis, & vt ecclesiastica sacra haberẽt efficaciã ad tollendum pctm̃ & conferendã gratiã, ex eo ꝙ dicit, ꝙ Christus messuit myrrã sacramentorum ex sua passione. Secundò quæritur vtrum Christus dormiẽdo in cruce & in sepulchro poterat vigilare in opere nostræ redemptionis, & mereri per vulnus lateris factũ post mortem. Tertiò quęritur vtrum apostoli perdiderunt pallium fidei in triduo, & per consequens si fuerunt hęretici, & per consequens si ecclesia sponsa Christi mansit sine mẽbris in illo triduo: propter hoc quod dicit. Tulerunt palliũ meũ custodes murorũ. Ad quod est dicẽdũ ꝙ doctores ecclesiastici tã sacri q̃ scolastici altissimo & subtilissimo modo disputant & pertractabãt has tres difficultates. Sed in hoc loco sunt pertractandæ modo humano & perceptibili: vt omnes simplices sacerdotes & fideles valeant capere intelligentiam huius cantici. Et ideo ad primũ est aduertendum secundùm Aug. 13. de tri.ca.13. ꝙ licèt Deo non defuerit alius modus nos redimendi sibi possibilis: tamen iste modus passionis Christi fuit magis iustitiæ, congruus: & nobis magis vtilis, quia diabolus amator potentię impugnatorq; iustitiæ non erat superandus potentia, sed iustitia. Vnde cum ipse sit amator potentiæ: & impugnator iustitiæ: non debuit superari potentia quam amat, sed iustitia quam impugnat. Ex verbis ergo Augustini colligitur, quod modus passionis Christi non fuit necessarius respectu omnipotentię Dei. quia aliter poterat mundi peccata remittere: sed fuit necessarius necessitate congruentiæ respectu diuinæ iustitiæ, & obstinationis diaboli: & respectu nostræ vtilitatis. Ad quorum declarationem est aduertendum: quòd cum Christus uenerit in mundum tanquàm metrũ & mẽsura omniũ bonorũ: & regula omniũ actuũ humanorum: ad quatuor habuit respectũ in suo

D (margin) E (margin) F (margin)

A suo aduentu,& passione. Primò habuit respe ctum ad patrem, ad cuius voluntatem complendam venit. Secundò ad sacram scripturam legis,& prophetarũ:ad quã venit verificandã,& cõfirmandam. Tertiò ad genus humanũ:ad quod venit redimendũ, & releuandũ,& restaurandũ. Quartò habuit respectũ ad diabolũ:ad quẽ venit vincendum,& expugnandum. Ad satisfaciendum ergo quatuor supradictis respectibus, necesse fuit Christũ pati tale genus mortis: vt patebit per singula. Iõ ponuntur decem conclusiones. Quarũ prima est ista. Quòd necesse fuit Christũ pati ad complendam voluntatem patris, & ad adæquandam iustitiam cũ misericordia. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ duo sunt consideranda in voluntate Dei in regimine mundi.s.iustitia,& misericordia. vnde per iustitiam vult nullum malum impunitũ, & ꝑ

B misericordiam vult omnes homines saluos fieri cum integritate iustitiæ. Sed si profundè volumus attendere: videbimus, ꝙ impossibile est, ꝙ talis voluntas Dei .s. iustitia Dei cum summa misericordia possit compleri,& seruari circa eundem hominem: nisi interueniat passio Christi adæquans misericordiam cum iustitia: eò ꝙ ista duo præcipiunt,& efficiunt cõtraria. Nam summa iustitia dicit, ꝙ nullum peccatum transeat impunitum: imo ꝙ soluatur omne debitum ab integro ab ipso peccatore. Sed summa Dei misericordia dicit, quòd parcatur pc̃tori pœnitenti, & dimittatur ipsi omne debitũ: vt patet in parabola de decem millibus talentorũ. Matt. 18. Sed hoc est impossibile respectu pc̃toris. Nã si omne pc̃m̃ puniatur in peccatore secundũ

C quantitatem suã: tunc pœna pc̃toris erit infinita in quãtitate durationis: eò ꝙ omne peccatum mortale est infinitũ, inquantũ cõmittitur contra obiectũ infinitum, qui est Deus: à quo peccator auertitur,& separatur: ꝑ quã auersionẽ meretur ad minus pęnã damni in infinitum: prout cõiter tenent omnes doctores, & per conuersionem ad bonum commutabile meretur pęnam sensus æternã. Et per consequens impossibile est vt cum tali iustitia Dei possit stare misericordia, quæ dimittit omne debitum. Et ideo fuit necessaria passio Christi, quæ adæquaret iustitiam Dei cũ mia,& econuerso: quia per passionem fuit in eo sufficienter punitum oẽ peccatũ suorum membrorũ. Et per eandẽ passionẽ fuit nobis dimissum omne debitum, & pœna æterna.

D Et sic ibi fuit completa, & obseruata iustitia simul cum misericordia. Et ideo inquantùm Christus passus est, & punitus pro peccatis omnium nostrum: dicitur Isa. 53. ꝙ oẽs nos quasi oues errauimus, sed dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum, & vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra: cuius liuore sanati sumus. Et sic patet qualiter oẽs sumus in Christo verè puniti,& iustitia Dei fuit in eo cõpleta. Sed inquantùm in eo fuit nobis dimissum omne debitũ æternũ, & nobiscum facta misericordia: dicitur psal. 102. Miserator,& misericors dñs: lõganimis, & multum misericors. Non in perpetuũ irascetur: neq; in æternũ comminabitur. Non s̃m peccata nostra fecit nobis: neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Qm̃ secundũ altitudinem cœli à terra corroborauit miseri-

E cordiã suã super timẽtes se. Ex quib⁹ patet, ꝙ omnes nos iustè merebamur æternã pęnã pro peccatis nostris, & primorũ parentũ, & s̃m quantitatẽ,& exigentiã eorũ. Sed ex misericordia Dei per passionẽ filii eius dimisit oẽs iniquitates nostras. Et sic in Christo, & per Christũ facta est simul iustitia,& misericordia erga nos. Et iõ dicitur psalm. 84. ꝙ in Christo misericordia, & veritas obuiauerũt sibi iustitia,& pax osculatæ sunt. Et sic patet qualiter sola passio Christi potuit adæquare iustitiam Dei cum misericordia, & econuerso erga genus humanum. Sed hic occurrunt duo dubia. quorum primum est. Q̃uo passio vnius hominis Christi potuit sufficienter satisfacere pro peccatis omnium hominũ: qui merebãtur pœnã æternã? Secundò, dato, ꝙ

F Christus hoc potuerit facere: dubitatur q̃uo nos potuimus illã passionem participare? Et q̃uo illa passio potuit nobis prodesse? Ad primũ respondetur secundũ Augustinum libro Cur Deus homo cap. 9. ꝙ propter quatuor passio Christi fuit tantæ virtutis, & valoris: vt pro omnib. peccatis posset satisfacere in infinitũ. Primò. quia Christus erat Deus, & hõ,& ꝑ consequẽs infinitæ virtutis. Secũdò, quia filius Dei vnigenitus, & dilectissimus. Tertiò, quia innocẽs, & iustissimus. Quartò, quia cũ sũma,& extẽsa charitate,& obedientia,& humilitate illã passionẽ ꝓ nobis suscepit. Propter primũ ergo fuit eius pretiũ infiniti valoris intẽsiuè ad tollendã pœnã infinitã. Propter secundũ vero fuit Deo acceptabile sacrificium. Propter tertiũ potuit pro cæ-

A teris pati,& satisfacere:postquā ipse erat im
munis ab omni peccato. Propter quartū ve-
ro fuit simul Deo acceptabile, & omnib. v-
tile,& infinitum extēsiuè. Et ideo dicit Aug.
in loco præallegato. Gratias igitur omnipo-
tenti Deo agimus:quia sicut grauiter cecidi
mus:ita mirabiliter, & misericorditer sum⁹
reuelati, & misericordiam omne debitū trā
scendentem pro mediatoris mors repperi-
mus. Nempe quid misericordius intelligi
pōt : quàm cum peccatori æternis tormētis
dānato,vnde se redimat omnino non haben
ti: pater dicit:accipe vnigenitum meum , &
da pro te:& ipse filius dicit:Tolle me.& redi
me te. Quid ergo iustus:quàm cui datur pre
tium maius omni debito : vt peccatū dimit-
tat illi: qui pro debito offert hoc pretiū ? Ex
dictis Augustini patet, ꝙ Christi passio ideo
B est pretium infinitum , maius omni debito:
eò ꝙ Xp̄s est Deus, & filius Dei vnigenitus,
& illa passio fuit Deo pro omnibus accepta-
bilis:quia facta fuit cū summa charitate: in-
quātū Christus pro omnib.nobis se obtulit.
Et fuit etiā Deo acceptabilis , & pro omni-
bus valida,& vtilis inquantū agnus purus,&
iustus , & innocens pro omnibus pc̄tōribus
mortuus est. Iō dicitur Isa.53.ꝙ tanquam a-
gnus ad occisionem,& ouis corā tondēte du
ctus est:qui peccatū nō fecit;nec inuētus est
dolus in ore eius . Et ideo liuore eius sanati
sumus. 1.Petri.2. Christus passus est pro no-
bis:qui peccatū nō fecit:nec inuentus est do
lus in ore eius:qui pc̄tā ipse pertulit in cor-
pore suo super lignum. Itē idē. Christus pro
peccatis nostris passus est iustus pro iniustis.
C Et sic patet qualiter passio Christi fuit infi-
niti pretii, & potuit satisfacere pro infinitis
peccatis. Item hoc idem fuit declaratū super
psa.17 .Sed nunc restat secundò videre quo
modo passio Christi prout transire ad nos,
& prodesse nobis. Ad hoc respondetur prout
dictum est super psal. 17.& 21. ꝙ septē mo-
dis Christus potuit assumere causam nostrā
tanquā suā,& sufficienter pati ꝓ nobis. Pri-
mo modo tanquā aduocatus. Secūdo tanquā
procurator. Tertio tanquā fideiussor potuit
pro nobis soluere pretiū . Quarto tanquam
dominus pro seruo assumit bellū. Quinto tā
quam pater pro filio aut spōsus pro sponsa.
Sexto tanquā pastor pro grege. Septimo tan
quā caput pro membris patitur,& dolet. Vn
de quia Christus factus est caput ecclesiæ , &
assumpsit eam in sponsam, & corpus suū my

sticum in vnitate fidei per baptismū: ideo à D
Christo capite descēdunt ad mēbra oēs vir-
tutes,& dona gratiarū,& merita eius passio
nis. Et quia quandocunque quis baptizatur
in Christo efficitur membrum eius:ideò illi
cō participat merita eius passionis,& virtus
passionis eius transit ad ipsum tanquā à ca-
pite ad membrum . Et sic dicit Apostolus ad
Ro.6. ꝙ sicut oēs fuimus baptizati in Chri-
sto:ita oēs fuimus in eo crucifixi,& mortui,
& consepulti , & per consequens resuscitati
à pc̄tō . quia sicut pc̄tm̄ ipsius Adā trāsiuit in
oēs suos naturales filios: ita gratia,& passio
Christi trāsiuit in omnia mēbra sua: qui sūt
fideles in Christo baptizati. vnde sicut pecca
tum Adæ transiuit in oēs filios suos per ge-
nerationē naturalē:ita gratia , & virtus pas-
sionis Christi trāsiuit in oēs fideles per rege
nerationē baptismalem , & alia sacramenta. E
Ex supradictis omnibus patet qualiter passio
Christi fuit necessaria ad adæquandam iu-
stitiam Dei cū misericordia erga genus hu-
manū. Nā summa iustitia seruatur circa pec-
catorem pœnitētem, inquantū eius pc̄tā suf-
ficienter puniuntur in Christo capite suo:
qui offert seipsum, & passionē suā pro pecca
tis pœnitentis,& summa misericordia serua
tur erga eundē pc̄tōrem: inquantū per meri
ta passionis Christi remittitur ipsi pœna æ-
terna,& omne debitum , & datur ipsi gloria
æterna quā nō meretur. Et sic passio Christi
impleuit, & continuè adimplet diuinā patris
voluntatē, adæquādo misericordiā cū iusti-
tia,& ecōuerso. Secunda conclusio,ꝙ necesse
fuit Christū pati vt cōfirmaret testamētum
uetus. Ad cuius intellectū est notandū ꝙ tē-
stamentū dicitur de testor testaris, quod idē F
est qđ cōfirmare,& ratificare . Et iō iurispe-
riti dispositionē bonorū confirmatā per vlti
mā uoluntatē testatoris appellāt testamen-
tū,dicētes, ꝙ testamentū est vltima uolun
tas testatoris,i.dispositio bonorum proprio
rum per ultimā uoluntatē testatoris confir-
mata. Vltima aūt uolūtas testatoris dicitur
illa quæ per mortem eius terminatur.& sic
sola testatoris mors est illa quæ cōfirmat te-
stamentū.quia per totā vitā suā poterat testa
tor mutare voluntatē . & iō nunquā dicitur
verū testamentū nisi per mortē cōfirmatum.
& hæc est causa quare hæres nō accepit hære
ditatē nisi post mortem testatoris: quia ante
nō erat propriè testamētū, nisi quædā dispo
sitio testamēti: sed intantū dicitur testamen
tum

A tũ inquantũ expectatur cõfirmari per mortẽ testatoris. Ex quibus patet, ꝙ duo sunt necessaria ad perfectũ, & verũ testamentũ. Primò dispositio bonorũ siue hæreditatis facta per testatorem. Secundò cõfirmatio facta ꝑ mortem eiusdem: quia necesse est vt mors testatoris intercedat: vt inquit Apostolus ad Hebrę. 8. quia aliter testamentum non esset validum nec confirmatum. Et ideo cum tota scriptura legis, & prophetarũ dicatur testamentũ Dei: sequitur, ꝙ non poterat dici verũ testamentũ Dei: nisi inquantũ Deus erat moriturus, & cõfirmaturus illud suũ testamẽtũ per mortẽ suã, & per consequens necesse erat Deũ mori vt cõfirmaret suũ testamentũ morte intercedẽte: alias eius testamẽtum fuisset irritũ, & non validum. Sed quia Deus est immortalis, & impassibilis ſm suã essentiam: ideo erat necesse vt assumeret humanã

B carnem, in qua posset mori, & pati ad cõfirmandum testamentum: ut postquam nõ poterat mori nec pati in natura: posset pati in persona. Et sic patet qualiter Deus erat de necessitate incarnandus, & moriturus: vt cõfirmaret suum antiquum testamentũ, & sic per multas figuras patriarcharũ, & vaticinia ꝓphetarum promiserat in suo testamento venire in carnem, & se moriturum, & cõfirmaret suum testamentum. Et non solũ promisit se moriturum, & confirmaturum testamẽtũ quacunque morte: sed per suum sanguinem debebat ipsũ cõfirmare. Vnde legitur Exo. 24. ꝙ Moyses accepit volumen legis, & congregatis filiis Israel legit eis omnes sermones domini: qui respõderũt, & dixerũt. Omnia quę locutus est dominus faciemus, & erimus obedientes. Moyses vero occidit duodecim vitulos, & assumpto sanguine in crateribus effudit medietatem super altare, & alteram medietatem super populũ dicens. Hic est sanguis fœderis: quod pepigit dominus vobiscum super cunctis sermonibis his. Ex quibus verbis ostenditur, ꝙ illud testamentum Dei non poterat nisi per sanguinem cõfirmari. Hoc idem patet Zachar. 9. vbi dicit prophe. Lætare filia Syõ: ecce rex tuus venit iustus, & saluator: ipse pauper sedens super asinam &c. Et conuersus propheta ad Christũ futurũ saluatorem, dicit. Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu; vbi nõ erat aqua. Ex quibus patet, quòd Xp̃s Deus factus homo ꝑ mortem, & sãguinem debebat confirmare suum testamentũ.

C

Et ideo dicit Apostolus. ad Hebræ. 9. quòd Christus noui testa. mediator est: vt morte intercedente redemptione inuẽta repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Et sic probat Apostolus, ꝙ illud testamentum nunquam fuit ratum, & confirmatum nisi per mortem Christi testatoris. & ideo fideles veteris testamenti non potuerunt accipere repromissiones, nisi nobiscũ. Ex quibus omnibus patet, ꝙ passio Xp̃i fuit necessaria: vt vetus testamentum Dei confirmaretur. Tertia cõclusio, ꝙ necesse fuit Xp̃m tale gen⁹ mortis pati: vt verificaret totã scriptura legis, & prophetarum. Pro declaratione autem, & probatione huius conclusionis est aduertendum: sicut dictum fuit super psa. 39. & in tractatu contra Iudæos quæst. 1. & 2. & 3. ꝙ tota lex Moysi data fuit in signum, & figuram futurorum, & totum residuũ scripturę veteris testamenti sunt quædam promissiones, & vaticina futurorum bonorum de Christo, & ecclesia: vt ibi probatũ fuit per sacras scripturas. Nam circuncisio data fuit in signum fœderis: & sabbata, & sacrificia in fœdus signumque perpetuum. Sed tã signum q̃ figura est relatiuum: nam signum est alicuius signati signum, & figura alicuius figurati figura. Item promissio alicuius promissi boni promissio, & prophetia alicuius rei futuri ꝓphetatæ prophetia. Et sic tota lex vet⁹ & prophetæ erant signa futurorum, & per cõsequens non poterant verificari nisi per aduentum illorum bonorum, quæ per illa signa fuerãt figurata, & significata, ac promissa aut vaticinia. Aliter omnia signa, & figuræ, & promissiones, & vaticinia manerẽt falsa, & irrita, & uana. vnde quia omnia sacrificia veteris legis non erant nec fiebãt gratia sui, nisi inquantùm figurabant, & significabant passionem Christi, & non fiebant nisi in signum, & figuram eius: ideo erat necesse vt per veram, & realẽ passionem Christi verificarẽtur, aliter omnia fuissent signa falsa, & vana. Vnde sicut testamentum vetus fuisset irritum, & vanum nisi fuissent confirmatũ per mortem Christi testatoris ut supra dictum est: Ita pariter tota scriptura legis, & prophtarum quò ad signa, & promissiones, & vaticinia mansisset falsa, & mendax: nisi fuisset per mortem Christi verificata, & impleta per Christum, & legem euangelicam. Ideo sicut nouum testamentum nihil aliud est nisi confirmatio, & ratificatiò veteris testa.

D

E

F

A teſta.ita pariter nihil aliud eſt niſi veritas legis,& prophetarū. vnde ſicut tota ſcriptura legis, & prophetarū dicebatur teſtamentum Dei inquantum erat confirmādum per mortē Chriſti teſtatoris.ita eadem ſcriptura dicebatur ſignum fęderis inquantùm erat verificanda per eandem Chriſti paſſionem.Et iō dicit Ioan.1.ꝙ lex per Moyſen data eſt: gratia autem,& veritas per Xp̄m facta eſt. ideo dixit etiam ſaluator Mat.5.Non veni ſoluere legē ſed adimplere. iota vnum: aut vnus apex non præteribit à lege: donec oīa fiant. Item Mat.26. Filius hominis vadit ſicut ſcriptū eſt de illo.Item Ioannis xix.Omnia hęc facta ſunt vt adimplerentur ſcripturæ prophetarum. Hoc idem dicit ſaluator.Ioan.5. Scrutamini ſcripturas: quia ipſæ teſtimoniū
B perhibent de me. Si crederetis Moyſi,crederetis forſitan, & mihi. Moyſes enim de me ſcripſit. Ideo etiam dicitur Lucæ vltimo: ꝙ Chriſtus incipiens à Moyſe,& prophetis interpretabatur illis duobus diſcipulis omnia quæ de eo ſcripta erant. Et poſtea dixit omnibus diſcipulis in cœnaculo cōgregatis: Oportebat impleri, quæ ſcripta erant in lege, & prophetis,& pſalmis de me. Ex quibus patet,ꝙ neceſſe fuit Chriſtum pati vt verificaretur tota ſcriptura legis,& ꝓphetarū: eò ꝙ Xp̄s erat terminus, & finis, & veritas eorū.

Ex omnibus ſupradictis ſequitur quòd omnes ſcribæ, & phariſæi, & Iudæi moderni,q eos ſequuntur:falſificarunt,& falſificant ſcripturam legis,& prophetarū negando Chriſtum eſſe verum Meſſiam in lege promiſſum: & negando,& contemnendo legem euange
C licam: cum Chriſtus fuerit eius verificator: & lex euangelica ſit veritas totius ſcripturæ legis,& prophetarū:& Chriſtus fuerit cōfirmator veteris teſtamenti per ſuam mortem & paſſionem. & ſic etiam negādo Chriſtum faciunt mendacem Deum, & totam legem, & prophetas de quibus ait dominus Hiere. trigeſimoprimo. Irritum fecerunt teſtamentum meum. Item ſequitur ꝙ omnes Iudæi à paſſione Chriſti vſque ad præſens tēpus obſtinati, & Chriſtum negantes ſunt hæretici in ſcriptura legis,& prophetarum.Hoc ꝓbatur nam omnes illi qui cum ꝑtinacia deuiāt à veritate ſacræ ſcripturæ: & negantur eius veram intelligentiam:& aſſerunt aliquid qđ eſt contra legem Dei: ſunt hæretici:ſed omnes Iudæi moderni ſunt huiuſmodi: igitur aūt hæretici.Maior eſt notā: minor ꝓbatur.

Nam Chriſtus eſt veritas,& finis legis,&prophetarum.ergo negando Xp̄m,& legem euāgelicam: negant verā intelligentiam legis,& prophetarū:& aſſerunt pertinaciter oppoſitum veritatis expectando Meſſiam temporalē futurum,qui temporaliter liberet eos. Et ſic cōtemnunt bona vera ſpiritualia ꝑꝑ falſa temporalia:& ſic irriſores ſunt legis,& contēptores Dei, & bonorum ſuorum in lege promiſſorum.Et ſunt mendaces,& falſificatores ſacræ ſcripturæ: & blaſphemi: faciētes Deū mendacem in dictis,& promiſſis, & reuelationibus ſuis factis patriarchis:& prophetis: prout plenius fuit declaratum in tractatu cōtra Iudęos in fine.Quarta concluſio:ꝙ neceſſe fuit Chriſtū pati vt pro nobis ſolueret oē debitū:ſ.pro omnibus præſentibus præteritis,& futuris.Ad cuius intellectùm eſt aduertendum prout dictum fuit ſuper pſalm.39.& contra Iudæos queſtiōne prima.ꝙ cum totū genus humanum fuiſſet obligatum in Adam ad ęternam ſeruitutē ſub poteſtate diaboli per nullū prætium temporale, & terrenū,& finitum poterat ṛedimi,& liberari a tali debito, & ſeruitute. Et hæc fuit cauſa: quare nec ſacramēta, nec ſacrificia,nec oblationes poterant de ſe liberare hominem à peccato nec ſoluere ſufficiēs prætium pro debito. vnde ibi fuit probatum qualiter circunciſio nō poterat liberare ab originali culpa: & ratio eſt iſta.Nam in circunciſione ſolùm dabatur ille modicus ſanguis effuſus, & illa pellicula abſciſſa:quæ erat vilior pars totius corporis ſed nunquàm pars poteſt redimere totū:nec pars corporalis poterat redimere animam: cum in ſe non contineret prætium æquale. quia omne quod redimitur,æquali vel maiori prætio redimitur. & ſic nunq̄ corpus nec pars eius poterit redimere animā: nec totū hominem. Item totus ille puer qui circuncidebatur erat immūdus quò ad corpus, & animā. ergo illa particula ſanguis, & pelliculæ ita erat immunda,& peccato,&ſeruituti ſubiecta, ſicut totus homo: & per conſequens non erat Deo acceptabile prętium ad mundandum,& liberandum totum hominem.Et ideo oportebat offerri aliquem hominem mundum,& liberum ab omni peccato,& nō obnoxium peccato primorum parentū, nec in natura,nec in perſona. qui quidem hō cōtineret in ſe prætium mundum, & infinitū: qui non ſolùm offerret partem ſui:ſed ſe totum: vt totum hominem redimeret, & liberaret

D (margin) E (margin) F (margin)

A berarct à seruitute, & morte peccati: imo ab vtraq; morte .s. corporis, & aiæ. Et talis fuit solus Christus Deus, & homo, iustus, & innocens, non obligatus in Adam: prout sæpius dictum est. Et ideo illa circuncisio, & modicus sanguis, & pellicula carnis non dabatur in pretium sufficiens pro illo puero, sed in signum pretii futuri per Christū in cruce soluendi. Sicut quando quis emit domum aut agrum: & non soluit pretium, sed solùm dat denarium in signum pretii promittens soluere pretium post annum: ita pariter faciebant fideles vet. test. in illa circuncisione, quia nō dabant illum modicum sanguinem in solidum pretium pro illo puero: sed in signum pretii futuri soluendi per Christum, inquantùm promittebant Deo patri soluere pretiū sufficiens per passionem Christi: & sic liberabatur ille puer à seruitute peccati. & ideo il- B le puer non liberabatur à peccato præcisè ꝑ illam circuncisionem, sed per fidem Christi futuri, sub qua fide dabatur, & fiebat illa circuncisio, quia illa circuncisio non erat nisi signaculum fidei vt probat Apostolus per totam epist. ad Ro. & Gal. & Heb. Item adhuc datur aliud exemplum magis accomodatū huic casui. vnde consuetudo est inter uiros belligeros: ꝙ si quis captus in bello sub fide promittit domino suo soluere intra certum tempus prætiū redemptionis, in cuius fidei signum, & arram, dat annulum suum ꝙ ille seruus dimittatur sub tali fide, & signo vsq; ad tempus solutionis prætaxatum: tunc manifestum est, ꝙ ille seruus captus non dimissus est, nec liberatus à seruitute propter anulum, sed propter fidem promissam: nec ille C annulus fuit datus in pretium, sed in signum prætii soluēdi. Nec ille liberatus est propter annulum: sed propter prætium sub fide promissum. Ita ergo pariter fideles vete. testa. in illa circuncisione dabant illam pelliculam præputii circularem factam ad modum anuli, quam non dabant in pretium solidum, sed in arram, & signum prætii futuri soluēdi per Christum. Et sic dabant etiam illum modicum sanguinem in signum, & arram sanguinis Christi effundendi in cruce. Et sic fiebat illa circuncisio sub fide, & protestatione soluendi per Christum. Et sic pro tunc sub tali fide liberabantur fideles vet. test. à seruitute peccati, & pœna inferni. Ex quibus patet, ꝙ sicut nec illa pellicula circularis, & anulata, nec ille modicus sanguis erat prætium redemptionis illius circuncisi: sed signum fidei, & D arra futuri prætii, & sanguinis Christi in pretium effundendi, ita ille circuncisus non liberabatur tunc per illam circuncisionē, sed per fidem Christi futuri sub qua fiebat illa circuncisio: cuius fidei illa circuncisio erat signaculum; vt probat apostolus ad Ro. 4. & ad Gala. per totum. vbi probat Apostolus ꝙ sacramenta & opera vet. leg non iustificabant nec liberabant per se hominē à seruitute peccati: sed per fidem Christi futuri: cuius erant signaculum, & sub qua fide fiebant. Et sic est dicēdum de omnibus sacrificiis, & holocaustis quæ offerebantur pro peccato actuali, quia non offerebatur in prætium, sed in signum futuri prætii, inquantùm erant figura, & signum passionis Christi, quia de se non poterant liberare hominem, cum in se non continerent sufficiens prætium, sed intātùm liberabant de præsenti, inquantùm dabantur in signum prætii futuri cum fide, & E protestatione soluendi sufficiens, & perfectū prætiū per passionem Christi. Et sic tàm circuncisio, quàm sacrificia fiebant in signum fœderis: imo fuerunt data in signum fœderis: vt patet Ge. 17. & per totum Leuiticum. Secus autem est de sacramentis nouæ legis, quæ realiter continent de præsenti virtutem passionis Christi, quod est prætium sufficiēs: ideo de præsenti illicò iustificant, & liberant à peccato: & efficiunt quod significant. Et iō fuit necesse Christū venire in carnē, & pati tale genus mortis: vt solueret prætiū solidū, & sufficiens pro oībus fidelibus vete. te. qui dederant signū prætii per circuncisionē, & sacrificia, & oblationes: quia non solū circuncisio, & sacrificia, sed ēt oblationes quæ fiebant à fidelibus in 1. & 2. ætate erant signa- F cula fidei Christi futuri, & dabantur in signū prætii futuri soluendi per Christum in cruce: & ideo fuit necesse vt Christus solueret illud prætium pro omnibus illis in cruce. & non solùm pro illis, sed pro omnib. præsentibus, & futuris: vt patet per totam epist. ad Ro. imo per totam doctrinam apostolicam; quia illud prętium fuit, & est maius omni debito: vt supra dictum est per Aug. Ideo dicit Aug. super psa. 21. sermone. 2. Ecce Christus passus est. Ecce mercator ostēdit merces suas Ecce prætiū quod dedit. Ecce sanguis eius fusus est. In sacco ferebat prætiū, percussus est, lancea, scissus est saccus, & emanabit prætiū orbis terrarum. Ex quibus omnibus patet ꝙ necessa-

A necessaria fuit passio Christi ad soluendum omne debitum:& ad liberandum totũ gen⁹ humanum à seruitute peccati. Et ideo quia iam solutum est in cruce pretium pro præteritis:& collatum sacramentis nouæ leg. pro futuris:dicit Christus in hoc cantico. Iã messui myrram meam,& comedi fauum; comedite,& satiamini: bibite, & inebriamini.q.d.quia iam solutum est pretium,& tam sacramenta continent ipsum in se uirtualiter & realiter. Quinta conclusio, ꝙ necessaria fuit passio Christi ad purgandum, & mundandũ hominem a macula,& sorde peccati. Ad cuius intellectum est notandum: ꝙ totum genus humanum ex peccato primorum parentum non solùm fuit deditum in seruitutem sub potestate diaboli: sed etiam fuit infectũ in carne: & anima macula peccati. Et ideo B non solùm indigebat redimi ab illa seruitute & soluere pretium pro debito per passionem Christi:prout dictum est: sed etiam indigebat mundari & purgari à macula omnis peccati:ut posset Deo reconciliari. Et ideo ex latere Christi non solùm exiuit sanguis in pretium nostræ redemptionis:sed ẽt aqua in ablutionem peccatorum:vt patet Ioã.19. Et sic ex passione Christi collata fuit uirtus baptismo,& pœnitentiæ,& extremæ vnctioni,& cæteris sacramentis,& non solũ ad conferendam gratiam, sed etiã ad abluenda peccata per sanguinem eius: vt demonstrat Apostolus ad hebræo.viii.& ix.& x. Ideo dicitur Apoc.1. ꝙ Christus dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Sexta conclusio, quòd necesse fuit Christus pati tale genus mortis: ut passio eius esset me-C trum & mensura omnium virtutum & exemplum patientiæ in omnibus aduersitatibus. Ad cuius intellectum est notandum secundùm Eusebium & Augustinum: quòd ante mortem & passionem Christi, & cognitionem euangelii pauci debebant aggredi mortem,& tormenta pro ueritate,& iustitia deferenda, & multi deficiebant in tolerandis, & perferendis aduersitatibus, & tribulationibus.imo multi reges,& principes,& imperatores procurauerunt sibi mortem,& occiderunt seipsos:non valentes miserias huius mundi patienter tolerare :ut patet de Nerone,& Domitiano, & Catone, & Annibale, & Lucretia,& Cleopatra,& multis aliis,qui seipso occiderunt. imo Cæsar desperans de uictoria seipsum uoluit interimere prope Ilerdam,vt inquit Lucanus.& hoc accidebat D quia non habebant speculum nec exemplũ patientiæ de aliquo iusto, & summo viro; nec expectabant futuram felicem vitã. Sed postquàm principes mundi venerunt ad fidem Christi, & cognitionem legis euangelicæ,non legimus aliquem regem nec principem fidelẽ sibi consciuisse nec intulisse mortem:nisi quosdam maniacos, & freneticos. cuius ratio est. Nam quando aliquis fidelis, cuiuscunque conditionis, & dignitatis sit, laborat in aliqua aduersitate aut persecutione,& infirmitate: illicò recurrit ad passionem Christi, & legem euangelicam, & imputans illas persecutiones, & aduersitates prouenire ex peccatis suis, patienter tolerat illas: & inspiciens in passione Christi, qui plura pro nobis passus est, iam ampliori patientia perfert eas. Et sic ex passionis Christi habent rei,& peccatores vnde agant pœnitentiam, & miseri vnde habeant patientiam, & iusti vnde perseuerant martyrium pro veritate fidei. vnde nullũ genus aduersitatis qs potest pati, quin Christus illud fuerit passus: & sic ex speculo passionis Christi habet unusquisque vnde patienter consoletur.vnde ait Augusti. super Ioan.exponens illud. Dabant ei alapas. Sic implebat quod de se dixerat Christus.Sic martyres informabantur ad oĩa quæ persecutores libuisset facere perferanda.sic regnũ quod de hoc mundo non erat,superbum mundũ non attrocitate pugnandi sed patiendi humilitate uincebat.Sic illud granũ multiplicãdũ seminabat horribili contumelia: vt mirabiliter pullularet in gloria. Itẽ idem Aug. de uerbis Apostoli sermone.xv.Si in te fuerit charitas communicabis passionibus Xp̃i:& ver⁹ martir eris.traditus est ille excelsus ꝑ quem oĩa facta sunt:in oprobriũ hoium, & abiectionem plebis,& contumelias,& flagella,ĩ mortẽ:& docuit nos exemplo passionis cum quanta patientia in ipso ambulemus: firmauit nos exemplo suæ resurrectionis: quid ab illo patienter sperare debeamus. Item idem Augustinus supra psalm. sexagesimoprimo. Eia fratres opus erat sanguine iusti ad delenda peccata & chirografum peccatorum nostrorum. Opus erat exemplo patientiæ, & humilitatis:opus erat signo crucis ad Diabolum & Angelos eius debellandos:opus erat passione domini:quia redemptus est orbis. Quanta bona egit passio Christi: & tamen

A men passio iusti huius non esset: nisi iniqui Deum occidissent. Ex supradictis omnibus patet qualiter talis passio Christi fuit necessaria pro audacia, & fortitudine martyrum, & ad exemplum patientiæ miserorum, & vt esset mensura omnium virtutum: vt iusti sequerentur agnum quocunque ierit per imitationem. Septima conclusio, quòd passio Christi fuit necessaria non solùm ad redimendum totum hominem, sed etiam ad recuperandum regnum cœlorum pro membris Christi. Prima pars est probata per supradicta. Secunda vero probatur. nam propter transgressionem primorum parentum non solũ fuimus priuati illa habitatione terrestris paradisi, de qua illi fuerunt eiecti & exules: sed etiã fuimus priuati futura fęlicitate, & possessione regni cœlorum: ad quam B ipsi posteri eorum fuissent translati post longũ tempus, si in illa iustitia originali stetissent. quod regnum cœlorum non potuit recuperari pro nobis, nisi infinito pretio passionis, & resurrectionis Christi: vt inquit Augustinus. Ideo dixit saluator ante passionem suam: Vado vobis parare locum vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo. Lucæ 22. Item Lucæ 24. Quia sic oportebat Christum pati: & resurgere à mortuis tertia die: & ita intrare in gloriam suam. Item Ioannis 14. Non turbetur cor vestrum neque formidet: quia vado parare vobis locum: & cũ si abiero, & præparauero vobis locum, iterum veniam & accipiam vos ad meipsum: vt vbi sum ego: & vos sitis. Ex quibus patet ꝙ necessaria fuit passio Christi: vt per eam Christus emeret cœlum: & nobis ibi locum C præpararet. Octaua conclusio, quòd necesse fuit Christum pati tale genus mortis, & passionis vt non solùm potentia: sed iustitia diabolus vinceretur. Ad cuius intellectum est notandum: quòd diabolus non tenebat nec possidebat hominem sub sua potestate tanquàm dominus aut iudex nec tanquàm creditor: sed tanquàm carcerarius, & tortor, & lictor, & executor diuinæ iustitiæ. Et ideo pretium redemptionis non erat soluendum diabolo, sed Deo patri cui facta fuerat iniuria, & inobedientia. Et sic diabolus executor diuinæ iustitiæ, qui semper fuit amator, & cupidus dominii, & potentiæ, tenebat hominem incarceratum sub sua potestate quasi tyrannicè, donec solueretur, & redderetur pretium redẽptionis Deo patri: & fieret iusta, & sufficiens punitio, & iustitia D de homine, ne summa iustitia Dei maneret læsa nec violata: sed integra & satisfacta. Et ideo venit Christus in carnem: & pater posuit in eo iniquitates omnium nostrum: & Christus passus est, & vulneratus propter peccata nostra: & attritus propter scelera nostra: & pcussus propter scelus populi Dei: & lãguores nostros ipse tulit: & dolores nostros ipse portauit: intantũ ꝙ liuore eius sanati sumus, & liberati: ut pater Isa. 53. Et sic in Xpo capite nostro punita sunt oia peccata nostra: & satisfacta iniuria Dei: & reintegrata iustitia: & Xp̃s soluit sufficiens pretiũ Deo patri pro toto genere humano: prout supradictũ est. & per cõsequens Xp̃s iustè abstulit. & repetiuit prædã à Diabolo: qui eã torquebat & tyrannicè possidebat. Sed quia Diabolus E tentando hoiem, & præcipitando ipsum in peccatũ dicitur victor, & tanq̃ victor, & triũphator possidet ipsum: ideo qñ pp passionẽ Christi fuit ipsi homo ablatus: tũc Diabolus dictus fuit victus, & debellatus: quia ipsi fuit ablata præda, quam diũ possederat sub seruitute. Sed postea magis fuit victus, & debellatus, qñ in uirtute passionis Iesu fuit de populo gentili eiectus & propulsatus. Et sic etiam quotidie Diabolus vincitur, quando per pœnitentiam à peccatoribus, quos sub seruitute peccati possidebat, eiicitur. Sed quia totũ hoc factũ est, & fit in virtute passionis Christi: per quã facta fuit nostra iustitia. ergo sequitur ꝙ per iustitiã & ex iustitia tunc fuit victus, & debellatus Diabolus. & per eãdẽ iustitiam quotidie vincitur, & debellatur. Ex quo patet, ꝙ necessaria fuit passio Christi: vt F Diabolus amator potentiæ vinceretur iustitia: quam semper impugnauit prout dicit Aug. Sed est aduertendum secundùm Augusti. in Enchiridio: ꝙ quasi omnia peccata fuerunt annexa peccato primorũ parentũ. Nam ibi fuit furtum, quia rapuit fructum prohibitum ab arbore. secundò ibi fuit sacrilegium, & blasphemia, quia voluit vsurpare deitatẽ credendo serpenti: qui dixit, Eritis sicut dii. & per eandem rationem cõmisit crimẽ læsæ maiestatis Adam. Item commisit homicidiũ: quia seipsum, & totum genus humanum in mortẽ præcipitauit. Et ideo Christus ut sufficienter totum peccatum primorum parentum expiaret, & omnia peccata futurorũ in ipso punirentur: & pro omnibus satisfaceret fuit flagellatus vt latro pro omnibus latronibus:

A nibus, & consputus, & alapis cæsus pro omnibus sacrilegis & blasphemis, & spinis coronatus pro omnibus superbis, & vsurpatoribus regię maiestatis. Et fuit suspēsus, & mortuus in cruce pro omnibus homicidis pœnitentibus. Et sic patet qualiter Christus sufficienter satisfecit pro peccatis omnium præteritorum, & futurorum. ideo iustè potuit eos liberare de potestate diaboli: qui per talem iustitiam mãsit victus, & debellatus, & Christus mansit victor, & triũphator. Nona conclusio, quòd ordo nostræ redemptionis fuit necessarius necessitate congruentię ad vincendam astutiam diaboli. Ad cuius intellectum est aduertendum, secundùm Augustinum in quodam sermone de passione, & cruce domini: quòd Christus eundem ordinem seruauit in nostra redemptione: quem tenuit diabolus contra primos parentes, & posteros suos. & sic Christus non solùm vicit Diaboli potentiam: sed etiam eius astutiam. Vnde Diabolus tenuit hanc astutiam ad tentandũ primos parentes. Nam primò cepit formam serpentis, sub qua forma latebat venenum satanicum. & uenenoso sibilio insufflauit in fructum prohibitum, & infecit eum. Et tunc ostendit mulieri pomum exterius pulcrum, & suaue ad vescendum: sed intus mortifero veneno infectum, persuadendo vt comederet cum viro suo. Et ideo illicò cum comederent fuerunt infecti, & sauciati in carne uulnere inordinatæ concupiscentiæ, & in anima uulnere peccati. quam quidem corruptionem carnis per libidinosam generationem transmiserunt in omnes posteros. Ex cuius carnis libidinosæ contactu, siue consortio unaquæque anima trahit culpam originalem: & ex consensu concupiscentię voluntas contrahit peccatũ actuale. Et sic Diabolus sub tali astutia infecit, & sibi subiugauit totum genus humanum: vt inquit Augustinus. Et ideo filius Dei, totius generis humani prudens, & sufficiens reparator, & restaurator, & contra diabolum triumphator eundem ordinem seruauit in nostra redemptione. Nam sicut diabolus accepit formam serpentis, sub qua latebat uenenum satanicum, & hamus fraudulentus quasi sub esca ad decipiendum, & vincendum hominem: ita Christus per oppositum assumpsit formã hominis sub qua latebat antidotum salutis, & hamus deitatis, ad decipiendum, & vincendum diabolum. Et sicut diabolus ser- pens antiquus insufflauit in illum fructum suum venenum, & infecit ipsum: ita spiritus sanctus insufflauit in illam humanitatem assumptam spiritum sapientiæ, & intellectus: & sanctificauit illam humanitatem, & gratificauit, vt esset ille homo plenus omnis gratiæ: de cuius plenitudine omnes acciperemus. Et sic sicut primi parentes comedendo de illo fructu prohibito, & venenato illicò fuerunt corrupti, & sauciati in corpore, & anima, incurrentes sententiam duplicis mortis: Ita per oppositum comedẽtes istum fructum salutiferum, qui est Christus, omnes ab illo morbo sanantur, & ab illa morte ibi perpetrata viuificantur. Item sicut primi parentes contra præceptum, & voluntatem Dei extenderunt manum ad lignum, & rapuerunt fructum, & gustantes fuerunt infecti, & per generationem infecerunt omnes posteros: ita pariter Christus vt expiaret scelus eorum extendit manus, & brachia sua ad arborem, & lignũ crucis, & inde collegit, & gustauit amaros fructus passionis: qui quidem fructus licèt sibi fuerint amari: tamen nobis fuerunt dulcissimi. Et ideo omnes fideles comedentes de fructu passionis, quem nobis porrexit Christus, sanantur à morbo cibi prohibiti: quem Diabolus porrexit primis parentibus, & ex consequenti omnibus suis posteris. Item sicut Diabolus insufflando super cibum prohibitum intulit, & infixit in eo illud venenũ mortiferum ad inficiendum primos parẽtes, & ex consequenti totum genus humanum: ita pariter Christus insufflauit in septem ecclesiastica sacramenta infundendo virtutem suæ passionis tanquam medelam, & antidotum salutiferum ad sanandos omnes fideles à morbo, & veneno illius cibi prohibiti. Itẽ sicut Adam transmisit venenum, & peccatum suum in omnes posteros filios suos per libidinosam, & carnalem generationem: ita pariter Christus transmisit virtutem, & merita suæ passionis in omnes fideles filios adoptiuos per Baptismalem, & sanctificantem regenerationem. Ex quibus omnibus patet, quòd Christus in ordine nostræ redemptionis non solum vicit potentiam Diaboli per iustitiam: sed etiam vicit eius astutiam per contrariam dispositionem. Hunc ergo ordinem, & dispositionem vult explicare in persona Christi Salomon in hoc sexto Cantico: cum dicit. Surge aquilo, &

A veni auster, & perfla hortum meũ.i.veni persecutio Iudæorũ & tormenta ministrorũ Pilati. Et veni tu auster.i. voluntas patris, & perfla, & agita corpus meum per passionẽ,& mortem, ut fluant aromata, & merita per vulnera flagellorum, & clauorum, & lanceæ ad complendam oẽm iustitiam, & sananda vulnera peccatorum. Et sicut serpens antiquus insuffiauit in fructum prohibitum: unde fluxit venenum ad inficiendũ totũ genus humanum: ita tu Aquilo, & Auster insufflate hortum corporis mei: ut fluant ex eo aromata Christianæ redẽptionis,& salutis ad fugandum illud venenum peccatorum. Et subdit. Iam veni in hortum meum.s. in hortum passionis,& crucis. Et iam messui myrram sacramentorum ex arbore crucis,& iam gustaui,& comedi fauum passionis cum melle: &
B bibi uinum cum lacte passionis. quam myrram & fauum cum melle, & vinum cum lacte immisi, & trastuli in Ecclesiastica sacramenta ad sanandos,& reficiendos,& alendos fideles. ideo uos amici fideles venite ad me per fidem,& comedite, & saturamini ista myrra, & fauo cum melle sacramẽtorum: & bibite, & inebriamini isto vino cũ lacte, & satiamini, & sanabimini ab infirmitate, & recuperabitis vitam per gratiam. quia licet ego dormiam in cruce: tñ cor meũ vigilat in uestra redemptione. Et sic patet qualiter passio Christi vicit astutiã Diaboli. Ideo dicit Aug. in sermone unius martyris: Quæ fortitudo draconis contra mortem dñi, qui serpentem suspendit in ligno? Triũphauit enim de morte quam Diabolus propinauerat per astutias suas homini. Et cum exaltaret Moyses ser-
C pentem in eremo in ligno: populus qui mordebatur à serpente attendebat serpentem, & sanabatur. Sic & modo quencunque momorderit astutia Satanæ intueatur Christũ in ligno pendentem: ibi enim mors occisa est dominus semper uiuit. Sed ut occideret mortem uestitus est morte. Ex supradictis ergo patet qualiter necesse fuit Christum pati tale genus mortis: ut uinceret astutiam Diaboli,& malitiam eius. Decima conclusio, ꝙ passio Christi fuit necessaria ad roborandos,& adæquandos, & condignificandos omnes actus humanos erga Deum: ut essent fructiferi, & digni gratia in præsenti, & gloria in futuro, & etiam ad adæquandum omnes actus humanos inter se siue erga proximum. Ad cuius intellectum est notãdum

secundum Apost. ad Ro. 8. ꝙ passiones.i. operationes huius seculi non sunt cõdignæ, nec D sufficientes nec cõparabiles ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. quod dupliciter accidit. Vno modo ratione imperfectionis, quia nulla operatio humana potest esse de se ita perfecta quin patiatur aliquem defectum in aliqua circunstantia: per quem defectum illa operatio non est digna comparari præmio cœlesti. vnde ieiunium nostrum non potest ita perfecte fieri quin in aliquo deficiamus. Nã ieiuniũ debet fieri cũ patientia,& puritate mentis, & cum oratione,& eleemosyna: sed impossibile est ex parte nostra quin deficiamus in aliqua circunstãtia. Et ita est dicendum de oratione: quia non fit cum sufficienti feruore, sed cum aliqua vaga, & deuia cogitatione admixta: & non cum tota attentione. Et ita etiam eleemosynæ nostræ non fiunt semper cum intentione E & largitate, & deuotione. & sic de omnibus operationibus, quæ semper patiũtur aliquẽ defectum. Ideo dicitur Isa. 64. ꝙ omnes nos, & iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ. propter quod non sunt de se dignæ præmio æterno: nec sufficienter satisfaciunt pro peccatis commissis. & sic propter tales defectus non sunt condignæ. Item secundò non sunt condignæ ratione ualoris, quia quantumcunque sit perfecta bona operatio nostra, semper est finita & breuis. ergo de se non est tanti ualoris ut posset satisfacere pro debito infinito in ipso pœnitente ad delendam pœnã peccati infinitam. Et sic nulla pœnitentia iniuncta posset satisfacere pro debito peccati. nec minus non posset sufficere bona operatio ad præmium æternum consequendum, F quia ipsi non potest comparari in ualore. de quo dicitur per Isa. 64. & Apostolum. 1. ad Cor. 2. ꝙ nec oculus uidit, nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. ergo nulla operatio humana de se est sufficiens ad satisfaciendũ pro debito peccati, nec ad consequendam futuram gloriam condigna. Et ideo ad perficiẽdas operationes nostras, & ad supplendũ defectum earum, & ad faciendas ipsas condignas præmio æterno & futura gloria: fuit necessaria passio Christi: quæ adæquat & condignificat omnes operationes nostras. vnde applicata passio Christi ieiunio nostro supplet oẽs defectus eius: & perficit ipsum & reddit ipsum ualidum, & condignum præmio

æterno:

A æterno. quando sumus in statu gratiæ. Et sic est dicendum de eleemosyna quæ de se parui valoris est, sed addita Christi passio facit illam validam & dignam præmio æterno. & datur exemplum de anulo aureo vnius vnciæ: qui de se vix valet sex ducatos, sed si addatur, & cæletur in eo carbunculus, reddit ipsum magni pretii, & valoris ad emendam vnam ciuitatem. Sic ergo oratio vel eleemosyna nostra: de se parui valoris est: sed si applicentur ipsi merita passionis Christi: faciunt ipsam condignam & validam ad emendum regnum cœlorum. Vnde est iterum aduertendum: ꝙ ieiunium & oratio, & peregrinatio, & labores, & omnia opera, quæ Christus fecit, computatur in passione eius: quia tota vita Christi fuit vnus actus passionis, & pœnitentiæ pro nobis continuus, & non in-
B terpolatus: prout dictum fuit super psal. 29. & dicetur in sequenti quæstione. quæ quidé opera Christi non solùm fuerunt facta ad delenda nostra peccata, sed etiam ad perficiendas operationes nostras: & ad supplendã defectum earum. Nam Christus ieiunauit ut perficeret, & consecraret ieiunium nostrũ. Et peregrinatus est ut perficeret nostras peregrinationes, & fecit eleemosynas & opera misericordiæ vt perficeret opera misericordiæ nostra: & suppleret defectus eorum: vt faceret ea valida, & condigna præmio æterno. Ex quibus patet qualiter passio Christi condignificat, & adæquat omnes nostras operationes erga Deum. Et si quæratur: quomodo passio Christi applicetur operationibus nostris & reddat eas validas. Respondetur, ꝙ quandocunque homo fidelis efficitur mem-
C brum Christi per fidem charitate formatã, tunc in omnibus operationibus suis participat passionem Christi, quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonũ. Ad Roma. 8. Et sic propter participationem passionis Christi omnia opera iustorum redduntur valida, & condigna: & ideo quilibet pœnitens aut iustus in omnibus operationibus suis semper debet inuocare passionem Christi. Vnde quando dicimus: Pater de cælis miserere nobis: nil aliud intédimus dicere, nisi O pater rogamus vt accipias passionem filii tui in pretium pro peccatis, & delictis, & defectibus nostris. Et quando oramus filium dicentes. Christe fili Dei viui miserere nobis: nil aliud intendimus dicere, nisi O Christe fili Dei redemptor mundi rogamus vt ve-

lis offerre passionem tuam patri pro peccatis nostris: & velis applicare passionem tuam in omnibus operationibus nostris vt sint dignæ pœnitentia in hoc seculo, & vita æterna in futuro. D Et sic patet qualiter sola passio Christi potest adæquare operationes nostras erga Deum. Sed est vlterius aduertendum, ꝙ passio Christi non solùm adæquat operationes nostras erga Deum, sed etiã erga proximum. vnde quando quis læsit & offendit proximum in persona, vel in bonis, vel in fama: & non valens satisfacere dicit passo iniuriam. O frater rogo amore passionis Christi, vt parcas mihi. nil aliud intendit dicere: nisi rogo te frater postquàm non possunt tibi satisfacere: vt accepies passioné Christi in recompensationem iniuriæ tibi factæ: postquàm Christus pro nostris delictis passus est: & pro omnibus exorauit. E tunc manifestum est, ꝙ si passus iniuriam parcit reo: quòd acceptauit passionem Christi in pretium, & recompensationem suæ iniuriæ. Et sic passio Christi fuit illa, quæ adæquauit recompésationem siue operationé inter duos proximos. Ex quo sequitur primò, ꝙ si passus iniuriam nõ vult remittere nec parcere precanti veniam amore passionis Christi: videtur contemnere passionem Christi: imo videtur pluris existimare iniuriam suã quàm passionem Christi, quod est absurdum & sacrilegum. Item sequitur secundò, ꝙ talis obduratus in sua malitia non est dignus vt ipsi subueniat passio Christi: postquàm eam contemnit non parcédo proximo, nec remittendo propriam iniuriam: prout satis explicat saluator in parabola de decem milibus talentorum. Matth. 18. F Ex quibus patet qualiter passio Christi non solùm dignificat & perficit, & adæquat operationes nostras erga Deũ sed etiam erga proximum. Ex omnibus ergo supradictis per decem conclusiones patuit, qualiter fuit necessaria passio Christi, & quo modo necesse fuit Christum pati tale genus mortis, & passionis: non necessitate coactionis ex parte Dei: quia non defuit ipsi alius modus possibilis: sed ille modus fuit necessarius necessitate congruentiæ ex parte nostræ salutis. Et hoc decem rationibus. Primò ad adæquandam Dei iustitiam cum misericordia erga nos. Secundò ad confirmandum testamentum per mortem testatoris. Tertiò ad verificandam scripturam legis, & prophetarum. Quartò ad soluendum omne

A debitum nostrum. Quintò ad purgandum, & mundandum omne peccatum. Sextò ad dirigendos omnes actus humanos, & vt esset exemplum patientiæ, & speculum miserorum in omni aduersitate. Septimò ad emendum & recuperandum cœlum, & omne deperditum in Adam. Octauò ad vincendam potentiam diaboli per iustitiā. Nonò ad destruendam astutiam diaboli per prudentiam. Decimò ad condignificandas, & adæquandas nostras operationes erga Deum, & proximum. Et hoc de primo quæsito.

Secundò quæritur circa illud quod dicit Christus in hoc cātico, scilicet Ego dormio & cor meum vigilat. vbi dictum est in expositione: quomodo Christus non solùm pro nobis meruit per ea quæ facta sunt in vita: sed etiam post mortem circa eū. Et quomodo
B licèt dormiret in cruce, & in sepulcro: tamen semper vigilabat operando nostram redemptionem, & recipiendo vulnus in latere. Et videtur quòd Christus non potuit mereri per vulnus lateris, nec per sepulturam. Nam spatium merendi vel demerendi conceditur hominibus tantùm in hac vita vsque ad mortem terminatiuè: vt inquit Augustinus in Enchiridio: quia post mortem non est tempus merendi: sed præmium recipiendi. cum ergo Christus iam esset mortuus qñ latus eius fuit lancea perforatū: vt patet Io. 19. ergo post mortem non potuit per illud vulnus mereri: nec in nostra redemptione vigilare. In oppositum autem est textus huius cantici. Ad cuius declarationem est notandum, ꝙ sicut in domificatore considerantur triplex actus scilicet primus & secundus, & tertius: ita pariter in Christo. Nam primus actus domificatoris est ipse habitus artis: quem non solùm habent in vigilia: sed etiā in somno. Actus autem secundus est considerare secundùm artem circa domum faciendam: & circa formam & figuram & partes eius: quod non potest fieri nisi in vigilia. Actus vero tertius est quando manuales operantur successiuè circa partes domus, fabricando partem post partem. Ita ergo pariter in Christo considerabatur triplex actus, scilicet primus, secundus, & tertius. Actus primus fuit gratia vnionis, & omnes habitus gratiarum, & donorum quos à primò instanti creationis animæ habuit. Actus autem secundus fuit consideratio nostræ redemptionis: & propositum firmum, & immobile operandi nostram redemptionem. D
iste actus fuit vnicus, & continuus, & non intercisus nec interpolatus in tota vita eius: quia semper fuit ipsi præsens ieiunium, & labores, & conuicia, & opprobria, & iniuriæ, & captio, & flagella, & vulnera clauorum, & lanceæ.

Et omnia quæ erat passurus fuerant ipsi præsentia, & semper sine interuallo erat in firmo & immobili proposito spontè patiendi illā. Et in hoc actu secundo fuit semper in somno, & in vigilia: quia licèt pars sensitiua quandoque dormiret: tamen pars intellectiua, & rationalis semper fruebatur in verbo, & semper in actu. Secundò considerabat, & spontè proponebat pati. Sed quia propter tale immobile propositū merebatur pro omnibus operationibus futuris non solùm in
vita sed etiam post mortem: ideo à primò in E
stanti conceptionis iam meruit propter vulnus lateris, & sepulturam, & cætera opera. Et ita est dicendum de martyribus.

Nam beatus Vincentius non solùm merebatur propter martyrium: quod patienter propter Christum tolerabat: sed etiam iam meruit in vita propter omnia quæ ipsi fecerunt post mortem: puta quia fuit cadauer eius proiectum canibus ad comedendum postea fuit proiectum in mare &c. Et ita est dicendum de cęteris sanctis, eò quòd in vita meruerunt propter firmum propositum, vt omnia illa prodessent. Actus autem tertius ipsius Christi fuit quando realiter operabat opera nostrę redemptionis ad extra, puta p
quadraginta dies ieiunando, & prædicando, F
& miracula faciendo, & mortem patiendo, & vulnus lateris recipiendo. qui quidem actus licèt essent successiui, & distincti circa nos, tamen quia erant de essentia passionis, & redemptionis: ideo omnes illi actus simul dicti sunt vnus actus redemptionis, quasi vnitate aggregationis respectu vnius finis: quia omnes illi actus fuerunt vna via ad vnicum finem, & etiam fuerunt vnus actus ratione vnius firmi, & continui ꝓpositi Christi, ideo omnes illi actus computabantur in nostra redemptione, & in Christi passione. Et sic Christus ab instanti conceptionis semper fuit in isto actu tertio: nam illicò incepit opera nostræ redemptionis: quia statim incepit orare patrem pro tota ecclesia, & in tali oratione semper sine intermissione perseuerauit. Item statim mouit virginē matrē suam:

A ſuam: vt iret ad viſitandam Eliſabeth, vt ipſe ſanctificaret Ioannem Baptiſtam. Et ſic in ventero uirgineo ſemper pro nobis orabat. Et poſt natiuitatem iam incepit flere & frigus, & alios dolores pati, quæ omnia pertinebat ad noſtram redemptionem. Et ſic erat ſubiectus parentibus, & obſeruabat opera legis vſque ad Baptiſmum. Et poſtea incepit operari in lege euangelica, & ſic proſecutus eſt opera redemptionis vſque ad mortem, & etiam poſt mortem uſque ad ſepulturam, & reſurrectionem. Et ſic patet quòd Chriſtus ſemper fuit ſimul in actu ſecundo, & ſucceſſiuè in actu tertio, circa noſtram redemptionem. Et ideo à primò inſtanti meruit plenè, & perfectè reſpectu ſui pro omnibus operibus ſucceſſiuis futuris tàm poſt mortem, ſicut ante: & hoc accidebat propter vnicum

B actum, & firmum propoſitum noſtræ redemptionis: eo modo quo dictum eſt. Vnde ſicut ſol ſemper eſt in actu primo, & ſecundo reſpectu ſui: quia ſemper illuminat, & in ſe habet totum ſuum lumen tàm in aurora, quam in meridie: ſed illud lumen non attingit omnes partes mundi ſimul, ſed ſucceſſiuè: ita pariter Chriſtus ſicut in ſe habebat totum ſuum propoſitum, & totam uirtutem ſuæ paſſionis ſimul tam in primo inſtanti, quàm in tota vita: ita habebat totum meritum. ſed poſtea illud propoſitum ſucceſſiuè exiuit in actum reſpectu noſtri. Et ideo reſpectu ſui ſemper meruit pro nobis propter omnes actus.

Sed illud quod facit maiorem difficultatem in hac materia eſt: quòd ſecundùm cõmunem opinionem, Chriſtus poſt mortem

C in triduo non fuit homo, & ſi non erat homo, ergo non erat caput Eccleſiæ: quia Chriſtus inquantum Deus, & homo eſt caput Eccleſiæ, & ſi non fuit homo, nec erat caput Eccleſiæ: ergo virtus ſacramentorum non potuit emanare ex latere eius: quia Chriſtus vt caput Eccleſiæ influxit virtutem in ſacramenta, nec ſacramenta habet efficaciã niſi à Chriſto vt eſt caput Eccleſiæ: ergo ſi Chriſtus non fuit homo in triduo, nec caput Eccleſiæ: ſequeretur quòd Eccleſia non exiuit ex latere Chriſti: quod eſt directè cõtra Auguſtinum, & ſequeretur etiam quòd ille ſanguis cum aqua qui exiuit ex latere Chriſti non fuiſſet effuſus in remiſſionem, & redemptionem peccatorum: quod eſſet contra Clementinã de ſumma Trinitate, & fide catholica. Ad hoc reſpondetur quòd ſi

D vellemus ſequi opinionem, & poſitionem magiſtri: quam ſequitur: Aegidius de Roma, & quidam alii magni viri: nulla eſſet difficultas. Dicunt enim quòd Chriſtus fuit & erat homo in triduo iſto modo, ſcilicet quòd licèt fuerit mortuus, & anima verè à corpore ſeparata: tamen quia iſta duo erant iuncta, & vnita perſonaliter in uerbo: ideo uerbum poterat dici homo poſtquàm habebat iſta duo ſibi perſonaliter unita: licèt inter ſe eſſent ſeparata. Et ſic concedunt: quòd licèt iſta duo inter ſe non erant unus homo: tamen in uno tertiò, ſcilicet in uerbo perſonaliter unita poterant dici homo. Item concedunt quòd licèt in illo triduo ex anima non reſultabat humanitas in corpore: eò quòd erat ab eo ſeparata: tamen ex corpore, & anima reſultabat humanitas in

E uerbo, licèt non inter ſe. Et iſto modo intelligunt illud quod ait Damaſcenus, ſcilicèt. Quod uerbum ſemel aſſumpſit nunquàm dimiſit. Et ſic iſti concedunt, quòd Chriſtus fuit homo, & caput Eccleſiæ, & per conſequens ex latere Chriſti capitis Eccleſiæ exiuit ſanguis, & aqua in remiſſionẽ peccatorum, & ad efficaciam, & uirtutem ſacramentorum. Et ſic ratio dicta ſupra in oppoſitum nullam affert difficultatem ſecundum eos. Et ſi arguitur contra iſtos à ſuperiori negata. nam ſi Chriſtus in triduo non fuit corpus animatum nec uiuum: ergo nec erat homo. Ad hoc reſpondent quòd hæc illatiò dialectica non habet locum in hoc ſingulari myſterio ſupnaturali, ubi partes eſſentiales huius hominis non habent propriam perſonalitaẽt, ſed poſt mortem

F manſerunt ſub eadem perſonalitate uerbi unita, & ideo non ſequitur niſi ꝙ Chriſtus in illo triduo nõ erat homo uiuus in ſe, ſed homo mortuus: cuius partes eſſentiales licèt eſſent ſeparatæ inter ſe: tamen nulla earum fuit corrupta, nec amiſit perſonalitatem, & ideo ex eis poterat reſultare humanitas in uerbo: cui perſonaliter erant unitæ. Sed quia iſta poſitio communiter non tenetur: nec placet uniuerſitati Pariſiẽſi, nec maiori turbæ doctorũ. Ideo eſt dicẽdũ ſalua ſemper fide catholica, & meliori iudicio: quòd licèt Chriſtus nòn fuerit naturalis homo in triduo eò ꝙ erat uerè mortuus & partes humanitatis erant realiter ſeparatæ: tamẽ adhuc Chriſtus erat uerè caput Ec-

 cleſiæ.

A clesiæ. Ad cuius intellectum est aduertendũ, q licet Christus Deus, & homo sit caput Ecclesiæ: tamen principalitas huius personæ cõsistit in verbo: eò quòd verbum habet rationem principalis agentis, & humanitas habet rationem instrumenti: quia verbum nõ assumpsit humanitatem nisi ut esset instrumentum nostræ redemptionis: vt ait Damascenus, & communiter tenetur. Assumpsit.n. corpus ut esset instrumentum patiẽdi, & animam vt esset instrumentum merendi. Et iõ verbum erat agens principale, & corpus, & anima respectu verbi mouebantur tanquam instrumentum in omni opere nostræ redemptionis. Et ideò ad hoc, q verbum esset caput Ecclesiæ sufficiebat pro illo tunc, quòd haberet corpus, & animam sibi personaliter vnitã, licèt inter se essent pro tunc separata:
B quia verbum cum anima poterat operari in inferno educendo animas fidelium ve. te. & corpus poterat instrumentaliter operari in cruce, vulnus lateris recipiendo, & cætera mysteria ad corpus pertinentia, tam in sepulchro, quàm in cruce patiendo. Et hoc sufficiebat ad hoc, quòd Christus tãquàm caput Ecclesiæ perficeret opera nostræ redemptionis. Et ideo fuit necesse, q sicut anima non fuit corrupta in tali separatione, & morte: ita nec corpus corrũperetur, nec incineraretur, nec sumeret aliam formam substantialem: sed maneret idem numero: quia aliter fuisset variata nostræ redẽptionis operatio mutando instrumentum: si non mansisset idem corpus quod Christus ex puris sanguinibus virginis assumpserat ad instrumentũ nostræ redemptionis. Et ideo est dicendum, quòd il
C le homo verè fuit mortuus. & dato, quòd non fuerit homo in illo triduo: tamen idem Christus, & idem caput Ecclesiæ mansit cum eisdem instrumentis nostræ redemptionis. Et ideo illud corpus mortuũ dicebatur corpus Christi. Et sic ex eius latere exiuit sanguis, & aqua in remissionem, & redemptionẽ peccatorum: vt dicit Clementina. Et ex illo latere exiuit tota Ecclesia, & efficacia, & virtus sacramentorum: vt inquit Augustinus. Etiam hoc semper meruit Christus à principio suæ conceptionis propter immobile, & firmum propositum patiendi, & continuum actum operandi prout supra dictum est. Et ita pariter illa anima dicebatur anima Christi postquàm ipsi erat personaliter vnita. & per ipsam operabatur in limbo. Et sic patet qualiter Christus semper fuit caput Ecclesiæ D in triduo, & quomodo opera eius fuerunt efficacia ad perficiendum nostram redemptionem. Sed opòrtuit vt corpus animam recuperaret, & anima recuperaret corpus gloriosum ad suam exaltationem ex merito tantæ passionis, & ad vltimam perfectionẽ nostræ redemptionis: vt patebit in sequenti cãtico. Sed nunc restat dubium. vtrum corpus Christi mortuum in illo triduo fuerit, & manserit substantialiter idem numero cum viuo: Et videtur, q non: quia sicut homo mortuus dicitur æquiuocè: ita corpus hominis mortui dicitur æquiuocè. 2. de anima: & 7. Metaphysicę, & sic nõ mansit idem substantialiter; postquam amisit formam substantialem: sed mansit solùm idem cum quadam æquiuoca similitudine, & figura. Sed in oppositũ argui tur: quia sequeretur, q Christus variasset opera nostrę redemptionis variando instrumẽtum, quod est inconueniens. Ad hoc dicunt E quidam, q idem corpus numero mansit: post quam mansit eadẽ forma corporeitatis. Sed hoc est superfluè dictum, nec euacuat difficultatem: nam superflue ponitur in homine & quolibet alio animali forma corporeitatis substantialis: cum homo sufficienter sit corpus per solam quantitatem, & est sufficienter substantia, & ens actu per solam animã: vt patet. 3. de Anima. Vnde homo intantum est corpus, inquantũ anima informat, & perficit materiam extensam, & figuratã per quãtitatem, & dispositam per physicas qualitates, & sic anima dicitur actus, & forma substãtialis corporis organici physici potẽtia vitã habentis: vt patet. 2. de Anima. Et sic quantitas dat esse corporeum, & extensum, & dimensionatum illi materiæ, & figura, & qualitates F primæ, disponentes ipsam materiam extensam, & corpoream, dant ipsi esse organicum. Et sic ex materia sic per quantitatem dimensionata, & per qualitates disposita, & organizata resultat corpus organicum aptũ vt sit instrumentum animæ ad operandum, & tale corpus sic organicum actuat, & informat, & perficit ipsã animã dando ipsi esse animatũ, & esse substantiale, & entitatiuum. quia anima intellectiua est forma substãtialis, & qd verè est vt ait Arist. 3. de Anima, & dicitur in Clemẽtina de summa Trinitate, & fide catholica. Et iõ corpus Christi mãsit idem corpus organicum postquam mansit eadem quantitas, siue eadem materia extensa per eandem quan-

A quantitatē,& diſpoſita,& organizata per eaſdem qualitates non corruptas.Sed eſt videndum quō manſit eadem ſubſtantialitas,& entitas in illo corpore organico,cum non manſerit eadem anima, quæ dabat ipſi eſſe ſubſtātiale,& entitatiuū. Ad hoc dicunt quidā, ꝙ ſicut ſol influit lumen in diafanū,& actuat ipſum: ita anima influit eſſe ſubſtantiale,& entitatiuum in corpus organicum,ſiue in illam materiam organizatam, & ſic actuat eā. Ex quo patet, ꝙ eſſe ſubſtantiale,quod anima dat materiæ,& corpori organico, eſt effectus ipſius animæ,& non ipſa anima, & per conſequens illud eſſe ſubſtantiale,& entitatiuum collatum materiæ diſtinguitur ab anima,ſicut effectus à cauſa:quia anima non ſolū habet rationem formæ: ſed etiam cauſæ efficientis: ſed Deus pōt cōſeruare effectū in

B aliquo ſemel collatum à cauſa, abſque illa cauſa:ergo verbum, quod erat perſonaliter vnitum illi corpori organico mortuo potuit conſeruare in illo corpore eſſe ſubſtantiale, & actualiter entitatiuum ſemel ipſi ab anima collatum:licèt anima eſſet ſeparata in illo triduo. vnde ſicut verbum conſeruabat illas qualitates cum quantitate in illa materia ne corrumperentur, & putreſierēt abſq; anima:ita potuit conſeruare eſſe ſubſtantiale abſque anima.Et ſic dicunt doctores,ꝙ licet Chriſtus non ſurrexiſſet: tamē illud corpus nunquam fuiſſet putrefactum, nec incineratum:poſtquàm erat verbo perſonaliter vnitum.vnde ſicut conſeruabat qualitates ſine anima: ita poterat conſeruare eſſe ſubſtātiale ſine ipſa:eò ꝙ erat eius effectus. Sed ꝙ hoc poſſit Deus facere, patet. nā tranſſubſtā-

C tiato pane in corpus Chriſti manent eadem omnia accidentia ſine ſubiecto cū omnibus effectibus ſubſtantiæ panis conſeruatis cum illis accidentibus ex diuina uirtute.nam illa accidentia efficiunt omnia quæ faciebat ſub accidentia panis, & ipſum vinum.nam illa accidentia nutriunt,& ſatiāt comedentes ſi ſumantur in magna quantitate, & accidentia vini inebriant ſi ſumantur in magna quantitate: imo ex illis accidentibus generantur vermes,& ex vermibus generātur paruæ muſcæ, ſiue muſquiliones. Ex quibus patet, ꝙ Deus conſeruat omnia illa accidētia cū effectibus panis,& vini:licèt ſint ſeparata à corpore Chriſti: ergo multò magis verbū potuit cōſeruare eſſe ſubſtātiale abſque anima ī illo corpore ſibi pſonaliter vnito.Et ſic patet qualiter iſtud corpus Chriſti mortuum D erat ſubſtātialiter idē numero cū omnibus ſuis accidentibus: licèt anima eſſet ſeparata: eò ꝙ à verbo habebat eſſe perſonale, & numerale: vnde licèt ab anima habuiſſet primò eſſe ſubſtantiale illud corpus:tamē manſit conſeruatum illud eſſe in eo propter vnionem ad verbum. Et ſic illud corpus mortuū potuit eſſe inſtrumentum uerbi non uariatum pro illo tunc in opere noſtræ redēptionis:prout dictum eſt. Et per hęc patet reſpōſio ad inſtantiam. Ex ſupradicta quæſtione, & difficultate ſecūda, & etiam ex hoc quod dicitur in textu huius ſexti cantici .ſ. ꝙ uirgo Maria cum tota eccleſia quæſiuit Chriſtū & uacauit eum, & non reſpondit: eò ꝙ iam tranſierat de hoc mūdo ad patrem per mortem corporalem, quando inclinato capite emiſit ſpiritum: inſurgit tertia difficultas.ſ. E

utrū Chriſtus in illo triduo fuerit filius uirginis Mariæ, & Maria fuerit mater Chriſti. Ad quod arguunt quidam magni uiri, quòd non:unde arguūt ſic. Filius,& mater ſiue pater,ſunt relatiua primi ordinis, & per conſequens ſunt ſimul natura, ſm Ariſt. hoc eſt ſimul ortu,& occaſu ſecundùm Augu.& per conſequens perempto vno correlatiuorū perimitur, & reliquum quò ad mutuam relationem:mortuo ergo Chriſto fuit perempta relatio,ſiue filiatio, qua referebatur ad matrem,& econuerſo:ergo pro tunc nec Chriſtus fuit filius virginis, nec virgo Maria fuit mater Chriſti.Item virgo Maria erat mater Chriſti ratione humanitatis aſſumptæ,& per conſequens erat mater Dei, in quantùm illa humanitas, ſiue ille homo erat perſonaliter Deus, & ſic virgo Maria dicebatur mr̄ Dei, F

& hominis: ſed in illo triduo Chriſtus non fuit homo prout communiter tenetur:ergo virgo Maria non fuit mater illius hominis, & per conſequens nec mater Dei:nec mater Chriſti. In oppoſitum autem arguitur. Nam Chriſtus per totum triduum ſemper fuit caput eccleſię,nec deſiit eſſe caput eccleſię:nec perempta fuit relatio eius ad eccleſiam corpus ſuum: prout dictū eſt: ergo ſequitur per eandem rationem, ꝙ eius relatio ad matrem ſuam non fuit perempta per talem mortem: nec deſiit eſſe filius virginis: nec Maria uirgo deſiit eſſe mater Chriſti,& Dei. Pro cuius declaratione eſt notandum, ꝙ ſicut conceptio,& generatio humana Chriſti, fuit ſingularis ſine pari,quia non ex coitu nec opere

alicuius

A alicuius uiri: sed solo opere spūs sancti fuit corpus Xp̄i formatū & organizatū nō ex mēstruo, nec ex sanguine corrupto sicut cæteri: sed ex puris sanguinibus uirginis: & simul aīa fuit ibi creata à tota trinitate: & simul illa humanitas cōditionata fuit in atomo personaliter assumpta p uerbū. quæ quidē cōceptio, & generatio, nec habuit, nec habebit aliā parem: ita mors Christi fuit singularis sine pari. Nā ibi fuit uera mors: qa realiter anima fuit separata à corpore. & sic Christus verè fuit mortuus. sed illa mors fuit fine corruptione, & noua generatione: & sic fuit singularis inter oēs alias mortes omniū animaliū, & oium aliorū hoium. Nā in morte cuiuslibet hois non solū separatur aīa à corpore: sed ēt corrumpitur corpus, & ex hoie generat cadauer: quia illa materia recipit nouā, &
B aliā formā substantialē: quæ dicit forma cadaueris, quæ dicitur forma rei corruptæ cōsistens in esse corrupto, & tendit actualiter, & naturaliter, & successiuè in putrefactionem, & resolutionem. Sed hoc non accidit in morte Christi: quia idem corpus Christi substātialiter numero, quod spūs sanctus formauit ex puris sanguinibus virginis, mansit unitum personaliter, & suppositaliter verbo in cruce & sepulcro post separationem animæ: vt supra dictum est: & per consequens nō fuit ibi facti corruptio, nec generatio nouæ formæ substantialis, quia tunc verbum de nouo assumpsisset aliam speciem: & per consequens fuisset uariatum subiectū nostræ redemptionis, quod fuit corpus Christi ex puris sanguinibus virginis formatū: quod fuisset absurdū & maximum inconueniens. Et ideo dicitur,
C q̄ sicut humana generatio Christi fuit singularis, & exquisita, absq; aliqua præcedēti corruptione: ita eius mors fuit singularis, & exquisita inter oēs mortes, absq; corruptione, & noua generatione alterius formæ. Et ideo dixit Dauid psa. xv. in persona Christi ad patris Non dabis sanctum tuum videre corruptionē: quoniam à dexris es mihi ne cōmouear. q. d. licet realiter fuerim mortuus, & anima fuerit separata à corpore: tamen quia corpus nunquam fuit derelictum: nec personaliter separatum à verbo: sed semper in illo triduo fuit suppositatum, & personatum: per verbum, & conseruatum: ideo non potuit videre corruptionem, nec per consequens putrefactionem, nec incinerationem. Ex supradictis corollariè infertur conclusio principaliter intenta .s. q̄ Christus semp in triduo fuit filius virginis. Quod probatur. D
Nam illud corpus ex puris sanguinibus formatum, & nutritum, ratione cuius ipsa dicebatur mater Christi: nunquàm fuit corruptum per mortem nec perdidit eandem personalitatē, siue suppositalitatē, per quā suppositabatur à verbo: sed semper fuit idē corpus numero substantialiter, & personaliter, prout supradictum est. ergo nunquàm fuit corrupta filiatio, nec relatio Christi ad virginem Mariam. quæ quidem relatio fundabatur in Christo, ratione illius corporis assumpti. & per consequens semper Christus fuit filius virginis. & virgo semper fuit mater Christi, & mater Dei, Sed si dicitur contra: quia ipsa in triduo non fuit mater hominis: eò q̄ Christus non fuit homo in triduo, ergo nec fuit mater Christi: nec mater Dei: E
Ad hoc respondetur q̄ tenendo cum magistro nulla esse difficultas: tamen tenendo cū communi scola theologorum adhuc non sequitur: christus in triduo non fuit homo: ergo non fuit christus, nam verbum assumsit humanitatem per corpus esset instrumentum patiendi: & per animam instrumentum merendi: Et ista duo habuit in triduo personaliter vnita ad sufficientiam nostræ redemptionis, licèt inter se essent separata. nam uerbum habebat in cruce psonaliter corpus unitum: ut instrumentaliter uulneraretur in latere: ut ex eo exiret sauguis, & aqua in remdemtionem peccatorum, & efficaciam sacramentorum: & ut corpus exanime tanquàm pauper curaretur, & sepeliretur in sepulcro alieno. quæ omnia erant necessaria ad nostram iustificationem, & no- F stræ redemptionis perfectionem: ut supradictum est. Item idem uerbum erat unitum cū anima in inferno examinando causam generis humani, & condemnando diabolum, & liberando hominem per iustitiā. Et sic patet q̄ licet uerbum desierit esse homo naturalis per separationem animæ à corpore tenendo cōem passionem: tamen non desiit esse Christus: quia sufficienter habuit partes hoīs sibi personaliter unitas ad instrumentū consummationis nostræ redētionis: quia sufficienter exercebat, & consummabat nostram redemptionem per corpus, & animam secūdū exigentiam iustitiæ. quia istum modum exigebat nostra iustitia .s. ut ille homo assumptus realiter moreretur: & anima separare-

tur

A tur à corpore:& corpus mortuũ penderet in cruce in ſatisfactionem omniũ noſtrum,& ſe peliretur in alieno ſepulchro:& ꝙ anima deſcenderet ad inferos ne ſua membra deſcen derent. nam ſicut Chriſtus aſcendit in cœlum: vt ſua membra poſt eum aſcenderent: ita anima eius deſcendit ad inferos: ne ſua membra illuc deſcenderent: ſed ibi noſtram cauſam examinaret, & oſtenderet qualiter pro nobis erat ſufficienter ſatisfactum. Ex quibus etiam omnibus patet. ꝙ ſicut verbũ non deſiit eſſe Chriſtus: ita non deſiit eſſe caput eccleſiæ: nec eccleſia deſiit eſſe corpus, nec ſponſa Chriſti: vt magis in ſequenti quæſtione patebit. Et ſequitur etiam per eãdem rationem, ꝙ nõ deſiit eſſe filius virginis: nec virgo deſiit eſſe mater Chriſti, nec mater Dei. Et per hoc patet reſponſio ad rationes B in principio inductas. Et hæc de tertia quæſtione huius cantici. Tertiò etiam quæritur circa iſtud ſextum canticum: vtrum Petrus, & cæteri apoſtoli perdiderint totaliter fidem in triduo, & potuerint dici hęretici: eò quòd dicit ſponſa. Percuſſerunt me, & tulerunt pallium meum. i. veſtem fidei, cuſtodes murorum. Et videtur ꝙ Petrus fuerit hæreticus: eò ꝙ incepit anatematizare, & iurare quòd non nouiſſet hominem Matt. 14. & ſic cum iuramento negauit Chriſtum. Item videtur ꝙ omnes apoſtoli fuerint hęretici in articulo reſurrectionis, quia quando mulieres nunciarunt eis Chriſtum reſurrexiſſe, viſa ſunt eis quædam deliramenta. Luc. 24. Item duo diſcipuli deſperantes de reſurrectione receſſerunt à ſocietate aliorum, dicentes: Nos expectabamus ꝙ eſſet redempturus Iſrael. Itẽ C Thomas qui dicitur didymus. i. dubius, tanquam incredulus dixit. Niſi miſero digitum meum in fixuram clauorum non credam. Itẽ recumbentibus omnibus apoſtolis Ieſus exprobrauit incredulitatem illorum, & duritiam cordis. ergo omnes fuerunt duri, & increduli, & per conſequens hæretici in illo triduo. In oppoſitum eſt, quòd in illo triduo, ſicut eccleſia non fuit ſine capite: ita nec caput fuit ſine corpore eccleſiaſtico continente plura membra, qui fuerunt diſcipuli, & apoſtoli: & tota illa ſocietas. cxx. vt patet Act. 1. Et ſic apoſtoli non ſimpliciter perdiderunt fidem, nec fuerunt hæretici. Ad cuius intellectum eſt notandum, quòd fides in actu eſt firma inhæſio catholicæ veritatis, ſine formidine alterius partis. Et hæreſis eſt obſtinata impugnatio fidei alicuius articuli D cum pertinaci aſſertione contrarię falſitatis. Et ſic de ratione actualis fidei eſt firma inhæſio ſine formidine: ſed de ratione hæreſis eſt obſtinatio contra veritatem catholicam ſimul cum pertinacia. & ſic non dicitur actualiter fidelis: niſi fortiter, & firmiter inhæreat omnibus articulis fidei, abſque hæſitatione, & formidine: ita quòd nil credat eſſe verius articulis fidei in veritate: nec falſius eorum oppoſitis in falſitate: vt inquit Ariſto. primo poſteriorum de principiis ſcientiæ. Sed ad hoc ꝙ aliquis ſi hæreticus, ſufficit quòd cum obſtinatione impugnet veritatẽ vnius articuli: & cum pertinacia aſſerat oppoſitum eius. Et ideo ille qui eſt tepidus, vel dubius, vel titubat in fide, nec firmiter inherens nec obſtinatè impugnans veritatem fidei, nec pertinaciter aſſerens oppoſitam falſitatem, E & timore, aut formidine pœnæ non audet cõfiteri fidei veritatem: non dicitur propriè fidelis nec hæreticus: ſed dicitur medius inter fidelem, & hæreticum: quia dicitur infirmus in fide. Et ita eſt dicendum de Petro, & Thoma, & cæteris apoſtolis in triduo: & etiam vſq; ad aſcenſionem: quia nec perfectè fuerunt fideles, nec hæretici: ſed infirmi in fide. Et ſic non fuerunt totaliter extra eccleſiam, quia non corde obſtinato impugnabãt fidem reſurrectionis: ſed titubabant, & formidabant. vnde Petrus non fuit hæreticus quando negauit Chriſtum: quia non obſtinate corde: ſed formidine, & timore negauit ore: nec negauit corde Chriſtum eſſe Deũ, & Meſſiam in lege promiſſum: ſed ſolùm negauit ore ſe nouiſſe hominem: nec perdidit fidem in habitu, ſed ſolò actu in ore. & ideo F illicò fleuit amare gallo cantate. Ex quo patet, quòd non fuit hæreticus, nec perdidit habitum fidei: ſed fuit infirmus in actu. Et ita eſt dicendum de omnibus apoſtolis: quando relicto Chriſto omnes fugerunt: quia non perdiderunt totaliter fidem in habitu, quia non reuerſi ſunt ad ſua: ſed adhuc congregati in cœnaculo expectarunt reſurrectionem per totum triduum: ad quos ingreſſus eſt Chriſtus in die reſurrectionis abſente Thoma: vt patet Ioan. xx. Ex quo patet, quòd non obſtinato corde impugnabant veritatẽ reſurrectionis: ſed tanquam infirmi titubabant. Et ita etiam Thomas non dictus eſt hæreticus: ſed infirmus, & durus, & tardus ad credendum, quærendo experimento. Et ita

A ita est dicendum de illis discipulis duobus, qui illa die ibant in Emaus. quos increpans Xps non dixit hæreticos: sed stultos, & tardos ad credendū. Et sic est ēt dicendū de oībus vndecim recūbentibus: quorū Iesus increpauit, & exprobrauit incredulitatē, & duritiā: quia nō increpauit hæresim, sed duritiā & infirmitatem eorum, & tarditatem ad firmiter, & sine formidine inhærendum, & credendum. Ex quibus patet: ꝙ licèt illa societas aliqñ perdiderit fidem in actu ex infirmitate: tñ non in habitu: nec corde obstinato cū pertinaci assertione alterius partis. & iō nunq̄ fuit hęretica. Et sic semper fuit ecclesia Christi: licèt infirma: sicut homo īfirmus ex omnibus membris, nō desinit esse homo. Itē dubitatio, uel negatio, vel assertiò, nūquàm dicitur hæretica, nisi sit directo contra id

B quod est per ecclesiam determinatum, & promulgatum. Et ideo Papias, & Hyreneus, & Lactantius, qui asseruerunt fideles victuros per mille annos in hoc seculo post secūdum aduentum Christi: non reputantur hæretici ab ecclesia: eò quòd tunc nondum contrarium erat determinatū. Item beatus Cyprianus, qui dixit hęreticos, & ab eis baptizatos esse rebaptizandos, nō fuit censendus hęreticus: eò quòd nondum contrariū erat determinatum: Sed modò vnusquisque talia asserens reputaretur hæreticus postquàm ecclesia cōtrarium determinauit. Ita ergo pariter est dicendum de apostolis, & discipulis dubitantibus, & titubantibus in passione Christi de eius resurrectione: eò quòd spiritus sanctus nondum confirmauerat in apostolis ecclesiam vsque ad diem Pentecostes: nec

C dum euangelium fuerat promulgatum: sed post aduentum spiritus sancti, & promulgationem euangelii non potuit esse dubitatio de aliquo articulo fidei, & negatio absq; hæresis prauitate: prout magis declarabitur in expositione euangeliorum Deo concedente. Nec est dicendum ꝙ tota illa ecclesia quò ad omnia membra fuerit infirma in illo triduo: quia inter cætera vnum membrum habuit sanissimum.s. virginem Mariam: in qua fuit conseruata integra fides ecclesiæ, spe, & charitate formata. & ideo non cessauit nec desiuit ecclesia in illo triduo, nec in toto tempore vsque ad ascensionem, & missionem spiritus sancti. Item licet tota perfectio formæ ecclesiæ non fuerit conseruata in quolibet membro infirmo: tamen fuit conseruata in uirgine Maria tanquā in vno membro sano, & principali post Christum qui erat caput ecclesiæ: prout supradictū fuit in quinto cantico. Et ideo per totum illud triduum, & etiam vsq; ad Pentecosten, sicut ecclesia non fuit sine capite Christo: ita nec caput fuit sine ecclesia in illa societate: nec illa societas desiuit esse ecclesia: licèt pro maiori parte mēbrorum erat infirma. Quod patet. nam semper fuit in vnū congregata per totum triduum in cœnaculo expectando resurrectionem: & postea per quadraginta dies expectando ascensionem, & postea per decē dies expectando spiritum sanctum: vt patet Act. 1. & sic semper fuit congregata sub aliqua spe, & fide Christi, & per consequens nūquàm desiuit esse ecclesia. Ex supradictis ergo patet. quòd licèt custodes murorum scilicet principes sacerdotum & Scribæ, & Farisæi, & Pilatus cum suis ministris percusserint, & vulnerauerint ecclesiam apostolorum, & discipulorum vulnere terroris, & timoris. & tulerint, & abstulerint ipsi vestem, & pallium fidei actualis: tamen non fidei habitualis. & ideo non totaliter destruxerunt nec annihilauerunt ecclesiam: quia adhuc mansit in ea aliqua scintilla vitæ scilicet fidei, & spei: licèt vulnerata & infirma. Et sic apostoli non fuerunt hæretici: sed infirmi in fide. Aliud est enim esse infirmum in fide, & aliud hæreticum nam aliquis potest titubare, & esse infirmus in fide ex timore, & hoc absq; impugnatione obstinata veritatis fidei & pertinaci assertione alterius partis: & sic non erit hæreticus ille talis. Et nota, ꝙ notāter dicit in textu. Inuenerūt me custodes qui circumeūt ciuitatem &c. quia Scribæ, & pharisæi, & principes sacerdotum, qui erant positi ad custodiam ciuitatis nō introibant ciuitatem sacræ scripturæ: sed tanquàm ceci, & canes circuibant ciuitatem non attingentes veram intelligentiam scripturæ. Et sic ambulabant in cecitate, & mendaci traditione extra omnem veritatem: quia in circuitu impii ambulant. Et ideo sicut ipsi erant vulnerati, & sauciati pestifero, & hæretico veneno infidelitatis contra Christū: ita conati sunt percutere apostolos vulnere terroris, & timoris & expoliare eos pallio fidei. Sed non potuerunt totaliter obtinere intentū suum. Nam Christus resurrexit tertià die, & apostolos uisitauit, ostendens eis veritatem suæ resurrectionis, & per quadraginta dies increpa-

A increpauit incredulitatem eorum, & finaliter in die Penthecostes induit eos pallio sapientiæ,& intellectus, & consilii, & fortitunis omnium donorum,& gratiarum. Et sic manent Iudæi in sua cęcitate obstinati, tanquàm canes circundantes ciuitatem, vsq; ad finem,& vesperam mundi. Et fideles successores apostolorum manent in fide Christi confirmati, vsque ad secundum aduentum Christi. Et hoc de sexto cantico.

INCIPIT SEPTImum Canticum.

Adiuro vos filiæ Hierusalem:
Si inueneritis dilectum meum.
Vt annuncietis ei quia amore langueo,
Qualis est dilectus tuus ex dilecto:
B *O pulcherrima mulierum?*
Qualis est dilectus tuus ex dilecto: quia sic adiurasti nos?
Dilectus meus candidus & rubicundus
Electus ex millibus.
Caput eius aurum optimum.
Comæ eius sicut elatæ palmarum:
Nigræ quasi coruus.
Oculi eius sicut columbæ.
Super riuulos aquarum, quæ lactæ sunt lotæ.
Et resident iuxta fluenta plenissima.
Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentarijs:
Labia eius lilia distillantia myrrham primam.
Manus illius tornatiles aureæ plenæ hyacintis.
Venter eius eburneus
Distinctus saphyris.
Crura illius columnæ marmoreæ:
Quæ fundatæ sunt super bases aureas.
Species eius vt Libani.
Electus vt cedri.
Guttur illius suauissimum.
Et totus desiderabilis.
Talis est dilectus meus:
Et ipse est amicus meus
O filiæ Hierusalem.

HOc est canticum septimum: in quo Salomon cantat excellentiā, & potentiā, & dignitatē Christi: quam ecclesia apostolorum cantauit, & euangelizauit in Hierusalem post receptionem spiritus sancti. Et per consequens Salomon cantat prædicationē, & publicationem euangelii factam per apostolos post receptionem spiritus sancti, primò in Hierusalem,& populo Iudaico, & postea in populo gentili: vt patebit per cantica D sequentia. Ad cuius intellectum est notandum. prout dictum fuit in superiori cantico, quòd ista sponsa .s. congregatio apostolorū, & discipulorum timore percussa, & terrore vulnerata, & pallio fortitudinis fidei expoliata per totum triduum latuit in cœnaculo, vsque ad resurrectionem. Et adhuc latuit ibi vsque ad diem octauum: vbi iterum apparuit Iesus præsente Thoma: vt patet Io.20. Et ideo tunc ista sponsa magis certificata de resurrectione sponsi sui abiit à Hierusalem in Galilæam: vt patet Matthæi vltim. Et ibi iterum se manifestauit Iesus Petro,& Ioanni,& Thomæ,& cæteris apostolis, & discipulis ad mare Tyberiadis, & comedit cum eis: vt patet Ioan.21. Et sic magis certi de Christi resurrectione venerunt ad montem Olivueti,& ibi locutus est eis Iesus de regno Dei E præcipiens: ne discenderent ab Hierosolymis donec reciperent spm̄ sanctum. & sic videntibus illis eleuatus est in cœlum. Post cuius ascensionem vndecim apostoli cum to.a turba discipulorum, & mulierum numero. 120. reuersi in Hierusalē, & latuerunt decē diebus in cœnaculo, vsque ad diem Pētheco stes: in quo receperunt spiritum sanctum. Ex quibus omnibus patet, quòd ista sponsa.s.societas apostolorū,& discipulorum per quinquaginta tres dies .s. à captione Christi vsq; ad Pēthecostē latuit profuga,& timore perterita,& percussa,& vulnerata.& pallio fortitudinis fidei expoliata: in quibus quinquaginta tribus diebus non ausa est coram populo Christum nominare: nec veritatē euangelicam,& resurrectionem Christi prædicare. Sed postquam recipit spiritum sanctum, F omni vulnere terroris sanata, & virtute spiritus sancti ex alto induta, & pallio donorū spiritus sancti vestita, & armata: omni formidine reiecta: repente exiuit de cœnaculo, & cum audacia coram principibus sacerdotum,& Scribis,& Pharisæis,& omni populo incepit Christum prædicare, & euangelizare: & eius resurrectionem, & ascensionem manifestare, & ipsum esse Deum, & hominem,& Messiam in lege,& prophetis promissum publicè confiteri, & per sacras scripturas probare, & demonstrare: vt patet Act.2. & per totum discursum illius libri.

In quo die inter cætera duo magna mirabilia opera spiritus sancti manifestata sunt: quorum primum fuit, quòd Petrus, qui in captio-

A captione Christi ad vocem vnius ancillæ timore perterritus Christũ negauerat, & omnes alii apostoli, & discipuli, qui relicto Christo aufugerant, & per quinquaginta tres dies timore perculsi, & pallio fortitudinis fidei expoliati latuerant: tunc recepto spiritu sancto cum tanta fiducia, & audacia audebant Christum prædicare aduersus principes sacerdotum, & scribas, & pharisæos, quos ante miserabiliter formidabant, dicentes. Obedire oportet magis Deo quàm hominibus. Et ibant omnes gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati: vt patet Act. 5. Secundum opus miserabile fuit: quia Petrus cum cæteris, qui nunquam literas didicerāt in solis rebus rusticis, & piscatione enutriti, in illa die contra scribas, & pharisæos & legisperitos sedentes in cathedra Moysi, cum
B grandi sapientia, & audacia inceperunt disputare, & eis Christum fuisse verum Messiam in lege promissum per sacras scripturas demonstrare: quorum rationibus, & authoritatibus scribæ, & pharisæi resistere nō valentes, cōfusi, & conuicti recesserunt: intantùm quod videntes turbæ pharisæos, & scribas p apostolos esse conuictos: ad tria millia, de turba crediderunt, & baptismum receperūt: vt patet Actuum. 2. Et sic per prædicationē apostolorum, & miracula quæ fiebant, per eos in virtute nominis Iesu, creuit numerus & ecclesia fidelium. Omnia ergo ista præuidens Salomon in spiritu fecit istud septimū canticum, in quo introducit ecclesiam apostolorum publicè, & discipulorum prædicantem Christum in Hierusalem post receptio
C nem spiritus sancti. Et introducit plebē simplicem, & deuotam apostolos denotè audientem, & de qualitate sponsi quærentem. Et iō tria fiunt in hoc cantico. Nam primò ecclesia apostolorum, & etiam mulierum quærit sponsum suum Christum in Hierusalem vbi ante nec quærere, nec prædicare audebat. Secundò plebs fidelium Iudæorum, qui cōuersi sunt, quærit de qualitate & dignitate huius sponsi. Tertiò ipsa sponsa publicè prædicat, & euangelizat deitatem, & maiestatem, & potentiam, & sapientiam, & cæteras perfectiones Christi sponsi sui. Secundū erit ibi. Qualis est dilectus tuus. Tertium ibi. Dilectus meus candidus. Quantùm ergo ad primum est aduertendum secundùm omnes euangelistas: quod postquàm Christus fuit depositus de cruce, & positus in sepulcro: dū D apostoli laterent in cœnaculo propter metum Iudæorum per totum triduum, primò mulieres emerunt aromata, & die dominica mane diluculo venerunt ad monumentum vt vngerent Iesum. Sed cum inuenissent lapidem reuolutum ab ostio monumenti, & fuisset eis nunciatum per angelos Christum resurrexisse: tunc sola Magdalena mansit iuxta sepulchrum cæteris recedentibus, ad nunciandum apostolis Christi resurrectionem. Sed interim, Christus apparuit Magdalenæ sub specie hortulani: ipsa autem putans Christum esse hortulanum dixit. Si sustulisti ipsum, dicito mihi. Item in eodem spatio temporis Christus apparuit mulieribus euntibus ad apostolos. Et apostoli, scilicet Petrus & Ioannes ex relatu mulierum venerunt ad sepulchrum, ad quærendum Christum: quibus apparuit Christus in via dum reuerterentur. Ex quibus patet: quòd tota E ecclesia tàm virorum, quàm mulierum quærebat Christum in illa die cum grandi affectu & amore. Et eodem modo de tota ecclesia sponsa Christi pro illo statu possunt verificari verba posita in principio huius septimi cantici. Vnde ait sponsa ad filias, & mulieres Hierusalem, & maximè ad deuotas inter quas quærebat Christum: dicens. O filiæ Hierusalem: adiuro vos. i. sub sacro iuramento veritatis legis & prophetarū vos obligo & exhortor: vt nuncietis mihi si inueneritis dilectum meum, qui fuit sepultum in monumento: quia tulerunt dominū meum, & nescio vbi posuerunt eū: ideo amore langueo. Sed est iterum aduertendum, q ecclesia apostolorum, & discipulorū nō solū quæsiuit, & expectauit sponsum suum per illud F triduum, & totum spatium, vsque ad missionem spiritus sancti, sed etiam cum maiori affectu illico post redemptionem spiritus sancti quæsiuit eum in cordibus hominum, publicè Christum prædicando: primò in Hierusalem, & exinde per totam terrā promissionis & per totam Syriam, & Arabiam, & Græciam, & per totum orbem: vt patet per totum librum actuum apostolorum, & in ecclesiastica historia. Et sic ista adiuratio posita in principio huius septimi cantici magis propriè verificatur de prædicatione apostolorū facta primò in Hierusalē, & exinde per totū orbē. Vnde recepto spū sancto dixit Petrus cū tota ecclesia apostolorū ad totū populum

A pulũ Hieruſalẽ. O filiæ Hieruſalẽ adiuro vos per ſacram ſcripturam legis & prophetarũ: vt nuncietis mihi: ſi inueneritis dilectum meũ.i. ſi creditis eũ in cordibus veſtris. q.d. quia ex dictis ſacræ ſcripturæ poteſtis videre ipſum eſſe Deũ, & hominẽ & Meſſiã in lege promiſſum, quẽ vos ignorãtes crucifixiſtis, qui mortuus eſt pro peccatis omniũ, & reſurrexit à mortuis: prout oẽs prophetæ teſtimoniũ prohibẽt de ipſo: iõ ꝑ eaſdẽ ſacras ſcripturas vos adiuro & moneo: vt recipiatis ipsũ in verũ Meſſiã & redẽptorẽ, & ſi inueneritis ipſum, & credideritis in cordibus veſtris: rogo vt annuncietis mihi: quia amore langueo. Vnde hoc dicebat eccleſia apoſtolorũ: quia intantũ fuit accenſa in amorẽ, & charitatem Chriſti per receptionem ſpũs ſancti: ꝙ non timẽs minas ſcribarum, & pha

B riſæorum, nec regũ, nec principum cum fiducia prædicabat Chriſtum: deſiderans omnes populos adducere ad fidem eius. Deinde cũ dicit. Qualis eſt dilectus tuus? ponit deuotã interrogationem audientium prædicationẽ apoſtolorum in Hieruſalem in die Pente. & diebus ſequentibus. Ad cuius intellectũ eſt notãdum: ut legitur Act. 2. & 3. ꝙ cũ Petrus & cæteri apoſtoli publicè prædicarent corã populo Chriſtũ eſſe filium Dei: & poſt mortem reſurrexiſſe in corpus glorioſum: & ſediſſe à dextris Dei patri, tanquàm hęredem & accepiſſe poteſtatem ſuper totum vniuerſum: tunc omnes admirabantur. Et ideo admirantes quærebant de qualitate, & dignitate, & maieſtate Chriſti reſurgentis, dicentes. Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto ò pul

C cherrima mulierum? quaſi dicerent: tu dicis ꝙ iſte dilectus ſponſus tuus eſt filius Dei dilectus à Deo patre, & intantùm dilectus, ꝙ ſuſcitauit eam à mortuis tertia die: & tradidit ipſi regnum mundi: ergo dic mihi qualis eſt iſte dilectus tuus natura & maieſtate: & quomodo procedit ex patre dilecto. Et dic etiam nobis: quare quæris eum cum tanta ſollicitudine? qa ſic adiuraſti nos. Ad cuius intellectum eſt aduertendũ, ꝙ filiæ Hieruſalẽ tria dicunt in præſenti quæſtione. Primò quia bis dicunt, Qualis eſt dilectus ex dilecto. per quod explicãt duplicẽ proceſſionem filii ex patre. Quarũ prima eſt ab ęterno ſecũdũ diuinitatem. ſecunda eſt proceſſio tẽporalis ſecundùm humanitatem. Et ideo quærunt de qualitate Chriſti non ſolũ ſecundũ diuinitatem: ſed etiam ſecundum humanitatem: Item ſecundò iſtę filiæ Hieruſalem vo- D cant iſtam ſpõſam pulcherrimam mulierũ: per quod notificant pulchritudinem, & plenitudinem donorum, & gratiarum, & bonorũ ſpiritualiũ, quã adepta eſt eccleſia in die Pent. per adeptionem ſpiritus ſancti. itẽ tertiò dicunt, quia ſic adiuraſti nos. per quod, denotatur magna ſollicitudo, & charitas, quã habebant apoſtoli, & diſcipuli in publicatione euangelii ad conuertendos infideles, oſtendendo, & probando per ſacras ſcripturas Chriſtum eſſe verum Deum, & hominẽ, & Meſſiam in lege promiſſum. & ideo filiæ Hieruſalem eos interrogabant. Deinde cum dicit, Dilectus meus candidus, & rubicundus &c. ponitur prompta reſponſio ſponſæ ad filias Hieruſalem, explicando maieſtatem & potentiam, & ſapientiam, & omnes dignitates Chriſti ſponſi ſui, deſcribendo ipſum E per omnia membra ſua. Ad cuius intellectũ eſt notandum, ꝙ decem membra Chriſti enumerat, & memorat ſponſa: per quæ denotat, & notificat decem dignitates, & perfectiones Chriſti ſpõſi ſui ſuper omnia creata ſ. caput, comas, oculos, genas, labia, manus, ventrem, crura, ſpeciem, & guttur. Vnde per caput intelligit Chriſti diuinitatem, vt ait Apoſtolus primæ ad Cor. 11. Caput eccleſiæ Chriſtus, & caput Chriſti Deus. Et ideo quia Chriſtus nõ eſt Deus per participationem, ſed per eſſentiam ſecundum diuinitatem: ideo non dicit, caput eius aureum, ſed caput eius aurum optimum. Item per comas nigras intelligit Chriſti fortitudinem & victoriam quã habuit de Diabolo, & mundo, & morte: eò quòd nigredo, & criſpitudo capillorum denotant, fortitudinem in F homine. Ideo dicit, comæ eius ſicut elatæ.i. folia palmarum erecta ſurſum, & rigida ad vincendũ, & triumphandũ. Item per oculos columbinos intelligit Chriſti perſpicacitatẽ in diſcernendo, & rectitudinẽ in iudicando. Et per genas odoriferas, & aromaticas intelligit eius honeſtam vitam, & conuerſationẽ in hac peregrinatione. Et per labia intelligit eius prædicationem: & per manus tornatiles, & aureas intelligit eius miram potentiam, & opera miraculoſa. & per ventrẽ plenum ſappiris intelligit ipſum fuiſſe capſam, & armarium omnium virtutum. & per crura & baſes aureas intelligit fidei articulos & gratiam ſacramentorũ. ſuper quas fundauit eccleſiam, & per ſpeciem, & ſtaturam intelligit

A intelligit eius pulchritudinem,& magnitudinem,& excellētiam,& imperium,& per gutur intelligit suauitatem sermonum eius. Fuit ergo,& est Christus caput, & principiū primò omnium rerum per creationem: quia omnia per ipsum facta sunt. Ioan.1. Et est caput ecclesiæ,& hominum, & angelorum:qa Deus posuit eum super omnem ecclesiam,& principatus,& ptātes.& istud caput est Deus non per participationem,sed per essentiā.Et ideo caput eius non dicitur aureum : sed ipsum aurum, ad denotandum quòd Christus nō est Deus per participationem,sicut cęteri sancti:sed est Deus per essentiā:quia Christus est verbum filius patris sibi coessentialis Item oculi eius sunt mundi,& recti, & perspicaces, volantes super totam scripturam: sicut columbæ super riuos aquarū,quæ sunt
B lacte lotæ.i.lacteo colore dealbatæ,quæ resident iuxta fluenta. Ita ergo Christus est mūdus,& rectus,non accipiens personam hominum in iudicando:& perspicax in discernendo,& penetrando secreta Dei patris,& sacrę scripturæ:quia quæcunque audiuit,& hausit ex puteo sapientiæ patris, nota fecit nobis. Habet Christus comas nigras, & turtuosas, & rigidas,& elatas, & eleuatas per fortitudinem: quia fuit fortis in perferendis iniurijs, & laboribus,& tormentis,& ferēdo mortē, & passionem.Genæ eius sunt odoriferæ, sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentarijs,& aromatariis.quia eius vita,& conuersatio honesta fuit omnibus exemplaris, & odorifera.ideo omnes currebant in odorem & famam vnguētorum eius. Item labia eius fuerunt distillantia myrram primam in præ
C dicando,quia prædicabant pœnitentiam,& extirpabant vitia inserendo virtutes.Et manus eius,per quas designatur potētia,& operatio:fuerunt tornatiles,id est munitæ,& armillis aureis circundatæ,& plenæ hyacintis: quia opera miraculosa quæ faciebant manus potentiæ Christi, erant aurea, & hyacintina super omnem facultatem humanam in suscitando mortuos,& ægros sanando,& opera misericordiæ exercendo. Item venter eius fuit eburneus distinctus saffiris, id est fuit capsa, & arca plena lapidibus prætiosis, scilicet virtutibus,& bonis,& tesauris spiritualibus,vnde i Hebræo habetur,vēter eius capsa eburnea plena saffiris: quia Christus fuit arca,& armarium omnium virtutum,& thesaurorum sapięntiæ, & scientiæ Dei, & gratiarum,& omnium virtutum, & bonorū D spiritualium:de cuius plenitudine omnes accepimus.Itē crura eius, super quæ fundauit ecclesiam sunt, sicut columnę marmoreę,scilicet fortissimę,& mundissimę ad modū marmoris . quæ quidem columnæ ecclesiæ sunt fundatæ super bases aureas.s. super fidem,& charitatem,& gratiam sacramentorum. Itē species,& pulchritudo Christi,quæ consistit in abundantia bonorum,& magnitudine,& altitudine imperij,& supereminentiæ,& dignitatis,est sicut Libani. Nam sicut mons Libani superexcedit omnes alios montes Syriæ in altitudine,& pinguendine pascuarum, & fructuum,& aquarum:ita Christus,qui est mons Dei,mons pinguis,superexcellit,& excedit omnes montes, scilicet omnes creaturas in altitudine perfectionum, & copia fructuum virtutum, & bonorum spiritualium.Et sicut cedrus est arbor electa,& incorruptibilis, & altissima super omnes alias arbores:ita Christus immortalis post resurrectionem excedit omnes creaturas in dominio,& imperio:quia sedet à dextris,id est in potioribus bonis patris:& data est illi potestas in cœlo,& in terra, & in omnibus abyssis.ideo dicitur electus, id est eleuatus vt cedri.Itē guttur eius est suauissimum.i.doctrina euāgelica,quæ ex gutture,& ore eius processit,& quam nobis reliquit:est suauissima, & dulcissima audientibus.Ex quibus patet ꝙ totus Christus est desiderabilis, & bonus quātùm ad oīa supradicta.s.quò ad caput, & E comas,& oculos:quia omnia sunt bona,& desiderabilia,& nil fuit in eo quin fuerit bonū, & desiderabile sponsæ suæ ecclesiæ. Et ideo concludit sponsa canticum suum, dicens.O filiæ Hierusalem talis est dilectus meus Christus,qualem vobis descripsi. & prædicaui.Et ipse est amicus,& sponsus meus, quem vidi, & audiui,quem amaui,in quem credidi,quē dilexi,& tanquàm Deum colui, & in verum Messiam in lege promissum suscepi. Ex supradictis omnibus patet: quomodo ecclesia apostolorum,& discipulorum vulnerata vulnere timoris, & expoliata pallio firmitatis fidei,non ausa fuerat publicè per quinquaginta tres dies fidem Christi confiteri: sed recepto spiritu sancto in die Pentecostes induta pallio fortitudinis fidei,& aliorum donorū, & gratiarum,publicè,& cum fiducia ausa est cantare canticum supradictum: confitendo, & probando Christum esse Deum, & homi-

A hominem, & Messiam in lege promissum, & hoc probádo per scripturas legis, & prophetarum, & conuincendo Iudæos: vt patet per totum discursum actuum apostolorum. Et hæc dicta sint de septimo Cantico.

INCIPIT OCTAVVM Canticum.

Quo abijt dilectus tuus
O pulcherrima mulierum?
Quo declinauit dilectus tuus?
Et quæremus eum tecum.
Dilectus meus descendit in hortum suum
Ad areolam aromatum:
Vt ibi pascatur in hortis
Et lilia colligat:
Ego dilecto meo & dilectus meus mihi.
B *Qui pascitur inter lilia.*
Pulchra es amica mea & suauis
Et decora sicut Hierusalem.
Terribilis vt castrorum acies ordinata.
Auerte oculos tuos à me:
Quia ipsi me auolare fecerunt.
Capilli tui sicut grex caprarum,
Quæ apparuerunt de Galaad.
Dentes tui sicut greges ouium
Quæ ascenderunt de lauacro.
Omnes gemellis fœtibus:
Et sterilis non est in eis.
Sicut cortex mali punici
Sic genæ tuæ absque occultis tuis.

QVo abiit dilectus tuus &c. Hoc est cáticum octauũ, in quo Salomõ cantat descensum ecclesiæ apostolorum C ad prædicandũ populo gentili, & per consequens cãtat conuersionẽ populi gentilis. In quo cantico spõsus satisfacit petitioni plebis gẽtilis cupientis sociari cum plebe iudaica, & dealbari à nigredine idololatriæ: & recipi, & introduci in cubiculũ regis, & pasci in horto eius, & quiescere sub vmbra eius, prout dictum fuit, & ipsa petiuit in cãtico primo. Et ideo Christus in hoc cantico recipit plebem gentilem, & pulchrifacit, & decorat eã sociando eam sibi simul, cum conuersis de populo Iudaico. In quo cantico duo principaliter facit. nam in prima parte introducit sponsum vocantem, & decorantem sponsam de populo gentili. In secunda vero introducit populum laudantem, & beatificantẽ eandem sponsam. ibi. sexaginta sunt reginæ &c. Quantùm ad primum est notandum: prout legitur Actuum. 13. quòd postquàm ecclesia, & cœtus apostolorum prædicauit, & annunciauit publicè, & cum fiducia verbum D Dei populo Iudaico, probando, & confitendo Christum esse verum Messiam, in lege promissum: in qua prædicatione ecclesia cãtauit præcedens canticum prout dictum est: commendãdo virtutes, & perfectiones Christi: tunc licet multi Iudæorum fuissent conuersi ad Christum per prædicationem apostolorum: tamen maior pars, illius populi contradixit prædicationi apostolorũ: & negauit Christum: & persecuta est ecclesiam. Tunc Paulus & Barnabas videntes ingratitudinem illius populi, dixerunt. Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit dominus. Constitui E te in lucem gentium vt sit salus mea, vsque ad extremum terræ. Audientes autem gentes gauisæ sunt &c. Ex quibus patet qualiter reprobatis Iudæis inceperunt gẽtiles cõuerti: vt patet Actuum. 13. & per totum discursum illius libri. Et sic Christus sponsus ecclesiæ dicitur declinasse, & descendisse à populo Iudaico ad populum gentilem: in quo fecit & plantauit hortum suum: ex quo collegit plures fructus, id est plures fideles, quàm de plebe Iudaica. Hoc autem præuidens Salomon in spiritu, sumendo parabolam, & figuram ex Iosue: qui ordinatis, & constituti. 12. principibus, & capitaneis adeptus est totam terram promissionis, quam gentiles, & idololatræ possidebant: ita pariter Christus constituit illos. 12. apostolos: per quos adeptus est totum populum gentilem. Et ideo Salomon in hac prima parte huius cantici cantando conuersionem populi gentilis introducit tres species personarum ad loquendum. Nam primò introducit filias F Hierusalẽ de sponso interrogãtes, per quas intelliguntur minores Iudæi per apostolos conuersi. Secundò introducit sponsam ad quæsitum respondentem. Tertiò introducit sponsum plebem gentilem ad fidem uocantem, & eam decorantem, & sibi sociantẽ. Secundum ibi. Dilectus meus descendit. Tertium ibi. Pulchra es amica mea. Quantũ ad primum: quia in superiori cantico spõsa cõmendauerat sponsum, & explicauerat eius virtutes, & perfectiones in gentes: ideo filię Hierusalem, id est animæ deuotæ, & fideles

A quærunt, & interrogabant sponsam dicentes. O pulcherrima mulierum, quò abiit dilectus tuus? quò declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum. Isti vero interrogantes erant nouiter conuersi de Iudaismo, & minores qui interrogabant cœtum Apostolorum, qui tria dicunt. s. quò abiit. i. quare recessit à Iudæis? & quo declinauit? quia recedere à populo Iudaico, & ire ad populum gentilem, declinare est tanquã à maiori, & dignori ad minore. n. Item subdunt. Quæremus ipsum tecum. quia multi conuersi ex Iudæis prædicabant etiam populo gentili cum Apostolis. Deinde cum dicit. Dilectus meus descendit in hortũ &c. ponitur respõsio spõsæ, iuxta quæsitum. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ delubra, & templa gẽtiliũ: in quibus prius habitabant, & adora-
B bantur idola: dicebantur cubilia draconum & Dæmonum: sed postea factæ sunt Ecclesię Xpi, & sanctorũ: in quibus colitur, & adoratur verus Deus trinus, & vnus, & offertur verũ sacrificiũ eucaristiæ, & veræ orationes, & oblationes, & celebrantur diuina officia Deo acceptabilia, quibus Deus dicitur pasci, & delectari. Et sic gẽtilitas per fidem, & Baptismum facta est areola aromatum spũalium, quibus Christus dicitur pasci. nam sicut Christus pascit nos cibis spiritualibus sacramẽtorum. & doctrina: ita dicitur à nobis pasci liliis, & rosis, & aromatibus bonorũ operum, & orationum, & vniuersaliter cultu latrię: inquantum delectatur in nostris bonis operibus, & acceptat illa ad vitã æternẽ. Respondens ergo sponsa ad quæsitũ adolescentularũ, & filiarũ Hierusalẽ: qñ dixerũt. Quo
C abiit, & declinauit dilectus tuus? dicit. Dilectus meus Christus, reprobatis Iudæis incredulis: quibus primũm oportebat loqui uerbum Dei, quia indignos se fecerunt, ideo cõuersus ad gentes descendit in hortum suum ad areolam aromatum. Nam ex populo gentili, & ex templis, & delubris eius fecit sibi areolam aromatum, & hortum fructiferum eiecta spurcitia idolorũ: ut pascatur in hortis populi gentilis, & colligat ex eo lilia, scilicet uirgines, & martyres, & confessores, & doctores, & iustos vtriusq; sexus, vt pascatur ibi pactu latriæ. s. sacrificiorum, & oblationum, & orationum. Et dicitur Christus descendere à populo Iudaico ad gentilem tanquàm à digniori, qui ante Deum colebat: ad minus dignum, qui idola venerabatur.

Sed quia per talẽ descensum Christi ad plebem gentilem, sicut plebs gentilis conuersa pascit christum per latriæ cultum, ita Christus pascit eam pabulo ecclesiasticorum sacramentorum. & per consequens fit mutuus pastus: ideo subdit. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, quia pascitur inter lilia. q. d. ego exhibeo cultum, & seruitutem latriæ dilecto, & sponso meo Christo, & exhibeo ipsi fideles per generationem: quia cõtinuè regenerat ex me filios, & martyres, & virgines & confessores, & iustos utriusque sexus per Baptismum, & alia sacramẽta. Sed ipse largitur & exhibet mihi pastum, & pabulum spirituale. s. dona spiritus sancti, & gratiam sacramentorum in præsenti, & gloriam in futuro: & sic adinuicem correspondemus nobis: & exhibemus, & reddimus uices amoris. Item ego exhibeo dilecto cultũ latriæ, cui obligor ex debito: sed ipse gratis, & liberè largitur mihi iocalia, & bona sponsalia, & spiritualia in dotem: quia tanq̃ spõsam decorauit me corona, & copia bonorum spiritualiũ mihi familialiter loquendo: imo iam satisfacit mihi, & correspondet meæ petitioni, & desiderio. Nam ego cum ingenti affectu, & desiderio in primo cantico petiui dealbari, & mũdari à ingredine. idololatriæ, & spurcitia gentilitatis, & sociari cũ filiabus Hierusalẽ in eadem Ecclesia, & pasci in uno, & eodem horto, & quiesceret sub vmbra spõsi in meridie: sponsus autem iam audiuit uocem meam, & annuit votis, & petitionibus meis: quia iam familiariter mihi loquitur per Apostolos: & ego loquor ipsi cantando psalmodiam, & diuina officia: quia iam misit Apostolos suos ad prædicandum euangelium omni creaturæ per uniuersum mundum, & sic iam loquitur mihi sponsus, & audio uocem eius euangelicam: & ego iam loquor illi: & respondeo ipsi confitendo ipsum esse verum Deum, & hominem, & verũ Messiam in lege promissum. Et sic respondeo ipsi per fidem, spem, & charitatem, & cultum latriæ. Et sic sponsus meus pascitur inter lilia martyrum, & virginũ, & omniũ iustorũ, eorũ bona opera, & cultum latrię delectabiliter acceptando. Deinde cum dicit. Pulchra es amica mea, & suauis &c. introducit sponsus ad loquendũ, & ornandum, & dotandum ecclesiã sponsam suam de populo gentili bonis spũalibus, sicut ante dotauerat ecclesiam de conuersis de sinagoga. Ad cuius intellectum

ctū eſt aduertendū, ſicut fuit dictū in primo cantico: ꝙ ſicut Deus eſt creator vniuerſalis ab initio: ita factus eſt ex tpe, & in tēpore cōſtituto redēptor vniuerſalis, tā populi gētilis, quā Iſraelitici. Et iō ſicut patriarchæ & prophetæ in perſona totius populi Iſraelitici petebant Xp̄m Meſſiam in lege promiſſum, vt veniret ad oſculandū eos oſculo oris ſui, & vt traheret eos poſt ſe, & introduceret in cubiculum ſuū: ita pariter tota plebs gentilis hoc idem petebat, & petiit ꝑ Tamar, & Raab, & Ruth: tanquā ꝑ procuratrices: quia oēs illæ petierūt Chriſtū i perſona totius populi gentilis: inquantū deſiderarūt ſociari in populo Dei, & uenerunt ad fidem, & cultum vnius Dei, & ſic deſiderarunt Chriſtum venturum ſimul cū ſucceſſoribus eorum: ut dictum fuit ibi. Et deſiderarūt dealbari à ſpurcitia, & nigredine, & ſorde idololatriæ dicendo. Nigra ſum, ſed formoſa &c. Et ideo ſicut ſponſus ſatisfecit plebi iudaicæ, & ſynagogę

B fideliū ꝑ ſex cantica: qa iā venit in carnē, & oſculatus eſt eā per incarnationē: vt patuit in ſecundo cantico, & oſculatus eſt eam oſculo oris ſui perſonal ter per euangelicā prædicationem, ut patuit cantico tertio, & iam traxit eā per familiarē doctrinā, & cōuerſationem, & miraculorū operationē, & patuit cantico quarto: & iam introducit eā in talamū ſuum, & ornauit veſtibus ſponſalibus: vt patuit cantico quinto, & iam pauit, & refecit eā pabulo ſacramentorū emanantium ex paſſione Chriſti, vt patuit cantico ſexto: & iam eccleſia congregata ex conuerſis de Iudaiſmo, & ex populo Iſraelitico recepit chriſtū in ſponſum, cōmendando, & confitendo eius virtutes, & perfectiones, & omnipotentiā, & magnificentiā, vt patuit in cantico ſeptimo, ſ. in cātico præcedenti: Ita pariter in hoc octauo cantico & duobus ſequentibus ſponſus ſatisfacit, & vult ſatisfacere uotis & petitionibus plebis gētilis petentis dealbari à nigredine idololatriæ, & ſociari cū plebe Iſraelitica, & paſci cū ea, & ſimul quieſce ſub umbra ſpōſi. quā petitionē Xp̄s adimpleuit cū miſit Apoſtolos ad uocandū, & conuertendū populū gentilē ad fidē euangelicā. Et ſic Chriſtus per Apoſtolos ſuos, & diſcipulos uocauit plebē gētilē in eandem eccleſiam, & dealbauit eam, & ornauit, & decorauit, & dotauit eam eiſdem ornamentis & monilibus ſponſalibus, quibus ante ornauerat eccleſiam ex ſynagoga conuerſam.

D Et ſic ex utroque populo facta eſt vnica eccleſia, & ſponſa Chriſti. Et ſic in his tribus vltimis canticis maximè loquitur Salomon de eccleſia populi gentilis iam facta una, & ſociata cū Iudaica ſiue Iſraelitica: vt patebit. Dicit ergo Xp̄s ſpōſus. O amica mea de populo gētili, tu in principio petiſti à nigredine idololatriæ dealbari, & cū filiabus Hieruſalē ſociari, & ſimul paſci & quieſcere. Et iō cōpleto iam myſterio redēptionis in populo Iſraelitico, & poſtquā illi ſatisfeci ꝑ incarnationē, & familiarē prædicationē, & mortē, & paſſionē, & reſurrectionē &c. tandem volui deſcendere ad te: vt ſatisfacerem votis & petitionibus tuis, mittendo tibi apoſtolos, & diſcipulos ad prædicandū, vt in perſona mea te dealbent, & mundent à nigredine idololatriæ, & pulcram faciant per baptiſmum & alia ſacramenta.

E Et nota quòd licèt Chriſtus uocauerit plebem gentilem, & baptizauerit per Apoſtolos, tanquā per miniſtros tamen quia per ſeipſum dat gratiā, & bona ſpiritualia: ideo loquitur in perſona propria. Itē dicere Chriſtum, & cōmendare pulcritudinem plebis gentilis: idem eſt quod facere: quia commēdando, & ipſam de pulcritudine, facit ipſam pulcram, & ipſam decorat ornamentis ſponſalibus hic memoratis. Item eſt aduertendum, ꝙ licèt ſponſus repetat, & iteret in hoc cantico octauo bona ſpiritualia, & ornamēta quæ præmemorauit, & explicauit in quinto cantico: tn̄ talis repetitio, & iteratio non eſt ſuperflua, nec otioſa, ſed denotat duos populos in diuerſis temporibus ſucceſſiuè ad fidē conuerſos, quos Chriſtus ſub eadem eccleſia connexit, & eiſdē ornamētis ſpōſalibus decorauit. Dicit ergo Chriſtus. O amica mea conuerſa de plebe gentili, ego dico tibi ꝙ tu es pulcra, idest pulcram te facio ſimul cū plebe Iſraelitica. Et tu es decora facta ſicut Hieruſalē. Nā tu in primo cantico petiſti dealbari, & decorari, & ſociari filiabus Hieruſalem, & ego dico tibi, ꝙ tu es facta decora, ſicut Hieruſalem, & ipſi conſociata in vnam eccleſiam, & eiſdem ornamentis ſponſalibus decorata. poſtquàm recepiſti eadem eccleſiaſtica ſacramenta: qui eadem ſeptem dona ſpiritu ſancti recepiſti: & ad pugnandum contra mundum, & carnem, & diabolum eiſdem armis armata fuiſti. Et ideo tu es facta terribilis ad pugnandum: ſicut vna acies caſtrorum bellicorum ad

A bellandum, & pugnandum ordinata pro fide euangelica defendenda. Item pulcritudo tua summè delectat me. Auerte ergo oculos tuos à me &c. Et loquitur ironicè, more amantium: sicut sponsus carnalis quandoque dicit sponsæ. Auerte oculos tuos à me: quia tantum sicut pulcri: quod penetrãt cor meum, & interficiunt me. ita ergo pariter metaphoricè dicit hic Christus. O sponsa mea auerte oculos tuos, scilicet fidei & charitatis & humilitatis quia tantum mihi placēt & sunt grati. quòd me auolare fecerunt: id ē relicto & reprobato populo Iudaico incredulo me compulerunt ut repentè descenderem & uenirem ad te. Ad cuius intellectum est aduertendum, sicut dictum est in cantico quintò, quòd Christus non respexit in nobis istos oculos, & ista bona tanquàm formam efficientem. sed tanquàm formam disponentem, quam ipse in nobis impressit: ut nos sibi gratos faceret. Vnde tria genera oculorum uulnerauerunt Christum, & fecerūt ipsum aduolare, ut ueniret ad nos redimendum. Primò oculi imaginis naturalis: inquātùm solum hominem creauit in hoc mundo inferiori ad imaginem suam aptum, & capacem ad suam beatitudinem participandam, & capessendam: i deo aduolando descendit ad redimendam suam imaginem, quam in vtroque populo repperit: Secundò uulnerauerunt & mouerunt Christum oculi prædestinationis. Nam quos pater ab æterno prædestinauit, hos filius factus homo ex tēpore uocauit, & hos iustificauit in præsenti, & uocauit & glorificauit in futuro. ad Ro. 8. Tertii autem sunt oculi gratiæ, propter quos C sumus Deo grati, & accepti ad vitam æternam. & hos dedit nobis gratis Christus: ipse enim Christus dedit nobis oculos fidei cū charitate, quibus eum cognoscimus, & diligimus, & meremur, & sumus apti ad uitam æternam. & isti oculi penetrant cor Christi, & faciunt eum aduolare ad præmium nobis conferendum: & sic Christus amat quod in nobis plantauit. Et sic patet, quòd Christus ante dilexit nos, quā nos ipsum: quia Deus ante mundi constitutionem dilexit & elegit nos: vt essemus sancti, & postea gratificauit nos in Christo filio suo. ad Filip. 1. Et sic patet quòd Christus ditauit, & ornauit ecclesiam sponsam suam ornamentis spōsalibus: ut sibi placeret, & amplius eā diligeret. quæ quidem ornamenta sunt fides articulorum, & gratia sacramentorum, & robur ad obseruationem præceptorum, & uarietas statuū, D & officiorum, & dignitatum. Et ideo per oculos possunt etiam intelligi doctores, scilicet August. Hieron. & cæteri qui fuerunt de populo gentili, multò plures quàm de populo Iudaico: per quos doctores, tanquàm per oculos uidet Ecclesia. qui quidem oculi doctorum, eò quòd erant cum fide & charitate: ideo Christum aduolare fecerunt. Et sic etiam subdit. Capilli tui, id est populi ex gētibus cōuersi, facti sunt copiosi & albissimi, & multiplicati per regenerationē Baptismalem, sicut greges caprarum, quę apparuerut de Galaad in magno numero. Et dentes tui, qui sunt iidem doctores inquantùm ruminant, & masticant, & digerunt sacram scripturam, facti sunt albi, & mundi, sicut grex ouium, quæ ascenderunt de lauacro, prout E dictum est in cãtico quinto: quia omnes doctores sunt gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis: inquantùm ex vtroque testamēto quotidie pariunt sacram scripturam, & prębent eam populus fidelium. Et sic etiam genæ tuæ, quæ sunt bonæ & honestæ operationes coram populo apparentes, sunt rubeæ per charitatē, sicut cortex mali penici, absq; occultis. Nam sicut malum punicū sub vna pelle rubea continet multa grana rubea, & pulchra, ita Ecclesia sponsa Christi, sub una pelle, & tegmine fidei & charitatis continet copiam fidelium rubore, & ardore charitatis ardentium, cuius lux lucet coram hominibus: non ut uideatur ab hominibus ad propriam laudem: sed ut glorificent dominum, qui in cœlis est. Et ideo subdit: Absque occultis: quasi dicat: ꝙ talia opera sunt cum in F teriori gaudio, & recta intentione latente, testimonium reddente conscientia eorum. Et sic Ecclesia & quilibet iustus est pulcher, & rubet charitate intus & extra: quia non ad ostentationem propriam operatur, & exercet opera uirtutum, sed ad laudē Dei, & proximi bonum exemplum & utilitatem. Hoc etiam dicit, quia in Ecclesia multi sunt martyres latenter in corde: licèt nō martyrium receperunt publicum in carne.

SECVNDA PARS.
Octaui Cantici.

Sexaginta sunt reginæ:
Octaginta concubinæ:
Et adolescentularum non est numerus.
Vna est columba mea: perfecta mea.

Vna

A *Beatissimam prædicauerunt Reginæ, & concubinæ:& laudauerunt eam.*

Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens:

Pulcra vt luna:Electa vt sol:

Terribilis vt castrorum acies ordinata?

Descendit in hortum nucum:

Vt viderem poma conuallium:

Et inspicerem si floruisset vinea:

Et germinassent mala punica.

Nesciui. Anima mea conturbauit me propter quadrigas Amnadab.

Reuertere reuertere Sunamitis

Reuertere reuertere vt intueamur te.

Deinde cũ dicit, Sexaginta sunt reginæ &c. Hæc est secunda pars huius octaui cantici. Ad cuius intellectum est ad uertẽdũ, q oẽs reges terræ, & prin
B cipes mũdi gerũt vices Dei in regendo: quia ois potestas à domino Deo est: Vnde dicit diuina sapiẽtia. Per me reges regnãt: p me principes imperant, & decernunt iustitiam. Pro. viij. Et est dicendum: q omnis humana potestas est à Deo, aut præceptiuè, aut pmissiuè. vnde reges regnant ex Dei voluntate præceptiua: eò q ex electione inceperunt regnare, & optimis legibus regũt, & decernũt iudicia. Et ideo propter talem honestum ordinẽ dominandi regiæ potestates, & regna metaphoricè dicũtur vxores Dei, & reginæ. Tirãnicæ autem potestates: eò q violẽter regũt, & reguntur, ideo dicuntur concubinæ, quasi adulterinę: quia non legitimæ possidentur nec reguntur. Et sic Salomon hic regna, & regias potestates mundi appellat reginas: & ty-
C rannides appellat concubinas: & ciuitates, & oppida appellat adolescẽtulas, quasi ancillas regum, & principum. Et quia plures sunt tyranni quàm reges legitimi in mundo: ideo ponit cõcubinas in maiori numero. Et quia ciuitates, & oppida sunt in multò maiori numero quàm reges siue regna, & tyrannides: ideo ponit eas sub numero quasi infinito. Sed quia licèt omnia ista regna mundi, principatus, & tyrannides, & ciuitates sint plures ĩ numero, & sint diuersæ linguæ, & diuersi mores, & licèt sub diuersis humanis legibus regantur, & viuant temporaliter: tamen ex omnibus his facta est vnica ecclesia sub vno capite Christo, & principe congregata: & unico baptismo regenerata, viuens sub vnica lege euangelica: & vnica gratia sacramentorum: & vnica fide articulorum: quia vbique terrarum vnica est ecclesia sponsa Christi: sicut vnicus est sponsus. Et hoc est quod in tendit dicere Salomon in hoc cantico, & loco, ĩ persona Christi. vnde ait. Sexaginta sunt reginæ, id est regiæ potestates, & octoginta cõcubinæ: id est tyrannides in mundo: & adolescentularum. i. ciuitatum, & oppidorum, & aliorum populorum non est numerus: quia sunt quasi infiniti in mundo. Sed in omnib9 his vna est columba mea. i. vnica est ecclesia sponsa mea, simplex, & innocẽs, & pura, sicut columba: & vnica, & perfecta est matri suæ, & electa genitrici suę. Ad cuius intellectũ est notandum. q Xps dicit spõsus ecclesiæ, inquã tùm eam sibi uniuit per gratiam, & fidem, & ipsa dicitur filia Christi, inquãtùm ipsam regenerauit: sed quia Christus regenerauit totam ecclesiam, & regenerat continuè fideles ex aqua, & spiritu sancto: ideo spiritus sãctus E
dicitur mater ecclesiæ sponsæ Christi. Et iõ dicit columba, & columbina: quia ex spũ sancto regenerata. Et dicitur perfecta matri suæ: quia non ex voluntate carnis, nec uiri: ex solo spiritu sancto ẽ regenerata, & renata. Et ita etiam dicitur electã matri suæ. i. spiritui sancto: ex cuius virtute, & gratia Dei regñata dicitur, & renata. Et non est mirandũ: q Salomõ appellet spiritum sanctũ matrem ecclesię: quia hoc nomẽ spiritus in Caldæo, & hebræo est feminini generis: sicut in latino est masculini generis, & in græco neutri generis: vt inquit Hier. in sermone de assumptione Virginis. Intendit ergo dicere sponsus: quia licet multa, & diuersa sint regna, & principatus, & potestates in mundo viuẽtes sub diuersis legibus humanis: tamen ex omnibus his, & in omnibus his vnica est eccle- F
sia sponsa Christi viuens sub unico principe, & unica fide, & charitate, & vnica lege euangelica. Deinde cum dicit. Viderunt eam &c. ẽ aduertendum, q postq̃ ecclesia Apostolorũ, & discipulorum recipit spm̃ sanctũ illico nõ post multos dies fuerunt Apostoli, & discipuli per diuersas prouincias, & regna mundi ad prædicandum euangelium omni creaturę dispersi: prout eis Christus præceperat in die ascensionis. Et sic Matthæus perfectus est in Aetiopiam, & Bartholomæus, & Thomas ad regna Indorũ, & Andreas apud Scytas, & Simon, & Iudas prędicauerunt per Aegyptũ, & Caldæã, & Petrus, & Paulus per Gręciam vsq; ad Italiã. Et sic singuli per gratiã sermonũ, & uirtutẽ spiritus sancti, & pp signa quæ

A faciebant suscitando mortuos & sanando in firmos,& eiiciendo dæmonia: conuertebãt multos ad fidem Christi. Et sic unusquisque Apostolus faciebat sibi societatem, & exercitum fideliũ conuersorũ ex gentilitate. Tunc ergo filię.Syon.i.animæ deuotæ,& fideles nouiter conuersæ: & reges,& principes:& tyrãni,& ciuitates,& populi gentiliũ videntes ecclesia in Apostolis,& discipulis tãquã aciẽ ordinatã ita per mundũ cũ signis,& uirtutibus progredi, & proficisci semper agendo, & homines ad fidẽ conuertẽdo: tunc oẽs istæ potestates prædicauerunt ecclesiã, & Christianam religionẽ beatissimã, quia in tã magnũ numerum augebatur,& quia tot,& tantis signis,&virtutibus corruscabat,& sic prædicabant eam beatissimã pp magnitudinẽ,& excellentiam sponsi: qui eã beatificabat, & ad tm̃,& talem gradum exaltabat,& dignificabat,& tàm magnis donis,& muneribus deco B rabat:Et sic nõ solùm filiæ Siyõ:s.fideles iam cõuersi:sed etiam reginæ,& concubinæ.i.regiæ potestates, & principatus,& tyrannides laudauerunt eam uidentes,& admirantes signa quæ faciebat contra dæmones in curandis infirmis. Et ideo sic admirantes, & eam beatissimam prædicantes,& laudantes,dicebant.Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens,pulcra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorũ acies ordinata? Ad cuius intellectum est notãdum,ꝙ ecclesia Christi in principio fuit quasi aurora consurgẽs. Nam sicut aurora consurgens de nocte, & tenebris nondũ habet totum lumẽ: sed aliquantulum rutilat, & splendet habens partem de tenebris: eò quòd adhuc est inter tenebras: ita pariter ecclesia in principio, quia consur C gebat ex nocte,& tenebris legis, & ex nocte, & tenebris idololatriæ,ideo cõuersi de iudaismo licèt splenderent radiis lumi nis euangelici:tamen quia ex toto non ualebant relinquere cærimonialia:ut patet ad Roma.& Gala.per totũ:ideo ecclesia ĩ principio erat quasi aurora consurgens:ĩquantum illi pauci cõuersi habitabant inter infideles. Sed postea qñ ecclesia iam fuit magis multiplicata: tũc fuit pulcra ut luna, quando est plena ex radiis solis:quia tunc fideles abominantes cærimonialia,& superstitionem idolorum: iam erant magis purificati,& firmi in lege euangelica. Sed postea tempore Darii, & Maximiani,& Diocletiani iam ecclesia fuit electa & excellens sicut sol. Nã sicut sol in meridie non solùm non patitur tenebra admixtã:sed D ẽt omnia illuminat:ita pariter ecclesiã iã tẽpore illorum imperatorum multiplicata nõ solũ pellebat oẽm tenebrã tã legale ꝗ idololaticam:sed etiam splendebat per totum orbẽ quia iam habebat doctores illuminantes totum orbem suis prædicationibus,& doctrinis& tũc erat frequẽtia martyrũ: qui rigarũt & auxerunt ecclesiam sanguine suo.Et sic ecclesia pro tunc non solũ fuit electa ut sol rõne splendoris doctrinę euangelicæ: sed etiã fuit terribilis ut castrorũ acies,& falanx ordinata ad pugnandũ contra tyrannos, & infideles: imo fuit acies ad pugnandũ per doctores cõtra infideles. Et fuit terribilis acies ordinata per martyres ad pugnandum contra tyrannos. Et notanter dicitur. Quę ẽ ista ꝗ progreditur. nã ecclesia Apostolorũ egressa ẽ ultra limites.s.ex populo Israelitico,& pro E gressa in populũ alienũ,& gẽtilem.q.d.Quæ est ista quæ cũ tanta audacia,& fiducia ex populo infimo,& humili audet progredi armata per populum gentilẽ contra reges,& principes,& Deos, & leges imperatorũ, regum? Deinde cũ dicit. Descẽdi in hortũ nucũ.Spõsa explicat, & dat rationẽ sui aduentus,explicando resistentiã quã repperit in populo gentili.propter quod incedit armata. Ad cuius intellectũ est notandũ,ꝙ post obitum Apostolorũ creuit aliquantulũ ecclesiæ p uniuersum orbẽ s̃m ꝙ aliqui imperatores permittebant uiuere Christianos:& sic fuerũt nouem persecutiones in ecclesia:inter quas persecutiones fuerunt quandoq; paces,& hoc à Nerone usque ad Diocletianũ :sed tunc insurrexit quędã persecutio cõtra ecclesiam maior cæteris. In qua ꝑsecutione interfecta fuerũt F infinita millia martyrũ ubi valdè fuit ecclesia perturbata.& sic ecclesia vndique vexabatur à tribus inimicis.s. ab imperatoribus, & regibus idololatris, & ab hęreticis,& hominibus carnalibus,et mundanisEt hanc turbationem,et persecutionem ecclesiæ memorat sponsa in hac parte,dicens.Non miremini si sic progredior armata sicut terribilis castrorum acies ordinata:quia descendi in hortum nucũ.s.in populũ gentilẽ mihi ab æterno prędestinato:et per patriarchas,et prophetas ad fidẽ prænunciatũ.Descẽdi.n. ut uiderẽ poma conualliũ.s.vt colligerẽ iustos per baptismũ, et fidẽ et ut inspicerẽ si floruisset, et fructificasset uinea populi gẽtilis germinãdo fideles & si germinassent mala punica.s.martyres,et uirgi-

A virgines,& cæteri iusti,& fideles. Et nota ꝙ nux est genus ad omnem fructū habentē nucleū sub dura testa:& sic ēt amigdalū, & auelana dicitur nux. Et ideo in hebræo habetur, in hortū amigdali, per quod intelligitur populus gentilis, qui sub testa idololatriæ continebat imaginem Dei,& magnam partē prædestinatorum. Et ideo ille hortus dedit fructum suū per Baptismū tpe gratiæ. Nā Baptismus maturauit fructum illius horti: & vuas illius vineę: quem fructū Apostoli,& Ecclesia collegerunt. q. d. ego ueni ad colligendos fructus supradictos: sed in tali expeditione repperi maximam resistentiam: & ideo nesciui, id est dubitaui:& timui:& anima mea turbata est propter quadrigas bellicas,& acies contrarias ipsius Aminadab. i. ꝑp exercitus populi gētilis,& principū,& regū: qui ꝑsequebantur me,& tormentis affligebant: intātum ꝙ Christiani fugiebant per montes,& latibula spelūcharum. Vnde intantū ingruit illa persecutio, ꝙ beatus Marcellinus ex timor adoleuit idolis incensum, de quo scelere cū martyrio posteaf uit purgatus. Est autem aduertendū, ꝙ vbi nostra translatio habet anima mea turbata est, propter quadrigas Aminadab. i. populi mei: in hebræo habetur ꝑpter quadrigas Aminadab: i. populi principantis. Quæ quidem litera est magis consonā veritati: quia populus gentilis tunc dominabať, & principabatur in mundo. Et ideo creditur ꝙ litera nostra est corrupta vitio scriptorū. Et iō dicit Ecclesia, Anima mea turbata est propter quadrigas Aminadab. i. ꝑp exercitus,& persecutiones, & tormenta populi gentilis principantis,& dominantis in mundo. quam quidem persecutionem inter cæteros sæpius & atrocius exercebant Maximianus,& Diocletianus. Et iō videns Ecclesia plebē gentilē resistentē prædicationi euāgelicæ, dicit ipsi. Reuertere reuertere Sunamitis. Ad cuius intellectū est notandū, ꝙ populus gētilis descēdebat ex Noe: qui fuit verus Dei cultor: sed recesserat à vero cultu Dei per filios Cam,& Iafet: maximè in cōfusione linguarū in fabricatione turris Babel. Et sic populus gētilis habitabat,& laborabat triplici infirmitate. Primò in idololatria per falsum cultum Deorū. Secundò in falsitate doctrinæ per falsā superstitionē pontificū tēplorum. Tertiò habitabat,& erat inuolutus in spurcitia,& fœditate carnis,& aliorū pctorū. Et iō sponsa vocat terillū populū: vt egrediatur ab illo triplici ergastulo,& infirmitate: & reuertatur ad dnm Deum suū: à quo per infidelitatē ante recesserat. Iterū est aduertendū, ꝙ vbi translatio nostra dicit. Reuertere Sunamitis. in hebræo dicitur reuertere sulamit. unde Sunamitis interpretatur captiua seu lapidea. Et sic conueniebat tunc plebi gentili, quę erat lapidea in quātū corde duro adorabat idola lapidea, & erat uere captiua in potestate Diaboli. Sulamit aūt interpretatur integra,& perfecta. Et sic illa plebs ante baptismū non potuit dici integra nec perfecta: sed hoc conuenit ipsi post Baptismū. Dicit ergo sponsa ad plebem gentilē sibi resistentē. O sunamitis. i. captiua & lapidea: reuertere à falso cultu Deorū,& à falsitate doctrinæ sacerdotū gentiliū,& à lasciuia carnali,& superbia,& auaritia quæ maximè regnat in te:& cōuertere ad dnm Deū tuū: vt intueamur te,& baptizemus,& vera,& sana doctrina instruemus te. Item reuertere à falso cultu,& praua doctrina,& immūditia carnis ad perfectionē,& integritatē fidei euāgelicæ. Item reuertere à triplici peccato. s. ab originali,& mortali,& veniali: in quibus labores: quæ quidē peccata nulla lex potest delere: nec sanare nisi sola euangelica. Et sic ex sunamite efficieris sulamit. i. ex lapidea,& captiua efficieris integra,& perfecta per Baptismū. Qui quidē baptismus maturauit fructus horti,& vuas vineæ populi gentilis,& cōfregit durā testā nucum:& extraxit inde imaginem Dei,& numerū prædestinatorū qui latebat sub testa cærimonialiū in plebe Israelitica,& sub testa lapidea,& idololatica in plebe gentili. Qui quidē ēt Baptismus sicut ante fecerat pulcrā, decorauerat plebē Iudaica: ita postea decorauit plebē gentilē. Sed circa fundamentū huius cātici octaui dubitatur. Nam dictum est in tertio,& quarto cantico, ꝙ Xp̄s per se, & personaliter soli plebi Israelitica ꝑdicauit:& vltra terminos Israel ad prædicandum,& miracula faciendum non exiuit:& solam terram Israel prædicando,& miracula faciendo peragrauit: vt patet per totum discursum euangelicum. Et in hoc cantico octauo dictum est, ꝙ Christus per se non descendit personaliter ad populū gētilem: sed per Apostolos. Et ideo quæritur quare Christus nō perrexit illico ad populū gentilē ad prædicādū, & miracula faciendū: quia forsan fuisset magis acceptus. Ad hoc respondetur: ꝙ hoc fecit Christus triplici ex causa: & rōne. Primò maiorem cōfusionem populi Iudaici,

A & ostendendã, & manifestandam eius ceruicem duram, & ingratitudinem. Secundò ad
maiorem laudem populi gentilis, & osten
dendã eius obedientiã. Tertiò ad vtilitatem
totius generis humani, & necessitatẽ nostrę
redẽptionis. Primũ probatur. nam si Chri
stus prius prædicasset, & miracula fecisset in
populo gentili: tunc Scribę, & Pharisęi ha-
buissent causam ipsum repellendi, & excusa
tionem ipsum cõtẽnendi, & non recipiendi
eũ quia non erant obligati ad recipiendum
aliquem extraneum, nec uenientem ad po-
pulum gentilem in Messiã, sed solũ uenien-
tem ad eos, & hoc secundum legem & ꝓph
tas. Ideo uoluit personaliter uenire ad eos,
prout promissum fuerat in legẽ, & profetis,
& sic manifestata fuit eorum cœcitas, & in
gratitudo & malitia. Ideo ait saluator. Ioan-
B nis. 15. Si non uenissem, & eis nõ locutus fuis
sem, & opera in eis non fecissem quę nemo
alius fecit, peccatum nõ haberent. Nunc au-
tem non habent excusationem de peccato
suo. Secundum probatur. nam maxima laus,
& meritum prouenit populo gentili. qui nõ
uidit Christũ in carne ꝑdicantẽ nec miracu-
la facientẽ, & tamẽ ad solam prædicationem
Apostolorum recepit Christũ, qđ fuit reputa
tum ad magnã cõfusionem Iudæorum. ꝓut
prophetauerat Dauid psal. 17. Populus quem
non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris
obediuit mihi. Filii alieni inueterati sunt
&c. hoc idem ait saluator Matt. 8. Amen di-
co uobis: non inueni tantam fidẽ in Israel.
Multi enim uenient ab oriente, & occidente
& recumbẽt cum Abrahã Isaac & Iacob i re
gno cœlorũ. Filii autem regni mittentur in
C tenebras exteriores. Hoc idẽ dicit saluator
Luc. 13. Tertium autem probatur. nã mos, &
inclinatio naturalis inerat gentilibus deifi
care homines virtuosos. Si. n. videbatur in ali
quo aliquod diuinum vltra consuetudinem
naturæ, illicò faciebant ipsi statuam, & ado-
rabant eum tanquã Deũ. Et isto modo dei
ficarunt Herculem, & Martem, & Saturnũ:
& Mercuriũ, & Iouem, & Fœbũ, & Aesculapiũ.
vnde legitur actuum 14. ꝙ cum Paulus
prædicaret Listris cum Barnaba, & Paulus
senasset claudũ ex utero matris suæ: tũc tur-
bæ clamauerunt dicẽtes. Dii similes facti ho
minibus descenderunt ad nos, & uocabant
Barnabam Iouem. Paulum vero Mercuriũ.
quoniam ipse erat dux verbi. Sacerdos quo-
que Iouis qui erat ante ciuitatem: tauros,
& coronas ante ianuas afferentes cum popu- D
lis volebat sacrificare &c. Ex quibus patet,
ꝙ si Paulum, & Barnabã propter sanationẽ
vnius claudi voluerunt turbæ adorare, & eis
tanquã Diis tauros sacrificare, ergo multò
magis populi gentiles deificassent, & adoras-
sent Christum cecos illuminantem, & mor-
tuos suscitantem, & ventis imperantem &c.
& sic nostra redemptio fuisset impedita. Et
ideo Christus noluit venire ad populũ gen-
tilem qui faciliter ipsum recepisset. sed ue-
nit ad populum purę ceruicis in auaritia, &
malitia obduratũ. qui videntes Christũ suis
moribus contradicentem, & sua scelera de-
testantem, faciliter ipsum oderunt & crucifi
xerunt. & sic nostra redemptio habuit locũ
& opportunitatem. Et hæc fuit causa quare
Christus nõ venit ad prædicandũ per se po- E
pulo gẽtili: sed misit Apostolos suos, prout
prædicitur in hoc cãtico octauo, & sequen-
ti. Et hæc de octauo cantico.

INCIPIT NONVM. Canticum.

Qvid uidebis in Sunamite nisi choros castrorum?
Quàm pulchri sunt gressus tui in calciamentis filia principis.
Iuncturæ femorum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.
Vmbilicus tuus crater tornatilis nunquàm indigens poculis.
Venter tuus sicut aceruus tritici.
Vallatus lilijs.
Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ. F
Collum tuum sicut turris eburnea.
Oculi tui sicut piscinæ in Esebon: quæ sunt in porta filiæ multitudinis.
Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.
Caput tuum ut Camelus
Et comæ capitis tui sicut purpura regis iuncta canalibus.
Quã pulchra es, et quã decora charissima in delitijs.
Statura tua assimilata est palmæ, & ubera tua botris.

Qvid videbis in Sunamite: nisi choros
castrorũ. Hoc est nonũ canticũ. i quo
Salomon cantat ꝓfectũ Ecclesiæ cõ-
uersæ de populo gentili. Ad cuius
intellectũ est notandum prout iam dictũ est
ꝙ Ecclesia de populo gentili successiuè ha-
buit

A buit quatuor status. Nam primò. s. in principio tempore apostolorum fuit quasi aurora cõsurgens: eò ꝙ pauci fuerunt cõuersi. & sic ecclesia habitabat inter idololatras, & infideles, & inter tenebras multorum infidelium. Sed postea tempore Traiani & Cõmodi facta est pulcra vt luna, quia per omnes partes mundi creuit in maiorem numerũ. Sed tempore Philippi imperatoris iam facta est electa vt sol. quia iam ipse Philippus imperator factus est Christianus cũ Alexandra matre sua p Origenẽ. & iam tũc incepit magna copia Christianorũ. Et iam incepit habere ecclesia copiam magnorũ doctorum: quia tunc fuit Origines, & Clemens Alexandrinus, & Dionysius Alexandrinus, & plures alii, qui tanquã sol inceperant sua doctrina, & scriptis mundũ illustrare. Sed tempore Diocle-
B tiani, & Constantini facta est ecclesia terribilis vt castrorũ acies ordinata. quia tunc ecclesia iam in Christo roborata incepit pugnare cõtra seuitiam imperatorũ, & regum, & principũ infideliũ. in qua persecutione interfecta sunt multa millia martyrũ, vt patet per ecclesiasticam historiã. Postea aũt ecclesia pugnauit cõtra carnẽ, & mundũ, & diabolum per virgines & anacoritas, & viros perfectos, & monacos. Postea pugnauit contra hæreticos per doctores. Et sic in ecclesia apparuerũt multi exercitus pugnantes contra inimicos ecclesiæ. Nã primò surrexit exercitus & chorus martyrũ, ad pugnandũ contra tyrannos & imperatores. Secundò surrexit exercitus virginũ, & monacorũ in Aegypto & Mesopotamia ad pugnandũ contra carnẽ & mundũ, & diabolum. Tertiò surrexit exer-
C citus doctorũ ad pugnandum contra hæreticos. Sed oẽs isti exercitus finaliter triumpharũt de inimicis ecclesiæ. Et sic ecclesia de oĩbus inimicis finaliter triũphauit. Nã p martyres triumphauit de regibus, & imperatoribus, & p virgines de carne, & per monacos, & eremitas de mũdo & diabolo, & per doctores triũphauit de hæreticis. Sponsus ergo videns ecclesiam sponsam suam sic proficere, & pugnare cõtra inimicos per diuersos exercitus bellatorum dicit. Quid videbis in Sunamite. i. in ecclesia ex gentibus cõuersa: nisi choros. i. falanges, & exercitus castrorũ bellicorum paratos ad pugnandũ contra inimicos? q. d. tota ecclesia est in pugna cõtra inimicos fidei, & de omnibus triũphat. Deinde cum dicit. Quã pulcri sunt gressus &c. explicat, & explicando cõmendat choros, & exer- D
citus pugnatorũ ecclesiæ. Quatuor ergo facit. Nã primò commendat totam ecclesiam sponsam suam in vniuersali. Secundò specialiter commẽdat chorum, & exercitum martyrum. Tertiò exercitũ religiosorum, & monacorum. Quartò exercitum, & chorum doctorum. Secundum ibi. Dixi ascendam in palmam. Tertium ibi. Ego dilecto meo. Quartũ ibi. Quis mihi det te fratrem meum. Vnde Salomon sequitur ordinẽ temporis ecclesiæ secundùm ꝙ ecclesia processit in proficiendo. Nam primò profecit in populo. Secundò in martyribus, seu in copia martyrum. Tertiò in copia virginũ, & monacorũ. Quartò in copia doctorum. de quibus omnibus tractatur in hoc nono cãtico. Quintò autem profecit in copia imperatorum, & regum & E
pontificum, & sic fuit in sua prosperitate: de quo tractabit in sequẽti, & vltimo cantico. Quantũ ergo ad primã partẽ huius noni cãtici, est aduertendũ, ꝙ tota pulcritudo ecclesiæ consistit in ornatu virtutũ, & donorum, & gratia sacramentorũ, & pulcra dispositione membrorum. s. in varietate statuũ, & graduum, & officiorũ. Et ideo Salomon ter descripsit pulcritudinem ecclesiæ, secundùm ꝙ Christus successiuẽ ter ipsam dotauit, & decorauit per discursum tẽporis. Nam primò descripsit pulcritudinẽ ecclesiæ in statu apostolorum secundùm ꝙ eam dotauit, & decorauit sponsus ante suã passionẽ: qñ misit apostolos ad prædicandum in omnem ciuitatem & locũ quo erat ipse venturus. vt patet Matt. 10. Et Lu. 10. & etiã secundũ ꝙ eam decorauit Christus in nocte passionis per longũ sermonem. vt patet Io. 13. vsq; ad 17. ca- F
pitulũ. quã pulcritudinẽ cantauit Salomon in quinto cantico. Secundò decorauit Christus ecclesiam suã in populo gentile per prædicationẽ apostolorum in principio, qñ fuit quasi aurora cõsurgens. cui cõmunicauit eadem ornamenta spiritualia, & dona gratiarum. quæ dederat ecclesiæ conuersæ de populo iudaico. quam pulcritudinem cantauit Salomõ in cãtico præcedenti. Nunc aũt in hoc nono cantico cantat pulcritudinẽ quã Christus dedit sponsæ suæ in suo profectu tempore pugnæ. Quæ quidẽ pulcritudo cõsistit in copia, & varietate diuersorum statuũ, & graduum, & dignitatum, & membrorum, & officiorum ecclesiæ. qui quidẽ status, & officia intelliguntur per membra officialia, & ornamenta

A menta pulchræ mulieris. quæ quidē ecclesia magis pfecit in copia & distinctione graduū & mēbrorū & officiorū in plebe gētili quam in plebe iudaica. Sed Salomō describit dispositionē mēbrorū huius sponsæ mō opposito. Nā in quinto cantico incepit describere mēbra spōsæ à capite, pcedendo ad alia mēbra. Hic aūt incipit à pedibus seriatim proceden do vsq; ad caput. cuius rō est. Nā ecclesia de populo israelitico incipit crescere à maioribus vsq; ad minores. nā primò fuit vocata, & electa virgo Maria: quæ erat de stirpe regia. & exinde Ioānes baptista & apostoli, qui erāt de eadē stirpe pro maiori parte. Et oēs isti fuerūt principes & maiores & capita ecclesiæ. Ex cōsequenti aūt vocati sunt minores. s. discipuli. postea multi deuoti qui secuti sunt Christū. In ecclesia aūt de populo gētili primò vocati sunt minores & populares B & infirmi: sed postea venerūt martires: postea virgines & cōfessores: postea doctores & postea venerūt imperatores & reges & magni pontifices, qui fuerūt capita ecclesiæ, & totius mundi. Et iō Salomō describēs pulchritudinē ecclesiæ conuersæ de populo gentili incepit à pedibus sponsæ, qui sunt plebei & populares. Vnde est aduertendū sicut supra dictū est: ꝙ sicut mulier habet diuersa membra quibus exercet operationes suas: ita Salomō ponit hic decē mēbra huius sponsæ: p quæ intelligūtur decē membra siue status & gradus officiales ecclesiæ: quæ sunt pedes, femora, vmbilicus, venter, vbera, collū, oculi, nasus, caput, comæ. Vnde per pedes huius sponsæ intelliguntur populares. quibus ambulat ista sponsa. Itē crura, & femora huius C sponsę sunt duo populi ad fidem conuersi. s. iudaicus & gentilis: in quibus tota ecclesia cōsistit. Bases autē aureę quibus sustentatur tota ecclesia, sūt fides, & charitas. Isti duo populi cōuersi sunt connexi sub vna iunctura fidei & catena charitatis. Vmbilicus aūt huius spōsę est matrix ecclesię, vbi concipiūtur & regenerātur fideles per baptismū. Venter vero est ipsa ciuitas Dei triplici muro septa .s. fide, spe, & charitate: in quo ventre & ambitu continentur oēs fideles: sicut triticū in aceruo & horreo. Duo vbera huius spōsę sūt duo testamēta: quorū lac sugunt fideles. vel sunt duo status. s. sacerdotū: qui prębēt fidelibus lac gratię sacramentorum: & status doctorū & prędicatorū: qui perhibēt lac doctrinæ sacræ scripturę, & pascunt fideles doctrina & exemplo. Collū aūt huius sponsæ sunt D prælati: qui tanquàm speculatores ponuntur in ecclesia ad præuidendum gladium venientem contra ecclesiam: vt clament clangentes buccina. Ecce. 33. Oculi etiam sunt doctores & prælati: quibus uidet ecclesia credēda, & agenda. s. quæ sunt necessaria ad uitam actiuam, & contemplatiuam. Nasus etiā prælati sunt ecclesiæ: qui naso, discretionis discernunt inter lepram & lepram: sunt etiam iudice qui discernunt inter iustum & iniustum, tribuentes vnicuiq; quod suū est. Caput aūt ecclesię est duplex. Vnum principale à quo deriuatur omnis virtus & potestas in ecclesiā & iste est Christus. Et alterū dicitur caput vicariū, exercēs & gerēs vices Christi. & istæ est summus pontifex in tota ecclesia: & quilibet episcopus in sua diœcesi, & quilibet rex in suo regno quō ad tēporalia. Co- E mæ aūt huius capitis .s. sunt oēs populi fideliū depēdētes à capite Christo: vel sunt omnes virtutes, & potestates ex Christo deriuatæ. per supradicta ergo mēbra pulcræ mulieris designat Salomō quasi omnia officia, & gradus & dignitates status ecclesiæ in cōi. Quæ quidē officia & gradus & dignitates maximè viguerūt in ecclesia conuersa de populo gentili. Et iō dicitur terribilis vt castrorum acies ordinata. nā quot dignitates & officia cōtinet: tot choros, & exercitus castrorū dicitur habere ad pugnādū cōtra inimicos fidē les Xp̄s ergo volens explicare & cōmendare pulchritudinē ecclesiæ sponsę suæ in optima dispositione mēbrorū, incipit à pedibus dicēs. O ecclesia sponsa mea filia principis. i. populi gentilis principātis in mūdo. hoc dicit: quia solus populus gētilis, vnde pro ma- F iori parte ecclesia est egressa, principabatur, & dominabatur per imperatores & reges & principes: cum populus Israeliticus vbiq; seruiret. & ideo appellat eam filiā principis. Dicit ergo. Quàm pulcri sunt gressus. i. pedes tui in calciamentis. s. populi tui bene instructi & morigerati. nam sicut calciamēta reddunt pedes honestos; ita boni mores decorant populum. Vnde per gressus pedū calciatorū intelligūtur affectiones & operationes per bonos mores directæ & ordinatæ: qđ primū quæritur & aspicitur in populo & ecclesia Christi. Item per calciamenta intelligit cōstantiā fidei & charitatis: quibus calciati fideles absq; metu calcabant supra serpentes, & scorpiones non timentes minas principū,

Sed

A Sed quia iſti populi fideles ſunt duo ex Iudæis,& gentilibus conuerſi, & ſub vna cater ua,& iunctura, & nexu fidei,& charitatis cõnexi, & colligati: ideo ſubdit. Iuncturæ femorum tuorum.i. donorum fidelium populorum ad vnam fidẽ conuerſorum ſunt ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu artificis. i.iſta fides,& charitas,quæ coniungunt iſtos populos ſunt ſicut catenæ aureæ fabricatæ manu Chriſti artificis: qui tanquã lapis angularis ex duobus parietibus fecit vnũ, & ex vtraque plebe fecit vnã eccleſiã fabricatã,& colligatam talibus monilibus, & aureis compedibus, & vinculis charitatis fidei. Deinde B cum dicit. Vmbilicus &c. commendat Chriſtus eccleſiam ſponſam ſuam in fœcunditate matricis ad concipiendã copiã prolis. Et cõparat vmbilicum.i.matricẽ eius ad craterem ſiue baſſinum plenũ vino: in quo nunquam deficit poculũ. Ita in vmbilico eccleſiæ, quæ eſt illa piſcina aquę baptiſmalis in qua regenerãtur fideles, nunquã deficit aqua ad baptizandũ: quia cõtinuè emanat gratia ſacramentorum ex latere Chriſti, & recipitur in vmbilico eccleſię. Deinde cũ dicit. Venter tuus: cõparat ven trẽ eccleſię ad horreũ cõtinens aceruũ tritici: in quo cõtinetur infinita grana tritici. ita in vtero eccleſię cõtinetur infinita multitudo fidelium: ideo dicit. O ſpõſa venter tuus eſt ſicut aceruus tritici in horreo.i. ſicut horreũ cõtinens aceruũ tritici.i.copioſus, & fœcũdus in multitudine prolis, & filiorum. Et iſte vẽter tuus nõ eſt valla C tus adulterino cõmercio: ſed caſtiſſimo connubio: quia eſt vallatus liliis, & ſeptus roſis caſtitatis, & fidei. quia iſti filii eccleſię non ex voluntate carnis nec ex uolũtate viri: ſed ex aqua, & ſpũ ſancto ſunt regenerati, & ex Deo nati ſunt. Item duo vbera tua ſicut duo hinnuli gemeli caprę. i. duo ſtatus.ſ. ſacerdotum,& prędicatorũ, ex quibus filii ſugunt lac ſacramentorũ, & doctrinę ſcripturarũ: ſunt pulchra,& plena ſicut vbera caprę: quę duo hinnuli gemelli ſugũt. q. d. ꝙ ſicut duo hinnuli gemelli ſugunt vbera matris, & nutriũtur: ita duo populi gemelli ex Iudæis, & gentilibus conuerſi ſugunt vbera matris eccleſię: quę ſunt plena lacte ſacramentorũ, & doctrinę, & intelligentiæ ſacræ ſcrip.q.d. ſicut duo vbera caprę copioſè nutriũt duos gemellos: ita vbera eccleſiæ copioſiſſimè nutriunt iſtos populos ad vnã fidẽ cõuerſos, & hoc ex copia lactis ſacramentorũ, & fidei articulorũ,& duorũ teſtamentorũ: quę diſpen- D ſantur per ſacerdotes, & prædicatores. Deinde cũ dicit. Collũ tuum &c. cõparat collum eccleſiæ ad turrim eburneã fortiſſimã,& candidã. Et iſti sũt milites,& imperatores,& reges,& principes chriſtianorũ, qui eleuati ſupra corpus eccleſiæ defendũt eã armis tẽpalibus. Itẽ collũ eccleſiæ ſunt prælati: qui ponũtur tanquã ſpeculatores ſupra turrim vt præuideãt inimicos veniẽtes cõtra eccleſiã. Vnde ſicut ſupra collũ hominis, quæ eſt turris eius ponũtur tres ſpeculatores.ſ. oculi ad vidẽdũ,& naſus ad diſcernendũ, & voluntas caput ad eligendũ, & eliciẽdũ operationes, & imperandũ: ita pariter ſupra turrim eccleſiæ ponũtur prælati tanquã ſpeculatores: vt per ſcientiã ſacræ ſcripturæ videant tanquã per oculos, & per dona gratiarũ diſcernant tanquã per naſum, & per poteſtatẽ eccleſia E ſticam eligãt, & imperẽt tanquã per caput: imo tanquã capita eccleſiæ. Iõ dicit ſpõſus. O ſpõſã collũ tuum.ſ. plati, & principes eſt rect m,& altum, & altiſſimum, & fortiſſimum ſicut turris eburnea.ſ. rectum per iuſtitiã: altum in dignitate, et ad pũidẽdũ album in puritate; fortiſſimum ad defendẽdos fideles. Itẽ oculi tui, qui ſunt plati ꝑ ſcientiã ſacræ ſcripturæ, & obligãtur inuigilare ſupra populũ, & præuidere ne veniat gladius inimicorum nõ ſolũ peccatorũ: ſed ẽt infideliũ, & hæreticorum: ſunt clari ſicut duæ piſcinæ fontales, quæ ſunt in Eſebon in terra Baſan vltra Iordanẽ: quæ ſunt in porta filiæ multitudinis. Vnde eſt aduertendum ad literã: ꝙ in porta Eſebon erant duę piſcinę fontales plenæ aqua clariſſima, & tranſparenti propter eius munditiam ad quas piſcinas con- F ueniebat continuè multitudo mulierum ex partibus,& populis circunſtãtibus ad hauriẽdam aquam propter eius ſalubritatẽ, & claritatẽ. & ideo Eſebon dicebatur filios multitudinis: nõ ſolum ꝑꝑ copiam populi quam in ſe cõtinebat: ſed ẽt propter multitudinẽ mulierũ: quæ ad hauriendã aquã ex confinibus cõcurrebant. Et ideo dicit, ꝙ duo oculi eccleſiæ ſunt clari, & trãſparentes ad penetranda myſteria ſacræ ſcripturæ, & ad præuidenda mala futura: ſicut ſunt illæ duæ piſcinę Eſebon. Item Eſebon dicitur etiam filia multitudinis inquantũ ex ea veniebat multitudo ciborum,& arietũ,& victualiũ in terrã promiſſionis, vt dicitur Deut. 32. ſut ſugeret mel de petra: oleumq; de ſaxo duriſſimo;

A mo: butirum de armento: & lac de ouibus: & apidē de armēto arietū filiorū Basan &c. Sufficit ꝙ per oculos intelligit doctores, qui penetrāt & speculātur mysteria sacræ scripturæ & prælatos qui vigilant super gregē Christi. Item subdit. Nasus tuus sicut turris Libani. Ad cuius intellectū est notandum, ꝙ sicut doctores & prelati & sacesdotes dicūtur oculi inquantū p eos videt ecclesia: ita ēt dicunt nasus inquātū p eos discernit. nā sicut nasus .i. olfatus discernit inter odores cōueniētes & discōueniētes & bonos & malos: ita plati & sacerdotes & scribæ docti tenētur discernere, inter leprā & leprā pcti: vt possint conuenientē medelam adhibere: & tenētur discernere inter verā & falsam doctrinā: ne hæretici inficiant ecclesiā. iō prælati & sacerdotes ponūtur speculatores super gregem ecclesiæ ad precauendū mala futura. Vnde est aduer-

B tendū: ꝙ inter montē Libani, & Hermon est introitus à terra promissionis Emac & campū Damascenū: vbi rex Tiri concessit Salomoni partē terræ vbi ædificauit altā turrim Salomon: vbi posuit cōtinuos speculatores. quæ quidē turris respicit contra Damascū. Et similiter Salomon ædificauit plures alias turres per montes eminentes terræ promissionis. & ideo speculatores qui erāt positi in turri quæ respicit contra Damascū: videntes gentes armorū venientes ex Damasco: & intrātes introitum Emach: illicò faciebant signū: cui respondebāt per ordinē omnes aliæ turres. Et sic in paruo spatio tēporis aduentus inimicorū sciebatur in Hierusalē, & per totā terrā promissionis. & sic oēs se præparabant ad cauēdas insidias inimicorū & ad resistendū eis. Ita ergo pariter ecclesia quæ est

C quædā alta turris quæ respicit cōtra Damascū. i. cōtra homines sanguineos & terrenos & peccatores, posuit supra se prælatos & sacerdotes tanquā speculatores: vt discernant inter catholicos & infideles, & hæreticos, & inter leprā & leprā peccati: & præmoneant simplices vt caueant peccata & hæreses, & schismata. Et ita Augustinns episcopus Hipponensis tanquā bonus speculator existens supra turrim, quæ respicit contra Damascū .s. supra culmen & apicē episcopalis dignitatis: qñ persensit Iulianū miscentē venenū & fermētū Pelagianū inter bonā massam ecclesiæ: illicò cōgregauit cōciliū omnium episcoporū Numidiæ: & declarauit doctrinā Pelagianorū esse hæreticā & pestiferam. Et super hoc scripsit epistolā ad Innocēiū papam, vt D inuigilaret super gregē suum & auisaret totā Europā. Et ita pariter scripsit oībus episcopis Africanis & oriētalibus. Et vt magis eradicaret & eliminaret illud pestiferū venenū: scripsit libros de baptismo paruulorum: & de natura & gratia: & hipognosticō: & libros cōtra Iulianum, & cōplura alia volumina cōtra illā sectā. Et ita pariter fecit beatus Hieronimus, & Atanasius, & Hilarius, & cæteri sacri doctores & prælati cōtra sectā Arrianā & alias pestiferas sectas. Et iō dicitur, ꝙ nasus ecclesiæ est sicut turris Libani, quæ respicit cōtra Damascum. Nā sic vt Libanus, qui est candidus & mundus respicit contra Damascum quod interpretatur sāguineus: ita pariter turris ecclesie respicit, & inuigilat contra sanguineos & hæreticos & peccatores, vt eos arceat ab ecclesia. Deinde cū dicit. Caput tuū vt Carmelus. comparat caput. E i. prælatos ecclesiæ ad montem Carmeli, qui est altissimus mōs in terra promissionis post Libanū. vnde sicut per Libanum intelligitur Christus qui est caput principale ipsius ecclesiæ: ita per Carmelū intelligitur papa: qui est caput vicariū gerens vices ipsius Xpi. vñ Carmelus interpretatur cognoscēs siue sciētia circūcisionis. per quod designatur papa, & omnes prælati: qui nō solū debēt cognoscere & distinguere inter leprā & leprā peccati & hæreticæ prauitatis: sed ēt debēt circūcidere & eliminare omne peccatū ab ouibus suis, & oēm hæreticā prauitatē ab ecclesia. Et iō dicit. Caput tuū. i. Papa & oēs prælati q capita ecclesiæ sunt, alti, & eminentes & prospiciētes vt Carmelus: & scindētes oē pctm̄: & oēm hæresim & falsam doctrinā ab F ecclesia: Et ēt quia per caput ecclesiæ primò & principaliter intelligitur Christus: à quo deriuātur oīa bona spūalia: & omnis virtus, & gratia & ptās in ecclesiā: iō sequitur. Comæ capitis tui sicut purpura regis. Nā sicut comæ descēdnut à capite supra totū corpus, ita omnes potestates prelatorū & imperatorum & regum descendunt & procedūt & deriuantur à Christo super ecclesiā. Et sic omnes prælati & imperatores dicuntur Comæ capitis ecclesiæ, qui est Christus. Et dicuntur etiam purpura regis Christi: quia potestatē & auctoritatem Christi induūtur prælati & reges ad regendam ecclesiam & Christianā religionem. Et dicitur illa purpura regis iuncta siue vincta, id est tincta canalibus. Nam

sicut

A ſicut purpura tingitur, & rubricatur tinctura & colore coccineo in canalibus fictilibus: ita veſtis humanitatis Xp̄i, primò fuit tincta ſanguine paſſionis. Deinde ex illa ueſte humanitatis per vulnera tanquā per canales decurrit & fuit deriuatus ſanguis Xp̄i in totam eccleſiā. vnde virtus ſacramentorum rubricata ſanguine Xp̄i deriuata fuit ꝑ vulnera tanquam per canales in eccleſiā. Itē per eandem rationem deriuata fuit eccleſiaſtica poteſtas in apoſtolos: & per apoſtolos tanquā per canales deriuata eſt eadem poteſtas in oēs ſucceſſores. Et iſta eſt illa veſtis purpurea sāguine Xp̄i rubricata, quę veſtit, & ornat, & decorat totam eccleſiā. Et ſic ergo oēs prælati, & reges dicūtur Comę capitis Xp̄i. indutis veſte purpurea regiæ poteſtatis Chriſti. Iterū eſt aduertendū, ꝙ capilli & comæ idē ſunt: B ſed ſolū differunt in reſpectu. Dicuntur. n. capilli inquantū deriuantur, & procedunt & dependent à capite. Sed dicūtur comæ inquantùm ornant, & decorant caput, & faciē, & totum corpus mulieris. Et ideo reputatur decēs, & honeſtū vt mulier nutriat comam. 1. Ad Cor. 11. Et ideo inquantùm capilli procedunt & dependent à capite, non ſolum prælati, ſed ēt totus populus chriſtianus dicuntur capilli, & coma Chriſti, quia oēs dependemus, & trahimus originē ſpiritualem à Chriſto tanquam à capite. & ſic oēs dicimur chriſtiani. Per eandem rationem oēs chriſtiani dicuntur comæ capitis Chriſti rubricatæ eius ſanguine per eccleſiaſtica ſacramēta. ſed quia martyres magis rubent ſanguine Chriſti quàm cæteri, ideo magis merētur dici comę & purpura Chriſti tincta canalibus. Nā C non ſolū rubēt ſanguine Chriſti per eccleſiaſtica ſacrā, ſicut cęteri oēs chriſtiani: ſed ēt ſpeciali modo rubēt ſanguine Chriſti: quia ipſum realiter ſecuti ſunt per matyriū: & lauerunt ſtolas ſuas in ſanguine ſuo: vt inquit Aug. ſuper Apoc. Et ideo martyres tenent ſupremum locum in eccleſia. Quinq; ergo genera capillorum dependent à noſtro capite Chriſto, & deriuantur in eccleſiam ſponſam ſuam: & decorant eam. Nam primò deriuatur omnis gratia, & virtus ſacramentorum: & deriuantur omnia dona gratiarum & meritorum. Secundò deriuantur omnes fideles per gratiam ſacramentorum regenerati. Tertio deriuatur omnis eccleſiaſtica poteſtas in omnes prælatos, & ſacerdotes ad diſpenſandam gratiam ſacramentorum & omnem iuriſdictionem: & ex conſequenti à Chriſto de- D riuantur omnes prælati habentes talem poteſtatem. Quartò per eandem rationē à Chriſto deriuātur omnes principes ſeculares per ſecularem poteſtatem, quia omnis poteſtas à domino Deo eſt. & omnis poteſtas fuit tradita Chriſto à patre in cœlo & in terra. Mat. 28. Quintò autem, & ſpeciali modo deriuantur martyres, & virgines: eò ꝙ imitati ſunt Chriſtum in morte ſua: & ſequuntur agnum quocunq; ierit. Omnia ergo iſta quinque genera capillorum faciunt vnam comā ſanguine Chriſti rubricatā, & purpuratam, à Chriſto capite procedentē, & in totam eccleſiam ſponſam eius deriuatā, ipſam ornantē, & decorantē. quæ non ſolū dicitur coma, ſed etiā purpura regis iuncta canalibus vulnerum Chriſti: à quibus tingitur & purpurat. Quæ quidē purpura totā eccleſiā ornat, & decorat E de qua dicitur pſal. 44. Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato circundata varietate. Poſtquàm ergo Chriſtus lauit eccleſiā ſponſam ſuam in canalibus ſuæ paſſionis: & ornauit eam, & decorauit purpura regia ſuo ſanguine rubricata: & per conſequens reddidit ipſam pulcram non habentem rugam neque maculam: ſed omnibus ſupradictis bonis ornatam: & optimo ordine membrorum & officiorum diſpoſitam: volens eam cōmendare dicit, O chariſſima ſponſa, quam ego caro pretio mei ſanguinis redemi, & laui, & ornaui, quā pulcra es in diſpoſitione membrorum, & graduū varietate, & dignitatū: & quā decora es in ornatu virtutū, & gratiarū. & ꝑ cōſequens q̄ beata es in delitiis ſpūalib. quibus gaudes, & lætaris cū tuo ſpōſo. Sed quia iſta eccleſia ſponſa Chriſti per talia bona ſi- F bi à ſponſo collata fuit eleuata, & exaltata ſuper oēm humanā facultatē: & eminet ſuper oēs alias nationes, ſicut palma ſuper omnes alias arbores. Nam ſicut palma ſuperat omnes alias arbores in rectitudine, & altitudine, & fructu: & ideo propter eius altitudinē, & eminentiā, quia videtur cęlū attingere: datur victoribus in ſignū triumphi. Ita ergo eccleſia ſiue chriſtiana religio excedit & ſuperat omnes alias religiones in rectitudine veritatis: quia ſola ipſa continet veritatē colendo vnum verū Deum trinū & vnū incarnatū in filio &c. Et ſic continet rectā veritatem in cultu latrię: & ipſa ſuperat alias nationes in altitudine dignitatis, quia cœlum attingit, nam licēt peregrinamur in hoc ſeculo: tamē conuer-

A cōuersatio nostra in cęlis est: quia nō sumus hospites,& aduenę: sicut homines terreni,& cęterę nationes: sed sumus iam ciues sanctorum,& domestici Dei nūc per gratiam, & in futuro per gloriam:& sic ecclesia in altitudine dignitatis, & conuersationis iam attingit cœlum. Item ecclesia est similis palmæ,& nobilior cæteris religionibus in dulcedine, & perfectione fructus: nam nulla alia religio facit fructus meritorios nisi sola Christiana, nec colligit fructus gratiæ, & gloriæ nisi sola ista: nec ex alia religione Deus colligit fructus nisi acceptos nisi ex sola ista. nam ex ista collegit primò illum fructum sibi sapidum, & suauem super omnes fructus. s. virginē Mariam matrem suam:& ex ista arbore collegit Ioannem Baptistam & omnes apostolos,& discipulos, & postea martyres,& virgines,&

B doctores,& cōfessores. Et ideo dicit sponsus. O sponsa charissima quàm pulcra es,& decora in delitijs, & fructibus spiritualibus. nam statura tua, & altitudo dignitatis assimilata est palmę quę supereminet oēs alias arbores in rectitudine,& altitudine, & dulcedine,& perfectione fructus. Sicut autem statura tua est assimilata palmæ: ita vbera tua sunt assimilata botris siue vuis,& racemis ipsius palmæ. Nam sicut fructus palmæ qui sunt dactyli, excedunt omnes alios fructus in suaui dulcedine: ita vbera ecclesiæ siue dulcedo, & sapor lactis vberū ecclesiæ excedit oēs alios sapores: quod quidem lac vberum ecclesiæ est lac gratiæ sacramētorū, & fidei articulorū,& obseruātiæ præceptorū. Et dicitur ēt lac duorū testamentorū: qđ superat oēs alios liquores,& sapores. Sed est vlterius valdè aduertendum, ꝙ licèt omnia hæc supradicta sint bene

C & catholicè dicta quò ad expositionem vltimorum versuum: tamen Salomon maius sacramētum vult etiam nobis detegere. Ad cuius intellectū est notandū, ꝙ apud omnes nationes, & religiones palma denotat, & designat victoriam. & ideo palma dabatur victoribus in signum triumphi:& sic arbor palmę dicitur arbor victoriæ: vt dictum est. Sed qa in nulla alia arbore quis adeptus fuit tātùm triumphum: nec tātā victoriam quantam,& qualem adeptus est Christus in cruce contra mundum,& diabolum: quia ibi triumphauit de diabolo, & morte:& recuperauit prędam de potestate diaboli. ideo bene merito cōmuniter in sacra scriptura per palmam intelligitur arbor crucis: quæ est arbor summę victorię. Et non solùm dicitur arbor triumphalis ratione præfatæ victoriæ: sed dicitur arbor fructifera assimilata palmæ rōne copiæ fructuum diuersorum. Nā oia bona in toto isto cantico supra memorata, & oēs fructus spirituales supradicti fuerūt germinati,& collecti ex arbore crucis. & sic crux fuit illa arbor quæ cū Christo supradictos fructus germinauit. Idō Christus vt deducat sponsā suam ad amorem suæ passionis,& ad deuotionem, & cōtemplationem,& venerationem crucis: ex qua Christus collegit omnia bona illa,& communicauit ecclesiæ, dicit. O sponsa mea per vnionem. & carissima per redemptionem & prætiū mei sanguinis quo te redemi, multùm mihi obligaris: quia tota tua pulcritudo & copia bonorum quibus te ditaui,& decoraui, procedit ex mea passione. Et ideo statura & altitudo tua assimilata est palmæ. i. arbori crucis fructiferæ: ex qua collegi omnia bona, quæ tibi concessi: & etiam te feci altam, & fructiferā sicut arborem palmæ, id est sicut arborem cuius. Nam sicut tunc germinauit omnes fructus redemptionis, & salutis per passionem meam: ita tu assiduè germinas eosdem fructus per ecclesiastica sacramēta,& communicas omnibus fidelibus. quasi dicat: eosdem fructus quos ego ex mea passione in cruce collegi eosdem tu dispensas per ecclesiastica sacramenta. Ideo statura tua & dignitas assimilata est palmæ. Ex ista ergo arbore palmæ. O sponsa carissima dedi tibi pedes rectos ad rectè per hunc mundum ambulandum,& bene calciato: ne spinæ,& vepres tibi nocerent in tua peregrinatione: & dedi tibi femora fortissima ad totum corpus ecclesiæ substinēdū: & dedi tibi vmbilicum fœcundum ad fideles concipiendos, & regenerandos: & dedi tibi ventrem plenum tritico sacramentorum ad eos nutriendos,& dedi tibi duo vbera gratię sacramētorū,& fidei articulorum, & donorum spiritus sancti ad eos potandos: & dedi tibi collū super omnes alias nationes sursum eleuatū ad cœlū attingendū:& dedi tibi oculos ad mysteria ꝓfunda penetranda:& nasū ad inter bona,& mala discernendum:& caput ad iudicandū: & dedi tibi comas sanguine meo rubricatas ad tui decorē, & ornatū. quæ bona omnia adeptus sum, & collegi ex arbore crucis ī meo passione:& communicaui tibi. Ex quo patet, ꝙ statura tua assimilata est palmę,& arbori crucis quia omnia bona quæ habes inde collegisti.

D (right column begins at "ctorię")

A SECVNDA PARS HVIVS Noni Cantici.

Dixi. Aſcendam in palmam :
Et apprehendam fructus eius.
Et erunt vbera tua ſicut botri vineæ :
Et odor oris tui ſicut odor malorum :
Guttur tuum ſicut vinum optimum :
Dignum dilecto meo adoptandum :
Labijſq́ ; & dentibus illius ad ruminandum.
Ego dilecto meo: & ad me conuerſio eius.
Veni dilecte mi :
Egrediamur in agrum :
Commoremur in villis.
Mane ſurgamus ad vineas :
Videamus ſi floruit vineas
Si flores fructus parturiunt.
Si floruerunt mala punica.
B *Ibi dabo tibi vbera mea.*
Mandragoræ dederunt odorem in portis noſtris.
Oia poma noua, & vetera ſeruaui tibi dilecte mi.

DEinde eum dicit. Dixi: aſcendam in palmam &c. exequitur Salomon ſecūdam partem huius cantici: in quo introducit eccleſiam ſponſam Chriſti ad loquendum, & reddendum vices amoris ſponſo ſuo. Ad cuius intellectum eſt notandum: ꝙ poſtquàm ſponſa audiuit à ſponſo omnia ſupradicta: & cognouit amorem eius erga ſe: quia diſpoſuerat ipſam in tàm optima diſpoſitione mēbrorum: & decorauerat, & ornauerat ipſam tot, & tantis ornamentis: & ditauerat eā tam magnis, & prætioſis bonis: & armauerat eā tàm fortibus armis ad pugnandū contra omnes inimicos: & dixerat vltimo, & ꝙ oīa bona collegerat ex arbore crucis: & ideo aſſimi C lauerat eam arbori palmæ in rectitudine, & altitudine, & vtilitate fructus. Ideo ſpōſa nō ingrata: ſed auida ad reddendum vices amoris pro tātis bonis receptis, reſpōdēdo ſponſo ait. O ſponſe tu dicis ꝙ ſtatura mea aſſimilata eſt palmæ: & ꝙ omnia bona deſcenderūt ab arbore palmæ. ſ. crucis triūphalis: ideo volens te imitari ſequendo te per crucē, & martyrium: ego dixi, aſcendam in palmam, id eſt deliberando dixi, & propoſui aſcendere in palmā martyrij. i. tollere crucem, & ſequi te: & hoc dixi, & propoſui in crucem aſcēdere: vt apprehendam fructus eius. Vnde poſtquā tu dediſti mihi arma ad pugnandū. ſ. fidem, & charitatē, & dona ſpiritus ſancti, & volo illa exercere cōtra diabolū, & tyrannos, & hæreticos. Iterum eſt notandū, ꝙ per palmam ad quam aſcendit eccleſia ſponſa Chriſti, intelligitur campus pugnæ, & victorię. vnde ſicut Chriſtus aſcendit in crucem ad pugnandum pro nobis cōtra diabolū: ex qua arbore collegit fructus noſtræ redemp. & ſalutis: ita eccleſia aſcendit in palmā. i. in campū victoriæ & pugnæ ad pugnandū contra tyrannos, & infideles pro fide Chriſti: & contra carnē, & mundum, & contra hæreticos. Et ideo facti ſunt quatuor exercitus qui aſcederūt in palmam ad pugnandū. Nā primò aſcēdit chorus ſiue exercitus martyrū ad pugnandū contra principes, & tyrānos, & infideles. Secūdò aſcēdit exercitus virginū, & continentiū ad pugnandū contra carnē. Tertiò aſcendit in campum púgnæ, & palmæ exercitus contēplatiuorū, & monacorū ad pugnandū cōtra mundū, & pompā eius. Quartò aſcendi exercitus doctorū ad pugnandū contra hæreticos. Iſti ergo quatuor exercitus aſcenderunt in arborē palmę ſiue in campū pugnę ad pugnandū. Et ideo eccleſia ſuperius dicta eſt terribilis vt caſtrorū acies ordinata. Et dictū eſt etiā ſuperius. Qui videbis ī Sunamite niſi choros, id eſt exercitus caſtrorum? Sed quia oēs iſti exercitus finaliter triumpharūt de inimicis ſuis: ideo dicūtur collegiſſe fructus victoriæ ex arbore palmæ: ſiue ex arbore crucis: qđ idē eſt quod arbor ſiue cāpus pugnæ, & victorię. Vnde ſicut quatuor gña pugnatorū aſcenderunt in palmā ad pugnandum: ita eccleſia quatuor gña fructuū collegit, & apprehēdit ex arbore palmæ. Nā primò collegit martyres ſiue fructum, & victoriā martyrii. Secundò collegit virgines, & continentes. Tertiò F confeſſores, & monachos. Quartò doctores cū ſuis ſcriptis, & doctrinis. Omnes iſti quatuor exercitus dicuntur pugnatores: quia vita Chriſtiani ſi ſecundùm euāgelium viuat, pugna, & martyriū, & crux eſt: vt inqt Aug. ſuper Ioan. Et de quocunque iſtorum dicit ſaluator. Matt. 16. Si quis vult poſt me venire abneget ſemetipſum, & tollat crucē ſuam & ſequatur me. Et ſic etiam ſecundum Auguſtinum omnes coniugati viuentes ſecūdum euangelium tollunt crucē ſuā: & ſequuntur Chriſtum ſuo modo. De omnibus ergo iſtis ſupradictis dicit ſponſa. Aſcendam in palmā, & apprehēdā fructus eius: quia omnes iſtos fructus collegit eccleſia ex arbore palmæ: & ex omnibus his collegit fructus meritorum. quos fructus repoſuit in ſuo horreo ſiue cellario. Et iſti ſunt theſauri, quos eccleſia diſpen-

A dispensat filiis suis simul cum meritis passionis Christi: quando concedit indulgentias, & fundit orationes, dicens: Per merita passionis Christi, & sanctorũ eius. Dicit ergo sponsa: Ascendam in palmam. i. in arborẽ pugnæ, & crucis, & victoriæ, & apprehẽdam fructus eius, & tunc vbera tua, ô sponse, erunt mihi sicut botri vineæ, martyres proferendo: quia exinde colligam martyres effundentes sanguinem pro Christo: qui erunt tanquã vindemia in torculari. Item odores tui: qui sunt viri sancti, & virgines, & continentes, & religiosi, & confessores, & contemplatiui, effundentes odorẽ sanctitatis, & bonæ famæ: erũt sicut odor pomorum. Nam sicut poma præciosa bene matura expirant ex se bonũ odorem: ita viri sancti, & honesti emittunt odorem bonæ famæ vita, & exemplo. de quibus
B ait apostolus. 2. ad Corin. 2. Bonus odor sumus vobis. q. d. sponsa. Ego apprehendam, & colligam ex ista palma virgines, & continentes, & confessores, & viros sanctos expirãtes bonos odores suæ bonæ famæ, & sanctitatis sicut fuit beatus Paulus primus eremita, & Antonius, & Benedictus, & Frãciscus, & beatus Dominicus, & Augustinus: quorum odores duxerunt alios ad bene viuendum. Item guttur tuum erit mihi sicut vinum optimũ. q. d. doctores, qui sunt guttur tuum emittũt vinum optimum suæ doctrinæ, & suorũ scriptorum: quod quidem vinum erit dignũ, & bonum, & acceptum dilecto meo Christo ad potandum, & labiis, & dentibus illius ad ruminandum. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ vinum sapiẽtiæ, & intelligẽtię, quod sancti doctores expresserunt ex vinea sacræ
C scripturæ, in tantũ fuit de se optimum, & cõtinens veritatem, ꝙ fuit dignum acceptari a Christo, & ecclesia sponsa eius. & ideo dicit, ꝙ fuit dignum ad potandum. i. acceptandum ipsi Christo, & ecclesię. Et fuit dignum, & dulce labiis, & dentibus Christi, & ecclesię ad reminandum. Nam ecclesia per suos prædicatores continuè ruminat scripta, & doctrinam Augustini, & Hieronymi, & Basilii, & aliorum doctorum. Item doctores scolastici posteriores continuè ruminant dicta sacrorum doctorum priorum ea declarando. & in suis quæstionibus disputando. Et sic vinum illorum sacrorum doctorũ quod ecclesia collegit ex vinea, & arbore palmæ sẽper ruminatur nobis, & à nobis ad fidem nostrã confirmandam, & contra hæreticos confundendos, & ad vitam, & conuersationẽ nostrã D dirigendos. Omnes ergo istos fructus supradictos collegit ecclesia ex arbore palmæ. Sed quia in tali collectione fructuum causatur quædam mutua, & reciproca, & cõuersa collatio, & exhibitio: ideo subdit. Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Ad cuius intellectum est notandum secundùm Aug. de verbis apostoli, ꝙ tota nostra latria, & seruitus erga Deum non est nisi quædam mutua, & reciproca retributio. Nam primò Deus est donator, & largitor bonorum, & ex consequenti pro gratiarum actione retribuimus ipsi latriam seruitutem. Nam quia primò ipse ex nihilo creauit nos: ideo retribuimus ipsi adorationem cũ prostratione, ratione summæ maiestatis, & potestatis. Et quia gubernat nos, & prouidet nobis de bonis tempora E libus: ideo retribuimus ipsi vices per oblationẽ. Sed quia redemit nos, ideo retribuimus ipsi vices per laudes continuas, & patimur martyrium, & persecutiones propter iustitiã fidei eius. Et sic semper Deus est primus largitor, & per consequens latria, & bonæ operationes nostræ non sunt nisi quædam retributiones gratiarũ. & ideo dicit Augustinus, ꝙ martyrium martyrum non fuit nisi quædã retributio in signum latriæ: quia prius pro nobis obtulit se, & pro nobis mortuus est. Et virginitas virginum, & continentia, & labor, & afflictio carnis sanctorum fuit etiam quædam retributio. Item si martyres mortui sũt pro Christo: prius Christus dedit eis gratiam, & fortitudinem ad toleranda tormenta, & ad resistendum tyrannis, & prius dedit apostolis os, & sapientiã, & dona spiritus san F cti ad loquendum ante reges, & præsides, & ad pugnandum cum eis. Et ita dedit gratiã, & virtutem virginibus, & continentibus ad pugnandum contra carnem, & dedit gratiam confessoribus ad pugnandum contra mundum, & antiquum serpentem, & dedit sapientiam, & veram intelligentiam doctoribus ad intelligendas sacras scripturas, & sic ediderũt multa scripta, & pugnarũt, & triumpharunt de hæreticis. Ex quibus patet, ꝙ martyria martyrum, & continentia virginũ, & bona opera confessorum, & omnium iustorũ, & omnis doctrina doctorum non fuerunt nisi quædam retributiones: quia retribuebant Deo per effectum quod ab eo prius acceperant per gratiam. Et sic quicquid offert ecclesia Christo sponso suo, non est nisi quædam

retribu-

A retributio, & gratiarum actiones prob eneficiis prius receptis. & sic est quædã mutua, & reciproca, & conuersa retributio. Ideo dicit sposa. Ego offero dilecto meo omnia ista bona, & ad me conuersio eius: quia econuerso ipse primò mihi tribuit oĩa bona: quia ex arbore palmæ crucis prius ista bona collegi. Item ipse mihi gratis omnia ista bona gratię tribuit: sed ego retribui ipsi bona latriæ: sed ad me conuersus retribuit mihi bona gloriæ: sic ꝙ ipse est primus: & vltimus in largiendo. ideo semper ad me conuersio, & retributio eius. Et ideo subit. Veni dilecte mi: egrediamur in agrũ &c. Ad cuius intellectum est notandũ, ꝙ cũ hoc carmen sit nuptiale: Salomõ ponit casus qui accidũt inter amãtes, & spõsos carnales, applicãdo ad christũ, & ecclesiã, qui sunt spõsi spũales. vnde ac

B cidit quandoque ꝙ puella eligit sibi spõsum vltra scitum: imo contra voluntatem parentũ, & sic clam diligit spõsum, & ostendit ipsi amorem cum magna difficultate in abscõso sed cum hoc peruenit ad notitiã parentũ, affligunt spõsam ne loquatur nec iũgatur spõso tali: sed abiiciat ipsum, & iungatur alteri ad nutũ parentum, & consanguineorũ. Sed cũ illa summè diligat spõsum cui primò promisit fidem, nullo pacto vult acquiescere parentibus. Cum aũt parentes atrociter affligant ipsam, nõ consentientes: imo repugnãtes matrimonio per ipsam contracto, habentes odio sponsum quẽ ipsa elegerat: tunc illa vehementer sollicitat sponsum vt educat se de domo parentum, & ducat extra ciuitatẽ, vbi libere reddat ipsi vices amoris: & stẽt, & morentur ibi vsquequo ita parentum sit placata, & consentiant parentes in matrimonium, & reducant eos in ciuitatem, & in domum suã. Et hoc frequenter accidit in spon

C salibus carnalibus, & mundanis: quæ dicuntur clandestina sponsalia: quæ postea approbantur per parentes, & ecclesiã. Ita ergo accidit ecclesiæ sponsæ Christi tẽpore persecutionum imperatorum, & maximè in persecutione Diocletiani, & Maximiani. Nã tunc temporis multæ puellæ contemnentes nuptias carnales, detestantes ritum, & superstitionem gentilitatis, promittebant Christo virginitatẽ, & desponsabantur Christo per fidem, & baptismum vltra voluntatẽ parentum: vt patet de beata Christiana, & Margarita, & Barbara: quas parentes infideles affligebant vt Christum sponsum denegarent,

D Hoc idem fecit magna multitudo vtriusque sexus in illa tempestate: qui contra voluntatem non solũ parentum: sed contra decreta imperatorũ, & regum, & totius gentilitatis Christo per baptismum, detestantes idololatriam, adhæserunt. In qua tẽpestate fuit mota tã grandis persecutio contra christianos, & ecclesiam sponsam Christi, & in decẽ annis fuerunt occisa infinita millia martyrum per totum orbem: nec Christum negarunt. vnde personæ eorũ capitali sententia, & variis, & atrocibus tormentis puniebantur, & bona temporalia fisco adiudicabantur. Et sic tota ecclesia vndiq; affligebatur, & vexabatur intolerabiliter: intantũm ꝙ multi christiani videntes intolerabilia tormenta aliorum, & arbitrantes se illa non posse pati: potius elegerunt fugere ad montes, & speluncas, & ibi Deo seruire: quàm Christũ negare. Et ita fecit Paulus primus eremita: qui

B videns tormenta, quæ patiebantur martyres in Alexandria se non posse tolere, fugit in desertum: quem postea secuti sunt multi alii christiani, & sic incepit ordo eremitarum, & monacorum in ægypto in illã persecutione; qui quidem monachi, & eremitæ postea creuerunt in magnum numerum per totum orbem. Et non solum fugerunt ad montes in illa persecutione homines simplices: sed etiam papa, & episcopi, & sacerdotes: qui per totã illam persecutionem latebant in spelũcis. Et sic illa ecclesia fugit de domo parentum suorum. s. de populo gentili cuius erat filia, &

F latebat, & morabatur in villis, & speluncis seruiẽdo Christo spõso suo. Et hoc est quod intendit prophetice exprimere Salomon in hac parte. Vnde quia superius dixit sponsa. Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. i. sicut spõsus dilectus meus dat mihi bona gratiæ: ita ego dilecto meo tribuo latriã seruitutem. & sicut ego tribuo, & exhibeo dilecto meo latriam seruitutem: ita conuersio eius est a me. i. econuerso ipse dabit mihi, & expecto bona gloriæ ab eo. Sed quia impedior & prohibeor ab imperatoribus, & tyrannis exhibere liberè latriam seruitutem Christo sponso meo: quia volunt me cogere Christũ negare: iõ potius volo fugere ad montes. Et sic ecclesia conuersa ad Xpm sponsum, dicit. O dilecte mi: licẽt imperatores, & tyranni attrociter persequãtur, & diris tormentis affligãt me: vt deserã te, & adorẽ idola nefanda: tñ nunquã deserã te cui semel voui fidẽ:

A sed sequendo consiliũ tuũ qui dixisti Matth. x. Si persecuti vos fuerint in vna ciuitate fugite in aliã: sic ego volo fugere furiã tyrannorum. Ideo veni dilecte mi, fugiamus ad tempus furiã persecutorũ: & egrediamur in agrum extra ciuitates, & cõmoremur in villis, & ruribus, & eremitoriis, & speluncis, & ibi in eremo seruiã tibi in hymnis, & orationibus & sacrificiis. Et mane surgamus ad vineas excolendas: ibi celebrando diuina officia in absconso ꝑꝑ metũ tyrannorum ne impediant, & prohibeant nos. Et ibi expectabimus, & videbimus si floruerunt vineæ: & si flores vinearũ, & aliarum ciborũ parturiunt fructus. i. ibi expectabimus vsquequò sit placata ira imperatorũ, & principũ, & tyrannorum cõtra christianos. i. vsquequò tu illumines eos, & reddas beneuolos erga ecclesiã, &

B conuertantur ad fidem. prout fuit cõpletum per conuersionẽ magni Cõstantini: vt patebit. Hoc aũt dicit, quia vinea populi gentilis licèt in principio esset horrida, & inculta: tamen paulatim videns miracula, & signa quæ per martyres, & viros sanctos fiebant, incepit florere: & sic cum labore parturiuit fructus fidei: & parturiebat vsq; ad Constantinũ. quia multi interim cõuertebantur ad fidem. vt patet in historiis martyrũ. Vnde dũ beatus Vrba. papa latebat in rure & prædio beatæ Cæciliæ. ipsa Cæcilia semper florebat & fructus salubres parturiebat in ciuitate: & sic conuertit spõsum suũ Valeriãnũ & Almachium fratrem eius: & misit eos ad Vrbanũ: qui cum cæteris sacerdotibus latebat in speluncis, & in illo rure. iõ Vrbanus gratias agẽs dicebat. Dñe Iesu Xpe seminator casti

C consilii suscipe fructus quos in Cæcilia seminasti: quia Cæcilia famula tua quasi apis tibi argumentosa deseruit. Et sic illa persecutione passa sunt multa millia martyrum & virginum vtriusq; sexus & ætatis. Et sic illa vinea semper florebat & parturiebat fructus martyrũ dũ ecclesia latebat. & morabatur in villis & in agris. Et iõ dicit. Videamus si floruerunt mala punica. s. flores virginum, & martyrũ. & dum mala punica. i. martyres florent. & parturiunt in ciuitatibus: ego dabo tibi in agro ubera mea. s. vbera latriæ, quia nunquã cessabo à diuino cultu in hymnis, & orationibus, & sacrificiis, & ieiuniis, orando pro ecclesia, vt tu cõprimas, & humilies corda imperatorũ, & infideliũ gentiliũ ad fidẽ, ne amplius persequant ecclesiã. Et ideo Mã-

D dragoræ; per quas intelligitur fœcunditas ecclesiæ, iam dederunt odorem suum in portis nostris. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ Mandragora est quoddam pomum genitũ in radice cuiusdam herbæ faciẽtis folia admodũ paruæ lactucæ. Et sic Mandragoræ sunt tanquã tubera terræ valde odorifera habentia similitudinẽ humani vultus: & habent hanc proprietatẽ, vt dicunt herbarii: ꝙ siquis defert secũ Mandragoras, attrahit cæteros ad amorẽ & nutũ sui. Item habent aliã proprietatem, quòd si mulieres manducant Mandragoras disponuntur faciliter ad fœcunditatem, & conceptũ prolis. Et ideo Ruben attulit Mandragoras matri suæ Liæ: vt disponeretur ad concipiendum. quæ dixit Iacob viro suo: dormias mecum hac nocte pro Mandragoris. Ge. 30. Ideo Salomõ per quãdam metaphoram diuinas & internas spira-

E tiones, & illuminationes appellat Mandragoras in hoc loco: eò ꝙ quando Deo placuit in illa persecutione Deus inspirauit multa corda hoium: q̃ quidem inspirationes tanquam Mandragoræ generabãt fructus fidei in mentibus gentiliũ: & trahebãtur ad fidẽ xpi: & se pro fide xpi se morti offerebãt. Itẽ post illam persecutionẽ: imo in eadem persecutione ex nutu Dei, & ꝑꝑ horridã ægritudinẽ Diocletianus cessauit à ꝑsecutione. Et postea Deus inspirauit in Cõstantinũ Mandragoras spũaliũ inspirationum: q̃ tractus & conuersus ad xpm reuocauit exiliũ xpianorũ: & magnificauit ecclesiã vt patebit. Iõ dicit spõsa ꝙ Mãdragoræ. s. virtus spũs sancti & inspirationes dederũt odorẽ suũ in portis nostris. s. in principibus, & imperatoribus qui sunt portæ po-

F puli gentilis. vel in portis ecclesiæ: per quem odorem fuit fœcundata, & multiplicata ecclesia. q. d. fœcunditas, & augmentum ecclesiæ iam apparet in portis nostris. Et hoc dicit sponsa: quia dum ipsa orabat in agro latenter, & in eremo: multi ad fidem conuertebantur & postea martyrio coronabantur in populo in ciuitatibus. Et quia ex omni sexu & ætatẽ. s. iuuenes, & senes, & virgines innuptæque puellæ ad fidem Christi continuè conuertebantur, & martyrio coronabantur: ideo subdit. Omnia poma noua & vetera dilecte mi seruaui tibi: id est obtuli martyres ex omni sexu & ętate nam ego seruaui et obtuli tibi poma noua sicut fuerũt Cæcilia, & Agnes, & Agata, & Lucia, & Catharina, q̃ in puerili ætate passę sunt. Et obtuli tibi poma

vetera

A vetera:sicut fuerit Marcellinus,& Vrbanus, & multi alii,qui in senectute passi sunt in illa persecutione.Hoc etiam dicit:quia in illa ætate multi conuertebantur ad Christum: alii in pueritia:alii in adolescentia:alii in senectute. Vnde quædā puellæ dedicabant,& consecrabant Deo virginitatem suam, & quædam viduæ seruabant continentiam, & quidam senes segregabantur ad montes ad seruiendum Deo. Et sic sponsa continuè offerebat Christo sponso suo poma noua, & vetera.Hoc etiam potest intelligi de doctoribus.qui cōtinue offerebant Christo poma noua, & vetera prædicando, & probando ipsum esse verum Deum, & hominem, & Messiā in lege promissum per Autoritates, & scripturas noui ac vete. testa.iuxta illud Matth.13. Omnis scriba doctus profert de B thesauro suo noua,& vetera.

TERTIA PARS. Noni Cantici.

Quid mihi det te fratrem meum:sugentem vbera matris meæ: vt inueniam te solum foris:et deosculer et iā nemo despiciat?
Apprehendam te:& ducam in domum matris meæ.
Et in cubiculum genitricis meæ.
Ibi me docebis.
Et dabo tibi poculum ex vino condito.
Et mustum malorum granatorum meorum.
Læua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.
Adiuro vos filiæ Hierusalem:
Ne suscitetis:neque euigilare faciatis dilectam:donec ipsa velit.

C Hæc est tertia pars huius noni cantici:in qua rex Salomon explicat desiderium Ecclesię redeundi ab eremo ad ciuitates, mitigata rabie Tyrannorum,expectando pacem, & tranquillitatem Ecclesiæ per conuersionem totius populi. Ad cuius intellectū est notandum sicut dictum est,quòd ista sponsa erat filia populi gentilis s̄m carnē: quæ ad fidē Christi nouiter erat cōuersa contra uoluntatē suę matris.s.gētilitatis.Et dictū est qualiter gētilitas affligebat filiā suā.s.Ecclesiā, eò φ vltra voluntatē imo contra voluntatē suā desponsauerat sibi Xp̄m spōsum. Et iō ista sponsa fugit in eremū cū Christo sponso suo, non pro sēper:sed ad tēpus, vsquequo mitigaret ita principiū,&totius gentilitatis matris suę vt mitigata ira cōuerteret ad eū gētilitas,& cōsentiret Christo spōso Ecclesiæ.Et iō sicut spōsa carnalis: quę fugit à domo matris, & parentū cū sponso sibi clādestinè despōsato dū est in illo exilio sēper desiderat redire ad domū matris,& inducere matrē,& parentes ad amorē sponsi, & cōsensum sui coniugii: ita pariter Ecclesia sacerdotū dū erat in eremo quasi relegata propter metū, & crudelitatē Tyrannorū semper,& continuè orabat Deū vt conuerteret corda principū,& Tyrānorū,& conuerteret,& mollificaret irā,& seuitiā gentilitatis matris suæ vt Christū reciperet,& ipsa Ecclesia posset liberè,& publicè Christū spōsum suū colere,& eius nomē prædicare, & legē euangelicā promulgare per omnia regna mūdi. quod cōpletum est B per conuersionē magni. Cōstantini. Nā cū beatus Syluester metu dirę persecutionis per magna tēpora lateret cū suo clero, & sacerdotibus in montibus Serapinis sēper orādo pro pace Ecclesię: ex monitu Apostolorū Petri,& Pauli fuit vocatus, & quęsitus per magnū Constantinū Imperatorē: qui putās ad mortē vocari: obnixè exortabatur totū clerū suū ad martyriū perferendū pro fide Christi.Sed multò, & lōgè aliter fuit fauorabilis toti Ecclesiæ Imperator quàm Syluester putabat:quia fuit ipse Imperator baptizatus,& ad fidē Christi cōuersus.Et intātū fuit toti Ecclesię benignus effectus,φ ipse suū palatiū lateranēse in Ecclesiā saluatoris fecit cōsecrari.Et generalē licentiā,& facultatē cōcessit:vt Ecclesiæ in honorē Christi possent per totū orbē nouiter fabricari, F & tēpla idolorū in Ecclesias cōsecrari,& lex euangelica per totū orbē publicè prędicari. Et sic ad exemplū Imperatores oēs reges, & principes mūdi fuerunt baptizati:qui de tesauris suis Ecclesias fabricarūt,& ditarunt. Et sic Ecclesia per vniuersum orbē fuit magnificata, & sponsum suū Christū sine timore publicè fuit prædicādo cōfessa. Et tūc surrexit maxima copia doctorū. s. Atanasius, Basilius,Gregorius Nazāzenus, Chrysostomus,Augustinus,Hironymus,Ambrosius, & cęteri, qui publicis prædicationibus omnes populos instruxerunt, & suis scriptis sacras scripturas exposuerunt, & eius disputationibus omnes hæreticos deuicerunt, & ab Ecclesia eliminauerunt. Et sic

A pater qualiter Ecclesia de omnibus inimicis finaliter triũphauit. & hoc intẽdit explicare in hac parte. Dicit ergo spõsa existens in illo exilio ad spõsum. Quis det te fratrẽ meũ.i. quis dabit mihi te fratrẽ meũ sugẽtẽ vbera matris meæ.i. ab sugẽdũ vbera matris meæ.q.d. O Christe tu es frater meus p carnis assumptionem: quia sumus filii eiusdem humanitatis. Vnde nota ꝙ Christus dupliciter dicitur frater Ecclesię sponsæ suæ. uno mõ per carnis assumptionem inquantũ est homo: quia omnes participamus eandẽ humanitatem & sumus filii Adam. Alio modo dicit Christus frater Ecclesiæ inquãtum est eius sponsus: quia sunt duo in carne vna. Iõ sponsa appellat Christum fratrem. Iterum est aduertendum propter id quod ait. Sugẽtem vbera matris meæ: ꝙ Ecclesia illa cõuersa de populo gentili habebat duplicem

B matrem. s. unam carnalem ex qua descendebat secundùm carnem. & illa erat gentilitas siue generatio gentilis. Habebat autem alteram matrẽ spũalẽ: quæ est virgo Maria. nam postq̃ Xps est frater adoptiuus, & spõsus Ecclesiæ: & virgo Maria est mater xpi naturalis ergo est mater adoptiua ipsius Ecclesiæ. Põt ergo esse duplex sensus in hoc versu. primò ꝙ dicat sponsa ad Christum. Quis det te fratrẽ meum sugentem.i. qui suxisti vbera Mariæ matris meæ: ut inueniam te foris? Alio modo potest intelligi referendo ly matrem ad gentilitatem matrem carnalem ipsius Ecclesiæ: & tunc sensus est verus, & conformis literæ.q.d. sponsa. Quis erit ille Deus & ille Imperator illuminatus per Deum. qui det, & concedat te Christũ & fratrem, & spõsum meũ: ut sugas vbera gentilitatis matris meæ

C acceptando ab ea seruitutem latriæ. s. vt tot gentilitas cõuertatur ad fidem: & exibeat tibi ubera latrię sicut ego facio: & per consequens sicut sugis vbera meæ: ita sugas vbera totius gentilitas matris meæ. q.d. Vtinam Deus pater & tota Trinitas illuminet Imperatores & reges & totã gentilitatẽ: ut ego, q̃ sum in hoc exilio possim reuerti ad ciuitates & populos: & ad gentilitatẽ matrẽ meã: & possim eam baptizare: ut spõsus meus sugat ubera matris meæ, acceptando eius latriam. In hebræo habetur. Quis mihi det vt tu tanquàm frater meus sugas ubera matris meæ. & tunc litera est magis clara & cõformis huic expositione. Et ideo sequitur. Inueniam te solum foris & deosculer te: & me ne mo iam despiciat. Ad cuius intellectum D est aduertẽdum. quòd hic loquitur ad modũ eorum qui primò contraxerunt sponsalia clandestina: qui primò se osculantur in abscondito: sed postquàm parentes consentiunt in matrimonio, & matrimonium est notum toti populo: tunc spõsi se osculantur in publico absque erubescentia. Ita pariter fecit primitiua Ecclesia de populo gentili. Nam primò fuerat clandestinè Christo desponsata cõtra voluntatem & scitum parentum, eo modo quo supradictum est postea metu parentum fugit ad montes: & erat ibi in agro per totam persecutionem Diocletiani: & sic ibi osculabatur sponsum in abscondito & secreto. Sed postquàm Beatus Siluester cum suo clero reuersus est in ciuitatem: & Baptizauit Constantinum, & concessa est facultas Christianis publicè prędi- E candi euangelium, & ædificandi Ecclesias, & diuina officia celebandi: tunc Ecclesia osculabatur sponsum suum in publico & in itinere & in planteis, ubi publicè confitebatur Christum, & eius legem euangelicam. & hoc intendit dicere sponsa, cum ait. Quis mihi det & concederet te Christum fratrem meũ, ut sugas ubera totius gentilitatis matris meæ eius latriam acceptando, ut publicè inueniam te foris scilicet in itinere & in platea, & ibi solum osculor te publicè coram omnibus, tuum nomen confitendo & prædicando: ut in tali prædicatione & cultu nemo iam amplius me despiciat nec persequatur sicut factum est usque ad præsentem diem: quia per decem Imperatores fui afflicta & infestata fugiendo per nemora. In hebræo habetur. Quis mihi det, ut tanquàm F frater meus sugas ubera matris meæ: ut inuenirem te in vico & oscularer te: & nemo me despiceret. & tunc litera est magis clara. & ideo sequitur. Apprehendam te in domum matris meæ. Et hoc dicit; quia illa sponsa introduxit Christum in domum matris suæ scilicet populum gentilem, quando in populo gentili publice nomen Christi prędicauit, & Ecclesias construxit. vnde sicut in principio Apostoli conuerterunt illam paruam Ecclesiam ex populo gentili, ita postea illa parua Ecclesia multis tribulationibus afflicta conuertit totum residuum gentilitatis, & per cosequens conuertit matrem suam, & introduxit sponsum in domum gentilitatis matris. Et ideo sequitur.

A Et ibi me docebis quaſi dicat poſtquàm introduxero te in domum matris meæ, & publicè potero nomen tuum prædicare, tunc ibi me docebis, id eſt dabis mihi doctores: quibus reuelabis ſecreta ſacræ ſcripturę: & reſerabunt & declarabunt ſcripturas utriuſque teſtamenti: & defendent Eccleſiam contra hæreticos. hoc autem dicit: quia illicò poſt conuerſionem Conſtantini fuit in Eccleſia copia magnorum doctorum: ſicut fuit Atanaſius, & Baſilius, Gregorius Nazanzenus, Ambroſius Hieronimus, Hilarius, Auguſtinus: & cæteri: qui ſpiritu ſancto illuſtrati gloſſarunt ſcripturas & inſtruxerunt fideles & debellarunt, & exterminarunt hæreticos. Sed quia ſcientia eorum non fuit ab alio niſi à Chriſto, qui eos per ſpiritum ſanctum edocuit: ideo dicit:
B Ibi me docebis. Sed quia Eccleſia eſſet ingrata recipiendo tot beneficia à ſponſo: niſi reddere uices amoris per exhibitionem latriæ: ideo ſubdit ſponſa. Et dabo tibi poculum ex uino condito, id eſt ſicut tu me docebis ſecreta ſacræ ſcripturæ aperiendo, ita ego dabo & offeram tibi poculum prædicationis ex uino condito, ſcilicet ex intelligentia ſacræ ſcripturæ: quæ eſt dulcior omni uino. unde dictum eſt qualiter intelligentia & ueritas euangelica eſt quoddam uinum conditum & expreſſum ex uinea ſacræ ſcripturæ veteris teſtamenti. Et hoc uinum conditum expreſſerunt doctores ex ſacra ſcriptura & obtulerunt Chriſto, quod quidem uinum fuit dignum & ſapidum dilecto Chriſto ad potandum: & dentibus, id eſt populis eius ad ruminandum, prout dictum eſt ſupra. Item ſponſa non ſolùm obtulit ſponſo poculum ſacræ ſcripturæ: ſed etiam poculum ſacramenti altaris ex uino condito
C & conſecrato. Et ita pariter offert poculum aliorum ſacramentorum & fidei articulorum, & poculum obſeruantiæ præceptorum & operum miſericordiæ, quod poculum eſt ſponſo ualde ſapidum & acceptum. Sed quia Eccleſia non ſolùm offert Chriſto merita paſſionis: ſiue uinum paſſionis eius in ſacramentis: ſed etiam offert uinum meritorum ſanctorum martyrum, & virginum, & confeſſorum: ideo ſubdit. Et dabo tibi muſtum malorum granatorum meorum. unde per mala granata intelligūtur principaliter martyres, qui pro Chriſto ſanguinem fuderunt: & ex conſequenti intelliguntur omnes confeſſores & ſancti, & iuſti qui omnes continentur D
ſub una pelle & tegmine fidei & charitas. ſicut enim in malo granato continentur multa grana rubea ſub una pelle: ita omnes fideles rubricati ſanguine Chriſti continentur ſub gremio Eccleſiæ. Muſtum ergo iſtorum malorum granatorum, ſcilicet ſanctorum martyrum, ſunt merita eorum expreſſa ex martyrio & laboribus, quos pro chriſto ſuſtulerunt. vnde hoc muſtum malorum granatorum offert Eccleſia Chriſto ſponſo ſuo in feſtiuitatibus quas celebrat in memoriam ſanctorum. Item hæc merita ſanctorum offert quotidie Eccleſia ſimul cum dicit in canone. Communicantes, & memoriam venerantes in primis glorioſæ uirginis Mariæ & beatorum Apoſtolorum & martyrum. Et hoc eſt muſtum malorum granatorum & poculum quod Eccleſia offert quotidie Chriſto ſponſo ſuo. Ex ſupradictis ergo patet: qualiter iſta Eccleſia ſponſa Chriſti exiuit in campum pugnæ terribilis ut caſtrorum acies ordinata cum multis choris, & exercitibus caſtrorum bellicorum. Et pugnauit diu contra nimicos ſuos: ſed tandem diuicit eos & triumphauit de omnibus. Nam per martyres diuicit omnes Tyrannos: & per uirgines & continentes triumphauit de carne: & per monacos & eremitas & religioſos triumphauit de mundo & Diabolo & pōpis eius. p & doctores triūphauit de hæreticis. Et ſic poſtquàm tempore Conſtantini deuicerat omnes ſupradictos: & fuerat tota gentilitas conuerſas tunc ſponſa abſque timore & erubeſcentia oſculabatur ſponſum in publico: & erat in eius amplexu & fauore eius legem euangelicam prædicando & publice diuina officia celebrando. Et F
ſponſus iam publicè fauebat ſponſæ tenens eam in ſuo amplexu fauorabilis: quando conſtantinus dotauit eam magnis muneribus & diuitiis, & domino temporali & amplo patrimonio. Videns ſe ergo ſponſa in tanto honore & proſperitate & fauore ſponſi conſtitutam, concludit dicens. Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me id eſt tam Chriſtus ſponſus meus honorificauit me in tantum quòd lęua eius, ſcilicet dominum temporalem copia bonorum temporalium eſt ſub capite meo ad ſuſtentandum ſtatum honorificum, & hoc mundo: & dextera illus, id eſt poteſtas eius ſpiritualis quam mihi cōceſſi ad regendam Eccleſiam,

A amplexabitur me. q. d. quòd Christus, sponsus meus amplexabitur me totam læua, id est brachio sinistro, scilicet copia bonorum temporalium sub capite meo: & dextera, id est potestas eius spiritualis erit supra me. & sic vtroque brachio amplexabitur me, scilicet temporali & spirituali. Et sic iam in suo amplexu prospero & fauorabili, & tam uictrix quàm triumphatrix: & domina totius mundi fauorata. Sed quia sponsa agens gratias glorificata fuerat in Christo: eò quòd amplexu fuerat eam supponendo læuam copiæ bonorum temporalium sub capite ad sustentandum eius honorificum statum: & ponendo dexteram bonorum spiritualium super eam, & per consequens sponsa iam quiescebat: quasi dormiens in amplexu sponsi liberata à persecutionibus, & laboribus:
B ideo sponsus eius exhortatur, & adiurat filias Hierusalem, id est omnes deuotes fideles ne excitent, & impediant eam ab illa quiete, & prosperitate in qua manet, & ne separent eam ab amore, & fide sponsi: nec impediant ipsam à cultu latriæ. Ideo ait sponsus. O filiæ Hierusalem adiuro, & admoneo vos ne suscitetis, id est ne impediatis, nec euigilare faciatis dilectam à somno contemplationis, & latriæ: donec, id est dum, ipsa velit. Ad maiorem intelligentiam huius est valdè notandum, quòd Salomon in hoc libello enumerat, & memorat tres amplexus huius sponsi ad sponsam, & post quemlibet amplexum facit adiurationem, & adiurat filias Hierusalem ne suscitent sponsam. Qui quidem tres amplexus cum suis adiurationibus referuntur
C ad diuersa mysteria. vnde primus amplexus fuit incarnationis, & humanitatis susceptionis: quando verbum æternum filius Dei assumpsit, & vniuit sibi illam humanitatem personaliter in vnitate suppositali. Hunc autem amplexum incarnationis memorauit in cantico secundo, dixit. Dum esset rex in accubitu suo & cætera. Et hoc magis explicatur in fine huius cantici, cum dixit. Læua eius sub capite meo & cætera. sed illicò subdit sponsus: dicens. Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas ceruosque camporum, id est per patriarchas, & propheta: ne suscitetis nec euigilare faciatis dilectam, scilicet humanitatem assumptam ab vnitate personali: qua est verbo vnita: donec ipsa velit. Et adiurat per patriarchas, & prophetas: eò quòd eis fuit sub iureiurando promissum mysterium incarnationis, &
D aduentus Christi in carnem. Hoc autem dicit: quia quod semel Christus assumpsit: nunquam dimisit. vnde licèt in triduo anima fuerit à corpore separata per mortem tamen verbum neutrum dimisit. Secundus autem amplexus fuit filii Dei ad ecclesiam de populo Israelitico tempore eius ostensionis, & prædicationis: quia tunc Christus recepit in suo amplexu ecclesiam congregatam de populo Israelitico, quando vocauit apostolos, & discipulos, & alios fideles de illo populo ad fidem. & hoc per prædicationem, & miraculorum operationem. Quem amplexum memorauit sponsa in fine tertii cantici, cum dixit. Inueni quem diligit anima mea: tenui eum nec dimittam donec intromittam illum in domum matris
E meæ, scilicet synagogæ. & in cubiculum genitricis meæ, id est plebis Israeliticæ, quę genuit me secundùm carnem. Quod fuit impletum: quando Christus misit apostolos ad prædicandum in omnem ciuitatem, & locum quo erat ipse venturus: in qua prædicatione multos conuerterunt, & baptizauerunt: vt patet Lucæ vndecimo. Et sic illa ecclesia apostolorum introduxit sponsum in domum matris eorum per fidem. Hoc idem fecerunt post receptionem spiritus sancti: quia in illa die baptizati sunt ad tria millia de illo populo, & multò plures in diebus sequentibus: vt patet in Actibus apostolorum. Et sic patet qualiter illa sponsa introducit Christum in domum matris suæ: vt amplecteretur eam sponsus, & sic mansit
F illa ecclesia in amplexu sponsi. Sed quia illa sponsa semel conuersa nunquam recessit ab amplexu sponsi, ideo ibidem illicò subdit sponsus adiurando filias Hierusalem: dicens. Adiuro vos filiæ Hierusalem per capreas ceruosque camporum & cætera. Tertius amplexus fuit quando Christus amplexus est ecclesiam de populo gentili: quando Christus amplexus est eam cum multo fauore: prout dictum est in hoc Cantico nono: ad quem amplexum sequitur tertia adiuratio ad filias Hierusalem: sed illa adiuratio non facta est cum conditionibus supradictarum duarum adiurationum. Nam illa adiuratio facta est per capreas ceruosque camporum: ista autem tertia non: prout patet in litera. Causa cuius potest esse ista.

Nam

A Nam licèt ista ecclesia nunquam erit separata ab amplexu, sponsi facta vna cum ecclesia conuersa de plebe Israelitica: eò quòd licèt fluctuet continuè: tamen nunquam submergeter nauicula Petri: tamen quia patriarchæ, & prophetæ non præfixerunt nec limitarunt tempus huius ecclesiæ à Constantino, & à tempore eius prosperitatis vsque ad secundum aduentum Christi: ideo sponsus non adiurauit filias Hierusalem per capreas ceruosque camporum in hac tertia adiuratione. Alia causa potest esse, eò quòd populus gentilis non habuit patriarchas, & prophetas: qui prophetarent amplexum huius sponsæ ad Christum, nec aduentum christi ad populum gentilem: sicut habuit populus, & plebs Israelitica. Ideo hæc tertia adiuratio non fit per capreas B ceruosque camporum. Et hoc de non cantico.

SEQVITVR DECImum Canticum.

QVæ est ista quæ ascendit de deserto:
Delitijs affluens:
Innixa super dilectum suum?
Sub arbore malo suscitaui te.
Ibi corrupta est mater tua.
Ibi violata est genitrix tua.
Pone me vt signaculum super cor tuum:
Vt signaculum super brachium tuum.
Quia fortis est vt mors dilectio.
Dura sicut infernus æmulatio.
Lampades eius vt lampades ignis atque flammarum.
C *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem.*
Nec flumina obruent illam.
Si dederit h mo omnem substantiam domus suæ pro dilectione quasi nihil despiciet eam.

HIc est decimum, & vltimum Canticum: in quo Salomon cantat prosperitatem, & pacem ecclesiæ sponsæ Christi, illi datam, & concessam post conuersionem Constantini: in quo quatuor facit. Nam primò describit quandam admirationem de fœlici statu huius spo nsæ. Secundò describit quandam exhortationem sponsi ad sponsam: ne ipsum obliuiscatur, allegando beneficia ipsi D collata. Tertiò memorat progressum, & continuum exercitum sponsæ: vt satisfaciat sponso, & reddat vires amoris. Quartò explicat finale præmium desideratum, & vltimatum terminum beatitudinis sponsæ: vel ponit vocationem sponsæ ad superiorem felicitatem, & aliorum statum. Secūdum ibi. Sub arbore malo suscitauit te. Tertium ibi. Soror mea paruula est. Quartum: ibi. Mille tui pacifici. quantum ad primum ergo Salomon introducit chorum. adolescentularum admirantium subitam prosperitatem huius sponsæ.

Ad cuius intellectum est aduertendum: prout supra visum est quòd ista spōsa à principio sui scilicet post Christi ascensionem semper fuit afflicta, & abiecta, pugnauit in campo cum inimicis. Sed obtenta victoria, E & triumpho de omnibus, fuit magnificata per Magnum Constantinum. inquantum, quòd Imperator largitus est ipsi vrbem Romanam: cum toto patrimonio ipsi adiacenti & dedit ipsi. septuagintaduas ciuitates. & duo milia oppidorum (vt fertur) in Italia, & insulis adiacentibus. Et sic Constan inus relicta Italia in potestate Syluestri vicarii Christi; elegit sibi sedem apud Byzantium Thraciæ: quæ postea Constantini nuncupata est. Et sic exinde omnes reges terræ, & Imperatores, & principes subiecerunt colla iugo Christi, & Ecclesiæ sponsæ eius. Et sic Ecclesia mansit domina mundi: delitiis spiritualibus, & etiam temporalis affluens, & mãsit innixa, & reclinata in fauorabili, amplexu Christi sponsi sui. Videntes ergo adolescentulæ, & filiæ Hierusalem, id est minores ciuitates, & oppida ad Christum conuersæ, & simplices F fideles tam subitam mutationem sponsæ de aduersitate in prosperitatem, & de persecutione, & afflictionem in copiam delitiarum: admirantes dicunt. Quæ mulier est ista quæ descendit de deserto &c. In quibus uerbis tria bona explicat: quæ faciunt ad fælicem & prosperum statum huius sponsæ. Primò quia ascendit de deserto, id est quia exit de campo pugnę, & persecutionis, & ascendit ad statum pacis, & fælicitatis. Secundò: quòd ascendit delitiis affluens, per quod explicatur copia, & sufficientia bonorum spiritualium, & temporalium, & plenaria potestas super totum orbem, tradita ipsi à Christo sponso suo. Ter-

A tiò dicitur quòd erat innixa, & reclinata su pra dilectum suum, scilicet Christum sponsum suum: quia tenebat ipsam amplexam vtroque brachio, scilicet temporali, & spirituali: per quod denotatur eius securitas, & quies, & fauor. Et ideo filiæ Hierusalem quas sponsus adiurauerat ne excitarēt sponsam dormientem in eius amplexu; videntes tam subitam mutationem ab aduersitate in prosperitatem, dicūt. Quæ est ista quæ ascendit de deserto, delitiis, & diuitiis affluens innixa super dilectum suum? Ad cuius maiorem euidentiam est notandum: quòd ista sponsa ter exiuit ad ostensionem populorum, & diuersimodè: & ideo filiæ Hierusalem tribus vicibus admirantes interrogauerunt de statu huius sponsæ. Nam primò ascendit per desertum Israeliticum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrræ, & turris,
B & vniuersi pulueris pigmentarii: vt dictum est in quarto cantico. quod fuit quando ecclesia apostolorum peregrinata est cum sponso suo per totam terram promissionis cum signis & virtutibus, & miraculis: vt ibi dictum est: vt patet per totum discursum euangelicum. Et ideo filiæ Hierusalem, & adolescentulæ, id est omnes populi terræ promissionis admirantes opera Christi mirabilia, & opera discipulorum, qui etiam in nomine Iesu Christi sanabant infirmos, & eiiciebant demonia: vt patet Luc. 11. & Matth. 10. dicebant. Quæ est ista quæ ascendit per desertum. &c. Et dicebatur illa sponsa ascendere: eò quòd Christus ascendebat Hierosolymam ad campum passionis ad crucifigendum. Secundò ista sponsa exiit, & progressa
C est per desertum populi gentilis: & hoc quasi aurora consurgens: pulchra vt luna: electa vt sol terribilis vt castrorum acies ordinata ad pugnandum parata. vt dictum est cantico octauo. Et ideo videntes eam filiæ Syon, & reginæ, & concubinæ, laudauerunt eam de fortitudine, & mirabilibus actibus eius, & admirantes, dicebant. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens &c. prout ibi dictum est. Et dicebatur sponsa progredi per desertum: eò quòd procedebat, & perseuerabat in sua continua pugna contra inimicos. Tertiò autem quia ista sponsa post conuersionem Constantini exiuit de deserto pugnæ, & persecutionis: & delitiis affluens innixa super dilectum suum sponsum ascendit in tam altum culmen dignitatis, & prosperitatis, ideo filiæ Hierusalem admirantur, dicentes. Quæ est ista quæ ascendit de deserto &c. Filiæ ergo Hierusalem de populo iudaico mirabantur in quarto cantico virtutes, & mirabilia opera huius sponsæ: quæ fiebat in nomine Christi sponsi eius. D
Sed in octauo cantico filiæ Hierusalem, idest conuersi de populo gentili mirabantur fortitudinem, & multiplicem pugnam, & victoriam huius sponsæ contra inimicos. In principio autem huius decimi cantici admirantur eius prosperum, & felicem statum: eo modo quo dictum est. Fuit ergo ista sponsa illicò post Christi ascensionem & Spiritus sancti missionem quasi aurora consurgens à nocte legis, & tenebris idololatriæ, postea crescendo fuit pulcra vt luna: postea magis lucida incipiens habere doctores facta est electa vt sol: postea E
tempore imperatorem persequentium facta est terribilis vt castrorum acies ordinata ad pugnandum contra eos & omnes alios inimicos: sed habita victoria de omnibus facta est per conuersionem Constantini, diuitiis, & delitiis affluens, innixa, & reclinata super dilectum suum tanquam domina mundi. Item ista sponsa fuit quasi aurora consurgens in lege naturæ, & pulcra vt luna in veteri: sed fuit electa vt sol in Christi aduentu. sed fuit terribilis vt castrorum acies ordinata in tempore persecutionum: sed fuit delitiis affluens, & innixa super dilectum post conuersionem Constantini. & hoc est quod intendit dicere Salomon in hac prima parte. Deinde cum dicit. Sub arbore malo suscitaui te &c. introducitur sponsus ad exortandam sponsam ne integra F
ta obliuiscatur amoris sponsi, & beneficiorum receptorum. Ad cuius intellectum est aduertendum: sicut frequenter dictum est: quòd omnia bona, quæ possidet ecclesia, emanant ex passione Christi: & hoc tam bona temporalia quàm spiritualia. nam manifestum est quòd omnis virtus, & gratia sacramentorum traxit virtutem ex passione Christi. Et omnia dona spiritus sancti, quæ dantur in confirmatione, dantur per merita passionis Christi: & omnia merita Christi, quæ dispensat ecclesia per indulgentiarum largitionem, emanant ex passione Christi: & sic est dicendum de omnibus bonis spiritualibus. Et non solum bona spiritualia: sed etiam bona tempo

ralia

A ralia data sunt ecclesiæ propter merita passionis Christi. Nam Constantinus: vt infra patebit: dotauit ecclesiam magna copia bonorum temporalium: vt fieret particeps, & consequeretur merita passionis Christi, & sic omnes reges, & principes Christianorum ædificauerunt ecclesias, & ditarunt eas, & multi milites, & ciues instituerunt beneficia in ecclesia: vt participarent merita passionis Christi. & sic est dicendum de omnibus eleemosinis, & oblationibus, & decimis, & primitiis quæ dantur ecclesiæ. Sed quia talia bona adeptus est nobis Christus in arbore crucis, ideo dicit Christus ad sponsam: quòd

B sub arbore malo suscitauit eam à morte æterna, & in arbore crucis suscepit pro ea mortem, & passionem, & adeptus est copiam & sufficientiam meritorum & bonorum spiritualium, & temporalium ad ditandum, & magnificandum ipsam: ideo ex copia tantorum bonorum non debet superbire: nec extolli: nec posita in tanta felicitate debet sponsum obliuisci, nec ab eius amore recedere: quia in arbore crucis caro precio sui sanguinis redemit eam, & à morte æterna suscitauit, & innumeris bonis ditauit. Et per consequens sponsa semper memor tantorum beneficiorum debet vices amoris rependere: quia amor non nisi æquali amore comparatur, & persoluitur. sed maiorem dilectionem non potuit Christus ostendere sponsæ quam pati, & mori pro ea, & facere eam consociam, & participem, & consortem suorum meritorum, & fructum eorum: ergo sponsa non potest recompensare nec rependere

C vices tantæ dillectionis: nisi quòd moriatur pro Christo: vel eius præcepta, & voluntatem obseruet. Dicit ergo sponsus. O sponsa non superbias nec te extollas in superbiam, & fastum, eò quòd posita es in tam alto culmine dignitatis, & copia bonorum, & delitiarum, & in tam prospero statu: quia hoc non habes ex natura tua nec genere tuo quia ex Adam, & natura corrupta non habes nisi malum pura mortem tam temporalem, quàm æternam, & ab eis nō traxisti nisi omnem miseriam, & infirmitatem: à me autem habes omnem gratiam, & salutem: quia sub arbore malo suscitaui te à morte peccati, & omni miseria. Vnde malus est quædam arbor fructifera excellens in fructu super omnes arbores: sicut dixit sponsa in cantico secundo. Sicut malus inter ligna siluarum: sic dilectus meus inter filios. In hæbreo autem habetur. Sub pomo suscitaui te. & ideo per malum siue pomum intelligitur arbor crucis: quæ protulit nobis fructus incomparabiles meritorum. sub qua arbore crucis Christus suscitauit totum genus humanum à morte æterna. Vnde sicut Adam comedendo fructum prohibitum sub arbore scientiæ boni, & mali, præcipitauit totum genus humanum in mortem: vbi corrupta, & sauciata fuit tota humana natura mater nostra, vnde trahimus originem: ita, per oppositum Christus seruando obedientiam patris, gustando in cruce amaritudinem passionis, suscitauit genus humanum à morte æterna, & sanauit ab omni infirmitate, & miseria. Ideo dicit Christus: Sub arbore malo id est sub arbore crucis suscitaui te. quia sup. ibi id est sub arbore prohibita corrupta est tota natura mater tua, & ibi scilicet in paradiso terrestri sub eadem arbore violata est natura mater tua. nam voluntas quæ ante erat libera facta: violata per carnem, & sensualitatem corruptam quasi violatur, & cogitur violentia complacentiæ ad peccandum, & omne nefas perpetrandum: quia manet prona ad malum & cum violentia, & difficultate facit bonum: quia regnum cœlorum vim patitur propter corruptionem naturæ, & violenti rapiunt illud. Et ideo quia ista litera est transposita, debet sic ordinari in constructione scilicet quia ibi scilicet in paradiso terrestri & horto delitiarum sub arbore prohibita tota natura mater tua fuit corrupta: quando primi parentes comederunt fructum prohibitum, & ibi fuit violata id est violenter expoliata genitrix tua omnibus bonis gratuitis: quando Adam volens descendere ab Hierusalem in Hierico incidit in latrones qui ipsum expoliauerunt, & sauciauerunt, & semiuiuo relicto abierunt: ideo ego sumens te super humerum meum suscitaui te sub arbore crucis &c. quia ibi in arbore crucis germinaui fructus meritorum ad sanandum vulnera tua, & ad suscitandum te à peccato per baptismum, & cætera sacramenta. Item aliter potest intelligi ista litera, referendo ly mater ad sinagogam, & legem veterem, & gentilitatem & ly genitrix tua, ad præsentem ecclesiam. q. d. O sponsa ego te suscitaui sub arbore crucis, & ibi in cruce corrupta, & mortua & extincta est mater tua sinago-

A ga simul cum lege Moysi: quia mecum fuit crucifixa, & mortua, & sepulta: & etiam genitrix tua scilicet gentilitas ibi fuit violata cum suis superstitionibus: quia ibidem fuit diabolus conuictus, & de populo gentili violenter eiectus, & fugatus. Alia autem translatio secundum hebræum habet sic scilicet ibi corrupta est mater tua: ibi violenter parturiuit te genitrix tua. & tunc explicatur maius sacramentum. Nam sub arbore crucis Christus suscitauit nos a morte æterna: quam incurrimus in Adam propter esum ligni prohibiti. & ibi scilicet in cruce Christi corrupta, & mortua est mater nostra tam gentilitas: quàm sinagoga. sed ibidem crux quæ est mater nostra, cum magna violentia, & dolore Christi peperit, & parturiuit totã ecclesiam sponsam ex latere Christi. Crux

B ergo siue charitas Christi, quæ est mater nostra, parturiuit nos cum violẽtia, & dolore p latus Christi. & sic vtraq; expositio est satis cõformis literæ, & catholicę fidei, & veritati. & ideo subdit spõsus, di. Pone me vt signaculũ super cor tuum. q.d. Si ita est q ego te suscitaui sub arbore crucis à duplici morte quã incurristi in Adam: & fui clauis in manibus clauatus, & lancea perforatus in latere, & ex latere meo parturiui te cum immenso dolore & violentia, & pro te fui vulneratus, & ferro & flagellis signatus in toto corpore ergo pone me ut signaculum super cor tuum per fidẽ, & charitatem, & vt signaculum sup brachium tuum per operationẽ, & effectũ: sicut ego te dilexi per affectum. & effectũ. q.d. q si Deus præcepit filiis Israel vt portarent signa legis in fronte: & digito, & manu: eò

C & liberauerat eos de Aegiptiaca seruitute, & de manu Faraonis in mari rubro: erga maiorem causam habes tu portandi signaculum meæ passionis in corde per affectũ, & in brachio per effectũ. vñ hoc dicit quia nõ sufficit portare nomẽ Christi in solo corde: sed etiã in ore, & opere, ipsum publicè confitendo, & prædicãdo: sicut ipse publicè pro nobis i cruce passus est. Et ideo corde creditur ad iustitiã: cõfessio autem oris fit ad salutẽ. Et reddit causam quare tenemur ipsum corde diligere, & ore, & opere confiteri, dicẽs. Quia fortis est vt mors dilectio. q. d. tm̃ fuit fortis dilectio, & charitas quã in corde erga vos gessi, & opere ostendi, q vsque ad mortẽ crucis me spontẽ exhibui, & æmulatio fuit dura: vt infernus, idest tantum fuit dura æmulatio. i. mulus amoris erga vos. q me fecit in infernum descẽdere: vt inde antiquã prædã repeterẽ, & fideles ve. te. liberarẽ. fuit ergo illa æmulatio dura, & laboriosa. Et non solũ liberaui illos præscitos de inferno, sed oẽs iustos futuros præripui ne in illũ locum descenderent. Ergo maior fuit ista liberatio totius generis humani ab æterna morte, & seruitute spũali, quã fuit liberatio Israel de Aegipto, & seruitute tpali. In hebræo autẽ habetur. Dura vt infernus inuidia, & tunc esset sensus: q inuidia qua Iudæi occiderũt Christũ pro nobis fuit dura, & crudelis, sicut pęne inferni, sine q pęnę, quas Christus pro nobis passus est ex inuidia Iudæorũ, fuerunt duræ, & crudeles: sicut dolores inferni. sed forsan magis est conformis trãslatio nostra cum superiori expositione. Est verũ q si

cut hoc nomẽ stimulus siue æmulatio apud nos est æquiuocum ad amorem, & ad inuidiam siue odium: ita pariter vocabulum positũ in hebræo. sed Iudæi moderni accipiũt, & pronunciãt alteram significationem. Sed significatio quam accipit superior expositio videtur magis cõformis. vt dictum est: quia illa dilectio & charitas quam Christus gessit erga nos deduxit ipsum vsque ad mortẽ crucis. & ille stimulus amoris fecit ipsum descẽdere vsque ad infernum: ad prædã antiquam repetendã, & infernum expoliandũ. Et ideo subdit: q lampades eius. s. dilectionis, & stimuli amoris quos erga nos gessit fuerunt sicut lãpades, & faces & ardores ignis atque flãmarum. q.d. q sicut ardor ignis, & flãmæ totaliter comburunt, & consumunt facem, & lignum, & carbonem: ita ignis, & ardor charitatis totaliter cremauit Christum tanquã verum holocaustũ in ara crucis pro nobis: quia tantùm fuit copiosa apud eum redemptio. q totum sanguinẽ pro nobis effudit, & exausit. Et ideo subdit i q tm̃ fuit fortis ille ignis, & ardor, & flamma charitatis: q̃ aquę multæ nõ potuerunt extinguere charitatem. i. quòd nullę minæ, nec persecutiones: nec tormenta: nec flagella: nec mors potuerunt extinguere charitatem, & amorem quin pro nobis Christus moreretur. & per cõsequens ille ignis, & ardor charitatis fuit maior, & fortior quocunque igne materiali, quia non est ignis nec flamma tã grandis quin extinguatur p multã aquã. Itẽ nec flumina iræ, & persecutionum obruerunt illã charitatẽ. Vnde est aduertendũ, q per aquas

multas

A multas intelligit pſecutiones quas Xp̄s paſſus:eſt in ſua peregrinatione ante mortem, & paſſionē:qa multas iiurias, & opprobria, & laboras paſſus eſt:vt patet per totum diſcurſum euangelicū.quę quidem perſecutiones & labores nunquā potuerūt extinguere charitatem eius:nec retraxerunt eum ab incepto opere redemptionis. Item per flumina intelligit irā ſcribarum,& pharisæorū ,& ptātem Pilati gerētis uices imperatoris.Sed nec iſta flumina potuerunt obruere & ꝓſternere illā charitatem:virgo fuit fortior,& firmior,& immobilior illa charitas Xp̄i:q̄ quælibet turris uel domus ſita iuxta flumina: qa non eſt turris tā fortis ſita iuxta flumina:qn curruat ſi illa flumina exceſſiuē inundēt.Sed charitas Chriſti nūquā potuit corruere nec obrui per uiolentiam, & inundationem per ſecutionem ſcribarum,& ſacerdotū nec imperatoriæ poteſtatis quam pialtus exercebat quia mors,& paſſio Chriſti miniſtrata p eos non potuit trahere Chriſtum ab ardore charitatis. Et ideo concludit Chriſtus ꝙ maiorē charitatem nemo poterat oſtēdere ꝓ amico:quàm ipſe oſtendit pro nobis.nam non ſolū n dedit pro nobis bona tēporalia,& bona fortunæ: ſed dedit pro nobis ſeipsū ad mortē quia maiorē hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.Io.xv.Et ideo ſubdit: ꝙ ſi dederit hō omnem ſubſtātiam ſuam pro dilectione:qa ſi nihil deſpiciet illa ſuam.q.d.non ſunt comparāda bona temporalia ad vitam hominis. Nā ſi homo dederit omnem ſubſtātiā ſuam .i.omnes diuitias, & bona temporalia pro dilectione vnius amici:quaſi nihil deſpiciet eam ſubſtantiā:& bona temporalia reſpectu illius qui dat ſeipsū,& vitā pro amico: quia multi dant,& offerunt bona tēporalia pro amico: ſed nolunt dare uitam ſuā nec mori pro eo: & ſic magis diligunt ſeipſos q̄ bona temporalia,& amicū:quia pellē pro uelle: & cuncta q̄ hō habet dabit pro anima ſua:vt patet Iob.j. Sed Chriſtus omnia bona temporalia dedit ꝓ nobis: quia pauper uenit in hūc mūdū,tā pauper voluit uiuere: vt nos diuites faceret in ſuo regno.Item magis dilexit nos q̄ vitam ſuā:quia ſeipsū,& uitā ſuam obtulit ad mortē pro nobis:vt non uiuificaret, & à morte berarct. Ex quibus patet qualiter charitas Xp̄i excelſi omnia bona mundana, & omnē dilectionem aliorum. & ideo dicit:ꝙ ponatus hāc suā charitatē, & mortē. & paſſionē & eius nomen,& legem euangelicam,in cor de noſtro per affectum:& in brachio noſtro tanquā ſignaculum per operationē,& effectū. Hanc autem charitatem impertiuit Xp̄s martyribus ſuis. qui pro eo reddendo vices amoris paſſi ſunt carceres, & tormenta uſq; ad mortem. Et ideo ſicut commendat ſuam charitatē erga nos: ita commēdat charitatē martyrum,& aliorū ſanctorū erga ſeipm.Sed forſan ēt improperat in hoc loco ingratitudinem malis prælatis,& Chriſtianis:qui ſaginati pinguedine,& copia bonorum tēporalium:quæ ex meritis Chriſti crucifixi poſſident,elati in ſuperbiā cōtemnunt Xp̄m,& bona ſpiritualia: & cōuertuntur ad tēporalia. qđ forſan iam tunc præuidens Salomō i ſpū prophetico,iam in perſona Chriſti improperat ingratitudinem malis Chriſtianis,& prælatis, & etiā regibus,& principibus. quia oīs B poteſtas deriuatur à Xp̄o crucifixo: cui data fuit à patre ī cœlo,& in terra.Mat. xxviii.

Soror noſtra paruula:
Et vltra vbera non habet.
Quid faciemus ſorori noſtræ
In die quando alloquenda eſt?
Si murus eſt: ædificemus ſuper eum propugnacula argentea.
Si oſtium eſt: compingamus illud tabulis cedrinis.
Ego murus & vbera mea ſicut turris.
Ex quo facta ſum coram eo quaſi pacem reperiens.

Quia ſuperius in prima parte huius cātici Xp̄m explicādo bñficia q̄ nobis cōtulit, & charitatē q nobis,exhortat̃ ē ſpōſam:vt redderet ſibi uices amoris, dicens. Pone me vt ſignaculū ſuꝑ cor tuū &c. Nūc i hac ſecūda parte explicat quib. modis debet ſpōſa ipſi reddere vices amoris. Ad cuius itellectū ē aduertēdū,ꝙ omnia præcepta charitatis reducūtur ad duo.ſ. declinare à malo: & facere bonū.vnde Deus in lege ueteri,& noua nil aliud quærit à nobis.Iō ait per os Dauid pſ.32.Declina à malo,& fac bonū.Et nil aliud Xp̄s quærit à nobis ut reddamus ipſi uices amoris. Sed quia nemo pōt declinare à malo niſi uiriliter reſiſtat tentationibus,mundi,& carnis,& diaboli:& nemo poteſt operari ſiue facere bonū: niſi exercendo opera miſericordiæ erga proximū:& opera latriæ erga Deum.ideo ſpōſus duo facit in hac parte. Nam primo exhortatur ſponſam :ut declinet à malo continuē pugnando

A pugnando,& resistendo mundo, & carni, & Diabolo. Et hoc ostendit,& præcepit metaphoricè:inquantùm ecclesia est quoddam oppidum, & præsidium siue ciuitas bene munita:in qua fideles semper pugnant cōtra inimicos obsidentes,& infestantes eā. Secundò exortatur sponsam ad bene operandū. & exercendum opera mīæ erga proximū,& opera latriæ erga Deum: inquantū ecclesia est quædā uinea in qua omnes diuersimodè laborāt pro vltimo præmio adipiscēdo,& fructum passionis consequendo, & lucrādo. Secunda pars erit ibi. Vinea fuit pacifico. Quātùm ad primum est aduertendū, quòd ecclesia nouiter conuersa de populo gentili tempore Constantini dicta est paruula:eò ꝙ tūc erat nouitia in fide, & ideo dicebatur non habere mamillas sapientiæ, & intelligentiæ B sacræ scripturæ: quia ueniens nouiter ex superstitione gentiliū, & curiositate filosophorum nondum nouerat scripturas sacras utriusque testamenti: nec ascenderat ad arcem euangelicā ueræ sapientiæ per Christū ædificatam. Vnde sicut dictum est in quatuor cātico, sacra scriptura testamēti, utriusq; & intelligentia eius dicuntur duo ubera ecclesiæ:q continuè propinant lac doctrinæ, gratiæ sacramentorū. Itē ibidē altitudo, & soblimitas euangelicæ intelligētiæ dicitur collū ecclesiæ, & turris Dauid ædificata cum propugnaculis: ex qua pēdent mille clypei,& omnis armatura fortium. Ecclesia ergo dicitur habere verba:inquantū habet sapientiā euāgelicam, & gratiam sacramentorum ad nutriēdos filios.& dicitur turris munita inquātùm est eleuata,&attingit ardua,& profunC da,& habet armata sapientiæ ad repellēdos incursus inimicorum. quā quidē turrim Christus, qui est sapiētia patris, in ecclesia ædificauit. Vnde dicitur. Pro.9. Sapientia ædificauit sibi domū.i.ecclesiā, & excidit colūnas septē .i. septē sacramēta super quæ sustētatur ecclesia,& septē dona spūs sancti,ad defendendū eā & misit ancillas suas .i. Apostolos, & doctores, & prædicatores: vt simplices & infirmos vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis.& subdit. Si quis est paruulus ueniat ad me. Ex supradictis patet, ꝙ ecclesia nouiter conuersa de populo gentili tempore Cōstantini paruula erat: quia nondū attingerat arcem sapientiæ: quia nouiter erat uocata ad arcem per Syluestrnm, & alios prædicatores,& sic nondum ipsa habebat mamillas ad propinandum lac cæteris: imo beatus Syluester, & cæteri prælati ecclesiæ propinabāt ipsi mamillas ad sugendū. Cum ergo ista sponsa soror Christi tunc nouiter conuersa esset paruula,& inermis,& infirma,& nouitia, nō habens mamillas lactis euangelici ad præbēdum cæteris. tunc sponsus eius Christus illi cò post conuersionem Constantini præbuit ipsi copiam doctorum ex nouiter conuersis: sicut fuerunt Chrisostomus,& Eusebius, & Atanasius, & Basilius apud Græcos,& Ambrosius,& Hieronymus,& Augustinus apud latinos: in quibus abundauit copia lactis: vnde omnes accepimus. & tunc illa sponsa iam facta est prouecta, habens mamillas sapientiæ. Item ipse Christus, qui est sapiētia, per eosdem doctores ædificauit arduam, & munitissimam arcem in ecclesia ad tuendos fideles, & repellendos infidelium, & omniū E inimicorum incursus: nā omnes libri quos Augusti:& cæteri doctores scripserunt: non sunt nisi quædam arma defensiua ad tuēdos fideles contra inimicorum incursus, & sunt quædam vbera ad eosdem nutriendos. Sed quia isti doctores tanquàm ancillæ diuinæ sapientiæ contiuuè clamitant, & vocāt paruulos vt ueniant ad arcem: vt ibi tueantnr, & comedant panem, & bibant vinum quod diuina sapientia miscuit in mensa:iō oportet, ꝙ ista turris munita, & ciuitas alia mœnibus murata habeat ostium per quod introducat paruulos ad arcē, & ciuitatē. & sic ecclesia dicitur arx,& turris ardua, & altissima habēs lac ad nutriendū, & propugnacula ad defendendū,& ostiū ad introducendum fideles, & paruulo ad arcem: quæ omnia data sunt ecclesiæ per sponsum eius. Et hoc est F qnod intendit dicere Salomon in hac parte. vnde ait sponsus ad Angelos sodales suos. Soror nostra ecclesia nouiter conuersa de populo gentlli, quam nouiter nobis in coniugium sociauimus: paruula est, & nouitia in fide. Ideo mamillas lactis intelligentiæ noui ac ve. test. nondum habet: quia nox fuit nutrita,& lactata nisi curiositate filosophorū,& superstitione idolorum. Quid ergo faciemus sorori nostrę in die quando alloquenda est.s. quando erit de fide, & intelligentia sacræ scripturæ interroganda,& ad disputandum contra hęreticos vocanda, & ad expugnandos,& extirpandos, & eliminandos eos ab ecclesia concitanda: quasi dicat: oportet vt ipsi præbeamus auxilium, & ex paruula

&

A & inermi faciamus eã magnã, & fortem, & altam, & muniamus eam altis muris, & mœnibus, & turribus, & propugnaculis. & ideo (si pro quia) quia murus est. i. quia iã muris, & mœnibus muniuimus, & sepsimus, ædificemus super eam propugnacula argentea. i. imperatores, & principes ad defendendum ecclesiã armis sæcularibus contra incursus infidelium: vt illi, qui ante erãt ecclesiæ persecutores, & impugnatores, sint eius defensores, & fautores: ut imperatores, & reges terræ: qui propter idola persequebantur ante christianos: nunc ad fidem cõuersi deleant idola propter Christũ, & fabricent nouiter ecclesias in honorem Christi, & tẽpla idolorum in ecclesias Christi faciant consecrari, Item si pro quia ostium est. i. feci eã ostium: vel feci ostium in ea ad introducendos fideles ad arcẽ ecclesiæ, & mœnia ciuitatis: ideo B compingamus, & cõiugamus, & claudamus illud tabulis. i. portis cedrinis. i. faciamus ipsi portas cedrinas: qui sunt doctores, & prælati, & ministri ecclesiæ: qui introducunt paruulos, & simplices in ecclesiã: per ecclesiastica sacramenta. Vnde doctores, & prædicatores uocant paruulos ad arcẽ suis scriptis, & prædicationibus: sed prælati, & ministri, & sacerdotes introducunt eos per ostiũ: ministrando eis ecclesiastica sacramenta. Et nota, ꝙ prælati, & doctores, & ministri ecclesiæ dicuntur portæ ecclesiæ inquantũ introducunt bonos in ecclesiã, & excludunt malos per ecclesiasticam potestatem: sed dicuntur portæ cedrinæ quò ad quatuor proprietates, & conditiones, quas debet habere omnis bonus prælatus, & minister ecclesiæ: sicut C habet cedrus. Nã quatuor proprietates habet cedrus. Primò enim est arbor altissima super oẽs alias. Secũdò, ꝙ est odorifera. Tertiò incorruptibilis, & immunis ab omni tinea. Quartò, quòd fugat, & interficit serpentes, & omne animal uenenosum fugat. Has ergo quatuor proprietates debet habere omnis bonus prælatus, & minister ecclesiæ. Primò, ꝙ sit altus in sciẽtia sacræ scripturæ: vt sciat inuigilare super gregem, & vocare paruulos ad ecclesiã per sacram doctrinam. Secundò, ꝙ redoleat fragrãtia, & odore uirtutũ, & bonæ famæ, & uitæ: vt nõ solũ uerbo: sed potius exemplo vitæ discant, & sequantur ipsum simplices, & minores. Tertiò, ꝙ sit incorruptus, & mundus ab omni uitio ne alios inficiat. Quartò, quòd habeat ecclesiasticam potestatem: vt per ecclesiasticã sacramenta omne venenũ peccatorũ extinguat, D & hæreticos, & obstinatos, & incorrigibiles mucrone excõmunicationis excludat. Tales ergo prelati, & ecclesiæ ministri dicũtur portæ cedrinæ ipsius ecclesiæ. Sed omnia munera, & bona spũalia supradicta recepit ecclesia à Christo spõso suo post conuersionẽ magni Constantini: quia tunc facta fuit turris altissima, & munita, & inexpugnabilis, & secura. ideo dicit spõsa. Ego murus. i. facta sũ murus, & ciuitas, & turris bene murata, & vbera mea facta sunt sicut turris. quia prælati non solũ nutriunt fideles lacte sacramẽtorum, & doctrinæ sacræ scripturę: sed ẽt defendunt fideles, & ecclesiam cõntra hæreticos, & sic nõn solũ sunt vbera ad lactandum: sed turris ad defendendum: quia per eandem doctrinam nutriunt, & defendũt fideles, & paruos contra magnos hæreticos, & infideles. E Et omnia ista habui reperiens quasi pacem coram eo. s. sponso meo Christo per conuersionem Constantini, & aliorum imperatorum, & regum: quia ex quo facta sum libera coram eo quasi pacem, & quietem reperiẽs, liberata ex preteritis persecutionibus, & afflictionibus: ego iam sum murus. i. ciuitas bene murata, & munita, & vbera mea facta sunt turris altissima, & fortis, & præsidiũ munitissimum. Et nota, ꝙ notãter dicit: quasi pacem reperiens: quia licet ista sponsa reperierit pacem quiescẽdo à persecutione idolatrarum, & gentilium tamen non quieuit simpliciter, & absolutè ab omni pugna, & persecutione: quia paulò post Constantinũ incidit in persecutionem hæreticorũ maximè Arrianorum: quæ persecutio fuit sæuissima, & atrocissima per vandalos in Aphrica, F & p Gotos in Europa. s. Italia, & Hispania, & per Constantinũ imperatorẽ, & Iustinam in Italia, & Græcia: vt patet in ecclesiastica historia. Sed postea surrexit secta Mahometica: quæ atrocius, & vehementius vexauit, & continuè infestat ecclesiam, & sic ecclesia tãquã turris munitissima semper pugnat cõtra inimicos. Vlterius est aduertendũ, ꝙ tota ista particula potest intelligi, & exponi moraliter, & mysticè referendo ad naturam corruptã. Vñ supra dixit spõsus, ꝙ tota natura mater nostra fuerat corrupta quò ad sensualitatem, & potẽtias naturales sub arbore prohibita, & ꝙ ibi fuit violata. i. ab omnibus bonis gratuitis, & habitibus originalibus

violenter

C violenter expoliata, & sic mansit prona ad omne malum: & inepta ad bonum faciendũ: & sic mansit paruula, & infirma non habens mamillas ad eliciendũ ex se lac alicuius boni operis: & mãsit inbellis: quia Diabolus, & aper de sylua destruxerat sepem, & murum eius. Et ideo ipsa resistere nõ poterat Diabolo, nec mundo, nec carni: nisi per gratiã Christi & eius sacramenta muniretur & armaretur. Et ideo Christus reperiens eã sicut paruulam & expoliatam & inermem, & imbellé muniuit eam muro sacramentorum, & armis virtutum. Et est quod dicit. vnde ait spõsus de sponsa. ꝙ sponsa & soror nostra. s. tota humana natura & quælibet anima, paruula est de se in fortitudine & nõ habet de se mamillas nec aliquod bonum spirituale: eò ꝙ in natura fuit corrupta & omnibus bonis ex

B poliata. Quid ergo faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda, & impugnanda est ab inimicis, scilicet carne, & mũdo, & diabolo? quasi dicat. oportet, quod muniamus, & roboremus eam per gratiam: postquàm nil boni habet per naturam. Ideo si murus est, muniamus eam muro fidei & spei, & caritatis, & postquàm sic fuerit muratus, ędificemus super murum eius propugnacula argentea donorum spiritus sancti, & omnium moralium uirtutum. & si est ostiũ. i. quia fecimus ostium in ea per quod intramus ad eã per baptismum, tunc inpingamus & claudamus eam tabulis. i. portis cedrinis humilitatis, & deuotionis & bonæ uitæ & sanctæ cõuersationis. tunc anima deuota sic muro uirtutum munita dicit. Ego sum murus. i. bene murata & roborata, ex quo facta sum pacem

C reperiens. i. postquã per Christum & ecclesiastica sacramenta sum Deo pacificata & reconciliata.

Vinea fuit pacifico: in ea quæ habet populos. Tradidit eam custodibus.
Vir affert pro fructu eius mille argẽteos. Vinea mea coram me est.
Mille tui pacifici: & ducenti his qui custodiunt fructus eius.

Haec est secũda particula tertiæ partis huius decimi cãtici. in qua rex Salomon ostendit ꝙ sponsa non solùm obligaĩ ad resistẽdũ malo: & declinãdum à malo, & pugnando contra mundũ, & carnem, & diabolum, & membra eius, qui sunt heretici & praui homines, & infideles, sed ad huc obligetur facere bonũ erga Deũ & proximum, ut reddat sponso uices amoris. Et ideo sicut in superiori particula probauit siue monuit sponsus qualiter sponsa semper contra hostes debet pugnare, & hoc inquantùm ecclesia est quædam ciuitas mænibus & muris munita, in qua continuè pugnant fideles: Ita in hac particula monet ut sponsa semper laboret operando & faciendo bonum: inquantùm ecclesia est quædam uinea in qua fideles continuè laborant diuersimode unusquisque in ordine suo. & dicit ꝙ ista uinea non est sita in loco arcto, sed est toto orbe diffusa in ea parte & regione, quæ habet populos. i. vbicunque sunt populi, & in omni parte mundi habitabili ibi est ista uinea Christi regis pacifici. Et dicit, ꝙ istam uineam toto orbe diffusam tradidit custodibus custodiendam & cultoribus excolendam. Nam primò ipse Christus rex pa B cificus plantauit istam uineam in terra promissionis in illo collegio Apostolorum, & discipulorũ & iustorum vtriusque sexus, ut dictũ est in cantico tertio & quinto. Et post ea rigauit eam sanguine suo: vt dictum est in cantico sexto. postea tradidit eam Apostolis, qui ipsam uineam per totum orbẽ suis prædicationibus ampliarũt & suo sanguine rigarunt. Et sic ista uinea produxit suos palmites ab Hierusalem usque ad terminos orbis terrarum psalm. 71. & 79. quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & prædicatio Apostolorũ, & in fines orbis terrę uerba eorũ. ps. 17. & ad Ro. 10. Et sic istã uineã continuè ampliarunt & roborarunt prælati qui fuerunt successores Apostolorum, & roborarunt eam martyres, & cæteri fideles multo labore. Sed iam fuit perfectè ampliata & confirmata & pacificata per conuersionem Con D stantini: & tunc Christus non solum tradidit eam prælatis ad custodiendum spiritualiter: sed etiam imperatoribus, & regibus, & principibus Christianis ad regendum, & custodiendum temporaliter, & cæteris fidelibus excolendam: vt unusquisque in suo ordine laboraret in hac vinea. Et sic non solum posuit custodes, sed etiam cultores, ut excolerent & laborarent in ea dum dies est, antequàm ueniat nox in qua nemo poterit operari. Ioannis nono. Et sic omnes laborant in hac uinea usque ad sero, & uesperam mundi. Matthæi uigesimo. vt unusquisque colligat fructum, & recipiat denarium in fine laboris, ut patet ibidem. Et ideo

dicit

A dicit, quòd vinea fuit pacifico, id eſt ipſi Chriſto, qui omnia pacificat in ſanguine ſuo, & attulit pacem mundo. in cuius natiuitate cantarunt angeli. Gloria in excelſis Deo. Lucæ. 2. Iſti ergo pacifico fuit quædam vinea quam ipſe plantauit in ea regione, & parte mundi quæ habet populos: ideſt vbicunq; ſunt populi, & tradidit, & commiſit eam cuſtodibus. i. prælatis, & regibus cuſtodiendam, & cultoribus. ſ. omnibus fidelibus chriſtianis excolendam. vnde ſicut omnes prælati, & principes mundi ad cuſtodiendã, & regendam hãc vineam vnuſquiſq; in ſuo ordine ſunt per Chriſtum conſtituti: ita omnes fideles ſunt ad laborandum vnuſquiſque in ſua hora, & ætate vocati, & deputati: & ſic tradita eſt cultoribus, & cuſtodib. Vnde nota ꝙ pp tria Chriſtus dicitur pacifi-
B cus. Primò quia duo teſtamenta, nouũ. ſ. & vetus per ipſum adunauit, & concordauit & tanquàm terminus cõis vtriuſq; teſt. fuit ſcilicet finis vnius, & principium alterius. Secũdò quia per ſanguinem ſuum nos Deo patri reconciliauit, & pacificauit. Tertiò qa duos populos. ſ. Iudaicum, & gentilem ſub vna fide, & eccleſia congregauit, & pacificauit. & ideo dicit: Vinea fuit pacifico in ea. ſ. eccleſia quæ habet populos. ſ. duos ſub vna fide coniunctos. ſ. Iudaicum cum gentili. iõ dicitur princeps pacis. Iſa. 9. Sed ſicut apoſtoli ampliarunt iſtam vineam per totum orbem: & ditauerunt eam bonis ſpiritualibus: ita poſtea Conſtãtinus, & reges, & principes. chriſtianorum dotarunt, & ditarunt eam bonis temporalibus. Nam primò Conſtantinus illicò poſt conuerſionẽ conſecra-
C uit palatium ſuũ in eccleſia ſaluatoris iuxta portã Lateranã: & poſtea ædificauit duas baſilicas in honorẽ apoſtolorũ Petri, & Pauli: & donauit eccleſiæ urbem Romã cũ toto patrimonio adiacenti: & 72. ciuitates in Italia cum multis aliis oppidis. Et relicta Italia elegit ſibi ſedem apud Cõſtantinopolim in Græcia. & ſic exemplo eius multi reges, & principes facti chriſtiani: aut templum idolorum in eccleſias conſecrauerunt: aut nouas eccleſias in honorem Chriſti ædificauerunt: & eas ampliſſimis donis, & muneribus dotarunt, & ornarunt. Totum hoc autem fecerunt putantes per bona temporalia merita paſſionis Chriſti adipiſci, & participare, & quaſi emere fructus huius vineæ. Ideo dicit Chriſtus, quòd vir, id eſt Conſtantinus, & quilibet alius rex aut princeps catholicus, & deuotus chriſtianus, afferet Chriſto mille argenteos pro fructu huius vineæ emendo, & adipiſcendo. Et ponitur numerus determinatus pro indeterminato magno numero: quia multa millia nummorum, & talentorum, & ponderum argenti obtulit, & expoſuit Conſtantinus, & alii reges pro fructu huius vineæ acquirendo. quia inæſtimabile fuit pretium quod Conſtantinus largitus eſt eccleſiæ cum ipſi tradidit urbem Romam quæ erat caput mundi: & hoc cum ſuo adiacenti patrimonio. & ſic eſt dicendum de cæteris regibus, & principibus chriſtianorum. Sed ne quis putaret, quàm poſtquàm Chriſtus tradidit iſtam vineam ſupradictis cuſtodibus tuendam, & regendam in abſentia ſua poſt aſcenſionem: quòd pro-
E pter hoc ceſſauerit ab eius cura, & cuſtodia, nec amplius intenderit in eius tutela: ideo ſubdit: Vinea mea coram me eſt: id eſt ſemper eſt ante oculos meos: & inuigilo ſuper eam: quia principaliter cuſtodio eam rogando patrem ne deficiat fides Petri. Lucæ vigeſimoſecundo. quia niſi dominus cuſtodierit ciuitatem: fruſtra vigilat qui cuſtodit eam. quia ſemper mitto angelos meos ad docendos prælatos, & populos, eos docendo, & auiſando vt præcaueant futura pericula: & etiam ad exterminandos inimicos, & Sarracenos: vt ſæpius compertum eſt: vt patet, & legitur in hiſtoriis. Hiſpaniæ: & in hiſtoria Hieroſolymitana. Ex quibus patet quòd hæc vinea ſemper eſt coram Chriſto ad cuſtodiam. Deinde cum dicit. Mille tui pacifici & cætera explicat diuerſitatem meritorum, & præmiorum laborantium in hac vinea. Ad cuius intelle- F
ctum eſt aduertendum: ꝙ præſens eccleſia reſpectu futuræ quandoq; in ſacra ſcriptura dicitur ager in quo ſeminamus. Sed futura eccleſia dicitur horreũ, in quo reponimus fructus gloriæ, quos hic ſeminamus per gratia. quia hic ſeminamus temporalia: vt colligamus ſpiritualia. & ideò dicit apoſtolus. 2. ad Cor. 9. quòd qui parcè ſeminat in hoc agro huius eccleſiæ parcè metet pro alio ſeculo: & qui ſeminat in benedictionibus. i. abundantia, de benedictionibus. i. abundãter metet in alio ſeculo. Itẽ præſens eccleſia quandoque in ſacra ſcriptura dicitur vinea: in qua omnes laboramus per gratiam plantando & colendo: vt colligamus fructus gloriæ

A in alio seculo. Ideo dicit apostolus. 1. ad Corinth. 3. ꝙ qui plantat, & qui rigat in hac vinea vnum sunt: vnusquisque autem propriã mercedem accipiet secundùm laborem suũ. Hoc idem patet Matth. 20. de illis qui per totam diem laborarunt in hac vinea: in sero aũt acceperunt denarium pro mercede. Ex quibus patet: ꝙ totum tempus huius vitæ, & vineæ est tempus laborandi, & colendi & lucrandi & metendi: & tempus ecclesiæ futuræ est tempus metendi, & colligendi, & præmiandi, & fruendi. Hic ergo laboramus: vt ibi colligamus, & metamus, & præmiemur: & fruamur, & hic negotiamur: vt ibi otiemur, & satiemur, & quiescamus. Est verùm ꝙ secundùm mensuram, & quantitatẽ meritorum labori; huius vitæ erit ibi quantitas & mensura fructus, & præmiorũ: quia vnus-
B quisque propriam mercedem accipiet secundum proprium laborem: vt inquit apostolus. Et ideo dicit saluator, Matth. 13. ꝙ ex illo agro quidam collegerunt fructum tricesimum: quidam sexagesimum: quidam autẽ centesimum, prout quis magis aut minus laborauit. Sed quia Christus verus Salomon & pacificus plus laborauit in hac vinea quã oẽs cæteri: iõ absq; proportione maius præmium, & maiorem numerum fructuum, & præmiorum collegit, & meruit colligere ex hac vinea: quia eam primò plantauit & excoluit: & tandem proprio sanguine rigauit, & augmentauit. Post Christum autem magis laborarunt in hac vinea apostoli & martyres, quàm doctores: & magis doctores quam eremitæ, & cæteri confessores, & magis religiosi quàm coniugati. ergo si fideles coniu-
C gati merentur fructum tricesimum, tũc religiosi boni merentur sexagesimum, & doctores centesimum, & apostoli, & martyres ducentesimum, & per consequẽs Christus qui primò uineam plantauit, & sanguine suo rigauit: meretur millesimum imo infinitum: & ideo sedet à dextris. i. in potioribus bonis patris. Et ideo Deus pater tanquàm iustus, & principalis iudex, & dispensator præmiorum, dicit ad Christum inquantùm homo est. Mille tui pacifici, & ducenti his qui custodiunt fructum eius. vnde ly tui est genitiuus casus huius pronominis tu. i. mille fructus meritorum, & præmiorum erunt tui Christi pacifici. In hebræo autem habetur. Mille tibi Salomoni. i. pacifico, & tunc est litera magis plana. quasi dicat. Deus pater.

Mille fructus meritorum dabuntur tibi pacifico qui plantasti hanc vineam, & rigasti eam sanguine tuo, & per cõsequens qa plus laborasti. sed ducenti fructus meritorum in præmiũ dabuntur his. s. prælatis, & principibus, qui custodiunt fructũ eius. & ponitur vtrobiq; numerus determinatus pro indeterminato: Nam Christus in plantatione, & rigatione huius vineæ infinitum numerũ meritorũ adeptus est: non solum pro se, sed etiã vt posset membris suis dispensare: quia semper successiuè dispensat merita suæ passionis quæ collegit ex hac vinea. tamẽ nũquàm explentur eius merita nec deficiunt. merita aũt quę dantur custodibus ex vinea sunt finita. Sed causa quare sunt sub numero ducentenario ista merita mẽsurata, est ista. Nã dicit saluator Mat. 13. quòd ex illo agro per Christũ seminato quidam collegerunt fructum tricesimum, sicut fuerunt, & sunt omnes iusti coniugati, & quidam sexagesimũ, sicut sunt virgines, & continentes, & religiosi, & quidam centesimum. sicut sunt martyres. Sed quia prælati, & pastores habent duplicẽ laborem in hac vinea: quia simul sunt cultores, sicut cæteri, & vltra hoc sunt custodes in vigilando super gregem, ipsum prædicationibus, & sacramentis ecclesiasticis pascendo, & nutriendo: ideo colligunt duplicem fructum ex hac vinea. nam si cæteris dãtur centum fructus meritorum: ergo custodibus & prælatis in duplo laborantibus dabuntur ducẽti, & hoc est quod intendit dicere. Sed adhuc restat magnum dubium. Nam si Christus tunc collegit mille. i. innumerabiles fructus meritorum ex hac vinea: quando pro nobis passus est, & eam plantauit: sed postea custodes, & cultores colligunt continuè hos fructus secundùm quantitatem laborum: quæritur an Christus post passionẽ, & ascensionem suam colligat fructus huius vineæ simul cum custodibus, & cultoribus? Ad hoc respondetur: ꝙ semper & continuè Christus colligit fructus huius vineę, & ista vinea parit ipsi fructus nouos. Ad cuius intellectum est notandum: ꝙ omnia bona quę fiunt in hac vinea: tàm per oculos quam per custodes, pariunt triplicem fructum, & hoc triplici, & diuerso respectu: eò quòd omnis bona operatio iusti cedit in triplex bonum, & triplicem fructum. Nam eleemosina quã facit vnusquisque iustus amore Christi, cedit in fructum latriæ respectu Christi, quia offertur

A offertur ipsi in latriam,& cedit, & parit fructum misericordiæ respectu proximi, in quā tùm subuenit ipsi, & releuat ipsum à miseria,& parit fructum meritorum respectu largientis,& facientis eleemosinam. Item bona quæ faciunt prælati & sacerdotes in ecclesia exercendo,& ministrando sacramenta,& celebrando diuina officia, & orationes: primò pariunt Christo fructum latriæ inquantùm illa acceptat in seruitutem, & latriam sibi gratam. Secundò pariunt toti populo fructum gratiæ. Tertiò pariunt prælato fructum meritorum. quia duplicem fructū colligit propter duplicem laborem. Item bonus prælatus, & prædicator & religiosus triplicem fructū parit in bene viuendo, & operado. Nam primò parit Christo fructum latriæ. Secundò parit sibi fructum meritorū.

B Tertiò parit cuilibet proximo, & toti populo fructum boni exempli: quia propter exemplum eorum omnes videntes, Deum glorificant. Ideo dixit saluator oibus prælatis,& religiosis. Matth. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus vt videant opera vestra bona,& glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Per oppositum autem mali prælati, & sacerdotes,& religiosi malè viuendo, primò offendunt Deum. Secundò occidunt animam suam. Tertiò scandalizant populum. Ex quo patet qualiter non solùm cultores. scilicet populus,& prælati custodes: sed etiā Christus semper, & continuè colligit fructus ex hac vinea: quia continuè colligit latriam quæ consistit in tribus bonis: scilicet in adoratione, & oratione, & oblatione,& continuè colligit numerum electorum ex hac vinea. Et ideo multò plures fructus colligit Christus ex hac vinea quā omnes prælati simul,& custodes: & ideo Deus pater ar

C biter,& iudex dicit: Mille fructus dabuntur tibi pacifico ex hac vinea, & ducenti his qui custodiunt fructum eius. Tacet autē de cultoribus: quia si custodibus dantur ducenti: signum est quòd cultoribus dimidio labore laborantibus dabuntur centum fructus: aut sexaginta: aut triginta, vnicuique secundùm quantitatem fuit laboris. vt patet Matt. 13. Et sic patet qualiter cultoribus debetur centesimus fructus huius vineæ, & custodibus ducentesimus: sed Christo plantatori debetur millesimus. Item cuilibet cultor huius vineæ debetur centesimus fructus. scilicet præmium essentiale per diuinam visionem sed martyribus,& doctoribus, & prælatis, D qui fuerunt ampliatores, & custodes huius vineæ, debetur fructus duplex, scilicet ducētesimus. quia vltra præmium essentiale debetur ipsi aureola tanquàm præmium accidentale. Christo autem plantatori debetur fructus millesimus, id est plenitudo omnium meritorum,& præmiorum ad dispensandū. Et sic sedet à dextris, id est in potioribus bonis patris.

Quæ habitas in hortis.
Amici auscultant te:
Fac me audire vocem tuam.
Fuge dilecte mi:
Et assimilare capreæ hinnuloque ceruorum super montes aromatum.

Haec est quarta, & vltima pars huius E decimi cantici: in qua sponsus vocat, & appellat sponsam ad recipiendum præmium vltimatum sui laboris, & peregrinationis: qđ est præmium gloriæ. Vñ postquàm superius vocauit eam ad laborandū in vinea: ex qua collegit fructus meritorū nūc finaliter vocat eam ad quietē in patriam cœlestē: vt sibi recipiat vltimatum finē,& præmium beatitudinis, & colligat fructus gloriæ. Ad cuius intellectum est primò notandum: ꝙ ista sponsa tria petiuit in primo cantico dum erat in statu ueteris testamenti. Nam primò petiuit osculari à sponso: secundò trahi: tertiò introduci in talamum siue cellaria eius. Sed plebs gentilis idololatria denigrata petiuit alia tria, scilicet cum sponsa Israelitica sociari,& pasci,& sub vmbra sponsi quiescere simul cū alia. quæ omnia compleuit sponsus. Nam primò iā osculatus est sponsam Israeliticam per incarnationem ex ea carnem sumendo. Secundò iā F traxit eam, & uocauit per prædicationem, & iam introduxit eam in cellarium gratiæ per mortem,& passionem & ecclesiastica sacramenta vt patuit à cantico secundo vsque ad sextum,& septimum inclusiuè. Item iam compleuit petitionem plebis gentilis: quia iam uocauit eam per Apostolos: & dealbauit eam à ingredine idololatriæ, & sociauit eam cum plebe Israelitica sub vna Ecclesia, & pauit eam eodem pabulo gratiæ sacramentorum, & doctrinæ, & fecit eam quiescere sub vmbra suæ protectionis,& quietis, & introduxit eam in cellam uinariam, & in vi-

A neam Ecclesiæ.vt patet ab octauo cantico vsque ad decimum inclusiuè. Postquàm autem sponsus compleuit petitionem sponsæ quò ad omnia quæ pertinebant ad gratiam: nunc in calce totius libri, & in fine cantici vocat eam ad cellarium gloriæ, id est in patriam cœlestem: vt introducat eam ad vltimas nuptias, & ad talamum, & amplexum gloriæ, & pastum vltimæ, & æternæ fruitionis super montes aromatum. quod complebitur in die iudicii quò ad vniuersam Ecclesiam, & completur particulariter in fine cuiuslibet iusti. Vocabit ergo sponsus sponsam in nouissimo die ad recipiendum fructus gloriæ, dicens. Quæ habitas in hortis amici auscultant te, fac me audire vocem tuam.

Ad cuius intellectum est notandum: quod dum Christus fuit peregrinatus in carne mortali in hac via, ipse loquebatur familiariter cum sponsa prædicando & miracula faciendo, & ipsa loquebatur cum sponso petendo necessaria: quia Magdalena familiariter loquendo ab ipso petiuit veniam suorum peccatorum, & sic omnes infirmi familialiter loquendo petebant sanari ab eo, & omnes Apostoli & discipuli familiariter loquendo cum Christo petebant doceri ab eo, & ideo dicebat sponso in cantico tertio. Dilectus meus loquitur mihi, & ego illi. Sed post ascensionem iam sponsus non locutus est sponsæ familiariter, & personaliter, nisi per amicos Angelos mediantes, & hoc durabit vsque ad secundum aduentum in nouissimo die, quando nobis loquetur: post quod erit iudicium, & tunc introducet sponsam ad vltimas nuptias, scilicet gloriæ, & ibi sponsa personaliter loquetur sponso verba laudis, & sponsus gaudebit super sponsam, & absque medio personaliter

C audiet uocem sponsæ. Vnde Ecclesia per tria genera amicorum loquitur sponso pro statu isto. Nam primò loquitur ipsi per Angelos, qui reuelat sanctis hominibus, & perfectis voluntatem Dei per uisibilis apparitiones, auisando Ecclesiam de periculis futuris: vel reuelando nobis secreta mysteria. vnde Angelus domini extraxit Petrum de carcere, & angeli reuelarunt Apostoli propinquam ruinam Hierusalem monentes eos vt recederent inde. vt patet in ecclesiastica historia, & sic Angeli sunt mediatores inter sponsam, & sponsum: prout fuit figuratum in visione Iacob, qui videbat Angelos descendentes de cœlo, & ascendentes per scalam. Gen. 28. Et sic dicit Hieronymus super Mat-

D thæum, quod Angeli deferunt orationes nostras apud Deum. Et ita etiam dicitur in canone missę. Supplices te præcamur omnipotens Deus, iube hæc perferri per Angelum tuum in sublime altare tuum. Et sic patet qualiter Angeli sunt mediatores inter sponsam, & sponsum. Secundò sunt mediatores sancti qui in patria sunt. Nam quia nos sumus indigni exaudiri, ideo inter ponimus virginem matrem Christi, & omnes alios sanctos, vt intercedant inter nos, & Christum sponsum: ideo dicimus. Sancta Maria ora pro nobis, & Sancte Petre ora pro nobis. Tertiò sunt mediatores Christi sacerdotes: qui audiunt peccata nostra per sacramentum confessionis. Ex quibus patet quod pro statu isto sponsus non audit sponsam familiariter nisi per amicos suos scilicet Angelos, & sanctos,

E & sacerdotes tanquàm per mediatores. Sed post diem iudicii, quia nulla erit miseria: nulla necessitas: ideo non erit opus intercessione nec aliquo mediatore. Sed liberata à miseria huius mundi sponsa Deum facialiter videbit, & facialiter eum in secula seculorum absq; aliquo medio laudabit, & eo fruetur. Et hoc idem præstabitur vnicuiq; iusto quoniam ab hac mortali vita ad aliam uitam immortalem transferetur. Et hoc est quod dicit sponsus in fine huius cantici. Vnde ait ô sponsa quæ habitas in hortis Ecclesiæ militantis offerendo mihi fructus laetitiæ, & laborando in vinea, amici mei, scilicet Angeli, & sancti, & sacerdotes auscultant te, & audiunt vocem tuam tanquàm mediatores per me deputati, & ipsi deferunt mihi vota tua tanquam intercessores. ergo veni ad patriam cœlestem & recipe fructum vltimæ beatitudinis, & fac

F me in patria audire personaliter vocem tuam. s. simul cum Angelis me in secula seculorum laudando. hoc antem dicit sponsus; quia ibi in patria cessabunt oblationes, & sacrificia, & cessabit omnis labor, sed solùm vocabitur Dei laudibus. vt inquit August. 22. de ciuit. Dei capit. vltimo. Quia beati qui habitant in domo tua domine in secula seculorum laudabunt te psal. 83. Vlterius est notandum. quòd duplices nuptias celebrauit christus cum Ecclesia sponsa sua. Primæ fuerunt nuptiæ redemptionis, & incarnationis, & mysticæ vnionis, & ad has uocauit sponsus sponsam in primo aduentu. Secundæ nuptię dicuntur nuptiæ glorificationis: ad quas

A quas vocabit Chriſtus ſpōſam ſuā in ſecundo aduentu.ſ.de quibus dicit Apo.19. Gaudeamus,& exultemus qñ venerūt nuptiæ agni,& vxor præparauit ſe. Et hoc oſtēdit Salomon in calce,& fine totius libri.Nam poſt quā Xp̄s per ſu pradicta decē cātica vocauit ſponſam ad primas nuptias dicēs. Veni de libano ſponſa mea, & celebrauit cum ea nuptias redemptionis dicens. Venite amici, & comedite &c. & ornauit eam ornamētis gratiæ: vt patuit cātico quinto. & nonoiō in fine huius libelli vocat eā in ſecundo aduētu ad nuptias glorificationis dicēs. Quæ habitas in hortis &c.Deinde ſponſa præbet ſponſo ſpontaneum aſſenſum cum dicit.Fuge dilecte mi: aſſimilare capreæ hinnuloq; ceruorum ſuper montes aromatum. Ad cuius intellectum eſt aduertendum, ꝙ iſta ſponſa in ſtatu ve.teſt.petebat trahi à Chriſto, & currere in odorem vnguentorum eius:ſed quan

B do venit Chriſtus in carnem effudit ſua vnguēta gratiæ: ad quorum odorem cucurrit ſponſa: vt patet per omnia cantica ſupradicta.Ideo poſtquàm experta eſt odorē unguētorum gratiæ in præſenti:hinc eſt, ꝙ in fine huius peregrinationis petit trahi à ſponſo in cęleſtem patriam, & currere in odorem vnguentorum gloriæ eius: ideo dicit, fuge dilecte mi &c.q.d. aſcende in cœlum, & trahe me poſt te, & curram in odorem vnguentorum tuæ gloriæ. Et ſic patet qualiter Salomon ſiue iſta ſponſa concludit finē ſui cantus in hoc lib. cū principio. Nā in principio petebat currere poſt Chriſtū in odorem unguentorū gratiæ:in fine aūt petit, & deſiderat trahi, & currere in odorē vnguentorum gloriæ.Et iā iterū eſt notandū,ꝙ caprea dici

C tur capra ſylueſtris: quæ quidē caprea habet quatuor proprietates:quarū prima eſt, ꝙ valdè fugit cōſortia hominū. Secunda,ꝙ i currendo,& fugiendo eſt animal uelocius, & leuius cæteris animalibus.Tertia,ꝙ ſēper petit ardua, & cacumina montiū inacceſſibilia. Quarta, ꝙ cū cætera animalia tā uolatilia q̄ quadrupedia cū vulnerantur aut inſequuntur à uenatoribus dimittāt filios, & fugiant:caprea tamē uexata à uenatoribus nūquam dimittit nec deſerit filium: ſed innuit ipſi dando ſignum fugæ, & trahit ſemper filium ſecum præuium vel ad latus,& animando, & concitando filium ad fugam trahit, & ducit ipſum ſecum ad ardua, & prærupta cacumina montium inacceſſibilia hominibus,& ſic ſaluat ſe,& filium. Et has eaſ- D dem quatuor proprietates habet ceruus. & ideo filius cerui dicitur hinnulus: eò ꝙ annuit,& patet nutui, & ſigno matris fugiendo conſortia hominum,& velociter ſequendo matrē vſq; ad cacumina montiū vt ſaluetur cū matre:vel hinnulus dicitur ab hinniēdo, & eſt quoddā animal ſimile ceruo quod vulgariter dicit̄ capreolus: quæ quidē aīalia maximè abundant in Corſica: quæ ſunt velociſſima curſu, ſimilia capreis ſupradictis quò ad proprietatem. Xp̄s ergo per has quatuor proprietates fuit ſimilis capreæ hinnuloq; ceruorū in die aſcenſionis.Nā primò ipſe fugit cōſortia,& miſerias hominum mortaliū. Secundò fugit, & aſcēdit velociter:qa in paruo ſpatio aſcēdit vſque ad cœlū empyreū.Tertiò petiuit ardua,& altiora:qa aſcēdit ſuper oēs cęlos, & hierarchias angelorū. E

Quartò non dimiſit fideles filios ſuos: imò eduxit eos de ergaſtulo, & periculo inferni, & collocauit eos ſimul ſecum in cœlo: quia qñ Chriſtus aſcendit in altū, captiuā ſecum duxit captiuitatē.pſa.67. Et ita faciet in nouiſſimo die: quia in corpore glorificato ab iſta mundana miſeria liberatā ſponſam ſuā vniuerſalem eccleſiam collocabit ſuper montes aromatum cœleſtis beatitudinis. & hoc idem facit continuè de qualibet anima iuſti poſt tranſitum ab hac vita mortali. Et hoc eſt quod vult explicare ſponſa in fine huius cantici,& totius libelli nuptialis, & paſtoralis.Vnde ait.O ſponſe tu dicis, ꝙ faciā te audire præſentialiter in cœlo vocem meam,& non loquar tibi amplius per amicos, & interceſſores: ſed perſonaliter loquar tibi, & ego dico tibi, ꝙ iam cupio diſſolui ab hoc F corpore,& vita mortali,& miſera, & periculoſa,& cupio eſſe tecū in cœlo.Iō fuge dilecte mi ab hac mortali vita, & non ſis ſimilis lupo,& cæteris animalibus.quæ deſerunt filios,& fugiunt vt ſolum ſaluent ſeipſa. Sed aſſimilare,& eſto ſimilis capreæ hinnuloque ceruorum, qui non deſerunt filios: ſed ſecū fugiēdo ducunt,& trahūt filios ad ardua mōtium,& ſic liberant, & ſaluant eos.Fuge ergo tu ſuper montes aromatum.i.ſuper montes altiſſimos,& arduos cœlorum,& hierarchias angelorū vbi ſemper ſpirant aromata gloriæ. Et fugiēdo ad tales arduos montes: duc me tecum:ſicut capreæ, & cerui ducunt ſecum hinnulos ſuos. quaſi.d. fuge tu: quia ego ſequar te. ſicut hinnulus ſequitur ma-

A trem. vnde hinnulus dicitur, quia annuit, & obedit nutui matris: & sequitur eam: ita ego sequar te in montes aromatum: & curram in odoré cœlestis gloriæ & fruitionis. in quibus montibus Christus pascit oues suas hærbis virétibus. de quibus dicitur Eze. 34. Ego ipse requirā oues meas, & visitabo eas. & libe rabo eas de omnib' locis in quibus dispersæ fuerant in die nubis, & caligníjs: & educā eas de populis, & congregabo eas de terris: & in ducam eas in terram suam, & pascam eas in pascuis vberrimis, & in montibus excelsis Israel erunt pascua eorum. Ibi requiescent in hærbis virentibus: & in pascuis pinguibus. Item psal. lxvii. Mons Dei mons pinguis: mons in quo Deo beneplacitum est h bita re in eo: etenim dominus habitabit in finé. Et sic patet qualiter sponsa petit fugere cū

B sponso de fœtoribus huius mundi: & habitare super montes aromatum cœlestis beatitudinis, & fruitionis vt ibi sponsus audiat vocem laudis eius. Ex ominibus ergo supradictis in supradictis decem canticis patet, qualiter Christus sponsus Ecclesiæ vtriusque testamenti compleuit desiderium, & omnes petitiones quas sua sponsa faciebat in veteri testamento: quas petitiones cantauit in primo cantico. Nam primò petebat osculari osculo incarnationis. Secūdò petebat vt Christus incarnatus effunderet sua vnguenta odorifera ad reparandam naturam humanā: & traheret ipsam vt ipsa posset ipsum sequi: & post ipsum currere in odorem vnguentorum eius. Tertiò petebat vt ipsam introduceret in cellaria sua: vt ibi posset satiari talibus vnguentis, & quiescere cum sponso. Quartò

C plebs gentilis peregrina sorde idololatriç denigrata petebat dealbari. Quintò cum plebe Israelitica sociari. Sextò cum ea pasci bonis spiritualibus. Septimò sub vmbra sponsi quiescere, & tutari. Has quidem petitiones Christus adimpleuit. nam primò venit in carnem & per consequens osculatus est sponsā vnien do ipsi naturam nostrā in vnitate suppositi: & postea vniendo ipsi totam ecclesiam in vnitate mystica, vt patuit in secundo cantico. Secundò adimpleuit secundam petitionem: quia effudit decem genera vnguētorum aromaticorum quibus ad se traxit omnes fideles, & omnes cucurrerunt, & currunt post eū in odorem vnguentorum eius: vt patuit in tertio, & quarto cantico. Item tertiò adimpleuit tertiam petitionem: quia sponsam introduxit in thalamū suum: & ipsam dotauit, D & ornauit bonis, & ornamétis spiritualibus vt patuit in quintò cantico. Item quartò impleuit sextam petitionem: quia de cruce omnes vocauit ad comedendum, & bibendum salutiferum cibum, & potum suæ passionis vt patuit in sexto cantico. Item adimpleuit quartam, & quintam petitioné: quia plebé gentilem per Apostolos suos à nigredine idololatriæ dealbauit: & ornamentis spiritualibus decorauit: & cum sponsa de populo Israelitico in vnam Ecclesiam sociauit: vt patuit in cantico octauo, & nono. Item septimò adimpleuit septimā petitionem: quia spōsam suam ex vtroque populo congregatam sub prospero fauore suo amplexus est: & sub vmbra, & amplexu suo protexit: & copia bonorum spiritualium, & temporalium ditauit, & E locupletauit: quia diuitiis spiritualibus, & téporalibus affluens innixa super dilectum suū tempore Constantini, & eius successorum in mundo apparuit: quam dilectus eius sub arbore malo, idest sub vmbra crucis suscitauit & in ciuitaté ecclesiæ muro inexpugnabili & propugnaculis munitam ad pugnandum contra hæreticos, & infideles introduxit: & exinde in vinea huius Ecclesię per gratiam ad laborandum, & lucrandam mercedem collocauit. Tandem autem ad supernos montes aromatum ad fruendum per gloriam appellauit. vt patuit in isto decimo, & vltimo cantico. Ex quibus omnib. patet. qualiter Christus sponsus Ecclesiæ in suo aduétu compleuit totum desiderium sponsæ suæ, & satisfecit omnibus septem petitionibus quas exposuerat in primo cantico. Vlterius est etiam F aduertendum sicut dictum fuit in principio & etiam in cantico secundo: quód Salomon in hoc libello voluit cantare, & describere mutuum amorem Christi ad Ecclesiam sponsam suam, & ecōuerso: & quomodo Christus voluit ostēdere omnia signa, & effectus amoris erga spōsam suā scilicet Ecclesiam quos potest ostendere amicus ad amicum. Vnde dictum fuit in secundo cantico: quòd viginti sūt effectus veri amoris, & charitatis. Primò quia zelat nō patiens malum in amato. Secundò quia nō patitur moras absentię. Tertiò quia cum diligētia quærit amatum. Quartò quia trahit amantem ad amatum. Quintò quia lāguefacit amātem. Sextò quia liquefacit cor eius ab omni duritia. Septimò quia vulnerat cor eius. Octauò quia inebriat amantem.

Nonò

A Nonò quia inflammat. Decimò quia urit. Vndecimò quia unit amantem cum amato. Duodecimò quia fortiter inhæret. Decimotertiò quia fortiter tenet postquam repperit amatum. Decimoquartò quia ordinat voluntatè & omnes actus amantis erga amatū. Decimoquintò quia non quærit, quæ sua sunt sed quæ amati. Decimosextò quia ad mortē se exponit pro amato. Decimoseptimò quia magis est in amato quam in seipso. Decimooctauò quia trāsformat amātē in amatū. Decimononò quia in eo extasim & soporem facit. Vigesimò quia in amato statuit in æternum quiescere. Et iō Xp̄s tanquàm verus spōsus, & amator humanæ naturę & ecclesiæ spōsæ suæ oēs supradictos viginti effectus ostendit erga ecclesiam sponsam suā. nam primò non patiens malum culpæ nec malū peccati B nec iugum seruitutis in sponsa sua: nec patiens moras eius absentiæ: de cęlo in terram descendit: & venit in similitudinem carnis peccati: vt peccatū nostrū damnaret in carne: & tolleret culpam nostram: & nos à seruitute peccati liberaret. & sic ostendit primū, & secundū effectū amoris: vt patuit in secundo cantico. Itē cū diligētia & labore cū sua prædicatione & doctrina & operatione miraculorū nos quæsiuit: & ad se traxit vt patuit in tertio & quarto cantico. Et sic ostēdit tertiū, & quartū effectū amoris. Itē quærendo nos amore languit: & totus liquefactus fuit: & amor noster vulnerauit cor eius: vt patuit in cantico. 5. Et sic ostendit quintū & sextum & septimū effectū amoris. Itē charitas inebriauit ipsum in cruce, & inflammauit: & vssit: & transformauit ipsum in amorem suæ spon C sæ, intantum ꝙ extasim mortis fuit in cruce. quia dum ibi dormiuit cor eius vigilabat in nostra redemptione. vt patet in cantico. 6. in qua cruce ostēdit oēs viginti effectus amoris. vt pōt patere intuēti & deuotē cōteplanti omnia quæ dicta sunt in illo. 6. cantico: & etiam in decimo cantico: vbi dicit Christus: Sub arbore malo suscitaui te &c. Itē ibidem. Pone me vt signaculum super cor tuum: quia fortis est vt mors dilectio, & dura vt infernus æmulatio. lampades eius lampades ignis atq; flammarum &c. Sed vltimum effectum amoris, quod est in æternum velle quiescere in amato, ostendit Christus erga sponsam in fine totius libelli cum vocauit eam ad æternas nuptias gloriæ, dicens. Quæ habitas in hortis, fac me audire vocem tuam &c.

Sed omnes hos supradictos viginti effectus D amoris ostendit ecclesia erga Christum sponsum suum, volens rependere & reddere vices amoris quò ad suam possibilitatem: quærendo sponsum & currendo post ipsum: & tenendo ipsum fortiter: vt patuit in cantico. 3. & 6. & patiendo persecutiones, & tormenta vsque ad mortem pro fide sponsi: vt patuit in 9. cantico. & iugiter laborando in vinea sponsi: vt patuit in 10. cantico. Et tandem vocata ad vltimas nuptias gloriæ fugiens do pericula & miserias huius sæculi secuta est sponsum. vt patet in calce, & fine totius huius libelli. Ex quibus patet qualiter Salomon in hoc libello propheticè cantauit mutuum amorem Christi ad ecclesiam, & econuerso: quem Christus ostendit in suo aduentu operando nostram redemptionem, & reparationem. Sed quia quod dicit apostolus E de tota ecclesia. s. quòd est desponsata vni viro Christo: verificatur etiā de qualibet anima fideli: vt inquit Au. li. de sancta virginitate: hinc est ꝙ pro maiori parte omnes sancti exponentes hunc librum, non multum curarunt de sensu prophetico: quia iam præsupponebant fidem: sed omnes insudarunt circa sensum moralem, inquantùm anima cuiuslibet fidelis debet laborare reddere vices amoris sponso suo Christo: & quærere eum per bona opera: & relictis rebus mundanis iungi, & inherere per bona opera: & per gratiam & fidē & charitatē: vt post hanc vitam mortalē iungatur ipsi per gloriam. Et hæc fuit fctā sollicitudo oim sanctorum antiquorū. circa expositionē huius lib. Sed quia nouimus nostris temporibus fidem minui, & tepescere. & ex diminutione fidei charitatem F frigescere: quod fortè, accidit ex ignauia & diminutione studii sacrarum literarum: quia à maximo vsque ad minimum omnes student auaritiæ & honoribus huius seculi: vt inquit apostolus: & quia etiam nouimus nostris temporibus complures recidiuantes à vera fide & intelligentia sacræ scripturæ apostatasse: & ad vomitum cerimoniarium legis Mosaicæ animam diabolica fraude deceptam reuocasse, & forsan in mortifero ritu perseuerasse: ideo mihi visum fuit in libro psalm. Dauid: & in hoc libro canticorum Salomonis cum diuino auxilio sensum propheticum perscrutari, & inuestigare. vt mysteria veræ fidei euangelica: quæ maximè in his duobus libris prophetice latebant: in

A lucem simplicibus sacerdotibus, & cæteris fidelibus manifestentur: ne Iudæi obstinati & ceci cum suis mendacibus & callidis figmentis possint veritatem fidei in scriptura ve. te. latentem simplicibus Christianis occultare: & ad falsum sensum peruertere atq; retrahere. & ideo cum charitate & humilitate rogo omnes fideles Christianos: vt cũ charitate velint legere hunc libellum Salomonis cũ præsenti expositione. Quia nil aliud ostendit, nisi qualiter Christus Deus & homo, verbum incarnatum, est metrum & mensura, & principiũ, & fons, & largitor omnium bonorum & reparator humanæ naturæ lapsæ per peccatum primorum parentum. quã quidé naturam sanauit & reparauit per decem vnguenta quæ effudit per totũ mundũ: prout dictum est in primò cantico. sine quo
B nihil est bonum, nihil sanctum, nihil perfectum, nihil sanum, nihil validum & firmum. Qua quidem expositione habita faciliter vnusquisque mediocriter eruditus poterit ad expositionem moralem peruenire, applicando ea quæ dicuntur de tota ecclesia, vnicuique animę fideli & deuotę.

SEd quia dictum fuit in primo cãtico qualiter tota humana natura expectabat, & petebat Christum vt sanaret eam per effusionem vnguentorum suorum vt in odoré eorum omnes possent currere post Christũ: & dictum est etiam per omnia cantica sequentia qualiter Christus vnguenta aromatica suæ prædicationis & mortis & passionis quibus reparauit ruinam humanæ naturæ: & sanauit infirmitates omnium nostrum, & sic conclusum est in fine huius libelli Christum fuisse metrum & mensuram & principium, & fontem omnium bonorum & reparatoré humanæ ruinæ: Ideo ad maiorem declara-
C tionem eorum quæ dicta sunt, Quæritũ vtrũ solus Christus sit metrum & mensura & largitor omnium bonorum: & reparator humanæ naturæ: ita ꝙ à nullo alio ruina humanæ naturæ potuerit reparari: sed ꝙ oporteat omnes currere in odorem vnguentorum eius ad quodlibet bonum consequendum. Et arguitur primò quòd non. Nã ante aduentum Xp̄i fuerunt multi viri sancti & virtuosi in ve. te. qui præter Christum consecuti sunt virtutes. quia Christus nondũ venerat. ergo Xp̄s nõ est principium & largitor omnium bonorũ. Itẽ scd̄o: nõ solum in populo hebræorũ. sed et̃ in populo gẽtili fuerũt multi philosophi virtuosi: sicut Socrates & Plato & Pitagoras D & cæteri: & apud Roma. fuerunt multi viri famosi, qui gesserunt & fecerunt opera memoratu dignissima: sicut fuit Brutus & Fabritius & Cato & Scipiones & Marcus Regulus: & cæteri quos Romana cõmendat historia: & tamen isti nunquàm habuerunt notitiã de Christo. Itẽ hoc idẽ patet apud Sarracenos: inter quos reperitur magna iustitia: & multi viri eleemosynarii & misericordes. sed Sarraceni non colunt nec sequuntur Christum nec legem eius: ergo sequitur ꝙ præter Christum sunt boni. In oppositũ aũt est illud Io. 1. Omnia per ipsum facta sunt: & videmus eũ plenum gratiæ & veritatis. de cuius plenitudine omnes accepimus. Itẽ ca. 15. Sine me nihil potestis facere. Item act. 4. Non est aliud nomen sub cœlo: in quo nos oporteat saluos fieri &c. Respondetur ꝙ ve- E ritas huius quæstionis comprehendit quasi totam theologiam viatoris. ideo vt ab omnibus simplicibus fidelibus intelligatur & capiatur: oportet, ꝙ humano, & simplici modo pertractetur: quia hic non mouetur nisi ad simplicem intelligentiam simplicium sacerdotum & religiosorum & cæterorũ fideliũ. Ideo pro eius decisione erunt 4. articuli. Nam in primò declarabuntur quidam termini cum quibusdam distinctionibus, ne laboremus in æquiuoco. In secundò autem videbitur qualiter humana natura bona per Deũ creata: fuit per peccatum primorum parentum dissipata. Tertio vero videbitur qualiter per Christum fuit sufficienter per gratiam & gloriam reparata. In quartò autem articulo mouebuntur & soluentur quædam dubitationes multum vtiles & necessariæ. F

QVantum ergo ad primum articulum est primò aduertendum. ꝙ ista tria nomina. s. perfectio siue perfectum, & optimum, & bonum, idem substantialiter significant: sed differunt penes modos significandi. Nam perfectio dicitur inquantùm perficit rem, & sic perfectum dicitur quod per aliquam ꝑfectioné perficit. Optimũ aũt dicitur inquãtũ est optabile & appetibile ꝑꝑ talé ꝑfectioné. Bonũ vero dicitur inquãtũ beat. i. cõtẽtat & sufficiẽter satiat appetitũ: Et sic oẽ ꝑfectũ est appetibile: & oẽ appetibile dum possidetur beat, & cõtẽtat, & satiat, & quietat appetitũ habẽtis. Nec est curãdum de consuetudine grãmaticorũ, qui hoc nomen optimũ ꝑ supplementum assignant, in comparatione

summi

A ſummi gradus reſpectu huius nominis bo-
num:dicendo bonum melius optimum. His
ergo habitis ponitur prima diſtinctio: ſci-
licèt quod bona ſunt in triplici genere.
nam quædam dicuntur bona naturæ quæ-
dam bona gratiæ, & quædam bona gloriæ.
Nec eſt neceſſe poni quartum genus.nã bo-
na moralia & bona fortunæ ſunt per ſe bo-
na naturæ: ſed propter peccatum primi ho-
minis amiſerunt nomen poſt lapſum: prout
patebit. Vnde bona naturæ hominis ſunt il-
la quæ naturaliter perficiunt eius naturã ad
ſuas naturales operationes ſibi proportiona
tas. Bona autem gratiæ ſunt perfectiones præ
ter naturam à ſolo Deo gratis datæ, & natu-
ræ ſuper additæ ad ſublimandum defectum
eius. prout patebit in tertio & in quarto ar-
ticulo. Bona vero gloriæ ſunt illa quæ ſu-
pernaturaliter beatificant hominem in alte-
B ro ſeculo. Scda diſtinc. Bonæ naturæ ſunt in
quadruplici genere.nã quędã dicuntur bona
ſpeciei, & quædã bona modi: & quædã bona
ordinis: & quædam bona finis naturæ hoĩs
proportionati. Bona quippe ſpeciei ſunt illa
quæ immediatè perficiunt ſpeciem ab intrin
ſeco ſicut ſunt potentiæ animæ quæ oriun-
tur ab anima, & per conſequẽs fluunt ex prin
cipiis ſpeciei & ſunt accidentia conſequẽtia
formam & principia operandi & viuendi: ſi-
cut ſunt potentiæ & vires vegetatiuæ, & ſen-
ſitiuæ & appetitiuæ, & intellectiuæ. Iſta enim
dicuntur bona naturæ ſpeciei, quia immedia
tè ab intrinſeco perficiunt naturam ſpecifi-
cam, & ſunt immediata principia operandi.
Sed eſt aliud bonum perficiens ſpeciem ab
intrinſeco quod eſt eſſe actualis exiſtentiæ in
fluxum à primo ente, perficiens & actuans
& ſuppoſitans naturam, & conſtituens eam
in eſſe actualis exiſtentiæ. & ideo Ariſtot. 1.
poſteriorum genus & differentiam ponit in
primò modo dicendi per ſe: eò ꝙ ſunt prin-
cipia eſſentialia ipſius ſpeciei. Sed accidentia
propria cõſequentia formam ponit in ſecun
do modo, eò quòd fluunt ex principiis ſpe-
ciei & ex forma. ſed eſſe actualis exiſtentiæ
ponit in tertio modo, eò ꝙ actuat & perficit
totam ſpeciem cum ſuis potentiis. & trahit
ipſam ad actum indiuidualem & perſonalẽ,
& ſic competit primæ ſubſtantiæ. Eſt verum
quòd Boetius in libello de hebdomadibus
ponit eſſe exiſtentiæ in ſecundo modo dicen
di per ſe, tanquàm primum bonum natura-
le quod omnia appetunt. & ſic patet quali-
ter potentiæ animæ & eſſe actualis exiſten- D
tiæ dicuntur bona naturalia ipſius ſpeciei im
mediata. Bona autem naturalia modi dicun-
tur habitus & diſpoſitiones potentiarum ani
mæ, eò quòd naturaliter modificant & perfi
ciunt eas & habilitant ad ſuas naturales ope
rationes: ſine quibus potentiæ non poſſent
exercere operationes ſuas, nec exire in actũ
ſentiendi. nam ſicut potentiæ ſenſitiuæ non
exirent in actum ſentiendi, niſi actuarentur
& diſponerentur, per ſpecies ſuorum obie-
ctorum: ita pariter potentia intellectiua non
intelligeret niſi diſponeretur per ſpecies in-
telligibiles aut habitus obiectorum. & ſic ha
bitus, & diſpoſitiones dicuntur perfectiones
potentiarum. Bonum autem ordinis naturæ
hominis eſt quòd partes inferiores ſubiician
tur & obediant ſuperioribus. ſ. quòd caro, &
ſenſualitas obediant rationi, & voluntas obe E
diat Deo, & ſit conformis per omnia diuinæ
voluntati. Iſta ergo ſe habent per ordinem,
ſcilicet anima: potentiæ: habitus ſiue diſpoſi-
tiones: & ordo operationum ſiue ordo in ope
rando. Bonum tandem naturalis finis ipſius
hominis eius naturæ proportionati erat an-
te lapſum vt perpetuaret vitam fœlicem in il
la terreſtri paradiſo cum dominio & impe-
rio ſuper omnia animalia & plantas & mine-
ralia, vtẽdo eis liberè ad ſuam facultatem. &
hoc erat ipſi præmiũ meritum, & promiſſum
pro eius laboribus, & ſic patent quatuor bo-
na naturæ homini debita, & proportionata.
Tertia diſtinctio: ꝙ licèt omnes gratiæ conue
niãt in hoc quod omnes ſunt à ſolo Deo gra
tis datæ & naturæ ſuperadditæ: tamen aliqua
eſt gratia quæ non ſolum eſt à Deo gratis da
ta: ſed etiam eſt gratum faciens habentem. & F
iſta eſt gratia habitualis quæ datur in baptiſ-
mo, & confirmatione & pnĩa: quæ perficit to
tam eſſentiam animæ, & facit hominem deo
gratum & acceptũ ex ſolis meritis Chriſti: cu
ius homo per talẽ gratiam imaginem gerit,
& Chriſto configuratur. oẽs autem aliæ gra
tiæ perficiunt potentias aĩæ, & non ſemꝑ gra
tificant habentem apud Deum: ſicut gratia
poteſtatiua ordinis: & gratia ſanitatũ & pro-
phetiæ, & gratia ſermonum &c. quæ quidem
dona gratiarum dantur ad vtilitatem totius
eccleſiæ: prout ait apoſtol. 1. ad Corinth. 12.
Quarta diſtinctio: quòd præter gratias habi-
tuales ſupradictas reperitur & memoratur
in ſacra ſcriptura quædam gratia, quæ dici-
tur motiua & auxiliatiua liberi arbitrii: ſi-

A ne quã hõ post lapsum nõ põt resistere ten tationibus interioribus nec exterioribus: nec uitare pctã nec implere diuina præcepta: infra patebit. Quam quidem gratiã defendit Aug. cõtra Pelagianos, & diuidit eã in pue niente, & incipientem, & operantem, & pro ficientẽ &c. Et magister sent. in 2. dist. 26. diuidit eam in præuenientem, & subsequentẽ. in quas partes nõ põt diuidi gratia habitualis gratifica: quæ licet habeat gradus tñ inroducitur in instanti per sacramẽta. ista aũt datur præter sacramẽta: ut infra patebit. Quinta distinctio, q̃ bonorũ gloriæ quædã sunt bona corporis, sicut immortalitas siuæ impassibilitas: & claritas, & subtilitas, & agilitas, & quædã pertinent ad aĩam, sicut uisio diuinæ essentiæ: & quædam pertinent ad utrumq;, sicut uisio humanitatis Christi: &

B fruitio, & secura possessio, quia homo glorificatus post resurrectionem per sensus exteriores uidebit humanitatẽ Xp̃i: & per oculos mentis videbit humanitatẽ cũ diuinitate. & sic totus homo uidebit totũ Xp̃m. & totus homo in corpore, & aĩa beatificatur & fruetur bonis gloriæ. Scd̃o est valde aduertendũ, & notandũ: q̃ tres perplexus fuerunt apud philosophos ante aduẽtũ Xp̃i: quos ipsi nunquã potuerũt soluere, nec ad eorum causæ cognitionem peruenire. Quorum primus est, q̃ omnibus est insitus naturaliter quidã appetitus cuiusdã status uitæ fœlicis absq; omni defectu & miseria. puta quia omnes naturaliter desiderant uitã immortalem, quia oẽ ense appetit permanere in hoc seculo: & desiderat hanc immortalẽ uitã sine omni defectu & miseria cum sufficientia

C oĩum bonorum ad societatẽ appetitus: quã uitã oẽs putant esse beatã. Sed quia uidebãt philosophi: q̃ talis status non põt haberi in hac vita, nec unquã aliquis habuit istũ statũ: ideo mirabãtur philosophi unde inerat omnib. talis appetitus: & unde priuatio talis status: cũ appetitus naturalis nõ sit frustra. qa uidenẽ ista duo cõtradicere. s. q̃ sit naturalis appetitus oibus insitus: q̃ sit frustra. & sic errant philosophi in hoc perplexu ante aduẽtũ Xp̃i. Secundus perplexus philosophorũ fuit: q̃ oẽs experimus in nobis quandã peruersam inclinationem in carne, & sensualitate totaliter contrariam, & repugnantẽ supradicto naturali appetitui: & tollentem & impedientem totaliter effectum: & finem eius: imo inducentem ad totum oppositum. &

hoc uidemus manifestẽ. nam inclinatio praua, & appetitus carnis ducit hoiem in uarias & pessimas infirmitates abbreuiantes uitam hois usq; ad interitũ: ut patet de gula & luxuria. Item luxuria non solũ inducit uarias ægritudines: sed & causauit in mundo varia bella, & seditiones, & homicidia: ut patet de bello Troiano pp raptum Helenæ, & de bello fraterno Tebanorum, & inter Atreũ, & Tyesten: & de bello Tarquiniorũ pp stuprũ. n Lucretiæ &c. Item propter cupiditatem dominandi & diuitias acquirendi multi perierunt. ut non solũ secularis, sed & sacra testatur historia. quæ oia impediunt & auferunt uitã hominis: & inducunt infinitas miserias contra oẽm felicitatem: quã naturaliter vnusquisque desiderat, & appetit. & iste fuit secundus perplexus quẽ philosophi nunquam potuerunt absoluere. Tertius perplexus apud philosophos fuit q̃ omnes philosophi cognouerũt istum inordinatum appetitum sensitiuũ esse peruersum in hoĩe cõtra totũ ordinem naturę & totius uniuersi. Nã in ordine naturæ omnia inferiora subordinantur, & obediunt superioribus: et elementa obediunt corporibus cęlestibus: & cęli obediunt intelligentiis mouentibus: & omnes intelligentiæ obediunt primæ: & mouẽt propter Deum amatum: & desideratum. ut patet. 12. metaphisi. & primo celi, & primo meteororum. In solo autem hoĩe reperitur iste peruersus ordo. quia sensualitas, & caro quæ est pars inferior & utilior: semper pugnat aduersus spiritũ & aĩam. i. aduersus rationem, quæ est superior & nobilior & item per resistit ipsi: & vt plurimum trahit uolũtatem rationalem: ut sibi consentiat in suo prauo appetitu & sic licet unusquisque cognoscat talem prauam inclinationem esse contra rationem. & contra uirtutes morales, & contra legem Dei: tamen omnes pro maiori parte temporis sequuntur sensualitatem contra conscientiam, & diuina præcepta: & tamen ante adeuntum Christi nullus philosophorũ potuit reddere rationem unde proueniat talis puersitas in solo homine: & tale monstrum in humana natura: imo uolentes philos. inquirere de hac peruersitate inciderunt in diuersos errores. Vnde Anaxagoras dixit hoc monstrum accidisse in principio mundi quando omnia erant confusa in illo caos, q̃ quando ille intellectus separando discordia, & combinando cõcordia

A dia creauit oĩa recta, & ordinata in sua natura: tamen non recte compaginauit hominem, quia compaginauit carnem sic male dispositam, & discordem cum anima rationali. & ideo sicut tunc in illo caos illa duo erant discordia, ita, & nunc. ideo semper discordant, & pugnant inter se adinuicem in homine contra totum ordinem vniuersi.

Alii auté Philosophi dixerũt hoc euenire ex cælestibus constellationibus, sub quibus homines generantur, & nascuntur. Aristoteles autem non ausus est calere soluere hanc difficultatem imo quandoq; uidetur sibi cõtradicere. Nam quandoq; dicit sensualitaté esse naturaliter inclinatam ad malum: sed cum grandi difficultate per virtutes morales posse domari: & quandoq; dicit ꝙ fœlicitas quæ per morales uirtutes acquiritur, est donum Deorum, & per consequens etiam ipsę morales uirtutes, in quarum operatione consistit, & acquiritur fœlicitas, essent donum Dei, & non naturæ. & sic Aristoteles nõ potuit reddere huius causam. Manichæi autem uolentes reddere causam huius peruersi ordinis, & monstri dixerunt in homine esse duas animas, unam boná factam ex substantia principis lucis: alteram malam factam ex substantia principis tenebrarum. ideo in homine erat continua pugna. Origeniani autem sibi falsum nomen imponentes dixerunt ante huius mundi constitutionem omnes animas fuisse in cœlo conuersatas. & peccasse contra Deum: ideo fuerũt po C stea positæ in corpora male complexionata & ideo est continua pugna inter carnem & animam. Quas quidem detestabiles opiniones improbat Aug. contra Manichæos in libro de duabus animabus: & in lib. de natura boni. Ex quibus patet: ꝙ nec Philosophi nec hæretici potuerũt soluere tres supradictos perplexus: eò ꝙ non nouerũt sacras scripturas, in quibus fuit nobis reuelatũ qualiter ista mala fuerũt humanę naturę inflicta ĩ pęná peccati primorũ parentũ. ut in sequenti articulo patebit. Sed nũc restat quartus perplexus qui scandalizat & facit titubare simplices christianos in hoc tempore. nam nos uidemus homines scientificos, & sacris literis eruditos, qui ex sacra scriptura sciũt reddere causas supradictorum malorum: & soluere perplexus supradictos, & sciunt, & prædicant qualiter nemo potest euadere pœnas æternas: nec consequi vitam æterná nisi per obseruantiam legis euangelicæ: & sciunt ꝙ D superbis Deus resistit: humilibus aũt dat gratiá, & tñ cõplures eorũ uidemus inflatos tumore superbiæ. Ité sacra scriptura quam prędicamus nil aliud clamat nisi bona temporalia esse transitoria, & falsa, & per consequens contemnenda, & bona futura quærenda: tamen nos videmus complures eorum esse sauciatos auaritia, & luxuria, & ambitione honorũ, & dignitatum, & sic faciunt totum oppositum eorum quæ sciunt, & prædicant. Ité videmus oẽs principes, & reges terræ, & platos ecclesiæ scientes se reddituros rationẽ de suis omnibus subditis á maximo vsq; ad minimum, & hoc sub comminatione pœnæ æternæ, & tamen plures eorum extorquentes bona temporalia cum sollicitudine ita contemnunt salutem, & vtilitatem populi: ac si nunquàm essent morituri nec rationẽ Deo B reddituri: ideo iste perplexus scandalizat simplices fideles: & facit eos titubare. Sed inferius soluetur iste perplexus: vbi videbitur qualiter præter scientiam & fidem est necessaria gratia auxiliatiua liberi arbitrii ad vitandum omne malum: & ad implenda diuina præcepta. Et hoc de primo articulo.

Quantum aũt ad 2m articulũ ponuntur octo cõclusiones de mente Augustini cõtra Pelagianos. Quarũ prima est ista. s. ꝙ Adá fuit creatus cũ oĩbus quatuor bonis naturæ. Ista conc. sic probatur ex sacra scriptura Gen. 1. Nam oĩa quæ fecit Deus erat valde bona .i. integrè & perfectè bona & non diminutè secundùm integritatem & sufficientiá suæ naturæ, vt dicit glosa. Quia omnia fecit Deus in numero pondere, & mensura. Sap. 11. aut sub specie & modo, & F ordine, & per consequens propter aliquem finem. vt inquit Aug. 4. super Gen. ergo sequitur quòd Deus creauit hominem cum omnibus bonis proportionatis eius naturæ, & sufficientibus ad integritatem, & necessitatem eius. Sed quatuor sunt bona necessaria ad integritatem, & sufficientiam humanæ naturę, scilicet species, & modus, & ordo, & finis homini sufficiens, & proportionatus: vt dictum est. ergo cum omnibus istis bonis fuit creatus homo. vnde bona speciei hominis sunt potẽtiæ, & proprietates, & vires, & esse, quibus homo operatur. Sed quia homo omnib. inferioribus debebat præsidere. s. mineralibus, & plantis, & aĩalibus: iõ fuit creatus cum oĩbus viribus eorum: vt cum oĩbus conueni-

rer,

A ret. ideo habet esse cũ mineralibus: & habet oẽs uires aĩę vegetatiuæ cũ plantis, & oẽs potentias sensitiuas cum animalibus: & habet appetitiuã potentiã cũ eisdem. Sed vltra istas inferiores potentias habet uires ipsius aĩæ intellectiuæ. s. intellectum, & memoriã & uoluntaté, quæ pertinent ad partem rationalem, in qua cenuenit homo cũ Angelis. Habet ergo omnes uires sensitiuas ut cognoscat omnia sensibilia, & habet intellectũ ut cognoscat omnia intelligibilia. & sic anima intellectiua hominis continet uirtualiter oẽs uires inferiorũ, & oẽs aliæ continentur in ea, sicut trigonũ in terragono: ut ait Aristo. 2. de ani. Omnes aũt uires dicuntur bona speciei humanæ, eò q immediatè sequũtur formã: & sunt immediata principia operandi. Sed quia oĩa fecit Deus cum suo B modo, & dispositione ad expedité operandũ & ideo creauit istas uires in homine cũ sui habitibus: ut absq; impedimento, & mora posset faciliter operari. Vnde sicut creauit omnes arbores in illa paradiso cũ fructibus suis, ita creauit intellectum & voluntatem & appetitum sensitiuũ hominis cũ habitibus suis: quia aliter aĩa hoĩs nõ fuisset ualde & integre bona. & sic creauit intellectũ cum oĩbus habitibus intellectualibus. s. cũ habitu intellectus, quo immediatè adhæsit primis principiis: & cũ habitu sapientiæ, quo immediatè incepit contemplari primas, & superiores causas altissima. s. Deũ, & intelligentias: & cũ habitibus oĩum scientiarũ rerũ naturalium, & matematicalium: quo illicò speculabaẽ oĩa naturalia, quia illicò imposuit noĩa oĩbus rebus creatis ẽm naturas suas: ut patet Gen. 2. Item habuit Adam habi C tũ prudentiæ de oĩbus agibilibus. & habitũ artis de oĩbus factibilibus. Itẽ nõ solum intellectus sed ẽt appetitus sensitiuus, & sensualitas fuit creata habituata cũ oĩbus habitibus uirtutũ moralium: puta cũ habitu tẽperantiæ qua modificabat concupiscibilem circa oĩa delectabilia, & utilia, & cũ habitu fortitudinis circa oĩa terribilia: & cũ cæteris habitibus modificantibus sensualitatem circa bona utilia: & circa honores &c. quos quidẽ habitus habebat sine impedimẽto alicuius passionis. Itẽ sicut creauit intellectũ & sensualitaté cum suis habitibus: non creauit uoluntatem sibi proprio habitu naturali, quæ est iustitia modificãs ipsam uoluntatẽ ad rectè uolendũ, & eligendũ, & imperãdum. unde iustitia diciẽ perpetua uolũtas tribuens unicuiq; quod suum est. i. est perpetuus & integer habitus voluntatis: quo uoluntas tribuit unicuiq; quod suum est per quẽ habitũ ipse Adã regulabat oẽs suas operationes erga Deũ, & hoĩs, & erga seipsum nã tribuebat Deo uerã latria ipsi debitam: & hoĩbus mutuũ obsequiũ. Et rectè uoluntas imperabat sensualitati: & cæteris animãtibus, & plantis, mineralibus utebatut in facultatẽ suam. Non. n. uoluntas fuit creata minus integra, & perfecta cum suo proprio habitu iustitiæ, quã intellectu cum suis habitibus scientificis, & intellectiuis. & quàm irascibilis, & cõcupiscibilis cũ suis habitib. & uirtutibus moralib. & ista dicebatur originalis iustitia in Adã. Dicebatur. n originalis inquantũ ab origine creationis cũ cæteris habitibus traxit ipsam: & ẽt inquantum omnibus suis posteris per generationem cõmunicasset ipsam. Vnde omnes isti habitus supradicti dicebãtur ẽt originales, & naturales: primò inquantum ab origine fuerunt concreati ad modificandas uires naturales in suis operationibus. Secundò inquantum erant proportionatii, & necessarii ipsi naturæ ad suas naturales operationes exercendas, absque impedimento aliquo. & pertinebant ad integritatem naturæ, & ideo computabantur inter bona naturæ. Sed vltra hæc bona modificantia, & habilitantia uires naturales hominis, fuit necessarium bonum ordinis in potentiis supradictis. qui quidẽ ordo consistit in debita conformitate uirium, & partium inferiorum ad superiores. & ideo fantasia erat subdita intellectiui: & sensualitas erat subdita, & obediens uoluntati rationali, & uniuersaliter tota caro, & corpus erat subditum spiritui: & uoluntas hominis cum omnibus uiribus erat subdita, & obediens, & tota intenta diuinæ uoluntati. & in hoc consistebat tota originalis iustitia ipsius Adam, & debitus ordo eius. & iste ordo dicebatur naturalis in Adam. Nam sicut omnia elementa naturaliter subduntur cœlis, & cœli parent intelligentiis mouentibus, & intelligentiæ parẽt diuinæ uoluntati, quia mouẽt propter Deũ amatũ & desideratum. 12. metaphisicæ: ita secundum ordinem naturæ sensualitas debet parere uoluntati rationali, & uoluntas debet parere Deo. Et ideo species: modus, & ordo: & omnia prædicta computantur inter

A in ter bona naturæ hoīs. Sed quia species, & modus, & ordo tendunt in aliquem finem naturæ proportionatum: ideo naturalis finis & præmium hominis erat habitare, & viuere in hemisfærio australi: qui dicitur paradisus voluptatis: eò ꝙ ibi duxisset vitam beatam cum omnibus bonis naturalibus absque defectu aliquo bonorum naturalium siue morte: & liber ab omni infirmitate, & dolore, & tristitia. Quæ quidem bona proueniebāt tribus ex causis. Primò ex aspectu cęli. nā secundùm Ptolomeū, & Aristotelem secundo cœli: hemisfærium australe est vertex, & caput, & superior pars mundi: ideo illæ stellæ sunt fauorabiliores, mittentes vberes, & fauorabiles, & salubres influentias. & ideo propter fauorem cœli in illa parte nulla causatur per accidit pestilentia, nec sterilitas nec vetustas, B nec calor excessiuus, nec tenebra, sed aura placida, & salubris, & temperatissima in lumine, & calore, & vniformis: prout dictum fuit psalm. 71. Et sic conseruabat omnes plantas successiuè cum fructibus earum: & sic etiam conseruasset Adam cum eius posteris in esse salubri. & sic prima causa erat aspectus cęli. Secunda vero, locus ille qui est sub tali aspectu. Tertia causa vitæ perpetuandæ sine infirmitate, & morte, erat lignum vitæ. & sic primi parentes affluebant omnibus bonis naturalibus absque aliquo defectu. & in his consistebat tota eorum naturalis fœlicitas, & beatitudo tàm corporis, quàm animæ. Nā per intellectum contemplabātur omnia creata, & increata: licèt non viderent Deum per essentiam, & per voluntatem habebant quicquid boni naturalis volebant, & nihil mali C volebant, & in corpore nullum patiebantur defectum. & ideo erat Adam fœlix, & beatus naturali beatitudine, quia fœlicitas nil aliud est nisi tranquillitas animi omni tristitia, & defectu vacantis & bonum sufficiens delectans habentem. Ex quibus patet quòd primi parentes fuerunt creati cum omnibus bonis naturæ in sua integritate. Quæ quidem bona sunt species modus, & ordo, & ille finis, & possessio illius loci cum suis bonis in quo Helias, & Enoch ducunt vitam fęlicem vsque ad secundùm aduentum Christi. Quæ quidem fęlicitas intantùm dicitur naturalis, inquantùm est proportionata humanę naturę. Ex quibus patet quòd omnes habitus quos modo morales appellamus: tunc poterant dici naturales quadrupliciter. Primò quòd à principio erant inditi naturæ. Se- D cundò inquantùm erant naturæ proportionati, non excedentes naturam. Tertiò quòd pertinebant ad integritatem naturæ. Quartò quia omnes posteri traxisset illos habitus ab origine, & natiuitate. Sed post lapsum tā non possunt huiusmodi habitus dici naturales se morales: eò ꝙ per longam moram, & frequentes actus nouiter acquirunt. vnde tunc in Adam habitus præcesserunt passiones, & actus: sed modo post lapsum in nobis passiones, & actus præcedunt habitus: qui cōtra passiones, & actus præcedunt habitus, qui contra passiones refrenandas ex actibus generantur. Item illa habitatio paradisi erat homini naturalis, eò ꝙ erat super omnia animātia naturę hominis proportionata, & collata. Secunda conclusio, ꝙ præter illa quatuór bona naturalia supradicta primi parētes fuerunt creati in gratia supernaturali gratium faciente. quod probatur ex auctoritate Augu- E stini super Genesi dicentis, ꝙ primi parētes post longam vitam sine morte, & dolore fuissent translati in vitam meliorem ad cœleste regnum· sed talem vitam non potuissent consequi naturaliter per bona naturæ, quia sicut per habitus intellectuales naturales non potuissent videre diuinam essentiam, ita nec per solùm habitum naturalem originalis iustitiæ meruissent illud supernaturale præmium, nec frui diuina essentia. Et ideo est dicendum, quòd habuerūt gratiam gratificam super naturalem sublimantem eos vltra, & supra humanam facultatem ad merendū illam vitam supernaturaliter beatam, quia per solā originalem iustitiam non poterant mereri nisi illam præsentem beatitudinē hnmanæ naturę proportionatam, in qua erant, quæ nō F ponebat eos extra nec vltra humanam facultatem. Et ideo dicunt quidam ꝙ illa originalis iustitia vel erat radicata in gratia gratifica cum fide, & spe, & caritate, vel erat iuncta cum ipsa, vt vltra præsentem beatitudinē possent mereri futuram. Et ideo est dicēdum ꝙ vltra habitus naturales intellectus, & volūtatis habuit Adā habitus theolo gales. s. fidē, spē, & charitatē, de Christo futuro saluatore, quē in spiritu prophetico ꝓuidit incarnādū, qn̄ fuit in illo sopore. q̄ quidē virtutes nō fuerunt sine gratia. Ex hoc patet ꝙ Adā non solū habuit grām gratificā pro illo statu, sed ēt gratiā, & donū prophetiæ, qa in illo sopore præuidit mysteriū incarnationis. & ēt ecclesiæ

A clesiæ surgentis ex latere Christi per formationem Euæ ex sua costa: vt inquit Aug. super Ioan. & super Genesi. Quod quidem mysterium explicauit prophetice Adam quãdo surgẽs à sopore dixit: hoc os ex ossibus meis & cætera. Tertia conclusio. quòd primi parentes per peccatum licèt non perdiderint bona speciei, quę sunt vires naturales ipsius animæ, & corporis: tamen perdiderunt modum, & ordinem, & finem, quia fuerũt expoliati omnibus bonis, & habitibus oĩum potentiarũ quibus expeditè, & rectè, & ordinatè operabantur: & per cõsequens fuerunt expoliati illa originali iustitia cũ suo præmio. qđ probat Aug. li. hypognosticon responsio ne prima. Nã illico post esũ ligni prohibiti nouerũt se nudos .i. oĩbus bonis gratuitis, & gratificis expoliatos. Et iõ abscõderunt se, & B fugerunt à facie domini. Genes. 3. Hoc idem ait saluator Luc. 10. per parabolã illius hoĩs, qui descendens ab Hierusalẽ in Hierico incidit in latrones: qui expoliauerunt, & pcusserũt eũ: & semiuiuo relicto abierũt &c. vbi dicit Aug. ꝙ bene merito primus hõ fuit omnibus bonis expoliatus. Nam sicut ipse fuit auersus à Deo perdẽdo originalem iustitiã: ita Deus fuit auersus ab eo auferendo bona, quæ ipsi contulerat. Nam perdendo originalem iustitiam perdidit omnia bona naturalia quæ per illam iustitiam possidebat: & perdẽdo iustitiam originalẽ, pdidit etiã gratiam per quam expectabat, & potuisset consequi futuram beatitudinem. Item perdidit bonũ ordinis: quia pdidit liberũ imperiũ quod voluntas rationalis habebat supra sensualitatẽ quia sicut voluntas rationalis imperabat: ita C sensualitas, & caro obediebat, & parebat: sed post lapsum non patet: sed potius imperat: vt patebit. Et sicut perdidit bonum modi, & ordinis: ita etiam bonum finis: quia fuit expulsus ab illa paradiso delitiarum, & præsenti fœlicitate ipsi naturaliter proportionata, & sic fuit expulsus ab illo hemisfærio australi in hoc hemisfærium aquilonare: vbi tanquàm exules omnes posteri viuimus cum iugi miseria expoliati omnibus illis bonis. Ex supra dictis tribus conclusionibus soluitur primus perplexus philosophorum: scilicet vnde inest nobis appetitus vitæ immortalis, & impassibilis, & fœlicis quam nemo in hac vita potest habere: quia talis appetitus est naturalis, nec est frustra postquàm aliquis in hoc sæculo potuit possidere prout primi parentes ante lapsum. Et ideo ex priuatione illius status nobis insitus talis appetitus: quia priuatio est causa appetitus. D

Quarta conclusio: ꝙ homo per peccatum non solũ fuit expoliatus omnibus bonis modi, & ordinis, & finis naturalis: sed etiam fuit percussus, & sauciatus in omnibus potentiis, & in tota persona: & hoc quintuplici vulnere: propter quod non potest liberè nec faciliter operari. Prima pars patet per præcedentem conclusionem. Secunda autem pars patet per singula ad experientiam: & prout experimur in nobis. Vnde primò, homo fuit sauciatus in complexione vulnere infirmitatum, & ægritudinum, & morborum: quia nõ est aliqua pars in homine quæ non sit subiecta alicui ægritudini imo multis: puta quia accidit ostalmia in oculis: vertigo in cerebro, pleuritis in pleura: & collica passio in colo &c. prout tradidit Auicenna in quarto & 5. canone. quæ quidem mala inducunt finaliter mortem. Ex quo patet ꝙ mors, & febris, & omnes istæ infirmitates iam non possunt dici mala naturalia sed pœnalia: quia in pœnam peccati inflicta. Item secũdò fuit homo vulneratus, & sauciatus vulnere improbi laboris in toto corpore: q̃a illa qui absq; labore poterat viuere: cui terra sponte dabat omnem fructũ, & omnia animalia: & plãtæ, & mineralia erant ipsi ad libitum subiecta: nunc non potest acquirere victum, & vestitum absque intolerabili labore: quia unusquisque cum sudore, & labore, & dolore vescitur pane suo ex sententia domini. Genesis tertio. Et ideo omnia ista bona temporalia, quæ de sui natura sunt bona naturaliter, & ad necessitatem hominis creata, & in principio liberaliter collata: nunc peruerso nomine dicuntur bona fortunæ ratione modi acquirendi, & possidendi: quia tunc naturaliter erant omnia communia: sed nunc cum labore, & fraude, vt plurimum acquiruntur, & ab indignis possidentur. & ideo mutato nomine dicũtur bona fortunæ. Item tertiò fuit homo vulneratus in sensualitate vulnere prauæ concupiscentiæ. Nam sensualitas, quæ erat subordinata rationi, & habituata temperantia, & fortitudine, & continentia, & parsimonia &c. expoliata huiusmodi virtutibus moralibus, & sibi naturaliter inditis, fuit percussa, & sauciata vulnere inordinatæ concupiscentiæ, quæ est fomes, & causa omnium malorum: in qua sensualitate sic expoliata, & sauciata E F

successe-

A succefferunt omnes animi paffiones: quæ dicuntur ægritudines animi, puta gaudium & triftitia, ira, & odium, & inuidia &c. quæ non poffunt refrenari nifi per morales nouiter acquifitas. Et fic ifti habitus uirtuofi qui ante erant bona naturalia & indita iam nō poffunt dici bona naturalia, fed moralia, quia cũ longa mora & labore funt nouiter acquifiti ex frequentatis actibus. nec morbus concupifcentiæ, nec paffiones poffunt dici mala naturalia, fed pœnalia .i. in pœnũ peccati inflicta. Nã habitus naturales præcefferũt paffiones, & concupifcentiam in fenfualitate, & paffiones, & concupifcentia modo præcedunt uirtutes morales, & fic neutra dicuntur iam naturalia. Ex quo patet, ꝙ fenfualitas fuit uulnerata morbo concupifcentiæ, per quam inclinãtur ad omne malum, & eft B fegnis ad omne bonum, & rebellis femper, & repugnans rationi & infurgens & colluctans aduerfus fpiritum. Item quarto tota pars rationalis fuit fauciata multiplici uulnere. Nam intellectus qui per habitus intellectuales concreatos poterat contemplari non folũ naturalia, fed etiam fupernaturalia per habitum intellectus, & fapientiæ, & habitum fcientię cõcreatæ, & hoc abfq; fantafmatibus: quia poterat ad libitum intelligere per fantafmata uel fine fantafmatibus, nunc omnibus illis habitibus expoliatus non poteft intelligere fine fantafia; quia neceffe eft intelligentem fantafmata fpeculari, ut patet. 3. de anima. Et fic neceffe eft ut intellectus conuertatur ad fantafiam, fi uult intelligere. & ita pariter voluntas quia fuit C expoliata originali iuftitia, quia omnia recte uolebat, & diu inæ uoluntati erat conformis, fuit conuerfa in fuis operationibus ad fenfualitatem corruptam & appetitum fenfitiuum corruptum & deprauatum. Et ifta pœna rationabiliter fuit homini inflicta: vt inquit Aug. nam poftquàm uoluit auerti à Deo & ab eius uoluntate, & conuerfus ad mulierem ut fibi complaceret, tunc intellectus expoliatus bonis naturalibus fuit conuerfus ad fantafiam de neceffitate in fua operatione, & uoluntas ad fenfualitatem, & fuperiora ad inferiora .f. fpiritus ad carnẽ &c. vnde eueniunt homini omnia mala. nã intellectus frequẽter decipitur ꝑ fantafiã in fuo iudicio, & uolũtas deprauatur per fenfualitatẽ in fua operatione. Et iõ quia intellectus nõ põt habere fciẽtiã de rebus nifi per fantafiam: inde eft ꝙ frequẽter decipitur circa cognitionẽ rerũ. & iõ filofophi primi uolẽtes D ex propriis uiribus inquirere naturas & caufas rerũ, decepti inciderunt in uarios errores, ut patet. 1. & 2. Metaphifi. & 1. phifico. & 1. de generatione. & 1. de anima. Item nõ folũ fuerunt decepti in intellectu fpeculatiuo circa naturas rerum, fed etiam in intellectu practico circa cognitionem boni honefti, ut utilis & delectabilis, ex cuius errore accidit praua electio in uoluntate. Ex quibus omnibus patet infirmitas noftri intellectus, & omnium aliarum potentiarum, & patet etiam peruerfus ordo inter eas: quia intellectus decipitur à fantafia, & uoluntas ab intellectu practico decepto, & allicitur à fenfualitate corrupta. vnde modum huius peruerfi ordinis, & deceptionis ponit Arifto. 3. de anima, & 4. & 7. eticorum. Vnde eft aduertendum ꝙ in homine funt confiderandæ E duæ partes principales .f. pars rationalis, & fenfualitas, prout comprehendit fenfus exteriores & interiores .f. fantafiam, & appetitũ fenfitiuum. unde fantafia fequitur fenfum, & appetitus fequit̃ fantafiã. fantafia aũt iudicat de fenfatis conueniẽtib. uel difcõuenientibus fiue delectabilibus & triftabilibus. & fic omne delectabile aut utile dicit bonum, & fic triftabile aut inutile dicit malum: & fic appetitus qui diuiditur in irafcibilem, & concupifcibilem fequitur omne delectabile aut utile tanquàm bonum, & fugit omne triftabile tanquam malum; & fic fequitur honores, & dignitates, & omnia ardua fibi apparentia bona: & concupifcibilis optat & fequitur uoluptates carnis, & pecunias & cætera fibi concupifcibilia tanquàm F bona, & utraque .f. irafcibilis & concupifcibilis fugit omnia triftabilia tanquàm mala. Item in parte rationali funt duæ potentiæ diftinctæ .f. intellectus & uoluntas. unde ficut appetitus fequitur fantafiam & fenfum, ita uoluntas in primo actu fequitur intellectum. Sed ifte intellectus habet duas portiones .f. fuperiorẽ, qui dicitur intellectus fpeculatiuus: & inferiorem, qui dicitur intellectus practicus. vnde ficut intellectus fpeculatiuus fpeculatur fpeculabilia, ita intellectus practicus cognofcit, & ratiocinat̃ de agibilibus, Sed ifte intellectus practicus adhuc habet duplicem portionem .f. unam fuperiorem per quam cognofcit & iudicat de agibilibus in uniuerfali, ꝑut ipfi offeruntur

per

A per legē diuinam vel humanā. Et habet aliā portionem inferiorē per quā iudicat de particularibus, prout ipsi offerūtur per fantasiam. & tunc intellectus practicus iungitur fantasiæ, & fit vnum cum ea in intelligendo: & sic iudicat de bonis delectabilibus, & vtilibus: ſm apparentiā, & iudiciū fantasiæ: & sic peruertitur in suo iudicio. Nā sicut ante per superiorē portionem iudicabat legē Dei esse bonam, & per consequens obseruandā: & omne malum esse vitandum: & omne adulteriū aut furtum, & homicidium esse malū, & per consequens vitandum: & sic tunc non decipiebatur in suo iudicio. Et tunc voluntas sequens tale iudicium intellectus in prima sua operatione volebat legem Dei obseruare: & omne homicidium, & furtū, & adinuenit nūquam malum vitare: & sic voluntas diceba-
B tur recta, & bona. Ita postea cùm fantasia offert intellectui practico aliquod bonum delectabile aut vtile particulare per appetitū sensitiuum optatum: & intellectus iunctus fantasiæ, & deceptus iudicat illud esse bonum, & sequendum: tunc voluntas in secundo actu sequens intellectum deceptum: & conuersa ad appetitum prauum fit simul vnum cum eo. Et sic deprauata voluntas sequitur desideriū sensualitatis appetendo illud bonum apparens, scilicet vtile aut delectabile: licèt sit nociuum & malum: & contra legem diuinam, & humanam, & contra bonos mores: & sic causatur peccatū in voluntate in tali electione, & executione. & sic patet qualiter vterque decipitur, tàm intellectus quàm voluntas, per conuersionem ad sensualitatē. & ideo dicit Arist. 3. eticorum. ꝙ omnis malus est ignorans. i. de-
C ceptus: quia licèt cognoscat in vniuersali: tamē decipitur in particulari per cōuersionem ad fantasiam: & sensualitatem: vt patet de incōtinēte. 7. eticorum: cuius deceptio causatur ex falso discursu argumētationis quia arguit in quatuor terminis: ideo potius videtur habere opinionem quàm scientiam de particularibus. Nam primò in maiori propositione dicit omne adulterium tanquam malum esse vitandum: eò quòd est contra legem: sed quādo offertur ipsi ista mulier, licèt in minori propositione deberet dicere: hoc est adulterium: ergo vitandum: tamen alterando terminum dicit hoc esse bonum delectabile: & sic concludit, ergo sequendum: & sic peccat in forma arguendo in quatuor terminis, & per consequens causatur peccatum, & ignorantia in intellectu practico, & error, & prauitas in voluntate sequendo intellectum, & sensualitatem: & ex consequenti causatur in anima. Et ideo dicit Aristo. 3. de anima: ꝙ voluntas quæ ponitur quasi inter medium intellectū, & appetitum sensitiuum: si sequitur intellectum prout iudicauit in vniuersali: tunc ipsa dicitur recta, & iusta: quia intellectus vt sic dicitur rectus: Sed si voluntas sequitur sensualitatem siue appetitum inferiorem: & intellectū practicum deceptum, & deprauatum per fantasiam: tunc voluntas rationalis dicitur praua, & iniqua: & facta bestialis simul cū sensualitate: quia tunc voluntas iam non est recta nec rationalis: sed praua, & bestialis, & monstruosa effecta per consortium sensualitatis: quia agit contra naturam. Nā sicut tota primimobilis naturaliter trahit oēs orbes in-
feriores motu recto ab oriente in occidentē: E
ita intellectus, & tota pars rationalis naturaliter deberet ad se, & secum trahere fantasiā, & totam sensualitatem, & non econuerso. Et ideo quando sensualitas trahit ad se volūtatem, & partem rationalem: tunc talis motus, & actus est peruersus, & monstruosus, & non naturalis. & ideo sicut per motum primi mobilis rectum nunquàm causatur malū nec peccatum nec monstrum in natura nec aliquis defectus: sed solùm causatur eclipsis, aut causantur sterilitates aut pestilentiæ aut tempestates per orbes inferiores qui mouentur in circulo obliquo contra motum primi mobilis: ita pariter per primam operationē partis rationalis nunquàm causatur deceptio in intellectu practico: nec peccatum in voluntate. sed quādo sensualitas trahit ad se partem
rationalem ad suum libitū, tūc causatur pctm̄ F
& monstrū in anima. quia tūc intellectus fit quasi fantasia: & voluntas fit sensualitas. quia nec intellectus per se nec sensualitas per se ē sufficiens principium ad mouendum siue ad prosequēdum: sed ex his fit vnum principiū sufficiens ad prosequendum bonum vtile vel delectabile. Ex quibus patet: ꝙ totus iste discursus per Aristotelem explicatus est cōtra naturam non solùm ipsius animæ: sed etiam contra ordinem ipsius vniuersi: in quo semper inferiora obediunt superioribus. Et hūc eundem peruersum ordinem nostrarum potētiarum memorat Apostolus ad Romanos. octaua. vt infra patebit. & sic Aristoteles, & omnes philosofi bene concedunt talem motum, & modum esse peruersum, & prauum,

&

A & mõstruosum, & cõtra naturã, & ordinem vniuersi. tñ nunquã potuerunt peruenire ad cognitionẽ causæ. vnde tale monstrũ proueniat in homine. Et hoc accidebat eis: quia nõ nouerant sacram scripturã: in qua nobis est reuelatum qualiter hęc monstruositas, & peruersitas fuit inflicta toti generi humano in pœnã peccati primorũ parentũ: eò ꝙ oẽs potentiæ fuerunt expoliatæ omnibus bonis habitibus concreatis, & fuerũt vulneratæ quintuplici vulnere. s. vulnere multiplicis ægritudinis in complexione: & vulnere laboris, & doloris in toto corpore pro victu, & vestitu acquirendo: & vulnere, & morbo cõcupiscentiæ in carne, & vulnere prauæ conuersionis, & electionis in parte rõnali. ex quo infligitur vulnus culpæ, & peccati in aia. Sed utrũ vulnus concupiscentiæ dicat aliquã formam positiuã superadditã sensualitati, an dicat solam priuationẽ modi, & ordinis: longũ esset hic disputare. Forsan dicetur in expositione euangelicæ veritatis super illud Luc. 10. de illo hoie qui descẽdit ab Hierusalẽ in Hierico quẽ latrones non solũ expoliauerunt: sed ẽt percusserunt, & sauciarunt: & plagis impositis, & semiuiuo relicto abierunt &c. Sed sufficit ad pręsens scire, ꝙ sicut sensualitas siue appetitus sensitiuus fuit sauciatus vulnere prauæ concupiscentiæ, & inclinationis ad voluptuosa, & delectabilia, & vtilia, quæ sunt falsa bona: ita voluntas rationalis fuit vulnerata quoddam vulnere ceci, & inordinati amoris, & cõplacẽtiæ, vt cæteris omissis velit sensualitati cõplacere: Et ideo dicit Aug. lib. de perfectione iustitiæ hominis: ꝙ ex tali vulnere manet nostrum liberum arbitriũ claudicatum. & sic oportet, ꝙ sanetur per gratiã
C ad hoc ꝙ rectè velit, & operetur. Ex prædictis patet solutio secũdi, & tertii perplexus, quos philosophi nũquã potuerũt ꝑsoluere. Quinta conclusio: ꝙ oĩa mala tã culpæ quã pœnæ. s. oĩa quinque vulnera supr dicta, traxerit oẽs posteri à primis parẽtibus per carnẽ corruptã. Hãc cõclusionem probat Aug. contra Manichæos, & super Ioan. homil. 2. isto modo. Nam omnes posteri vel trahunt ista mala cum carne: vel cum anima. nõ cum anima. quia anima non est ex traduce ab Adam per generationem: sed à solo Deo per creationẽ: & sic non potest creari nisi bona: quia Deus autor mali non est sed solius boni: ergo sequitur ꝙ trahimus huiusmodi mala per solã carnem quæ est ex traduce à primis parentibus. Hoc confirmatur. Nam primi parentes talem carnem communicarunt D
posteris suis qualem ipsi habebant tempore generationis: sed tempore generationis post lapsum iam habuerunt carnem, & sensualitatẽ corruptam. & sauciatam per vitium cõcupiscentiæ quę est fomes omnis mali, ergo talem carnem sic corruptam, & vitiatã cum suo onere transtulerunt successiuè in omnes posteros. Ex quibus patet: quòd primi parentes omnia mala, tàm culpæ, quàm pœnæ transmiserunt in omnes posteros per carnẽ sic corruptam, & vitiatã, & libidinosam. Ex quibus sequitur secundùm Aug. ꝙ tria mala siue tria genera malorum latent seminaliter & potentialiter in carne à parentibus traducta antequã aietur. Quæ quidẽ mala exeunt à potentia in actum post animationem successiuè. Nam ibi primò in complexione corporali latent omnia genera infirmitatum, & E
ægritudinem corporalium. Secundò in ipsa sensualitate latet morbus concupiscentię, & latent omnes passiones animi. quæ quidem concupiscẽtia est fomes oium malorũ culpę tã originalis quàm actualis. Oia. n. illa mala exeunt ex carne à potẽtia in actũ per aiationẽ successiuè. nã illico aia per solum consortium talis carnis sic corruptæ trahit peccatũ & culpã originale: & trahit debitũ originalis iustitiæ perditæ in Adam: eò ꝙ anima fit vna persona cum tali carne traducta ex primis parentibus. Item secundò per tale cõsortiũ illico exeunt in actũ mala pœnæ in ipso corpore. s. dolor, & tristitia: & successiuè succedũt ęgritudines, & infirmitates varię. Tertiò quando homo peruenit ad maiorẽ ętatem, & vsum rationis: exeunt omnia mala F
actualis culpę ab ipsa sensualitate in animã. Nam sicut caro corrupta per solùm consortium causat culpam originalem in anima: ita concupiscentia, quæ est fomes omnis peccati latens in carne, & sensualitate, causat culpam actuale, tã venialẽ quã mortalẽ in volũtate per consensum. Et sic patet qualiter oia ista mala latebant seminaliter in carne ante aiationẽ: & qualiter exeunt in actũ post aiationem. Et patet etiã qualiter anima omnia mala culpę trahit à carne, & sensualitate corrupta, & sauciata. Ex quibus etiã sequitur: ꝙ omnia mala tã culpæ q̃ pęnæ traximus à primis parẽtibus: eò ꝙ ab eis traximus solã carnem sic corruptam, & sauciatam, in qua latẽt seminaliter omnia mala culpę, & pœnę:

A Ex supradictis sequuntur sex doctrinæ secũdum mentem Augustini. Quarũ prima est, ꝙ malum culpæ non est in carne formaliter sed solũ materialiter, & seminaliter: sed contrahitur formaliter in anima aut per solũ consortium: sicut est peccatũ originale: aut per consensum deliberatum, & sic est peccatum mortale: aut per consensum indeliberatum, & sic est peccatum veniale. Et ponitur exemplum de arsenico, & silice. nam in arsenico non est mors formaliter sed seminaliter: sed transit formaliter in hominẽ si gustatur ab eo. Item ignis non est formaliter in silice: sed transit formaliter in stupã per ictũ & confricationem ferri. Ita pariter peccatũ latens materialiter, & seminaliter in carne & concupiscentia sensualitatis transit actualiter, & formaliter in animam per consortiũ aut consensum, prout dictum est. B Secunda doctrina: ꝙ licèt in eodem instãti temporis anima creatur, & infundatur in corpore, & inficiatur ab eo per culpam originalem: eò ꝙ creando infunditur: & infundendo inficitur: tñ in tali ordine sunt considerandæ successiuè quatuor instantiæ naturæ. Nam in primò instanti anima consideratur prout à Deo creatur. in secundo prout creatur bona naturaliter cum suis viribus, & potentiis .s. cum intellectu, & memoria, & voluntate: per quod dicitur facta est similitudinem, & imaginem Dei. & sic dicitur naturaliter bona. In tertio autem instanti cõsideratur prout infunditur corpori corrupto. In quarto autem prout inficitur ab eo, & est infecta, & mala malo culpæ. Ex quo patet, ꝙ prius intelligitur bona per naturam quàm mala C per culpã: quia in vno instanti tẽporis possunt intelligi multa instantia naturæ. Tertia doctrina, ꝙ duplex imago reperitur in quolibet homine. Prima est imago trinitatis in animam per creationem à Deo impressa: per quam dicitur bona naturaliter. Secunda dicitur imago ipsius Adã, primò impressa in carne seminaliter: & exinde translata in animã formaliter. per quã imaginẽ natura hominũ dicitur corrupta, & mala per culpã & pœnã. Vnde dicit Aug. contra Faustũ, & 12. super Ge. ꝙ hãc imaginem reliquerũt primi parentes in nobis impressam ex vestigio & similitudine sui peccati. nã sicut ad illud peccatum concurrerunt tres personæ. s. serpens offerẽs pomum prohibitum: & Eua acceptans ipsum, & offerens viro: & Adam comedens ipsum vt complaceret vxori: ita pro maiori parte ad omne peccatum concurrunt tres partes hoĩs. s. sensus offerens rẽ delectabilem vel vtilem: & appetitus. sensitiuus, & sensualitas appetens, & alliciens voluntatem vt consentiat, & ipsa voluntas condelectans, & sequens sensualitatem. D Nã sicut serpens ostendit fructum persuadendo mulieri: & mulier persuasit viro vt comederet: ita sensus offert rem prohibitam ipsi sensualitati: & sensualitas offert, & persuadet voluntati: & sic consummatur peccatum per consensum voluntatis. Et sic patet qualiter primi parentes reliquerũt nobis impressam imaginem, & vestigium sui peccati. Et sic ẽt patet qualiter in quolibet homine reperitu duplex imago. s. imago trinitatis, per quã dicitur bonus naturaliter: & imago primorum parentum per quã dicitur malus pęnaliter & culpabiliter. E Sed in christiano vltra duas imagines supradictas reperitur alia imago: per quam configuratĩ Xp̃o per baptismũ & ecclesiastica sacramenta. q̃ quidẽ imago Xp̃i licèt ad præsens non tollat imaginẽ ipsius Adam de carne, tamen tollit ipsam ab anima nostra: vnde ait Apo. 1. ad Cor. xv. ꝙ postquàm oẽs vsq; ad Christum portauimus imaginem ipsius Adam terreni, portemus ergo imaginem ipsius Adam cœlestis: qui est Christus. Et sic patet qualiter reperitur triplex imago in christiano. s. imago trinitatis in anima: quam accepit per creationem, per quam dicitur bonus naturaliter. Secundo est imago ipsius Adã terreni in carne: per quam natura nostra dicitur corrupta, & sauciata fomite, & morbo cõcupiscentiæ: vnde eueniunt omnia mala culpæ. F quã imaginem accepimus per libidinosam generationem. Tertia est imago Christi in anima quam accepimus per gratiam baptismi. & regenerationem. Ex supradictis etiam sequitur quarta doctrina. s. ꝙ quando Aug. dicit ꝙ nostra natura fuit corrupta in Adam &c. ibi non sumitur natura pro natura specifica: sed pro carne siue pro generatione. Vnde est aduertendum, ꝙ natura humana tripliciter sumitur in sacra scriptura. Primò enim modo sumitur pro ipsa essentia & natura specifica resultante ex corpore organico, & anima rationali significata per diffinitionem. & isto modo dicitur bona naturaliter: & sic humanitas, & species, & humana natura reperiuntur in Christo. Secũdo modo

A do humana natura sumitur pro tota generatione, & collectione omnium descendentiũ ab Adam per naturalem generationem: sicut dicitur natura id est generatio Scipionum, & Claudiorum, aut Tarquiniorum, aut filiorũ Israel. Et isto modo dicitur ad Rom. 5. ꝙ omnes in Adam peccauerunt. i. tota humana natura fuit obligata in Adam: quia omnes suos posteros ad pœnam sui peccati obligauit in sua natura. Et sic etiã dicitur, ꝙ tota humana natura fuit corrupta in Adam. Tertio modo sumitur humana natura pro carne quam vnusquisque traducit ex Adam per naturalem generationem. Et sic dicit Aug. ꝙ vnusquisque habet naturam. i. carnem, & sensualitatem corruptam ex Adam: quia nil habemus ab Adam nisi carnem corruptã per imaginẽ eius: quia animã habemus à solo Deo

B per creationem. Vnde caro dicitur natura in nobis: eò ꝙ est nata, & traducta ex Adam: anima autem non dicitur nata nec genita: sed ex nihilo creata. Et sic tota linea successiua ab Adam vsque ad vnumquemque per generationem dicitur eius natura. & ista dicitur natura corrupta. Et isto modo solus Christus dicitur liber in natura à tali corruptione: eò quòd non descendit ab Adam per naturalem generationem. Et sic virgo Maria non dicitur libera in natura: sed liberata in persona per præuiam sanctificationem. Et sic peccatum, & corruptio naturæ non potuit transire ad personam virginis: prout dictum est in expositione psal. 45. & super Magnificat. Ex supradictis sequitur etiam quinta doctrina scilicet, ꝙ non est mirum si Aristoteles, & cæteri philosofi non potuerunt ex pu-

C ris naturalibus puenire ad cognitionẽ istius monstruosi, & peruersi ordinis, & morbi reperti in nostra sensualitate, & natura: quod non accidebat: nisi quia nõ nouerant sacram scripturam, per quam nobis reuelatur qualiter ista corruptio prouenit ex pctõ primorũ parentũ. Sed beatus Aug. nectare sacræ scripturæ imbutus, & diuino lumine illustratus Hypognosticõ respõsione secũda, & quarta, reddit hmõi causam, dicẽs, ꝙ primi parentes sibilo venenosi serpẽtis sunt infecti, & callidis eius blandimẽtis sunt decepti. Et iõ hanc inquietã, & mortiferã pestẽ eorũ corpora cõceperunt; & per legitimum vsum postea q̃ de paradiso sunt proiecti in posteros transmiserunt quàm pcti sui testimoniũ hæreditatio iure dimittentes nobis. vt ex hoc præuaricatorum filius nos cognoscentes non gloriemur D de natura nostra peccatrice in conspectu iusti iudicii Dei: sed eius misericordiæ, quæ nostris meritis nõ datur: sẽper colla nostra flectamus &c. In quibus verbis explicat Aug. vnde proueniat humanæ naturæ iste morbus, & corruptio, & illud monstrum in natura. Nã postquã Adã voluit sequi suasum bestiæ, & vxoris magis q̃ diuinum præceptum: iõ conuersus ad sensualitatẽ comparatus est iumentis in suis operationibus, & similis factus est illis. Ex supradictis doctrinis sequit̃ sexta doctrina catholica, ꝙ infirmitates corporales, & mors, & omnia mala tam culpæ q̃ pœnæ non dicuntur nec sunt in nobis mala naturalia: sed pœnalia: quia non insunt nobis ex natura specifica; quia homo valdè bonus fuit creatus cũ supradictis quatuor bonis naturæ, liber ab omni miseria: sed omnia E ista mala in pœnã peccati primorũ parentum sunt nobis relicta, & inflicta: prout cõtra Pelagianos fuit determinatũ in cõcilio Aphricano: cui interfuit Aug. vt patet de conse. dist. 4. Placuit. & in cõcilio Romano, cui præfuit Innocentius papa. & in concilio Lugdunensi: cui interfuit Prosper defensor doctrinæ Augustini contra Pelagianos. Ex hoc patet vnde eueniant humanæ naturæ omnia mala tã culpæ quàm pœnæ. Item ex supradictis sequitur ẽt septima doctrina. s. ꝙ anima nostra in principio ex consortio corporis, & carnis corruptæ traductę ex Adam nõ solum contrahit priuationẽ modi, & ordinis: puta priuationẽ omniũ habituum partis sensitiuę, & partis rõnalis: sed ẽt traxit debitũ illorum habituum, in quo consistit pctm̃ originale. per quod illicò anima obligat ad pœnam damni F ęternam. vnde aia per tale consortiũ nõ solũ priuat̃ habitibus moralibus in irascibili, & cõcupiscibili, & habitibus intellectus, & habitu originalis iustitiæ ipsius voluntatis, & priuat̃ gratia gratifica, & habitu fidei, & spei, & charitatis: quos Adã perdidit per pctm̃. sed anima contrahit debitũ omniũ supradictorũ habituũ annexũ cũ tali priuatione. quia obligatur ad habendũ oẽs habitus supradictos ad operandũ per eos, & seruiendum creatori reddẽdo cultũ latriæ, qui est fructus illorum. Et talis priuatio cũ tali debito annexo dicit̃ pctm̃ originale: quod contrahit omnis aĩa à principio per solũ cõsortium corporis: vt dictũ est. Ex quibus sequitur, ꝙ omnia quinq; vulnera quibus primi parentes fuerunt sauciati

A ciati per suum pctm, traximus nos ab eis per generationem carnalem. s. ignorantiam, & peruersum iudicium, & electionem in mente, & concupiscentiam prauam in sensualitate, & infirmitatem in complexione, & labores in toto homine, s. mentis, & corporis, & culpā in anima. Sexta concl. ꝙ licèt voluntas hominis trahatur à sensualitate ad peccandum: tamen voluntas non trahitur nec concurrit coacta nec necessitata: sed persuasione allecta, & spontanea quodā amore nō solū naturali, inquantum ambo radicatur in anima: sed etiam amore inordinato, prout dictum est. Quod probatur. Nam sensualitas nō violenter cogit nec necessitat uoluntatē in tali actu: sed persuadet, & allicit ad sequēdum falsum bonū: cui uoluntas, nō coacta aliqua necessitate: sed allecta ex amore, spon-
B tè consentit. Et sic trahit sua quemq; voluptas, vt inquit Virgilius. Et vnusquisq; tentatur à concupiscentia sua attractus, & illectus. & sic concupiscentia parit pctm. vt patet Iacobi. 1. Et sic patet qualiter liberū arbitrium non tollitur nec cogitur, sed allicitur. Et sic uoluntas semper manet libera in sua prima actione ad volendū vel nō volendum: sed nō manet libera ad rectè volendū: eò ꝙ perdidit originalē iustitiā, per quā rectè volebat. Et licèt sit quandoq; libera ad rectè volendum in affectu, & cognoscendo adulterium vel aliud vitium esse peccatum, & per consequens vitandum secundùm legem Dei, & voluntas velit vitare peccatum, & facere bonum: tamen hoc non potest facere in executione effectiuè. Cuius ratio est: nam ad hoc, quòd affectus vo-
C luntatis veniat in effectum oportet, quòd maneat corpus tanquam organum: sed voluntas per se non potest mouere corpus propter contrariam dispositionem, & corruptionem: eò quòd perdidit imperium super ipsum prout dictum est: ergo sequitur, ꝙ licet volūtas sit libera in suo proprio actu primo, & in affectu: tamē nō in effectu. quia non pōt mouere organū corruptum, & indispositum, & ineptū corporis, & sensualitatis. Et ponit Augustinus exēplum in libro de perfectione iustitiæ hominis, de homine claudo. unde accidit, ꝙ quis rectus à natura efficitur claudus ex aliquo casu: sed cum est claudus licet velit ambulare rectè: tamē nō potest propter organum ineptum: nisi per se ctè sanetur. Ita pariter liberum arbitrium claudicatum per supradicta de per se non potest rectè velle nisi per gratiam sanetur, & si cèt velit rectè vitare malum, & agere aliquod bonum: tamen non potest exequi in D
effectu nisi per gratiam adiuuetur: ut patebit. Ex quibus patet, quòd in tali ordine, & discursu peccandi non tollitur liberum arbitrium voluntatis: quia ipsa voluntas nō cogitur, sed allicitur: nec coacta consentit, sed allecta sponte consentit sensualitati, & sequitur eius appetitum: quia peccatum intantum est peccatum inquantum voluntarium: secundum Augustinum: quia uoluntas potest impelli: sed non compelli. Item Anselmus libro de libero arbitrio. Voluntas potest impugnari: sed non expugnari: quia non aliena: sed sua vincitur potestate. Item Bernardus de libero arbitrio dicit, ꝙ voluntas ex ingenua nobilitate non cogitur necessitate. Et ideo ipsi ad peccatum imputatur, quia sponte finaliter cōsentit sensualitati. Septima conclusio, quòd licèt sensualitas non valeat cogere voluntatē ad peccandum: sed allicere, & suadere: tamen ad vitandum peccatum, & agēdum bonum oportet, quòd voluntas cogat, & subiiciat, & in seruitutem redigat sensualitatem, & carnē. Prima pars patet per præcedentem conclusionem. Secunda probatur. Nam sensualitas sic deprauata, & morbida, & vitiata semper inclinatur ad malum, & ad id quod lex prohibet, & ratio dicat: & contra id quod lex iubet: ergo oportet, ꝙ violenter, & coactè ducatur, & flectatur ad aliam partem. s. ad vitādum peccatum, & faciendum bonum, & implendum diuinum præceptum. vnde sicut lignum tortuosum non potest flecti ad partem oppositam nisi cum magna uiolentia à fortiori uirtute: ita pariter sensualitas uitiata, & inepta non potest flecti ad bonum nisi uiolenter per uoluntatem, quæ est primum mouens in homine. Hoc autem probatur primæ ad Corinth. nono. ubi ait Apostolus. Ego autem castigo corpus meum, & in seruitutem redigo &c. Item Gregorius super illud saluatoris: Qui non odit animam suam non potest meus esse discipulus & cætera: ait: quòd tunc animam nostram odimus: cum eius carnalibus desideriis non acquiescimus: cum eius appetitum frangimus: cum eius uoluptatibus reluctantur & cætera. Item super illud. Qui uult post me uenire abneget semetipsum, &

A & tollat crucem suam &c. ait: quòd forsan laboriosum non est relinquere sua: sed valde laboriosum est relinquere seipsum. minus quippe laboriosũ est abnegare qđ habet: sed valdè multũ est abnegare qđ est. vnde si luxuriosus quisquàm ad continẽtiã venerit: & vitã mutauerit: abnegat quod fuit. vnde licèt idẽ sit per naturã: tñ nõ per malitiam &c. Ex quibus patet, ꝙ opposito modo se habẽt sensualitas, & volũtas in bene & male agẽdo. Nã in peccãdo volũtas nõ coacta sed collecta cõplacet carni: sed in vitãdo pctm̃, & bene agendo ipsa voluntas compellit, & cogit sensualitatẽ & carnem. Et sic voluntas semper est libera. Octaua conc. ꝙ nemo ex propriis viribus potest vitare peccatum nec implere diuina præcepta. nisi gratia Dei, & auxilio superiori adiuuetur. Istam concl. probat Augu. ex fundamento superioris & præcedentis B conclusionis. Nam homo non potest vitare peccatum: nec agere bonum: nisi voluntas subiiciat, & cogat sensualitatem vitiatam, & frangat, & odiat eius peruersum & contrarium appetitum, & inclinationem. Sed hoc voluntas licèt velit: tamen hoc non potest ex propriis viribus efficere: eò quod perdidit imperium, & facultatem supra corpus, & sensualitatem, perdendo originalem iustitiam. vt dictum est in 3. & 4. conclusione. ergo sequitur: ꝙ homo nõ potest peccatum vitare nec bonũ agere: nisi auxilio superiori adiuuet. Itẽ nemo põt vitare pctm̃ nec bonum agere: nisi moueat corpus tanquàm instrumẽtũ. sed tale instrumentũ est ineptũ, & corruptũ per contrariã dispositionẽ. ergo non poterit carnem voluntas per se mouere: nisi superiori auxilio adiuta. Item sicut vnus homo non potest mouere saxum nimis ponderosum nisi adiuuetur ab alio fortiori: ita voluntas non potest mouere nec superare carnem vitiatam, & ponderosam pondere contrariæ dispositionis: nisi roboretur auxilio superiori. Item homo non potest vitare peccatum nisi voluntas odiat carnem, & frangat eius appetitum, vt supra dictum est. sed voluntas diligit sensualitatem, & carnem amore naturali, & etiam inordinato: vt dictum est in quarta conclusione. ergo per talem amorem naturalem voluntas non potest odire sensualitatem nec ipsi displicere: nisi per amorem supernaturalem: ergo oportet quòd voluntas magis diligat Deum qui prohibet peccatum & iubet non peccare, quàm sensualitatem quæ semper suadet peccare. Et B sic patet qualiter voluntas ex se non potest odire sensualitatem, quam naturaliter, & inordinatè diligit & amat, nisi feratur & quasi vincatur amore superiori. Et sic patet qualiter homo ex propriis uiribus non poterit peccata vitare, nec aliquando bonum agere, nisi adiuuetur superiori auxilio: ut magis infra videbitur. Et hoc de secundo articulo. Quantũ ad tertium articulũ, ponitur prima conclu. s. ꝙ solus Iesus Christus quem colit Christiana religio potuit reparare humanam naturam per gratiam & gloriam: quam Adam dissipauit per culpam & pœnam. Secunda pars huius conclusionis est probata in secundo articulo. Prima autem pars probatur per omnes euangelistas, & maximè per beatũ Ioan. per totũ discursum eius euangelii. vnde arguit sic. Ille solus potuit humanã naturã reparare per gratiã, & B gloriã, qui ipsam creauit bonã ꝑ naturã, sed Christus est illud verbũ æternũ, filius Dei patris, per quod verbũ facta sunt omnia bona per naturã: ergo ipse Christus filius Dei potuit imo de facto reparauit humanam naturam per gratiam & gloriam. Maior est nota, quia cuius est naturam condere bonam: eiusdem est eam lapsam reparare. ergo sicut solius Dei est naturã condere, ita solius Dei est ipsam lapsam reparare per gratiã, & gloriam. qui solus est creator, & dator gratiæ, & gloriæ. psal. 83. Gratiã, & gloriam dabit dñs. Sed ꝙ Iesus Christus sit Deus, & filius Dei, & illud verbum per qđ facta sunt oia: probat beatus Ioan. effectiuè, & experimentaliter per opera supra totã naturã quæ Xp̃s fecit in suo aduentu, quæ non poterat facere F nisi solus Deus, & filius Dei. Ad cuius intellectum est aduertendum, ꝙ ista decem noĩa. s. verbũ Dei, filius, & ueritas, Dei æterna, sapientia Dei, lux æterna, siue lumen, ars patris, æterna vita, & lex ęterna, & Christus, est reparator humanæ naturæ, & Iesus, unã, & eandem personã diuinã significant realiter, sed differunt quò ad modos significandi & secundũ effectus. Vnde Iesus Christus dicitur uerbũ patris inquantũ ab æterno ẽ dictũ à patre, & est conceptus diffinitiuus quo pater diffinit, & cõprehendit seipsum: prout dictũ fuit super psa. 8. Et dicit etiã uerbũ patris: per quod pater ex tẽpore dixit, & creauit oia creata ad extra. Itẽ Christus dicitur filius æternus Dei patris, inquantùm ab

A æterno est productus à patre per modũ naturæ. Itẽ dicitur veritas Dei patris, inquatũ imago patris æqualis, & ipsi per omnia similis. Itẽ dicitur sapientia patris, inquantum est genitus, & productus de tota scientia, & memoria fœcũda patris, & per ipsum oĩa sapienter disponit. Itẽ dicitur lumen, inquantũ est coæternus patri sicut lumen ipsi soli, & procedit a patre æternaliter sicut lumen a sole. quia sicut nunquã fuit sol sine lumine, nec econuerso, ita nunquam pater fuit sine filio, nec econuerso. Et sicut lumen procedens a sole illuminat, & viuificat oĩa, ita filius procedens a patre illuminat, & viuificat omnia, & maxime omnem hominem venientem in hunc mundum. Item Christus dicitur ars patris inquantũ in eo ab æterno continentur ideæ & rationes omnium rerum creatarũ ad quarum

B instar ex tempore facta sunt omnia. Itẽ dicitur vita per essentiam, & qua omnibus infudit esse, & dat vitã naturaliter: & specialiter hominibus dat vitam gratiæ, & gloriæ. Et dicitur lex æterna inquantum ab æterno omnia præuidit, & ex tempore omnia regit & rite disponit. Item dicitur Christus inquãtum ex tempore verbum caro factum est: & est Deus homo. per quod verbum incarnatum Deus pater nobis locutus est. Item dicitur nomen Dei, per quod Deus pater notificauit nobis suam voluntatem. Item dicitur Iesus, inquantũm est saluator, & reparator humanæ naturæ. Si ergo Iesus Christus est verbum incarnatum per quod Deus pater locutus est mundo, ergo quicquid nobis dixit: erat de mente & voluntate patris. Et sic etiam si est filius Dei incarnatus: ergo est hæ

C res patris, & dominus vniuersi. Et sic etiam si est sapientia incarnata: ergo sapienter, & sine defectu disposuit nostram redemptionem, & reparauit nos. Et sic si est veritas incarnata: ergo non potuit falli nec mentiri in sua euangelica doctrina. Et si est lux incarnata: ergo nulla admixtio tenebræ nec ignorantiæ potuit esse in sua doctrina. Et si fuit ars diuina incarnata: artificialiter & rite vicit Diabolum, & reparauit nos: vt dictum est in cantico sexto. Et quia fuit vita incarnata: ergo moriendo in carne occidit mortem nostram: & vitam nostram resurgendo reparauit. & sic vtraque mortem destruxit scilicet corporis, & animæ. & nos per gratiã & gloriam viuificauit. Et quia fuit lux diuina incarnata: ideo quicquid dixit ore, & fecit opere, fuit nobis lex irrefragabilis: quia non so- D

lũ locutio sed ors Christi actio nostra fuit instructio: vt inquit Greg. Et sic patet qualiter sicut Christus est illud verbum per quod facta sunt oĩa: & illa vita per quã oĩa sunt viuificata, & in quo oĩa mouent, & sunt: & est Deus, & filius Dei, & sapientia, & veritas, & ars, & lex patris, & est Deus, qui creauit oĩa bona per naturã: ita recreauit, & regenerauit, & reparauit humanã natura per gratiã, & gloriam. Sed nunc restat probandum: quõ Iesus Christus est Deus, & filius Dei, & illud uerbum patris per quod facta sunt omnia: & q̃ sit sapientia & ueritas patris &c. Hanc autem conclusionem siue propositionem probat Ioannes euangelista per experientiam & effectum, sic. Ille erat, & est Deus, & uerbũ Dei, qui fecit opera quæ nemo poterat facere nisi solus Deus, & uerbum Dei sed Chri- E

stus ex solo uerbo, & præcepto, & in nomine Dei patris resuscitauit Lazarum quatriduanum iam fœtentem in sepulcro: & suscitauit plures alios à mortuis: & imperabat uẽtis, & mari, & demonibus, & infirmitatibus quia solo uerbo sanabat oẽs. quæ omnibus põt facere nisi solus Deus, qui est omnipotens & salus uitæ per essentiam. ergo Christus est Deus, & uerbum Dei patris, & uita per essentiam, per quem pater omnia ista faciebat. Et ita probat Ioannes per singula qualiter Christus est uerbum coæternum patri, & filius Dei patris: per quem facta sunt omnia. dicens. In principio erat uerbum &c. & omnia per ipsum facta sunt. & quõ omne quod factum est erat in eo uita: & quõ Christus fuit uita & lux hominum: & quõ verbum caro factum est, & habitauit in nobis: & quo- F

modo vidimus ipsum verbum & Deũ incarnatum, & vidimus gloriam eius quasi. i. tanquam gloriam vnigeniti à patre, quia nullus poterat illa facere, nisi solus vnigenitus filius Dei. & sicut vidimus ipsum plenũ gratiæ, & veritatis: ita de plenitudine eius omnes accepimus: quia per gratiam, & gloriam, & doctrinam veritatis nos reparauit. Et sic Ioannes euangelista explicatis miraculis ex quibus probat Christũ esse Deũ & filiũ Dei concludit in fine libri, dicens. Hæc aũt facta sunt: vt credatis quoniã Iesus est filius Dei: & credentes, vitam habeatis in nomine eius. Et ideo hic non oportet nos immorari ad probandum istam conclusionem, quia in expositione euangelicę veritatis longè lateque

proba-

A probabitur per omnes euangelistas Deo cõcedente. Nunc autem sufficit dicere generaliter quibus remediis Christus hominem ipsum reparauit: Ad cuius intellectum est aduertendum quod sicut homo multiplici vulnere fuit sauciatus: ita Christus multiplici gratia ipsum reparauit, & sanauit. vnde dictum est: quòd gratia est donum à solo Deo gratis datum ad sublimandam humanã naturam siue creaturam rationalem supra se: vel ad supplendum, & reparandum defectũ eius. ideo sicut homo multipliciter cecidit, & multiplicem defectum incurrit per peccatum: ita Christus reparator humanæ naturæ multiplici gratia ipsam humanam naturam sanauit, & reparauit. Vnde quia Adam primò perdidit illam gratiam gratificam, quæ ipsum sublimabat supra facultatem suæ

B naturæ: quia post longum tempus absq; morte fuisset translatus in vitam meliorem ęternam, & incurrit vltra hoc iram, & odiũ Dei: destinatus cum tota posteritate ad pœnam æternam: & dictum est etiam qualiter eius posteri omnes trahunt originale peccatum ex vtero matris: quo dicuntur filii iræ &c. Ideo Christus instituit sacramentum baptismi: in quo ex meritis suæ passionis datur gratia gratum faciens qua baptizatus absoluitur ab omni debito culpæ, & pœnę, & reducitur in gratiam Dei. Item quia talis gratia gratum faciens datur per baptismũ aut per confirmationem aut per sacramentum pœnitẽtiæ aut per eucaristiã: ideo Christus instituit sacramentum ordinis, in quo datur gratia potestatiua sacerdotibus: per quam possunt & habent potestatem administrandi ec

C clesiastica sacramenta. Item quia homo fuit vulneratus in potentia intellectiua vulnere ignorantiæ: ideo Christus quibusdam hominibus prouidit & dedit specialem gratiã prophetiæ ad præuidendum futura, & quibusdã dedit gratiam sermonum, & quibusdam gratiam interpretationum linguarum, & quibusdam gratiam sanitatum: quæ quidem genera gratiarum diuidit vnus & idem spiritus sanctus & meritis passionis Christi singulis prout vult ad vtilitatem ecclesiæ, & totius corporis mystici. vt inquit Apostolus. 1. ad Corint. 12. Sed quia adhuc post baptismum & alia sacramenta relinquitur homini morbus concupiscentiæ in carne: propter quem morbum caro corrupta semper militat, & pugnat aduersus spiritum, ex quo nemo ex propriis uiribus potest uitare peccatum nec implere diuina præcepta, vt dictum est, & D inferius dicetur: ideo Christus inspirat præter sacramenta gratiam actualem ad roborandum liberum arbitrium claudicatum, vt valeat resistere sensualitati & carni, & ipsam opprimere, & in seruitutem redigere, & non solùm ualeat resistere tentationibus interioribus: sed etiam exterioribus: vt possit præcepta Dei seruare, & adimplere. Item quia per supradicta genera gratiarum solùm liberatur anima in præsenti ab omni debito, & peccato, & manet corpus subiectum multis miseriis, scilicet morti, & infirmitatibus, & passionibus. ideo in uirtute suæ resurrectionis Christus suscitabit omnes fideles in nouissimo die in corpus gloriosum. per quam gloriosam resurrectionem omnes liberabimur ab omni miseria corporis, & erimus perfectè beati in corpore, & anima. Ex quibus E patet qualiter Christus reparauit per gratiam, & gloriam humanam naturam, quam Adam dissipauit per culpam. Et patet etiam qualiter solus Christus est metrum & mensura, & fons, & largitor omnium bonorum naturæ, & gratiæ, & gloriæ: quia ipse Christus est filius Dei, & illud verbum æternum, per quod facta sunt omnia bona per naturã: Sed ex tempore factus est homo, vt hominem lapsum repararet per gratiam, & gloriam. Et iedo Christus per talem reparationem recuperauit omnia quæ perdidit Adã, nam prætio sanguinis sui, & passionis non solùm redemit hominem de potestate Diaboli, sed etiam emit regnum cœlorum pro nobis, & recuperauit etiam paradisum terrestrem. Ideo post suam resurrectitionem habitauit in paradiso terrestri per xl. dies vs- F que ad ascensionem, & sic reduxit Adam cũ patriarchis, & prophetis in pristinam possessionem illius loci quem perdiderat. Deinde introduxit eos in regnum cęlorum. Secunda conclusio: quòd patriarchæ, & prophetæ, & fideles veteris testamenti non operabantur nec saluabãtur nisi cum gratia & fide Christi futuri. Ad cuius intellectum est aduertendum: quòd sicut agens naturale intendens introducere formam substantialẽ per prius disponit, & præparat materiam secundùm exigentiam formæ introducendæ, pariter Deus postquàm ab initio ... & proposuit redimere & reparare ... per mortem & passionem suam ...

A tiam legis euangelicæ: ideo ab initio voluit ipsum præparare & disponere per fidẽ Christi futuri, & per legem oblationum & sacrificiorum & cæterorum legalium figurãtium & significantium mortem & passionẽ eius. Et ideo quando expulit primus parentes de paradiso, illicò promisit eis se in carnẽ vẽturũ, & pro eis, & posteris suis mortẽ passurũ. Et sic dedit eis legẽ oblationum & sacrificiorũ in figurã sacrificii futuri in cruce offerendi. & sub tali fidẽ Adam, & Abel, & Set, & omnes posteri offerebant illa sacrificia. Sed ista lex semper processit sumendo incrementum per processum & discursum temporis. Nam Deus iam in secunda ætate, dedit aliquas cærimonias ipsi Noe. Et in tertia ætate dedit circuncisionem ipsi Abrahæ. Et exinde dedit legem scriptam ipsi Moysi cum. dc.
B xiii. præceptis: quorum maior pars erãt cærimonialia significantia Christum & ecclesiam. Et sub tali lege processit ille populus usque ad Christũ. Quæ quidẽ lex nil aliud fuit nisi quædam dispositio, & præparatio & uia ad Christum & legem euangelicam: quia omnia opera legis non fiebant nisi cum protestatione & fide Christi, inquantũ erãt signacula fidei Christi, vt fuit dictũ in prologo libri ps. & in tractatu contra Iudæos: ut explicat Apost. ad Hebr. xi. dicens, ꝙ Abel, & Enos, & Enoc, & Noe, & Abrahã, & Dauid & cæteri sancti ve. te. per fidem Christi operati sunt iustitiam per totum illud tempus: sed non adepti sunt repromissiones nisi nobiscum per Christum: qui per suam passionem & resurrectionem reparauit naturã humanam per gratiam & gloriam, quã primi parentes dissipauerant per culpã. Ex qui-
C bus patet: ꝙ omnes fideles ue. te. non operati sunt aliquod bonũ sine fide & gratia Xp̃i: qui est metrum & mensura omnium bonorum, & caput totius ecclesiæ ab Adã usque ad iudicium cui oẽs fideles utriusque te. fuerunt membra. Vnde licèt Christus nondum esset incarnatus in primò te. tamen iã erat patriarchis & prophetis & cæteris fidelibus ue. te. creditus & expectatus: & per cõsequẽs iam tunc per fidem omnes currebant in odorẽ vnguentorum Christi: vt sanarentur ꝑ ipsum: ut ostensum est in primo cantico, discurrẽdo per totam sacrã scipturam: quia omnes petebant osculari osculo incarnationis: & trahi in odorẽ sanctitatis, & in odorẽ vnguentorũ sacramentorũ ecclesiasticorũ, & doctrinæ euangelicæ prout postea in nobis impletũ est: ut patuit supra. Vñ sicut corpus aromaticũ, puta muscus aut cinamomũ emittit odorẽ ante & post & ad omnẽ differẽtiã loci: intantũ quod undiq; odor eius sẽtitur antequã uideatur: ita pariter Xp̃s iam præmittebat odorẽ suarũ virtutũ ante aduẽtũ suũ: & iã per fidẽ sentiebãt eius odorẽ patres ve. te. Vnde qñ Isaac osculatus est filium suũ Iacob: iã sensit odorẽ uestimẽtorũ humanitatis Christi per odorẽ uestimenti ipsius Iacob: iõ dixit. Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni: quẽ benedixit dñs &c. Ge. 16. Ex quibus patet ꝙ patres ue. te. iã sentiebãt odorẽ uirtutis & sanctitatis Christi per fidẽ, & gratiã Christi: per quã fidẽ iã operabãtur bonũ: & nõ solũ per uirtutes theologicas: sed ẽt per morales: quæ per theologicas ꝑficiũtur: ut ostendit Ambrosius in libro de offi- E
ciis. Tertia conclusio: ꝙ licèt philosophi gẽtiũ & famosi Romani nõ operarẽtur ſm ueras uirtutes morales nec theologales: tñ nõ cohibebãt vitia, nec vitabãt enormia pc̃tã, nec faciebãt oꝑa insignia absq; gratia Christi. Prima pars huius conclusionis patet, nã illi non habebant uirtutes theologales nec cognitionẽ de Christo: ergo non operabantur per tales uirtutes. Itẽ si nõ habuerũt uirtutes theologales: ergo non habuerunt ueras & perfectas uirtutes morales. Hãc cõclusionẽ probat Lactantius. 4. & 6. libro suarũ institutionũ. unde ait ꝙ nulla uirtus potest esse uera & perfecta sine uera sapientia: eò quòd uirtus moralis est habitus electiuus in mẽte cõsistens prout sapiens determinaret, ut patet. 2. Eti. Et ꝑ consequẽs nemo potest esse uirtuosus nisi sit uerè sapiẽs. Sed nullus F
illorũ fuit verè sapiens nec habuit uerã sapientiã: quia uera sapientia est uera cognitio ueri & summi boni, qui est Deus. Sed nullus illorũ potuit peruenire ad uerã cognitionem summi boni nec ueri Dei nec ueræ beatitudinis & ueri finis: ut patet in diuersitate suarum opinionum, ergo sequitur quod nullus eorum fuit uerè sapiens: nec per consequens habuit ueras uirtutes. Item nulla uera uirtus est sine uera religione. sed illi non habuerunt uera religionem, imo falsam. & ideo sicut habuerunt falsam sapientiam falsorum doctorum, ita exercebant falsam religionem, & falsam, & detestabilem latriam per detestabiles superstitiones, & sacrificia. ut patet de baccanalibus

A bus Bacchi, & enormibus, & execrabilibus honoribus deæ vestæ, & veneris, & Priapi, &c. Ex quibus omnibus patet, quòd non habuerunt veras morales nec theologales virtutes: nec operabantur secundùm eas. Item Augustinus quinto de ciuitate Dei capitu. decimooctauo, & decimonono: specialiter probat de Romanis, quod non habuerunt veras virtutes, nec operabantur secundùm eas. vbi dicit, quod vera virtus est, quæ dirigit in optimū finem: sed finis actuum Romanorum laudatorum, & famosorum non erat optimus nec bonus, ergo actus illorum non erant officia veræ virtutis. quia non operabantur nec fecerunt opera famosa gratia boni finis, sed sola cupiditate dominandi, sicut Cæsar, & Pompeius, aut cupiditate libertatis, vt fugerent seruitutem, & verecundiam: sicut

B Cato: qui occidit seipsum ne viueret sub Cæsare victore: aut cupiditate immensæ, & perpetuæ laudis: vt Marcus Regulus, & Marcus Curtius. Vnde hac triplici cupiditate, scilicet imperii, & libertatis, & perpetuæ laudis apud posteros Brutus interfecit filios sub colore libertatis patriæ. Vnde ait Virgilius in sexto. Aene. Vis & Tarquinios reges, animamque superbam Vltoris Bruti: fascesque videre receptos. Consulis imperium hic primus sæuasque secures Accipiet: natosque pater noua bella mouentes. Ad pœnam pulcra pro libertate vocabat. Infelix vtcunque ferent ea fata minores. Vincet amor patriæ laudumque immensa cupido.

C Ex quibus versibus patet qualiter ipse Virgilius confitetur, quòd Brutus non fecit illum actum propter aliquem bonum finem: nisi ex propria passione & superbia, scilicet cupiditate imperii, & laudis, & libertatis. & per consequens nec ipse nec cæteri fuerunt uerè virtuosi. nec habuerunt veras virtutes. quod non accidit nisi quia non habuerunt veram cognitioné nec fidem de Christo: qui fuit & est metrum & mensura omnium virtutum, & regula omnium actuum humanorum. Et per consequens: quia non currebant in odorem vnguentorum Christi, ideo errabant in via & in termino. Et ideo dicit Au. de verbis Apostoli: quod vbi deest agnitio ueritatis in commutabilis, qui est Deus per fidem, falsa est virtus etiam in optimis moribus. quæ quidem virtutes non sunt veræ virtutes, sed similitudines virtutum. Secunda pars huius vndecimæ conclusionis proba-

tur. scilicet quod philosophi gétiū, & famosi Romani D non uitarunt uitia & scelera enormia: nec fecerūt bona opera sine gratia Christi, licèt uon habuerint cognitionem de ipso. Vnde præsupposita sententia Augustin. explicata in tertia, & in quarta, & quinta, & sexta, & septima, & octaua conclusionibus: manifestum est, quòd Socrates, & Pitagoras, qui fuerunt castissimi, & Bias contemptor diuitiarum, & cæteri famosi philosophi ex propriis naturalibus non potuissent cohibere sensualitatem à vitiis: nec subiicere eam rationi: nisi ex aliquo superiori auxilio fuisset eorum liberum arbitrium roboratum. quod quidem auxilium non potest dari nisi per gratiam Christi: ut dictum est. Sed quod talis gratia & auxilium esset necessariū humanæ naturæ in illo statu populi gentilis: E probatur. Nā si unusquisque illorum gétiliū fuisset derelictus absque aliquo auxilio in sua natura corrupta inclinata ad oē malum & infirma ad oē bonū & inepta: prout dictū est: tūc manifestū est quod unusquisque corruisset præceps in omnia scelera detestabilia, & enormia, & in adulteria, & homicidia: intantū quòd nulla respublica potuisset permanere: nec ciuitates, & oppida, nec societates hominū potuissét stare, nec perseuerare, nec durare. & sic totū genus periisset humanū: & per cōsequens nullus illorū nec nepotes eorum peruenissent ad fidem Christi. & sic fuisset frustra nostra redemptio. Et ideo licèt illi non cognoscerent, nec haberent, fidem Christi: tamen vt ciuitates eorum permanerent, usque ad Christum: fuit necesse, ut Christus, ante suum aduentum in F carnem, daret gratiam specialem auxiliatiuam liberi arbitrii, aliquibus philosophis, & principibus de illo populo: qui cohiberent passiones suas, & uincerent, & uitarent uitia, & facerent bona multa: ut possent alios docere exemplo uitæ, & instructione doctrinæ: & similiter, ut princeps conderet optimas leges: ut earum metu humana cohiberetur audacia: utaque essent inter improbos innocentia, ut inquit Augustinus, & Isidorus. Et omnia ista fiebant: ut ille populus duraret, & perseueraret, usque ad christum: ut ipsi aut pronepotes eorum, peruenirent ad fidem Christi: prout uidemus fuisse factum. Sed contra hoc fundamentum posset aliquis instare, dicés quod gratia Christi nō potest esse si-

A simul cum peccato: ergo non potest esse in aliquo peccatore nec infideli. Ad hoc responde. tur, sicut dictum est in primo articulo: quòd gratia Christi est duplex. Nam quædam dicitur habitualis & gratificans animã ad merendum vitam æternam, & ista non potest esse cum peccato, nec in aliquo infideli nec peccatore: eò quòd non est sine fide & spe, & caritate. Sed est alia, quæ dicitur gratia actualis & motiua: quam diuidit Au. in præuenientem, & disponentem, & operantem, & cooperantem. Et ideo ista gratia actualis, & auxiliatiua liberi arbitrii non solum est necessaria peccatoribus: sed etiam iustis: ne in tentationibus perdant gratiã habitualẽ, & gratificã. Et nõ solũ est necessaria omnibus fidelibus, sed & omnib⁹ infidelibus: ne de relicti in sua natura corrupta, præcipitẽtur in scelera dete
B stabilia: & ne destruatur genus humanum, vt dictum est. Et ita datur talia gratia etiam Sarracenis ad cohibendum iniquum appetitum eorum, ne destruant christianam religionẽ, sed faciant aliqua bona & seruetur iustitia inter eos. & perseuerent vsquequo omnes conuertãtur ad Christum prout expectat & continuè orat ecclesia. Et sic patet quomodo talis gratia est necessaria etiam infidelibus. Sed quòd talem gratiam actualem præueniẽtem & auxiliantem habuerint specialiter aliqui de populo gentili ante aduentum Christi, probatur ex sacra scripr. vnde legitur Exo. 4. quòd Deus dixit Moysi. Ego indurabo cor Pharaonis. & non dimittet populum &c. vbi dicit glossa: ꝙ Deus nõ indurauit cor Pharaonis effectiue malitiã conferẽdo, sed defectiuè gratiã subtrahẽdo & ipsum deserendo. quia
C si deus cõtulisset ipsi gratiam, fuisset cor eius mollificatum, & dimisisset populum Israeliticum, sicut fecit Cyrus, qui dimisit captiuitatem Babyloniȩ, & dedit licẽtiã vt possent reȩdificare templum & ciuitatẽ: & dedit multa donaria &c. Sed oppositum accidit etiã ipsi Nabuchodonosor, qui ex oratione Danielis obtinuit à Deo gratiam & misericordiam: & fecit pœnitentiam de peccatis suis, & redemit pecca a sua orationibus & eleemosynis, vt patet Danie. 4. de quo mysterio dicit Aug. & habetur. 35. dist. q. 5. c. Nabuchodonosor. vbi dicit Au. ꝙ Nabuchodonosor pœnitentiam meruit fructuosam: eò quòd post innumeras impietates flagellatus pœnituit, & ideo regnum quod perdiderat rursus accepit. sed Pharao i ipsi flagellis durior est effe-ctus, & ideo submersus est in mari rubro. D Quæ diuersitas non accidit, vt inquit Augu. nisi quia Christi bonus odor aliis est odor vitæ in vitam, & aliis odor mortis in mortem. Quia quantum ad naturam ambo erant homines, & quantum ad dignitatem ambo erãt reges, & quantùm ad causam captiuum Dei populum possidebant, & quantum ad pœnam ambo flagellis clementer ammoniti. Quid eorum fines fecit diuersos: nisi ꝙ vnus manum Dei sentiens in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit, alter libero contra Dei misericordissimam veritatem pugnauit arbitrio? Ex quibus verbis Augustini sequitur, quod isti ambo senserunt, odorem gratiæ Christi, vnus per admonitionem Danielis, & alter per ammonitionem Moysi. sed ille admisit & recepit gratiam mouentem & disponentem, per quam egit pœnitentiam: E iste autem ex iniquo libero arbitrio restitit gratiȩ Christi sibi oblatæ. Ex quibus patet: ꝙ ipsi Nabuchodonosor data fuit gratia præueniens, per quam egit pœnitentiam. Item hoc idem patet de Niniuitis, quorum pœnitentiam commendat saluator Matt. 12. quia ad prædicationem Ionæ prophetæ egerunt pœnitentiã conuersi ex via sua mala. Et ideo ex Dei misericordia per quam datur gratia, euaserunt submersionem ciuitatis comminatam, vt inquit Gregorius. & habetur de pœnit. dist. 2. Niniuitæ quoque. Ex quo patet: quòd illi licèt per illam gratiam, non euadebant pœnam æternam inferni: tamen euadebant pœnam temporalem in hoc sæculo, & per bona quæ faciebant per illam gratiam, merebantur bona temporalia huius mũdi. Ex quibus patet quod infideles & idololatræ non operabantur bonum nec vitabant malum nisi inquantum erant derelicti in sua natura corrupta. quæ quidem gratia dicebatur gratia Christi, inquantum non dabatur nisi per Christum & ordinabatur ad Christum, vt illi vel nepotes eorum peruenirent ad fidem Christi. vnde licet illa gratia non ordinabatur immediate ad Christum nisi ad conseruationem reipublicæ, & humani generis, tamen finaliter ordinabatur ad Christum eo modo quo dictum est. ideo dicebatur gratia Christi. Ex quibus patet, quòd etiam illi licèt non haberent fidem Christi, tamen per illam gratiam adhuc currebãt in odorẽ vnguentorum Christi: vt ipsi vel nepotes eorum peruenirẽt ad fidẽ Chri-
F

A sti. Quarta conclusio. ꝙ licèt xp̃s fuerit virtualiter generis & sufficiẽs redẽptor & reparator totius generis humani per suã passionẽ, & resurrectionẽ: tñ non oẽs fuerũt redempti actualiter, nec participarũt eius redẽptionem nisi soli regenerati per Baptismũ. Prima pars probatur. Nam passio Christi fuit infinitæ virtutis & meriti trãscẽdentis oẽm culpã & malũ. ergo oẽs homines potuit redimere volentes eius merita participare & ad Xp̃m accedere: sicut sol oia potest calefacere q̃ ad suã pñtiã accedunt. Secũda pars patet. nã sicut Adã dissipator generis humani non potuit transferre in oẽs posteros reatum & pœnã sui pcti nisi per generationẽ carnalẽ & libidinosam: ita Christus reparator humani generis: ut per iustitiã uinceret astutiã antiqui serpentis noluit transferre merita suæ passionis in oẽs

B hoies, nisi p̃ Baptismũ & sacram regenerationem. Et sic nõ possunt participare redẽptionẽ nec merita passionis Xp̃i nisi regenerati per Baptismũ, per quem Baptismum trãsfertur in nos gratia Christi: & imprimitur in nobis imago eius. Et ideo dicit Apost. 1. ad Cor. 15. ꝙ sicut omnes portauimus imaginẽ primi Adã terreni: portemus oẽs imaginem secundi Adam cœlestis: qui est Christus. Ex quibus patet. ꝙ si infideles nõ sũt redempti nec reparati in actu hoc non est ex defectu passionis Xp̃i, quæ est infinitæ virtutis in uirtute: sed hoc accidit ex defectu & obstinatione infideliũ nolentiũ accedere ad Baptismũ, per quẽ oẽs regenerãtur & participãt gratiã Christi: vnde sicut de præcedẽtibus aduẽtum Christi non fuerũt redẽpti nec participarũt passionẽ

C Christi. nisi illi qui facti sunt mẽbra eius per fidẽ & spẽ Christi futuri: & acceperunt signa cultũ fidei per circũcisionem ac oblationẽ &c. ita postea nõ sunt redẽpti nec participãt passionẽ Christi, nisi Baptizati Baptismo Christi: & renouati per sacramẽta. vnde sicut medicina non sanat nisi recipiẽtes eã, nec sol vel ignis calefacit nisi accedentes ad ipsum: ita passio Christi ac Baptismus non iustificat nisi cũ fide ipsum suscipientes. Quinta conclusio ꝙ licet regeneratio Baptismalis sufficienter mũdet animã, & tollat oẽm culpã ab aïa, & liberet eã ab omni pœna æterna, & ab omni debito, & tamẽ nõ tollit cõcupiscentiã nec fomitẽ nec cæteras pœnalitates ex carne, qa adhuc post Baptismũ oia ista manẽt in carne. Prima pars probatur Mat. vlt. & Marci vltimo vbi dicit saluator ꝙ qui crediderit & Baptizatus fuerit saluus erit. Item Io. 3. Nisi quis D renatus fuerit ex aqua & spiritu sctõ, nõ põt introire regnũ Dei &c. Secũda pars patet per experientiã, quia adhuc manẽt in nobis morbi corporales, per quos ęgrotamus, & morimur, & miserias patimur: & manet sensualitas corrupta & sauciata per concupiscentiam ex cuius consensu aia frequẽter maculatur mortali pctõ post Baptismũ. vnde Apostolus Paulus iam regeneratus per Baptismũ adhuc cõqueritur, dicẽs. Datus est mihi stimulus carnis spũs Satanæ, qui me colafizet. 2. ad Cor. 11. Item ad Roma. 7. in persona cuiuslibet Christiani, & hominis iam reparati per baptismũ, dicit. Scimus. n. qa lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub pctõ. Quod. n. operor non intelligo: non quod volo bonũ hoc ago: sed quod odio malũ illud facio. Si aũt quod nolo illud facio: B cõsentio legi qm̃ bona est. Nũc aũt iam non ego operor illud: sed quod habitat in me pctm̃. Scio. n. quia iam non habitat in me; hoc est in carne mea bonũ. Nã velle adiacet mihi: perficere aũt bonũ non inuenio. non. n. qđ volo bonũ hoc facio: sed quod nolo malũ hoc ago. Si aũt qđ nolo illud facio: iam non ego operor illud: sed qđ habitat in me pctm̃. Inuenio igĩ legẽ volẽti mihi facere bonum: quoniã mihi malũ adiacet. Condelector. n. legi Dei ſm interiorem hoiem. video aũt aliam legẽ in mẽbris meis repugnantẽ legi mentis meæ & captiuantẽ me in lege peccati: quæ est in mẽbris meis. Infelix ego hõ quis me liberabit de morte corporis huius? grã Dei per Iesum Xp̃m dñm nostrum. Igĩ ego ipse mẽte seruio legi Dei: carne aũt legi pcti &c. hæc Apostolus. Ex uerbis ergo Apostoli concordãdo cũ Arist. patet totus discursus operationis F & dispositionis hominis nõ solum post lapsum sed ẽt post baptismũ & reparationẽ puta qualiter adhuc post baptismum habitat malũ & corruptio & lex membrorũ in eo, p̃ quã seruit legi peccati. Et qũo p̃ legem Dei quã habet in mẽte cognoscit oẽ peccatũ esse malũ & per cõsequẽs vitãdũ: sed ipsi repugnat lex membrorũ & carnis: per quam agit cõtra id quod in cõsciẽtia cognoscit esse malũ. Et qũo talis pestis & corruptio carnis & sensualitatis inest ipsi ex peccato quo fuit venundandus in primis parẽtibus. Et qũo de tali pestẽ nemo potest liberari, nec eam uincere nisi per gratiam Christi. Ex quibus patet esse ueram, & firmam positionem Augustini

A gustini contra Pelagianos, & omnes temerarios, scilicet quòd nemo potest vitare peccatum: nec implere diuina pręcepta ex ꝓpriis virib. naturalibus: nisi fuerit adiutus gratia Christi auxiliatiua, & roboratiua liberi arbitrii: ad refrenandum inordinatum appetitū, & refrenandas passiones. Et ideo semper est orandum pro ista gratia, & currendū in odorem vnguentorum Christi: vt sanemur à supradicta peste: ut quod impossibile est fieri ex nostris viribus, fiat nobis possibile per auxilium gratiæ Christi: cui omnia possibilia sunt. Matth. decimonono. Ex quibus omnibus patet qualiter solus Christus est generalis redemptor, & humanæ naturæ perfectús, & sufficiens reparator, & metrum, & mésura, & principium omnium bonorum. Et hoc de tertio articulo.

B

QVãtum ad quartum articulum mouentur quatuor dubia, quæ insurgunt ex dictis in primo, & secundo, & tertio articulo. vnde dictum est in tertio articulo: quòd Christus fuit verus redemptor, & reparator humanæ naturæ lapsæ: & totius eius ruinæ postea dictū est, ꝙ licet per baptismum tollatur peccatum ab anima: tñ adhuc manent pœnalitates ĩ carne. puta ægritudines, & corruptio, & concupiscentia, & mors &c. prout manifestè experimur in nobis. Ex quibus patet ꝙ Christus non fuit perfectus, & sufficiés redemptor, & reparator totius ruinæ, & miseriæ humanę naturæ: quia non sanauit nos à quinque vulneribus: quibus fuimus sauciati in Adã. Ex quo arguunt Iudæi moderni: ꝙ Xp̃s nõ fuit verus Messias in lege promissus: eò ꝙ ille debebat sufficiéter, & totaliter libe-

C rare humanã nãm ab oĩ infirmitate, & morte & miseria corporis, & aĩæ. vt patet Is. 25. vbi dicitur. Pręcipitabit mortem, in sempiternũ, & auferet dominus Deus lacrimam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra: quia dominus locutus est: & dicent in die illa. Ecce Deus noster iste expectauimus eum: & saluabit nos. Iste dominus: sustinuimus eum, & exultabimus, & lætabimur in salutari eius: quia requiescet manus domini in monte isto &c. Ex supradictis in hac prophetia arguũt Iudæi, ꝙ Christus nõ fuit verus reparator nec Messias quia nõ præcipitauit morte nec abstulit oém lacrimã à facie terræ quia adhuc manemus mortales, & infirmi, & miseri &c. Ad quod respódetur ꝙ

si profundè volumus contemplari ordinem D nostræ redemptionis: Christus verè, & sufficienter, & perfectè redemit genus humanũ. nam per mortem, & passioné redemit nos, & reparauit quò ad animam, & per resurrectione nos reparauit quò ad corpus. Sed illa redemptio fuit virtualis, & potestatiua, inquantum pro omnibus satisfecit, & habuit potestatem, & virtutem ad liberandum omnes voléntes participare suam mortem, & passionem per Baptismum, & ecclesiastica sacramenta quibus donauit virtuté, & efficaciam suæ passionis: sicut dictum est in quarta conclusione tertii articuli. Et ideo sicut Christus per suam mortem, & passionem meruit à mortuis resurgere in corpus gloriosum, & ascédere in cælum, imo emere regnum cœlorũ pro omnibus membris suis: ita quilibet baptizatus in Christo ex meritis suæ passionis meretur non solũ liberari, & mũdari à pc̃tõ in aĩa, E sed etiã resurgere ĩ corpus gloriosum, & possidere regnũ cœlorum cum Xp̃o. Sed illud meritũ datur baptizato sub quodam ordine nã per talé gratiam Christi collatam in Baptismo meretur illico liberari, & de facto liberatur ab omni pc̃tõ, & culpa aiæ de præsenti: & per eandem gratiã meretur euolare illico anima post mortem in cœlum ad futurã beatitudiné capessendã. Et per eãdé gratiam baptismalem meretur resurgere in nouissimo die in corpus gloriosũ, & immortale, & absolui ab omni lacrima, & miseria corporali. Et per consequens per gratiã, & regenerationem baptismalem merentur omnes fideles secundam regenerationem. s. gloriosam resurrectionem in nouissimo die. Et sic baptismus licèt pro pręsenti non ordinetur nisi ad regeneratione animæ: tñ ordinat in me- F rito ad regenerationé corporis de futuro. Et iõ Xp̃s duas regñationes ꝓmisit fidelibus suis. s. vnã de præsenti. quò ad aĩam de qua dicit Io. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto non potest introire regnum Dei. Secundam vero regenerationem promisit in nouissimo die quò ad corpus. de qua dicit Mat. xix. Vos qui secuti estis me in regñatione cum sederit filius hoĩs in sede maiestatis suę: sedebitis, & vos super sedes. xij. iudicantes. xii. tribus Israel &c. Item Ioã. v. Qui bona egerunt in resurrectioné vitę &c. Item Io. vj. Ego resuscitabo eum in nouissimo die. Ité Apocalip. xxi. Et absterget Deus omnem lacrimam ab oculis eorũ. & mors vltra nõ erit

neque

C neq; luctus neq; clamor neq; dolor erit vltra &c. Ex quibus patet, ꝙ duas regenerationes promisit nobis Christus per suam passioné & baptismũ. s. regeneratioñe aĩę, & corporis, sed regeneratioñe primam. s. animæ recipimus illicò in baptismo, sed per illam regenerationé baptismalé meremur secundam. s. regeneratioñe gloriosam corporis in nouissimo die. Et ideo dicit Augu. in sermone martyrum qui legitur tpe resurrectionis, qui quidem sermo attribuitur etiam beato Ambrosio, ꝙ licèt martyres omnes nondum surrexerunt in corpore: attamen iã surrexerunt in merito, quia sicut fuerunt socii passionis Christi: ita erunt socii resurrectionis, & nos cum ipsis. Et ita etiam dicit apost. ad Ro. 6. ꝙ sicut omnes fuimus baptizati Christo: ita fuimus in eo consepulti, & surreximus cum eo scilicet in merito, quia sicut Christus resurrexit, ita & nos resurgemus. Ex quibus patet quòd quatuor facit baptismus. nam primò tollit omne peccatum ab anima. secundò tollit concupiscentiam non vt non insit in carne, sed vt non imputetur. vt inquit Aug. in libro de nuptiis. Tertiò facit ipsum baptizatum meritorium vitæ æternæ illicò post mortem. Quartò facit ipsum meritorium vt resurgat in corpus gloriosum in nouissimo die. Ex quo patet, quòd gratia baptismalis continet in se ista quatuor merita quæ trahit ex passione Christi: per quæ quidem quatuor merita siue per quatuor effectus meritorum huius gratiæ successiuè absoluitur homo ab omni miseria corporis, & animæ, & consequitur perfectam beatitudinem. Ex quibus sequitur ꝙ
C Christus fuit perfectus, & sufficiens redemptor generis humani, & reparator humanæ naturæ lapsæ. Et per hoc patet responsio ad auctoritatem inductam, quia Christus verè præcipitauit mortem in sempiternum. & abstulit omnem lacrimam miseriæ corporis, & animæ: prout prophetauerat Isaias. Secundò dubitatur. nam si per baptismum datur nobis meritum vt resurgamus in nouissimo die ab omni miseria, quare Christus non absoluit nos illicò à tali miseria corporis: sicut illicò nos absoluit à peccato: & quare uoluit Christus ut tales pœnalitates relinquerentur nobis post baptismum: postquàm ita poterat ab eis nos liberare de præsenti sicut illicò liberat animam à peccato: postquàm contulit baptismo uirtutem suæ passionis. Ad hoc rñdet Aug. 13. de ciu. Dei c. 4. ꝙ hoc fecit Deus ad maius bonũ nostrũ. vnde dicit ꝙ primò relictũ est nobis experimentũ mortis & cæterarũ pęnalitatũ in carne ad continuũ exercitiũ & pugnã: vt per victoriã talis pugnæ mereamur coronã gloriæ in futura btitudine: qa nõ coronabit nisi qui legitimè certauerit: quia si tolleret talis pugna: tolleret meritũ & corona martyrũ & oium iustorũ. Et sic talis cõcupiscentia, & tales pœnalitates sunt bonis bonæ: & malis malæ. qa istis cedũt in gloriã: illis aũt in pęnã æternã. Scdò sunt nobis relictæ istæ pœnalitates ꝑꝑ meritũ spei futuræ resurrectionis. quia si oẽs baptizati illicò per baptismũ liberarent ab hmõi pęnalitatib. & morte: tũc oẽs currerẽt ad baptismũ nõ virtutis amore: nec spe futuræ resurrectionis: sed vt illicò liberarẽtur ab hmõi miseriis. & sic oẽs cõtẽnerent passioné Xp̃i: q̃ talẽ virtutem cõtulit baptismo: & nullus curaret nec appeteret futuram gloriã ex passione Xp̃i promissã: nec ẽt petere: & gratiã auxiliatiuã, & conseruatiuã, & per cõsequens quotidie de nouo posset homo peccare sicut fecit Adam. Tertiò hoc factum est ad custodiendam, & retinendam memoriã beneficiorum per Christi passionẽ receptorum. nam si per baptismum tollerent oĩa ista pœnalia de præsenti: tunc omnes liberati ab hmõi malis post longũ tp̃s obliuiscerentur Deũ, & beneficia recepta, & sic putantes nunq̃ amittere nec perdere præsenté beatitudinẽ: nec cadere à tali statu: nunq̃ peterent à Deo gratiã: nec exhiberent ipsi latriã: nec curarent facere aliquod bonũ. & sic possent à Diabolo superari, sicut Adam: & per consequens possent iterũ cadere. vnde Adam in tali fœlici statu F
erat ante lapsum, & gratiam habitualem habebat: vt communiter tenetur: sed quia non putabat cadere ab illo statu: ideo forsan non curauit petere gratiam actualem, & auxiliatiuam, quæ conseruat gratiam gratificam: vt dictum est. ideo non restitit persuasioni Diaboli, & sic fuit superatus, & cecidit. & sic perdidit nõ solũ gratiam gratificã cũ merito futuræ btitudinis: sed ẽt perdidit bona modi, & ordinis, & finis suæ naturæ. s. beatitudinẽ naturalem quam in illo loco possidebat. Quartò relictæ sunt nobis prædictæ pœnalitates ꝑꝑ ruinam angelorũ reparandã: quia illa ruina non poterat reparari nisi aliqui homines per gratiam, & merita laborũ cõscenderent in gradũ illorum angelorum qui ceciderunt

A per legē diuinam vel humanā. Et habet aliā portionem inferiorē per quā iudicat de particularibus, prout ipsi offeritur per fantasiam. & tunc intellectus practicus iungitur fantasiæ, & fit vnum cum ea in intelligendo: & sic iudicat de bonis delectabilibus, & vtilibus s̄m apparentiā, & iudiciū fantasiæ: & sic peruertitur in suo iudicio. Nā sicut ante per superiorē portionem iudicabat legē Dei esse bonam, & per consequens obseruandā: & omne malum esse vitandum: & omne adulteriū aut furtum, & homicidium esse malū, & per consequens vitandum: & sic tunc non decipiebatur in suo iudicio. Et tunc voluntas sequens tale iudicium intellectus in prima sua operatione volebat legem Dei obseruare: & omne homicidium, & furtū, & adinuenit nūquam malum vitare: & sic voluntas dicebatur recta, & bona. Ita postea cùm fantasia offert intellectui practico aliquod bonum delectabile aut vtile particulare per appetitū sensitiuum optatum: & intellectus iunctus fantasiæ, & deceptus iudicat illud esse bonum, & sequendum: tunc voluntas in secundo actu sequens intellectum deceptum: & conuersa ad appetitum prauum fit simul vnum cum eo. Et sic deprauata voluntas sequitur desideriū sensualitatis appetendo illud bonum apparens, scilicet vtile aut delectabile: licet sit nociuum & malum: & contra legem diuinam, & humanam, & contra bonos mores: & sic causatur peccatū in voluntate in tali electione, & executione. & sic patet qualiter vterque decipitur, tàm intellectus quàm voluntas, per conuersionem ad sensualitatē. & ideo dicit Arist. 3. eticorum. ꝙ omnis malus est ignorans. i. deceptus: quia licèt cognoscat in vniuersali: tamē decipitur in particulari per cōuersionem ad fantasiam: & sensualitatem: vt patet de incōtinēte. 7. eticorum: cuius deceptio causatur ex falso discursu argumētationis quia arguit in quatuor terminis: ideo potius videtur habere opinionem quàm scientiam de particularibus. Nam primò in maiori propositione dicit omne adulterium tanquam malum esse vitandum: eò quòd est contra legem: sed quādo offertur ipsi ista mulier, licèt in minori propositione deberet dicere: hoc est adulterium: ergo vitandum: tamen alterando terminum dicit hoc esse bonum delectabile: & sic concludit, ergo sequendum: & sic peccat in forma arguendo in quatuor terminis, & per consequens causatur peccatum, & ignorantia in intellectu practico, & error, & prauitas in voluntate sequendo intellectum, & sensualitatem: & ex consequenti causatur in anima. Et ideo dicit Aristo. 3. de anima: ꝙ voluntas quæ ponitur quasi inter medium intellectū, & appetitum sensitiuum: si sequitur intellectum prout iudicauit in vniuersali: tunc ipsa dicitur recta, & iusta: quia intellectus vt sic dicitur rectus. Sed si voluntas sequitur sensualitatem siue appetitum inferiorem: & intellectū practicum deceptum, & deprauatum per fantasiam: tunc voluntas rationalis dicitur praua, & iniqua: & facta bestialis simul cū sensualitate: quia tunc voluntas iam non est recta nec rationalis: sed praua, & bestialis, & monstruosa effecta per consortium sensualitatis: quia agit contra naturam. Nā sicut tota primimobilis naturaliter trahit oēs orbes inferiores motu recto ab oriente in occidentē: ita intellectus, & tota pars rationalis naturaliter deberet ad se, & secum trahere fantasiā, & totam sensualitatem, & non econuerso. Et ideo quando sensualitas trahit ad se volūtatem, & partem rationalem: tunc talis motus, & actus est peruersus, & monstruosus, & non naturalis. & ideo sicut per motum primi mobilis rectum nunquàm causatur malū nec peccatum nec monstrum in natura nec aliquis defectus: sed solùm causatur eclipsis, aut causantur sterilitates aut pestilentiæ aut tempestates per orbes inferiores qui mouentur in circulo obliquo contra motum primi mobilis: ita pariter per primam operationē partis rationalis nunquàm causatur deceptio in intellectu practico: nec peccatum in voluntate. sed quādo sensualitas trahit ad se partem rationalem ad suum libitū, tūc causatur pc̄m & monstrū in anima. quia tūc intellectus fit quasi fantasia: & voluntas fit sensualitas. quia nec intellectus per se nec sensualitas per se ē sufficiens principium ad mouendum siue ad prosequēdum: sed ex his fit vnum principiū sufficiens ad prosequendum bonum vtile vel delectabile. Ex quibus patet: ꝙ totus iste discursus per Aristotelem explicatus est cōtra naturam non solùm ipsius animæ: sed etiam contra ordinem ipsius vniuersi: in quo semper inferiora obediunt superioribus. Et hūc eundem peruersum ordinem nostrarum potētiarum memorat Apostolus ad Romanos. octaua. vt infra patebit. & sic Aristoteles, & omnes philosofi bene concedunt talem motum, & modum esse peruersum, & prauum, &

A & mōstruosum, & cōtra naturā, & ordinem vniuersi. tñ nunquā potuerunt peruenire ad cognitionē causæ. vnde tale monstrū proueniat in homine. Et hoc accidebat eis: quia nō nouerant sacram scripturā: in qua nobis est reuelatum qualiter hęc monstruositas, & peruersitas fuit inflicta toti generi humano in pœnā peccati primorū parentū: eò ꝙ oēs potentiæ fuerunt expoliatæ omnibus bonis habitibus concreatis, & fuerūt vulneratæ quintuplici vulnere. s. vulnere multiplicis ægritudinis in complexione: & vulnere laboris, & doloris in toto corpore pro victu, & vestitu acquirendo: & vulnere, & morbo cōcupiscentiæ in carne, & vulnere prauæ conuersionis, & electionis in parte rōnali. ex quo infligitur vulnus culpæ, & peccati in aīa. Sed utrū vulnus concupiscentiæ dicat aliquā formam positiuā superadditā sensualitati, an dicat solam priuationē modi, & ordinis: longū esset hic disputare. Forsan dicetur in expositione euangelicæ veritatis super illud Luc. 10. de illo hoie qui descēdit ab Hierusalē in Hierico quē latrones non solū expoliauerunt: sed ēt percusserunt, & sauciarunt: & plagis impositis, & semiuiuo relicto abierunt &c. Sed sufficit ad presens scire, ꝙ sicut sensualitas siue appetitus sensitiuus fuit sauciatus vulnere prauæ concupiscentiæ, & inclinationis ad voluptuosa, & delectabilia, & vtilia, quæ sunt falsa bona: ita voluntas rationalis fuit vulnerata quoddam vulnere ceci, & inordinati amoris, & cōplacētiæ, vt cæteris omissis velit sensualitati cōplacere: Et ideo dicit Aug. lib. de perfectione iustitiæ hominis: ꝙ ex tali vulnere manet nostrum liberum arbitriū claudicatum. & sic oportet, ꝙ sanetur per gratiā ad hoc ꝙ rectè velit, & operetur. Ex prædictis patet solutio secūdi, & tertii perplexus, quos philosophi nūquā potuerūt psoluere.

C Quinta conclusio: ꝙ oīa mala tā culpæ quā pœnæ. s. oīa quinque vulnera supr dicta, traxerūt oēs posteri à primis parētibus per carnē corruptā. Hāc cōclusionem probat Aug. contra Manichæos, & super Ioan. homil. 2. isto modo. Nam omnes posteri vel trahunt ista mala cum carne: vel cum anima. nō cum anima: quia anima non est ex traduce ab Adam per generationem: sed à solo Deo per creationē: & sic non potest creari nisi bona: quia Deus autor mali non est sed solius boni: ergo sequitur ꝙ trahimus huiusmodi mala per solā carnem quæ est ex traduce à primis parentibus. Hoc confirmatur. Nam primi parentes talem carnem communicarunt D posteris suis qualem ipsi habebant tempore generationis: sed tempore generationis post lapsum iam habuerunt carnem, & sensualitatē corruptam. & sauciatam per vitium cōcupiscentiæ quę est fomes omnis mali, ergo talem carnem sic corruptam, & vitiatā cum suo onere transtulerunt successiuè in omnes posteros. Ex quibus patet: quòd primi parentes omnia mala, tàm culpæ, quàm pœnæ transmiserunt in omnes posteros per carnē sic corruptam, & vitiatā, & libidinosam. Ex quibus sequitur secundùm Aug. ꝙ tria mala siue tria genera malorum latent seminaliter & potentialiter in carne à parentibus traducta antequā aietur. Quæ quidē mala exeunt à potentia in actum post animationem successiuè. Nam ibi primò in complexione corporali latent omnia genera infirmitatum, & B ægritudinem corporalium. Secundò in ipsa sensualitate latet morbus concupiscentię, & latent omnes passiones animi. quæ quidem concupiscētia est fomes oium malorū culpę tā originalis quàm actualis. Oīa. n. ista mala exeunt ex carne à potētia in actū per aīationē successiuè. nā illico aīa per solum consortium talis carnis sic corruptæ trahit peccatū & culpā originale: & trahit debitū originalis iustitiæ perditæ in Adam: eò ꝙ anima fit vna persona cum tali carne traducta ex primis parentibus. Item secundò per tale cōsortiū illico exeunt in actū mala pœnæ in ipso corpore. s. dolor, & tristitia: & successiuè succedūt ęgritudines, & infirmitates varię. Tertiò quando homo peruenit ad maiorē ętatem, & vsum rationis: exeunt omnia mala F actualis culpę ab ipsa sensualitate in animā. Nam sicut caro corrupta per solùm consortium causat culpam originalem in anima: ita concupiscentia, quæ est fomes omnis peccati latens in carne, & sensualitate, causat culpam actualē, tā venialē quā mortalē in volūtate per consensum. Et sic patet qualiter oīa ista mala latebant seminaliter in carne ante aīationē: & qualiter exeunt in actū post aīationem. Et patet etiā qualiter anima omnia mala culpę trahit à carne, & sensualitate corrupta, & sauciata. Ex quibus etiā sequitur: ꝙ omnia mala tā culpæ q̃ pęnæ traximus à primis parētibus: eò ꝙ ab eis traximus solā carnem sic corruptam, & sauciatam, in qua latēt seminaliter omnia mala culpę, & pœnę:

ob Ex

A Ex supradictis sequuntur sex doctrinæ, secũ
dum mentem Augustini. Quarũ prima est,
ꝙ malum culpæ non est in carne formaliter
sed solũ materialiter, & seminaliter: sed con
trahitur formaliter in anima aut per solũ
consortium: sicut est peccatũ originale: aut
per consensum deliberatum, & sic est pecca-
tum mortale: aut per consensum indelibera-
tum, & sic est peccatum veniale. Et ponitur
exemplum de arsenico, & silice. nam in arse-
nico non est mors formaliter sed seminali-
ter: sed transit formaliter in hominẽ si gusta
tur ab eo. Item ignis non est formaliter in si
lice: sed transit formaliter in stupã per ictũ
& confricationem ferri. Ita pariter peccatũ
latens materialiter, & seminaliter in carne
& concupiscentia sensualitatis transit actua
liter, & formaliter in animam per consortiũ
B aut consensum, prout dictum est. Secunda
doctrina: ꝙ licèt in eodem instãti temporis
anima creatur, & infundatur in corpore, &
inficiatur ab eo per culpam originalem: eò
ꝙ creando infunditur: & infundendo infici-
tur: tñ in tali ordine sunt considerandæ suc-
cessiuè quatuor instantiæ naturæ. Nam in
primò instanti anima consideratur prout à
Deo creatur. in secundo prout creatur bo-
na naturaliter cum suis viribus, & potentiis
.s. cum intellectu, & memoria, & voluntate:
per quod dicitur facta est similitudinem, &
imaginem Dei. & sic dicitur naturaliter bo-
na. In tertio autem instanti cõsideratur pro
ut infunditur corpori corrupto. In quarto
autem prout inficitur ab eo, & est infecta,
& mala malo culpæ. Ex quo patet, ꝙ prius
intelligitur bona per naturam quàm mala
C per culpã: quia in vno instanti tẽporis pos-
sunt intelligi multa instantia naturæ. Ter-
tia doctrina, ꝙ duplex imago reperitur in
quolibet homine. Prima est imago trinita-
tis in animam per creationem à Deo impres
sa: per quam dicitur bona naturaliter. Secun
da dicitur imago ipsius Adã, primò impres-
sa in carne seminaliter: & exinde translata
in animã formaliter. per quã imaginẽ natu-
ra hominũ dicitur corrupta, & mala per cul
pã & pœnã. Vnde dicit Aug. contra Faustũ,
& 12. super Ge. ꝙ hãc imaginem reliquerũt
primi parentes in nobis impressam ex vesti-
gio & similitudine sui peccati. nã sicut ad il-
lud peccatum concurrerunt tres personæ. s.
serpens offerẽs pomum prohibitum: & Eua
acceptans ipsum, & offerens viro: & Adam
comedens ipsum vt complaceret vxori: ita D
pro maiori parte ad omne peccatum con-
currunt tres partes hois. s. sensus offerens rẽ
delectabilem vel vtilem: & appetitus. sensi-
tiuus, & sensualitas appetens, & alliciens
voluntatem vt consentiat, & ipsa voluntas
condelectans, & sequens sensualitatem. Nã
sicut serpens ostendit fructum persuadendo
mulieri: & mulier persuasit viro vt comede-
ret. ita sensus offert rem prohibitam ipsi sen
sualitati: & sensualitas offert, & persuadet vo
luntati: & sic consummatur peccatum per
consensum voluntatis. Et sic patet qualiter
primi parentes reliquerũt nobis impressam
imaginem, & vestigium sui peccati. Et sic
ẽt patet qualiter in quolibet homine repe-
ritur duplex imago. s. imago trinitatis, per
quã dicitur bonus naturaliter: & imago pri- E
morum parentum per quã dicitur malus pœ
naliter & culpabiliter. Sed in christiano vl-
tra duas imagines supradictas reperitur alia
imago: per quam configuratĩ Xp̃o per baptis
mũ & ecclesiastica sacramenta. q̃ quidẽ ima-
go Xp̃i licèt ad præsens non tollat imaginẽ
ipsius Adam de carne, tamen tollit ipsam ab
anima nostra: vnde ait Apo. 1. ad Cor. xv. ꝙ
postquàm oẽs vsq; ad Christum portaui-
mus imaginem ipsius Adam terreni, porte-
mus ergo imaginem ipsius Adam cœlestis:
qui est Christus. Et sic patet qualiter reperi-
tur triplex imago in christiano. s. imago tri-
nitatis in anima: quam accepit per creatio-
nem, per quam dicitur bonus naturaliter.
Secundo est imago ipsius Adã terreni in car-
ne: per quam natura nostra dicitur corru-
pta, & sauciata fomite, & morbo cõcupiscen F
tiæ: vnde eueniunt omnia mala culpæ. quã
imaginem accepimus per libidinosam ge-
nerationem. Tertia est imago Christi in a-
nima quam accepimus per gratiam baptis-
mi. & regenerationem. Ex supradictis etiam
sequitur quarta doctrina. s. ꝙ quando Aug.
dicit ꝙ nostra natura fuit corrupta in Adam
&c. ibi non sumitur natura pro natura spe-
cifica: sed pro carne siue progeneratione.
Vnde est aduertendum, ꝙ natura humana
tripliciter sumitur in sacra scriptura. Primò
enim modo sumitur pro ipsa essentia & na-
tura specifica resultante ex corpore organi-
co, & anima rationali significata per diffini-
tionem. & isto modo dicitur bona naturali-
ter: & sic humanitas, & species, & humana
natura reperiuntur in Christo. Secũdo mo-
do

A do humana natura sumitur pro tota generatione, & collectione omnium descendentiũ ab Adam per naturalem generationem: sicut dicitur natura id est generatio Scipionum, & Claudiorum, aut Tarquiniorum, aut filiorũ Israel. Et isto modo dicitur ad Rom. 5. ꝙ omnes in Adam peccauerunt. i. tota humana natura fuit obligata in Adam: quia omnes suos posteros ad pœnam sui peccati obligauit in sua natura. Et sic etiã dicitur, ꝙ tota humana natura fuit corrupta in Adam. Tertio modo sumitur humana natura pro carne quam vnusquisque traducit ex Adam per naturalem generationem. Et sic dicit Aug. ꝙ vnusquisque habet naturam. i. carnem, & sensualitatem corruptam ex Adam: quia nil habemus ab Adam nisi carnem corruptã per imaginẽ eius: quia animã habemus à solo Deo B per creationem. Vnde caro dicitur natura in nobis: eò ꝙ est nata, & traducta ex Adam: anima autem non dicitur nata nec genita: sed ex nihilo creata. Et sic tota linea successiua ab Adam vsque ad vnumquemque per generationem dicitur eius natura. & ista dicitur natura corrupta. Et isto modo solus Christus dicitur liber in natura à tali corruptione: eò quòd non descendit ab Adam per naturalem generationem. Et sic virgo Maria non dicitur libera in natura: sed liberata in persona per præuiam sanctificationem. Et sic peccatum, & corruptio naturæ non potuit transire ad personam virginis: prout dictum est in expositione psal. 45. & super Magnificat. Ex supradictis sequitur etiam quinta doctrina scilicet, ꝙ non est mirum si Aristoteles, & cæteri philosofi non potuerunt ex pu-C ris naturalibus puenire ad cognitionẽ istius monstruosi, & peruersi ordinis, & morbi reperti in nostra sensualitate, & natura: quod non accidebat: nisi quia nõ nouerant sacram scripturam, per quam nobis reuelatur qualiter ista corruptio prouenit ex pctõ primorũ parentũ. Sed beatus Aug. nectare sacræ scripturæ imbutus, & diuino lumine illustratus Hypognosticõ respõsione secũda, & quarta, reddit hmõi causam, dicẽs, ꝙ primi parentes sibilo venenosi serpẽtis sunt infecti, & callidis eius blandimẽtis sunt decepti. Et iõ hanc inquietã, & mortiferã pestẽ eorũ corpora cõceperunt; & per legitimum vsum postea q̃ de paradiso sunt proiecti in posteros transmiserunt quàm pctĩ sui testimoniũ hæreditatio iure dimittentes nobis. vt ex hoc præuaricatorum filius nos cognoscentes non gloriemur D de natura nostra peccatrice in conspectu iusti iudicii Dei: sed eius misericordiæ, quæ nostris meritis nõ datur: sẽper colla nostra flectamus &c. In quibus verbis explicat Aug. vnde proueniat humanæ naturæ iste morbus, & corruptio, & illud monstrum in natura. Nã postquã Adã voluit sequi suasum bestiæ, & vxoris magis q̃ diuinum præceptum: iõ conuersus ad sensualitatẽ comparatus est iumentis in suis operationibus, & similis factus est illis. Ex supradictis doctrinis sequit̃ sexta doctrina catholica, ꝙ infirmitates corporales, & mors, & omnia mala tam culpæ q̃ pœnæ non dicuntur nec sunt in nobis mala naturalia: sed pœnalia: quia non insunt nobis ex natura specifica; quia homo valdè bonus fuit creatus cũ supradictis quatuor bonis naturæ, liber ab omni miseria: sed omnia E ista mala in pœnã peccati primorũ parentum sunt nobis relicta, & inflicta: prout cõtra Pelagianos fuit determinatũ in cõcilio Aphricano: cui interfuit Aug. vt patet de conse. dist. 4. Placuit. & in cõcilio Romano, cui præfuit Innocentius papa. & in concilio Lugdunensi: cui interfuit Prosper defensor doctrinæ Augustini contra Pelagianos. Ex hoc patet vnde eueniant humanæ naturæ omnia mala tã culpæ quàm pœnæ. Item ex supradictis sequitur ẽt septima doctrina. s. ꝙ anima nostra in principio ex consortio corporis, & carnis corruptæ traductę ex Adam nõ solum contrahit priuationẽ modi, & ordinis: puta priuationẽ omniũ habituum partis sensitiuę, & partis rõnalis: sed ẽt traxit debitũ illorum habituum, in quo consistit pctm̃ originale: per quod illicò anima obligat ad pœnam damni F ęternam. vnde aĩa per tale consortiũ nõ solũ priuat̃ habitibus moralibus in irascibili, & cõcupiscibili, & habitibus intellectus, & habitu originalis iustitiæ ipsius voluntatis, & priuat̃ gratia gratifica, & habitu fidei, & spei, & charitatis: quos Adã perdidit per pctm̃. sed anima contrahit debitũ omniũ supradictorũ habituũ annexũ cũ tali priuatione. quia obligatur ad habendũ oẽs habitus supradictos ad operandũ per eos, & seruiendum creatori reddẽdo cultũ latriæ, qui est fructus illorum. Et talis priuatio cũ tali debito annexo dicit̃ pctm̃ originale: quod contrahit omnis aĩa à principio per solũ cõsortium corporis: vt dictũ est. Ex quibus sequitur, ꝙ omnia quinq; vulnera quibus primi parentes fuerunt sauciati

A ciati per suum pctm̃, traximus nos ab eis per generationem carnalem. s. ignorantiam, & peruersum iudicium, & electionem in mente, & concupiscentiam prauam in sensualitate, & infirmitatem in complexione, & labores in toto homine, s. mentis, & corporis, & culpā in anima. Sexta concl. ꝙ licèt voluntas hominis trahatur à sensualitate ad peccandum: tamen voluntas non trahitur nec concurrit coacta nec necessitata: sed persuasione allecta, & spontanea quodā amore nō solū naturali, inquantum ambo radicatur in anima: sed etiam amore inordinato, prout dictum est. Quod probatur. Nam sensualitas nō violenter cogit nec necessitat uoluntatē in tali actu: sed persuadet, & allicit ad sequēdum falsum bonū: cui uoluntas, nō coacta aliqua necessitate: sed allecta ex amore, spon-
B tè consentit. Et sic trahit sua quemq; voluptas, vt inquit Virgilius. Et vnusquisq; tentatur à concupiscentia sua attractus, & illectus. & sic concupiscentia parit pctm̃. vt patet Iacobi. 1. Et sic patet qualiter liberū arbitrium non tollitur nec cogitur, sed allicitur. Et sic uoluntas semper manet libera in sua prima actione ad volendū vel nō volendum: sed nō manet libera ad recte volendū: eò ꝙ perdidit originalē iustitiā, per quā recte volebat. Et licèt sit quandoq; libera ad rectè volendum in affectu, & cognoscendo adulterium vel aliud vitium esse peccatum, & per consequens vitandum secundùm legem Dei, & voluntas velit vitare peccatum, & facere bonum: tamen hoc non potest facere in executione effectiuè. Cuius ratio est: nam ad hoc, quòd affectus vo-
C luntatis veniat in effectum oportet, quòd maneat corpus tanquam organum: sed voluntas per se non potest mouere corpus propter contrariam dispositionem, & corruptionem: eò quòd perdidit imperium super ipsum prout dictum est: ergo sequitur, ꝙ licet volūtas sit libera in suo proprio actu primo, & in affectu: tamē nō in effectu. quia non pōt mouere organū corruptum, & indispositum, & ineptū corporis, & sensualitatis. Et ponit Augustinus exēplum in libro de perfectione iustitiæ hominis, de homine claudo. unde accidit, ꝙ quis rectus à natura efficitur claudus ex aliquo casu: sed cum est claudus licet velit ambulare rectè: tamē nō potest propter organum ineptum: nisi per se ctè sanetur. Ita pariter liberum arbitrium claudicatum per supradicta de per se non po- D
test rectè velle nisi per gratiam sanetur, & licèt velit rectè vitare malum, & agere aliquod bonum: tamen non potest exequi in effectu nisi per gratiam adiuuetur: ut patebit. Ex quibus patet, quòd in tali ordine, & discursu peccandi non tollitur liberum arbitrium voluntatis: quia ipsa voluntas nō cogitur, sed allicitur: nec coacta consentit, sed allecta spontè consentit sensualitati, & sequitur eius appetitum: quia peccatum intantum est peccatum inquantum voluntarium: secundum Augustinum: quia uoluntas potest impelli: sed non compelli. Item Anselmus libro de libero arbitrio. Voluntas potest impugnari: sed non expugnari: quia non aliena: sed sua vincitur potestate. Item Bernardus de libero arbitrio dicit, ꝙ voluntas ex ingenua nobilitate non cogitur necessitate. Et ideo ipsi ad peccatum imputatur, quia spontè finaliter cōsentit sensualitati. Septima conclusio, quòd licèt sensualitas non valeat cogere voluntatē ad peccandum: sed allicere, & suadere: tamen ad vitandum peccatum, & agēdum bonum oportet, quòd voluntas cogat, & subiiciat, & in seruitutem redigat sensualitatem, & carnē. E
Prima pars patet per præcedentem conclusionem. Secunda probatur. Nam sensualitas sic deprauata, & morbida, & vitiata semper inclinatur ad malum, & ad id quod lex prohibet, & ratio dicat: & contra id quod lex iubet: ergo oportet, ꝙ violenter, & coacte ducatur, & flectatur ad aliam partem. s. ad vitādum peccatum, & faciendum bonum, & implendum diuinum præceptum. vnde sicut lignum tortuosum non potest flecti ad partem oppositam nisi cum magna uiolentia à fortiori uirtute: ita pariter sensualitas uitiata, & inepta non potest flecti ad bonum nisi uiolenter per uoluntatem, quæ est primum mouens in homine. Hoc autem probatur primæ ad Corinth. nono. ubi ait Apostolus. Ego autem castigo corpus meum, & in seruitutem redigo &c. Item Gregorius super illud saluatoris: Qui non odit animam suam non potest meus esse discipulus & cætera: ait: quòd tunc animam nostram odimus: cum eius carnalibus desideriis non acquiescimus: cum eius appetitum frangimus: cum eius uoluptatibus reluctantur & cætera. Item super illud. Qui uult post me uenire abneget semetipsum, F

&

A & tollat crucem suam &c. ait: quòd forsan laboriosum non est relinquere sua: sed valde laboriosum est relinquere seipsum. minus quippe laboriosũ est abnegare qđ habet: sed valdè multũ est abnegare qđ est. vnde si luxuriosus quisquàm ad continẽtiã venerit: & vitã mutauerit: abnegat quod fuit. vnde licèt idẽ sit per naturã: tñ nõ per malitiam &c. Ex quibus patet, ꝙ opposito modo se habẽt sensualitas, & volũtas in bene & male agẽdo. Nã in peccãdo volũtas nõ coacta sed collecta cõplacet carni: sed in vitãdo pctm̃, & bene agendo ipsa voluntas compellit, & cogit sensualitatẽ & carnem. Et sic voluntas semper est libera. Octaua conc. ꝙ nemo ex propriis viribus potest vitare peccatum nec implere diuina præcepta. nisi gratia Dei, & auxilio superiori adiuuetur. Istam concl. probat Augu. ex fundamento superioris & præcedentis
B conclusionis. Nam homo non potest vitare peccatum: nec agere bonum: nisi voluntas subiiciat, & cogat sensualitatem vitiatam, & frangat, & odiat eius peruersum & contrarium appetitum, & inclinationem. Sed hoc voluntas licèt velit: tamen hoc non potest ex propriis viribus efficere: eò quod perdidit imperium, & facultatem supra corpus, & sensualitatem, perdendo originalem iustitiam. vt dictum est in 3. & 4. conclusione. ergo sequitur: ꝙ homo nõ potest peccatum vitare nec bonũ agere: nisi auxilio superiori adiuuet̃. Itẽ nemo põt vitare pctm̃ nec bonum agere: nisi moueat corpus tanquàm instrumẽtũ. sed tale instrumentũ est ineptũ, & corruptũ per contrariã dispositionẽ. ergo non poterit carnem voluntas per se mouere: nisi superiori auxilio adiuta. Item sicut vnus homo non potest mouere saxum nimis ponderosum nisi adiuuetur ab alio fortiori: ita voluntas non potest mouere nec superare carnem vitiatam, & ponderosam pondere contrariæ dispositionis: nisi roboretur auxilio superiori. Item homo non potest vitare peccatum nisi voluntas odiat carnem, & frangat eius appetitum, vt supra dictum est. sed voluntas diligit sensualitatem, & carnem amore naturali, & etiam inordinato: vt dictum est in quarta conclusione, ergo per talem amorem naturalem voluntas non potest odire sensualitatem nec ipsi displicere: nisi per amorem supernaturalem: ergo oportet quòd voluntas magis diligat Deum qui prohibet peccatum & iubet non peccare, quàm sensualitatem quæ semper suadet peccare. Et D
sic patet qualiter voluntas ex se non potest odire sensualitatem, quam naturaliter, & inordinatè diligit & amat, nisi feratur & quasi vincatur amore superiori. Et sic patet qualiter homo ex propriis uiribus non poterit peccata vitare, nec aliquando bonum agere, nisi adiuuetur superiori auxilio: ut magis infra videbitur. Et hoc de secundo articulo. Quantũ ad tertium articulũ, ponitur prima conclu. s. ꝙ solus Iesus Christus quem colit Christiana religio potuit reparare humanam naturam per gratiam & gloriam: quam Adam dissipauit per culpam & pœnam. Secunda pars huius conclusionis est probata in secundo articulo. Prima autem pars probatur per omnes euangelistas, & maximè per beatũ Ioan. per totũ discursum eius euangelii. vnde arguit sic. Ille solus po- E
tuit humanã naturã reparare per gratiã, & gloriã, qui ipsam creauit bonã ꝑ naturã, sed Christus est illud verbũ æternũ, filius Dei patris, per quod verbũ facta sunt omnia bona per naturã: ergo ipse Christus filius Dei potuit imo de facto reparauit humanam naturam per gratiam & gloriam. Maior est nota, quia cuius est naturam condere bonam: eiusdem est eam lapsam reparare. ergo sicut solius Dei est naturã condere, ita solius Dei est ipsam lapsam reparare per gratiã, & gloriam. qui solus est creator, & dator gratiæ, & gloriæ. psal. 83. Gratiã, & gloriam dabit dñs. Sed ꝙ Iesus Christus sit Deus, & filius Dei, & illud verbum per qđ facta sunt oĩa: probat beatus Ioan. effectiuè, & experimentaliter per opera supra totã naturã quæ Xp̃s fecit in suo aduentu, quæ non poterat facere F
nisi solus Deus, & filius Dei. Ad cuius intellectum est aduertendum, ꝙ ista decem noĩa. s. verbũ Dei, filius, & ueritas, Dei æterna, sapientia Dei, lux æterna, siue lumen, ars patris, æterna vita, & lex ęterna, & Christus, est reparator humanæ naturæ, & Iesus, unã, & eandem personã diuinã significant realiter, sed differunt quò ad modos significandi & secundũ effectus. Vnde Iesus Christus dicitur uerbũ patris inquantũ ab æterno ẽ dictũ à patre, & est conceptus diffinitiuus quo pater diffinit, & cõprehendit seipsum: prout dictũ fuit super psa. 8. Et dicit̃ etiã uerbũ patris: per quod pater ex tẽpore dixit, & creauit oĩa creata ad extra. Itẽ Christus dicitur filius æternus Dei patris, inquantùm ab

A ab æterno est productus à parte per modũ naturæ. Itẽ dicitur veritas. Dei patris, inquātũ imago patris æqualis, & ipsi per omnia similis. itẽ dicitur sapientia patris, inquātùm est genitus, & ꝓductus de tota sciētia, & memoria fœcũda patris, & per ipsum oĩa sapienter disponit. Itẽ dicitur lumen, inquantũ est coæternus patri: sicut lumen ipsi soli, & procedit à patre æternaliter sicut lumen à sole. qa sicut nunquã fuit sol sine lumine, nec econuerso, ita nunquàm pater fuit sine filio, nec ecõuerso. Et sicut lumen procedens à sole illuminat, & viuificat oĩa, ita filius procedens à patre illuminat, & viuificat omnia, & maximè omnem hominem venientem in hunc mundum. Item Christus dicitur ars patris inquantũ in eo ab æterno continentur ideæ & rationes omnium rerum creatarũ: ad qua-

B rum instar ex tempore facta sunt omnia. Itẽ dicitur vita per essentiam, & qua omnibus influit esse, & dat vitã naturaliter: & specialiter hominibus dat vitam gratiæ, & gloriæ. Et dicitur lex æterna inquantùm ab æterno omnia præuidit, & ex tempore omnia regit & ritè disponit. Item dicitur Christus inquàtùm ex tempore verbum caro factum est: & est Deus homo. per quod verbum incarnatum Deus pater nobis locutus est. Item dicitur nomen Dei, per quod Deus pater notificauit nobis suam voluntatem. Item dicitur Iesus, inquantùm est saluator, & reparator humanæ naturæ. Si ergo Iesus Christus est verbum incarnatum per quod Deus pater locutus est mundo, ergo quicquid nobis dixit: erat de mente & voluntate patris. Et sic etiam si est filius Dei incarnatus: ergo est hæ-

C res patris, & dominus vniuersi. Et sic etiam si est sapientia incarnata: ergo sapienter, & sine defectu disposuit nostram redemptionem, & repaaruit nos. Et sic si est veritas incarnata: ergo non potuit falli nec mentiri in sua euangelica doctrina. Et si est lux incarnata: ergo nulla admixtio tenebræ nec ignorantiæ potuit esse in sua doctrina. Et si fuit nos diuina incarnata: artificialiter & ritè vicit Diabolum, & reparauit nos: vt dictum est in cantico sexto. Et quia fuit vita incarnata: ergo moriendo in carne occidit mortem nostram: & vitam nostram resurgendo reparauit. & sic vtrãque mortem destruxit scilicet corporis, & animæ · & nos per gratiã & gloriam viuificauit. Et quia fuit lux diuina incarnata: ideo quicquid dixit ore, & fecit ope-

re, fuit nobis lex irrefragabilis: quia non solũ locutio: sed oĩs Christi actio nostra fuit instructio: vt inquit Greg. Et sic patet qualiter sicut Christus est illud verbum per quod facta sunt oĩa: & illa vita per quã oĩa sunt viuificata, & in quo oĩa mouent, & sunt: & est Deus, & filius Dei, & sapientia, & veritas, & ars, & lex patris, & est Deus, qui creauit oĩa bona per naturã: ita recreauit, & regenerauit, & reparauit humanã natura per gratiã, & gloriam. Sed nunc restat probandum: qũo Iesus Christus est Deus, & filius Dei, & illud uerbum patris per quod facta sunt omnia: & ꝙ sit sapientia & ueritas patris &c. Hanc autem conclusionem siue propositionem probat Ioannes euangelista per experientiam & effectum, sic. Ille erat, & est Deus, & uerbũ Dei, qui fecit opera quæ nemo poterat facere nisi solus Deus, & uerbum Dei: sed Chri- E
stus ex solo uerbo, & præcepto, & in nomine Dei patris resuscitauit Lazarum quatriduanum iam fœtentem in sepulcro: & suscitauit plures alios à mortuis: & imperabat uẽtis, & mari, & demonibus, & infirmitatibus: quia solo uerbo sanabat oẽs. quæ omnibus põt facere nisi solus Deus, qui est omnipotẽs & salus uitæ per essentiam. ergo Christus est Deus, & uerbum Dei patris, & uita per essentiam, per quem pater omnia ista faciebat. Et ita probat Ioannes per singula qualiter Christus est uerbum coæternum patri, & filius Dei patris: per quem facta sunt omnia. dicens. In principio erat uerbum &c. & omnia per ipsum facta sunt. & qũo omne quod factum est erat in eo uita: & qũo Christus fuit uita & lux hominum: & qũo verbum caro factum est, & habitauit in nobis: & quo- F
modo vidimus ipsum verbum & Deũ incarnatum, & vidimus gloriam eius quasi. i. tanquàm gloriam vnigeniti à patre, quia nullus poterat illa facere, nisi solus vnigenitus filius Dei. & sicut vidimus ipsum plenũ gratiæ, & veritatis: ita de plenitudine eius omnes accepimus: quia per gratiam, & gloriam, & doctrinam veritatis nos reparauit. Et sic Ioannes euangelista explicatis miraculis ex quibus probat Christũ esse Deũ & filiũ Dei concludit in fine libri, dicens. Hæc aũt facta sunt: vt credatis quoniã Iesus est filius Dei: & credẽtes, vitam habeatis in nomine eius. Et ideo hic non oportet nos immorari ad probandum istam conclusionem, quia in expositione euangelicę veritatis longè lateque

proba-

A probabitur per omnes euangelistas Deo cõ cedente. Nunc autem sufficit dicere genera liter quibus remediis Christus hominem la psum reparauit: Ad cuius intellectum est aduertendum ꝙ sicut homo multiplici vulnere fuit sauciatus: ita Christus multiplici gratia ipsum reparauit, & sanauit. vnde dictum est: quòd gratia est donum à solo Deo gratis datum ad sublimandam humanã naturam siue creaturam rationalem supra se: vel ad supplendum, & reparandum defectũ eius. ideo sicut homo multipliciter cecidit, & multiplicem defectum incurrit per peccatum: ita Christus reparator humanæ naturæ multiplici gratia ipsam humanam naturam sanauit, & reparauit. Vnde quia Adam primò perdidit illam gratiam gratificam, quæ ipsum sublimabat supra facultatem suæ

B naturæ: quia post longum tempus absq; morte fuisset translatus in vitam meliorem ęternam, & incurrit vltra hoc iram, & odiũ Dei: destinatus cum tota posteritate ad pœnam æternam: & dictum est etiam qualiter eius posteri omnes trahunt originale peccatum ex vtero matris: quo dicuntur filii iræ &c. Ideo Christus instituit sacramentum baptismi: in quo ex meritis suæ passionis datur gratia gratum faciens qua baptizatus absoluitur ab omni debito culpæ, & pœnę, & reducitur in gratiam Dei. Item quia talis gratia gratum faciens datur per baptismũ aut per confirmationem aut per sacramentum pœnitẽtiæ aut per eucaristiã: ideo Christus instituit sacramentum ordinis, in quo datur gratia potestatiua sacerdotibus: per quam possunt & habent potestatem administrandi ec

C clesiastica sacramenta. Item quia homo fuit vulneratus in potentia intellectiua vulnere ignorantiæ: ideo Christus quibusdam hominibus prouidit & dedit specialem gratiã prophetiæ ad præuidendum futura; & quibusdã dedit gratiam sermonum, & quibusdam gratiam interpretationum linguarum, & quibusdam gratiam sanitatum: quæ quidem genera gratiarum diuidit vnus & idem spiritus sanctus & meritis passionis Christi singulis prout vult ad vtilitatem ecclesiæ, & totius corporis mystici. vt inquit Apostolus. 1. ad Corint. 12. Sed quia adhuc post baptismum & alia sacramenta relinquitur homini morbus concupiscentiæ in carne: propter quem morbum caro corrupta semper militat, & pugnat aduersus spiritum, ex quo nemo ex

propriis uiribus potest uitare peccatum nec D implere diuina præcepta, vt dictum est, & inferius dicetur: ideo Christus inspirat præter sacramenta gratiam actualem ad roborandum liberum arbitrium claudicatum. vt valeat resistere sensualitati & carni, & ipsam opprimere, & in seruitutem redigere, & non solùm ualeat resistere tentationibus interioribus: sed etiam exterioribus: vt possit præcepta Dei seruare, & adimplere. Item quia per supradicta genera gratiarum solùm liberatur anima in præsenti ab omni debito, & peccato, & manet corpus subiectum multis miseriis, scilicet morti, & infirmitatibus, & passionibus. ideo in uirtute suæ resurrectionis Christus suscitabit omnes fideles in nouissimo die in corpus gloriosum. per quam gloriosam resurrectionem omnes liberabimur ab omni miseria corporis, & erimus perfectè beati in corpore, & anima. Ex quibus E patet qualiter Christus reparauit per gratiam, & gloriam humanam naturam, quam Adam dissipauit per culpam. Et patet etiam qualiter solus Christus est metrum & mensura, & fons, & largitor omnium bonorum naturæ, & gratiæ, & gloriæ: quia ipse Christus est filius Dei, & illud verbum æternum, per quod facta sunt omnia bona per naturã. Sed ex tempore factus est homo, vt hominem lapsum repararet per gratiam, & gloriam. Et iedo Christus per talem reparationem recuperauit omnia quæ perdidit Adã. nam prætio sanguinis sui, & passionis non solùm redemit hominem de potestate Diaboli, sed etiam emit regnum cœlorum pro nobis, & recuperauit etiam paradisum terrestrem. Ideo post suam resurrectitionem ha- F bitauit in paradiso terrestri per xl. dies vsque ad ascensionem, & sic reduxit Adam cũ patriarchis, & prophetis in pristinam possessionem illius loci quem perdiderat. Deinde introduxit eos in regnum cęlorum. Secunda conclusio quòd patriarchæ, & ꝓphetæ, & fideles veteris testamenti non operabantur nec saluabãtur nisi cum gratia & fide Christi futuri. Ad cuius intellectum est aduertendum: quòd sicut agens naturale intendens introducere formam substantialẽ per prius disponit, & præparat materiam secundùm exigentiam formæ introducendæ: ita pariter Deus postquàm ab initio intendit, & proposuit redimere & reparare hominẽ per mortem & passionem suam, & per gratiam

A tiam legis euangelicæ: ideo ab initio voluit ipsum præparare & disponere per fidē Christi futuri, & per legem oblationum & sacrificiorum & cæterorum legalium figurātium & significantium mortem & passionē eius. Et ideo quando expulit primus parentes de paradiso, illicò promisit eis se in carnē vētură, & pro eis, & posteris suis mortē passurū. Et sic dedit eis legē oblationum & sacrificiorū in figurā sacrificii futuri in cruce offerendi. & sub tali fidē Adam, & Abel, & Set, & omnes posteri offerebant illa sacrificia. Sed ista lex semper processit sumendo incrementum per processum & discursum temporis. Nam Deus iam in secunda ætate, dedit aliquas cærimonias ipsi Noe. Et in tertia ætate dedit circuncisionem ipsi Abrahæ. Et exinde dedit legem scriptam ipsi Moysi cum. dc. xiii. præceptis: quorum maior pars erāt cærimonialia significantia Christum & ecclesiam. Et sub tali lege processit ille populus usque ad Christū. Quæ quidē lex nil aliud fuit nisi quædam dispositio, & præparatio & uia ad Christum & legem euangelicam: quia omnia opera legis non fiebant nisi cum protestatione & fide Christi, inquantū erāt signacula fidei Christi, vt fuit dictū in prologo libri ps. & in tractatu contra Iudæos: ut explicat Apost. ad Hebr. xi. dicens, ꝙ Abel, & Enos, & Enoc, & Noe, & Abrahā, & Dauid & cæteri sancti ve. te. per fidem Christi operati sunt iustitiam per totum illud tempus: sed non adepti sunt repromissiones nisi nobiscum per Christum: qui per suam passionem & resurrectionem reparauit naturā humanam per gratiam & gloriam, quā primi parentes dissipauerant per culpā. Ex quibus patet: ꝙ omnes fideles ue. te. non operati sunt aliquod bonū sine fide & gratia Xpi: qui est metrum & mensura omnium bonorum, & caput totius ecclesiæ ab Adā usque ad iudicium cui oēs fideles utriusque te. fuerunt membra. Vnde licèt Christus nondum esset incarnatus in primò te. tamen iā erat patriarchis & prophetis & cæteris fidelibus ue. te. creditus & expectatus: & per cōsequēs iam tunc per fidem omnes currebant in odorē vnguentorum Christi: vt sanarentur p ipsum: ut ostensum est in primo cantico, discurrēdo per totam sacrā scipturam: quia omnes petebant osculari osculo incarnationis: & trahi in odorē sanctitatis, & in odorē vnguentorū sacramentorū ecclesiasticorū, & doctrinæ euangelicæ prout postea in nobis impletū est: ut patuit supra. Vñ sicut corpus aromaticū, puta muscus aut cinamomū emittit odorē ante & post & ad omnē differētiā loci: intantū quod undiq; odor eius sētitur antequā uideatur: ita pariter Xp̄s iam præmittebat odorē suarū virtutū ante aduētū suū: & iā per fidē sentiebāt eius odorē patres ve. te. Vnde qñ Isaac osculatus est filium suū Iacob: iā sensit odorē uestimētorū humanitatis Christi per odorē uestimenti ipsius Iacob. iō dixit. Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni: quē benedixit dn̄s &c. Ge. 16. Ex quibus patet ꝙ patres ue. te. iā sentiebāt odorē uirtutis & sanctitatis Christi per fidē, & gratiā Christi: per quā fidē iā operabātur bonū: & nō solū per uirtutes theologicas: sed ēt per morales: quæ per theologicas pficiūtur: ut ostendit Ambrosius in libro de officiis. Tertia conclusio: ꝙ licèt philosophi gētiū & famosi Romani nō operarētur ſm ueras uirtutes morales nec theologales: tñ nō cohibebāt vitia, nec vitabāt enormia pctā; nec faciebāt opa insignia absq; gratia Christi. Prima pars huius conclusionis patet. nā illi non habebant uirtutes theologales nec cognitionē de Christo: ergo non operabantur per tales uirtutes. Itē si nō habuerūt uirtutes theologales: ergo non habuerunt ueras & perfectas uirtutes morales. Hāc cōclusionē probat Lactantius. 4. & 6. libro suarū institutionū. unde ait ꝙ nulla uirtus potest esse uera & perfecta sine uera sapientia: eò quòd uirtus moralis est habitus electiuus in mēte cōsistens prout sapiens determinaret. ut patet. 2. Eti. Et p consequēs nemo potest esse uirtuosus nisi sit uerè sapiēs. Sed nullus illorū fuit verè sapiens nec habuit uerā sapientiā: quia uera sapientia est uera cognitio ueri & summi boni, qui est Deus. Sed nullus illorū potuit peruenire ad uerā cognitionem summi boni nec ueri Dei nec ueræ beatitudinis & ueri finis: ut patet in diuersitate suarum opinionum, ergo sequitur quod nullus eorum fuit uere sapiens: nec per consequens habuit ueras uirtutes. Item nulla uera uirtus est sine uera religione. sed illi non habuerunt uera religionem, imo falsam. & ideo sicut habuerunt falsam sapientiam falsorum doctorum, ita exercebant falsam religionem, & falsam, & detestabilem latriam per detestabiles superstitiones, & sacrificia. ut patet de baccanalibus

A bus Bacchi, & enormibus, & execrabilibus honoribus deæ vestæ, & veneris, & Priapi, &c. Ex quibus omnibus patet, quòd non habuerunt veras morales nec theologales virtutes: nec operabantur secundùm eas. Item Augustinus quinto de ciuitate Dei capitu. decimooctauo, & decimonono: specialiter probat de Romanis, quod non habuerunt veras virtutes, nec operabantur secundùm eas. vbi dicit, quod vera virtus est, quæ dirigit in optimū finem: sed finis actuum Romanorum laudatorum, & famosorum non erat optimus nec bonus, ergo actus illorum non erant officia veræ virtutis. quia non operabantur nec fecerunt opera famosa gratia boni finis, sed sola cupiditate dominandi, sicut Cæsar, & Pompeius, aut cupiditate libertatis, vt fugerent seruitutem, & verecundiam: sicut

B Cato: qui occidit seipsum ne viueret sub Cæsare victore: aut cupiditate immensæ, & perpetuæ laudis: vt Marcus Regulus, & Marcus Curtius. Vnde hac triplici cupiditate, scilicet imperii, & libertatis, & perpetuæ laudis apud posteros Brutus interfecit filios sub colore libertatis patriæ. Vnde ait Virgilius in sexto. Aene. Vis & Tarquinios reges, animamque superbam Vltoris Bruti: fascesque videre receptos. Consulis imperium hic primus sæuasque secures Accipiet: natosque pater noua bella mouentes. Ad pœnam pulcra pro libertate vocabat. Infelix vtcunque ferent ea fata minores. Vincet amor patriæ laudumque immensa cupido.

C Ex quibus versibus patet qualiter ipse Virgilius confitetur, quòd Brutus non fecit illum actum propter aliquem bonum finem: nisi ex propria passione & superbia, scilicet cupiditate imperii, & laudis, & libertatis. & per consequens nec ipse nec cæteri fuerunt uerè virtuosi. nec habuerunt veras virtutes. quod non accidit nisi quia non habuerunt veram cognitionē nec fidem de Christo: qui fuit & est metrum & mensura omnium virtutum, & regula omnium actuum humanorum. Et per consequens: quia non currebant in odorem vnguentorum Christi, ideo errabant in via & in termino. Et ideo dicit Au. de verbis Apostoli: quod vbi deest agnitio ueritatis incommutabilis, qui est Deus per fidem, falsa est virtus etiam in optimis moribus. quæ quidem virtutes non sunt veræ virtutes, sed similitudines virtutum. Secunda pars huius vndecimæ conclusionis probatur. quod philosophi gētiū, & famosi Romani

D non uitarunt uitia & scelera enormia: nec fecerūt bona opera sine gratia Christi: licèt non habuerint cognitionem de ipso. Vnde præsupposita sententia Augustin. explicata in tertia, & in quarta, & quinta, & sexta, & septima, & octaua conclusionibus: manifestum est, quòd Socrates, & Pitagoras, qui fuerunt castissimi, & Bias contemptor diuitiarum, & cæteri famosi philosophi ex propriis naturalibus non potuissent cohibere sensualitatem à vitiis: nec subiicere eam rationi: nisi ex aliquo superiori auxilio fuisset eorum liberum arbitrium roboratum. quod quidem auxilium non potest dari nisi per gratiam Christi: ut dictum est. Sed quod talis gratia & auxilium esset necessariū humanæ naturæ in illo statu populi gentilis:

E probatur. Nā si unusquisque illorum gētiliū fuisset derelictus absque aliquo auxilio in sua natura corrupta inclinata ad oē malum & infirma ad oē bonū & inepta: prout dictū est: tūc manifestū est quod unusquisque corruisset præceps in omnia scelera detestabilia, & enormia, & in adulteria, & homicidia: intantū quòd nulla respublica potuisset permanere: nec ciuitates, & oppida, nec societates hominū potuisset stare, nec perseuerare, nec durare. & sic totū genus periisset humanū: & per cōsequens nullus illorū nec nepotes eorum peruenissent ad fidem Christi. & sic fuisset frustra nostra redemptio. Et ideo licèt illi non cognoscerent, nec haberent, fidem Christi: tamen vt ciuitates eorum permanerent, usque ad Christum: fuit necesse, ut

F Christus, ante suum aduentum in carnem, daret gratiam specialem auxiliatiuam liberi arbitrii, aliquibus philosophis, & principibus de illo populo: qui cohiberent passiones suas, & uincerent, & uitarent uitia, & facerent bona multa: ut possent alios docere exemplo uitæ, & instructione doctrinæ: & similiter, ut princeps conderet optimas leges: ut earum metu humana cohiberetur audacia: utaque essent inter improbos innocentia. ut inquit Augustinus, & Isidorus. Et omnia ista fiebant: ut ille populus duraret, & perseueraret, usque ad christum: ut ipsi aut pronepotes eorum, peruenirent ad fidem Christi: prout uidemus fuisse factum. Sed contra hoc fundamentum posset aliquis instare, dicēs quod gratia Christi nō potest esse si-

A simul cum peccato: ergo non potest esse in aliquo peccatore nec infideli. Ad hoc responde tur, sicut dictum est in primo articulo: quòd gratia Christi est duplex. Nam quædam dicitur habitualis & gratificans animã ad merendum vitam æternam, & ista non potest esse cum peccato, nec in aliquo infideli nec peccatore: eò quòd non est sine fide & spe, & caritate. Sed est alia, quæ dicitur gratia actualis & motiua: quam diuidit Au. in præuenientem, & disponentem, & operantem, & cooperantem. Et ideo ista gratia actualis, & auxiliatiua liberi arbitrii non solum est necessaria peccatoribus: sed etiam iustis: ne in tentationibus perdant gratiã habitualẽ, & gratificã. Et nõ solũ est necessaria omnibus fidelibus, sed & omnibus infidelibus: ne derelicti in sua natura corrupta, præcipitẽtur in scelera detestabilia: & ne destruatur genus humanum, vt
B dictum est. Et ita datur talia gratia etiam Saracenis ad cohibendum iniquum appetitum eorum ne destruant christianam religionẽ. sed faciant aliqua bona & seruetur iustitia inter eos. & perseuerent vsquequo omnes conuertãtur ad Christum prout expectat & continuè orat ecclesia. Et sic patet quomodo talis gratia est necessaria etiam infidelibus. Sed quòd talem gratiam actualem præueniẽtem & auxiliantem habuerint specialiter aliqui de populo gentili ante aduentum Christi, probatur ex sacra scripr. vnde legitur Exo. 4. quòd Deus dixit Moysi. Ego indurabo cor Pharaonis. & non dimittet populum &c. vbi dicit glossa: ꝙ Deus nõ indurauit cor Pharaonis effectiuè malitiã conferẽdo, sed defectiuè gratiã subtrahẽdo & ipsum deserendo. quia
C si deus cõtulisset ipsi gratiam, fuisset cor eius mollificatum, & dimisisset populum Israeliticum, sicut fecit Cyrus, qui dimisit captiuitatem Babyloniç, & dedit licẽtiã vt possent reçdificare templum & ciuitatẽ: & dedit multa donaria &c. Sed oppositum accidit etiã ipsi Nabuchodonosor, qui ex oratione Danielis obtinuit à Deo gratiam & misericordiam: & fecit pœnitentiam de peccatis suis, & redemit peccata sua orationibus & eleemosynis, vt patet Danie. 4. de quo mysterio dicit Aug. & habetur. 35. dist. q. 5. c. Nabuchodonosor. vbi dicit Au. ꝙ Nabuchodonosor pœnitentiam meruit fructuosam: eò quòd post innumeras impietates flagellatus pœnituit, & ideo regnum quod perdiderat rursus accepit. sed Pharao ipsis flagellis durior est effectus, & ideo submersus est in mari rubro. D
Quæ diuersitas non accidit, vt inquit Augu. nisi quia Christi bonus odor aliis est odor vitæ in vitam, & aliis odor mortis in mortem. Quia quantum ad naturam ambo erant homines, & quantum ad dignitatem ambo erãt reges, & quantũm ad causam captiuum Dei populum possidebant, & quantum ad pœnam ambo flagellis clementer ammoniti. Quid eorum fines fecit diuersos: nisi ꝙ vnus manum Dei sentiens in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit, alter libero contra Dei misericordissimam veritatem pugnauit arbitrio? Ex quibus verbis Augustini sequitur, quod isti ambo senserunt, odorem gratiæ Christi, vnus per admonitionem Danielis, & alter per ammonitionem Moysi. sed ille admisit & recepit gratiam mouentem & disponentem, per quam egit pœnitentiam. E
iste autem ex iniquo libero arbitrio restitit gratię Christi sibi oblatæ. Ex quibus patet: ꝙ ipsi Nabuchodonosor data fuit gratia præueniens, per quam egit pœnitentiam. Item, hoc idem patet de Niniuitis, quorum pœnitentiam commendat saluator Matt. 12. quia ad prædicationem Ionæ prophetæ egerunt pœnitentiã conuersi ex via sua mala. Et ideo, ex Dei misericordia per quam datur gratia, euaserunt submersionem ciuitatis comminatam, vt inquit Gregorius. & habetur de pœnit. distinct. 2. Niniuitæ quoque. Ex quo patet: quòd illi licẽt per illam gratiam, non euadebant pœnam æternam inferni: tamen euadebant pœnam temporalem in hoc sæculo, & per bona quæ faciebant per illam gratiam, merebantur bona temporalia huius mũdi. Ex quibus patet quod infideles & idolatræ non operabantur bonum nec vitabant malum nisi inquantum erant derelicti F
in sua natura corrupta. quæ quidem gratia dicebatur gratia Christi, inquantum non dabatur nisi per Christum & ordinabatur ad Christum, vt illi vel nepotes eorum peruenirent ad fidem Christi. vnde licẽt illa gratia non ordinabatur immediate ad Christum nisi ad conseruationem reipublicæ, & humani generis, tamen finaliter ordinabatur ad Christum eo modo quo dictum est, ideo dicebatur gratia Christi. Ex quibus patet, quòd etiam illi licẽt non haberent fidem Christi, tamen per illam gratiam adhuc currebãt in odorẽ vnguentorum Christi: vt ipsi vel nepotes eorum peruenirẽt ad fidẽ Christi

A sti. Quarta conclusio. ꝙ licèt xp̄s fuerit virtualiter generis & sufficiés redéptor & reparator totius generis humani per suā passionē, & resurrectionē: tñ non oēs fuerūt redempti actualiter, nec participarūt eius redéptionem nisi soli regenerati per Baptismū. Prima pars probatur. Nam passio Christi fuit infinitæ virtutis & meriti trāscēdentis oēm culpā & malū. ergo oēs homines potuit redimere volentes eius merita participare & ad Xp̄m accedere: sicut sol oia potest calefacere q̄ ad suā p̄sētiā accedunt. Secūda pars patet. nā sicut Adā dissipator generis humani non potuit transferre in oēs posteros reatum & pœnā sui p̄cti nisi per generationē carnalē & libidinosam: ita Christus reparator humani generis: ut per iustitiā uinceret astutiā antiqui serpentis noluit transferre merita suæ passionis in oēs

B hoies, nisi p̄ Baptismū & sacram regenerationem. Et sic nō possunt participare redéptionē nec merita passionis Xp̄i nisi regenerati per Baptismū, per quem Baptismum trāsfertur in nos gratia Christi: & imprimitur in nobis imago eius. Et ideo dicit Apost. 1. ad Cor. 15. ꝙ sicut omnes portauimus imaginē primi Adā terreni: portemus oēs imaginem secundi Adam cœlestis: qui est Christus. Ex quibus patet. ꝙ si infideles nō sūt redempti nec reparati in actu hoc non est ex defectu passionis Xp̄i, quæ est infinitæ virtutis in uirtute: sed hoc accidit ex defectu & obstinatione infideliū nolentiū accedere ad Baptismū, per quē oēs regenerātur & participāt gratiā Christi: vnde sicut de præcedētibus aduētum Christi non fuerūt redépti nec participarūt passionē

C Christi. nisi illi qui facti sunt mēbra eius per fidē & spē Christi futuri: & acceperunt signa cultū fidei per circūcisionem ac oblationē &c. ita postea nō sunt redépti nec participāt passionē Christi, nisi Baptizati Baptismo Christi: & renouati per sacramēta. vnde sicut medicina non sanat nisi recipiētes eā, nec sol vel ignis calefacit nisi accedentes ad ipsum: ita passio Christi ac Baptismus non iustificat nisi cū fide ipsum suscipientes. Quinta conclusio ꝙ licet regeneratio Baptismalis sufficienter mūdet animā, & tollat oēm culpā ab aīa, & liberet eā ab omni pœna æterna, & ab omni debito, & tamē nō tollit cōcupiscentiā nec fomitē nec cæteras pœnalitates ex carne, qa adhuc post Baptismū oia ista manēt in carne. Prima pars probatur Mat. vlt. & Marci vltimo vbi dicit saluator ꝙ qui crediderit & Baptizatus fuerit saluus erit. Item Io. 3. Nisi quis D renatus fuerit ex aqua & spiritu sc̄tō, nō pōt introire regnū Dei &c. Secūda pars patet per experientiā, quia adhuc manēt in nobis morbi corporales, per quos ęgrotamus, & morimur, & miserias patimur: & manet sensualitas corrupta & sauciata per concupiscentiam ex cuius consensu aīa frequēter maculatur mortali p̄ctō post Baptismū. vnde Apostolus Paulus iam regeneratus per Baptismū adhuc cōqueritur, dicēs. Datus est mihi stimulus carnis sp̄us Satanæ, qui me colafizet. 2. ad Cor. 12. Item ad Roma. 7. in persona cuiuslibet Christiani, & hominis iam reparati per baptismū, dicit. Scimus. n. qa lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub p̄ctō. Quod. n. operor non intelligo: non quod volo bonū hoc ago: sed quod odio malū illud facio. Si aūt quod nolo illud facio: E cōsentio legi qm̄ bona est. Nūc aūt iam non ego operor illud: sed quod habitat in me p̄c̄tm̄. Scio. n. quia iam non habitat in me; hoc est in carne mea bonū. Nā velle adiacet mihi: perficere aūt bonū non inuenio. non. n. qđ volo bonū hoc facio: sed quod nolo malū hoc ago. Si aūt qđ nolo illud facio: iam non ego operor illud: sed qđ habitat in me p̄c̄m̄. Inuenio igr̄ legē volēti mihi facere bonum: quoniā mihi malū adiacet. Condelector. n. legi Dei s̄m interiorem hoiem. video aūt aliam legē in mēbris meis repugnantē legi mentis meæ & captiuantē me in lege peccati: quæ est in mēbris meis. Infelix ego hō quis me liberabit de morte corporis huius? gr̄a Dei per Iesum Xp̄m dn̄m nostrum. Igr̄ ego ipse mēte seruio legi Dei: carne aūt legi p̄ti &c. hæc Apostolus. Ex uerbis ergo Apostoli concordādo cū Arist. patet totus discursus operationis F & dispositionis hominis nō solum post lapsum sed ēt post baptismū & reparationē puta qualiter adhuc post baptismum habitat malū & corruptio & lex membrorū in eo, p̄ quā seruit legi peccati. Et q̄ūo p̄ legem Dei quā habet in mēte cognoscit oē peccatū esse malū & per cōsequēs vitādū: sed ipsi repugnat lex membrorū & carnis: per quam agit cōtra id quod in cōsciētia cognoscit esse malū. Et q̄ūo talis pestis & corruptio carnis & sensualitatis inest ipsi ex peccato quo fuit venundandus in primis parētibus. Et q̄ūo de tali pestē nemo potest liberari, nec eam uincere nisi per gratiam Christi. Ex quibus patet esse ueram, & firmam positionem Augustini

A gustini contra Pelagianos, & omnes temerarios, scilicet quòd nemo potest vitare peccatum: nec implere diuina pręcepta ex ,ppriis virib. naturalibus: nisi fuerit adiutus gratia Christi auxiliatiua, & roboratiua liberi arbitrii: ad refrenandum inordinatum appetitũ, & refrenandas passiones. Et ideo semper est orandum pro ista gratia, & currendũ in odorem vnguentorum Christi: vt sanemur à supradicta peste: ut quod impossibile est fieri ex nostris viribus, fiat nobis possibile per auxilium gratiæ Christi: cui omnia possibilia sunt. Matth. decimonono. Ex quibus omnibus patet qualiter solus Christus est generalis redemptor, & humanæ naturæ perfectús, & sufficiens reparator, & metrum, & mẽsura, & principium omnium bonorum. Et hoc de tertio articulo.

B

Quãtum ad quartum articulum mouentur quatuor dubia, quæ insurgunt ex dictis in primo, & secundo, & tertio articulo. vnde dictum est in tertio articulo: quòd Christus fuit verus redemptor, & reparator humanæ naturæ lapsæ: & totius eius ruinæ postea dictũ est, ꝙ licet per baptismum tollatur peccatum ab anima: tñ adhuc manent pœnalitates ĩ carne. puta ægritudines, & corruptio, & concupiscentia, & mors &c. prout manifestè experimur in nobis. Ex quibus patet ꝙ Christus non fuit perfectus, & sufficiẽs redemptor, & reparator totius ruinæ, & miseriæ humanę naturæ: quia non sanauit nos à quinque vulneribus: quibus fuimus sauciati in Adã. Ex quo arguunt Iudæi moderni: ꝙ Xp̃s nõ fuit verus Messias in lege promissus: eò ꝙ ille debebat sufficiẽter, & totaliter liberare humanã nãm ab oĩ infirmitate, & morte & miseria corporis, & aĩæ. vt patet If. 25. vbi dicitur. Pręcipitabit mortem, in sempiternũ, & auferet dominus Deus lacrimam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra: quia dominus locutus est: & dicent in die illa. Ecce Deus noster iste expectauimus eum: & saluabit nos. Iste dominus: sustinuimus eum, & exultabimus, & lætabimur in salutari eius: quia requiescet manus domini in monte isto &c. Ex supradictis in hac prophetia arguũt Iudæi, ꝙ Christus nõ fuit verus reparator nec Messias quia nõ præcipitauit morte nec abstulit oẽm lacrimã à facie terræ quia adhuc manemus mortales, & infirmi, & miseri &c. Ad quod respõdetur ꝙ

C

si profundè volumus contemplari ordinem nostræ redemptionis: Christus verè, & sufficienter, & perfectè redemit genus humanũ. nam per mortem, & passionẽ redemit nos, & reparauit quò ad animam, & per resurrectionẽ nos reparauit quò ad corpus. Sed illa redemptio fuit virtualis, & potestatiua, inquantum pro omnibus satisfecit, & habuit potestatem, & virtutem ad liberandum omnes volẽtes participare suam mortem, & passionem per Baptismum, & ecclesiastica sacramenta quibus donauit virtutẽ, & efficaciam suæ passionis: sicut dictum est in quarta conclusione tertii articuli. Et ideo sicut Christus per suam mortem, & passionem meruit à mortuis resurgere in corpus gloriosum, & ascẽdere in cælum, imo emere regnum cœlorũ pro omnibus membris suis: ita quilibet baptizatus in Christo ex meritis suæ passionis meretur non solũ liberari, & mũdari à p̃cõ in aĩa, sed etiã resurgere ĩ corpus gloriosum, & possidere regnũ cœlorum cum Xp̃o. Sed illud meritũ datur baptizato sub quodam ordine nã per talẽ gratiam Christi collatam in Baptismo meretur illico liberari, & de facto liberatur ab omni p̃cõ, & culpa aiæ de præsenti: & per eandem gratiã meretur euolare illico anima post mortem in cœlum ad futurã beatitudinẽ capessendã. Et per eãdẽ gratiam baptismalem meretur resurgere in nouissimo die in corpus gloriosũ, & immortale, & absolui ab omni lacrima, & miseria corporali. Et per consequens per gratiã, & regenerationem baptismalem merentur omnes fideles secundam regenerationem .s. gloriosam resurrectionem in nouissimo die. Et sic baptismus licèt pro pręsenti non ordinetur nisi ad regenerationẽ animæ: tñ ordinat in merito ad regeneratiõné corporis de futuro. Et iõ Xp̃s duas regñationes ,pmisit fidelibus suis .s. vnã de præsenti. quò ad aĩam de qua dicit Io. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto non potest introire regnum Dei. Secundam vero regenerationem promisit in nouissimo die quò ad corpus. de qua dicit Mat. xix. Vos qui secuti estis me in regñatione cum sederit filius hoĩs in sede maiestatis suę: sedebitis, & vos super sedes .xij. iudicantes .xii. tribus Israel &c. Item Ioa. v. Qui bona egerunt in resurrectionẽ vitę &c. Item Io. vj. Ego resuscitabo eum in nouissimo die. Itẽ Apocalip. xxi. Et absterget Deus omnem lacrimam ab oculis eorũ. & mors vltra nõ erit

neque

neq; luctus neq; clamor neq; dolor erit vltra &c. Ex quibus patet, ꝙ duas regenerationes promisit nobis Christus per suam passionẽ & baptismũ. s. regenerationẽ aię, & corporis, sed regenerationẽ primam. s. animæ recipimus illicò in baptismo, sed per illam regenerationẽ baptismalẽ meremur secundam. s. regenerationẽ gloriosam corporis in nouissimo die. Et ideo dicit Augu. in sermone martyrum qui legitur tpe resurrectionis, qui quidem sermo attribuitur etiam beato Ambrosio, ꝙ licèt martyres omnes nondum surrexerunt in corpore: attamen iã surrexerunt in merito, quia sicut fuerunt socii passionis Christi: ita erunt socii resurrectionis, & nos cum ipsis. Et ita etiam dicit apost. ad Ro. 6. ꝙ sicut omnes fuimus baptizati Christo: ita fuimus in eo consepulti, & surreximus cum eo scilicet in merito, quia sicut Christus resurrexit, ita & nos resurgemus. Ex quibus patet quòd quatuor facit baptismus. nam primò tollit omne peccatum ab anima. secundò tollit concupiscentiam non vt non insit in carne, sed vt non imputetur. vt inquit Aug. in libro de nuptiis. Tertiò facit ipsum baptizatum meritorium vitæ æternæ illicò post mortem. Quartò facit ipsum meritorium vt resurgat in corpus gloriosum in nouissimo die. Ex quo patet, quòd gratia baptismalis continet in se ista quatuor merita quæ trahit ex passione Christi: per quæ quidem quatuor merita siue per quatuor effectus meritorum huius gratiæ successiuè absoluitur homo ab omni miseria corporis, & animæ, & consequitur perfectam beatitudinem. Ex quibus sequitur ꝙ Christus fuit perfectus, & sufficiens redemptor generis humani, & reparator humanæ naturæ lapsæ. Et per hoc patet responsio ad auctoritatem inductam, quia Christus verè præcipitauit mortem in sempiternum. & abstulit omnem lacrimam miseriæ corporis, & animæ: prout prophetauerat Isaias. Secundò dubitatur. nam si per baptismum datur nobis meritum vt resurgamus in nouissimo die ab omni miseria, quare Christus non absoluit nos illicò à tali miseria corporis: sicut illicò nos absoluit à peccato: & quare uoluit Christus ut tales pœnalitates relinquerentur nobis post baptismum: postquàm ita poterat ab eis nos liberare de præsenti sicut illicò liberat animam à peccato: postquàm contulit baptismo uirtutem suæ passionis. Ad hoc rñdet Aug. 13. de ciu. Dei c. 4. ꝙ hoc fecit Deus ad maius bonũ nostrũ. vnde dicit ꝙ primò relictũ est nobis experimentũ mortis & cæterarũ pęnalitatũ in carne ad continuũ exercitiũ & pugnã: vt per victoriã talis pugnæ mereamur coronã gloriæ in futura btitudine: qa nõ coronabit nisi qui legitimè certauerit: quia si tolleret talis pugna: tolleret meritũ & corona martyrũ & oium iustorũ. Et sic talis cõcupiscentia, & tales pœnalitates sunt bonis bonæ: & malis malæ. qa istis cedũt in gloriã: illis aũt in pęnã æternã. Scdò sunt nobis relictæ istæ pœnalitates pp meritũ spei futuræ resurrectionis. quia si oẽs baptizati illicò per baptismũ liberarent ab hmõi pęnalitatib. & morte: tũc oẽs currerẽt ad baptismũ nõ virtutis amore: nec spe futuræ resurrectionis: sed vt illicò liberarẽtur ab hmõi miseriis. & sic oẽs cõtẽnerent passionẽ Xpi: q̃ talẽ virtutem cõtulit baptismo: & nullus curaret nec appeteret futuram gloriã ex passione Xpi promissã: nec ẽt petere: & gratiã auxiliatiuã, & conseruatiuã, & per cõsequens quotidie de nouo posset homo peccare sicut fecit Adam. Tertiò hoc factum est ad custodiendam, & retinendam memoriã beneficiorum per Christi passionẽ receptorum. nam si per baptismum tollerent oia ista pœnalia de præsenti: tunc omnes liberati ab hmõi malis post longũ tps obliuiscerentur Deũ, & beneficia recepta, & sic putantes nunq̃ amittere nec perdere præsentẽ beatitudinẽ: nec cadere à tali statu: nunq̃ peterent à Deo gratiã: nec exhiberent ipsi latriã: nec curarent facere aliquod bonũ. & sic possent à Diabolo superari, sicut Adam: & per consequens possent iterũ cadere. vnde Adam in tali fœlici statu erat ante lapsum, & gratiam habitualem habebat: vt communiter tenetur: sed quia non putabat cadere ab illo statu: ideo forsan non curauit petere gratiam actualem, & auxiliatiuam, quæ conseruat gratiam gratificam: vt dictum est. ideo non restitit persuasioni Diaboli, & sic fuit superatus, & cecidit. & sic perdidit nõ solũ gratiam gratificã cũ merito futuræ btitudinis: sed ẽt perdidit bona modi, & ordinis, & finis suæ naturæ. s. beatitudinẽ naturalem quam in illo loco possidebat. Quartò relictæ sunt nobis prædictæ pœnalitates pp ruinam angelorũ reparandã: quia illa ruina non poterat reparari nisi aliqui homines per gratiam, & merita laborũ cõscenderent in gradũ illorum angelorum qui ceciderunt

derunt per superbiam: sed hoc non põt fieri nisi per magnam pugnã: & violentiã: quia regnum cœlorũ vim patitur, & violenti rapiũt illud Mat. xj. ergo oportet vt quidam homines per violẽtam pugnã, & violentiã vincãt carnem, & mundum, & diabolum: vt merean tur illorum sedes possidere. quæ quidem pugna, & per cõsequens corona tolleretur: si tales pœnalitates nobis post baptismum nõ relinquerentur: & sic maneret irreparata angelica ruina. Et ideo Christus voluit ut istæ pœnalitates nobis post baptismum relinqueren tur ad continuam pugnam, & coronam adipiscendam, & sedes inter angelos: & ad reparandam angelicam ruinam: & vt nos cognoscamus præuaricatorum parentum filios: & non confidamus de nostra natura peccatrice; sed semper petamus istam gratiam auxiliatiuam à Christo capite nostro: & semper curramus in odorem vnguentorum eius.

B

Sed adhuc tertio ex dictis in quinta conclusione tertii articuli, & duobus dubijs præcedentibus insurgit aliud dubium satis arduum. Nam si homo iam baptizatus non potest in adulta ætate bene operari nec uitare peccata nisi fuerit adiut⁹ nostra gratia actua li auxiliatiua liberi arbitrij, sequitur quòd frustra datur fides, & spes, & charitas ĩ baptismo, & dona spiritus sancti in confirmatione ad uincendas tentationes, & ad bene operandum. Ad hoc respondetur, quòd omni homini post lapsum est necessaria gratia baptismi cum tribus theologicis uirtutibus habitualiter infusis ad salutem ante annos discretionis: & cum peruenerit ad annos discretionis sunt ipsi necessarii habitus acquisiti fidei spei & charitatis ad credendum, & diligendum Deum, & proximum actualiter, & sperandum bona futura, & est necessaria gratia actualis auxiliatiua ad operandum, & complendum diuina præcepta. Ad cuius intellectum saluo semper meliori iudicio, & determinatione sacro sanctæ matris ecclesiæ est aduertendum, quòd anima nostra per consortium corporis corrupti in suo principio non solùm contrahit priuationem, & carentiam omnium bonorum modi, & ordinis, & gratiæ, sicut dictum fuit in quinta cõclusione sed etiam contrahit odium, & iram Dei, & debitum omniũ bonorum perditorũ in Adã cũ suis operationibus, quia obligatur ad recuperandũ illum statũ cum oibus bonis naturę inditis. s. cum illa originali iustitia in uoluntate, & cũ omnibus habitibus tàm intellectualibus q̃ moralibus: & cum illo debito ordine & conformitate sensualitatis ad rõnẽ, & voluntatis ad Deũ: & cũ illa gratifica q̃ fuisset post longã vitã translatus hõ in meliorem. Et sic Deus non solũ requirit ab homine omnes illos habitus tunc inditos, & concreatos: sed ẽt requirit operatiões illorũ. Et sic manet infans illico obligatus ad debitũ oĩm illorũ: iõ pctm̃ originale non solũ est priuatio, & carentia oim illorũ: sed ẽt cum debito eorum: imo ratio formalis originalis peccati est debitum illorũ cum ira, & indignatione Dei. Et ideo non est dicendum: ꝙ per baptismum tollatur priuatio supradictorum bonorum, & ꝙ iustitia originalis cum cæteris habitibus, & bonis recuperetur: & corruptio, & fomes auferatur: sed solùm absoluitur baptizatus ab omni debito: ne priuatio illorum bonorũ, & concupiscentia carnis ad culpam, & pœnam imputetur. ideo dicit Aug. in li. de nuptiis: ꝙ baptismus non tollit concupiscentiam vt non insit: sed vt non imputetur, & nõ obsit. Ergo est dicendum: ꝙ gratia gratifica habitualis quæ datur in baptismo reducit infantem in gratiam Dei: & facit ipsum meritorium vitæ æternæ ex solis meritis passionis Christi cui cõfiguratur per talem gratiam: & habitus in fusi fidei spei, & charitatis non reducũt bona pdita in Adam, nec operationes eorum, sed tollunt, & absoluunt infantem ab omni debito eorum, ne talis priuatio, & carentia imputetur ipsi ad peccatum vsque ad annos discretionis. Et ideo mala quæ facit puer ante annos discretionis non imputantur ipsi ad peccatum imo excusatur propter illos habitus theologicos infusos cũ gratia. Et sic licèt non operetur per tales habitus tamen excusatur, & meretur ex solis meritis passionis Christi, ex cuius passionis virtute infundũtur. Sed cũ hõ peruenit ad annos discretionis obligatur operari actualiter per tales habitus. s. credere articulis fidei, & diligere Deũ, & proximum, & cõstituere finẽ suũ in bonis celestibus. Sed hoc non põt facere per solos habitus infusos nisi ipsi per doctrinã exponantur articuli fidei quibus debet credere, per quam doctrinam acquirat habitus acquisitos fidei, & spei & charitatis. vnde manifestum est, ꝙ si infans baptizatus nutriatur inter sarracenos, & infideles, nunquàm per habitus infusos poterit credere articulis fidei, nisi ipsi nouiter, & actualiter exponant: & faciat habitũ acq̃situ conuer-

D

E

F

C

A conuersando inter Christianos. & sic habitus infusi excitantur per habitus acquisitos ex doctrina parentum aut magistri: aut ex studio sacræ scripturæ vtriusq; test. Et ratio est: quia tales habitus infusi non reducunt habitus perditos in Adam, quibus hõ poterat cognoscere in actu: sed tantum dantur ad absoluendum à debito illorum ut dictum est. & ideo tales habitus sunt quoddammodo sopiti, sicut in dormiente: qui non possunt excitari nisi per habitus acquisitos. Sed est iterum aduertendum: ꝙ si baptismus totaliter tolleret concupiscentiam & fomitem ex carne: & sanaret sensualitatem à tali morbo ne pugnaret aduersus spiritum: sed ipsi obediret: vt exposcit ordo naturæ: tunc baptizatus libere posset bene operari & vitare omnia pctã: & præcepta Dei adimplere per habitus infusos & acquisitos theologicos.
B Sed quia adhuc manet talis morbus in carne, ꝙ simul cum mundo & diabolo nunquã cessat pugnare quibus tribus inimicis volũtas resistere non valet: ideo de se non põt peccata vitare, nec præcepta adimplere, nisi aliquo superiori actuali auxilio fuerit adiuta. Et hoc accidit ratione amoris naturalis: qui est inter voluntatem rationalem & sensualitatem corruptam cui voluntas studet cõplacere: prout dictum fuit in 6. conclusione. Et ideo est necessaria gratia actualis nouiter à Deo inspirata ad excitandas virtutes theologicas infusas. & ad roborandas acquisitas, & ad mouendum & auxiliandum & roborandum liberũ
C arbitrium, vt non solum resistat tentationibus tam exterioribus quàm interioribus: sed etiam vt valeat restringere & coibere passiones, & confringere, & in seruitutem redigere sensualitatem corruptam, & ad omne malum contra rationem inclinatam, vt possit vitare omne peccatum, & adimplere diuina præcepta. Est ergo ista gratia necessaria non solum iustis, sed ẽt peccatoribus vt per eã valeant detestari pctã in quibus iacent: & velint ipsa dimittere, & cupiãt agere pęnitentiã. Et ista dicitur gratia pręueniens bonã voluntatem. Secundò est necessaria ista gratia eisdem peccatoribus vt incipiant & exequãtur pœnitentiã. Et ista dicitur gratia incipiẽs & operãs. Tertiò est necessaria iustis pęnitentibus vt prosequãtur bene operari: & conseruent gratiã gratificã, quã habẽt & recuperauerũt per pniam, & resistãt futuris tẽtationibus ne iterũ cadãt. Et ista dicitur gratia profi-

D ciens: in fine aũt totius cursus vitæ hominis dicit̃ gratia cõsummata & ꝑficiẽs. Vñ de gratia pueniẽte dicitur ps. 58. Misericordia eius subsequatur me oĩbus dieb. vitæ meæ. Et iõ magister diuidit istã gratiã in præuenientẽ: & subsequentẽ. 2. sent. dist. 26. Et hanc duplicem gratiã petit ecclesia, cum dicit in collecta. Actiones nostras quæsumus dñe aspirando præueni: & adiuuando prosequere. Itẽ in alia collecta ait ecclesia. Gratia tua dñe præueniat & sequatur &c. Differt ergo ista gratia actualis auxiliatiua liberi arbitrii multipliciter à gratia habituali gratifica, quæ datur in baptismo & sacramentis. Primò qđ illa perficit totã essentiã animæ, sed ista perficit liberũ arbitriũ & volũtatẽ. Secũda differẽtia: ꝙ illa cõsistit in habitu totius animæ, ista autem in solo actu & motu liberi arbitrii, cuius est auxiliatiua. Tertia ꝙ illa gratificat sẽ- E
per habentem faciendo ipsum gratũ, & Deo acceptum ad vitam æternam. ista autem non semper facit gratum nec gratificat habentẽ, quia potest etiam reperiri in peccatoribus disponendo eos ad gratiam gratificam. Item quartò ꝙ illa gratia habitualis gratifica vel est ipsa charitas vel nunquam sine charitate: ista autem quandoque reperitur sine charitate, puta in aliquo peccatore pęnitẽtiam desiderãte. Itẽ quinto: ꝙ gratia gratifica cõiter datur per sacramenta: ista vero vt plurimũ datur pręter sacramẽta. Itẽ sexto: ꝙ oẽs operationes procedentes à gratia gratifica sunt meritoriæ & Deo acceptæ ad vitam æternã: sed non semper omnes operationes factę ꝑ istam gratiam actualem valent ad vitã æternam pro illo statu: sicut eleemosynæ & cætera bona facta per homines peccatores. Septi- F
ma differentia est. nam ista gratia actualis quandoque præcedit tempore gratiam gratificam, quia disponit peccatorem ad illã recipiendam per pœnitentiam remouendo prohibens, quia iuuat liberum arbitrium ad detestandum peccatum, & dimittendum illud, & ad resistendum sensualitati & cæteris tentationibus exterioribus, & ad subiugandam carnem. & sic recuperat per pœnitentiam gratiam gratificam, quam homo perdiderat per culpam. Quod quidem mysterium explicat saluator Lucæ. 15. de filio prodigo per pœnitentiam ad gratiam patris reducto, qui cum famelicus custodiret porcos, ad se reuersus per gratiam præuenientem, & motiuam liberi arbitrii, dixit. O quanti merce-

narii

A marii in domo patris mei, abundant panibus: & ego hic fame pereo. Sed rursus magis mo tus per gratiam incipientem, dixit. Vadam ad patrem meum & dicam: pater peccaui in cœlum & coram te &c. Sed rursus per gratiā operantem procidens ad pedes, patris dixit. Pater peccaui &c. Et tunc pater misericordia motus accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum, & fecit ipsum indui sto lam primam. per quam designatur gratia gra tifica & charitas recuperata per illam pœnitentiam. Ex quibus patet: quòd ille filius prodigus per gratiam praeuenientem cognoscendo seipsum detestatus est peccatum, & per gratiam incipientem proposuit dimittere, cum dixit: Surgam & ibo ad patrem meum. sed per gratiam iam operātem procidens, dixit. Pater peccaui &c. Sed tunc recuperauit

B gratiā gratificam: qñ pater osculatus est eum & induit eū stolam primam &c. Ex omnibus supradictis soluitur quartus perplexus memoratus in primo articulo. nam quantumcunque sit aliquis peritus in vtroque testamento & habeat habitum fidei acquisitū: tñ si non habent istam gratiā auxiliatiuam: nunquàm de se poterit resistere tentationibus nec implere diuina pręcepta, & hoc propter morbum concupiscentiæ in carne manentē. Quartò dubitatur propter id quod dictum est in octaua conclusione secundi articuli. & in quinta tertii articuli. s. ꝙ taliter fuit natura corrupta in Adam: ꝙ nemo ex propriis naturalibus potest vitare peccatum: nec implere diuina præcepta nec agere aliquod bonum absq; diuina gratia. Quia sequeretur: ꝙ homo non esset dominus suorū actuum: nec compos suæ voluntatis & liberi arbitrii.

C quod esset contra illud eccl. 15. Deus ab initio cōstituit hominē & reliquit eū in manu cōsilii sui. Itē ibidē ait dñs ad hominem. Apposui tibi ignem & aquam: ad quod volueris porrige manum. Itē ibidē. Ante hominem vita & mors: bonū & malum: quod placuerit ei dabitur illi. Item Ge. 4. Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Item prou. 16. Hoīs est animū præparare. Item Au. Nil tam in nostra ptāte quā voluntas. Item ex hoc sequerentur multa inconuenientia. Primò ꝙ nemo ex frequentatis actibus posset consequi morales virtutes sine gratia: quod est falsum. nam Socrates & Plato & multi infideles non habentes talem gratiam consecuti sunt morales virtutes. Item secundo sequeretur, quòd nullus posset culpari de aliquo malo: postquàm de se illud non potest vitare, & per consequens nemo deberet puniri pro malefactis: postquàm talia non potest vitare. Item sequeretur: quòd frustra ponerentur leges: vt earum metu humana cohibeatur audacia: & frustra assignarentur pœnæ in legibus contra transgressores. Item sequeretur: quòd nemo obligaretur ad seruanda præcepta: quia ad impossibile nemo obligatur. ergo sequitur: quòd ex propriis naturalibus vnusquisque potest implere ipsa. In oppositum est illud Hieremiæ decimo. Non est hominis uia eius: nec viri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Item ad Ro. 7. Nec quod volo hoc facio &c. prout in superioribus probatum est. Respōdetur: quòd quibusdam catholicis visa fuit nimis dura positio Augustini contra Pelagianos scilicet quòd nullus de se potest vitare malum nec implere diuina præcepta, propter auctoritates superius inductas: & propter illa inconuenientia quæ videntur sequi expositione Augustini. Ideo dixerunt quòd Aug. in prædictis libris contra Pelagianos non locutus est limitatē nec determinate, de ista materia. imo locutus est figuratiuè, & excessiuè ad modum volentis rectificare lignum tortuosum, qui currat ipsum ad aliam partem vltra modum: vt deducat ipsum ad medium. ita ego vt dicunt fecit Augu. nam vt reduceret Pelagianos ad rectitudinem veritatis: eò ꝙ totaliter negabant gratiam: iō excedebat modū in loquedo. Itē dicunt isti ꝙ ibi Aug. non est locutus nisi de gratia gratificante, & meritoria. Et sic bene concedūt quòd nemo pōt implere diuina præcepta nec agere bonum meritoriè sine gratia gratū faciente: sed cum hoc stat quod quis ex solo influxu generali diuino absque aliqua gratia speciali possit uitare peccata & facere bona naturaliter, & consequi virtutes morales per frequētatos actus licèt non meritorie. Sed in ueritate si bene uolumus inspicere fundamenta Augustini contra Pelagianos, & maximè in libro de perfectione iustitiæ hominis, & de natura, & de gratia, & contra Iulianum, & in cæteris: uidebimus manifestè, quod Augustinus loquitur limitatē, & seriose, & non excessiuè sed rectè attentis fundamentis eius ut probatum est in quarta & quinta conclusione: & ex fundamento Apostoli ad Roman. 7. ualde concordat positio

A Ariſtotelis.iii.de anima & vii. Eticorũ. quo
aliter operamur, ꝙ ratio, & cõſcientia dictat
vt in ſuperioribus uiſum eſt. Nec eſt dicẽdũ.
ꝙ Auguſtinus loquatur præciſè de ſola gra-
tia gratificante, & meritoria. imo loquitur ẽt
de iſta gratia auxiliatiua voluntatis : quæ ſe
cundum ipſum quandoque præcedit, & præ-
uenit charitatẽ, & gratiã gratificã: & q̃nque
ſubſequitur, & comitatur ipsã: & non ſolũ ẽ
in uiris iuſtis: ſed etiã peccatoribus: ſine qua
non poſſet uitare aliqua peccata nec reſiſte-
re alicui tentationi: nec poſſet velle aliquod
bonum propter naturam corruptam, & hoc
manifeſtè probat Auguſtinus.iii. libro de li-
bero arbitrio, dicens. Illa eſt enim peccati
pœna iuſtiſſima: vt amittat quiſque quam be
ne uti noluit poteſtatem. Item ibidem. Ho-
mo igitur cum potuiſſet ſine difficultate om
B nia mandata Dei adimplere: nolens benè uti
iſta poteſtate, perdidit eam: vt etiam uolens
non poſſit mandata Dei adimplere. Item ibi
dem. Inflictum eſt homini propter peccatũ:
ut non videat quod rectè ſit faciendũ, & ſi vi
det: & vult facere: hoc non poſſit implere. Itẽ
ibidem. Nec tibi imputatur ad culpã ꝙ vul-
nerata membra non colligis: ſed quia volẽ-
tẽ ſanare contemnis. Ex ſupradictis uerbis
Auguſtini patet: ꝙ homo ante lapſum, & in
ſua natura integra ex libera poteſtate pote-
rat vitare omne malum, & facere bonum ex
ſolis bonis naturalibus ſibi inditis, ſcilicet
ex modo, & ordine, & libero imperio quod
habebat ſupra ſenſualitatem. Sed poſt lapſũ
in natura corrupta, & diminuta, & libero ar
bitrio claudicato, iam non poteſt ex uiribus
naturæ uitare peccatum nec facere bonum:
C niſi iuuetur per gratiam ſuperadditam natu
ræ: eò ꝙ natura, ſcilicet uires naturales fue-
rũt expoliatæ modo, & ordine, & habitib. cõ
creatis tàm in appetitu ſenſitiuo quã intelle
ctiuo: quibus liberè, & expeditè poterat ope
rari abſque obice intrinſeco. vnde licèt ani-
ma hominis non perdiderit ſuas naturales
potentias per peccatum, quæ ſunt potentiæ
vegetatiuæ, & ſenſitiuæ, & intellectiuæ: nec
perdiderit naturales operationes earũ: quia
ſenſitiuæ poſſunt ſentire naturaliter ſua ob-
iecta: & appetitus tàm ſenſitiuus quàm in-
tellectiuus poteſt appetere, & non appetere,
& uoluntas de ſe poteſt uelle, & non uelle.
Sed quia iſtæ potentiæ perdiderunt modum
& ordinem: quia tàm iraſcibilis quàm con-
cupiſcibilis perdidit habitus morales cõcrea
tos, quibus rectè, & recta appetebat: & uolũ D
tas perdidit originalem iuſtitiam qua rectè,
& iuſtè uolebat, & nõ volebat, & perdidit or
dinem, & imperium quod habebat ſupra ſen
ſualitatem: ideo licèt maneat libera in uolen
do, & non volendo: tamen non manet libera
in rectè volendo vel non rectè uolendo: & li
cèt quandoque rectè uelit. tamen non patet
ipſi ſenſualitas rebellis, & ſauciata. & ipſa uo
luntas non ſolùm fuit expoliata illa origina
li iuſtitia, quæ rectè uolebat: & ordine quo
diuinæ uoluntati conformabatur, & obedie
bat, & ſenſualitati imperabat: ſed etiã fuit to
taliter ad ſenſualitatem conuerſa amore na
turali, & per immoderatam complacentiã,
Et ideo voluntas non concurrit ad peccan-
dum coacta ſed allecta per ſenſualitatem: in-
quantùm ipſi ex amore conſentit, & eius E
inordinato appetitui vult ſatiſfacere. & ſic li
berum arbitrium non dicitur coactum: quia
volens trahitur: prout dictum eſt in ſexta cõ
cluſione ſecundi articuli. Et per hoc patet
reſponſio ad obiecta. Nam voluntas ſem-
per manet libera in ſua actione naturali, ſci-
licet volendo vel nolendo: ſed non manet re
cta in rectè volẽdo: eò quòd perdidit modũ,
& ordinem qui ante lapſum fuerat inditus
naturæ ſiue uiribus naturalibus. Et ideo
homo eſt dominus ſuorum actuum primo-
rum ipſius voluntatis: ſed non actuum recto
rum, & iuſtorum, propter defectum modi, &
ordinis. Et ideo omnes autoritates prius in-
ductæ, ſcilicet ꝙ Deus ab initio cõſtituit ho
minem: & reliquit ipſum in manu cõſilii ſui
&c. omnes illæ autoritates tenet verum, &
ſunt intelligendæ de homine ante lapſum in F
ſua integra natura: Sed omnes autoritates
Apoſtoli, & Auguſtini ductæ in contrarium,
tenent uerum ex natura corrupta poſt lapſũ
in qua voluntas noſtra ſic expoliata non po
teſt uitare peccatum nec reſiſtere malo, nec
per conſequens implere diuina præcepta, ni
ſi fuerit ſuperno auxilio adiuta, & robora-
ta. Ad aliud autem quando dicitur, ꝙ philo-
ſophi gẽtiũ conſecuti ſunt uirtutes morales
abſq; gratia Xpi & cætera. iam reſpõdit Au
guſtinus quòd illi philoſophi, & Romani nũ
quàm habuerunt veras: ſed fictas morales
virtutes: inquantùm una paſſio vincebat
aliam in eis. nam cupido laudis, & dominan-
di uincebat in eis quandoque luxuriam aut
auaritiam & cætera uitia aut paſſiones, ut
eſtimarẽtur, & honorarẽtur apud uulgus: vt
dictum

A dictum est in vndecima conclusione. Itē etiā o na quæ faciebant sine gratia Dei propter conseruationem reipublicæ: ut ille populus duraret vsque ad aduentum Christi: ut ibidem dictum est. Item leges feruntur, & assignantur pœnæ in eis ut una passio vincat aliam. s. ut metus pœnarum vincat, & prohibeat audaciam malè agendi: & cohibeat alias passiones impellentes ad malum vt inquit Augustinus, & Isidorus: quia leges ideo conditæ sunt ut earum metu humana cohibeat audacia. Et sic homines non uitant mala publica uirtutis amore sed formidine pœnæ: ut inquit Horatius, & Augustinus. Ad aliud quādo dicitur quòd nemo obligaretur ad seruādum diuina præcepta: eò ꝙ ad impossibile nemo obligatur &c. Respondet Augustinus contra Iulianum & dictum est super psalm. B cxviii. ꝙ quandoque quis obligatur ad sibi impossibile quando ipse uel sui perpetrarūt malū: sicut homicida obligatur ad restituendū quē occidit: & fur restituere furtum quod iam dissipauit. Item licèt uitare peccatum sit impossibile homini ex suis uiribus: tamē est possibile cum auxilio gratiæ. ideo petat gratiam cum perseuerantia: quia oportet semper orare, Lucæ. xviii. ideo dicit Augustinus contra Donatum: ꝙ Deus non solùm damnat peccatorem ꝙ peccauit: sed quia non cucurrit ad medicum. Item libro de libero artrio. Non imputatur ad culpam: ꝙ vulnerata membra non colligis: sed quia uolentem sanare contemnis. Sed quod magis uidetur militare contra positionem Augustini est illa autoritas Ge. 4. vbi dixit dominus ad Caim. Quare ratus es, & cur concidit facies tua? C nōne si bene egeris recipies: sin autem malè: statim in foribus peccatum tecum aderit? Sed sub te erit appetitus eius: & tu dominaberis illius. Ex supradictis uerbis domini uidetur quòd adhuc post lapsum uoluntas hēt liberum imperium, & dominiū supra appetitum & supra sensualitatem, & per cōsequēs per se potest uitare peccatum, & facere bonū absque alia gratia. Ad hoc respōdetur: qđ uoluntatem subiicere sensualitatem, & ipsi dominari: potest intelligi dupliciter. Vno modo ex propriis uiribus sic expoliata habitu originali iustitiæ, & vulnerata. Alio modo prout est adiuta gratia auxiliatiua liberi arbitrii. Primò modo est impossibile secundum Augustinum propter corruptionem, & rebellionem carnis, & claudicationem liberi arbirii: quia perdidit liberum imperium D ad rectè uolendum: & fuit uoluntas vulnerata amore inordinato erga sensualitatem: vt dictum est. Sed secundò modo ipsa uoluntas adiuta per gratiam potest dominari sensualitati, & cuilibet tentationi. Et isto modo sunt intelligenda uerba domini ad Caim. q. d. si tu vis petere gratiam sicut frater tuus Abel: tunc adiutus tali gratia subiicies appetitum, & dominaberis illi: quia fuisses adiutus per gratiam: & uicisses iram, & odium quod incepisti contra fratrem tuum. Et hæc videtur esse intentio Augustini contra Pelagianos. Veruntamen quicquid sit, semper dicta in hac quæstione, & cæteris locis per me, volo subiiciantur determinationi, & correctioni ecclesiæ catholicæ. Item dubitatur ꝓpter illud quod frequēter dicitur in hac quæstione. s. ꝙ homo propter peccatum perdidit E modum, & ordinem, & finem. Nam idem Augustinus dicit ꝙ species modus, & ordo manent in unaquaque creatura tanquàm vestigium creatricis trinitatis. ergo homo nō perdidit modum, & ordinem per peccatum. Ad hoc respondetur ꝙ species modo, & ordo dupliciter sumuntur in homine: vno modo per respectum ad Deum, & vniuersum, & ad modum sui esse: & sic idem est quod numerus: pondus: & mensura. & sic oīa fecit Deus sub certo numero, & specie: quia species sunt sicut numeri: & sub certo pondere, & modo quia in certo loco uniuersi collocauit: & sub certa mensura, & ordine procedunt à Deo secundùm gradum perfectionis. Et isto modo species modus, & ordo respiciunt esse, & essētiam rei. Secundò autem modo species modus, & ordo respiciunt operationes, & finem F & isto modo sequuntur formam: & sic vires, & potentiæ animæ dicuntur bona naturalia speciei, & quibus anima immediatè operať. Et habitus, & dispositiones dicuntur modi potentiarum quibus potentiæ benè, & expeditè operantur. Et subalternatio inferiorum potentiarum ad superiores in operando dicitur rectus, & debitus ordo. & ista dicuntur bona naturalia. Nam sicut uires dicūtur bona animæ, ita habitus, & dispositiones dicuntur bona potentiarum, & rectus ordo dicitur bonum operationem, & potentiarum. Et isto secūdo modo dicimus ꝙ licet homo per peccatum non perdiderit bona speciei. s. vires, & potētias, tamen perdidit bona modi, & ordinis: quia uires fuerunt expoliatæ, & vulne-

A vulnerare:& volũtas perdidit liberũ imperiũ supra sẽsualitatẽ nisi iuuetur p grãm, eo mõ quo dictũ ẽ. Et iõ oportet sẽper orare & nõ deficere & currere in odorẽ unguentorum Xp̄i: ut sanemur. Ex solutione supradictorũ quatuor dubiorũ resultãt quatuor cõclusiones. Quarũ prima ẽ: ꝙ licẽt p baptismũ non tollãtur pœnalitates, nec miseriæ corporales de præsenti, tñ baptismus cõfert meritũ baptizato ut possit resurgere in corpus gloriosum in nouissimo die. Et sic licẽt baptizatus nõ resurgat & liberet̃ ab illis pœnalitatib. in actu, tñ iã resurgit & liberat̃ in merito. Scd̃a cõclusio, ꝙ pp maius bonum nostrũ relictę sũt nobis pœnalitates in carne post baptismũ. s. ad pugnã ꝓ maiori corona adipiscenda & ne tollat̃ meritũ fidei & spei: vt reparet̃ ruina Angelorũ p homines. Tertia cõclusio: quod licẽt baptizatus recipiat habitũ fidei, & spei, & charitatis p baptismũ

B adsoluẽdũ ab omni debito, tñ nõ põt per illos habitus operari nisi excitetur p habitus acquisitos & adiuuetur p gratiã auxiliatiuã liberi arbitrii tempore discretionis. Quarta cõclusio, licẽt hõ ex propriis viribus nõ possit implere diuina p̄cepta nisi adiuuet̃ p gratiã Xp̄i: obligatur tñ sẽper ad obseruãdũ diuina pręcepta. Et sic obligatur ad sibi impossibile: quia Deus sẽper exigit ab homine bonos habitus quos Adã perdidit p culpã, & exigit operationes eorũ. Et iõ oportet sẽper orare & petere gratiã per quã hõ possit adiuuari ad cõplẽdũ diuina præcepta p gratiã: quæ nõ põt implere per naturã sauciatã: Ex supradictis omnibus patẽt & manifestantur nobis quinq; diuersi status hominis successiuẽ. quorũ primus fuit status innocẽtiæ añ lapsũ: in quo hõ fuit ĩ sua integra natura

C cõstitutus cũ oĩbus bonis humanæ naturæ ꝓportionatis. s. cũ mõ & ordine in sua natura, per quæ bona poterat ex ꝓpriis uiribus sic modificatis, & ordinatis vitare oẽ pc̄tm̄, & implere diuina præcepta: & sic merebatur de præsenti illã naturalẽ beatitudinẽ possidere in illa terrestri paradiso sub illo fauorabili hemisferio australi, & sic poterat nõ mori nec pati miseriã. Sed ultra hoc p gratiã gratificã sibi supra facultatẽ naturæ largitã merebatur post lõgã uitã tẽporalẽ absque morte trãsferri in uitã meliorẽ & cœlestẽ & æternã felicitatẽ. Secũdus status hoĩs fuit post lapsum: in quo statu postquã hõ perdidit locũ & sitũ illius paradisi, & ꝑdidit lignum vitæ, non potest non mori nec infir- D mari: imo habet necessitatem moriendi: & infirmitates & innumeras miserias pariẽdi. Et quia perdiderunt modum, & ordinem vires naturales: ideo homo non potest vitare peccatum nec implere diuina præcepta absq; supernaturali auxilio diuinæ gratiæ, naturæ superaddito in supplementum bonorum perditorum. Et sic Adam cum tota sua posteritate mansit in ira & odio Dei obligatus ad pęnã æternã sensus vel domini, & per consequens fuit priuatus illa gratia gratifica qua poterat transferri in vitam meliorem. Sed homo in isto secundo statu per gratiam fidei Christi futuri poterat vitare peccata & implere diuina præcepta: & merebatur redimi per Christum in suo aduentu: vt patet de Adam, & Abel, & Enos, & Noe, & Abraam, & cæteris patriarchis, & prophetis, & fidelibus ve. te. qui cum protestatione fidei Christi futuri non solũ expiabant peccata· sed etiam merebantur redimi per Xp̄m in suo aduentu, & participare passionẽ eius. Et iõ quia sub tali ꝓstatiõe offerebãt obla- E tiones & sacrificia: & recipiebãt aliqua sacramẽta ĩ signũ fęderis & in figura Xp̄i: hinc est ꝙ meruerũt participare passionẽ Xp̄i, & recipere nobiscũ repromissiones. Tertius status hoĩs est post aduentũ Xp̄i: in quo oẽs hoĩes mundi possunt participare passionẽ Christi per baptismum Christi & cætera sacramenta: per quem baptismum datur gratia gratifica in actu: & fides, & spes, & charitas in habitu. quæ quidem gratia baptismalis tollit oẽ debitũ & oẽ pc̄tm̄ ex anima vt non insit nec imputetur homini ad pœnã æternam: & tollit ex carne cõcupiscẽtiã non vt non insit, q̃a ibi manet in habitu: sed ut nõ imputetur animę ad pc̄tm̄ per eius cõsortium. vnde ille fomes & cõcupiscẽtia, quæ manet in carne post baptismũ, nõ imputatur homini nec animę ad pc̄tm̄ p solũ habitũ, sed reputat̃ ad F pc̄tm̄ per actũ cũ consensu. s. qñ volũtas consentit actib. cõcupiscẽtię. Itẽ gratia baptismalis ultra hoc ꝙ tollit oẽ debitũ, & pc̄tm̄: confert duplex meritũ. primõ quia per talẽ gratiam hõ meretur vitã æternã post istã mortẽ corporalẽ. scd̃õ meret̃ gloriosam resurrectionẽ in nouissimo die. Itẽ hõ in isto tertio statu cõstitutus licẽt ex propriis viribus nõ possit uitare pc̄tm̄, nec implere diuina præcepta propter corruptionem & cõcupiscentiam manẽtẽ in carne, & impedientẽ habi-

tus theologicus in suis operationibus, tamé p gratiã auxiliatiuã, & actualé postulatã, & largitã pôt vitare oé pctm ne admittat & cõsentiat volũtas tentationibus, & si hõ est in pctõ pôt per talem gratiam disponi, ad pœnitentiã & gratiam gratificam. Quartus status hoĩs é post morté corporalé: in quo si discedit ab hoc seculo cũ gratia, & charitate, licèt corpus resoluatur in terrã: tñ aĩa fruit in cęlo. visione diuinæ essentiæ cũ terra, & firma spe recuperãdi corpus gloriosum in no uiss. die ut ait Augu. 12. super Ge. & magister 4. sentent. dist. vlt. Quintus & vltimus status hoĩs erit post scdam regñatione & resurrectioné: per quã auferetur ab hoie oĩs lacrima & miseria corporalis. Et sic erit hõ in vltima sui perfectione & sufficiẽti reparatione

B & perfecta beatitudine corporis, & aïæ: quia pnssidebit gloriã vtriusq; s. corporis, & aïæ: & totus hõ fruet toto Xpo. nã p oculos glorificatos corporis videbit humanitatem Xpi: & per partẽ rõnalẽ videbit & fruet tota trinitate i unitate essẽtiæ. & sic erit perfectè beatus. Ex quo patet magna differẽtia inter istã secũdã regñatioñe factã per resurrectioné & primã factã per baptismũ & pœnitẽtiã, quæ tñ purgabat aĩam à pctõ, & absoluebat ab oĩ debito cõtracto, sed nõ cõtrahẽdo: & cõferebat gratiã gratificã meritoriã vitæ æternæ & futuræ resurrectionis, ut dictũ é: sed non tollebat nec auferebat causas pcti futuri: qa nõ tollebat corruptioné nec morbũ cõcupiscẽtiæ ex carne: nec recuperabat iustitiã originalé cũ cæteris oĩbus bonis perditis ĩ Adã. Sed ista secunda regñatio & finalis resurrectio nõ solũ beatificabit aĩam sed

C ẽt corpus & totũ hoiem: nec solũ absoluet iustos oĩ debito sed ẽt tollet & auferet omne cãm pcti & miseriæ ex aĩa & corpore: & recuperabit omnia bona corporis & animæ q pdidimus ĩ Adã: imo adipiscemur oĩa bona gloriæ corporis & aïæ cũ securitate & satietate: & tũc erimus pfectè beati in vltima perfectione. Ex quibus oĩbus patet qualiter Xps fuit perfectus & sufficiẽs redéptor & reparator humanæ naturæ & metrum & mẽsura & fons oĩm bonorũ naturæ & gratiæ & glorię. Sed nũc restat respõdere ad argumẽta ĩ principio totius qstionis inducta. Ad primũ ergo paret respõsio p scdam cõclusioné positã in tertio articulo: quia oẽs fideles. ue te. erãt mẽbra Xpi p fidé & iã p legé sacrificiorũ & oblationũ, & cęterorũ cęrimonialiũ currebãt

D in odoré unguẽtorũ Xpi: & p cõsequẽs iam opabanẽ p gratiã Xpi. Ad scm ãt patet respõsio p tertiã cõclusioné tertii articuli: quia licèt philosophi gẽtiũ nõ haberẽt fidé Xpi: tñ nõ operabãtur aliquid bonũ, nec cohibebãt vitia sine gratia Xpi ,phitiua malorũ: ne periret genus humanũ sed pseueraret vsq; ad aduẽtũ Xpi: & reciperet fidé eius, Et hoc idem est dicẽdũ de sarracenis: vt ubi dictũ é. Ex dictis ẽt ĩ scdõ articulo soluuntur tres primi pplexus positi in primõ articulo. Nã qa primi parẽtes fuerũt creati cũ quatuor bonis naturæ immortales & liberi ab oĩ miseria, & cũ copia oĩm bonorũ naturaliũ in illa paradiso delitiarũ: sed pp pctm fuerũt priuati, & expoliati illo felici statu iõ oẽs hoĩs desiderãt naturaliter illũ statũ: quia priuatio é cã appetitus. Itẽ quia hõ nõ solũ fuit expoliatus bo-

E nis naturæ modi & ordinis & finis: sed etiã fuit sauciatus ĩ oĩbus potẽtiis: iõ agit cõtra id q cõsciẽtia & sciẽtia & rõ dictat. Et sic soluitur scdus & tertius perplexu s. Quartus aũt pplexus puta q scãdalizãtur & mirãtur simplices Christiani qñ vident hoĩes sciẽtificos & ĩ sacra scriptura vtriusq; test. peritos operãtes contra id quod dicũt & pdicant: iste perplexus soluitur p hoc quia gratia sermonũ, & sciẽ acquisitæ & c. nõ sũt gratię gratificæ sed gratis datæ aliquibus ad utilitaté corporis mistici. iõ tales gratiæ dãtur ẽt malis q quidẽ gratiæ qa nõ tollũt morbũ & concupiscẽtiã carnis, iõ é sup necessaria gratia auxiliatiua liberi arbitrii ad uitãda pctã, & implẽda præcepta: q gratiã cõtẽnũt petere vt plurimũ inflati de sua sciẽtia & uirib. pręsumẽtes: & iõ cõfunduntur ĩ operationib. suis.

F Alii aũt dicũt: q cã quare multi uiri & mali prælati ducũt vitã prauã: é defectus fidei & p cõsequẽs charitatis. nã licèt prædicẽt legẽ euãgelicam: & subtilissimis disputationibus reddant rõné de rebus diuinis: & nouerint canonica iura: tñ nõ firmiter credũt articulis fidei: iõ factis negãt quod verbis cõfitetur: & sic committunt multa enormia & illicita cõtra legem Dei & sacros canones ecclesiæ. Ex quo patet q non habent firmã fidé: sed solã opinioné de his quę dicunt: sicut dicit Ari. de incontinẽte. Quicqd ergo fit, semper hoc accidit ex defectu gratiæ motiuæ, & auxiliatiuæ liberi arbitrii, per quam virtutes theologales excitãtur & mouẽtur ad operãdũ: ut supra dictũ é & magis explicab itur in euãgelica ueritate. Oportet ergo p ista gratia se p

orare:

A orare: & non deficere: & semper currere in odorem vnguentorum Christi: qui est principium & fons & largitor omnium bonorũ naturæ, & gratiæ, & gloriæ. Ad quam nos perducat ipse Christus: qui cum patre & spiritu sancto viuit, & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

INCIPIT INTERPRETATIO seu expositio symboli fidei catholicæ.

ATHANASII Episcopi.

QVicunque vult saluus esse ante omnia opus est vt teneat catholicam fidem.

Titulus huius cãtici est symbolũ fidei catholicæ vel psalmus fidei aut Symbolũ Athanasii: eò ꝙ Athanasius Alexãdrinus eps contra hæresim Arrianam edidit ad explanandum fidei catholicæ veritatem. Erat quippe Arrius presbyter, & magister scolarium Alexandriæ, qui episcopatum ambiens: quia adipisci non potuit: hanc hęresim condidit ut diceret patrem maiorem: filium minorem. Et spiritum sanctum seruum patris, & filii vel creaturã. Ob hanc causam ab epo Alexandriæ pellitur ab vrbe postea in Nicena Synodo dãnatur. Cõstantino iubente in exiliũ portatur. Tandem pœnitentiã ficté agẽs in cõionem recipitur, ac postremò

C in Alexãdria diuina vltione hac percutitur, ꝙ videlicet in secessum effusis visceribus rũpitur. Contra eius errorem per orbem pullulantẽ hoc Symbolũ fidei ab Athanasio vt prædictũ est editũ ab ecclesia in concilio Niceno approbatũ acceptatur ac instituitur ut dieb. dominicis ad primam decantetur. Hoc ideo vt fidelis in principio diei, & initio operum suorũ Deũ quẽ inuocat veraci fide credat, & cõfiteatur. Et sic lorica fidei circundatur contra omnia aduersa muniatur, ac in operib. bonis vitã æternã fidelibus promissã mereatur. Intentio est ostẽdere patrem, & filiũ, & spm sanctum vnũ esse Deum. Indistinctũ in essentia, & distinctũ in personis, & filiũ solũ incarnatum, & hunc esse verũ Deũ, & hominẽ Deum verũ ex parte ab æterno genitũ, & hoiem ex matre virgine in tpe natum. Et sic in duas partes principales diuiditur. In prima parte agit de sanctissima trinitate. In secunda de Christi humanitate. Hęc honorius. Dicit itaque sic. D

Quicunque vult saluus esse: ante omnia opus est: vt teneat catholicam fidem.

Id est oportet vel necessarium est ad salutem consequẽdam, id est vniuersalem fidem Christianæ ecclesiæ. Nam scribitur Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Ideo subditur.

Quam nisi quisque integram inuiolatamq; seruauerit: absque dubio in æternum peribit.

Integra fides est vt omnes & singulos articulos fidei credat firmiter & in nullo articulorum dubitet: sicut faciunt hæretici, & scismatici qui licèt articulos principales credant: tamen ecclesiæ sanctæ Romanæ obediendum esse non credunt: cõtra articulum illum. Credo in spiritum sanctum sanctam ecclesiam catholicam. tenendo quòd Romana ecclesia non sit caput ecclesiarum: nec ei E sit obediendum: cum tamen Christus dixerit Matt. 16. Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Et tibi dabo claues &c. Item inuiolatam fidem seruat qui vsque in finem perseuerat in fide formata charitate: nec apostatãdo: aut aliquo mortali peccato eam uiolat, aut saltim de peccatis pœnitendo in fide finaliter perseuerat. Sed quæ si hæc fides subdit.

Fides autem catholica hæc est: vt vnum Deum in trinitate, & trinitatem in vnitate veneremur.

Nam Deus in essentia vnicus est. Et vt dicit Boetius. Si dici liberat vnissimus est: quia super omnia simplicissimus, & vnicissimus ac indiuisibilis est in essentia. Sed tamen huic simplicitati nil repugnat trinitas personalis in eadem essentiæ vnitate: & sic vnitatem essentiæ in trinitate personarum patris: scilicet & filii & spiritussancti: ac ipsam trinitatem personarum, in vnitate essentiæ diuinæ F veneramur. vnde nõ licèt adorare tres Deos sed vnicum. & quis vnicus Deus est adorandus? Respondetur secundum Aug. quòd ipse Deus vnicus est pater filius & spiritussanctus. Sed quomodo hæc subdit.

Neque confundentes personas: neque substantiam separantes.

Vbi notandum, quòd Sabelliani hæretici dicebant vnam essentiam, trium personarum confusiuè: quia confundebant personas dicentes eandem esse personam patris: quàm & filii: & spiritussancti. Et dum ipse pater uellet vocari pater, vocat se in scriptura: vel nominat patrem: atque

A dum uult vocat se filiũ, & similiter dũ vult vocat se spm̃ sctm̃. Et hoc est cõfundere per sonas. Cõtra hoc dicitur hic trinitatē i unitate veneremur: neq; confundētes personas sicut faciūt prædicti hæretici Sabelliani. Itē alii hæretici dixerunt, ꝙ tres personæ in diuinis sunt collectiuè: hoc est quādo sicut plures res diuersarum substantiarum in vnum conuenientes faciunt vnũ: puta quando tres personæ: videlicet Petrus, & Paulus, Ioānes conuenirent in vnũ aliquid, puta in vnũ cõsiliũ vel iudiciũ faciēdum: dicunt vnum cõsiliũ vel iudicium: & plures hoīes dicunt vnus populus: vel plura mēbra integratiuè faciūt vnũ corpus, & nec modo sunt tres personæ in diuinis: qa sic dicere esset error Ioachim qui reprobatur. Extra de sum. trin. & fide catoli. c. damnamus. Contra tales errores, & B cõsimiles dicitur. Neq; substantiam separantes. i. diuidētes essentiam. Non. n. essentia diuina diuidi potēst in plures substantias, nec putandum est unam partem diuinæ substātiæ esse partem, & alteram partem esse filiũ tertiam partem esse spiritumsanctum. Vnde Aug. lib. 1. de trinitate. Singulus quisq; horum est Deus, & simul omnes: vnus Deus, & singulus quisq; horum plena est substantia, & simul oēs vna substantia. Pater. n. nec filius est, nec spũs sctũs, sed tm̃modo pater, & filius nec pater est, nec. sr. sed tantummodo filius. Et spũsanctus nec pater est nec filius, sed tm̃ spiritussanctus. Propterea subditur.

Alia est persona patris: alia filij: alia spiritussancti. Sed patris & filij & spiritussancti vna est diuinitas: equalis gloria: coeterna maiestas.

Vna inquit est, diuinitas nõ cõfusiua vnita, nec collectiua vel integratiua, sed identica, quia plures personæ sunt eadē essentia deitatis: sicut in aia rõnali plures potētię: videlicet intellectus, memoria, & voluntas: licèt sint tres distinctæ potētiæ aiæ: tñ sũt vnica aia in essentia. Et ne quis crederet, quod illæ tres personæ diuinæ in vnica essentia essent inæquales: ita ꝙ una esset maior altera sicut credidit Arrius: ideo addit ꝙ earum equalis est gloria, & coeterna maiestas. Hæc declarat. dicens.

Qualis pater: talis filius: talis spiritussanctus.

Nā licet in proprietatibus ꝓpriis seu personalib. distinguātur qa pater à nullo est: filius à patre solo ē genitus, & spũssanctus ab vtroq; ꝓcedēs: vt infra dicet: tñ in ꝓprietatib. impropriis vel cõmunibus oino sunt equales, uidelicet in creationis proprietate & D immēsitate, æternitate, oīpotentia deitatis maiestate & dñio. Vnde subdit. dicens.

Increatus pater: increatus filius: increatus spiritussanctus.

Immensus pater: immensus filius: immensus spiritussanctus.

Id est infinitè virtutis, & incomprehensibilis bonitatis est: ac infinitæ sapientiæ, & pietatis. Et equaliter.

Æternus pr̃: æternus filius: æternus spiritussanctus.

Exemplum secundũ Aug. Si ignis esset æternus: & eius splendor qui ab igne procedit atq; eius calor procedens ab igne, & splēdore simul esset coæternus.

Et tamen non tres æterni sed unus æternus.

Scilicet Deus est.

Sicut non tres increati: nec tres immensi: sed unus increatus & unus immensus. E

Similiter omnipotens pater: omnipotens filius & omnipotens spiritussanctus.

Et tamen non tres omnipotentes sed vnus ops.

Ita Deus pater: Deus filius: Deusspiritussanctus.

Quia vt ait Aug. Tota plenitudo deitatis vel diuinæ essentiæ est in singulis: & simul vna deitas: ideo subditur.

Et tamen non tres dii sed vnus est Deus.

Ita dominus pater: dominus filius: dominus spiritussanctus.

Et tamē non tres domini: sed unus est dominus.

Quia sicut sigillatim unamquanque personam Deum ac dominum confiteri christianæ veritate compellimur: ita tres Deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur.

Sed q̃ritur. Quare nõ possumus catholicè dicere. Tres Deos aut dominos. Nam Deus idē est qđ habēs deitatē. Et dñs idē ē quod F habens dñium, sed tres sunt personæ habētes deitatē. Et hoc dici põt catolicè, quia ut p rædictũ est. Ita Deus pater: Deus filius: Deus spũssanctus. Similiter tres personæ sunt habentes dominiũ: qui ita dominus pater: dominus filius: dominus spiritussanctus. quare ergo non possumus catholicè dicere tres Deos: aut dominos. Item cum tres sint personæ increatę: immensæ, æternæ: & omnipotentes: vt patet ex hoc ipso symbolo. Quare nõ dicũtur tres increati: vel tres immēsi: vel ēt tres æterni, & tres omnipotentes &c. Respondetur secundũ Bonauen. super 1. sent. dist. 23. q. & arti. vlti. quod catolicè non possumus dicere tres Deos, quia hoc est contra sacram scripturā. Deu. 6. Audi Israel dominus

A nus Deus tuus:Deus vnus est. Item quia fides catholica in hoc symbolo hoc expressè dicit. Et hoc ipsum ratio dictat secundũ eundem Bonauen. concor. Petrus de tarantalis: quia hoc nomen Deus dicit vel significat diuinam naturam siue substantiam solam vel essentiam sine proprietate relatiua: sed diuina natura vel essentia non plurificatur: nec potest numerari in diuinis:eò quòd vnica & simplicissima est in omnibus, & singulis personis, ergo nec hoc nomen Deus plurificatur, & per consequens non potest dici tres dii vel plures dii:sic nec plures vel tres domini,vel increati,vel immensi: aut omnipotentes &c. Quia iste proprietates accipiuntur in quantùm concernunt, & restringuntur ad essentiam solam vel naturam quæ non potest plurificari in Deo vt sit sensus. Increatus pater,

B increatus filius,increatus spũssanctus. Eternus pater &c. Et tamen non tres æterni sicut non tres increati.s.dii vel etiam immensi &c Nec tres omnipotentes dii, aut domini sunt,quia sunt tres personæ increatæ æternæ,& omnipotentes, non sunt tres increatæ deitates: vel omnipotentes tres essentiæ diuinitatis:sed in vna increabili immensaq; æterna & omnipotente deitate sunt tres personæ relatiua proprietate distinctæ. s. pater filius,& spiritus sanctus &c. Quorum dominatio est vnica, & essentia vnica increabilis immensa,æterna, & omnipotens deitas. Ad illud autem quod arguebatur scilicet Deus idem est quod habens deitatem &c.Respondet Bonauen. quod hic Deus non significat habentem deitatem, sed significat deitatem ipsam.s.essentialiter in comparatione ad ha-

C bentem, & ideo non multiplicatur, cum sit vnica essentia, licèt ratione relationis possit in personis plurificari per proprietates personales &c. Postquàm ostendit equalitatem personarum in communibus proprietatibus essentiæ diuinæ. Consequenter iam ostendit earundem distinctionẽ in propriis proprietatibus vel nationibus personalibus.d.p.

Pater à nullo est factus:nec creatus:nec genitus.

Hoc quippe est propriũ psonale patris.s. à nullo esse,sed innascibilem esse.

Filius à patre solo est:non factus: nec increatus: sed genitus.

Hoc enim est proprium filii quo distinguitur ab aliis personis, quia à patre solo est genitus.

Spiritussanctus à patre & filio: non factus: nec creatus:nec genitus:sed procedens. D

Quia hoc est proprium spiritussancti scilicet procedere à patre simul ex filio.Si quæras. In quo differt processio spiritussancti à genitura filii. Respondet Bonauentura super.1.distinct. 13.q.2.d. quod generatio filii est emanatio secundùm modum naturæ: sed spiritussancto procedit per modũ amoris,ergo non dicitur generari, sed procedere. Ad id declarandum nota quòd Deus est intellectualis naturæ, sicut præsupponitur ab omnibus etiam philosophis:& theologicis: ideoq; in Deo ponitur verbum vel sapientia. iuxta illud Io. 1. In principio erat verbum & verbum erat apud Deum.Et quia Deus intelligit per propriam essentiam vel per seipsum. ergo Deus erat ab æterno verbum. vt declarat Lyra super Ioan. 1. Itaq; secundum Hor. declarando aduertendum est: quod Dei sapientia immutabilis, quia semper eadem est:dupliciter se habet. Vno modo prout est sapientia dicens, id est omnia fieri iubens. Et hæc est pater, qui dixit,& facta sunt omnia secundum eius iussum. Alio modo prout est sapientia dicta siue in mente diuina concepta. Et hæc sapientia est verbum Dei ac Dei filius à patre genitus per modum naturæ intellectualis. Et quia inter generantem & generatum est naturalis amor. Et inter intelligentem ac eius intelligentiam vel sapientiam est naturalis delectatio amorosa. Talis ergo amor in Deo dicitur spiritussanctus secundum eandem sapientiam.Sed quoniam in Deo nullum cadit accidens. 8. Metapho. ergo ibi est processio amoris secundùm propriam essentiam diuinam & non accidentalis.Ideoque in Deo pater intelligens vel sapiens, & filius qui est verbum sapientiæ vel sapientia patris. Et spiritussanctus qui est amor vel nexus charitatis amborum sunt vna essentia in tribus prædictis personis iuxta proprietates prædictas distinctionem personalem habens: propter quod subditur.

E (margin, beside "rat Lyra super Ioan. 1.")

F (margin, beside "priam essentiam diuinam")

Vnus ergo pater non tres patres: vnus filius non tres filij: vnus spũssanctus non tres spiritussancti.

Quia vnica est persona quæ à nullo hãbet esse vt prædictum est,quia vnica est persona quæ à solo patre gignitur per modum naturæ intellectualis, quia vnica est persona quæ per modum amoris procedit ab vtroq;. Vnde & spiritussanctus dicitur:quia spiratur sanctissime per modum amoris.

Et

A *Et in hac trinitate nihil prius aut posterius; nihil maius: aut minus: sed totæ tres personæ: coeternæ sibi sunt & coequales.*

Quia sunt coeternæ. Aug. 7. de tri. In trinitate inquit nō est aliquid maius duæ personæ vel tres quàm vna neq; prior tempore, vel maior: vel maior pater quàm filius: aut spiritussanctus. Vnde Christus dixit. Ego & pater vnum sumus. Et hoc est contra errorem Arii. Proinde subditur.

Ita vt per omnia sicut iam supra dictum est: & vnitas in trinitate: & trinitas in vnitate veneranda sit.

Qui vult ergo saluus esse: ita de trinitate sentiat.

Sicut in præmissis dictum est. Consequenter in parte secunda huius cantici agitur de mysterio, & fide incarnationis Christi. De qua subditur.

B *Sed necessarium est ad æternam salutem vt incarnationem quoque domini nostri Iesu Christi fideliter credas.*

Vnde Mar. vlt. Christus ait Euntes in mūdum vniuersum prædicate euangeliū omni creaturæ. qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit. Qui vero non crediderit condemnabitur.

Est ergo fides recta vt credamus & confiteamur: quia dominus noster Iesus Christus Dei filius Deus & homo est.

Vnde leo papa Equalis inquit periculi est: dominū nostrū Iesum Christum, aut Deum tantummodò sine homine: aut hominē sine Deo credidisse: cum vtrunq; sit. necessariò cō fitendum, quia verbū caro factum est. i. Dei filius homo factus est.

Deus est ex substātia patris ante secula genitus:

C *& homo est ex substantia matris in seculo natus.*

Scilicet Dei. i. ab ęterno secundū suā deitatē sicut lumen de lumine Deus verus de Deo vero: vt supra ostensum fuit. i. secundū suam humanitatē hoc est ex puro virginis sangui ne virtute spiritussancti. i. temporaliter in hoc mundo.

Perfectus Deus perfectus homo ex anima rationali & humana carne subsistens.

Scilicet ab instanti suæ conceptionis. Fuit .n. mox perfectus in corpore secundū omnia membra, & liniamēta corporis diuina virtute formatus. Et in eodem instanti anima eius creata fuit, & omni sapientia, scientia ac gratia repleta. Et in eo instanti creationis animæ ac formationis corporis fuit diuinitati perfectissimè vnita. Vnde Damasce. Non prius caro: nō prius animata caro, sed simul caro, simul aiata caro, simul verbi Dei caro: vnde fuit statim perfectus Deus & perfectus hō. Vnde errat qui putāt ꝙ Christus animā non habuerit: sed diuinitas in eo loco animæ fuerit. Cōtra quod scriptū est. Ioan. 19. Inclinato capite emisit spiritum. i. animam. D

Equalis patri secundùm diuinitatem: minor patre secundùm humanitatem.

Scilicet Deo, qa vt sit creatura est. i. sēm humanitatē ergo minor est Deo patre, sed secū dū deitatē equalis gloriæ, & sapientię maiestatis, & bonitatis ac eiusdē essentiæ cum patre est: vnde Ioā. x. Christus dicit. Ego & pater vnū sumus. Hoc dixit de se in forma Dei vel secundū deitatē. Et idem Christus Ioan. 14. dixit. Pater maior me est ait in forma serui. i. secundùm humanitatem.

Qui licèt Deus sit & homo: non duo tamen sed vnus est Christus. E

Quia vna persona est in duab. naturis. s. in deitate, & humanitate cōsistens. Sed qūo sit ista vnitas Christi vel vnio humanitatis ad deitatem Christi. subdit.

Vnus autem non conuersione diuinitatis in carnem: sed assumptione humanitatis in Deum.

Nō. n. deitas mutata est vel cōuersa in carnē: vel humanitatē, quia deitas est immutabilis. s. per vnionē nō per conuersionem siue cōmixtionē. Sed vt dicit Leo papa in sermone natiuitatis. Salua ꝓprietate vtriusq; substātiæ. s. tā diuinæ q̄ humanæ: in vnitatē personæ suscipit à maiestate humilitas: à virtute infirmitas: ab æternitate mortalitas &c.

Vnus omnino non confusione substantiæ sed vnitate personæ.

Pro qbus notandū est qđ secūdū Alb. magnū: 4 lib. naturaliū c. 1. Et concor. Tho. in 3. par. q. 2. Quatuor modis fieri pōt vnum aliquid ex pluribus. Vno modo per compositionē, qñ. s. remanentibus partibus principalibus, & ēt secūdariis in sua integritate ex pluribus cōponit vnū: vt in cōpositione domus vbi manent integræ partes principales. s. parietes vel muri, & ēt manent partes minus principales vel secūdariæ. s. ligna vel lapides in parietib, & sic cōponitur domus. Secundò fit vnū ex plurib. per confusionē. s. qñ manēt tm̄modo partes minus principales vel secundariæ, & mutant partes principales confusione facta sicut si ex modio frumēti: & modio hordæi cōfundendo fit vnum, Ibi. n. partes principales mutant. s. mēsura modii, & mo- F

dii.

dii. tamen in ſeipſis integrè manent partes ſecundariæ, ſ. grana frumenti, & grana hordei: quamuis confusè. Tertiò fit vnum ex pluribus per conuerſionem vel commixtionem. ſ. quando nec principales nec ſecundariæ partes manent. Quemadmodum ex commixtione aquæ, & mellis fit hydromel: ubi nec manet aqua in ſe purè: nec mel ſed commiſcentur ſibi. Quartò fit vnum ex pluribus per vnionem: quando ſcilicet plures res permanentes in ſua natura in vnum aliquid numero conueniunt: ita quod ſimul operatur, & vnum non agit ſine alio: ſed ſibi mutuò cõmunicant ſuas operationes: ſicut ex anima, & corpore fit vnus homo. Et hoc vltimo modo, ſcilicet per vnionem in diuinitate, & humanitate vnus Chriſtus ſubſiſtit: non autem

B per compoſitionem: quia deitas non habet partes: nec ſecũdum partes humanitati componibilis eſt: nec per confuſionem: quia confundi nõ põt ſicut nec pmiſceri: ſed vt eſt p vnionẽ qua deitas aſſumpſit humanitatem propter quod in ſimbolo ſtatim ſubditur.

Nam ſicut anima rationalis, & caro vnus eſt homo: ita Deus, & homo vnus eſt Chriſtus.

Sed iuxta hoc ẽt eſt notandum, ꝙ hæc ſimilitudo non eſt omnimoda: vt patet p ſanctum Thomam vbi ſupra in ſolutione ſecundi argumenti. Quia inquit ex aĩa corpore in vnoquoque noſtrum cõſtituitur duplex vnitas. Vna naturæ alia perſonæ. Naturæ quidẽ inquantum aĩa vnitur corpori perficiens ipſum: vt ex ipſius fiat vna natura ſicut ex materia, & forma. Et quantũ ad hoc non tenet iſta ſimilitudo, eò ꝙ natura diuina non põt

C eſſe forma corporis cum ſit incomponibilis. Vnitas aũt perſonæ conſtituitur ex anima, & corpore: inquantũ ſit vnum aliquid ſubſiſtens in corpore, & anima. Et quantum ab hoc bene attẽditur ac tenet iſta ſimilitudo. ſ. Quia ſicut vnus homo vel vna pſona eſt ſubſiſtens in carne, & anima: ſic vnus Chriſtus ſubſiſtit in diuina, & humana natura. Hæc To. Item quia ſicut anima nullam habet operationem quam non communicet corpori. 3. de Anima: ſic Deus, & homo per hãc vnionem in Chriſti perſona cõicant ſibi mutuo idiomata vt dici poſſit verè, ꝙ Deus paſſus eſt mortuus et ſurrexit, & hmõi. Et ſimiliter ille homo vel puer Chriſtus natus creauit cœlos. Et rex eſt omnium ſeculorum, & huiuſmodi. Item quia ſicut anima eſt tota in corpore humanos, & in qualibet parte tota

ſecundum eſſentiam: vt ait Aug. ſic Deus fuit totus in humanitate, & in qualibet parte totus, & ſic de aliis aliquomodo, eſt aſſimilatio quòd videlicet Deus, & homo vnus eſt Chriſtus vnitate perſonæ. D

Qui paſſus eſt pro ſalute noſtra: deſcendit ad inferos: tertia die reſurrexit à mortuis.

Scilicet Chriſtus. ſ. ſecundùm animam. i. ad limbum ſanctorum patrum: vt eos inde educeret viſitando eos, & conſolando.

Aſcendit ad cœlos: ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Secundum Augu. hoc exponitur dupliciter: vno modo intelligendo de Chriſti deitate, & ſic ad dexteram patris ſedere Chriſtũ eſt in æqualitate Dei patris manere. Alio modo de Chriſti humanitate, & ſic dicitur Chriſtus ſedere in dextera patris. i. in potioribus bonis gratiæ, & gloriæ ac ſummo honore ſuper omnes creaturas. Nã quos honoramus: dexteram illis damus. E

Inde venturus eſt iudicare viuos, & mortuos.

Hoc eſt iuſtos, & impios qui viui reperiẽtur vſque ad finem mundi, & qui iam mortui ſunt.

Ad cuius aduentum omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis, & reddituri ſunt de factis proprijs rationem.

Scilicet præteriti præſentes, & futuri. ſ. vt in eis præmiẽtur: vel puniãtur perpetuò: vnde ſubditur. ſ. vt recipiat vnuſquiſq; pro operibus in corpore iſto ſiue bonũ ſiue malũ ſecundũ merita, & demerita pp quos ſequit.

Et qui bona egerunt: ibunt in vitam æternam.

Qui vero mala: in ignem æternum.

Scilicet in corpore, & anima.

Hæc eſt fides catholica quam niſi quiſque fideliter firmiterq; crediderit: ſaluus eſſe non poterit. F

Hoc idẽ in principio poſitũ fuerat: licèt ſub aliis verbis. Et hic in fine repetitur ſicut ſolet fieri ſepiſſimè in canticis, & pſalmis ad firmiorem aſſertionem veritatis. Et etiã ob myſterium quia per hoc inſtruimur qđ nos qui hic in uita tãquam in principio operum meritoriorum cõfitebimur fidem trinitatis, & humanitatis Chriſti myſteria ſecundum omnes articulos fidei in hoc cantico deſcriptos. Tandem in fine vitæ, & mundi merebimur æternam ſalutem conſequi in eiuſdem ſanctiſſimæ trinitatis, & Chriſti Ieſu faciali viſione. Quã nobis præſtet Deus omnipotens pater, & filius, & ſpũſſanctus. Amen.

F I N I S.

ERRATA ADVERTENDA.

fol.1425.in princip. primæ columnæ desunt hi versiculi.
Electa genitrici suæ.
Una est matri suæ.
Viderunt eam filiæ Syon:

Reliqua modici momenti studiosus lector aduertat.

REGISTRVM.

† †† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ.
AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL MMM NNN OOO PPP QQQ RRR SSS.
a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z.
aa bb cc dd ee ff gg.

Omnes sunt quaterniones, præter S S S. qui est ternio. & g g. duernio.

VENETIIS, M D LXXIIII.